

BUSBED

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BINGOL UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL
SCIENCES INSTITUTE

جامعة بينكولمعهد العلوم الاجتماعية

27

E-ISSN: 2618-6322

YIL / Year: **14**
SAYI / Issue: **27**
BAHAR/ Spring: **2024**

Türkçe, İngilizce ve Arapça Yayımlanan Uluslararası Hakemli Dergidir.
International peer-reviewed journal published in Turkish, English, and Arabic.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

**Bingöl University
Journal of Social Sciences Institute**

جامعة بينكول معهد العلوم الاجتماعية

Türkçe, İngilizce ve Arapça Yayımlanan Uluslararası Hakemli Dergidir
International peer-reviewed journal published
in Turkish, English, and Arabic

Yıl/Year: 14 Sayı/Issue: 27 Bahar/Spring 2024

E- ISSN: 2618-6322

Sahibi / Owner/صاحبة

(Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına)
(On Behalf of Bingol University Social Sciences Institute)

عن جامعة بينكول معهد العلوم والاجتماعية

Doç. Dr. Nebi BUTASIM

Baş Editör / Editor-in-Chief / رئيس تحرير

Doç. Dr. Yusuf AYDOĞDU

(Yeni Türk Edebiyatı, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Editörler / Editors / المحررون

Doç. Dr. Bedrettin BASUĞUY

(İslam Tarihi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mahmut GİDER

(Klasik Türk Edebiyatı, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÜNLÜ

(Teorik İstatistik, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Serhat ARSLAN

(Çeviribilim ve Felsefe, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir Kızıldaş

(Klasik Türk Edebiyatı, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

(İslam Tarihi ve Sanatları, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mesut ASLAN

(Finansal Muhasebe, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet YAVUZ

(Eğitim Teknolojileri, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Ozan Can AKPINAR

(Yakınçağ Tarihi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar Üstün Kaplan

(İngiliz Dili Eğitimi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Melek HALİFOĞLU

(Kamu Yönetimi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Sinem SÖNMEZ

(Çalışma Ekonomisi ve İktisadi Demografi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Öğr. Üyesi Adalet ASLAN

(Felsefe-İslam Felsefesi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Arş. Gör. Dr. Zeliha TÖREN

(Sosyal Hizmetler, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Arş. Gör. Adnan AYDINTÜRK

(İngiliz Dili ve Edebiyatı, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Arş. Gör. Mehmed Ali YILDIZ

(Türk Dili ve Edebiyatı, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dr. Hacer YILMAZ

(Yakınçağ Osmanlı Tarihi, Fırat Üniversitesi, Elazığ, Türkiye)

Yayın Kurulu /Editorial Board/التحرير هيئة

Prof. Dr. Ahmet Gürbüz, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Ali Abouzeid, Doha Institute, Doha, Katar

Prof. Dr. Ali Ahmed İbrahim Al-Tayış, Kahire Üniversitesi, Kahire, Mısır

Prof. Dr. Claudette May Datuin, Filipinler Üniversitesi

Prof. Dr. Hamza Altın, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Hasan Çiftçi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Hikmet Tan, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Kazuaki Sawai, Kansai University, Suita, Japonya

Prof. Dr. Lubov Pomytkina, National Aviatı University, Kiev, Ukraine

Prof. Dr. Mehmet Zahir Ertekin, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Orhan Başaran, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Ousama Ekhtiar, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Sait Patır, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanlı, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan

Doç. Dr. Beşir Koç, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Doç. Dr. Hiroyuki Ogasawara, Kyushu Üniversitesi, Fukuoka, Japonya

Doç. Dr. Ioana Tudor, University of Bucharest, Bükreş, Romanya

Doç. Dr. Mehmet Emin Bars, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Doç. Dr. Nevzat Keleş, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Doç. Dr. Tahir Aşirov, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak, Türkiye

Doç. Dr. Ramazan Korkut, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Seyman Önder, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Taşkın, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Dr. Öğr. Üyesi Vedat Avcı, Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye

Redaktörler / Redactors/المدققون

Arş. Gör. Furkan TÜMEN

(Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

İngilizce Dil Editörü / English Language Editor/محرر اللغة الإنجليزية

Arş. Gör. Adnan AYDINTÜRK

(Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Türkçe Dil Editörü / Turkish Language Editor/محرر اللغة التركية

Arş. Gör. Mehmed Ali YILDIZ

(Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Arapça Dil Editörü / Arabic Language Editor/محرر اللغة العربية

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet ÖZTÜRK

(Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

Dergi Teknik Sorumlusu / Technical Administration of Journal/الموظف الفني

Dr. Öğr. Üyesi Ozan Can AKPINAR

(Bingöl Üniversitesi, Bingöl, Türkiye)

<http://dergipark.gov.tr/busbed> / <http://busbed.bingol.edu.tr/>

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü 12100-BİNGÖL

Tel.: 0 (426) 215 00 17 Faks: 0 (426) 215 00 72

e-posta: sbe.bingoldergi@bingol.edu.tr

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD/الاستشاري المجلس

(Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına)
(On Behalf of Bingol University Social Sciences Institute)

عن جامعة بينكول معهد العلوم والاجتماعية

- Prof. Dr. Ali Abouzeid Abouzeid, Şam Üniversitesi, Suriye
Prof. Dr. Ali Ahmed İbrahim al-Tayış, Kahire Üniversitesi, Mısır
Prof. Dr. Cengiz Toraman, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Enver Çakar, Fırat Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Erkan Oktay, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Flaudette May Datuin, Filipinler Üniversitesi, Filipinler
Prof. Dr. Hakan Olgun, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Himmet Uç , Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İbrahim Çapak, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. İsmail Hakkı Eraslan, Düzce Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kahraman Çatı, Düzce Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kazım Yoldaş, Uludağ Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Kazuaki Sawai, Kansai Üniversitesi, Osaka, Japonya
Prof. Dr. Mehmet Canatar, İstanbul Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Çelik, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet İnbaşı, Erciyes Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Karataş, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. M. Şükrü Mollavelioğlu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Takkaç, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mehmet Törenek, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Muhammet Beşir Aşan, Fırat Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Mustafa D. Karacoşkun, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Orhan Başaran, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Pomytkina Liubov, National Aviation University, Kiev, Ukrayna
Prof. Dr. Reha Saydam, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Remzi Altunışık, Sakarya Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Reşad Muradov, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Prof. Dr. Sayın Dalkıran, Uşak Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Tofiq Abdülhasanlı, Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi, Azerbaycan
Prof. Dr. Turan Öndeş, Atatürk Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Turgut Karabey, Erzincan Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Üzeyir Ok, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yakup Bulut, Gaziantep Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Yaşar BAŞ, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Cihat Yaşaroğlu, İnönü Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Zafer Kanberoğlu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye
Prof. Dr. Sıtkı Uluerler, Bingöl Üniversitesi, Türkiye
Doç. Dr. Hiroyuki Ogasawara , Kyushu Üniversitesi, Fukuoka, Japonya
Doç. Dr. Rahmi Tekin, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türkiye
Dr. Keivan Harrasi, Tabriz ACECR, İran
Dr. Mohd Nor Hakim Bin Yusoff, Malezya Üniversitesi, Malezya
Dr. Mohd Rafi Yaacob, Malezya Üniversitesi, Malezya
Dr. Mona Sobh, Aynu'ş- Şems Üniversitesi, Mısır

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Uluslararası hakemli bir dergidir. Bahar ve güz dönemi olmak üzere yılda 2 sayı yayımlanır. Yayımlanma dili, Türkçe, İngilizce ve Arapçadır. Her hakkı saklıdır. Makale son kabul tarihleri: Bahar Dönemi için Kasım ayı sonu, Güz Dönemi için Mayıs ayı sonudur. Dergi kapasitesine göre, makale kabul tarihleri daha erkene çekilebilir. Her sayı için kapasiteyi aşan başvurular sonraki sayılara aktarılır. Makaleler, Turnitin, iThenticate veya intihal.net gibi intihal programlarından olumlu rapor alındıktan sonra yayımlanabilir. Dergimizin yayım kurallarına göre hazırlanmamış makaleler kabul edilmez. Yazıların her türlü hukukî ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Makalelere PDF formatında Enstitümüz web ve DergiPark sayfasından ulaşılabilir. Ancak kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

Covid-19 Pandemi Sürecinde Zorunlu Uzaktan Eğitim ve Akademisyenlerin Uyum Süreci

Bariş ÇAĞIRKAN, İlayda ALBAŞ

1

Çocuklar İçin Felsefe: Düşüncenin Yeni Ufukları (P4C)

Yurdağül DEMİRBİLEK, Abdurrazak GÜLTEKİN

19

Deleuze and Infinite Representation: Contradiction Versus Sufficient Reason

Erdem BAYKAL

35

Halidiye Kütüphanesinde Kayıtlı Bir Kur'an Falı: Terceme-i Tefe'ülnâme

Emrah GÜNDÜZ

47

Disiplinler Arası Etkileşim Açısından Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa'nın Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-Bahir Başlıklı Belgesi

Bilal ERKOÇ

76

Ters Yüz Öğrenme ile Yapılandırılmış Okul Dışı Fen Eğitiminin 8. Sınıf Öğrencilerinin Akademik Başarılarına Etkisi: Oyun Parkı Örneği

Ayşe Özlem ÜNLÜTÜRK, Büşra BAKIOĞLU

88

Üniversite Öğrencilerinin İş Dünyasında Aranılan Yeterliliklere İlişkin Algılarının İncelenmesi

Dilber SAGIR, Furkan KIRAZCI, Aysenur BUYUKGOZE-KAVAS

101

Şeyh Gâlib'in "Eyler Semâ" Redifli Gazelini Şerh Denemesi

Abdulsamet DEMİRBAĞ

122

Yetişkinlerle Çalışan Terapistlerin Karşı Aktarım Deneyimleri

Metin ERDEM

129

Kıyı Uzunluğunun Diğer Deniz Gücü Unsurları ile İlişkisi: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) Ülkeleri Analizi.

Altuğ YENGİNAR

158

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

XI

Tezyinî Sanatlarda Motif Tasarım Sürecinde Üsluplaştırma ve Soyutlama: Nar Örneği

Selda KAVAS AFACAN

170

XII

Madde Bağımlılığı Tedavisinde İlaç Kullanımının Reddine Dair Nitel Bir Değerlendirme

Merie Meryem KESKİN , Musa GÜREL , İlker AKTÜRK , Ömer Miraç YAMAN

186

XIII

Bitlisli Halk Şairi Demirci Naim ve Şiirleri Üzerine Değerlendirmeler

Canser KARDAŞ

201

XIV

Beliren Yetişkinler İçin Yalnızlık Kaygısı Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Çeşitli Değişkenlere Göre Yalnızlık Kaygısının İncelenmesi

Olcan ASLAN, Zeynep KARATAŞ

216

XV

İtizâlî Düşüncenin Âyetlerin Dilsel Yorumuna Etkisi

Eyüp SEVINÇ

237

XVI

Tureysî'nin Kur'ân Te'vilindeki İhtilaf Nedenlerine ve Müteşâbihe Yaklaşımı

Naim DÖNER

247

XVII

İlköğretim Öğrencilerinin Mükemmeliyetçilikleri ile Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkide Otoriter Çocuk Yetiştirme Tutumunun Düzenleyici Etkisi

Ayşe ELİÜŞÜK BÜLBÜL

262

XVIII

Carl Schmitt ve Eric Voegelin Düşüncesinde Yeni İlahi Düzen: Siyasal Teoloji

Melike ÇELEBİ ÖZCAN

273

XIX

Bir Kamu Hastanesinin Tahakkuk ve Tahsilat Oranlarının İncelenmesi: Sağlık Turizmi Kanıtları ve Çözüm Önerileri

Berkan MUMCU , Haşim ÇAPAR

281

XX

India from the Perspective of Biruni and V.S. Naipaul

Ahmet KAYINTU

295

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

XXI

An Analysis of Grand Narratives in Jeanette Winterson's Oranges Are Not the Only Fruit

Erol GÜLÜŞTÜR

316

XXII

Borsa Endeks Yönünün Ağaç Tabanlı Topluluk Makine Öğrenmesi Yöntemleri ile Tahmini: BİST-100 Örneği

Yasin BÜYÜKKÖR , Seyyide DOĞAN

324

XXIII

Parti İçi Demokratik Seçim Değerlendirmesi; Cumhuriyet Halk Partisi Muş İl İdare Kurulu 1949 Yılı Kongresi

Mustafa ŞEHİTOĞLU

336

XXIV

Asur Sefer Güzergâhı Üzerinde Bulunan Dicle Tüneli-Birkleyn Mağaralarının Dini Açıdan Önemi

Abdulsabur ŞİĞVA

345

XXV

Türkiye'de Gelir Dağılımı Çalışmaları ve Gelir Dağılımında Sosyal Transferlerin Etkisinin Türkiye ve Avrupa Birliği Karşılaştırması

Dilek ÖZSOY

356

XXVI

Kars Müzesi Envanterine Kayıtlı Bazı Halı Örnekler

Hatice ELVER

373

XXVII

A Structural Equation Modeling with Welfare Indicators: Examining the Relationship Between Socioeconomic Status, Access to Services and Material Deprivation

Cansu BAHÇECİ , Oznur OZDAMAR, Şenay ÜÇDOĞRUK BİRECİKLİ, Eleftherios GIOVANIS

388

Derleme

XXVIII

Türkiye'de Ölümle Sonuçlanan İntihar Vakalarının Sosyodemografik Değişkenler Açısından İncelenmesi

Tuğba TÜRKKAN , İbrahim YÜCEL

142

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 22.11.2022
Kabul Tarihi : 19.03.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1208732>

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE ZORUNLU UZAKTAN EĞİTİM VE AKADEMİSYENLERİN UYUM SÜRECİ

Barış ÇAĞIRKAN¹, İlayda ALBAŞ²

ÖZ

COVID-19 Pandemi döneminde küresel çapta yaklaşık bir buçuk milyar öğrenci, hazırlıksız bir şekilde, geleneksel yüz yüze eğitimden zorunlu uzaktan eğitime geçmiştir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde, akademisyenlerin eğitim-öğretim anlayışı bölüm, fakülte, yüksekokul, teorik veya uygulamalı ders gibi çeşitli faktörlerden etkilenmiştir. Bu makale, COVID-19 pandemi sürecinde uygulanan zorunlu uzaktan eğitim modeli ve akademisyenlerin bu yeni öğretim modeline uyum süreçlerini ele almaktadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme kullanılarak bir devlet üniversitesinde Fen Edebiyat Fakültesi ve Yabancı Diller Yüksekokulu'nda görev yapan 20 akademisyen seçilmiştir. Çalışma verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmış ve betimsel analiz tekniği kullanılarak çözümlenmiştir. Akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim süreci deneyimleri ve uyum pratiklerine ait bulgular; “gündelik yaşam pratikleri, motivasyon ve belirsizlik, uzaktan eğitim ve bilgi teknolojileri kullanımı” dört farklı kategori üzerinden sunulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim süreci ile birlikte çalışma saatlerinin belirsiz hale geldiği ve zaman yönetimi konusunda zorlandıkları görülmüştür. Bu durum iş ve özel hayat ayırımının ortadan kalkmasına ve akademisyenlerin sürekli çalışıyor hissine kapılmalarına neden olmuştur. Ders işlemedeki belirsizlikler, akademisyenlerin motivasyonlarını etkilemiş ve uzaktan eğitime uyum sürecini yavaşlatmıştır. Ayrıca öğrencilerin derslere katılımının düşük olması, kamera ve mikrofonlarını kapalı tutmaları uzaktan eğitimin kalitesini düşürmüştür. Akademisyenler öğrencilerin derslere aktif katılımını artırmak için çeşitli stratejiler denemiştir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde öğrenci ve akademisyenlerin temel bilgi teknolojilerini kullanma düzeyi artmış ve zaman içinde yeni program ve uygulamalar öğrenmişlerdir. Akademisyenlerin bilgi teknolojileri kullanımının artması ve ders materyallerinin çeşitlenmesi uzaktan eğitimin olumlu katkılarıdır. Öneriler; öğrenci ve akademisyenlerin bilgi teknolojileri kullanım becerilerinin artırılması ve düzenli bir program halinde sunulması uzaktan eğitimin kalitesini arttırmaktadır. Uzaktan eğitimde akademisyenler, ders içeriğini daha etkileşimli ve ilgi çekici hale getirmek için farklı öğretim yöntemleri kullanmalıdır. Ayrıca, akademisyenlerin uzaktan eğitim sürecine uyumunu kolaylaştıracak deneyim ve stratejilerini meslektaşlarıyla paylaşmaları onlara rehberlik edecektir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, Uyum, Akademisyenler, COVID-19.

¹ Doç. Dr., İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, bcagirkan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0013-1831>

² Lisans Öğrencisi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, ilaydaa.albas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1889-2943>

Article Type : Research Article
Date Received : 22.11.2022
Date Accepted : 19.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1208732>

COMPULSORY DISTANCE EDUCATION AND THE ADAPTATION PROCESS OF ACADEMICS DURING THE COVID-19 PANDEMIC

Bariş ÇAĞIRKAN¹, İlayda ALBAŞ²

ABSTRACT

During the COVID-19 Pandemic, approximately one and a half billion students globally switched from traditional face-to-face education to compulsory distance education without preparation. In the compulsory distance education process, academics' understanding of education and learning is affected by various factors such as departments, faculties, colleges, and theoretical or practical courses. This article discusses the compulsory distance education model implemented during the COVID-19 Pandemic process and academics' adaptation processes to this new teaching model. Phenomenology, one of the qualitative research designs, was used in this study. The research study group, which used a purposive sampling technique, consists of 20 participants working at the Faculty of Arts and Sciences and the School of Foreign Languages at a state university. Data were collected through semi-structured interviews and analysed using a descriptive analysis technique. In the findings, academics' experiences and adaptation practices of the compulsory distance education process were presented in four categories: daily life practices, motivation and uncertainty, distance education, and use of information technologies. According to the research results, it was observed that academics' working hours became uncertain with the compulsory distance education process, and they had trouble with time management. This situation has caused the distinction between work and private life to disappear, and academics feel they are working constantly. The uncertainties in course teaching affected the motivation of academics and slowed down the adaptation process to distance education. In addition, the low attendance of students in classes and the lack of switching on their cameras and microphones have decreased the quality of distance education. Academics tried various strategies to increase students' active participation in courses. In the compulsory distance education process, students and academics increase their use of basic information technologies and learn new programs and applications over time. In this process, increasing academics' use of information technology and diversifying course materials positively contribute to distance education. Recommendations include increasing the use of information technologies and the skills of students and academics, as well as learning and using these technologies in a regular program, which will improve the quality of distance education. In distance education, academics should use different teaching methods to make the course content more interactive and interesting. In addition, sharing strategies and experiences that will facilitate the adaptation of academics to the distance education process with their colleagues will guide other academics.

Keywords: Distance education, Adaptation, Academics, COVID-19.

¹ Assoc. Prof. Dr, Izmir Democracy University, Faculty of Science and Letters, bcagirkan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0013-1831>

² Student, Izmir Democracy University, Faculty of Science and Letters, ilayda.albas@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-1889-2943>

1. GİRİŞ

Günümüzde hızla değişen ve gelişen teknoloji, sadece bireysel kullanım amacı için değil, aynı zamanda eğitim amaçlı kullanımı da hızla artarak eğitim kurumları üzerinde belirgin bir etki yaratmıştır. İnternet tabanlı eğitim programlarının gelişmesi, bilgisayar teknolojilerinin öğretim metotları ile birleşmesi eğitimde kaliteyi arttırmaya yönelik yenilikler olarak görülmüştür (Chapelle, 2003; Blake, 2007). Her geçen gün daha da artan bilgi teknolojileri kullanımı yüz yüze eğitime alternatif olarak uzaktan eğitimi bir seçenek olarak ortaya çıkarmıştır. Uzaktan eğitim, zaman ve mekandan bağımsız, öğrenci ve öğretim üyesinin aynı mekanı paylaşma zorunluluğu olmadığı sanal ortamda eş zamanlı, sesli, görüntülü ve interaktif olarak derslerin işlendiği; öğrencilerin dilediği zaman bu dersleri tekrar izleyebildiği, kaynak bilgilere ulaşabileceği sistemdir (Kılıç & Seyis, 2014). Uzaktan eğitimin zaman ve mekandan bağımsız, esnek öğrenme imkanı sağlaması yüz yüze eğitime kıyasla eğitime getirdiği en önemli yeniliktir (Allen & Seaman, 2010).

2019 yılı Aralık ayında ortaya çıkan Koronavirüs (COVID-19) salgını, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel çaplı yaşanan en büyük krizdir (WHO, 2020). Salgının küresel boyutta sosyal, kültürel ve politik olmak üzere farklı biçimde bütün toplumlara etkilemiştir. Bu nedenle COVID-19 küresel bir sağlık krizinden daha fazlası olmuştur (UN, 2020). Salgını önlemeye yönelik alınan tedbirler ilk olarak eğitim alanında zorunlu uzaktan eğitim sürecine geçişi başlatmıştır. İlk olarak Almanya'da Münih Teknik Üniversitesi ve hemen sonrasında İtalya'da Bologna Üniversitesi zorunlu uzaktan eğitime geçtiğini duyurmuş (Dikmen & Bahçeci, 2020); Türkiye'de ise 23 Mart 2020 tarihinde yükseköğretim kurumlarında zorunlu uzaktan eğitime geçilmiştir (YÖK, 2020). Ancak zorunlu uzaktan eğitim modeline geçiş süreci planlı olmadığından ve geçiş öncesi gerekli hazırlıklar yapılmadığından yükseköğretim kurumları bu süreçte zorluklarla karşılaşmıştır. Örneğin uzaktan eğitim için birinci ve en önemli ihtiyaç internet bağlantısına sahip olmaktır. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) 2021 yılı İstatistiklerle Aile Raporu'na göre, Türkiye'de 9 milyon hanede sabit internet bağlantısı bulunmamaktadır (TÜİK, 2021). Ayrıca bu 9 milyon haneden Türkiye'de yaklaşık 2 milyon haneye hiç internet ulaşmamıştır. 2021 yılında hanelerdeki dizüstü, tablet, notebook gibi taşınabilir bilgisayar bulunma oranı %49,5'tir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde 4 milyondan fazla öğrenci uzaktan eğitim materyallerine erişim sağlayamamıştır. Türkiye'de zorunlu uzaktan eğitim için en temel ihtiyaç olan internet erişimi ve cihazlara sahip olmayanların sayısı azımsanamayacak kadar fazladır. İnternet ve diğer gerekli altyapı ihtiyaçlarının sağlanmadığı durumda zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenler ve öğrencilerin eğitim algısı değişmiştir (Güngör, 2020).

Zorunlu uzaktan eğitime geçiş sürecinde akademisyenlerin geleneksel öğretim tekniklerini uzaktan eğitime uyarlamaları kolay olmamış ve geçiş sonrası uyum süreci fakülte, yüksekokul ve bölümlere göre farklılık göstermiştir (Demirbilek, 2020). Fen Edebiyat Fakültesi, sayısal ve sosyal bilimlerde eğitim veren bölümlerden oluşan lisans eğitimlerinin verildiği üniversite birimidir. Sayısal ve sosyal bilimlerin bir arada oluşuyla öğrencilere disiplinlerarası çalışmaya yetkinliği kazandırılması amaçlanmaktadır (YÖK, 2023). Fen Edebiyat Fakültelerinin amacı; ilgili bilim dallarında bilimsel araştırmalar yapmak, lisans ve lisansüstü düzeyde çağdaş bir eğitim-öğretim gerçekleştirmek, gençleri temel araştırmalarla bilime, uygulamalı araştırmalarla, ülke ve bölge sorunlarının çözümüne katkıda bulunacak şekilde yetiştirmektir. Fen Edebiyat Fakülteleri, çeşitli temel bilimler ve sosyal bilimler konularında lisans ve lisansüstü eğitim programları sunar. Fen Edebiyat Fakültelerinde genel olarak öğrencilere biyoloji, kimya, fizik, matematik, istatistik, tarih, arkeoloji, sosyoloji, psikoloji, antropoloji, coğrafya, dil ve edebiyat gibi birçok farklı disiplinde eğitim verilmektedir. Bu bağlamda, öğrencilere geniş bir bilgi yelpazesi sunmaktadır. Diğer yandan, Yabancı Diller Yüksekokulu, merkez kampüslerde bulunan fakülte ile eşdeğer bir akademik birim olarak kabul edilebilir. Üniversitelerdeki hazırlık sınıfı kursları ve lisans dönemi temel yabancı dil dersleri, bu birim tarafından gerçekleştirilmektedir. Yabancı Diller Yüksekokulu'nun misyonu öğrencilerine bölümlerinde İngilizce, Almanca, Fransızca ve Rusça olarak yürütülen eğitime aktif olarak katılıp takip edebilmeleri için gerekli bilgi, yetenek ve stratejileri kazandırmaktır. Türkiye'de yabancı dil temel hazırlık eğitimi genellikle bir yıldır. Bir yıllık temel yabancı dil hazırlık eğitimini başarıyla tamamlayan öğrenciler lisans öğrenimlerine devam edebilirler. İki akademik birimi öğretim metotları ve öğretim dili olarak karşılaştırdığımızda büyük farklar olduğunu görmek mümkündür.

Akademisyen ve öğrencilerin zorunlu uzaktan eğitim sürecine uyumu, uygulamalı derslerin yoğun olduğu bölümler, fakülteler ve yüksekokullar için ders başarısı, öğrenci öğrenme düzeyi ve ders içi etkileşim beklentilerinde farklılık göstermektedir. Bu farklılığın en önemli sebebi bölüm, fakülte, yüksekokullarda görev yapan akademik personellerin ve öğrencilerin farklı öğretim ve öğrenme materyallerine ihtiyaç duymasındır. Bu durum hem öğrencilerin hem de akademisyenlerin uzaktan eğitim anlayışını ve uzaktan eğitime uyum sürecini etkilemektedir. Yabancı Diller Yüksekokulu'nun temel amacı yabancı dil öğretimi olmasından dolayı görsel, sözlü ve işitsel iletişim son derece önemlidir. Yabancı Diller Yüksekokulunda görev yapan akademisyenler zorunlu uzaktan eğitim sürecinde diğer fakültelerde görev yapan akademisyenlere göre daha farklı bir deneyim yaşamıştır. Diğer yandan, Fen Edebiyat Fakültesinde bölüm dağılımı ve bölüm içinde ders dağılımı ve içeriklerinin çeşitliliği bu fakültede görev yapan akademisyenlerin uzaktan eğitim deneyimlerini etkilemiştir. Bu bağlamda, araştırma

kapsamında, bir devlet üniversitesinde Yabancı Diller Yüksek Okulu ve Fen Edebiyat Fakültesi'nde görev yapan akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim deneyimleri ve uzaktan eğitime uyum süreçleri incelenmiştir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Eğitim, toplumsal bir kurum olarak, bilgi ve birikimlerin nesiller boyunca aktarımını sağlayan temel bir yapıdır. Sosyolojik bağlamda, “bilinmesi gereken toplumsal düzen ve bu düzen içinde bireylerin karşılaşması beklenen toplumsal ihtiyaçların bilinmesi önemlidir” (Durkheim, 2020, s. 127). Geçmişten günümüze teknolojik gelişmeler, sosyal hayatın her alanını etkilemiştir ve sosyal kurumların başında gelen eğitim de teknolojik gelişmelerden doğrudan etkilenen ve çoğu zaman teknolojik gelişmelere katkı sunan kurumlardan biridir (Akpınar, 2003). Günümüzde kullanımı hızla artan bilgi teknolojilerinin eğitim alanına entegre edilmesine dönük yoğun bir çaba söz konusudur. Bu teknolojilerin eğitim öğretim süreçlerine entegre edilmesiyle oluşan uygulamaların bir çıktısı da ‘uzaktan eğitim’ modeli olmuştur. Uzaktan eğitim; kaynak ile alıcının öğrenme-öğretme süreçlerinde birbirlerinden ayrı (çoğu zaman uzak) ortamlarda bulunduğu, alıcılarına öğretim amaçları, zamanı, yeri ve yöntemi gibi yönlerden “bireysellik, esneklik ve bağımsızlık” imkânı tanıyan, öğrenme-öğretme süreçlerinde yazılı materyaller, işitsel araçlar ve yöntemlerin kullanıldığı, kaynak ile alıcılar arasındaki iletişim ve etkileşimin dijital teknolojilerle sağlandığı, planlı sistematik bir eğitim teknolojisi uygulamasıdır (Kaya, 2002; Lei & Gupta, 2010; Uşun, 2006;).

Uzaktan eğitim ile eğitimin yüksek maliyetini düşürme, geleneksel eğitim modelinden sanal sınıf ortamında zaman, mekan, mesafe ve öğrenci sayısından bağımsız bir şekilde eğitim verme olanağı mümkündür. İyi bir altyapıya sahip uzaktan eğitim modeli, yükseköğretim kurumları için önemli bir öğretim yöntemi olmanın yanı sıra, mekânsal tasarruf ve uluslararası erişim gibi nedenlerle rekabet avantajlarını artırmada önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Fogarty, 2020; Sum vd., 2021; Mardini & Mah'd, 2022). Uzaktan eğitim, temelde internet erişimi, ders verme yazılımları ve temel bilgi teknolojileri kullanma becerilerini gerektiren bir süreçtir. İnternet erişimine sahip olmak, uzaktan eğitim için temel bir gerekliliktir. Ancak, internet bağlantısının yavaş veya zayıf olması, uzaktan öğrenme ve öğretme deneyimini olumsuz etkileyebilir. Geleneksel eğitim metodunda, akademisyenler genellikle Microsoft Office programlarıyla sınırlı olarak temel bilgi teknolojilerini kullanmaktadır (Çardak & Güler, 2022). Fakat uzaktan eğitimde, çeşitli programlar ve uygulamalar kullanmak gerekmektedir. Bu nedenler akademisyenlerin temel bilgi teknolojilerini etkili bir şekilde kullanabilmesi, uzaktan eğitim anlayışını belirleyen en önemli faktörlerden biridir (Ak vd., 2021).

Çevrimiçi öğretimi kullanan uzaktan eğitim, akademik takvime devam etmek için pandemi döneminde akla ilk gelen çözüm olmuştur (Tharapos, 2021). Tüm dünyada ve Türkiye’de hemen hemen bütün eğitim kademelerinde yüz yüze eğitime ara verilerek zorunlu uzaktan eğitime geçilmiştir (Dikmen & Bahçeci, 2020; YÖK, 2020). Zorunlu uzaktan eğitim sayesinde yüz yüze derslere katılmak için gerekli olan seyahatler ve bulaş riski azaltılarak, öğrencilerin izole alanlarında derslere katılmaları; katılmayan öğrencilerin ise dersleri diledikleri zaman izleyebilmeleri mümkün olmuştur. Ancak bu geçiş süreci planlı olmadığından, COVID-19 salgını sürecinde hem akademisyenlerin hem de öğrencilerin zorunlu uzaktan eğitime geçişi her iki grubun eğitim anlayışını etkilemiştir (Sangster vd., 2020; Tharapos, 2021; Qazi vd., 2021). Akademisyenler ve öğrenciler arasındaki ilişki en temelde internet bağlantısı ile kurulmaktadır, ancak zorunlu uzaktan eğitim sürecinde bazı öğrenciler ve akademisyenler internet erişimi ve temel bilgi teknolojileri kullanımı noktasında sorunlarla karşılaşmıştır (Aydemir, 2018). Diğer yandan, birçok yükseköğretim kurumunun “dijital alt yapısının olmaması akademisyenlerin senkronik ders işlemede sorun yaşamalarına sebep olmuştur (Eken vd., 2020, s. 119). Bu dönemde yükseköğretim kurumlarının yapmış olduğu uzaktan eğitim altyapısı yatırımları ilerleyen zamanlarda farklı nedenlerden dolayı zorunlu uzaktan eğitime geçmek gerektiğinde faydalanabilecekleri araçlar olarak değerlendirilmektedir (Daniel, 2020).

Zorunlu uzaktan eğitim ile birlikte öğrenci ve akademisyenlerin eğitim ve öğretim alışkanlıkları farklılaşmıştır (Beatson vd., 2021; Jebbour, 2022; Osborne & Hogarth, 2021; Sangster vd., 2020). Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde, akademisyenlerin derslerde öğrencilerden geri bildirim alamaması önemli bir sorun olmuştur (Kil & Uşun, 2021), uygulamalı derslerde interaktif iletişim kuramamak önemli bir sorun haline gelmiştir. Akademisyenler öğrencilerin katılımını arttırmak ve ders içeriklerini ilgi çekici hale getirmek için ders materyalleri değiştirilmesi, ders sürelerinin kısa tutulması, öğrencilerle iletişimin artırılarak ders saatlerinin öğrencilere göre düzenlenmesinin önemli olduğunu vurgulanmıştır (Akıncan & Çakır, 2021). Diğer yandan, dersler için materyal hazırlamanın, dersleri ilgi çekici hale getirmenin zaman alması ve zorunlu uzaktan eğitim sürecinde ders hazırlığı akademisyenlerin iş yükünü arttırmıştır (Özgöl vd., 2017). Artan iş yükü ve pandemi sürecinin getirdiği belirsizlikler akademisyenlerin çalışma motivasyonlarını etkilemiştir. Motivasyon, bireyin davranışlarını başlatma, yönlendirme ve sürdürme sürecini içeren bir içsel veya dışsal etkidir. Bu, bir kişinin hedeflere ulaşma, ihtiyaçları karşılama veya belirli bir davranışı gerçekleştirme amacına yönelik güçlü bir dürtüyü ifade eder (Dörnyei & Ushioda, 2013). Zorunlu uzaktan eğitimde öğrencilerin derslere karşı ilgisizliği, derslerin mekanik olarak verilmesi, uygulamaya dayalı derslerde verimsiz sunumlar, yüz yüze iletişim eksikliği ve teknik aksaklıklar hem akademisyenlerin hem de öğrencilerin motivasyonunu düşürmüştür (Koç, 2020; Şen & Kızılcıoğlu, 2020).

Zorunlu uzaktan eğitime ani ve planlanmamış bir geçiş olduğundan, sadece öğrenme ve öğretim kalitesine odaklanmak eksik bir perspektife işaret edecektir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde, bireylerin temel endişe kaynağı, virüse yakalanma ve başkalarına bulaştırma korkusudur. Literatürde akademisyenlerin COVID-19 tedbirlerine dikkat ettikleri ve ailelerinin de bu tedbirlere dikkat etmeleri hususunda yönlendirici oldukları görülmüştür (Küçükali & Çınar, 2020). Ancak, virüs bulaş riski ailelerinden uzakta yaşayan akademisyenler için en önemli kaygı ve anksiyete sebebi olarak görülmektedir (Avçin & Erkoç, 2021). Aynı zamanda uzun süre bilgisayar kullanımına bağlı olarak akademisyenlerde farklı fiziksel şikayetler de görülmüştür (Büyükbaş vd., 2012). Pandemi sürecinde uygulanan kısıtlamalar ve kapanmalar akademisyenlerin alan araştırması yapma, veri toplama, diğer araştırmacılar ile bir arada çalışmalarına engel olduğundan bilimsel çalışmalarını sekteye uğratmıştır (Güven, 2021).

Salgın sürecinde zorunlu olarak başlatılan uzaktan eğitim, sadece eğitim ve öğretimin dijital ortama taşınmasıyla sınırlı kalmayıp aynı zamanda akademisyen ve öğrencilerin sınıf ortamından uzaklaşmasının etkilerini anlamak için sosyal etkileşim, eğitim anlayışı, dijital öğrenme araçları kullanımı üzerine derinlemesine bir incelemeyi gerektirmektedir. COVID-19 salgını ile birlikte yükseköğretim alanındaki değişiklikleri ve günlük yaşam pratiklerinde ortaya çıkan deneyimleri açığa çıkarmak, uzaktan eğitim anlayışlarını doğru bir şekilde anlamak açısından son derece önemlidir. Araştırma kapsamında, akademisyenlerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler, farklı öğrenci profillerine sahip iki ayrı katılımcı grubunun zorunlu uzaktan eğitim deneyimlerinin çeşitliliğini ve akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim sürecinde aile yaşamı, meslek anlayışı, gündelik yaşam pratikleri, iletişim ve zaman anlayışı ile temel bilgi teknolojileri kullanımları incelenmiştir. Bu çalışmaya rehberlik eden araştırma soruları şu şekildedir:

1. Akademisyenlerin pandemi döneminde zorunlu uzaktan eğitim anlayışına ilişkin görüşleri nelerdir?
2. Akademisyenlerin gündelik yaşam ve zorunlu uzaktan eğitime uyum sürecini etkilenmiş midir?
3. Akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim sürecinde derslerin işlenmesi ve sınavların değerlendirilmesine ilişkin bakış açısı nedir?
4. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin öğrenciler ile olan iletişimleri değişiklik göstermiş midir?
5. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin temel bilgi teknolojileri kullanımına yönelik görüşleri nelerdir?

3. YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Amacı

Pandemi sürecinin başlaması ile birlikte, küresel ölçekli yaklaşık bir buçuk milyar öğrenci geleneksel yüz yüze eğitimden zorunlu uzaktan eğitime geçiş yapmıştır. Bu geçiş süreci plansız ve ani olduğundan akademisyenler için yeni ve bilinmez bir sürecin başlangıcı olmuştur. Eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi için zorunlu uzaktan eğitim sürecinde farklı bölüm, fakülte ve yüksekokullarda görev yapan akademik personeller farklı deneyimler yaşamıştır. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde uygulamalı veya interaktif ders işlemenin önemli olduğu fakülte/yüksekokullarda görev yapan akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitime uyum süreçleri ile görece daha az uygulama ve interaktif ders işleme gerektiren fakülte/yüksekokullarda görev yapan akademisyenlerin uyum süreci farklıdır. Bu farklılıklar, eğitim programlarının özelliklerine, öğrencilerin interaktif eğitime katılımına ve öğrenme hedeflerine bağlı olarak değişebilir. Özellikle yabancı dil eğitimi içeriği ve hedeflerine sahip yüksekokulda görev yapan akademisyenler öğrencilerin daha fazla pratik yapmaları ve konuşma, yazma, dinleme gibi becerilerde deneyim kazanmalarını hedeflemektedir. Diğer yandan teorik derslerin yoğun olduğu fen edebiyat fakültesinde akademisyenlerin uyum sürecinde daha fazla özgün içerik hazırlamak gerekmektedir. Bu nedenle, araştırma İzmir’de bir devlet üniversitesinde Fen Edebiyat Fakültesi ve Yabancı Diller Yüksek Okulunda görev yapan akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim sürecine uyum sağlama deneyimleri ve zorunlu uzaktan eğitim sürecinde eğitim anlayışlarını incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir.

3.2. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı, farklı fakülte ve yüksekokulda görev yapan akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim süreci deneyimleri, eğitim anlayışı ve uzaktan eğitime uyum pratiklerini anlamaktır. Bu nedenle çalışma, nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik araştırma deseni olarak dizayn edilmiştir. Nitel araştırma, “insana özgü bireysel özelliklerin farklı ve derin doğasına odaklandığından genellemelerden ziyade bilginin derinliği ve özgünlüğünün önemli olduğu iddiasını” savunur (Baltacı, 2019, s. 369). Fenomenoloji “gündelik hayatta sıklıkla karşılaşılan, bireyler için yabancı olmayan ancak tam anlamını kavrayamadığı olguları araştırmayı ve bireylerin belirli bir olay veya olguya ilişkin deneyimlerini temel alarak detaylı anlam yapılarına ulaşmayı” amaçlamaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2016, s. 69; Creswell & Creswell, 2017; Merriam, 2018, s. 26). Araştırma kapsamında, COVID-19 pandemi süreci ile başlayan zorunlu uzaktan eğitim sürecinde İzmir’de bir devlet üniversitesinde görev yapan 20

akademik personelin ‘zorunlu uzaktan eğitim ve uyum’ olgusuna yükledikleri anlamın ortaya çıkarılması amacına uygun olarak fenomenoloji (olgu bilim) deseni seçilmiştir.

3.3. Araştırmanın Grubu

Nitel araştırma yöntemi ve fenomenolojik araştırma deseni olarak tasarlanan araştırmada çalışma grubunun belirlenmesi araştırmanın aktarılabirlik ve inandırıcılığı üzerinde önemli etkiye sahiptir (Mertens, 2014). Araştırma, farklı fakülte ve yüksekokulda görev yapan akademisyenleri kapsamaktadır. Çalışma kapsamında, katılımcıları belirlemek için amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Amaçlı örnekleme olgu ve olayların taraflarının duygu ve düşüncelerinin geniş bir şekilde betimlenmesine imkan verir (Yıldırım & Şimşek, 2013; Neuman, 2014). Bu bağlamda, araştırmanın katılımcılarını 2021-2022 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Fen Edebiyat Fakültesi ve Yabancı Diller Yüksek Okulu’nda görev yapan 20 katılımcı (10 katılımcı Fen Edebiyat Fakültesi ve 10 katılımcı Yabancı Diller Yüksek Okulu) oluşturmaktadır. Nitel araştırmalarda veri toplama sürecinde verilerin doyma noktasına ulaşması beklenir. Farklı bilgiler almamadığında ya da bilgiler artık göz ardı edilebilir nitelikte olduğunda, verilerin doyma noktasına geldiği kabul edilir ve veri toplamaya son verilir (Atak, 2011). Bu nedenle, 20 akademisyen ile yapılan görüşmeler neticesinde veri doyma noktasına ulaşıldığı anlaşılmıştır. Çalışmaya 4 erkek ve 16 kadın akademisyen katılmıştır. Katılımcılarda sadece 5’i evlidir, 15 katılımcı bekar. Ayrıca, en küçük 28 katılımcı ve en büyük katılımcı 53 yaşındadır.

Tablo 1.

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Katılımcı Kodları	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hal	Çocuk Sayısı	Fakülte/ Yüksekokul
GN1	Kadın	33	Bekar	-	Fen Edebiyat Fakültesi
GN2	Kadın	48	Bekar	1	Fen Edebiyat Fakültesi
GN3	Kadın	35	Evli	-	Fen Edebiyat Fakültesi
GN4	Kadın	36	Evli	1	Fen Edebiyat Fakültesi
GN5	Kadın	41	Evli	2	Fen Edebiyat Fakültesi
GN6	Kadın	34	Evli	1	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN7	Kadın	35	Bekar	1	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN8	Kadın	39	Evli	2	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN9	Kadın	31	Evli	-	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN10	Kadın	41	Evli	1	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN11	Kadın	32	Evli	-	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN12	Kadın	53	Bekar	2	Fen Edebiyat Fakültesi
GN13	Erkek	46	Evli	2	Fen Edebiyat Fakültesi
GN14	Erkek	36	Evli	-	Fen Edebiyat Fakültesi
GN15	Erkek	44	Evli	1	Fen Edebiyat Fakültesi
GN16	Kadın	40	Evli	2	Fen Edebiyat Fakültesi
GN17	Kadın	28	Bekar	-	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN18	Kadın	32	Evli	-	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN19	Kadın	31	Evli	1	Yabancı Diller Yüksekokulu
GN20	Erkek	32	Evli	1	Yabancı Diller Yüksekokulu

3.4. Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu (bakınız Ek-1) kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmalarda katılımcıların kendi deneyimlerinin detaylı olarak incelenmesi için görüşme tekniği en temel veri toplama aracıdır (Fraenkel vd., 2012). Yarı yapılandırılmış görüşme yönteminin tercih edilmesinin nedeni görüşme ortamını kolaylaştırması ve katılımcılara kesintiye

uğramadan veya belirli bir gündem tarafından yönlendirilmeden, uzun konuşma imkanı vermesidir (Longhurst, 2003). Yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacı görüşme sorularını kategorize eder ve genel hatlarıyla soruları bir kılavuz görevi görmesi için önceden belirler (Erol, 2020). Gerekli olduğunda soruları yeniden yapılandırır, soru ekleyebilir veya bazı soru(ları) katılımcının tepkilerine göre sormayabilir. Bu bağlamda araştırma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme formu ile katılımcılara açık uçlu sorular sorularak, onları yönlendirmeden sorulara detaylı yanıt vermesi sağlanmıştır. Zorunlu uzaktan eğitim ve yükseköğretim ile ilişkili literatür taraması sonrasında yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Sonrasında hazırlanan form üzerinden 2 pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşmelerden elde edilen dönüşlere uygun olarak yarı yapılandırılmış görüşme formuna son şekli verilmiştir. Yapılan pilot görüşmeler araştırmaya dahil edilmemiştir.

3.5. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma kapsamında saha araştırmasının yapılabilmesi için öncelikle İzmir Demokrasi Üniversitesi Etik Kurulundan 09/05/2022 tarihli ve 2022/05-14 Karar ve Sayı No ile etik kurul izni alınmıştır. Yapılan tüm görüşmeler etik kurul izni alındıktan sonra tamamlanmıştır. Araştırmacı gerekli izin işlemlerini tamamladıktan sonra katılımcılara araştırmanın amacından, öngörülen faydalarından ve muhtemel zararlarından haberdar olmalarını sağlayan ve araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını belirten tek sayfalık ‘araştırma gönüllü katılım formu’ sunulmuştur.

Araştırma kapsamında toplanan veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi, verilerden kavramsal kategoriler elde etmek amacıyla tekrar eden kodların belirlendiği açık kodlama ile kategoriler arasında bağlantılar kurmak amacıyla yapılan kodlama ile gerçekleştirilmektedir (Merriam, 2018). Nitel araştırma verilerinin analiz edilme süreci; ham verilerin (ses kayıtları ve tutulan notların) analiz için hazırlanması, verilerin hepsinin okunması, verilerin bilgisayar ya da el ile kodlanması, kategorilerin oluşturulması ve yorumlanması olarak sıralanmaktadır (Creswell, 2013). Yapılan analizler sonucunda belirlenen kategoriler ise gündelik yaşam pratikleri, motivasyon ve belirsizlik, uzaktan eğitim, bilgi teknolojileri kullanımıdır. Ayrıca, katılımcıların gizliliğini korumak için tüm katılımcılara görüşme numarası atanarak kodlama yapılmıştır. Bu sayede katılımcıların gerçek fikir ve duygularını paylaşma konusunda daha özgüvenli olmaları amaçlanmıştır. Katılımcılar ile yarı yapılandırılmış görüşme formu üzerinden yaklaşık 30-45 dakika arasında değişen yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

4. BULGULAR

Küresel çapta bir salgın olan COVID-19 Pandemi sürecinde yüksek bulaşma riski nedeniyle yüz yüze eğitime ara verilerek eğitim ve öğretimin devam etmesi için zorunlu uzaktan eğitime geçilmiştir. Yükseköğretim kurumları, mevcut altyapılarını kullanarak ve yeni altyapılar oluşturarak eğitim öğretim faaliyetlerini sürdürebilmiştir. Farklı fakülte ve yüksekokulda görev yapan akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim süreci deneyimleri, eğitim anlayışı ve uzaktan eğitime uyum pratiklerini ele alan bu çalışmayla ilgili bulgular bu bölümde ele alınmıştır. Analizler sonucunda, “*gündelik yaşam pratikleri, motivasyon ve belirsizlik, uzaktan eğitim, bilgi teknolojileri kullanımı*” olmak üzere dört farklı kategori üzerinden bulgular sunulmuştur.

4.1. Gündelik Yaşam Pratikleri

Yapılan görüşmelerde elde edilen verilerden COVID-19 Pandemi süreci ile başlayan uzaktan eğitim ile birlikte gündelik yaşamda meydana gelen kapanma, sosyal etkileşimin azalması, çatışma/karmaşa, çocuk sahibi olma durumun getirdiği sorumluluklar, medeni hal gibi faktörlerin katılımcıların aile, iş ve gündelik yaşamı etkilediği bulgulanmıştır. Akademisyenlerin hem Pandeminin getirdiği yeni ‘normal’ olarak ifade edilen yaşam düzenine hem de uzaktan eğitim ile başlayan yeni eğitim-öğretim modeline alışması zaman almıştır. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde, akademisyenlerin iş ve aile yaşamlarının birleşmesi özellikle çocuk sahibi olan katılımcılar için ek sorumluluk ve zorluklar yaratmıştır. Aşağıdaki tabloda gündelik yaşam pratikleri kategorisine ait kodlama gösterilmiştir.

Tablo 2.
Gündelik Yaşam Pratikleri Kategorisine Ait Kodlama

Kategori	Kod	f	%
Gündelik Yaşam Pratikleri	Sosyal etkileşim	18	%90
	Çatışma/Karmaşa	16	%80

Çocuk sahibi olma	13	%65
Medeni hal	20	%100

Katılımcıların gündelik yaşam pratiklerine ait görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Aile bireyleri yaşlı olduğu için ve onları korumak zorunda olduğumuzdan ne yazık ki arkadaşlarla çıkıp sosyalleşemiyoruz. Haliyle deşarj olamadığımız için bir süre sonra psikolojik açıdan yorgun düştüğüm zamanlar oldu. Bu nedenle de aile içinde birbirimize sardığımız zamanlar oldu. Aslında böyle hani küçük şeyler her ailede olan ama hemen büyüdü soruna dönüştü çatışmalar yaşandı aramızda (GN1, kadın, bekar)”.

“Uzaktan eğitim ile birlikte evin içindeyken nasıl söyleyeyim sanki ev yaşamındayken iş ve okul böyle yan alan gibiydi. (...) Yeni eğitim düzeninde bir karmaşa oldu tabii evde herkesin çalışma alanlarını ayırdık. Herkesin kendine göre çalışma saatlerini ayarlamaya çalıştık. İşte biri ders veriyorsa diğer aile üyelerinin kendi alanlarında sessiz kalması gibi kurallar koymaya başladık. Ders saatleri ve zamanları sebebiyle evde kısıtlamalar oluşturduk (GN2bekar, kadın)”.

“Normalde dersleri okulda yaptığım için haliyle derslere tam olarak odaklanabiliyordum ancak evde uzaktan eğitim sürecine geçince diğer odada çocuğunuzun olduğunu biliyorsunuz ve o an ders vermek için çabalyorsunuz. Konsantrasyon anlamında daha büyük sıkıntılar olduğunu söyleyebilirim. Örneğin ofisteyseniz ya da ofisten derse gidiyorsanız bütün odağınız ders ancak evdeyken siz ders verirken çocuğunuz kapıyı tıklatıp seslenebiliyor ya da dersin ummadığımız bir yerinde odaya girebiliyor. (...) Okula gelirken evi evde bırakabiliyorsunuz ancak uzaktan eğitim sürecinde evde online ders verirken aklınız sürekli çocuğunuzda oluyor “acaba içerde ne yapıyor? açıldı mı? bir şey oldu mu?” yani sürekli bir yandan onu düşünmek zorundasınız ve bu gerçekten ders performansını olumsuz etkiliyor (GN7, kadın, bekar)”.

“Evli olunca evde iki kişi akademisyen. Doğal olarak herkes kendi odasında ders veriyor. Bir çocuğum ilkokula gidiyor, ona da bir oda mecburen derslerine devam edebilmesi için diğer çocuğum da 2,5-3 yaşında olduğu için bakıma ihtiyacı var bu yüzden uzaktan eğitim sürecinde ders vermek doğal olarak çok zor oldu bizim için. Eşim ve ben ayrı odalarda ders verirken kapılar kapalı olduğundan çocuklar hep yumruklardı kapıları içeri alalım diye (GN5, kadın, evli, 2 çocuk sahibi)”.

“Eşim sağlıklı olduğu için o hiçbir şekilde izin kullanamadı. Ben de evdeydim, derslerimi evden yürütüyordum. Çocuk bakma zorunluluğundan dolayı baya bir zorluk yaşadım. Hem evden çalışıp hem çocuk bakmak büyük sıkıntı olmuştu benim için. Genel olarak gündüzleri tamamen çocuklarla uğraştığım için akşamları yorgun ve bitkin olarak derslerimi yapıyordum. Yeni düzene uyum sağlamak baya zor oldu benim için (GN20, erkek, evli, 1 çocuk sahibi)”.

4.2. Motivasyon ve Belirsizlik

Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde belirsizlik, öğretim yöntemlerindeki değişiklikler, teknik sorunlar ve iletişim zorlukları vb. gibi faktörler, akademisyenlerin günlük çalışma rutinlerinde belirsizliklere ve bilimsel çalışmalarında motivasyon düşüklüğüne neden olmuştur. Pandemi ve uzaktan eğitimin getirdiği bilinmezlik ve motivasyon düşüklüğü akademisyenler için yeni bir zorluk oluşmuştur. Bu bağlamda, araştırma bulguları motivasyon ve belirsizlik kavramları arasındaki ilişkiyi anlamak adına önemli bir perspektif sunmaktadır. Aşağıdaki tabloda motivasyon ve belirsizlik kategorisine ait kodlamalar gösterilmiştir.

Tablo 3.

Motivasyon ve Belirsizlik Kategorisine Ait Kodlama

Kategori	Kod	f	%
Motivasyon ve Belirsizlik	Belirsizlik/ Bilinmezlik	20	%100
	Öğretim yöntemlerindeki değişiklikler	20	%100
	Teknik sorunlar	20	%100

İletişim zorlukları	20	%100
---------------------	----	------

Katılımcıların motivasyon ve belirsizlik kategorisine ait görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Online derslerde Osmanlı Türkçesini Arap harfleriyle yazmak gerekiyor. World’e Arap harfleriyle şurada da görüyorsun(fotoğraf 1) bu şekilde. Şimdi Q klavye kullanıyoruz, çok sıkıntılıydı Arap harflerini Q klavyede kullanmak. Yani Osmanlı Türkçesi dersini uzaktan eğitimle vermek diğer derslere göre biraz daha zordu. Bu tarz sorunlar derslerde motivasyonu daha da düşürüyor. Diğer derslerde ise motivasyonum öğrencilerin katılımıyla doğru orantılı olarak arttığı oluyor. Yani öğrenciler ne kadar derse katılırsa motivasyonum o kadar yüksek oluyor (GN3, kadın, evli)”

Fotoğraf 1.

Arap harflerinin Q klavye üzerine katılımcı tarafından yazılmış hali

“Evet öğrencilerle uzaktan eğitim sürecinde ilk defa sanal ortamda tanıştık (pandemi sürecinde başlayan öğrencilerden bahsediyor). Yüz yüze eğitimde daha önce tanıdığım öğrencileri sesinden tanıyorum, ekrana bakmaya bile gerek duymuyorum. Ancak diğer öğrencilerde bazen kimin konuştuğu belli olmuyor. Öğrencileri tanımadığımız için kim konuşuyor bilemiyorum, o açıdan uzaktan eğitim farklıydı bilinmezlik söz konusuydu. Hani merakta ediyorsun şimdi ‘kimdir? nedir?’ yani öğrenciniz var kim olduğunu bilmiyorsunuz, daha önce hiç karşılaşmadığım öğrenciler (GN3, kadın, evli)”

“Derslerde öğrenci karşıda ama “o an nerede? nasıl bir evde? hangi şartlar altında yaşıyor?” bilmiyorsun. Eğer çok empati kuramayan biriyseniz veya o sarsılmayı yaşamadıysan bunu asla anlamıyorsun. Öğrenciler derslere devam etmediğinde nedenini bilmiyorsun. İşte öğrencimin biri bana yazana kadar ben de farklı farklı şeyler düşünüyordum. Bir öğrencim neden katılmadığını: “Hocam benim ailem işsiz şu anda benim bırakın bilgisayarını hani internet paketimi ödeyecek dahi param yok. Ben bu yüzden devam edemiyorum derslere bilginiz olsun” şeklinde iletti. (...) Online derslere katılmak için bilgisayar almak isteyen bir öğrencim fabrikaya başvurup çalışmaya başladı (yarı zamanlı ya da tam zamanlı belki bilmiyorum) daha sonra kolunu makineye kaptırması ve bu şekilde yaralanmıştı (GN19, kadın, evli)”

“Yüz yüze ders vermeyi daha çok seviyorum. Uzaktan eğitimde etkileşim olmadığından kendi kendime karşılıklı iletişim olmadan ders anlatmak motivasyonumu düşürdü. (...) Benim için tahta kullanabilmek benim için bir motivasyon kaynağı. Öğrenciyle yüz yüze iletişim kurmak, göz kontağı kurabilmek önemli. Uzaktan eğitimde bir şey söylediğinde anlıyorlar mı? anlamıyorlar mı? diye kontrol edememek en büyük sıkıntım diyebilirim. Dersi anlatıyorum, karşı taraftan bir onay bekliyorum sonuçta sözlü olarak gelmiyor ve vücut dili de yok (ders esnasında kameralar kapalı) beden dili yok, jest ve mimikler yok. Bu da ders motivasyon açısından sıkıntı oluyor (GN3, kadın, evli)”

“Ders motivasyonu ile ilgili soruya en iyi ben cevap verebilirim. En düşük ve yüksek kurlara (İngilizce seviyesi) ders vermiş biri olarak. Yüksek kurlarda gerçekten ders çok güzeldi çünkü öğrenci hevesliydi ve sürekli mikrofonlar açıyordu, derse katılım fazlaydı. Bazen öyle oluyordu ki öğrencilere “bir dakika el kaldırın, tek tek konuşun aynı anda konuşmayın” diye uyarıyordum. Düşük kurlarda ise öğrenciler çok çekingenlerdi. Burada bir diğer bir faktör olarak dil bariyeri de olabilir. Öğrenciler ancak zorlayınca konuşuyorlardı. Zaten zorlaya zorlaya 5 kişi kaldık derste uzaktan eğitimde. O anlamda motivasyonum tabii ki de düşüyordu. Ben bu kadar hevesliyim ama aynı reaksiyonu/tepkiyi öğrencilerden alamıyorum. Bu da haliyle ders motivasyonumu düşüyordu (GN8, kadın, evli)”

Genel olarak katılımcılar, zorunlu uzaktan eğitim sürecinde geleneksel sınıf ortamının olmaması ve öğrencilerle yüz yüze iletişim kuramamalarından dolayı eğitim ve öğretim motivasyonlarının düştüğünü ifade etmiştir. Katılımcıların yaşadığı motivasyon kaybı, öğrencilerle yüz yüze etkileşim eksikliği ve öğrencilerin yaşadığı sorunların bilinmemesi gibi faktörler, akademisyenlerin eğitim ve öğretim motivasyonlarını olumsuz etkilemiştir. Akademisyenler zorunlu uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları motivasyon kaybı ve belirsizlikle başa çıkma noktasında farklı çözümler yaratmaya çalıştığı bulgulanmıştır.

4.3. Uzaktan eğitim

Çalışmanın odak noktası, zorunlu uzaktan eğitimin yükseköğretim düzeyinde nasıl uygulandığı ve akademisyenlerin bu yeni paradigma ile başa çıkma süreçleridir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar farklı kitle iletişim seçeneklerinin olmasına rağmen öğrenciler ile iletişim kurmakta zorlandıklarını belirtmiştir. Aşağıda tabloda uzaktan eğitim kategorisine ait kodlama gösterilmiştir.

Tablo 4.

Uzaktan Eğitim Kategorisine Ait Kodlama

Kategori	Kod	f	%
Uzaktan Eğitim	İletişim sorunları	20	%100
	Zaman yönetimi	20	%100
	Monolog eğitim	20	%100
	Sürekli çalışıyor gibi hissetme	18	%90
	Kontrol ihtiyacı	16	%80

Katılımcıların uzaktan eğitim kategorisine ait görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

“Online derslerde öğrencileri görmedim. Öğrencileri tanımayı bırak göremiyorsun bile. Seslerini bile duymadım çoğu zaman. Mikrofonları dahi açmıyorlardı. Bazen bari kutucuklara yazın diyorum, ona bile cevap vermiyorlar. Nadir yazıyorlar. Uzaktan eğitim olumsuz şekilde etkiledi yani gerçekten. Bilemiyorum dersler monolog olmaya başladı. (...) Hani öğrenci seni dinliyor mu, dinlemiyor mu?, yüzünü göremiyorsun, jest ve mimiklerini okuyamıyorsun, konu anlaşıldı mı?, anlaşılmadı mı? bilemiyorsun. İnteraktif olmuyor, bu yüzden uzaktan eğitimden olumsuz etkilendim (GN1, kadın, bekar)”

“Derse katılım konusunda çok çekimselerler. Yani kimse kameralarını açmıyor. Yüz yüze görememek duvara ders anlatıyormuş gibi hissettiriyor, radyo programında gibisiniz sanki. Tek başınıza konuşuyorsunuz sadece. Geri bildirim olmadan ders anlatmak robotik bir şeye dönüştürüyor sizi bir süre sonra. (...) Online dersi öğrenci açmış ve gitmiş mesela karşıda yok, bekliyorum ne olacak acaba diye. Mesela öğrencinin katılmasını istediğim zaman, öğrenci reddediyor katılmayı. Kamerayı açmayı, mikrofonunu ben açtığımda, kendi kendine kapatan öğrenciler oldu. Uzaktan eğitimde dersler başarısız geçti benim için diyebilirim (GN2, kadın, bekar)”

“Ders anlatımımı etkiledi tabi ki de çünkü yüz ifadelerini görmediğim için anlayıp anlamadıklarını ya da beni duyup duymadıklarından emin olamadığım için dersin çoğunluğu şöyle geçiyor: “Can you hear me? (Beni duyabiliyor musunuz?) Are you with me? (Benimle misin?)”. Sürekli bu soruları soruyordum o anlamda sürekli bir sözlü teyit halinde oluyoruz. Çünkü yüz yüze derslerde görsel feedback (geri bildirim) alabilecekken sürekli bir sözlü geri bildirim duyma ihtiyacında oluyorsunuz (GN8, kadın, evli)”

“Online dersler aynaya konuşuyormuşum gibi hissediyordum, hiç ders anlatıyormuşum gibi değildi. Öğrencilerden sürekli rica ediyordum, beni onaylayın, bana cevap verin ki; beni dinlediğinizi hissedeyim, sizin orada olduğunuzu bileyim. Uzaktan eğitim sürecinde en çok bu iletişimsizlik beni zorladı (GN9, kadın, evli)”

“O günleri hatırladıkça sinirlerim bozuluyor. Kendime hiç serbest zaman ayıramadım. Örnek vereyim, kahve makinam var. O kahve makinem önce bir suyla kendini temizliyor sonra istediğin kahveye basıyorsun yapıyor sonra tekrar başka bir suyla kendini temizlenip kapanıyor. Tüm bunları kahve makinesi maksimum yarım saat içerisinde tamamlıyor. Uzaktan eğitim sürecinde benim o

yarım saat içerisinde o kahve makinasından kahveyi alacak vaktim olmuyordu. O derece zaman bulamıyordum yani sürekli çalışıyordum bilgisayar başında (GN10, kadın, evli)”.

“Uzaktan eğitimde sürekli epostalarımı, mesaj kutumu acaba bir şey geldi mi diye kontrol etmek zorunda hissediyordum. Öğrencilerden gelen her mesajı anında cevaplamam gerekiyormuş gibi hissettiğimden hiç zaman yönetimi yapamadım. Bu da beni 24 saat çalışıyormuşum gibi hissettirmeye başladı. Kendi zihnimde hiçbir boşluk olmadan sürekli çalışıyormuş gibi bir hissiyata kapıldım. O da bir süre sonra ister istemez zihinsel anlamda yorgunluk yaratmaya başladı (GN2, kadın, bekar)”.

Öğrencilerin kameralarını açmamaları, mikrofonlarını kullanmamaları ve iletişimde pasif kalmaları, akademisyenlerin öğrenci tepkilerini anlamakta güçlük çekmelerine ve dersin monolog haline gelmesine neden olmuştur. Akademisyenlerin öğrencilerle iletişim kurmada yaşadıkları sorunlar ve zorunlu uzaktan eğitimin interaktif olmayan yapısı akademisyenlerin ders motivasyonlarını olumsuz etkilediği bulgulanmıştır. Ayrıca, zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin zaman yönetimi konusunda zorlandıkları, sürekli olarak online iletişim kanallarını kontrol etmek zorunda olmalarının sürekli çalışıyor gibi hissetmelerine ve kişisel zaman algılarının kaybolmasına neden olduğu bulgulanmıştır.

4.4. Bilgi Teknolojileri Kullanımı

Pandeminin sürecinin getirdiği bilinmezlik ile birlikte yükseköğretim kurumları zorunlu uzaktan eğitim sürecine hazırlıksız yakalanmıştır. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinin başlamasıyla birlikte hem öğrenciler hem de akademisyenler temel bilgi teknolojilerini kullanmak zorunda kalmıştır. Ders içeriği hazırlanması, sınav uygulamaları, ölçme değerlendirme, derslerin takip edilmesi ve farklı kullanımlar için bilgi teknolojileri ve internet kullanımı hem öğrenci hem de akademisyenler için temel bilgi teknolojileri kullanımı bir zorunluluk haline gelmiştir. Aşağıdaki tabloda bilgi teknolojileri kullanımı kategorisine ait kodlama gösterilmiştir.

Tablo 5.

Bilgi Teknolojileri Kullanımı Kategorisine Ait Kodlama

Kategori	Kod	f	%
Bilgi Teknolojileri Kullanımı	Öğrencilerle etkileşim azalması	20	%100
	Ders materyallerinin değişmesi	19	%95
	Alt yapı ve teknik problemler	20	%100

Katılımcıların bilgi teknolojileri kullanımına ilişkin görüşlerinden bazıları aşağıda sunulmuştur:

“Son hafta çok güzel bir konuşma aktivitesi yaptık öğrencilerle. Ben de kendi kendime şey diyorum online olmasına rağmen ne kadar geliştiler çünkü en zoru konuşmadır yabancı dilde. Öğrenciler hem çekinirler hem uzaktan eğitimde gerçekten zor oluyor konuşma pratiği yapmak. Sonra öğrenci bana; “hocam size bir şey itiraf edebilir miyim?” dedi. Ben de tabii ki dedim. Öğrenci; “Hocam çok çabalyorsunuz, çok yardımcı oluyorsunuz, sağ olun ama ben size söylediğim bu İngilizce cümlelerin hepsini Google Translate’e yazıyorum oradan okuyorum” dedi. Neden çünkü kamerası açık değil. Bilemiyorum ki, okuyor mu? Gerçekten söylüyor mu? Cümleyi güzel bir tonlamada söylediği için başka yerden okuduğu da anlaşılıyor. Nefes alarak, tonlamasını yaparak güzel söylüyor. Ben şok oldum, ekranın karşısında kala kaldım. Dedim ki kendi kendime, onların iyi olduklarını düşünüyorum ama ben kendimi kandırılmışım aslında benim için şok edici bir andı. Sonra düşündüm acaba kaç kişi gerçekten mikrofon karşısında konuştu ve kaç Google Translate’e yazıp söylemeye çalıştı bilemiyorum (GN19, kadın, evli)”.

“(…) Uzaktan eğitimde ders süreleri de değişti mesela 3 buçuk saatlik ders yarım saatte bitiyor. Daha çok görsel materyal, daha çok linkler paylaşıyoruz. Bazen konu ile ilgili şunu okuyun veya bu filmi haftaya kadar izleyin üstüne online derste tartışalım diyorum. Farklı şeyleri derslere dahil etmeye başladım çünkü vaktinden önce konu bitiyor, derse devam etmek zorunda hissediyorum kendimi (GN4, kadın, evli)”.

“Uzaktan eğitimde öğrencileri derste tutabilmek için gerçekten elimden gelen her şeyi yaptığımı düşünüyorum. Dersleri daha esprili anlatabilmek, daha günlük yaşadığımız şeylere vurgu yapıp,

öğrencileri yakalayıp dikkatlerini çekebilmek için çok çabaladım. Derslerde sadece tek taraflı anlatım değil küçük videolar seyrettirip, öğrencileri derslere çekmeye çalıştım. Yani açıkçası derste tutmak için çok çabaladım. Umarım tutabilmişimdir (GN1, kadın, bekar)”.

“Uzaktan eğitimde birçok aksilikte oldu. Derslerde her şeyi gördük. Kamerasını açık unutanlar oldu, sesi açıkken misafir karşılayanlar oldu. Misafir ağırlayan arkadaşlarımız oldu işte çay yapıyorum gel, otur, kek var falan gibi şeyler duyduk. O öğrenci mikrofonunu kapatana kadar bütün sınıf dinledik konuşmaları (GN13, erkek, evli)”.

“Uzaktan eğitimde bazı teknik sorunlarda yaşadık. Kullandığımız programlar hiç hataya gelmiyor. Mesela sınav sorusunu yedide paylaşılacaksa, onun güvenliğini sağlamak gerekiyor. Bu açıdan bazı sorunlar yaşandı. Örneğin sınav sorusunu saat yedide paylaşacak şekilde sistemden ayarladım sanıp, saat beşte yanlışlıkla paylaşmışım. Dolayısıyla öğrencilere de bildirim gitmiş otomatik olarak, ben bunu bilmiyordum. Böyle olunca sonradan sınav sorusunu değiştirmek zorunda kaldık. Bu tür teknik sorunlarla karşılaştığımız da oldu (GN17, kadın, bekar)”.

“(…) Uzaktan eğitimde bizi en çok zorlayan altyapı sorunları oldu. Bir keresinde ders anlatırken elektrikler kesildi ve ben dersten koptum. Evim 5.katta, evin alt katında kafe var. Hemen üstümü değiştireyim, kafeye inip derse buradan bağlanabilir miyim paniğimi yaşadığımı biliyorum (GN19, kadın, evli)”.

Yüz yüze olan eğitim modelinin yerini ani bir şekilde zorunlu uzaktan eğitimin almasıyla birlikte akademisyenlerin öğrencilerle olan etkileşimleri azalmıştır. Zorunlu uzaktan eğitimin başarılı olması için bilgi teknolojileri kullanımı önemlidir. Zorunlu uzaktan eğitim için kullanılan Microsoft Teams, Zoom, Google Meet vb. gibi platformlarının kullanımının zor olması, bazı altyapı ve teknik sorunlar, akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim sürecinde karşılaştıkları başlıca sorunlar arasında yer almaktadır.

5. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

2019 yılının sonlarından ortaya çıkan COVID-19 Salgını ile birlikte dünyadaki neredeyse tüm ülkeler ekonomik, siyasi ve sosyal anlamda etkilenmiştir (Kaya, 2023). Pandemi sürecinde değişimlerden en çok etkilenen kurumlardan biri de eğitim kurumu olmuştur. Eğitim kurumu, toplumsal bütünlüğün sürekliliğini sağlama görevi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, eğitim kurumundaki değişimler, doğrudan veya dolaylı olarak diğer toplumsal kurumları (siyaset, sağlık, aile, hukuk vb. gibi) etkilemektedir. Yükseköğretimde zorunlu uzaktan eğitim modeline geçiş süreci acil, plansız ve hızlı gerçekleştiğinden beraberinde birçok sorun getirmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, akademisyenlerin pandemi nedeniyle iş yaşamlarında meydana gelen değişiklikler, gündelik yaşam pratiklerini etkilemiştir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin ev ve ofis hayatı ayrımının ortadan kalkmasından dolayı ev içi düzen akademik yaşama uygun olacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Salgın sürecinde, kamusal alanda gerçekleşen birçok günlük yaşam pratiği bireylerin özel alanlarını etkilemiştir. Bu durum, ev içinde bireylerin rollerin değişmesine neden olmuş ve birçok kişi, salgın ve sonuçlarıyla başa çıkma çabaları kapsamında yaşam alanlarını yeniden düzenlemiştir (Tayanç, 2022). Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde özellikle evli ve çocuk sahibi akademisyenlerin ev içinde rolleri farklılaşmıştır. Ev ve iş ayrımının ortadan kalkması ile günlük ev işleri ve çocuk bakımı vb. gibi durumlar için dışardan hizmet alamayan akademisyenlerin iş yükleri arttırmış ve bilimsel çalışmalarını sürdürmekte zorlanmıştır (Kablay, 2023). Uzaktan eğitimde evde kalan çocuklarla ebeveynler ilgilenmek zorunda olduğundan hem iş hem de çocuk bakımını aynı anda yapmaları bazı sorunları beraberinde getirmiştir (Çelik, 2020). Benzer şekilde araştırma bulgularında evli ve çocuk sahibi olan katılımcıların, ev içinde eğitim ve öğretim faaliyetleriyle ilgilenirken aynı anda çocuklarının bakımıyla ilgilenmek durumunda kalmaları günlük iş rutinleri olan ders verme, idari ve akademik işlerin sürdürülmesini etkilemiştir. Benzer bulguları Elmas Atay ve Gerçek (2021, s. 233) çalışmasında, “küçük yaşta çocuğu olan akademisyenlerin ders anlatırken ve akademik çalışma yaparken sürekli olarak bölündükleri ve işlerini yapmaya devam etse bile farklı bir odada bulunan çocuklarının ne yaptığını ne durumda olduğunu ders anlatımı esnasında düşünmeye devam ettiklerini” belirtmiştir. Bu durum akademik personellerin zorunlu uzaktan eğitim sürecine uyumunu zorlaştırmış ve derslere odaklanma problemlerine neden olmuştur. Sonuç olarak zorunlu uzaktan eğitime geçiş ile birlikte akademisyenlerin gündelik yaşam pratikleri değişmiş ve bu değişim zorunlu uzaktan eğitim sürecine uyumu etkilemiştir.

Araştırma bulgularına göre zorunlu uzaktan eğitim sürecinin başlamasıyla birlikte, akademisyenlerin hayatlarına giren yeni eğitim ve öğretim düzeni ders işleyişinde belirsizliklere neden olmuş ve çalışma motivasyonlarını etkilemiştir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde, akademisyenlerin ders motivasyonlarının öğrencilerin katılımı ile yakından ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Benzer şekilde Erol ve Çayak (2022) araştırmalarında, yükseköğretim kurumlarında görev yapan akademisyenlerin zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademik ve idari işler açısından belirsizlikler yaşadıklarını belirtmiştir. Belirsizlik, “gelecekle ilgili bilgi eksikliği ve karar verme süreçlerinde amaca ulaşma koşullarının kesin olmadığı durumlarda veya gelecekteki olayların tahmin edilebilirliğinin düşük

olduğu durumda ortaya” çıkmaktadır (Korkut-Owen, 2021, s. 37). Pandemi süreci genel olarak herkes için belirsizliklerle dolu bir süreci ifade etmektedir. Ancak, zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenler için belirsizlik ise daha önce tanışmadıkları öğrencilerle ilk defa sanal sınıflarda iletişim kurmaları ile öğrencilerin kim olduğunu bilmeden ders yapmaya başlamaları ile gerçekleşmiştir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin öğrencileri görmemesi ve tanınaması belirsizliğe ve bilinmezliğe yol açarak motivasyonlarını olumsuz etkilemiştir. Benzer şekilde Sprang ve Silman (2013), uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerde genel anlamda bir motivasyon kaybı olduğunu belirtmiştir. Yine Kutlutürk ve Yıkılmaz (2021) çalışmasında iş stresi artan akademisyenlerin, performansının düştüğünü ve üretkenliğinin azaldığını hatta bu durumun depresyona ve tükenmişliğe neden olabileceğine belirtmiştir. Diğer yandan, bazı çalışmalar uzaktan eğitimin akademisyenlerde motivasyon kaybına yol açmadığı, aksine artan dijital imkanlar ile yurtiçi ve yurtdışı eğitimlere katılabilme, uzaktan ders verebilme, uluslararası kaynaklara daha hızlı ulaşma vb. gibi imkanlar yaratarak daha fazla yayın yapma isteği olan ve çalışma alanını konforlu hale getiren akademisyenlerin motivasyonlarını artırdığını bulgulanmıştır (Gonzalez vd., 2020; Parlar & Kart, 2022). Farklı bulgular ile birlikte ele alındığında sonuç olarak zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin çalışma motivasyonlarında bir düşüş yaşanmış, bilinmezlik ve belirsizlikler ile karşı karşıya kalmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre ani ve hızlı uzaktan eğitim sürecine geçiş yükseköğretimde bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Ortaya çıkan bu problemlere akademisyenler farklı stratejiler ve çözümler üretmeye çalışmıştır. İletişim teknolojilerinin gelişmesi, uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin sürekli iletişim halinde olma zorunluluğu hissine kapılmasına neden olmuştur. Bu bağlamda akademisyenler bilimsel çalışmaları ve dersleri sürdürme konusunda zaman yönetimini doğru ayarlamada zorlanmıştır. Bu durum, akademisyenlerin iş yükü ve stresini artırmış, iş ve özel hayat dengesini sarsmıştır. Parlar ve Kart (2022) çalışmasında, akademisyenlerin salgın döneminde öğrencilerle daha fazla ilgilenme zorunluluğu hissetmesi, çalışma yoğunluğunun artması, online derslerin süresinin uzaması, uygun bir çalışma ortamının olmaması gibi nedenlerden dolayı performanslarının olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Araştırma bulgularına göre zorunlu uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin derslere katılımının düşmesi ile birlikte öğrenci ve akademisyenler arasında etkileşiminin azalmış ve nedenle derslerin kalitesini düşmüştür. Akademisyenler, öğrencilerle yüz yüze iletişim kuramadıklarından ve öğrencilerin mikrofon ve kameralarını sürekli kapalı tutmasından dolayı öğrencilerin dersi anlayıp anlamadığını teyit etmek için her seferinde “*sözlü teyit ihtiyacı*” duymuştur. Benzer şekilde Kablay (2023) çalışmasında, akademisyenlerin öğrencilerle etkileşim kuramamasının ve derslere düşük katılım sağlanmasının, katılan öğrencilerin genellikle kamera ve mikrofonlarını kapalı tutmalarının öğrenci-akademisyen iletişimini zorlaştırdığını ifade etmiştir. Farklı çalışmalarda benzer sonuçlar elde edilmiş olup, uzaktan eğitim sürecinde farklı nedenlerden dolayı derslere etkin katılımın olmamasının derslerin verimliliğini azalttığını ortaya koymuştur (Durdu & Coşkun, 2023; Kürtüncü & Kurt, 2020). Uluslararası alandaki çalışmalara baktığımızda ise ülke genelinde 270 milyon öğrenci ile en büyük uzaktan eğitim sürecini yöneten Çin’de öğrencilerle etkileşim kuramama ve ders içeriklerine öğrencilerin ilgisiz kalması gibi faktörlerin, uzaktan eğitimin kalitesini düşürdüğü bulgulanmıştır (Zhou vd., 2020). Uzaktan eğitim sürecinde akademisyenler ve öğrenciler arasındaki etkileşim düzeyi derslerin kalitesini belirlemektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, zorunlu uzaktan eğitim süreci, öğrenci ve akademisyenlerin temel bilgi teknolojilerini kullanma düzeyini artırmış, ders materyalleri çeşitlenmiş ve zaman içinde yeni programlar, uygulamalar ve yöntemleri öğrenmişlerdir. Geleneksel eğitimden farklı olarak uzaktan eğitimde, eğitimcilerin tek taraflı anlatımdan ziyade teknik sistem içinde farklı öğretim yöntemleri kullanmayı gerektirmektedir (Kımalıoğlu & Güven, 2011). Uzaktan eğitimde animasyon, video, simülasyon vb. gibi etkileşime dayalı materyallerin kullanılması öğrencilerin ilgisini çekmekte ve eğitimi daha verimli hale getirmektedir (Kör vd., 2013). Bu nedenle, zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenler öğrencilerin derslere daha fazla motive olması ve katılımının artması için ilgi çekme, iletişim kurma, izleme ve paylaşımda bulunma vb. gibi farklı stratejiler kullanmıştır (Shaikh & Özdaş, 2022). Öğrencilerin derslere aktif katılımını artırmak için etkileşimli materyallerin kullanımı, grup çalışmaları, proje çalışmaları, soru-cevap etkinlikleri, görüşmeler ve anket kullanımı vb. gibi teknikler derslerin başarısını arttırmaktadır. Yüz yüze eğitimde kullanılan ders materyalinin yetersizliği, çevrimiçi eğitim platformlarında etkili bir şekilde ders anlatma amacıyla yeni ve öğrencilerin ilgisini çekecek ders içeriklerinin hazırlanmasına neden olmuştur (Elmas Atay & Gerçek, 2021; Sekreter vd., 2021). Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyen ve öğrencilerin temel bilgi teknolojileri kullanımındaki artış ve ders içeriklerinin çeşitlenmiş olması zorunlu uzaktan eğitimin olumlu bir katkısı olarak değerlendirilmektedir (Altınpulluk, 2021). Ders içeriklerinin değişmesi aynı zamanda öğrencilere daha fazla bilgi aktarımına olanak sağlamıştır.

Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenler için sınavlarının adil bir şekilde yapılması ve değerlendirmesi en önemli akademik sorunların başında gelmektedir. Özellikle online sınav uygulamaları ve ödevlerin hazırlanması ile ilgili sorunlar akademisyenlerin adil bir değerlendirme yapmasını zorlaştırmıştır. Bu durum zorunlu uzaktan eğitim sürecinde derslerin başarıya ulaşmasını engelleyen önemli bir etken olarak bulgulanmıştır. Erzen ve Ceylan (2020) çalışmasında, online sınavlarda fiziki denetimin olmamasının sınavlarda kopya çekilmesi

olasılığını artırdığı, bu durumun çalışan öğrencilerin haklarının aleyhine bir durum olduğunu belirtmiştir. Uzaktan eğitimde sıkça karşılaşılan internet bağlantısı sorunlarının yanı sıra (Dikmen & Bahçeci, 2020), genellikle göz ardı edilen dikkat dağıtıcı unsurların fazla olması da sınav güvenliğini tehlikeye sokan bir diğer unsurdur.

Sonuç olarak, zorunlu uzaktan eğitim sürecinde ortaya çıkan değişiklikler, akademisyenlerin iş ve özel hayatları üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Ev içi iş bölümü, çocuk bakımı, iletişim eksikliği gibi zorluklarla başa çıkabilmek akademisyenlerin gündelik yaşam pratiklerini değiştirmiştir. Zorunlu uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin bilgi teknolojileri kullanımının artması ve eğitim materyallerinin çeşitlendirilmesi zorunlu uzaktan eğitimin bir katkısı olarak görülmektedir. Ancak, bu süreçte karşılaşılan sorunlar ve altyapı eksiklikleri uzaktan eğitim sürecinin kapsamlı bir değerlendirmesini ve iyileştirme yapılması gereken alanların belirlenmesini gerektirmektedir. Bu noktada, akademisyenlere yönelik destek mekanizmalarının ve uzaktan eğitim platformlarının geliştirilmesi ve optimize edilmesi son derece önemlidir. Gelecekte, herhangi bir doğal afet, salgın veya farklı bir sebeple uzaktan eğitime geçme zorunluluğu ortaya çıktığında hem öğrencilerin hem de akademik personellerin daha hızlı bir şekilde uyum sağlaması için gerekli önlemlerin alınması faydalı olacaktır.

Araştırmanın sonuçlarından hareketle ilerleyen dönemlerde benzer çalışmalar yapacak olan araştırmacılara ve diğer kullanıcı gruplarına bir fikir vermesi ve yol göstermesi açısından bazı öneriler de bulunulabilir. Üniversitelerin uzaktan eğitim sistemleriyle ilgili altyapılarını geliştirmeleri ve alternatif programların kullanılması eğitimin kalitesi ve işleyişi açısından uzaktan eğitimin başarısını artırması açısından oldukça önemlidir. Eğitim öğrenen tarafında bulunan öğrencilere içerik sunma, etkileşimde bulunma ve öğrenci performansını izleme konularında temel bilgi teknolojilerini kullanma becerisi kritik bir öneme sahiptir. Genel olarak uzaktan eğitim sürecinde akademisyenlerin bilgi teknolojileri kullanımı ve becerisi artmıştır. Her geçen gün kendisini güncelleyen çevrimiçi öğretim platformlarını, video konferans araçlarını ve diğer eğitim teknolojilerini akademisyenlere düzenli olarak bir program halinde sunmak ve bu programları etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamak yükseköğretimde eğitimin kalitesini arttırmak için yararlı olacaktır.

Günümüzde eğitim faaliyetlerini bilgi teknolojisi ürünleri olmadan yürütmek son derece zordur. Salgın hastalık veya doğal afet gibi olaylar sonrasında yükseköğretimde uzaktan eğitim modelinin hazır seçenek olarak bulundurulması önemlidir. Zorunluluk halinde anlık olarak uzaktan eğitim modeline geçiş sağlanabilir. Uzaktan eğitimde en kritik faktör, internet bağlantısına sahip olmaktır. Bu nedenle öğrencilere internet desteği sağlanması, ders işleyişini daha verimli hale getirebilir. Ayrıca, öğrencilerin dijital dünyaya daha hakim olmaları, eğitim süreçlerinde uygun teknolojik araç ve gereçlerin kullanımı, öğrencilerin derslere olan ilgi ve motivasyonunu arttıracaktır.

Uzaktan eğitimde akademisyenler, ders içeriğini daha etkileşimli ve ilgi çekici hale getirmek için farklı öğretim yöntemleri, görseller, videolar ve öğrenci etkileşimleri kullanılmalıdır. Öğrenci performansını ödev, proje ve interaktif görüşmelerle takip etmek, değerlendirmeleri zamanında yapmak ve öğrencilere geri bildirimde bulunmak uzaktan eğitim sürecinde verimliliği arttırmak için önemlidir. Uzaktan eğitim, sürekli kendini yenileyen bir sistemdir. Bu nedenle, akademisyenler sadece uzaktan eğitim sürecinde değil, sonrasında da bilgi teknolojileri kullanımı noktasında kendilerini geliştirmeli ve yeni teknoloji ve uygulamaları takip etmelidir. Son olarak, akademisyenlerin uzaktan eğitim sürecine uyumunu kolaylaştıracak strateji ve deneyimlerini paylaşmaları son derece yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ak, Ş., Gökdaş, İ., Öksüz, C., & Torun, F. (2021). Uzaktan eğitimde eğitimcilerin eğitimi: Uzaktan eğitime yönelik öz yeterlik ve yarar algısına etkisi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 24-44.
- Akıncan, E., & Çakır, R. (2021). Uzaktan eğitim sürecinde görev alan öğretim elemanlarının performanslarını arttırmaya yönelik görüş ve öneriler. *International Journal of Field Education*, 7(2), 134-165.
- Akpınar, Y. (2003). Öğretmenlerin yeni bilgi teknolojileri kullanımında yükseköğretimin etkisi: İstanbul okulları örneği. *The Turkish Online Journal of Education Technology*, 2(2), 79-96.
- Allen, I., & Seaman, J. (2010). *Class differences: Online education in the United States, 2010*. Babson Survey Research Group, Babson College.
- Altınpulluk, H. (2021). Türkiye'deki öğretim üyelerinin COVID-19 küresel salgın sürecindeki uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *Gazi University Journal of Educational Faculty*, 41(1), 53-89.
- Atak, H. (2011). Örneklem seçimi. Ö. Çokluk (Ed.), *Araştırma yöntemleri* (s. 201-227) içinde. Edge Akademi.
- Avçin, E., & Erkoç, B. (2021). COVID-19 pandemi sürecinde sağlık anksiyetesi, yaşam doyumu ve ilişkili değişkenler. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 17, 1-13.
- Aydemir, M. (2018). *Uzaktan eğitim program, ders ve materyal tasarımı*. Eğitim Yayınevi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.

- Beatson, N., De Lange, P., O'Connell, B., Tharapos, M., & Smith, J. K. (2021). Factors impacting on accounting academics' motivation and capacity to adapt in challenging times. *Accounting Research Journal*, 34(2), 184-195.
- Blake, R. J. (2007). New trends in using technology in the language curriculum. *Annual Review of Applied Linguistics*, 27, 76-97.
- Büyükbaş, Z., Gündüz, M. K., Bozkurt, B., & Zengin, N. (2012). Bilgisayar kullanıcılarında görülen oküler yüzey değişikliklerinin değerlendirilmesi. *Turk Journal of Ophthalmol*, 42(3), 190-206.
- Çardak, U., & Güler, Ç. (2022). Uzaktan eğitim ve uzaktan öğretmen yetiştirme bağlamında akademisyen uygulama, görüş ve önerileri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(Özel Sayı), 323-353.
- Çelik, Ş. S. (2020). COVID-19 Pandemi süreci: Kadın sağlık çalışanlarının durumu. <https://kockam.ku.edu.tr/covid-19-pandemi-sureci-kadin-saglik-calisanlarin-durumu-sevilaysenol-celik/>
- Chapelle, C. (2003). *English language learning and technology*. John Benjamins.
- Creswell, J. W. (2013). *Araştırma deseni* (S. B. Demir, Çev.). Eğitim Kitap Yayıncılık.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage Publications.
- Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 pandemic. *Prospects*, 49(1), 91-96.
- Demirbilek, N. (2020). Uzaktan eğitime ilişkin bazı görüşler (Muş Alparslan Üniversitesi Örneği). *Uluslararası Pegem Eğitim Kongresi (IPCEDU - 2020) Tam Metin Kitabı* (s. 422-434) içinde. Pegem Yayınları.
- Dikmen, S., & Bahçeci, F. (2020). COVID-19 Pandemisi sürecinde yükseköğretim kurumlarının uzaktan eğitime yönelik stratejileri: Fırat Üniversitesi örneği. *Turkish Journal of Educational Studies*, 7(2), 78-98.
- Dörnyei, Z., & Ushioda, E. (2013). *Teaching and researching: Motivation*. Routledge. <http://golshanlc.com/wp-content/uploads/2019/09/Teaching-and-Researching-Motivation.pdf>.
- Durdu, A., & Coşkun, Y. (2023). COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimde öğretmen olmak: Sınıf öğretmenlerinin algılarının incelenmesi. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 15-36.
- Durkheim, E. (2020). *Eğitim ve sosyoloji* (P. Ergenekon, Çev.). Pinhan Yayıncılık.
- Eken, Ö., Tosun, N., & Tuzcu Eken, D. (2020). COVID-19 salgını ile acil ve zorunlu uzaktan eğitime geçiş: Genel bir değerlendirme. *Milli Eğitim*, 49(1), 113-128.
- Elmas Atay, S., & Gerçek, M. (2021). İş-yaşam çatışmasının Koronavirüs (COVID-19) Pandemisi sürecinde yeniden değerlendirilmesi: Kadın akademisyenler açısından nitel bir araştırma. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(45), 203-241.
- Erol, I. (2020). *Yasama erkinin Türk eğitim sistemi yönetimi ve politikalarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Erol, İ., & Çayak, S. (2022). Yükseköğretimde belirsizlik: COVID-19 Pandemisi sürecinde ve sonrasındaki yeni dünya düzeninde akademisyen olmak. *Yükseköğretim Dergisi*, 12(1), 122-142.
- Erzen, E., & Ceylan, M. (2020). COVID-19 salgını ve uzaktan eğitim: uygulamadaki sorunlar. *EKEV Akademi Dergisi*, 84, 229-248.
- Fogarty, T. J. (2020). Accounting education in the post-COVID world: Looking into the mirror of erased. *Accounting Education*, 29(6), 563-571.
- Frankel, J. R., Wallen, N. E., & Hyun, H. H. (2012). *How to design and evaluate research in education*. McGraw-Hill Companies.
- Gonzalez, T., De la Rubia, M. A., Hincz, K. P., Comas-Lopez, M., Subirats, L., & Sacha G. M. (2020). Influence of COVID-19 confinement in students' performance in higher education. Erişim adresi: <https://proxy.afyon.deepknowledge.net/MuseSessionID=0210j3mny/MuseProtocol=https/MuseHost=search.proquest.com/MusePath/publiccontent/docview/2393251889/9F1301B680C34DB8PQ/1?accountid=15333>
- Güngörer, F. (2020). COVID-19'un toplumsal kurumlara etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Salgın Hastalıklar Özel Sayısı, 393-328.
- Güven, A. (2021). COVID-19 pandemi sürecinin birinci yılında, Türkiye'de akademisyenlerin iş yaşam kaliteleri üzerine bir değerlendirme. *Enderun*, 5(1), 1-21.
- Jebbour, M. (2022). The unexpected transition to distance learning at Moroccan universities amid COVID-19: A qualitative study on faculty experience. *Social Sciences & Humanities Open*, 5(1), 1-7.
- Kablay, S. (2023). Akademide tele çalışma deneyimleri: Niteliksel bir çalışma. *Memleket Siyaset Yönetim*, 18(39), 1-37.
- Kaya, A. (2023). Küreselleşme sonrası yeni tip krizler: COVID-19 özelinde bir değerlendirme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 126-138.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan eğitim*. Pegem Akademi.

- Kil, G., & Uşun, S. (2021). Yükseköğretimde yaşanan uzaktan eğitim sorunlarının değerlendirilmesi: Bir meta-sentez çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 11(3), 638-648.
- Kılıç, S., & Seyis, E. (2014). Uzaktan eğitim programlarından eğitim alan öğretmenlerin, uzaktan eğitimi ve aldığı eğitimi benimseme durumları. *Küresel Mühendislik Çalışmaları Dergisi*, 1(1), 19-35.
- Kmalioğlu, İ. H., & Güven, Ş. (2011). Uzaktan eğitim sisteminde öğrenci başarısını ölçülmesinde karşılaşılan güçlükler ve çözüm önerileri. Akademik Bilişim'11- XIII. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 2-4 Şubat 2011 İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Koç, E. (2020). An evaluation of distance learning in higher education through the eyes of course instructors. *Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1), 25-39.
- Kör, H., Çataloğlu, E., & Erbay, H. (2013). Investigation of the effects of distance education and formal education into student success. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(2), 267-279.
- Korkut-Owen, F. (2021). Belirsizlik ve kariyer davranışları. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 4(2), 36-60.
- Küçükali, A., & Çınar, O. (2020). Akademisyenlerin COVID-19 algısı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(4), 1633-1654.
- Kürtüncü, M., & Kurt, A. (2020). COVID-19 Pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 66-77.
- Kutlutürk, S., & Yıkılmaz, İ. (2021). COVID-19 Pandemisi uzaktan çalışma sürecinde akademisyenlerin iş stresi, tükenmişlik algısı ve kas iskelet sistemi ağrılarının incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal*, 8(2), 297-313.
- Lei, S., & Gupta, R. (2010). College distance education courses: Evaluating benefits and costs from institutional, faculty and students' perspectives. *Education*, 130(4), 3-13.
- Longhurst, R. (2003). Semi-structured interviews and focus groups. N. Clifford & G. Valentine (Ed.), *Key methods in Geography* içinde. SAGE.
- Mardini, G. H., & Mah'd, O. A. (2022). Distance learning as emergency remote teaching vs. traditional learning for accounting students during the COVID-19 Pandemic: Cross-country evidence. *Journal of Accounting Education*, 61, 1-18.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma* (S. Turan, Çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods*. Sage Publication.
- Neuman, W. (2019). *Toplumsal araştırma yöntemleri nicel nitel yaklaşımlar Cilt 1-2* (Ö. Akkaya, Çev.). Siyasal Kitapevi.
- Osborne, S., & Hogarth, K. (2021). Mind the gap: The reality of remote learning during COVID-19. *Accounting Research Journal*, 34(3), 323-334.
- Özgöl, M., Sarıkaya, İ., & Öztürk, M. (2017). Örgün eğitimde uzaktan eğitim uygulamalarına ilişkin öğrenci ve öğretmen elemanı değerlendirmeleri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2, 294-304.
- Parlar, H., & Kart, S. (2022). COVID-19 döneminde akademisyenlerin akademik motivasyon ve yayın performansının incelenmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 12(3), 519-536.
- Qazi, A., Qazi, J., Naseer, K., Zeeshan, M., Qazi, S., Abayomi-Alli, O., ... & Haruna, K. (2021). Adaption of distance learning to continue the academic year amid COVID-19 lockdown. *Children and Youth Services Review*, 126, 1-6.
- Sangster, A., Stoner, G., & Flood, B. (2020). Insights into accounting education in a COVID-19 world. *Accounting Education*, 29(5), 431-562.
- Sekreter, M. S., İpekçi Çetin, E., & Kaya Samut, P. (2021). COVID 19 Pandemisi ile başlayan acil uzaktan eğitim sürecinin öğretim elemanları perspektifinden değerlendirilmesi. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 11(3), 444-455.
- Shaikh, G., & Özdaş, F. (2022). Uzaktan eğitim sürecinde İngilizce öğretmenlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi: Nitel bir analiz. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 59-91.
- Sprang, G., & Silman, M. (2013). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7(1), 105-110.
- Sum, C., Chan, I., & Wong, H. (2021). Ready to learn in an uncertain future: Ways to support student engagement. *Accounting Research Journal*, 34(2), 169-183.
- Şen, Ö., & Kızılcıoğlu, G. (2020). COVID-19 Pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin ve akademisyenlerin uzaktan eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *International Journal of 3D Printing Technologies and Digital Industry*, 4(3), 239-252.
- Tayanç, M. (2022). Mekân ve pandemi: Değişen roller ve dönüşen evin halleri. *Habitus: Toplumbilim Dergisi*, 3, 71-95.
- Tharapos, M. (2021). Opportunity in an uncertain future: Reconceptualising accounting education for the post-COVID-19 world. *Accounting Education*, 1-12.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2020). Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2020-33679)
- United Nations. (2020). *Issue brief: Older persons and COVID-19*. United Nations.
- Uşun, S. (2006). *Uzaktan eğitim*. Nobel Akademi.
- WHO. (2020, 7 March). Responding to community spread of COVID-19. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/331421/WHO-COVID-19-Community_Transmission-2020.1-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- World Health Organization. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Situation Report*, 51, 1-9.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- YÖK. (2020, Nisan-Mayıs-Haziran) Yükseköğretim Dergisi. *YÖK*, 16, 1-104. <https://www.yok.gov.tr/Dergi/dergipdf/yukse-ogretim-sayi-16.pdf>
- YÖK. (2020, Nisan-Mayıs-Haziran) Yükseköğretim Dergisi. *YÖK*, 16, 1-104. <https://www.yok.gov.tr/Dergi/dergipdf/yukse-ogretim-sayi-16.pdf>
- Zhou, L., Li, F., Wu, S., & Zhou, M. (2020). ‘School’s out, but class’s on’, the largest online education in the world today: Taking China’s practical exploration during the COVID-19 epidemic prevention and control as an example. *Best Evidence Of Chinese Education*, 4(2), 501-519.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ETİK KURUL İZİN BİLGİLERİ

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: İzmir Demokrasi Üniversitesi

Etik değerlendirme kararının tarihi: 09/05/2022

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 2022/05-14

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1. yazarın araştırmaya katkı oranı %75, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %25’tir.

Yazar 1: Bütün bölümlere katkı sunmuştur.

Yazar 2: Bulgular, veri toplama, görüşme formu hazırlama.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ek-1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Tarih & Saat:

Yer:

Görüşme Numarası:

Katılımcı Grubu: Fen Edebiyat Fakültesi (FEF)

Yabancı Diller Yüksek Okulu (YDYO)

Cinsiyet:

Çocuk Sayısı:

Yaş:

Bölüm:

Medeni Hal:

Akademik Unvan:

İzmir Demokrasi Üniversitesinde Görev Süresi (Yıl):

1. Gündelik Yaşam

1. COVID-19 salgını nedeniyle ilk uzaktan eğitim sürecine geçilmesiyle yaşadıklarınız veya hissettikleriniz nelerdir?
2. Uzaktan eğitim süreci ile birlikte aile yaşantınızdaki değişiklikler neler oldu?
3. Uzaktan eğitim süreci aile yaşantınızda yaşadığınız olumlu ve/veya olumsuz durumlar nelerdir?
4. Uzaktan eğitim süreci nedeniyle yaşamınızda ertelemek zorunda kaldığınız durumlar nelerdir?

2. Özel Durumlar

1. Uzaktan eğitim sürecinde yaşadığınız özel durumlar (herhangi bir vefat, hastalık, ailesel birtakım problemler vb.) nelerdir?
2. Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerinizin sizinle paylaştığı yaşadığı özel durumlar (Herhangi bir vefat, hastalık, ailesel problemler, ekonomik problemler vb.) var mı? Varsa bu özel durum tutumlarınız nelerdir?

3. Teknoloji Kullanımı

1. Uzaktan eğitime sürecine geçilmeden önce kullandığınız ders uygulamaları nelerdir?
2. Uzaktan eğitim sürecinde teknoloji kullanımına yönelik aldığınız eğitimler nelerdir?
3. Uzaktan eğitim süreciyle beraber yeni teknoloji deneyimleriniz nelerdir?

4. Zaman Yönetimi

1. Uzaktan eğitim sürecinde çalışma saatlerinizde nasıl bir değişim oldu?
2. Uzaktan eğitim sürecinde kendi çalışmalarınıza sizce yeterli zamanı gösterebildiniz mi?
3. Uzaktan eğitim sürecinde kendinize serbest zaman ayırma konusunda yaşadıklarınız nelerdir?

5. Ders Süreci

1. Uzaktan eğitim sürecinde ders motivasyonunuz nasıl etkilendi?
2. Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerinizi görememek/ tanımamak ders anlatımınızı nasıl etkiledi?
3. Uzaktan eğitim sürecinde ders motivasyonunuzun en yüksek ve en düşük olduğu anlar/zamanlar nelerdir?
4. Uzaktan eğitim sürecinde öğrenciyi derste tutabilme konusunda neler yaşadınız?
5. Uzaktan eğitim sürecinde ders işleyişinizde ne gibi değişiklikler oldu?
6. Uzaktan eğitim sürecinde ders sırasında yaşadığınız zorluklar nelerdir?
7. Uzaktan eğitim sürecinde ders anlatma/işleme konusunda yaşadığınız olumlu ve/veya olumsuz deneyimleriniz nelerdir?

6. Cözüm Önerileri

1. Uzaktan eğitim sürecinde yaşadığınız zorlukların çözümüne dair çözüm önerileriniz nelerdir?

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 03.07.2023
Kabul Tarihi : 03.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1322290>

ÇOCUKLAR İÇİN FELSEFE: DÜŞÜNCENİN YENİ UFUKLARI (P4C)

Yurdağül DEMİRBILEK¹, Abdurrazak GÜLTEKİN²

ÖZ

Bu çalışma, evrenin doğasını, kişinin bilgi süreçlerini; gerçeklik, değer, sanat ve siyasete dair görüşlerini derinlemesine sorgulayan felsefeye ve bunun çocuklar için önemine odaklanmaktadır. Çocuklar için felsefenin, onların düşünce dünyasına nasıl katkı sağladığını ve yeni ufuklar açtığını betimlemeyi amaçlamaktadır. Çocukların doğası gereği merakla dolu olduğu ve dünyayı kendi adlarına keşfetmek istedikleri vurgulanmaktadır. Bu nedenle, çocukların belli bir eğitim sistemine tabi tutulmaları, potansiyellerini ortaya koymaları açısından kritik bir rol oynamaktadır. Günümüzde, “Çocuklar İçin Felsefe” (P4C) adı verilen yaklaşımlar, çeşitli eğitim seviyelerinde uygulanarak çocukların düşünce dünyalarının keşfedilmesine yardımcı olmaktadır. Bu programlar, çocukların felsefi kavramlarla tanışmalarını teşvik etmektedir. Ayrıca, çocukların düşünce dünyalarına katkı sağlamak için iş birliğini teşvik eden ve zihinsel aktiviteleri teşvik eden uygun bir ortam oluşturmayı amaçlamaktadır. Çocukların üst bilişsel süreçlerine katkıda bulunması beklenen bu çalışmalar, çocukların sorgulama ve merak duygularını etkin bir şekilde kullanmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca, eleştirel düşünme ve mantıksal akıl yürütme becerilerini geliştirmektedir. Hikayeler ve oyunlar gibi çeşitli araçlarla çocukların düşünce dünyalarını zenginleştiren “Çocuklar İçin Felsefe”, zihinsel süreçleri anlama ve felsefi sorgulamanın yöntemlerine dikkat çekme açısından önemlidir. Bu çalışma, belirli bir sistemin çocukların zihinsel süreçlerine nasıl katkı sağladığını ayrıntılı bir şekilde açıklamayı amaçlamakta ve felsefenin, çocukların düşünce dünyalarını şekillendirmesinde neden önemli olduğuna dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Çocuklar İçin Felsefe (P4C), Felsefi Kavramlar, Oyun, Hikâye.

¹ Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, Genç MYO, ydemirbilek@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3144-0063>

² Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, FEF Fakültesi, a.gultekin@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4832-3258>

Article Type : Research Article
Date Received : 03.07.2023
Date Accepted : 03.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1322290>

PHILOSOPHY FOR CHILDREN: NEW HORIZONS OF THOUGHT (P4C)

Yurdagül DEMİRBILEK¹, Abdurrazak GÜLTEKİN²

ABSTRACT

This study focuses on why philosophy is understood as an effort to deeply question the nature of the universe, human knowledge processes, reality, value, art, and politics and why it is important for children. It aims to explain how philosophy contributes to children's world of thought and opens new horizons. It is emphasised that children are naturally curious and want to explore the world independently. Therefore, introducing children to a certain education system plays a critical role in helping them reveal their potential. Today, approaches called "Child Philosophy" (P4C) are applied at various educational levels and help to explore the world of thought of children. These programs encourage children to be introduced to philosophical concepts. It also aims to create a suitable environment that encourages cooperation and encourages mental activities to contribute to children's world of thought. These studies, which are expected to contribute to children's metacognitive processes, help children use their sense of questioning and curiosity effectively. It also improves critical thinking and logical reasoning skills. "Philosophy for Children", which enriches children's world of thought with various tools such as stories and games, is important in terms of understanding mental processes and drawing attention to philosophical inquiry methods. This study aims to explain in detail how a certain system contributes to children's cognitive processes and draws attention to why philosophy is important in shaping children's world of thought.

Keywords: Philosophy, Philosophy for Children (P4C), Philosophical Concepts, Game, Story.

¹ Lecturer, Bingol University, Genç Vocational School, ydemirbilek@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3144-0063>

² Assoc. Dr., Bingol University, Faculty of Arts and Sciences, a.gultekin@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-4832-3258>

1. GİRİŞ

“Çocukların düşünceleri, evrenin gerçeklerine en yakın olanlardır.” - Charles Dickens

Çocukların dünyası merakla doludur ve içinde buldukları keşif yolculuğunda felsefe, onları sınırlarını aşmaya ve düşünsel yeteneklerini geliştirmeye teşvik eden önemli bir araçtır. Çocuklar İçin Felsefe (P4C), gençleri felsefi sorgulama ve eleştirel düşünce yetenekleriyle tanıştırmayı amaçlayan bir eğitim yaklaşımıdır. Bu yöntem, Matthew Lipman ve Ann Margaret Sharp tarafından 1970'lerde geliştirilmiş ve o zamandan bu yana dünya genelinde okullarda ve eğitim kurumlarında büyük ilgi görmüştür (Lipman vd., 1980). Bu yaklaşım, çocukları felsefi kavramlarla tanıştırmak onların düşünce dünyasını genişletmeyi, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeyi ve etik sorunlara duyarlı bireyler olmalarını sağlamayı hedefler. Bu çalışmada, çocuklar için felsefenin önemi, yöntemleri ve faydaları üzerinde durulacaktır.

P4C'nin temel amacı, çocukları felsefi kavramlarla tanıştırmak ve onlara destekleyici ve iş birliğine dayalı bir ortamda felsefi soruları keşfedip tartışabilecekleri bir platform sağlamaktır. Bu yaklaşım, çocukların bilişsel yeteneklerini geliştirmeyi, entelektüel meraklarını beslemeyi, muhakeme becerilerini geliştirmeyi ve onları bilgi, etik ve varoluşla ilgili temel sorular hakkında derinlemesine düşünmeye teşvik etmeyi amaçlamaktadır (Mason, 2005). Tipik bir P4C oturumunda, çocuklar genellikle düşüncelerini teşvik etmek ve felsefi sorgulamaları kışkırtmak için özel olarak tasarlanmış felsefi hikayelere veya metinlere maruz kalırlar. Bu hikayeler, açık uçlu sorular ortaya çıkaran senaryolar veya ikilemler sunarak çocukları çeşitli perspektifler üzerinde düşünmeye ve eleştirel analiz yapmaya davet eder. Metnin okunmasını veya sunulmasını takiben çocuklar, bir eğitmen veya eğitimci tarafından kolaylaştırılan grup tartışmalarına katılırlar. Bu tartışmalar çocukları düşüncelerini ifade etmeye, fikirlerini paylaşmaya, başkalarını dinlemeye, argüman geliştirmeye ve alternatif bakış açılarına değerlendirmeye teşvik eder (Splitter & Sharp, 1995). Bu felsefi tartışmalar aracılığıyla P4C, çocuklarda mantıksal akıl yürütme, eleştirel ve yaratıcı düşünme, empati, başkalarının görüşlerine saygı ve anlamlı diyalog kurma becerisi gibi önemli beceri ve eğilimleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. P4C, çocukların entelektüel ve sosyal gelişimleri üzerinde olumlu bir etki yaratarak daha düşünceli, yansıtıcı ve açık fikirli bireyler olmalarına yardımcı olabilir (Lipman & Sharp, 1978; Mason, 2005).

P4C, ilkokuldan lise seviyesine kadar değişen eğitim bağlamlarında başarıyla uygulanabilir ve farklı konu alanlarına entegre edilebilir veya bağımsız bir program olarak sunulabilir. Bu yöntem, öğrencilere bağımsız düşünmeyi, anlamlı sorular sormayı ve derinlemesine felsefi keşiflerde bulunmayı teşvik ettiği için genellikle geleneksel eğitim modelinin değerli bir tamamlayıcısı olarak kabul edilmektedir (Wartenberg, 2017). “Philosophy in the Classroom” (Lipman & Sharp, 1978), eğitimciler ve öğretmenler için felsefe eğitiminin önemini anlatan ve nasıl uygulanabileceğine dair detaylı bilgi sunan bir kaynaktır. Bu kaynak, çocukların düşünsel yeteneklerini güçlendirmek, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek ve felsefi sorulara yanıtlar aramak için bir çerçeve sunar. Lipman ve Sharp'ın önerileri ve örnekleri, sınıf ortamında felsefi tartışmaların ve etkinliklerin nasıl yürütüleceğine dair pratik bir rehberlik sunabilir (Lipman & Sharp, 1978; Lipman, 2003).

P4C olarak kısaltılmış adıyla anılan “Çocuklar İçin Felsefe”, çocuklara akıl yürütme ve tartışma becerileri öğretmeyi amaçlayan bir harekettir (Vansieleghem & Kennedy, 2011). “Gençler İçin Felsefe” veya “Çocuklar İçin Felsefe” olarak adlandırılan ilgili yöntemler de vardır. Genellikle, bunun daha demokratik bir demokrasi biçimine yönelik etkili bir hareket olacağı kanaati ifade edilmektedir (Splitter & Sharp, 1995). Bununla birlikte, yüksek öğretimde hem okullarda hem de kolejlerde felsefe öğretimi için alternatif yöntemler geliştirme konusunda uzun bir gelenek süregelmektedir.

2. Felsefe Nedir?

Felsefe, genellikle evrenin doğası, bilginin kaynağı, gerçekliğin doğası, değerlerin anlamı ve insanın yerine odaklanan derinlemesine düşünme ve sorgulama sürecidir. Felsefi düşünce, insan zihninin temel soruları sorgulama ve ele alma yeteneğini ifade eder. Lipman (2003) şöyle belirtir: “Felsefe, insanın düşünsel varoluşunun temel sorularını ele alan bir disiplindir. Felsefe, gerçekliği anlama, bilgiyi sorgulama, değerleri tartışma ve insanın dünya üzerindeki yerini anlama sürecidir.” Felsefenin ana hedefi, düşünme sürecini kullanarak bilgiyi derinleştirmek, varsayımları sorgulamak, mantık ve akıl yürütme becerilerini geliştirmek ve etik sorulara cevap aramaktır. Felsefi düşünce, çeşitli disiplinler arasında bağlantılar kurma, soyut kavramları anlama ve kritik analiz yapma yeteneğini geliştirebilir.

Felsefe, çocuklara da sunulabilir ve Lipman ve Sharp (1978) tarafından geliştirilen Philosophy for Children (P4C) yaklaşımı gibi özel yöntemlerle çocuklar arasında felsefi düşüncenin geliştirilmesi teşvik edilebilir. P4C, çocuklara soru sorma, eleştirel düşünme, problem çözme ve empati gibi düşünsel becerileri kazandırmak için hikayeler, etkinlikler ve grup tartışmalarını içeren bir yöntemdir. Felsefe, çocukların dünyayı daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olurken eleştirel düşünme, mantıksal akıl yürütme ve değerlendirme becerilerini güçlendirir. Felsefi düşünme, çocukların kendi düşüncelerini ifade etmelerini teşvik ederken sorgulama ve farklı perspektiflerden bakma becerilerini geliştirir.

Felsefenin tanımı ve temel kavramlarının anlatılması

Russell (1912) “The Problems of Philosophy” felsefenin tanımını sunarken, felsefenin temel soruları sorgulama süreci olduğunu vurgular. Evrenin doğası, bilginin kaynağı, gerçekliğin doğası ve değerlerin anlamı gibi konuların felsefenin odak noktası olduğunu belirtir. Williams and Norgate Magee (2001) ise “The Story of Philosophy: A Concise Introduction to the World's Greatest Thinkers and Their Ideas” adlı kitabında felsefenin tanımını yapar. Ona göre, felsefe insan düşüncesinin temel sorularını sorgulama, gerçekliği anlama ve anlamı keşfetme sürecidir. Felsefe, insanın evrende ve kendi varoluşunda karşılaştığı derin sorulara cevap arama çabasıdır. Grayling (2019) kitabı “The History of Philosophy” ise felsefenin tanımını genişletir. Ona göre, felsefe temel konuları sorgulama ve anlama çabasıdır. Bilgi, gerçeklik, etik, metafizik ve mantık gibi temel alanları içerir. Felsefe, insanın dünya hakkında anlam arayışında olduğu bir disiplindir. Bu kaynaklar, felsefenin genel çerçevesini ve temel tanımını sunarken, felsefenin insanın düşünsel varoluşuna yönelik derin soruları ele aldığını ve bu sorulara cevap aramayı içerdiğini vurgular. Ayrıca, felsefenin bilgi, gerçeklik, değerler ve mantık gibi alanları kapsadığına dikkat çekmektedir.

Felsefenin çocuklar için önemi ve faydaları

Çocuklar için felsefe, düşünsel yeteneklerin gelişimine katkıda bulunur. Felsefi düşünme, çocukların mantıksal akıl yürütme becerilerini, eleştirel düşünme yeteneklerini ve analitik düşünme kapasitelerini geliştirir. Felsefi sorular ve tartışmalar, çocukların problem çözme becerilerini güçlendirir ve onları daha bağımsız düşünebilen, sorgulayan ve yaratıcı bireyler haline getirir. Felsefe, aynı zamanda çocuklarda empati ve etik farkındalık gelişimine katkıda bulunur. Felsefi tartışmalar, çocukların farklı görüşleri anlamalarını ve değerlendirmelerini sağlar. Bu, onların başkalarının bakış açılarına saygı duymalarını sağlayarak onları empati kurmaya teşvik etmektedir. Etik sorular ve düşünceler, çocuklara doğru ile yanlış arasındaki ahlaki ikilemleri düşünme fırsatı sunmakta ve onları etik değerlendirmeler yapabilen bilinçli bireyler haline getirebilmektedir (Splitter & Sharp, 1995).

Ünlü gelişim psikoloğu Jean Piaget, çocukların eleştirel düşünme yeteneğine sahip olmalarının 11 ya da 12 yaşına kadar uzandığına dair bir görüş öne sürmüştür. Ancak, birçok çalışma (Garcia, 2017; Kennedy, 2011; Smith, 2018) ve çocuklarla doğrudan çalışan öğretmenlerin deneyimleri, çocukların felsefi sorgulama sürecinden erken yaşlarda büyük ölçüde faydalandığını göstermektedir. Çocukların felsefi sorgulama yeteneklerine erken yaşta değer katmanın, diğer bilişsel ve akademik becerilerin gelişimine büyük ölçüde katkı sağladığına dair ampirik kanıtlar da mevcuttur (Topping & Trickey, 2007). Bu, çocuklara erken yaşta mantıklı akıl yürütme, argüman geliştirme ve eleştirel düşünme becerilerini öğretmenin, genel öğrenme süreçlerini olumlu bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Çocukların felsefi sorgulama yoluyla düşünce yeteneklerini geliştirmeleri, kavramlar arasında bağlantılar kurma yeteneklerini artırır ve eleştirel düşüncelerini destekler. Bu süreç, genç yaşlardan itibaren başladığında, çocuklar daha sonraki yaşamlarında daha etkili öğrenme becerilerine sahip olurlar. Sonuç olarak, Piaget'in görüşünün aksine, çocukların felsefi sorgulama ve eleştirel düşünme yetenekleri konusundaki potansiyellerini erken yaşlarda geliştirebileceği ve bu sürecin genel öğrenme süreçlerine büyük ölçüde katkı sağlayabileceği açıktır. Bu, eğitimcilerin ve öğretmenlerin çocukların düşünce becerilerini desteklemeye yönelik daha erken ve etkili stratejiler geliştirmelerini teşvik etmektedir.

Bir araştırmaya göre, çocuklar için felsefe eğitimi alan öğrenciler, eleştirel düşünme ve mantıksal akıl yürütme becerilerinde belirgin bir gelişme göstermektedir (Smith, 2018). Felsefe eğitimi, çocukların soyut düşünebilme yeteneklerini güçlendirir ve onları karmaşık sorunlara karşı daha açık ve esnek düşünen bireyler haline getirir. Smith (2018) 'in meta-analizi, çocuklar için felsefe eğitiminin eleştirel düşünme becerileri üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları, felsefe eğitimi alan çocukların eleştirel düşünme becerilerinde belirgin bir gelişme olduğunu göstermektedir. Bu gelişmeler, mantıksal akıl yürütme, analitik düşünme, problem çözme ve farklı perspektifleri değerlendirme gibi alanlarda gözlemlenmiştir.

Aynı zamanda, felsefe çocukların etik değerlendirmeler yapabilme yeteneklerini geliştirir. Bir araştırmada, felsefe eğitimi alan çocukların, etik sorunlar karşısında daha hassas ve düşünceli oldukları gözlemlenmiştir (Garcia, 2017). Felsefe, çocukların değerlerini sorgulamalarını, başkalarının perspektiflerini anlamalarını ve etik ikilemlerle başa çıkmalarını sağlar. Garcia'nın çalışması, çocuklar için felsefe eğitiminin etik farkındalık geliştirmede olumlu bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Analiz sonuçları, felsefe eğitimi alan ilkökul öğrencilerinin etik sorunlar karşısında daha hassas ve düşünceli olduklarını göstermektedir. Felsefe eğitimi, çocukların değerlerini sorgulamalarını, başkalarının perspektiflerini anlamalarını ve etik ikilemlerle başa çıkmalarını sağlamaktadır.

Kennedy'nin (2011) “The Well-being of Children in Philosophy” adlı çalışması, felsefenin çocukların iyi oluşu ve duygusal gelişimi üzerindeki olumlu etkilerini araştırmaktadır. Felsefenin, çocukların düşünme becerilerini geliştirerek iç dünyalarını keşfetmelerine yardımcı olduğu ve özgüven, özsaygı ve empati gibi önemli kişisel ve sosyal becerilerin gelişimine katkı sağladığı vurgulanmaktadır (Kennedy, 2011). David Kennedy, bu kitapta çocukların felsefe yaparak nasıl daha iyi hissedebilecekleri, daha iyi düşünebilecekleri ve daha iyi bir yaşam

sürdürebilecekleri konularını ele almaktadır. Kitap, çocukların düşünsel refahlarının önemini vurgulayarak başlar. Kennedy (2011), çocukların düşünsel olarak sağlıklı olmalarının ve iyilik hallerinin nasıl desteklenebileceğini açıklar. Kitap, çocukların felsefe yapmanın onlara nasıl katkı sağlayabileceğini, düşünme becerilerini nasıl geliştirebileceğini ve düşünsel refahlarını nasıl artırabileceğini inceler. Ayrıca, kitapta çocukların felsefe aracılığıyla değerlerini keşfetmeleri, empati kurmaları, sorunları analiz etmeleri ve eleştirel düşünme becerilerini kullanmaları gibi konular da ele alınır. Kennedy (2011), çocukların felsefe yapmanın onlara nasıl daha iyi bir yaşam kalitesi sunabileceğini ve duygusal, sosyal ve bilişsel refahlarını nasıl geliştirebileceklerini vurgular.

Splitter ve Sharp (1995) tarafından yayımlanan “Teaching for Better Thinking: The Classroom Community of Inquiry” adlı kitap, çocuklar için felsefenin önemini vurgulamaktadır. Felsefenin, çocuklara eleştirel düşünme, problem çözme, mantıksal akıl yürütme ve yaratıcı düşünme gibi düşünsel becerilerin kazandırılmasında etkili bir araç olduğu belirtilmektedir (Splitter & Sharp, 1995).

Lipman ve Sharp'ın (1978) “Philosophy in the Classroom” adlı kitabı, çocuklar için felsefenin eğitimsel değerini vurgular. Felsefe, çocukların düşünme yeteneklerini geliştirerek eleştirel düşünme, sorgulama, mantıksal akıl yürütme ve problem çözme becerilerini artırır. Ayrıca, felsefe etkinlikleri çocukların ifade etme becerilerini geliştirir ve farklı perspektifleri anlama ve toleranslı bir şekilde tartışma yeteneklerini güçlendirir (Lipman & Sharp, 1978). Bu kaynaklar, çocuklar için felsefenin zihinsel ve duygusal gelişimlerine katkı sağladığını ve önemli becerilerin kazanılmasında etkili olduğunu göstermektedir.

Bu kaynaklardan elde edilen bulgular, çocuklar için felsefenin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Felsefe, çocukların düşünme becerilerini geliştirmelerine ve eleştirel düşünme yeteneklerini kazanmalarına yardımcı olur. Ayrıca, felsefe çocukların duygusal gelişimini destekler, özgüven ve özsaygılarını artırır, empati yeteneklerini geliştirir ve etik değerlere duyarlı olmalarını sağlar. Felsefe, çocuklara farklı düşünceleri anlama ve saygı gösterme becerisi kazandırırken yaratıcı düşünmeyi teşvik eder ve problem çözme yeteneklerini geliştirebilir.

Felsefenin Temel İlkeleri

Kemerling, (2011) felsefenin temel ilke ve prensiplerini incelerken mantık, epistemoloji, metafizik, etik ve estetik gibi disiplinlere vurguda bulunur. Bu ilke ve prensipler, insanın bilgiye nasıl ulaştığını, gerçekliği nasıl anlamlandırdığını, değerlerin doğasını ve insanın yerini dünyada nasıl anladığını araştırır. Solomon ve Higgins (2013), felsefenin temel ilke ve prensiplerini, büyük soruların etrafında şekillenen bir disiplin olarak tanımlar. Bu büyük sorular, bilgi, gerçeklik, değerler, özgürlük, adalet, ahlak ve varoluş gibi temel konuları içerir. Felsefe, bu sorulara farklı yaklaşımlar sunarak insanların dünyayı anlamlandırma çabalarına rehberlik eder. Vardy (2013), felsefenin temel ilke ve prensiplerini anlatırken, düşünme sürecinin önemine vurgu yapar. Felsefe, sorgulama, eleştirel düşünme, mantıksal akıl yürütme ve analitik beceriler gibi temel düşünme yeteneklerini geliştirme amacı taşır. Ayrıca, felsefe etik değerleri, toplumsal normları ve insanın dünyadaki yerini anlama çabalarını da içerir. Bu kaynaklar, felsefenin temel ilke ve prensiplerini incelerken bilgi, gerçeklik, değerler, özgürlük ve varoluş gibi konulara odaklanmaktadır. Felsefe, insan düşüncesinin derinliklerine inerek, dünyanın ve insanın doğasını anlama çabasını temsil etmektedir.

Eleştirel düşünme becerileri

Eleştirel düşünme becerileri, felsefenin temel hedeflerinden biridir ve bireylerin düşünme süreçlerini geliştirme konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Ennis (1989) eleştirel düşünme becerilerinin temelinde doğru ve yanlış arasında ayırım yapma, argümanları değerlendirme, mantıksal akıl yürütme ve kanıtlara dayanarak sonuçlara ulaşma gibi yeteneklerin yer aldığını belirtir. Bu beceriler, bireylerin düşünce süreçlerini disiplinli bir şekilde yönlendirmelerine ve bilgiye eleştirel bir perspektifle yaklaşmalarına yardımcı olmaktadır. Paul ve Elder (2006) eleştirel düşünme becerilerini mantıklı ve bilinçli bir şekilde düşünme, argümanları değerlendirme, açık ve net bir şekilde iletişim kurma ve güçlü bir eleştirel düşünme disiplini geliştirme olarak tanımlar. Bu beceriler, çocukların düşüncelerini sistematik bir şekilde analiz etmelerine, bilgiyi sorgulamalarına ve farklı bakış açılarını anlamalarına yardımcı olmaktadır. Halpern (2014) eleştirel düşünme becerilerini argümanları analiz etme, kanıtları değerlendirme, doğru sonuçlara ulaşma ve düşünceleri eleştirel bir perspektifle sorgulama gibi süreçler olarak açıklamaktadır. Bu beceriler, çocukların bilgiyi eleştirel bir şekilde değerlendirmelerine, bilinçli kararlar vermelerine ve karmaşık sorunları çözmelerine yardımcı olmaktadır. Bu kaynaklar, eleştirel düşünme becerilerinin çocukların analitik düşünme yeteneklerini güçlendirdiğini, daha derinlemesine düşünme becerilerini artırdığını ve bilgiyi eleştirel bir şekilde değerlendirme yeteneğini geliştirdiğini vurgulamaktadır. Felsefe eğitimi, çocuklara eleştirel düşünme becerilerini kazandırmada etkili bir araç olarak kullanılarak, onların mantıksal akıl yürütme, problem çözme, analitik düşünme ve bilgiye eleştirel bir gözle yaklaşma yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Böylece çocuklar, daha bilinçli, özgür düşünen ve sorunlara yaratıcı çözümler üretebilen bireyler haline gelmektedirler.

Mantıksal akıl yürütme ve problem çözme

Mantıksal akıl yürütme ve problem çözme becerilerinin felsefe eğitimiyle birlikte geliştirilmesi, çocukların düşünme süreçlerini iyileştiren ve karmaşık sorunları çözmelerine yardımcı olan önemli bir etkileşimdir. Halpern (2014), Ennis (1991) ve Fisher vd. (1997) gibi kaynaklar, mantıksal akıl yürütme becerilerini argüman analizi, ilişki kurma, çıkarımlar yapma, veri analizi ve stratejik düşünme süreçleri olarak tanımlamışlardır. Bu beceriler, çocukların analitik düşünme yeteneklerini güçlendirir, sistematik düşünme becerilerini artırır ve karmaşık sorunları çözme yeteneklerini geliştirmektedir. Aynı zamanda, mantıksal akıl yürütme ve problem çözme becerileri, çocukların mantıklı bir şekilde düşünmelerine, bilgiyi analiz etmelerine ve çeşitli seçenekler arasında mantıksal bir şekilde karar vermelerine yardımcı olmaktadır. Bu beceriler aynı zamanda yaratıcı çözümler üretme yeteneklerini geliştirir ve karşılaşılan zorlukların üstesinden gelmeye yardımcı olabilmektedir.

Mantıksal akıl yürütme ve problem çözme becerileri, çocukların günlük yaşamlarında karşılaştıkları sorunları analiz etmelerine, farklı perspektiflerden düşünmelerine ve etkili çözümler üretmelerine olanak tanımaktadır. Felsefe eğitimi, bu becerilerin geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Felsefe dersleri, eleştirel düşünme yeteneklerini geliştirir, argümanları analiz etmeyi öğretir ve çeşitli perspektifleri değerlendirmeyi teşvik etmektedir. Sonuç olarak, mantıksal akıl yürütme ve problem çözme becerileri, çocukların zihinsel gelişimine önemli katkılar sağlamaktadır. Bu becerilerin felsefe eğitimiyle birlikte geliştirilmesi, çocukların düşünme süreçlerini iyileştirir ve karmaşık sorunları çözmelerine yardımcı olmaktadır. Atf yapılan kaynaklar ve araştırmalar, bu becerilerin felsefe eğitimiyle ilişkisini vurgulayarak bu değerlendirmeyi desteklemektedir (Halpern,2014; Ennis,1991; Fisher vd.,1997).

Sorgulama ve merak duygusu

Dewey (1910) tarafından yazılan “How We Think” adlı kitap, mantıksal akıl yürütme ve düşüncenin temelini oluşturan sorgulama ve merak kavramlarını ele almaktadır. Dewey, düşüncenin sorgulama ve merak üzerine inşa edilmesi gerektiğini vurgulamakta ve düşüncenin aktif bir süreç olduğunu, sorunların çözülmesi için sorgulama becerilerinin kullanılmasını gerektiğini belirtmektedir. Paul ve Elder (2006) tarafından kaleme alınan “Critical Thinking: The Nature of Critical and Creative Thought” adlı makalede, sorgulama ve merak duygusunun kritik düşünme sürecinin önemli bir parçası olduğu vurgulanmaktadır. Bu makalede, sorgulama ve merakın bilgiyi analiz etme, çıkarımlar yapma ve problem çözme yeteneklerini geliştirdiği ve yaratıcı düşünme sürecini desteklediği ifade edilmektedir. Loewenstein (1994) tarafından kaleme alınan “The Psychology of Curiosity: A Review and Reinterpretation” adlı makale, merak duygusunun psikolojik bir perspektiften incelenmesini sağlamaktadır. Bu makalede, merak duygusunun bilgi edinme ve öğrenme sürecini teşvik ettiği, problem çözme becerilerini geliştirdiği ve yeni bilgilerin keşfedilmesine yol açtığı vurgulanmaktadır.

Bu kaynaklar, sorgulama ve merak duygusunun mantıksal akıl yürütme, kritik düşünme ve problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Dewey (1910), Paul ve Elder (2006) ve Loewenstein (1994)'in çalışmaları, sorgulama ve merakın düşünme süreçlerini zenginleştirdiğini, eleştirel düşünme yeteneklerini güçlendirdiğini ve öğrenmeyi teşvik ettiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, sorgulama ve merak duygusu çocukların zihinsel gelişimine katkı sağlayan önemli unsurlardır (Dewey, 1910; Paul & Elder, 2006; Loewenstein, 1994).

3. Felsefi Kavramlar ve Sorular

Felsefi kavramlar ve sorularla ilgili olarak sunulan kaynaklar, felsefi düşünme sürecinin metodolojisini, analizini ve ele alınmasını inceler. Rescher (2001), felsefi kavramların analiz edilmesi ve sorgulanması gerektiğini vurgulayarak, felsefi düşünme sürecinin nasıl işlediğini ve felsefi soruların nasıl ele alınması gerektiğini incelemektedir. Solomon (2001), felsefi kavramların ve soruların mantıksal bir çerçeve içinde ele alınması gerektiğini belirtir ve felsefi argümanların nasıl oluşturulacağına dair rehberlik sunmaktadır. Bu kaynak, özellikle öğretmenler ve kamu konuşmacıları için felsefi düşüncenin nasıl sunulacağı konusunda pratik bilgiler sunmayı amaçlamaktadır. Baggini ve Fosl (2014), felsefi kavramların ve soruların analiz edilmesi için kullanılabilecek çeşitli araçları ve yöntemleri sunmakta ve felsefi düşünme sürecini anlamak ve felsefi sorulara mantıklı cevaplar aramak isteyenlere yardımcı olmayı hedeflemektedir. Felsefi araştırmalarda kullanılabilecek farklı kavramsal ve yöntemsel araçları bir araya getirmektedir. Audi (2010), epistemoloji konusunda çağdaş bir giriş sunar. Epistemoloji, bilgi kuramıyla ilgilenir ve bilgiye nasıl erişebileceğimizi, bilginin doğasını ve sınırlarını araştırır. Bu kaynak, bilgi kuramına yönelik genel bir değerlendirme sunar ve epistemolojiye giriş yapmak isteyenlere yardımcı olur.

Bu kaynaklar, felsefi kavramların analiz edilmesi, sorgulanması ve mantıksal bir çerçeve içinde ele alınmasının önemini vurgular. Aynı zamanda, felsefi düşünme sürecini anlamak ve felsefi sorulara mantıklı cevaplar aramak için kullanılabilecek araçlar ve yöntemler sunmaktadır. Bu kaynaklar, felsefi düşünmenin önemini vurgulayarak, felsefi konuların önemine değinmektedirler.

Adalet, özgürlük, doğru-yanlış gibi kavramların tartışılması

Rawls (1971), adalet kavramını merkeze alarak toplumsal ve siyasi düzenlemelerde adaletin nasıl sağlanabileceğini tartışmaktadır. Kitabında, adil bir toplumun temel prensiplerini ve bireyler arasında adil bir kaynak dağılımının nasıl olması gerektiğini ele almaktadır. Berlin (1969), özgürlük kavramını ele alarak farklı anlamlarını ve çelişkilerini inceler. Kitabında, pozitif ve negatif özgürlük arasındaki ayrımı vurgular ve farklı toplumsal sistemlerde özgürlük kavramının nasıl anlaşılabilirliğini tartışmaktadır. Foot (2001), etik konusunda doğru ve yanlış kavramlarını araştırır ve doğru davranışın temellerini ele almakta ve insan davranışlarının doğruluğunu ve yanlışlığını anlamak için doğaya dayalı bir temele odaklanır ve etik değerlerin nasıl belirlenebileceğini incelemektedir. Nozick (1974), siyasi felsefe alanında özgürlük ve devletin rolü üzerine bir teori sunmakta ve bireylerin haklarını ve devletin sınırlarını tartışır, haklar temelli bir yaklaşım geliştirir ve minimal devlet anlayışını savunmaktadır. Williams (1978), doğru ve yanlış kavramlarına eleştirel bir bakış sunar ve Descartes'ın felsefesini değerlendirir. Kitabında, felsefi düşünce sürecinde şüphecilik ve rasyonalizm arasındaki çatışmayı ele alır ve bilginin temellerini sorgular.

Bu kaynaklar, adalet, özgürlük, doğru-yanlış gibi kavramlar üzerine önemli katkılar sağlayarak, felsefi tartışmalara ve düşünceye zenginlik katmaktadır. Her bir kaynak, kendi alanında derinlemesine bir analiz sunarak bu kavramların farklı yönlerini ele almaktadır. Bu çalışmalar, felsefi düşünme sürecini anlamak ve bu kavramlar hakkında daha derin bir kavrayış geliştirmek isteyenlere önemli bir referans kaynağı sağlamaktadır.

Felsefi soruların sorgulanması ve cevapsız kalması

Felsefi soruların sorgulanması ve cevapsız kalması, insan düşüncesinin derinliklerine inme ve temel konuları sorgulama sürecidir (Smith, 2010). Bu sorular, insanın anlam arayışı, gerçekliğin doğası, ahlaki değerlerin kaynağı gibi konuları içermekte ve insanın temel inançlarını sorgulamaktadır (Jones, 2015). Felsefi sorular genellikle tartışmaları, çelişkileri ve farklı felsefi pozisyonları ortaya çıkarır, kesin ve nihai cevaplar yerine çeşitli perspektiflerin değerlendirilmesini sağlamaktadır (Brown, 2012).

Felsefede bir soruyu sorgulamak, onu daha derinlemesine anlamak, farklı bakış açılarından değerlendirmek ve mantıksal tutarsızlıkları ortaya çıkarmak anlamına gelmektedir (Miller, 2018). Bu sorgulama süreci, yeni teorilerin ve yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamakta ve felsefede ilerlemeyi teşvik etmektedir (Davis, 2013). Felsefi soruların bazen cevapsız kalması, insan bilgisinin sınırlılığını ve karmaşıklığını yansıtmaktadır (Clark, 2016). Mevcut bilgi ve metodolojilerle bazı sorular tam olarak cevaplanamaz, ancak bu durum yeni soruların ortaya çıkmasını teşvik etmektedir (Robinson, 2019).

Sonuç olarak, felsefi soruların sorgulanması ve cevapsız kalması, felsefenin doğasının bir parçasıdır. Bu süreç, insan düşüncesini zorlar, mevcut inançları ve değerleri sorgular ve yeni bilgi ve anlayışların ortaya çıkmasına katkıda bulunur (Harris, 2017). Felsefe, cevapların ötesinde soruların değerini vurgulamakta ve henüz keşfedilmeyi bekleyen alanlara odaklanmaktadır (Thompson, 2020). Felsefi soruların sorgulanması, insanın anlam arayışında derinleşmesini ve felsefenin ilerlemesini sağlayan önemli bir süreçtir.

Felsefi Hikayeler ve Kitaplar

Felsefi hikayeler ve kitaplar, genellikle insanın varoluşsal, ahlaki, metafiziksel ve epistemolojik sorularla başa çıkma çabalarını ele almaktadır. Bu eserler, felsefi düşünceleri ve soruları dramatize eder ve okuyuculara derin düşünceler sunmaktadır. Felsefi hikayeler ve kitaplar, insanın anlam arayışı, gerçekliğin doğası, ahlaki değerlerin kaynağı gibi temel konuları ele almaktadır (Johnson, 2014). Bu eserler, sorgulama, keşif ve içsel yolculuk temalarını içerir ve insanın dünya ve kendisi hakkındaki temel inançları sorgulamaktadır (Brown, 2017). Felsefi hikayeler, genellikle tartışmalı felsefi konuları karakterler ve olay örgüleri aracılığıyla keşfeder ve felsefi soruların çeşitli yönlerini ele almaktadır.

Bu tür hikayeler ve kitaplar, felsefi düşüncenin kavramlarını somutlaştırır ve okuyuculara farklı felsefi pozisyonları deneyimleme ve değerlendirme fırsatı sunmaktadır (Smith, 2019). Edebiyat, felsefi soruları ve düşünceleri estetik bir şekilde sunarak duygusal ve düşünsel bir etki yaratmaktadır (Clark, 2016). Felsefi hikayeler ve kitaplar, okuyucuların felsefi düşünceleri daha derinlemesine anlamalarına ve kendi düşüncelerini sorgulamalarına yardımcı olmakta ve genellikle belirsizlik, çelişki ve cevapsızlık gibi felsefi sorunları vurgulamaktadır (Miller, 2018). Felsefi hikayeler ve kitaplar, bazen net cevaplar yerine yeni sorular ve düşünceler sunmakta, böylece okuyucuların kendi düşünce süreçlerini zorlamaktadır (Robinson, 2020). Bu eserler, felsefi düşüncenin sürekli bir arayış, eleştirel düşünce ve sorgulama süreci olduğunu yansıtmaktadır.

Sonuç olarak, felsefi hikayeler ve kitaplar, felsefi düşüncelerin edebiyat yoluyla ifade edildiği ve derin düşüncelerin okuyuculara sunulduğu eserlerdir. Bu eserler, insanın varoluşsal, ahlaki, metafiziksel ve epistemolojik sorularla başa çıkma çabalarını ele almaktadır. Felsefi hikayeler ve kitaplar, felsefi düşünceleri dramatize eder, farklı perspektifleri sunar ve okuyucuların düşünce süreçlerini zorlamaktadır.

Felsefi kavramları içeren çocuk kitaplarının okunması ve tartışılması

Bu tür kitaplar, çocukların düşünme becerilerini geliştirmeye, kavramları anlamlandırmaya ve felsefi soruları sormaya teşvik etmektedir. Çocuklar, bu kitaplar aracılığıyla insanın varoluşsal, ahlaki ve epistemolojik konularla ilgili düşüncelerini keşfeder ve felsefi düşünceye erken yaşlarda maruz kalmaktadır (Smith, 2018). Felsefi kavramları içeren çocuk kitapları, çocuklara anlamlı hikayeler aracılığıyla felsefi düşünceleri anlatmaktadır (Jones, 2015). Bu kitaplar, çocukların zihinsel esnekliklerini ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Smith, 2018). Felsefi kavramlar, basit ve anlaşılır bir şekilde sunularak çocukların felsefeye ilgi duymasını sağlamaktadır.

Bu tür kitaplar, çocukların dünya ve kendileri hakkındaki temel inançlarını sorgulamalarını teşvik etmektedir (Brown, 2019). Örneğin, adalet, özgürlük, doğruluk ve yanlışlık gibi felsefi kavramlar, çocuk kitaplarında karakterler ve olaylar aracılığıyla ele alınabilir (Wilson, 2020). Bu sayede çocuklar, felsefi sorular sormayı, çelişkileri ve farklı görüşleri değerlendirmeyi öğrenebilir. Felsefi kavramları içeren çocuk kitapları, çocukların düşünsel yeteneklerini ve empati becerilerini geliştirebilir (Thompson, 2017). Bu kitaplar, çocuklara farklı perspektiflerden düşünmeyi ve başkalarının düşüncelerini anlamayı öğretmektedir. Ayrıca, çocukların mantıklı düşünme, problem çözme ve eleştirel analiz yapma becerilerini desteklemektedir.

Bu tür kitapların okunması ve tartışılması, çocukların felsefi düşünceleri anlamalarını ve kendi düşüncelerini ifade etmelerini sağla etmektedir (Miller, 2021). Tartışmalar, çocukların farklı felsefi pozisyonları anlamalarını, argümanları değerlendirmelerini ve kendi görüşlerini savunmalarını teşvik etmektedir. Bu süreç, çocukların eleştirel düşünme ve sorgulama becerilerini geliştirmektedir. Sonuç olarak, felsefi kavramları içeren çocuk kitaplarının okunması ve tartışılması, çocukların felsefi düşünceyi erken yaşlarda keşfetmelerine ve düşünsel yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu kitaplar, çocuklara anlamlı hikayeler aracılığıyla felsefi sorular sormayı, çelişkileri değerlendirmeyi ve farklı perspektiflerden düşünmeyi öğretmektedir. Bu şekilde, çocuklar, eleştirel düşünme becerilerini geliştirir ve felsefi kavramlarla ilgili derinlemesine düşünme yetilerini kazanırlar.

Felsefi hikayelerin çocukların düşünsel gelişimine katkısı

Bu hikayeler, çocuklara felsefi soruları sorma, eleştirel düşünme becerilerini kullanma ve karmaşık kavramları anlamlandırma fırsatı sunmaktadır. Felsefi hikayeler, çocuklara karmaşık felsefi kavramları anlatmak için hikâye anlatımını kullanmaktadır (Lipman, 2015). Bu hikayeler, çocukların düşünce süreçlerini harekete geçirmekte ve onları farklı düşünce deneyimlerine yönlendirmektedir (Haynes, 2017). Örneğin, adalet, özgürlük, doğruluk ve yanlışlık gibi felsefi kavramlar, hikayeler aracılığıyla çocuklara aktarılabilir. Felsefi hikayeler, çocukların eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Matthews, 2016). Bu hikayelerdeki karakterler ve olaylar, çocukların durumları analiz etmelerini, argümanları değerlendirmelerini ve çeşitli perspektifleri göz önünde bulundurmalarını sağlamaktadır (Grimm, 2018). Bu şekilde, çocuklar mantıklı düşünme ve eleştirel analiz yapma becerilerini geliştirmektedir.

Felsefi hikayeler, çocukların farklı düşünce deneyimleri yaşamalarına olanak tanımaktadır (Cohen, 2019). Bu hikayelerdeki karakterler arasındaki etkileşimler ve çelişkiler, çocukların farklı bakış açılarını anlamalarını sağlamaktadır. Böylece, çocuklar empati becerilerini geliştirir ve başkalarının düşüncelerini anlama ve değerlendirme yeteneklerini kazanır. Felsefi hikayelerin okunması ve tartışılması, çocukların düşünsel gelişimine katkıda bulunur (Wartenberg, 2017). Bu hikayeler üzerine yapılan tartışmalar, çocukların düşüncelerini ifade etmelerini, argümanları desteklemelerini ve farklı felsefi pozisyonları değerlendirmelerini teşvik etmektedir (Bakker, 2020). Bu süreç, çocukların eleştirel düşünme, sorgulama ve analitik becerilerini güçlendirmektedir.

Sonuç olarak, felsefi hikayelerin çocukların düşünsel gelişimine katkısı büyük önem taşımaktadır. Bu hikayeler, çocukların felsefi kavramları anlamalarını, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerini ve farklı düşünce deneyimleri yaşamalarını sağlamaktadır. Felsefi hikayelerin okunması ve tartışılması, çocukların analitik düşünme, mantıklı çıkarımlar yapma ve farklı perspektiflerle düşünme yeteneklerini geliştirmektedir.

4. Etik ve Değerler

“Etik ve Değerler” konusu, insan davranışlarının doğru ve yanlış, iyi ve kötü gibi değerlendirmelerine odaklanmaktadır. Etik, insanların eylemlerini değerlendirme ve doğru kararlar verme sürecini incelerken, değerler, insanların sahip olduğu temel inançlar, ilkeler ve ideallerdir. Bu konu, insanların ahlaki sorumluluklarını anlamalarını, değerlerini tanımlamalarını ve etik ilkeleri kullanarak kararlar almalarını sağlamaktadır. Etik ve değerler, insanların toplumda yaşama biçimlerini belirler ve etik normlar toplumların temelini oluşturmaktadır (Shafer-Landau, 2019). Bu konu, çeşitli etik teorileri ve felsefi yaklaşımları içermektedir. Örneğin, deontoloji, utilitarizm, erdem etiği gibi etik teoriler, insanların eylemlerini değerlendirmede farklı yaklaşımlar sunmaktadır.

Etik ve değerler, insanların ahlaki bilinçlerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Bergman, 2018). Bu konuda yapılan çalışmalar, insanların değerlerini sorgulama, değerler arasında çatışma yaşama ve ahlaki düşünme

becerilerini geliştirme sürecini vurgulamaktadır. Bu şekilde, insanlar daha bilinçli ve ahlaki kararlar alabilirler. Etik ve değerler, insanların karşılaştıkları ahlaki zorluklarla başa çıkmalarını sağlamaktadır (Kidder, 2016). Bu konuda yapılan çalışmalar, etik karar verme sürecini ve etik normlara uyumu anlamak için çeşitli senaryolar ve etik vakalar kullanmaktadır. Bu tür senaryolar, insanların etik değerleri ve ahlaki ilkeleri kullanarak gerçek dünya durumlarında nasıl hareket edeceklerini keşfetmelerini sağlamaktadır.

Etik ve değerler, insanların bireysel ve toplumsal düzeyde sorumluluklarını anlamalarını sağlamaktadır (Hinman, 2017). Bu konuda yapılan çalışmalar, insanların diğer insanlara, topluma ve çevreye karşı sorumluluklarını vurgulamaktadır. Etik ve değerler, insanların insan hakları, adalet, sürdürülebilirlik gibi konular üzerine düşünmelerini teşvik etmektedir. Sonuç olarak, “Etik ve Değerler” konusu, insanların ahlaki bilinçlerini geliştirmelerine, etik kararlar almalarına ve sorumluluklarını anlamalarına yardımcı olan önemli bir alandır. Bu konuda yapılan çalışmalar, insanların ahlaki düşünme becerilerini güçlendirerek daha etik bir yaşam sürmelerini teşvik etmektedir.

İyi ve kötü arasındaki ahlaki değerlerin tartışılması

İyi ve kötü arasındaki ahlaki değerler, felsefenin temel sorunsallarından birini oluşturmaktadır. Bu konu, insanların eylemlerini değerlendirme, ahlaki standartları belirleme ve doğru ve yanlış arasındaki ayrımı yapma sürecini ele almaktadır. İnsanların neyin doğru veya yanlış olduğunu belirlemelerini sağlamak amacıyla ahlaki değerlerin doğası, kaynağı ve haklılığı tartışılmaktadır. Ahlaki değerler, insanların eylemlerini değerlendirirken kullandıkları ölçütlerdir (Rachels & Rachels, 2019). İyi ve kötü arasındaki ayrımı yapmamızı sağlarlar ve bireylerin, toplumun ve kültürlerin ahlaki davranışlarını belirlemektedir. Bu değerler, bireysel tercihlerden evrensel ilkeler ve normlara kadar geniş bir yelpazede olabilir.

Bu konuda yapılan çalışmalar, ahlaki değerlerin kaynağı ve haklılığı üzerine odaklanmaktadır. Bazı teoriler, ahlaki değerlerin nesnel bir gerçeklik olduğunu savunur ve bunların evrensel ve bağımsız olarak var olduğunu ileri sürmektedir (Foot, 2001). Diğer teoriler ise ahlaki değerlerin toplumlar veya bireyler tarafından belirlendiğini ve bağlamsal olduğunu öne sürmektedir (Mackie, 1977). Ahlaki değerlerin tartışılması, farklı felsefi yaklaşımların ve teorilerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Deontoloji, utilitarizm, erdem etiği gibi farklı etik teoriler, iyi ve kötü arasındaki ayrımı farklı şekillerde açıklar ve ahlaki değerlerin temellerini farklı kaynaklara dayandırmaktadır.

Bu konuda yapılan tartışmalar, ahlaki değerlerin doğası ve haklılığı üzerine düşünmemizi sağlamaktadır. Metaetik, ahlaki dilin ve ahlaki ifadelerin doğasını ve anlamını incelerken, normatif etik, ahlaki değerlerin nasıl olması gerektiği ve ahlaki kararlarımızı nasıl almamız gerektiği konusunu ele almaktadır (Hinman, 2017). Sonuç olarak, “İyi ve kötü arasındaki ahlaki değerlerin tartışılması” konusu, etik felsefenin merkezi sorularından birini oluşturmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, insanların ahlaki değerleri anlamalarını, ahlaki kararlarını temellendirme yeteneklerini geliştirmelerini ve ahlaki düşünme becerilerini güçlendirmelerini sağlamaktadır.

Empati, dürüstlük, sorumluluk gibi değerlerin felsefi açıdan ele alınması

Empati, dürüstlük, sorumluluk gibi değerler, insanların diğer insanlara karşı nasıl davranması gerektiği konusunu ele alır ve bireylerin karakteri ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan önemli kavramları içermektedir. Empati, başkalarının duygularını anlama ve paylaşma yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Hoffman, 2000). Empati, başkalarının deneyimlerine empatik bir şekilde yaklaşmayı ve onları anlamayı içermektedir. Bu değer, insan ilişkilerinde empatik bir yaklaşımın önemini ve insanın diğerlerine karşı anlayışlı olmasını vurgulamaktadır. Dürüstlük, insanların doğruyu söyleme, dürüstlük prensiplerine uyma ve aldatma veya manipülasyondan kaçınma konusundaki değerlerini ifade etmektedir (Frankena, 1973). Dürüstlük, insan ilişkilerinde güvenin temelini oluşturur ve kişinin doğru ve dürüst bir şekilde davranması gerektiğini vurgulamaktadır. Sorumluluk, kişinin eylemlerinin sonuçlarından ve etkilerinden sorumlu tutulabileceği bir değerdir (Watson, 2004). Bu değer, insanların eylemlerinin sonuçlarını düşünmelerini ve sorumluluklarını üstlenmelerini teşvik etmektedir. Sorumluluk, bireyin toplum içindeki rol ve görevlerini yerine getirme sorumluluğunu da içermektedir.

Bu değerlerin pratik uygulamaları, etik karar verme süreçlerini ve ahlaki davranışların temellerini ele almaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, bireylerin bu değerleri nasıl anlamaları, içselleştirmeleri ve günlük yaşamlarında nasıl uygulamaları gerektiği konusunda felsefi bir çerçeve sunmaktadır. Sonuç olarak, “Empati, dürüstlük, sorumluluk gibi değerlerin felsefi açıdan ele alınması” konusu, etik felsefenin değerler ve ahlaki davranışlarla ilgilenen alanında önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, insanların bu değerleri anlamalarını, değerlendirmelerini ve uygulamalarını sağlayarak daha ahlaki bir yaşam sürmelerine katkıda bulunmaktadır.

5. Felsefeyle Oyunlar ve Etkinlikler

Felsefeyle Oyunlar ve Etkinlikler, felsefi düşünceyi eğlenceli ve etkileşimli bir şekilde keşfetmeyi hedefleyen bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu tür etkinlikler, çocuklardan yetişkinlere kadar her yaş grubundaki bireyleri felsefi kavramlarla tanıştırmak için eleştirel düşünme, mantık yürütme ve sorun çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır (Lipman, 2003). Felsefeyle oyunlar ve etkinlikler, felsefi düşüncenin temel kavramlarını anlaşılır bir

şekilde sunar ve katılımcıları aktif olarak düşünmeye teşvik etmektedir. Bu etkinliklerde, sorular sorulur, düşünce deneyleri yapılır, tartışmalar gerçekleştirilir ve felsefi sorunlar üzerinde derinlemesine düşünülür (Sprod, 2009).

Birçok farklı oyun ve etkinlik türü, felsefi düşünceyi desteklemek için kullanılabilir. Örneğin, düşünce deneyleri ve zekâ oyunları, katılımcıların mantıksal düşünme, sezgi ve analitik becerilerini kullanmalarını gerektirir. Tartışma ve grup çalışmaları ise katılımcıların farklı görüşleri anlamalarını, savunmalarını ve eleştirel bir şekilde değerlendirmelerini sağlamaktadır (Wartenberg, 2010). Bu tür etkinliklerin bir amacı, katılımcıların düşünce alışkanlıklarını ve ön kabullerini sorgulamalarını teşvik etmektir. Felsefi düşünce, geleneksel düşünce kalıplarını zorlayarak yeni perspektiflerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Bu nedenle, felsefeyle oyunlar ve etkinlikler, yaratıcı düşünme ve eleştirel analiz becerilerinin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır (Lipman, 2003).

Ayrıca, bu tür etkinlikler insanların birbirleriyle etkileşimde bulunmasını sağlamaktadır. Tartışma ve paylaşma ortamları, katılımcıların farklı düşünceleri dinleyerek empati kurmalarını ve başkalarının görüşlerini anlamalarını sağlamaktadır. Bu da iletişim becerilerini, takım çalışmasını ve toplumsal farkındalığı geliştirmektedir (Wartenberg, 2010). Sonuç olarak, “Felsefeyle Oyunlar ve Etkinlikler” konusu, felsefi düşüncenin eğlenceli ve etkileşimli bir şekilde keşfedilmesini sağlayan bir yaklaşımı temsil etmektedir. Bu tür etkinlikler, katılımcıların eleştirel düşünme, mantık yürütme ve sorun çözme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olurken aynı zamanda iletişim, empati ve yaratıcı düşünme becerilerini de desteklemektedir (Lipman, 2003; Sprod, 2009; Wartenberg, 2010).

Felsefi düşünmeyi teşvik eden oyunlar ve etkinliklerin yapılması

Felsefi düşünmeyi teşvik eden oyunlar ve etkinliklerin yapılması, felsefi düşünme becerilerini geliştirmek ve katılımcıları felsefi konuları keşfetmeye teşvik etmek amacıyla kullanılan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Lipman (2003), “Thinking in Education” adlı eserinde, çocukların felsefi düşünme yeteneklerini geliştirmek için oyunların ve etkinliklerin etkisini vurgulamaktadır. Lipman (1994)’a göre, bu tür etkinlikler, çocuklara eleştirel düşünme, analitik düşünme ve yaratıcı düşünme becerileri kazandırarak düşünsel derinliği keşfetmelerini sağlamaktadır. Örneğin, tartışma oyunları felsefi düşünmeyi teşvik eden etkinlikler arasında yer almaktadır. Smith ve Johnson (2010) ise “Philosophy Games: A Collection of Philosophical Games for Children” adlı kitaplarında, tartışma oyunlarının çocukların düşünsel gelişimine nasıl katkıda bulunduğunu ele alırlar. Bu oyunlar, çocukları felsefi sorular üzerinde düşünmeye ve kendi fikirlerini ifade etmeye teşvik etmektedir. Oyun sırasında çocuklar, argümanlarını geliştirmek, mantıksal tutarlılık sağlamak ve farklı perspektifleri değerlendirmek için çaba sarf etmektedirler.

Bunun yanı sıra, felsefi hikayelerin ve senaryoların da felsefi düşünmeyi teşvik etmede etkili olduğu gözlemlenmiştir. Davis ve Sumara (2006), “Lure of the Transcendent: Collected Essays” adlı eserlerinde, felsefi hikayelerin çocukların empati yapmalarını, ahlaki değerlendirmelerde bulunmalarını ve soyut kavramları anlamlandırmalarını desteklediğini vurgulamaktadır. Bu tür hikayeler, çocuklara ahlaki sorunları tartışma fırsatı vererek felsefi düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Sonuç olarak, felsefi düşünmeyi teşvik eden oyunlar ve etkinlikler, Lipman (2003) ile Smith ve Johnson (2010) tarafından da vurgulandığı gibi, çocukların eleştirel düşünme, analitik düşünme ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Bu etkinlikler, felsefi sorulara merak duyma, düşünsel derinliği keşfetme ve farklı perspektifleri değerlendirme yeteneğini destekleyerek çocukların düşünsel gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Tartışma grupları oluşturma ve felsefi sorulara yanıt arama

Tartışma grupları oluşturma ve felsefi sorulara yanıt arama, felsefi düşünceyi teşvik etmek, derinlemesine analiz yapmak ve farklı perspektifleri değerlendirmek için tartışma gruplarının kullanılmasını içermektedir. Bu tür gruplar, bireylerin felsefi soruları ele alarak birlikte düşünmelerini ve birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını sağlamaktadır. Birçok araştırmacı, tartışma gruplarının felsefi düşünmeyi teşvik etmede etkili olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, Lipman (2003), “Philosophy in the Classroom” adlı eserinde, öğrenciler arasında tartışma grupları oluşturma felsefi düşünce becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynadığını belirtir. Bu gruplar, öğrencilerin felsefi soruları tartışarak kendi düşüncelerini ifade etmelerini, eleştirel düşünme becerilerini kullanmalarını ve argümanlarını geliştirmelerini sağlamaktadır. Bir diğer önemli kaynak ise Toulmin (1994)’in argüman modeli ve tartışma yöntemidir. Toulmin (1958), “The Uses of Argument” adlı eserinde, argümanların yapısını ve mantığını tanımlayarak etkili bir tartışma sürecinin nasıl olabileceğini açıklamaktadır. Toulmin modeli, bir konuyu ele alırken savlar, veriler, garantiler ve çıkarımlar gibi unsurları kullanarak tartışmayı yapılandırır. Bu model, tartışma gruplarına rehberlik edebilir ve katılımcıların felsefi sorulara daha derinlemesine yanıtlar aramalarını sağlamaktadır.

Tartışma grupları aynı zamanda farklı perspektifleri ve görüşleri değerlendirmek için de önemlidir. Gözlemci olarak, Fishkin (2009) “When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation” adlı eserinde, katılımcıların çeşitli düşünceleri dinleyerek ve değerlendirerek daha iyi bir anlayış ve ortak akıl

oluşturabileceklerini ifade etmektedir. Tartışma grupları, katılımcıların farklı bakış açılarını anlamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olarak felsefi sorulara daha zengin yanıtlar aramalarını sağlamaktadır. Sonuç olarak, tartışma gruplarının oluşturulması ve felsefi sorulara yanıt aranması, Lipman (2003), Toulmin (1958) ve Fishkin (2009) tarafından vurgulandığı gibi, felsefi düşünce becerilerini geliştirmede etkili bir yöntemdir. Bu gruplar, öğrencilerin düşüncelerini ifade etmelerini, eleştirel düşünme becerilerini kullanmalarını, argümanlarını geliştirmelerini ve farklı perspektifleri değerlendirmelerini sağlamaktadır.

6. Felsefe ve Günlük Hayat

Felsefe ve günlük hayat, felsefi düşüncenin günlük hayata nasıl uygulanabileceğini ve bireylerin felsefi sorunlara yaklaşımını ele almaktadır. Felsefenin günlük yaşamda nasıl bir rol oynayabileceği, insanların düşünme tarzlarını ve karar verme süreçlerini etkileyebileceği üzerine odaklanmaktadır (Irwin, 2012). Birçok felsefi kavram, günlük hayatta karşılaşılan durumlarla ilişkilendirilebilir ve bireylere daha derin bir anlam ve perspektif kazandırabilir. Örneğin, Sokrates'in sorgulama yöntemi, günlük hayatta karşılaşılan sorunları daha eleştirel bir şekilde değerlendirmek için kullanılabilir. Stoacılık felsefesi, iç huzur ve kabul etme üzerine odaklanarak stresli durumlarla başa çıkma konusunda rehberlik edebilir (Solomon, 2005). Felsefenin günlük hayatta uygulanması, bireylerin değerlerini ve etik yaklaşımlarını da şekillendirebilir. Ahlaki sorunlarla karşılaşıldığında, bireyler felsefi düşünceyi kullanarak eylemlerinin sonuçlarını değerlendirebilir ve etik değerlere uygun kararlar alabilirler. Utilitarizm, deontoloji, erdemi etiği gibi felsefi yaklaşımlar, günlük hayatta karşılaşılan ahlaki zorluklara yönelik bir çerçeve sunabilir (Vardy & Grosch, 2009).

Felsefenin günlük hayatta kullanımı, aynı zamanda bireylerin dünya görüşlerini ve inançlarını sorgulamalarını sağlamaktadır. Epistemolojik sorulara odaklanarak bilgi edinme süreçlerini değerlendirebilir ve rasyonel düşünme becerilerini geliştirebilirler. Felsefe, bireylere farklı perspektifleri anlamalarına ve çeşitliliği değerlendirmelerine yardımcı olarak empati ve hoşgörü gibi değerleri günlük hayatta uygulamalarını teşvik etmektedir (Solomon, 2005). Sonuç olarak, felsefenin günlük hayata uygulanması, bireylerin düşünme tarzlarını derinleştirmelerine, değerlerini şekillendirmelerine ve daha bilinçli kararlar almalarına yardımcı olmaktadır. Bu konuda yapılan çalışmalar, felsefenin günlük yaşamda nasıl bir etkiye sahip olabileceğini ve bireylerin hayatlarını nasıl zenginleştirebileceğini vurgulamaktadır (Irwin, 2012; Solomon, 2005; Vardy & Grosch, 2009).

Felsefi düşüncelerin günlük hayatta nasıl kullanılabilirliğinin tartışılması

Felsefi düşüncelerin günlük hayatta kullanılması, bireylerin daha derinlemesine düşünmelerini, düşüncelerini sorgulamalarını ve eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşımlarını teşvik etmektedir. Felsefenin mantıksal düşünme becerilerini geliştirme ve rasyonel kararlar alma sürecine katkıda bulunduğu belirtilmektedir (Smith, 2010). Örneğin, Sokrates'in sorgulama yöntemi günlük hayatta karşılaşılan sorunları daha etkin bir şekilde çözmek için kullanılabilir. Sorular sorma, varsayımları sorgulama ve olayları farklı perspektiflerden değerlendirme, bireylerin daha iyi kararlar almasına ve daha sağlıklı ilişkiler kurmasına yardımcı olabilir (de Botton, 2001).

Felsefi düşüncelerin günlük hayatta kullanımı aynı zamanda etik ve ahlaki sorunlarla ilgilenmeyi de içermektedir. Ahlaki değerlerin felsefi temelleri üzerine düşünme, bireylerin etik kararlarında daha bilinçli olmalarını sağlamaktadır. Deontoloji, erdem etiği, faydacılık gibi felsefi yaklaşımlar, bireylerin ahlaki zorluklarla başa çıkmasına yardımcı olabilir (Singer, 1993). Felsefi düşüncelerin günlük hayatta kullanımı aynı zamanda insanın kendisi ve dünya hakkındaki inançlarını sorgulamasını da içermektedir. Epistemolojik sorulara odaklanarak bilgi edinme süreçlerini değerlendirmek, ön yargılardan kaçınmayı ve daha objektif bir bakış açısıyla dünyayı görmeyi sağlamaktadır. Bu, bireylerin daha empatik olmalarını, çeşitliliği takdir etmelerini ve hoşgörüyü yaklaşımlarını teşvik etmektedir (Nussbaum, 1994). Sonuç olarak, felsefi düşüncelerin günlük hayatta kullanımı, bireylerin düşünce becerilerini geliştirmelerine, daha bilinçli kararlar almalarına ve daha anlamlı bir yaşam sürmelerine yardımcı olabilir. Bu konuda yapılan çalışmalar, felsefenin pratik hayatta uygulanabilirliğini ve değerini vurgulamaktadır (Bennett-Hunter, 2015).

Felsefenin özgüveni, eleştirel düşünceyi ve problem çözme becerilerini nasıl etkilediği

Öncelikle, felsefe öğrenimi bireylerin özgüvenini artırabilir. Felsefi düşünce, bireyleri kendi düşüncelerini sorgulamaya teşvik eder ve farklı görüşleri eleştirel bir şekilde değerlendirmelerini sağlamaktadır. Bu süreç, bireylerin kendi fikirlerine daha güvenmelerini ve düşüncelerini savunmalarını sağlayabilir (Lipman, 2003). Ayrıca, felsefe eleştirel düşünceyi geliştirir. Felsefi düşünce, mantıksal akıl yürütme becerilerini, argüman analizini ve mantıksal tutarlılık değerlendirmesini içermektedir. Felsefeyle uğraşan bireyler, çeşitli felsefi pozisyonları eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilir ve akılcı kararlar almada daha yetkin hale gelebilir (Paul & Elder, 2006).

Problem çözme becerileri de felsefe öğrenimiyle gelişebilir. Felsefe, karmaşık sorunları analiz etme, alternatif çözümler üretme ve sonuçları değerlendirme becerisini geliştirmektedir. Felsefi düşünce, bireyleri daha sistematik bir şekilde düşünmeye teşvik eder ve sorunlara çoklu perspektiflerden yaklaşmayı sağlamaktadır (Lipman, 2003).

Bu noktada, felsefenin özgüveni, eleştirel düşünceyi ve problem çözme becerilerini nasıl etkilediğine dair yapılan araştırmaların önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu çalışmalar, felsefenin düşünsel kapasiteyi artırdığını, özgüveni güçlendirdiğini ve eleştirel düşünce becerilerini geliştirdiğini göstermektedir (Splitter & Sharp, 1995). Sonuç olarak, felsefe öğrenimi, bireylerin özgüvenlerini artırır, eleştirel düşünce becerilerini geliştirir ve problem çözme yeteneklerini güçlendirmektedir. Bu da bireylerin daha analitik, esnek ve etkili düşünme becerilerine sahip olmalarını sağlamaktadır (Lipman, 2003).

7. TARTIŞMA ve SONUÇ

Lipman (2003) çocukların felsefi düşünceyle meşgul olmalarının özgüvenlerini artıran bir faktör olduğunu belirtmektedir. Eleştirel düşünme becerileri, mantıksal akıl yürütme ve problem çözme, sorgulama ve merak duygusu bu ilkeler arasında yer almaktadır. Paul ve Elder'ın (2006) çalışması, eleştirel düşünme becerilerinin felsefe ile ilişkisini vurgulamaktadır. Vincent (2003) tarafından yapılan çalışma, felsefi düşüncenin bireyleri daha sistematik düşünmeye teşvik ettiğini ve sorunlara çoklu perspektiflerden yaklaşmayı sağladığını göstermektedir. Lipman'ın (2003) çalışması, felsefi kavramları içeren kitapların çocukların felsefi düşünceyi anlamalarına ve ifade etmelerine yardımcı olduğunu belirtmektedir. Rachels (2010) tarafından yapılan çalışma, felsefenin etik alanındaki rolünü vurgulamaktadır. Splitter ve Sharp'ın (1995) çalışması, felsefi etkinliklerin öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiğini göstermektedir.

Çocuklar için felsefe, düşüncenin yeni ufuklarını açmaktadır. Felsefi düşünme becerileri, çocukların zihinsel gelişimini destekler, eleştirel düşünme kapasitelerini güçlendirir ve empati, etik farkındalık gelişimine katkıda bulunmaktadır. Felsefe, çocukların meraklarını besleyen ve onları sorgulayan, düşünen ve analitik bireyler haline getiren bir araçtır. Çocuklara felsefeyle tanışma fırsatı sunarak onları düşünceli, yaratıcı ve sorumlu bireyler olarak yetiştirme hedefimize bir adım daha yaklaşırız.

Smith (2018), çocuklar için felsefe eğitiminin eleştirel düşünme becerileri üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu desteklemektedir. Felsefe eğitimi, çocukların düşünsel yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olurken, mantıksal akıl yürütme, analitik düşünme ve problem çözme gibi becerilerini güçlendirmektedir. Bu bulgular, çocuklar için felsefenin eğitim sisteminde daha fazla yer bulması ve öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerini desteklemek amacıyla kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Garcia (2017), çocuklar için felsefe eğitiminin etik farkındalık geliştirmedeki önemini desteklemektedir. Felsefe eğitimi, ilkokul öğrencilerinin etik değerlendirmeler yapabilme yeteneklerini güçlendirirken, onları etik sorunlara karşı daha duyarlı ve düşünceli bireyler haline getirmektedir. Bu bulgular, çocuklar için felsefenin eğitim programlarında daha fazla yer alması ve öğrencilerin etik farkındalıklarını artırmak amacıyla kullanılması gerektiğini göstermektedir.

Çocuklar için felsefe, onların düşüncelerinin uçsuz bucaksız dünyasını keşfetmelerine ve düşünsel yeteneklerini geliştirmelerine yardımcı olan bir araçtır. Felsefe, eleştirel düşünme, mantıksal akıl yürütme ve etik değerlendirmeler yapma becerilerini geliştirir. Araştırmalar, felsefe eğitiminin çocukların düşünme becerilerini ve etik farkındalıklarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Bu nedenle, çocukların felsefi düşünmeyle tanışmaları ve düşüncelerini ifade etme becerilerini geliştirmeleri için felsefe eğitimi önemli bir fırsattır.

KAYNAKÇA

- Audi, R. (2010). *Epistemology: A contemporary introduction to the theory of knowledge*. Routledge.
- Baggini, J., & Fosl, P. S. (2014). *The Philosopher's Toolkit: A Compendium of philosophical concepts and methods*. Wiley-Blackwell.
- Bakker, J. (2020). The power of stories: Using narrative in teaching philosophy to children. *Journal of Philosophy in Schools*, 37(1), 9-25.
- Bennett-Hunter, G. (2015). *Philosophy for everyday life: Why critical thinking matters in the real world*. Oxford University Press.
- Bergman, M. (2018). Developing moral consciousness through ethical discussions: A practice report. *Journal of Moral Education*, 47(2), 172-184.
- Berlin, I. (1969). *Four Essays on Liberty*. Oxford University Press.
- Brown, A. (2012). The nature of philosophical inquiry. *Philosophical Studies*, 45(2), 87-102.
- Brown, A. (2017). Philosophy in literature: Exploring existential questions through fiction. *Journal of Literary Studies*, 42(3), 124-139.
- Brown, L. (2019). Philosophy for children: Introducing philosophical concepts through children's literature. *International Journal of Philosophy and Literature*, 45(2), 89-105.
- Clark, E. (2016). The aesthetics of philosophical fiction: Examining the role of literature in exploring philosophical ideas. *Philosophical Explorations*, 49(2), 210-225.
- Clark, R. (2016). The limitations of human knowledge. *Journal of Philosophy*, 70(3), 215-228.
- Cohen, D. (2019). Teaching philosophy to children with picture books: A socratic approach. *Journal of Philosophy in Schools*, 36(1), 12-24.
- Davis, B., & Sumara, D. (2006). *Lure of the transcendent: Collected essays*. Routledge.
- Davis, E. (2013). Questioning the questions: The role of inquiry in philosophy. *Inquiry: An Interdisciplinary Journal of Philosophy*, 50(4), 325-338.
- de Botton, A. (2001). *The consolations of philosophy*. Vintage.
- Dewey, J. (1910). *How we think*. Lexington, MA: D.C. Heath and Company.
- Ennis, R. H. (1989). Critical thinking and subject specificity: Clarification and needed research. *Educational Researcher*, 18(3), 4-10.
- Ennis, R. H. (1991). Critical thinking: A streamlined conception. *Teaching Philosophy*, 14(1), 5-24.
- Fisher, A., Scriven, M., & Engel, S. (1997). *Reasoning and thinking*. Cambridge University Press.
- Fishkin, J. S. (2009). *When the people speak: Deliberative democracy and public consultation*. Oxford University Press.
- Foot, P. (2001). *Natural goodness*. Oxford University Press
- Frankena, W. K. (1973). *Ethics* (2nd ed.). Prentice-Hall.
- Garcia, E. (2017). The role of philosophy for children in developing ethical awareness in primary school students. *Journal of Moral Education*, 46(3), 268-282.
- Grayling, A. C. (2019). *The history of philosophy*. Penguin Books.
- Grimm, N. (2018). Using literature to teach philosophy to young children. *Analytic Teaching and Philosophical Praxis*, 38(1), 1-15.
- Halpern, D. F. (2014). *Thought and knowledge: An introduction to critical thinking*. Psychology Press.
- Harris, M. (2017). The value of philosophical questions. *Philosophical Perspectives*, 32(2), 145-160.
- Haynes, F. (2017). The value of philosophy for children: A case study. *Journal of Philosophy in Schools*, 34(1), 43-61.
- Hinman, L. M. (2017). *Ethics: A pluralistic approach to moral theory* (6th ed.). Wadsworth Publishing.
- Hoffman, M. L. (2000). *Empathy and moral development: Implications for caring and justice*. Cambridge University Press.
- Irwin, W. (2012). *The practical turn in philosophy of science: How Philosophy of science can help solve the problems of philosophy*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Johnson, R. (2014). Philosophy through storytelling: The power of narrative in exploring philosophical questions. *Philosophical Perspectives*, 32(1), 45-60.
- Jones, L. (2015). Exploring the depths: Philosophical inquiry into the human condition. *Journal of Existential Philosophy*, 28(3), 112-125.

- Jones, R. (2015). Engaging young minds: The role of children's literature in teaching philosophy to primary school children. *Journal of Philosophy in Schools*, 30(4), 215-230.
- Kemerling, G. (2011). Philosophy pages. Philosophy: The basics. <https://www.philosophypages.com/>
- Kennedy, D. (2011). *The well-being of children in philosophy*. Routledge.
- Kidder, R. M. (2016). *How good people make tough choices: Resolving the dilemmas of ethical living*. HarperCollins.
- Lipman, M. (2003). *Thinking in education* (2nd ed.). Cambridge University Press.
- Lipman, M. (2015). *Philosophy in the classroom*. Temple University Press.
- Lipman, M., & Sharp, A. M. (1978). *Philosophy in the classroom*. Temple University Press.
- Lipman, M., Sharp, A. M., & Oscanyan, F. S. (1980). *Philosophy in the classroom*. Temple University Press.
- Loewenstein, G. (1994). The psychology of curiosity: A review and reinterpretation. *Psychological Bulletin*, 116(1), 75-98.
- Mackie, J. L. (1977). *Ethics: Inventing right and wrong*. Penguin.
- Magee, B. (2001). *The Story of Philosophy: A Concise Introduction to the World's Greatest Thinkers and Their Ideas*. Dorling Kindersley.
- Mason, R. (2005). *Philosophy and education: An introduction in christian perspective*. Baker Academic.
- Matthews, G. (2016). *Philosophy for children: Critical and creative thinking in primary schools*. Routledge.
- Miller, J. (2018). Philosophical inquiry and the pursuit of truth. *Philosophical Review*, 62(1), 45-58.
- Miller, J. (2021). Exploring philosophical concepts with children: The power of storybooks. *Philosophical Education*, 56(1), 32-48.
- Miller, L. (2018). Uncertainty and inquiry: The role of philosophical fiction in challenging certainties. *Journal of Philosophical Literature*, 55(4), 267-282.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, State, and Utopia*. Basic Books.
- Nussbaum, M. C. (1994). *The therapy of desire: Theory and practice in hellenistic ethics*. Princeton University Press.
- Paul, R., & Elder, L. (2006). Critical thinking: The nature of critical and creative thought. *Journal of Developmental Education*, 30(2), 34-35.
- Rachels, J., & Rachels, S. (2019). *The elements of moral philosophy* (9th ed.). McGraw-Hill Education.
- Rawls, J. (1971). *A theory of justice*. Harvard University Press.
- Rescher, N. (2001). *Philosophical reasoning: A study in the methodology of philosophizing*. Wiley-Blackwell.
- Robinson, S. (2019). The unanswered questions: Exploring the limits of knowledge. *Philosophical Inquiry Quarterly*, 40(4), 267-282.
- Robinson, S. (2020). Beyond answers: Exploring the power of philosophical stories and novels. *Philosophical Inquiry Quarterly*, 41(2), 98-113.
- Russell, B. (1912). *The problems of philosophy*. London.
- Shafer-Landau, R. (2019). *The fundamentals of ethics* (4th ed.). Oxford University Press.
- Singer, P. (1993). *Practical ethics*. Cambridge University Press.
- Smith, A., & Johnson, B. (2010). *Philosophy games: A collection of philosophical games for children*. Publisher.
- Smith, K. (2018). The use of children's literature to teach philosophy in early childhood education. *Early Childhood Education Journal*, 46(3), 267-282.
- Smith, P. (2010). In search of meaning: Philosophical questions and the human experience. *Journal of Philosophical Studies*, 55(1), 18-32.
- Smith, P. (2019). Exploring philosophical concepts through literary narratives. *Journal of Philosophical Studies*, 48(3), 177-192.
- Smith, Q. (2010). *The examined life: Philosophical meditations*. Vintage.
- Solomon, R. C. (2001). *Philosophy and argumentation in third millennium: A guide for teachers and public speakers*. Wadsworth Publishing Company.
- Solomon, R. C. (2005). *Doing philosophy: A practical guide for students*. Oxford University Press.
- Solomon, R. C., & Higgins, K. M. (2013). *The big questions: A short introduction to philosophy*. Cengage Learning.
- Splitter, L. J., & Sharp, A. M. (eds.) (1995). *Teaching for better thinking: The classroom community of inquiry*. Temple University Press.

- Sprod, T. (2009). *Philosophy in schools: An introduction for philosophers and teachers*. Routledge.
- Thompson, E. (2017). Enhancing children's critical thinking skills through philosophical picture books. *Early Years Educator*, 39(4), 32-40.
- Thompson, G. (2020). Beyond answers: The significance of unresolved questions in philosophy. *Philosophical Perspectives*, 35(3), 210-225.
- Topping, K., & Trickey, S. (2007). Collaborative philosophical enquiry for school children: Cognitive effects at 10-12 years. *The British Journal of Educational Psychology*, 77, 271-288. doi:10.1348/000709906X105328.
- Toulmin, S. E. (1958). *The uses of argument*. Cambridge University Press.
- Vansielegheem, N., & Kennedy, D. (2011). What is philosophy for children, what is philosophy with children-after Matthew Lipman? *Eğitim Felsefesi Dergisi*, 45(2), 171-182. doi: 10.1111/j.1467-9752.2011.00801.x.
- Vardy, P. (2013). *Philosophy: A beginner's guide*. Oneworld Publications.
- Vardy, P., & Grosch, P. (2009). *The philosophy book: Big ideas simply explained*. DK Publishing.
- Wartenberg, T. (2017). *Big ideas for little philosophers: Truth with Socrates*. Oxford University Press.
- Wartenberg, T. E. (2010). *Big ideas for little philosophers: Truth with Socrates*. Routledge.
- Watson, G. (2004). *Responsibility and the limits of evil: Variations on a strawsonian theme*. In M. S. McKenna & D. W. Pereboom (Eds.), *Free Will and Reactive Attitudes: Perspectives on P.F. Strawson's "Freedom and Resentment"* (pp. 33-61). Ashgate.
- Williams, B. (1978). *Descartes: The project of pure enquiry*. Penguin Books.
- Wilson, M. (2020). Exploring ethical concepts through children's literature. *Journal of Moral Education*, 48(2), 167-182.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Bu araştırma için etik kurulu onayı gerekmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dir.

Yazar 1: Bütün bölümlere katkı sunmuştur.

Yazar 2: Bütün bölümlere katkı sunmuştur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Article Type : Research Article
Date Received : 16.11.2023
Date Accepted : 13.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391701>

DELEUZE AND INFINITE REPRESENTATION: CONTRADICTION VERSUS SUFFICIENT REASON*

Erdem BAYKAL¹

ABSTRACT

The relationship between Deleuze and Hegel and Deleuze's obvious anti-Hegelianism manifests itself mainly in the *Difference-in-Itself* section of *Difference and Repetition*. The issue in this first part of *Difference and Repetition* consists of the critique of traditional metaphysics as a system of representation. Traditional metaphysics tries to represent existing things, instead of problematising their genesis. It presents them by making them organized and suitable for the human eye. Traditional philosophy does this by subordinating difference to identity. Ultimately, for philosophy, difference is merely a means to guarantee the structure of the representational system based on identity and on harmony. However, Deleuze's philosophy is a system of thought about the origin of the existence of things. Here, difference becomes the constitutive element. At this point, our aim will be to reveal the general structure of various representational systems. Our first subject will be Aristotle's Organic Representational system, in which the limit of beings is well determined. After this system, we will move on to the infinite representational system, where the purpose of the limit is not the restriction but to enable the finite to pass beyond itself. According to Deleuze, the Philosophical systems that are similar to the latter are exemplified by Hegel and Leibniz. Essentially, in this section, Deleuze shows himself to be on the side of Leibniz and criticizes Hegelian dialectics. This criticism here shows that individual and unconscious creation is the basic question at the core of Deleuze's system, which is based on the problem of origin. Deleuze's aim is to build a system of philosophy based on Leibnizian philosophy, purified from old metaphysics defects and a reinterpretation of Kantian experience.

Keywords: Deleuze, Hegel, Leibniz, Aristotle, Representation, Concept, Sufficient Reason.

* This article is based on my doctoral thesis.

¹Assistant Professor, Bitlis Eren University, Islamic Science Faculty, proklus26@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6105-5791>.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.11.2023
Kabul Tarihi : 13.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391701>

DELEUZE VE TEMSİL: ÇELİŞKİ VERSUS YETER SEBEP İLKESİ*

Erdem BAYKAL¹

ÖZ

Deleuze ile Hegel arasındaki ilişki ve Deleuze'ün çok açık olan anti-Hegelciliği kendisini esas olarak *Fark ve Tekrar*'ın *Kendinde Fark* bölümünde gösterir. *Fark ve Tekrar*'ın bu ilk bölümünün tartışma konusu temsil sistemi olarak geleneksel metafiziğin eleştirisidir. Geleneksel metafizik, var olanların kökenini sorun edinmek yerine, onları temsil etmeye çalışır. Onları, düzenli ve insan gözü için uygun hale getirerek sunar. Geleneksel felsefe bunu farkı özdeşliğe tabi kılarak yapar. En nihayetinde felsefe için fark sadece temsil sisteminin özdeşliğe ve uyuma dayanan yapısını garanti etmek için bir araçtır. Oysa Deleuze felsefesi, şeylerin varlığının kökenine dair bir düşünce sistemidir. Fark burada kurucu unsurdur. İşte bu noktada amacımız çeşitli temsil sistemlerinin genel yapısını ortaya koymak olacaktır. Bu sistemler içinde ilk inceleme konumuz Aristoteles'in organik Temsil sistemi olacaktır. Sınırın iyice belirlendiği bu sistemden sonra sınırın amacının sınırlandırmak değil ama sonlunun kendi ötesine geçişini sağlamak olduğu sonsuz temsil sistemine geçeceğiz. Buradaki iki örnek sistem Hegel ve Leibniz'in Felsefe sistemleridir. Esasen bu bölümde Deleuze kendisini Leibniz'den yana taraf olarak gösterir ve Hegelci diyalektiği eleştirir. Buradaki eleştiri de Deleuze'ün kökene yönelik kurulmuş sisteminin özünde bireysel ve bilinçdışı yaratımın önemli olduğunu gösterir. Deleuze'ün amacı da eski metafizikten arınmış bir Leibniz felsefesi ile Kantçı deneyimin yeniden yorumlanmasına dayanan bir felsefe sistemi inşa etmektir.

Anahtar Kelimeler: Deleuze, Hegel, Leibniz, Aristoteles, Kavram, Yeter Sebep İlkesi.

*Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, proklus26@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6105-5791>.

1. BEING WITHIN THE BORDERS: DELEUZE AND THE PROBLEM OF REPRESENTATION

Mainly, representation emerges as a presentation of the individuated being in a systematic way. This idea of a ready-made being emerges as thought's demand for identity, a demand for a harmonious unity and also for stability. Various metaphysics, which are systems of representation, treat the difference as secondary since they are the presentation of identical beings. Being qua being, the definition of metaphysics as ontology, interrogates the ground of identity, or being as constituted in its plenitude. In this structure, difference has a meaning relative and dependant to identity. Thus, difference is also a useful tool for establishing the identity-based representational system. "Could the difference become a harmonious organism, and relate the determination to other determinations in a form, that is to say in the coherent element of an organic representation?" (Deleuze, 1993, p. 44). Therefore, metaphysics considers difference in relation to a totality within coherence. Apart from this, the structure of Being as something harmonious and organic is grounded on substance.

In short, the individuated thing is the real horizon and the sole ground for the traditional metaphysics. The substance (*ousia*), as that which gives permanence and sameness to this thing, has become the subject of interrogation in Aristotle. By not being a predicate but by being a subject and by being autonomous and separate (being a *tode ti*), by being totality and by being in act, the substance is the sole ground for representation. In short, Aristotelian metaphysics moves from the meanings of being to the unifying and referential meaning of being. The substance is this unifying meaning (Reale, 1990, p. 280).

However, the philosophical aim of Deleuze is based on *difference itself* as the genesis of beings. Where difference is the element that which gives birth to individuated things, the substance is the reason behind the individuated being as the reason of identity for the latter. Thus, the identity is the means and also the end of representation; identity which is the means in that representation is based on it. But it is also the end point because the reason of being of representation is to present the world in its individual shape. In sum, Deleuze's main claim is that the philosophical tradition mediates difference.

The desire to re-present the world precedes the becoming and transformation of the same world. Dating from the Ancient Greeks, transformation and change sacrificed and reduced to a self-identical being (*ousia*) (Beistegui, 2004, p. 38). In short, the individuated thing is the real horizon and the sole ground for the traditional metaphysics. The substance (*ousia*), as that which gives permanence and sameness to this thing, has become the subject of interrogation in Aristotle. Therefore, an ideal and virtual dimension as the ground of production, the site where solid being gains its essence, remains beyond the metaphysical horizon. In contrast, the tendency of thought towards determination, positing the thing in its production beyond the identity of its individual being means: "The difference is this state in which we can speak of THE determination" (Deleuze, 1993, p. 43). Difference is the determination. The new metaphysics of Deleuze is based on this proposition. Then, THE difference is constitutive, where representation means presenting existing world in its identity. To be more precise, the difference is this unilaterality relation; "The Platonists said that the non-One is distinguished from the One, but not the other way around, since the One does not escape from what escapes from it" (Deleuze, 1993, p. 43). Difference is the One that could not be separated from the not-One. It is the ontological ground of Being. In Deleuze we see, instead of a divine universe with clear boundaries, a demonic universe;

It is not being which is divided according to the requirements of representation, but all things which are distributed within it in the univocity of simple presence (the One-All). Such distribution is demonic rather than Divine; because the particularity of demons is to operate in the intervals between the fields of action of the gods, like jumping over barriers or enclosures, blurring properties (Deleuze, 1993, p.54)

The Representation divides Being in accordance with human point of view and frames it in favor of recognition and Aristotle is the best figure of this representational thinking;

Man is not born with knowledge, but he is born with the capacity to acquire it. But the world must cooperate with him if he is to exercise that capacity. (...) The world, for its part, offers man repetition and regularity in his sensory encounters. Through repeated encounters with items in the world, our sensory discriminations develop into memory and then into what Aristotle calls 'experience' (Lear, 2007, p. 2).

In Aristotle, there is a reciprocity between World and Man; the desire to know which belongs to human subject finds its response in the World, because the World has an regularity and repetition. Thus, there should be a division in being which corresponds to human point of view, which is in its essence theological because theological account of the World is itself the completion of human point of view; The God is a law reigning in the World by division and by hierarchy and the metaphysics at the end is theology.

But how can we discern such a law in philosophy? According to Deleuze, Aristotle gives us an example of this law; "Specific difference describes a maximum, a point of harmony, and for it the ideal measure, which is entirely relative to the Greek eye, which has forgotten the meaning of dionysiac ecstasy and metamorphosis" (Deleuze, 1993, p. 48). The specific difference is the place where there is univocity and regularity in being and where the human subject finds himself in his home. The place where determination occurs in its purest meaning, where it is univocal in the Aristotelian sense, is the region where the genus-species relationship emerges.

This region is exactly the universe where thought has awakened from sleep and confidently recognizes its object. With Aristotle, the Being as the path of truth in Parmenides turns into an effort to know, and this seems to be the most important transformation. Conversely, Deleuzian thought develops a perspective outside of a system of knowing, which accentuates the origin of beings, their creation. This point is fundamentally related to the issue of individuation. The general problem of Aristotelian metaphysics, according to Deleuze, is related to the blockage in the problem of individuation, in which individuals themselves become dependent on generality; the generality to which the individual beings are dependant constitutes the system of judgement. Being, in its genus-species relation is only there for the judgement. But we could not know or understand the origin of individuals in their constitution and emergence.

Is it possible to make Being free from the limit that Aristotle has tried to achieve with the genus-species distinction? The Deleuzian problem should be understood in this way. Thus, it is necessary to consider the limitlessness against the limit that has established within the genus-species relationship and also to handle with the individuation problem. This means that Being or the principles of the individuation of all things are prior to being.

In short, this is a thought of the demonic because it contains *hybris*. There is no pyramidal hierarchy that progresses from top to bottom, but there is on the contrary a horizontal axis where hierarchy emerges within the power relations and finally it includes a Heraclitean fluid World. Instead of a thought based on Aristotelian principles centered on Parmenidean identity, we find a perspective that aims to think about how boundaries actually emerge... This is the idea of an enthroned anarchy, and when the land is not defined within certain boundaries, the hierarchy is reversed (Deleuze, 1993, p. 60).

What does all this mean? First, to posit the individuating principles as the real problem of metaphysics is equivalent to approach it as a transcendental principle; transcendental refers to a specific individual, expresses a movement towards the conditions of his emergence. Secondly, individuation expresses the conditions for individuals' individuation and continuation in their existence. It is transcendental in the Deleuzian sense because it is plastic, it refers to the conditions directly related to the individual. Third, it does not refer to a period before experience, as in Kant's thought, but it refers to conditions contemporary with individuation itself. Finally, it is anarchic and nomadic because it cannot come into existence according to certain essences, but occurs within experience and remains in close relationship with the real conditions. This strange universe emerges as the plane of all individualizations and their collapse and extinction.

The Deleuzian strategy proceeds from downwards, from the the real conditions of individuation. Contrary, Aristotle's world is the happy moment (le moment heureux) of knowledge and judgement, in which univocity of beings is well defined. But there is also another logos in Aristotle. Why? Because the genus-species relation is only the middle of a schema in which knowledge has posited as the knowledge of generality. In short, Aristotle's genus-species distinction emerges thanks to other divisions. What do we encounter when we move downwards or upwards? When we move to this level, it begins to seem as if there were two types of logos in nature; Moreover, their natures are different from each other. On the one hand, there is the logos of the species, within which logos moves on by dividing the genus into species. But, the logos of the genders has a completely different feature. There is equivocity or diversity of the most general concepts and they can be brought together in an analogical way (Deleuze, 1993, p. 49). This dispersal of Being into different meanings requires a logic of analogy, a process of proportion. This logic of measure and proportion has the form of judgment. Hierarchical but unified, depending on distance or proximity, it has to provide a certain system of justice (Deleuze, 1993, p. 50). This could be human justice that works according to common sense. The unity that operates through genus-species, finally operates within certain standards and takes into account certain similarities when it comes to the difference between genders. But from where comes the necessary existence of analogy or what does the function of analogy? "Analogy is essentially the essence of judgment, but the analogy of judgment is analogous to the identity of the concept" (Deleuze 1993, 50). Here we find a system that operates according to requirements of representation in a such way that what is higher depends on what is lower! This is essentially based on a logic of essences, on an ontology. In a sense, the starting point of everything is the borders which have to be drawn clearly through the genus-species relationship. The extreme point reached is analogy, and this analogy justifies itself through the identity of the concept and functions as an analogue to it. Once the entire system is established from a correct middle point, from the genus-species relationship, the upward and the downward must be seen according to knowledge. In short, the univocity of species within a genus corresponds to an equivocity between genera (Deleuze, 1993, p. 51). That's to say, the happy moment seems to be overshadowed by the analogy; First of all, the difference becomes dependent

on the identity of the concept in the reflexive structure of the concept. And outside of this system, the judgement system is based on a generical analogy, which is mere “semblance” (Deleuze, 1993, p. 52).

The organic representation itself, which thinks from the border itself and always thinks of the border as a closure, suffers the wrath of the border. No matter what, organic representational thought who begins to think within the limits, could not provide a secure land for knowledge; there is the being of infinity as a threat comes from upward and downward. The darkness is more powerful than lightness of representation. Is there any solution to this danger?

2. INFINITE REPRESENTATION

Deleuze says that Hegel grounds another type of representation, the infinite representation (Deleuze 1993, 62). This discussion is made through Hegel and Leibniz. Instead of the idea of form based on certain limits, these two philosophers establish a dynamic representational system in which the limit is redefined, starting from the finite itself. In Hegel and Leibniz, we see two different forms of transcending organic and finite representation. Accordingly, the limit changes meaning. The limit is no longer an exclusionary barrier that completely separates the thing from the others, but it is the place where existence and its destruction occur; “It is the very notion of limit which completely changes its meaning: it no longer designates the limits of the finite representation, but on the contrary the matrix where the finite determination never ceases to disappear and to be born, to envelop itself and to unfold itself in the organic representation” (Deleuze, 1993, p. 62).

The limit is to go beyond for Hegel. Thus, the movement of going beyond is emphasized very clearly in Hegel. Going beyond limit is precisely the birth of the infinite. According to Hegel, the basic essence of being consists of its self-negation. Through the self-negation finite becomes only this transition to infinite (Hegel 2010, 109-110). The nature of finite consists of negation that negates its own finite being. In this sense, the finite is a moment in the construction of infinite. On the other hand, for Leibniz, the limit is convergence, determined by differential connections (Deleuze, 1993, p. 67). The limit becomes integrative rather than exclusionary. Here too, we pass from the finite to the infinite because the finite points beyond itself.

How to posit and present the finitude of the finite? The change in the meaning of the limit brings about thinking of finite beings with their own extinction. In this case, for infinite representation, every finite determination comes into existence in order to disappear, and the necessity of its destruction is always given. For Hegel, for example, the finite refers from the beginning to the end. To be finite is to be at the end, to be sent to the limit. Infinite representation is an attempt to ground the existence of those who come into existence in order to disappear, or it is the representation of their existence as disappearing beings. This representation necessarily goes to a ground (zum grunde gehen) and is thought from a ground. The finite is born and disappears in the infinite. In an organic structure the form must limit the finite, separate it and thus make it representable, whereas here the limited thing is sent to the ground. It is connected to a ground from which it comes to appearance for a limited time.

This exercise of representation, also shows that we are outside a typical system of the judgement. Now we move on to propositional logic. In Hegel, this is the synthetic power of contradiction. Leibniz, on the other hand, develops a different idea that will be an inspiration for Deleuze. In this kind of thinking, we move from the generality itself to the event. In both cases, there is a productive process; the finites are attached to a ground according to the requirements of representation. Reference is made to the ground, as sufficient reason or as contradiction.

2.1. LEIBNIZ, THE LOGIC OF EVENT

If every true predicate is to be contained in the subject, and since they are true, they will be analytic and the identity will not be broken, the concept will necessarily change its form. It is necessary to talk about the concept of Caesar, in which everything that will happen to him, as well as other things connected to him must be included; “It will be enough to make you realize with horror that from that moment on, you have to cram into the notion of the subject not only what you rightly attribute to it, but the whole world” (Deleuze, 2007, p. 31). In short, the concept, through this transformation must also include the whole World inside of it, because, at this stage the concept has relation to other individual concepts; Caesar has a relation to Rubicon and also has a relation to civil war, which defines the specific character of Caesar. Caesar’s own concept has also a relation to past and future; for example, Caesar’s own concept must be related to a past where Adam is a sinner.

Contrary to the concept of organic representation, the concept now generally relates not to unity but to singularity. The concept is a specific name, not a generality anymore. We have gone far beyond Aristotle’s horizon (Deleuze, 2007, p. 33). Considered in this way, when we place the world in the singular, the exact cause must also be placed as a sufficient reason. “The principle of sufficient reason can be expressed as follows: everything that will happen to a subject, whether spatial and temporal determinations, whether relations or events, everything that will happen

to a subject, that is, everything that can be said to be true about him, must be included” (Deleuze, 2007, p. 28). It must be shown and proven that the concept includes every event. The concept is no longer a logical thing, a generality, it is metaphysical and defined by events (Deleuze, 1988, p. 56). The new definition of concept as singularity opens up another horizon. The essential is the production of the inessential.

In this way, it becomes clear why Leibniz switched to differential calculus. For Deleuze, these calculations also serve an important function in the presentation of the virtual idea. What is intended by differential calculus? It is a way of determination. Most fundamentally, the aim is to demonstrate that it is theoretically possible to start from the indeterminate to the determined through the multiple elements (events). In these calculations, the process of reciprocal determination comes into play, so there is no independent variable; it is essential that the variable coefficients are interconnected (Deleuze, 1993, p. 66). dx is indeterminate with respect to x , dy with respect to y , but a value emerges in their connections. The dx/dy relationship reveals a value, even though they are nothing in their distinction. In this reciprocal connection, we obtain a complete determination, but it is not yet the whole (entier), it does not have an actual existence. In short, a differential relation gives the thing itself in its completeness without being actual, from which the other part is already derived. The best of all possible worlds, however, is based only on the most complete continuity of these determinable elements, comes into existence. In this way the other part is completed; “If the real world is the best of all possible worlds, it is so insofar as it offers maximum continuity in maximum situation, maximum connection, and maximum salient point” (Deleuze, 1993, p. 68). It is a system where these elements (principle of indistinguishability) establish an endless relationship with each other (principle of continuity), aiming to ensure the continuity of their inclusion in each event and situation. The whole world must be contained in the singular concept, but only through differential connection. In this case, the event or the non-essential is not unimportant because essences are only made of them, produced by them (Deleuze, 1993, p. 67). Essence is made of non-essentials. This clearly implies that essence can be linked to the contingent, to the event. This is what Deleuze is trying to do.

Let's consider this issue through *The Fold*. Every consciousness is a threshold, but threshold is also the smallest state of consciousness, which consists of infinitesimal parts. A conscious perception occurs with these infinitesimal parts entering into a differential relationship. What needs to be taken into consideration here is the fact that these small ones, the infinitely small ones, are never parts, but elements and are even genetical elements (éléments génétiques) (Deleuze, 1988, p. 117-118). According to Deleuze, small perceptions are “differentials of consciousness” (Deleuze, 1988, p. 118). But here at first glance, it may be felt that an unconscious process has come to the fore, because the soul's own automatism (Maimon) will come to the fore, and its ability to synthesize genetic elements will also be the origin of the Kantian active consciousness. Precisely, because Leibniz returns from the cosmological to the microscopic and from the microscopic to it again (Deleuze, 1988, p. 116). He provides a tool for the destruction of the grand representations of the universe; With him, these grand representations have no longer a solid ground, and their legitimacy becomes questionable. Therefore, in Deleuze, Ideas appear as unconscious differentials of the cogniton. There is a completely different, productive world below the threshold of consciousness. In short, the possibility of beginning with infinitesimals paves the way for the destruction of the Self. The power to synthesize is taken from the Self. It is no longer a power, but can only be an impact. Still, even though Leibniz is a good alternative within infinite representation, he remains within representation. For Deleuze, what is decisive about Leibniz is his oscillation between possibility and virtuality. These are the reasons why Leibniz, although he offers many tools, still remains within representation; “Whenever he speaks of ideas, he presents them as virtual multiplicities made of differential connections and singular points (...). But here, the place where ideas actualize themselves is grasped rather as a possible, a realized possibility” (Deleuze, 1993, p. 275). In Leibniz, as soon as the virtual is discovered, it is dethroned. It will be necessary to put forward a virtual space against the category of possibility of representation.

Thinking from the possible also means thinking in terms of convergence; If the world is thought as being surrounded by individuals in converging singularities, acting on the possible tries to base the continuity of the past and future through the living present. What is new, or what is extremely out of joint of time is unthinkable, because there must be a continuity extended to the end. Let us first summarize the sixteenth series in the Logic of Sense and try to reveal the basic problem here. In this series, the question of how the world-individual-interindividuality and the Ego are realized (effectuer) is asked through the problem of realization. Essentially, the Leibnizian perspective is at work. With this, two transcendentals are achieved. The first is an immanent one, where the World emerges by encompassing converging singularities. In the other, an objective one, a field of transcendental where the Ego is against the world, is produced. The ego transcends the monad and its affiliations. Precisely, in the Ego, not only converging singularities but also divergent singularities are thought. The ego thinks through divergent series cannot fully coexist; The possibility of transcending the converging singularities embedded in the monad becomes visible. In this whole process, this Ego is essentially an alternative to Husserl's. It is not the first, as it is in Husserl, it has already been established. Deleuze defines the whole issue in general terms in this way. But what is the real question here? The problem is to set the conditions for the free play of divergence. Deleuze says that

now we are beyond the world of individuations established by fixed singularities and converging series (Deleuze, 1969, p. 139). So, what does this kind of being-beyond actually mean?

Right at the beginning of the series, the question is asked: Is there any possibility for a new series? Is it possible to create a new World (Deleuze, 1969, p. 134)? If this power is not in question, wouldn't the past and future exist only in a simple continuity (Deleuze, 1969, p. 134)? This continuity is based only on the possible and the possible is only the reconsideration of the past. Again, there is a limit that cannot be crossed. But, those that are not possible together, to which divergent series are connected, must actually belong to the same world (Tissandier, 2018, p. 62-63). As a result, representation separates those who should belong to the same world, and by distributing the production of the game of difference to different worlds the new is excluded from the actual World. In short, in Leibniz the idea is completely borned by representation, which is the rule of extreme continuity of co-possibles. But the Deleuzian aim is free idea for their own determination in a space fully virtual. The new depends on the determination of ideas in a reciprocal manner.

The goal is to transition from finite representation to infinite representation and to reach a non-representative thought beyond this infinite representation. At this point, Leibniz provides more tools than Hegel. Hegel, on the other hand, is presented as the alternative that should be avoided. Generally speaking, the Hegel-Deleuze relationship should therefore be considered in the context of the Leibniz problem. Deleuze says; "A Leibnizian Transcendental philosophy based on the event rather than the phenomenon replaces the Kantian conditioning by the double process of actualization and Transcendental realization" (Deleuze, 1988, p. 163). In short, Hegel, as the main enemy of Deleuze, represent only the false movement inside the post-kantian philosophy.

However, infinite representation poses a major problem. In the case of Leibniz, this presupposes a thought that refers to a selective ground. It is centered on co-possibility, and those who are not co-possible are simply excluded. This brings with it the mediation of difference. The basic Deleuzian principle is to go directly to the difference itself. However, the difference is mediated here too. In accordance with the principle of continuity, maximum continuity is essential, which brings into play a selection process from the very beginning (Deleuze, 1993, p. 69). Deleuze sees in the idea exactly this inherent determination, the conditions for the indeterminate to be determinate. The ground has collapsed here so that there is no certain unity. In this way it is possible for the indeterminate to be determinate. The Idea is therefore multiplicity, its inherent determination, so it does not require ground like the notion of co-possibility. We are not yet at this point in infinite representation. It is a ground-centered thought; Convergence dominates in one, contradiction dominates in the other. Therefore infinite representation, like finite representation, has a false concept of difference; This time the difference is inscribed in the identity of the concept, and the identity is no longer a genus but a principle (Deleuze, 1993, p. 71). A genus is no longer divided into species, a substance is no longer formed, but in Hegel and Leibniz the finite extends towards infinity and becomes a disappearing being in the whole infinite which is identity *par excellence*.

2.2. HEGEL AND THE NATURE OF INFINITE

The feature that truly distinguishes Hegel from other philosophers is the idea that infinity is here between us. But this requires considering the finite from another perspective. The finite has also its own truth, so that the finite appears as carrying its own limit within itself, and the limit is not external and given to it (Hegel, 1996, p. 111). The finite experiences contradiction precisely because of this limit; its own negation is inherent to it. The finite here is Hegel's category of Dasein and is discussed in its relationship with Something and Other. Until Hegel came here, he acted through the categories of being, nothingness and becoming, through the inherent movement of being. Becoming ends with determinate being, and determinate being is in this sense the unity of being and nothingness; It carries its own absence within itself, so that this absence has become a determinate absence for the determinate being. The limit is precisely the immanence of this alterity. This immanence of the beyond in the limit leads Hegel to re-evaluate the infinite and to reveal the real infinity. This means that there is a productive process, which creates the infinite inside of the finite, as such manner that to goes beyond itself becomes the categorical imperative.

The aim, then, is the unity of "ought" and being as such, since there is always a transcendence in the expression of imperative. So, according to Hegel, what kind of contradiction does "imperative" contain, and what makes it finite? Once this is answered, we have a sketch of the nature of the infinite. On the one hand, it is said, "You can because you ought" (Hegel, 2010, p. 105). This, of course, includes the possibility of overcoming, of removing the obstacle. On the other hand, this statement is equally true; "But, conversely, "you cannot, even though you ought" is just as correct" (Hegel, 2010, p. 105). On the one hand, it is possible to overcome it, but on the other hand, it is imposed as impossible. In this case, the reconstruction of the infinite becomes an important issue for Hegel. Every transcendence brings with it the necessity of remaining in the finite. Then, the aim will be to reach a point where the infinite is essentially immanent, and to leave behind this contradiction hidden in the word "ought". Of course, if there is a limit or an obstacle, the beyond is necessarily accessible.

But in Kantian “ought”, for example the main mistake is to take ought something beyond actuality. As a consequence, in this point of view it is not possible to reach to infinity in its exact meaning. According to Hegel the real meaning of infinity is the concept as self-determination. On the other hand, “The ought, for its part, is the transcending of restriction, but a transcending which is itself only finite (Hegel, 2010, p. 107). Therefore, passing the given finite is not a sufficient transition; it is necessary to reach the infinite itself, but it is also necessary to achieve this by revealing the immanent existence of the infinite. We already have two definitions of infinity; One always exceeds the finite with the “ought”, but still remains in the finite. The other grasps that the infinite is immanent and actual. For Hegel, then, the infinity turns from a practical and moral problem into a theoretical problem. In Guzman's words, the contradiction that knowing solves is actually a harmony in disharmony (Guzman, 2015, p. 59). Therefore, the contradictory progress of the concept, which can always realize itself, paves the way for the infinite to become immanent and actual.

In the beginning, being is indeterminate and indistinguishable from nothingness. Being has turned into determinate being, it has a determinate quality and has become one with its quality. Determinacy means having a limit. But here we come face to face with a new form of the limit, the limit as negation, where the origin of the infinite is now sought, and the infinite finds its determination in this limit. Negation is what prevents determinate being from being an indifferent organic whole or an organized being; It could become nothing but an entity within its own borders, indifferent to the outside. But due to negation, it is outside of itself; being completely far from being sufficient for himself means the same thing as being always in a state of being outside himself. This negativity, containing his own absence, cannot be taken away from it. It is a characteristic of the individual and makes it an entity that has a negative relationship with itself, preventing it from being a self-sufficient entity (Türken, 2016, p. 24). This is how the particular being is at same time one thing and another. The fact that it is divided into two and considered in relation to another means that it is not a self-sufficient organic whole. This negative relationship with himself also causes him to go towards infinity. An important lesson comes from all this; all determinacy arises through negation.

The finite cannot remain indifferent and as a thing in itself. In this case, the target is the problem of grounding the infinite, but the infinite should not be seen simply as beyond the finite. To understand the finite means to uncover the infinite. So, there are two requirements; The idea that the finite should be given its due and the infinite should not be transcendent and beyond. These two are the basic principles behind the concept of Hegelian thought as self-determination. As can be seen from here, Hegel makes a new definition of the infinite. This point is important because after Kant, the Hegelian project was founded on rethinking the finite together with the infinite, bringing the infinite here and thinking the finite together with the infinite. Precisely because idealism must also prove that the finite is ideal too.

The relationship of the finite with its own limit and the contradictory existence it has due to this relationship exactly opens the way to the infinite. In a way, this reminds us of what Deleuze calls infinite representation; “When representation finds the infinite in itself, it appears as infinite representation and is no longer organic: He discovers the turmoil, anxiety and passion within himself beneath the serene appearance or organized boundary. He finds the monster again” (Deleuze, 1993, p. 61). What is found again here is actually the difference that the idea of finite representation escapes; Finite representation escapes from difference and confines existence within borders, does not want to see the monster, the difference. Infinite representation is this awareness of the monster but the desire to bring it back under surveillance. According to these expressions of Deleuze, infinite representation is an idea of representation that is not fooled by the serene appearance of finite representation. The transition to the infinite is precisely linked to the fact that the limit itself becomes immanent to the finite, not simply distributed and given. According to Deleuze, a given and distributed limit is exactly what the Aristotelian system offers when it comes to genus-species relationship. The limit is a given and well defined. However, in Hegel, the immanent nature of the limit, in other words the limit as the real definition of the whole thing, actually brings it into relationship with the being of the other, or more precisely, with its own absence. The finite experiences this contradiction. The noise of difference enters the thing precisely because of its structure. Noise, a constant state of inquietude... The discovery of difference or the monster, takes the finite into the infinite and the harmonious and structured world of ancient Greece disappears (Deleuze, 1993, p. 61). Something that has become organized and has its own integrity and shape now appears to carry its own boundaries and alterity within itself. It is itself the whole as being the moment of whole. This essentially opens up the possibility of going to infinity.

Arriving here, moving from the finite to the infinite in the Deleuzian sense, is a feature that defines Hegel. The infinite must not be beyond and transcendent, on the contrary must come down to earth, but also must not simply be an infinity in which every finite is negated. For Hegel, the infinite is self-determination; “But this progress to infinity is not truly infinite; The real infinite, on the contrary, consists in being in itself in its other, or, expressed as a process, in coming to itself in its other” (Hegel, 1996, p. 112). This point is important because the infinite is not the infinite of transition, where determinations are constantly in disappearance in their others. It must be considered in the form of a selfhood, and, like the concept, it must be considered in relation to this determination.

That's to say, the infinite in the form of universal must also contain the finite which appears as singular. The singular as finite is being-there of the universal as infinite. This de-sublimation of the infinite is the distinguishing feature of the Hegelian infinite. At the end, the infinite is here with us.

Hegel essentially tries to see the finite and the infinite in unity. But what kind of unity should this be? Is it a going beyond, or simply a connection with an "and"? Do we need to choose exactly one of these options? Hegel chooses another path. Accordingly, the problem should be considered in terms of concept. The transition of the finite to the infinite must constitute the external reality of the concept. Accordingly, transition is the unity of the finite with the infinite, the external dimension of the concept. It is in and thanks to this external relationship, this external unity of the finite and the infinite, that the concept realizes itself and gains determination (Hegel, 2014, p. 107-108). With such a move, there is no need to reach either a transcendent infinity or a bad infinity. In the concept or self-consciousness we will see a glimmer of the infinite, the true infinite.

The whole process can be summarized as follows; The finite negates itself and becomes the infinite, and this negation is also negated, so that a movement closed within itself emerges, the finite finds itself restored in this double negation of itself. In the same way, the infinite emerges as the exceeding of a limit and re-asserts itself and advances in another limit, appearing as the exceeding of the finite and as its re-assertion. Double negation and unity prevail on both sides;

According to this concept, the unity of the finite and the infinite is not an external bringing together of them, nor an incongruous combination that goes against their nature, one in which inherently separate and opposed terms that exist independently and are consequently incompatible, would be knotted together. Rather, each is itself this unity, and this only as a sublating of itself in which neither would have an advantage over the other in in-itselfness and affirmative existence (Hegel, 2010, p. 116).

The real infinite emerges as the intertwinement of these two sides. In this sense, the real infinite must be able to carry within itself the movement of making its opposite its moment. Karin de Boer's comment seems revealing in this sense. In fact, the symmetrical structure in bad infinity, formed by the emergence of the finite and the infinite as moments of each other, should be replaced by an asymmetrical structure. An example of this is self-consciousness; Self-consciousness both distinguishes itself from and relates to empirical consciousness. In this way, it realizes itself infinitely and exists in the world of appearance along with its empirical consciousness. As Karin de Boer puts it more clearly, this is actually a subjugation. This intertwining of the finite and the infinite submits to the infinite (Boer, 2010, p. 91). And the transition to thinking the finite and the infinite in a unity emerges in an asymmetrical relationship. The infinite is the one who prevails in this relationship. Actualization is the own movement of the infinite. Apart from this, in line with Boer's interpretation, Hegel tries to reveal the circular existence of the true infinite against the straight line metaphor in the bad infinity. In the former, there is a return while in the latter, there is only an alternance without an aim;

The image of the progression in infinity is the straight line; the infinite is only at the two limits of this line, and always only is where the latter (which is existence) is not but transcends itself, in its non-existence, that is, in the indeterminate. As true infinite, bent back upon itself, its image becomes the circle, the line that has reached itself, closed and wholly present, without beginning and end (Hegel, 2010, p. 119).

As a consequence, the true infinite is reality itself; "It is not the finite which is the real, but rather the infinite. Thus reality is further determined as essence, concept, idea, and so forth" (Hegel, 2010, p. 119). When the Essence is considered, the finite is the appearance of the essence, it is related to it, and the real existence of the finite is its essence (ground), or again when the Concept is considered, the finite or the singular is the very movement of the concept itself in its *own* appearance.

The real problem in Hegel, when it comes to infinite is not an issue of the ground and grounded; in the essence section the appearance has no reality in-itself. But in the Concept the singular is itself the universal, not only an appearance. Deleuze has right when he conceptualize Hegelian philosophy as infinite representation. But his interpretation fails when he accentuates the third figure of reflection, that's to say ground, as the real location of infinite;

The Logic, which in truth is the concept, is the ground for the real. Or rather, since ground is an abstract determination of essence, which reveals itself to be in truth the concept, we should say that the logical is only the ground for the real in that this ground is in itself the concept. But precisely, this temptation to explain the concrete (rational) category of the concept by the abstract category (stemming from the understanding) of ground [. . .] perhaps expresses the difficulty, if not the impossibility, of grasping as concept the relation of the logical and the real, of thought and being. (Longuenesse, 2007, p. 104-105).

The concept is the main figure in Hegel's *Science of Logic*. The first two parts is only the deduction of the concept. But the concept as the true infinite is the real ground of the whole. And the singular, the outward being of the universal is itself the whole concept. In this way, the singular is the real hypokeimenon of the infinite.

3. CONCLUSION: WHY DELEUZE IS ANTI-HEGELIAN?

Deleuze is a post-Kantian philosopher. In this sense that the idea he tries to maintain is about the production of the knowledge or the new within the boundaries of experience itself. He also associates himself with pre-Kantian philosophy. The examples of this associations are the philosophies of Spinoza and Leibniz. But, in *Difference and Repetition*, Leibniz's predominance could be clearly seen. In his work, the unity of Kant and Leibniz could be felt. This is particularly clear from his reference to Maimon and his use of calculations, by naming experience itself as real experience. The tradition to which he essentially returns individuates the concept, as in Leibniz, for example, or the experience, as in Kant.

But Hegelian philosophy criticizes Kantian philosophy as ahistorical and therefore as outside the Spirit. Because the experience is completely spiritual. Contrary to Deleuze, the real experience is individual and unconscious; there is a creation inside the subject. The real experience demands an openness to the creation which is unpredictable. In short, the Spirit Hegelian is a collectivity, a self-determination which submits all the singularities. The opposition between the *Grande* (Hegel) and the *Petite* (Leibniz) is an opposition between spiritual and individual. At the end, Deleuze is an anti-Hegelian because he emphasises the experience in its individual and unconscious form. The root of this philosophy unsurprisingly is Leibniz who discovers the unconscious genesis of perception. Also there is Maimon, the best reader of Kant who sees a creation beneath the understanding which escapes the Transcendental I. In short, in Deleuze the problem is the genesis of the new and therefore the real conditions of experience.

But Hegelian philosophy accentuates the history and historical experience. The real experience depends on historical conditions, thus on spiritual reality. For example, *The Phenomenology of Spirit* is a book which associates Kantian reason to Spirit, because, according to Hegel, reason is itself historical. Ultimately, Deleuze is anti-Hegelian, because knowledge or artistic production is not spiritual but involves an individual and unconscious process. Creation appears in its own reserved zone, outside the spiritual sphere.

In Hegel the Universal as concept individualize itself while in Leibniz the whole World is inside of monad. The concept Hegelian is there as something primordial by preventing the singular. On the contrary, monad has an autonomy. But this autonomy becomes more explicit only with the idea of a new theory of experience; this is why the Kantian experience was rethought in conjunction with Leibnizian thought.

In short, creation of new requires autonomy. But in Hegelian philosophy the production of knowledge and the emergence of newness from this production is something thoroughly spiritual. And the contradiction, as the *Grande* in opposition to *Petite* (Leibniz), is the main reason of movement and transformation because in Hegel the singular is the incarnation of the Universal and the Universal moves itself through singularities. The real origin of contradiction is this conceptual form. In Leibniz, the singular monad has the World inside of itself. It is already an island which comprehends the totality, not by being an incarnation but being itself the whole from a point of view. In Leibniz the individual has its own reality detachable from the *Grande* as something *Petite*. At the end, Deleuzian point of view in difference and repetition is that of the monad. According to Deleuze the geography comes first in relation to history, because here geography means monad, whereas history means spirit. And The Monad is this place where the new emerges unconsciously inside of it. It is the factory inside of which the synthesis of the multiplicity occurs.

To put it simply, monad in its self realization is the geography where the production occurs. But the truth of spirit is its historical being and the development of the *history* relies on negation and opposition, then on contradiction. Here one must bear on mind the category of reflection in the science of logic; contradiction is the alterity that is on the ground of the identity, one of the categories of reflection. Hegel's thought on contradiction reflects the necessary presence of the conflict in the heart of beings, especially when it comes to conscious beings. But the distinctive feature of monad in relation to other monads paves the way for an original point of view; through the exclusion of *pre-established harmony* from *monadology* it becomes possible to reside beyond theology. The new monad, the geography purified from theological effects, is itself the unique potential for grounding reality in its objectified presence. In short, Deleuze, as a successor of Leibniz, puts forward another version of *monadology*, thanks to which there is always a continuous creation of the World.

But for the solution of this whole issue, it would be more useful to consider that both Deleuze and Hegel are Kantians. For example, Deleuze is a Kantian who denies the identical subject, in a such a way that, the creation comes in view after the destruction of the identical subject. This means that the Kantian revolution must be brought to its conclusion; the I must not only be divided by the line of time, by the affection of the empirical World, but

must also be divided in its whole being for the sake of creation. In this movement, the pieces of the I becomes like colours through which the reality organizes itself in a new landscape. For Deleuze, as for Kant, the real philosophical problem is the emergence of objectivity. Hegelian philosophy is a diverse approach to this objectivation problem; the whole *Logic* is the path that conducts us towards the process of objectivation. The concept and its possibility of taking place in the objectivation process (because in its totality, objectivity is plastic being that could be submitted to a purpose) and the idea as the result of a synthesis of these two moments is the grounding of an objectivity; therefore, the objectivity is itself the process of being conceptual of the reality as a whole plastic. As a result, the Spirit as a conceptual form is the reason behind the objectivation and the objectivity. There is no objectivity intact and pure but there is always a spiritual objectivity. Hence, the Idea is the synthesis of concept and objectivity and the Spirit is the reason and vitality behind the objectivity's being objective.

The point of view behind of this reasoning is the Kantian Transcendental I; the I is itself the identity in difference and also the universal with its incarnation in the singularity. The complete being of I, its empirical and transcendental shapes is the main racine of the Hegelian *Concept*; in opposition to Deleuzian insight, Hegel accentuates the I in the formation of the objectivity, whereas Deleuze needs a total destruction of the *ego cogito*...

But Kant presupposes a new viewing of things in a such a way that the real problem of philosophy could not remain the same. The copernician turn has a connection to this; the metaphysical approach, which accepts an objectivity in its purified form, that's to say an objectivity without subjectivity poses some problems. In order to leave these problems behind, the presence of the subject had to be brought to the fore. The subject had to be the sole legitimate ground of the knowledge, because there were no legitimate metaphysical truth in itself, and the subject had to reply the sceptical attack. In short, the Kantian problem was the true point of departure of the problem of the objectivation. For Kant, this expresses the necessity of establishing legitimacy through the subject in a such manner that the only ground for a such legitimacy could be found in the experience. The Kantian problem is also a constitution of the experience for *grounding* objectivity. But for Deleuze and Hegel, there is no sole ground for a such constitution. There is only experience in itself... According to Hegel the only experience is spiritual and conceptual in its conflictual form in a such way that the experience is the constitution of objectivity incessantly in movement. But this time the experience is itself the destruction of the subject. Being a subject precisely means turning away from experience, avoiding producing oneself as a work of art. On the contrary, in its true meaning experience is being ready to encounter what is outside of the subjective frame. The subject always acts with an assurance that is either assumed (Descartes) or demanded (Kant), whether through a Cartesian method, through the medium of Kantian consciousness, or through the bending of objectivity through the mediation of the concept (Hegel). Here, Heidegger's expression of being thrown into the world gains a meaning. However, for Deleuze, we have been literally thrown into the sea (Voss, 2013, p. 62). The absence of any method or assurance forces us to learn necessarily and to enter into relationship with differential ideas.

REFERENCES

- Beistegui, M.D. (2004). *Truth and genesis, philosophy as differential ontology*. Indiana University Press.
- Boer, K.D. (2010). *The sway of the negative*. Palgrave Macmillan.
- Deleuze, G. (1993). *Différence et répétition*. P.U.F.
- Deleuze, G. (1969). *Logique du sens*. Les Editions de Minuit.
- Deleuze, G. (2007). *Leibniz* (Tran. U. Baker). Kabalıcı Publications.
- Deleuze, G. (1988). *Le pli*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Guzman, L. (2015). *Relating Hegel's Science of Logic to Contemporary Philosophy*. Plagrave Macmillan.
- Hegel, G.W.F. (1996). *Anahatlarda felsefî bilimler ansiklopedisi I: Mantuk bilimi* (Trans. A. Yardımlı). İdea Publications.
- Hegel, G.W.F. (2010). *The Science of Logic* (G.D. Giovanni, Trans.). Cambridge University Press.
- Lear, J. (2007). *The Desire to Understand, Aristotle*. Cambridge University Press.
- Longuenesse, B. (2007). *Hegel's Critique of Metaphysics*. Cambridge University Press.
- Reale, G. (1990). *A History of Ancient Philosophy Vol II, Plato and Aristotle* (J.R. Catan, Trans.). State University of New York Press.
- Tissandier, A. (2018). *Affirming divergence. Deleuze's reading of Leibniz*. Edinburgh University Press.
- Türken, A. (2016). Hegel's concept of true infinite and the idea of a post-critical Metaphysics. In Laurantiis (Ed.), *Hegel and Metaphysics: On Logic and Ontology in System* (pp. 9-26). De Gruyter.

Voss, D. (2013). *Conditions of thought. Deleuze and transcendental ideas*. Edinburgh University Press.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür. Yazar 1: Araştırmada literatür taraması, araştırma ve analizlerin tamamı.

ÇATIŞMA BEYANI Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.11.2023
Kabul Tarihi : 25.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391901>

HALİDİYE KÜTÜPHANESİNDE KAYITLI BİR KUR'AN FALI: *TERCEME-İ TEFE'ÜLNÂME*

Emrah GÜNDÜZ¹

ÖZ

Evvelden beri zamanın ve dünyanın belirsizliği karşısında insanoğlunun anlam bulma çabalarından biri de fal ve falcılık olmuştur. Kültürümüzde ise çok sayıda fal çeşidi kullanılmış olup özellikle Osmanlı'da İslamiyet'ten sonra daha çok dinî hassasiyet doğrultusunda Kur'an falları tercih edilmiştir. Kur'an'ın harf ve ayetlerinin tefeül yöntemiyle yorumlanması şeklinde uygulanan bu fallar Tefeülname adıyla da anılmaktadır. Arapça bir kelime olan tefeül, bir şeyi hayra, iyiye yormak anlamlarına gelir. Bu türden edebiyat tarihimizde çok sayıda eser verilmiştir. Bunlardan bir tanesi bu makalede işlenen *Terceme-i Tefe'ülname* adlı eserdir. Osmanlı Türkçesiyle yazılan ve Kudüs Halidiye Kütüphanesinde tespit edilen eser 1793-94 tarihlidir. Özellikle dinî açıdan uygulanması ve inanırlılığı doğru bulunmayan fal uygulamasının tefeül şeklinde Kur'an-ı Kerim'i de bünyesine alarak yazılması dikkat çekicidir. Öte yandan Müslüman toplumların merak duygusu ve geleceği bilme hevesi, tefeüle farklı anlamların yüklenmesini sağlamış ve bu fal metinlerine olan ilgiyi arttırmıştır. Bu makalede Osmanlı toplumunda yazılan Kur'an falnamelerinin anlam dünyası yorumlanmaya çalışılmış ve adı geçen eserin çeviri yazılı metni sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Fal, Kur'an, Tefeül, Tefeülname.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, egunduz@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7851-3784>.

Article Type : Research Article
Date Received : 16.11.2023
Date Accepted : 25.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391901>

A QUR'AN FORTUNE REGISTERED IN THE KHALIDI LIBRARY: *TERCEME-I TEFEULNAME*

Emrah GÜNDÜZ¹

ABSTRACT

Since before, fortune telling has been one of the efforts of human beings to find meaning in the face of the uncertainty of time and the world. In our culture, many types of fortune telling were used, and Qur'an fortunes were preferred in line with religious sensitivity, especially after Islam in the Ottoman Empire. This fortune telling, which is applied as the interpretation of the letters and verses of the Qur'an with the bibliomancy method, is also called Tefeulname. Tefeul (Bibliomancy), which is an Arabic word, means to interpret favourably. Many artefacts have been given in our history of this type of literature. One of them is the work called Terceme-i Tefeulname, which is covered in this article. The work written in Ottoman Turkish and determined in The Khalidi Library in Jerusalem is dated 1793-1794. It is noteworthy that the fortune-telling culture, which is not applied especially from an Islamic point of view and whose credibility is incorrect, is texted by including the Qur'an in the form of bibliomancy. On the other hand, the curiosity of Muslim societies and the enthusiasm to know the future have enabled different meanings to be given to bibliomancy and increased the interest in these fortune texts. Based on this, in this article, the meaning world of the Qur'an fortunes, which were texted in Ottoman society, was tried to be interpreted, and the translated written text of the aforementioned work was presented.

Keywords: Fortune Telling, Qur'an, Bibliomancy, Tefeulname.

¹ Asst. Prof., Bingöl University, Faculty of Arts and Science, egunduz@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7851-3784>.

1. GİRİŞ

“Hayatın anlamsızlığı, insanı kendi anlamını yaratmaya zorluyor.”

Stanley Kubrick (Phillips, 2009, s. 84)

Gelenek ve inanç bakımından derin köklere sahip olan Türkler, İslamiyet sonrasında hayatlarını yeni kültürün getirdiği değişikliklere uygun tarzda devam ettirmeye çalışmışlardır. Rothacker'ın, “Her medeniyet ayrı bir hayat üslubu demektir ve her büyük kültürle birlikte yeni bir dünya tablosu, yeni bir dünya perspektifi ortaya çıkar (Rothacker, 1955, akt. Okuyucu, 2010, s. 4)” düşüncesinden hareketle, daha öncesinde kendine özgü kültür birikimine ve edebî geleneğe sahip olan Türkler, İslamiyet'in kabulüyle birlikte yeni bir kültür ve sanat hayatına giriş yapmıştır. İslamiyet sonrası edebiyatta Türk halk şairleri hece veznine ve dörtlük esasına dayalı eski kültürü yaşatırken güzide kalem erbabı, süsleyici bir sanat mahiyetinde olan Acem ve Arap edebiyatının şekil ve muhtevasını taklit yoluyla Türk edebiyatına taşıyarak İslami bir Türk edebiyatının temelini atmışlardır (Köprülü, 2011, s. 141; Özkan, 1995, s. 21). Türk devletlerinde X. asırda başlayan bu dinî yönelim, yeni bir dünya perspektifi olarak İslami unsurların edebiyatta takdimi ve kullanımıyla sonraki yüzyıllarda da artarak devam etmiştir. Bilhassa Osmanlı sahası Türk edebiyatında yazılmış edebî metinlerde ağırlıklı dinî temaların konu edildiği ve “insanın asla tamamen idrak edemeyeceği bir bereket ve çoğulluğa (Bauer, 2020, s. 81)” sahip olan Kur'an-ı Kerim'in temel kaynak alındığı görülecektir.

İslamiyet sonrası Türk edebiyatında kutsal metnin yorum ve anlam genişliği edebî metinlere zenginlik katmış farklı edebî türlerin de inkişafına kapı aralamıştır. Bu çalışmada konu edilen Kur'an falları¹ bu edebî türlerden yalnızca bir tanesidir. Edebiyatımızda bu şekilde yapılan fal türlerinin yazıya dökülmüş şekilleri *Tefeülname* veya *Falname* adı altında toplanmıştır. Bu makalede konu edilen ve Kudüs'teki Halidiye Kütüphanesinde kayıtlı *Terceme-i Tefe'ülname* adlı eser bu türün bir örneğini teşkil etmektedir. Müellifi bilinmeyen ve Diyarbakır Voyvodası Yusuf Ağa'ya sunulan Kur'an falı türündeki el yazması eser, 22 varak olup 1208/1793-94 tarihlidir. Makalede, tespit edilen bu tefeülname metninin tanıtımı yapılmış olup transkripsiyonlu metnine yer verilmiştir.

Yeni bir din ve yeni bir kültürle karşılaşan Türklerin, açık ve net dinî yasaklara rağmen geçmişten gelen fal kültürünü kutsal metni de dâhil ederek devam ettirmiş olmaları dikkat çekicidir. İslam dinince yasaklanan ve Kur'an-ı Kerim'de ‘Şeytan işi bir pislik’ (Kur'an-ı Kerim, Maide 5/90) olarak nitelendirilen fal, ilk Müslümanlardan beri Yakın Doğu Müslüman toplumlarında ve bilhassa Osmanlı'da bağdaştırıcı bir anlayışla tefeül şeklinde yazıya aktarılmıştır. Yapılan taramalarda kütüphanelerde kayıtlı Kur'an falı türünde çokça eserin bulunması ve Kur'an falıyla ilgili beyitlerin mevcudiyeti Türk toplumunda da Kur'an falına oldukça fazla rağbet edildiğini göstermektedir (Yıldız, 2010, s. 183). Dinî hilafetin hamiliğini üstlenmiş Osmanlı'da savaş gibi önemli kararlarda bile tefeüle başvurulmuş² ve halk nezdinde sosyal hayatın anlamsızlık ve belirsizliğine dinen uygun görülen bu fallarla anlam aranmıştır. Bu doğrultuda tefeülnamelemlerin anlam dünyasına bir yorum getirilmeye çalışılmış ve farklı bakış açılarının geliştirilmesi amaçlanmıştır.

2. KUR'AN FALI VE TOPLUMSAL ANLAYIŞ

Kur'an falları, Müslüman müfessir ve muhaddislerin özgün ve net bir kesinliği olmayan tercüme ve aktarımları gibi Kur'an'ın değişik yorumlandığı metinlerdir. Türk kültür ve edebiyat tarihinde çokça örneği bulunan bu fal türünün, kendi içerisinde ayetlerin ve harflerin yorumlanmasına dayalı olmak üzere iki kısma ayrıldığı görülmektedir (Bahadır, 2022, s. 21). Bu fal türü ilk olarak Araplarda görülmüş³; sonrasında ise manzum ve mensur şekillerde yazınsal bir tür olarak Fars, oradan da Türk edebiyatına aksetmiştir (Yıldız, 2010, s. 182-183). Taklit yoluyla İran ve Osmanlı toplumuna akseden tefeül kültürü, Türk edebiyatında sıklıkla işlenmiş olup Kur'an-ı Kerim haricinde Mesnevî-i Manevî, Hâfız Divanı ve Fuzûlî Divanı gibi eserlerde uygulanmıştır (Temizkan, 2007, s. 70). Edebiyatı, “Kur'an falı” ifadesiyle “Kur'an ile tefeülde bulunma” veya “Kur'an ile istiharede bulunma” (Ayday, 2022, s. 580); Kur'an ile tefeülde bulunmakla da başlanılacak bir işin, çıkılacak bir seferin vb. hayırlı olup olmadığını Kur'an ayetleriyle yorumlama kastedilmiştir (Dikmen & Çetin, 2016, s. 191).

Kur'an falnameleri, toplum hayatını yeniden anlamlandırmaya çalışan veya eskiden yeniye geçişi temsil eden yapıtlar değildirlir. Zira yeni bir norm ortaya çıktığında eskisi ile sürekli rekabet hâlidir. Bu türden fallar, İslamiyet'e

¹ *Kültürümüzde fal ve falcılık* ilgili detaylı bilgilere ayrıca bakılabilir: Sümüllü, 2008, s. 383-391; Uzun, 1995, s. 141-145; Şenödeyici & Koşık, 2017, s. 15-63.

² Fatih Sultan Mehmet'in hocası Akşemseddin, İstanbul'un fethi sırasında savaşın kayıp edileceği yönündeki endişeler üzerine Cafer-i Sadık'ın belirttiği yöntemle Kur'an'dan fal bakmıştı ve sonrasında yazdığı mektupta padişahı müjdeleyerek ümitsizlik ortamını yatıştırmıştı. Bu mektuba dair bkz. İnalçık, 2021, s. 123.

³ Arap toplumunda yaygın olan fal geleneği çeşitli hadis ve rivayetler ile desteklenerek İslam ile yoğurulmuştur (Bahadır, 2022, s. 21). Müslüman toplumlarda hayırlı fal olarak kabul edilen tefeülün dinî kaynağı şu hadislerle dayanır: Ebu Hüreyre şöyle demiştir: “Peygamber (sav) tefeülden (bir şeyi uğurlu, hayırlı saymaktan) hoşlanır ve tıyeradan (bir şeyi uğursuz saymaktan) hoşlanmazdı” (İbn Mâce, Tıb, 43). Ayrıca; Peygamber, “İslam'da uğursuzluk yoktur, tefeül (bir şeyi hayırlı ve uğurlu saymak) ondan daha hayırlıdır.” diyerek fe'l sözünden hoşlandığını bildirmiş; ashabın “Fe'l nedir?” sorusunu ise, “Birinizin işittiği salih sözdür.” şeklinde cevaplamıştır (Buhari, Tıb, 44) (DİB, Hadislerle İslâm I, 2020, s. 677-684).

muhafız olmamak kaydıyla toplumun fal kültüründeki dönüşümünü gösteren vesikalardır. İslamiyet sonrası Müslüman toplumlarda tefeül İslami anlayışa uygun farklı bir anlam kazanmış ve “İslam kültüründe yapılacak işlerin hayırlı, iyi ve güzel olmasının temenni edilmesi yaygın olduğu için hayra yorma ve hayırlı olanı dileme anlayışına uygun olan tefeüle müsamaha gösterilmiştir (Çeçen, 2022, s. 28)”.

Kur’an falnameleri gibi yasaklı olması beklenen ve inançla çelişkili gibi görülen edebî metinlerin varlığını anlamak için Osmanlı toplum hayatına da değinmek gerekir. Şeriatı devletin temel ilkesi olarak benimseyen ünlü tarihçi, fikir adamı ve müellif Gelibolulu Mustafa Ali’ye (1541-1600) göre ahlaki-kültürel zayıflık ve örf (gelenekçilik) Rum halkının doğal normlarıydı. Bunu değiştirmek katı şeriat zihniyetli ve köktendinci olmayan Fatih Sultan Mehmet gibi hükümdarlar sayesinde gerçekleşebilirdi. İslamiyet’le bağlantılı mistik geleneklere yönelimi Fatih’in bu değişimi sağlamasındaki en önemli özelliklerinden biriydi (Fleischer, 2021, s. 398-401). Ruhani ve politik otorite ayrımını başarabilen bu yöneticilerin sahip olduğu evrensel dünya görüşü, Kur’an falı gibi geleneksel İslami uygulamaların tercih edilmesine ve hatta bazen savaş esnasında bile uygulanmasına olanak sağlıyordu (Bkz Dipnot 2).

Kur’an’a dayalı fallarda alınacak bir atın, bir tarlanın veya bir kölenin hayırlı olup olmayacağı ya da bir savaşın, seferin veya bir izdivacın iyi olup olmayacağı gibi konular sistematik ve mütemadi konular arasındadır. Kura usulüne dayalı bu fal metinlerinde şemalar, matematiksel çıkarımlar ve yazarın üslubu farklılık oluştururken temel içeriklerin aynı olduğu tespit edilmiştir (Gür, 2012, s. 211). Ayetlerin olumlu veya olumsuz cümle oluşları niyetlerin yorumlanmasında önemli bir ölçüt olup bu durum Kur’an’ın anlam çoğulluğunun bir tezahürü olarak da değerlendirilebilir. Falcının çoklu anlam arayışı, ayetlerin gerçek anlamı dışında yorumlanmasına zemin oluşturmuştur. İyi bir falcı geleceğin ne olduğunu görebilen değil, beklentinin ne olduğunu bilendir kaidesinde, tefeülnamelede genellikle olumlu cümlelerin dolayısıyla da olumlu ayetlerin tercih edildiği görülür. İncelemesi yapılan metinden örnek verilecek olursa; İbrahim 14/26. ayetinin “...yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan...” kısmı, kaybolan bir eşyanın geri dönmeyeceği üzerine olumsuz yüklem sebebiyle olumsuz yorumlanırken (Bkz.: yazma 9b); diğer bir beklentinin cevabında Fussilet 41/31. ayetin “...orada canlarınızın çektiği her şey var...” kısmı, beklenilenin gerçekleşeceği yönünde olumlu yüklemden dolayı olumlu yorumlanmıştır (yz. 9a).

Terceme-i Tefeülname’de, şehirli ve kırsal yaşamını ilgilendiren ve sosyal hayata yönelik içeriklerin işlendiği görülür. Bu da metnin esasen halk arasında okunduğunu ve uygulandığını göstermektedir. Valilik istemek, evlenilecek bir eş (avret) talep etmek, köle almak/satmak, borç vermek, iri davar almak, haberin doğruluğunu/yanlışlığını bilmek, köy almak/satmak, gizliden haber almak, düşman-dost bilmek, borç vermek/alınmak, hastalığı iyileşmek, zindana düşmek veya zindandan çıkmak, sefere gitmek veya seferden dönmek ve çalınmış malı (itik) bulmak gibi konular, Kur’an’daki 30 sureyle ilişkilendirilmiş ve tefeül bu konular ve ayetler üzerinden uygulanmıştır.

3. TERCEME-İ TEFE’ÜLNÂME

3.1. Nüsha Tavsifi

Makalenin konusu olan ve Kudüs Halidiye Kütüphanesi MS Tur 36 numarada kayıtlı, kehanet kitabı alt başlıklı, *Terceme-i Tefe’ülnâme* adıyla kayıtlı el yazması eser 22 varaktan oluşmaktadır. Nerede ve kim tarafından yazıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmayan ve 1208/1793-94 tarihli bu yazma, 20,5 x 14 x 1,5 cm. ebadında ve kırmızı mukavva kaplıdır. Satır sayısı düzensiz, nesih hatla ve siyah mürekkeple yazılmış eserde bazı Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalarda hareketlendirme yapılmış olup bazı kısımlarda kırmızı mürekkep tercih edilmiştir. Kütüphane kayıtlarına göre yazma, en az metin kaybıyla kurt yeniğine maruz kalmış ve yapraklar Arap rakamlarıyla modern şekilde numaralandırılmıştır.

Baş (1b) Bi’smi’llâhî’r-raḥmâni’r-raḥîm El-ḥamdü li’llâhî Rabbi’l-âlemîn, Ve’s-şâlatu ve’s-selâmu ‘alâ ḥayra ḥalkîhi Muḥammed ve ‘alâ âli ve şahbihi ecma’in ammâ ba’d...

Son (22b) الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ Delildir ricâsız mâl ve ni‘met eliñe gire Temmet Sene 1208 (1793-94)

Terceme-i Tefe’ülnâme’nin ön söz kısmı sanatlı, Arapça ve Farsça kelime yoğunluklu yazılmasına rağmen fal metninde dilin gayet açık ve halk diline yaklaştığı görülür. Metinde toğrı/doğrı, eyyü/iyi, giç/gic, degül/degil, itik/yitik, ekfiil dir/dür, iylik/iyilik, tut/dut kelimelerinin yazılışlarında çeşitlilik görülmekle birlikte, bu çeşitlilik bazen hareketlendirme ile yapılmış ve halk diline yakın söyleyiş sağlanmıştır. Ayrıca, “eylik-eylik (iyilik)”, “ululuk-ululuk”, “gelir-gelür” gibi kelimelerin son eklerindeki seslerin (u/ü-و, i/i-ی); “halifelik” ve “sevinerek” kelimelerinin son harflerinin kaf (ق) harfiyle; “dostluk” kelimesinin son harfinin kef (ك) harfiyle yazılması gibi imla hataları da metinde görülen hatalardır.

3.2. Sebeb-i Telif

Eser besmele, hamdele ve salvele sonrasında Hz. Peygamberin “İttekû firâsete’l-mü’min fe-innehu yenzuru bi-nûri’llâhi te’âlâ” (Müminin ferasetinden sakının. Çünkü o, Allah’ın nuruyla bakar. DİB, Hadislerle İslam I, s. 455) hadisine atıfla başlar. Fal metinlerinin klasikleşmiş motiflerinden olan İmam Cafer-i Sadık’ın adının anılması ve tefeül

geleneğinin ona atfedilmesi bu eserde de korunmuştur. Müellif eseri İmam Cafer-i Sadık'ın Farsça eserinden Türkçeye aktarmıştır:

“*Ebû ‘Abdi’llâh Ca’fer bin Muhammed eş-Şâdiğ rahmetu’llâhi ‘aleyh hazretleri bu tefe’ülnâmeyi istihrâc eylemişdir lisân-ı Fûrsin üzre...*” (yz. 1b)

Eserin, müellif tarafından Diyarbakır Voyvodası Yusuf Ağa’ya ithaf edildiği belirtilmiştir:

“...*bu hâkîr-i pür-takşîr dahî Diyârbekr Voyvodası ‘âli hazret-i refî’-menzelet sûtûde-haşlet pesendide-tıynet efendim sulţânım zâda’llâhu ‘ömrühü ve devletuhu hazretleriniñ çâker-i bülend-ahter ve nazâr-gâh-ı ma’den-i ehl-i hüner ve şeri’at-i garrâya ser-ber ve birâder-i sa’âdet-güster Yûsuf-liğâ menba’u’l-‘ağâ mağzenü’l-cûd u ve’s-sehâ Nazm:*

[Mef ‘û lü me fâ ‘i lün fe ‘û lün]

1 Ol baħr-i ‘ağâ vü kân-ı eltâf

Kim şânına geldi fażl-ı inşâf

2 Üslûb-ı şecâ’at içre mâhir

Hûrşîd-şıfat cihânda zâhir

olan Yûsuf Ağa hazretleriniñ iltimâslarıyla lisân-ı Türki’ye terceme eyle dedikde bu kemterin dahî iltimâslarına binâen ‘avn-i Bâri’yle terceme eyledik...” (yz. 1b)⁴

Müellif tercüme ettiği bu tefeülnamenin İran halifesi tarafından Gazneli Mahmut’a hediye edildiğini ve Gazneli Mahmut’un her gün ve her işinde, savaşta ve barışta bu eseri her an yanında bulundurduğunu aktarır. Müellife göre, Sultan Mahmut ne zaman bu fal metnine baksa asla yanlış bir karar almazdı:

“...*bu tefe’ülnâmeyi Sulţân Maħmûd Sebük Tegin zamânında halîfe-i İrân hazînesinde mestûr idi bir ehad göstermemiş idi. Vağtâ ki Sulţân Maħmûd halîfe-i İrân’ı çok hedi[ye]ler ile görmege geldikde halîfe istedi ki Sulţân Maħmûd Sebük Tegin’e bir hediye vere ki hiç bir pâdişâh-ı ‘âlem-penâh hazîne-i ‘âmiresinde bulunmaya bu tefe’ülnâmeyi aña hibe edip mübâlağa gösterdi. Tâ ki her ‘amelinde tefe’ülnâmeye nazâr-endâz olasın ki murâdıñ üzre ‘amel oluna Sulţân Maħmûd Sebük Tegin dahî şeb u rûz seferde ve hâzarda yanında hâzır edip anıñ ile tefe’ül ederdi kaç’â hilâf gelmez idi...*” (yz. 2a)

3.3. Metin İnceleme Yöntemi

Çeviri yazılı metin, Kudüs Halidiye Kütüphanesi, Ms Tur 36 numarada kayıtlı eserden ve <https://www.vhmm1.org>⁵ sitesi üzerinden yapılmıştır. Çeviri yazılı metinde yazmada bulunan yaprak numaraları (1a-1b) esas alınmış olup *Tenktili Neşir Kılavuzu* (Açıl vd., 2022, s. 40-54) adlı çalışmada sunulan ilkelere uyulmuştur.

Ayetlerin Latin harfli yazımında <https://acikkuran.com> sitesinden yararlanılmış olup mealler için aynı sitede yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın *Kur’an-ı Kerim Türkçe Meali* tercih edilmiştir.

Çeviri yazılı metinde noktalama işaretleri tarafımızca konulmuş olup Türkçe eklerin yazımında 18. yüzyıl ve sonrası için tercih edilen güncel Türkçe imlası esas alınmıştır. Çeviri yazılı metinde özel isim ile yer adları büyük harflerle ve kendinde sonra gelen eklerle kesme işaretiyle (‘) ayrılarak yazılmıştır. Tarafımızca düzeltilen yerler köşeli parantez ([]) ile gösterilmiştir. Metinde yaygın çeviri yazı sistemi tercih edilmiş olup kullanılan işaretler şunlardır:

Â/â	ا / آ	Z/z	ذ	‘	ع
’	ء	Ş /ş	ص	Ğ/ğ	غ
S/s	ث	D/d, Ž/z	ض	Қ/қ	ق
H /h	ح	T/t	ط	ñ	ك/ك
H/h	خ	Z/z	ظ		

⁴ Günümüz Türkçesiyle: ...*Ben değersiz ve hatalı bir kul bile yüksek mertebeden, övülmüş huylu, beğenilmiş tabiatlı ve seçilmiş efendim sultanım, -Allah ömrünü ve devletini arttırsın- talih yıldızının kölesi ve hüner sahiplerine ait cevherin baktığı yer olan ve parlak İslam dinine baş koyan, mutluluk yayan Yusuf yüzlü bir kardeş, bağışın ve ihsanın kaynağı, cömertlik ve el açıklığının mahzeni, Şiir; “O lütuf denizinin kaynağı/ Şanına yakışır merhamet keremi/ Yiğitlik yolunda usta/ Parlak yüzüyle görünür bütün dünyada” olan Diyarbakır Voyvodası (Osmanlı’da yüksek vergi gelirlerini toplayan tahsildar) Yusuf Ağa hazretlerinin “Türkçeye tercüme eyle” dediklerinde ben âciz ve değersiz onun destekleriyle ve Allah’ın yardımıyla tercüme ettim...* (yz. 1b)

⁵ Bu internet sitesi, Amerika/Collegeville merkezli ve tam adı Hill Museum and Manuscript Library olup muhtelif ülkelerdeki el yazması eser koleksiyonlarına ücretsiz erişim imkânı sağlayan bir veri tabanıdır. Makalenin konusu olan metin, bu site üzerinden temin edilmiştir.

3.4. Çeviri Yazılı Metin

Bi'smi'llâhî'r-raḥmâni'r-raḥîm

[1b] “*El-ḥamdü li'llâhi Rabbi'l-âlemin. Ve's-şalatu ve's-selâmu 'alâ ḥayra ḥalkihi Muḥammed ve 'alâ âli ve şahbihi ecma'in.*”⁶ *Ammâ ba'd kâle Resûlu'llâh şalla'llâhu 'aleyh* ⁷ *أتقوا فزاسة المؤمن فإنه ينظر بنور الله تعالى* ve *eyzân فال نعم القال فال* ⁸ *القرآن*. Gel berü ey tâlib-i esrâr-ı Haḫḫ olan birâderler bu bir fâlnâmedir ki beğayet pesendide vü mücerreb ü mu'temaddir. Dürer-bâr-ı şadr-ı cihân u muḫtedâ-yı ehl-i imân imâmü'l-âlemin Ebû 'Abdi'llâh Ca'fer bin Muḥammed eş-Şâdîḫ raḥmetu'llâhi 'aleyh ḥazretleri bu tefe'ülnâmeyi istiḥrâc eylemişdir lisân-ı Fûrsin üzre. **Ba'de** bu ḥaḫîr-i pür-taḫşîr daḫı Diyârbekr Voyvodası 'âli ḥazret-i refi'-menzelet sûtûde-ḥaşlet pesendide-tıynet efendim sultânım zâda'llâhu 'ömrühü ve devletühü ḥazretleriniñ çâker-i büleñd-aḫter ve naẓar-gâh-ı ma'den-i ehl-i hüner ve şeri'at-i ğarrâya ser-ber ve birâder-i sa'âdet-ğüster Yûsuf-likâ menba'u'l-'atâ maḫzenü'l-cüd u ve's-seḥâ **Naẓm**:

[*Mef 'û lü me fâ 'i lün fe 'û lün*]

1 Ol baḫr-i 'atâ u kân-ı eltâf

Kim şânına geldi faẓl-ı inşâf

2 Üslûb-ı şecâ'at içre mâhir

Hürşîd-şîfat cihânda zâhir

olan Yûsuf Ağa ḥazretleriniñ iltimâslarıyla lisân-ı Türkî'ye terceme eyle dedikde bu kemterin daḫı iltimâslarına binâen 'avn-i Bâri'yle terceme eyledik. Tâ ki bu fenne tâlib-i dâd-res-i sa'd-aḫterler ṭarîḫ-ı eshel ile bilip 'amel edeler. Lâkin 'amellerinde ḥükm etmeyip her 'amelleriniñ evâhirlerinde “*Lâ ya 'lemu'l-ğaybe illa'llâh*”⁹ rücû' eyleyeler şâyed Ḥudâ-yı lem-yezel ḥazretlerine işm-i kebîr ile âşim olmayalar. Allahu zü'l-celâl cümlemizi i'tikâd-ı Haḫḫ'dan dūr u mehcür eylemeye *âmîn bi-raḥmeti seyyidi'l-mürselîn*.

Terceme-i Tefe'ülnâme bil ve âgâh ol ki Ebû 'Abdi'llâh Ca'fer bin Muḥammed eş-Şâdîḫ bi-raḥmetu'llâhi 'aleyh ḥazretleri de sâle oldıkda ḥâtır-ı şerifleri bu tefe'ülnâmeye havâle eylemişdir ve Rabbü'l-'izzet ḥazretleriniñ mu'ciz-nizâm kelâmından bu tefe'ülnâmeyi istiḥrâc eylemişdir. **Ḳavlulu te'âlâ** ¹⁰ *لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ* el-ayeti ve ol zamânîñ ḥalîfeleri bu tefe'ülnâmeyi ğâyet begenmişlerdir ve bundan tecrübeler etmişlerdir ve her an ki anlara bir mühim ve müşkil iş zuhûra [2a] gelse hiç bu tefe'ülün ḥükmünden taşra olmazlar idi ve bu tefe'ülnâmeyi Sultân Maḫmûd Sebük Tegin zamânında ḥalîfe-i İrân ḥazînesinde mestûr idi bir eḫad göstermemiş idi. Vaḫtâ ki Sultân Maḫmûd ḥalîfe-i İrân'ı çok hedi[ye]ler ile görmege geldikde ḥalîfe istedi ki Sultân Maḫmûd Sebük Tegin'e bir hediye vere ki hiç bir pâdişâh-ı âlem-penâh ḥazîne-i 'âmiresinde bulunmaya bu tefe'ülnâmeyi aña hibe edip mübâlağa gösterdi. Tâ ki her 'amelinde tefe'ülnâmeye naẓar-endâz olasin ki murâdın üzre 'amel oluna. Sultân Maḫmûd Sebük Tegin daḫı şeb u rûz seferde ve ḥazarda yanında ḥâzır edip anın ile tefe'ül ederdi ḫaṭ'â ḥilâf gelmez idi.

Ve ṭarîḫ-i tefe'ül oldur ki; şâhib-i niyyet gözünü yumup müsebbiḫa barmağını 'aded-ḥânelerinden birine vaẓ' eyleye. Ba'dehu naẓar eyleye ḫanḫı 'adede düşmüş anı der-ḥâtır ede. Ba'dehu dâ'ireye naẓar eyleye niyyetini dâ'irede bellüleye ve müsebbiḫa barmağını vaẓ' eylediği 'aded kaç ise dâ'irede niyyetini bulduğı oṭuz ḥânedan 'aded miḫdârı ḫalefine doĝrı 'add edip göre ki ḫanḫı endişeye düşer ol endişeniñ bâlâsına naẓar eyleyesin. Ḳanḫı sûredir ol sûreyi bulasin ve şakladığı 'aded miḫdârı daḫı ol şaḫifenin ibtidâsından şayıp ḫanḫı âyetde 'aded miḫdârı tamâm oldısa [2b] niyyetiñ cevâbi toĝrı âyetiñ tefsirinden taşra zâhir ola ammâ gerekdir ki ḫesâbda ğalat etmeye. **Ammâ şerâ'itî** oldur ki tahâret eyle ol evvel **bir kerre** sûre-i Fâtiḫa ve **üç kerre** sûre-i İḫlâs ve **bir kerre** Âyete'l-Kürsi okıya ve bu âyeti daḫı okıya *وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ*

⁶ *Hamd âlemlerin Rabbi, Allah'a mahsustur (Kur'an-ı Kerim, Fatiha 1/2). Salat ve selam mahlukların en hayırlısı Hz. Muhammed'e ve onun âline (aile fertleri) ve ashabına (arkadaşlarına) olsun.*

⁷ *İteku firasete'l-mü'min fe-innehu yenzuru bi-nuri'llahi te'ala: Müminin ferasetinden sakımn. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar (DİB, Hadislerle İslam I, s. 455).*

⁸ *Kale ni'me'l-fa'lu fa'le'l-Kur'an: “Kur'an falı iyidir” dedi. Mevzu hadis olduğu düşünülen bu hadisle ilgili ayrıca bkz.: Aclûni, Keşfü'l-Hafâ, I/154, IV/3224.*

⁹ *Gaybı Allah'tan başkası bilemez (Kur'an-ı Kerim, Neml 27/65).*

¹⁰ *La ye'tihil batlu min beyni yedeyhi ve la min ḫalfih, tenzilun min ḫakimin hamid: Ona ne önünden ne ardından batıl yaklaşamaz. O, bütün kainatın övdüğü bir hikmet sahibi tarafından peyderpey indirilmiştir (Kur'an-ı Kerim, Fussilet 41/42).*

إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ¹¹ ve bu âyet-i kerîmeden sonra bu du'âyı da hı okıya *Bi'smi'llâhî'r-rahmâni'r-rahîm "Mâşâa'llâhu lâ kuvvete illâ bi'llâh", "tevekkeltu 'alâ'llâhî", "lâ ya'lemu'l-ğaybe illa'llâh."*¹²

Lâ Ya'lemu'l-Ğaybe İllâ Hû

El-Bakara: Vâlîlik taleb etmek

Nisâ: 'Avret taleb etmek

En'âm: 'İlm taleb etmek

Enfâl: Zafer ve nuşret

Yûnus: Haber toğrı ve yalan

Yûsuf: Dostluk ve düşmenlik bilmek

İbrâhîm: Ğâyibden haber gelmek

En-Nahl: Bâzîrgânlık etmek

El-Kehf: İş güşâd olmak

Tâhâ: Zindândan kurtulmak

Hac: Ucuz ve bahâlîk bilmek

Nûr: Köle almak

Şu'arâ: Borc vermek

Kaşâş: İşleriñ 'âkıbetiñ bilmek

Er-Rûm: İri tavar almak

Âl-i 'İmrân: Oğul taleb etmek

Mâ'ide: Vefâlî vefâsız bilmek

A'râf: Hâcet ve ümîd

Et-Tevbe: Töhmet etmek

Hûd: Zahmet ve şınıklık bilmek

Ra'd: Sefer etmek

Hicr: Ticâret etmek

Benî İsrâ'il (İsrâ): Büyüklük taleb etmek

Meryem: Çalınmış ve itigiñ bulmak

Enbiyâ: Bendeler işiñ bilmek

Mü'mîn: Haste iyi olmak

Furkân: Binâ koymak

Neml: Düşmenlik etmek

'Ankebût: Köy almak

Loqmân: Köle şatmak

¹¹ Ve 'indehu mefatihul gaybi la ya'lemuha illa huve, ve ya'lemu ma fil berri vel bahr ve ma teskutu min varakatin illa ya'lemuha ve la habbetin fi zulumatil ardi ve la ratbin ve la yabisin illa fi kitabin mubin: Gaybin anahtarları onun (Allah) katındadır, onları ondan başkası bilmez, karada ve denizde olanları o bilir ve bir yaprak düşmez ki, onu o bilmesin. Ne toprağın karanlıklarında bir tane ne de kuru ve yaş hiçbir şey yoktur ki, o her şeyi açıklayan kitapta bulunmasın (Kur'an-ı Kerim, Enam 6/59).

¹² Maşallah kuvvet yalnız Allah'ındır (Kur'an-ı Kerim, Kehf 18/39). Rabbiniz olan Allah'a dayandım (Kur'an-ı Kerim, Hud 11/56). Gaybı Allah'tan başkası bilemez (Kur'an-ı Kerim, Neml 27/65).

El- Bakara

[3a]

1	وَاتَاهُ اللَّهُ الْمُلْكَ وَالْحِكْمَةَ	Bârî te‘âlâ saña pâdişâhlık ve hâkimlik verir
2	مِن قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا بَيْعَ فِيهِ	Bu köle şatılır seniñ bildügin kimi
3	وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ	Bu atı almaklık pek iyidir
4	وَيَجْعَلُ لَكُمْ جَنَاطٍ	Bu köyü almak olur
5	يُبَيِّنُ لَهُمْ رُبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ	Bu işiñ ‘âkıbeti seniñ murâdın üzredir
6	فَلَا تَجْعَلْ عَلَيْهِمْ	Bu huşûmete sevinme ki kötüdür
7	وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ	Bu borcu verme ki kötülük ile verirler
8	فَأَتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ	Bu binâya zaħmet çekme ki hârâb olur
9	يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ	Bu köleyi al ki söz tutucudur
10	أَنِّي مَسْنِي الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ	Bu hâsteye du‘â ve taşadduk eyle iyi olur
11	ثُمَّ قَبَضْنَا إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا	Narh ziyâde olur ama yine tîz işlâh olur
12	قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا	Bu ‘amelde eger toğrılık edersen devlet bulursun
13	لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا	Râhat ol ki tîz kurtulursun
14	وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ	Bu mesrûk tîz saña erişir
15	فَأَفْتَحْ بَيْتِي وَبَيِّنْ لَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي	İşleriñ tîz güşâde olur

[3b]

Âl-i ‘İmrân

16	أَنَّ اللَّهَ يُبَيِّنُكَ بِحَبِيٍّ مُصَدِّقًا	Müjde saña zâhid ve ‘âbid oğlun olur
17	مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ	Bu kûlda pâdişâh delîli yokdur
18	فَأُورِيَ سَوْءَةَ أَخِي	Bu köleyi şat tâ ki peşimân olmayasın
19	وَالْخَيْلِ وَالْبِغَالِ وَالْحَمِيرِ	Bu iri tavarı al ki çok iyidir
20	وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَاطٍ	Bu köy hoş ve cirm ve fâ’idelidir
21	تَنْحُنُّ نَزْرُفُكَ وَالْعَاقِبَةُ	Bu işiñ ‘âkıbeti iyi ve bî-kusûrdur
22	حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا	Bu huşûmetde tîz zafer bulur

¹ Ve atahullahul mülke vel hikmete: Allah, ona (Davud’a) hükümdarlık ve hikmet verdi... Kur’an-ı Kerim, Bakara 2/251. Metinde ayetin başlarındaki “atahullahul” yerine, “fe tebehul” yazılmıştır. Bundan sonraki dipnotlarda Kur’an-ı Kerim yazılmayıp sadece sure ve ayet numaraları yazılmıştır.

² Min kabli en ye ‘tiye yevmun la bey’un fihi: Hiçbir alışverişin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce... Bakara 2/254.

³ Yallahu haleka kulle dabbetin min ma’in: Allah, bütün canlıları sudan yarattı... Nur 24/45.

⁴ Ve yec’al lekum cennatin: ...sizin için bahçeler var etsin... Nuh 71/12.

⁵ Yubeşşiruhum rabbuhum birahmetin: Rableri onları bir rahmetle müjdeler... Tevbe 9/21.

⁶ Fe la ta ‘cel aleyhim: Öyleyse onlar için acele etme... Meryem 19/84. Metinde ayetin ortalarındaki “ta ‘cel” yerine, “tec ‘al” yazılmıştır

⁷ Ve in kane zu ‘usratin fe naziratun: Eğer borçlu darlık içindeyse ona mühlet ver... Bakara 2/280.

⁸ Fe etallahu bunyanehum minel kavaidi: Allah’ın (azabı) binalarını temelinden yıktı... Nahl 16/26.

⁹ Yutaflu aleyhim bi sıhafin min zehebin: Onlar için altın tepsiler dolaştırılır... Zuhruf 43/71.

¹⁰ Enni messeniyed durru ve ente erhamur rahimin: Şüphesiz ki ben derde uğradım, sen ise merhametlilerin en merhamelisisin... Enbiya 21/83

¹¹ Summe kabadnahu ileyna kabdan yesira: Sonra onu (gölgeyi) kendimize yavaş yavaş çektik. Furkan 25/46.

¹² Kale innekel yevme ledeyna: Dedi ki: Şüphesiz bugün sen yanımızda... Yusuf 12/54.

¹³ La tehaf ve la tahzen, inna: Korkma ve üzülme, şüphesiz biz... Ankebut 29/33.

¹⁴ Ve vecedeke dalLEN fe heda: Seni yolunu kaybetmiş olarak bulup da yola ilemedi mi? Duha 93/7.

¹⁵ Fefatah beyni ve beynehum fethan ve neccini: Artık onlarla benim aramda sen hükmet ve beni kurtar... Şuara 26/118. Metinde ayet, “iftah beyni beynehum ve neccinâ” şeklinde yazılmıştır.

¹⁶ Ennallaha yubeşşiruke bi yahya musaddikan: Allah sana doğrulayıcı Yahya’yı müjdeler... Al-i İmran 3/39.

¹⁷ Ma yemlikune min kutmir: ...bir çekirdek zarına bile hükmedemezler. Fatır 35/13.

¹⁸ Fe uvariye sev’ete ahi: ...kardeşimin cesedini örtmekten... Maide 5/31.

¹⁹ Vel hayle vel bigale vel hamire: ...atları, katırları ve merkepleri... Nahl 16/8.

²⁰ Ve mesakine tayyibeten fi cennati: ...cennetlerinde çok güzel köşkler... Tevbe 9/72.

²¹ Nahnu nerzukuk vel akibetu: ...sana da biz rızık veriyoruz, güzel sonuç... Taha 20/132

²² Hakemen min ehlihi ve hakemen min ehliha: ...erkeğin ailesinden bir hakem kadının ailesinden bir hakem... Nisa 4/35.

23 وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ	Bu borca yiriş ki Hakk saña yirişe	
24 أَمْ مَنْ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ	Bu binâyı yapmak mübârekdir ve hayırlıdır	[4a]
25 أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ	Bu köleyi almak lâıyk degildir	
26 أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ	Bu haste birkaç günden sonra iyi olur	
27 أَنْبَتَتْ سِنْعَ سَنَابِلٍ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ	Ni'met ve tâhıl ve irkeç ucuz olur	
28 أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلْنَا الصُّرُ	Bu pâdişâhın işi tızlik ile erişe	
29 وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي	Bu zindândan giç kırtulur	
30 أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ	Bu itigiñ aña gelir	

Sûre-i Nisâ

31 وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا	Bu 'avret istenilir mâl ile	
32 أَنَّىٰ يَكُونُ لِي غُلَامٌ	Bu oğlan iyi zâhid olur	
33 وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ	Pâdişâhlık ve ululuk ve 'ömr-i şavil bulursun	
34 وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ	Eger alırsan köleyi ucuz şatarsın	
35 اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَنْعَامَ	Bu at alınsa iyidir	[4b]
36 وَمِنْ تَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ	Bu köyün fâ'idesi çokdur	
37 أَقِيلَ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْأَمِينِ	Bu işiñ 'âkıbeti iyi olur	
38 قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ	Bu huşûmetde tız zafer bulursun	
39 كَمَثَلِ رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ	Bu borcu tız vermezler ve alamazsın	
40 قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا	Bu binâyı yapmak begâyet iyidir	
41 أَوْ نِسَائِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ	Bu köle murâda erişe mühimmât üzre	
42 لِيُنْبِتُوا مِنْكُمْ أَيْمَانُ عَمَلًا	Bu haste tız iyi olur	
43 يَسْتَنْبِطُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ	Ni'metler ucuz ve iyi ola	
44 لَنْ يَضُرُّوكُمْ إِلَّا أَذَىٰ	Bu işde sultân zahmet göre	
45 يَنْجِيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ	Bu işde tız râhat bula ve gamdan kırtula	

Sûre-i Mâ'ide

46 يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا	Bu 'ahd ve bu vefâ iki cânibden gelir	[5a]
--	---------------------------------------	------

²³ Vel afine anin nas: ...insanları affedenlerdir... Al-i İmran 3/134.

²⁴ Em men essese bunyanehu 'ala şefa curufin: ...yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup... Tevbe 9/109.

²⁵ Ev ma meleket eymanuhum fe innehum: ...ellerinin altında bulunan (cariyeleri) bunun dışındadır, elbette onlar... Müminun 23/6.

²⁶ Eyyamin ma 'dudat, fe men te'accele: ...iki gün içinde acele edip dönerse... Bakara 2/203.

²⁷ Enbetet seb 'a senabile fi kulli sunbuletin: ...yedi başak bitiren ve her başakta... Bakara 2/261.

²⁸ Eyyuhel azizu messena ve ehlened durru: ...Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu... Yusuf 12/88.

²⁹ Ve kad ahsene bi iz ahreceni: ...(Rabbim) beni (zindandan) çıkararak bana çok iyilikte bulundu... Yusuf 12/100.

³⁰ Ella yescudu lillahillezi yuhricu: ...(gizli olanı) ortaya çıkaran Allah'a secde etmesinler diye... Neml 27/25.

³¹ Ve halaka minha zevceha: ...ondan da eşini yaratan... Nisa 4/1.

³² Enna yekumu li gulamun: ...benim nasıl çocuğum olabilir...? Al-i İmran 3/40.

³³ Ve cealekum muluk ve atakum: ...sizi hükümdar kılmıştı ve size vermişti... Maide 5/20.

³⁴ Ve şerevhu bi semenin bahsin derahime: Onu ucuz bir fiyata (birkaç) dirheme sattılar. Yusuf 12/20.

³⁵ Allahullezi ce'ale lekumul en'ame: Allah sizin için hayvanları yaratandır... Mümin 40/79.

³⁶ Ve min semeratin nahili vel a'nabi: Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümillerden... Nahl 16/67.

³⁷ Akbil ve la tehaf inneke minel aminin: ...beri gel, korkma çünkü sen güvenlikte olanlardansın. Kasas 28/31.

³⁸ Kable en tekume min makamik: ...sen yerinden kalkmadan... Neml 27/39.

³⁹ Ke meseli rihin fiha srrun: ...soğuk bir rüzgarın durumu gibidir... Al-i İmran 3/117.

⁴⁰ Kıyamen verzukuhum fiha: ...o mallarla onları besleyin... Nisa 4/5. Metinde ayetin başlarındaki "kıyamen" yerine, "eyyamen" yazılmıştır.

⁴¹ Ev nisaihinne ev ma meleket: ...yahut sahip olduğu kadınları... Nur 24/31.

⁴² Li yebluekum eyyukum ahsenu amela: ...hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için... Hud 11/7.

⁴³ Yesteşirune bi ni'metin minallahi: ...Allah'ın nimetine sevinirler. Al-i İmran 3/171.

⁴⁴ Len yedurrukum illa eza: Onlar size eziyetten başka bir zarar veremezler... Al-i İmran 3/111.

⁴⁵ Yuneccikum minha ve min kulli kerbin: ...onlardan ve her türlü sıkıntıdan sizi (Allah) kurtarır... Enam 6/64.

⁴⁶ Ya eyyuhellezine amenu evfu: Ey iman edenler! (Akitlerinizi) yerine getirin... Maide 5/1.

47	إِنَّ مِنْ أَرْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ	Başka ‘avret taleb eyle bu muvâfık degil	
48	رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنثَىٰ	Bu kız iyi ve şâliha olur	
49	وَيَسْتَخْلِفُكُمْ فِي الْأَرْضِ	Pâdişâhlık ve devlet bulup ‘ömrüñ uzun olur	
50	فَابْتَغُوا عِنْدَ اللَّهِ الرَّزْقَ	Bu köleyi şat başkasıñ al	
51	سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا	Bu atı al ki buyuruş tutucudur	
52	وَجَنَّةٍ عَالِيَةٍ قَطُوفُهَا دَانِيَةٌ	Bu köy gâyet iyidir	
53	فَكَانَ عَاقِبَتُهُمَا أَنْتَهُمَا	Bu işiñ ‘âkıbeti şâlih olur	
54	لِيُمَثِّلَ هَذَا فَلْيَعْمَلِ الْعَامِلُونَ	Bu huşûmet ikiniziñ beyninde musâvî olur	
55	وَمَنْ يُوقِ شَحْنَهُ فَأُولَٰئِكَ	Bu borc âsânlık ile edâ olur	
56	لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً	Bu binâyı yapmak iyi degildir ihtiyât eyle	
57	فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ	Bu köleyi al ki mübârekdir	
58	الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا	Bu haste tîz şîhhat bulur	[5b]
59	عَامًّا فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ	Bu sene narhıñ meyli keşret olmaqdadır	
60	وَلَا تَرَكَتُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا	Bu işde sultân zahmet ve eziyet görür	

Sûre-i En’âm

61	وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ	Bu ‘ilmlerde üstâd olur	
62	وَأَوْفُوا بِعَهْدِكُمْ	İkisi birbiriyle vefâdar olurlar	
63	فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ	Bu ‘avreti isterler ve murâdlarına erişirler	
64	فَيُنْتِزِنَاهَا بِإِسْحَاقٍ وَمِنْ وَرَاءِ	Bârî te‘âlâ saña oğul ve mâl verir	
65	لَا يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ	Bu vaktde ululuk hükmü istemeye	
66	وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا	Bu köleyi şatılmak gerek kötüdür	
67	وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا	Bu iri tavarı al ki fâ’ide edersin	
68	صِنُونِ وَغَيْرِ صِنُونِ	Bu köyü al ki anıñ ile şâd olursun	
69	أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا	Bu işiñ ‘âkıbeti kötüdür hâzer eyle	[6a]

⁴⁷ İnne min evzacikum ve evladikum: ...eşlerinizden ve çocuklarımızdan... Tegabun 64/14.

⁴⁸ Rabbi inni vada tuha unsa: ...“Rabbim” dedi, “Onu kız doğurdum”... Al-i İmran 3/36.

⁴⁹ Ve yestahlifekum fil ard: ...sizi yeryüzüne hâkim kılar... Araf 7/129. Metinde ayetin başlarındaki “ve” yerine, “fe” yazılmıştır.

⁵⁰ Febtegu ‘indallahir rızka: ... (Öyle ise) rızka Allah’ın katında arayın... Ankebut 29/17.

⁵¹ Subhanellezi sehhar Lena haza: ...bunu hizmetimize veren Allah’ın şanı yücedir... Zuhuruf 43/13.

⁵² Fi cennetin aliyeh. Kutufuha daniyeh: Yüksek bir cennettir. Onun meyveleri sarkar. Hakka 69/22-23. Metinde ayetin başlarındaki “fi” yerine, “ve” yazılmıştır.

⁵³ Fe kane ‘akıbetehuma ennehuma: Nihayet ikisinin de akıbeti... Haşr 59/17. Metinde ayetin başlarındaki “fe” yerine, “ve” yazılmıştır.

⁵⁴ Li misli haza fel ya ‘melilun: Çalışanlar böylesi için çalışsın. Saffat 37/61.

⁵⁵ Ve men yuka şuhha nefsihi fe ulaike: ...ve kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte (onlar)... Haşr 59/9.

⁵⁶ La yezalu bunyanuhumullezi benev ribeten: Kurmuş oldukları binaları yüreklerinde sürekli bir kuşku olarak... Tevbe 9/110.

⁵⁷ Fe veceda ‘abden min ‘ibadına ateynahu: Derken kullarımızdan bir kul buldular ki... Kehf 18/65. Metinde ayetin sonlarındaki “ateynahu” yerine, “salihin” yazılmıştır.

⁵⁸ Ellezine yezkurunallaha kıyamen: Onlar ayaktayken Allah’ı anarlar... Al-i İmran 3/191.

⁵⁹ ‘Amun fihi yugasun nasu ve fihi ya ‘sırın: ...insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman sıra ve yağ sıkırlar. Yusuf 12/49.

⁶⁰ Ve la terkenu illellezine zalemu: Zulmedenlere meyletmeyin... Hud 11/113.

⁶¹ Ve ya ‘lemu ma fil berri vel bahr: ... (Allah) karada ve denizde olanı da bilir... Enam 6/59.

⁶² Ve evfu bi ‘ahdi ufi bi ‘ahdikum: ...bana verdiğiniz sözü yerine getirin ki ben de size verdiğim sözü yerine getireyim... Bakara 2/40.

⁶³ Fenkihi ma tabe lekum minen nisai: ...size helal olan kadınlardan nikahlayın... Nisa 4/3.

⁶⁴ Fe beşşernaha bi ishaka ve min verai: ...ona da Ishak’ı müjdeledik ve ardından da... Hud 11/71.

⁶⁵ La yemlikuneş şefa‘ate illa men: ...şefa‘at hakkına sahip olmayacaklardır. Meryem 19/87.

⁶⁶ Ve ehallallahul bey‘a ve harramer riba: ...oysa Allah alışverişi helal, faizi haram kılmıştır... Bakara 2/275.

⁶⁷ Vel en ‘ame halakaha, lekum fiha: Hayvanları da yarattı. Onlarda sizin için... Nahl 16/5.

⁶⁸ Sinvanun ve gayru sinvanin: ...çok gövdeli ve tek gövdeli (hurma ağaçları)... Rad 13/4.

⁶⁹ Etaha emruna leylen ev neahren: ...geceleyin veya güpegündüz anıztın ona emrimiz gelverir de... Yunus 10/24.

70	مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْتُمُهُمْ	Bu huşûmetde zafer seniñ içindir
71	وَأَحْسِنَ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ	Bu borc tamâmıyla şâhibine erişir
72	فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ	Bu binâ mübârek ve bâkî olur
73	وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَيْبَتِ بِالطَّيِّبِ	Bu köleyi alma iyi degil
74	لَيْسَ عَلَى الضُّعْفَاءِ وَلَا عَلَى الْمُرْضَىٰ	Bu haste iyi olur râhat ol
75	وَفَاقِهَةٌ كَثِيرَةٌ لَا تُفْتَوُونَ	Ni'metler ucuz ve narh güşâde olur

Sûre-i A'râf

76	وَأَدْعَاؤُنَا مَوْسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً	Bu ümîd ve hâcetiñ tîz revâ olur
77	وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ	Çok 'ilm öğren ve bâkî ola
78	يُوفُونَ بِالْذِّكْرِ وَالْحَقِّ وَالْحَقَّ	Va'dine vefâ edip hilâf itmeye
79	فَانكُوهُنَّ بِأَذْنِ أَهْلِهِنَّ	Bu 'avreti iste ki mübârekdir
80	مِنْ أَرْوَاحِكُمْ بَيْنَ وَحَفْدَةٍ	Delîldir oğul ve oğul oğul toğmâklığa
81	وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا	Bu sevinmek ve ululuk ümîdidir
82	فَأَمْسَاكَ بِمِعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ	Bu köle bir âherine şatılıcı olur
83	مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ	Bu atıñ bir gizlü 'ayb[1] vardır
84	فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ وَطَلْحٍ مَّنضُودٍ	Bu köy alını ve iyidir
85	فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ	Bu işiñ 'âkıbeti hayrdır eyle bil
86	وَإِنْ تُصَلِّحُوا وَتَتَّقُوا	Bu huşûmetde şulh yegdir
87	إِنْ لَّمْ يُصِيبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ	Bu borcuñ ba'zısı tîz nakd olur
88	وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ	Bu binâ iyi ve emîn olur
89	أَوْ مَا مَلَكَتْهُم مِّفَاتِحُهُ	Bu köle mübârek ve iyi olur
90	أَوْ كُنْتُمْ مَّرْضَىٰ أَنْ تَضَعُوا	Bu haste geç şıhhat bulur 'âkıbeti hayrdır

[6b]

Sûretü'l-Enfâl

91	إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَابِرُونَ	Düşmana zafer bulursun 'avn-i Rabbâniyle
----	---	--

[7a]

⁷⁰ Minellezine keferu ev yekbitechum: ...inkar edenlerden bir kısmını helak etsin veya perişan etsin de... Al-i İmran 3/127. Metinde ayetin sonlarındaki "ev yekbitechum" yerine, "Vallahu" yazılmıştır.

⁷¹ Ve ahsin kema ahsenallahu ileyke: ...Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap... Kasas 28/77.

⁷² Fe veceda fihâ cidaren yuridu: ...derken orada (yıkılmaya yüz tutmuş) bir duvar gördüler... Kehf 18/77.

⁷³ Ve la tetebeddelul habise bit tayyib: ...temizi pis olanla (helali haramla) değişmeyin... Nisa 4/2.

⁷⁴ Leyse 'alad du 'afai ve la 'alel merda: ...zayıf ve hasta olanlar üzerine (günah) yoktur... Tevbe 9/91.

⁷⁵ Ve fakihetin kesirah, la maktuatin: ...pek çok ve tükenmeyen meyveler... Vakıa 56/32-33.

⁷⁶ Ve iz va 'adna musa erba'ine leyleten: Hani biz Musa ile kırk gece için sözleşmiştik... Bakara 2/51. Metinde ayetin sonlarındaki "erba'ine leyleten" yerine, "salisine leyleten" yazılmıştır.

⁷⁷ Ve yu'allimukum ma lem tekunu ta'lemun: ...bilmediklerinizi de öğreten... Bakara 2/151. Metinde ayetin başlarındaki "ve yu'allimukum" yerine, "ve 'allemukum" yazılmıştır.

⁷⁸ Yufune bin nezri ve yehafune: (O kullar) adaklarını yerine getirir ve korkarlar... İnsan 76/7.

⁷⁹ Fenkihuhunne bi izni ehlihinne: ...sahiplerinin izniyle onlarla evlenin... Nisa 4/25.

⁸⁰ Min ezvacikum benine ve hafedeten: ...eşlerinizden de oğullar ve torunlar... Nahl 16/72.

⁸¹ Ve ateynahum mulken 'azima: ...(onlara) büyük bir hükümlerlik da vermiştik. Nisa 4/54.

⁸² Fe imsakun bi ma'rufin ev tesrihun: ...ya iyilikle geçinmek ya güzellikle bırakmaktır... Bakara 2/229.

⁸³ Ma fi butuni hazihil en'ami: ...şu hayvanların karınlarındaki yavrular... Enam 6/139.

⁸⁴ Fi sidrin mahdud ve talhun mendud: (Onlar), dikensiz sedir ağaçları ve meyveleri küme dizili muz ağaçları altında... Vakıa 56/28-29.

⁸⁵ Fe men ya'mel miskale zerretin hayren yereh: Artık kim zerre ağırlığına bir hayır işlerse, onun mükafatını görecektir. Zilzal 99/7.

⁸⁶ Ve in tustihu ve teteku: ...eğer arayı düzeltir ve (Allah'a karşı gelmekten) sakınırsanız... Nisa 4/129.

⁸⁷ İn lem yusibha vabilun fe tall: ...bol yağmur almasa bile ona çiseleme yeter... Bakara 2/265.

⁸⁸ Ve emmel cidaru fe kane li gulameyni: Duvar ise şehirdeki iki (yetim) çocuğa ait idi... Kehf 18/82.

⁸⁹ Ev ma melektum mefatihahu: ...veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde... Nur 24/61. Metinde ayetin ortalarındaki "melektum" yerine, "meleket" yazılmıştır.

⁹⁰ Ev kuntum marda en teda'u: ...ya da hasta olursanız (silahınızı) bırakmanızda... Nisa 4/102. Metinde ayetin başlarındaki "ev" yerine, "in" yazılmıştır.

⁹¹ İn yekun minkum 'işruna sabirune: ...eğer içinde sabırlı yirmi kişi bulunursa... Enfal 8/65.

92 أُجِيبْ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ	Bu ümîd ve hâcetiñ tamâmıyla revâ ola
93 وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا	Kemâliyle ‘ulûm-ı ‘Arabiyyeyi ögrene
94 وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ	Vefâ tutup ve emâneti yerine getirir
95 وَلَا تَتَكْبَرُوا مَا تَكْحَرُونَ	Bu ‘avreti almak iyi degildir
96 قَالَتْ يَا وَيْلَتَى أَأَلِدُ وَأَنَا عَجُوزٌ	Bu kocalıkda bir kuvvetli oğlun olur
97 فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا	Bu vaktde pâdişâh delil yokdur
98 فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ	Bu köle şatılır ve azâd olursun
99 وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً	Bu mestûrı al ki mübârekdir
100 بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ	Bu köy iyidir ve alması evlâdır
101 لَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا	Ğam getirme ‘âkıbeti hayırdır
102 فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَرْمِ	Bu huşûmetde hayr göresin
103 فَحَثِيُوا بِالْحَسَنِ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا	Bu borcu vermek iyidir
104 وَبَيْنَنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا	Bu köleyi almak murâdın iledir

[7b]

Sûretü Tevbe

105 وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَمَا فِي رَبِّهِمْ	Bu töhmet toğrı ve girçekdir
106 يُمِدِّدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلَافٍ	Bu nuşret ve zafer delilidir
107 إِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا	Ümîd ve hâcetiñ tamâmıyla revâ ola
108 لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا	‘İlm ve edeb ögrenmez lâkin zâhid olur
109 وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ	Murâdın üzre ‘ahde vefâsı olmaz
110 هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٍ	Bu ‘avreti istemek olur ve mübârekdir
111 وَبَيْنَ شُهُودًا وَمَهْدَتْ لَهُ	Seniñ bâkî ve şâbit oğlun bir dahı olur
112 قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ	Elbette mülk ve ‘izzet ve mansıb bulursuñ
113 اَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ	Bu köle seniñ murâdın üzre şatılır
114 وَذَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوبُهُمْ	Bu atı al ki beğâyet mübârekdir

[8a]

92 'Ucibu da 'veted da 'i za de 'ani: ...bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm... Bakara 2/186.

93 Ve 'allem adamel esmae kulleha: Allah, Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti... Bakara 2/31.

94 Vellezine hum li emanatihim ve 'ahdihim: Onlar emanetlerini ve verdikleri sözü gözeten kimselerdir. Mearic 70/32.

95 Ve la tenkihü ma nekaha aba 'ukum: ...artık babalarınızın evlendiği (kadınlarla) evlenmeyin... Nisa 4/22.

96 Kalet ya veyleta e 'elidu ve ene 'ecuzun: ...Vay başıma gelenler! Ben bir kocakarı iken çocuk mu doğuracağım...? Hud 11/72.

97 Fe men yemliku minallahi şey'en: ...Allah'a karşı kim ne yapabilir...? Maide 5/17. Metinde ayetin başlarındaki "fe men" yerine, "la" yazılmıştır.

98 Fe tahriru rakabetin mu 'minetin: ...bir mümin köleyi azat etmesi... Nisa 4/92.

99 Ve inne lekum fil en 'ami le 'ibre: Şüphesiz hayvanlarda da sizin için bir ibret vardır... Nahl 16/66.

100 Bi vadin gayri zi zer'in 'inde: ...yanında ekin bitmez bir vadiye (yerleştirdim)... İbrahim 14/37. Metinde ayetin sonlarındaki "inde" yerine, "indeke" yazılmıştır.

101 Ella tehafu ve la tahzenu ve ebşiru: ...korkmayın ve üzülmeyin, sevinin... Fussilet 41/30.

102 Fasbir kema sabere ulul 'azmi: O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret... Ahkaf 46/35.

103 Fe hayyu bi ahsene minha ev rudduha: ...ondan daha güzeliyle veya aynı selamla karşılık verin... Nisa 4/86.

104 Ve beneyna fevkakum seb'an şidada: Üstünüze yedi sağlam gök bina ettik. Nebe 78/12.

105 Vertabet kulubuhum fe hum fi reybihim: ...kalpleri şüpheye düşüp kendileri de o şüphelerinin içinde... Tevbe 9/45.

106 Yumdidkum rabbukum bi hamseti alafin: ...Rabbiniz nişanlı beş bin (melekle) size yardım eder... Al-i İmran 3/125.

107 İn ted'uhum il el huda la yesme'u: Eğer onları doğru yola çağırırsanız işitmezler... Araf 7/198. Metinde ayetin ortalarındaki "ilel hudâ" yazılmamıştır.

108 Lehum kulubun ya 'kulune biha: ...onların düşünecek kalpleri onunla... Hac 22/46. Metinde ayetin ortalarındaki "kulûbun" ifadesinden sonra "la" yazılmıştır.

109 Ve ma vecedna li ekserihim min 'ahdin: Biz onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulmadık... Araf 7/102.

110 Hunne libasun lekum ve entum libasun: ...Onlar size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz... Bakara 2/187.

111 Ve benine şuhuda, ve mehdedu lehu: Ona (bol mal) ve göz önünde duran oğullar (verdim). Kendisine alabildiğine imkânlar (sağladım). Müddesir 74/13-14.

112 Kulillahumme malikel mulki: De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım...! Al-i İmran 3/26.

113 İ'melu ma ş'i 'um innehu bima ta 'melune: ...Dilediğiniz yapın. Şüphesiz o yaptıklarınızı hakkıyla (görmektedir). Fussilet 41/40.

114 Ve zellelnaha lehum fe minha rakubuhum: Biz o hayvanları kendilerine boyun eğdirdik. Onlardan bir kısmı binekleridir... Yasin 36/72.

115	أَنْهَارٌ مِنْ مَّاءٍ غَيْرِ آسِينِ	Bu köy hoş ve abâdandır
116	فَقَدَّ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى	Bu işiñ 'âkıbeti iyi ve seniñ murâdın üzre olur
117	وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ	Bu huşûmetiñ encâmı şulh olur
118	يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ	Bu borcu hâcet vaqti yine verir
119	فَخَسَفْنَا بِهِ وَبِدَارِهِ الْأَرْضَ	Bu binâyı yapmağdan şabr iyidir

Sûretü Yûnus

120	وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ	Bu işiñ girçek ve doğrudur
121	سُبْحَانَكَ هَذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ	Bu töhmet bu şahşdan yalandır
122	مَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ	Seniñ için bu işde ululuk yokdur
123	فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا	Bârî te'âlâ seniñ hâcetiñe vefâ eder
124	وَعَلَّمْنَاهُ صِنْعَةَ لُبُوسٍ	Bu âdem 'ilm ve hikmetde zîrek olur
125	الَّذِينَ يُوفُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ	Vefâyı yerine getire hilâf etmeye
126	وَلَيْسَتَعَفِيفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا	Bu 'avreti isteme başkasıñ iste
127	قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ	Bir müzekker ve mübârek evlâdın olur
128	لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ	Bu vaqt ululuk eliñe gelmez
129	لَا يَنَالُونَ مِنْ عُدُوِّ نَبِيًّا	Bu köleyi şatmak evlârdır
130	وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ	Bu at alınmak gerekdir ve mübârekdir
131	وَلَقَدْ آتَوْنَا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي	Bu köyüñ fâ'idesi yokdur alma
132	وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ	Bu işiñ 'âkıbeti hîc yokdur
133	فِيمَا مَنَّا بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ	Bu huşûmetde zafer seniñdir
134	إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ	Bu borcu al ve ver

[8b]

Sûretü'r-Ra'd

135	وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ	Bu sefer düz yerde olur
136	وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي	Bu dostluk iyidir iki taraftan
137	وَلَوْ رَجَمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ	Bu ğamdan tamâmıyla tîz halâş ola

[9a]

¹¹⁵ Fiha enharun min ma'in gayri asin: ...orada bozulmayan su ırmakları... Muhammed 47/15. Metinde ayetin başlarında, "Fiha", yerine "Ye" yazılmıştır.

¹¹⁶ Fe kadistemseke bil 'urvetil yuska: ...kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapımıştır... Bakara 2/256; Lokman 31/22.

¹¹⁷ Ye asleha fe la hayfun 'aleyhim: ...kendini düzeltirse onlara korku yoktur... Enam 6/48. Metinde ayetin başındaki "ve" yerine "fe" yazılmıştır.

¹¹⁸ Ya eyyuhellezine ameni iza tedayentum: Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize... Bakara 2/282.

¹¹⁹ Fe hasefna bihi ve bidarihil arda: Sonunda onu da sarayımı da yerin dibine batırdık... Kasas 28/81.

¹²⁰ Ye levittebe'al hakku ehva'ehum: Eğer hak onların arzularına uysaydı... Müminun 23/71.

¹²¹ Subhaneke haza buhtanun 'azim: "...Seni eksikliklerden uzak tutarız Allah'ım. Bu çok büyük bir iftiradır" (deseydiniz ya)... Nur 24/16.

¹²² Ma lekum min dunillahi min veliyyin: ...sizin için Allah'tan başka ne bir dost... Bakara 2/107.

¹²³ Fe hel vecedtum ma va'ade rabbukum hakka: ...Siz de Rabbinizin vadettiğini gerçek buldunuz mu...? Araf 7/44.

¹²⁴ Ye 'allemnahu san'ate lebusin: ...Bir de ona (Davud'a) zırh yapma sanatını öğrettik... Enbiya 21/80.

¹²⁵ Ellezine yufune bi 'ahdillahi: Onlar Allah'a verdikleri sözü yerine getiren... Rad 13/20. Metinde ayetin ortalarındaki "yufune" yazılmamıştır.

¹²⁶ Velyesta 'fifillezine la yecidune nikahan: Evlenmeye gücü yetmeyenler de iffetlerini korusunlar... Nur 24/33.

¹²⁷ Kale ya buşra haza gulam, ve eserruhu: ...Dedi ki: Müjde! İşte bir oğlan! dedi... Yusuf 12/19.

¹²⁸ La yemlikune miskale zerretin fis semavati: ...Göklere (ve yerde) zerre kadar bir şeye sahip değillerdir... Sebe 34/22.

¹²⁹ La yenalune min 'aduvvin neylen: ...düşmana karşı herhangi bir başarı kazanmaları gibi hiçbir olay yoktur ki... Tevbe 9/120.

¹³⁰ Ye lekum fiha cemalun hine turihune: Onları akşamleyin getirirken (sabahleyin salıverirken de) sizin için bir güzellik vardır. Nahl 16/6.

¹³¹ Ye lekad atev 'alel karyetilleti: Ant olsun senin kavmin (bela yağmuruna tutularak yok edilen) kente uğramışlardır... Furkan 25/40.

¹³² Ye kadimna ila ma 'amilu min 'amelin: Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik... Furkan 25/23.

¹³³ Fe imma mennen ba'du ve imma fidaen: ...(esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı salıverin... Muhammed 47/4.

¹³⁴ İne rahmetallahı karibun: ...Şüphesiz, Allah'ın rahmeti (iyilik edenlere) çok yakındır. Araf 7/56.

¹³⁵ Ye huvellezi meddel arda ve ce'ale: O, yeri yayıp döşeyen yaratandır... Rad 13/3.

¹³⁶ Ye elkaytu 'aleyke mehabbeten minni: ...tarafımızdan bir sevgi bırakmıştım. Taha 20/39.

¹³⁷ Ye lev rahimnahum ve keşefna ma bihim: Biz onlara merhamet edip başlarına gelen zararı giderseydik... Müminun 23/75.

138	إِنَّهُ لَقَوْلٌ فَصْلٌ وَمَا هُوَ بِالْهَزْلُ	Bu haber toğrı ve bî-gümândır	
139	فَبِرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا	Bu söz bu şahşdan yalandır	
140	إِن يَتَصَرَّكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ	Nuşret ve zafer bularsın şükr eyle	
141	فِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنْفُسُكُمْ	Bu ümîd ve hâcet ile sevinirsin	
142	وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً	Bu şahş ‘ilm öğrenmede kâhildir	
143	ذَلِكَ وَعَدٌ غَيْرُ مَكْدُوبٍ	Elbette bu şahş vefâyı yerine getirir	
144	إِن طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ	Bu ‘avreti iste ve şâlih olur	
145	يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاءً وَيَهَبُ	Bu şahş için evlâdlar çok olur	
146	إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ	Pâdişâhlık ve ‘aziz ve halifelikler bularsın	
147	وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ	Bu atı şatmaktağan peşimân olursun	
148	أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ	Bu köyden fâ’ide çok hâşıl olur	[9b]
149	جَنَاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ	Bu atı al ki iyidir	

Sûretü İbrâhîm

150	أَجْتَبْتُ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ	Bu gâyib çok dolaşa âhîr gelmeye	
151	أَنَا نَأْيِ الْأَرْضِ نَنْقُصُهَا	Bu sefer gic olur âhîr muradına erişir	
152	يُجِبُّونَهُمْ كِتَابَ اللَّهِ وَالَّذِينَ	Bu dostluk iki taraftan olur	
153	أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ	Bu çetinlikden halâş olursun âhîr	
154	كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ	Bu haberi bu sözi kendülerinden düzmüşler	
155	إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا	Bu şahşsa bu söz töhmetdir	
156	أَلَا إِنَّ جُزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ	Bârî te‘âlâ saña nuşret ve zafer verir	
157	إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ عَابِدِينَ	Bu ümîd [ü] hâcetiñ tîz revâ olur	
158	رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي	Bu ricl zîrek ola ve ‘ilm öğren	
159	وَأِذْ رَأَيْتُ النَّارَ يَخْرُجُ مِنَ فِيهَا	Vefâdâr ve sırdâş ola	[10a]
160	فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا	Bu ‘avreti iste ve iyidir	

¹³⁸ İnnehu le kavluñ fasl, Ve ma huve bil hezl: Şüphesiz o Kur’an, hak ile batlı ayırt eden bir sözdür. O boş bir söz değıldir. Tarık 86/13-14.

¹³⁹ Fe berre ‘ehullahu mimma kalu: ...Allah onu onların dediklerinden temiz çıkarmıştı... Ahzab 33/69.

¹⁴⁰ İn yansurkumullahu fe la galibe lekum: Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur... Al-i İmran 3/160.

¹⁴¹ Fiha ma teştehi enfusukum: ...orada canlarınızın çektiğı her şey var... Fussilet 41/31.

¹⁴² Ve ce ‘alna ala kulubihim ekinneten: ... (Onu anlamamaları için) kalbleri üzerine perdeler (gereriz)... Enam 6/25.

¹⁴³ Zalike va ‘dun gayru mekzub: ...işte bu, yalanlanmayacak bir tehdittir. Hud 11/65.

¹⁴⁴ İn tallakakunne en yubdilehu: Eğer o sizi boşarsa, (Rabbi ona)... Tahrim 66/5.

¹⁴⁵ Yehebu li men yeşau inasen ve yehebu: ...dilediğine kız çocukları (dilediğine erkek çocukları) verir. Şura 42/49.

¹⁴⁶ İnna ce ‘alnake halifeten fil ardi: ...gerçekten biz seni yeryüzünde halife yaptık.... Sad 38/26.

¹⁴⁷ Ve eserrun nedamete lemme re ‘evul ‘azab: ...azabı gördüklerinde için için derin bir pişmanlık duyarlar... Yunus 10/54.

¹⁴⁸ E lem terev ennellahe sehmare lekum: Allah’ın her şeyi sizin hizmetinize boyun eğdirdiğini görmediniz mi...? Lokman 31/20.

¹⁴⁹ Cennatun tecri min tahtihel enharu: ...içinde ırmaklar akan cennetler... Al-i İmran 3/15.

¹⁵⁰ Uctusset min fevkal ardi: ...yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan... İbrahim 14/26.

¹⁵¹ İnna ne ‘til arda nenkusuha: ...bizim yeryüzüne gelip onu etrafından eksilttiğimizi... Rad 13/41; Enbiya 21/44.

¹⁵² Yuhıbbunehum ke hubbillahi vellezine: ... (onları) Allah’ı severcesine severler... Bakara 2/165.

¹⁵³ Ev yu ‘idukum fi milletihim: ...yahut kendi dinlerine döndürürler... Kehf 18/20. Metinde ayetin sonlarındaki “milletihim” yerine, “milletikum” yazılmıştır.

¹⁵⁴ Keburet kelimeten tahrucu min efvahihim: ...Ne büyük bir söz bu ağızlarından çıkan...! Kehf 18/5.

¹⁵⁵ İnne ba ‘daz zanni ismun ve la: ...Çünkü zannın bir kısmı günahır... Hucurat 49/12. Metinde ayetin sonlarındaki “ve la” yerine, “fela” yazılmıştır.

¹⁵⁶ E la inne hizbullahi humul muflihun: ...Allah’ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir. Mücadele 58/22.

¹⁵⁷ İnne fi haza le belagan li kavmin ‘abidin: Şüphesiz bunda Allah’a kulluk eden bir toplum için yeterli bir mesaj vardır. Enbiya 21/106. Metinde ayetin sonlarındaki “‘abidin” yerine, “yu ‘minun” yazılmıştır.

¹⁵⁸ Rabbişrah li sadri, ve yessir li emri: (Musa dedi ki) Rabbin gönlüme ferahlık ver. İşimi bana kolaylaştır. Taha 20/25-26.

¹⁵⁹ Ve ibrahimellezi veffa: ...Allah’ın emirlerini bütünüyle yerine getiren İbrahim’in... Necm 53/37.

¹⁶⁰ Fe lemme kada zeydun minha veteran: ...Zeyd eşinden yana isteğini yerine getirince (eşini boşayınca)... Ahzab 33/37.

161	قَالَ رَبِّ اَنَّى يَكُونُ لِي	Bu oğlun zâhid ve mübârekdir
162	جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا	Bârî te'âlâ saña ni'met ve ululuk verir
163	يٰٓا لَيْتَ بَنِي وَتَيْبَتِكَ	Bu köleyi şat ki kötüdür
164	وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يٰٓأَتَيْنِ	Bu atın canı mübârekdir al

Sûretü'l-Hicr

165	وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعٰيِشَ	Bu beşâretde nef' çokdur
166	وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِيْنَةِ يَسْتَبْشِرُونَ	Bu gâyib sevinerek hânesine gele
167	فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ	Bu seferden geri gele çok ni'met ile
168	أَبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا	Bu dostluğdan hâzer etmek gerekdir
169	وَقَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنْ اسْتَعْلَىٰ	Bu sözün kırtuluşa âşikâredir
170	يُقُولُونَ نُؤْمِنُ مِنْ بَعْضِ	Bu sözün ba'zısı toğrı ve ba'zısı yalandır
171	وَيُخْلِفُونَ عَلَى الْكُذِبِ	Bu töhmet toğrı olmaz lâkin yâ şâd olur
172	مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ بَلَّ هُمْ	Cenge duruş tâ zafer bulasın
173	قَالَ قَدْ أُوتِيتَ سُؤْلَكَ يَا مُوسَىٰ	Bu ümîd ve hâcete tamâmıyla eresin
174	وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ	Bu şahş 'ilm ögrene lâkin zahmet çeke
175	إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ	Bu şahş vefâli ve şâlihdır
176	وَأَنكِحُوا الْأَيَّامِي مَنكُمْ وَالصَّالِحِينَ	Bu 'avret şâliha ve sa'iddir
177	وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمْ الْبَاقِينَ	Oğlun ve torunuñ çok ola
178	هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَٓ	'Ömrün uzun pâdişâhlık bulursun
179	فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيْلًا	Bu köleyi şatmada şabr gerekdir

[10b]

Sûretü'n-Nahl

180	أَيُّنَ شُرَكَائِي الَّذِينَ كُنتُمْ تَزْعُمُونَ	Bu mişilli şirkette fâ'ide çokdur
181	فَمَا رِبْحَتْ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا	Bu ticâretten ziyân göre
182	فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً	Bu gâyib giç gelir belki gelmeye

[11a]

¹⁶¹ Kale rabbi enna yekunu li: ...dedi ki: "Ey Rabbim! Nasıl olabilir...?" Al-i İmran 3/40.

¹⁶² Ce'alna lekum 'aleyhim sultanen: ...bunlara karşı size apaçık bir yetki (verdik). Nisa 4/91. Metinde ayetin başında "ve" yazılmıştır. Ayrıca metinde ayetin ortalarındaki "lekum" yazılmamıştır.

¹⁶³ Ya leyte beyni ve beyneke: ...keşke benimle senin aranda... Zuhruf 43/38.

¹⁶⁴ Ve ala kulli damirin ye'tine: ...yorgun develer üzerinde sana (gelsinler)... Hac 22/27.

¹⁶⁵ Ve ce'alna lekum fiha me'ayişe: ...orada sizin için geçimlikler meydana getirdik... Hicr 15/20; Araf 7/10.

¹⁶⁶ Ve ca'e ehlu medineti yestebşirun: Şehir halkı sevinerek geldiler. Hicr 15/67.

¹⁶⁷ Fesihi fil ardi erbe'ate eşhurin: Yeryüzünde dört ay daha dolaşın... Tevbe 9/2.

¹⁶⁸ Aba'uhum la ya'kulune şey'en: ...ataları bir şey anlamayan... Bakara 2/170. Metinde ayetin başlarındaki "aba'uhum" yerine, "kulubuhum" yazılmıştır.

¹⁶⁹ Ve kad eflehal yevme menista'la: ...Bugün üstün gelen mutlaka başarıya ulaşmıştır. Taha 20/64.

¹⁷⁰ Yekulune nu'minu bi ba'din: ...(Peygamberlerin) kimine inanırız derler... Nisa 4/150.

¹⁷¹ Ve yahlifune 'alel kezibi: ...yalan yere yemin ederler. Mücadele 58/14.

¹⁷² Ma lekum la tenasarun, bel humul: Onlara, "Ne diye yardımlaşmıyorsunuz?" denir. Hayır, onlar... Saffat 37/25-26.

¹⁷³ Kad utite su'leke ya Musa: (Allah) şöyle dedi: "İstediğin sana verildi ey Musa!" Taha 20/36.

¹⁷⁴ Ve tabe'allahu 'ala kulubihim: ...Allah da kalplerini mühürledi... Tevbe 9/93.

¹⁷⁵ İnnahu kane sadikal va'di: ...Şüphesiz o, sözünde duran bir kimse idi... Meryem 19/54.

¹⁷⁶ Ve enkihul eyama minkum ves salihine: Sizden bekar olanları iyi olanlarla evlendirin... Nur 24/32. Metinde ayetin başlarındaki "ve" yerine, "fe" yazılmıştır.

¹⁷⁷ Ve ce'alna zurriyyetehu humul bakin: Onun neslini yeryüzünde kalanlar kıldık. Saffat 37/77.

¹⁷⁸ Huvellezi ce'alekum hala'ife: O (Allah), sizi (yeryüzünde) halifeler yapan... Enam 6/165.

¹⁷⁹ Fasbir sabren cemila: Sen güzel bir şekilde sabret. Mearic 70/5.

¹⁸⁰ Eyne şureka'iyellezine kuntum tez'umun: ...Hani benim var olduğunu iddia ettiğiniz ortaklarım...? Kasas 28/62-74. Metinde ayetin sonlarındaki "tez'umun" yerine, "tu'adun" yazılmıştır.

¹⁸¹ Fe ma rabihat ticaretuhum ve ma kanu: ...alışverişleri onlara kâr getirmemiş, (doğru yolu) bulamamışlardır. Bakara 2/16.

¹⁸² Fe la yestetü'ne tavsiyeten: Artık ne birbirlerine tavsiyede bulunabilirler... Yasin 36/50.

183	فَانتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا	Bu seferden murâdı hâşıl olur	
184	فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ	Bu dostluk gönülde değil hâzer iyidir	
185	فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ	Bu gâmdan tîz necât bular	
186	فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ	Bu söz toğrıdır yalan degildir	
187	إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ	Bu töhmet tîz toğrı olur	
188	جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ	Bu cengde düşmen saña gâlib olur	
189	فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ	Ümîd ve hâcetiñ tamâmıyla revâ ola	
190	لَيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ	‘İlm-i hikmetden bil ki mahrûm olmazsın	
191	الَّذِينَ يُؤْمِنُ بِعَهْدِ اللَّهِ	Bu şahş ‘ahdine vefâ ede	
192	لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمْ النِّسَاءَ	Bir sâliha ve zâhid ‘avret isteye	
193	وَيُؤْمِدْكُمْ بِأَمْوَالِكُمْ وَيُنَبِّئُ	Evlâdı ve mâlı çok ola	[11b]
194	تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ	Eylik eyle pâdişâhlık ve memlekete nâ’il olursun	

Sûretü Benî İsrâ’il

195	ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ	Çuvveti ve mâlı çokdur	
196	وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا	Bu şirketde fâ’iden nihânsız olur	
197	وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ	Bu bâzırgânlıkta mâlı çok bularsın	
198	فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ	Bu gâ’ib için gelmek yakındır	
199	إِنِّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ	Bu seferde çok eglendir ‘âkıbet gelir	
200	مَوْدَّةً بَيْنَكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	Bu dostluk iki taraftan olur	
201	يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ	Bu söz sertlik ve zağmetlik aparır	
202	بَلْ هُوَ كَذَابٌ أَثِيرٌ	Bu haberler tamâm kizbdirler	
203	وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ	Bu töhmet tîz toğrı olur	
204	يَوْمَ تُولُونَ مُدْبِرِينَ	Bu hüşûmetde düşmen merkeb gibi olur	[12a]
205	إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِقَوْمٍ	Bu ümîd ve hâcetiñ ba’zısı revâ olur	

¹⁸³ Fenteşiru fil arđı vebtegu: ...yeryüzüne dağılın ve arayın... Cuma 62/10.

¹⁸⁴ Fe sefve ye tillahu bi kavmin: ...Allah (onların yerine) öyle bir topluluk getirir ki... Maide 5/54. Metinde ayetin sonundaki “bi kavmin” yerine, “bi emrihi” yazılmıştır.

¹⁸⁵ Fe lehum ecrühüm ‘inde rabbihim: ...Rablerinin katında mükâfat vardır... Bakara 2/62.

¹⁸⁶ Fe ve rabbis sema’i vel arđı: Göğün ve yerin Rabbine ant olsun ki... Zariyat 51/23.

¹⁸⁷ İn yesrik fe kad sereka: Eğer o çalmışsa, (daha önce) kardeşi de çalmıştı... Yusuf 12/77.

¹⁸⁸ Ca’et rusulu rabbina bil hakk: ...Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişler... Araf 7/43. Metinde ayetin başlarındaki “câet” yerine “innâ” yazılmıştır.

¹⁸⁹ Fe yenkalibu haibin: ...umutsuz olarak dönüp gitsinler diye... Al-i İmran 3/127.

¹⁹⁰ Li yetefekkahu fid dini: ...dîn konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak için... Tevbe 9/122.

¹⁹¹ Ellezine yufune bi ‘ahdillahi: Onlar, Allah’a verdikleri sözü yerine getiren... Rad 13/20.

¹⁹² La cunaha ‘aleykum in tallaktumun nisa’e: (Kendilerine el sürmeden ya da mehir belirlemeden) kadınları boşarsanız size bir günah yoktur... Bakara 2/236. Metinde ayetin sonlarındaki “nisa’e” yerine, “hunne” yazılmıştır.

¹⁹³ Ve yumdidkum biemvalin ve benine: Sizi mallarla, oğullarla desteklesin... Nuh 71/12.

¹⁹⁴ Tu’til mulke men teşa’u: ...sen mülkü dilediğine verirsin... Al-i İmran 3/26.

¹⁹⁵ Summe rededna lekumul kerrete: Sonra (onlara karşı) size tekrar (egemenlik) verdik... İsrâ 17/6.

¹⁹⁶ Ve kalelezine eşreku: (Allah’a) ortak koşanlar dediler ki... Nahl 16/35.

¹⁹⁷ Yallahu faddale ba’dakum ‘ala ba’dın: Allah, (rızk konusunda) kiminizi kiminizden üstün kıldı... Nahl 16/71.

¹⁹⁸ Fe mekese gayre ba’idin: (Derken Hüdhüd) çok beklemedi, çıkageldi... Neml 27/22.

¹⁹⁹ İnneha muharremetun ‘aleyhim erba’ine: ...orası onlara kırk yıl haram kılınmıştır... Maide 5/26.

²⁰⁰ Meveddete beynikum fil hayatid dünya: ...dünya hayatına mahsus bir sevgi uğruna... Ankebut 29/25.

²⁰¹ Yuda ‘afu lehumul ‘azab: ...azap onlar için kat kat arttırılacaktır... Hud 11/20.

²⁰² Bel huve kezzabun eşir: ...o yalancının, şımarığın biridir. Kamer 54/25.

²⁰³ Ves sarikatu ves sarikatu: ...hırsız erkek ile hırsız kadının... Maide 5/38.

²⁰⁴ Yevme tuvellune mudbirin: ...arkanıza dönüp kaçmaya çalışacağınız günden... Mümin 40/33.

²⁰⁵ İnne fi haza le belagan li kavmin: Şüphesiz bunda (Allah’a kulluk eden) bir toplum için yeterli bir mesaj vardır. Enbiya 21/106.

206	الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ	Tefsîr ve Kıur'ân öğrene
207	الَّذِينَ يَنْفُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ	Bu 'ahde vefâ itmez hılâf eder
208	نَسَاؤُكُمْ حَزَّتْ لَكُمْ	Bu 'avreti taleb et iyidir
209	أَنَا رَسُولٌ رَبِّكَ لِأَهَبَ لَكَ	Bu oğlan 'âlim ve zâhid olur

Sûretü'l-Kehf

210	أَنْ يُبْلَعَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا	Bağlanmış işiñ güşâde ola
211	قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا	Güçli olup rızık kıapısı saña açıla
212	وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدٌ	Bu şirket hatarlıdır
213	وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ	Bu ticâretde fâ'ide çokdur
214	ارْجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا	Bu gâ'ib tiz murâdına erişe
215	أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً	Bu sefer mübârekdir tiz gelir
216	قَدْ بَدَأْتُ الْبَغْضَاءَ مِنْ أَقْوَاهِمُ	Bu dostluk lısân iledir kıalb ile degildir
217	فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ	Bu ğamdan ve tarlıkıdan tiz halâş olur
218	وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ	Bu haber yalandır inanma
219	الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا	Bu töhmetde bu şaşş cürmsüzdür
220	وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ	Bu sene mübârekdesin nuşret bularsın
221	أَيْنَمَا لَمَرْدُودُونَ فِي الْخَافِرَةِ	Bu ümid ve hâcetiñ revâ olmaz
222	فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ	'İlm ve hikmet bilmesini öğrenirsin
223	فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ	Oğlun 'ahd ve vefâyı bozar
224	خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا	Bu 'avret murâdın üzre istenir

[12b]

Sûretü Meryem

225	وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا	Bu itik tamâmıyla bulunur
226	فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ	Bu günden řoñra işiñ güşâde olur
227	وَتُجْبُونَ الْمَالَ حُبًّا جَمًّا	Güci ve mâli çok olasına delildir
228	لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ	Bu şirketi sen edebilmezsin

[13a]

²⁰⁶ Er Rahman, 'allemel Kur'an: Rahman, Kur'an'ı öğretti. Rahman 55/1-2.

²⁰⁷ Ellezine yenkudune 'ahdallahı: Onlar, Allah'a verdikleri sözü bozan... Bakara 2/27.

²⁰⁸ Nisa 'ukum harsun lekum: Kadınlarınız sizin ekinliğinizdir... Bakara 2/223.

²⁰⁹ Ene resulu rabbiki li ehebe leki: ...ben ancak Rabbinin elçisiyim, (sana tertemiz bir çocuk) bağışlamak için... Meryem 19/19.

²¹⁰ En yebluga eşuddehuma ve yestahrica: ...onların olgunluk çağına ulaşmalarını ve (Rabbinden bir rahmet olarak definelerini) kıarkmalarını... Kehf 18/82.

²¹¹ Kad ahsenallahu lehu rızka: ...Allah gerçekten ona güzel bir rızık vermiştir. Talak 65/11.

²¹² Ve la yuşrik bi 'ibadeti rabbihi ehada: ...Rabbine ibadette kimseyi ortak koşmasın. Kehf 18/110.

²¹³ Vallahu yuda 'ifu li men yeşa'u: ...Allah dilediğine kat kat verir... Bakara 2/261.

²¹⁴ İrci'u ila ebikum fe kulu: Siz babanıza dönün ve deyin ki... Yusuf 12/81.

²¹⁵ E lem tekun ardullahi vasi'aten: ...Allah'ın arzı geniş değil miydi...? Nisa 4/97.

²¹⁶ Kad bedetil bagda'u min efvahihim: ...Onların kinleri konuşmalarından apaçık ortaya kıkmıştır... Al-i İmran 3/118.

²¹⁷ Festecebna lehu ve necceynahu minel gamm: Biz de duasını kabul ettik ve kendisini kederden kıurtardık... Enbiya 21/88.

²¹⁸ Vel aşine anin nas: ...insanları affedenlerdir... Al-i İmran 3/134.

²¹⁹ Ellezine yeşşunel hayated dunya: ...dünya hayatını (ahiret hayatı karşılığında) satanlar... Nisa 4/74.

²²⁰ Ve kane hakkan 'aleyna nasrul mu'minin: ...müminlere yardım etmek ise üzerimizde bir haktır. Rum 30/47.

²²¹ E inna le merdudune fil hafireh: ...Biz gerçekten gerisin geriye eski halimize mi döndürüleceğiz? Naziat 79/10. Metinde ayetin başlarındaki "e" yerine "ve" yazılmıştır.

²²² Fe inneha la ta'mal ebsaru: ...gerçekte gözler kör olmaz... Hac 22/46.

²²³ Fe bima nakdihim misakahum: Verdikleri sağlam sözü bozmalarından... Nisa 4/155.

²²⁴ Halaka lekum min enfusikum ezvacen: ...sizin için türünüzden eşler yaratması... Rum 30/21.

²²⁵ Ve vehabna lehum min rahmetina: Onlara rahmetimizden bağışta bulunduk... Meryem 19/50.

²²⁶ Fe kad ca'ekumul feth: ...işte size fetih geldi... Enfal 8/19.

²²⁷ Ve tuhbbunel male hubben cemma: Malı da pek çok seviyorsunuz. Fecr 89/20.

²²⁸ Lev kane fihihima alihetun illallahu: Eğer yerde ve gökte Allah'tan başka ilahlar olsaydı... Enbiya 21/22.

229	وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ	Bu ticâretde ziyân çokdur	
230	إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِينًا	Bu gâyib uzakdan yakından yirişir	
231	أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا	Bu sefer bu vaktde kötüdür	
232	وَإِنَّهُ لِحُبِّ الْخَيْرِ لَشَدِيدٌ	Bu dostluk yek-dil ve pek cihet olur	
233	أَجْرَعْنَا أَمْ صَبْرْنَا مَا لَنَا	Bu vaktde olan zahmet giç kalır	
234	وَيُحِقُّ اللَّهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ	Bu haber toğrı ve girçekdir	
235	أَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ	Bu bühtân bu söz günahsızdır	
236	وَيَنْصُرْكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا	Düşmâna zafer bularsın murâdın üzre	
237	لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ	Bu ümîd ve hâcete yirişesin âhîr	
238	وَيُعَلِّمُكَ مِنَ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ	‘İlm ve hikmet ve tefsîr öğrenirsin	[13b]
239	وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلُ	‘Ahd ve vefâyı yerine getire	

Sûretü Tâhâ

240	لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَىٰ	Bu guşşadan tîz halâş olursun	
241	بَشِّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ	Müjde saña bu itigi bularsın	
242	فَقَفَّحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ	Gaybden seniñ işiñ guşşade olur	
243	يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ	Bu vakt dürişlik vaktidür	
244	سَوَاءٍ سَوَاءٍ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلِ	Bu şirketde toğruluk iste ki fâ’ide bulasın	
245	وَإِنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ	Bu bâzîrgânlıkta nef’ çokdur	
246	أُولَئِكَ عَنْهَا مُنْعَدُونَ	Bu gâyibiñ gelmesi giç olur	
247	وَلَا تَمَشُ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا	Bu seferi itmemeğe yegdir hazer et	
248	فَأَلْفَ بَيْنٍ قُلُوبِكُمْ	Bu dostluk ikisiniñ mâ-beyninde kalır	
249	نَجِّنِي مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ	Bu tarlıktan tîz râhat bularsın	[14a]
250	لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ	Bu haber toğrıdır yalan degil	
251	وَوَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ	Bu töhmet bu şahşdan yalandır	

229 Vel asr, innel insane le fi husr: Ant olsun zamana ki, insan gerçekten ziyân içindedir. Asr 103/1-2.

230 Innehum yerevnehu ba’ida, ve nerahu kariba: Şüphesiz onlar o azabı uzak görüyorlar. Biz ise onu yakın görüyoruz. Mearic 70/6-7.

231 E lem tera ilellezine haracu: ...terk edenleri görmedin mi...? Bakara 2/243.

232 Ve innehu li hubbil hayri le şedid: Hiç şüphesiz o, mal sevgisi sebebiyle çok katıdır. Adiyat 100/8.

233 Ecezi ‘na em saberna ma lena: ...sızsak da sabretsek de bizim için birdir... İbrahim 14/21.

234 Ve yuhikkullahu hakka bi kelimatihî: ...Allah, hakkı sözleriyle gerçekleştirecektir. Yunus 10/82.

235 Ene beriun mimma ta’ melun: ...ben de sizin yapmakta olduğunuz şeylerden uzağım. Yunus 10/41.

236 Ve yansurekallahu nasran ‘aziza: Allah sana şanlı bir zaferle yardım etsin. Fetih 48/3.

237 La buşra yevme izin lil mucrimine: ...işte o gün suçlulara hiçbir müjde yoktur... Furkan 25/22.

238 Ve yu ‘allimuke min te’vil ehadisi: ...sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek... Yusuf 12/6. Metinde ayetin başlarındaki “Ve yu ‘allimuke” yerine, “Ve ‘allelnahu” yazılmıştır.

239 Ve lekad ‘ahidna ila ademe min kablu: And olsun bundan önce biz Adem’e emrettik... Taha 20/115.

240 La tehaf inneke entel a’la: ...Korkma! Çünkü sensin en üstün olan. Taha 20/68.

241 Beşşernake bil hakki fe la tekun: Biz sana gerçeği müjdeledik. Sakın (ümitsizlerden) olma... Hicr 15/55. Metinde ayetin başlarındaki “Beşşernake” yerine, “Le beşşernake” yazılmıştır.

242 Fe fetahna ebvabes sema’i bi ma’in: Biz de göğün kapılarını (dökülürcesine yağın) bir yağmurla açtık. Kamer 54/11.

243 Yahsebuhumul cahilu agniya’e: ...bilmeyen onları zengin sanır... Bakara 2/273. Metinde ayetin başlarındaki “yahsebuhum” yerine, “tahsebuhum” yazılmıştır.

244 Seva’un minkum men eserrel kavle: ...içinizden sözü gizleyen eşittir... Rad 13/10.

245 Ve inne leke le ecen gayre memnun: Şüphesiz sana tükenmez bir mükâfat vardır. Kalem 68/3.

246 Ula’ike anha mub’adun: ...işte bunlar cehennemden uzaklaştırılmışlardır. Enbiya 21/101.

247 Ve la temşîl ardi meraha: ...yeryüzünde böbürlenerek yürüme... Lokman 31/18.

248 Fe ellefe beyne kulubikum: ...O, kalplerinizi birleştirmişti... Al-i İmran 3/103.

249 Neccini min fir’avne ve amelihî: Beni Firavun’dan ve onun yaptığı işlerden kuru... Tahrim 66/11.

250 Li yuhikkal hakka ve yubtille batle: ...Allah’ın hakkı ortaya çıkarması ve batıl ortadan kaldırması... Enfal 8/8. Metinde ayetin başlarındaki “Li yuhikkal” yerine, “Ve yuhikkal” yazılmıştır.

251 Ve zanentum zannes sev’i: ...kötü zanda bulundunuz... Fetih 48/12.

252	فَرِيقًا تَقْتُلُونَ	Düşmen saña zafer bular ihtiyât et
253	وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَمُونَ أَنفُسَكُمْ	Seniñ ümmîd ve hâcetiñ tamâmıyla revâ ola
254	وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ	'İlmi çok bile

Sûretü Hacc-ı Mübârek

255	وَنَجِّنَاهُ مِنَ الْعَمِّ	Bu kulluğtan tiz hâlâş ola
256	وَكَمْ قَصَمْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ	Hâkim bu 'amelden belâ-yı 'azîm göre
257	وَلَلْبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ	İtmiş bir dağı eliñe girmez
258	وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ السَّمَاءِ	Bağlı işleriñ güşâde olur
259	وَيَرْزُقُهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ	Mâl ve ni'met bularsın bilmediğın yerde
260	بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ	Bu şirketde mâliñ ziyâde olur
261	فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخْسِيرٍ	Bu bâzirgânlığda ziyân çokdur
262	لَا يَبْثِنُ فِيهَا أَحْقَابًا	Bu gâyib çok eğlenir âhîr gelir
263	لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ	Bârî te'âlâ ikisiniñ mâbeynine dostluğ şalar
264	وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا	Bu sefer gâyet iyidir
265	رِذْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ	Bu haber toğrıdır yalan degil
266	إِنَّ هَذَا لَهُوَ حَقُّ الْيَقِينِ	Bu işden toğrılığ gelir hâliyâ
267	وَجَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا	Bu töhmet bu şahşdan toğrı ve girçektir
268	سَبِيحًا مَجْمُوعًا وَيُؤَلِّونَ الدُّبُرَ	Düşmenleriñ tamâmıyla münhezim olurlar
269	لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا	Bu ümîd ve hâcetiñ tamâmıyla revâ ola

[14b]

Sûretü Enbiyâ

270	أَنْبَثْتَ سَعَى سَنَابِلٍ فِي	Ni'met çok ve narlı dağı ucuz olurlar
271	إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحَ	Bu 'amelde sultân iyilik görür
272	فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ	Bu zindândan tizlik ile kırtulur
273	لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ	Bu itik eliñe girmez
274	يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِيرٌ	Bu şirket zahmet ile olur

[15a]

²⁵² Ferikan taktulune ve te'sirune: ...bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz. Ahzab 33/26.

²⁵³ Ve lekum fiha ma teştehi enfusukum: ...orada canlarınızın çektiği her şey var... Fussilet 41/31.

²⁵⁴ Ve 'allemke ma lem tekun ta'lem: ...sana bilmediğın şeyleri öğretmiştir... Nisa 4/113.

²⁵⁵ Ve necceynahu minel gammı: ...ve kendisini kederden kurtardık... Enbiya 21/88.

²⁵⁶ Ve kem kasamna min karyetin kane: ...nice memleketleri kırıp geçirdik... Enbiya 21/11.

²⁵⁷ Ve le lebesna 'aleyhim ma yelbisun: ...yine içinde buldukları karmaşaya düşürmüş olurdık. Enam 6/9.

²⁵⁸ Ve lev fetahna 'aleyhim baben mines sema'i: ...Onlara gökten bir kapı açsak da... Hier 15/14.

²⁵⁹ Ve yerzukhu min haysu la yahtesib: Onu beklemediği yerden rızıklandırır... Talak 65/3.

²⁶⁰ Bel yedahu mebsutatani: ...Hayır onun iki eli de açıktır... Maide 5/64.

²⁶¹ Fe ma teziduneni gayre tahsir: ...zarara uğratmaktan başka bana katkınız olmaz. Hud 11/63.

²⁶² Labisine fiha ahkaba: ...içinde çağlar boyu kalacakları... Nebe 78/23.

²⁶³ Lev enfakte ma fil ardi: ...şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın... Enfal 8/63.

²⁶⁴ Ve men yahruc min beytihi muhaciran: ...Kim (Allah'a ve peygamberine) hicret etmek amacıyla evinden çıkar da... Nisa 4/100.

²⁶⁵ Zidnahum 'azaben fevkal 'azabi: ...azaplarının üstüne azap ekleriz... Nahl 16/88.

²⁶⁶ İmne haza le huve hakkul yakin: Şüphesiz bu kesin gerçektir. Vakıa 56/95.

²⁶⁷ Ve cehadu biha vesteykanetha: ...kesin olarak bildikleri hâlde inkar ettiler... Neml 27/14.

²⁶⁸ Se yuhzemul cem'u ve yuvelluned dubur: O topluluk yakında bozguna uğrayacak ve arkalarını dönüp kaçacaklardır. Kamer 54/45.

²⁶⁹ Len tenalul birre hatta tunfiku: ...Allah yolunda harcamadıkça iyiliğe asla erişemezsiniz... Al-i İmran 3/92.

²⁷⁰ Enbetet seb'a senabile: ...yedi başak bitiren... Bakara 2/261. Metinde ayetin başına "ve" eklenmiştir.

²⁷¹ İn uridu ille ıslaha: ...(sizi) düzeltmek istiyorum... Hud 11/88.

²⁷² Fe hallu sebilehum, innallahe: ...kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah... Tevbe 9/5.

²⁷³ La yenfa'u malun ve la benun: ...ne mal fayda verir ne oğullar. Şuara 26/88.

²⁷⁴ Yekulul kafirune haza yevmun 'asir: ...kâfirler, "Bu zor bir gün" derler. Kamer 54/8. Metinde ayet, "yevmun asirun 'alel kâfirin" şeklinde geçmektedir.

275	يُرْزُقُونَ فَرَجِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ	Güçlü olup helâl mâl rızık ola saña	
276	أَنْتُمْ وَمَنْ تَتَّبِعُكُمَا الْغَالِبُونَ	Bu şirketten ikisi dahı fâ'ide göre	
277	فَيُضَاعَفُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً	Bu bâzırgânlıktan çok fâ'ide göre	
278	أَجْرًا حَسَنًا مَا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا	Bu seferde çok eglene ve geri yerine gele	
279	وَإِذَا لَا يَلْتَبِتُونَ خِلَافَكَ	Bu gâyib hac eder ve geri gelir	
280	هَذَا نَتْمٌ أَوْلَاءٌ تُحِبُّونَهُمْ	Dostluk iki taraftan ola	
281	فَحَقِّقْ عَلَيْهَا الْقَوْلُ	Bu haber nefsi'l-emrdir bil	
282	الْحُمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ	Gam yeme bu zahmetinden tîz halâş olursun	
283	مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ	Bu töhmetlenmiş bî-cürm ve bî-günâhdır	[15b]
284	لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ	Nuşret ve zafer bulup murâdıña erişirsin	

Sûretü Hûd

285	وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُودًا	Zahmet ve meşakketden kurtulursun	
286	الْمِ ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ	Bu haber toğrı olmasında şekk yokdur	
287	يُظَنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ	Bu töhmet yalandır hazer yegdir	
288	إِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ	Bu cengde fetih ve nuşret seniñdir	
289	إِنَّهُ لَا يَأْتِيَنَّكَ مِنَ رَوْحِ اللَّهِ	Bu ümîd ve hâcetiñ tamâmıyla revâ ola	
290	وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا	'İlm ve hikmet az öğrenir	
291	كَبِيرٌ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ	Fi'le ve kavle söz dutmaz	
292	وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ	Bu 'avreti iste mübârekdir	
293	لَا تَوَجَّلْ إِنَّا نُبَيِّنُكَ لِبَعْلَامٍ	Bu kutlu oğlun olur sevinirsin	
294	رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مَلَكًا	Memlekete ve 'imârete nâ'il olursun	[16a]
295	وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ	Bu köleyi almağda fâ'ide olmaz	
296	كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ	Bu köy eger alırsan tîz harâb olur	
297	وَتَحْمِلِ أَثْقَالَكُمْ إِلَى بَلَدٍ	Bu atı al ki iyidir	

²⁷⁵ Ferihine bi ma atahumallahu : ...Allah'ın lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini... Al-i İmran 3/170. Metinde ayet "Yurzekune bi ma atihumallahu" şeklinde yazılmıştır.

²⁷⁶ Entuma ve menittebe'akumel galibun: ...Siz ve size uyanlar galip gelecek olanlardır... Kasas 28/35.

²⁷⁷ Fe yuda 'ifehu lehu ed'afen kesirah: ... (Allah) o borcu kendisine kat kat ödese... Bakara 2/245.

²⁷⁸ Ecren hasena, makisine fihi ebeda: ...içlerinde ebedî olarak kalacakları güzel bir mükâfat ile... Kehf 18/2-3.

²⁷⁹ Ve izen la yelbesune hilafake: ...senin ardından orada pek az kalırlardı. İsra 17/76.

²⁸⁰ Ha entum ula' i tuhibbunehum: İşte siz öyle kimselersiniz ki, onları seversiniz... Âl-i İmran 3/119. Metinde ayetin sonralarındaki "tuhibbunehum" yerine, "yuhibbunehum" yazılmıştır.

²⁸¹ Fe hakka 'aleyhel kavlu: ...böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de... İsra 17/16. Metinde ayetin ortalarındaki "aleyhel" yerine, "aleyhimul" yazılmıştır.

²⁸² Hamdu lillahillezi ezhebe 'annel hazen: ...hamd bizden hüznü gideren Allah'a mahsustur... Fâtır 35/34.

²⁸³ Ma lehum bihi min 'ilmin ve la li aba'ihim: Bu konuda ne kendilerinin, ne atalarının hiçbir bilgisi yoktur... Kehf 18/5.

²⁸⁴ Lekad nasarakumallahu fi mevatine: Ant olsun Allah birçok yerde size yardım etmiştir... Tevbe 9/25.

²⁸⁵ Ve lemna ca'e emruna necceyna huden: Helak emrimiz gelince Hud'u kurtardık... Hud 11/58. Metinde ayetin başlarındaki "ve" yerine, "fe" yazılmıştır.

²⁸⁶ Elif, lam, mim, zalikel kitabı la reybe fihi: Elif, Lam, Mim. Bu kendisinden şüphe olmayan kitaptır... Bakara 2/1-2.

²⁸⁷ Yezunnune billahi gayrel hakku: ...Allah'a karşı yanlış gerçek dışı zanda bulunuyorlar... Al-i İmran 3/154.

²⁸⁸ İnehum le humul mensurun: Onlara mutlaka yardım edilecektir. Saffat 37/172.

²⁸⁹ İnehu la ye 'yesu min revhillahi: ...Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez... Yusuf 12/87.

²⁹⁰ Ve ma utitum minel 'ilmi illa kalila: ...size pek az ilim verilmiştir. İsra 17/85.

²⁹¹ Kebure makten 'indallahi: ...Allah katında büyük öfke ve gazap gerektiren (iştir)... Mümin 40/35.

²⁹² Ve kad eda ba'dukum ila ba'dın: ...siz eşlerinizle birleşmiş ve onlar da sizden... Nisa 4/21.

²⁹³ La tevecel inna nubesşiruke bi gulamin: ...korkma biz sana (bilgin) bir oğul müjdeliyoruz... Hicr 15/53.

²⁹⁴ Rabbigfir li veheb li mulken: ...Ey Rabbim! Beni bağışla. Bana bir mülk bahset... Sad 38/35.

²⁹⁵ Ye ya 'budune min dunillahi: Allah'ı bırakıp (kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere) tapıyorlar... Yunus 10/18; Nahl 16/73.

²⁹⁶ Kem tereku min cennatin ve uyun: Onlar geride nice bahçeler nice pınarlar bıraktılar. Duhan 44/25. Metinde ayetin başlarındaki "Kem" yerine, "Lem" yazılmıştır.

²⁹⁷ Ve tahmilu eskalekum ila beledin: ...ağırlıklarınızı, size ancak zorlukla varabileceğiniz beldelere taşırlar... Nahl 16/7.

298	وَالْأَخْرَهُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ	Bu işiñ 'âkıbeti iyidir	
299	إِن يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ	Bu huşûmetde sen gâlib olursun	
Sûretü Yûsuf			
300	فَدَّ شَعْفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا	Bu dostluk ikisiniñ mâbeyninde olur	
301	قَالَ سَأُوِي إِلَى جَبَلٍ يَعْصِمُنِي	Ümîdini Allah'a dut tâ kırtulasın	
302	قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ	Bu haber toğrı degil ve kötüdür	
303	إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ	Bu töhmet ve bu söz yalandır	
304	وَإِن يُقَاتِلُوكُمْ يُؤَلُّوْكُمْ الْأُدْبَارَ	Ümîd ve zâferi kesilmiştir ma'lûmuñ ola	
305	وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ	Bu ümîd ve hâcetiñ şimdi revâ olmaz	[16b]
306	وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ	Her bir nev'den 'ilm ve hikmet ögrenre	
307	لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ	Bu söz bu tar[af] üzere vefâ itmez	
308	لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ	Bu 'avreti istememek hayırlıdır	
309	وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِالْأُنثَىٰ	Bu oğlun mübârek ve şâlih olur	
310	مَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ	İyilik 'alâmeti yokdur	
311	لَئِيسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا	Bu köleyi şat bir âherini al	
312	حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ	Bu köy tîz harâb olur	
313	كَمَثَلِ الْجِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا	Bu atı almak iyi degildir	
314	يُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا	Bu mihmânîñ 'âkıbeti kötü olur	
Sûretü Mü'minûn			
315	تُسْقِيْكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ	Bu haste tîz şifâ bular elbette	
316	يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ الْيُسْرَ	Bârî te'âlâ âsân eder	[17a]
317	إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً	Sultânîñ 'amelini kabûl itme	
318	لَا تَخَفْ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ	Bu zindândan tîz halâş olursun	
319	فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا	Bu itik ve sirkat olunmuş eliñe gelmez	

²⁹⁸ Vel ahiretu 'inde rabbike lil muttekin: ...Rabbinin katında ahiret ise, ona karşı gelmekten sakınanlarıdır. Zuhruf 43/35.

²⁹⁹ İn yansurkumullahu fe la galibe lekum: Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur... Al-i İmran 3/160.

³⁰⁰ Kad şegafeha hubba, inna le neraha: ...Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz görüyoruz... Yusuf 12/30.

³⁰¹ Kale se'avi ila cebelin ya'simuni: O, "Ben kendimi (sudan) koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi... Hud 11/43.

³⁰² Kalu maza kale rabbukum: ..."Rabbiniz ne söyledi?" diye sorarlar... Sebe 34/23.

³⁰³ İnez zanne la yuğni minel hakkı: ...Oysa zan hak namına hiçbir şeyin yerini tutmaz... Yunus 10/36.

³⁰⁴ Ve in yukatilukum yuvellukumul edbar: ...Eğer sizinle savaşmaya kalkışsalar, size arkalarını dönüp kaçarlar... Al-i İmran 3/111.

³⁰⁵ Vellezine ted'une min dunihi: Allah'tan başka tapıklarınızın... Araf 7/197; Fatur 35/13. Metinde ayetin ortalarındaki "ted'une" yazılmamıştır.

³⁰⁶ Ve yu'allikumul kitabe vel hikmete: ...size kitap ve hikmeti öğreten... Bakara 2/151.

³⁰⁷ Lime tekulune ma la tef'alun: ...yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Saff 61/2.

³⁰⁸ La hunne hillun lehum ve la hum yehillune: ...Çünkü (Müslüman hanımlar kafirlere) helal değildir. (Kafirler de) Müslüman hanımlara helal olmazlar... Mümtehin 60/10.

³⁰⁹ Ve iza buşşire ehaduhum bil unsa: Onlardan biri kız ile müjdelendiği zaman... Nahl 16/58.

³¹⁰ Ma kane liye 'aleykum min sultanin: ...zaten benim sizi zorlayacak bir gücüm yoktu... İbrahim 14/22. Metinde ayetin ortalarındaki "liye 'aleykum" yerine "lekum 'aleyhim" yazılmıştır.

³¹¹ Leyse 'aleykum cunahun en tebtegu: (Rabbinizin lütf ve keremini) istemekte size bir günah yoktur... Bakara 2/198.

³¹² Hatta iza ehazetil ardu: ...Nihayet yeryüzü (bütün ziynet ve güzelliklerini) alıp... Yunus 10/24.

³¹³ Ke meselil humari yahmilu esfara: ...ciltlerle kitap taşıyan eşşegin durumu gibidir... Cuma 62/5.

³¹⁴ Yuridunel hayated dunya: ...dünya hayatını arzu edenler... Kasas 28/79. Metinde ayetin başlarındaki "yuridune" yerine "turidune" yazılmıştır.

³¹⁵ Nuskikum mimma fi butunihi: ...onların karınlarındaki (fişki ile kan arasından) içenlere... Nahl 16/66.

³¹⁶ Yuridullahu bikumul yusra: ...Allah size kolaylık diler... Bakara 2/185.

³¹⁷ İnnel muluke iza dehalu karyeten: ...Krallar bir memlekete girdi mi... Neml 27/34.

³¹⁸ La tehaf, neceve minel kavmiz zalimin: ...Korkma o zalim kavimden kurtuldun... Kasas 28/25.

³¹⁹ Fe dallu fe la yesteti'une sebila: ...saptılar artık doğru yolu bulamazlar. İsra 17/48; Furkan 25/9.

320	حَتَّىٰ إِذَا جَاؤُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا	Şâdlık kapısı saña güşâde ola	
321	وَأَتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ	Güne gün mâl ve ni‘met bulasın	
322	وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ أَيْنَ شُرَكَائِي	Bu şirkette fâ’ide itmezsin	
323	وَإِنَّ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفُهَا	Bu bâzîrgânlıkda fâ’ide ve mâl bularsın	
324	إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا	Bu gâyib mâl ile tiz gelir	
325	فَأَسْأَلُكَ سُبُلَ رَبِّكَ ذُلًّا	Bu sefer seniñ murâdın üzre olur	
326	تُلْفُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ	Bu dostluk iki cânibden olur	
327	وَقَدَفَتْ فِي قُلُوبِهِمُ الرَّعْبَ	Hele zaħmet ve meşakķat vardır	
328	إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكَ أَفْتَرَاهُ	Bu yalanı kendülerinden düzmüşler	[17b]
329	فَمَادَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ	O şahş bu şahş ile toğrıdırlar	

Sûretü Nûr

330	لِيَسْتَأْذِنَكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ	Bu köleyi al iyidir	
331	يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ	Bu haste cümle renc ve zaħmetden kurtula	
332	ضَيْقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَقُ	Bu vaktde gâyet narh bahâ olur	
333	سَأْرِيكُمْ آيَاتِي فَلَا تَسْتَعْجِلُونَ	Sulţânın bu işinde ‘acele itme	
334	خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ السَّمَاوَاتُ	Bu zindânda çok eglenir ma‘lûm ola	
335	هَذِهِ بَصَائِعُهَا رُدَّتْ إِلَيْنَا	Bu itik eliñe gire ma‘lûm ola	
336	مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ	Bârî te‘âlâ cümle bağlı işiñi açā	
337	وَنُقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ	Bu vaktde mâlın noķsân olur	
338	وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا	Bu şirketi itmese kötüdür	
339	هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ	Bu ticâretde fâ’ide edersin zaħmetsiz	[18a]
340	وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا	Bu gâyib bu vaktde gelmez	
341	قُلْ لَنْ تُخْرَجُوا مِنِّي أَبَدًا	Bu seferi etme ki gâyib ³⁴² naħsdır	

³²⁰ Hatta iza ca ‘uha futihat ebvabuha: ...vardıklarında oranın kapıları açılır... Zümer 39/71.

³²¹ Ve ateynahu minel kunuzi ma inne mefatihahu: ...Biz ona anahtarlarını (bile taşımak güçlü bir topluluğa ağır gelecek) hazineler verdik... Kasas 28/76.

³²² Ve yevme yunadihim eyne şureka’i: ...(Allah) onlara “Nerede bana ortak koştuklarımız?” diye seslendiği gün... Fussilet 41/47. Metinde ayetin ortalarındaki “yunadihim” yerine “yekulu” yazılmıştır.

³²³ Ve in teku haseneten yuda’ifha: ...çok küçük bir iyilik de olsa onun sevabını kat kat artırır... Nisa 4/40.

³²⁴ Inne ileyne iyabehum, summe inne ‘aleyne: Şüphesiz onların dönüşü ancak bizedir. Şüphesiz sadece bize aittir... Gaşîye 88/25-26.

³²⁵ Fesluki subule rabbiki zulula: ...Rabbinin sana kolaylaştırdığı yollarına gir... Nahl 16/69.

³²⁶ Tulkune ileyhim bil meveddeti: ...Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz... Mümtetine 60/1.

³²⁷ Ve kazeŋe fi kulubihimur ru’be: ...ve kalplerine büyük bir korku saldı... Ahzab 33/26.

³²⁸ İn haza illa ifkunifterahu: ...uydurduğu yalandan başka bir şey değildir... Furkan 25/4.

³²⁹ Fe maza ba’del hakkı illed dalal: ...Hak’tan sonra sadece sapıklık vardır... Yunus 10/32. Metinde ayetin başlarındaki “fe maza” yerine, “fe ma” yazılmıştır.

³³⁰ Li yeste ‘zinkumullezine meleket: ..Ellerinizin altında bulunanlar sizden izin istesinler... Nur 24/58. Metinde ayetin başlarındaki “li yeste ‘zinkumullezine” yerine, “iste ‘izinukellezine” yazılmıştır.

³³¹ Ye ‘kulu mimma te ‘kulune minhu: ...sizin yediğiniz şeylerden yiyor... Müminun 23/33.

³³² Dayyikan haracen, ke ennema yassa ‘adu: ...(göğsünü) göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkır... Enam 6/125.

³³³ Se ‘urikum ayati fe la testa ‘cilun: ...Siz yakında ayetlerimi göstereceğim. Şimdi acele etmeyin. Enbiya 21/37.

³³⁴ Halidine fiha ma dametis semavatu: Onlar, gökler (ve yerler) durdukça orada ebedî olarak kalacaklardır... Hud 11/107-108.

³³⁵ Hazihî bida ‘atuna ruddet ileyne: ...İşte ödediğimiz bedeller de bize geri verilmiş... Yusuf 12/65.

³³⁶ Ma yeftellillahu lin nasi min rahmetin: Allah, insanlar için ne rahmet açarsa... Fatır 35/2.

³³⁷ Ve naksın minel emvali vel enfusi: ...mallar ve canlar eksilterek... Bakara 2/155.

³³⁸ Va ‘budullahe ve la tuşriku bihi şey’en: Allah’a ibadet edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın... Nisa 4/36. Metinde ayetin başlarındaki “va ‘budullahe” yerine, “ve ‘indallahi” yazılmıştır.

³³⁹ Hel edullukum ‘ala ticaretin tuncikum: ...Sizi (elem dolu bir azaptan) kurtaracak bir ticaret göstereyim mi size? Saŋf 61/10.

³⁴⁰ Ve mestetau lehu nakba: ...ne de delebıldiler. Kehf 18/97. Metinde ayetin başlarındaki “ve ma” yerine “fe ma” yazılmıştır.

³⁴¹ Kul len tahrucu ma ‘iye ebeden: ...de ki: Artık siz benimle birlikte ebediyen çıkmayacak... Tevbe 9/83.

³⁴² Metinde “gâyib” yazılmıştır ancak kelime “gâyet” olmalıdır.

- 343 سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا
Bu dostluk ikisiniñ mâbeyninde kalır
- 344 وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ فَرَغُوا فَلَا قَوْلَ
Bu ıarlıktan tîz halâş olursun
- 345 وَلَكِن تَصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ
Bu haber ıoğrıdır şeksiz

Sûretü Furkân

- 346 تَجْرِي مِنَ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
Bu binâ maħbûbluğda âb-ı revân gibi olur
- 347 أَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ
Bu köle seniñ murâdıñ üzre olunur
- 348 وَإِذَا مَرَّضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ
Bârî te'âlâ bu hasteye şifâ verir
- 349 وَأَجْعَل لِّي مِنْ أَدْنِكَ سُلْطَانًا
Bu 'amel ile sulţân devlet bular
- 350 وَجِبَلٍ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ
Bu zindândan tîz halâş olur
- 351 اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ
Bu itik tamâmıyla eliñe girer
- 352 إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا
Bağlı işleriñ güşâde olur
- 353 وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَمْدُودًا
Ululuk ve çok mâlîñ olur
- 354 أَنْ لَا يَشْرَكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا
Bu şirket gâyet naħsdır
- 355 فَلَكُمْ رُؤُوسٌ أَمْوَالِكُمْ
Bu bâzîrgânlıkda fâ'ide çok olur
- 356 عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنْتَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ
Bu gâyibden iyi haber gelir
- 357 إِنَّمَا نُرِيدُ الشَّيْطَانَ أَنْ يُوَفِّعَ
Bu dostluk düşmelige mübeddel olur
- 358 أَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
Bu seferi et ki iyidir
- 359 فَتَجْنِبْنَاكَ مِنَ الْعَمِّ
Bu ğamdan ve derdden tîz halâş olursun
- 360 فَكَتَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرِّ
Bu renc esenlik ile ğiçer

[18b]

Sûretü Şu'arâ

- 361 وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ
Bu borcî senden alırlar yine verirler
- 362 رَفِيعُ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ
Bu binâ gâyet mübârek olur
- 363 إِنَّ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ
Bu köleyi almak mübârekdir
- 364 وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ
Bu haste tîz şifâ bular

[19a]

³⁴³ Se yec 'alu lehumur rahmanu vudda: ...Rahman, (gönüllere) bir sevgi koyacaktır. Meryem 19/96.

³⁴⁴ Ve lev tera iz fezi'u fe la fevte: Sen onları dehşetli bir korkuğa kapılıp da kaçıp kurtulamayacakları... Sebe 34/51. Metinde ayetin sonlarındaki "fe la fevte" yerine, "alen nas" yazılmıştır.

³⁴⁵ Ve lakin tasdikallezi beyne yedeyhi: ...Fakat o kendinden öncekileri doğrulayıcı... Yunus 10/37.

³⁴⁶ Tecri min tahtihel enhar: ...içinden ırmaklar akan... Bakara 2/25; Al-i İmran 3/15-136-195; Maide 5/12-85.

³⁴⁷ Ennehu lemna kame 'abdullahi: Allah'ın kulu (Muhammed), (ona ibadet etmek için) kalktığında... Cin 72/19.

³⁴⁸ Ve iza maridtu fe huve yeşfin: Hastalandığımda da o bana şifâ verir. Şuara 26/80.

³⁴⁹ Yec 'al li min ledunke sultanen: ...Katından bana yardımcı bir kuvvet ver. İsra 17/80.

³⁵⁰ Ve hile beynehum ve beyne ma yeştehune: ...kendileriyle arzuladıkları arasına bir engel konmuştur... Sebe 34/54.

³⁵¹ Allahu yebсутur rızka li men yeş'a'u: Allah rızka dilediğine bol verir... Rad 13/26; Ankebut 29/62.

³⁵² İnna fetahna leke fetan mubina: Şüphesiz biz sana apaçık bir fetih verdik. Fetih 48/1.

³⁵³ Ve ce 'altu lehu malen memduda: Ona bol mal ve (gözü önünde duran oğullar) verdim. Müddesir 74/12.

³⁵⁴ En la yuşrikne billahi şey'en: ...Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak... Mümteħine 60/12.

³⁵⁵ Fe lekum ru 'usu emvalikum: ...anaparalarınız sizindir... Bakara 2/279. Metinde ayetin başlarındaki "fe" yerine, "ve" yazılmıştır.

³⁵⁶ 'Aleyke tevekkelna ve ileyke enebna ve ileykel masir: ...ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Mümteħine 60/4. Metinde ayetin ortalarındaki "ve ileyke enebna" yazılmamıştır.

³⁵⁷ İnne ma yuriduş şeytanu en yuki'a: Şeytan ancak aranızda (düşmanlık) sokmak ister... Maide 5/91. Metinde ayetin ortalarındaki "en yuki'a" yerine, "li yuki'a" yazılmıştır.

³⁵⁸ Enfikü fi sebilillahi: Allah yolunda harcayın... Bakara 2/195. Metinde ayetin başlarındaki "enfiku" yerine, "enfiru" yazılmıştır.

³⁵⁹ Fe neccaynake minel gammi: ...seni kederden kurtardık... Taha 20/40. Metinde ayetin başlarındaki "fe neccaynake" yerine, "fe neccayna" yazılmıştır.

³⁶⁰ Fe keşefna ma bihi min durrin: ...kendisinde dert namına ne varsa gidermiştik... Enbiya 21/84. Metinde ayetin başlarındaki "fe keşefna" yerine, "fe lemna keşefna" yazılmıştır.

³⁶¹ Ve enzir 'aşiretekel akrebin: (Önce) en yakın akrabayı uyar. Şuara 26/214.

³⁶² Refi'ud derecati zul 'arş: O dereceleri hakkıyla yükseltendir... Mümin 40/15.

³⁶³ İn huve illa 'abdun en 'amna 'aleyhi: ...kendisine nimet verdiğimiz bir kuldur... Zuhruf 43/59. Metinde ayetin ortalarındaki "huve" yerine, "hiye" yazılmıştır.

³⁶⁴ Ve nunezzilu minel Kur'ani ma huve: Biz Kur'an'dan (müminler için şifâ ve rahmet olacak) şeyler indiriyoruz... İsra 17/82.

365	أُولَئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ	Ni'met ucuz olup meyve çok olur	
366	يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ	Sultân bu 'ameliyle iyilik ve mâl bulur	
367	مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا	Bu zindânda çok eğlenir âhîr kırtulur	
368	وَأَدَاءِ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ	Bu itigi yine tîz bular	
369	لَقَتْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ	Bağlı işlerinî güşâde olur	
370	إِنِّي لِمَا أَنْزَلْتُ إِلَيْكَ مِنْ خَيْرٍ	Bârî te'âlâ saña az rızq verir	
371	وَبَارَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَى إِسْحَاقَ	Bu şirket gâyet iyidir	
372	عَسَى رَبُّنَا أَنْ يُبَدِّلَنَا حَيْرًا	Bu ticâretten nef' ve fâ'ide göre	
373	وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ	Bu gâ'yib habersiz bir gün gelir	
374	يَوْمَ يَسْمَعُونَ الصَّيْحَةَ	Bu seferi edip murâdına yirişe	[19b]
375	وَاتَّخَذَ اللَّهُ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ حَلِيلًا	Bu dostluk mübârek ve muvâfık olur	

Sûretü Neml

376	نَحْنُ أَوْلُوا قُوَّةً وَأَوْلُوا بِأَسِيسٍ	Bu huşûmetde sen gâlibsın	
377	لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافًا	Bu borcu vermek olmaz	
378	أَتُبْنُونَ بِكُلِّ رِبْعٍ آيَةً	Bu binâ tamâm olmaz eger tamâm olursa tîz harâb olur	
379	وَلَا تَسْتُرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ	Ma'lûm olsun ki bu köle şatılmaz	
380	وَالرَّيْبُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ	Bu haste devâ ile şifâ bula	
381	ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ	Ni'met çok olup narh ucuz olur	
382	وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا	Sultânîñ şuglından uzak ol	
383	فَأَنْجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا أُمَّرَأَتَهُ	Bu zindândan tîz halâş olur	
384	كَرَمًا إِشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ	Bu itik ve mesrûk eliñe girmez	
385	فَلْ كُفِّرُوا كَفَارًا أَوْ حَدِيدًا	Bu işler henüz bi-huşûldür şabr et	[20a]
386	وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ	Az şey'e mâlik olursun âhîr gider	
387	عَسَى أَنْ تَكْرَهُهُ شَيْنًا وَهُوَ	Bu şirketten havf itme fâ'ide bularsın	

³⁶⁵ Ula'ike lehum rizkun ma'lum: İşte onlar için belli bir rızık vardır. Saffat 37/41.

³⁶⁶ Yehdune bil hakkı ve bihi ya'dilun: ...doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan... Araf 7/159-181. Metinde ayetin başına "ve" eklenmiştir.

³⁶⁷ Men erade bi ehlike su'en: ...senin ailene kötülük yapmak isteyen... Yusuf 12/25.

³⁶⁸ Ve eda'un ileyhi bi ihsan: ...güzellikle diyet ödemek gerekir... Bakara 2/178.

³⁶⁹ Le fetahna 'aleyhim berekatin: ...onların üstüne (gökten ve yerden) nice bereketlerin (kapılarını) açardık... Araf 7/96. Metinde ayetin başlarındaki "le fetahna" yerine, "fe fetahna" yazılmıştır.

³⁷⁰ İnni lima enzelte ileyye min hayrin: ...bana göndereceğin her hayra (muhtacım). Kasas 28/24.

³⁷¹ Ve barekna 'aleyhi ve 'ala İshak: Onu da İshak'ı da uğurlu kıldık... Saffat 37/113.

³⁷² 'Asa rabbuna en yubdilena hayren: Umulur ki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir... Kalem 68/32.

³⁷³ Ve ma min ga'ibetin fis sema'i: Gökte (ve yerde) gizli hiçbir şey yoktur ki... Neml 27/75.

³⁷⁴ Yevme yesme 'unes sayhate: O gün insanlar (hakka çağırın o korkunç sesi) işiteceklerdir... Kaf 50/42.

³⁷⁵ Yettehazallahu İbrahim halila: ...Allah, İbrahim'i dost edindi. Nisa 4/125. Metinde ayetin ortalarındaki "Allahu" yazılmamıştır.

³⁷⁶ Nahnu ulu kuvvetin ve ulu be'sin: ...Biz güçlü kimseleriz ve çetin savaşçılarız... Neml 27/33.

³⁷⁷ La te'kulur riba ad'afen: ...kat kat arttırılmış olarak faiz yemeyin... Al-i İmran 3/130.

³⁷⁸ E tebnune bi kulli ri'in ayeten: Siz her yüksek yere bir alamet bina yapıp... Şuara 26/128.

³⁷⁹ Ve la teşteru bi 'ahdillahi: Allah'a verdiğiniz sözü az bir karşılığa değiştirmeyin... Nahl 16/95.

³⁸⁰ Vez zeytune ven nahile vel a'nabe: ...zeytin, hurma ağaçları, üzüm... Nahl 16/11. Metinde ayetin başlarındaki "Vez zeytune" yerine "ve Mines semerati" yazılmıştır.

³⁸¹ Summe yeftahu beynena bil hakk, ve huve: ...sonra da aramızda hak ile hüküm verecektir, o... Sebe 34/26.

³⁸² Ve kem min karyetin ehleknaha: Nice memleketleri helak ettik... Araf 7/4.

³⁸³ Fe enceynahu ve ehlehu illemre'etehe: Bunun üzerine biz de onu ve karısı dışında aile fertlerini kurtardık... Araf 7/83. Metinde ayetin sonlarındaki "illemre'etehe" yerine "ilel karyeti" yazılmıştır.

³⁸⁴ Ke remadinışteddet bihir rihu: ...rüzgarın şiddetle savurduğu küle benzer... İbrahim 14/18.

³⁸⁵ Kul kumu hicareten ev hadida: De ki: "(Şüphe mi var!) İster taş olun ister demir." İsra 17/50.

³⁸⁶ Ve emma iza mebtelahu fe kadere: Ama onu deneyip (rızkı) daraltınca da... Fecr 89/16.

³⁸⁷ 'Asa en tekrehu şey'en ve huve: ...sizin için hayırlı iken siz onu hoş görmezsiniz... Bakara 2/216.

- 388 لَا جَزْمَ أَنَّهُمْ فِي الآخِرَةِ هُمْ
Bu bâzîrgânlıktan hâzer et ziyândır
- 389 إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ
Bu gâyib tîz yerine gelir
- 390 يَوْمَ يُخْرَجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ
Bu sefere gider tîz geri gelir

Sûretü Kaşâş

- 391 فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ
Bu işiñ 'âkıbeti seniñ murâdın üzre degil
- 392 وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا
Bârî te'âlâ huşûmetden seni dür eder
- 393 مَنْ ذَا الَّذِي يقرضُ اللهَ قرضًا
Bu borcu verip kırtulmağ iyidir
- 394 وَإِذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ
Bu binâ dik ve iyi olur
- 395 وَخَوَّرَ عَيْنِ كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ
Bu köleyi şatmada nef' bularsın
- 396 فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ
Bu hasteye şadağa ve du'â eyle iyi olur [20b]
- 397 وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ
Ni'met çok ve narh ucuz olur
- 398 إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا
Sultânîñ bu 'amelinde fâ'ide yokdur
- 399 فَلَبِثَ فِي السَّبْحِ بَضْعَ سِنِينَ
Bırkaç güne dek zindândan halâş olur
- 400 أَيْنَ الْمَفْرُكَلَا لَا وَزَرَ
Bu itik şabr ile eliñe girer
- 401 إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ
Bağlı işleriñ güşâde olur
- 402 يُحْسِنُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُمْ
Ululuk ve mâl-ı keşir eliñe gire
- 403 يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ
Bu bâzîrgânlıkda nef' çokdur
- 404 اشْتَدَّ بِهِ أَرْزِي وَأَشْرَكُهُ فِي
Bu şirketde toğrı olursun fâ'ide göresin
- 405 وَمَا تَلَبَّتُوا بِهَا إِلَّا بَيْسِيرًا
Bırkaç gündenden soñra gâyib gelir

Sûretü 'Ankebût

- 406 يَسْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا
Bu köy seniñ murâdın üzre alınır
- 407 وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ لَّكَ مِنَ الْأُولَى
Bu işiñ 'âkıbeti iyidir [21a]
- 408 أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا
Anlarıñ beyninde şulh yegdir
- 409 فَرَهَا نٌ مَّقْبُوضَةٌ
Bu borç rehinsiz verilmeye
- 410 كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ اتَّخَذَتْ
Bu binâ şerîf olup nâm-dâr ola

³⁸⁸ La cereme ennehum fil ahireti humu: Şüphesiz bunlar ahirette (en çok ziyana uğrayanlardır). Hud 11/22.

³⁸⁹ Innellezi farada 'aleykel Kur'ane: Kur'an'ı sana farz kılan (Allah)... Kasas 28/85.

³⁹⁰ Yevme yahrucune minel ecdasi: ...mezarlarından süratle çıkacakları o günü... Mearic 70/43.

³⁹¹ Fenzur keyfe kane 'akıbetul mucrimin: ...bak, suçluların akıbeti nasıl oldu. Araf 7/84.

³⁹² Ve in tuslihu ve tetteku: ...eğer arayı düzeltir ve (Allah'a karşı gelmekten) sakınırsanız... Nisa 4/129.

³⁹³ Menzellezi yukridullahe kardan: Kimdir Allah'a güzel bir borç verecek o kimse... Bakara 2/245.

³⁹⁴ Ve iz yerfe 'u İbrahimul kava'ide: Hani İbrahim (İsmail'le birlikte) evin temellerini yükseltiyor... Bakara 2/127.

³⁹⁵ Ve hurun 'inun, Ke emsalil lu'lu'il: Onlar için (saklı) inciler gibi, iri gözlü huriler de vardır. Vakıa 56/22-23.

³⁹⁶ Fi kulubihim maradun vel kafirune: ...kalplerinde bir hastalık bulunanlar ile kâfirler... Müddesir 74/31.

³⁹⁷ Vallahu vasi'un 'alim: ...Allah lütfü geniş olandır, hakkıyla bilendir. Metinde ayetin sonuna fazladan "yu'ti" eklenmiştir. Bakara 2/247-261-268; Al-i İmran 3/73; Maide 5/54.

³⁹⁸ Innallahe la yuhibbu men kane havvanen esima: ...Zira Allah hiçbir haini, hiçbir günahkarı sevmez. Nisa 4/107.

³⁹⁹ Fe lebise fis sicni bid'a sinin: ...bırkaç yıl daha zindanda kaldı. Yusuf 12/42.

⁴⁰⁰ Eynel meferr, Kella la vezer: ...kaçacak yer neresi? Hayır hiçbir sığınacak yer yoktur. Kıyame 75/10-11.

⁴⁰¹ İza ca'e nasrullahi vel feth: Allah'ın yardımı ve fetih geldiğinde... Nasr 110/1.

⁴⁰² Yahsebune ennema numidduhum: Kendilerine bol bol verdiğimiz (mal ve evlatla onların iyiliğine koştüğümüzü mu) sanıyorlar...? Müminun 23/55.

⁴⁰³ Yercune ticareten len tebur: ...asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler. Fatır 35/29.

⁴⁰⁴ Uşdud bihi ezri, Ve eşrikhu fi: Onunla gücümü artır. Onu (işime) ortak et. Taha 20/31-32.

⁴⁰⁵ Ve ma telebbesu biha illa yesira: ...o konuda fazla gecikmezlerdi. Ahzab 33/14.

⁴⁰⁶ Yeşterune bi ayatillahi semenen kalila: ...Allah'ın ayetlerini az bir değere satmazlar... Al-i İmran 3/199.

⁴⁰⁷ Ve lel ahiretu hayrun leke minel ula: Muhakkak ki ahiret seniñ için dünyandan daha hayırlıdır. Duha 93/4.

⁴⁰⁸ En yusliha beynehuma sulha: ...uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde... Nisa 4/128.

⁴⁰⁹ Fe rihanun makbudah: ...o zaman alınmış rehinler (yeterlidir)... Bakara 2/283.

⁴¹⁰ Ke meselil 'ankebut, ittehazet: ...kendine (bir ev edinen) örümceğin durumu gibidir... Ankebut 29/41.

411	وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ وُلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ	Bu bende mübârek ve hizmet ehli ola	
412	فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ	Bu maraz gitdikçe ziyâde ola	
413	وَلَنَبِّئَنَّهُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ	Narhî bahâ ve ni‘met tar olur	
414	إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ	Sultânîñ bu ‘amelde bir şey’i olmaz	
415	لَا تَخَافُ ذَرْبًا وَلَا تَخْشَى	Bu bende tîz halâş olur	
416	وَأَلْسِنَةً بَاغِدِيهِ إِلَّا أَنْ تُعْمِضُوا	Bu itik eylik ile eliñe girmez	
417	أَثْوَى زُبُرِ الْحَدِيدِ حَتَّى	Bağlı işlerin güşâde ola	
418	يُغْنِيَكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ	Büyük olup çok bularsın	
419	أَمْ كُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ	Bu şirkette toğruluk isteyessin	[21b]
420	تِجَارَةً تُنَجِّجُكُمْ مِنْ عَذَابِ	Bu bâzîrgânlıktan hâzer et tâ ki rahmet mahv itmeye	

Sûretü’r-Rûm

421	ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ	Bu at kâhildir alma	
422	وَبَدَّلْنَا هُم بَجَنَّتِيهِمْ جَنَّتِينَ	Bu köy tîz şatılır	
423	وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا خُسْرًا	‘Âkıbet bu iş ziyân ile huşûle gelir	
424	يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ	Bu işde saña zarâfet ediyorlar	
425	إِنْ تُقْرَضُوا اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا	Bu borcu zahmetsiz verirler	
426	أَقْمَنَ أَسَسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى	Bu binâ şâhibiniñ murâdı üzre tamâm olur	
427	أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالََةَ	Bu köleyi alma ki iyi degildir	
428	وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدْرًا مُّقَدَّرًا	Bu hasteniñ hâli perîşândır	
429	وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً	Ni‘met çok ve narhî ucuz olur	
430	إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ	Sultânîñ işlerinde ‘adl ola	[22a]
431	أَسْتَخْلِصُهُ لِنَفْسِي فَلَمَّا	Bu zindândan tîz halâş olur	
432	لَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا	Ğam yeme çalınmış tîz eliñe gire	
433	وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ	Yağında Bârî te‘âlâ muğlâk işlerin açâ	
434	وَوَجْدَكَ غَايِلًا فَأَغْنَى	Bârî te‘âlâ saña ululuk vere	

⁴¹¹ Ve yetufu ‘aleyhim vildanun muhalledun: Çevrelerinde (hep aynı gençlik ve güzellikte kalacak) hizmetçiler dolaşır... İnsan 76/19.

⁴¹² Fi kulubihim maradun, fe zadehumallahu: Kalblerinde münâfiklikten kaynaklanan bir hastalık vardır. Allah da onların hastalıklarını arttırmıştır... Bakara 2/10.

⁴¹³ Ve le nebluvennekum bi şey’in minel havfi : Ant olsun sizi biraz korku ile deneriz... Bakara 2/155.

⁴¹⁴ Innema ceza ‘ullezine yuharibun: (Allah ve resulüne) savaşı açanların cezası... Maide 5/33.

⁴¹⁵ La tehafu dereken ve la tahşa: ...yakalanmaktan korkmaksızın, endişe etmeksizin... Taha 20/77.

⁴¹⁶ Ve lestum bi ahzihi illa en tugmidu: ...kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız... Bakara 2/267.

⁴¹⁷ Atuni zuberel hadid, hatta: Bana demir madeni getirin... Kehf 18/96.

⁴¹⁸ Yugnikumallahu min fadlihi: ...Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin kılar... Tevbe 9/28.

⁴¹⁹ Emeddekum bima ta’lemun: ...bildiğiniz her şeyi size veren... Şuara 26/132.

⁴²⁰ Ticaretin tuncikum min ‘azabin: ...azaptan kurtaracak bir ticaret... Saff 61/10.

⁴²¹ Zaharel fesadu fil berri vel bahri: ...karada ve denizde bozulma ortaya çıkmıştır... Rum 30/41.

⁴²² Ve beddelnahum bi cenneteyhim cenneteyni: ...onların bahçelerini iki bahçeye çevirdik... Sebe 34/16.

⁴²³ Ve kane ‘akabetu emriha husra: ...işlerinin sonu tam bir hüsrân oldu. Talak 65/9.

⁴²⁴ Yevme tecidu kullu nefsin ma ‘amilet: Herkesin yaptığı (iyiliği ve kötülüğü hazır) bulacağı günde... Al-i İmran 3/30. Metinde “zarâfet” kelimesinin ilk harfi, “ظ” yerine sehven “ض” harfiyle yazılmıştır.

⁴²⁵ İn tukridullahe kardan hasenen: Eğer siz Allah’a güzel bir borç verirseniz... Tegabun 64/17.

⁴²⁶ E fe men essese bunyanehu ‘ala takva: Binasını takva üzerine kuran kimse mi... Tevbe 9/109.

⁴²⁷ Ula ‘ikellezineşterevud dalaale: İşte onlar (hidayete karşılık) sapıklığı satın almış kimselerdir... Bakara 2/16.

⁴²⁸ Ve kane emrullahi kaderen makdura: ...Allah’ın emri, kesinleşmiş bir hükümdür. Ahzab 33/38.

⁴²⁹ Ve esbeğa ‘aleykum ni‘amehu zahireten: ...açıkça üzerinizdeki nimetlerini tamamladığını... Lokman 31/20.

⁴³⁰ Innallahe ye‘muru bil ‘adli vel ihsani: Şüphesiz Allah adaleti, iyilik yapmayı... Nahl 16/90.

⁴³¹ Estahlislu li nefsi fe lemna: ...onu özel olarak yanıma alayım... Yusuf 12/54.

⁴³² La tehafu ve la tahzenu ve ebşiru: ...korkmayın, üzülmeyin size vadedilmekte olan... Fussilet 41/30.

⁴³³ Ve uhra tuhribuneha, nasrun minallahi: Seveceğiniz başka bir kazanç daha var: Allah’tan bir yardım... Saff 61/13.

⁴³⁴ Ve vecedeke ‘ailen fe agna: Seni ihtiyaç içinde bulup da zengin etmedi mi? Duha 93/8.

435	وَبَارِكْ فِيهَا وَقَدَّرْ فِيهَا أَقْوَاتَهَا	Bu şirketde bereket bulasın	
Sûretü Loqmân			
436	وَمِنَ النَّاسِ مَن يَبْشِرُ نَفْسَهُ	Bu köleyi şat anda hayr yokdur	
437	وَمِنَ أَصْوَابِهَا وَأَوْبَارِهَا	Bu atı al ki işiñ huşûle gele	
438	جَنَّتِ عَدْنُ اللَّيِّ وَعَدَّ الرَّحْمَنُ	Bu köleyi al ki gâyet iyidir	
439	فَأَقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ	Bu huşûmet kâdîniñ hükmiyle olur	
440	مَا أَعْتَى عَنِّي مَالِيَهُ	Bu borcu zağmet ile verirler	
441	كَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوعٌ	Bu binâ gâyet muhkem olur	[22b]
442	عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَا يُفْرُ	Bu köle muvâfiq degildir alma	
443	وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ	Bu haste şadağa ile du'â ile iyi olur	
444	كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ	Ni'met çok ve ucuz olur	
445	خُدُوهُ فَعُلُوهُ ثُمَّ الْجَبِيمِ	Âyet-i hükâm emriyle zindânda mağbûsdur	
446	أَلْفَاهُ عَلَى وَجْهِهِ فَارْتَدَّ بَصِيرًا	Bu zindândan tîz halâş olur	
447	أَذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا	Bu itik tamâmıyla saña rızık ola	
448	جَنَّتِ عَدْنُ مُنْتَحَهُ	Bağlı işleriñ güşâde olur	
449	الَّذِي جَمَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ	Delildir ricâsız mâl ve ni'met eliñe gire	

Temmet Sene 1208 (1793-94)

4. SONUÇ

Klasik Türk edebiyatında kaydedilmiş bütün sözlü ve yazılı edebî ürünler derin ve köklü bir kültürü bünyesinde barındırır. Osmanlı dönemi edebî metinlerine bakıldığında bu kültürün çok yönlü ve zengin olduğu görülmektedir. Dönem toplumuna ayna tutan edebî metinlerin neden, nasıl ve ne amaçla meydana getirildiklerini incelemek ve anlayabilmek bilimsel çalışmaların temelini oluşturduğu gibi Osmanlı kültür hayatı hakkında da bilgiler içermektedir. Bu çalışmada konu edilen *Terceme-i Tefe'ülname* adlı eserden hareketle Osmanlı toplumundaki fal ve falcılık uygulamalarına dair birtakım bilgiler sunulmuş ve İslamiyet'le fal kültürü arasındaki birliktelik yorumlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada konu edilen *Terceme-i Tefe'ülname* adlı el yazması eser, Kudüs Halidiye Kütüphanesinde tespit edilmiş ve çeviri yazıyla günümüz alfabesine aktarılmıştır. Eserin 1208/1793-94 tarihinde tamamlandığı ve Diyarbakır Voyvodası Yusuf Ağa'ya ithaf edildiği tespit edilmiştir. Fılname içerikli eserde müellif tarafından tercüme edilen fılname metninin İran padişahı tarafından Gazneli Mahmut'a hediye edildiği ve Sultan Mahmut'un her işinde bu fılnameye başvurduğu aktarılmıştır.

Kültürümüzde İslamiyet'ten önce fala bir hayli itibar edilip fal ve falcıdan yardım beklenmişse de İslamiyet sonrasında ise daha çok imana hâle getirmeyecek olduğu düşünülen fal-ı hayr tercih edilmiş olup bu tabirle hissedileni hayra yorma ve onunla tefeül etme kastedilmiştir (Duvarcı, 1993, s. 7-12). Müslüman dünyasında Kur'an fallarının dinen uygunluğu hakkında net ve kesin bir hüküm geliştirilememiş olup bu fallar hakkında müfessirlerin konuya hiç değinmedikleri veya ihtiyatla yaklaştıkları tespit edilmiştir (Ayday, 2022, s. 593). Edebî

⁴³⁵ *Ve bareke fiha ve kaddere fiha akvateha: ...orada bolluk ve bereket meydana getirdi... Fussilet 41/10. Metinde ayetin ortalarındaki "ve kaddere" yazılmamıştır.*

⁴³⁶ *Ve minen nasi men yeşri nefsehu: İnsanlardan öylesi vardır ki, (Allah'ın rızasını kazanmak için) kendini feda eder... Bakara 2/207.*

⁴³⁷ *Ve min asva'fiha ve evbariha: ...onların yünlerinden ve yapağılarından... Nahl 16/80.*

⁴³⁸ *Cennati 'adninilleti va'ader rahmanu: ...Rahman'ın kullarına giyaben vadettiği Adn cennetlerine... Meryem 19/61.*

⁴³⁹ *Fakdi ma ente kad: ...sen vereceğin hükmi ver... Taha 20/72.*

⁴⁴⁰ *Ma agna 'anni maliyeh: Malım bana hiçbir yarar sağlamadı. Hakka 69/28.*

⁴⁴¹ *Ke ennehum bunyanun mersus: ...duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi... Saff 61/4.*

⁴⁴² *'Abden memluken la yakdiru: ...hiçbir şeye gücü yetmeyen ve başkasının malı olan bir köle ile... Nahl 16/75. Metinde ayetin sonlarındaki "yakdiru" yerine, "yakdirun" yazılmıştır.*

⁴⁴³ *Ve in yemeskellahu bi durrin: Şayet Allah sana bir zarar dokundursa... Enam 6/17; Yunus 10/107.*

⁴⁴⁴ *Kulu min rızku rabbikum: ...Rabbinizin rızkından yiyin... Sebe 34/15.*

⁴⁴⁵ *Huzuhu fe gulluh, Summel cahime: Onu yakalayıp bağlayın. Sonra onu cehenneme (atın). Hakka 69/30-31.*

⁴⁴⁶ *Elkahu 'ala vechihi fertedde basira: ...yüzüne koyunca gözleri açılverdi... Yusuf 12/96. Metinde ayetin başına "fe" eklenmiştir.*

⁴⁴⁷ *Yezhebu bikamisi haza: Bu gömleğimi götürün de... Yusuf 12/93.*

⁴⁴⁸ *Cennati adnin muşettehaten: ...kapıları kendilerine açılmış olarak Adn cennetleri (vardır). Sad 38/50.*

⁴⁴⁹ *Ellezi ceme'a malen ve 'adeddeh: Mal toplayan ve onu durmadan sayan. Hümeze 104/2.*

açıdan bakılacak olursa bu metinlerin bir edebî tür olarak dinî ve din dışının birleştiği noktada yer aldığı görülecektir: Kutsal metnin kaynak alınması ve ayetlerin yorumlanması bakımından dinî; dünyaya yönelik gelecek yorumlamalarıyla ve fal eyleminin icra edilmesi bakımından ise lâ-dinîdir.

Kur'an'a dayalı fallar, dinden ziyade Müslüman toplumların geçmişten gelen falcılık kültürünün mirasına hizmet etmişlerdir. Kütüphanelerde çokça örneği bulunan bu fal/tefeül metinleri bu kültürün birer taşıyıcısı olmuşlardır. Toplum hayatında bağdaştırıcı bir İslam anlayışıyla yer bulan tefeül gerek sarayda gerek halk arasında ilgi görmüş ve bir tür adı oluşturacak şekilde Falname/Tefeülname adıyla edebiyatımızda yer bulmuştur. Çalışmanın fal metinlerine katkı sunması ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

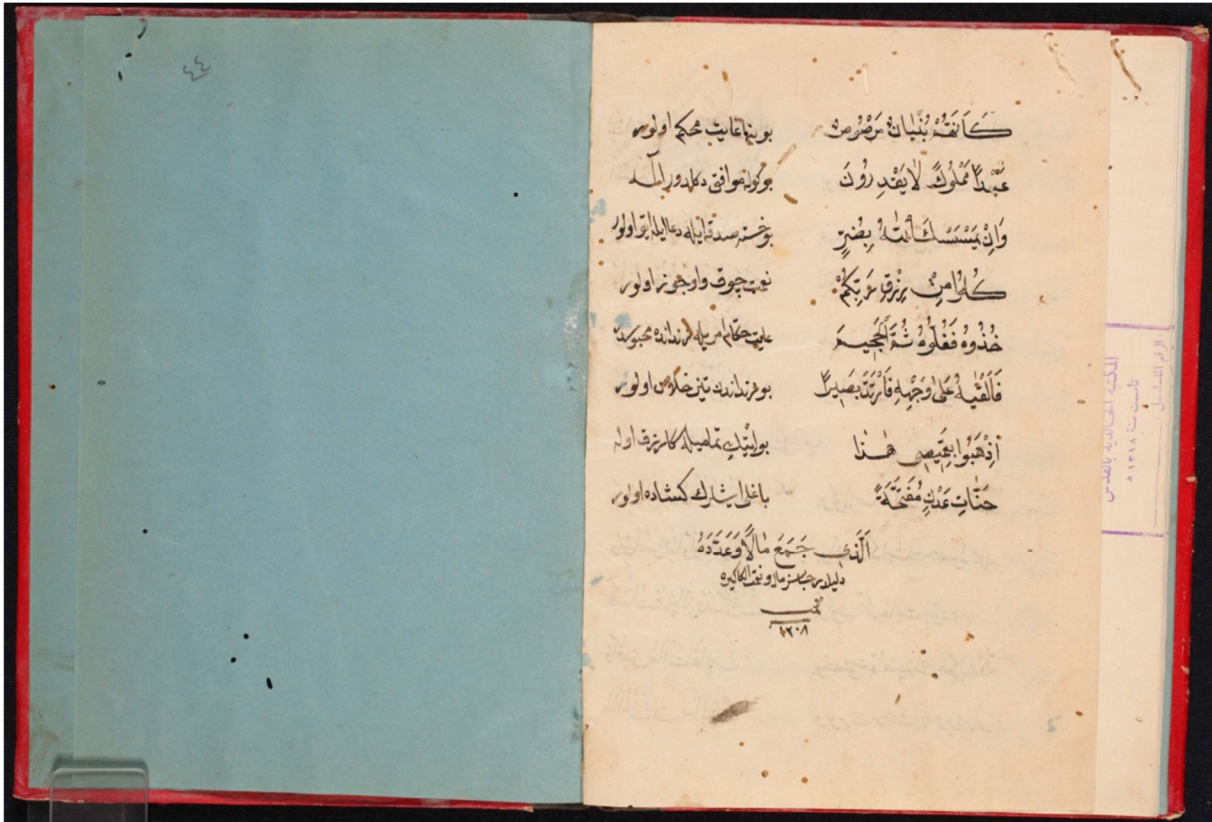
- Aclûnî, İ. B. M. (2021). *Keşfü'l- Hafâ* (Çev. Mustafa Genç, 1. Baskı). Beka Yayıncılık.
- Açıl, B., Yazar S., Turgut K. & Kavak Ö. (2022). *Tenktili neşir kılavuzu (Osmanlı Türkçesi metinleri için)*. Türk Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Yayınları.
- Ayday, M. S. (2022). Fal, Kur'an falı ve müfessirlerin konuya yaklaşımları. *Journal of Kocatepe Islamic Sciences* 5/2, s. 576-596. <https://doi.org/10.52637/kiid.1176495>
- Bahadır, S. C. (2022). Bir Kur'an falı örneği. *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 8/16, s. 19-51. <https://doi.org/10.28981/hikmet.1089394>
- Bauer, T. (2020). *Müphemlik kültürü ve İslam (farklı bir İslam tarihi okuması)* (Çev. Tanıl Bora, 4. Baskı). İletişim Yayınları. (Orijinal çalışma 2011 yılında yayımlandı.)
- Çeçen, M. K. (2022). İmâm Sühreverdi'nin tefeül-nâmesi ve tercümesi. *Türük Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 10/30, s. 26-43. Doi: 10.12992/TURUK1244
- Dikmen, M. & Çetin, K. (2016). Klâsik Türk edebiyatında tefe'ül geleneği ve kitap falının şiire yansımaları. *The Journal of Academic Social Science Studies* 46, s. 191-204. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS3687>
- Duvarcı, A. (1993). *Türkiye'de falcılık geleneği ile bu konuda iki eser ("Risâle-i falnâme li Ca'fer-i Sâdik" ve "tefe'ülname")*. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ersa Matbaası.
- Fleischer, C. H. (2021). *Osmanlı İmparatorluğu'nda aydın ve bürokrat tarihçi Mustafa Âli* (Çev. Ayla Ortaç, 3. Baskı). Ankara: Doğu Batı Yayınları. (Orijinal çalışma 1986 yılında yayımlandı.)
- Gür, N. (2012). Osmanlı fal geleneği bağlamında yıldıznâme, falnâme ve tâlinâme metinleri. *Millî Folklor* 24/96, s. 202-215.
- İnalçık, H. (2021). *Fatih devri üzerinde tetkikler ve vesikalar I*. Kronik Kitap.
- Köprülü, M. F. (2011). *Türk edebiyatı tarihi* (8. Baskı). Akçağ Yay.
- Okuyucu, C. (2010). *Divan edebiyatı estetiği* (3. Baskı). Kapı Yay.
- Özkan M. (1995). *Türk dilinin gelişme alanları ve eski Anadolu Türkçesi*. Filiz Kitabevi.
- Phillips, G. D. (2009). *Stanley Kubrick* (Çev. Neşfa Dereli, 1. Baskı). Agora Kitaplığı. (Orijinal çalışma 2001 yılında yayımlandı.)
- Sümbüllü, Y. Z. (2008). İlm-i tefe'ül ve tefe'ül-nâme (Kur'an falı) üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 1/2, s. 383-391.
- Şenödeyici, Ö. & Koşık, H. S. (2017). *Osmanlı'nın gizemli ilimleri (Kuran falları ve Uzun Firdevsi'ye ait bir örnek)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı (2020). *Hadislerle İslam ansiklopedisi*. Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü. Erişim T.: 10.07.2023 <https://hadislerleislam.diyaret.gov.tr/>
- Temizkan, M. (2007). Bir Kur'an falı. *Millî Folklor* 19/74, s. 70-74.
- Uzun, M. İ. (1995). Falnâme. *TDV İslam Ansiklopedisi XII*, s. 141-145.
- Yıldız, A. (2010). Manzum bir Kur'an falı. *İstem* 8/16, s. 181-198.

EKLER

Yazma 1b-2a

Yazma 22b

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.11.2023
Kabul Tarihi : 02.01.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1392061>

DİSİPLİNLER ARASI ETKİLEŞİM AÇISINDAN NİŞANCI ABDURRAHMAN ABDÎ PAŞA'NIN TÂRİH-İ KAL'A-İ SEDDÜ'L-BAHİR BAŞLIKLIL BELGESİ

Bilal ERKOÇ¹

ÖZ

Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-bahir başlıklı belge, Osmanlıda birçok önemli görevde bulunan Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa tarafından yazılmıştır. Sultan IV. Mehmed'in ve annesi Hatice Turhan Sultan'ın 1070/1660 tarihinde yaptıkları Seddü'l-bahir Kalesi ziyaretini aktaran tek sayfalık belge, yirmi beyitlik bir kaside ve on beş satırlık bir tarihî metinden oluşmaktadır. Dâriyye türünde yazılan kaside, Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde TS.MA.e No: 532/59 numarasıyla kayıtlıdır. Belge disiplinler arası etkileşimin güzel örneklerinden biridir. Çalışma kapsamında belgenin çevriyazılı metnine, müellifin hayatına ve eserlerine yer verilmekle birlikte disiplinler arası etkileşim bağlamında belge yapı, muhteva, dil ve üslup özellikleri bakımından da incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Abdurrahman Abdî Paşa, kaside, dâriyye, Seddü'l-bahir.

¹ Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Tatvan Meslek Yüksekokulu, berkoc@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2406-9419>.

Article Type : Research Article
Date Received : 16.11.2023
Date Accepted : 02.01.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1392061>

THE DOCUMENT TITLED TÂRÎH-İ KAL' A-İ SEDDÜ'L-BAHİR OF NİŞANCI ABDURRAHMAN ABDÎ PASHA IN TERMS OF INTERDISCIPLINARY INTERACTION

Bilal ERKOÇ¹

ABSTRACT

The document titled Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-bahir was written by Nişancı Abdurrahman Abdî Pasha, who held many important positions in the Ottoman Empire. The single page document, which narrates the visit of Sultan Mehmet and his mother, Hatice Turhan Sultan, to Seddü'l-bahir castle in 1070/1660, consists of a twenty-couplet qasida and a fifteen-line historical text. The qasida written in the Dariyya type is registered in the Ottoman archives of the state archives directorate with the number TS.MA.e No: 532/59. The document is one of the good examples of interdisciplinary interaction. Within the scope of the study, the transliterated text of the document, the life and works of the author are included, and the document is also examined in terms of structure, content, language and stylistic features in the context of interdisciplinary interaction.

Keywords: Abdurrahman Abdî Pasha, qasida, dariyya, Seddü'l-bahir.

¹ Dr., Bitlis Eren University, Tatvan Vocational High School, berkoc@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-2406-9419>.

1. GİRİŞ

İnsanoğlu, varoluşundan bu yana çevresindeki varlıklara, nesnelere, durumlara kayıtsız kalamamış; bunların aralarındaki ilişkileri, teşekkül süreçlerini ve teşekkül nedenlerini kılı kırk yararcasına araştırmıştır. Bu durum bilim dallarının ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Her bilim dalının kendine has bir uğraş alanı ve hududu vardır. Ancak bu, bilim dallarının birbirleriyle etkileşime giremeyeceği ve birbirlerinin verilerinden istifade edemeyeceği anlamına gelmez. Kuşkuyla mahal bırakmayacak “değişmez gerçekliğe” ulaşmak için bilinen hareketle bilinmeyene ulaşmak, bütün bilim dallarının tek gayesidir. Bu gaye doğrultusunda birbirleriyle etkileşim içinde olmaları gayet tabiidir. “Edebiyat” ve “tarih” de bu etkileşimden nasibini alan bilimlerdendir. Tarih; insanların geçmişte karşılaştıkları olayları ve durumları zaman, mekân ve kişi doğrultusunda beslediği kaynağa bağlı kalarak aktarılan edebiyat; insanların bu olaylar ve durumlar karşısındaki duygularını, düşüncelerini ya da hayallerini etkili bir şekilde sözlü veya yazılı olarak aktarır. Örneğin Matrakçı Nasuh’un Târih-i Âl-i Osmân adlı eseri İstanbul’un fethini kişi, zaman, mekân bağlamında dilin göndergesel işleviyle aktarırken:

“Rivâyet olunur ki çünkü ol yıl asker kal’anun yerağmı hâzır u müheyâ eylediler, bahâr olduğu gibi Sultan Muhammed Halil Paşa’ya eyitdi “Lala! Bu yıl İstanbul’da yayların” diyüp cemî’-i etrâfun leşkerin cem’ idüp İstanbul’a müteveccih oldı. Bu cânibde İstanbul’un tekvuru vezîri olan Kir Luka-nâm kâfiri elçiliğe gönderüp emân diledi. Hudâvendgâr elçiye hiç iltifat eylemedi. Hemân cemî’-i âlet ihzâr olunup İstanbul’un üzerine düşdiler...” (İnan, 2019: 238-239).

Karamanlı Aynî, murabbasının aşağıda aktarmış olduğumuz ikinci kıtasında İstanbul’un fethiyle ilgili duygu ve düşüncelerini dilin sanatsal işleviyle aktarmış, Fatih Sultan Mehmet’i Hz. Ali’ye, Fatih’in kılıcını Zülfikar’a, İstanbul’un fethini Hayber Kalesi’nin fethine benzetmiştir. Ayrıca Hz. Muhammed’in Hayber Kalesi’nin fethinde söylediği: “Bu sancağı, Allah’ı ve Resûlünü seven, Allah’ın fethi kendisine nasip edeceği bir yiğide vereceğim.” (Müslim, Fezâilü’s-sahâbe 33, Buhârî, Fezâilü’l-ashâb 9) hadisine ve sonrasında sancağı Hz. Ali’ye vermesine telmihte bulunmuştur. Fatih’i feleklerin dilberi olarak nitelendirmiş, nakaratta kâinatın göz alıcı güzelliğinin İstanbul’da olduğunu belirtmiştir.

Ger şala Sultân Mehemmed Zü’l-fikâr-ı Haydarı

Mişl-i Hayberdür güşâd ide bu yedi kişveri

Der felekler nuţka geldikçe felekler dilberi

Revnağı bu kâ’inatûñ şehri Konstantindedür (Morkoç, 2003: 361).

Türk tarihi ve İstanbul aşığı olan Yahya Kemal Beyatlı’nın şiirleri; Kurtuluş Savaşı’nı anlatan romanlar; şairleri, yazarları, eserleri, edebî akımları vb. tanıtan “edebiyat tarihleri” ve her milletin tarihinin başlangıcını oluşturan destanlar bu ilişkinin en somut tezahürlerindedir. Görüldüğü üzere kurgusal olan edebî metinler; hadiseler karşısında dünya görüşünden beslenen duygu, düşünce ve hayallerin dolaylı ya da doğrudan aktarımında sınırsız bir yetkiye sahipken tarihî metinler; bu yetkiden yoksundur. Tarihî metinler hadiseleri objektif bir şekilde aktarmakla yükümlüdür. Tarihî metinlere göre duygusal olarak değerlendirebilecek edebî metinler, tarih şuuruyla tarihî bir temayı esas aldığı anda tarihî bir kimlik kazanır ve tarihe kaynaklık eder. Yani tarih sanata dönüşür (Canatak, 2022: 18).

Hâl böyleyken tarihî bir olayın koşullarını, sebeplerini, etkilerini öğrenebilmek için edebî metne; edebî bir eserdeki tarihî olayın tam anlamıyla anlaşılabilmesi için tarihî metne ihtiyaç duyulur. Yani tarih ve edebiyat her ne kadar farklı disiplinler olsa da birbirlerinin değirmenine su taşıyan bilim dallarıdır.

Tabii, bu etkileşim birbirlerinin sınırlarını zorlayıcı düzeyde olmamalı ve edebî metnin her şeyden önce sanat eseri olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda tarihçi ve edebiyatçı eserlerini alanlarının sınırları dâhilinde vücuda getirmelidir. Adıyaman’ın Samsat ilçesinde doğan ve Yunan edebiyatının en önemli mitoloji ve felsefe eleştirmenlerinden biri olan Lucianus, tarihî ve edebî metin sahalarının birbirine karıştığı bir dönemde “Tarih Nasıl Yazılmalı” adlı eseriyle bu sınırları belirlemeye çalışmıştır. Lucianus, bu eserinde gerçeklik-kurgu; övgü-yergi; teşbih-mübalağa bağlamında tarihin yazımına dair görüşlerini edebiyatla karşılaştırarak ortaya koymuştur. Lucianus’a göre: Kurgusal edebî metinlerde olur, tarihî metinlerin kurgusalıktan uzak durarak gerçekleri objektif bir şekilde aktarması gerekir. Buna bağlı olarak tarihçi, kurgusal metinlerde bulunan övgü ve yergide ölçüyü kaçırmamalı, aşırı övgünün tarihçinin tarafsızlığına gölge düşüreceğini göz ardı etmemelidir. Yine kurgusal metinlerde bulunan ve kurgusal metne estetik değer kazandıran teşbih ve mübalağanın tarihî metin için kusur olduğu gerçeğinden hareketle eserlerini oluşturmalıdır (Selçuk, 2008: 77-87).

Tarihe birinci dereceden kaynaklık edemeyen edebî metinler, tarihî belgenin olmadığı yerde doğrudan olmasa da tarihe kaynaklık edebilir. Üstelik bu kaynaklık sadece tarihle de sınırlı değildir. Edebî metinler; edebiyat tarihine, sosyolojiye, etnografiye, psikolojiye, coğrafyaya ve halk bilimine (folklor) de kaynaklık ederek yardımcı olabilir. Nesib/teşbih bölümündeki konularına göre dâriyye, cülûsiyye, suriyye, sulhiyye, kudümiyye, fethiyye, ıdiyye,

nevruzîyye kavramlarıyla isimlendirilen ve tarihe kaynaklık edebilen edebî metinlerin başlıcalarından biri kasidedir (Aydemir, 2003: 145). Kasidenin türlerinden biri olan dâriyye; “*Kelime anlamı olarak, ev anlamına gelen Farsça dâr kelimesi, Arapça aidiyet eki alarak evle ilgili, eve ait anlamındadır. Edebiyatta, saray, köşk ve yalı gibi devlet büyüklerinin yaptıkları sanatlı yapıların tasvir edildiği şiirlerin adıdır*” (Akkuş, 2006: 56).

Disiplinler arası etkileşim olarak ifade edilebilecek bu kaynaklığın güzel örneklerinden biri de Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde TS.MA.e No: 532/59 numarasıyla kayıtlı Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa'nın yazdığı *Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-bahir* dâriyyesidir. *Tek nüshalık belge IV. Mehmed'in validesi Turhan Sultan'a sunulan bir kasideyi ve IV. Mehmed'in annesi Turhan Sultan'la yaptığı Seddü'l-bahir Kalesi gezisine ait tarihî kaydı ihtiva etmektedir.*³ Belgede 1070/1660 tarih kaydı düşülmüştür. Arşiv kaydında belge özeti olarak “Sultan IV. Mehmed'in validesi Turhan Sultan tarafından Çanakkale Boğazı'nda yaptırılan Seddü'l-bahir Kalesi hakkında Sağır Seydi Abdurrahman Paşa'nın yazdığı manzume ve Sultan IV. Mehmed'in validesiyle Gelibolu'ya giderek, Seddü'l-bahir'i ziyaret ettiği” ifadesi geçmektedir. Ancak ne manzumede ne de tarihî metinde Sağır Seydi Abdurrahman Paşa ismine rastlanmaması bunun sehven yapıldığını düşündürmektedir. Manzumede Abdî mahlasının kullanılması kasideyi ve kasidenin altındaki tarih kaydını vakanüvis Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa'nın yazdığını ortaya koymaktadır. Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa'nın *Vekâyi-nâme*'sinde 1070/1660 tarihinde Sultan IV. Mehmed'in Seddü'l-bahir Kalesi'ne yaptığı ziyaretten söz etmesi, belgedeki kasidenin tac beytinin *Vekâyi-nâme*'de geçmesi (Derin, 1993: 121-130) ve belgedeki kasidenin Halil Sercan Koşık'ın *Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa Divançesi* çalışmasının içinde *Devletlü Vâlîde Sultân Hazretlerinin Yeni Boğaz'da Binâ İtdükleri Kala'lar İçün Fermân-ı Âlî-şânlar ile Söylenen Târîhdür* ismiyle bazı farklılıklarla yer alması savımızı destekler mahiyettedir (Koşık, 2020: 74-75-76).

Belge, Seddü'l-bahir Kalesi'ni yaptıran IV. Mehmed'in annesi Hatice Turhan Sultan'ı övmek ve IV. Mehmed'in annesiyle 1661 tarihinde yaptığı Seddü'l-bahir Kalesi ziyaretini aktarmak amacıyla kaleme alınmıştır (Karaca, 2011: 425; Derin, 1993: 121).

2. MÜELLİFİN VE BELGENİN TANITIMI

2.1. Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa (d. ?? - ö. 1103/1692)

İstanbul'da doğan Abdî Paşa, Anadolu Hisarı'nda dünyaya gelmiştir. Devlet adamı, tarihçi ve şair kimlikleriyle tanınan Abdî Paşa tahsiline Enderun'da başlamıştır. Abdî Paşa; 1058/1648'de İç-oğlanı olarak görev yaptığı Galatasaray Sarayı'ndan Topkapı Sarayı'ndaki Büyük Oda'ya, 1060/1650'de Büyük Oda'dan Seferli Odası'na, 1069/1658'de Seferli Odası'ndan Has Oda'ya terfi ettirilmiştir (Derin, 1993: VIII; İnce, 2018: 320; U. Eke, 2014). Peşkir ağalığı, sır kâtipliği, rikâbdârlık ve şifahi bir emre binaen vekayi yazıcılığı görevlerini yürüten Abdî Paşa, 1080/1669'da nişancılıkla görevlendirildi (Derin, 1993: XII; İnce, 2018: 320; U. Eke, 2014). 1089/1678'de İstanbul Kaymakamlığına getirilen Abdî Paşa; 1090/1679'da Kubbealtı'nda 4. vezirlik rütbesine, 1091/1680'de ikinci kez İstanbul Kaymakamlığına, 1092/1681'de Kubbealtı'nda 3. vezirlik rütbesine getirilmiştir (Derin, 1993: XIII). 1093/1682'de Basra Valiliğine atanarak İstanbul'dan ve IV. Mehmed'den uzaklaştırılan Abdî Paşa, 1098/1685'te bu görevinden azledilmiştir. 1099/1687'de Basra halkının talebiyle yeniden Basra Valisi olan Abdî Paşa, 1101/1689'da yine görevinden azledilmiştir. İstanbul'a geldikten sonra 1102/1690'da Kandıye muhafızlığına, 1103/1691'de Sakız muhafızlığına atanan Abdî Paşa, aynı yıl Sakız'da vefat etmiştir (Derin, 1993: XIV).

Hizmetleriyle ve şairliğiyle IV. Mehmed'in iltifatlarına mazhar olan Abdî Paşa, şair ve ilim meclislerinde bulunan bir devlet adamıdır. Kâ'b b. Züheyr'in *Kaside-i Lâmiyye*'sine yazdığı şerh, *Tesbîh-i Arabî münâcâtı* ve *Urfi-i Şirâzî*'nin divanındaki bazı kasidelerine ve gazellerine yazdığı şerh iyi derecede Farsça ve Arapça bildiğini ortaya koymaktadır. Tarihçiliği şairliğinden ağır basan Abdî Paşa, dinî içerikli hikemi şiirler yazmıştır.

2.2. Eserleri

- 1- Vekâyi-nâme
- 2- Divan
- 3- Müfid fi Şerh-i Pend-i Attâr
- 4- Şerh-i Divân-ı İbn Arabî
- 5- Şerh-i Kaside-i Lâmiyye
- 6- Urfi Divânı'nındaki Bazı Kasidelerin ve Gazellerin Şerhi

³ Çalışmamızın temelini teşkil etmektedir.

7- Tevkî'î Abdurrahman Paşa Kânûn-nâmesi (Derin, 1993: XV- XVIII).

2.3. Nüsha Tavsifi

Rika hattıyla yazılan belge Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde TSMA No: 2477/1 numarasıyla kayıtlıdır. Siyah mürekkep kullanılan belge alt alta mürettep beyitlerden oluşan iki sütundan ve bu sütunların altında bulunan tarihî bir kayıttan ibarettir. Belgedeki kaside 20 beyitten, tarihi kayıt da 15 satırdan oluşmaktadır. Belgeye 1070/1659 tarihi düşülmüştür. Kasidenin ikinci sütununun başında “velehu” ibaresi bulunmaktadır.

2.4. Şekil, Dil ve Üslup Özellikleri

20 beyitten oluşan kaside, dâriyye türünde yazılmıştır ve kasidenin bölümleri aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 1.

Kasidenin Bölümleri

<i>Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-bahir</i>	<i>Velehu</i>
1.Beyit	11.Beyit Girizgâh
2.Beyit	12.Beyit
3.Beyit	13.Beyit
4.Beyit	14.Beyit Medhiye (maksûd)
5.Beyit Teşbib	15.Beyit
6.Beyit	16.Beyit
7.Beyit	17.Beyit
8.Beyit	18.Beyit
9.Beyit	19.Beyit Du'â
10.Beyit Girizgâh	20.Beyit Tâc Beyit
<i>Sene 1070</i>	

Kasidede, “-ân” mürdef kafiye “-ı” ise redif olarak kullanılmıştır. Kafiye düzeni aa, ba, ca... şeklindedir. Recez bahrinin mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün/mefâ'îlün kalıbıyla yazılan kasidenin aruz uygulamaları aşağıdaki tabloda aktarılmıştır:

Tablo 2.

Kasidenin Vezin Uygulaması

	<i>İmâle</i>	<i>Vasl</i>	<i>Med</i>	<i>Zihâf</i>
1.Beyit	-	-	-	-
2.Beyit	ya' nî, vâlide, ihsâna	-	han	-
3.Beyit	ile, erişdi, kendüye	-	-	-
4.Beyit	bu, iki, muhkemi, birisi, şarkıla	-	-	-
5.Beyit	idüp, iki, kal' ayı, iki, etdi	-	-	-
6.Beyit	iki, yeñiden, bu	-	-	-
7.Beyit	dahı, cânibinde, olındı, görünür, biri	bir ejderhâ	-	-
8.Beyit	biri, hışmıla, koparır, düşmene	-	-	-
9.Beyit	etrâfa, girü, bakışmağa, deñlü	-	-	-
10.Beyit	çekerdi, olan,	-	-	-
11.Beyit	boğazın, karşusunda, deñlü,	-	-	gâhî
12.Beyit	iki, eyledi	-	-	-
13.Beyit	sehâvetde, gibi	-	-	-
14.Beyit	eyle, ziyâde	-	-	-
15.Beyit	dahı, şimdiye, vâlide, güne, etmege, olmadı	-	-	-
16.Beyit	bu, iki, haşîni,	-	-	-
17.Beyit	iki, iki, iki, birisi, birisi,	-	-	-
18.Beyit	murâdı, ise, ola, diye, buña,	-	-	-
19.Beyit	buña, dahı, ise, ola	-	-	-
20.Beyit	bu, birine	-	târîh, İstanbul	-

Kasidede sadece “gâhî” sözcüğünde zihâf bulunsa da genel olarak aruzun başarıyla uygulandığı söylenebilir. Kasidenin son beytinde tarih düşülmüş, altına da “1070” tarihi yazılmıştır.

کلید بحر استانبول سد پاک سلطانی

Çoğunlukla Arapça ve Farsça kelimelerin kullanıldığı belgede Türkçe kelimeler fiil (erişdi, gör, varmıyor, derler, yapılmışdır, geçildi), fiilimsi (doldurup, saçup, atıldıkda, gelüp, bakışmağa, buyurup, olan) ve yardımcı fiil (temâşâ eyle, emin etdi, vâz' olındı, salâh eyle, ma'lûm ola, ilgâr buyurıldı; niyyet edip, bina idüp, müşerref eyleyüp, ihsanlar edüp) olarak kullanılmıştır.

Belgede çoğunlukla Farsça tamlamalar (hulûş-ı kalb, taqđir-i Yezdânî, dîdâr-ı Subhânî, ehl-i hayrâtın; imdâd-ı rûhânî, hışn-ı muhkemi, küffâr-ı nâ-pâküñ) kullanılmakla beraber Türkçe tamlamalar (şarkıla ğarbiñ nigejbânı, kendü akçesiyle, Anadolu yakasına, hazretlerinin kethüdâsı, o ihsana, bir boğaz, her biri, iki kat) ve Arapça tamlamalar da (bi-ğamdi'llâh, bi'l-cümle, mâ-hüve'l-mağşüd) kullanılmıştır. Zincirleme isim tamlamalarına (resm-i hânedân-ı Âl-i 'Osmâni, bilâd-ı ehl-i imâni, cây-ı penâh-ı Müslümânâni, ğarîğ-i baħr-ı ihsanı, qudsiyân-ı 'arş-ı Raħmânî, Kilîd-i baħr-ı İstanbul) ve içinde sıfat barındıran girişik tamlamalara da (bu ğal'anî her birine, boğaz hışarların ve Vâlide Sultân hazretlerinin bu güzîde âşarların, bu ğal'anî her birine, murâd-ı hümâyün-ı pâdişâhî) yer verilen belgede Türkçe, Farsça ve Arapça gramer kaidelerinin birlikte kullanıldığı tamlamalar da (yerlerin erbâb-ı sükkânı, ol devletlü sultân-ı kerîmü'ş-şân, bâr-ı Hudânîñ mażhar-ı elţâf-ı ğufrânı, dârü's-sa'âdet ağası) vardır.

Türkçenin söz dizimine göre oluşturulan tarihî metinde tamlamalarla, bağlaçlarla ve fiilimsilerle örülü uzun cümlelere yer verilmiştir: “...Dizdârlarına ve topçılarına ve bekçilerine ihsânlar kıldı ve oradan bu cedîd boğaza gelüp ve bu muhkem ğal'aları temâşâ buyurup bir iki cânibde olan balyemez topların atdırup ve deryâya toldırmağa toprak taşıyanlara ihsânlar edüp ve bunda bulunan alay beglerine ve muhâfîz paşalara ve bu ğal'aların binâsı için nâzır ta'yîn olunan yine Vâlide Sultân hazretlerinin kethüdâsı Ğapudan Mehmed Paşa'ya ve bi'l-cümle bu hîdmet-i 'aliyyeyede bulunan kullar ile mezkûr şadrâzam Mehmed Paşa lâlâlarınıñ ta'rîfiyle hil'atlar giydürüp ve hâllü hâlince bahşişler ve nüvâzişler buyurup cümlesini memnûn eyledikden soñra sa'âdetle baştardaya binüp yine Gelibolu'ya teveccüh eylediler ki tâ oradan mâ-hüve'l-mağşüd olan mahrûse-i Edirne'ye 'azîmet buyuralar...”

Kasidede anlamı kuvvetlendirmek, anlama zenginlik ve derinlik kazandırmak için söz sanatlarından istifade edilmiştir:

Huşûşâ mâder-i Şultân Mehemmed Hân Ğâzîniñ

Ki ya'nî Vâlide Şultân o ihsâna kerem kânı (Teşbih-i Belîğ)

Ne hayrât etdi gör bu iki hışn-ı muhkemi seyr et

Ki olmuş her birisi şarkıla ğarbiñ nigejbânı (İstifham, teşhis, kapalı istiare)

Daħı her cânibinde vâz' olındı öyle toplar kim

Görinür her biri ğüyâ bir ejderhâ-yı tûlânî (Teşbih-i Belîğ)

Şaçup âteşlerin her biri hışmıla atıldıkda

Ğıyâmetler koparır düşmene feryâd u eğgânı (Mübalağa)

Varup tâ iç boğazın karşusunda ğâhî mel'unlar

O deñlü mel'anet eylerdi kim yok hadd ü pâyânı (İştikak)

Görenler bu iki hışn-ı haşîni dâ'imâ derler

Zihî taqđir-i Yezdânî zihî tevfiğ-i Râbbânî (Tekrir)

Belgedeki kaside Halil Sercan Koşık'in mezkûr çalışmasındaki kasideyle (Koşık, 2020: 74-75-76) karşılaştırıldığında terkip i'si ve bağlaç farklılıklarının dışında şu farklılıklar görülmektedir:

Tablo 3.*Halil Sercan Koşık'ın Kasidesiyle Farklılıkları*

	<i>Târîh-i Kâl'a-i Seddü'l-bahîr</i>	<i>Devletlü Vâlide Sultân Hazretlerinin Yeni Boğaz'da Binâ İtdükleri Kala'lar İçün Fermân-ı Âlî-şânlar ile Söylenen Târîhdür</i>
<i>6.Beyit</i>	...kim bu ka'r-ı akrânı	...bî-mişl oldı bünyânı
<i>11.Beyit</i>	... erbâb-ı sükkânı velehu	...sâhil-i nişinânı -
<i>15.Beyit</i>	... Şultân bu 'âlemde	... Şultâna 'âlemde
<i>18.Beyit</i>	... ehl-i hayrâtıñ...	...Hazret-i Hâk'dan...

Çalıştığımız belge rika hattıyla, Halil Sercan Koşık'ın mezkûr çalışması harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. Ayrıca belgedeki tarihî metin Halil Sercan Koşık'ın mezkûr çalışmasında yoktur.

2.5. Muhteva

2.5.1. Kaside

Teşbîb bölümünün ilk üç beytinde (1-3.), temiz kalplilikle vasıflandırılan ve ihسانlarıyla bir cömertlik kaynağına benzetilen Valide Sultan'ın (Hatice Turhan Sultan) hayırlı işlere niyetlenmesi durumunda evliyadan kendisine ilahî yardımın eriştiğine değinilmiş, Valide Sultan'ın zâtında Osmanlı sülalesinin daima hayırlı işler için çok çalıştığı belirtilmiştir. Akabindeki üç beyitte (3-6.) Valide Sultan'ın iman ehlinin yaşadığı şehirleri düşmandan emin kılmak için inşa ettirdiği kalelerin önemine dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda etrafı kuşatan iki sağlam kale kişileştirilerek bekçiye benzetilmiş, denizi iki taraftan doldurmak suretiyle yeniden kurulan ve emsallerinin en derini olan Boğaz'ın çok büyük bir lütuf olduğu vurgulanmıştır.

Teşbîb bölümünün son üç beytinde (7-9.), kalelerin her tarafına muhafaza için konulan ve uzunluğuyla ejderhayı andıran toplardan söz edilmiştir. Bu topların ateşlenmesi durumunda düşmanın feryat figanla kıyametler koparacağı ve kalelerin inşası sayesinde günahkâr kâfirlerin bakmak için bile gelemeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Medhiye (maksûd) bölümünün (10-17.) iki beyitlik girizgâhı, “lanetlenmiş düşmanların ara sıra iç boğazın içine kadar gelip burada yaşayanlara nihayeti ve haddi olmayan alçaklıklar ettikleri” mealindedir. Girizgâhtan sonraki ilk beyitte (12.), dünyada ve ahirette bahtı ve saadeti açık olarak nitelendirilen ve şanınin cömertlik olduğu vurgulanan Valide Sultan'ın bu hizmetiyle Müslümanların sığındığı yerin güvenliğini iki katına çıkardığına değinilmiştir. 13-15. beyitlerde yaptırdığı hayratla bu âlemde yegâne olduğu vurgulanan ve cömertliğiyle engin denizlere benzetilen Valide Sultan'ın sayesinde, bahtın gemi gibi ihسان denizine batmış olduğu ifade edildikten sonra yardımının, merhametinin ve mertliğinin büyüklüğü neşeli ve fazlasıyla hayra meyilli yaradılışına bağlanmıştır. Medhiyenin son iki beytini oluşturan 16-17. beyitlerde bu iki haşin kaleyi görenlerin bunları Allah'ın kendilerine bir yardımı ve takdiri olarak gördükleri ve bu iki hayrın sahibi Valide Sultan'ın dünyada uzun ömre ahirette Allah'ın güzel tecellisine nail olacağı aktarılmıştır.

Kasidenin dua bölümünün oluşturan 18-19. beyitlerde “Hayrat sahibinin muradı her ne ise hâsıl ola” duasına arştaki bütün meleklerinin âmin demesi ve âlemde bu hayratlara vesile olanların, Allah'ın merhametinin lütuflarına erişmesi temenni edilmiştir.

Şairin mahlasının kullanıldığı son beyitte, “Kilîd-i bahr-i İstanbul sedd-i pâk-i sultânî” dizesiyle tarih düşülmüştür.

2.5.2. Tarihî Metin

Bu kalelerin Hatice Turhan Sultan'ın kendine has akçesiyle yapıldığı belirtildikten sonra Hatice Turhan Sultan'ın oğlu IV. Mehmed Han'la Bursa'dan Edirne'ye gittikleri esnada Seddü'l-bahir kalelerine yaptıkları ziyaret aktarılmıştır. Metinde bu ziyaret esnasında IV. Mehmed'le annesine refakat edenlere, IV. Mehmed'in kalelerdeki incelemelerine ve bu incelemeler sonrası bu kalelerin inşasında emeği geçenlere ihسانlarda bulunmasına yer verilmiştir. Metnin sonunda böyle bir hayratı inşa ettirmenin Hatice Turhan Sultan dışında hiçbir valide sultana nasip olmadığı vurgulandıktan sonra bu hayratı görenlerin üç İhlâs ve bir Fâtîha okuyup sevabını Hatice Turhan Sultan'a bağışlamaları temenni edilmiştir.

Yukarıda ana hatlarıyla aktardığımız tarihî metin, bu yolculuğun Bursa'ya geldikten birkaç gün sonra başladığı; Gelibolu'ya ve Gelibolu'dan Vâlide Sultan'ın hayratlarını görmek için Anadolu yakasına kadrğalarla, Anadolu yakasından Edirne'ye gitmek için yine Gelibolu'ya başardayla geçildiği; Vâlide Sultan'ın Gelibolu'da kaldığı; bu

ziyarete dârü's-sa'âde ağası Mehmed Ağa, Sadrazam Mehmed Paşa ve iç halkından bazı kulların katıldığı; Sultan IV. Mehmed'in balyemez topları attırıp menzillerini öğrenmek suretiyle kalelerde incelemelerde bulunduğu; Sultan IV. Mehmed'in Vâlide Sultan'ın kethüdâsı Kapudan Mehmed Paşa'ya ve bu hayratların yapımında emeği geçenlere hilatlar giydirip ihşanlarda bulunduğu gibi ayrıntıları içermektedir.

Keskin bir gözlem gücüyle oluşturulan tarihî metin, Fahri Çetin Derin'in mezkûr çalışmasındaki 1070 tarihli kayıtla karşılaştırıldığında metnin yapısal açıdan farklı olduğu; ancak muhteva açısından genel olarak aynı olduğu görülmektedir:

...bu kal'aların binâsı için nâzır ta'yîn olunan yine Vâlide Sulţân hazretleriniñ kethüdâsı Kapudan Mehmed Paşa'ya ve bi'l-cümle bu hizmet-i 'aliyyeyede bulunan kullar ile mezkûr şadrâzam Mehmed Paşa lâlâlarınıñ ta'rîfiyle hil'atlar giydürüp ve hâllü hâlince bahşişler ve nüvâzişler buyurup...

...muhâfaza ve hizmet binâ ile me'mur olan vüzerâdan Kapudan Vezîr Ali Paşa'ya semmûrlü hıla'-ı fâhireler ile ikrâm ve atâyâ-yı vâfire in'âm buyurulduğundan gayrı sâ'ir huddâm dahi sadakât-ı aliyye-i Pâdişâhî ile ikrâm ü atâyâ şâdkâm oldılar... (Derin, 1993: 121).

Vekâyi-nâme'de bu yolculuğun muharrem ayının onuncu gününde (Aşure Günü) başladığı, bu yolculukta Anadolu yakasında bulunan Çar-dağı'ndan Gelibolu'ya geçildiği, kalelerin henüz tamamlanmadığı, Sultan IV. Mehmed'in Edirne'ye Safer ayının yirminci gününde vardığı gibi ayrıntılar bulunmaktadır. Bu ayrıntılardan hareketle Vekâyi-nâme'nin daha kapsamlı olduğu söylenebilir.

2.6. Belgenin Metni

Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-bahir

[Mefâ 'ilün/Mefâ 'ilün/Mefâ 'ilün/Mefâ 'ilün]

1. Temâşâ eyle resm-i hânedân-ı Âl-i 'Oşmânı
Ederler dâ'imâ hayrât için sa'y-ı firâvânı
2. Hüşüşâ mâder-i Şulţân Mehemmed Hân Gâziniñ
Ki ya'nî Vâlide Şulţân o ihsâna kerem kânı
3. Hülüş-ı kalb ile niyyet idüp âşâr u hayrâta
Erişdi evliyâdan kendüye imdâd-ı rûhânî
4. Ne hayrât etdi gör bu iki hışn-ı muhkemi seyr et
Ki olmuş her birisi şark-ıla garbîñ niğebânı
5. Binâ idüp bu iki kal'ayı her iki cânibde
Emîn etdi 'adûlardan bilâd-ı ehl-i imânı
6. Ne himmetdir bu kim iki taraftan doldurup bahri
Yeñiden bir boğaz tarh etdi kim bu ka'r-ı akrânı
7. Dağı her cânibinde vâz' olındı öyle toplar kim
Görinür her biri güyâ bir ejderhâ-yı tülânî
8. Şaçup âteşlerin her biri hışm-ıla atıldıkda
Kıyâmetler koparır düşmene feryâd u efgânı

9. Bu etrāfa meger ŧimden girü küffār-ı nā-pākūñ
Gelüp baķıŧmaġa bir zerre deñlü var mıdur cānı
10. Velī evvel ne zaħmetler çekerdi cevr-i kāfirden
Boġazdan ŧaŧra olan yerlerin erbāb-ı sükkānı
11. Varup tā iç boġaziñ karŧusunda gāhī mel‘ünler¹
O deñlü mel‘anet eylerdi kim yok ġadd ü pāyānı
12. Bi-ħamdi’llāh ki ol devletlü sultān-ı kerīmü’ŧ-ŧān
İki ġat eyledi cāy-ı penāh-ı Müslümānānı
13. ‘Aceb deryā-yı ‘ummāndır seħāvetde o ŧultān kim
Felek keŧtī gibi olmuŧ ġarīķ-i baħr-ı iħsānı
14. ŧalāħ eyle mürüvvet merhamet himmet kemālinde
Anıñcün ġayra mā’ildür ziyāde ŧab‘-ı ġandānı
15. Daħı ŧimdiye dek bir Vālide ŧultān bu ‘ālemde
Bu ġüne vāz‘-ı ġayrāt etmege olmadı erzānı
16. Görenler bu iki ġıŧn-ı ġaŧını dā’imā derler
Zihī taķdīr-i Yezdānī zihī tevfiķ-i Rābbānī
17. Bu iki ġayr iki ‘ālemde iki ecre ŧāhiddür
Birisi ŧül-i ‘ömr [ü] birisi dīdār-ı Subħānī
18. Murādı her ne ise ehl-i ġayrātın ola ġaŧılı
Diye āmīn buña hep ġudsiyān-ı ‘arŧ-ı Raħmānī
19. Buña bā’iŧ olanlar daħı kim var ise ‘ālemde
Ola bār-ı Ĥudānıñ mazħar-ı eltāf-ı ġufrānı
20. Budur bu ġal’anıñ her birine tāriħ ey ‘Abdī
Kilīd-i baħr-i İstanbul sedd-i pāk-i sultānī

(Sene 1070)

Ma‘lüm ola ki bu ġal’alar devletlü seħāvetlü Vālide ŧultān ġazretlerine maħŧuş kendü aķçesiyle yapılmıŧdur. Ol vaķt ciġer-küŧesi ömri ġaŧılı Ġāzī ŧultān Meħmed Ĥan ġazretleriyle maħrüse-i Bursa’ya geldiklerinde biraz eyyāmdan ŧonra Edirne’ye ‘azīmet buyurup Gelibolu’ya ġadırgalarla geķildi. Nihāyet boġaz ġıŧarların ve Vālide

¹ Beytin baŧında “velehu” ibaresi bulunmaktadır.

Sultân hazretlerinin bu güzide âşârların görmek murâd-ı hümâyün-ı pâdişâhî olmağla bir günden sonra kadırgalarla Anadolu yakasına geçilüp vezir-i şâhib-tedbir Şadrâzam Mehmed Paşa hayr-cûları ve iç halkından biraz kulları bile karadan ilgâr buyurıldı. Lâkin devletlü Vâlide Şultân Hazretleri Gelibolu'da kalıp taraf-ı şeriflerinden hayr-h'âh-ı hürmet-i 'aliyyeleri olan sadâkatlü dârü's-sa'âdet ağası Mehmed Ağa bendeleri sa'âdetlü pâdişâh gâzî hazretleriyle böyle idiler çünkü ibtidâ iç boğazda olan hîşârları görüp ve her birinin bedenlerini müşerref eyleyüp iki cânibden balyemez topların atdırup her biri ne kadar menzil sürdüğünü bildi. Dizdârlarına ve topçılara ve bekçilerine ihsânlar kıldı ve oradan bu cedîd boğaza gelüp ve bu muhkem kal'aları temâşâ buyurup bir iki cânibde olan balyemez topların atdırup ve deryâya töldürmeğe toprak taşıyanlara ihsânlar edüp ve bunda bulunan alay beglerine ve muhafîz paşalara ve bu kal'aların binâsı için nâzır ta'yîn olunan yine Vâlide Sultân hazretlerinin kethüdâsı Kıpudan Mehmed Paşa'ya ve bi'l-cümle bu hizmet-i 'aliyyeyede bulunan kullar ile mezkûr şadrâzam Mehmed Paşa lâlâlarının ta'rîfiyle hil'atlar giydürüp ve hâllü hâlince bahşîşler ve nüvâzîşler buyurup cümlesini memnûn eyledikten sonra sa'âdetle başardaya binüp yine Gelibolu'ya teveccüh eylediler ki tâ oradan mâ-hüve'l-mağşûd olan ma'hrûse-i Edirne'ye 'azîmet buyuralar. Bu dağı ma'lûm ola ki böyle hayrât şimdiye dek dağı bir vâlide sultâna müyessser olmamışdır. İmdi bu târîh ve 'alâmeti görenlerden mercüdür ki üç İhlâş-ı şerîfle bir Fâtîha-i şerîfe okuyup şevâbını bu kal'aları yapdıran şehâvetlü devletlü Vâlide Sultân Hazretlerine bağışlayalar.

3. SONUÇ

Hiçbir bilim dalının içinden çıktığı topluma, çevreye ve hadiselere duyarsız kalması düşündürülemez. Çünkü bilim dallarının bilinenden hareketle bilinmeyen keşfetmek suretiyle gelişmesi; içinden çıktığı toplumu, çevreyi ve hadiseleri irdelemesiyle mümkündür. Kurmaca metinlerden teşekkül eden edebiyat da içinden çıktığı toplumun gerçeğine duyarsız kalmaz, bu gerçeğe ait malzemeyi duygu ve dünya görüşü ekseninde yorumlayarak aktarır.

Disiplinler arası etkileşim olarak adlandırdığımız bu durumun güzel örneklerinden biri de Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa'nın yazdığı Târîh-i Kal'a-i Seddü'l-Bahir belgesidir. Yirmi beyitlik bir kasideden ve on beş satırlık tarihî bir metinden teşekkül eden belge, sade bir dil ve üslûpla yazılmıştır. Tarihçiliğiyle ön plana çıkmış olan Abdî Paşa'nın kasidede kullandığı sanatlı söyleyiş, tarih düşürme ve aruzu uygulamadaki başarısı şairlik yönünü de ortaya koymaktadır. Abdî Paşa'nın derin gözlem gücünü yansıtan tarihî metinde Türkçenin sözcük dizinine uygun fiilimsilerle örülü birleşik cümleler kullanılmıştır. Yer yer edilgen çatılı fiillerin ve fiilimsilerin de kullanıldığı metinde genel olarak etken çatılı fiiller ve fiilimsiler kullanılmıştır.

Tarihî metnin ve tarihî metnin muhtevasını genel olarak yansıtan kasidenin aynı sayfada sunulmuş olması dikkat çekicidir. Disiplinler arası etkileşimin en somut tezahürlerinden olan belge bilim dünyasının hizmetine sunularak disiplinler arası etkileşim ve tür literatürüne katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2006). *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası; Edebi Türler ve Tarzlar*. Fenomen Yayınları.
- Aydemir, Y. (2003). Türk Edebiyatında Kaside. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 22, 133-168.
- Canata, A. (2022). Edebiyat-Tarih ilişkisi ve edebî eserin tarihselliği üzerine tartışmalar. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 16-25. <https://doi.org/10.48066/kusob.963883>
- Derin, F. Ç. (1993). *Abdurrahman Abdî Paşa Vekâyi'nâme'si (Tahlil ve Metin Tenkidi)*. [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- İnan, G. (2019). *Rüstem Paşa Tarihi Olarak Bilinen Târîh-i Âl-i Osmân (İnceleme - Tenkitli Metin)*. TYEKB Yayınları.
- İnce, A. (2018). *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi Tezkiretü's Şu'arâ (İnceleme - Metin)* <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-203805/mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39ara.html>
- Karaca, F. (2011). Turhan Sultan. *TDVİA*. 41, 423-425.
- Koşık, H. S. (2020). *Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa Divançesi*. DBY Yayınları.
- Morkoç, Y. E. (2003). *Eğridirli Hacı Kemal'in Câmîü'n-Nezâir'i (Metin ve Mecmua Geleneği Üzerine Bir İnceleme)*. [Doktora Tezi, Ege Üniversitesi] <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Selçuk, B. (2008, Ekim 17-19). *Samsatlı Lucianus'a Göre Edebî Metin ve Tarihî Metin* [Sözlü Bildiri]. Uluslararası Samsatlı Lucianus Sempozyumu, Adıyaman Üniversitesi.
- Uçan Eke, N. (2014). ABDÎ, Nişancı Abdurrahman Abdî Paşa. *TEİS*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/abdi-nisanci-abdurrahman-abdi-pasa>
- Uzun, M. İ. (1994). Ebeced. *TDVİA*. 10, 68-70. <https://www.hadisarabul.com/hadis/14312-Bu-sancagi-Allahi-ve-Res%C3%BBlunu-seven-Allahin-fethi-kendisine-nasip-edecegi-bir-yigide-verecegim>

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

Yazar 1: Araştırmada literatür taraması, araştırma ve analizlerin tamamı.

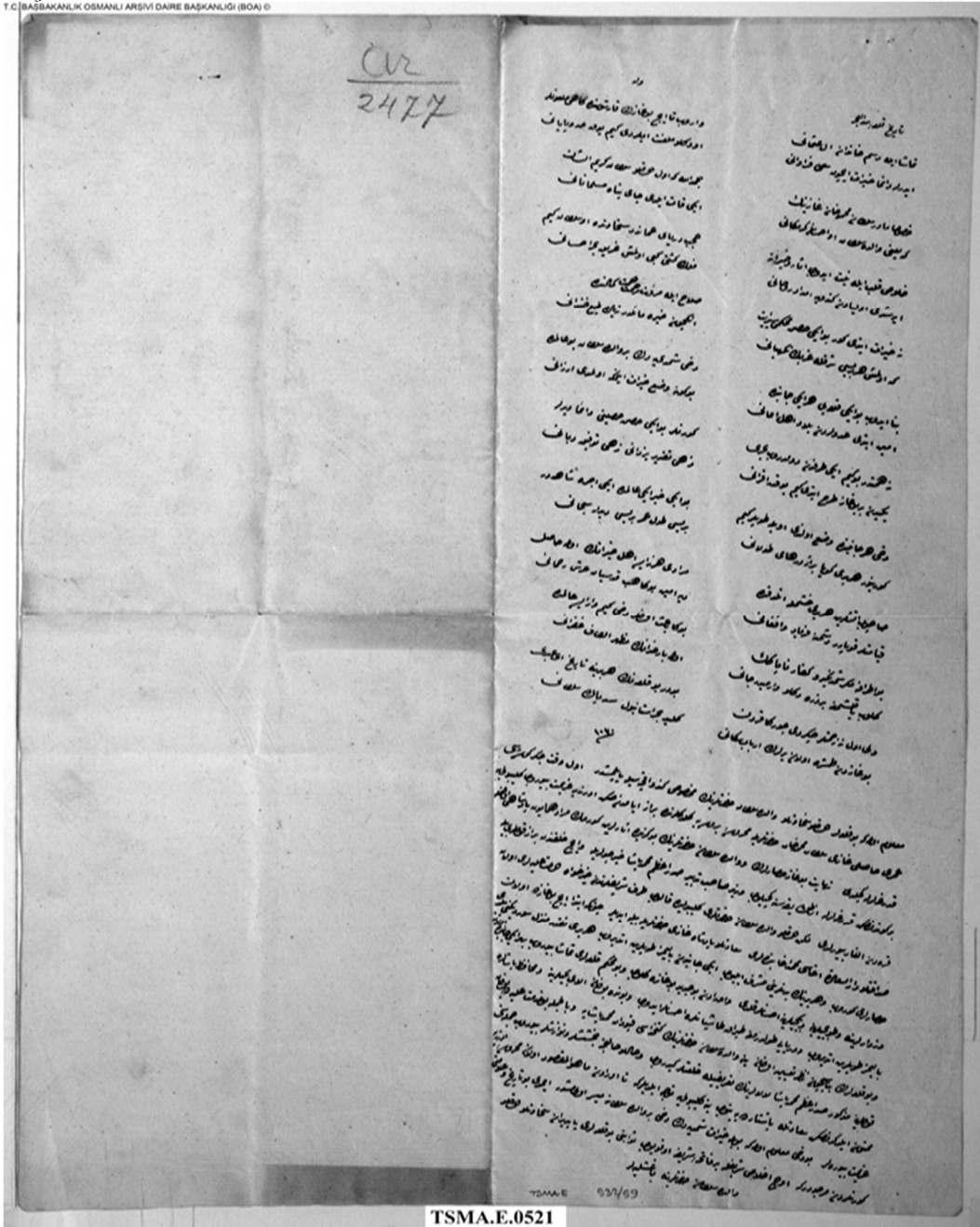
ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Ek-1.

Orijinal Metin

T.C. BAŞBAKANLIK OSMAKLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©

T.SMA.E.0521

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 18.11.2023
Kabul Tarihi : 03.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1392733>

TERS YÜZ ÖĞRENME İLE YAPILANDIRILMIŞ OKUL DIŞI FEN EĞİTİMİNİN 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN AKADEMİK BAŞARILARINA ETKİSİ: OYUN PARKI ÖRNEĞİ*

Ayşe Özlem ÜNLÜTÜRK¹, Büşra BAKİOĞLU²

ÖZ

Bu araştırmanın amacı, 8. sınıf “basit makineler” ünitesi kazanımlarının bir çocuk parkında ters yüz öğrenme modeli ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme ortamı etkinlikleri ile desteklenerek öğretilmesinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin belirlenmesidir. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Araştırmanın örneklemi, 2020- 2021 eğitim-öğretim yılının ikinci yarıyılında, Karaman il merkezindeki bir devlet ortaokulunda öğrenim gören 8. sınıf düzeyindeki 44 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verileri, 8. sınıf “basit makineler” ünitesine yönelik başarı testi ile toplanmıştır. Araştırma sonucunda ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme destekli fen eğitimi ve okul dışı öğrenme destekli fen eğitiminin öğrencilerin akademik başarılarını artırdığı tespit edilmiştir. Fen derslerinin ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme etkinlikleri ile desteklenerek işlenmesi, okul dışı öğrenme etkinliklerinin ters yüz öğrenme ile yapılandırılması gibi önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Basit makineler ünitesi, Fen eğitimi, Okul dışı öğrenme, Oyun parkı, Ters yüz öğrenme

¹ Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, ayseozlem.unluturk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1129-2534>

² Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, busrabakioglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7997-1018>

*Bu çalışma birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Article Type : Research Article
Date Received : 18.11.2023
Date Accepted : 03.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1392733>

THE EFFECTS OF OUT-OF-SCHOOL SCIENCE EDUCATION STRUCTURED WITH FLIPPED LEARNING ON THE ACADEMIC SUCCESS OF 8TH GRADE STUDENTS: THE EXAMPLE OF THE PLAYGROUND

Ayşe Özlem ÜNLÜTÜRK¹, Büşra BAKİOĐLU²

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the effect of teaching the 8th grade "simple machines" unit objectives in a children's playground, supported by out-of-school learning environment activities structured with the flipped learning model, on the academic achievement of students. In the research, a quasi-experimental design with a pretest-post-test control group, one of the quantitative research methods, was used. The sample of the research is 44 students at the 8th-grade level studying at a public secondary school in Karaman city centre in the second semester of the 2020-2021 academic year. Research data were collected with an achievement test for the 8th grade "simple machines" unit. As a result of the research, out-of-school learning-supported science education structured with flipped learning and out-of-school learning-supported science education increased the academic success of students. Suggestions were made, such as teaching science lessons supported by out-of-school learning activities structured with flipped learning and structuring out-of-school learning activities with flipped learning.

Keywords: Simple machines unit, Science Education, Out-of-school learning, Playground, Flipped learning

¹ Teacher, Ministry of Education, ayseozlem.unluturk@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1129-2534>

² Assoc. Prof. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Education, busrabakioglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7997-1018>

* This study was produced from the first author's master's thesis.

1. GİRİŞ

Okulda öğrenme, belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleşen faaliyetlerin bireyin yaşantısına rehberlik etme sürecidir (Fidan, 2012). Eğitimciler, okul duvarları ile sınırlı alanlarda bireyin yaşantısında yer eden fen konularının gerekli düzeyde kazandırılması için derslerini çeşitli yöntemlerle zenginleştirmekte; fakat bireyin kendi yaşamında kendisinin birebir deneyerek öğrenmesini sağlayan yöntemlerin kavramayı artırdığı bilinmektedir (Akay, 2013; Aksoy, 2003; Marin & Recipient, 2011). Milli Eğitim Bakanlığının yayımladığı 2023 vizyonuyla da desteklenen okul dışı öğrenme, okul duvarları dışında yer alan herhangi bir alanda bireyin planlanmış öğrenme etkinlikleriyle yaparak yaşayarak öğrenmesi olarak tanımlanmaktadır ve bu yöntem ulusal araştırmalarla akademik başarı, tutum, kaygı ve motivasyon gibi birçok farklı değişkenler açısından da incelenmiştir (Bakioğlu, 2017; Bodur & Yıldırım, 2018; Bozdoğan vd., 2015; Demirel & Özcan, 2020; Karşı vd., 2019; Soysal, 2019; Türkmen, 2018; Yavuz, 2012; Yavuz Topaloğlu & Balçın, 2021). Bireyin hayatının ilk yıllarından beri katılım sağladığı yaparak yaşayarak öğrendiği ve sosyalleştiği alanlardan olan oyun parkları ve oyun alanları da okul dışı öğrenme ortamına uygun alanlardır. Bu alanlar bireyin farkında olmadan birçok Fen Bilimleri dersi kazanımlarını deneyimleyebildiği ortamlar oluştururlar. Bu deneyimlerin Fen Bilimleri ders konularıyla ilintili bir şekilde kavratılabilmesi için planlı öğrenme etkinliklerine ihtiyaç vardır. Oyun parklarında, kuvvet, iş ve enerji, basınç, statik elektrik, basit makineler ve daha birçok Fen Bilimleri dersi konu içerikleri etkinliklerle sunulabilir. Lunaparkların (Escobar, 1990; Kuczma, 1977; Nathan, 1990; Roeder, 1975), tabiat parklarının (Varnacı Uzun, 2020), tema parkların (Tho vd., 2015) okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanıldığı araştırmalar bulunmaktadır. Laçın Şimşek (2021), *Okul Dışı Ortamlarda STEM Eğitimi* isimli kitapta parklarda STEM eğitimine ilişkin bir plan örneği sunmuş ve bu planda okul dışı öğrenme ortamı olarak bir oyun parkını kullanmıştır. Ancak “oyun parkları ve okul dışı öğrenme” ve “çocuk parkları ve okul dışı öğrenme” anahtar kelimeleri ile taratıldığında alan yazında küçük oyun parklarının okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanıldığı bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Bu alanların da öğretim amaçlı kullanımına örnek olacak araştırmalara gerek olduğu görülmektedir. Okul dışı öğrenme, uygulama öncesi, uygulama süreci ve uygulama sonrasında yapılacak etkinliklerin öğretim programındaki kazanımlarla ilintili planlandığı bir süreçtir. Okul dışı öğrenme ortamlarında bulunmadan önce yapılan etkinliklerin gezinin amacına ulaşmasına etkisi ile ilgili birçok araştırma yapılmış ve bu araştırmalar sonucunda okul dışı öğrenme ortamına gidilmeden önce öğrencileri ortam hakkında bilgilendirmenin, gidilecek ortamla ilgili etkinlikler yapmanın, öğrencilerin ortamla ilgili araştırmalar yapmaları ve araştırmalarını sunmalarının, broşürler hazırlanmasının ve dağıtılmasının öğretime gidiş gelişte disiplin sağlamak ve öğrenilecekleri planlamak adına avantaj, öğrenciye ise ilgi, merak ve motivasyon sağladığı gözlenmiştir (Anderson vd., 2000; Bitgood, 1989; Gennaro, 1981; Kromba & Harms, 2008; Rennie & Johnston, 2004). 2003 ve sonrasında dünyaya gelen ve Z kuşağı olarak da adlandırılan bireyler, teknolojiyi ve dijital ortamları günlük yaşantılarına uyumlamış ve öğrenme etkinliklerini bu ortamlarla gerçekleştiren bireylerdir (Ardıç & Altun, 2017). Dijital ortamlarda bilgiye hızlı erişimin, bireysel etkinlikleri ve sosyalleşerek öğrenimi değerli hale getirdiği düşünülürse, bireyin kuramsal bilgileri yaparak yaşayarak öğrenmesinin ve akranlarıyla etkileşmesinin, öğrenmenin kalıcılığı için önem oluşturduğu ve kazanılan bilginin hayata aktarımını sağladığı söylenebilir. Hayatın içinden gelen Fen Bilimleri ders kazanımlarının okul içi etkinliklerle kısıtlanmaması, bu kazanımların belirli bir plan dahilinde kazanıma uygun okul dışı öğrenme etkinlikleri ile desteklenmesi önem arz etmektedir. Z kuşağı olarak adlandırılan neslin bilişim ve teknoloji desteğiyle öğrenmeye istekli olduğu, dijital destekli öğrenenlerin, yazılı metinleri sıkıcı buldukları, bunların yerine öğrenme aracı olarak resim, ses, animasyon, video gibi görsel ve işitsel materyalleri yeğledikleri ve öğrenme için bilgisayar, cep telefonu ve internet gibi ortamları kullandıkları bilinmektedir (Gününç, 2011). Z kuşağının bu yatkınlığı, harmanlanmış öğrenme etkinliklerinin okul dışı öğrenme etkinliklerine aktarımının ne gibi sonuçlar getireceğini düşündürmektedir. Ters yüz sınıf modeli, harmanlanmış öğrenme modellerinden biridir ve birçok alanda özellikle de üniversitelerde çokça kullanılan bir yöntemdir (Chen vd., 2019; Kozikoğlu, 2019; Sakar & Uluçınar Sağır, 2017). Bu yöntem, kazanımlara yönelik kuramsal bilgilerin evde genellikle dijital öğrenme ortamlarıyla kısa videolar şeklinde aktarılması, uygulama ve etkinliklerin ise sınıfta öğretmen rehberliğinde yapılmasını temel alır (Lee & Yeung, 2021). Ters yüz öğrenmenin fen eğitimine etkisini akademik başarı, STEM mesleklerine ilgi, zihinsel risk alma becerileri, öz düzenleme becerileri, fen öğrenme motivasyonu gibi değişkenler açısından inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. (Aksoy, 2020; Coşkun, 2021; Eser, 2021; Söndür, 2020; Ültay vd., 2023). Millî Eğitim Bakanlığı da yayımladığı 2023 vizyonunda dijital materyaller ile basılı materyallerin ilişkilendirilmesi ve dijital materyallerin ana öğretim materyali olarak kullanımının yaygınlaştırılmasının hedeflendiğini bu içeriklerin bireysel öğrenme deneyimlerinin yaşanabildiği ortamlarla etkin hale getirilmesinin sağlanması gerektiğini belirtmektedir. Özetle, 2023 vizyonunda okul dışı öğrenme ortamlarının bireyin kazanımları kavramasındaki olumlu etkisi kadar dijital ortamlarla etkinleştirilen bireysel öğrenmelerin de eğitim ile ilişkilendirilmesinin etkin öğrenmeyi sağlayacağı ön görülmüştür. Okul dışı öğrenme ortamında bulunmadan önce etkinliklerin nasıl yapılacağını ve uygulanacağını öğrenciler tarafından bilinmesi öğretmenin sadece uygulamalar için rehberlik etmesini, öğrencilerin bireysel ya da gruba deneyim kazanabilmesi için yeterli zamana da sağlayacaktır. Bu bağlamda okul dışı öğrenme ortamıyla desteklenmiş fen derslerinde okul dışı

ortamda yapılacak etkinlik ve uygulamaların videolarla öğrencilere bireysel öğrenme hızlarına uygun şekilde sunulması, öğrencilere izletilen videolar ve işlenecek konularla ilgili sorular sorularak geri dönütler alınması ve okul dışı etkinliklerin bu dönütlere göre yapılandırılmasının öğrenme çıktılarının değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenlerle okul dışı öğrenme destekli fen eğitiminin ters yüz öğrenme ile yapılandırılmasının, öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin araştırılmasının önem arz ettiği düşünülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı dahilinde bulunan 8. sınıf “basit makineler” ünitesi kapsamındaki kazanımların okul dışı öğrenme ortamı etkinliklerinin ters yüz öğrenme modeliyle yapılandırılarak öğretilmesinin öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın problemi; “Ters yüz öğrenme modeli ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme ortamı destekli fen eğitimi 8. sınıf öğrencilerinin akademik başarılarını etkilemekte midir?” şeklinde belirlenmiştir.

Alt problemleri ise;

2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı dahilindeki 8. sınıf “basit makineler” ünitesi kazanımlarının öğretilmesi sırasında;

- 1- Ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme ortamı destekli (TY-ODÖD) fen eğitimi uygulanan deney 1, okul dışı öğrenme destekli (ODÖD) fen eğitimi uygulanan deney 2, mevcut programın okulda uygulandığı (MP) kontrol grubunun akademik başarı ön test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?
- 2- TY-ODÖD fen eğitimi uygulanan deney 1, ODÖD fen eğitimi uygulanan deney 2, MP okulda uygulanan kontrol grubunun akademik başarı son test puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark var mıdır?

şeklinde belirlenmiştir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmada deneysel desenlerden ön test-son test kontrol gruplu yarı deneysel desen kullanılmıştır. Yarı deneysel desen kullanılmasının sebebi; bu desenin, araştırma gruplarına seçkisiz atama mümkün olmadığına kullanılan bir yöntem olmasıdır. Eğitim alanında yapılan araştırmalarda, deney ve kontrol gruplarına yanlı atama mümkün olduğu için, genelde yarı deneysel desen kullanılır (Çepni, 2012; Özmen, 2019). Deney ve kontrol gruplarının kolaylık (uygun) örnekleme yöntemiyle belirlenmesinin sebebi, bu yöntemin, zaman, para ve iş gücü kaybını önleme imkânı sağlamasıdır (Büyüköztürk vd., 2014).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Karaman ilinde öğrenim görmekte olan 8. sınıf seviyesindeki öğrencilerden oluşmaktadır. Örnekleme ise Karaman ili merkez ilçesindeki bir devlet ortaokulunda öğrenim gören 8. sınıf seviyesindeki, deney 1, deney 2 ve kontrol grupları olarak üç şubeden oluşmaktadır. Deney ve kontrol gruplarının bu üç şube arasından rastgele seçilmesi ile örneklem belirlenmiştir. Grupların cinsiyet dağılımları Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Çalışma grubunun demografik değişkenleri

	Kadın	Erkek	Toplam
Deney 1	8	6	14
Deney 2	7	9	16
Kontrol	7	7	14
Toplam	22	22	44

Araştırma 22’si kadın 22’si erkek olmak üzere üç gruptan oluşan toplam 44 öğrenci ile gerçekleştirilmiştir. TY-ODÖD uygulama yapılan deney 1 grubu, sekizi kadın, altısı erkek toplam 14 öğrenciden; ODÖD uygulama yapılan deney 2 grubu ise yedisi kadın, dokuzu erkek toplam 16 öğrenciden oluşmaktadır. MP’nin okulda uygulandığı kontrol grubunda ise yedi kadın, yedi erkek olmak üzere toplam 14 öğrenci vardır.

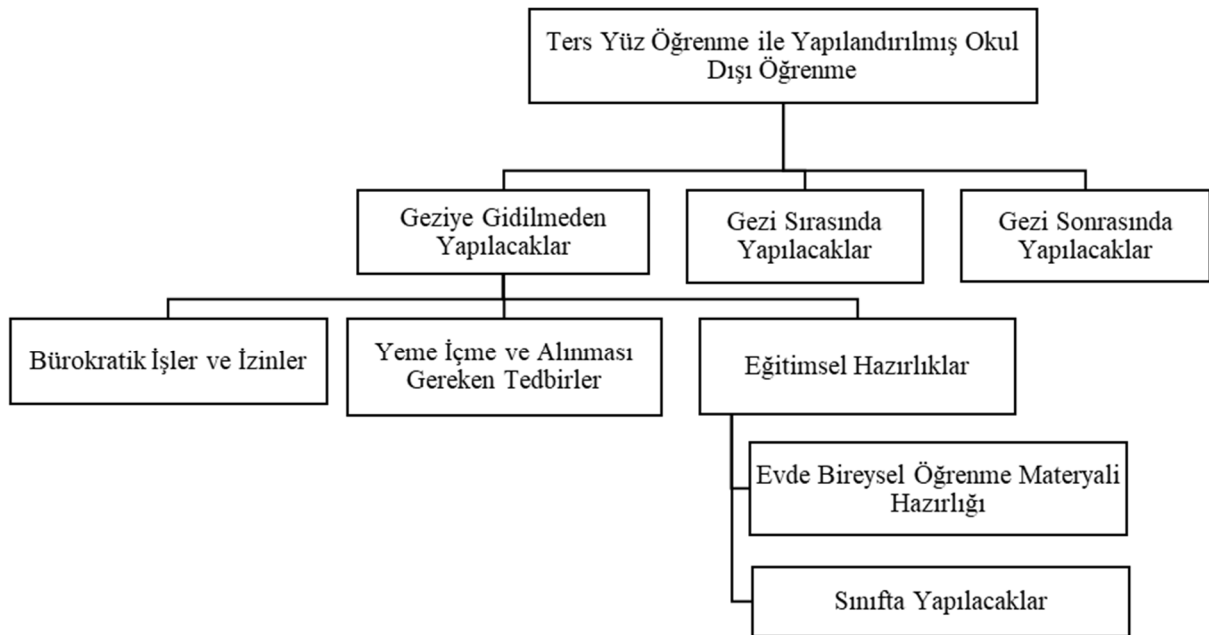
2.3. Veri Toplama Aracı ve Veri Toplama Süreci

Araştırma kapsamında öğrencilerin akademik başarılarını ölçmek için Özkan ve Eryılmaz Muştu (2018) tarafından geliştirilen Basit Makineler Ünitesi Başarı Testi (BMÜBOT) kullanılmıştır. Başarı testi 19 çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. ITEMAN analizi sonucunda testin güvenilirliği .882 ve ayırt edicilik katsayısı .576, ortalama madde güçlük indeksi ise .249 olarak belirtilmiştir.

Araştırma 2020-2021 eğitim öğretim yılının ikinci yarısında 2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programı dahilinde bulunan “basit makineler” ünitesi kapsamında gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler üç hafta süre ile “basit makineler” ünitesi sınıf içi etkinlikler ile işlemişlerdir. Okul dışı öğrenme ortamına gidilmeden önce, ters yüz öğrenme yöntemi ile bu ortamda yapılacaklar ve ortam hakkında bilgilendirilmişlerdir. Ön test verilerinin elde edilmesi için üniteye başlamadan önce BMÜBT araştırmacı tarafından örneklemedeki öğrencilere aynı anda uygulanmıştır. BMÜBT ön test sonuçlarına göre üç grubun da başarı puanları arasında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Bu sonuç neticesinde üç sınıf arasından tesadüfi bir şekilde belirlenen deney 1, deney 2 ve kontrol grubu için ders planları oluşturulmuştur.

2.3.1. Ters Yüz Öğrenme ile Yapılandırılmış Okul Dışı Öğrenme Uygulamaları

Ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme süreci Şekil 1’ de sunulmuştur.

Şekil 1. Ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme

Şekil 1’de görüldüğü gibi geziye gidilmeden, gezi sırasında ve gezi tamamlandıktan sonra yapılması gereken her etkinlik planlanmıştır. TY-ODÖD fen eğitimi uygulamasında ise geziye gidilmeden yapılması gereken eğitimsel hazırlıklara ek olarak öğrencilerin evde bireysel olarak ön bilgi edinimini sağlayan materyallerin hazırlanması ve planlanması da eklenmiştir.

Okul dışı öğrenme ortamında bulunmadan öğrencilere oyun parkını ve parkta yapılacakları anlatan bir video hazırlanmıştır. Videoda ters yüz öğrenmeye uygun olarak oyun parkında neler yapılacağını görüntülü ve sesli olarak anlatan bir içerik hazırlanmıştır. Bu videoda, belirlenen etkinliklerin kazanımlar ile ilişkili olarak hazırlanan etkinlikler yer almaktadır. Ayrıca videonun 02.14, 06.14, 07.03, 08.41 ve 08.52’nci dakikalara bu dakikalardan önce yapılan etkinliklere (çıkırık, eğik düzlem vb.) yönelik sorular eklenmiştir. Video, çekildikten sonra Movavi Editor Plus programı kullanılarak birleştirme, ses ve müzik montajı gibi işlemlerle son haline getirilmiştir. Hazırlanan video dokuz dakika dokuz saniye sürmektedir. Öğrencilerin videoyu izleyebilecekleri FlipQuiz, Padlet, Edpuzzle, EBA gibi birçok uygulamalar bulunmaktadır. Bu araştırmada sanal sınıf uygulamalarından birisi olan Edpuzzle uygulaması tercih edilmiştir.

Öğrencilerin videoları izleyip izlemedikleri ve sorulara verdikleri cevaplar kontrol edilmiştir. Gerekli dönütler verilmiştir. Ayrıca öğrencilerin verdiği cevaplara göre etkinliklerin niteliği de şekillendirilmiştir.

Gezi öncesi sınıf içi uygulamalar iki ders saati olarak planlanmıştır. Öğrencilere gidilecek oyun parkında yer alan oyuncakların resimleri gösterilmiştir. Bu oyuncakların hangi basit makine prensibiyle çalıştığına dair beyin fırtınası yapılmıştır. Öğrencilere bir çalışma kâğıdı verilmiş ve soruları yazarak cevaplandırmaları istenmiştir. Sonrasında verilen cevaplar hep birlikte değerlendirilmiştir. Son olarak öğrencilere araştırmacı tarafından hazırlanan broşürler dağıtılmıştır. Sonra okul dışı öğrenme ortamına geçilmiştir. Tablo 2’de bu ortamda kazanımlara göre yapılan etkinliklere yönelik bilgi verilmiştir.

Tablo 2.

Kazanımlara göre yapılan etkinlikler

Kazanımlar	Yapılan Etkinlikler
F.8.5.1.1. Basit makinelerin sağladığı avantajları örnekler üzerinden açıklar.	Oyun parkında yer alan kaydırak (eğik düzlem), tahterevalli (kaldıraç), Makara (salıncağa kurulan makara sistemi) ve dönme dolap (çıkırık) ile deneyler yapıldı ve etkinlik kâğıtları dolduruldu. Ardından etkinlik sonrası bu oyuncaklarla ilgili çalışma kâğıtları dağıtıldı ve öğrencilerin doldurması sağlandı.
F.8.5.1.2. Basit makinelerden yararlanarak günlük yaşamda iş kolaylığı sağlayacak bir düzenek tasarlar.	Gezi sonrası öğrencilere okulda taslak çizim kâğıtları dağıtıldı ve yapılan taslak çizimler panoda sergilendi.

Park alanında öğrencilerle izledikleri video ile ilgili konuşulmuş ve ön öğrenmeleri üzerine yorumları dinlenmiştir. Öğrencilerin soruları cevaplanmıştır. Her öğrenciye deney föyleri ve etkinliklerin yer aldığı kitapçıklar dağıtılmıştır ve belirlenen gruplar parktaki oyuncaklara dağılmışlardır. Deneyini ve deneye ait etkinliğini bitiren grup bir sonraki oyuncuğa geçerek tüm oyuncaklarda gözlem ve deney yapma şansı bulmuştur. Öğretmen gerekli zamanlarda gruplara yardımcı olmuş ve onları yönlendirmiştir.

Tüm gruplar, araştırmacının hazırladığı salıncak (dört makaradan oluşan palanga), kaydırak (eğik düzlem), tahterevalli (kaldıraç) ve dönme dolap (çıkırık) ile etkinliklerini tamamladıktan sonra, araştırmacının parka getirdiği bisiklet üzerinde tartışılmıştır. Dışli çarkların çalışma prensibinin öğrencilerin deneyerek keşfetmeleri ve bisikletin bir bileşik makine olduğu, farklı basit makinelerden oluştuğu sonucuna varmaları sağlanmıştır. Parkta yer alan spor aletlerinin hangi basit makine sistemleriyle çalıştığı tartışılmıştır ve öğrenciler tarafından denenerek keşfedilmiştir. Araştırmacının yanında getirdiği farklı boyutlardaki vidalar ve alyan anahtarlarının çalışma prensipleri de öğrencilerle birlikte belirlenmiştir. Bu aletlere ait etkinliklerin de öğrenciler tarafından yapılması sağlanmıştır. Son 10 dakika öğrencilerin parkta serbestçe oynamalarına izin verilmiştir.

Gezi sonrası öğrencilerden farklı basit makinelerden esinlenerek günlük yaşantıları için iş yapma kolaylığı sağlayan bir düzenek tasarımları ve bunu çizmeleri istenmiştir. Bu aşamada öğrencilere araştırmacının hazırladığı şablon içeren kâğıtlar dağıtılmıştır. Tasarımlarında hangi basit makineyi hangi amaçla kullandıklarını açıklayan öğrenci tasarımları sergilenmiştir. Öğrenciler, çektikleri fotoğraflarla ve yine başka görsellerle pano hazırlamışlardır. Ayrıca okul koridorunda yer alan TV monitöründen de ders aralarında çekilen videoların tüm okul tarafından izlenmesi sağlanmıştır. BMÜBT de son test olarak öğrencilere uygulanmıştır.

2.3.2. Okul Dışı Öğrenme Uygulamaları

Tüm bürokratik işlemler ve izinler alınmış, öğrencilerin okul dışı öğrenme ortamına ilişkin yeme, içme ya da kıyafete ilişkin önlemlerinin alınması sağlanmıştır.

Okul dışı öğrenme ortamına gidilmeden önce sınıf içi uygulamalar iki ders saati olarak planlanmıştır. Öğrencilere gidilecek oyun parkında yer alan oyuncakların resimleri gösterilmiştir. Bu oyuncakların hangi basit makine prensibiyle çalıştığına dair beyin fırtınası yapılmıştır. Öğrencilere bir çalışma kâğıdı verilmiş ve soruları yazarak cevaplamaları istenmiştir. Sonrasında verilen cevaplar hep birlikte değerlendirilmiştir. Son olarak öğrencilere araştırmacı tarafından hazırlanan broşürler dağıtılmıştır.

Okul dışı öğrenme ortamlarındayken sırasında parktaki belirlenmiş her düzeneğin çalışma prensibi öğrencilere deneylerle açıklanmıştır. Bu sayede düzeneğin kuvvetten mi yoksa yoldan mı kazanç sağladığını tartışarak bulmaları sağlanmıştır. Okul dışı öğrenme ortamlarında yapılan etkinlik görselleri Resim 1’de sunulmuştur.

Resim 1. Okul Dışı Öğrenme Ortamındaki Öğrenciler

Okul dışı öğrenme ortamlarında işlenen ders sonrasında tıpkı diğer grupta olduğu gibi öğrencilerden farklı basit makinelerden ilham alarak günlük yaşantıları için iş yapma kolaylığı sağlayan bir düzenek tasarımları ve bunu çizmeleri istenmiştir. Bu aşamada öğrencilere araştırmacının hazırladığı şablon içeren kâğıtlar dağıtılmıştır. Tasarımlarında hangi basit makineyi hangi amaçla kullandıklarını açıklayan öğrenci tasarımları sergilenmiştir. Öğrenciler, çektikleri fotoğraflarla ve yine başka görsellerle pano hazırlamışlardır. Ayrıca okul koridorunda yer alan TV monitöründen de ders aralarında çekilen videoların tüm okul tarafından izlenmesi sağlanmıştır. BMÜBT son test olarak öğrencilere uygulanmıştır.

2.3.3. Okulda İşlenen Fen Eğitimi Uygulamaları

2018 Fen Bilimleri Dersi Öğretim Programında yer alan “basit makineler” ünitesinin tamamı üç grupta da mevcut programda yer alan öğretim yöntem ve teknikleriyle MEB’in yayınladığı ve öğrencilere dağıttığı ders kitabındaki etkinlik ve deneyler dâhilinde okulda işlenmiştir. Kontrol grubuna da tıpkı deney gruplarında olduğu gibi üniteye başlamadan önce BMÜBT ön test olarak uygulanmıştır. Kontrol grubu okul dışı öğrenme ortamı etkinlikleri ve ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme etkinlikleri ile desteklenmeden ünite bitimi sonrasında BMÜBT son test olarak uygulanmıştır.

2.4. Kullanılan Ölçme Aracı ve Verilerin Analizi

Araştırmacının alt problemlerine cevap bulmak amacıyla, 8. sınıf öğrencilerine ön test-son test şeklinde uygulanan Özkan ve Eryılmaz Muştu (2018) tarafından geliştirilen, Basit Makineler Ünitesi Başarı Testi (BMÜBT) uygulanmıştır. Başarı testi 19 çoktan seçmeli sorudan oluşmaktadır. Testin güvenilirliği 0.882 ve ayırt edicilik katsayısı 0.576 olarak belirtilmiştir. BMÜBT geçerli ve güvenilir olduğu için veriler bu ölçekle elde edilmiştir.

Elde edilen verilerin analizinde IBM SPSS v21 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normalliği için basıklık-çarpıklık katsayıları incelenmiştir. Basıklık- çarpıklık testinin normal aralıkta çıkmaması ve çalışma grubunun tek tek 30’un altında toplamda ise 50’nin altında olması neticesinde araştırma verileri non-parametrik testler yapılarak analiz edilmiştir. Araştırmada yer alan gruplar arasında anlamlı farkın bulunup bulunmadığına ilişkin Kruskal Wallis H Testi analizi yapılmıştır. Bu analizler sonucunda gruplar arasında anlamlı farkın olduğunun tespit edilmesi durumunda hangi grubun farklılaştığını görmek içinse Mann Whitney U Testi analizi yapılmıştır.

2.5. Araştırmada Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırma yapılmadan önce etik kurul izinleri alınmıştır. Bu izinlerde öğrencilerin bilgilerinin saklı olacağı, araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı gibi bilgilere yer verilerek öğrencilere uygulanan ölçekte de bu bilgiler açık bir şekilde yazılarak öğrenciler aydınlatılmıştır. Okul dışı öğrenme ortamlarına yapılacak geziler için önce öğrenci velilerinden daha sonra Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Araştırma COVID-19 pandemisi sürecinde yapıldığı için 8. sınıf öğrencilerinin derslere katılımlarının sağlanması için araştırma öncesinde bilgilendirme yapılmıştır. Tüm gruplarda yer alan öğrencilerin COVID-19 pandemisinden eşit olarak etkilendiği varsayılmıştır. Dijital sıkıntı yaşayabilme ihtimaline karşın öğrencilere okulda yer alan bilişim teknolojileri sınıfındaki bilgisayarlarla da uygulama üzerinden videolar izletilmiştir. Ayrıca Youtube’a da yüklenerek öğrencilerin uygulama dışından da izleyebilmelerine olanak sağlanmıştır. Araştırmacılarından birisi dersin öğretmeni olduğu için yapılan uygulamanın ders notu için değil, bilimsel bir çalışma olduğu öğrencilere

açıklanarak ölçme aracına samimi ve doğru cevaplar vermeleri vurgulanmıştır. Uygulama aşamasında kontrol altına alınamayan değişkenlerin (hava koşulları, hastalık vb.) deney ve kontrol gruplarındaki öğrencileri mümkün olduğu kadar eşit düzeyde etkilemeleri için aynı hafta içinde uygulamalar yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın elde edilen verilerinin analizi sonucunda bulunan değerler verilmiştir. 8. sınıf öğrencilerine ön test-son test şeklinde uygulanan BMÜBT ile elde edilen bulgular araştırmanın alt problemlerine yanıt olacak şekilde tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemini “Deney 1, deney 2 ve kontrol grubu başarı testi ön test puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık var mıdır?” sorusu oluşturmaktadır. Bu alt probleme yanıt bulmak için yapılan Kruskal Wallis H Testi değerleri Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3.

Başarı Testi Deney 1, Deney2 ve Kontrol Grubu Ön Test Ortalama Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Değerleri

Grup	N	\bar{x}	Sd	X^2	p
Deney 1	14	6.21			
Deney 2	16	7.07	2	.251	.882
Kontrol	14	6.31			

* $p < .05$

Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin başarı testi ön test ortalama puanlarının gruplara göre anlamlı olarak farklılaşmış olduğunu belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H Testi sonucunda aralarındaki farkın anlamlı olmadığı bulunmuştur [$X^2 (2, n=44) = .251; p = .882$]. Yapılan analiz sonucunda uygulama öncesi kontrol ve deney gruplarında yer alan ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin başarı yönünden birbirlerine yakın olduğu görülmektedir.

3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemini “Deney 1, deney 2 ve kontrol grubu başarı testi son test puan ortalamaları arasında anlamlı düzeyde bir farklılık var mıdır?” sorusu oluşturmaktadır. Bu alt probleme yanıt bulmak için yapılan Kruskal Wallis H Testi değerleri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Başarı Testi Deney 1, Deney 2 ve Kontrol Grubu Son Test Ortalama Puanlarının Kruskal Wallis H Testi Değerleri

Grup	N	\bar{x}	Sd	X^2	p	η^2	Anlamlı fark
Deney 1	14	11.9					
Deney 2	16	12.3	2	6.076	.048	.141	Deney 2-Kontrol
Kontrol	14	8.2					

* $p < .05$

Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin başarı testi son test ortalama puanlarının gruplara göre anlamlı olarak farklılaşmış olduğunu belirlemek için yapılan Kruskal Wallis H Testi sonucunda aralarındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur [$X^2 (2, n=44) = 6.076; p = .048$]. Yapılan analiz sonucunda uygulama sonunda kontrol ve deney gruplarında yer alan ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin başarı yönünden birbirlerinden farklılaştığı görülmektedir.

Hangi grubun son testte başarısının hangi gruba göre farklılaştığını anlamak için Mann Whitney U Testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda deney 2 grubunun başarı testi son test sıra puanı ortalamalarının kontrol grubununkinden anlamlı düzeyde yüksek bulunmuştur. Tespit edilen bu farkın etki büyüklüğü Eta kare (η^2) = 0,141 olduğu, farkın orta bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmada okul dışı öğrenme ortamı destekli fen eğitiminin ters yüz öğrenme ile yapılandırılmasının öğrencilerin akademik başarılarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmış ve bu amaç doğrultusunda elde edilen veriler analiz edilmiştir.

Araştırmada, TY-ODÖD fen eğitimi uygulanan deney 1 grubu öğrencilerinin akademik başarı son test matematiksel ortalamalarının kontrol grubu sıra ortalamalarından daha yüksek olduğu ve ODÖD fen eğitimi uygulanan grubun (deney 2) başarı testi son test sıra puanı ortalamalarının kontrol grubununkinden anlamlı

düzye yüksek olduğu görölmüştür. Ayrıca deney 1 ve deney 2 grubunun akademik başarı son test puanlarını karşılaştırdığımızda başarı testi son test ortalamalarının birbirine yakın olduğu görölmektedir. Bu durum okul dışı öğrenmenin ters yüz öğrenme ile desteklenmesi de öğrencilerin akademik başarılarını olumlu etkilediğini göstermektedir. Ayrıca Eta kare etki büyüklüğü orta düzeyde bulunmuştur. Yani bağımsız değişken bağımlı değişkenden orta düzeyde etkilenmektedir. Ters yüz öğrenme, öğrencilerin bireysel hızlarında ön bilgi edinimini sağlamakta, bu yöntemle üst düzey beceri gerektiren etkinlikler sınıfa taşınmaktadır. Ayrıca öğretmenlere öğrencilerin bireysel öğrenme şekilleri ve hazırbulunmuşlukları ile ilgili bilgi vermekte bu sayede hazırlanan sınıf içi etkinliklerin bireye özgün olmasına olanak sağlamaktadır. Teknoloji kullanımı Z kuşağı olarak da adlandırılan 21. yy. öğrenenleri için esnek bir öğrenme ortamı oluşturmaktadır. Ters yüz öğrenmenin bu özellikleri avantaj sağlamakta (Bergman ve Sams, 2012; Güven Demir, 2018; Hayırsever ve Orhan, 2018) bu avantajların da akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği düşünülmektedir. Ayrıca bu model, sınıfta yapılan grup etkinlikleri, bireyin eleştirel düşünmesi, problem çözmesi, akıl yürütmesi, çıkarımda bulunması gibi kendini ifade edip sosyalleşebileceği etkinliklerle iş birliği içerisinde bilgiyi yapılandırabilmesini de sağlaması yönüyle sosyal yapılandırıcılık kuramı tarafından da desteklenmektedir (Kocabatmaz, 2021; Pesen, 2021). Ters yüz öğrenmenin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediğine yönelik bulgular alan yazınla benzerlik göstermektedir. Alan yazında ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme ortamı destekli fen eğitimine yönelik bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak Aksoy (2020), Çakır (2017), Dixon ve Wendt (2021), Güven Demir (2018), Say ve Yıldırım (2020), Sezer (2017), Söndür (2020), Stratton ve diğerleri (2020), Yurtlu (2018), ters yüz öğrenmenin akademik başarıyı artırdığını belirten çalışmalar yayınlamışlardır. Bu çalışmada da ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme destekli fen eğitiminin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Laçin Şimşek (2011), bireyin okulda edindiği bilgileri okul sınırları dışındaki öğrenme ortamlarında birebir uygulamaya dökmesinin, yaparak yaşayarak öğrenmesini sağladığını ve bilgilerin kalıcılığının bu sayede arttığını belirtmiştir. Okul sınırları dışında, sınıf ortamından farklı bir ortamda planlı öğrenme faaliyetlerine katılım sağlayan öğrenciler, merakla ve ilgiyle kendi kendilerine veya grupça deney ve etkinlikleri yaparak ve keşfederek öğrenim sürecine dahil olmuşlardır. Öğrenciler, okul dışı öğrenme ortamı olarak kullanılan parkta, edindikleri kuramsal bilgileri yaşantılarına entegre edebilmişler ve bu sayede öğrendiklerini somut hale getirebilmişlerdir. Grupça akranlarıyla tartışarak, farklı fikirlerle değerlendirme ve keşfetme olanağına sahip olmuşlardır. Bu faktörlerin, okul dışı öğrenme ortamı destekli fen eğitimi uygulanan grubun mevcut program doğrultusunda okulda fen derslerini işleyen gruptan akademik yönden daha başarılı olmasının sebebi olduğu düşünülmektedir. Bakioğlu (2017), Bodur ve Yıldırım (2018), Bozdoğan ve Kavcı (2016), Bülbül (2018), Kulalığıl (2012), Türkmen (2018), Türkmen, Topkaç vd. (2016), Wünschmann vd. (2016) ve Yavuz (2012) fen eğitiminde kullanılan okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilerin akademik başarılarını olumlu yönde etkilediğini belirten araştırmalar ile alan yazına katkı sağlamışlardır. Araştırmanın akademik başarıya yönelik bulguları ilgili alanyazın ile benzerlik göstermektedir. Alan yazında olduğu gibi bu çalışmada da okul dışı öğrenme ortamı destekli fen eğitiminin akademik başarıyı artırdığı belirlenmiştir.

Mevcut programa göre okulda fen eğitimi uygulanan kontrol grubunun akademik başarı son test puan ortalamalarının, akademik başarı ön test puan ortalamalarına göre az sayıda arttığı görölmüştür. Araştırma, COVID-19 pandemi tedbirlerinin yoğunluk gösterdiği bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Kontrol grubu öğrencilerinin ünitenin işlenmesi sürecinde farklı zaman dilimlerinde temaslı olma ya da hastalanma sebebiyle karantınada olmalarının ve sınıf içi eğitime beklenen katılımı sağlayamamalarının bu duruma sebep olduğu düşünülmektedir. Araştırmada, okul dışı öğrenme destekli fen eğitiminin akademik başarıyı artırdığı ve ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış okul dışı öğrenme destekli fen eğitiminin akademik başarıyı olumlu yönde etkilediği ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonuçlarına yönelik aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Fen Bilimleri derslerinin okul dışı öğrenme ortamları ile desteklenerek işlenmesi,
- Ters yüz öğrenme modelinin sınıf içi Fen Bilimleri dersi dahilinde yöntem olarak kullanılması
- Okul dışı öğrenme destekli eğitimin ters yüz öğrenme ile yapılandırılarak Fen Bilimleri dersinden başka Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi vb. dersler için de uygulanması ve uygulamaya yönelik araştırmalar yapılması,
- Ters yüz öğrenme ile yapılandırılmış fen eğitimi yönteminin oyun parkı haricinde başka okul dışı öğrenme ortamlarında da kullanılması ve kullanıma yönelik araştırmaların yapılması,
- Ters yüz öğrenmenin eve yönelik uygulamaları için Eddpuzzle gibi sorularla öğrenci ve konu takibi yapılabilecek uygulamaların kullanılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Akay, C. (2013). Ortaokul öğrencilerinin yaparak-yaşayarak öğrenme temelli TÜBİTAK 4004 bilim okulu projesi sonrası bilim kavramına yönelik görüşleri. *Mersin Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(2), 326-338.

Aksoy, B. (2003). Deney yöntemi ile atmosfer basıncı konusunun öğretimi üzerine bir model. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 207-226.

Aksoy, İ. (2020). *Ortaokul fen öğretiminde ters yüz sınıf uygulamaları* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.

Anderson D., Lucas K. B., Ginns I.S., & Dierking L.D. (2000). Development of knowledge about electricity and magnetism during a visit to a science museum and related post-visit activities. *Science Education*, 84(5), 658–679.

Ardıç, E., & Altun, A. (2017). Dijital çağın öğreneni. *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 12-30.

Bakioğlu, B. (2017). *5. sınıf vücudumuz bilmecesini çözelim ünitesinin okul dışı öğrenme ortamı destekli öğretiminin etkililiği*. [Yayımlanmış doktora tezi]. Amasya Üniversitesi.

Bergmann, J., & Sams, A. (2012), *Flip your classroom: Reach every student in every class every day*. International Society for Technology in Education. https://www.rcboe.org/cms/lib/ga01903614/centricity/domain/15451/flip_your_classroom.pdf

Bitgood, S. (1989). School field trips: an overview. *Visitor Behavior*, 4(2), 3-6.

Bodur, Z., & Yıldırım, M. (2018). Sınıf dışı etkinliklerinin ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin akademik başarıları ve bilimsel süreç becerileri üzerine etkisi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 47(47), 125-140.

Bozdoğan, A. E., Okur, A., & Kasap, G. (2015). Planlı bir alan gezisi için örnek uygulama: Bir fabrikası gezisi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02), 1-12.

Bozdoğan, A. E., & Kavcı, A. (2016). Sınıf dışı öğretim etkinliklerinin ortaokul öğrencilerinin fen bilimleri dersindeki akademik başarılarına etkisi. *Gazi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 13-30.

Bülbül, M. (2018). *Fen Bilimlerinde okul dışı öğrenme ortamlarının öğrencilerin akademik başarılarına etkisi: Hidroelektrik santrali gezisi örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Giresun Üniversitesi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (11. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.

Chen, C.K., Huang, N.T.N., & Hwang G.J. (2019). Findings and implications of flipped science learning research: A review of journal publications, *Interactive Learning Environments*. <https://doi.org/10.1080/10494820.2019.1690528>

Coşkun, H. (2021). *7. sınıf kuvvet ve enerji ünitesinde ters yüz sınıf modeli destekli fetemm yaklaşımına dayalı tasarlanan öğrenme ortamının başarı ve motivasyona etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uşak Üniversitesi.

Çakır, E. (2017). *Ters yüz sınıf uygulamalarının fen bilimleri 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarı, zihinsel risk alma ve bilgisayarca düşünme becerileri üzerine etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

Çepni, S. (2012). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. Celepler Matbaacılık.

Dixon, K., & Wendt, J. L. (2021). Science motivation and achievement among minority urban high school students: An examination of the flipped classroom model. *Journal of Science Education and Technology*, 30(5), 642-657.

- Eser, N. (2021). *Ters çevrilmiş sınıf modelinin 7. Sınıf öğrencilerin öz düzenleme becerileri üzerine etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Escobar, C. (1990). Amusement park physics. *Physics Teacher*, 28, 446-53.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Pegem Akademi.
- Gennaro, E. D. (1981). The effectiveness of using previsit instructional materials on learning for a museum field trip experience. *Journal of Research in Science Teaching*, 18(3), 275-279.
- Güven Demir, E. (2018). *Ters yüz sınıf modeline dayalı uygulamaların ilkokul 4. sınıf öğrencilerinin akademik başarı ve planlama becerilerine etkisi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Hayırsever, F., & Orhan, A. (2018). Ters yüz edilmiş öğrenme modelinin kuramsal analizi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 572-596.
- Karlı, G., Karamustafaoğlu, O., & Kurt, M. (2019). Botanik bahçesinin öğretim sürecinde öğrencilerin sosyobilimsel konulara olan bakışlarına etkisi: sürdürülebilir çevre. *Journal of Computer and Education Research*, 7(14), 437-463. <https://doi.org/10.18009/jcer.603489>
- Kocabatmaz, H. (2021). Tersyüz sınıf modeli. A. Özdemir (Ed.), *Tersyüz sınıf modeli kuramdan uygulamaya* (1. Baskı, s. 73-109) içinde. Pegem Akademi.
- Kozikoglu, I. (2019). Analysis of the studies concerning flipped learning model: a comparative meta-synthesis study. *International Journal of Instruction*, 12(1), 851-868.
- Kromba, A., & Harms, U. (2008). Acquiring knowledge about biodiversity in a museum-are worksheets effective? *Journal of Biological of Education*, 42(4), 157-163.
- Kuczma, P. A. (1977). Physics of an Amusement Park, 44(5), 20-24. <https://www.jstor.org/stable/24128928>
- Kulaligil, A. (2012). *Sınıf dışı öğrenme ortamlarında gerçekleşen öğretim uygulamalarının 5. sınıf fen bilimleri dersinde öğrencilerin akademik başarı, yaratıcılık ve motivasyonlarına etkisi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- Laçin Şimşek, C. (Ed.). (2011). *Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları* (1. Baskı). Pegem Akademi Yayınları.
- Laçin Şimşek, C. (2021). Parklarda STEM eğitimi. B. Bakioğlu & M. Çevik (Ed.) *Okul dışı ortamlarda STEM eğitimi*, ss. 75-101. Nobel Yayınevi.
- Lee, L. H., & Yeung, Y. Y. (2021). A scoping review of flipped classrooms in k-12 science education: implications and recommendations for future research and practice. *Journal of Computers in Mathematics and Science Teaching*, 40(1), 65-97.
- Marin, S., & Recipient, G. (2011). Changing skills and educational strategies in the knowledge society. *Review of Artistic Education*, 1(2), 123-127.
- Nathan, U. A. (1990). *Amusement park physics; A teacher's guide*. Portland: J. Weston Welch
- Özkan, E. B., & Eryılmaz Muştı, Ö. (2018). 8. sınıf basit makineler ünitesine yönelik başarı testi geliştirme: & ve güvenilirlik çalışması. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 737-754.
- Özmen, H. (2019). Eğitimde araştırma yöntemleri. H. Özmen ve O. Karamustafaoğlu (Eds.), *Deneysel araştırma yöntemi* içinde (s.197-227). Pegem Akademi.
- Pesen, A. (2021). Tersyüz edilmiş sınıfın dayandığı kuram ve temeller. E.H. Toytok, M. Ramazanoğlu ve Ö. Bolat (Eds.), *Tersyüz sınıf ve öğrenme* içinde (1. Baskı, s.103-116). Pegem Akademi.
- Ramey-Gassert, L. (1997). Learning science beyond the classroom. *The elementary school journal*, 97(4), 433-450.

- Rennie, L. J., & Johnston, D. J. (2004). The nature of learning and its implications for research on learning from museums. *Science Education*, 88(1), 4-16.
- Roeder, J. (1975). Physics and the amusement park. *Physics Teacher*, 13, 327
<https://aapt.scitation.org/doi/10.1119/1.2339173>
- Sakar, D., & Uluçınar Sağır, Ş. (2017). Eğitimde ters-yüz çevrilmiş sınıf uygulamaları. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(5), 1904-1916.
- Say, F. S., & Yıldırım, F. S. (2020). Flipped classroom implementation in science teaching. *International Online Journal of Education and Teaching*, 7(2), 606-620.
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile pratik veri analizi: Analiz ve raporlaştırma* (1. Baskı). Anı Yayıncılık
- Sezer, B. (2017). The effectiveness of a technology-Enhanced flipped science classroom. *Journal of Educational Computing Research*, 55(4), 471-494. <https://doi.org/10.1177/0735633116671325>
- Soysal, E. (2019). *Okul dışı öğrenme ortamlarının ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin fen bilimleri dersine yönelik ilgi, tutum ve motivasyonlarına etkisi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Söndür, D. (2020). *Stem etkinlikleriyle desteklenmiş ters yüz öğrenme modelinin çeşitli değişkenlere etkisi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Stratton, E., Chitiyo, G., Mathende, A. M., & Davis, K. M. (2020). Evaluating flipped versus face-to-face classrooms in middle school on science achievement and student perceptions. *Contemporary Educational Technology*, 11(1), 131-142.
- Türkmen, H., Topkaç, D.D., & Atasayar Yamık, G. (2016). İnfomal öğrenme ortamlarına yapılan gezilerin canlıların sınıflandırılması ve yaşadığımız çevre konusunun öğrenilmesine etkisi: Tabiat tarihi müzesi ve botanik bahçesi örneği. *Ege Eğitim Dergisi*, 1(17), 174-197.
- Türkmen, H. (2018). Ortaokul öğretmenlerinin sınıf-dışı ortamlarda öğretime bakış açıları. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 12-26.
- Tho, S. W., Chan, K. W., & Yeung, Y. Y. (2015). Tecnology-enhanced physics programme for community-based science learning: Innovative design and programme evaluation in a theme park. *Science Education Tecnology*, 24, 580-594.
- Ültay, E., Tanrıverdi, A., & Ültay, N. (2023). Fen bilimleri dersi kapsamında ters yüz öğrenme modeliyle ilgili yapılan çalışmaların betimsel içerik analizi. *Studies in Educational Research and Development*, 7(1), 42-63.
- Varnacı Uzun, F. (2020). Milli parklar. C. Laçın-Şimşek (Ed.) *Fen öğretiminde okul dışı öğrenme ortamları*, ss. 213-232. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Wünschmann, S., Wüst-Ackermann, P., Randler, C., Vollmer, C., & Itzek-Greulich, H. (2017). Learning achievement and motivation in an out-of-school setting—Visiting amphibians and reptiles in a zoo is more effective than a lesson at school. *Research in Science Education*, 47(3), 497-518.
- Yavuz, M. (2012). *Fen eğitiminde hayvanat bahçelerinin kullanımının akademik başarı ve kaygıya etkisi ve öğretmen-öğrenci görüşleri*. [Yayımlanmış yüksek lisans tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Yavuz Topaloğlu, M., & Balçın, M. D. (2021). Doğa eğitim gezisi ve bilim merkezi gezisinde dördüncü sınıf öğrencilerinin fene yönelik tutumlarının incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*, 11(1), 55-75.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yurtlu, S. (2018). *Fen eğitiminde ters yüz sınıf modelinin öğrenci başarısına ve görüşlerine etkisinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Muş Alparslan Üniversitesi.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi:13.09.2021

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: E-73418066-020-30197

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %70, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %30'dur.

Yazar 1: Verilerin toplanması, değerlendirilmesi, literatür tarama ve yazım.

Yazar 2: Verilerin analizi ve yazım.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 20.11.2023
Kabul Tarihi : 19.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393537>

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN İŞ DÜNYASINDA ARANAN YETERLİLİKLERE İLİŞKİN ALGILARININ İNCELENMESİ*

Dilber SAĞIR¹, Furkan KİRAZCI², Ayşenur BÜYÜKGÖZE-KAVAS³

ÖZ

İçinde bulunulan yüzyıl iş dünyasında hızlı değişimleri tetiklemektedir. Bu hızlı değişimlere ayak uydurabilmek için ise kişilerin çeşitli yeterliliklere sahip olması gerekmektedir. Bu kapsamda, okuldan işe geçiş sürecinde olan gençlerin, özellikle işverenler tarafından aranan 21. yy yeterliliklerine sahip olmasının iş dünyasına girişlerini ve iş gücü piyasasında tutunabilmelerini önemli ölçüde kolaylaştıracağı söylenebilir. Fakat alanyazında mezun olan öğrencilerin sahip olduğu yeterlilikler ile işverenlerin mezunlarda aradığı yeterlilikler arasında bir boşluk olduğuna yönelik bulgular önemli bir soruna işaret etmektedir. Bu bağlamda mevcut araştırmada okuldan işe geçiş sürecinde olan üniversite öğrencilerinin işverenler tarafından aranan 21. yy yeterliliklerine ilişkin algıları ve bu yeterliliklerle ilgili bilgi düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Tarama deseninin kullanıldığı bu araştırma kapsamında yedi farklı fakültede öğrenim gören toplamda 712 öğrenciden veriler toplanmıştır. Verilerin toplanmasında çeşitli raporlar ve araştırmalara dayalı olarak belirlenen 13 yeterliliğe ilişkin soruların bulunduğu bir anket kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin söz konusu yeterliliklere ilişkin bilgi düzeylerinin ve bu yeterliliklere sahip olma düzeylerinin ortalama olduğu görülmüştür. Bu sonuca ek olarak öğrencilerin söz konusu yeterliliklere ilişkin ortalama puanlarında da cinsiyet ve öğrenim gördükleri fakülterlere göre çeşitli farklılıkların bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlar alanyazın ışığında tartışılarak hem üniversite idarecilerine hem de üniversitelerin kariyer merkezi yöneticilerine çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 21. yy. yeterlilikleri, okuldan işe geçiş, üniversite öğrencileri

¹ Psik. Dan., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, dilbersgr@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-8298-5908>

² Arş. Gör. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, furkan.kirazci@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8829-3615>

³ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, aysenur@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9072-7040>

Article Type : Research Article
Date Received : 20.11.2023
Date Accepted : 19.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393537>

EXAMINATION OF UNIVERSITY STUDENTS' PERCEPTIONS OF COMPETENCIES SOUGHT IN THE WORLD OF WORK*

Dilber SAGIR¹, Furkan KIRAZCI², Aysenur BUYUKGOZE-KAVAS³

ABSTRACT

The current century triggers rapid changes in the business world, necessitating individuals to possess various competencies to adapt to these changes. In this context, young people transitioning from school to work, especially those with the 21st-century competencies sought by employers, will significantly facilitate their entry into the business world and ability to sustain themselves in the labour market. However, findings in the literature indicating a gap between graduates' competencies and those sought by employers point to a significant issue. In this context, this study aims to examine university students' perceptions of transitioning from school to work regarding the 21st-century competencies sought by employers and their levels of knowledge related to these competencies. In this research, which used a survey design, data were collected from a total of 712 students studying in seven different faculties. A questionnaire containing questions about 13 competencies determined based on various reports and studies was used to collect the data. According to the results obtained from the study, it was observed that the students' levels of knowledge and their levels of possessing these competencies are average. In addition to this result, it was concluded that there are differences in students' average scores regarding these competencies based on gender and the faculties they attend. These findings were discussed in light of the literature, and various recommendations were made to university administrators and career centre managers.

Keywords: 21st-century competencies, school-to-work transition, college students

¹ Psy. Couns., Ondokuz Mayıs University, Education Faculty, dilbersgr@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-8298-5908>

² Research Assistant. Dr., Ondokuz Mayıs University, Education Faculty, furkan.kirazci@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8829-3615>

³ Prof. Dr., Ondokuz Mayıs University, Education Faculty, aysenur@omu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-9072-7040>

1. GİRİŞ

Yirmi birinci yüzyıl, kuşkusuz çok çeşitli alanlarda hızlı bir şekilde ve durmaksızın yaşanan değişimleri ve yenilikleri beraberinde getirmektedir. 21. yy'nin insan hayatına getirdiği bu yenilikler günlük yaşamda pek çok sorun ya da fırsatla karşılaşılmasına yol açmakta ve bu fırsatlar yönetilebildiği ölçüde kişilerin yaşam kaliteleri de artabilmektedir (Prasetyo vd., 2021). Dolayısıyla günümüzde yaşanan bu hızlı ekonomik ve sosyal değişimler ve yenilikler nedeniyle başta üniversiteler olmak üzere, bütün eğitim kurumlarının gençleri henüz var olmayan işlere, henüz icat edilmemiş teknolojilere ve henüz ortaya çıkmamış muhtemel sorunlara hazırlaması gerekmektedir (Schleicher, 2011). Bunun için ise öğrencilere 21. yy'ye özgü yeterliliklerin kazandırılmasının büyük bir önem arz ettiği söylenebilir. Özellikle üniversiteden iş dünyasına geçecek olan öğrencilerin iş dünyasında kendilerine bir yer edinebilmeleri ve hızlı bir şekilde uyum sağlayabilmeleri için 21. yy. yeterliliklerine sahip olmaları ciddi bir gereklilik olarak ifade edilmektedir (Cimatti, 2016).

Alanyazın incelendiğinde 21. yy yeterliliklerine yönelik çok sayıda araştırmanın yapıldığı ve bu yeterliliklerin hem isimlendirilmesinde hem de sınıflandırılmasında farklı görüşlerin ortaya koyulduğu görülmektedir. Örneğin, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 2009 yılında yayınladığı raporda, 21. yy yeterlilikleri 21 ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen bir araştırmayla ele alınmıştır. İlgili raporda 21. yy yeterlilikleri, "21. yy'nin bilgi toplumunda işlevsel çalışanlar ve vatandaşlar olabilmek için gençlerin sahip olması gereken beceri ve yeterlilikler" olarak tanımlanmıştır (Ananiadou & Claro, 2009, s. 8). Ayrıca bu rapora göre söz konusu yeterlilikler, bilgi (information), iletişim (communication) ve etik-sosyal etki (ethics-social impact) şeklinde üç başlık altında gruplandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre bilgi okuryazarlığı ya da medya okuryazarlığı gibi yeterlilikler bilgi boyutu altında değerlendirilirken, işbirliği, esneklik ya da eleştirel düşünme gibi yeterliliklere iletişim boyutu altında yer verilmiştir (Ananiadou ve Claro, 2009). Etik ve sosyal etki boyutu altında ise sorumluluk ve karar verme gibi yeterlilikler sıralanmıştır. Söz konusu raporda bu üç boyutun birbirleriyle ilişkili olduğu ve birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olduğu vurgulanmıştır (Ananiadou & Claro, 2009). Buna benzer bir sınıflandırma ise ABD'deki 21. yy Öğrenimi Ortaklığı (P21) tarafından ileri sürülmüştür (Battle for Kids, 2019). Bu kurulaşa göre 21. yy yeterlilikleri "öğrencilerin iş ve yaşamda başarılı olmaları için ustalaşmaları gereken yeterlilikler" olarak tanımlanmış ve bu yeterlilikler "yaşam ve kariyere ilişkin yeterlilikler", "öğrenme ve yenilikle ilgili yeterlilikler" ve "bilgi, medya ve teknolojiye ilişkin yeterlilikler" olarak üç grup altında toplanmıştır (Battle for Kids, 2019). Bu sınıflamalardan farklı olarak güncel tarihli bir sistematik derleme çalışmasında ise genel anlamda hangi yeterliliklerin 21. yy yeterlilikleri olarak sınıflandırılabilceği incelenmiştir (Chen, 2023). Söz konusu derleme çalışmasında 471 araştırma makalesi incelenmiş ve bunun sonucunda hem yaşama hem de çalışma hayatına yönelik yedi yeterlilik boyutu ortaya koyulmuştur. Bu boyutları "yaşam boyu öğrenme", "fiziksel iyi-oluş", "temel okuryazarlık becerileri", "bireysel üretkenlik", "ilişki-iletişim", "sosyal-duygusal iyi oluş" ve "etik ve vatandaşlık" olarak isimlendiren araştırmacı bu boyutların birbirleri içinde kesişimsel bir kümeye sahip olduklarının da altını çizmiştir (Chen, 2023). Diğer bir ifadeyle bu boyutların birbirleriyle ortak noktaları bulunabilmektedir.

Yukarıdaki çalışmalarda görüldüğü üzere 21. yüzyıl yeterlilikleri olarak ifade edilen nitelikler farklı kurumların raporları ya da farklı araştırmacılar tarafından çeşitli şekillerde sınıflandırılmıştır ve alanyazında bu sınıflandırmalar üzerine net bir uzlaşının bulunmadığının altı çizilmektedir (Chen, 2023). Fakat söz konusu yeterlilikler üzerine her ne kadar farklı sınıflandırmalar yapılsa da araştırmacılar bütün bu sınıflandırmaların birbirleriyle örtüşüğünü vurgulamaktadır (Geisinger, 2016). Yeterliliklere ilişkin sınıflandırmalar genel olarak incelendiğinde bu örtüşen yanlardan bir tanesinin çalışma hayatı ya da daha geniş bir ifadeyle kariyere ilişkin yeterlilik grubu olduğu görülmektedir. Bu konuda çalışmalar yapan pek çok araştırmacı öğrencilerin 21. yy yeterliliklerini geliştirmelerinin onların iş dünyasına hazırlıklı olmaları ve ülke ekonomisinin uzun vadede başarılı olması için son derece önemli olduğunun altını çizmektedir (Patacsil & Tablatin, 2017; Rios vd., 2020). Dolayısıyla kariyere ilişkin 21. yy yeterliliklerinin hem öğrencilerin iş dünyasına girmelerinde hem de iş örgütlerinin nitelikli çalışanlara sahip olmasından dolayı ekonomik anlamda daha fazla gelişmesinde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Alanyazında bu düşüncelyi destekler nitelikte çeşitli araştırmalara rastlanmaktadır. Örneğin, hem Amerikan hem de İngiliz işverenler üzerinde yapılan bir araştırmada işverenlerin, dar mesleki beceriler yerine sağlam bir eğitim ve iyi çalışma alışkanlıklarına sahip yeni çalışanlar aradıkları sonucuna ulaşılmıştır (Knight, 2013). Farklı bir araştırmada ise, işverenlerin çalışanların iş performansları için iletişim, işbirliği, problem çözme gibi ince becerilerin etkin kullanımının son derece önemli olduğuna dikkat çektikleri görülmektedir (Nusrat ve Naz, 2018). Diğer taraftan işverenler ile yapılan farklı araştırmalarda, işverenlerin eğitim kurumlarından mezun olan öğrencilerin iş gücüne girerken içinde bulunan yüzyılın gerektirdiği becerilerden yoksun olduklarına yönelik eleştirilerde de buldukları görülmektedir (Goodman vd., 2015; Singh & Jaykumar, 2019). Türkiye'de de akademisyen ve insan kaynakları yöneticileri ile yürütülen ve Avrupa Birliği tarafından

desteklenen bir araştırmada benzer sonuçlar elde edilmiştir (Duru vd., 2020). Buna göre hem insan kaynakları yöneticileri hem de akademisyenler iş dünyasında iletişim, problem çözme, yaratıcılık, liderlik ve iş birliği gibi 21. yy becerilerinin önemini vurgularken, öğrencilerin bu becerilere yeteri kadar sahip olmadıklarını belirtmişlerdir (Duru vd., 2020, s. 27).

Yukarıdaki araştırmalar dikkate alındığında, eğitimden iş dünyasına geçecek olan öğrencilerin iş gücü piyasasında yer edinebilmeleri için meslekle ilgili teknik yeterliliklerin yanında kariyere ilişkin 21. yy yeterliliklerine de sahip olmalarının oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda eğitimlerinin son aşamasına gelmiş ve okuldan işe geçiş süreci içinde olan üniversite öğrencilerinin 21. yy yeterlilikleri açısından iş dünyasına ne kadar hazır olduklarının incelenmesi oldukça büyük bir önem arz etmektedir. Bu konuyla ilgili olarak Türkiye’de yapılan araştırmalar incelendiğinde odak grubun genel olarak öğretmen adayları olduğu görülmektedir (Kalemkuş & Bulut-Özek, 2021). 21. yy yeterlilikleri üzerine yapılan araştırmalar konularına göre incelendiğinde ise, genel olarak 21. yy yeterliliklerinin eğitim programlarına entegre edilmesi (Cansoy, 2018; Kayhan vd., 2019) ve çeşitli öğretmenlik lisans programlarının kazanımlarının söz konusu yeterliliklere göre değerlendirilmesi (Bozkurt, 2021; Çetin & Çetin, 2021; Işıkgöz, 2021; Tuğluk & Özkan, 2019) gibi konularda çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Bunlara ek olarak Türk örneklemini üzerinde iki farklı 21. yy yeterliliklerinin ölçülmesine yönelik ölçek geliştirme çalışmasına rastlanmıştır. Bu çalışmalardan birisinde, Türkiye’de yürütülen araştırmalardan hareket edilerek bir dizi 21. yy yeterliliği belirlenmiş ve ölçek geliştirme sürecine özgü geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları yürütülerek dört farklı alt ölçek ve 80 maddeden oluşan bir ölçek aracı ortaya koyulmuştur. Bu alt ölçekler ise sırasıyla, bilgi, beceri, karakter ve meta öğrenme olarak isimlendirilmiştir (Yılmaz & Alkış, 2019). Türkiye’de yürütülen diğer bir ölçek geliştirme çalışmasında ise araştırmacılar P21’in sınıflandırmasını kullanarak üç boyutlu bir ölçek geliştirmişlerdir. Toplamda 42 maddeden oluşan bu ölçeğin alt boyutları P21 sınıflandırmasına uygun olarak “öğrenme ve yenilenme becerileri”, “yaşam ve kariyer becerileri” ve “bilgi, medya ve teknoloji becerileri” olarak isimlendirilmiştir (Aygün vd., 2016). Fakat alanyazın incelemesi sonucunda, okuldan işe geçiş sürecinde olan üniversite öğrencilerinin iş dünyası ve kariyere ilişkin 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip oldukları veya bu yeterliliklerin ne kadar farkında olduklarına yönelik bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla mezuniyetlerine yaklaşmış ve işe geçiş süreci içinde olan üniversite öğrencilerinin, iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterlilikleri hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarını ve bu yeterliliklere ne düzeyde sahip olduklarına yönelik algılarını incelemek bu araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacına yönelik olarak iş dünyasının aradığı 21. yy yeterliliklerini belirlemek için ise konu ile ilgili araştırmalar ve raporlar taranmıştır. Bunun sonucunda iki uluslararası rapor (Burrus vd., 2013; Dünya Ekonomi Forumu, 2021) ve iki araştırma makalesi (McGunagle & Zizka, 2020; Rios vd., 2020) seçilmiştir (Tablo 1). Söz konusu çalışmaların seçilmesindeki asıl gerekçe, çalışmalarda 21. yy yeterliliklerinin genelini ele alınmaması, bunun aksine sadece iş dünyası için aranan yeterliliklere odaklanılmasıdır. Bu çalışmalarda hazırlanan listelerden hareketle iş dünyasının öncelik verdiği 13 yeterlilik belirlenmiştir. Bu yeterlilikler; “eleştirel düşünme”, “iş birliği”, “iletişim”, “problem çözme”, “yaratıcılık”, “uyumluluk ve esneklik”, “liderlik”, “etik”, “çok kültürlülük”, “öz yönetim”, “analitik düşünme”, “teknoloji okuryazarlığı” ve “hayat boyu öğrenme” şeklinde sıralanmıştır. Sıralanan bu yeterlilikler alanyazında çeşitli şekillerde tanımlanmış ve iş dünyası ile ilişkilendirilmiştir.

Bu araştırmada ele alınan 21. yy yeterliliklerinden ilki olan eleştirel düşünme, alanyazında “bir konunun her iki tarafını görmek, sahip olunan fikirleri çürüten yeni kanıtlara açık olmak, tarafsız bir şekilde akıl yürütebilmek ve mevcut gerçeklerden bir sonuç çıkararak sorunları çözmek” olarak tanımlanmaktadır (Willingham, 2008, s.23). İşverenlere göre ise eleştirel düşünme bir kişinin örgütsel değişim adına sürekli gelişim sağlayabilmesinin ön koşuludur ve değişen iş dünyasının zorluklarına sürekli olarak yanıt verebilmeyi teşvik etmektedir (Indrasiene vd., 2021; Yuan vd., 2021). Eleştirel düşünmeye benzer olarak iş birliği ve iletişim de iş dünyası için önemli görülen yeterlilikler olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda uyum içinde çalışan bir ekibin daha karmaşık görevleri üstlenme kapasitesine sahip olduğu ve bir bütün olarak şirketin ya da kurumun üretkenliğini artırdığı vurgulanmaktadır (Triphaty, 2018). Yukarıda sıralanan yeterliliklerden bir diğeri olan problem çözme ise, alanyazında “rutin bir çözüm prosedürünün olmadığı durumlarda akıl yürütmeye dayalı olarak çözüm seçeneklerinin oluşturulması ve bu seçeneklerin eyleme koyulması” olarak tanımlanmaktadır (Desjardins vd., 2005, s. 279). Bu tanım bağlamında araştırmacılar günümüzün iş dünyasının tekrarlanan görevlerden uzaklaşıp esneklik ve yenilik gerektiren bir piyasaya evrildiğini ve böyle bir ortamda da problem çözümlerinin çalışanlar için sahip olunması gereken bir özellik olduğunu vurgulamaktadırlar (Finegold & Notabartolo, 2010). İş dünyasında çalışanlarda olması beklenen bir diğer 21. yy yeterliliği ise yaratıcılıktır. İş dünyası için yaratıcılık kısaca, “yeni, faydalı fikirlerin veya çözümlerin üretilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Amabile vd., 2005, s. 368). Alanyazın incelendiğinde çalışanların ve kurum kültürünün sahip olduğu yaratıcılığın, işletmelerin varlıklarını sürdürmesinde ve günümüzün hızla değişen koşullarına uyum sağlayabilmesinde en etkili enstrümanlardan birisi olarak ifade edildiği görülmektedir (Lapierre & Giroux, 2003). Bu çalışmada ele alınan bir diğer 21. yy yeterliliği ise,

uyumluluk ve esnekliktir. Uyumluluk ve esneklik, bireylerin iş gücü piyasasındaki değişimlere ve bu değişimlerin oluşturduğu belirsizliğe uyum sağlayabilmelerinde önemli bir 21. yy yeterliliği olarak görülmektedir (Dishon & Gilead, 2021, s. 400). Ayrıca çalışanların sahip olduğu uyumluluk ve esnekliğin çalışan üretkenliğindeki en önemli faktörlerden biri olduğu vurgulanmaktadır (Levin, 2015, s. 139).

Tablo 1.
İşverenler Tarafından Aranılan 21. YY Yeterlilikleri Listeleri

Kaynaklar	İçerik	İşverenler Tarafından Aranılan 21. yy Yeterliliklerinin Listesi	Yeterlilik Listelerinin Hazırlanmasında Kullanılan Yöntemler	Önem Sırasına Göre İlk Beş Yeterlilik
Rios vd., 2020	<ul style="list-style-type: none"> • İş birliği • Problem çözme • İletişim • Eleştirel düşünme • Etik • Kültürel hassasiyet 	<ul style="list-style-type: none"> • Uyumluluk • Yaratıcılık • Devamlı öğrenme • Öz-yönetim • Liderlik • Sosyal zeka 	142.000 iş ilanı taranarak işverenlerin ilanlarda istedikleri yeterlilikler çıkarılmış ve bu yeterlilikler sıklığına göre sıralanmıştır.	<ul style="list-style-type: none"> • İş birliği • Problem çözme • İletişim • Eleştirel düşünme • Etik
McGunagle ve Zizka, 2020	<ul style="list-style-type: none"> • Öz motivasyon • Sözlü iletişim • İş birliği • Problem çözme • Proaktif olma • Karar verme 	<ul style="list-style-type: none"> • Uyumluluk • Liderlik • Yazılı iletişim • Veri toplama • Özgüven 	Beş farklı imalat sektöründen 250 insan kaynakları yöneticisi ile görüşülmüş ve bu görüşmeler sonucunda yapılan analiz sonucunda yandaki liste elde edilmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> • Öz motivasyon • Sözlü iletişim • İş birliği • Problem çözme • Proaktif olma
Burrus vd., 2013	<ul style="list-style-type: none"> • Problem çözme • Akıcı zekâ • Takım çalışması • Yenilik • İletişim becerileri 	Solda yazılı olan yeterlilikler araştırmada bileşenler olarak tanımlanmış ve bu bileşenlerin altında daha spesifik nitelikler tanımlanmıştır.	ABD çalışma bakanlığı tarafından hazırlanan iş analizi verilerinden yararlanarak temel bileşenler analizi yapılmış ve beş temel bileşen belirlenmiştir.	<ul style="list-style-type: none"> • Problem çözme • Akıcı zekâ • Takım çalışması • Yenilik • İletişim becerileri
Dünya Ekonomik Forumu, 2021	<ul style="list-style-type: none"> • Analitik düşünme • Meta öğrenme • Problem çözme • Eleştirel düşünme • Yaratıcılık, özgünlük • Liderlik 	<ul style="list-style-type: none"> • Teknoloji kullanımı • Teknoloji tasarımı • Sağlık, strese tolerans ve esneklik • Muhakeme, kavrayış yeteneği 	Söz konusu liste LinkedIn platformu üzerinden elde edilen veriler üzerinden sıklık sırasına göre oluşturulmuştur.	<ul style="list-style-type: none"> • Analitik düşünme • Meta öğrenme • Problem çözme • Eleştirel düşünme • Yaratıcılık, özgünlük

İş dünyası tarafından istenen bir diğer 21. yy yeterliliği ise, liderliktir. Örgütsel etkililiğin anahtarı olarak görülen liderlik, kolektif çabanın nasıl organize edileceğini belirleme yeterliliği olarak tanımlanmakta ve hem şirketlerin hem de çalışanların ekonomik anlamda gelişmesinde önemli bir faktör olarak nitelendirilmektedir (Hogan & Kaiser, 2005). Diğer bir 21. yy yeterliliği olarak belirtilen etik ise, genellikle liderlik kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Alanyazın incelendiğinde bir yeterlilik olarak ifade edilen etiğin “daha büyük bir topluluğun çıkarlarını göz önünde bulundurarak sorumlu bir şekilde hareket etmek” şeklinde tanımlandığı görülmektedir (Casner-Lotto & Barrington, 2006, s. 16). İş dünyası için düşünüldüğünde ise dakiklik, başkalarıyla verimli çalışma, zaman ve iş yükü yönetimi şeklinde nitelendirilmekte ve günümüz işgücünün sahip olması gereken en önemli nitelikleri arasında sayılmaktadır (Casner-Lotto & Barrington, 2006). İş dünyasında gerekli olarak görülen yeterliliklerden bir diğeri ise, çok kültürlülüktür. OECD (2005) tarafından yayınlanan raporda içinde bulunulan yüzyılın küreselleşme ile karakterize olduğu ve bu bağlamda farklı kültürlere ve kültürel çevrelerden gelen insanlara uyum sağlayabilme ve etkileşime geçebilmenin anahtar bir yeterlilik olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla küresel rekabetin gittikçe arttığı iş dünyasında bir yer edinebilmek için kültürel farkındalığın ve daha genel olarak çok kültürlülüğün bu yüzyılın önemli yeterliliklerinden birisi olduğu söylenebilir. İfade bulunulan yüzyılın iş dünyasında önemli olarak görülen bir diğer yeterlilik ise, öz-yönetimdir. McKinsey şirketinin geleceğin iş dünyasında ihtiyaç duyulan becerileri sınıflandırdığı çalışmasında öz-yönetim, kişinin kendi duygularını anlaması, öz-kontrolünü ve öz-motivasyonunu sağlayabilmesi, kendi gücünü anlayabilmesi ve öz-güvene sahip olmasıyla kavramsallaştırılmış ve geleceğin iş gücü piyasasında önemli bir yeri olacağına dikkat çekilmiştir (Dondi vd., 2021).

Yukarıdaki yeterliliklerin haricinde, iş dünyasında aranan diğer bir 21. yy yeterliliği ise analitik düşünmedir. Analitik düşünme, “anlamsal olarak gerçekleri veya düşünceleri inceleyip güçlü ve zayıf yönlerini ortaya çıkarma, verileri analiz etme, elde edilen bilgiyi hatırlama ve bu bilgiyi kullanabilme kapasitesi” olarak tanımlanmaktadır (Amer, 2005, s. 1). Tablo 1’de de görüldüğü üzere analitik düşünme yeterliliği Dünya Ekonomik Forumu’na (2021) göre iş dünyasında ön plana çıkan ilk on yeterlilikten birisi olarak değerlendirilmektedir. Analitik düşünme yeterliliği gibi iş dünyasında ön plana çıkan bir diğer 21. yy yeterliliği ise teknoloji okuryazarlığıdır. En genel tanımla teknoloji okur yazarlığı alanyazında “teknolojiyi kullanma, yönetme, değerlendirme ve anlama” şeklinde ifade edilmektedir (Herman vd., 2019, s. 519). Gençlerin istihdam edilebilirlikleri üzerine yapılan araştırmalar teknoloji okuryazarlığının istihdam edilebilirlik üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu göstermektedir (Khan vd., 2022, s. 47). Son olarak iş dünyasında öne çıkan bir diğer yeterlilik ise, hayat boyu öğrenmedir. Hayat boyu öğrenme alanyazında, “sürekli olarak yeni bilgileri ve becerileri elde edebilme yeteneği ve isteği” olarak tanımlanmaktadır (Casner-Lotto & Barrington, 2006, s. 16). Bu konuda Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü’nün hayat boyu öğrenme üzerine yayınladığı bir yazıda okulda verilen eğitimle iş dünyasında gerekli olan bilgiler arasında zamanla bir fark oluştuğuna dikkat çekilmiştir. Buna göre alınan eğitim çok kaliteli olsa bile günümüzün hızla değişen iş dünyasında bir işe girdikten birkaç yıl sonra bilinmesi gereken bilgilerle okulda öğrenilen bilgiler arasında önemli bir farkın ortaya çıktığı vurgulanmıştır (Bollington, 2015). Dolayısıyla bu farkın kapatılması için ise, çalışanların 21. yy yeterliliklerinden birisi olan hayat boyu öğrenme yeterliliğine sahip olmalarının oldukça önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmada okuldan işe geçiş sürecinde olan üniversite öğrencilerinin yukarıda bahsedilen 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip olduklarının ve bu yeterlilikler hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarının araştırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca bu çalışmada öğrencilerin bu yeterliliklere ilişkin algılarının fakülte ve cinsiyet farklılığı açısından nasıl bir dağılım gösterdiğinin de incelenmesi planlanmaktadır. Bu kapsamda mevcut çalışmada aşağıdaki sorulara cevaplar aranacaktır;

- 1- Okuldan işe geçiş süreci içinde olan üniversite öğrencileri iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterliliklerine ilişkin ne kadar bilgi sahibi olduklarını düşünmektedirler?
- 2- Okuldan işe geçiş süreci içinde olan üniversite öğrencileri iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterliliklerine ne kadar sahip olduklarını düşünmektedirler?
- 3- Okuldan işe geçiş süreci içinde olan öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin algıları fakültelere göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- 4- Okuldan işe geçiş süreci içinde olan öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin algıları cinsiyete göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- 5- Okuldan işe geçiş süreci içinde olan öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ilişkin bilgi düzeyleri fakültelere göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?
- 6- Okuldan işe geçiş süreci içinde olan öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ilişkin bilgi düzeyleri cinsiyete göre nasıl bir dağılım sergilemektedir?

Yapılan bu araştırmayla birlikte, öğrencilerin günümüzün iş dünyasında bir yer edinebilmelerinde önemli olan yeterliliklere ne düzeyde sahip olduklarına ve genel anlamda hangi yeterliliklerin ediniminde eksikliklerin olduğuna yönelik önemli bilgilerin edinileceği düşünülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Mevcut araştırmada okuldan iş dünyasına geçiş aşamasında olan üniversite öğrencilerinin, iş dünyasında aranan 21. yüzyıl yeterliliklerine ne düzeyde sahip olduklarına yönelik algılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, araştırmada deneysel olmayan araştırma yöntemlerinden “tarama araştırması” yöntemi kullanılmıştır. Tarama araştırması alanyazında, “bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşlerinin ya da ilgi, beceri, yetenek, tutum gibi özelliklerinin belirlendiği genellikle diğer araştırmalara göre görece daha büyük örneklem üzerinde yapılan araştırma” olarak tanımlanmaktadır (Büyüköztürk vd., 2020; s. 184).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın örnekleme üniversite üçüncü ve dördüncü sınıfta öğrenim gören 712 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Öğrencilerin cinsiyet (297 (%41.7) erkek, 415 (%58.3) kadın) ve sınıf düzeyleri (406 (%57) 3. Sınıf, 306 (%43) 4. Sınıf) incelendiğinde birbirine yakın bir dağılım sergilediği görülmektedir. Araştırmanın çalışma grubu oluşturulurken olasılığa dayalı olmayan örneklem seçim yöntemlerinden amaçsal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Alanyazın incelendiğinde, çok çeşitli amaçsal örnekleme yöntemlerinin olduğu görülmektedir (Patton, 2015). Bu araştırmada, öğrencilerin seçiminde fakülte bazında bir çeşitliliğe gidilmiş ve 21. yy becerilerine ne düzeyde sahip olduklarına yönelik çeşitli fakültelerde öğrenim gören öğrenciler açısından bir farklılığın olup olmadığı incelenmiştir. Bu nedenle, araştırmanın katılımcılarının seçiminde amaçsal örnekleme yönteminin türlerinden birisi olan maksimum çeşitlilik yöntemi kullanıma karar verilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi, katılımcı grubunun seçiminde araştırılan konuda bir farklılık oluşturabilecek farklı niteliklere sahip katılımcıların seçimini temel almaktadır (Patton, 2015).

Tablo 2.

Araştırmaya Katılan Üniversite Öğrencilerin Fakültelerinin Ortalaması ve Yüzdesi

<i>Fakülteler</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Eğitim Fakültesi	103	%14,5
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	129	%18,1
İlahiyat Fakültesi	100	%14,0
İnsan ve Top. Bilimleri Fakültesi	112	%15,7
Mühendislik Fakültesi	104	%14,6
Spor Bilimleri Fakültesi	66	%9,3
Ziraat Fakültesi	98	%13,8

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırma kapsamında öğrencilerden veri toplamak için İş Dünyasında Aranan 21. yy Yeterlilikleri Listesi ile Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

2.3.1. 21. yy Yeterlilikleri Listesi

İçinde bulunduğumuz yüzyılın iş dünyasında aranan yeterliliklerin listesini oluştururken giriş kısmında da ifade edildiği üzere uluslararası raporlardan (Burrus vd., 2013; Dünya Ekonomi Forumu, 2021) ve çeşitli araştırma makalelerinden (McGunagle & Zizka, 2020; Rios vd., 2020) yararlanılmıştır. Listede yer alacak yeterliliklerin spesifik olarak iş dünyasına özgü olmasına dikkat edilmiştir. Bu kapsamda toplamda 13 yeterlilik (eleştirel düşünme, iş birliği, iletişim, problem çözme, yaratıcılık, uyumluluk ve esneklik, liderlik, etik, çok kültürlülük, öz yönetim, analitik düşünme, teknoloji okuryazarlığı ve hayat boyu öğrenme) seçilmiştir. Listede yer alan her bir yeterlilik için, “bu yeterliliğe ilişkin ne kadar bilgi sahibiyim?” ve “bu yeterliliğe ne kadar sahibim?” şeklinde iki soru sorulmuştur. Katılımcılardan ne kadar bilgi sahibi olduklarına yönelik sorulara 1 (bu yeterlilik hakkında hiçbir bilgim yok) ve 10 (bu yeterlilik hakkında her şeyi biliyorum) arasında bir derecelendirme yapmaları istenmiştir. Aynı şekilde katılımcılar söz konusu yeterliliklere ne kadar sahip olduklarına yönelik de 1 (bu yeterliliğe sahip olduğumu düşünmüyorum) ile 10 (bu yeterliliğe tamamen sahibim) arasında bir derecelendirme yapmışlardır.

Söz konusu 13 yeterliliğe ilişkin hazırlanan soruların ve yanıtlama yönteminin ölçülmek istenen şeyi kapsayıp kapsamadığına yönelik olarak hazırlanan form, bir işletme ve iki kariyer psikolojik danışmanlığında olmak üzere toplamda üç farklı uzmana gönderilmiş ve uzmanlardan geri bildirimler alınmıştır. Bu sayede soru formlarının anlaşılabilirliği ve amaca yönelik olup olmadıkları değerlendirilmiştir. Ayrıca söz konusu yeterliliklere ilişkin bilgi sahibi olmaya yönelik soruların ve bu yeterliliklere sahip olmaya yönelik soruların birbirleriyle karıştırılmaması

için çeşitli önlemler alınmıştır. Buna göre, ilk olarak anket formunun başına soruların ne anlama geldiği ve nasıl cevaplanacağı üzerine kısa bir açıklama metni koyulmuştur. Bu açıklama metnine ek olarak, soruların birbirleriyle karıştırılmaması için bilgi düzeylerini ölçen sorular kalın puntuyla yazılırken, söz konusu yeterliliğe sahip olma algısını ölçen sorular ince puntuyla yazılmıştır. Bu uygulamalarla birlikte birbirine benzer gibi görünen soruların karışmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2.3.2. Kişisel Bilgi Formu

Katılımcılara, 21. yy. becerileri listesinin yanında ayrıca hangi fakültede öğrenim gördükleri, sınıf düzeyleri ve cinsiyetlerine ilişkin soruları içeren bir kişisel bilgi formu verilmiştir.

Araştırma için veri toplama aşamasından önce Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulundan 25.11.2022 tarihinde 2021/1039 numaralı etik kurul izin belgesi alınmıştır. Daha sonrasında, Ondokuz Mayıs Üniversitesinin Eğitim, İnsan ve Toplum Bilimleri, Mühendislik, Ziraat, İlahiyat, İktisadi ve İdari Bilimler ve Spor Bilimleri fakültelerinde öğrenim gören öğrencilere anket formları verilmiştir. Veriler hem yüz yüze hem de çevrimiçi olarak toplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda elde edilen veriler üzerinde betimsel istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Betimsel istatistik alanyazında, “örneklemi değişkenler veya değişken kombinasyonları olarak betimleme amacı taşıyan istatistiksel yöntem” olarak tanımlanmaktadır (Tabachnick & Fidell, 2015; ss. 7). Diğer bir ifade ile betimsel istatistiğin temel işlevi, ilgili değişken ya da değişkenler açısından katılımcıların gruplanması ve betimlenmesini sağlamaktır. Buna göre, araştırmada üniversite öğrencilerinin 21. yy becerilerine ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin fakülte ve cinsiyet bazında frekans dağılımları incelenmiştir. Ayrıca, öğrencilerin söz konusu becerilere ne düzeyde sahip olduklarına yönelik ortalama ve standart sapma gibi merkezi eğilim ölçüleri SPSS 22 paket programı kullanılarak hesaplanmıştır. Elde edilen ortalamalar ve standart sapmalar ise grafikler kullanılarak görselleştirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırma kapsamında elde edilen veriler üzerinde yapılan çeşitli betimsel analizlerin sonuçları sunulmaktadır. Buna göre, aşağıda sırasıyla öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ilişkin bilgi düzeyleri ve bu yeterliliklere sahip olma algıları, bu algıların cinsiyete göre dağılımları ve öğrenim görülen fakülteye göre farklılaşma durumları verilmektedir.

3.1. Öğrencilerin 21. yy Yeterliliklerine Yönelik Bilgi Düzeyleri ve Bu Yeterliliklere Sahip Olmaya İlişkin Algıları

Bu araştırmada öncelikle, öğrencilerin günümüzün iş dünyasında aranan 21. yy yeterliliklerine yönelik ne düzeyde bilgi sahibi oldukları ve bu yeterliliklere ne kadar sahip oldukları incelenmiştir. Tablo 2’de öğrencilerin söz konusu yeterliliklere ilişkin ne derece bilgi sahibi oldukları ve bu yeterliliklere ne derece sahip olduklarına ilişkin algılarının ortalamaları ve standart sapmaları verilmektedir.

Tablo 3.

Öğrencilerin 21. yy Yeterliliklerine İlişkin Algılarının Ortalama Ve Standart Sapmaları

21. yy Yeterlilikleri	Ne kadar biliyorum?		Ne kadar sahibim?	
	Ortalama (X)	Standart Sapma	Ortalama (X)	Standart Sapma
1- Eleştirel düşünme	6,06	1,64	5,96	1,79
2- İş birliği	6,26	1,97	6,15	1,80
3- İletişim	6,29	1,92	6,20	1,83
4- Problem çözme	6,28	3,18	6,00	1,86
5- Yaratıcılık	6,07	1,87	5,96	1,77
6- Uyum ve esneklik	6,22	1,96	6,10	1,90
7- Liderlik	6,34	1,94	6,20	1,88
8- Teknoloji okuryazarlığı	5,85	1,90	5,78	1,87

9- Çok kültürlülük	5,90	1,92	5,68	1,89
10- Öz-yönetim	6,23	1,99	6,08	1,90
11- Analitik düşünme	6,16	1,93	5,96	1,88
12- Etik	6,28	1,96	6,23	1,84
13- Hayat boyu öğrenme	6,47	2,01	6,05	1,93

*Değerler 1 ile 10 arasında puanlanmaktadır.

Tablo 3 incelendiğinde, öğrencilerin yeterliliklere ilişkin ne düzeyde bilgi sahibi olduklarına yönelik düşüncelerinin dengeli bir şekilde dağıldığı görülmektedir. Bu verilere göre, öğrencilerin en çok bilgi sahibi olduklarını düşündükleri yeterlilikler hayat boyu öğrenme ($X= 6,47$, $SS= 2,01$) ve liderlik ($X= 6,34$, $SS= 1,94$), en az bilgi sahibi olduklarını düşündükleri yeterlilikler ise teknoloji okuryazarlığı ($X= 5,85$, $SS= 1,90$) ve çok kültürlülüktür ($X= 5,90$, $SS= 1,92$). Öğrencilerin yukarıda sıralanan 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip olduklarına yönelik algılarının ortalamaları ise Tablo 3’de verilmiştir. Buna göre, etik ($X= 6,23$, $SS= 1,84$) öğrencilerin en çok sahip olduklarını düşündükleri yeterlilik olurken bunu sırasıyla liderlik ($X= 6,20$, $SS= 1,88$) ve iletişim ($X= 6,20$, $SS= 1,83$) takip etmiştir. Öğrencilerin en az sahip olduklarını düşündükleri yeterlilik ise çok kültürlülük ($X= 5,68$, $SS= 1,89$) ve teknoloji okuryazarlığı ($X= 5,78$, $SS= 1,87$) olmuştur. Diğer taraftan, öğrencilerin söz konusu yeterlilikler hakkında sahip olduklarını düşündükleri bilgi düzeyleri ile o yeterliliklere sahip olma algıları karşılaştırıldığında iki oran arasında genel olarak dengeli bir dağılım olduğu görülmektedir.

3.2. Öğrencilerin 21. yy Yeterliliklerine Yönelik Algılarının Cinsiyete Göre Karşılaştırılması

Genel ortalamalara ek olarak, öğrencilerin iş dünyasında aranan 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin algıları ve bu yeterliliklere ilişkin ne kadar bilgi sahibi olduklarına yönelik düşünceleri cinsiyet bazında incelenmiş ve ilgili sonuçlar Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Öğrencilerin 21. yy Yeterliliklerine İlişkin Algılarının Cinsiyete Göre Ortalamaları

	Ne kadar biliyorum?				Ne kadar sahibim?			
	Erkek		Kadın		Erkek		Kadın	
	Ort.	SS.	Ort.	SS.	Ort.	SS.	Ort.	SS.
1- ED	5,99	1,65	6,10	1,47	5,83	1,84	6,06	1,60
2- İB	6,15	1,93	6,34	1,89	6,13	1,78	6,17	1,67
3- İlet.	6,01	1,83	6,49	1,89	6,04	1,83	6,32	1,82
4- PÇ	6,25	1,91	6,47	3,97	5,99	1,96	6,00	1,68
5- Yarat.	5,98	1,86	6,14	1,77	6,04	1,80	5,90	1,60
6- UyEs	6,09	1,76	6,32	1,96	5,94	1,82	6,21	1,79
7-Lider.	6,14	1,94	6,48	1,93	6,03	1,92	6,31	1,84
8- Tek.	5,93	1,83	5,79	1,95	5,87	1,80	5,72	1,92
9- ÇK	6,02	1,90	5,81	1,94	5,77	1,85	5,60	1,91
10- ÖzY	6,12	1,88	6,31	1,93	6,02	1,82	6,13	1,83
11- AD	6,11	1,90	6,19	1,86	5,96	1,79	5,97	1,87
12- Etik	6,15	1,79	6,36	1,96	6,16	1,78	6,27	1,89
13-HBÖ	6,21	2,00	6,66	2,00	5,97	1,76	6,11	1,90

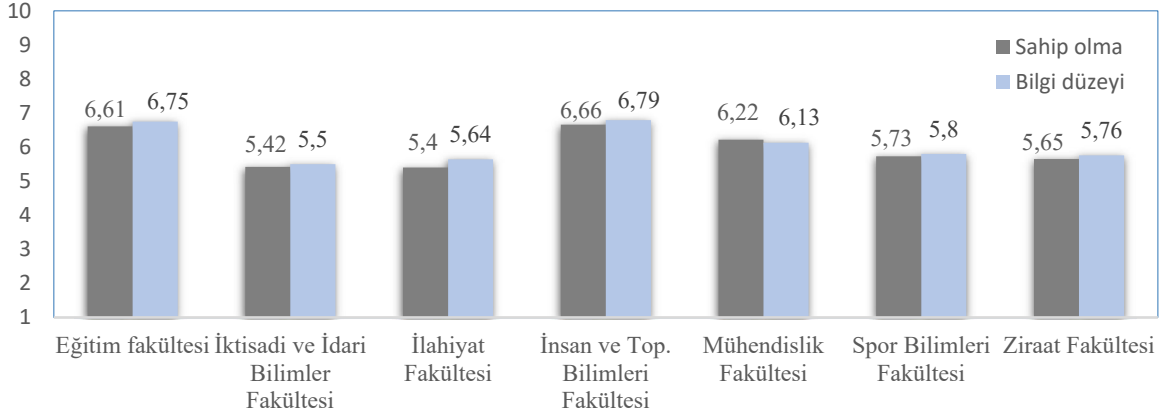
**ED: Eleştirel düşünme, *İB: İşbirliği, *İlet: İletişim, *PÇ: Problem çözme, *Yarat: Yaratıcılık, *UyEs: Uyum ve esneklik, *Lider: Liderlik, *Tek: Teknoloji okuryazarlığı, *ÇK: Çok kültürlülük, *ÖzY: Öz-yönetim, *AD: Analitik düşünme, *HBO: Hayat boyu öğrenme

Tablo 4’te görüldüğü üzere öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine sahip olma algılarının cinsiyete göre dağılımları bazı yeterliliklerde farklılık gösterirken bazı yeterliliklerde ise oranlar birbirine benzer sonuçlar vermiştir. Örneğin, iletişim özelinde kadınların ($X= 6,32$, $SS= 1,82$) bu yeterliliğe sahip olma algıları erkeklere ($X= 6,04$, $SS= 1,83$) göre daha yüksek çıkmıştır. Fakat teknoloji okuryazarlığı yeterliliği algısına sahip olma algısına yönelik olarak ise, erkeklerin ($X= 5,87$, $SS= 1,80$) ortalaması kadınların ($X= 5,72$, $SS= 1,92$) ortalamasına göre daha yüksek bulunmuştur. Diğer taraftan, hem erkeklerin ($X= 6,00$, $SS= 1,96$) hem de kadınların ($X= 6,00$, $SS= 1,68$) problem çözme yeterliliğine sahip olmalarına yönelik algılarında eşit bir ortalamanın olduğu görülmektedir. Yeterliliklere ilişkin bilgi düzeyleri incelendiğinde ise aynı şekilde bazı yeterliliklerde kadınların daha fazla bilgi sahibi

olduklarını düşündükleri, bazı yeterliliklerde ise erkeklerin daha fazla bilgi sahibi olduklarını düşündükleri görülmektedir. Örneğin, hayat boyu öğrenme yeterliliğine ilişkin bilgi sahibi olma konusunda kadınların ortalama puanları ($X= 6,66$, $SS= 2,00$) erkeklere ($X= 6,21$, $SS= 2,00$) göre daha yüksektir. Buna karşın, çok kültürlülük yeterliliğine ilişkin bilgi sahibi olma düşüncesi kadınlara ($X= 5,81$, $SS= 1,94$) kıyasla erkeklerde ($X= 6,02$, $SS= 1,90$) daha yüksek bulunmuştur.

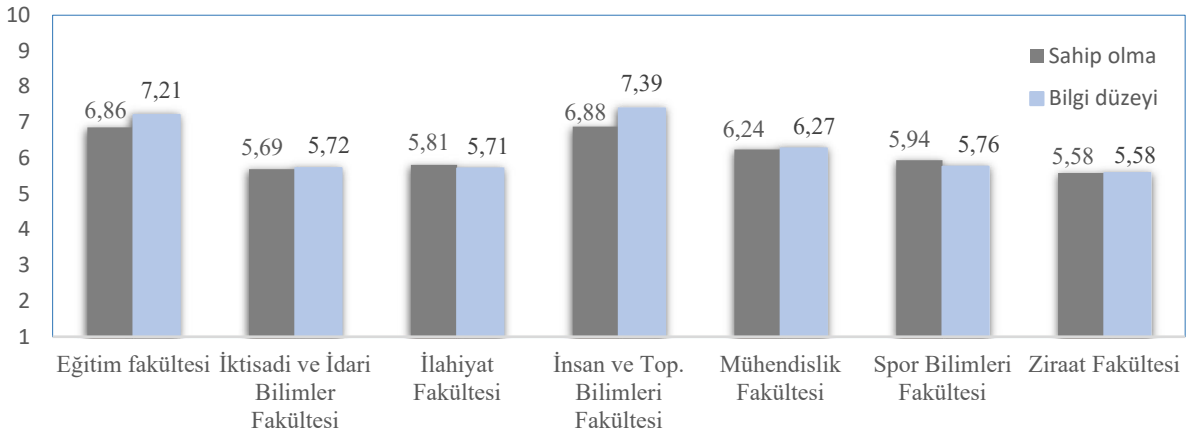
3.3. Öğrencilerin 21. Yy Yeterliliklerine Yönelik Algılarının Öğrenim Gördükleri Fakülterele Göre Karşılaştırılması

Yukarıdaki sonuçlara ek olarak, mevcut araştırma kapsamında öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ilişkin ne kadar bilgi sahibi oldukları ve bu yeterliliklere ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin algılarının fakülterele göre dağılımları da incelenmiştir. Buna göre her bir yeterlilik aşağıda verilen grafiklerde sunulmaktadır.

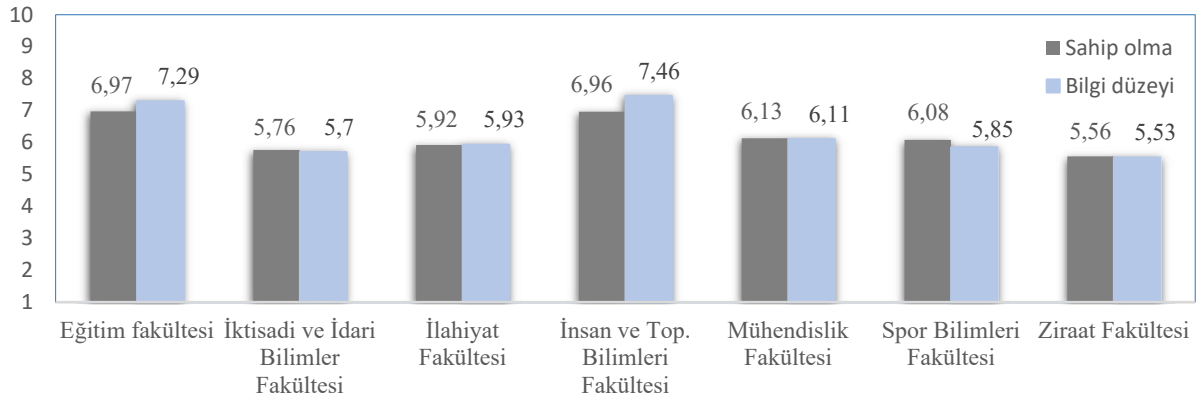
Grafik 1. Eleştirel düşünme yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 1 incelendiğinde öğrencilerin eleştirel düşünme yeterliliğine sahip olmaya ilişkin algılarında çeşitli farklılıkların olduğu görülmektedir. Buna göre, eleştirel düşünme yeterliliğinin fakülterele göre ortalamaları incelendiğinde en düşük ortalamanın ilahiyat fakültesinde ($X= 5,40$, $SS= 1,39$), en yüksek ortalamanın ise insan ve toplum bilimleri fakültesinde ($X= 6,66$, $SS= 1,72$) olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, eleştirel düşünme yeterliliğine ilişkin öğrencilerin bilgi düzeyleri incelendiğinde ise benzer şekilde insan ve toplum bilimleri fakültesinin en yüksek ortalamaya ($X= 6,79$, $SS= 1,76$), ilahiyat fakültesinin ise en düşük ortalamaya ($X= 5,50$, $SS= 1,46$) sahip olduğu görülmektedir.

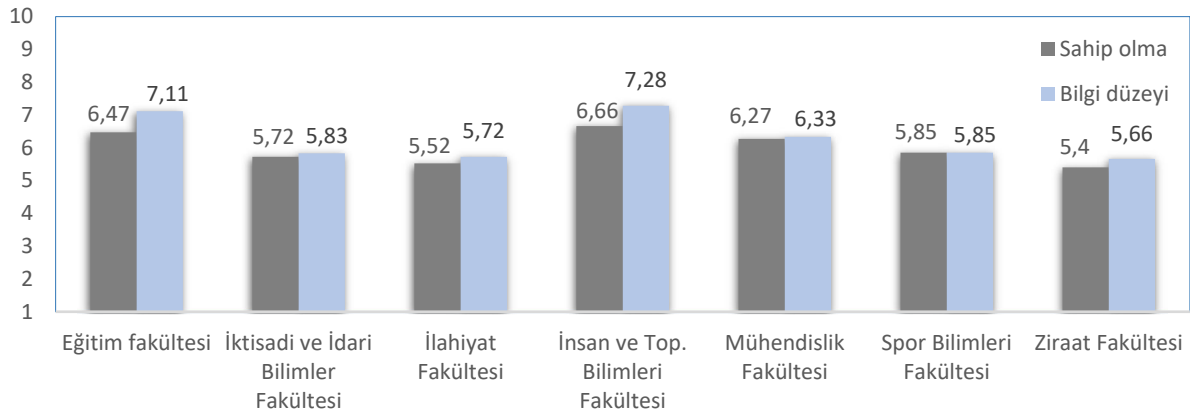
Grafik 2. İş birliği yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 2’de görüldüğü üzere öğrencilerin iş birliği yeterliliğine ne düzeyde sahip olduklarına ilişkin algıları fakülte bazında farklılaşmaktadır. Buna göre, iş birliği yeterliliğine ilişkin en yüksek ortalama insan ve toplum bilimleri fakültesindeyken ($X= 6,88$, $SS= 1,75$) en düşük ortalama ise ziraat fakültesinde ($X= 5,58$, $SS= 1,44$) ölçülmüştür. Aynı şekilde öğrencilerin bu beceriye ilişkin bilgi sahibi olma düzeyleri de insan ve toplum bilimleri fakültesinde en yüksek seviyede ($X= 7,39$, $SS= 1,79$) ziraat fakültesinde en düşük seviyededir ($X= 5,58$, $SS= 1,44$).

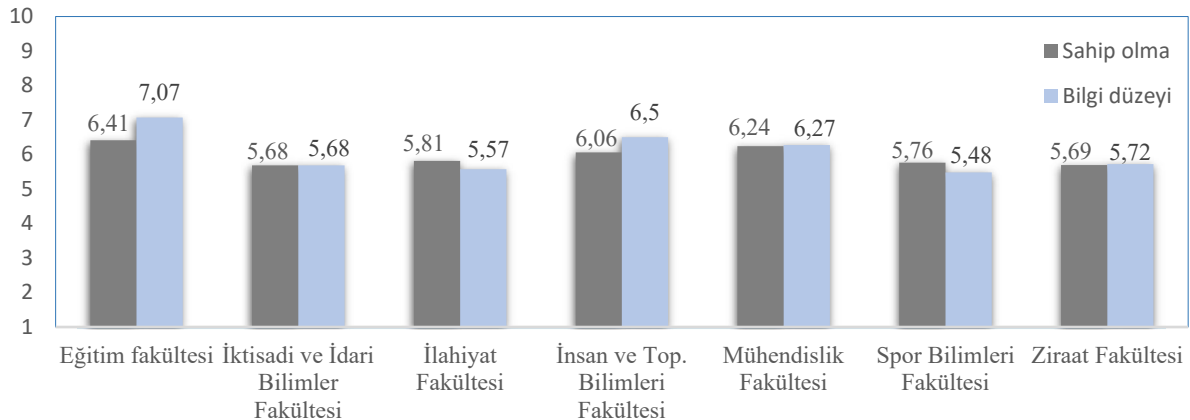
Grafik 3. İletişim yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 3'te öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülteye göre iletişim yeterliliğine sahip olma dağılımları verilmiştir. Buna göre, iletişim yeterliliği için en yüksek ortalamaya sahip grubun eğitim fakültesi ($X= 6,97$, $SS= 1,75$), en düşük ortalamaya sahip grubun ise ziraat fakültesi öğrencileri ($X= 5,56$, $SS= 1,56$) olduğu görülmektedir. Fakat iletişim yeterliliğine ilişkin bilgi sahibi olma düzeyinde insan ve toplum bilimleri fakültesi öğrencileri daha fazla bilgi sahibi olduklarını düşünürken ($X= 7,46$, $SS= 1,73$) ziraat fakültesi öğrencileri diğer fakülteye kıyasla daha az bilgi sahibi olduklarını düşünmektedir ($X= 5,53$, $SS= 1,26$).

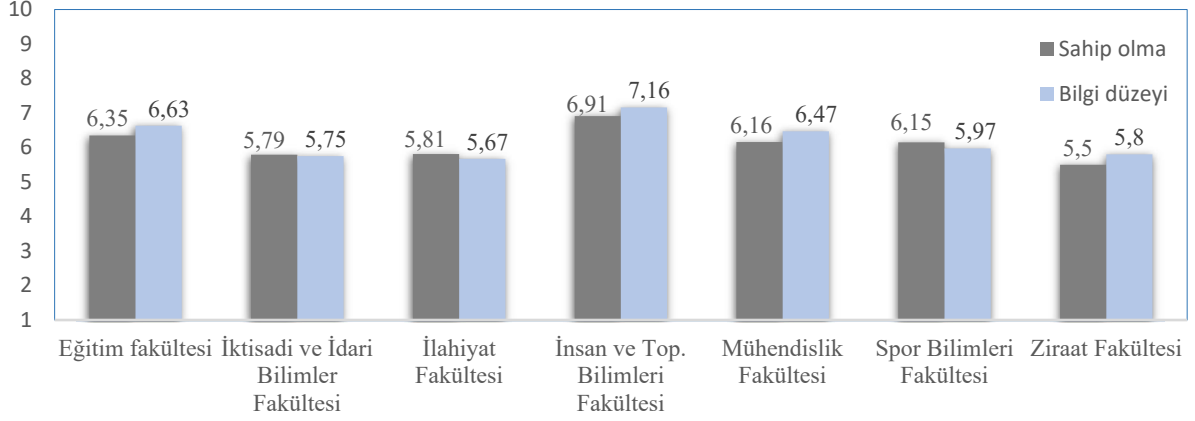
Grafik 4. Problem çözme yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 4'e göre öğrencilerin diğer yeterliliklerde olduğu gibi problem çözme yeterliliğine yönelik algılarında da 5 ile 6 arasında değerlerin olduğu görülmektedir. Fakülteler arasındaki ortalamalara ilişkin farklar incelendiğinde ise, en yüksek ortalamanın insan ve toplum bilimleri fakültesinde ($X= 6,66$, $SS= 1,79$), en düşük ortalamasının ise ziraat fakültesinde ($X= 5,40$, $SS= 1,44$) olduğu söylenebilir. Öğrencilerin bilgi sahibi olmaya yönelik algılarının ortalamaları incelendiğinde ise, benzer şekilde insan ve toplum bilimleri fakültesinde en yüksek ($X= 7,28$, $SS= 1,61$), ziraat fakültesinde ise en düşük ortalamasının ($X= 5,66$, $SS= 1,45$) olduğu görülmektedir.

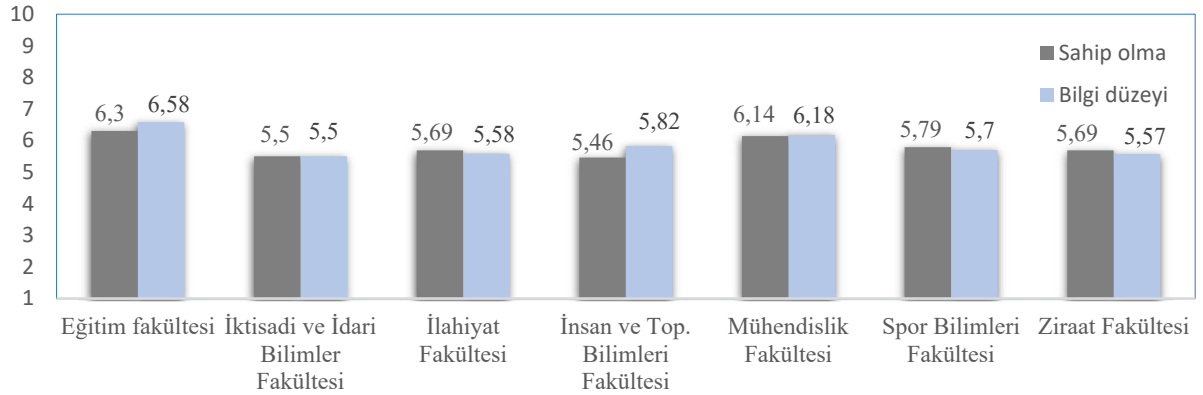
Grafik 5. Yaratıcılık yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Öğrencilerin yaratıcılık yeterliliği düzeyine ilişkin algılarının ortalamaları Grafik 5'te verilmektedir. İş dünyası için günümüzde çalışanlarda aranan bir diğer 21. yy yeterliliği olan yaratıcılığa ilişkin öğrencilerin sahip oldukları algılar fakülte bazında incelenmiştir. Buna göre, en yüksek ortalamanın eğitim fakültesi ($X= 6,41$, $SS= 1,80$), en düşük ortalamanın ise iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerine ($X= 5,68$, $SS= 1,61$) ait olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bu yeterlilik hakkında öğrencilerin ne düzeyde bilgi sahibi olduklarına ilişkin ortalamalar incelendiğinde ise, eğitim fakültesinin en yüksek ($X= 7,07$, $SS= 1,81$), spor bilimleri fakültesinin ise en düşük ortalamaya sahip olduğu ($X= 5,48$, $SS= 2,03$) söylenebilir.

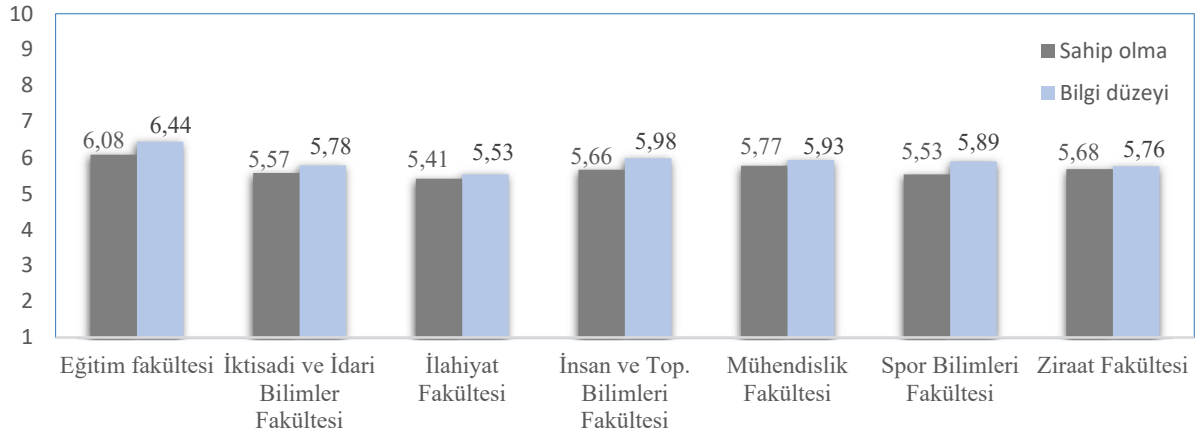
Grafik 6. Uyum ve esneklik yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 6 incelendiğinde üniversite öğrencilerinin esneklik ve uyum yeterliliğine ilişkin ortalama puanlarında fakülteye göre farklılaştığı görülmektedir. Buna göre insan ve toplum bilimleri fakültesi en yüksek ortalamaya sahipken ($X= 6,91$, $SS= 1,98$), en düşük ortalamaya sahip fakültenin ise ziraat fakültesi olduğu ($X= 5,50$, $SS= 1,27$) sonucuna ulaşılmıştır. Yeterliliğe ilişkin bilgi düzeyleri incelendiğinde ise en az bilgi sahibi olduğunu düşünen fakültenin ilahiyat fakültesi ($X= 5,67$, $SS= 1,62$), en fazla bilgi sahibi olduğunu düşünen fakültenin ise insan ve toplum bilimleri fakültesi olduğu görülmektedir ($X= 7,16$, $SS= 1,96$).

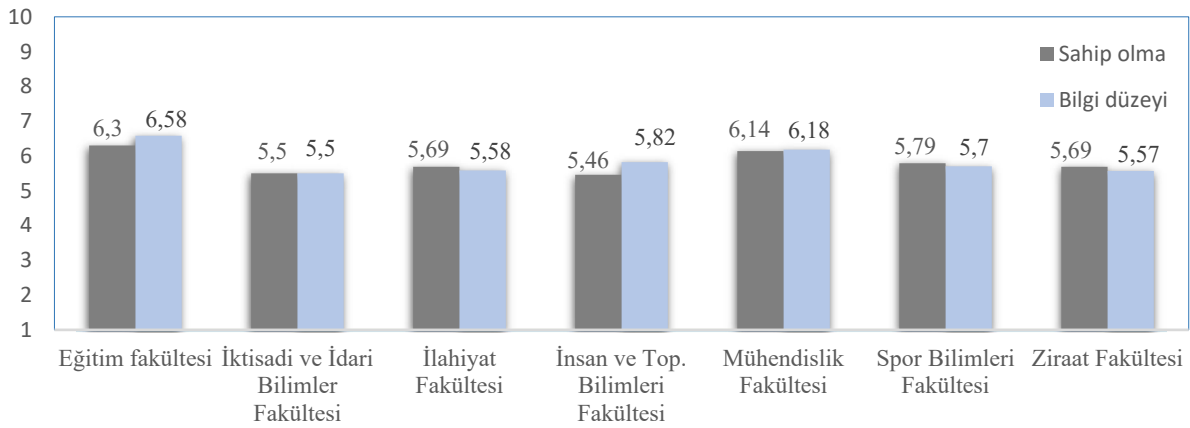
Grafik 7. Liderlik yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

21. yy'nin iş dünyasının çalışanlarda olmasını istediği bir diğer 21. yy yeterliliği olan liderliğin fakülteye göre ortalama puanları incelendiğinde eğitim fakültesi öğrencilerinin ortalama puanlarının diğer fakülteye göre yüksek olduğu görülmektedir ($X= 6,71$, $SS= 2,04$). Diğer taraftan, Grafik 7'de görüldüğü üzere liderlik yeterliliğine ilişkin en düşük ortalama ise ziraat fakültesi öğrencilerinde ($X= 5,59$, $SS= 1,35$) görülmüştür. Bu yeterliliğe ilişkin öğrencilerin bilgi düzeyleri incelendiğinde ise ortalama olarak en az bilgiye sahip fakültenin iktisadi ve idari bilimler fakültesi ($X= 5,83$, $SS= 1,96$), en fazla bilgiye sahip fakültenin ise eğitim fakültesi olduğu görülmektedir ($X= 7,22$, $SS= 2,01$).

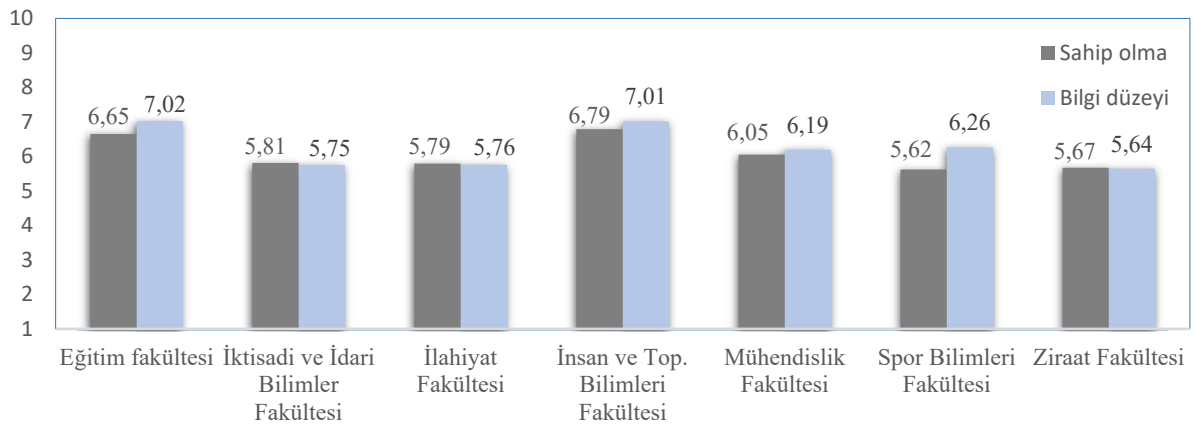
Grafik 8. Teknoloji okuryazarlığı yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 8 incelendiğinde öğrencilerin teknoloji okuryazarlığına ilişkin ortalama puanlarının öğrenim gördükleri fakültele göre değişiklik gösterdiği söylenebilir. Buna göre söz konusu yeterliliğe ilişkin en yüksek ortalama eğitim fakültesi öğrencilerindeyken ($X=6,30$, $SS=1,87$) en düşük ortalamamın sahibi ise insan ve toplum bilimleri fakültesi öğrencileridir ($X=5,46$, $SS=2,30$). Teknoloji okuryazarlığına ilişkin bilgi düzeyinde ise en düşük ortalama iktisadi ve idari bilimler fakültesi öğrencilerinde görülürken ($X=5,50$, $SS=1,93$), en yüksek ortalama eğitim fakültesi öğrencilerinde görülmüştür ($X=6,58$, $SS=1,91$).

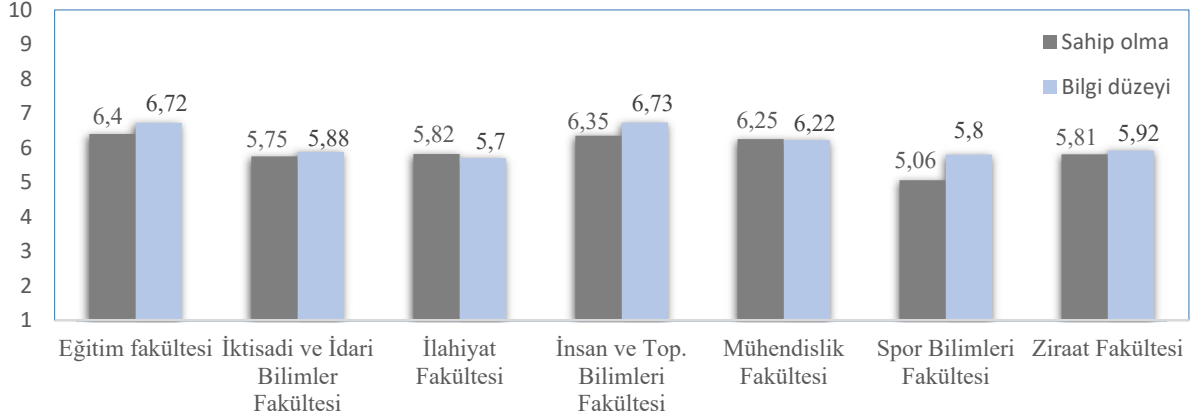
Grafik 9. Çok kültürlülük yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 9'daki verilere göre çok kültürlülüğe ilişkin öğrencilerin ortalama puanları genel itibarıyla 5,40 ile 5,80 arasında değişiklik göstermektedir. Fakat grafik incelendiğinde yalnızca eğitim fakültesi öğrencilerinin ortalamalarının 6 puan üzerinde olduğu görülmektedir ($X=6,08$, $SS=2,30$). Diğer taraftan en düşük ortalamaya ise ilahiyat fakültesi öğrencileri sahiptirler ($X=5,41$, $SS=1,47$). Bilgi düzeyleri açısından ise en fazla bilgi sahibi olduğunu ifade eden grup eğitim fakültesiyken ($X=6,44$, $SS=2,24$) en az bilgi sahibi olduğunu ifade eden grup ilahiyat fakültesidir ($X=5,53$, $SS=1,71$).

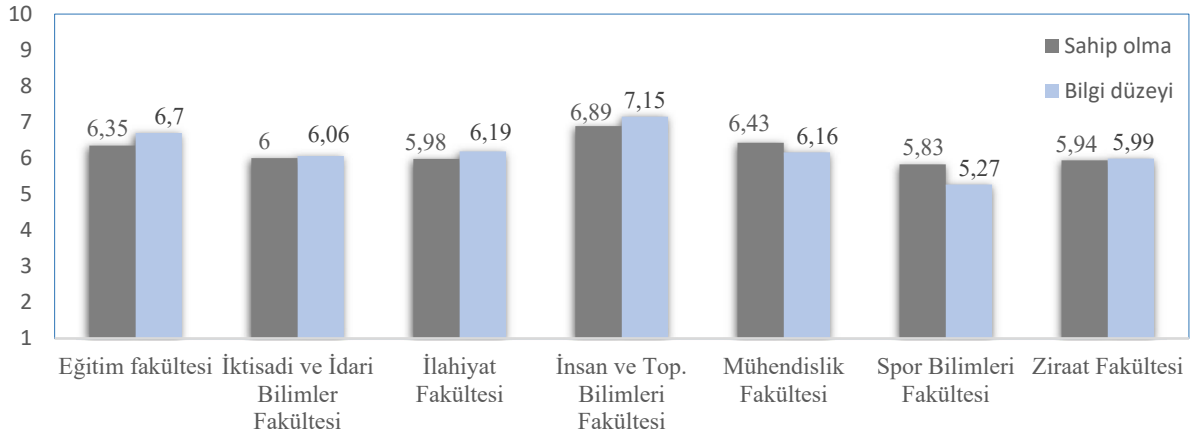
Grafik 10. Öz-yönetim yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Öğrencilerin öz-yönetim yeterliliğine ilişkin ortalamaları incelendiğinde ise en düşük ortalamanın spor bilimleri fakültesi öğrencilerine ait olduğu görülmektedir ($X= 5,62$, $SS= 1,89$). Diğer taraftan, Grafik 10'da görüldüğü üzere insan ve toplum bilimleri fakültesi öğrencilerinin ise öz-yönetim yeterliliğine ilişkin ortalama puanları diğer fakültele göre daha yüksektir ($X= 6,79$, $SS= 2,04$). Öz-yönetim yeterliliğine ilişkin bilgi düzeyleri incelendiğinde ise en yüksek ortalamanın eğitim fakültesine ait olduğu ($X= 7,02$, $SS= 1,94$), en düşük ortalamanın ise ziraat fakültesine ait olduğu görülmektedir ($X= 5,64$, $SS= 1,57$).

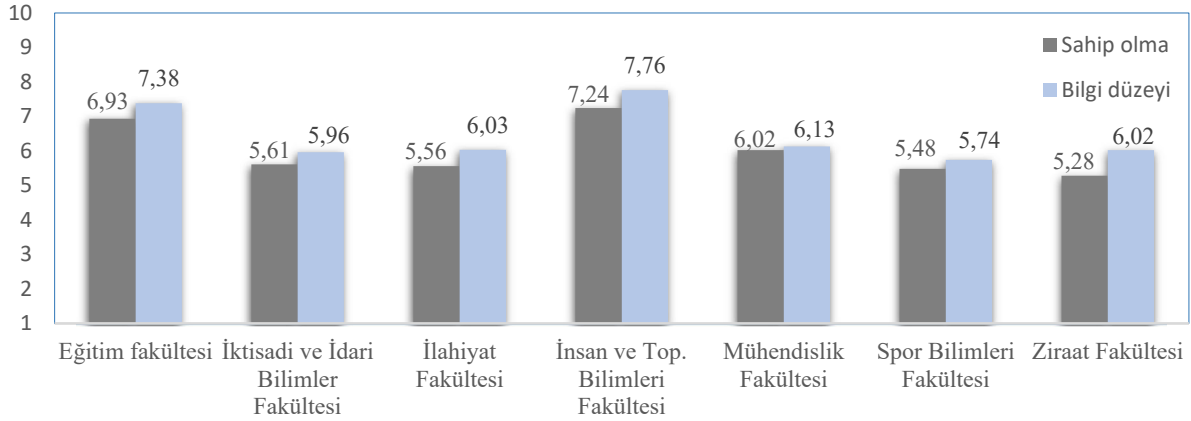
Grafik 11. Analitik düşünme yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 11'e göre öğrencilerin analitik düşünme yeterliliğine sahip olmaya ilişkin ortalama puanları incelendiğinde en yüksek ortalama puanın eğitim fakültesi öğrencilerine ait olduğu görülmektedir ($X= 6,40$, $SS= 1,97$). Buna karşın spor bilimleri fakültesi öğrencilerinin puanları ise diğer fakültele göre en düşük ortalamaya sahiptir ($X= 5,06$, $SS= 1,89$). Analitik düşünme yeterliliği hakkında bilgi sahibi olma konusunda ise insan ve toplum bilimleri fakültesi en yüksek ortalamaya ($X= 6,73$, $SS= 1,99$), ilahiyat fakültesi ise en düşük ortalamaya sahiptir ($X= 5,70$, $SS= 1,59$).

Grafik 12. Etik yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

İş dünyasında aranan bir diğer 21. yy yeterliliği olan etiğe ilişkin ortalama puanlar incelendiğinde diğer bazı yeterlilik alanlarında olduğu gibi insan ve toplum bilimleri öğrencilerinin ortalama puanlarının diğer fakülte öğrencilerine göre yüksek olduğu görülmektedir ($X= 6,89$, $SS= 2,08$). Diğer taraftan Grafik 12'de görüldüğü üzere etik yeterliliğine ilişkin en düşük ortalamaya sahip fakülte ise spor bilimleri fakültesidir ($X= 5,83$, $SS= 1,93$). Etik hakkında bilgi sahibi olma düzeylerinde ise en yüksek ortalama insan ve toplum bilimleri fakültesindeyken ($X= 7,15$, $SS= 2,22$) en düşük ortalama spor bilimleri fakültesindedir ($X= 5,27$, $SS= 1,78$).

Grafik 13. Hayat boyu öğrenme yeterliliğine sahip olma algısı ve yeterlilik hakkında bilgi düzeyi

Grafik 13 incelendiğinde öğrencilerin hayat boyu öğrenme yeterliliğine ilişkin ortalamalarında diğer yeterliliklere kıyasla daha yüksek farkların olduğu görülmektedir. Buna göre söz konusu yeterliliğe ilişkin en yüksek ortalamaya sahip fakülte insan ve toplum bilimleri fakültesiyken ($X= 7,24$, $SS= 1,88$) en düşük ortalamaya sahip fakülte ise ziraat fakültesidir ($X= 5,28$, $SS= 1,17$). Öğrencilerin hayat boyu öğrenme yeterliliğine ilişkin bilgi düzeyleri incelendiğinde ise insan ve toplum bilimleri fakültesinin ortalamasının diğer fakültele göre daha yüksek ($X= 7,76$, $SS= 1,79$), spor bilimleri fakültesinin ortalamasının da diğer fakültele kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir ($X= 5,74$, $SS= 2,24$).

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın amacı, okuldan işe geçiş süreci içinde olan üniversite öğrencilerinin iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterliliklerine sahip olma algılarını ve bu yeterlilikler hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarına yönelik düşüncelerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yedi farklı fakültede öğrenim gören 712 öğrenciden iş dünyasında aranan 13 farklı 21. yy yeterliliğine ilişkin soruları içeren bir anket aracılığıyla veriler toplanmıştır. Buna göre, elde edilen sonuçlar incelendiğinde öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine sahip olmaya yönelik algılarında ve bu yeterlilikler hakkında bilgi sahibi olma düzeylerinde farklılıklar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, öğrencilerin cinsiyet ve fakültelerine göre söz konusu yeterliliklerin dağılımında da farklılıklar bulunmaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre, okuldan işe geçiş sürecinde olan öğrenciler iş dünyasında aranan 13 farklı yeterliliğe ilişkin ortalama puanlar vermişlerdir. Öğrencilerin ortalama puanlarının 5,50 ile 6,50 arasında değişmesinin dikkat çekici bir bulgu olduğu söylenebilir. Bu konu ile ilgili alanyazın incelendiğinde, 21. yy yeterliliklerine ilişkin üniversite öğrencileri üzerinde yapılan sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmaktadır. Örneğin, İlhan ve Unal (2021) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin 21. yy yeterliliklerinden olan özerklik ya da işbirliği gibi yeterliliklere ortalama düzeyde sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacıların elde ettikleri bu sonuç mevcut araştırmanın bulgularıyla örtüşmektedir. Diğer taraftan, Erdoğan ve Eker (2020) tarafından yapılan bir araştırmada ise Türkçe öğretmenliği bölümünde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin 21. yy yeterliliklerine ilişkin algıları incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin 21. yy becerileri ve yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Alanyazındaki bu araştırmalar incelendiğinde birbirinden farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bu durumun örneklem farklılığı ya da kullanılan ölçme araçlarının farklı olması gibi çeşitli sebepleri olabilir. Diğer taraftan, mevcut araştırmadan elde edilen bulgu dikkate alındığında öğrencilerin söz konusu yeterlilikler konusunda kendilerini daha fazla geliştirmeye ihtiyaç duydukları söylenebilir.

Öğrencilerin 21. yy yeterliliklerine ne düzeyde sahip oldukları ya da bu yeterlilikler konusunda ne kadar bilgi sahibi olduklarına ilişkin ortalamalar cinsiyet açısından karşılaştırıldığında ise çeşitli farklılıkların olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, kadınların iletişim yeterliliğine sahip olmaya yönelik algılarının ortalaması erkeklerden daha fazlayken, erkeklerin teknoloji okuryazarlığına ilişkin algıları kadınların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Cinsiyetler arasındaki en fazla farkın bu iki yeterlilik alanında kendini göstermesinin dikkat çekici bir bulgu olduğu söylenebilir. İletişim becerileri açısından alanyazın incelendiğinde bu çalışmadan elde edilen bulgularla örtüşen araştırmalara rastlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle iletişim becerileri üzerine yapılan araştırmalarda kadın öğrencilerin iletişim becerilerinin erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğuna ilişkin çeşitli bulgular elde edilmiştir (Akan & Günek, 2021; Koç vd., 2015). Diğer taraftan teknoloji okuryazarlığı konusunda bazı araştırmalarda cinsiyetler arasında herhangi bir fark bulunmazken (Aksoy vd., 2021; Kozan & Bulut-Özek, 2019), farklı araştırmalarda erkekler lehine bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bayrakçı & Narmanlıoğlu, 2021; Göldağ, 2021).

İş dünyasında aranan bir 21. yy yeterliliği olan iletişim becerisine sahip olmaya yönelik kadınların erkeklere göre daha yüksek bir ortalamaya sahip olmasının çeşitli nedenleri olabilir. Bunun olası bir nedeni kadınların, iletişimin empati gibi çeşitli unsurlarında erkeklere kıyasla daha yetkin olması olabilir (Uysal, 2016). Kadınların iletişim becerisine yönelik ortalamasının erkeklere göre daha yüksek olmasının bir nedeni ise sosyalleşme ile açıklanabilir (Korkut, 2005). Buna göre, sosyalleşme konusunda daha girişken olan kadınların buna bağlı olarak iletişim becerilerinde de daha fazla gelişim göstermiş olabileceği düşünülebilir. Teknoloji okuryazarlığı yeterliliğine ilişkin ise, erkeklerin kadınlara göre daha yüksek ortalamaya sahip olması, erkeklerin yeni teknolojileri daha hızlı kabullenebilmeleriyle açıklanabilir. Bu konuda Ayaz vd. (2019) tarafından yapılan bir alanyazın incelemesinde erkeklerin kadınlara kıyasla teknolojik gelişmelere daha açık oldukları ve yeni teknolojilere daha hızlı uyum sağlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak bu durum erkeklerin kadınlara kıyasla teknoloji okuryazarlığı konusunda kendilerini daha fazla yetkin görmelerine neden olabilir.

Yukarıdaki sonuçlara ek olarak bu çalışmada iş dünyasında aranan 13 farklı 21. yy yeterliliğine ilişkin öğrencilerin sahip olma algılarının ortalamaları fakülterele göre incelenmiştir. Buna göre 13 yeterliliğin yedisinde (eleştirel düşünme, iş birliği, problem çözme, uyum ve esneklik, öz-yönetim, etik ve hayat boyu öğrenme) insan ve toplum bilimleri fakültesi öğrencilerinin ortalamalarının diğer fakülterele göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Geriye kalan altı yeterlilikte ise (iletişim, yaratıcılık, liderlik, teknoloji okuryazarlığı, çok kültürlülük ve analitik düşünme) eğitim fakültesi öğrencilerinin ortalama puanlarının diğer fakülte öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuçlara ek olarak öğrencilerin söz konusu 13 yeterliliğe ilişkin bilgi düzeyleri sorulduğunda ise bu yeterliliklerden sekizinde (eleştirel düşünme, iletişim, iş birliği, problem çözme, uyum ve esneklik, analitik düşünme, etik ve hayat boyu öğrenme) insan ve toplum bilimleri fakültesi öğrencilerinin daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Benzer şekilde eğitim fakültesi öğrencilerinin ise yaratıcılık, liderlik, teknoloji okuryazarlığı, çok kültürlülük ve öz-yönetim yeterliliklerinde ortalama puanlarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

İnsan ve toplum bilimleri fakültesi yapı itibarıyla kendi içinde temel sosyal bilimleri (sosyoloji, psikoloji, tarih, coğrafya ve felsefe gibi) barındıran ve “araştıran, girişimci, eleştirel düşünceye ve problem çözme becerisine sahip bireyler yetiştirmeyi” amaçlayan bir fakülte olarak varlığını sürdürmektedir (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2023). Fakültenin sahip olduğu yapısı ve amaçları göz önüne alındığında öğrencilerin iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterliliklerinin çoğunda hem bilgi açısından hem de sahip olma açısından diğer fakülterele kıyasla yüksek bir ortalamaya sahip olmalarının beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle ilgili fakültenin sahip olduğu bu amaçlar, öğrencilerin eleştirel düşünme, iş birliği, problem çözme gibi yeterlilikler konusunda kendilerini geliştirmelerine olumlu yönde katkı sağlamış olabilir. Ayrıca fen ve edebiyat fakülteleri kuruluş amacı itibarıyla kuramsal bilginin üretildiği kurumlardır (Sağdıç, 2020, s.351). Bu yönüyle bu fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin teorik bilgiye erişme çabaları, bu bilgiyi içselleştirerek yeni bilgiler ortaya koyma girişiminde bulunmaları, bu öğrencilerin öz-yönetim, etik ve hayat boyu öğrenme gibi yeterliliklere ilişkin yetkinliklerini de arttırmalarına katkı sağlamış olabilir.

Diğer taraftan iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterliliklerinin önemli bir kısmında ise eğitim fakültesi öğrencilerinin ortalamalarının diğer fakülte öğrencilerine kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenliğe ilişkin mesleki yeterlilikler arasında iletişim ve kendini geliştirme gibi yeterliliklerin bulunduğu (MEB, 2017, s. 8) göz önüne alındığında eğitim fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının yukarıda sıralanan yeterliliklerde daha yüksek puan almalarının beklenen bir sonuç olduğu ifade edilebilir. Diğer bir ifadeyle eğitim fakültelerinin öğretmen adayları için öğretmenliğe ilişkin mesleki yeterlilikleri kazandırmaya yönelik ders içeriklerine sahip olmaları, eğitim fakültesinde öğrenim gören öğrencilerin 21. yy yeterliliklerinde kendilerini daha yetkin görmelerinde etkili olabilir.

5. ÖNERİLER ve SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin iş dünyası tarafından aranan yeterlilikler hakkında ne kadar bilgi sahibi olduklarına yönelik düşüncelerine ve bu yeterliliklere ne kadar sahip olduklarına yönelik algılarına ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Elde edilen sonuçlar okuldan işe geçiş sürecinde olan öğrencilerin söz konusu yeterliliklere ilişkin hem bilgi düzeylerinin hem de bu yeterliliklere sahip olma algılarının ortalama düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç, öğrencilerin bu yeterlilikler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaya ve bu yeterliliklerde daha da yetkinleşmeye ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Bu doğrultuda üniversitelerdeki idarecilere ve üniversitelerde bulunan kariyer merkezi yöneticilerine çeşitli önerilerde bulunulabilir. Bu önerilerden ilki, üniversitelerde öğrencilerin iş dünyası için aranan yeterliliklerde yetkinleşmelerini sağlayacak ders içeriklerinin artırılması ve öğrencilerin bu dersleri almalarının teşvik edilmesidir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi tarafından hazırlanan ve “iş hayatının beklentileri doğrultusunda kariyer farkındalığı oluşturmayı” amaçlayan “Kariyer Planlama Deresinin” üniversitelerde yaygınlaştırılması etkili bir girişim olabilir (T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi, 2023).

Dahası buna benzer farklı derslerin de hazırlanarak bir paket halinde öğrencilerin seçimlerine sunulması, gençlerin işverenler tarafından istenen yeterliliklerde yetkin olarak iş dünyasına giriş yapmalarını sağlayabilir.

Üniversitede eğitim gören gençlerin işverenler tarafından istenen 21. yy yeterliliklerinde daha da yetkinleşebilmelerinde üniversitelerin kariyer merkezlerinin de önemli bir rolü bulunmaktadır. Özellikle kariyer merkezlerinin uzun vadede öğrencilerin kariyer gelişimlerine ve yönetimlerine katkı sağlayabileceğine yönelik değerlendirmeler göz önüne alındığında (Özkanan vd., 2022), bu merkezlerin öğrencilerin 21. yy yeterliliklerinin kazandırılmasına yönelik çalışmalarının oldukça işlevsel olacağı söylenebilir. Diğer bir ifadeyle her bir üniversitede kariyer merkezlerinin oluşturulması ve bu oluşumlar ile öğrencilerin iş dünyasına girişte ihtiyaç duydukları yeterliliklerin kazandırılmaya çalışılması bu araştırmanın diğer bir önerisidir.

Yukarıda verilen bilgilere ek olarak bu araştırma kendi içinde bazı sınırlılıklara sahiptir ve bu araştırmadan elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde bu sınırlılıkların göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Bu sınırlılıklardan ilki, araştırma için kullanılan örneklemden kaynaklanmaktadır. Buna göre, mevcut araştırmada her ne kadar evreni daha iyi yansıtabilmesi için çok çeşitli fakültelerden veriler toplanmış olsa da genel itibariyle bu veriler sadece bir üniversiteden elde edilmiştir. Bu bağlamda kullanılan örneklemden elde edilen bulgular yorumlanırken bu durum bir sınırlılık olarak göz önünde bulundurulmalıdır. Diğer taraftan bu araştırmanın amacı öğrencilerin iş dünyası tarafından aranan 21. yy yeterliliklerine ilişkin algılarıyla ilgili mevcut durumu ortaya koymaktır. Her ne kadar verilen cevapların ortalamalarından hareketle cinsiyet ya da fakülteler bazında değerlendirmeler yapılmış olsa da bu sonuçların istatistiksel olarak anlamlılığına yönelik olarak bir yorum yapılamamaktadır. Dolayısıyla cinsiyet ve fakülte bazında ortaya çıkan farklılıklara ilişkin yorum yapılırken bu sınırlılık dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akan, Y., & Günek, A. (2021). Üniversite öğrencilerinin iletişim ve problem çözme beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Muş Alparslan Üniversitesi örneği. *Journal of University Research*, 4(1), 44-52. <https://doi.org/10.26701/uad.862692>
- Aksoy, N. C., Karabay, E., & Aksoy, E. (2021). Sınıf öğretmenlerinin dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk İletişim*, 14(2), 859-894. <https://doi.org/10.18094/josc.871290>
- Amabile, T. M., Barsade, S. G., Mueller, J. S., & Staw, B. M. (2005). Affect and creativity at work. *Administrative Science Quarterly*, 50(3), 367-403. <https://doi.org/10.2189/asqu.2005.50.3.367>
- Amer, A. (2005). *Analytical thinking. Pathways to Higher Education*. Cairo.
- Ananiadou, K., & Claro, M. (2009). 21st century skills and competences for new millennium learners in OECD countries. OECD education working papers, no. 41. OECD Publishing (NJ). <https://doi.org/10.1787/19939019>
- Ayaz, A., Aytetin, A., & Tüminçin, F. (2019, Ekim 11-12). *Teknoloji kabul modelinde cinsiyet değişkeninin incelenmesi* [Sözlü Bildiri]. International Social Research and Behavioral Sciences Symposium, Türkiye.
- Aygün, Ş. S., Atalay, N., Kılıç, Z., & Yaşar, S. (2016). Öğretmen adaylarına yönelik 21. yüzyıl becerileri yeterlilik algıları ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40(40), 160-175. <https://dergipark.org.tr/en/pub/pauefd/issue/33883/375190>
- Battle for Kids (2019). Framework for 21st century learning definitions. Partnership for 21st Century Learning. https://static.battelleforkids.org/documents/p21/p21_framework_definitionsbfk.pdf
- Bayrakçı, S., & Narmanlıoğlu, H. (2021). Türkiye'deki lisans öğrencilerinin ve mezunlarının dijital okuryazarlık düzeylerinin incelenmesi. *Academic Journal of Information Technology*, 12(46), 46-67. <https://doi.org/10.5824/ajite.2021.03.003.x>
- Bollington, A. (2015). Business brief: Why isn't everyone lifelong learning?. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). <https://www.oecd.org/education/lifelong-learning.htm>
- Bozkurt, F. (2021). 21. yüzyıl becerileri açısından sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 51, 34-64. <https://doi.org/10.9779/pauefd.688622>
- Burrus, J., Jackson, T., Xi, N., & Steinberg, J. (2013). Identifying the most important 21st century workforce competencies: An analysis of the Occupational Information Network (O* NET). ETS Research Report Series, 2013(2), i-55. <https://doi.org/10.1002/j.2333-8504.2013.tb02328.x>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri* (28. baskı). Pegem Akademi.
- Cansoy, R. (2018). Uluslararası çerçevelere göre 21. yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 3112-3134. <https://doi.org/10.15869/itobiad.494286>
- Casner-Lotto, J., & Barrington, L. (2006). Are they really ready to work? Employers' perspectives on the basic knowledge and applied skills of new entrants to the 21st century US workforce. Partnership for 21st Century Skills. Massachusetts Avenue NW. <https://eric.ed.gov/?id=ED519465>

- Chen, D. (2021). Toward an understanding of 21st-century skills: From a systematic review. *International Journal for Educational and Vocational Guidance*, 23, 275-294. <https://doi.org/10.1007/s10775-021-09511-1>
- Cheung, G. W., & Rensvold, R. B. (2002). Evaluating goodness-of-fit indexes for testing measurement invariance. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 9(2), 233-255. https://doi.org/10.1207/S15328007SEM0902_5
- Çetin, M., & Çetin, G. (2021). 21. yüzyıl becerileri açısından MEB okul öncesi eğitim programına eleştirel bir bakış. *Yaşadıkça Eğitim*, 35(1), 235-255. <https://doi.org/10.33308/26674874.2021351258>
- Desjardins, R., Murray, S., Clermont, Y., & Werquin, P. (2005). Learning a living: First results of the adult literacy and life skills survey. *Statistics Canada Catalogue*, 89-603. <https://escholarship.org/uc/item/7nx5k5r9>
- Dishon, G., & Gilead, T. (2021). Adaptability and its discontents: 21st-century skills and the preparation for an unpredictable future. *British Journal of Educational Studies*, 69(4), 393-413. <https://doi.org/10.1080/00071005.2020.1829545>
- Dondi, M., Klier, J., Panier, F., & Schubert, J. (2021). Defining the skills citizens will need in the future world of work. *McKinsey & Company*, 25, 1-19. <https://www.ic3institute.org/resource/library/wp-content/uploads/2022/03/defining-the-skills-citizens-will-need-in-the-future-of-work-final.pdf>
- Duru, E., Duatepe-Paksu, A., Balkis, M., & Duru, S. (2020). *Turkey Report on 21st – Century Skills: A Market Research. Program of the European Union* (Report no. -TR01-KA203-074482). OECD. <https://static1.squarespace.com/static/5dc28ad57b92e564895cd0b9/t/602f73cd1df62a149bb4364e/1613722574957/TURKEY+REPORT+on+21st-CENTURY+SKILLS+-A+MARKET+RESEARCH+%281%29.pdf>
- Dünya Ekonomi Forumu (2021). *Education, skills and learning*. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2020/10/top-10-work-skills-of-tomorrow-how-long-it-takes-to-learn-them/>
- Erdoğan, D., & Eker, C. (2020). Investigation of the relationship between Turkish preservice teachers' 21st century skills and lifelong learning life tendencies. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 8, 118-147. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2160972>
- Finegold, D., & Notabartolo, A. S. (2010). 21st century competencies and their impact: An interdisciplinary literature review. *Transforming the US Workforce Development System*, 19, 19-56. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=bb5c062f821a3fadb89f0cae0aaaa0ff837d611>
- Geisinger, K. F. (2016). 21st century skills: What are they and how do we assess them?. *Applied Measurement in Education*, 29(4), 245-249. <https://doi.org/10.1080/08957347.2016.1209207>
- Goodman, M. J., Sands, A. M., & Coley, R. J. (2015). *America's skills challenge: Millennials and the future*. Princeton, NJ: Educational Testing Service. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED589564.pdf>
- Göldağ, B. (2021). Üniversite öğrencilerinin dijital okuryazarlık düzeyleri ile dijital veri güvenliği farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *E-International Journal of Educational Research*, 12(3), 82-100. <https://doi.org/10.19160/e-ijer.950635>
- Gwet, K. L. (2008). Computing inter-rater reliability and its variance in the presence of high agreement. *British Journal of Mathematical and Statistical Psychology*, 61(1), 29-48. <https://doi.org/10.1348/000711006X126600>
- Gwet, K. L. (2016). Testing the difference of correlated agreement coefficients for statistical significance. *Educational and Psychological Measurement*, 76(4), 609-637. <https://doi.org/10.1177%2F0013164415596420>
- Herman, N. D., Maknun, J., Barliana, M. S., & Mardiana, R. (2019). *Technology literacy level of vocational high school students*. In 5th UPI International Conference on Technical and Vocational Education and Training (ICTVET 2018) (pp. 519-522). Atlantis Press. <https://www.atlantispress.com/proceedings/ictvet-18/55914004>
- Hogan, R., & Kaiser, R. B. (2005). What we know about leadership. *Review of General Psychology*, 9(2), 169-180. <https://doi.org/10.1037/1089-2680.9.2.169>
- Ilhan, E., & Unal, M. (2021). An investigation of the 21st century skills use of university students in Turkey: An investigation of the 21st century skills use. *International Journal of Curriculum and Instruction*, 13(3), 2462-2481. <https://ijci.globets.org/index.php/IJCI/article/view/723>
- Indrašienė, V., Jegelevičienė, V., Merfeldaitė, O., Penkauskienė, D., Pivorienė, J., Railienė, A., ... & Valavičienė, N. (2021). The Value of critical thinking in higher education and the labour market: The voice of stakeholders. *Social Sciences*, 10(8), 286-305. <https://doi.org/10.3390/socsci10080286>
- Işıkgöz, M. E. (2021). Ortaokul beden eğitimi ve spor dersi öğretim programı kazanımlarının 21. yüzyıl becerileri açısından incelenmesi. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 1(6), 71-84. <https://doi.org/10.46628/itbhssj.912031>
- Kalemkuş, F., & Özek, M. B. (2021). 21. yüzyıl becerileri konusunda araştırma eğilimleri: 2000-2020. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 878-900. <https://doi.org/10.33206/mjss.774848>

- Kayhan, E., Altun, S., & Gürol, M. (2019). Sekizinci sınıf Türkçe öğretim programı (2018)'nın 21. yüzyıl becerileri açısından değerlendirilmesi. *Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 10(2), 20-35. <https://dergipark.org.tr/en/pub/aduefebder/issue/51093/607971>
- Khan, N., Sarwar, A., Chen, T. B., & Khan, S. (2022). Connecting Digital Literacy in Higher Education to the 21st Century Workforce. *Knowledge Management & E-Learning*, 14(1), 46-61. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1348223>
- Knight, J. (2012). *High-impact instruction: A framework for great teaching*. Corwin Press. https://scholar.google.com/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=High-Impact+Instruction%3A+A+Framework+for+Great+Teaching&btnG=
- Koç, B., Terzi, Y., & Gül, A. (2015). Üniversite öğrencilerinin iletişim becerileri ile kişilerarası problem çözme becerileri arasındaki ilişki. *International Journal of Turkish Literature, Culture, Education*, 4(1), 369-390. <https://doi.org/10.7884/teke.430>
- Korkut, F. (2005). Yetişkinlere yönelik iletişim becerileri eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28), 143-149. https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/communication_skills_training_program_for_adults.pdf
- Kozan, M., & Özek, M. B. (2019). Böte bölümü öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık düzeyleri ve siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29(1), 107-120. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.538657>
- Lapierre, J., & Giroux, V. P. (2003). Creativity and work environment in a high-tech context. *Creativity and Innovation Management*, 12(1), 11-23. <https://doi.org/10.1111/1467-8691.00263>
- Levin, H. M. (2015). The importance of adaptability for the 21st century. *Society*, 52(2), 136-141. <https://doi.org/10.1007/s12115-015-9874-6>
- McGunagle, D., & Zizka, L. (2020). Employability skills for 21st-century STEM students: the employers' perspective. *Higher Education, Skills and Work-Based Learning*, 10(3), 591-606. <https://doi.org/10.1108/HESWBL-10-2019-0148>
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2017). Öğretmenlik mesleği genel yeterlilikleri. https://oygm.meb.gov.tr/dosyalar/StPrg/Ogretmenlik_Meslegi_Genel_Yeterlikleri.pdf
- Nusrat, M., & Naz, K. (2018). Soft Skills for Sustainable Employment: Does it really Matter?. *International Journal Of Management And Economics Invention*, 4(7), 1835-1837. <https://doi.org/10.31142/ijmei/v4i7.03>
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi (2023). İnsan ve toplum bilimleri fakültesi hakkında. <https://itbf.omu.edu.tr/tr/fakultemiz/hakkimizda>
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2005). *The definition and selection of key competencies: Executive summary*. Paris: OECD. <http://hdl.voced.edu.au/10707/182913>.
- Özkanan, A., Acar, O. K., & Çıragöz, M. B. (2022). Kariyer yönetimine biçilen değer: üniversitelerin kariyer merkezleri üzerine bir inceleme. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 1-18. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.987983>
- Patacsil, F. F., & Tablatin, C. L. S. (2017). Exploring the importance of soft and hard skills as perceived by IT internship students and industry: A gap analysis. *Journal of Technology and Science education*, 7(3), 347-368. <http://dx.doi.org/10.3926/jotse.271>
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4nd ed). Sage.
- Prasetyo, I., Suryono, Y., & Gupta, S. (2021). The 21st century life skills-based education implementation at the non-formal education institution. *Journal of Nonformal Education*, 7(1), 1-7. <https://doi.org/10.15294/jne.v7i1.26385>
- Rios, J. A., Ling, G., Pugh, R., Becker, D., & Bacall, A. (2020). Identifying critical 21st-century skills for workplace success: A content analysis of job advertisements. *Educational Researcher*, 49(2), 80-89. <https://doi.org/10.3102/0013189X19890600>
- Sağdıç, M. (2020). Darülfunundan günümüze fen-edebiyat fakültelerinin öğretmen yetiştirmedeki rolü. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(46), 350-363. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-08-46-11>
- Schleicher, A. (2011). The case for 21st century learning. *OECD Observer*, 282(283), 42-43. <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/observer-v2010-6-en.pdf?expires=1695474692&id=id&accname=guest&checksum=017A3AA83035B6F3A6C5E76923E7DDD7#page=44>
- Singh, A., & Jaykumar, P. (2019). On the road to consensus: Key soft skills required for youth employment in the service sector. *Worldwide Hospitality and Tourism Themes*, 11(1), 10-24. <https://doi.org/10.1108/WHATT-10-2018-0066>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi (2023). Kariyer planlama dersi. <https://www.cbiko.gov.tr/projeler/kariyer-planlama-dersi>
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2015). *Çok değişkenli istatistiklerin kullanımı*. (Çev. M. Baloğlu 6. baskı). Nobel. (Orijinal çalışma 2012 yılında yayımlandı).

- Tripathy, M. (2018). Building quality teamwork to achieve excellence in business organizations. *International Research Journal of Management, IT and Social Sciences*, 5(3), 1-7. <https://sloap.org/journals/index.php/irjmis/article/view/159>
- Tuğluk, M. N., & Özkan, B. (2019). MEB 2013 Okul Öncesi Eğitim Programının 21. yüzyıl becerileri açısından analizi. *Temel Eğitim*, 1(4), 29-38. <https://dergipark.org.tr/en/pub/temelegitim/issue/49907/634024>
- Uysal, V. (2016). Gençlerde empati eğilimi, anne-baba tutumları ve dindarlık. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (Özel sayı), 7-40. <https://doi.org/10.21054/deuifd.282803>
- Willingham, D. T. (2008). Critical thinking: Why is it so hard to teach?. *Arts Education Policy Review*, 109(4), 21-32. <https://doi.org/10.3200/AEPR.109.4.21-32>
- Yılmaz, E., & Alkış, M. (2019). 21. yüzyıl yeterlilikleri ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 5(1), 125-154. <https://doi.org/10.34137/jilses.578533>
- Yuan, Y. H., Liu, C. H., & Kuang, S. S. (2021). An innovative and interactive teaching model for cultivating talent's digital literacy in decision making, sustainability, and computational thinking. *Sustainability*, 13(9), 5117-5132. <https://doi.org/10.3390/su13095117>
- Zoski, K., & Jurs, S. (1993). Using multiple regression to determine the number of factors to retain in factor analysis. *Multiple Linear Regression Viewpoint*, 20(1), 5-9.
- Zoski, K., & Jurs, S. (1996). An objective counterpart to the visual scree test for factor analysis: The standard error scree. *Educational and Psychological Measurement*, 56(3), 443-451. <https://doi.org/10.1177/0013164496056003006>
- Cimatti B, D. (2016). Development, Assessment of Soft Skills and Their Role for the Quality of Organizations and Enterprises. *International Journal for Quality Research*, 10(1), 97-130. <https://doi.org/10.18421/IJQR10.01-05>

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 25.11.2022

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 2022-1039

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %40, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %30 ve 3. yazarın araştırmaya katkı oranı %30'dur.

Yazar 1: Birinci yazar bu araştırmanın 2209-A TÜBİTAK projesi kapsamında yapılmasından dolayı bu projenin yürütücülüğünü yapmış, verilerin toplanmasında ve bilgisayar ortamına işlenmesinde görev almıştır. Ayrıca araştırmanın raporlanmasını gerçekleştirmiş ve özellikle makale yazımı sırasında yöntem ve bulgular kısmını hazırlamıştır.

Yazar 2: Araştırma sürecini takip ederek süreç boyunca ortaya çıkan problemler konusunda yardımcı olmuştur. Ayrıca söz konusu projenin danışmanı olarak görev yapan ikinci yazar, makalenin giriş, tartışma ve kaynakça bölümlerini hazırlamıştır.

Yazar 3: Araştırma konusunu ortaya çıkaran 3. yazar bütün bir araştırma sürecini takip ederek geri bildirimler vermiş ve araştırma sonucunda ortaya koyulan makalenin gözden geçirilmesini ve eksikliklerinin giderilmesini sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu araştırma TÜBİTAK 2209-A projesi desteği ile 1919B012205405 numaralı proje kapsamında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 21.11.2023
Kabul Tarihi : 25.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393837>

ŞEYH GÂLİB'İN "EYLER SEMÂ" REDİFLİ GAZELİNİ ŞERH DENEMESİ

Abdulsamet DEMİRBAĞ¹

ÖZ

On sekizinci yüzyılın mümtaz şahsiyetlerinden biri olan Şeyh Gâlib, klasik Türk şiiri sahasına damgasını vurmuş Mevlevî şairlerdendir. Şairin şiirleri incelendiğinde kendisine has üslubu, kullanmış olduğu sembolleri ve hayalleri ile şiirlerinin derin manalar içerdiği görülmektedir. Şiirlerindeki bu özelliklerin yanı sıra şairin aynı zamanda bir Mevlevî şeyhi olmasının etkileri de şiirlerinde vücut bulmuştur. Şairin çalışmaya konu olan *eyler semâ* redifli gazeli de bu özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla Mevlevîliğe dair bazı hususiyetler ve tasavvufî imgeler diğer şiirlerinde olduğu gibi bu gazelde de bir estetik unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünde şairin hayatı, Mevlevîlik, zikir ve sema konularından bahsedilmiştir. Sonrasında ise yedi beyitten oluşan gazelin şerhine geçilmiştir. Şerhi yapılan bu şiirde genel manada ilahî aşkın tesiriyle varlık âlemindeki her nesnenin cezbe hâlinde olduğu düşüncesi işlenmiş, bu hâl Mevlevî zikri olan sema ile ilişkilendirilerek verilmiştir. Zengin çağrışımların söz konusu olduğu bu gazelin şerhini yaparak hem şairin edebî yönüne hem de şerh alanına katkı sunmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Gâlib, Eyler semâ, Gazel, Şerh.

¹Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, sametdemirbag2323@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0438-2419>

Article Type : Research Article
Date Received : 21.11.2023
Date Accepted : 25.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393837>

A COMMENTARY ON SHEIKH GALIB'S GHAZAL WITH “EYLER SEMÂ” RHYMED

Abdulsamet DEMİRBAĞ¹

ABSTRACT

Sheikh Gâlib, one of the distinguished personalities of the eighteenth century, is one of the Mevlevi poets who left his mark on the field of classical Turkish poetry. When the poet's poems are examined, it is seen that his poems contain deep meanings with his unique style, symbols and dreams he used. In addition to these features in his poems, the effects of the poet's being a Mevlevi sheikh were also embodied in his poems. The poet's ghazal with *eyler semâ* rhymed, which is the subject of the study, also contains these features. Therefore, some characteristics and mystical images of Mevlevism appear to be an aesthetic element in this ghazal, as in his other poems. In the introduction part of the study, the life of the poet, Mevlevi, dhikr and sema are mentioned. Afterwards, the commentary on the ghazal, which consisted of seven couplets, was started. In this poem, whose annotation is made, the idea that every object in the world of existence is in a state of attraction under the influence of divine love in general terms has been processed, and this state has been given by associating it with the sema, which is the Mevlevi dhikr. It has been tried to contribute both to the poet's literary aspect and the field of commentary by making the commentary of this ghazal, which has rich connotations.

Keywords: Sheikh Gâlib, Eyler semâ, Ghazal, Commentary.

¹ Assistant Prof., Munzur University, Faculty of Literature, sametdemirbag2323@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0438-2419>

1. GİRİŞ

Şeyh Gâlib, on sekizinci yüzyılın önemli mutasavvıf şairlerindedir. Ailesinin Mevlevi geleneğine bağlı oluşu şairin bu tarikata girmesindeki en büyük etkenlerdendir. İlk önce çilesini çekmek için Konya’da Mevlânâ Dergâhında bulunan Şeyh Gâlib, sonrasında çilesini Yenikapı’da tamamlayarak Dede olmuştur. 1791’de Galata Mevlevihanesine şeyh olarak atanmıştır. Şairin hem tarikat hem de sanat açısından en verimli zamanları bu döneme denk gelmektedir. Klasik Türk şiirinin son büyük şairi sayılan Şeyh Gâlib, hem tarikatta hem de şiir sahasında Mevlânâ’yı kendine mürşit kabul etmiştir. Şiirlerinde aşk, tasavvufi bağlamda yaygın bir şekilde işlenmiştir. Sebki Hindî ve tasavvuf düşüncesi şiirlerinin anlam derinliği kazanmasında önemli rol oynamıştır. Kırk iki yıllık hayatında çok kıymetli eserler kaleme aldığı bilinen Şeyh Gâlib’in yirmi dört yaşında yazdığı *Divân*’ı, şairlik gücünü ortaya koyduğu en önemli eseridir. Tasavvufi konuların yoğun bir şekilde işlendiği bu eserinde Şeyh Gâlib, 331 Türkçe gazel yazmıştır (Mengi, 2016, s. 250-251-252). Çalışmaya konu olan *eyler semâ* redifli gazeli de bunlardan biridir. Şeyh Gâlib’in şerhi yapılan bu gazelinde Mevleviliğe¹ dair zengin çağrışımlar bulunmaktadır. Özellikle de gazelin Mevlevi zikri olan sema bağlamında işlenmiş olması dikkat çekicidir.

Mevlevilikte olduğu gibi diğer tarikatlarda da kulun Allah’a yaklaşması ve nefsinin terbiye etmesi için zikir, riyazetin en önemli esası kabul edilmiştir. Tasavvufta mürşit, müritlerinin manevi hastalıklarından arınması için onlara en uygun zikri telkin ederek Allah’a ulaşmalarına vesile olur (Öngören, 2013, s. 409-412). Söz konusu bu zikirler bazı tarikatlarda sessiz (hafî), bazılarında ise sesli (cehri) bir şekilde yapılmaktadır. Öte taraftan bazı tarikatlarda musikinin zikre eşlik ettiği bilinmektedir. Zikir esnasında musikiye yer veren tarikatların başında Mevlevilik gelmektedir (Uygun, 2013, s. 412-413). Mevlevilikte sufiler, musiki eşliğinde sema meclislerinde vecde geldikten sonra ayağa kalkarak dönmeye (devretmeye) başlar. Sonrasında dervişler de bu zikre dâhil olup halkalar oluşturur. Bundan ötürü sema meclisleri deveran olarak da bilinmektedir. Zikir halkalarında dervişler şeyhi merkeze alarak onun etrafında dönmeye başlar. Böylece şeyhin etrafında halka kurup dönmeye başlayan dervişler, kutup çevresinde dönen âleme benzetilir. Ayrıca zikir halkalarının etrafında meleklerin halka kurarak zikredenleri çevrelediği kabul edilir. Dolayısıyla bu düşünceler, sufilerin zikir halkalarına önem vermelerine; bu halkaları feyiz ve irfan kaynağı olarak görmelerine vesile olmuştur (Uludağ, 1997, s. 358-359).

Yaratılan insan ruhlarının elest meclisinde mutlak güzelliği temaşa ettikten sonra kendinden geçtiği bilinmektedir. Söz konusu ruhların kendinden geçmesinde ilahi güzelliği temaşa etmenin yanında ilahi kelamın duyulmasının da derin bir etki bıraktığından bahsedilebilir. Örneğin yaratılan ilk söz olan *kün* emrinin ilahi musikisi ile duyulmasının bile varlık âleminin kendinden geçerek dönmesini sağlamıştır. Bu hususta aşkın esas unsur olduğu bilinmekle beraber semanın (duyma, duyarak coşma, dönme) önemine de dikkat çekilmiştir (Yıldırım & Akdemir, 2014, s. 6). Bu bağlamda değerlendirildiğinde Mevleviliğin de sembolü olan ve semazenler tarafından icra edilen sema; dönmek, güzel ses ve müzikle kendinden geçmek gibi manalara gelmektedir. Dinî bir raks olan sema, hem kâinatın hem de yaratılan her zerrenin devir ve hareketlerini sembolize etmektedir (Pala, 2004, s. 398-399). Sema, dervişin kendinden geçiş ve cezbeye düştüğü hâldir. Bu cezbe hâli Allah’a duyulan muhabbet içindir. Çünkü her şeyin yaratıcısı olan Allah, kâinatta *kün* emriyle her nesneye hareket bahşetmiştir.

Aşağıdaki beyitte Şeyh Gâlib, yaratılan her nesnenin *kün* emriyle meydana geldiğini, semanın yaratılışın sırrı olduğunu dile getirerek sema yapmanın önemine dikkat çekmiştir.

*Cümleten eşyâ nidâ-yı “kün”den olmuş âşikâr
Gûş-ı hûşu nâya ver kim sırr-ı ihyâdır semâ (153/6)² (Okçu, e-kitap, s. 297)*

Bu minvalde Allah’ın kâinattaki tecellilerinin farkına varmak zorlu bir süreçten geçmeyi gerektirmektedir. Zorlu olan bu süreç ancak kulun kendisini mâsivâdan (Allah dışındaki her şey) alıkoymasıyla mümkündür. Tecellilerin farkına varan kulun gayesi, kesretten vahdete yani çokluktan birliğe doğru olmalıdır. Dolayısıyla kul, fenâfillah makamına ulaşmak için kendi benliğinden sıyrılarak ilahi aşkla ruhunu yüceltmelidir. Çünkü aşk olmadan Allah’ın varlığı bilinmez (Kesik, 2015, s. 508-509).

Allah’a duyulan aşkın tesiriyle vecde gelen bazı nesnelere bir devinim hâlinde olduğu ve bu hâlin kıyamete kadar süreceği bilinmektedir. Yaratılan her nesnenin devri yani dönüşü, bu şiirde Şeyh Gâlib tarafından sema bağlamında sembol ve benzetmeler çerçevesinde hayat bulmuştur. Bundan dolayı çalışmaya konu olan bu gazelin şerhini yapmaya çalışırken hem şairin edebî yönü hem de bir Mevlevi şeyhi olmasının etkisi göz önünde bulundurulmuştur.

¹ Mevlevilik, Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled tarafından teşkilatlandırılmış ve on yedinci yüzyılın sonları ile on sekizinci yüzyılda Anadolu’da çok fazla ilgi görmüştür. Bu tarikatta Mevlânâ’nın kaleme aldığı Mesnevi’si önem arz etmektedir. Ayrıca Mevleviliğin Türk-İslam musikisine, edebiyatına etkide bulunduğu da bilinen bir gerçektir (Pala, 2004, s. 312).

² Şeyh Gâlib’in *semâ* redifiyle kaleme aldığı gazelinden alınan beyittir. Bu gazel dokuz beyitten oluşmaktadır.

Gazelin Şerhi³*fâilâtün / fâilâtün / fâilün*

1. *Bunda mâdâm âşıkân eyler semâ
Mâh u mihr ü âsumân eyler semâ*

Burada âşıklar (ilahi aşktan dolayı) sema etmeye devam ettikçe ay, güneş ve gökyüzü (de âşık misali) sema eder.

Klasik Türk şiirinde âşık, sevgiliye meftun olan kimsedir. Dolayısıyla âşıklar hem ilahi hem de beşerî aşkı sevgilinin muhitinde dönmeyi, gezinmeyi kendilerine bir görev addetmiştir. Şair bu beyitte *mâdâm* sözcüğü ile sürekliliği kastetmiştir. Yani aşk süreklilik isteyen bir duygudur. Aşk gerçek manada yaşayan ve ondan lezzet alan âşıkların, bir cezbede olduğu muhakkaktır. Çünkü aşk uğruna (aşk-ı zâtî) yaratılan kâinatın varlıkların aşkın tesiriyle bir cezbede olması tabii bir durumdur. Kâinat yaratıldığından beri dünya, ay, güneş ve gökyüzünün bir ölçü çerçevesinde dönüşte olduğu bilinmektedir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de "*Güneş de kendisine mahsus bir yörünge (müstekarr) etrafında akıp gidiyor. İşte bu, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir. Ay'a da menziller takdir ettik. Nihayet döner, eski hurma salkımı gibi eğri (hikal şeklinde) olur. Ne güneşin aya çatması yaraşır, ne de gece gündüzü geçer. Her biri kendi yörüngesinde yüzerler*" (Yâsîn: 36/38-40).⁴ şeklinde dile getirilmektedir. Tasavvufî ıstılahta bu dönüş; Allah'a bağlılığın, cezbe hâlinin ve aşkın bir göstergesi olarak tanımlanabilir. O hâlde insanların Kâbe'de tavafta bulunmaları da pervane böceğinin mumun etrafındaki dönüşü de Allah'a olan muhabbetin bir tezahürüdür.

*Âlemi pervâne-i şem'-i cemâlin kaldı ışk
Cân-ı âlemsin fidâ her lahza bin cândır sana (Fuzûlî)⁵*

Âşıkların yeryüzünde sema hâlinde; ay, güneş, gökyüzünün ise belirli bir ölçüde dönüşlerini sürdürmesi kâinatın yaşamsal varlığın belirtisi olarak gösterilebilir. Beyitte de kâinatın son bulacağı zaman dilimi olan kıyamete dek bu devrimin devam edeceği vurgulanmıştır. Beyitte *mâh*, *mihr*, *âsumân* sözcükleri ile tenasüp sanatına; söz konusu bu unsurlar semazen gibi telakki edildiğinden kapalı istiare sanatına başvurulmuştur.

2. *Sırr-ı aşk eflâki ser-gerdân edip
Hâliyâ kevn ü mekân eyler semâ*

Aşkın sırrı, feleklerin aklını başından alınca şimdi varlık, kâinat (aşkın lezzetinden dolayı) sema eder.

İlk beyitte yeryüzündeki âşıkların ve gökyüzündeki cisimlerin aşkın lezzetinden dolayı cezbe hâlinde dönüşlerine devam etmesi, bu beyitte yerini topyekûn kâinatın dönüşüne bırakmıştır. Şairin coşkunu bir ruh hâliyle kaleme aldığı bu beyitte aşk deryasının dalgalarının tüm kâinata yayıldığı dile getirilmektedir. Beyitte sema ve kâinatın dönüşü arasında bir bağlantı kurulduğu görülmektedir. Mutasavvıflar kâinatın yaratılış sebebinin Allah'ın kendi zatına duyduğu aşka (aşk-ı zâtî) bağlarlar. Mutlak kemal ve cemalini seyretmek isteyen Allah, varlık âlemini yaratarak kendini âlem aynasında seyretmekte diğer yandan kendi sanatını en mükemmel ve küllî biçimde yansıtan insana da seyrettirmektedir. Öte taraftan "*Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım*" (Aclûnî, 2009, s. 148). kudsî hadis ile kâinatın yaratılış sebebi olarak Hz. Peygamber zikredilir. Dolayısıyla mutlak varlığın isim ve sıfatlarının tecellileri ile dolu bu âlemden bütün mevcudat ilahi cezbenin etkisiyle sürekli bir dönüş hâlinindedir. Âlemler yaratıldıktan sonra sükûnet son bulmuş, hayat nişanesi olan hareketlenmelerle bir dönüş başlamıştır. Bu yaratma ile birlikte güneş, ay ve gezegenlerin yer aldığı yörünge düzleminde bir dönüş gerçekleşmiştir. Bu dönüşler kâinatın yok olacağı zamana kadar devam edecektir. Bunun dışında insanın hayata gözlerini açması ve asli vatanına dönüşü bile bu serüvenin bir parçasıdır. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de şöyle anlatılmaktadır: "*Onlar, başlarına bir musibet geldiğinde, 'Doğrusu biz Allah'a aidiz ve kuşkusuz O'na döneceğiz' derler*" (Bakara: 2/156).⁶

Şeyh Gâlib, bir Mevlevî şeyhi olması hasebiyle kâinatın bu dönüşü bir Mevlevî zikri olan sema ile ilişkilendirmiştir. Çünkü sema bir cezbe hâli, ilahi aşk neticesinde kendinden geçen âşıkların huşu içinde dönüşüdür. Aşk mecrasında âşık, muhabbetin lezzetinden dolayı kendini kaybederek bir dönüş sergileyen, sevgili ise bu dönüş vesile olandır. Beyitte aklını başından alma, şaşkın bir duruma düşürme gibi anlamları olan *ser-*

³ Çalışmaya konu olan bu gazel, Prof. Dr. Naci OKÇU tarafından hazırlanan "Şeyh Gâlib Dîvânı" adlı çalışmadan alınmıştır.

⁴ Elmalılı M. H. Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, İstanbul, 2000.

⁵ Abdülbâki Gölpmarlı, *Fuzûlî Dîvânı*, s. 12

⁶ <https://kuran.diyaret.gov.tr> (E.T. 22.12.2023)

gerdân göstergesi, insan dışı bir varlık olan felekler için kullanıldığından teşhis sanatına başvurulmuştur. Yine *kevn ü mekân* sözcükleri ile kapalı istiare sanatı kullanılmıştır.

3. *Çeşm-i giryân güyyîâ gird-âbdır*
Kef-zenân gevher-feşân eyler semâ

(*Aşkın tesirinden*) *ağlayan göz bir girdap gibidir. (Bu girdap) köpükler sıçratarak, cevherler saçarak sema eder.*

Aşırı duygulanmanın sonucu olan ağlamak, hüzn ve sevinç hâlinin yansıması olabilir. Yani iki zıt durumda da insanoğlu ağlama eyleminde bulunabilmektedir. İslam dininde özellikle de kahkaha ile gülmenin hoş karşılanmadığı bilinmektedir. Buna karşılık bireylerin tefekkür hâlinde olması ve ilahi aşkın meydana getirdiği duygulanmalardan etkilenip gözyaşı dökmesi istenmektedir (Selçuk, 2005, s. 234-240). Bundan ötürü dinî ve tasavvufî kültürde az gülmek çok ağlamak tavsiye edilir. Varlık âleminde, aslından kopararak bu âleme gönderildiğinin farkında olan insanın bu gurbet diyarında ayrılık acısıyla, özlemle sürekli mahzun olması, gözlerinden yaşlar akıtması gerekmektedir. Beyitte geçen girdap sözcüğü sözlükte suların hızla döndüğü ve çukurlaştığı yer, çevrinti, burgaç, tehlikeli yer gibi anlamlara gelmektedir (Devellioğlu, 2011, s. 334). Söz konusu girdaplar oluşturduğu dairesel hareketlerle çevresinde bulunan her şeyi içine çekip yutmaktadır. Dolayısıyla girdaba düşen her şey kısa zamanda kaybolmaktadır. Diğer taraftan ilahî aşkın tesiriyle halka oluşturan âşiklar, zikir halkalarında kendinden geçerek girdapta kaybolanlar gibi cezbe tutularak kendi benliklerini yok sayarlar. Bu bir yok oluş olarak tarif edilebilir. Şair, beyitte cezbe hâlinde olan âşığın dönüşünü, girdaba düşen nesneye benzetmektedir. Girdaplar bazen o kadar güçlü olur ki etrafına köpükler ve cevherler saçar. Bu husus ilahî aşkın tesiriyle oluşan coşku bağlamında değerlendirilmiştir. Beyitte ağlayan gözün bir girdaba benzetilmesiyle teşbih; *girdâb* ve *kef-zenân* sözcükleri birbirlerini çağrıştıran sözcükler olması hasebiyle tenasüp sanatına başvurulmuştur.

4. *Devr eder mey-hâneyi muğ-beççeler*
Ka'bede san hâciyân eyler semâ

Muğbeççeler meyhaneyi devr eder. San kifarz et ki Ka'be'de hacılar sema eyler.

“Meyhane” klasik şiirde tekke ve benzeri yerler için kullanılırken “muğ-beçe” ise bir mürşide bağlanan mürit için kullanılan mazmunlardandır (Uludağ, 2012, s. 248-253). Şeyh Gâlib’in şiirlerinin mihenk taşı olan derin mana ve sembollerin örneği bu beyitte de görülmektedir. Söz konusu beyitte dergâhlarda yapılan zikir merasimleri ile Kâbe’deki tavaf okuyuculara sunulmuştur. Birçok tarikatın tekke ve dergâhlarında zikirler yapılmaktadır. Yapılan bu zikirlerde mürşid-i kâmil merkezde, kendisine intisap eden müritler ise mürşidin etrafında halka kurarak dönmektedir. Bu bir cezbe hâlidir. Bu hâl, ehl-i zikir için kendinden geçiş ve ilahî aşkın vermiş olduğu lezzet neticesinde bir yok oluştur. Ayrıca hac ve umre mevsiminde Kâbe’yi tavaf ederken yapılan dönüş de bu bağlamda değerlendirilebilir. Kâbe, sembolik bir mekândır. Ancak burada yapılan dönüşler (tavaf), âşikların mâsivâdan el çekerek maneviyatta Allah’ın tecellilerini müşahade ettikleri bir dönüş olarak telakki edilebilir. Kâbe’deki tavaf bu dönüşün sadece görünen kısmıdır. Arzdan arşa dek hatta Sidretü’l-münteha’ya kadar bu dönüşün devam ettiği bilinmektedir. Beyitte şair, mutlak güzellik olan Allah’ın, her yerde hazır ve nazır olduğunu düşünerek Kâbe’deki tavafta ve dergâhtaki zikir halkalarında yapılan dönüşün merkezî kuvvetinin ilahî aşk olduğunu ifade etmiştir. Beyitte *meyhâne* sözcüğü *dergâh*; *muğ-beçe* ise *mürit* yerine kullanıldığından açık istiare sanatına; *meyhâne* ve *muğ-beçe* sözcükleri ile *Kâbe* ve *hâciyan* sözcükleriyle tenasüp sanatına başvurulmuştur. Ayrıca *devr-semâ*, *Ka'be-mey-hâne* ve *muğ-beçe-hâciyân* sözcükleri arasında leff ü neşr sanatı bulunmaktadır.

5. *Ney safîr-i şevk urup murgân-ı kuds*
Çün kebûter per-zenân eyler semâ

Ney, şevkin güzel sesini çaldığında kutsal kuşlar güvercin gibi kanat vurup sema eder.

Ney tasavvufta kâmil bir insanın hâlini ve sevgiliden gelen haberi usulünce anlatan bir metaforudur. Mevlânâ ise *neyi*, gönüldeki ilahî cezbe hareketlendiren ilham kaynağı olarak tanımlamıştır (Cebecioğlu, 2005, s. 481). Beyitte ney mazmununu kullanan şair, Mevlevilikteki bir sema merasiminin tasvirini yapmıştır. Bir önceki beyitte sema öncesi vaziyet gözler önüne serilirken bu beyitte ise *neye* üflenmesiyle birlikte semazenlerin dönmeye başladığından bahsedilmiştir. Mevleviler ney eşliğinde sema ederken çalan bu ney, semazenlerin diline tercüman olur. Diğer taraftan sema eden Mevleviler, beyaz renkte elbiseler giyindikleri için mübarek beyaz bir kuş görünümündedirler. Beyaz renk, saflığı ve nuru sembolize etmektedir. Kutsal kuşların kanat çırpması aşkın coşkunluğunun ve yaratılan her nesneye aksettığinin ifadesidir. Beyitte geçen kutsal kuşlar ifadesinden Beytül-ma’mûr’u tavaf eden meleklerin kastedildiği anlamı da çıkarılabilir. Çünkü Kâbe’nin tam üstünde yedinci kat gökteki Beytül-ma’mûr’u meleklerin tavaf ettiği de bilinmektedir (Pala, 2004, s. 71). Dolayısıyla meleklerin

yaptığı bu dönüşler, semazenlerin yaptıkları sema merasimiyle bağlantılı düşünülmüş olabilir. Ney kâmil insan; *murgân-ı kuds* melek veya semazen olarak düşünüldüğünden açık istiare sanatına başvurulmuştur. Aynı şekilde *murgân-ı kuds* (kutsal kuşlar) *kebûtere* (güvercin) benzetilerek teşbih sanatı yapılmıştır. *Murgân-ı kuds*, *kebûter* ve *per* sözcükleri arasında tenasüp söz konusudur.

6. *Ben o Kays-ı serserî-seyrim ki gâh*
Başım üzre âşiyân eyler semâ

Ben o başıboş gezen Kays'ım ki bazen başımdaki kuş yuvası (benimle birlikte aşk güzergâhında) sema eder.

Leyla ile Mecnun hikâyesi Türk edebiyatında en çok işlenen konular arasındadır. Şeyh Gâlib de bu beyitte Kays'a (Mecnun) telmihte bulunmuştur. Mecnun'un Leyla'nın aşkından dolayı divane olup sahralarda dolaştığı bilinmektedir. Kays, bu yolculukta aşkın dehlizlerinde yok olmuş olacak ki başındaki kuş yuvasından bile haberdar değildir. O, zahirde Leyla; batında ise Mevla için çıktığı bu yolculukta aşk güzergâhında dolaşarak (seyr ü sülûk) cezbeye tutulmuştur. Şair, Kays'ın cezbe hâlinde dolaşırken başındaki kuş yuvasının dönüşünü Mevlevilerin ayini olan semaya benzetmiştir.

7. *Nûr-bahş oldukça Gâlib şems-i aşk*
Mevlevîler zerre-sân eyler semâ

(Ey) Gâlib! Aşkın güneşi/Mevlânâ etrafı aydınlattıkça Mevlevîler zerre misali sema eder.

Tasavvufta güneş, uluhiyetin meydana çıktığı yer ile noksanlıklardan münezze mukaddes niteliklerin çeşitlendiği tecellîgâhı olan nurdur (Cebecioğlu, 2005, s. 604). Allah'ın nuru (güneş), her sabah tüm varlıkların üzerine doğarken akşam ise yerini aya bırakmaktadır. Bu husus bile bir döngünün olduğunun göstergesidir. Kâinat, tasavvur edilmeyecek kadar büyük olduğundan içinde yaşayanlar zerre misali görülürler. Bu durum da Allah'ın kudretinin ve gücünün en büyük delillerindedir. Aşkın güneşi etrafı aydınlattıkça ifadesiyle kâinat var olduğu sürece Mevlevilerin şahsında bütün varlıkların sema (zikir) ayinlerinin süreceği bu beyitte vurgulanmaktadır.

Beyitte geçen *şems-i aşk* ifadesinin Mevlânâ için kullanılmış olması da muhtemeldir. Bu minvalde değerlendirildiğinde Mevlânâ'nın sahip olduğu dünya görüşü ve hoşgörüsü, insanlık üzerine bir güneş misali doğmuş ve bu etki çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Kaleme aldığı eserleri insanlık için güneş misali aydınlatici olmuştur. Mevlânâ'nın insanlık üzerinde tesirinin olduğunun en önemli göstergesi, sema zikirlerinin hâlen icra edilmesidir. Beyitte Mevlânâ'ya olan bu muhabbet olduğu sürece Mevlevilerin sema edeceği yani Mevleviliğin son bulmayacağı belirtilmiştir. Şair, (Ey) Gâlib seslenişini ile tecrid, Mevlevileri zerreye benzeterak teşbih sanatına başvurmuştur.

2. SONUÇ

Hem Mevlevi kimliği hem de şairliğiyle bilinen Şeyh Gâlib, Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olan şairlerdendir. Bir Mevlevi şeyhi olması hasebiyle bu tarikatın düşünce sistemini şiirlerinde estetik bir unsur olarak kullanmıştır.

Eyler semâ redifli gazel, şairin müntesibi olduğu tarikata göndermede bulunmaktadır. Dolayısıyla bu gazel şerh edilirken şairin intisap ettiği Mevlevilik ve tasavvufi bağlantılar göz önünde bulundurulmuştur. Yedi beyitten oluşan gazelde yer yer hayallere, coşkun bir ruh hâline, sembolik anlatımlara ve kapalı söyleyişlere yer verilmiştir. Gazelin ilk beytinden son beytine kadar bir hareketliliğin (dönüşün) olması dikkat çekicidir. Gazelde kullanılan redif, şiirdeki coşkun ruh hâlini ifade ettiği gibi geniş zaman kipinde kullanılması kâinattaki dönüşlerin daima olduğu manasını da ortaya koymaktadır. Ayrıca meyhâne, ney, şems gibi metaforların şiirde kullanılması, derin mana ve sembolik bir dilin kullanıldığını göstermektedir. Şeyh Gâlib, bu gazelde sema merasiminin ilahi aşk ekseninde yapılan bir dönüş olduğunu, bundan hareketle sema ve aşkın sırrına vakıf olan bütün varlıkların bir dönüş içerisinde bulunduğunu vurgulamıştır. Sema ayini bağlamında kaleme alınan bu gazelde sanatlı bir söyleyişin hâkim olduğu, kâinatta zerreden küreye her varlığın bir dönüş içinde olduğu dile getirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aclûnî, İ. M. (2009). *Keşfü'l-hafâ*. M. A. el-Hâlidî (Ed.), C.II. Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Cebecioglu, E. (2005). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü* (3. basım). Anka Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2011). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lûgat*. Aydın Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (2005). *Fuzûlî divânı*. İnkılâp Kitabevi.
- Kesik, B. (2015). Osmanlı edebî metinlerini anlama kılavuzu. Ö. Şenödeyici (Ed.), *Dini ve tasavvufî muhteva* (ss. 508-509). Kesit Yayınları.
- Mengi, M. (2016). *Eski Türk edebiyatı tarihi edebiyat tarihi-metinler* (23. baskı). Akçağ Yayınları.
- Okçu, N. (e-kitap). (haz.) *Şeyh Gâlib divânı*. ekitap.ktb.gov.tr
- Öngören, R. (2013). Zikir. *DİA*. C. 44, İstanbul, s. 409-412.
- Pala, İ. (2004). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. Kapı Yayınları.
- Selçuk, B. (2005). Fuzûlî'de gözyaşı. *Ekev Akademi Dergisi*, (25), 234-240.
- Uludağ, S. (1997). Halka. *DİA*. C.15, İstanbul, s. 358-359.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. Kabalıcı Yayınları.
- Uygun, M. N. (2013). Mûsiki. *DİA*. C. 44, İstanbul, s. 412-413.
- Yazır, E. M. H. (2000). *Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe meâli*. (Sad. Prof. Dr. Yakup Çiçek, Necat Kahraman). Temel Neşriyat.
- Yıldırım A., & Akdemir A. (2014). *Söz... bir... âteş... gazel çözümlemeleri* (2. baskı). Yılmaz Matbaacılık. <https://kuran.diyaret.gov.tr> (E.T. 22.12.2023)

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 21.11.2023
Kabul Tarihi : 27.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393964>

YETİŞKİNLERLE ÇALIŞAN TERAPİSTLERİN KARŞI AKTARIM DENEYİMLERİ

Metin ERDEM¹

ÖZ

Karşı aktarım tanımı, literatürde geniş yelpazeye sahiptir. Bu durum uygulamada da kendini göstermektedir. Dolayısıyla uygulamada karşı aktarımın kullanımına dair belirsizlik bulunmaktadır. Kavramın tarihsel sürecine bakıldığında bu belirsizlik anlaşılmaktadır. Freud'la başlayan bu kavramın tarihsel süreci öncelikle olumsuz olarak ele alınmıştır. Dolayısıyla Freud'a göre karşı aktarım baş edilmesi gereken bir durum olarak ele alınmıştır. Sonrasında ise kavramın olumsuz intibayı farklılaşarak olumluya dönüşmüştür. Ortaya çıktığı ilk dönemlerde olumsuz ve terapi sürecinde terapistin baş etmesi gereken bir kavram iken günümüze doğru gelindiğinde olumlu ve iyileştirici tarafına vurgu yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı Türkiye'de yetişkinlerle çalışan terapistlerin bu kavramı nasıl ele aldığı ve uygulamada nasıl çalışıldığını incelemektir. Bu bağlamda aktif olarak yetişkin danışan alan 16 terapistle görüşülmüştür. Bu görüşme sonucunda beş ana tema oluşturulmuştur. Bu temalar “karşı aktarımın tanımı”, “karşı aktarımın tetikleyicileri”, “karşı aktarımın terapide yansımaları”, “hangi kategori” ve “terapistlerin önerileri” şeklinde oluşturulmuştur. Bu verilerin sonucunda terapistlerin karşı aktarımı geniş yelpazede kullandığına ulaşılmıştır. Ancak katılımcıların ekseriyetinin karşı aktarımı tanımlarken çağdaş yaklaşımı esas aldıkları; uygulamada ise klasik yaklaşımı öncelikledikleri sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Karşı Aktarım, Terapistin Deneyimleri, Yetişkin Danışan

¹ Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, metin.erdem.21@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9192-6102>

Article Type : Research Article
Date Received : 21.11.2023
Date Accepted : 27.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393964>

COUNTERTRANSFERENCE EXPERIENCES OF THERAPISTS WORKING WITH ADULTS

Metin ERDEM¹

ABSTRACT

The definition of countertransference is widely used in the literature, which is also reflected in practice, leading to uncertainty regarding its use. This ambiguity can be understood when examining the historical process of the concept. The historical process of this concept, which started with Freud, has primarily been handled negatively. Therefore, according to Freud, countertransference was considered a situation to be dealt with. Over time, the negative perception of the concept evolved into a more positive one, emphasising its healing potential. While initially considered a challenge in therapy, today, countertransference is seen in a more positive light. This study aims to examine how therapists working with adults in Turkey perceive and utilise in practice. In this context, 16 therapists actively receiving adult clients were interviewed, resulting in the identification of five main themes: "definition of countertransference", "triggers of countertransference", "reflections of countertransference in therapy", "the category", and "therapists' suggestions". As a result of these data, it was found that therapists use countertransference in a wide range. However, it was concluded that most participants used the contemporary approach when defining countertransference and prioritised the classical approach in practice.

Keywords: Countertransference, Therapist's Experiences, Adult Clients

¹ Dr, Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, metin.erdem.21@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9192-6102>

1. GİRİŞ

Karşı aktarım Freud'un çalışmalarında ortaya çıkmıştır (Freud, 1959). Freud bu kavramı kullanırken genellikle ikircikli bir tutum takınmıştır (Stefena, 2017). Ancak çoğunlukla olumsuz anlamda kullanmıştır. Analistin karşı aktarımla baş etmesi gerektiğini, aksi takdirde analiz süreci ve analizanı olumsuz etkileyebileceğini ifade etmiştir. Ancak 1950'li yıllara gelindiğinde karşı aktarım ile ilgili olumsuz anlam değişmiştir. Karşı aktarım kavramı genişleyerek terapistin danışana yönelik her türlü tutumu olarak dönüşmüştür. Hatta karşı aktarımın olumlu etkisinden bahsedilerek öneminden bahsedilmiştir. 1980'li yıllara gelindiğinde ise ilişkisel öznel arası ekollerin etkisiyle karşı aktarımın iyileştirici gücünden bahsedilerek karşı aktarımın danışan ve terapistin birlikte oluşturduğu bir süreçten bahsedilmiştir (Gelso & Hayes, 2007). Görüldüğü üzere karşı aktarım kavramı bu geniş yelpazede iki uç noktada bulunmaktadır. Bu doğrultuda mevcut araştırma Türkiye'de yetişkinlerle çalışan terapistlerin karşı aktarım deneyimlerine odaklanmaktadır. Bu bağlamda terapistlerin karşı aktarımı nasıl tanımladıkları ve uygulamada ele alış biçimleri ve terapiye yansımaları incelenmiştir.

Psikanalitik literatüründe karşı aktarım kavramı önemli bir yer tutmaktadır. Hill ve Knox (2009)'a göre karşı aktarım; aktarım, müdahale ve diğer psikanalitik süreçlerle bir bütün içindedir. Epstein ve Feiner (1988)'e göre ise Freud karşı aktarımı hem nevrotik hem de nevrotik olmayan bir şekilde ele almıştır. Yani bir yandan terapist karşı aktarım aracılığıyla kendi bilincini anladığını ve bu doğrultuda bilinç dışının değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederken diğer yandan karşı aktarımı baş edilmesi gereken bir durum ve böylelikle analizanlara yönelik tamamen tarafsız bir yaklaşım sağlanmalıdır (Gelso & Hayes, 2007; Gelso, 2014). Ancak karşı aktarımın önemsiz olduğuna yönelik bir kanı oluşmuştur. Karşı aktarım kavramının önemi süreç içinde kazanılmıştır. Ancak 1950'li yıllara gelindiğinde karşı aktarım ile ilgili olumsuz durum değişmiştir. Karşı aktarım kavramı genişletilerek terapistin danışana yönelik her türlü tutumu olarak değerlendirilmiştir. Hatta karşı aktarımın olumlu etkisinden bahsedilerek etkililiğinden bahsedilmiştir (Epstein & Feiner, 1988). 1980'li yıllardan sonra karşı aktarım önem kazanmıştır. Ayrıca süreç içinde kavramın en geniş anlamı oluşmuş olup diğer terapi ekollerinde de dikkat edilmeye başlanmıştır (Gelso & Hayes, 2007; Gelso, 2004; Gelso, 2011; Vyskocilova vd., 2015; Prasko vd., 2010; Geltner, 2012; Kachele vd., 2015). Dolayısıyla karşı aktarım artık psikanalitik yaklaşımın kavramı olmaktan ziyade tüm terapi ekollerinin kullanım alanına girmiştir. Bu süreçle beraber karşı aktarım kavramı farklı tanımlar etrafında kümelenmiştir.

Gelso ve Hayes (2007) *Countertransference and Therapist's Inner Experience* adlı kitabında karşı aktarım kavramını detaylı incelemişlerdir. Bu inceleme sonucunda karşı aktarımın klasik, bütüncül, tanımlayıcı ve ilişkisel şeklinde dört temel tanım etrafında kümelenildiği görülmüştür. Klasik yaklaşım Freud'un ele aldığı karşı aktarım biçimidir. Freud'a göre karşı aktarım, terapistin danışanın aktarıma verdiği bilinç dışı tepkilerdir. Ayrıca terapistin karşı aktarımla baş etmesi gerekmektedir. Baş edilmediğinde analiz sürecinin olumsuz etkileyeceğini ifade etmektedir. Bütüncül karşı aktarım ise, terapistin danışana yönelik tüm duygu, davranış, düşünce ve tutumları olarak tanımlanır (Epstein & Feiner, 1988). Ayrıca Freud'un aksine karşı aktarımı olumsuz olarak ele almamaktadır. Hatta bu yaklaşıma göre terapist karşı aktarımı fark ettiğinde karşı aktarımın faydalı olacağı ifade edilmektedir. Çünkü bu farklılık terapist, danışman ve dış dünya ile ilişkisinde hangi duygulara yol açabileceğini görmektedir. Tamamlayıcı karşı aktarım yaklaşımına göre ise karşı aktarım doğal bir ilişki sürecinde ortaya çıkan fenomen olarak değerlendirmiştir. Ayrıca bu yaklaşıma göre danışan, terapist üzerinde etki bırakmaya çalışarak kendi alanına çekmeye çalışır. Ancak terapist danışanla mücadeleye girmeden karşı aktarımın ne olduğunu anlamaya çalışmasıdır (Hayes vd., 2018). İlişkisel yaklaşıma göre ise karşı aktarım hem terapistin hem de danışanın içsel dinamiklerini birlikte konfigüre edilmiş bir alan olarak tanımlar (Goldstein, 2000; Gorkin, 1987). Yani aktarım gibi karşı aktarım da seans odasında terapist ve danışan arasında üçüncü bir alanın (ilişki) hem danışan hem de terapist tarafından deneyimlenmesi olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın amacı da karşı aktarım fenomeninin geniş yelpazedeki bu durumunun Türkiye'de yetişkin danışanlarla çalışan terapistlerin karşı aktarımı nasıl deneyimlediğini incelemektir. Böylelikle karşı aktarım fenomeni anlamak için terapistlerin karşı aktarımı nasıl tanımladıkları ve nasıl ele aldıkları ortaya konmuş olacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın araştırma problemi olarak;

- Terapistlerin karşı aktarım deneyimleri nelerdir?
- Karşı aktarımı nasıl tanımlamaktadır?
- Karşı aktarımın seansa yansımaları nelerdir?
- Karşı aktarım genellikle hangi gruplarda daha fazla ortaya çıkmaktadır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji desenine dayanmaktadır. Fenomenolojik desen, katılımcıların konuyla ilgili fenomenin deneyimlerini, algılarını, düşüncelerini ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla fenomenolojik çalışmanın amacı katılımcılardan toplanan verilerle fenomene ilişkin bütüncül bir bakış ortaya koymaktır (Creswell, 2013). Bu çalışmada terapist olan katılımcıların karşı aktarımı nasıl tanımladıkları ve deneyimlediklerini açıklamak ve betimlemek için fenomenolojik desen kullanılmıştır (Creswell & Creswell, 2017). Böylelikle fenomenolojik desenle karşı aktarım fenomeninin tanımı, terapiye yansımaları, tetikleyicileri, genellikle hangi grupta ele alındığını ve fenomenle ilgili terapistlerin tavsiyeleri ortaya konmuştur.

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Tablo 1’de çalışmaya katılan katılımcıların demografik bilgileri verilmiştir. Bu bilgiler kod, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, terapist deneyim süreleri ve hangi ekolde çalıştığını ifade eder.

Tablo 1.
Demografik Bilgiler

Ad	Cinsiyet	Yaş	Eğitim (L/YL/DR)	Terapistin Deneyimi (Yıl)	Ekol
K1	E	28	Psk/-/-	3	Psikodinamik/Bütüncül
K2	E	39	Pdr/Pdr/Pdr	15	Eklektik
K3	E	41	Pdr/Pdr/Pdr	16	Psikanaliz/EMDR
K4	K	40	Sos/Sos/Sh	4	Bütüncül
K5	E	36	Pdr/Klinik Psk/-	5	Dinamik
K6	K	35	Psk/Klinik Psk/ Din Psk	11	Dinamik
K7	E	34	Pdr/Klinik Psk/-	4	Bütüncül
K8	E	36	Pdr/Pdr/Din Psk	14	Eklektik
K9	E	34	Pdr/Pdr/Pdr-Klinik Nörobilim	10	Bütüncül
K10	K	34	Pdr/Pdr/Pdr	11	Psikanalitik/EMDR
K11	E	41	Pdr/Pdr/Pdr	11	BDT/Dinamik
K12	K	35	Pdr/Sos/Sh	5	Şema/Psikodimanik
K13	K	33	Pdr/Pdr/Pdr	9	Hümanistik/Danışan Merkezli
K14	K	32	Pdr/-/-	4	Dinamik
K15	E	34	Sh/Sh/Sh	4	Varoluşçu-Dinamik
K16	E	38	Pdr/Klinik Psk/Klinik Psk	10	Bütüncül

Not: L: Lisans, YL: Yüksek Lisans ve DR: Doktora Psk: Psikoloji, Pdr: Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik, Klinik Psk: Klinik Psikoloji, Sos: Sosyoloji, Din Psk: Din Psikolojisi ve Sh: Sosyal Hizmet;

Çalışmada çeşitliliği yakalamak amacıyla maksimum çeşitlilik olması için çeşitlilik esas alınmıştır. Dolayısıyla cinsiyet, yaş, çalışma süresi ve ekollerde çeşitlilik aranmıştır. Tablo 1 incelendiğinde 16 terapistle görüşüldüğü görülmektedir. Bunlardan 10’u erkek, 6’sı kadından oluşmaktadır. Yaş değişkeni incelendiğinde en küçük 28 en büyük 41 yaş, terapist deneyimi en az 3 yıl en çok 16 yıl deneyim sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca terapistlerin çalıştığı ekol (dinamik, bdt, varoluşçu, bütüncül, eklektik, şema, emdr ve hümanistik) ve eğitimlerine (sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik) bakıldığında da çeşitlilik fark edilmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Öncelikle Bingöl Üniversitesi Sosyal Beşerî ve Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan izin alınmıştır (24.07.2023/E.113848). İlk olarak görüşme protokolü üzerine konuşulmuş ve katılımcılara koşullar anlatılmıştır. Katılımcıların kabul etmesinden sonra görüşmeye başlanmıştır. Bu çalışmada 16 terapistle görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır. Görüşmeler yüz yüze ve çevrimiçi uygulamalar kullanılarak yapılmıştır. Tüm görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Görüşme formu demografik bilgilerin ardından karşı aktarımın tanımı, seanslarda yaşadıkları olumlu ve olumsuz yansımalar, karşı aktarımı nasıl yönettikleri, hangi kategorideki danışanların olduğu ve terapistlerin karşı aktarımla ilgili tavsiyelerinden oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmanın analizinde tematik analiz yöntemi seçilmiştir. Bu bağlamda tematik analizin altı aşamasını esas alarak yapılandırılmıştır: 1) Öncelikle görüşme deşifre edilerek yazıya geçirilmiş ve verilerle aşına olunduktan

sonra 2) Veriler okunarak kodlanmıştır. 3) Kodlar oluşturduktan sonra bu kodlardan temalar aranmış ve sonrasında temalar oluşturulmuştur. 4) Sonrasında oluşturulan temalar gözden geçirilerek kodlarla ilişkileri netleştirilmiştir. 5) Mevcut temalar tanımlanarak bir bütün haline getirilmiştir. 6) Son olarak da temalar oluşturulduktan sonra literatürde konuyla ilgili yapılan çalışmalarla karşılaştırılmış ve son hali verilmiştir (Braun & Clarke, 2022).

3. BULGULAR

Yapılan analizde beş ana tema oluşturulmuştur. Bunlar “karşı aktarımın tanımı”, “karşı aktarımın tetikleyicileri”, “karşı aktarımın terapideki yansımaları”, “hangi kategori” ve “terapistin tavsiyeleri” temalarından oluşmaktadır. Aynı zamanda karşı aktarım tetikleyicileri teması altında “mesleğin etkisi”, “yaşamın etkisi”, “danışan etkisi” ve “karşı aktarımın terapideki yansımaları” ana temasının “olumlu, olumsuz baş etmek/yönetmek” ve “hangi kategori” alt temaları bulunmaktadır.

3.1 Karşı Aktarımın Tanımı

Karşı aktarımın tanımı net olmamakla birlikte geniş bir yelpazede tanımlanmaktadır. Bu durum karşı aktarım kavramının belirsizliğine neden olmaktadır. Dolayısıyla terapistler çalıştığı veya eğitim aldığı ekolü esas alarak tanımlamakta veya klinik pratikte elde ettiği deneyimleri esas alarak tanımlamaktadır. Katılımcıların karşı aktarım tanımlamasına bakıldığında çoğu, terapistin danışana yönelik deneyimleri olarak tanımlamışlardır. Deneyimler duygu, düşünce, his olarak ifade bulmaktadır. Katılımcılardan biri kavramı şu şekilde tanımlamıştır:

“Karşı aktarımdan ne anlıyorum? Tabi doğal olarak aklıma Freud geliyor ve Freud'un aslında terapistin kendi duygularını, kendi yaşantılarını, kendi geçmişini danışmanına aktarmasını anlıyorum. Bu duyguları danışanın da yaşamasını anlıyorum. İlk olarak tabi ki burada şöyle bir problem de var olduğuyla ilgili yani literatür anlamında birçok problem var ama ben de doğrusu bu noktada net değilim. Yani karşı aktarıma aktarım yapıyorum. Bazen bunu fark ediyorum ama karşı aktarımdan ilk anladığım terapistin deneyimlerini, duygularını, düşüncelerini danışana aktarmasıdır (K8)”

Katılımcıların diğer tanımlama biçimlerine bakıldığında ise “önemli figür” (K16) kavramının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Önemli figür kavramıyla terapistin bireysel hikayesinde/geçmişinde kişiyi duygusal, bilişsel, deneyimsel olarak etkileyen kişi olarak belirtilmektedir. Bu kişi aktüel hayatta olduğu gibi kişinin fantezi dünyasında da olabilmektedir. Çalışmada bir katılımcı da karşı aktarımı terapistin hayatında önemli birinin yerine koyma olarak ifade etmektedir:

“Şimdi karşı aktarım dediğimiz şey şu aslında terapi sürecinde terapistin danışana karşı, yani daha doğrusu danışanı birinin yerine koyup işte kendi hayatındaki önemli birinin sevgilisi romantik ilişkisi sürdü. Ya da babası annesi ya da hayatında önemli olan başka birinin yerine koyup ona göre tepki verme sürecidir. Mesela orada işte duygusal olarak tepki verme süreci verme ya da düşüncesi olarak tepki verme süreci öyle planlıyorsunuz (K3).”

Bazı katılımcılar ise karşı aktarımı özdeşim ve yansıtımlı özdeşim kavramlarıyla eş değer veya karşı aktarımı destekleyen bir kavram olarak ele almaktadır. Bu kavramlarla beraber kastedilen durum – özellikle yansıtımlı özdeşim- aslında terapistte olmayan ancak danışanda olan bir duygunun terapistte aktararak -manipüle yoluyla- terapistin bu durumu kabul ederek bu duyguyu danışana tekrardan yönlendirmesi olarak ifade edilir. Bu durumda terapist karşı aktarım olarak ifade eder. Çalışmada bir katılımcı bu bağlamda karşı aktarımı iki farklı şekilde tanımlamaktadır. İlki terapistte ait olmayıp danışanın terapistte hissettirdiği, diğeri ise aslında terapistte ait olan duygunun ortaya çıkması olarak ifade bulmuştur:

“Hı hı karşı aktarımdan ben iki şeyi anlıyorum açıkçası. Bir tanesi danışanın bana hissettirdiği, danışanın içinde var olan duygunun benim tarafımdan da hissediliyor oluşunu anlıyorum. Bir diğeri de benim danışan karşısında, danışanın bana aktardığı değil de danışanın bende uyandırdığı duygular, benimle alakalı olan duyguları daha çok anlıyorum. Yani iki türlü değerlendiriyorum karşı aktarımı (K7).”

3.2. Karşı Aktarımın Tetikleyicileri

Bu başlık altında katılımcıların ifade ettiği karşı aktarımın tetikleyicileri ele alınmıştır. Karşı aktarımın tetikleyicilerinden kasıt seans odasında “Ne oluyor da karşı aktarım oluşuyor?” sorusuna cevap aranmasıdır. Bu soruya verilen cevaplar tetikleyici fenomeni ortaya koymaktadır. Bu durum esas alındığında bu ana tema altında üç alt tema oluştuğu görülmektedir. Bunlar meslek, yaşam ve danışanın etkisi olarak belirlenmiştir.

3.2.1. Mesleğin Etkisi

Katılımcıların yaşadığı karşı aktarım tetikleyicilerine bakıldığında meslek sürecinin etkili olduğu görülmektedir. Katılımcılar özellikle meslek yaşamlarının ilk dönemlerinde yeterli deneyime sahip olmadıklarından dolayı karşı

aktarım yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun oluşmasındaki neden olarak ise hem yeterli deneyime sahip olmamaları hem de kendilik duygusunun yetersiz olmasından kaynaklandığını ifade etmektedirler. Bu dönemlerde yaşanan karşı aktarım genellikle yetersizlik hissi karşı aktarımı yaşadıkları görülmektedir. Katılımcılardan biri şöyle ifade etmiştir:

“Belki danışmanlığının ilk dönemlerini yani çok iyi hatırlamamakla beraber danışmanlığının ilk dönemlerinde daha fazla olduğunu söyleyebilirim. Sebebi de farkındalığının daha düşük olması, o dönemlerde yani tecrübenin az olması ve farkındalığının olmaması. Ben doktora tezimde de yüksek lisans tezimde de danışmanlık çalıştım. O yüzden ses kayıtlarım hatta bazı görüşmelerimin, kamera kayıtları, dökümleri var. Aynen yani o soruya cevaben şunu söyleyebilirim, tekrar ederek ilk dönemlerdeki aktarımın içeriği daha çok ebeveyn ilişkileri iyiydi. Uyum problemleri miydi? Gelen öğrenciler ebeveynleriyle yaşadıkları problemleri uyum problemlerini anlatıyorlar ve ben de doğal olarak yeni mezun olduğum için kendi uyum problemlerim ebeveynlerin ile ilişkilerimi aktardığını hatırlıyorum (K3).”

Meslek yaşantısının karşı aktarıma diğer bir etkisi de mekânsal bir değişim veya yeni mekâna geçilmesiyle olduğu görülmektedir. Klinik süreçte mekân, terapist ve ilişki bağlamında güven ilişkisi kurulmaktadır. Bu kurulan ilişkiyle terapist kendini evinde hissedebilir. Ancak bu denkleme mekân değişimi bir süreliğine güven ilişkisini bozmaktadır. Bu bağlamda katılımcılardan biri danışmanlık ofisi açarak meslek hayatında yeni bir sürece girdiğinde karşı aktarım yaşadığını belirtmiştir:

“Ha mesela şöyle bir sürecim olmuştu, o onu belki örnek verebilirim. Bundan dört yıl kadar önce bir terapist arkadaşımın ofisinde danışan görmekte iken kendim hani bir bireysel olarak ofis açayım, niyetim oldu. O şekilde yaptım. Yani kendim bir ofis açtım mesela o süreçte drop out olan danışmanlarla ilgili duygum daha yoğun olmuştu mesela çünkü. Hani bireysel olarak bir adım atmıştım ve hani belli kaygılarım vardı. Danışanların sürekliliği ile alakalı mesela o dönem biraz daha kaygılanmıştı veya drop out olan danışanlara ötelenmişti (K5).”

3.2.2. Yaşamın Etkisi

Bir diğer karşı aktarım tetikleyicisi ise terapistin kendi yaşam etkisi olduğu görülmektedir. Terapistin daha önce deneyimlediği duyguları, davranışları, hisleri vb. ifade olarak belirtmektedir. Bu durumlar genellikle terapistlerin bireysel hayatından yansımalar olmaktadır. Bu yansımalarla direkt özdeşim kuran terapistler kendilerini danışan koltuğunda görebilmektedir. Bu durumda terapistler danışanla karşı aktarım yaşayabilmektedir. Ayrıca genellikle terapi odasında görülen karşı aktarımın yaşamın etkisinden kaynaklı olduğu görülmektedir. Katılımcılardan birinin daha önce yaşadığı kayba benzer hikâye danışana ait olduğunda terapist karşı aktarım yaşadığını ifade etmiştir:

“Bir hastalık sürecinden sonra çocuğunu kaybetmişti ve ben de kardeşimi kaybettim. Yaklaşık ben o zaman 14- 15 yaşlarındaydım. Annemin duyguları benim yaşadıklarım ve o annenin yaşadıkları bana çok benzer gelmişti ve doğrusu zaten sırf bu yüzden de sağlıklı bir şekilde görüşmeleri devam ettiremedim. Ben de başka bir terapistle yönlendirdim. Orada somut olarak şunu yaşadım. Yani işte bir annenin çocuğunu kaybetmesi bir hastalık sürecinden sonra yorucu bir durum. Yaklaşık bir, bir buçuk yıllık süren bir hastalık süreci vardı. Benim kardeşimde daha kısaydı bu durum. Ama ben kendi duygularına yoğunlaşmakta ve kendi duygularımdan ziyade annemin duygularına yoğunlaşmaktaydım. Aslında tam olarak danışana yardımcı olamadığımı hissettim. Çünkü yoğunlaştığım yer danışanın duyguları olmadı. Annemin duyguları ve daha hafif olarak benim duygularım oldu (K3).”

Bir diğer katılımcı da (K15) önceki danışana benzer ifadeler kullanarak, “sanki ben konuşuyorum” ifadeleriyle danışanın deneyimlerinin kendi erken dönem yaşantısıyla benzer olduğunu ifade ederek karşı aktarım yaşadığını söylemektedir:

“Yani şöyle yakın bir zamanda bir danışanım vardı ve benimle çok benzer bir çocukluk yaşantısına sahipti. Yani o kadar net çizgileri vardı ki aldığı sorumluluk biçimi, evdeki konumlandırma biçimi, yani evin ablası ve kendisinden bahsederken duygularından bahsederken yetiştirme biçiminden bahsederken evdeki aldığı yüklerden bahsederken direkt karşımda sanki ben konuşuyorum da ben tekrar kendimi anlatıyormuş gibi hissettim. Yani bir aynanın karşısındaymışım gibi hissettim açıkçası ve bu beni kötü hissettirdi. Ortalama üç seans falan yaptık ve üçüncü seansın sonunda ben kendisine devam edemeyeceğimi bir arkadaşına yönlendirmemiz gerektiğini söyledim ve devam edemedik (K12).”

Yaşamın etkisinin diğer bir etkisi ise günlük yaşamda yaşanan deneyimlerin bir etkisi olarak karşı aktarım kendini göstermektedir. Günlük hayatta sorun yaşadığı birisinin ses tonu, bakışları vb. karşı aktarımı tetikleyebilir. Katılımcılardan biri (K9) “ses tonuyla üslubu babanızı hatırlatıyorsa, bu babanız ile aranızdaki geçmişte kötü ilişkiyi hatırlatarak öfke duygusunun oluşmasına” ifadeleriyle dile getirmektedir. Aynı

zamanda terapide yaşanan isteksizlik, yorgunluk veya seansların iptali vb. sebebiyle karşı aktarım yaşanabilmektedir. Bu bağlamda bir katılımcı günlük hayatında deneyimlediği yaşam etkilerinden dolayı seansta karşı aktarım yaşadığını şöyle ifade etmektedir:

“Bu daha çok şöyle anlaşılabilir. Daha böyle bir üst bakıştan daha bir üst pencereden, yani mesela o hafta iptallerinin niye olduğunu ben sonradan bakabildim mesela o hafta biraz isteksizlik varmış, içimde yorgunluk mesela bir isteksizlik var veya diyelim ki kendimi o hafta işte atıyorum. Eşimle tartışmış, moralim ciddi anlamda bozdu (K7).”

3.2.3. Danışanın Etkisi

Bir diğer tetikleyici ise danışanın tetiklediği karşı aktarım olarak temalandırılmıştır. Genellikle danışanlar terapistlere yönelik çift duygular veya uç duygulara sahiptir. Bunun temel sebebi ise genellikle profesyonel destek alan kategoriden kaynaklanmaktadır. Bu kategori genellikle borderline kişilik örgütlenmesine sahip kişilerden oluşmaktadır. Bu konfigürasyona sahip kişiler hem kendilerine yönelik hem de ötekiye yönelik uç duygulara sahip olmaktadır. Bu kişiler bazı dönemlerde terapisti yüceltirken bazı zamanlarda ise terapisti eleştirebilmektedir. Bu durum terapistte karşı aktarıma neden olmaktadır. Katılımcılarından biri danışanın etkisiyle yetersizlik hissi yaşadığını ve dolayısıyla danışana yönelik öfke duygusunu ifade etmiştir:

“Mesela bir danışanım vardı. Benden yaşça epey büyüktü. Biz terapi içerisinde konuşurken onunla ilk psikodinamik ekole göre ilk önce anamnez almak gerekiyor. Anamnez aldıktan sonra anamnez içerisinde hocam dedi Terapiyi siz mi yapacaksınız? Onu o söylediği anda aslında ben ondan şunu hissettim ya ben senden zaten ben büyüğüm ya el kadar bir şeysin yani sen daha dün başladın sen mi bana yardımcı olacaksın benim sorunumu sen mi çözeceksin? Böyle bir hisle aşağılık kompleksi hissettim. Mesela o süreçte ve ilk iki seansta süpervizörü fark etmeseydi ben o durumun öyle olduğunu fark etmedim. Bana şunu söyledi, süpervizörlerin sence de biraz daha üslubun sert değil mi? Danışanla konuşurken ben tabii orada da yine bir savunmaya girmiştin yok hocam benim zaten normal rutin işte konuşmam arkadaşlarımla da böyle konuşuyorum ama sonrasında fark ettim ki üslubum sert (K11).”

Başka bir katılımcı (K4) danışanın kendisini bir sarmala soktuğunu “Kendisi yetersiz hissediyor, bana da yetersiz hissettiriyor. Bu onun da şeyi aktarımı yetersiz hissetmek ve yetersiz hissettirmek ve beni hani o yetersiz hissedeceğim döngünün içine koyuyor ve ben yetersiz hissettiğimde öfkeleniyorum” ifade etmiştir. Başka bir katılımcı ise danışana yönelik karşı aktarımın için bir parçası olduğunu ve süreç içerisinde olağan bir durum olduğunu ifade etmektedir. Ancak her ne kadar olağan bir süreç olduğunu ifade etse de danışanın aktarımı fark etmediğinde karşı aktarıma neden olduğunu ifade ederek baş edilmediğinde olumsuz etkilediğini şöyle ifade etmiştir:

“Bu işin sadece bir parçası. Binlerce ilkel bölme dediğimiz bir mekanizma var. Bölme mekanizmanın yansımaları, değişim idealizasyon devalüasyon vardı. Mesela danışan gelir idealize eder. Seni özellikle mesela gizli narsistik yapı seni inanılmaz bir şekilde de peygamber gibi. Eğer sen oradaki duygusuna kurban gidip kendini peygamber gibi süper terapist ben nasıl yaptım becerdim diye yaparsan mesela o zaman. Bir yandan yaslandım ve ben kendimi hem bir yandan çok zalim hissediyorum. Diğer bir yandan da Kopyuorum fantezilere gidiyorum. Fantezilere nerede olduğumu bulamıyorum. Yönümü kaybediyorum, ikinci seansta geldiği zaman bu defa kahveye inanılmaz ağır bir kahve yaptım. O kahve içip kendimi algılamaya çalışıyorum. Yani o kadar korkuyorum ki duramıyorum. Yani seansta ben kayboluyorum. Kendimi yabancılaşmış hissediyorum. Fantezilere dalıyorum. Bir yerlere gidiyorum (K1).”

3.3. Karşı Aktarımının Terapideki Yansımaları

Bu tema altında karşı aktarımın terapideki yansımaları ele alınmıştır. Bu yansımalar geniş yelpazede ele alınmıştır. Yansımalara bakıldığında karşı aktarımın bir yandan olumlu diğer yandan olumsuzluğundan bahsedilmiştir. Bu iki uçta ele alınan karşı aktarımın aynı zamanda baş etme/yönetmek biçimleri farklı bir yansıma olarak ele alınmaktadır. Dolayısıyla karşı aktarımın terapideki yansımaları temasına bakıldığında olumlu, olumsuz ve baş etme/yönetmek alt temaları bulunmaktadır.

3.3.1. Olumlu

Karşı aktarımın ortaya çıkışına bakıldığında olumsuz bir anlama sahip olduğu görülmektedir. Ancak karşı aktarım fenomeninin gelişim sürecinde olumsuz bir anlamdan sıyrılarak olumlu bir anlam kazanmıştır. Hatta alanda bazı uygulayıcılar karşı aktarımı klinik sürecin en temel kavramı ve müdahalesi olduğunu ifade etmektedirler. Klinik süreçte ancak karşı aktarım çalışması sonucunda danışanda bir iyileşme olacağını düşünmektedirler. Bu alt temaya bakıldığında katılımcılardan biri karşı aktarımın yönetilebildiği takdirde terapiye olumlu etkisi olacağına dikkat çekmiştir. Katılımcılardan biri karşı aktarımın terapötik ilişkiyi güçlendirdiğini dolayısıyla olumlu bir etkisinin olduğunu ifade etmiştir:

“Karşı aktarım danışanın turnak içinde hoşuna giden bir şey yani bu danışanı memnun ediyor, bunu gördüm. Bu da doğal olarak terapötik iletişimi o alyansı güçlendiriyor ama bunun derecesi, sıklığı arttığı zaman sürece olumsuz yansıyor. O yüzden benim farkındalığım olduğu müddetçe benim kontrolümde olduğu müddetçe olumlu bakıyorum. Çünkü bunun danışanla olan alyansını güçlendirdiğini gördüm bu süreç içerisinde. Bu anlamda olumlu bir yerde duruyor. Seviyeye ve sıklığa geldiğinde zaten uygun bir şekilde süreci sonlandırıp genelde yönlendirme refere ediyorum. Yani iyileşmesine yardımcı olur. Ben bu kanaatleyim çünkü empatinin yoğunluğunu artırıyor. Karşı aktarım ve danışanı benim açımdan o seviyesi makul ölçüde olması şartıyla terapötik iletişimi güçlendiriyor (K8).”

Aynı zamanda çağdaş karşı aktarım tanımlamasına bakıldığında öznelarasılık kavramının önem kazandığı görülmektedir. Öznelarasılık kavramıyla bahsedilen kişilerin (danışman-terapist) karşılıklı bir ilişkinin var olduğunu ve bu ilişkinin sonunda yeni bir ilişkinin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Aslında bu ifade ana akımdan kopuşu temsil etmektedir. Böylelikle sadece terapistin iyileştirme gücünden ziyade karşılıklı bir süreçten bahsedilmektedir. Dolayısıyla karşı aktarım kavramına olumlu bir şekilde yaklaşmıştır. Bu ifadeler bağlamında bir katılımcı ise benzer ifadeler kullanarak şöyle ifade etmiştir:

“Ben danışma sürecinde danışanla danışmanın birlikte yürüdüğünü, birlikte büyüdüklerini düşünüyorum. Bazı durumlarda bunun artı olabileceği kanaatindeyim. Çünkü danışman da bu süreçte bir şeyler alıyor. Danışmanın bir şeyler aldığı noktada danışanın da ben bir şeyler alabileceğini düşünüyorum. İhtimal var ama hani hiç deneyimlediğim için ya da bunu ilgili bir vaka örneği karşıma çıkmadığı için kesinlikle iyileştirir diyemiyorum ama ihtimal olabilir (K13).”

Karşı aktarıma olumlu yaklaşan katılımcılardan çoğu ancak yönetebildiği ve eyleme dökülmemesi koşuluyla karşı aktarımın iyileşme için iyi olabileceğini ifade etmektedirler. Yani her ne kadar karşı aktarım değişme için olmazsa olmaz olarak ifade edilse de ancak kontrol altına alındığında olumlu bir yansımaya olabilecektir. Bu doğrultuda katılımcılardan biri şöyle ifade etmektedir:

“Çok kabul etmediğim bir kavramı iyileşme ama biz iyileşme diyelim, buna değişim dönüşüm diyelim veya aktarım olmadan bunun olması mümkün değil. Dolayısıyla aktarımlar her zaman olacak, olması da normal ama önemli olan onu aktarma eyleme durumuna dönüştürmemek. Bu ikisini birbirinden ayırmak. Yoksa bütün danışmanlarımıza aktarımları olabiliyor. Bazen danışanlara şefkat duyduğumuz oluyor. Mesela şefkat duyduğumuz danışanlarla iyileşme süreci -tabii ki kurtarıcı rolüne girmeden - çok olumlu etkileniyor (K5).”

3.3.2. Olumsuz

Günümüzde karşı aktarıma yönelik olumlu bir bakış açısı olsa da terapistler arasında karşı aktarıma yönelik geleneksel yaklaşımlar da devam etmektedir. Karşı aktarıma yönelik mutlaka baş edilmesi gerektiği, baş edilmediği takdirde terapi sürecinde ve danışanı mutlaka olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Bu alt temada görüş belirten katılımcılar karşı aktarımın terapiye yansımalarını olumsuz olarak nitelendirilmişlerdir. Ayrıca danışana zarar verebileceğini ifade etmektedir:

“Kesinlikle olumsuz etkiliyor bence. Tamamen benzerlikler yoğunsa çok çok olumsuz taraflara da çekebiliyor. Sizi ya kendi deneyimim açısından beni sağlıksız hale getirdiğini düşünüyorum. Yani ben o çalışmaya devam etseydim herhalde örneğin olamaz bence yani mümkün değil. Hani diğer danışmanlar nasıldır bilmiyorum ama ki süpervizyon da yani devam etmemem gerektiğinden bahsetmişti. Yani eğer bunu hissettiysem çünkü zarar da verebilirsin karşı tarafa (K12).”

Bir diğer katılımcı ise benzer ifadeler kullanarak karşı aktarımın danışana yönelik gerçekçi bir ilişki sunamadığından dolayı suistimale açık olduğunu ve bu durumun da danışana zarar vereceğini ifade etmektedir:

“Danışanın yani suistimali daha da pekiştirir, içinden çıkılmaz bir hale getirebilir. Bu açıdan baktığında yani karşı aktarımı o açıdan. Çok şey görmüyorum. Tabii aktarımın türüne bağlı olarak da değişir. Orada aslında hayali bir ilişkiyi danışana yansıttığın için gerçekçi olmayan, yani tamamen hayal dünyasında bir ilişki olacağı için çok da katkısının olacağını sanmıyorum (K9).”

3.3.3. Baş etme/Yönetmek

Hem geleneksel hem de çağdaş yaklaşımlarda karşı aktarımla baş etmek ve yönetme konusu önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel yaklaşımlar karşı aktarımı tamamen bitirerek veya minimize ederek baş etmeye çalışırken, çağdaş yaklaşımlar karşı aktarımı bir iyileştirme yolu bir baş etme/ yönetme olarak ele almaktadırlar. Karşı aktarımla baş etme/ yönetmenin klasik yolu başka bir terapistte refere (yönlendirme) etmektir. Genellikle terapistler danışanlara yönelik özdeşim, öfke, saldırganlık, erotik vb. karşı aktarım hissettiklerinde başka bir terapistte yönlendirirler. Katılımcılardan biri karşı aktarım yaşadığı danışanları ile ilgili baş etme/ yönetme yolu olarak başka bir terapistte refere etmek olarak değerlendirmiştir:

“Ama kendi işimi fark ettim, yani benim aslında oradaki süreci iyi yönetmen gerektiğini ve bu karşı aktarımın kendimle çalışmam gerektiğini fark ettim. Henüz buna hazır değildim, gönderdim onu başka bir terapistte gönderdim. Yani şeyi göndermedim. Yaş olarak biraz benden yaşlıydı. Hem yaş olarak hem sizi anlamam konusunda hem işte birden hem pratik kurmam konusunda sanırım ben birazcık daha şeyim. Bu anlamda hani kendimi hazır hissetmiyorum dedim. O açıdan başka bir terapistte çalışmada daha sağlıklı olur, ilişkili anlamda daha sağlıklı olur diye göndermişim. Bu senin terapi kesin mesai gibi anında bir şey çıkmasına bak terapistin başka bir terapistte gitmen daha iyi olur. Yani yoksa burada kalırsam bizim ilişkimize zarar verir. Bu ben henüz buna hazır değilim. Yani sizinle ilgili herhangi bir durum yok dedim ve gönderdim (K3).”

Bir diğer baş etme/yönetme biçimi ise süpervizyondur. Genellikle mesleğin ilk yıllarında terapistler baş edemediği vakaları deneyimli bir terapist eşliğinde süreci yönetmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda süpervizyon süreci terapist için meslek hayatı boyunca devam etmektedir. Bu durum karşı aktarım için de geçerlidir. Terapistler hem mesleğin ilk yıllarında hem de sonraki süreçte karşı aktarımla baş etmek ve yönetmek için deneyimli bir terapist eşliğinde süpervizyon görmektedir. Bir katılımcısı ise karşı aktarımla baş etmek/yönetmek için süpervizyon eşliğinde süreci yönettiğini ifade etmektedir:

“İncinme kırılma duygularını çok yoğun deneyimledikleri için oradaki aktarımı masaya yatırmak onlara şey gelebilir, yoğun gelebilir. Dolayısıyla bu terapi sürecini bozabilir. O nedenle özellikle narsisistik vakalarda daha öncesinde bir süpervizyon sunmayı tercih edebilirim ama borderline vakalarda daha nasıl diyelim? Bunu daha çabuk çalışabilirim belki (K5).”

Çağdaş yaklaşımlarda karşı aktarım danışanın iyi olması için bir aracı olarak görülmektedir. Ancak bunun için öncelikle terapistin kendi karşı aktarımına yönelik iç görüşü olması gerekmektedir. Buna yönelik ifadelerde bulunan bir katılımcı K13) *“Danışma süreci sonrasında bir sonraki hafta oturuma geldiğimde yine kendimi yoklamaya karar verdim. Baş edebilecek miyim, edemeyecek miyim? Yine benzer yerlere gidecek mi zihnim diye bunun teyidini yaptım. Daha kontrollü olup fark ettikten sonra bu sürede daha kontrollü olduğumu düşünüyorum”* ifadelerini kullanmaktadır. Diğer katılımcı ise bir baş etme yöntemi olarak benzer ifadeler kullanarak terapistin, seansa girdiğinde kendini yokladığını ifade eder. Böylelikle karşı aktarımı yönetebildiğini söylemektedir:

“Tabii ki ama zaman zaman da bizim belki kendi iç dünyamızda hassas olduğumuz bir noktaya dokunduğu zaman belki oradaki karşı aktarım eylem durumuna dönüyor veya bizim karşı aktarımın danışan tarafından sözler vasıtasıyla olmasa da jestler, mimikler vasıtasıyla geçebiliyor ve bu bazen terapi süreçlerini olumsuz da etkileyebiliyor. Dolayısıyla önemli olan nasıl yönetildiği o duygunun. Çünkü aktarım olmadan terapi olmaz aslında (K2).”

3.4. Hangi Kategori

Bu temada terapistlerin, hangi kategoride bulunan danışanlarla daha çok karşı aktarım yaşadıkları açıklanmıştır. Çoğu danışanlarda karşı aktarım olurken özellikle borderline kişilik örgütlenmesine sahip danışanlarda daha fazla görülmektedir. Borderline kişilik örgütlenmesinde ise özellikle narsisistik ve borderline karaktere sahip olan danışanlarla daha fazla karşı aktarım yaşadıkları dile getirilmektedir. Narsisistik ve borderline danışanlarda hem kendisine hem de ötekine dair idealizasyon ve devalüasyon arasında yaşam sürülmektedir. Yaşanılan bu durum seans odasında da kendini göstermektedir. Aynı zamanda danışanlar terapistleri manipüle etmektedir. Böylelikle terapist manipüle olmakta ve karşı aktarım oluşturabilmektedir. Terapist burada bazen bir kurtarıcı bazen de aşağılanan biri olmaktadır. Katılımcılardan biri narsisistik karaktere sahip danışanlarda yaşadığı karşı aktarımı şöyle tanımlıyor:

“Çok narsistik bireylere karşı aktarım yüksek oluyor. Ya anlayabiliyorum ama onlara da çok öfkeleniyorum. Gerçekten narsistik bireyler beni çok öfkelenirir. Öyle bir yani şöyle öfkelenim ben bazen şey yapıyorum. Hani formülasyonunda lastik gibi durmuyor ama mesela böyle seanslar ilerledikçe hep seanstan çıktığımda bir öfkelendiğimi fark ediyorum. Yani şey fark ediyorsunuz yani narsistikler mesela çok belirgin bir duygu hasettir ve hasetini her şeye yöneltebiliyor. Hani size de yöneliyor genelde? (K4).”

Bir diğer katılımcı ise borderline karaktere sahip danışanlarla çalışmanın zor ve korkutucu olduğunu dolayısıyla karşı aktarımı kontrol ve yönetmede zorluk çektiğini ifade etmektedir. Katılımcılardan biri borderline kişiliklerle yaşadığı karşı aktarımı şöyle ifade etmektedir:

“Biraz daha benim aslında en çalışmaktan korktuğum gruplardan bir tanesidir. Borderline kişilik borderline kişiliklerle bunu yaşama ihtimalim biraz daha fazla. Çünkü ben borderline kişiliklerle biraz fazla yaşadım. Dolayısıyla bunu fark ettiğim anda mesela karşı aktarımı kontrol etme konusunda daha fazla güçlük çekiyorum bu yüzden (K9).”

Çoğu katılımcı hem narsisistik hem de borderline kişiliklerde terapistlerin çok zorlandığını ve bu kişilerin danışan kategorisi olarak ise narsisist ve borderline olduğu ifade etmektedirler. Katılımcılardan biri (K1) bunu “Bunda da ego kapasitenin güçlü olması. Eğer güçlü değilse borderline danışan gelir. Hocam bana çok yardımcı oldunuz, falan filan der ondan sonra sen de beni ne güzel terapistin falan filan diyebilirsin veya gizli narsist gelir. Seni bir över bir yağ çeker, senin ego kapalı egon zayıfsa dağıtırsın kendini Allah falan ilan edersin, yani kendini bilirsin bu manada ya dayanamazsın.” diye ifade etmektedir. Aynı zamanda çoğu katılımcılar borderline ve narsisistik danışanlarda karşı aktarımın güçlü olacağından dolayı bu kişiliklere sahip danışanlarla çalışmanın daha uygun olacağını şöyle ifade etmektedir:

“Danışanın kişilik yapılanması noktasında ayırdığım bir şey mesela. Vaka borderline ise oradaki karşı aktarımı daha hızlı çalışmayı tercih edebilirim. Ama bir narsisistik yapılanma oysa karşı aktarımı hemen çalışmayı tercih etmeyebilirim. Çünkü narsistik vakalar iç dünyalarındaki sınırları en çok narsisistik yapılanmalara karşı aktarımda uygun oluyor. Aynalanma olabiliyor, tabii ki aynalanma istekleri onaylanma istekleri çok yoğun olabiliyor zaman zaman (K5).”

3.5. Terapistlerinin Tavsiyeleri

Bu temada terapistlerin karşı aktarım yaşayan terapistlere yönelik tavsiyeleri incelenmiştir. Katılımcıların bazıları karşı aktarımın terapist tarafından tamamen anlaması gerektiğini; çünkü bu durumun olumlu olacağını ifade etmektedir. Ama karşı aktarımla baş edemediğinde danışanı başka bir terapistle referans etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu doğrultuda bir katılımcı:

“Hmm, yani tam olarak ne yaşadığımı öğrenmek isterdim. Önce hani o spektrumun olumsuz tarafında mı, diğer tarafında mı diye ve sınırları şunu söyledim, yani o hissettiği ya da danışanla ilgili düşündüğü şey kendisiyle ilgili ne söylüyor? O kendisiyle ilgili söylediği şeyi kendi ihtiyacını fark etmesine yönelik bir öneri verebilirdim. Çünkü onun fark ettiğimizde aktarım duruyor. Eğer kontrol altındaysa farkındalık varsa ve düzeyi ve sıklığı uygunsa ben bunun olumlu olacağına ilişkin bir geri bildirim veririm. Değilse referans etmesini ya ben de bunu bir kere yaptım. Şimdiye kadar eğer düzeyi kontrol edilemiyorsa ve danışana yardım etme noktasında bir problem yaşıyorsa doğal olarak referans etmesini öneririm (K10).”

Başka katılımcılar ise, karşı aktarım yaşandığında vakayı süpervizyona götürmesi gerektiğini ifade etmektedir. Katılımcılardan biri konuyla ilgili şunu ifade etmektedir:

“Yani eğer bir karşı aktarım yaşıyorsa mümkün mertebe bir kere süpervizyon yani taşıması lazım. Veya o şeyi konuşurum, yani karşı aktarım derken neyi kastediyor? Netleştirme dediğimiz şey var yani psikoterapilerde en büyük anahtar kelime netleştirmedir. Yani nasıl bir karşı aktarım bu onunla ilgili mi onunla ilgili değil mi? Yani terapistle ilgili bir şey mi yoksa danışanın hissettirdiği bir şey mi? Bir kere buna bir açarız, bakarız. Eğer ben yardımcı olamayacaksam bir süpervizyon desteği alabilir (K1).”

Bazı katılımcılar ise terapistin danışana yönelik cinsel bir karşı aktarım yaşaması halinde hemen referans etmesi gerektiğini çünkü “bu süreçte asla yol alınamayacağı” ifade etmektedir. Katılımcılardan biri buna benzer bir ifade kullanarak karşı aktarımın karşı cinse yönelik ise yönlendirmesi veya sonlandırması gerektiği ama buna yönelik bir karşı aktarım olmaması halinde karşı aktarımın seansta tartışılması gerektiğini tavsiye etmektedir:

“Yani burada birçok değişken söz konusu, karşıt aktarım geliştirilen kişinin cinsiyeti karşıt aktarımın içeriği yerine koyduğu kişi tabii romantik bir karşıt aktarım söz konusuysa tabii ki süreci bitirmesini ve danışanı yönlendirmesini öneririm. Onun dışında kendi ile ilgili bir durum varsa şayet bununla baş edip edememe noktasına belki kendisinin bu noktada yardım almasını öneririm. Danışan açısından artı bir şey getireceğine inanıyorsa, bu hislerini, düşüncesini danışanla paylaşmasını öneririm (K13).”

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada terapistlerin kendi ifadeleriyle karşı aktarım deneyimleri ele alınmıştır. Karşı aktarım kavramı birçok kuramda kullanıldığı için net bir şekilde tanımlanması zor ve belirsizdir. Çalışmada terapistlerin karşı aktarım tanımına yönelik düşüncelerinin belirsizlik içerdiği görülmektedir. Çalışmada terapistlerin çoğunluğu karşı aktarımı çağdaş yaklaşıma benzer olarak danışanın bütün deneyimleri olarak ifade etmektedir. Bu deneyim duygu, düşünce, his ve davranış olarak tanımlanabilir. Bu tanıma bakıldığında terapistlerin çoğunluğu geleneksel yaklaşımın tanımladığı karşı aktarım kavramından uzaklaştığı, bunun yerine genellikle bütüncül yaklaşıma yaklaştığı görülmektedir. Fauth (2006) da benzer bir ifade kullanarak, karşı aktarım tepkilerinin davranışsal, bilişsel, somatik ve duygusal terimlerle kullanışlı hale getirildiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla karşı aktarım terapistin ve danışanın birlikte geliştirdiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Arndt-Caddigan, 2013; Mitchell, 1994)

Terapistlerin terapi odasında karşı aktarım tetikleyicilerine bakıldığında üç temel olgunun ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlar mesleğinin etkisi, yaşamının etkileri ve danışanın etkisi olarak belirmiştir. Hayes vd.

(2018) göre karşı aktarım dört temel nedenden dolayı ortaya çıkmaktadır. Bunlar aile sorunları, ihtiyaç ve değerler, terapistten kaynaklı ve kültürel şeklindedir. Öncelikle meslek etkisine bakıldığında özellikle, terapistlerin meslek yaşamının ilk yıllarında karşı aktarım yaşadıkları, bunun nedeninin ise deneyimsizlik olduğu yönünde ifadeler yer verilmiştir. Aynı zamanda terapistin kendi yaşam deneyimi tetikleyici olarak görülmektedir. Bu deneyim hem terapistin erken dönem yaşantısı olabileceği gibi hem de yaşamın herhangi bir döneminde içinde yaşadığı yaşam etkilerini de kapsamaktadır. Bu durumda terapist danışanın etkisinden dolayı karşı aktarım yaşadığını ifade etmektedir. Danışanın terapisti olumsuz etkilemesinin (eleştiri, aşağılama vb.) yanı sıra özellikle narsisistik karakterli danışanların idealizasyon ve değersizleştirmeye yönelik ifadeler kullanarak karşı aktarıma neden olduğu görülmektedir. Cabaniss vd. (2011) göre karşı aktarımın iki boyutu bulunmaktadır. Bunlar uyumlu ve tamamlayıcı karşı aktarım şeklindedir. Uyumlu karşı aktarım, terapistin danışanla özdeşleştiği karşı aktarım iken tamamlayıcı karşı aktarım ise terapistlerin danışanların hayatındaki önemli bir figürle özdeşleşmesidir. Bu iki durumda da karşı aktarıma olumlu olarak bakılmaktadır. Karşı aktarımın terapistteki yansımalarına bakıldığında ise karşı aktarımın olumlu, olumsuz ve baş etme biçimi olarak görülmektedir.

Terapistlerin bir kısmı karşı aktarımı olumlu olarak görmektedir. Hatta terapi sürecinin zorunlu bir ögesi olarak kabul ederek danışanın iyileşme sürecinin en önemli faktörü olarak belirtmektedirler (Machado, 2015). Bazı katılımcılar ise başka bir bakış açısıyla karşı aktarıma terapötik ilişki kurmaya yardımcı olduğundan dolayı olumlu olarak yaklaşmaktadır. Ancak olumlu bulan katılımcıların tamamı yönetebildiği takdirde olumlu olacağını ifade etmektedir (Alger & Gushwa, 2021). Hayes vd. (2018) yaptığı meta analitik çalışmada karşı aktarımın iyi yönetilebildiğinde terapiye olumlu yansımalarının olduğunu ifade etmiştir. Mevcut araştırmanın bulguları da bu doğrultuda konu ile ilgili literatür ile uyumlu olduğu anlaşılmaktadır. Karşı aktarımı olumsuz olarak değerlendiren katılımcılar karşı aktarımın suistimale açık olduğunu ifade ederek danışana zarar verdiğini dile getirmişlerdir. Bu bakış açısı Freudyen bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu bakış açısına göre karşı aktarım mutlaka baş edilmesi gereken bir durum olarak ifade edilmektedir. Terapiye yansıyan tema ise karşı aktarımın baş edilmesi veya yönetilmesidir. Katılımcıların baş etme yöntemine bakıldığında ise danışanı refere etmek, süpervizyona götürmek ve terapistin kendi analizi olarak ortaya çıkmıştır. Terapistlerin çoğunluğu karşı aktarım yaşadığında danışanı süpervizyona götürdüğünü ifade eder (Prasko vd., 2022). Bu durumun hem kendisi hem terapisi için uygun olduğunu ifade etmektedir. Diğer katılımcılar ise karşı aktarım fark ettiğinde danışanın hemen refere edilmesi gerektiğini dile getirir. Bir diğer yönetme biçimi ise terapistin seans içerisindeki oto analizi olarak ifade edilir (Fatter & Hayes, 2013). Katılımcılar karşı aktarımın hangi kişilik ve sorunu yaşayan danışan olduğuna bakıldığında genellikle borderline ve narsisistik danışan tiplerinde olduğunu dile getirmektedirler. Aynı zamanda özellikle bu iki kategoriye sahip danışanların aktarımından dolayı terapistlerin karşı aktarım geliştirdiklerini ifade etmişlerdir (Carsky, 2021). Katılımcıların çoğunluğu çağdaş karşı aktarım yaklaşımlarını dikkate alarak ve benimseyerek terapistlerin karşı aktarımı seansta çalışması gerektiğini, baş edemediği takdirde ise süpervizyona götürmesi gerektiğini dile getirmişlerdir. Terapistlerin özellikle cinsel bir karşı aktarım geliştirdiğine ise refere etmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Sonuç olarak terapistlerin karşı aktarım kavramını farklı şekilde tanımladıkları ve deneyimledikleri görülmüştür. Genellikle karşı aktarım tanımı çağdaş psikiyatrik kurama uygun iken uygulamada ise geleneksel kurama uymaktadır. Yani terapistler genellikle karşı aktarımıyla beraber danışanları refere etmeye çalışmaktadırlar. Ancak bazı terapistler çağdaş psikanalize göre karşı aktarımı terapi esnasında çalışır. Bu konuda karşı aktarımın iyileştirici gücüne vurgu yapılmaktadır. Aynı zamanda terapistlerin genellikle borderline ve narsisistik kişilik tipleriyle karşı aktarım yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

KAYNAKÇA

- Alger, B., & Gushwa, M. (2021). Managing countertransference in therapeutic interactions with traumatized youth: Creating a pathway to making discomfort comfortable. *Smith College Studies in Social Work*, 91(3), 234-254. <https://doi.org/10.1080/00377317.2021.1928585>
- Arndt-Caddigan, M. (2013). Imagined conversations and negative countertransference. *Journal of Psychotherapy Integration*, 23(2), 146- 157.
- Braun, V., & Clarke, V. (2022). *Thematic analysis: A practical guide*. Sage.
- Cabaniss, D. L., Cherry, S., Douglas, C. J., & Schwartz, A. (2011). *Psychodynamic psychotherapy: A clinical manual*. Wiley.
- Carsky, M. (2021). Managing countertransference in the treatment of personality disorders. *Psychodynamic Psychiatry*, 49(2), 339-360. <https://doi.org/10.1521/pdps.2021.49.2.339>
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Sage publications.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. M. Bütün & SB Demir, Trans.(Eds.). Siyasal Kitapevi.
- Epstein, L., & Feiner, A. H. (1988). Countertransference: The therapist's contribution to treatment: An overview. *Contemporary Psychoanalysis*, 15(4), 489-513.

- Fatter, D. M., & Hayes, J. A. (2013). What facilitates countertransference management? The roles of therapist meditation, mindfulness, and self-differentiation. *Psychotherapy Research, 23*(5), 502-513. <http://doi.org/10.1080/10503307.2013.797124>
- Fauth, J. (2006). Toward more (and better) countertransference research. *Psychotherapy, 43*, 16–31. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-3204.43.1.16>
- Freud, S. (1959). Future prospects of psychoanalytic psychotherapy. In J. Stachey (Ed. and Trans.), *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud* (Vol. 20, pp. 87-172). Hogarth Press. (Original work published 1910).
- Gelso, C. (2014). A tripartite model of the therapeutic relationship: Theory, research, and practice. *Psychotherapy research, 24*(2), 117-131.
- Gelso, C. J. (2003). Countertransference and its management in brief dynamic therapy. In *Core processes in brief psychodynamic psychotherapy* (pp. 247-266). Routledge.
- Gelso, C. J. (2011). *The real relationship in psychotherapy: The hidden foundation of change*. American Psychological Association.
- Gelso, C. J., & Hayes, J. (2007). *Countertransference and the therapist's inner experience: Perils and possibilities*. Routledge.
- Geltner, P. (2012). *Emotional communication: Countertransference analysis and the use of feeling in psychoanalytic technique*. Routledge.
- Goldstein, W. N. (2000). The transference in psychotherapy: The old vs. the new, analytic vs. dynamic. *American Journal of Psychotherapy, 54*(2), 167-171.
- Gorkin, M. (1987). The uses of countertransference. Northvale, NJ: Jason Aronson.
- Hayes, J. A., Gelso, C. J., Goldberg, S., & Kivlighan, D. M. (2018). Countertransference management and effective psychotherapy: Meta-analytic findings. *Psychotherapy, 55*(4), 496. <https://doi.org/10.1037/pst0000189>
- Hayes, J. A., McCracken, J. E., McClanahan, M. K., Hill, C. E., Harp, J. S., & Carozzoni, P. (1998). Therapist perspectives on countertransference: Qualitative data in search of a theory. *Journal of Counseling Psychology, 45*(4), 468.
- Kachele, H., Erhardt, I., Seybert, C., & Bucholz, M.B. (2015). Countertransference as object of empirical research. *International Forum of Psychoanalysis, 24*(2), 96-108.
- Machado, D. de, Teche, S. P., Lapolli, C., Tavares, B. F., Almeida, L. S., Silva, G. B., Magalhães, P. V., & Eizirik, C. L. (2015). Countertransference and Therapeutic Alliance in the early stage of adult psychodynamic psychotherapy. *Trends in Psychiatry and Psychotherapy, 37*(3), 133–142. <https://doi.org/10.1590/2237-6089-2014-0061>.
- Mitchell, S. A. (1994). Recent developments in psychoanalytic theorizing. *Journal of Psychotherapy Integration, 4*(2), 93-104.
- Prasko, J., Diveky, T., Grambal, A., Kamaradova, D., Mozny, P., Sigmundova, Z., Slepecky, N., & Vyskocilova, J. (2010). Transference and countertransference in cognitive behavioral therapy. *Biomedical Papers, 154*(3), 189-197.
- Prasko, J., Ociskova, M., Vanek, J., Burkauskas, J., Slepecky, M., Bite, I., Krone, I., Sollar, T., & Juskiene, A. (2022). Managing transference and countertransference in cognitive behavioral supervision: Theoretical framework and clinical application. *Psychology Research and Behavior Management, 15*, 2129–2155. <https://doi.org/10.2147/PRBM.S369294>
- Stefana, A. (2017). *History of countertransference: From Freud to the British object relations school*. Taylor & Francis.
- Vyskocilova, J., Prasko, J., Slepecky, M., & Kotianova, A. (2015). Transference and countertransference in CBT and schematherapy of personality disorders. *European Psychiatry, 30*(1), 1-1.

ÇALIşMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada ‘‘Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’’ kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan ‘‘Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler’’ başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Bingöl Üniversitesi Sosyal Beşeri ve Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulundan izin alınmıştır.

Etik değerlendirme kararının tarihi: 24.07.2023

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: E.113848

ÇATIşMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar atışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Derleme Makalesi
Geliş Tarihi : 21.11.2023
Kabul Tarihi : 29.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1394113>

TÜRKİYE’DE ÖLÜMLE SONUÇLANAN İNTİHAR VAKALARININ SOSYODEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tuğba TÜRKKAN¹, İbrahim YÜCEL²

ÖZ

Bu çalışmada, 2002 ve 2022 yılları arasında Türkiye’de intihara bağlı olarak meydana gelen ölümler; yaş grubu, eğitim düzeyi ve medeni durum gibi sosyodemografik değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışmada ayrıca intihar nedenleri ve yöntemlerine de yer verilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumu’nun resmi internet sitesinde yer alan ve araştırma amaçlı kullanımına izin verilen veri tabanından elde edilmiştir. Çalışma kapsamında 2002 ve 2022 yılları arasında Türkiye’de intihara bağlı ölüm sayılarının yıllar içerisinde arttığı; 15 yaş altı ölümler hariç, tüm yaş gruplarında erkeklerin intihara bağlı ölüm oranlarının kadınlardan yüksek olduğu bulgusu tespit edilmiştir. Eğitim durumu açısından incelendiğinde, 2019 yılına kadar eğitim seviyesi ilkokul olan grubun intihar sonucu ölüm sayısının en yüksek olduğu, ancak 2019 yılından itibaren durumun değiştiği ve son dört yıldır eğitim düzeyi lise ve dengi seviyede bulunan bireylerin risk grubunda yer aldığı görülmüştür. Ayrıca, yaş ilerledikçe ölüm sayıları azalmakla birlikte, 75 yaş ve üstü grupta ölüm sayılarında bir artış olduğu belirlenmiştir. Medeni durum açısından incelendiğinde, evli bireylerin 2002-2022 yılları arasında tüm yıllarda en riskli grup olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte hastalık, aile içi uyuşmazlıklar ve maddi geçim zorluklarının en yaygın intihar nedenlerinden olduğu görülmüştür. İntihar oranları, nüfusun psikososyal refahının makro bir göstergesi ve intiharı önleme stratejilerinin etkinliğinin bir değerlendirme kriteridir. Bu çalışmanın bulguları intiharın özellikle gençler arasında, ölüm nedenleri içerisinde yer alan önemli bir unsur olduğuna işaret etmektedir. İntiharın sosyal belirleyicilerindeki değişen kalıpları inceleyen bu çalışmanın, intiharı önleme politikalarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İntihar, İntihar nedenleri, İntihar yöntemleri, Psikososyal faktörler.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, turkkan83@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3955-6597>

² Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, yucelibrahim61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9568-8260>

Article Type : Review Article
Date Received : 21.11.2023
Date Accepted : 29.03.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1394113>

EXAMINATION OF FATAL SUICIDE CASES IN TURKEY IN TERMS OF SOCIODEMOGRAPHIC VARIABLES

Tuğba TÜRKKAN¹, İbrahim YÜCEL²

ABSTRACT

In this study, it was examined the deaths due to suicide in Turkey between 2002 and 2022 in terms of sociodemographic variables such as age group, education level and marital status. In addition, the causes and methods of suicide were also included in the study. The data used within the scope of the study were obtained from the database on the official website of the Turkish Statistical Institute, which is allowed to be used for research purposes. Within the scope of the study, between 2002 and 2022, the number of suicide-related deaths in Turkey increased over the years. Except for deaths under the age of 15, it was found that suicide-related mortality rates of men were higher than women in all age groups. When examined in terms of educational status, it was seen that the number of deaths by suicide was the highest in the group whose education level was primary school until 2019. Still, the situation has changed since 2019, and individuals whose education level has been at high school and equivalent level for the last four years are at risk. In addition, it was determined that the number of deaths decreased with age, but there was an increase again in the 75 and over age group. When examined in terms of marital status, it was determined that married individuals were the most risky group in all years between 2002 and 2022. However, illness, parental discord and economic difficulties are the most common causes of suicide. Suicide rates are a macro indicator of the psychosocial well-being of the population and an evaluation criterion of the effectiveness of suicide prevention strategies. The findings of this study indicate that suicide is an important factor among the causes of death, especially among young people. It is thought that this study, which examines the changing patterns in the social determinants of suicide, will contribute to suicide prevention policies.

Keywords: Suicide, Causes of suicide, Methods of suicide, Psychosocial factors.

¹ Assist. Prof. Dr., Gümüşhane University Faculty of Health Sciences, turkkan83@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-3955-6597>

² Assist. Prof. Dr., Gümüşhane University Faculty of Health Sciences, yucelibrahim61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-9568-8260>

1. GİRİŞ

İntihar, Dünya Sağlık Örgütü tarafından Kapsamlı Ruh Sağlığı Eylem Planı'nda kritik bir sorun olarak kabul edilmektedir (WHO, 2013a). İntihar, ölme niyeti ve kasıt içeren kendine yönelik zarar verme eylemi olarak tanımlanır (Crosby vd., 2011). İntihar, her yıl dünya çapında yaklaşık 1 milyon ölüme tekabül eden başlıca ölüm nedenlerinden biridir (Sinyor vd., 2017). Bununla birlikte intihar vakalarının adli makamlar tarafından değerlendirilmesi ve resmi kayıtlara işlenmesi karmaşık bir süreç olduğundan, intihar verilerinin gerçek vaka sayılarını yansıtmadığı bildirilmektedir (Bilsen, 2018). Literatürde intihar ölümlerinin anlaşılabilirliği ya da bir kaza veya başka bir ölüm nedeni olarak yanlış sınıflandırılabilirliği, bazen de intiharın, hassas doğası ve bu olgunun etrafını saran tabular nedeniyle bildirilmeyebileceği vurgulanmaktadır (De Leo, 2015). Buna ek olarak intihar girişimlerinin, yani ölümcül olmayan kendine zarar verme davranışının intihar eylemlerinden çok daha fazla gerçekleştiği ve resmi olarak adli makamlara yansıyan intihar oranlarından yaklaşık 15-20 kat daha fazla olduğu tahmin edilmektedir (Borges vd., 2010). Ne yazık ki tespit ve kayıta meydana gelen bu önemli sınırlamalar (WHO, 2014), intihara bağlı ölümlerin sayısının hafife alınmasına neden olmaktadır (AbouZahr vd., 2015).

Günümüzde intihar oranları giderek artmaktadır (WHO, 2014). Özellikle genç yaştaki bireylerin intihar oranlarının artması, çok sayıda gencin doğrudan kaybı ile birlikte toplumsal ölçekte yıkıcı psikososyal ve sosyo-ekonomik sonuçlar doğurmaktadır (Bilsen, 2018). Nitekim Durkheim (1966) intiharı, "etkisi bir bütün olarak toplum tarafından hissedilen, kolektif bir fenomen" olarak ele almaktadır. Ayrıca çalışmalarda başarısız bir intihar girişiminden sonra, intiharın yeniden meydana gelme riskinin 5-35 yıllık takipte %10 civarında olduğu belirlenmiştir (Runeson vd., 2010). Bu gerçekler ruh sağlığı uzmanları ve politika yapımcılar arasında artan bir endişeye neden olmaktadır (Martinez-Ales vd., 2020). Buna ek olarak, sevilen birinin intihar nedeniyle kaybedilmesinin hayatta kalan aile üyeleri ve diğer önemli kişiler üzerinde derin ve kalıcı etkileri olduğu da bilinmektedir (Ellis & Patel, 2012). Bu nedenle, intihar girişimlerinin yaşam boyunca izlediği farklı kalıpları belirlemek ve risk altındaki bireyleri tespit ederek tedavi sağlamak çok önemlidir.

İntihar ile ilgili literatür incelendiğinde, ruh sağlığı bozukluklarının intiharla ilişkili başlıca faktörlerden biri olduğu ancak ruhsal bozukluğu olan kişilerin yalnızca küçük bir kısmının intihar girişiminde bulunduğu belirlenmiştir (Conejero vd., 2016; Güleç, 2016). Bununla birlikte intihar girişiminde bulunanların veya intiharı tamamlayanların hepsinde bir ruhsal bozukluk olmadığı da bildirilmektedir (Oquendo vd., 2014). Literatürde çeşitli biyolojik faktörlerin de intihar davranışı ile ilişkili olduğu, fakat intihar girişimindeki varyansın küçük bir bölümünü oluşturduğu belirlenmiştir (Pandey, 2013; Courtet vd., 2004). Bu noktada intihar davranışı üzerinde etkili olabilecek sosyodemografik faktörlerin de önemli olduğu düşünülmektedir. Üstelik bu faktörlerin bazılarının etkisi, doğru politikalar ve halk sağlığı müdahaleleri yoluyla değiştirilebilir. Bu nedenle bu faktörlerin intihar araştırmaları ve önleme çalışmaları açısından önemi büyüktür.

İntihar, karmaşık, çok boyutlu bir etiyojolojiye sahip önemli bir halk sağlığı sorunudur (Liv d., 2011). İntiharın, dünya çapındaki ölümlerin önemli bir nedeni olduğu (Naghavi, 2019) göz önüne alındığında, doğru intihar istatistiklerinin sürekli olarak toplanması ve belgelenmesi, intihar oranlarını ve kalıplarını etkileyen faktörlerin belirlenmesinde ve önleyici yaklaşımların geliştirilmesinde önemlidir. Başka bir deyişle intihar önleme çabalarına bilgi sağlamak için bölge, ülke, yaş ve cinsiyete göre analizler de dahil olmak üzere intihar ölümlerinin seviyeleri ve eğilimlerinin bir muhasebesi gereklidir. Buna ek olarak, sağlık ve sosyal politika tartışmalarına bilgi sağlamak ve ulusal/küresel sağlık geliştirme hedeflerine yönelik ilerlemeyi izlemek için tüm ülkelerin doğru ve zamanında ölüm istatistiklerine ihtiyacı vardır. Bu çalışma kapsamında Türkiye'de 2002-2022 yılları arasında meydana gelen intihara bağlı ölümlerin sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi ve alana yönelik çıkarımlar yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı ve politika yapımcılara yol göstereceği düşünülmektedir.

2. TÜRKİYE'DE İNTIHARA BAĞLI OLARAK MEYDANA GELEN ÖLÜMLER

Bu çalışmada 2002 ve 2022 yılları arasında Türkiye'de intihara bağlı olarak meydana gelen ölümler sosyodemografik değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma kapsamında kullanılan veri seti, Türkiye İstatistik Kurumu'nun resmi internet sitesinde yer alan veri tabanından derlenerek oluşturulmuştur. Veri seti 2002-2022 yıllarını içeren dönemi kapsamaktadır. Bu kurum, verilerinin araştırma amacıyla kullanılmasına izin vermektedir. Çalışmada kullanılan veriler şu şekildedir: İntihar ölümlerinde yaş grupları, cinsiyet, eğitim düzeyi, medeni durum, intihar yöntemi, intihar nedeni. Bu kapsamda, çalışmada elde edilen ilgili bulgular değerlendirilerek, uluslararası literatürde yer alan bulgularla karşılaştırılmış ve çeşitli çıkarımlar yapılmıştır.

Bu kapsamda ulaşılan verilere göre, Türkiye'de 2002-2022 yılları arasında toplam 65545 intihara bağlı ölüm gerçekleşmiştir. Bu ölümlerin %64'ü (n= 41974) erkeklere ve %36'sı (n=23571) kadınlara aittir. Aşağıda yaş grubu ve cinsiyete göre intihar verileri sunulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1.
Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre İntihar Verileri

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Yaş grubu													
			<15	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75+
2022	Toplam	4 146	81	410	544	568	460	398	373	265	241	201	176	145	111	173
	Erkek	3 111	40	236	401	462	378	308	288	193	181	155	146	110	83	130
2021	Kadın	1 035	41	174	143	106	82	90	85	72	60	46	30	35	28	43
	Toplam	4 194	71	377	512	528	451	385	394	300	241	249	203	184	103	196
2020	Erkek	3 263	34	216	405	451	367	317	316	240	196	188	155	147	85	146
	Kadın	931	37	161	107	77	84	68	78	60	45	61	48	37	18	50
2019	Toplam	3 710	58	321	442	443	365	327	305	279	217	243	220	144	122	224
	Erkek	2 845	23	200	343	357	296	262	236	223	175	200	167	107	92	164
2018	Kadın	865	35	121	99	86	69	65	69	56	42	43	53	37	30	60
	Toplam	3 476	66	325	424	377	376	316	279	257	260	237	166	120	84	189
2017	Erkek	2 684	41	200	313	305	281	256	233	209	209	199	143	88	69	138
	Kadın	792	25	125	111	72	95	60	46	48	51	38	23	32	15	51
2016	Toplam	3 342	71	322	380	364	334	322	284	287	207	194	190	125	98	164
	Erkek	2 529	34	183	291	292	257	242	218	242	157	153	161	98	76	125
2015	Kadın	813	37	139	89	72	77	80	66	45	50	41	29	27	22	39
	Toplam	3 168	66	336	377	336	300	288	287	227	216	190	174	114	79	178
2014	Erkek	2 445	36	191	294	276	227	239	228	187	186	156	148	89	62	126
	Kadın	723	30	145	83	60	73	49	59	40	30	34	26	25	17	52
2013	Toplam	3 193	81	335	355	353	323	277	297	246	223	189	139	102	90	181
	Erkek	2 426	42	189	248	278	263	216	252	201	183	152	114	79	68	139
2012	Kadın	767	39	146	107	75	60	61	45	40	37	25	23	22	42	
	Toplam	3 246	83	338	415	356	314	276	258	239	220	217	142	129	68	180
2011	Erkek	2 358	36	180	300	269	235	214	200	188	162	188	114	94	49	124
	Kadın	888	47	158	115	87	79	62	58	51	58	29	28	35	19	56
2010	Toplam	3 169	123	371	407	312	325	263	242	232	198	171	146	103	75	168
	Erkek	2 352	59	230	298	247	242	201	188	195	165	141	113	75	47	124
2009	Kadın	817	64	141	109	65	83	62	54	37	33	30	28	28	44	
	Toplam	3 252	85	402	414	325	313	264	251	243	230	184	141	107	81	185
2008	Erkek	2 382	39	229	294	252	232	204	197	191	185	153	104	79	66	134
	Kadın	870	46	173	120	73	81	60	54	52	45	31	37	28	15	51
2007	Toplam	3 287	106	371	417	316	335	272	252	230	239	189	140	102	90	189
	Erkek	2 377	53	198	293	237	251	196	188	190	194	160	111	73	62	135
2006	Kadın	910	53	173	124	79	84	76	64	40	45	29	29	29	28	54
	Toplam	2 677	103	354	266	280	276	202	231	202	190	153	93	74	78	157
2005	Erkek	1 876	45	175	176	184	203	147	190	156	159	118	69	60	63	117
	Kadın	801	58	179	90	96	73	55	41	46	31	35	24	14	15	40
2004	Toplam	2 933	107	381	311	331	288	251	227	214	203	151	119	89	69	163
	Erkek	2 073	48	202	205	228	211	191	182	171	171	115	87	70	50	119
2003	Kadın	860	59	179	106	103	77	60	45	43	32	36	32	19	19	44
	Toplam	2 898	95	331	272	326	263	251	229	256	219	190	113	99	81	159
2002	Erkek	2 111	49	175	177	237	198	207	183	201	182	148	87	75	59	122
	Kadın	787	46	156	95	89	65	44	46	55	37	42	26	24	22	37
2001	Toplam	2 816	76	375	346	296	248	226	218	192	162	119	100	91	87	147
	Erkek	1 924	28	182	206	186	169	168	167	156	132	98	81	76	72	114
2000	Kadın	892	48	193	140	110	79	58	51	36	30	21	19	15	15	33
	Toplam	2 793	92	358	332	367	237	208	205	191	156	113	86	79	60	129
1999	Erkek	1 808	34	171	181	235	173	149	165	142	115	86	59	58	39	92
	Kadın	985	58	187	151	132	64	59	40	49	41	27	27	21	21	37
1998	Toplam	2 829	77	394	384	329	247	201	214	174	169	128	86	74	54	119
	Erkek	1 782	38	162	208	202	171	142	156	137	130	95	57	55	40	82
1997	Kadın	1 047	39	232	176	127	76	59	58	37	39	33	29	19	14	37
	Toplam	2 703	74	358	401	324	246	178	180	194	142	110	90	81	57	109
1996	Erkek	1 740	36	173	212	196	171	122	141	151	110	75	67	62	46	78
	Kadın	963	38	185	189	128	75	56	39	43	32	35	23	19	11	31
1995	Toplam	2 707	78	425	425	301	247	212	179	139	153	99	82	51	75	98
	Erkek	1 681	36	206	216	186	167	144	126	104	114	68	64	28	58	74
1994	Kadın	1 026	42	219	209	115	80	68	53	35	39	31	18	23	17	24
	Toplam	2 705	80	460	462	333	241	215	167	184	117	107	84	76	77	102
1993	Erkek	1 574	32	189	227	190	143	145	125	129	90	77	56	58	44	69
	Kadın	1 131	48	271	235	143	98	70	42	55	27	30	28	18	33	33
1992	Toplam	2 301	73	354	392	313	216	196	183	153	122	68	70	55	46	60
	Erkek	1 392	30	154	178	185	143	139	135	118	87	55	52	43	31	42
1991	Kadın	909	43	200	214	128	73	57	48	35	35	13	18	12	15	18

Tablo 1’de görüldüğü üzere, intihara bağlı ölüm sayıları yıllar içerisinde artmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde de tüm yaş grupları arasında 20-24 yaş ve 25-29 yaş gruplarının intihara bağlı ölüm sayıları açısından en riskli dönemler olduğu ve intihar sonucu gerçekleşen ölümlerin çoğunlukla bu yaşlar arasında meydana geldiği görülmektedir. Ayrıca 15-19 yaş grubunun da intihara bağlı ölüm sayıları açısından yine riskli

dönemler arasında yer aldığı dikkat çekmektedir. 15 yaş altı ölümler hariç, tüm yaş gruplarında erkeklerin intihara bağlı ölüm sayısının kadınlardan daha yüksek olduğu belirlenmiştir. 15 yaş altı grupta ise ölümle sonuçlanan intihar oranları açısından kadınların risk altında olduğu görülmektedir. Bu bilgilere ek olarak, yaş ilerledikçe ölüm sayılarının azaldığı, ancak 75 yaş ve üstü grupta yeniden bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında intihara bağlı ölüm sayıları eğitim durumu açısından da değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ulaşılan veriler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.*Eğitim Durumu ve Cinsiyete Göre İntihar Verileri*

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Okuma yazma bilmeyen	Bir okul bitirmeyen	İlkokul	İlköğretim	Ortaokul ve dengi	Lise ve dengi	Yükseköğretim
2022	Toplam	4 146	63	106	643	392	1 116	1 151	635
	Erkek	3 111	24	49	426	329	813	931	504
	Kadın	1 035	39	57	217	63	303	220	131
2021	Toplam	4 194	82	140	715	408	1 077	1 097	622
	Erkek	3 263	37	87	514	356	805	910	517
	Kadın	931	45	53	201	52	272	187	105
2020	Toplam	3 710	93	166	665	395	940	939	474
	Erkek	2 845	40	93	463	338	743	771	367
	Kadın	865	53	73	202	57	197	168	107
2019	Toplam	3 476	70	160	684	709	545	816	460
	Erkek	2 684	28	91	506	597	403	681	356
	Kadın	792	42	69	178	112	142	135	104
2018	Toplam	3 342	75	164	776	626	466	759	420
	Erkek	2 529	27	91	569	524	338	617	322
	Kadın	813	48	73	207	102	128	142	98
2017	Toplam	3 168	93	171	755	627	406	674	389
	Erkek	2 445	30	101	550	525	317	560	321
	Kadın	723	63	70	205	102	89	114	68
2016	Toplam	3 193	120	190	841	615	364	651	382
	Erkek	2 426	56	116	618	491	261	545	316
	Kadın	767	64	74	223	124	103	106	66
2015	Toplam	3 246	117	284	763	695	284	675	382
	Erkek	2 358	30	164	550	535	197	540	315
	Kadın	888	87	120	213	160	87	135	67
2014	Toplam	3 169	105	330	703	797	163	625	272
	Erkek	2 352	36	181	521	601	139	514	231
	Kadın	817	69	149	182	196	24	111	41
2013	Toplam	3 252	105	244	1 018	690	212	424	267
	Erkek	2 382	49	154	768	463	172	339	211
	Kadın	870	56	90	250	227	40	85	56
2012	Toplam	3 287	106	292	1 026	683	141	549	253
	Erkek	2 377	37	177	791	448	124	435	197
	Kadın	910	69	115	235	235	17	114	56
2011	Toplam	2 677	57	243	1 081	354	198	408	181
	Erkek	1 876	27	135	770	220	148	315	148
	Kadın	801	30	108	311	134	50	93	33
2010	Toplam	2 933	101	227	1 006	475	267	488	175
	Erkek	2 073	38	131	750	250	221	398	133
	Kadın	860	63	96	256	225	46	90	42
2009	Toplam	2 898	97	372	1 165	345	171	451	179
	Erkek	2 111	44	203	894	222	144	368	142
	Kadın	787	53	169	271	123	27	83	37
2008	Toplam	2 816	136	350	1 075	396	184	506	169
	Erkek	1 924	51	204	779	225	145	387	133
	Kadın	892	85	146	296	171	39	119	36

Tablo 2. devamı

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Okuma yazma bilmeyen	Bir okul bitirmeyen	İlkokul	İlköğretim	Ortaokul ve dengi	Lise ve dengi	Yükseköğretim
2007	Toplam	2 793	139	188	1 268	376	207	495	120
	Erkek	1 808	47	96	888	152	159	379	87
	Kadın	985	92	92	380	224	48	116	33
2006	Toplam	2 829	171	250	1 266	342	201	488	111
	Erkek	1 782	53	138	855	142	148	358	88
	Kadın	1 047	118	112	411	200	53	130	23
2005	Toplam	2 703	152	161	1 173	493	267	328	129
	Erkek	1 740	67	91	808	228	199	249	98
	Kadın	963	85	70	365	265	68	79	31
2004	Toplam	2 707	277	197	1 213	234	199	440	147
	Erkek	1 681	133	113	771	107	146	305	106
	Kadın	1 026	144	84	442	127	53	135	41
2003	Toplam	2 705	233	236	1 282	109	308	430	107
	Erkek	1 574	80	118	786	48	208	253	81
	Kadın	1 131	153	118	496	61	100	177	26
2002	Toplam	2 301	165	176	1 046	133	227	408	146
	Erkek	1 392	58	93	660	44	160	273	104
	Kadın	909	107	83	386	89	67	135	42

İntihara bağlı ölüm verileri, eğitim durumu açısından incelendiğinde, 2019 yılına kadar eğitim seviyesi ilkökullü olan grubun intihar sonucu ölüm sayısının en yüksek olduğu belirlenmiştir. Ancak 2019 yılından itibaren durumun değiştiği ve son dört yılda eğitim düzeyi lise ve dengi seviyede bulunan bireylerin risk grubunda yer aldığı görülmektedir. Tablo 2, yine eğitim durumu açısından incelenmeye devam edildiğinde, 2008 yılına kadar çoğunlukla yükseköğretim seviyesinde olan bireylerin intihara bağlı ölüm sayısının ait olduğu yıldaki en düşük oranı oluşturduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, 2008 yılından itibaren bu durumun değiştiği ve okuma yazma bilmeyen grubun en az riskli grupta yer aldığı tespit edilmiştir. Ayrıca okuma-yazma bilmeyen grup dışındaki tüm eğitim seviyelerinde, erkeklerin intihar sonucu ölüm sayısının kadınlardan yüksek olduğu; okuma-yazma bilmeyen grupta ise kadınların intihar sonucu ölüm sayısının tüm yıllarda erkeklerden yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Aşağıda medeni durum ve cinsiyete göre intihar verileri sunulmuştur (Tablo 3).

Tablo 3.

Yasal Medeni Durum ve Cinsiyete Göre İntihar Verileri

Yıl	Cinsiyet	Yasal medeni durum				
		Toplam	Hiç evlenmedi	Evli	Eşi öldü	Boşandı
2022	Toplam	4 146	1 709	1 824	182	423
	Erkek	3 111	1 324	1 369	105	307
	Kadın	1 035	385	455	77	116
2021	Toplam	4 194	1 705	1 913	188	381
	Erkek	3 263	1 349	1 515	99	295
	Kadın	931	356	398	89	86
2020	Toplam	3 710	1 434	1 692	214	358
	Erkek	2 845	1 121	1 333	121	263
	Kadın	865	313	359	93	95
2019	Toplam	3 476	1 301	1 672	187	311
	Erkek	2 684	1 007	1 334	106	234
	Kadın	792	294	338	81	77
2018	Toplam	3 342	1 239	1 622	174	298
	Erkek	2 529	933	1 282	106	204
	Kadın	813	306	340	68	94
2017	Toplam	3 168	1 160	1 571	158	279
	Erkek	2 445	874	1 260	91	220
	Kadın	723	286	311	67	59
2016	Toplam	3 193	1 199	1 613	150	230
	Erkek	2 426	879	1 283	88	175
	Kadın	767	320	330	62	55

Tablo 3. devamı

Yıl	Cinsiyet	Yasal medeni durum				
		Toplam	Hiç evlenmedi	Evli	Eşi öldü	Boşandı
2015	Toplam	3 246	1 227	1 634	149	233
	Erkek	2 358	862	1 269	77	149
	Kadın	888	365	365	72	84
2014	Toplam	3 169	1 241	1 509	147	227
	Erkek	2 352	914	1 156	79	170
	Kadın	817	327	353	68	57
2013	Toplam	3 252	1 279	1 560	135	179
	Erkek	2 382	938	1 164	82	119
	Kadın	870	341	396	53	60
2012	Toplam	3 287	1 238	1 620	134	192
	Erkek	2 377	875	1 233	74	117
	Kadın	910	363	387	60	75
2011	Toplam	2 677	977	1 341	93	197
	Erkek	1 876	650	983	43	148
	Kadın	801	327	358	50	49
2010	Toplam	2 933	1 099	1 491	106	170
	Erkek	2 073	750	1 087	52	129
	Kadın	860	349	404	54	41
2009	Toplam	2 898	1 009	1 615	102	130
	Erkek	2 111	693	1 235	58	94
	Kadın	787	316	380	44	36
2008	Toplam	2 816	1 033	1 485	128	134
	Erkek	1 924	655	1 071	77	89
	Kadın	892	378	414	51	45
2007	Toplam	2 793	1 146	1 404	131	112
	Erkek	1 808	735	931	69	73
	Kadın	985	411	473	62	39
2006	Toplam	2 829	1 148	1 439	137	105
	Erkek	1 782	690	946	78	68
	Kadın	1 047	458	493	59	37
2005	Toplam	2 703	1 083	1 380	124	116
	Erkek	1 740	676	917	74	73
	Kadın	963	407	463	50	43
2004	Toplam	2 707	1 159	1 300	134	114
	Erkek	1 681	701	834	71	75
	Kadın	1 026	458	466	63	39
2003	Toplam	2 705	1 115	1 355	143	92
	Erkek	1 574	607	853	65	49
	Kadın	1 131	508	502	78	43
2002	Toplam	2 301	928	1 182	93	98
	Erkek	1 392	542	741	57	52
	Kadın	909	386	441	36	46

Tablo 3'te medeni durum ve cinsiyete göre intihar verilerine yer verilmiştir. İntihara bağlı ölüm verileri medeni durum açısından incelendiğinde, evli bireylerin 2002-2022 yılları arasında tüm yıllarda en riskli grup olduğu belirlenmiştir. Eşi ölen ya da boşanan bireylerin ise intihara bağlı ölüm açısından en az riskli grupta yer aldığı görülmektedir. Bununla birlikte, tüm yıllarda yasal medeni durumu evli olan bireyler içerisinde, erkeklerin ölümle sonuçlanan intihar girişiminin kadınlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Çalışma kapsamında 2002-2022 yılları arasında gerçekleşen intiharların nedenleri de incelenmiştir. Nedenlerine göre intihar verileri Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4.
Neden ve Cinsiyete Göre İntihar Verileri

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Hastalık	Aile içi uyumsuzluk	Maddi sorunlar	Ticari başarısızlık	Hissi ilişki ve istediği ile evlenememe	Öğrenim başarısızlığı
2022	Toplam	4 146	1 113	189	300	5	112	12
	Erkek	3 111	775	137	281	4	89	9
	Kadın	1 035	338	52	19	1	23	3
2021	Toplam	4 194	1 085	191	324	5	95	6
	Erkek	3 263	786	148	310	5	79	5
	Kadın	931	299	43	14	-	16	1
2020	Toplam	3 710	973	136	289	7	94	7
	Erkek	2 845	686	107	276	7	69	4
	Kadın	865	287	29	13	-	25	3
2019	Toplam	3 476	747	127	319	7	91	6
	Erkek	2 684	520	97	305	7	67	4
	Kadın	792	227	30	14	-	24	2
2018	Toplam	3 342	673	127	245	6	85	1
	Erkek	2 529	484	95	235	6	61	-
	Kadın	813	189	32	10	-	24	1
2017	Toplam	3 168	651	128	232	6	86	3
	Erkek	2 445	480	95	223	6	67	2
	Kadın	723	171	33	9	-	19	1
2016	Toplam	3 193	680	126	274	7	84	12
	Erkek	2 426	473	86	257	7	74	6
	Kadın	767	207	40	17	-	10	6
2015	Toplam	3 246	955	257	298	8	72	6
	Erkek	2 358	649	169	283	8	54	3
	Kadın	888	306	88	15	-	18	3
2014	Toplam	3 169	549	275	256	40	96	8
	Erkek	2 352	376	198	244	39	74	4
	Kadın	817	173	77	12	1	22	4
2013	Toplam	3 252	522	302	221	62	109	16
	Erkek	2 382	380	205	205	59	81	9
	Kadın	870	142	97	16	3	28	7
2012	Toplam	3 287	560	259	250	67	136	19
	Erkek	2 377	370	176	235	66	99	12
	Kadın	910	190	83	15	1	37	7
2011	Toplam	2 677	519	252	215	60	146	15
	Erkek	1 876	350	156	196	58	98	10
	Kadın	801	169	96	19	2	48	5
2010	Toplam	2 933	595	296	273	62	136	22
	Erkek	2 073	384	195	254	61	97	14
	Kadın	860	211	101	19	1	39	8
2009	Toplam	2 898	559	266	318	90	123	15
	Erkek	2 111	386	174	305	89	89	11
	Kadın	787	173	92	13	1	34	4
2008	Toplam	2 816	648	382	289	119	173	34
	Erkek	1 924	436	213	269	117	112	17
	Kadın	892	212	169	20	2	61	17
2007	Toplam	2 793	581	408	263	60	161	27
	Erkek	1 808	357	199	240	58	113	16
	Kadın	985	224	209	23	2	48	11

Tablo 4. devamı

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Hastalık	Aile içi uyumsuzluk	Maddi sorunlar	Ticari başarısızlık	Hissi ilişki ve istediği ile evlenememe	Öğrenim başarısızlığı
2006	Toplam	2 829	512	373	215	56	154	33
	Erkek	1 782	322	171	193	54	98	19
	Kadın	1 047	190	202	22	2	56	14
2005	Toplam	2 703	474	363	225	63	176	31
	Erkek	1 740	288	181	190	61	101	17
	Kadın	963	186	182	35	2	75	14
2004	Toplam	2 707	482	429	194	60	169	69
	Erkek	1 681	298	213	163	57	108	35
	Kadın	1 026	184	216	31	3	61	34
2003	Toplam	2 705	1 018	580	385	147	266	95
	Erkek	1 574	545	253	330	134	136	50
	Kadın	1 131	473	327	55	13	130	45
2002	Toplam	2 301	895	493	327	91	239	88
	Erkek	1 392	512	249	267	82	145	41
	Kadın	909	383	244	60	9	94	47

Tablo 4'te görüldüğü üzere, diğer ya da bilinmeyen nedenler hariç tutulduğunda hastalık en yaygın intihar nedeni olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte, aile içi uyumsuzluk ve maddi sorunların diğer önemli intihar nedenleri arasında olduğu anlaşılmaktadır. İntihar olayına ilişkin veriler aile içi uyumsuzluk nedeni açısından incelendiğinde, 2003-2008 yılları arasında kadınların ölümle sonuçlanan intihar girişiminin erkeklerden yüksek olduğu, 2008 yılından itibaren ise erkeklerin ölümle sonuçlanan intihar girişiminin kadınlardan yüksek olduğu görülmektedir. Hastalık veya maddi sorunlar nedeniyle intihar sonucu ölen erkeklerin sayısının ise tüm yıllarda kadınların sayısından daha yüksek olduğu saptanmıştır. Yapılan çalışma kapsamında, neden ve cinsiyete göre intihar verilerinin yanında rapor edilen intihar biçimlerine ilişkin veriler de incelenmiştir. İntihar biçimlerine ilişkin verilere Tablo 5'te yer verilmiştir.

Tablo 5.

Şekline ve Cinsiyete Göre İntihar Verileri

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Asarak	Kimyevi madde kullanılarak	Yüksekten atılarak	Suya atılarak	Ateşli silah kullanılarak	Kendini yakarak	Kesici bir alet kullanılarak	Doğalgaz, tüpgaz vb. kullanılarak	Tren veya motorlu bir araç altına atılarak	atılarak
2022	Toplam	4 146	1 942	353	565	37	1 036	9	81	14	6	
	Erkek	3 111	1 517	144	327	25	939	7	67	11	5	
	Kadın	1 035	425	209	238	12	97	2	14	3	1	
2021	Toplam	4 194	2 045	199	518	55	1 102	13	57	15	13	
	Erkek	3 263	1 604	110	309	44	984	12	50	14	10	
	Kadın	931	441	89	209	11	118	1	7	1	3	
2020	Toplam	3 710	1 736	175	521	61	948	16	34	12	13	
	Erkek	2 845	1 331	114	301	41	847	15	30	10	11	
	Kadın	865	405	61	220	20	101	1	4	2	2	
2019	Toplam	3 476	1 659	123	427	49	956	11	42	17	14	
	Erkek	2 684	1 273	67	240	39	856	10	36	15	13	
	Kadın	792	386	56	187	10	100	1	6	2	1	
2018	Toplam	3 342	1 590	145	382	37	917	12	39	15	8	
	Erkek	2 529	1 222	79	205	22	810	10	29	14	7	
	Kadın	813	368	66	177	15	107	2	10	1	1	
2017	Toplam	3 168	1 492	156	317	35	990	9	47	5	7	
	Erkek	2 445	1 134	88	191	21	874	7	40	5	6	
	Kadın	723	358	68	126	14	116	2	7	-	1	
2016	Toplam	3 193	1 495	174	380	57	880	20	39	20	17	
	Erkek	2 426	1 126	90	234	37	774	15	34	19	13	
	Kadın	767	369	84	146	20	106	5	5	1	4	

Tablo 5. devamı

Yıl	Cinsiyet	Toplam	Asarak	Kimyevi madde kullanarak	Yüksekten atlayarak	Suya atlayarak	Ateşli silah kullanarak	Kendini yakarak	Kesici bir alet kullanarak	Doğalgaz, tüpgaz vb. kullanarak	Tren veya motorlu bir araç altına atlayarak
2015	Toplam	3 246	1 528	208	413	64	873	11	56	14	14
	Erkek	2 358	1 099	118	232	49	729	8	51	11	11
	Kadın	888	429	90	181	15	144	3	5	3	3
2014	Toplam	3 169	1 491	189	352	64	816	13	70	5	13
	Erkek	2 352	1 098	122	191	45	689	11	66	5	11
	Kadın	817	393	67	161	19	127	2	4	-	2
2013	Toplam	3 252	1 632	194	304	71	858	19	28	14	11
	Erkek	2 382	1 206	116	157	47	719	14	23	12	9
	Kadın	870	426	78	147	24	139	5	5	2	2
2012	Toplam	3 287	1 641	164	332	60	838	14	42	11	8
	Erkek	2 377	1 199	82	175	44	701	12	36	10	6
	Kadın	910	442	82	157	16	137	2	6	1	2
2011	Toplam	2 677	1 391	142	270	44	698	6	26	14	12
	Erkek	1 876	948	87	151	32	561	5	24	13	10
	Kadın	801	443	55	119	12	137	1	2	1	2
2010	Toplam	2 933	1 528	204	300	67	693	9	35	13	17
	Erkek	2 073	1 080	103	177	51	574	6	25	11	13
	Kadın	860	448	101	123	16	119	3	10	2	4
2009	Toplam	2 898	1 557	167	253	53	760	7	30	6	12
	Erkek	2 111	1 121	110	136	42	627	6	25	6	8
	Kadın	787	436	57	117	11	133	1	5	-	4
2008	Toplam	2 816	1 392	277	217	53	754	6	42	7	19
	Erkek	1 924	973	122	121	39	583	6	29	7	13
	Kadın	892	419	155	96	14	171	-	13	-	6
2007	Toplam	2 793	1 325	411	216	51	679	6	39	11	19
	Erkek	1 808	888	156	127	29	542	5	22	11	14
	Kadın	985	437	255	89	22	137	1	17	-	5
2006	Toplam	2 829	1 283	444	254	65	667	9	48	14	17
	Erkek	1 782	872	141	140	39	530	3	33	10	8
	Kadın	1 047	411	303	114	26	137	6	15	4	9
2005	Toplam	2 703	1 200	418	262	53	656	18	51	6	23
	Erkek	1 740	813	157	151	33	509	13	32	5	17
	Kadın	963	387	261	111	20	147	5	19	1	6
2004	Toplam	2 707	1 194	437	261	62	628	21	46	6	24
	Erkek	1 681	774	166	139	42	482	14	34	4	13
	Kadın	1 026	420	271	122	20	146	7	12	2	11
2003	Toplam	2 705	1 245	477	240	64	560	19	39	12	17
	Erkek	1 574	784	153	118	29	420	15	26	5	10
	Kadın	1 131	461	324	122	35	140	4	13	7	7
2002	Toplam	2 301	1 022	461	244	39	417	16	44	12	20
	Erkek	1 392	675	169	130	22	313	14	37	9	14
	Kadın	909	347	292	114	17	104	2	7	3	6

Tablo 5’te yer verilen intihar biçimine göre intihar verileri incelendiğinde, kendini asarak intihar etmenin tüm yıllarda en yaygın intihar şekli olduğu görülmektedir. Bunu ateşli silah kullanarak, yüksekten atlayarak ve kimyasal madde kullanarak intihar etme izlemektedir. Ayrıca erkeklerde kendini asma ve ateşli silah kullanarak intihar etme yaygın intihar şekli iken, kadınlarda intihar biçimleri sıklıkla kendini asma, kimyevi madde kullanma ve yüksekten atlama şeklinde gerçekleşmiştir.

3.TARTIŞMA VE SONUÇ

2002 ile 2022 yılları arasında Türkiye’de intihara bağlı olarak meydana gelen ölümlerin sosyodemografik değişkenler açısından incelenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada Türkiye’de yıllar içerisinde intihara bağlı ölüm sayılarının arttığı görülmektedir. Bu bulguyla benzer olarak, Amerika’da yapılan bir araştırmada 2000 ile 2018 yılları arasında intihar oranlarının %36,7 oranında ve endişe verici şekilde arttığı bildirilmektedir (Mann vd., 2021). Literatürde, Doğu Akdeniz Bölgesi ülkelerinde 1990 ile 2015 yılları arasında intihar nedeniyle ölümlerin %100 oranında arttığı belirtilmektedir (Rezaeian & Khan, 2020). Ayrıca 1999 ile 2017 yılları arasında, intihar oranlarında dünyanın birçok ülkesinde benzeri görülmemiş artışlar olduğuna dikkat çekilmektedir (Martinez-Ales vd., 2020). İntihar sayıları ve oranları, nüfusun psikososyal refahının makro bir göstergesi ve intiharı önleme stratejilerinin etkinliğinin bir değerlendirme kriteridir (Varnik vd., 2012). Bu bulgular, ülkelerde intiharı önlemek üzere çeşitli çalışmalar bulunsada önleme stratejilerin yetersiz kaldığını ve intiharı önlemenin yüksek bir önceliğe sahip olmadığını düşündürmektedir.

Bu araştırma kapsamında, intihar sonucunda gerçekleşen ölümlerde erkek olguların sayısının kadınlardan yüksek olduğu belirlenmiştir. Literatür incelendiğinde de erkek ve kadın intiharları arasında intihar oranlarında önemli cinsiyet farklılıkları bulunduğu, birçok araştırma sonucunda 15 yaş grubu hariç bu farklılığın erkeklerde kadınlara kıyasla yaklaşık 4-5 kat daha fazla olduğu bildirilmektedir (Liv vd., 2011, Naghavi, 2019, Patel vd., 2012). Örneğin, Amerika’da 2020’deki tüm intiharların yaklaşık dörtte üçünü (36.551; %79) erkeklerin oluşturduğu ve 2019-2020 döneminde tüm yaş gruplarında erkeklerin kadınlardan daha yüksek intihar oranlarına sahip olduğu ortaya konmuştur (Ehlman vd., 2022). Dünya Sağlık Örgütü de dünyanın birçok yerinde intihar ölümlerinin erkekler arasında kadınlardan daha yüksek olduğunu bildirmektedir. (WHO, 2013b). Kadınların intihar girişimleri daha sık olsa da erkeklerin geri dönüşü olmayan ve ölümcül intihar yöntemlerini kullanma olasılığı kadınlardan daha yüksektir (Azizpour vd., 2016; Mokhtari vd., 2019). Bu bulgu, erkeklerde intihara bağlı ölüm oranlarının neden kadınlardan daha yüksek olduğunu açıklayabilmektedir. Bunlara ek olarak, bu çalışmanın bulgularına paralel olarak literatürde de 15 yaş ve altındaki kızlarda intihar oranlarının arttığı bildirilmiştir (Kolves vd., 2014). Örneğin İran’da intihar girişiminde bulunan 8-16 yaş arası bireylerin epidemiyolojisi ve özellikleri üzerine yapılan bir araştırmaya göre, intihar eden bireylerin çoğu kız çocuğudur (Pajoumand vd., 2012). Erkek ergenler arasında tamamlanmış intiharların mutlak sayısı, kız ergenlerden daha fazladır. Oysa kız ergenler arasında intihar girişimleri daha sıktır. Bu durum literatürde intihar davranışının cinsiyet paradoksu olarak adlandırılır (Mokhtari vd., 2019). Ergenlik döneminin bireylerin hayatındaki önemi düşünüldüğünde, erken müdahale politikalarının daha önemli hale geldiği söylenebilir. Ayrıca bu durum aileler için önleyici tedbirlere odaklanma ihtiyacını da yansıtmaktadır. Bu nedenle etiyolojik çalışmaların yapılması, özellikle kız çocuklarının intiharında ana risk faktörlerine odaklanılarak kapsamlı önleyici faaliyetlerin uygulanması önemli görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında, 2002-2022 yılları arasında meydana gelen intihara bağlı ölüm verileri incelendiğinde, 20-24 yaş grubunun en riskli dönemlerden biri olduğu, bununla birlikte 2020-2022 yılları arasında bu durumun değiştiği ve en yüksek ölüm oranının 25-29 yaşları arasında meydana geldiği belirlenmiştir. Japonya Sağlık, Çalışma ve Refah Bakanlığının verilerine göre Japonya’da intihar, 20 ila 24 yaş arasındaki toplam ölümlerin %48,1’ini ve 25-29 yaş arasındaki ölümlerin %47’sini oluşturmaktadır (Japonya Sağlık Çalışma ve Refah Bakanlığı, 2018). Bu bulguyla benzer olarak, Amerika’da yapılan yakın tarihli bir çalışmada da intiharın 25-34 yaş arası yetişkinler arasında ikinci önde gelen ölüm nedeni olduğu tespit edilmiştir (ABD Sağlık ve İnsan Hizmetleri Departmanı, Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi [CDC], 2020). Genç nesildeki bu keskin intihar oranlarının, intihar eğiliminin çarpıcı yönü olduğu söylenebilir. Genç bireylerdeki yüksek intihar oranları, üniversite ve işe giriş sınavlarına hazırlanma baskısı, uzun süreli ekonomik durgunluk, kalıcı işler için daha az olasılık ve artan gelir eşitsizliği gibi nedenlerin yanında bu neslin geleceğe yönelik umutsuzluğundan kaynaklanabilmektedir. Nitekim yapılan bir çalışmada devam eden ekonomik durgunluk, gençlerin yüksek işsizlik oranı ve katı sosyal kutuplaşma gibi faktörlerin gençlerin intihara karşı savunmasızlığına katkıda bulunduğunu ortaya konmuştur (Park vd., 2018).

Mevcut çalışma kapsamında yapılan incelemelerde, yaş ilerledikçe intihara bağlı ölüm oranlarının azaldığı ancak 75 yaş ve üstü yaş grubunda intihar sonucu ölümlerin belirgin bir şekilde yeniden yükseldiği belirlenmiştir. Amerika’da gerçekleştirilen bir çalışmada, 75-84 yaş grubunda bulunan kişiler arasında intihar oranlarının arttığı tespit edilmiştir (Ehlman vd., 2020). 1986 ile 2015 yılları arasında Japonya ve Kore ülkelerinde gerçekleşen intihar eğilimlerinin incelendiği bir diğer araştırmada da yaşlılık dönemine girmek, yaşam seyri boyunca intihar riskinin yüksek olduğu bir zaman dilimi olarak değerlendirilmiştir. Bu yaş grubunda olan bireylerde, intihar ölümlerinde çarpıcı bir artış olduğu ortaya konmuştur (Kino vd., 2019) Bununla birlikte Dünya Sağlık Örgütü de özellikle yüksek gelirli ülkelerde, yaşlı erkeklerin en yüksek intihar oranlarına sahip olduğunu bildirmektedir (WHO, 2014). Yaşın artmasıyla birlikte hastalıkların, ruhsal ve fiziksel sorunların ortaya çıkması ya da artması, eşin ve arkadaşların ölümü, yalnızlık, sosyal izolasyon, uyum sorunları, ekonomik kırılganlık, yetersiz sosyal politikalar gibi sorunların bir araya gelerek kriz yaratması yaşlı bireylerin intihar eğilimlerinin artmasında etkili olabilir. Nitekim literatürde birçok ülkede yaşlılar arasındaki intihar oranlarının gençlerden daha yüksek veya gençlerdeki

kadar yüksek olabileceği vurgulanmakta (Lapierre vd., 2011) ve özellikle fiziksel rahatsızlıkları, depresyonu ve anksiyetesi olan yaşlılarda intihar oranlarının yüksek olduğu ifade edilmektedir (Conwell vd., 2016). Farklı yaş gruplarına göre değişen bu intihar örüntüsü, etkili intihar önleme politikaları geliştirmek için yaşam boyu bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu düşündürmektedir. Ayrıca yaşlı bireylerde kronik hastalıklar için ağrı yönetimi, ruh sağlığı bakımı ve sosyal hizmet müdahalelerinin intiharı önlemek için hayati öneme sahip olduğu kabul edilmelidir.

Çalışma kapsamında intihara bağlı ölüm verileri eğitim durumu açısından incelendiğinde 2019 yılına kadar eğitim seviyesi ilkököl olan grubun toplam ölümler içerisinde en yüksek oranı oluşturduğu, ancak 2019 yılından itibaren eğitim düzeyi lise ve dengi seviyede bulunan bireylerin yüksek risk grubunda yer aldığı belirlenmiştir. Literatürde, eğitim düzeyinin düşüklüğü intihar girişimleriyle ilişkili risk faktörlerinden biri olarak tanımlanmaktadır (Choi vd., 2022; Li vd., 2011; Pires vd., 2014). Örneğin Amerika’da, 2000 ile 2014 yılları arasındaki intihar oranlarını incelemek amacıyla yürütülen bir çalışmada, üniversite mezunu olan bireylerin en düşük intihar oranlarını, lise mezunu olanların ise en yüksek intihar oranlarını sergilediği belirlenmiştir (Phillips vd., 2017). Bir başka çalışmada da en yüksek intihar girişimi ve tamamlanmış intihar insidansı ortaöğretim düzeyinde öğrenim gören bireylerde bulunmuştur (Azizpour vd., 2016). Gerçekleştirilen diğer araştırmalarda da en düşük tamamlanmış intihar oranının üniversite eğitimi alan kişiler arasında olduğu tespit edilmiştir (Balint vd., 2016; Kimura, 2016). Bireylerin eğitim düzeyi yükseldikçe bilgi düzeyinin ve bilişsel yeteneklerinin de geliştiği söylenebilir. Bu durum bireyin sorunları daha iyi analiz etmesine ve zorlukları daha akılcı bir şekilde aşmasına yardımcı olur. Bu nedenle eğitim düzeyi intihara karşı caydırıcı bir faktör olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmanın bulguları ışığında intihara bağlı ölüm verileri medeni durum açısından incelendiğinde, evli bireylerin 2002-2022 yılları arasında tüm yıllarda en riskli grup olduğu ortaya çıkmıştır. Yine tüm yıllarda evli erkeklerin intihara bağlı ölüm sayılarının evli kadınlardan daha yüksek olduğu dikkat çekmektedir. Eşi ölen ya da boşanan bireyler ise intihara bağlı ölüm açısından en az riskli grupta yer almaktadır. İran’da yapılan bir araştırmada, en yüksek intihar girişimi oranının evli kişilerde olduğu belirlenmiştir (Azin vd., 2008). Yine Türkiye’de bir üniversite hastanesinin acil servisinde akut erişkin zehirlenmelerinin özelliklerinin incelendiği boylamsal bir çalışma sonucunda, kasıtlı zehirlenme vakalarının büyük kısmının evli bireylerden (%57) oluştuğu bulgulanmıştır. Bununla birlikte bu konuda literatürde farklı bulgular bulunmaktadır. Örneğin çeşitli çalışmalarda bekâr olmanın intihar girişimi için bir risk faktörü olduğu ve eşi olmayan bireylerin evlilere göre daha dengesiz koşullarda yaşadığı ve yalnızlık duygusu nedeniyle intihar açısından risk altında olduğu bildirilmiştir (Azizpour vd., 2016; Choi vd., 2022; Pires vd., 2014). Yine Macaristan’da intihar vakalarının değerlendirilmesi amacıyla yapılan bir araştırmada, kadınlarla karşılaştırıldığında erkeklerde evliliğin intihara karşı güçlü koruyucu etkisi olduğu bulunmuştur (Balint vd., 2016). Bulgulardaki bu uyumsuzluğun toplumlar arasındaki sosyokültürel, dini ve ekonomik farklılıklarla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda intihar oranlarının azaltılmasında, evlilik süreci öncesi ve evlilik sürecindeki çiftlere sosyokültürel yapıya uyumlu bir şekilde danışmanlık hizmeti verilmesinin, koruyucu-önleyici boyutta etkili olabileceği değerlendirilmektedir.

Bu inceleme sonucunda hastalık ve aile içi uyumsuzluk gibi sorunların, intihar girişimine neden olan önemli risk faktörleri olduğu belirlenmiştir. Literatürde de fiziksel ve nörolojik hastalıkların ve ruhsal bozuklukların özellikle yaşlılarda, artan intihar riskiyle ilişkili olduğu bildirilmiştir (Liv vd., 2011; Qin, 2011). Yine yapılan çeşitli çalışmalarda aile içi stres faktörlerinin intiharla yüksek düzeyde ilişkili olduğu ortaya konmuştur (Lin vd., 2020; Seponsky vd., 2019).

İntihar için atfedilebilir risk faktörlerini incelemek üzere yapılan sistematik bir derleme çalışmasında da sosyoekonomik yoksunluk intihar riskini arttıran iki önemli nedenden biri olarak saptanmıştır (Li, 2011). Yapılan araştırmalarda, intiharla doğrudan ve dolaylı ilişki sergilediği tespit edilen bazı önemli risk faktörleri arasında işsizlik, yüksek borçluluk ve iflastan kaynaklanan mali zorlukların önemli risk faktörleri olduğu bildirilmiştir (Andoh-Arthur vd., 2018, Oppong-Asante vd., 2017). Örneğin gerçekleştirilen bir çalışma, işsizlik ve intihar arasındaki ilişkinin, akıl hastalığı kontrol edildikten sonra bile istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur (Goldman-Mellor, 2010).

Bu çalışmanın bulguları, daha düşük sosyo-ekonomik katmanlara odaklanan önleme stratejilerinin, intiharın önlenmesi ve kontrolünde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda temel insan haklarını, sosyal güvenliği, eşitlikçi gelişmeyi sağlayan ve destekleyen uygun makroekonomik ve sosyal refah ve sağlık politikalarının intihar oranlarını azaltmaya katkıda bulunabileceğini söylemek mümkündür. Bununla birlikte, stres değerlendirmesinin rutin sağlık kontrolüne entegre edilmesini, çalışma ortamının iyileştirilmesini, yüksek riskli bireyler için uygun şekilde iş yükünün azaltılmasını ve ailelere danışmanlık hizmeti sunulmasını içeren önleme programları oluşturmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Biçimine göre intihar verileri, kendini asarak intihar etmenin en yaygın intihar şekli olduğunu ortaya koymuştur. Bunu ateşli silah kullanarak ve yüksekten atlayarak intihar etme izlemektedir. Ayrıca erkeklerde kendini asma ve ateşli silah kullanarak intihar etme yaygın intihar şekli iken, kadınlarda intihar biçimleri sıklıkla kendini asma,

kimyevi madde kullanarak kasıtlı zehirlenme ve yüksekte atlama şeklinde gerçekleşmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar bu konuda farklılık göstermektedir. Örneğin İran, Güney Kore, Tayvan, Pakistan, Finlandiya ülkelerinde yürütülen araştırmalar, kasıtlı zehirlenmeyi en yaygın intihar yöntemi olarak tanımlamıştır (Bakhsha vd., 2011; Ghaleiha vd., 2012; Kim vd., 2010; Lin vd., 2008). İskoçya’da yapılan bir çalışmada ise kadınlar arasında en yaygın intihar yönteminin kasten zehirlenme olduğu, erkeklerde ise kendini asma yöntemi olduğu bildirilmiştir (Stark vd., 2004). Bununla birlikte, Amerika’da ateşli silah kullanarak intihar etmenin yaygın bir eğilim olduğu bildirilmektedir. (Martínez-Alés vd., 2020). Avrupa ve Amerika’da gerçekleşen intiharların sistematik incelemesinin yapıldığı bir araştırmada, intihar girişiminde en sık kullanılan yöntemlerin kendini asma ve ateşli silah kullanma olduğu tespit edilmiştir (Cano-Montalbán & Quevedo-Blasco, 2018). Dünya genelinde intihar yöntemlerinin farklılaştığı görülmektedir. Bu durumun topluluklar arasındaki sosyal ve kültürel koşulların farklılığına ve intihar araçlarının erişilebilirliğine bağlı olduğu düşünülmektedir. Burada önemli bir diğer nokta ise ateşli silahlara erişimdeki politikaların yeterliliği hakkında uzmanlar tarafından yeniden değerlendirme yapılması gerektiğidir. Nitekim literatürde ateşli silah bulunan evlerde ve yaşam bölgelerinde intihar oranlarının arttığı tespit edilmiştir (Miller vd., 2007). Bu bağlamda, silah ruhsatı verilme şartlarının ağırlaştırılması ve ruhsat sonrası takip sürecinin daha etkin şekilde yürütülmesi, intihar oranlarının azaltılmasında etkili olabilir. Bununla birlikte ruhsatsız silah kullanımına yönelik denetimlerin artırılması kullanılabilir yöntemlerdendir.

İntihar, bireyler, aileler ve topluluklar üzerinde yıkıcı etkisi olan önlenemez bir sorundur. Bu araştırma sonucunda, intiharın özellikle gençler arasında ölüm nedenlerine ulusal ve küresel olarak katkıda bulunan önemli bir unsur olduğu belirlenmiştir. İntihar ve buna bağlı ölüm oranları Türkiye’de ve dünyanın diğer birçok ülkesinde dikkat çekici şekilde artmaktadır. Bu durum, intiharın nedenleri ve intihara nasıl daha iyi müdahale edilebileceği konusunu daha önemli hale getirmektedir. Bu nedenle intiharın sosyal belirleyicilerindeki değişen kalıpların, intiharı önleme politikalarının güçlendirilmesi bağlamında sürekli değerlendirilmesi ve yorumlanması önemlidir. Bu doğrultuda mevcut incelemenin intiharı önleme çalışmaları konusunda literatüre katkı sağlayacağı umut edilmektedir. Bununla birlikte, çalışmanın çeşitli sınırlılıkları vardır. İlk olarak bu çalışmanın veri seti, Türkiye İstatistik Kurumu verilerine dayanmaktadır. Bu nedenle veriler yıllık intihar ölüm raporlarında verilen bilgilerle sınırlı olup derinlemesine bilgidir. Ayrıca, yukarıda ifade edildiği gibi resmi makamlara yansıyan kayıtlarda çeşitli eksiklikler ve sınırlamalar olabilmektedir. Çalışma kapsamında ortaya koyulan bulgular bu doğrultuda değerlendirilmelidir.

Karmaşık bir süreç olarak intiharın yaşam boyunca ortaya çıktığı sosyal, ekonomik ve politik ortamları yakalamak ve çoklu organizasyon düzeylerini dahil etmek için daha geniş kavramsal modellerle çalışmalar yürütmek gelecek araştırmalar için önemli görünmektedir. Ayrıca bireyleri intihara sürükleyen nedensel faktörlerin derinlemesine anlaşılması için niteliksel araştırmalarla bir tasvir sağlamak, intihara yönelik göstergelerin anlaşılması ve önlemeye yönelik müdahalelerin şekillendirilmesi açısından faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- AbouZahr, C., de Savigny, D., Mikkelsen, L., Setel, P. W., Lozano, R., & Lopez, A. D. (2015). Towards universal civil registration and vital statistics systems: The time is now. *Lancet*, 386(10001), 1407–1418. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)60170-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)60170-2)
- Andoh-Arthur, J., Knizek, B. L., Osafo, J., & Hjelmeland, H. (2018). Suicide among men in Ghana: The burden of masculinity. *Death studies*, 42(10), 658–666. <https://doi.org/10.1080/07481187.2018.1426655>
- Avsarogullari, L., Senol, V., Akdur, O., Akin, A., Durukan, P., & Ozkan, S. (2012). Characteristics of acute adult poisonings in a university hospital emergency department in central Turkey: A three-year analysis. *JPMA. The Journal of the Pakistan Medical Association*, 62(2), 129–133.
- Azin, S. A., Shahidzadeh -Mahani, A., Omidvari, S., Ebadi, M., & Montazeri A. (2008). Self poisoning with suicidal intent-Part 1. *Payesh Health Monitor*, 7(2), 97–106.
- Azizpour, Y., Asadollahi, K., Sayehmiri, K., Kaikhavani, S., & Abangah, G. (2016). Epidemiological survey of intentional poisoning suicide during 1993-2013 in Ilam Province, Iran. *BMC Public Health* 16, 902. <https://doi.org/10.1186/s12889-016-3585-9>
- Bakhsha, F., Behnampour, N., & Charkazi, A. (2011). The prevalency of attempted suicide in Golestan province, North of Iran during 2003-07. *Journal of Gorgan University of Medical Sciences*, 13(2), 79-85.
- Bálint, L., Osváth, P., Rihmer, Z., & Döme, P. (2016). Associations between marital and educational status and risk of completed suicide in Hungary. *Journal of Affective Disorders*, 190, 777–783. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2015.11.011>
- Bilsen, J. (2018). Suicide and youth: Risk factors. *Frontiers in Psychiatry*, 9, 540.

- Borges, G., Nock, M. K., Haro Abad, J. M., Hwang, I., Sampson, N. A., Alonso, J., Andrade, L. H., Angermeyer, M. C., Beautrais, A., Bromet, E., Bruffaerts, R., de Girolamo, G., Florescu, S., Gureje, O., Hu, C., Karam, E. G., Kovess-Masfety, V., Lee, S., Levinson, D., Medina-Mora, M. E., ... Kessler, R. C. (2010). Twelve-month prevalence of and risk factors for suicide attempts in the World Health Organization World Mental Health Surveys. *The Journal of clinical psychiatry*, 71(12), 1617–1628. <https://doi.org/10.4088/JCP.08m04967blu>
- Cano-Montalbán, I., & Quevedo-Blasco, R. (2018). Sociodemographic variables most associated with suicidal behaviour and suicide methods in Europe and America. A systematic review. *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, 10(1), 15-25. <https://doi.org/10.5093/ejpalc2018a2>
- Choi, M., Sempungu, J. K., Lee, E. H., Chang, S. S., & Lee, Y. H. (2022). Single and combined effects of marital status, education attainment, and employment status on suicide among working-age population: A case-control study in South Korea. *SSM- Population Health*, 19, 101246. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2022.101246>
- Conejero, I., Lopez-Castroman, J., Giner, L., & Baca-Garcia, E. (2016). Sociodemographic antecedent validators of suicidal behavior: A review of recent literature. *Current Psychiatry Reports*, 18(10), 94. <https://doi.org/10.1007/s11920-016-0732-z>
- Conwell, Y., Van Orden, K., & Caine, E. D. (2011). Suicide in older adults. *The Psychiatric Clinics of North America*, 34(2), 451–ix. <https://doi.org/10.1016/j.psc.2011.02.002>
- Courtet, P., Picot, M. C., Bellivier, F., Torres, S., Jollant, F., Michelon, C., Castelnaud, D., Astruc, B., Buresi, C., & Malafosse, A. (2004). Serotonin transporter gene may be involved in short-term risk of subsequent suicide attempts. *Biological Psychiatry*, 55(1), 46–51. <https://doi.org/10.1016/j.biopsych.2003.07.004>
- Crosby, A.E., Ortega, L., & Melanson, C. (2011). Self-directed violence surveillance: Uniform definitions and recommended data elements, *centers for disease control and prevention*. National Center for Injury Prevention and Control.
- De Leo, D. (2015). Can we rely on suicide mortality data?. *Crisis*, 36(1), 1–3. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000315>
- Durkheim, E. (1966). *Suicide: A study in sociology*. Free Press.
- Ehlman, D. C., Yard, E., Stone, D. M., Jones, C. M., & Mack, K. A. (2022). Changes in Suicide Rates- United States, 2019 and 2020. *MMWR. Morbidity and Mortality Weekly Report*, 71(8), 306–312. <https://doi.org/10.15585/mmwr.mm7108a5>
- Ellis, T. E., & Patel, A. B. (2012). Client suicide: What now? *Cognitive and Behavioral Practice*, 19(2), 277–287. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2010.12.004>
- Ghaleiha, A., Afzali, S., Bazyar, M., Khorsand, F., & Torabian, S. (2012). Characteristics of hospitalized patients following suicide attempt in hamadan district, Iran. *Oman Medical Journal*, 27(4), 304–309. <https://doi.org/10.5001/omj.2012.75>
- Goldman-Mellor, S. J., Saxton, K. B., & Catalano, R. C. (2010). Economic contraction and mental health: A review of the evidence, 1990-2009. *International Journal of Mental Health*, 39(2), 6–31. <https://doi.org/10.2753/IMH0020-7411390201>
- Güleç, G. (2016). Psikiyatrik bozukluklar ve intihar. *Türkiye Klinikleri Psikiyatri*, 9(3), 21-25.
- Kim, M. H., Jung-Choi, K., Jun, H. J., & Kawachi, I. (2010). Socioeconomic inequalities in suicidal ideation, parasuicides, and completed suicides in South Korea. *Social Science & Medicine*, 70(8), 1254–1261. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.01.004>
- Kimura, T., Iso, H., Honjo, K., Ikehara, S., Sawada, N., Iwasaki, M., & Tsugane, S. (2016). Educational levels and risk of suicide in Japan: The Japan Public Health Center study (JPHC) Cohort I. *Journal of Epidemiology*, 26(6), 315–321. <https://doi.org/10.2188/jea.JE20140253>
- Kino, S., Jang, S. N., Gero, K., Kato, S., & Kawachi, I. (2019). Age, period, cohort trends of suicide in Japan and Korea (1986-2015): A tale of two countries. *Social Science & Medicine*, 235, 112385. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.112385>
- Kölves, K., & De Leo, D. (2014). Suicide rates in children aged 10-14 years worldwide: Changes in the past two decades. *The British Journal of Psychiatry: The Journal of Mental Science*, 205(4), 283–285. <https://doi.org/10.1192/bjp.bp.114.144402>

- Lapierre, S., Erlangsen, A., Waern, M., De Leo, D., Oyama, H., Scocco, P., Gallo, J., Szanto, K., Conwell, Y., Draper, B., Quinnett, P., & International Research Group for Suicide among the Elderly. (2011). A systematic review of elderly suicide prevention programs. *Crisis*, 32(2), 88–98. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000076>
- Li, Z., Page, A., Martin, G., & Taylor, R. (2011). Attributable risk of psychiatric and socio-economic factors for suicide from individual-level, population-based studies: A systematic review. *Social Science & Medicine*, 72(4), 608–616. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.11.008>
- Lin, J. J., & Lu, T. H. (2008). Suicide mortality trends by sex, age and method in Taiwan, 1971-2005. *BMC Public Health*, 8, 6. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-8-6>
- Lin, W., Wang, H., Gong, L., Lai, G., Zhao, X., Ding, H., & Wang, Y. (2020). Work stress, family stress, and suicide ideation: A cross-sectional survey among working women in Shenzhen, China. *Journal of Affective Disorders*, 277, 747–754. <https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.08.081>
- Mann, J. J., Michel, C. A., & Auerbach, R. P. (2021). Improving suicide prevention through evidence-based strategies: A systematic review. *The American Journal of Psychiatry*, 178(7), 611–624. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2020.20060864>
- Martínez-Alés, G., & Keyes, K. M. (2019). Fatal and non-fatal self-injury in the USA: Critical review of current trends and innovations in prevention. *Current Psychiatry Reports*, 21(10), 104. <https://doi.org/10.1007/s11920-019-1080-6>
- Martinez-Ales, G., Hernandez-Calle, D., Khauli, N., & Keyes, K. M. (2020). Why are suicide rates increasing in the United States? Towards a multilevel reimagination of suicide prevention. *Current Topics in Behavioral Neurosciences*, 46, 1–23. https://doi.org/10.1007/7854_2020_158
- Miller, M., Lippmann, S. J., Azrael, D., & Hemenway, D. (2007). Household firearm ownership and rates of suicide across the 50 United States. *The Journal of Trauma*, 62(4), 1029–1035. <https://doi.org/10.1097/01.ta.0000198214.24056.40>
- Ministry of Health, Labor and Welfare. (2018). National plan for prevention of suicide. <https://www.mhlw.go.jp/kokoro/nation/about.html>
- Mokhtari, A. M., Gholamzadeh, S., Salari, A., Hassanipour, S., & Mirahmadizadeh, A. (2019). Epidemiology of suicide in 10-19 years old in southern Iran, 2011–2016: A population-based study on 6720 cases. *Journal of Forensic And Legal Medicine*, 66, 129–133. <https://doi.org/10.1016/j.jflm.2019.06.018>
- Naghavi, M. (2019). Global, regional, and national burden of suicide mortality 1990 to 2016: Systematic analysis for the global burden of disease study 2016. *BMJ*, 364, 194. <https://doi.org/10.1136/bmj.194>
- National Center for Health Statistics. (2021). About multiple cause of death 1999–2020. *Centers for Disease Control and Prevention*. <https://wonder.cdc.gov/mcd.html>
- Oppong Asante, K., Kugbey, N., Osafo, J., Quarshie, E. N., & Sarfo, J. O. (2017). The prevalence and correlates of suicidal behaviours (ideation, plan and attempt) among adolescents in senior high schools in Ghana. *SSM- Population Health*, 3, 427–434. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2017.05.005>
- Oquendo, M. A., & Baca-Garcia, E. (2014). Suicidal behavior disorder as a diagnostic entity in the DSM-5 classification system: Advantages outweigh limitations. *World Psychiatry: Official Journal of The World Psychiatric Association (WPA)*, 13(2), 128–130. <https://doi.org/10.1002/wps.20116>
- Pajoumand, A., Talaie, H., Mahdavinejad, A., Birang, S., Zarei, M., Mehregan, F. F., & Mostafazadeh, B. (2012). Suicide epidemiology and characteristics among young Iranians at poison ward, Loghman-Hakim Hospital (1997-2007). *Archives of Iranian Medicine*, 15(4), 210–213.
- Pandey, G. N. (2013). Biological basis of suicide and suicidal behavior. *Bipolar Disorders*, 15(5), 524–541. <https://doi.org/10.1111/bdi.12089>
- Park, S., Song, Y. J., Kim, J., Ki, M., Shin, J. Y., Kwon, Y. M., & Lim, J. (2018). Age, period, and cohort effects on suicide mortality in South Korea, 1992–2015. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(8), 1580. <https://doi.org/10.3390/ijerph15081580>
- Patel, V., Ramasundarhettige, C., Vijayakumar, L., Thakur, J. S., Gajalakshmi, V., Gururaj, G., Suraweera, W., Jha, P., & Million Death Study Collaborators (2012). Suicide mortality in India: A nationally representative survey. *Lancet*, 379(9834), 2343–2351. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60606-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60606-0)

- Phillips, J. A., & Hempstead, K. (2017). Differences in U.S. Suicide Rates by Educational Attainment, 2000-2014. *American Journal of Preventive Medicine*, 53(4), 123–130. <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2017.04.010>
- Pires, M. C., Silva, T.deP., Passos, M. P., Sougey, E. B., & Bastos Filho, O. C. (2014). Risk factors of suicide attempts by poisoning: Review. *Trends in Psychiatry and Psychotherapy*, 36(2), 63–74. <https://doi.org/10.1590/2237-6089-2013-0044>
- Qin P. (2011). The impact of psychiatric illness on suicide: Differences by diagnosis of disorders and by sex and age of subjects. *Journal of Psychiatric Research*, 45(11), 1445–1452. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2011.06.002>
- Rezaeian, M., & Khan, M. M. (2020). Suicide prevention in the Eastern Mediterranean Region. *Crisis*, 41(Suppl 1), S72–S79. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000669>
- Runeson, B., Tidemalm, D., Dahlin, M., Lichtenstein, P., & Langstrom, N. (2010). Method of attempted suicide as predictor of subsequent successful suicide: National long term cohort study. *BMJ*, 341(jul13 1), c3222–c3222. <https://doi.org/10.1136/bmj.c3222>
- Seponski, D. M., Somo, C. M., Kao, S., Lahar, C. J., Khann, S., & Schunert, T. (2019). Family, health, and poverty factors impacting suicide attempts in Cambodian women. *Crisis*, 40(2), 141–145. <https://doi.org/10.1027/0227-5910/a000548>
- Sinyor, M., Tse, R., & Pirkis, J. (2017). Global trends in suicide epidemiology. *Current Opinion in Psychiatry*, 30(1), 1–6. <https://doi.org/10.1097/YCO.0000000000000296>
- Stark, C., Hopkins, P., Gibbs, D., Rapson, T., Belbin, A., & Hay, A. (2004). Trends in suicide in Scotland 1981-1999: Age, method and geography. *BMC Public Health*, 4, 49. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-4-49>
- Värnik, P., Sisask, M., Värnik, A., Arensman, E., Van Audenhove, C., van der Feltz-Cornelis, C. M., & Hegerl, U. (2012). Validity of suicide statistics in Europe in relation to undetermined deaths: Developing the 2-20 benchmark. *Injury Prevention*, 18(5), 321-325. <http://dx.doi.org/10.1136/injuryprev-2011-040070>
- World Health Organization. (2013a). *Comprehensive mental health action plan 2013-2020*.
- World Health Organization. (2013b). *Preventing suicide: A global imperative*.
- World Health Organization.(2014). Mental health: Suicide prevention. http://www.who.int/mental_health/suicide-prevention/en/

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar, çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 21.11.2023
Kabul Tarihi : 07.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1394193>

KIYI UZUNLUĞUNUN DİĞER DENİZ GÜCÜ UNSURLARI İLE İLİŞKİSİ: KUZEY ATLANTİK ANLAŞMASI ÖRGÜTÜ (NATO) ÜLKELERİ ANALİZİ

Altuğ YENGİNAR¹

ÖZ

Bu çalışmada deniz gücü unsurları niteliğindeki kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede, denize kıyısı olan 26 adet NATO ülkesinin belirtilen deniz gücü unsurlarına yönelik verileri toplanmış ve Spearman korelasyonu ile analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analizde kıyı uzunluğu ile belirtilen diğer deniz gücü unsurları arasında çeşitli korelasyon skorlarında, pozitif yönde ve anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda coğrafi deniz gücü unsurları ile askeri ve ekonomik deniz gücü unsurlarının birbirleriyle ilişkili olduğu ve toplam deniz gücü kapasitesinin gelişimi için bu unsurların bir bütün olarak geliştirilmesi gerekliliği ortaya koyulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Deniz gücü, Kıyı uzunluğu, Denizcilik işletmeleri, Ekonomik, Askeri.

¹ Öğr. Gör. Dr., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Denizcilik Meslek Yüksekokulu, altuyenginar@subu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-5382-4690>

Article Type : Research Article
Date Received : 21.11.2023
Date Accepted : 07.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1394193>

THE RELATIONSHIP OF COASTAL LENGTH WITH OTHER SEA POWER ELEMENTS: AN ANALYSIS OF NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION (NATO) COUNTRIES

Altuğ YENGİNAR¹

ABSTRACT

In this study, it was investigated whether there is a relationship between coastal length, which is an element of sea power, and the number of warships, the number of commercial ships, the number of ports, aquaculture export revenues and shipbuilding sector export revenues. Within this framework, data for the specified sea power elements of 26 NATO countries with sea coasts were collected and analyzed with Spearman correlation. In the analysis carried out, positive and significant relationships were detected in various correlation scores between coastal length and other sea power elements. As a result of the study, it has been revealed that geographical sea power elements and military and economic sea power elements are interrelated and that these elements must be developed as a whole for the development of total sea power capacity.

Keywords: Sea power, Coastal length, Maritime Businesses, Economic, Military.

¹ Lect. Dr., Sakarya University of Applied Sciences, Maritime Higher Vocational School, altuyenginar@subu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-5382-4690>

1. GİRİŞ

Deniz gücü kavramı, genel olarak “donanmanın caydırıcılık gücü”, “savaş gemisi sayısı” veya “denizcilik işletmelerinin çokluğu” şeklinde düşünülme eğilimindedir. Bu oldukça yalın bir düşünceyi temsil etmektedir. Çünkü, deniz gücü denizlerin sivil ve askeri bakımdan kullanılmasını kapsamakta olup, denizleri kullanmak için hayata geçirilen askeri, politik ve ekonomik güçleri ifade etmektedir (Speller, 2020, s. 26). Deniz gücü, denizlerin ekonomik bakımdan kullanılması ile birlikte, bir devletin deniz savaşlarını gerçekleştiren, deniz hak ve menfaatlerini gözeten, denizlerde uluslararası etkinlik kazanmasını sağlayan askeri ve bununla birlikte sivil denizcilik işletmeleri kapasitesinin toplamını ifade etmektedir (Oran, 2012, s. 4).

Geçmişten günümüze yaşanan gelişmelere paralel olarak ulusal güç kavramının ekonomik eksende şekillenmesi, hatta bu eksenin askeri gücün de temelini oluşturması, deniz gücü açısından da ekonomik unsurları belirleyici hale getirmiştir. Booth'a göre (1977, s. 16), devletler mal ve insan taşımacılığını gerçekleştirmek, diplomatik hedeflere ulaşabilmek amacıyla askeri güçlerin geçişini sağlamak ve deniz içindeki kaynakları kullanmak için deniz gücünü geliştirmeye gerek duymaktadır.

Kıyı kavramı kara ile suyun birleştiği yer olarak tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2023). Kıyı alanlarının insanlığın gelişmesi bakımından sosyokültürel ve ekonomik değeri bulunmaktadır. Kara ile suyun birleştiği bu noktalara tarihin her döneminde kıymet verilmiş, devletler bu noktalarda kurulmuş, özellikle denize kıyısı olan devletler sömürgeleştirilmiş ve kıyılarına sahip olabilmek için savaşlar yapılmıştır (Doğan vd., 2005; Glaeser, 2008, s. xiv; akt. Demir, 2018, s. 412). Kıyı, birçok yazar tarafından bir ülkenin deniz gücünü oluşturan unsurlardan biri olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, deniz gücünü oluşturan unsurların belirlenmesine yönelik yapılan literatür araştırması sonucu çeşitli yazarların deniz gücünün hangi unsurlardan oluştuğuna yönelik görüşleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1.
Yazarların Görüşlerine Göre Deniz Gücünü Oluşturan Unsurlar

Mahan (1890)	Gorshkov (1979)	Kearsley (1992)	Sakhuja (2011)	Till (2013)
<ul style="list-style-type: none"> • Coğrafi konum • Fiziksel uygunluk • Arazinin büyüklüğü • Nüfus sayısı • Milli karakter • Hükümetlerin özellikleri ve politikaları 	<ul style="list-style-type: none"> • Coğrafya • Ekonomi • Liderlik karakteri • Doğal şartlar (coğrafi konum, fiziksel uygunluk, arazinin büyüklüğü) 	<ul style="list-style-type: none"> • Fiziksel özellikler • Ekonomi • Politika • Donanma • Misyonlar 	<ul style="list-style-type: none"> • Coğrafya • Ekonomi • Politika • Teknoloji • Askeri 	<ul style="list-style-type: none"> • Nüfus ve hükümet • Deniz coğrafyası • Kaynaklar • Denizcilik ekonomisi • Teknoloji • Donanma • Diğer kaynaklar

Kaynak: Li vd., 2020, s. 161.

Tablo 1 incelendiğinde yazarların deniz gücünü oluşturan unsurlara ilişkin genel olarak oldukça benzer bakış açılarına sahip oldukları görülmektedir. Yazarların bakış açılarına göre kıyı/ kıyı uzunluğunu, coğrafi konum/ coğrafya/ fiziksel özellikler/ deniz coğrafyası unsurları altındaki bir deniz gücü unsuru olarak değerlendirmek mümkündür. Bu çalışmada kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasındaki ilişki incelenecektir. Tablo 1 incelendiğinde çalışmada kıyı uzunluğu ile ilişkisi incelenecek unsurların da birer deniz gücü unsuru olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan savaş gemisi sayısını donanma/ askeri unsurları, ticari gemi sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri, liman sayısı ve gemi inşa sektörü ihracat gelirlerini ise ekonomi/ kaynaklar unsurları altındaki deniz gücü unsurları olarak değerlendirmek mümkündür.

Deniz gücüne ilişkin güncel çalışmalardan birini gerçekleştiren Tutak (2021, s. 207), deniz gücünü oluşturan unsurları “askeri”, “ticari” ve bu iki unsura da etki eden “ortak” unsurlar olmak üzere üç başlık altında sınıflandırarak bu başlıklar altında da alt unsurlar belirlemiştir. Yaptığı sınıflandırmada, kıyı uzunluğunu “ortak” deniz gücü unsurları başlığı altındaki coğrafya alt unsurunun, savaş gemisi sayısını “askeri” deniz gücü unsurları başlığı altındaki donanmanın büyüklüğü alt unsurunun altında sınıflandırmıştır. Su ürünleri ihracat gelirleri ve ticari gemi sayısını “ticari” deniz gücü unsurları başlığı altındaki deniz ticareti alt unsurunun, liman sayısı ve gemi inşa sektörü ihracat gelirlerini ise yine “ticari” deniz gücü unsurları başlığı altındaki sırasıyla liman nitelikleri ve sayısı, gemi inşa endüstrisi alt unsurlarının altında sınıflandırmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE SORULARI

Bu çalışmada, deniz gücü unsurları niteliğindeki kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında bir ilişki olup olmadığının araştırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, araştırmanın amacına yönelik olarak cevap aranacak sorular şunlardır:

1. Kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı arasında bir ilişki var mıdır? Bir ilişki var ise bu ne düzey ve yöndedir?
2. Kıyı uzunluğu ile ticari gemi sayısı (ulusal ve yabancı bayrak) arasında bir ilişki var mıdır? Bir ilişki var ise bu ne düzey ve yöndedir?
3. Kıyı uzunluğu ile liman sayısı arasında bir ilişki var mıdır? Bir ilişki var ise bu ne düzey ve yöndedir?
4. Kıyı uzunluğu ile su ürünleri ihracat gelirleri arasında bir ilişki var mıdır? Bir ilişki var ise bu ne düzey ve yöndedir?
5. Kıyı uzunluğu ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında bir ilişki var mıdır? Bir ilişki var ise bu ne düzey ve yöndedir?

3. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Literatür araştırması sonucunda çalışmanın konusu ile ilişkili daha önceden gerçekleştirilmiş çalışmalar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

Literatür Araştırması Sonucu Ulaşılan Çalışmanın Konusuyla İlişkili Daha Önceden Gerçekleştirilmiş Çalışmalar

Yazar ve Yıl	Yöntem	Sonuç
Morris (1988)	“Üçüncü dünya” ülkeleri ya da “orta ölçekli” deniz kuvvetleri olarak adlandırılan ve kendilerini daha büyük deniz güçlerine sahip "gelişmiş" dünya devletlerinden ayıracak bir deniz tipolojisi önerilmiştir.	Niceliksel faktörler kullanılarak donanmalar bölgesel, alt bölgesel, alan savunması donanmaları, kıyı, gözetleme ve sembolik donanmalar şeklinde altı deniz gücü seviyesine ayrılmıştır. Donanmadaki savaş gemisi sayısının kıyı gözetleme (kıyı koruması) fonksiyonu için kıyı uzunluğuna bağlı olarak şekillenebileceği ifade edilmiştir.
Hüseynzade (2006)	Dünyanın yük ve konteyner taşımacılığında büyüklük bakımından ilk 50 limanı temel alınarak ulaşılan ülke liman kapasiteleri ve gemi filo büyüklükleri ile ülke sosyoekonomik parametreleri arasındaki ilişki regresyon analiziyle incelenmiştir.	Kıyı uzunluğu ile taşıma hacmine söz konusu olan ticari gemi sayısı arasında düşük düzeyde ve anlamsız, kıyı uzunluğu ile konteyner ve yük taşımacılığı arasında yüksek düzeyde ve anlamsız, ihracat ile ticari gemi sayısı arasında önemsenmeyecek düzeyde ve anlamsız, bir ilişki tespit edilmiştir.
Coutau-Bégarie (2010)	Modelski/Thompson modelinde olan yelkenli teknelerin kullanımından ilham alınarak, donanmalar gücüne göre 6 seviyeye ayrılmıştır.	5. seviye donanmalar kıyı donanmaları olarak nitelendirilmiş ve bu tip donanmaların kıyı şeridini korumakla görevli olduğu ifade edilmiştir.
Korkmaz (2012)	Türk limanlarına 2004-2010 yılları arasında giren ve çıkan ticari gemi sayısının sanayi üretim endeksi ve ihracat üzerindeki etkisi regresyon analiziyle incelenmiştir.	Türk limanlarına giriş ve çıkış yapan ticari gemi sayısının artması ile sanayi üretimi ve ihracat arasında pozitif ve istatistiki olarak anlamlı bir ilişki olduğu ifade edilmiştir.
Harlaftis & Kostelenos (2012)	Önemi artan deniz yolu taşımacılığının 19. yüzyılda Yunanistan ekonomisi için etkileri regresyon analiziyle incelenmiştir.	Değişkenler arasında görülen ilişkinin güçlü olduğu ve ticari gemilerle yapılan deniz yolu taşımacılığından elde edilen gelirlerin ülkenin dış ticaretinde pozitif anlamda önemli etkiler yarattığı ifade edilmiştir.
Morrissey & O’Donoghue (2013)	İrlanda için gerçekleştirilen araştırmada ticari gemilerle yapılan taşımacılığın ülke ekonomisine getirileri girdi-çıkıtı analizi yöntemiyle incelenmiştir.	Araştırmada denizcilik sektörünün üretimdeki etkilerine vurgu yapılmış ve alt sektörlerin de etkisiyle ticari gemilerle yapılan deniz yolu taşımacılığının İrlanda’ya ekonomik anlamda pozitif yönde önemli etkilerinin olduğu ifade edilmiştir.
Hossain vd. (2017)	Çin’in gemi inşa sektöründeki gelişme çabaları kapsamında, Çin’in gemi inşa endüstrisinde küresel rekabetini ve bu sektördeki verimliliği artıracak stratejiler araştırılarak, Çin’in gemi inşa sektörüne	Çin’in gemi inşa sektöründe dünyanın birinci ülkesi haline geldiğine vurgu yapılmıştır. Deniz gücü ve gemi inşa sektörü arasındaki ilişkiye dikkat çekilerek, Çin’in dünyanın en büyük deniz

	yönelik SWOT analizi gerçekleştirilmiştir.	gücü olma hedefi için gemi inşa endüstrisini geliştirme çabasında olduğu ifade edilmiştir.
Tunalı & Akarçay (2018)	Sanayi üretiminin deniz yolu taşımacılığını ne şekilde etkilediği 2010-2014 yılları arasındaki veriler kullanılarak regresyon analiziyle incelenmiştir.	Sanayi üretimi %1 artış gösterdiğinde ticari gemilerle taşınan mal oranının %0,559 artış gösterdiği ifade edilmiştir.
Bennett vd. (2018)	Kanada'nın mevcut deniz kaynakları ve kıyı alanlarını kullanma ve bunlardan faydalanma yeteneğinin, kıyı topluluklarının refahını nasıl etkilediği incelenmiştir.	Kıyı hattı boyunca yaşam süren Kanada halkının refah seviyesinin, su ürünleri kaynaklarının kullanımının ve bu kaynaklardan elde edilecek gelirlerin artmasıyla doğru orantılı olduğu ifade edilmiştir.
Li vd. (2020)	Analitik hiyerarşi prosesi yöntemi ile 32 ülkenin ticari denizcilik gücünü oluşturan unsurlar ve bu unsurların ağırlıkları belirlenmiştir.	Ticari deniz gücüne yönelik tespit edilen 32 unsur ağırlığına göre hiyerarşik olarak sıralanmıştır. Araştırma kapsamındaki 32 ülke için deniz ticaret gücünü belirleyen 32 bileşenden kıyı uzunluğu unsurunun hiyerarşik sırada üçüncü, liman sayısı unsurunun ise yirmi altıncı sırada yer aldığı ifade edilmiştir.
Lane & Pretes (2020)	Derin su limanları, mal ticareti oranı, kıyı uzunluğu, kıyı/ alan oranı, hat taşımacılığı bağlantısı ve kişi başına düşen GSYİH arasında bir ilişki olup olmadığı çoklu regresyon yöntemi ile araştırılmıştır.	Araştırmaya toplam 129 ülke dâhil edilmiş olup, kişi başına düşen GSYİH'nin önemli ölçüde liman sayısına, ticari mal ticaret oranına ve ticari gemi sayısına bağlı olduğu ifade edilmiştir.

4. YÖNTEM

Bu başlık altında araştırmanın yöntemi ve deseni, araştırmanın evreni ve örnekleme, araştırmanın sınırlılıkları, araştırmanın veri toplama araçları ile verileri ve son olarak da araştırma verilerinin analizi hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Yöntemi ve Deseni

Bu araştırmada, kıyı uzunluğu ve diğer deniz gücü unsurları arasındaki ilişkiye yönelik betimleme sağlanabilmesi için nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada nicel tarama desenlerinden ilişkisel (korelasyon) araştırma deseni kullanılmıştır. Kıyı uzunluğu değişkeni ile savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleri değişkenleri arasındaki istatistiksel ilişkiler analiz edilmiştir.

4.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Birleşmiş Milletler kayıtlarına göre 2023 yılı itibarıyla dünyada 208 ülke bulunmaktadır (Birleşmiş Milletler, 2023). ABD Merkezi İstihbarat Teşkilatı'na göre (2023a) 154, Dünya Kaynakları Enstitüsü'ne göre de (2023) 149 ülkenin denize kıyısı bulunmaktadır. Bu farklılıklar, çeşitli nedenlerle (askeri, siyasi, politik, ekonomik vb.) bir devletin başka bir devleti resmen bir devlet olarak tanımamasından ve kapitalist devletlerin önderliğinde kurulan çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşlarca çıkarılan raporlarda tanınmayan devletlerin kayıtlarda yer almamasından kaynaklanmaktadır.

Araştırmanın evrenini denize kıyısı olan dünya ülkeleri oluşturmaktadır. Dünya devletleri arasında yaşanan bir devletin başka bir devleti resmen bir devlet olarak tanımama durumu göz önüne alınarak araştırmanın evrenini temsil edebilecek ve resmen bir devlet olarak tanınmasında diğer dünya devletlerince herhangi bir ihtilaf bulunmayan bir örneklem seçilmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda, Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) ülkeleri araştırmanın örnekleme olarak seçilmiştir. 2023 yılı itibarıyla toplam 31 adet NATO ülkesi bulunmakta olup, bu ülkelerden toplam 26'sının denize kıyısı bulunmaktadır. En nihayetinde, bu araştırmanın örneklemini denize kıyısı olan toplam 26 adet NATO ülkesi oluşturmaktadır.

4.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın kendine özgü birtakım sınırlılıkları olup bunlar aşağıda listelenmiştir:

1. 2023 yılı itibarıyla NATO ülkeleri Kanada, ABD, Türkiye, Fransa, İspanya, Almanya, Norveç, Polonya, Finlandiya, İtalya, Birleşik Krallık, Romanya, Yunanistan, Bulgaristan, İzlanda, Macaristan, Portekiz, Çekya, Litvanya, Letonya, Hırvatistan, Slovakya, Estonya, Danimarka, Hollanda, Belçika, Arnavutluk, Kuzey Makedonya, Slovenya, Karadağ ve Lüksemburg olmak üzere toplam 31 ülkeden oluşmaktadır.

Bu ülkelerden denize kıyısı bulunmayan Macaristan, Çekya, Slovakya, Kuzey Makedonya ve Lüksemburg araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır.

2. Donanmaya ait savaş gemilerinin kapsamı uçak gemileri, helikopter taşıyıcıları, muhripler, fırkateynler, korvetler, denizaltılar, devriye gemileri ve mayın harbi gemilerinden oluşmakta olup, donanmanın diğer unsurları (helikopter, uçak, insansız hava araçları, sahil güvenlik botları vb.) savaş gemisi sayına dâhil edilmemiştir.
3. Ticaret gemilerinin kapsamı 1000 groston ve üzeri ağırlıktaki açık deniz gemilerinden (yabancı + ulusal bayrak) oluşmaktadır. Belirtilen özellikte olmayan denizcilik işletmelerine ait gemiler ticaret gemisi sayısına dâhil edilmemiştir.
4. Liman sayısına askeri limanlar, yat limanları ve balıkçı barınakları dâhil edilmemiştir.
5. Gemi inşa sektörü ihracat gelirlerine tüm yüzen yapılar (gemi, bot, yat vb.) dâhil edilmiştir.
6. Çalışmada deniz gücü unsurlarından kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasındaki ilişkinin analizi yapılacak olup, diğer deniz gücü unsurları analiz kapsamına alınmamıştır.
7. Denize kıyısı olan NATO ülkelerinin deniz gücü unsurlarına ilişkin tüm veriler 2022 yılına aittir.

4.4. Veri Toplama Araçları ve Araştırmanın Verileri

Araştırmanın verilerine ikincil kaynaklardan literatür taraması yoluyla ulaşılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan 26 adet NATO ülkesine ait kıyı uzunluğu, savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirlerine ilişkin veriler çeşitli uluslararası kurum ve kuruluşların raporlarından ve web sitelerinden toplanarak derlenmiştir. Literatür taraması sonucu elde edilen veriler Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3.

Denize Kıyısı Olan NATO Ülkelerinin 2022 Yılına Ait Deniz Gücü Unsurlarına İlişkin Veriler

Ülke	Kıyı Uzunluğu (km)	Savaş Gemisi Sayısı	Ticari Gemi Sayısı (Yabancı + Ulusal Bayrak)	Liman Sayısı	Su Ürünleri İhracat Gelirleri (\$)	Gemi İnşa Sektörü İhracat Gelirleri (\$)
Kanada	202.080,0	61	376	209	5.852.273.110	259.653.000
ABD	19.924,0	484	1760	702	5.077.262.230	2.615.501.000
Türkiye	8.333,0	154	1776	58	1.549.461.111	1.661.228.000
Fransa	4.853,0	126	822	89	1.839.992.574	5.090.752.000
İspanya	4.964,0	166	231	70	4.266.331.287	2.053.634.000
Almanya	2.389,0	80	2156	73	1.737.505.076	6.212.756.000
Norveç	25.148,0	48	1918	95	15.082.641.084	941.174.000
Polonya	440,0	86	119	13	2.279.389.315	3.624.600.000
Finlandiya	1.250,0	246	282	53	286.153.789	1.773.320.000
İtalya	7.600,0	313	608	102	605.787.232	10.275.348.000
Birleşik Krallık	12.429,0	73	1332	243	1.953.221.107	1.651.232.000
Romanya	225,0	45	119	27	37.582.533	581.130.000
Yunanistan	13.676,0	120	4936	54	958.818.066	115.371.000
Bulgaristan	354,0	29	78	6	53.533.504	17.389.000
İzlanda	4.970,0	0	22	27	2.327.249.174	35.916.000
Portekiz	1.793,0	111	54	21	1.005.548.968	134.306.000
Litvanya	90,0	11	60	3	577.994.902	87.659.000
Letonya	498,0	18	82	11	148.639.482	28.437.000
Hırvatistan	6.268,0	34	83	18	276.320.311	22.0621.000
Estonya	3.794,0	6	99	11	181.461.119	94.767.000
Danimarka	7.314,0	74	812	84	3.608.532.333	1.421.812.000
Hollanda	451,0	61	1190	37	4.346.127.389	3.821.131.000
Belçika	66,5	17	297	12	507.954.309	232.448.000
Arnavutluk	362,0	19	30	5	70.131.002	3.097.000
Slovenya	46,6	2	4	3	24.660.057	85.899.000
Karadağ	293,5	13	4	1	2.8091.528	3.795.000

Kaynak: Merkezi İstihbarat Teşkilatı, 2023b; Global Firepower, 2023; SeaRates, 2023; TrendEconomy, 2023; TradeMap, 2023; Birleşmiş Milletler, 2022, s. 40.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmanın amacına yönelik elde edilen veriler IBM SPSS Statistics V. 29.0 programı ile analiz edilmiştir. Analiz öncesinde araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediğinin anlaşılması için verilere “normallik testi” uygulanmıştır. Verilerin normal dağılım göstermesi parametrik analizin bir ön koşuludur (Ural & Kılıç, 2013, s. 285). Normal dağılım testi için Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testi uygulanmış olup, sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4.

Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk Statistic Normal Dağılım Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	Statistic	df	Sig.	Statistic	df	Sig.
Kıyı uzunluğu	,374	26	<,001	,316	26	<,001
Savaş gemisi sayısı	,215	26	,003	,749	26	<,001
Ticari gemi sayısı	,251	26	<,001	,684	26	<,001
Liman sayısı	,317	26	<,001	,521	26	<,001
Su ürünleri ihracat gelirleri	,255	26	<,001	,649	26	<,001
Gemi inşa sektörü ihracat gelirleri	,250	26	<,001	,712	26	<,001

Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda hesaplanan p (Sig.) değeri savaş gemisi sayısı için $p=,003$, diğer tüm veri grupları için de $p<,001$ olarak bulunmuştur. Shapiro-Wilk testi sonucunda hesaplanan p (Sig.) değeri ise tüm veri grupları için $p<,001$ olarak tespit edilmiştir. Büyüköztürk’e göre (2006, s. 42), normallik testlerinde örneklem büyüklüğünün 50’den az olması ($n<50$) durumunda Shapiro-Wilk, 50’den fazla olması ($n>50$) durumunda ise Kolmogorov-Smirnov testi değerleri dikkate alınmalıdır. Tablo 4 incelendiğinde hem Kolmogorov-Smirnov hem de bu çalışmada $n=26$ olduğu için dikkate alınacak Shapiro-Wilk testi sonucu tüm veri grupları için p değerinin $\alpha=,05$ ’den küçük hesaplandığı görülmektedir. Bu durum ise verilerinin normal dağılım göstermediğini kanıtlamaktadır (Mertler & Vannatta, 2005). Normal dağılım göstermeyen verilere parametrik analiz uygulanması hatalı bir uygulama olarak kabul edilmektedir (Kalaycı vd., 2006, s. 85). Bu nedenle elde edilen verilere non-parametrik analiz uygulanmıştır.

Araştırmanın amacına yönelik elde edilen veriler arasındaki ilişkiyi tespit etmek için non-parametrik bir analiz olan Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır. Spearman korelasyonunda bulunan r korelasyon katsayısı 0 ile +(-) 1 arasında değer almaktadır. Değerin (-) olması ilişkinin negatif doğrusal yönde, (+) olması ise ilişkinin pozitif doğrusal yönde olduğunu göstermektedir (Gülmez & Hüseyinli, 2019, s. 11-12). Veriler arasındaki ilişki düzeyini ölçmeye yönelik hesaplanan r korelasyon değerinin hangi değerler arasında hangi ilişki düzeyini, veriler arasındaki istatistiksel anlamlılık seviyesini ölçmeye yönelik hesaplanan p değerinin ise hangi değerler arasında hangi anlamlılık seviyesini ifade ettiği Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5.

Spearman Korelasyonunda r ve p Değerlerinin Yorumlanmasını Gösterir Tablo

r değerinin yorumlanması		p değerinin yorumlanması	
$r=0,00$	ilişki yok	$0,01\leq p<0,05$	istatistiksel anlamlılık
$r=0,01-0,29$	düşük düzeyde ilişki	$0,001\leq p<0,01$	yüksek düzeyde istatistiksel anlamlılık
$r=0,30-0,70$	orta düzeyde ilişki	$p<0,001$	çok yüksek düzeyde istatistiksel anlamlılık
$r=0,71-0,99$	yüksek düzeyde ilişki	$0,05\leq p<0,10$	anlamlılık eğilimi (sınırdan anlamlılık)
$r=1$	mükemmel ilişki	$p>0,10$	fark tesadüften ileri gelmiştir (istatistiksel olarak anlamlılık saptanmamıştır)

Kaynak: Köklü vd., 2007; Kul, 2014, s. 12.

5. BULGULAR

Bu başlık altında araştırma kapsamında toplanan verilere uygulanan Spearman korelasyonu sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

5.1. Araştırmanın Birinci Sorusuna Yönelik Bulgular

Tablo 6.

Kıyı Uzunluğu ile Savaş Gemisi Sayısı Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Savaş gemisi sayısı	
Spearman's rho	Kıyı uzunluğu	Spearman r	,525*
		Sig. (2-tailed) (p)	,006
		n	26

* Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Ülkelerin kıyı uzunluğu (Ort.=12677,36 S=39164,99) ile savaş gemisi sayısı (Ort.=92,19 S=110,50) arasındaki ilişki Spearman korelasyonu ile ölçülmüştür. Kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı arasında orta düzeyde ($r = ,525$), pozitif ve yüksek seviyede anlamlı ($p = ,006$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans %27,56'dır. Bu nedenle, savaş gemisi sayısının %27,56'sı kıyı uzunluğundan kaynaklanıyor olabilir.

5.2. Araştırmanın İkinci Sorusuna Yönelik Bulgular

Tablo 7.

Kıyı Uzunluğu ile Ticari Gemi Sayısı Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Ticari gemi sayısı	
Spearman's rho	Kıyı uzunluğu	Spearman r	,643*
		Sig. (2-tailed) (p)	<,001
		n	26

* Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Ülkelerin kıyı uzunluğu (Ort.=12677,36 S=39164,99) ile ticari gemi sayısı (Ort.=740,38 S=1095,69) arasındaki ilişki Spearman korelasyonu ile ölçülmüştür. Kıyı uzunluğu ile ticari gemi sayısı arasında orta düzeyde ($r = ,643$), pozitif ve çok yüksek seviyede anlamlı ($p < ,001$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans %41,34'dür. Bu nedenle, ticari gemi sayısının %41,34'ü kıyı uzunluğundan kaynaklanıyor olabilir.

5.3. Araştırmanın Üçüncü Sorusuna Yönelik Bulgular

Tablo 8.

Kıyı Uzunluğu ile Liman Sayısı Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Liman sayısı	
Spearman's rho	Kıyı uzunluğu	Spearman r	,826*
		Sig. (2-tailed) (p)	<,001
		n	26

* Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Ülkelerin kıyı uzunluğu (Ort.=12677,36 S=39164,99) ile liman sayısı (Ort.=77,96 S=140,77) arasındaki ilişki Spearman korelasyonu ile ölçülmüştür. Kıyı uzunluğu ile liman sayısı arasında yüksek düzeyde ($r = ,826$), pozitif ve çok yüksek seviyede anlamlı ($p < ,001$) bir ilişki bulunmuştur. Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans %68,22'dir. Bu nedenle, liman sayısının %68,22'si kıyı uzunluğundan kaynaklanıyor olabilir.

5.4. Araştırmanın Dördüncü Sorusuna Yönelik Bulgular

Tablo 9.

Kıyı Uzunluğu ile Su Ürünleri İhracat Gelirleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Su ürünleri ihracat gelirleri	
Spearman's rho	Kıyı uzunluğu	Spearman r	,687*
		Sig. (2-tailed) (p)	<,001
		n	26

* Korelasyon $p < 0,01$ düzeyinde anlamlıdır.

Ülkelerin kıyı uzunluğu (Ort.=12677,36 S=39164,99) ile su ürünleri ihracat gelirleri (Ort.=2103179330,5 S=3155716786,2) arasındaki ilişki Spearman korelasyonu ile ölçülmüştür. Kıyı uzunluğu ile su ürünleri ihracat gelirleri arasında orta düzeyde ($r = ,687$), pozitif ve çok yüksek seviyede anlamlı ($p < ,001$) bir ilişki bulunmuştur.

Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans %47,19'dur. Bu nedenle, su ürünleri ihracat gelirlerinin %47,19'u kıyı uzunluğundan kaynaklanıyor olabilir.

5.5. Araştırmanın Beşinci Sorusuna Yönelik Bulgular

Tablo 10.

Kıyı Uzunluğu ile Gemi İnşa Sektörü İhracat Gelirleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Yapılan Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		Gemi inşa sektörü ihracat gelirleri	
Spearman's rho	Kıyı uzunluğu	Spearman r	,380
		Sig. (2-tailed) (p)	,056
		n	26

Ülkelerin kıyı uzunluğu (Ort.=12677,36 S=39164,99) ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri (Ort.=1655499076,9 S=2447367644,7) arasındaki ilişki Spearman korelasyonu ile ölçülmüştür. Kıyı uzunluğu ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında orta düzeyde ($r=,380$) ve pozitif bir ilişki bulunmuş olup, istatistiksel olarak anlamlılık eğilimi (sınırdan anlamlılık) saptanmıştır ($p=,056$). Değişkenlerin birbirleri üzerindeki açıkladıkları varyans %14,44'dür. Bu nedenle, gemi inşa sektörü ihracat gelirlerinin %14,44'ü kıyı uzunluğundan kaynaklanıyor olabilir.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bir ülkenin doğal bir uzantısı olarak değerlendirilen kıyı uzunluğunun savaş, siyasi, jeolojik vb. nedenler dışında değişime uğraması söz konusu değildir. Bu nedenle kıyı uzunluğu deniz gücü unsurunun diğer deniz gücü unsurlarına göre değişkenlik bakımından daha statik bir özellikte olduğunu söylemek mümkündür. Bu çalışmada 31 adet NATO ülkesinden denize kıyısı olan 26'sının kıyı uzunluğunun bu ülkelerin savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleriyle olan ilişkisi araştırılmıştır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular çerçevesinde, kıyı uzunluğu ile hem savaş gemisi hem de ticari gemi sayısı arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, istatistiki olarak kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı arasında yüksek, ticari gemi sayısı arasında ise çok yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. NATO ülkelerinde, kıyı uzunluğu ile savaş gemisi sayısı orta düzeyde bir ilişkiyle ve yüksek seviyede anlamlı, kıyı uzunluğu ile ticari gemi sayısı ise orta düzeyde ve çok yüksek seviyede anlamlı bir şekilde birlikte artış göstermektedir.

Kıyı uzunluğu ile liman sayısı arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, istatistiki olarak kıyı uzunluğu ile liman sayısı arasında çok yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. NATO ülkelerinde kıyı uzunluğu ile liman sayısı yüksek düzeyde ve çok yüksek seviyede anlamlı bir şekilde birlikte artış göstermektedir.

Kıyı uzunluğu ile su ürünleri ihracat gelirleri arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, istatistiki olarak kıyı uzunluğu ile su ürünleri ihracat gelirleri arasında çok yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. NATO ülkelerinde kıyı uzunluğu ile su ürünleri ihracat gelirleri orta düzeyde ve çok yüksek seviyede anlamlı bir şekilde birlikte artış göstermektedir.

Kıyı uzunluğu ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında orta düzeyde ve pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, istatistiki olarak kıyı uzunluğu ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında anlamlılık eğilimi (sınırdan anlamlılık) saptanmıştır. NATO ülkelerinde kıyı uzunluğu ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri orta düzeyde ve anlamlılık eğilimi göstererek birlikte artmaktadır.

Spearman korelasyon skoruna göre, bir deniz gücü unsuru olan kıyı uzunluğunun incelenen diğer deniz gücü unsurlarıyla hiyerarşik ilişkisi gemi inşa sektörü ihracat gelirleri ($r=,380$) < savaş gemisi sayısı ($r=,525$), < ticari gemi sayısı ($r=,643$) < su ürünleri ihracat gelirleri ($r=,687$) < liman sayısı ($r=,826$) şeklinde sıralanmıştır. Hiyerarşik sıralamadan anlaşılacağı üzere kıyı uzunluğu en yüksek düzeyde liman sayısı ile ilişkiliyken, en düşük düzeyde gemi inşa sektörü ihracat gelirleri ile ilişkilidir.

Elde edilen bulgular çerçevesinde, coğrafi deniz gücü (kıyı uzunluğu) unsurları ile askeri (savaş gemisi sayısı) ve ekonomik deniz gücü (ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri, gemi inşa sektörü ihracat gelirleri) unsurları arasında saptanan ilişki literatürdeki birçok araştırmayla benzerlik göstermektedir. Gerçekleştirilen araştırmada coğrafi bir deniz gücü unsuru olan kıyı uzunluğu ile askeri bir deniz gücü unsuru olan savaş gemisi sayısı arasında pozitif, orta düzeyde ve yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuş olup, bu ilişkiyi destekleyecek şekilde Morris (1988) savaş gemisi sayısının kıyı uzunluğuna göre artış veya azalış

gösterebileceğini, Coutau-Bégarie (2010) ise ülkelerin kıyı şeritlerini korumak amacıyla donanma oluşturabileceklerini ifade etmektedir.

Kıyı uzunluğu ile ekonomik bir deniz gücü unsuru olan ticari gemi sayısı arasında bu çalışmada pozitif, orta düzeyde ve çok yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuş olup, Tunalı ve Akarçay (2018), Harlaftis ve Kostelenos (2012), Morrissey ve O'Donoghue (2013), Korkmaz (2012) ve Lane ve Pretes'in (2020) görüşleri bu çalışmada tespit edilen görüşleri doğrudan ve dolaylı olarak destekler niteliktedir. Hüseyinzade (2006) tarafından ise bu çalışmada tespit edilenden farklı olarak kıyı uzunluğu ile taşıma hacmine söz konusu olan ticari gemi sayısı arasında düşük düzeyde ve anlamsız bir ilişki bulunurken, kıyı uzunluğu ile ticari gemilerle yapılan konteyner ve yük taşımacılığı arasında ise yüksek düzeyde ve anlamsız bir ilişki bulunmuştur.

Kıyı uzunluğu ile ekonomik bir deniz gücü unsuru olan liman sayısı arasında bu çalışmada pozitif, yüksek düzeyde ve çok yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Lane ve Pretes'in (2020) görüşleri bu çalışmada tespit edilen ilişkiyi doğrudan ve dolaylı olarak destekler niteliktedir. Li vd. ise (2020) bir ülkenin ticari deniz gücü oluşturan etkenleri hiyerarşik olarak sıraladıkları çalışmalarında, 32 etken arasında ticari deniz gücüne etkisi bakımından kıyı uzunluğunun 3. sırada, liman sayısının ise 26. sırada olduğunu ifade etmektedir. Li vd. tespitlerinden anlaşılacağı üzere ticari deniz gücüne etkisi bakımından kıyı uzunluğunun etkisi yüksek seviyedeysen, liman sayısının etkisi düşük bir seviyededir.

Kıyı uzunluğu ile ekonomik bir deniz gücü unsuru olan su ürünleri ihracat gelirleri arasında bu çalışmada pozitif, orta düzeyde ve çok yüksek seviyede anlamlı bir ilişki bulunmuş olup, bu ilişkiyi destekleyecek şekilde Bennett vd. (2018) kıyı şeridi boyunca yaşayan Kanada halkının refah seviyesinin kıyı şeridinden elde edilen su ürünleri gelirleri ile doğru orantılı olduğunu ifade etmektedir.

Kıyı uzunluğu ile ekonomik bir deniz gücü unsuru olan gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasında bu çalışmada pozitif ve orta düzeyde bir ilişki tespit edilmiş olup, istatistiksel olarak anlamlılık eğilimi (sınırdan anlamlılık) saptanmıştır. Literatür araştırması sonucunda doğrudan kıyı uzunluğu ile gemi inşa sektörü ihracat gelirleri arasındaki ilişkiye yönelik gerçekleştirilen bir çalışmaya rastlanmamış olup, Hossain vd. (2017) görüşleri bu çalışmada tespit edilen ilişkiyi dolaylı olarak destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, çalışmaya dâhil edilen denize kıyısı olan 26 NATO ülkesi için yapılan çalışmada sonuçlar bir deniz gücü unsuru niteliğinde olan kıyı uzunluğunun diğer deniz gücü unsurları olan savaş gemisi sayısı, ticari gemi sayısı, liman sayısı, su ürünleri ihracat gelirleri ve gemi inşa sektörü ihracat gelirleri ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Daha genel bir ifadeyle, NATO ülkeleri için coğrafi deniz gücü unsurlarının, askeri ve ekonomik deniz gücü unsurlarıyla ilişkili oldukları ve birlikte artış ve azalış gösterdikleri belirlenmiştir. En nihayetinde, deniz gücünü geliştirme çabasında olan ülkelerin coğrafi deniz gücü unsurları ile askeri ve ekonomik deniz gücü unsurlarını bir bütün olarak geliştirmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Deniz gücü unsurlarından herhangi birine verilecek aşırı önem ile ortaya çıkacak eksen kaymasının, diğer deniz gücü unsurlarını geride bırakarak toplam deniz gücü kapasitesine olumsuz yönde yansıtacağı anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Bennett, N. J., Kaplan Hallam, M., Augustine, G., & vd. (2018). Coastal and indigenous community access to marine resources and the ocean: A Policy Imperative for Canada, *Marine Policy*, 87, 186-193. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2017.10.023>
- Birleşmiş Milletler (2022). *Review of maritime transport 2022*. United Nations Publications.
- Birleşmiş Milletler (2023). *Member states*. <https://www.un.org/en/about-us/member-states>
- Booth, K. (1977). *Navies and foreign policy*. Croom Helm.
- Büyüköztürk, Ş. (2007). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem A Akademi.
- Coutau-Bégarie, H. (2010). *Tratado de estratégia*. SDM/EGN.
- Demir, K. A. (2018). Bütünleşik kıyı alanları yönetimi bağlamında kıyı kentleşmeleri, *Yönetim ve Ekonomi*, 25(2), 412. <https://doi.org/10.18657/yonveek.325370>
- Dünya Kaynakları Enstitüsü (2023). *Coastline*. <https://www.wri.org/>
- Global Firepower (2023). *Navy fleet strength by country*. <https://www.globalfirepower.com/navy-ships.php>
- Gülmez, A., & Hüseyinli, S. (2019). Enerji ihracatı ve ekonomik büyüme ilişkisi: Azerbaycan örneği, *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 11-12.

- Harlaftis, G., & Kostelenos, G. (2012). International shipping and national economic growth: Shipping earnings and the Greek economy in the nineteenth century. *The Economic History Review*, 65(4), 1403-1427. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0289.2011.00628.x>
- Hossain, K. A., Zakariaa N. M. G., & Sarkar, M.A.R. (2017). SWOT analysis of China shipbuilding industry by third eyes. *Procedia Engineering*, 194, 241-246 <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.08.141>
- Hüseyinzade, M. (2006). *Deniz taşımacılığının ülke ve bölge kalkınmasındaki rolü* [Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Kalaycı, Ş. (Ed.) vd. (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Korkmaz, O. (2012). Türkiye’de gemi taşımacılığının bazı ekonomik göstergelere etkisi. *Business and Economics Research Journal*, 3(2), 97-109.
- Köklü, N., Büyükoztürk, Ş., & Çokluk Bökeoğlu, Ö. (2007). *Sosyal bilimler için istatistik*. Pegem Akademi.
- Kul, S. (2014). İstatistik sonuçlarının yorumu: P değeri ve güven aralığı nedir?, *Plevra Bülteni*, 8(11), 12. <https://doi.org/10.5152/pb.2014.003>
- Lane, J. M., & Pretes, M. (2020). Maritime dependency and economic prosperity: Why access to oceanic trade matters. *Marine Policy*, 121, 1-20. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2020.104180>
- Li, K. X., Lin, K.C., Jin, M., Yuen, K. F., Yang, Z., & Xiao Y. (2020). Impact of the belt and road initiative on commercial maritime power. *Transportation Research Part A*, 135, 161. <https://doi.org/10.1016/j.tra.2020.02.023>
- Merkezi İstihbarat Teşkilatı (2023a). *Coastline*. <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/coastline/>
- Merkezi İstihbarat Teşkilatı (2023b). *The world factbook*. Central Intelligence Agency Publishing.
- Mertler, C. A., & Vannatta, Rachel A. (2005). *Advanced and multivariate statistical methods: Practical application and interpretation*. Pyrczak Publishing.
- Morris, M. (1988). *Expansion of third world navies*. Palgrave MacMillan.
- Morrissey, K., & O’Donoghue, C. (2013). The role of the marine sector in the Irish national economy: An input-output analysis. *The Socio-Economic Marine Research Unit National University of Ireland, Working Paper 12-WP-SEMRU-08*, 2-20. <https://doi.org/10.1016/j.marpol.2012.05.004>
- Oran, E. (2012). Osmanlı’dan cumhuriyet’e bir kurum olarak bahriye vekâleti [Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- SeaRates (2023). List of sea ports. https://www.searates.com/maritime/united_states
- Speller, I. (2020). *Deniz harbini anlamak* (Çev. Barış Engin). Doruk Yayıncılık.
- TDK Sözlükleri (2023). Kıyı. <https://sozluk.gov.tr/>
- TradeMap (2023). List of exporters for the selected product in 2022. https://www.trademap.org/Country_SelProduct.aspx?nvpm=2%7c%7c%7c%7c%7c89%7c%7c%7c%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c2%7c1%7c1%7c1
- TrendEconomy (2023). World merchandise exports and imports by commodity (HS). https://trendeconomy.com/data/commodity_h2?commodity=03&indicator=TV.tv_wrl_d_share&trade_flow=Export,Import&time_period=2022 Erişim Tarihi: 28.10.2023
- Tunalı, H., & Akarçay, N. (2018). Deniz taşımacılığı ve sanayi üretimi ilişkisinin analizi: Türkiye örneği. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 3(6), 111-122. <https://doi.org/10.25204/iktisad.406183>
- Tutak, E. (2021). *21. Yüzyılda denizlerin ve denizlerin artan önemi kapsamında Türkiye’nin deniz stratejisi, bir deniz gücü analiz model önerisi* [Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Ural, A., & Kılıç, İ. (2013). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi*. Detay Yayıncılık.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Çalışma kapsamında etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 24.11.2023
Kabul Tarihi : 25.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1395590>

TEZYİNÎ SANATLARDA MOTİF TASARIM SÜRECİNDE ÜSLUPLAŞTIRMA VE SOYUTLAMA: NAR ÖRNEĞİ

Selda KAVAS AFACAN¹

ÖZ

Motifler tarihsel süreç içerisinde türlü etkileşimlerle gelişim göstermiş, ait oldukları kültürlerin kimliğinin oluşumunu olumlu yönde etkilemişlerdir. Türklerin incelikli zevk, ahlâk ve üstün bir gayretle sentezleyerek temellendirdikleri sanat anlayışı etkileyici bir motif dilinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Sembolik bir dil yapısına sahip olan motifler, kaynakları, kullanılış şekilleri, tasarlama yöntem ve tekniklerine göre tasniflenerek bugünkü halini almıştır. Klasikleşmiş kurullarla sınırları çizilen tezyinî sanatlardaki tasarım süreci -motif tasarım süreci, desen tasarım süreci, kompozisyon tasarım süreci- her aşamanın kendi içinde sistematik bir eyleme dönüşmesini gerekli kılmıştır. İlgili konu kapsamında üsluplaştırma ve soyutlama pratikleri nar örneği ekseninde açıklanmış olup sürecin getirdiği gereklilikler örneklemin belirlenmesi-tanımlama, teorik veri toplama, görsel veri toplama, teknik kural ve yöntemlerin belirlenmesi, etüt çalışması, taslak şablon üzerinde uygulama: üsluplaştırma ve soyutlama pratiği ve tasarım sürecinin sonlandırılması alt başlıkları çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Söz konusu motif tasarım süreci analitik gözlem ve biçimsel taklit esasına dayandırılarak sistematik kurullar bütünü içerisinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tezyinat, nar motifi, tasarım süreci, üsluplaştırma, soyutlama

¹ Dr., *Fikir ve Sanat Vakfı*, selda.kavasafacan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0191-6972>

Article Type : Research Article
Date Received : 24.11.2023
Date Accepted : 25.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1395590>

STYLIZATION AND ABSTRACTION IN THE PROCESS OF MOTIF DESIGN IN ORNAMENTAL ARTS: THE EXAMPLE OF POMEGRANATE

Selda KAVAS AFACAN¹

ABSTRACT

Motifs have been developed through various interactions in the historical process and have positively affected the formation of the identity of the cultures to which they belong. The artistic understanding of the Turks, which they based by synthesizing with refined taste, morality and superior effort, contributed to the formation of an impressive motif language. Motifs, which have a symbolic language structure, have taken their present form by being classified according to their sources, the way they have been used, their methods of design and techniques. The design process (such as motif, pattern, and composition) in illuminated arts, whose boundaries are drawn by classical rules, has made it necessary for each stage to transform into a systematic action in itself. Within the scope of the relevant subject, stylization and abstraction practices are explained on the axis of the pomegranate example. The requirements of the process are limited within the framework of the sub-headings of determining the sample identification, theoretical data collection, visual data collection, determination of technical rules and methods, study, application on the draft template: stylization and abstraction practice and termination of the design process. The motif design process in question was evaluated within a set of systematic rules based on analytical observation and formal imitation.

Keywords: Ornament, pomegranate motif, design process, stylization, abstraction

¹ Dr., Foundation for Ideas and Art, selda.kavasafacan@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0191-6972>

1. GİRİŞ

Toplumsal belleğin oluşumuna katkıda bulunan motifler, süsleme sanatlarının gelişiminde de etkin bir rol üstlenirler. Süsleme sanatlarının temel malzemesi olarak kabul edilen motiflerin kökenleri, tarihsel gelişim evreleri, kullanış şekilleri, üsluplaştırılmaları ve yorumlanmaları oldukça önemlidir (Kavas Afacan, 2022, s.117). Süreç boyunca elbette sanatkarın payı da nispeten büyüktür. Bir virtüöz rolü üstlenen sanatkar, bir motifi tasarlarken özgün fikirlerini yeni biçimlere dönüştürmüş olur. Bu noktada Umberto Eco'nun (2021) sanatı taklit kuramı perspektifinden nasıl tanımlandığına değinmek yerinde olacaktır. Eco, sanatın doğayı, doğanın işleyişini taklit ettiğini belirtir. Burada kölece bir kopyalamanın olmadığından söz eder. Özünde yaratıcılık barındıran (herkesten farklı düşünebilme) bir taklidin var olduğunun altını çizer. Nitekim tezyîni sanatlarda da sanatkar doğa kaynaklı oluşturduğu motif tasarım sürecinde, hiçbir zaman doğrudan kopyalama yapmaz. Taklit ettiği şeyin karakterini ve özünü temsil eden her şeye sadık kalır. Mutlak yaratıcıya duyduğu edep ve hayranlıkla yorumlayarak çokluktan birliğe (kesretten vahdete) ulaşmanın arayışı içerisinde sanatını icra eder (Birol & Derman, 2004, s.14).

Motif tasarım sürecinde, motifin temel kaynağını oluşturan şeyin (bitki, hayvan, taş, bulut...vb.) öz ve biçimini yansıtanın uygulama sürecinde muhtelif türlerine başvurulur. Gaysi herhangi bir maddeyi/fikri asilleştirme/biricikleştirme misyonu taşıyan tasarım, yönetilmesi oldukça güç olan kompleks bir süreçtir. Nitekim makaleye konu olan üsluplaştırma ve soyutlama pratikleri de herhangi bir asıl/temsil nesne/kavram referans alınarak yapay bir zarafet kazandırılması çabasıyla başvuru olan iki önemli metottur.

Üsluplaştırma ve soyutlama pratiği bazı kaynaklarda aynı anlama geldiği düşünülerek örneklendirilmiştir. Fakat her iki kavram birbirinden anlamca ve görsel sonuç itibarıyla oldukça farklıdır. Bu bağlamda makalenin temelini oluşturan bu iki kavramı detaylı bir şekilde ele almamız konuya netlik kazandırma noktasında oldukça önemlidir.

Kökene Latince (stilus) ve Grekçe (stylos) -kazık yahut yazmak için ucu sivri alet (kalem)- dayanan (Çalışkan, 2015, s.33) "üslup" kelimesi, dil ve edebiyattaki anlamının dışında İngilizce'deki karşılığı "style" -izlenen yol, benimsenen tarz- (Durmuş, 2012, s.383), genel anlamıyla sözlük tanımında ise "bir çağa, bir sanatçıya veya bir kültüre/ülkeye özgü sanatsal biçimlendirmelerin eyleme dönüştürülmesi" şeklinde tanımlanmaktadır. Kelimenin eş anlamına karşılık "biçem" (İng. style, Fr. stylistique, Alm. stil/form, Arp. üslub) kelimesi kullanılmaktadır. Tartışmalı bir konu olan "biçem" kavramı öz ifadeyle hayatın her alanında "tarz" anlamına karşılık gelmektedir (İnce, 2011, s.107).

Özellikle tezyîni sanatlarda "üslup", "ekol" -İng. school, Fr. école- kelimesi le eş anlamlı olarak kabul görmüştür. İki kelime arasında aslında ince bir nüans vardır ki, o da anlam bakımından üslup sanatçının özgün bir biçimde ortaya koyduğu şekil/model örneğini, ekolün ise bir sanatçının özgün üslubu benimseyerek oluşturduğu bir sistemi temsil ediyor olmasıdır. Bu bağlamda ekolü kısaca özetleyecek olursak, sanat tarihi içerisinde belirgin özellikte sanat biçimi ortaya koyan/üreten sanatçının özel yorumunu katarak oluşturduğu "tarz", "biçem", "yol" şeklinde ifade edilebilir ve örneklendirebiliriz; Baba Nakkaş ekolü (15. Yüzyıl), Şah Kulu/Saz yolu ekolü (16. Yüzyıl), Kara Memi ekolü (16. Yüzyıl) gibi.

Her ne kadar tezyîni sanatlara ait yayınlarda yarı üsluplaştırma, tam üsluba çekme (üsluplaştırma) şeklinde bir ayırım yapılıyor olsa da kökensel belirsizliğini koruyan/tartışmalı birçok motif türü için bu ayrıştırmaya soyutlama kavramının da eklenmesi elzemdir. Nasıl ki hataî motifinin hangi çiçeğin üsluba çekilmiş hali olduğu, rumî motifinin hayvansal veya bitkisel kaynaklı mı olduğu, münhani motifinin gerçekte neyi sembolize ettiği tam olarak kesinlik kazanmıyorsa bu derece ileri düzeyde gerçek kimliklerinden uzaklaştırılarak elde edilmiş motifler için üsluplaştırma kavramının neden yetersiz olduğunu düşünmemiz için haklı bir sebeptir. Tüm bu yorumlar ekseninde çalışmamıza konu olan kavramları tekrar ayrıntılı bir şekilde tanımlayacak olursak;

Üsluplaştırma (yarı üsluplaştırma, tam üsluba çekme) ve soyutlama kavramları bağlam bakımından ve pratik süreçte oldukça farklı çıktılara sahiptir. Arapça kökenli bir kelime olan üsluplaştırma sözlükte, "doğal biçimlerin görünüş özelliklerini yitirmeden, yalınlaştırılması ile motif oluşturması" şeklinde tanımlanmaktadır (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s.2451). Üslup kelimesinin bir eylemi niteleyen hali olan üsluplaştırma, sanatçının kendi zevk ve estetik anlayışı içerisinde tasarlamak istediği şeyin genel yapısını oluşturan çizgileri (parçaları) koruyarak yeni bir biçim oluşturmasıdır. Üsluplaştırma eyleminde, ritmik ve simetrik düzenlemelerin sıklıkla görüldüğü oldukça sade bir tasarım diline başvurulurken, soyutlama (İng. abstraction) da daha az çizgi ve bazense lekesele değerlere dönüşüm (Mülayim, 2008, s.87) söz konusudur. Kısaca ileri düzeyde şekilsel yalınlaştırma eylemi olarak nitelendirilen soyutlama pratiği, sözlük tanımında bir nesnenin özelliklerini ve bunlar arasında var olan bağlardan herhangi birini tek başına ele alan mental bir süreç, gerçeklikte ve düşünden uzak olanın birbirinden ayrılması durumu -tecrit- (TDK Türkçe Sözlük, 2011, s.2148) şeklinde ifade edilmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, teyzinî sanatlarda motif tasarım sürecinde üsluplaştırma ve soyutlama pratiklerindeki mükerrer ve ayrımlı yönleri tahlil etmektir. Alt amaçları ise motif tasarım sürecinde seçilen örneklem kapsamında elde edilen mevcut bilgileri birbiriyle ilişkilendirerek bir tasarım probleminin çözümüne ulaşma çabasını ve sürece ilişkin yöntem ve teknikleri tasnifleyerek geometrik taslak şablon üzerinde tüm verilerin nasıl motife dönüştürebileceği problemine yönelik cevaplar aramaktır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın önemi teyzinî sanatlarda motif tasarımında üsluplaştırma ve soyutlama sürecini kavramsal ve pratiksel boyutta değerlendirilmesini içerir.

Üsluplaştırma süreci, tüm form veya kavramların sahip oldukları anlam ve biçimsel özelliklerin (perspektiften uzak bir anlayışla) teyzinî ve şematik kimliklere dönüştürülmesi (Mülayim, 2008, s.86) şeklinde tanımlanmaktadır. Fakat bu kavram kendi ekseninde anlamca iki farklı düzeyde değerlendirilmelidir. Bu iki düzeyden ilki yarı üsluplaştırma, gerçeğin (nesne/durum/kavram/canlı-cansız tüm formların) kendi öz karakterinden biçimsel olarak cüzi miktarda değişime uğraması olarak; ikinci düzey ise üsluplaştırma, gerçeğin kendi öz karakterinden biçimsel olarak yoğun miktarda değişime uğraması olarak nitelendirilebilir. Bu tanımlar oldukça keskin bir sınırla üsluplaştırma kavramının iki farklı düzeyde ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu iki farklı eylemin ne olduğu ve nasıl gerçekleştirilmesi gerektiğine yönelik süreç, ileriki bölümlerde detaylandırılmıştır. Fakat kısaca diyebiliriz ki her iki kavramın hem teoride hem de pratikte farklı çıktılara sahip olduğu kuşkusuzdur. Bu iki kavramın küçük nüanslarla birbirinden ayrıştırılıyor olmasına ek olarak asıl/temsilin karakteristik özelliğinden yoğun bir biçimde uzaklaşma eyleminin hangi süreci nitelediği ve nasıl gerçekleştirilmesine ilişkin verilen cevaplar bizi birkaç soruyla karşı karşıya bırakmaktadır ve o soruları şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1- “Türk teyzinî sanatlarında, motif tasarım sürecinde bir ifade aracı olarak soyutlama eylemine başvurulmuş mudur?”
- 2- “Türk teyzinî sanatlarında soyutlama pratiğinin uygulandığı örnekler (motif türleri) var mıdır? Bu motifler nelerdir?”
- 3- “Türk teyzinî sanatlarında motif tasarım süreci, Cumhuriyet sonrası sanat anlayışı bağlamında tasarım sürecinin ileri evresi (!) olarak nitelendirilen soyutlama pratiğinden ne derece etkilenmiştir?”

Yukarıdaki sorulara verilecek cevaplar, araştırma konumuzun başlığında yer verilen “soyutlama” kavramını tanımlamak için kullanılacak parametreleri belirlemektedir. Nitekim motif tasarım sürecinde başvuru alan tasarım prensiplerine ek olarak geliştirilen teknik ve yöntemler bu parametrelerin belirlenmesinde etkin bir rol üstlenir ki bu da bizi makalenin konusunu temellendiren “Üsluplaştırma ile soyutlama pratiği arasındaki fark nedir?” sorusunun cevabına ulaştırır. Cevap iki kavram arasındaki farkın birbirleri arasındaki alt üst/ileri/geri gibi derece/statü farkı değildir ve bu fark bu kadar sığlaştırılmamalıdır.

Bu durumda üsluplaştırma (yarı üsluplaştırma ve tam üsluplaştırma) ve soyutlama kavramları bugünün soyut sanatına yüklenen değersel anlam ile özdeş kabul edilmesi gerekir. Bunlardan herhangi birini ileri düzeyde “gelişmiş” olduğunu gösteren belirli bir kriter bulunmamaktadır. Nitekim modern sanattaki soyutlama eyleminin ucu açık ve belirsizken üsluplaştırma eylemi içerisindeki soyutlama belirli uzlaşım sal anlama sahiptir. Bu fark, iki kavram arasındaki temel açıklığı niteler. Kısacası biri toplumsal anlamı gösterirken diğeri öznel (subjektif) anlamı gösterir. Bu bağlamda soyutlama eylemindeki aktarım sürekli olarak öznel kalmaya devam eder.

2. YÖNTEM

Türk sanatında motifler yapılan tasniflemelere göre 9 grup altında toplanmaktadır. Bunlar; bitkisel motifler, hayvansal motifler, geometrik ve simgesel motifler, mimari ve eşya biçimlerinden esinlenen motifler, doğadan esinlenen motifler, barok, ampir ve rokoko motifler, belli biçimler içine yerleştirilen motifler ve son olarak yazılardır (Ölmez, 2022, s.435). İlgili makale kapsamında motif tasarım süreci bitkisel motifler grubuyla sınırlandırılmış olup örneklem olarak seçilen nar motifi ekseninde ele alınmıştır.

Araştırma materyali olarak, Türk Teyzinî Sanatların motif tasarımında kuramsal alt yapı ve tasarım sürecini içeren basılı ve sanal ortamda yayımlanmış kaynaklar (Detaylı bilgi için bkz. Birol ve Çiçek Derman (2004) “Türk Teyzinî Sanatlarında Motifler”; Cahide Keskiner (2020) “Çizim ve Teknikleri ile Türk Tezhip Sanatı”; Cahide Keskiner (2011) “Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler”; İlhan Özkeçeci (2017) “Türk Sanatında Desen ve Kurgu”; Mesar Ünver ve İrteş (2016) “Türk Teyzinî Sanatlarında A. Süheyl Ünver ve Yeni Terkipleri”) incelenmiştir.

Motif tasarım sürecine yönelik kaynakların dışında ilgili makale kapsamında örneklem olarak seçilen “nar motifi”ne ilişkin pek çok yayından söz edilebilir. Örneğin, Ersel Çağlıtütüncügil’in (2013) “Türk Süsleme Sanatında Nar: “Form, Köken ve İkonografik Anlamı”, Nurhan Özkan Kuş ve Remzi Duran (2022) “Türk

Kültüründe Nar Motifi ve Tekstil Uygulamalarından Örnekler”, Sibel Arık (2009) “Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi”, R. Eser Gültekin (2008) “Türklerde Meyve Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi”, Emine Odabaşı (2023) “Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Nar Motifi ve İşlemede Kullanılması” adlı makalelerde ve Dilek Herkmen, Emine Gürsoy Naskali’nin “Meyve Kitabı”, Mine Erbek (2002) “Çatalhöyük’ten Günümüze Anadolu Motifleri”, Emel Esin (2004) “Türk Sanatında İkonografik Motifler”, Gürbüz Azak (2015) “3000 Türk Motifi”, vb. kitaplarda nar motifine dair yazılı ve görsel bilgiler detaya varan bilgiler sunmaktadır.

İncelenen eserlerde simgesel özellikleri, besin değeri, kutsallığına atfedilen anlamlar nar meyvesinin birçok kültürde sıklıkla tercih edilmesini mümkün kılarken şekil/form çeşitliliği de “nar” meyvesinin mimari (sivil ve dini yapılar), alçı, çini, ahşap (mimaride-tamamlayıcı öğeler), metal, tekstil (halı, kilim, işleme, kumaş) gibi el sanatı ürünlerinin süsleme programlarında sıklıkla tercih edilmesine olanak sağlamıştır.

Yapılan araştırmalar neticesinde “motif tasarım süreci”ne yönelik gerçekleştirilmiş çalışmaların¹ çok az sayıda olduğu bilgisine ulaşılmıştır. İncelenen kaynaklarda motif tasarlama model/tekniklerinden ziyade motiflerin şematik yapılarına ve kökenlerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3. BULGULAR

Motif tasarım süreci kısaca bazen canlı veya cansız varlıkların bazense kavramların temel tasarım prensipleri çerçevesinde değerlendirilen ve sanatçının tasavvur gücüyle birleşerek yepyeni biçimlere evrildiği bir süreç olarak tanımlanabilir.

Tezini sanatlarda en temel tasarım elemanı olarak kabul edilen motiflerin estetik ölçü ve nispetlerde çizilebilmesi için kurallı bir tasarım sürecine ihtiyaç duyulur. Söz konusu sürecin hangi yöntemle uygulanacak olmasına karar verilmesi, süreyle doğru orantılı olarak taslak/tasarım çeşitliliğinin niceliksel ölçütünün belirlenmesinde etkin bir rol oynar. Şayet sürecin klasik yöntem ve tekniklerle sürdürülmesi planlanıyorsa sanatçı gerçek olan nesnedeki detayları gözlem yoluyla ve farklı eskiz yöntemleriyle uygular. El-göz koordinasyonun hâkim olduğu bu yöntemde (*sanatçı tarafından nesnenin görsel kimliğinin tespit edilmesi noktasında*) daha incelikli bir gözleme ve uygulama pratiğinin gerekli olduğu unutulmamalıdır. Özellikle gözlem yoluyla merkezi nokta, başlangıç ve bitiş noktası, sınırlar ve simetri eksenlerinin doğru belirlenmiş olması seçilen örnekleme bir motif kimliği kazandırılması noktasında oldukça elzemdir.

Klasik yöntemin yanı sıra motif tasarım sürecinin tamamı dijital çizim programları ile de deneyimlenebilir. Ya da her evre farklı dijital tasarım programlarıyla/klasik yöntem ve dijital teknik meç edilerek de uygulanabilir. Dijital ortamda motif tasarlamak oldukça kolay gibi bir eylem olarak düşünülebilir. Burada dikkat edilmesi gereken durum özellikle klasik yöntemde hassasiyetle üzerinde durulan çizim-tasarım kurallarının doğru uygulanıyor olmasıdır. Fakat unutulmaması gereken şu ki üsluba çekilerek/soyutlaştırılarak motif tasarımına evrilecek olan örneklemin en küçük bölünebilir parçasına ulaşılması noktasında dijital ortamda doğru araç ve tekniklerin seçilmesi oldukça önemlidir. Bu konuda uygulayıcının bir motif tasarlarken hangi dijital araç ve teknikleri tercih etmesi gerektiğini biliyor olması da hem tasarım sürecini hızlandırır hem de tasarımın niteliksel kalitesini artırır.

Motif tasarım sürecini şu şekilde aşamalandırabiliriz:

3.1. Örneklemin Belirlenmesi-Tanımlama: Sürecin ilk aşamasında motifin bitkisel, geometrik veya hayvansal kökenli mi olup olmayacağına karar verilir. Bilindiği üzere adı geçen motif türleri kendi içinde de alt gruplara ayrılmaktadır. Bu bağlamda tümdengelim yöntemiyle önce motif türü sonrasında örnekleme (*bitkisel motif türü: nar bitkisi/motifi*) belirlenir. Hemen akabinde seçilen örnekleme hakkında tanımlama sürecine geçilir. Özellikle örneklemin tanımlanması sürecinde etimolojik kökenine ilişkin ulaşılan veriler büyük öneme sahiptir. Bu süreçte elde edilen verilerle örnekleme -sözcüğün hangi dilden geldiği, hangi kökene dayandığı, ilk anlamı vb. bilgilere ilişkin köken bilgisi ve gelişim gösterdiği dili konuşan milletlerin duygu ve düşünce yapısı daha doğru tahlil edilmiş olur.

İlgili konu kapsamında örnekleme nar bitkisi ile sınırlandırılmıştır.

Nar kelimesinin etimolojik kökeni: Farsça “nār” (نار) veya “anar” (أنار) “nar ağacı ve meyvası”, Orta Farsça (Pehlevice veya Parça) aynı anlama gelen “anār” sözcüğünden evrilmiştir (“Nar”, 2023). Farklı dillerde Ar. Rummân, Fr. Grenade, Alm. Granadapfel, İsp. Granada olarak geçer (Eyupoğlu, 2004, s.491).

¹ Teyzini sanatlarda motifler ve motif tasarım sürecine ilişkin kitap/makale gibi bazı temel kaynaklar için bkz. *Biröl & Derman, 2004; Korkmaz, 2010; Tavaslı, 2014; Özkeçeci, 2017; Doğanay, 2019; Maktal & Korkmaz, 2019; Maktal, 2019.*

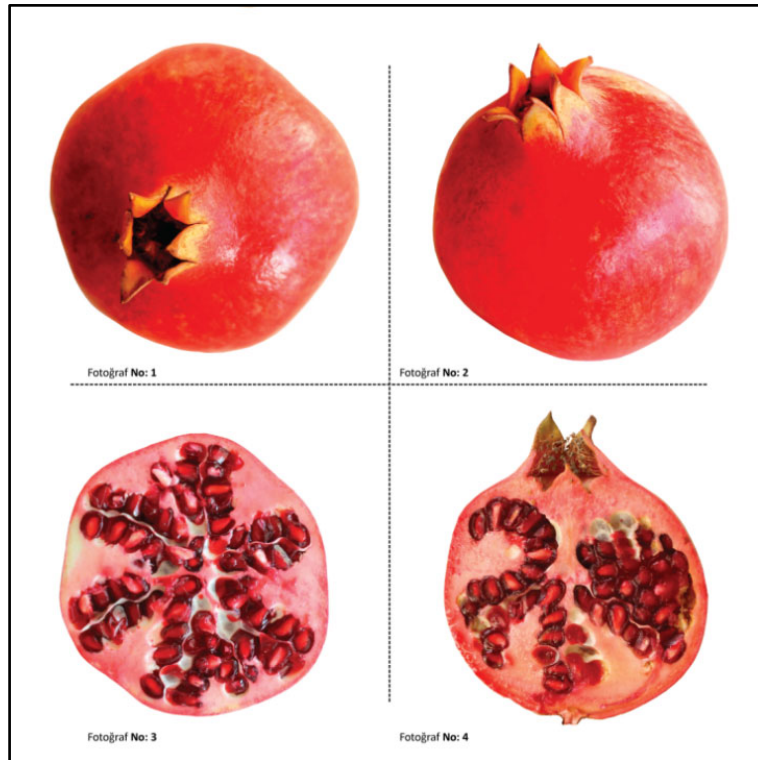
Punicaceae familyasından olan nar (İng. Pomegranate, Lat. *Punica granatum L.*), gövdesinin içerisinde yüzlerce tanecik bulunan, hafif ekşi ve bazen tatlı tadı olan, ülkemizde Güney Doğu Anadolu Bölgesinden Doğu Karadenize kadar, çok soğuk yöreler dışında, her bölgede yetişebilen bir meyve türüdür (Dinç, 1993, s. 38).

İri, küresel, üstten hafif basık bir forma sahip olan nar meyvesi, olgunlaştığında kaliks segmentleri tarafından taçlanır. Derim aşamasına gelen bir meyvenin ortalama gövde genişliği 5 ila 14 cm çapında olup zar şeklinde kabuk uzantılarıyla ayrılmış odacıklarda meyvenin yenilen kısımları (tohumlar/daneler) gömülüdür. Daneler ince bir zar, pulp ve tohumdan oluşur. Renkleri beyaz-sarıdan, pembe, kırmızı ve koyu kırmızı mora kadar değişir. Derimsi bir yapıda ve 1-5 mm kalınlığında kabuğa sahip olan meyvenin kabuk rengi meyvenin türüne ve gelişim sürecine bağlı olarak beyazımsı sarı, sarı yeşil veya kırmızı renklidir. Sapa bağlanan kısımda bir göbek, sonra 2-5 adet alt odacık ve 5-8 adet üst odacık bulunur. Odacıkları ayıran zar kısımlarında kabuk daha ince, alt ve üstte daha kalın ve etli yapıdadır ("Nar yetiştiriciliği", 2023).

3.2. Teorik Veri Toplama: Belirlenen örneklem ile ilişkili tümevarım yöntemi kullanılarak teorik veri toplanır. Teorik veriye erişim basılı yayınlardan, web ortamında açık kaynaklardan, uzman/bilirkişinin sözlü aktarımları ya da tüzel kişilerin arşivlerinden sağlanabilir.

İlgili konu nar bitkisi hakkında yayımlanmış yazılarla sınırlandırılmıştır. Örneğin, Türk Süsleme Sanatında Nar: Form, Köken ve İkonografik Anlamı (Çağlıtütüncügil, 2013); Türk Kültüründe Nar Motifi ve Tekstil Uygulamalarından Örnekler (Kuş & Duran, 2022); Türk Dokumacılık Sanatında Nar Motifi (Arık, 2009); Türklerde Meyve Sembolü Olarak Kullanılan Meyve Motifleri ve Mimaride Değerlendirilmesi (Gültekin, 2008); Türklerde Bereket Sembolü Olarak Kullanılan Nar Motifi ve İşlemede Kullanılması (Odabaşı, 2023); Meyve Kitabı (Naskali, 2006); Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri (Erbek, 2002); Türk Sanatında İkonografik Motifler (Esin, 2004); 3000 Türk Motifi (Azak, 2015) vb. yayınlarda nar motifine dair yazılı ve görsel bilgiler detaya varan bilgiler sunmaktadır.

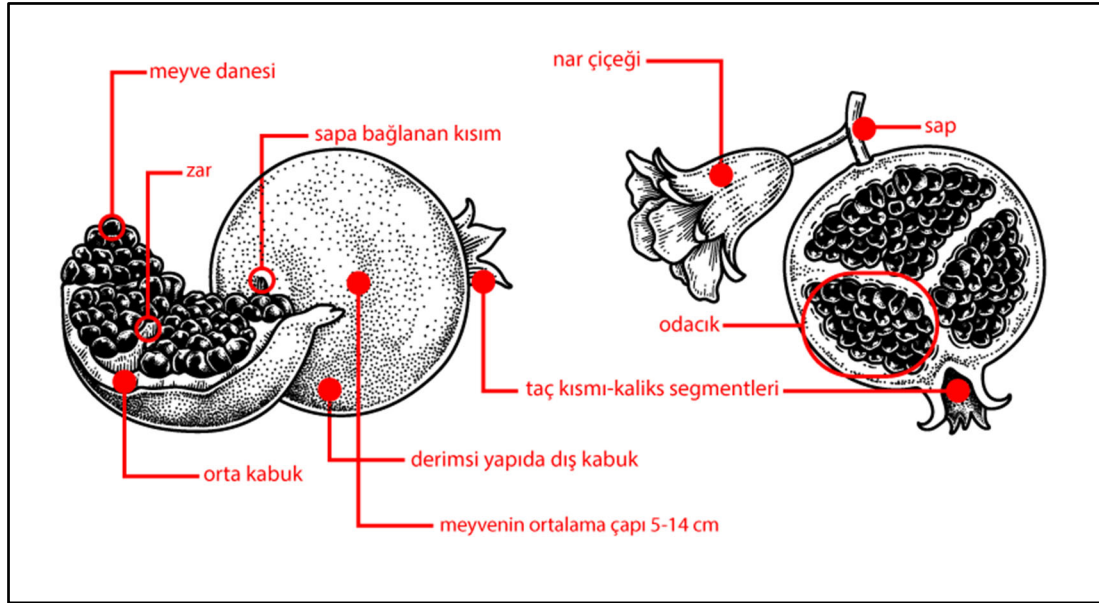
3.3. Görsel Veri Toplama: Görsel veriler, uygulama sürecinde referans alınmak üzere muhtelif yayın veya web ortamında açık kaynaklardan tarama/fotoğraflama yöntemiyle toplanır. Genelden özele bir çıkarım yapılarak (tümdengelim) araştırılan örneklem dijital ortamda ya da kağıt üzerine baskı alınarak tasniflenir. İlgili konu kapsamında nar bitkisi fotoğraf, çizim vb. görsellerle sınırlandırılmıştır.

Görsel 1. Farklı açılardan fotoğraflanmış nar meyvesi

Fotoğraf 1: 90° lik açı, Fotoğraf 2: 60° lik açı, Fotoğraf 3: Enine kesit, Fotoğraf 4: Dikine kesit,

Fotoğraflar: Selda Kavas Afacan, 2022

Görsel 2. Pomegranate fruit hand drawn retro illustration, (2023, 24 Aralık). Freepick. https://www.freepik.com/free-vector/pomegranate-fruit-hand-drawn-retro-illustration_16714879.htm

Nar meyvesinin kısımları, görsel düzenleme: Selda Kavas Afacan, 2023

3.4. Teknik Kural ve Yöntemlerin Belirlenmesi: Belirlenen örneklem kapsamında seçilen motif türüne göre teknik kural ve yöntemlere sadık kalınması gerekir. Buna göre motif kökenine ve türüne ilişkin teknik kurallar tasarım prensipleri çerçevesinde değerlendirilerek sürece dahil edilmelidir. Hâlihazırda kullanılan klasikleşmiş yöntemlere ek olarak her tasarımcının kendine özgü geliştirdiği yöntem, estetik ve kurallı bir motif çıktısıyla sonuçlanıyorsa geçerli sayılır. Söz konusu böylesi kompleks bir sürecin içerisinde temel prensiplerin sınırlarının çizilmesi de oldukça zordur. Fakat en yalın haliyle bir motifin teknik kuralları, motif kurgusundaki simetri, tekrar ilkesi ve çizgi özelliği hiç kuşkusuz en temel bileşenler olarak kabul edilir.

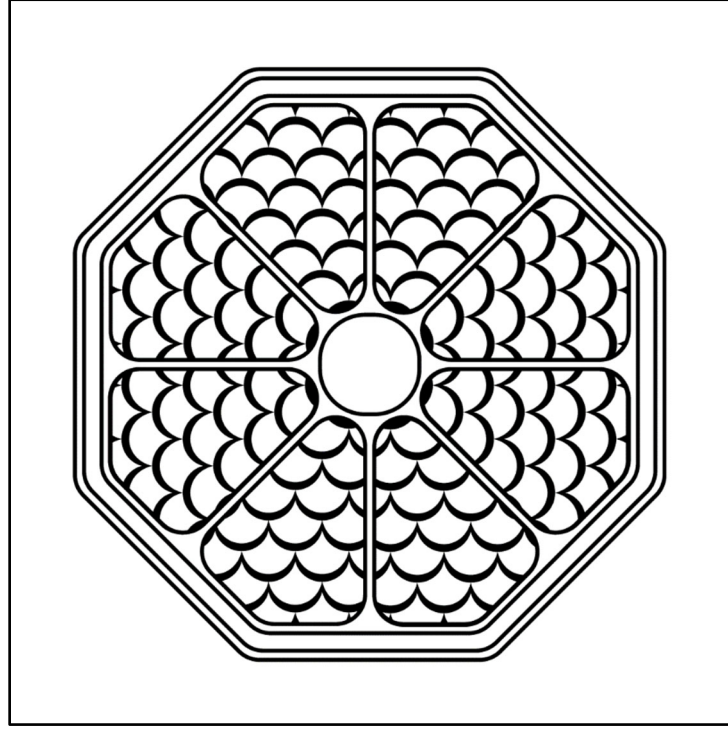
İlgili konu kapsamında ele alınan motif tasarım sürecinde teknik kural ve yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

3.4.1. Motif türünün belirlenmesi: Türk tezyinî sanatlarında bitkisel motifler önemli bir yere sahiptir. Farklı dönem ve ekollerin etkisi içerisinde gelişim gösteren bitki kökenli süslemeler (motifler), tabiatta bulunan çeşitli bitki türlerinin tomurcuk, dal, yaprak, çiçek veya meyvelerinden yahut (özellikle minyatürlerde) ağaç türlerinden ilham alınarak oluşturulmuştur. Desen ve kompozisyon sürecinde olduğu gibi motif tasarım sürecinde de asıl/temsilin teknik kurallarına riayet edilerek üsluba çekilmesi/soyutlanması oldukça mühim bir konudur. Bu bağlamda öncelikli olarak bitkilerin biyolojik ve fizyolojik yapısına hakim olmak gerekir. Burada mutlak hakimiyetten söz etmek oldukça sığ bir bakış açısı aklı getirebilir. Bu noktada Burckhardt'ın sanatın tabiatla olan ilişkisine dair nazariyatını aktarmamız isabetli olacaktır.

“Sanatın tabiata uygun bir şekilde nesnelere şekillendirmekte yattığı söylenebilir-ki bunu Müslüman ustalar tasdik ederler-, zira o tabiatın aslı bir güzellik içeriği vardır, çünkü Tanrı'dan gelir; tek yapılması gereken, o güzelliği görünür kılmak bir maddeyi asilleştirme metodundan ibarettir” (Burckhardt, 2017, s.142).

Tezyinatın temel ögesi olarak kabul edilen motiflerin referans alınan asıl/temsil görüntüsünün niteleyici özelliklerini doğru tanımlamak ve bu tanımlama çerçevesinde teknik çizim ve kurallara sadık kalarak süreci tamamlamak daha doğru ve estetik çıktılara ulaşılmasını sağlar. Söz konusu Türk tezyinî sanatlarında bitkisel motiflerin teknik ve yöntemlerine ilişkin kuralların yer aldığı bazı temel kaynaklar için bkz.; Türk Tezyinî Sanatlarında Motifler (Birol & Derman, 2004); Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler (Keskiner, 2011); Türk Tezyinî Sanatlarında A. Süheyl Ünver ve Yeni Terkipleri (Ünver & İrteş, 2016); Çizim ve Teknikleri ile Türk Tezhip Sanatı (Keskiner, 2020).

3.4.2. Simetrik türünün belirlenmesi: Özellikle tezyinî sanatlarda hatai grubu motiflerde radyal/merkezli ve bilateral simetri kuralı hakimdir. Fakat süsleme motiflerinde sıklıkla tercih edilen radyal simetridir (Wade, 2006, s.14). Ne yazık ki bu simetri türünün de nar motiflerinde pek tercih edilmediği görülür. İncelenen kaynaklarda nar motifleri örneklerinde daha çok asimetrik ve kısmen bilateral simetri türüne rastlanır. Özellikle nar motifi tasarımlarında nar danelerinin (küçük benek ve çiçek şeklinde) bağdaşık bir yapıda tekrarı söz konusudur. Bu bağlamda nar bitkisinin dış yapısına nazaran daha çok iç yapısında amorf bir kurgu hakimdir diyebiliriz.

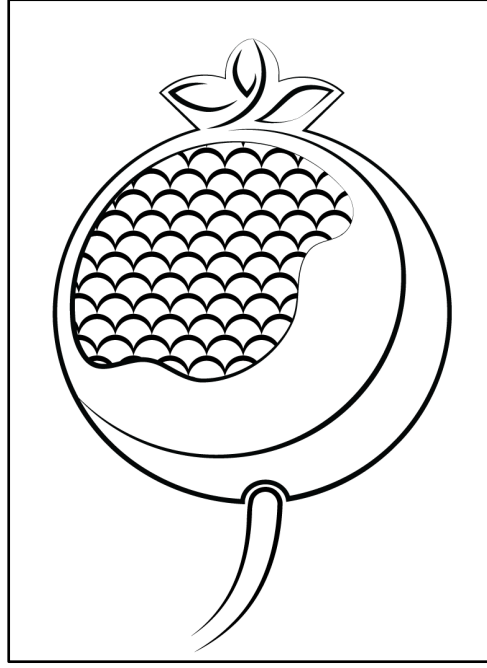
Çizim 1. Merkezi simetrik kurgu, nar motifi (soyutlama) örneği

Tasarım ve Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

Tam bu noktada organik yapıya sahip bitkisel kökenli motiflerin biçimsel elemanlarını tanımlamak istediğimizde Worringer'in (2017) konuya ilişkin yaklaşımına değinmek yerinde olacaktır. Worringer konuya şu şekilde açıklık getirir “...düzen, bir merkez noktası çevresinde düzenlenmiş olma, merkez-çek ve merkezkaç güçler arasındaki denkleşme (yani, çember biçimindeki yuvarlaklık), taşıyan ve ağırlık basan etkenler arasındaki denklik, ilgilerin orantısı ve bitki organizmasına derinden baktığımızda gördüğümüz bütün geri kalan olağanüstü şeyler; bunlar, şu halde süsleme dediğimiz sanat yapıtının içeriğini ve canlılık değerini oluştururlar”.

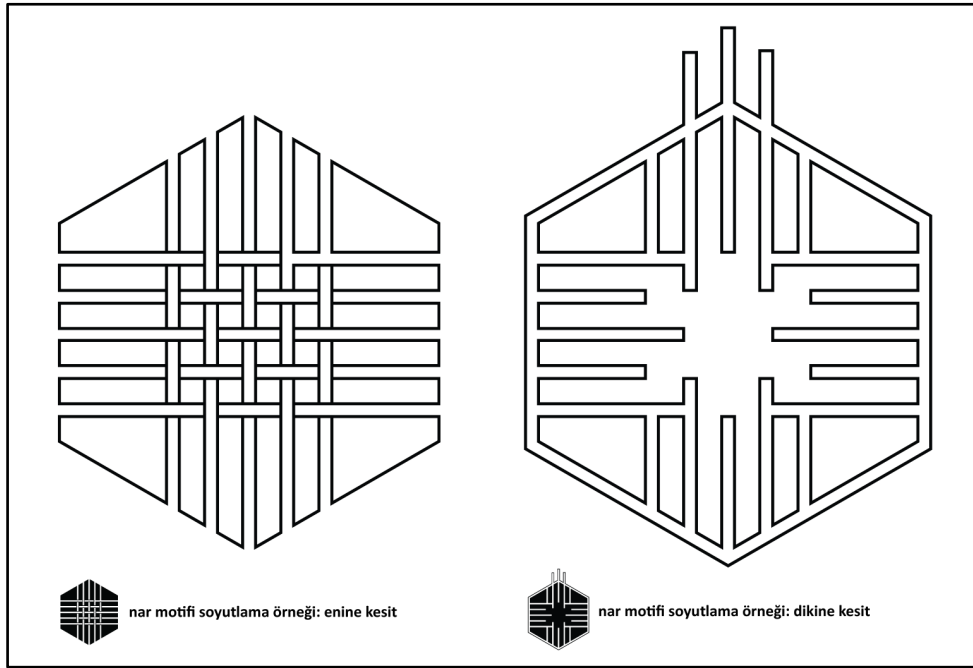
Seçilen örneklemin biçimsel yapısının/karakteristik özelliklerinin korunarak şematize edilmesiyle motif kimliği kazanan süslemeler simetri ve tekrar ilkesine dayalı (sistematik kurallar bütünü içerisinde) bir taslak şablon üzerinde kurgulanırlar. Tasarımcı bu taslak şablon üzerinde (klasik yöntemde) ilk eskizlerini oluşturur. Aynı şablon üzerinde deneyimlenen motif tasarlama süreci, tasarımcıya pratiklik kazandırır. İlerleyen süreçte tasarımcının gözü eskiz kağıdı üzerinde adeta bir taslak şablon varmışçasına deneyim kazanır ve tasarımcı ustalaştığında taslak şablona ihtiyaç duymadan rahatlıkla motif tasarlayabilir. Aynı şekilde motif tasarım sürecini dijital ortamda deneyimlemek isteyen tasarımcı, kurgulamak istediği motifin teknik kurallarına sadık kalarak programın sunduğu çizim araçları ve hamlelerle ölçülü (estetik) ve daha hızlı sonuca ulaşabilir. Her iki yöntemde de dikkat edilmesi gereken teknik kurallar vardır ki tasarımcının bu kurallara sadık kalması elzemdir.

3.4.3. Çizgi özelliğinin belirlenmesi: Çizginin farklı biçim ve yönlerde veya farklı aralık ve ölçülerde kullanımı yüzey üzerinde muhtelif etkiler oluşturur ve tasarım sürecinde çizginin bu özelliğinden istifade edilir (Kavas Afacan, 2022, s.20). Bu bağlamda çeşitli çizgi türlerinin anlamlı ve kurallı birlikteliği motif kurgusunda önemli bir role sahiptir. Nitekim ilk taslak aşamasından başlayarak motifin nihai haline kadar farklı çizgi türlerine başvurulur. Bu çizgi türlerini şu şekilde sıralayabiliriz; taslak şablonda noktalı kesik çizgi, motifin taslağında veya geometrik yapıli motiflerde düz kalın çizgi ve motifin nihai hali için ise nüanslı çizgidir. Tezyinî sanatlarda sıklıkla tercih edilen nüanslı çizgi bize motif tasarım sürecinin tamamlandığını ifade eder. Hareketli bir etkiye sahip olan bu çizgi türü motife dinamik ve estetik bir değer atfeder.

Çizim 2. Nüanslı çizgiyle tasarım süreci tamamlanmış, nar motifi (üsluplaştırma) örneği

Tasarım ve Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

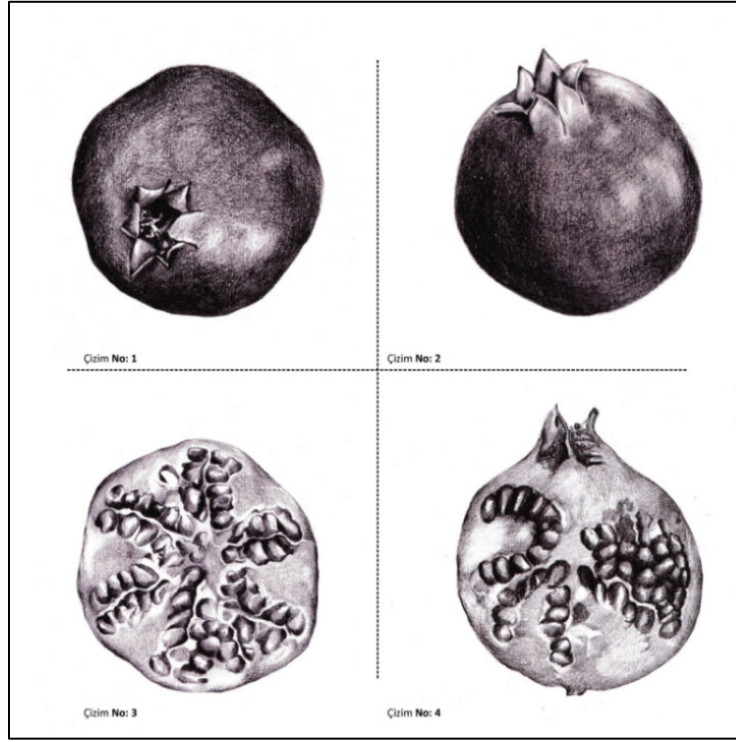

Çizim 3: Düz kalın çizgi ile tasarım süreci tamamlanmış, nar motifi (soyutlama) örneği

Tasarım ve Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

3.5. Etüt Aşaması: Detaylandırılmış: araştırma-inceleme eylemini temsil eden etüt çalışması, ilgili örneklem hakkında yoğun bir biçimde bilgiyi depolama ve işleme sürecini ifade eder. Üslûba çekilecek olan şeyin (hayvan, bitki, taş, bulut vb.) gerçek ya da temsil görüntüsü (fotoğraf, imge, resim vb.) üzerinden muhtelif eskiz yöntemleriyle (karakalem, fügen, sulu boya, lavi gibi çizim/boyama teknikleri) taslaklar hazırlanır. Bu süreç klasik yöntemin yanı sıra dijital ortamda da farklı çizim programlarıyla (Illustrator, Photoshop, Procreate) da gerçekleştirilebilir.

İlgili konu kapsamında farklı açılardan kesitleri alınan nar meyvesinin karakalem tekniğinde etüt örnekleri:

Çizim 4. Karakalem tekniği etüt çalışmaları

Çizim1: 90°lik açı, Çizim 2: 60° lik açı, Çizim 3: Enine kesit, Çizim 4: Dikine kesit

Çizimler: Selda Kavas Afacan, 2022

Nar bitkisinin gelişim evrelerini içeren detaylı etüt örnekleri;

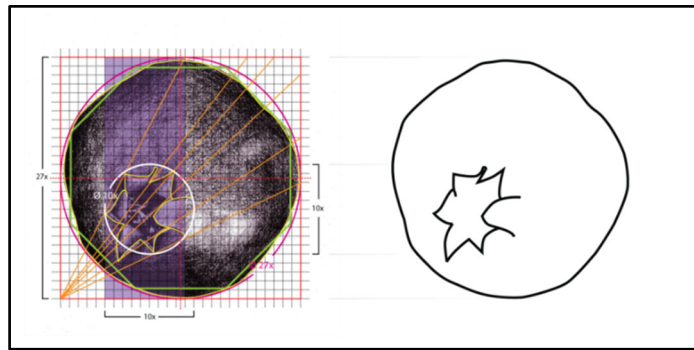

Görsel 3. Pomegranate green & split mature fruit. (2023, 24 Aralık). *Quranicplants.com*.
<https://www.quranicplants.com/paintings/paintings-pomegranate-fruit.htm>

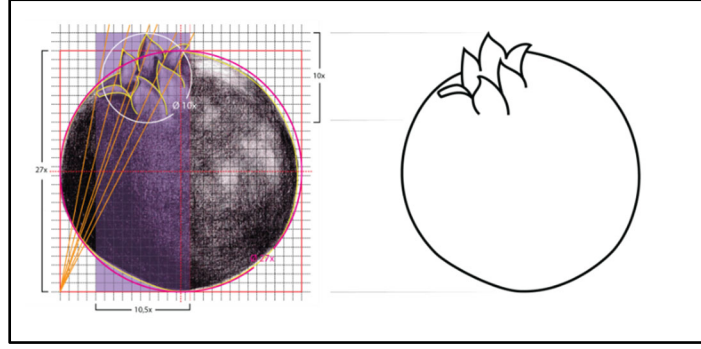
Görsel 4. Nar meyvesi renkli etüt örneği. (2023, 24 Aralık). Klau.club.
<https://klau.club/19529-plodovye-travy.html>.

İlgili konu kapsamında farklı açılardan kesitleri alınan nar meyvesinin dijital ortamda teknik çizim etüt örnekleri:

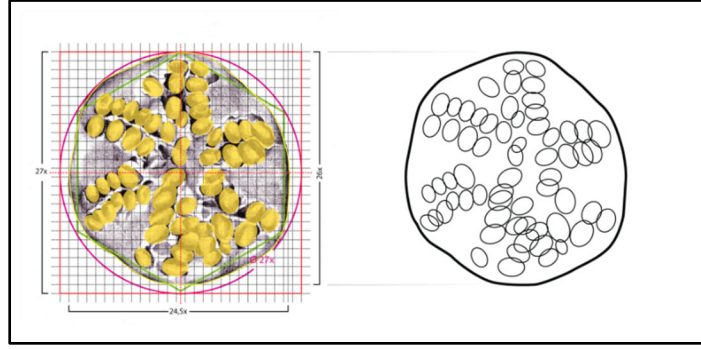
Çizim 5. Adobe Illustrator programında etüt çalışması, 90° lik açı teknik çizim

Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

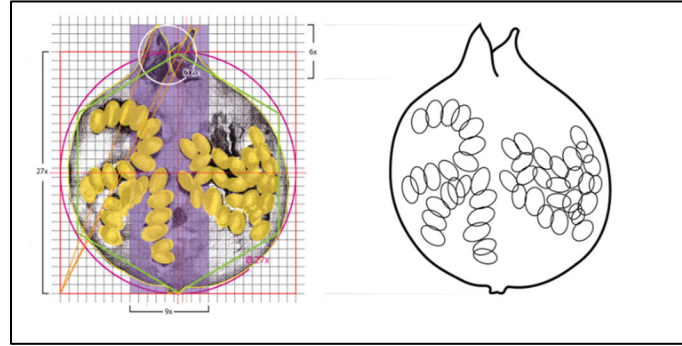
Çizim 6. Adobe Illustrator programında etüt çalışması, 60° lik açı teknik çizim

Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

Çizim 7. Adobe Illustrator programında etüt çalışması, enine kesit teknik çizim

Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

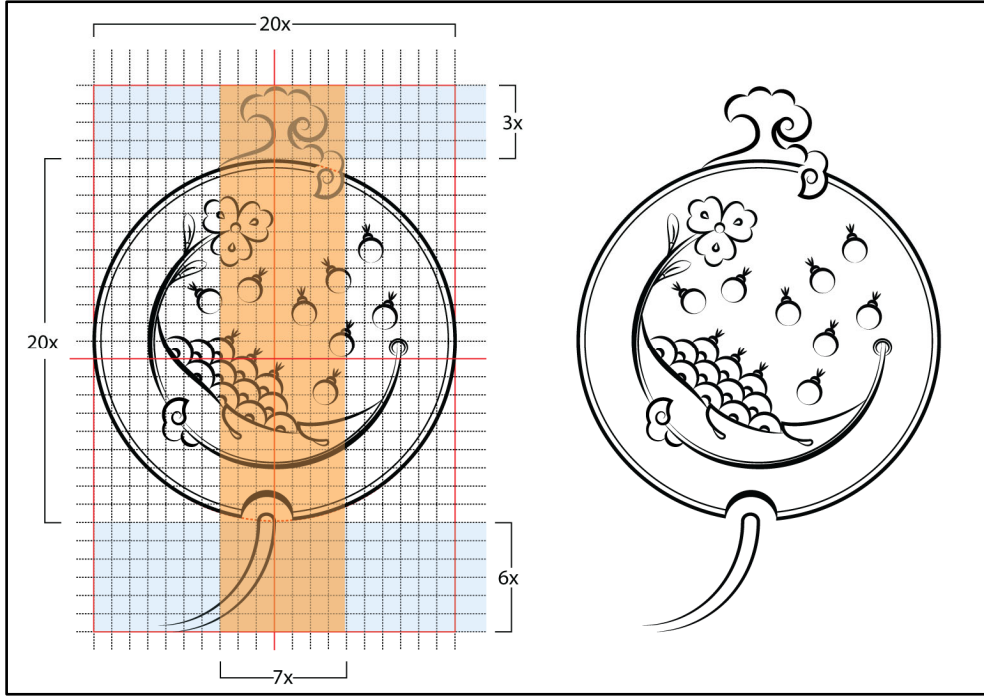
Çizim 8. Adobe Illustrator programında etüt çalışması, dikine kesit teknik çizim

Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

3.6. Taslak Şablon Üzerinde Uygulama: Üsluplaştırma ve Soyutlama Pratiği

Her motif türünün teknik kuralları ve bu kuralların işleniş yasası küçük nüanslarla da olsa birbirinden farklıdır. Buna göre belirlenen ve etüt aşaması tamamlanan her bir nesne çeşitli tasarım bileşenleriyle bir dizi işlemden geçerek motif kimliği kazanır. Nesne/kavrama motif kimliği kazandırma süreci teori ve pratikte iki farklı biçimde karşımıza çıkar. Birincisi üsluplaştırma (yarı-tam üsluba çekme) ikincisi ise soyutlamadır. Her iki süreci örnek uygulamalar ekseninde şu şekilde özetleyebiliriz:

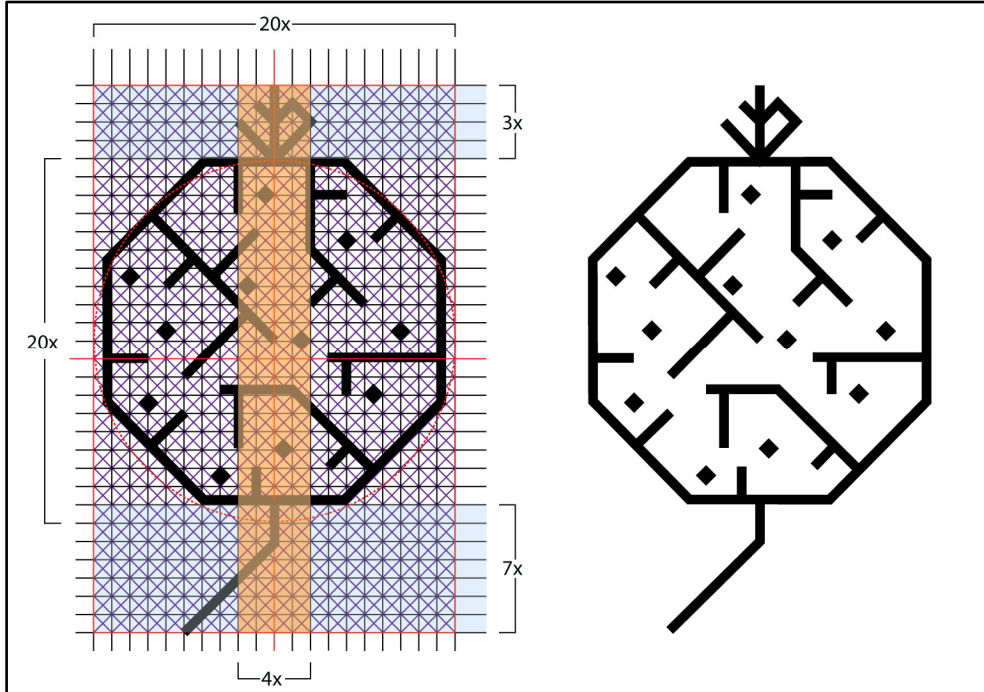
Üsluplaştırma pratiğinde “asıl/temsil, nesne/kavramın gerçek kimliğinin muhafazası” etkindir. Buna bağlı olarak üsluplaştırma pratiği örneklemin belirlenmesi-araştırma-veri toplama-gözleme-etüt etme gibi bir dizi süreçten geçer. Öncelikle taslak şablon üzerinde etüt edilen örneklemin sınırları ve tüm detayları şematize edilir. Organik-eğri çizgi özelliğine sahip bu tür süslemelere sonuçta nüanslı çizgiyle hareket ve estetik bir boyut kazandırılır. Ve nihayet örneklemin taslak şablon üzerinde tüm tetkikleri tamamlanan mücessem biçimlere dönüşerek motif kimliği kazanır.

Çizim 9. Taslak şablon üzerinde üsluplaştırma örneği: nar motifi

Tasarım ve Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

Soyutlama pratiğinde ise “asıl/temsil nesne/kavramın gerçek kimliğinden koparılması”, “formdan uzaklaşma” hakimdir. Üsluplaştırma pratiğinin aksine soyutlama pratiğinde yalnız bir anlatım dili kendini gösterir. Bu bağlamda soyutlama pratiğinde asıl/temsil nesne/kavramın olabildiğince az çizgi ve bazense lekesele değerle (seçilen örneklemin) forma dönüştürülmesi hedeflenir.

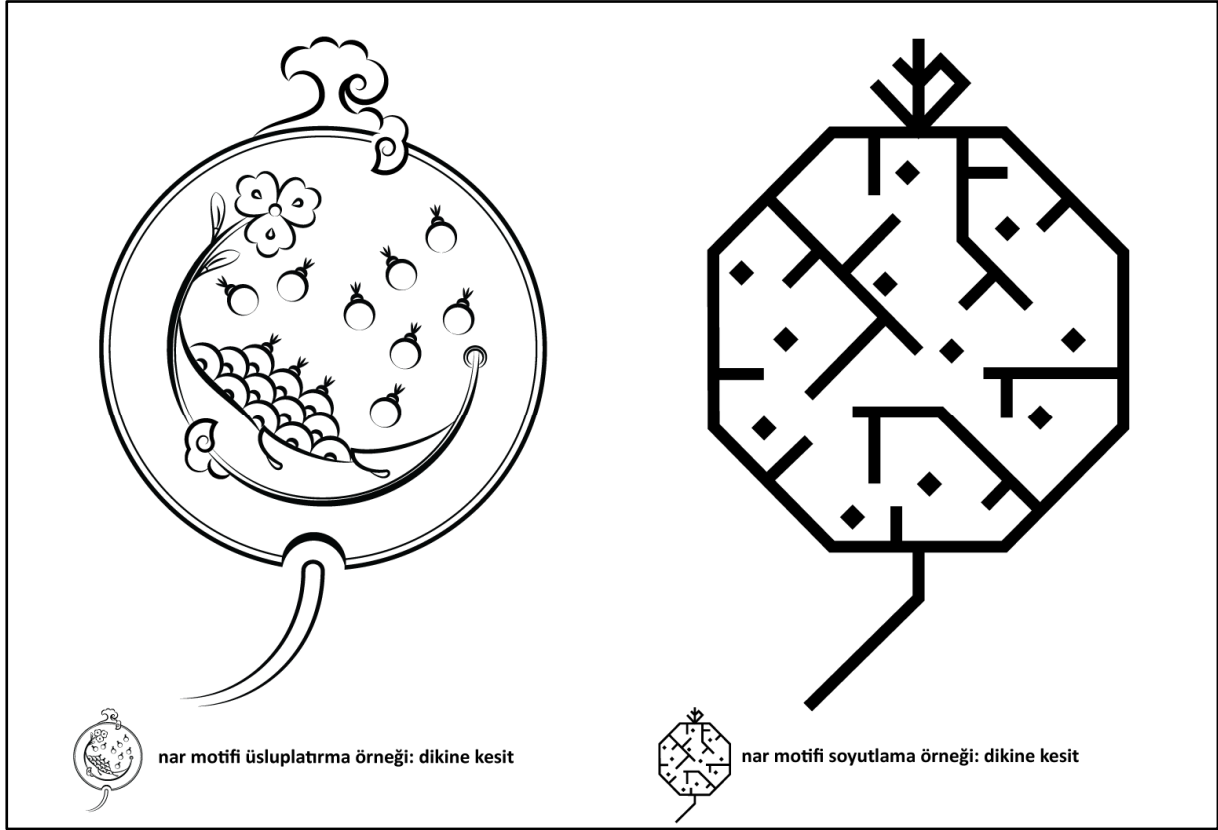
Çizim 10: Taslak şablon üzerinde soyutlama örneği, nar motifi

Tasarım ve Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

3.7. Tasarım Sürecinin Sonlandırılması:

Sürece ilişkin, her iki pratiğin temellendirilmesinde olduğu gibi sonlandırılmasında da farklı parametreler gözetilir. Her iki süreç başından sonuna kadar ya da farklı safhalarda klasik, dijital veya klasik+dijital yöntem geç edilerek

gerçekleştirilebilir. Seçilen yöntem her ne olursa olsun süreci her iki eylemin çıktılarının şekil-biçim ve çizgi özelliği açısından dinamik ve estetik çıktılara sahip olması beklenir. Söz konusu her iki pratikte bütünün bileşenleri farklı yöntem ve tekniklerle ve bunlara ek olarak tasarım prensipleriyle hiyerarjik bir düzen içerisinde sentezlenerek -ahenkli bir biçime dönüşecek şekilde- terkip edilir.

Çizim 11. Üsluba çekilmiş ve soyutlanmış nar meyvesi; nar motifi örneği

Tasarım ve Çizim: Selda Kavas Afacan, 2022

4.TARTIŞMA VE SONUÇ

Tarihsel süreçte nar meyvesinin/motifinin kullanıldığı eserleri incelediğimizde kullanılan yüzey ve malzemeye göre karakteristik yapıdaki değişim ve dönüşümündeki çeşitliliği rahatlıkla görebilmekteyiz. Böylesi kompleks bir devinim içerisinde “nar meyvesinin” tasarım sürecinde hem üsluplaştırma hem de soyutlama pratiğinin farklı parametrelere sahip olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda motif tasarım sürecine ilişkin bu iki farklı pratiğin temel işlevleri göz önünde bulundurularak çalışmanın odağını belirleyen şu temel soruya cevap aranmıştır: “Üsluplaştırma ve soyutlama pratiği arasındaki fark nedir?”.

Karşılıklı etkileşim içerisinde gelişen bu iki süreç kademeli olarak ilerleyen, birinin diğerinden üstün olmadığı yalnızca zahiri durumu taklit edilen şeyin dinamiklerini niteler. Tüm bu dinamikler tasarım ilkeleri çerçevesinde özgün biçimlere evrilerek yeni simgelere (motiflere) dönüşür. Bunlara ek olarak, motif tasarım sürecinde üsluplaştırma ve soyutlama sorunsalının teoriden pratiğe geçiş sürecinde farklı ekoller içerisinde gelişim gösterdiği tespit edilmiştir.

Türk teyzinî sanatlarında kavram veyahut canlı bir varlığa biçimsel kimlik kazandırılması noktasında hangi düzeyde teyzinî ve şematik bir terkibe evrilmiş olduğunu tanımlayamamak bazı motiflerin bitkisel kaynaklı mı hayvansal kaynaklı mı olduğu tartışmasını halen canlı tutmaktadır. Bu durum üsluplaştırma ve soyutlama pratiklerinin, biçimsel özellik ve ilkelerinin motif tasarım sürecinde büsbütün benzer evrelere sahip olmadığı teorisini akıllara getirir. Ancak bununla birlikte her iki kavramı birbirinden ayıran en önemli nokta, sanatçının kendi yorum yeteneğini ne derece katabildiği ve asıl görüntü/kavramdan ne düzeyde uzaklaştığı/uzaklaşabildiğiyle ilgili olduğundan söz edilebilir.

Elbette soyutlamanın neden sanat alanında daha değerli görüldüğü ayrıca bir tartışma konusudur. Söz konusu bu çalışmada üsluplaştırma ve soyutlama arasında bir derece farkı vurgulanmak istenmemiştir. Asıl odaklanılan

durum sanatta zihinsel süreç içerisinde üsluplaştırma ve soyutlamanın tam olarak nerede/hangi durumlarda birbirlerinden ayrıldığıdır. Odak noktanın buraya taşınması, meselenin çerçevesini netleştirmiştir.

Çalışma kapsamında “üsluplaştırma” ve “soyutlama” sözcükleri hem genel hem de tasarım sürecinde bir eylemi niteleyen anlamlarıyla ele alınmıştır. Üsluplaştırma sözcüğünün sanatta -biçem- ve tasarım sürecinde -biçimlendirme-, soyutlama sözcüğünün ise sanatta -modern sanatın büyük macerası²- ve tasarım sürecinde -uzaklaştırma ve ayırma³- karşılaştığımız anlamları örnekler ekseninde ele alınarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışma, Tezyîni Sanatlarda üsluplaştırma ve soyutlama pratikleri “nar” örneği çerçevesinde sınırlandırılarak, sürecin getirdiği gereklilikler a) örneklemin belirlenmesi-tanımlama, b) teorik veri toplama, c) görsel veri toplama, d) teknik kural ve yöntemlerin belirlenmesi, e) etüt çalışması, f) taslak şablon üzerinde uygulama ve g) tasarım sürecinin sonlandırılması başlıkları altında değerlendirilmiştir.

Çalışmanın somut verileri Klasik Türk Sanatları'nın eşsiz örnekleri içerisinde var olan “nar motifi” tasarımlarına ek olarak yeni nar motifi yorumlarıyla detaylandırılmıştır. Söz konusu yeni motif tasarımlarının nasıl bir tasarım süreci çerçevesinde ele alınması gerektiği de geometrik alt yapı taslak şablon üzerinde örnek model olarak sunulmuştur. Temel geometrik formlara başvurularak tasarlanan taslak şablon üzerinde enine ve dikine kesit alınarak etüt edilen nar bitkisinin sonsuz çeşitlilikte yorumlanabiliyor olması beklenen bir durumdur. Burada hem bitkinin karakteristik yapısı (hem de orantı-orantı kuralı ve estetik ölçüler gözetilerek oluşturulan) taslak şablonun etkisi oldukça önemlidir. Motif tasarım sürecinde son derece büyük bir öneme sahip olan bu ve benzeri taslak şablon/-ların ilgili makale örneğinde her iki pratik için aynı ölçeklerde kurgulanmış olduğu fakat buna rağmen farklı türde *motif çeşitliliği* durumu sergilediği görülür. Aynı taslak şablon üzerinde farklı türde *motif çeşitliliği* durumunun gerçekleşmesi sistematik ve bütüncül bir yaklaşım modelinin uygulandığını *ispat edici niteliğe* sahiptir. Bu bağlamda ilgili çalışma kapsamında hem üsluplaştırma hem de soyutlama deneyimine yönelik geliştirilen taslak şablonun tüm verilerin işlenebildiği bir zemin olarak birincil öneme sahip olduğu söylenebilir.

² “Soyutlama, modern sanatın büyük bir macerasıdır. Özne, nesnenin parçalanmasıyla, yani nesneyi yok ederek kendi kayboluş sınırlarına doğru ilerlemektedir. Simülasyon, tersinmezdir, simülasyonun ötesine geçiş yoktur, artık bir olay bile değildir, mutlak bayağılık, kültürün tüm formlarını şaursuzca tekrarlanmasıdır. 19. ve 20. yüzyılın bütün ütopyaları hayata geçirilirken gerçekliği gerçeklikten kovarak insanları anlamadan yoksun bir hipergerçekliğe terk etmiştir. Sonuçta gerçeklikten ve derinlikten yoksun bir yüzey kalmıştır (Yanar, 2019, s. 306)”. Detaylı bilgi için bkz. Baudrillard, Jean. (2014). Sanat Komposu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik 1, (Çev.: E. Gen ve I. Ergün). İstanbul: İletişim Yayınları.

³ “Sözcük anlamıyla soyutlama (abstraction) olumsuzdur. Abstrahere fiili, bir şeyi bir yeyden etkin bir biçimde çekip çıkarmak ve edilgin olarak bir şeyden çekip çıkarılmak anlamlarına geldiği için soyutlama uzaklaştırmaya işaret eder” (Arnheim, 2005, s. 176). Detaylı bilgi için bkz. Arnheim, Rudolf. (2005). Görsel Düşünme. (Çev.: Rahmi Ögdül). İstanbul: Metis Yayınları.

KAYNAKÇA

- Arnheim, R. (2005). *Görsel Düşünme*. (Çev.: Rahmi Ögdül). Metis Yayınları.
- Baudrillard, J. (2014). *Sanat Komplosu Yeni Sanat Düzeni ve Çağdaş Estetik 1*. İletişim Yayınları.
- Biröl, İ. A., & Derman, F. Ç. (2004). *Türk Tezyinî San'atlarında Motifler*. (4.baskı). Kubbealtı Yayınevi.
- Burckhardt, T. (2017). *Doğuda Batıda Kutsal Sanat*. İnsan Yayınları.
- Çağlıtütüncügil, E. (2013). Türk süsleme sanatında nar: Form, köken ve ikonografik anlamı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 33, 61-92.
- Çalışkan, A. (2015). Üslup ve üslupbilim üzerine-1: İlk belirlemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7 (34), 29-52.
- Çelikkın, Ş. G. (2018). *Modern ve Postmodern Dönemlerde Soyut Sanat Felsefesi*. Mungan Kavram Yayınevi.
- Dinç, S. (1993). *Punica granatum L. (Nar) Bitkisinin kimyasal bileşimi ve biyolojik aktiviteleri*. *Ankara Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 22(2), 38-50.
- Eco, U. (2021). *Ortaçağ Estetiğinde Sanat ve Güzellik*. (Çev. K. Atakay, 11. baskı). Can Yayınları.
- Eyupoğlu, İ. Z. (2004). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. Sosyal Yayınlar.
- İnce, A. T. (2011). Yazınsal çeviride biçim aktarımı sorunu. *Folklor/Edebiyat*, 17(66), 105-120.
- Kavas A. S., & Nuhoglu, M., (2021). *Türk Tezyinatındaki Hatâyi Üslubu Motiflerin Tasarım Sürecine Yönelik Taslak Şablon Önerisi: Peñç Örneği*. SADAB 10th International Conference on Social Researches and Behavioral Sciences (pp.396). Antalya, Turkey.
- Keskiner, C. (2011). *Hatai / Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler*. İlke Yayıncılık.
- Keskiner, C. (2020). *Çizim ve Teknikleri ile Türk Tezhip Sanatı*. İlke Yayınları.
- Korkmaz, H. (2010). Beyaz zeminli Uşak Hahlarındaki kuş motifine dair bir çözümleme. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 19-32.
- Maktal (Erbaş), A., & Korkmaz Y. (2019). Motif ve çizim şemalarının dijital ortama aktarılmasının Tezyinî Sanatlardaki tasarım sürecine katkısı. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(34), 21-27.
- Maktal (Erbaş), A. (2019). Türk tezyinatındaki yarı üsluplaştırma anlayışının “Portakal Çiçeği” örneğinde incelenmesi. *Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8), 85-97.
- Mesara Ü. G., & İrteş M. S. (2016). *Türk tezyinî sanatlarında A.Süheyl Ünver ve yeni terkipleri*. Nakkaş Teyzinî Sanatları Merkezi.
- Mülayim, S. (2008). *Sanata Giriş*. (3. baskı). Bilim Teknik Yayınevi.
- Nar meyvesi renkli etüt örneği (2023, 24 Aralık). *Klau.club*. <https://klau.club/19529-plodovye-travy.html>.
- Nar Yetiştiriciliği (2023, 30 Ağustos). *Silifke Ziraat Odası*. <http://silifke.ziraatodasi.org.tr/nar-yetistiriciligi>
- Nar (2023, 30 Ağustos). *Etimoloji Türkçe*. <https://www.etimolojiturkce.com/kelime/nar1>
- Ölmez, F. N. (2022). Bir gösterge olarak motiflerde anlam(landırma) sorunsalı. *Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı*, 430-445.
- Özkeçeci, İ. (2017). *Türk sanatında desen ve kurgu*. (2. baskı). Yazıgen Yayınevi.
- Pomegranate fruit hand drawn retro illustration (2023, 24 Aralık). *Freepick*. https://www.freepik.com/free-vector/pomegranate-fruit-hand-drawn-retro-illustration_16714879.htm.
- Pomegranate green & split mature fruit (2023, 24 Aralık). *Quranicplants.com*. <https://www.quranicplants.com/paintings/paintings-pomegranate-fruit.htm>
- Tavashlı, H. K. (2014). *Peñç Motifinin Tarihsel Gelişimi ve Karakteri* [Yüksek Lisans Tezi Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi], İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (2011), *Türkçe Sözlük*, (11. Baskı). TDK Yayınları.
- Wade, D. (2006). *Simetri Düzen İlkesi*. A7 Kitap Yayıncılık.
- Worringer, W. (1993). *Soyutlama ve Özdeşleşim*. Remzi Kitabevi.
- Yanar, A. (2019). Sanat komplosu yeni sanat düzeni ve çağdaş estetik. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1(2), 305-307.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 30.11.2023
Kabul Tarihi : 28.03.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1398642>

MADDE BAĞIMLILIĞI TEDAVİSİNDE İLAÇ KULLANIMININ REDDİNE DAİR NİTEL BİR DEĞERLENDİRME

Meriye Meryem KESKİN¹, Musa GÜREL², İlker AKTÜRK³, Ömer Miraç YAMAN⁴

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, ilaç tedavisi gören madde bağımlılarının tedaviyi reddetme süreçlerinde etkili olan faktörleri incelemektir. Bu faktörler arasında ilaçsız tedavi yöntemleri, işlevsellik, kişisel inançlar, duyular ve alternatif tedavi seçenekleri yer almaktadır. Araştırma, madde bağımlılarının medikal tedaviyi reddetme kararlarını etkileyen bu unsurları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Madde bağımlıları ile yapılan araştırma için nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup yarı yapılandırılmış form kullanılarak 13 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında İlaç Reddini Etkileyen Faktörler, İlaçsız Tedavi Süreci ve İşlevsellik, İlaç Tedavisine Dair İnançlar, Duyular ve Etkisi ve İlaç Alternatif Tedavi Yollarının Denenmesi ve Etkisi olmak üzere 4 tema ortaya çıkmıştır. Katılımcıların ilaçlı tedaviyi reddetmesinde ilaç sektörüne dair olumsuz tutum, ilaçların yan etkileri ve ilacın madde bağımlılığı tedavisinde sürece dahil olan faktörler yer almaktadır. Aynı zamanda, ilaç kullanmadan yapılan tedavilerin etkinliğinin artırılması, katılımcıların bu tür tedavilere yönelik motivasyonlarını güçlendirmede kritik bir öneme sahip olduğu belirlenmiştir. İlaçlı tedaviye dair inanç ve duyuların olumsuz yönde olması ilaçlı tedaviye karşı olumsuz yargının beslenmesine yol açmakta ve katılımcıların ilaçsız tedavi arayışına neden olan önemli faktörler arasında yer almaktadır. İlaçsız tedavide ilaca alternatif yolların denenmesi ve etkisi ilaçlı tedavinin sürdürülebilirliğinin anlamlı şekilde azalmasına neden olmaktadır. Medikal tedavinin reddi konusunda literatürdeki sınırlılık madde bağımlılığı tedavisinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi bağlamında anlamlı bir boşluğu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, araştırma madde bağımlılığı tedavisinde etkili yöntemlerin geliştirilmesi ve mevcut yöntemlerin iyileştirilmesi adına büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Madde Bağımlılığı, İlaçlı Tedavi Reddi, İlaçsız Tedavi.

¹ Psikolog, meriemeryemkeskin@gmail.com 0009-0000-6066-7163

² Dr., musa.gurel@hotmail.com 0000-0003-4132-1700

³ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet Bölümü, illkerakturk@gmail.com ORCID: 0000-0001-9626-3275

⁴ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, omermirac@gmail.com 0000-0001-9989-8575

Article Type : Research Article
Date Received : 30.11.2023
Date Accepted : 28.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1398642>

A QUALITATIVE ASSESSMENT OF REFUSAL OF DRUG USE IN SUBSTANCE ADDICTION TREATMENT

Meriye Meryem KESKİN¹, Musa GÜREL², İlker AKTÜRK³, Ömer Miraç YAMAN⁴

ABSTRACT

This study aims to examine the factors influencing substance-dependent individuals undergoing medication treatment in their decision to reject such treatment. These factors include non-medical treatment methods, functionality, personal beliefs, perceptions, and alternative treatment options. The research focuses on identifying how these elements affect the decision of substance dependents to refuse medical treatment. In this study, which was conducted with substance dependents, qualitative research methods were used, and in-depth interviews were conducted with 13 participants using a semi-structured form. Based on the data obtained from these interviews, four main themes emerged: Factors Influencing Medication Rejection, Process and Functionality of Non-Medical Treatment, Beliefs and Perceptions about Medication Treatment, and Trying and Effectiveness of Alternative Treatments to Medication. The reasons for participants' rejection of medication treatment include negative attitudes towards the pharmaceutical industry, side effects of medications, and the role of medication in the treatment of substance dependence. Furthermore, the increased effectiveness of non-medical treatment methods played a significant role in enhancing participants' motivation towards these alternatives. Negative beliefs and perceptions about medication treatment have led to an adverse judgment against it, becoming a significant factor in participants' pursuit of non-medical treatments. Trying alternative non-medical treatments and their impact significantly reduced the sustainability of medication treatment. The limitations in the literature regarding the rejection of medical treatment in substance dependency treatment highlight a significant gap in the development and improvement of treatment methods. In this context, the research holds great importance for developing effective methods and improving existing treatments in substance dependency therapy.

Keywords: Substance Abuse, Refusal of Medical Treatment, Drug-free Treatment.

¹ Psychologist, meriemeryemkeskin@gmail.com 0009-0000-6066-7163

² Dr., musa.gurel@hotmail.com 0000-0003-4132-1700

³ Ph.D ©., Istanbul University Cerrahpaşa, Graduate School of Educational Sciences, Social Work, illkerakturk@gmail.com, 0000-0001-9626-3275

⁴ Prof. Dr., Istanbul University Cerrahpaşa, Graduate School of Educational Sciences, Social Work, omermirac@gmail.com 0000-0001-9989-8575

1. GİRİŞ

Madde kötüye kullanımı ve madde bağımlılığı toplumu etkileyen sorunların başında gelmektedir. Bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını doğrudan etkilerken aile ve toplumu da aynı ölçüde olumsuz yönde etkilemektedir. Madde bağımlılığı, kullanılan maddeye uzun süreli fizyolojik ve psikolojik bağımlılık geliştiren kişinin bireysel, toplumsal ve mesleki yaşamının kötüleşmesiyle kendini gösteren bir rahatsızlık olarak tanımlanmaktadır (Akan vd., 2011; Başkurt, 2003). Bağımlılık, genetik, psikososyal ve çevresel faktörlerin rol oynadığı birincil, kronik, nörobiyolojik bir hastalıktır ve geliştikten sonra yaşam boyu devam edebilmektedir (Uğurlu vd., 2012; Yılmaz vd., 2014). Maddenin kötüye kullanımı ise, bir maddeyi sürekli olarak ve bir yıl içinde yasal ve sosyal sorunlara yol açacak şekilde kullanma durumunu ifade etmektedir. Bağımlı birey, madde kullanımı noktasında kontrolü kaybetmiştir ve bu durum genellikle bedensel ve psikolojik problemlere neden olmaktadır (Öztürk, 2023). Madde bağımlısı bireylerin temel özellikleri incelendiğinde, madde kullanımının hayatlarının merkezinde olduğu, madde kullanımı üzerinde kontrol kaybı yaşandığında daha fazla madde kullanımının ve fiziksel olarak tehlikeli davranışların sergilenmesinin sıkça karşılaşılan özellikler olduğu görülmektedir (Morrison, 2016).

Türkiye’de madde bağımlısı birey sayısı ve buna bağlı ölüm oranları azımsanmayacak bir boyuttadır. Madde bağımlılığıyla ilgili istatistiksel verilere göre, Türkiye’de madde kullanım bozukluğuna sahip kişilerin oranı sürekli olarak artmaktadır. IMHE (Institute for Health Metrics and Evaluation) verilerine göre, 2017 yılında Türkiye’de nüfusun %1,54’ü uyuşturucu madde kullanmaktadır. En yaygın kullanılan uyuşturucu türü opiyatlardır; bunu esrar izlemektedir. Bu verilere göre, uyuşturucu madde kullanımı nedeniyle 525 kişi hayatını kaybetmiştir. Ölümlerin 358’i, yoğun olarak opiyat kullanan kişilerden kaynaklanmıştır. Yaş gruplarına göre incelendiğinde, 15 ila 49 yaş arasında 342 kişinin, 50 ila 69 yaş arasındaki bireylerden 226’sının uyuşturucu madde kullanımı sebebiyle hayatını kaybettiği görülmüştür (IHME, 2023). Öte yandan madde kötüye kullanımı ve madde bağımlılığı tüm dünyada olduğu gibi Türkiye için de mücadele verilen konuların arasında ilk sıralarda yer almaktadır. Koruyucu önlemlerin yanı sıra madde bağımlılığı tedavi yöntemlerinin geliştirilmesi, bireylerin ve toplumun ruhsal ve fiziksel sağlığını yeniden kazanması açısından büyük öneme sahiptir. Bu bağlamda madde bağımlılığının tedavisi, bir dizi önemli bileşeni içermektedir. İlk olarak, bireyin alkol veya maddeden fiziksel olarak tamamen arındırıldığı detoksifikasyon adı verilen süreçtir (Olçay, 2016). Detoksifikasyonun ardından, ilaç tedavisi, psikososyal terapi ve sosyal rehabilitasyon gibi diğer önemli aşamalar gelmektedir (Ögel, 2010). İlaç tedavisi, bireyin yoksunluk belirtilerini kontrol etmeye ve madde isteğini azaltmaya yöneliktir (Akbaş & Mutlu, 2016). Psikososyal tedavide bireysel veya grup terapileri kullanılarak, bağımlılığın duygusal tatmin aracı olduğu farkındalığı kazandırılmaktadır. Ayrıca, bireyin güçlü yönleri ortaya çıkarılarak ilişkilerin sağlıklı bir şekilde yeniden yapılandırılması sağlanmaktadır (Krentzman, 2012)). Sosyal rehabilitasyon aşamasında, bağımlı bireyin maddeyle karşılaşması engellenmekte ve madde kullanımı olmadığı zamanlarda ortaya çıkan psikolojik boşluğu dolduracak yararlı aktiviteler önerilmektedir (Ercan vd., 2017). Bununla birlikte, bağımlı bireyin sosyal çevresi, madde kullanmayan kişilerden oluşturulmaya çalışılır (Akıncı, 2017). Tedavi sürecinde, bireyin yaşadığı olumsuz duygusal durumlar, kişiler arası çatışmalar ve sosyal baskı gibi etkenler, tedavinin başarısız olmasına veya geri dönüşlere neden olabilmektedir (Marlatt, 2008). Ayrıca, tedaviye yönelik motivasyon eksikliği de olumsuz etkiler yaratabilir. Düşük motivasyona sahip bireyler, tedaviyi yarıda bırakabilir veya tamamen vazgeçebilir (Ryan vd., 1995; Savaşan, 2010). Bu bağlamda, madde bağımlılığı tedavisi genellikle iki ana hedef doğrultusunda uygulanmaktadır. İlki, bireyi maddenin etkisinden tamamen uzaklaştırmaktır; ikincisi ise bağımlı bireyi psikolojik ve fizyolojik açıdan iyileştirmektir. Bu, hem bağımlılık yapıcı maddelerin vücuda verdiği zararların giderilmesini hem de bireyin fizyolojik olarak tam sağlığa ulaşmasını içermektedir (Tosun, 2008).

Literatürde madde bağımlılığı ve madde bağımlılığı tedavisi konusundaki çalışmalar sınırlı sayıdadır. Acar ve Şaşmaz Kaylı (2021) tarafından yapılan çalışmaya göre, 2007-2020 yılları arasında bağımlılık alanında gerçekleştirilen nitel ve karma araştırmaların sayısı 53 olarak belirlenmiştir. Ancak, mevcut az sayıda çalışmanın bile madde bağımlılığı tedavisinin bireylerin yaşamını olumlu yönde etkilediğine dair önemli bulgular içerdiği tespit edilmiştir. Bu çalışma, madde bağımlılığı ve tedavi yöntemleri alanındaki bilgileri daha da genişletme ve derinleştirme ihtiyacını göstermektedir. McLellan vd. (1982) altı programda tedavi edilen ve altı aylık takip sürecinde değerlendirilen 742 hastadan oluşan bir örnekleme dayanarak madde kötüye kullanımı tedavisini değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada üç temel soru ele alınmıştır: 1. Tedavi sonrasında hastalar iyileşir mi? 2. İyileşmeler yalnızca alkol veya madde kullanımıyla mı sınırlıdır, yoksa daha geniş kapsamlı mıdır? 3. Bu iyileşmeler tedavinin bir sonucu mudur? Sonuçlar hem alkoliklerde hem de madde bağımlılarında alkol ve madde kullanımı, istihdam durumu, suç işleme davranışı ve psikolojik işlev gibi alanlarda büyük değişiklikler olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca uzun süreli tedavi gören hastaların, 18 kriterin 12’sinde kısa süreli terapi görenlere göre daha fazla iyileşme gösterdiği de bulunmuştur. Akbaş (2016) tarafından yürütülen bir çalışmada, tedavi gören 9 hasta ile yapılan görüşmeler sonucunda tedavi gören kişilerin özellikle tedavi sonrası yaşanan relaps ve remisyonların önlenmesi adına takip altında olmaları ve bunu takip eden süreçte ise sosyal çevre ile sağlıklı ilişkilerin kurulması gerektiği sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, Türkiye’deki AMATEM gibi mevcut kurumlarda tedavi gören madde bağımlısı bireylerin, tedavi sonrasında kendi sosyal çevrelerine döndüklerinde birçoğunun madde kullanımına tekrar başladığı belirtilmiştir (Akıncı, 2017). Bu gözlemler, madde bağımlılığı

tedavisinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınması için daha fazla çalışma yapılmasının gerekliliğine işaret etmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda, madde bağımlısı bireyler için ilaç kullanımının ötesinde alternatif tedavi yöntemlerinin araştırılması önem kazanmaya başlamıştır. Madde bağımlısı bireyler, tedavi sürecinde veya öncesinde ilaç kullanmayı tamamen reddederek formal bir tedavi yönteminden farklı bir yöntem bulma arayışına girmektedirler. Turan (2020) tarafından yapılan araştırma 103 hastanın 34'ünün (katılımcıların %33'ü), bağımlılıktan kurtulma amacıyla ilaç dışı tedavi seçeneklerini araştırdığını ve yaşamları boyunca en az bir yöntemi denediğini göstermektedir. Diğer yandan, 69 hastanın (katılımcıların %67'si) ise daha önce hiç ilaç dışı tedavi arayışında bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Mevcut bilgiler ışığında, tedavi sürecinde olan madde bağımlısı bireylerin yaygın bir yöntem olan ilaçlı tedavi yöntemini reddetmelerine sebep olabilecek birçok faktör olduğu tahmin edilmektedir.

Bu araştırmada, nitel yöntem kullanılarak, ilaçlı tedaviye karşı çıkan hem geçmişte madde kullanmış bireylerle hem de şu anda tedavi gören madde kullanıcılarıyla görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerin amacı, ilaçlı tedaviyi reddetme sebeplerini ve bu kararlarda etkili olan faktörleri anlamak ve incelemektir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, ilaç tedavisi gören madde bağımlılarının tedaviyi reddetme süreçlerinde etkili olan faktörleri incelemektir. Bu faktörler arasında ilaçsız tedavi yöntemleri, işlevsellik, kişisel inançlar, duyumlar ve alternatif tedavi seçenekleri yer almaktadır. Araştırma, madde bağımlılarının medikal tedaviyi reddetme kararlarını etkileyen bu unsurları ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

1.2. Araştırmanın Önemi

Bu araştırma, madde bağımlılığı tedavisinde ilaç tedavisinin reddedilme nedenlerini derinlemesine inceleyerek, tedavi süreçlerinin daha etkili, sürdürülebilir ve hastaya uyumlu hale getirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İlaç tedavisinin reddedilmesi, madde kullanımı tedavisindeki başarının kritik bir bileşenidir. Bu nedenle, bu çalışma, uzmanların bireylerin ilaç tedavisine olan tutumlarını anlamalarına ve bu tutumları tedavi planlamalarına entegre etmelerine yardımcı olacak bilgiler sunmaktadır. Böylelikle, daha kapsamlı bir yaklaşım benimsenerek, hastaların tedaviye uyumları artırılabilir ve daha sürdürülebilir sonuçlar elde edilebilir. Ayrıca, bu araştırma, ilaç tedavisine alternatif yöntemlerin ve kişiye özgü tedavi stratejilerinin geliştirilmesine katkı sağlamayı hedeflemektedir. Literatürdeki mevcut boşluğu doldurarak, gelecekteki çalışmalara temel oluşturacak bu çalışma, madde bağımlılığı tedavisinde önemli bir adım olarak görülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, madde kullanımı olan ve tedavi girişiminde bulunan bireylerin ilaç reddi davranışlarının altında yatan unsurların incelenmesi amacıyla nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, insanların sosyal dünyayı nasıl algıladığını, yorumladığını ve deneyimlediğini anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemidir (Sandelowski, 2004). Bu araştırma, nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji (olgubilim) desenini kullanmaktadır. Fenomenoloji desen, nitel araştırmacıların belirli bir olgu hakkında deneyime sahip olan bireylerden veri toplamalarını ve tüm bireylerin deneyimlerinin özünü tanımlayan kapsamlı bir betimleme sunmalarını sağlamaktadır (Creswell, 2021). Bu doğrultuda, çalışmada etik kurul onayı alınmış olup katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu sunulmuştur ve formu kabul eden kişiler çalışmaya gönüllü olarak dahil edilmiştir.

2.1. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken, çalışmanın odak noktası ve incelenen problem alanı göz önünde bulundurulurken, incelenen olay veya fenomen hakkında kapsamlı bilgiler sağlayabilecek olan amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme; problemle ilgili belirli kriterlere sahip bireyler, olaylar, durumlar ya da nesnelere oluşturulmuştur (Creswell, 2021). Bu bağlamda, araştırmanın amacını gerçekleştirmek ve katılımcıların seçilmesi için belirlenen ölçütler şu şekildedir: madde kullanım hikayesi olması ve tedavi girişiminde bulunması, tedavi sürecinde ilaçsız tedaviyi seçmesi ve ilaçlı tedaviyi reddetmiş olması gerekmektedir. Bu kriterlere göre belirlenen çalışma grubu, on üç erkek (n=13) gönüllü bireyden oluşmaktadır. Nitel araştırma modelinin başlangıç aşamasında görüşme yapılacak bireylerin sayısı belli değildir ve bu sayının oluşmasında verilerin doyuma ulaşması belirleyici kriter olmaktadır (Creswell, 2003). Bu bağlamda örneklem sayısı kuramsal örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kuramsal örnekleme, araştırmada yeterli veri elde edildiği takdirde devam etme zorunluluğunun olmaması; verilerin yeterliliğiyle, söylemlerin tekrar etmeye başlamasıyla, dolayısıyla verilerin doygunluğa ulaşması ile ilişkilidir (Baltacı, 2018). Bu doğrultuda Isparta'da ikamet eden 13 madde kullanıcısı birey çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcılara ulaşmak için kartopu örnekleme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışma grubunun oldukça özelleşmiş bir kitle olduğu düşünüldüğünde, kartopu örnekleme tekniği ile ilaç reddi gösteren kişilere ulaşmayı büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Buna ek olarak aktif olarak sahada çalışan ruh sağlığı çalışanlarından da katılımcılara ulaşma konusunda destek alınmıştır. Ulaşılan katılımcıların yaş

aralığının 21-35 olduğu, 12 kişinin 2 aydan fazla süredir temiz 1 kişinin ara sıra madde kullanmaya devam ettiği belirlenmiştir. Katılımcılara ait sosyodemografik verilere Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1.
Demografik Bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Eğitim	Medeni Durum	Meslek	İlk Kullanılan Madde	Başlama Yaşı	Temiz Kalma Süresi
Katılımcı 1	Erkek	29	Ortaokul	Bekar	Şoför	Esrar	16 yaş	5 ay
Katılımcı 2	Erkek	21	Lise	Bekar	Yok	Bonzai	13-14 yaş	2 ay
Katılımcı 3	Erkek	34	Lise	Evli	Uçak görevlisi	MET	30 yaş	5 ay
Katılımcı 4	Erkek	33	Lise terk	Dul	Tekstil	Esrar	13 yaş	3 yıl
Katılımcı 5	Erkek	23	Lise	Bekar	Esnaf/ taksici	Esrar	15 yaş	4 ay
Katılımcı 6	Erkek	28	Ortaokul	Bekar	Mobilyacı	Hap	14 yaş	2,5 ay
Katılımcı 7	Erkek	28	İlkokul	Dul	Özel şoför	Bali-tiner	13 yaş	13 ay
Katılımcı 8	Erkek	33	Lise	Bekar	Serbest meslek	Esrar	22 yaş	4 ay
Katılımcı 9	Erkek	26	Lise terk	Bekar	Terzi	Esrar	15 yaş	3 ay
Katılımcı 10	Erkek	34	Ortaokul	Evli	Ayakkabı imalatı	Esrar	18 yaş	10 ay
Katılımcı 11	Erkek	24	Lise mezunu	Bekar	Çiçekçi	MET	14-15 yaş	2 ay
Katılımcı 12	Erkek	35	Ön lisans	Evli	Harita kadastro	Esrar	19 yaş	Ara Sıra kullanıyor
Katılımcı 13	Erkek	25	Lise	Bekar	Yok	Bonzai	15 yaş	2 ay

Bulguların değerlendirilmesi ve sunumu kolaylaştırmak için Katılımcı 1, K1; Katılımcı 13 ise K13 olarak adlandırılmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırmada veri toplama sürecinde nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Derinlemesine görüşme, incelenen konuyu kapsamlı bir şekilde incelemeye yardımcı olmakta ve açık uçlu sorular kullanarak detaylı bilgilere ulaşılmasına imkân tanımaktadır (Tekin ve Tekin, 2016). Dolayısıyla madde bağımlısı bireylerle konuya dair detaylı bilgi almak için veri toplama sürecinde yarı yapılandırılmış form kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış formun oluşturulması sürecinde 23 sorudan oluşan bir soru havuzu hazırlanmıştır. Sonrasında ise madde bağımlılığı konusunda çalışmalar yapan akademisyenlere gönderilmiştir. Bu soru havuzundan araştırmacının amacına daha fazla uyduğu görülmesi sebebiyle 8 soruluk form ile görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Katılımcılardan sözlü olarak araştırmaya katılıma dair bilgilendirme onamı alınmıştır.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın görüşme ve gözlem sonucu toplanan veriler analiz edilirken, betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, elde edilen verilerin düzenlenip yorumlanarak okuyucuya sunulmasıdır (Creswell, 2021). Görüşmeler 25-45 dk arasında sürmüş ve katılımcıların onayı ile ses kaydına alınmıştır. Veri toplama sürecinin sonunda 5 saat 46 dakikalık ses kaydı ve 96 sayfalık deşifre metni elde edilmiştir. Deşifre edilen metin üzerinde araştırmacı tarafından elle kodlama işlemi yapılmış ve 44 farklı koda ulaşılmıştır. Bu 44 kodun, genel olarak 4 farklı temada birleşebildiği görülmüştür. Sonrasında araştırmanın amacına uygun şekilde kodlar ortak kategorilerle ana başlıklar ve alt başlıkları meydana getirmiştir. Bu bakımdan tematik çerçeve ile betimsel analiz yöntemi tercih edilmiş, bulgular buna göre işlenmiştir.

3. BULGULAR

Araştırma sürecinde toplanan verilerin analizi ile “İlaç Alternatif Tedavi Yollarının Denenmesi ve Etkisi”, “İlaç Tedavisine Dair İnançlar, Duyumlar ve Etkisi”, “İlaç Reddini Etkileyen Faktörler ve İlaçsız Tedavi Süreci ve İşlevsellik” olmak üzere 4 tema ortaya çıkmıştır. Bulgular, bu 4 tema üzerinden ele alınacaktır.

3.1. İlaç Reddini Etkileyen Faktörler

İlaç reddinde rol oynayan faktörler karşımıza çeşitli şekillerde çıkmaktadır.

3.1.1. İlaç Sektörü ile Madde Sektörünün Eşdeğer Olduğunu Düşünmek

İlk olarak ilaç sektörüne karşı olumsuz tutum öne çıkan bir faktör olarak yer almaktadır. Katılımcılar sıklıkla ilaç sektörünün madde ile aynı işlevi meydana getirdiğine dair düşüncelerini vurgulamaktadırlar. K5 ve K8, ilaç kullanmak ile madde kullanmanın aynı kişilere hizmet ettiğini düşünerek ilaç kullanmayı reddeden bir tutum sergilemektedir.

“Çünkü benim düşüncem bu uyuşturucuyu çıkararak insanlar ile bu uyuşturucuya karşı ilaç çıkararak kişilerin aynı kişiler olduğunu düşünüyorum.” (K5, 23y).

“Bu ilaç sektörü aslında bir uyuşturucu sektörü gibi bir şey aslında. Sonuçta ondan da çok para kazanılıyor. Büyük zengin aileler. Yani tamamen kendi görüşüm bu.” (K8, 33y).

3.1.2. İlaç Kullanımının Kişi Üzerinde Olumsuz/Yan Etkileri

İlaçların yan etkileri, kişiler üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler nedeniyle bazen ilaç kullanımının reddedilmesine sebep olabilmektedir. Katılımcılar uyku problemleri, fiziksel yorgunluk, yeme bozuklukları, genel bir isteksizlik hali, yorgunluk gibi yan etkileri sıklıkla ifade etmiştir.

“Mesela şöyle sabah kalkıyorum, ilaç içiyorum. İşe gideceğim, gidemiyorum ilaçtan. Uyku veya işte böyle vücudu yorgun düşürme şeyi vardı. İşe gitmiyorum. İstek olmuyordu hiçbir şeye. Hani ruh gibi yaşıyordum öyle. Bir sağa bir sola sadece yürüyordum. Ama şimdi ilaçsız olarak tedavi gördüğümde daha iyiyim yani. Normal kafayla çalışmanın şeyini anladım. Ne bileyim, sabah kalktığımda ilaç kullanmadan neler yapabileceğimi biliyorum. Ama öbür türlü ilaçla olmuyordu yani. Böyle ilaç içip, ilaç içip, uyuyorum, kalkıyorum, uyuyorum. Bu şekildeyim yani. Ruh gibi yaşıyordum.” (K11, 24y).

“Sürekli uyuma isteği. Sürekli, hiçbir şeyle ilgilenemiyorum. Yani yemek yemem bile günde 2 öğüne düşmüştü. Çünkü kendimi kontrol edemiyordum. Yani ayağa zor kalkıyordum. İlacı içtikten 10 dakika sonra zaten uyuyordum sürekli. Yani hemen uyku geliyor.” (K7, 28y).

“Zayıflatmaya başladım. Dedi ki ilaç zayıflatmaz sana kilo aldırır. Hiç alakası yok. Ben zayıflatmaya başladım. Tam tersi oldu. Değişik bir etki yarattı ilaçlar.” (K3, 34y).

Bu bağlamda zorlayıcı durumlar madde kullanımının sonrasında devam ettirmek istedikleri düzene katkı sağlamaması nedeniyle ilaç kullanımını keserek yan etkilerinden korunma yolunun tercih edilmesinde önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir. Öte yandan ilaç kullanımının, özellikle ağır dozlarda ve uzun süreli olduğunda, bireyler üzerinde derin etkiler bırakabildiği görülmektedir. Örneğin K13, ilaçların yan etkileri nedeniyle tedavi sürecini çoğunlukla hatırlayamadığını ve yan etkilerini ancak ilaç kullanımından 10 gün sonra fark ettiğini belirtmiştir.

“21 gün kaldım. 21 gün boyunca. Zaten ilk 10-15 günümü hatırlamıyorum denecek kadar ağır ilaçlar. Yemek yemekte falan zorlandım. Yataktan kalkmakta zorlanıyordum. Şimdi oradaki bağımlılığa göre ilaçların dozları büyük ihtimalle çoğalıyor. Tam olarak ne kullandığım ilaçları hatırlamıyorum. O an için iyi ama sonrasında bir sürekliliği yok. İlacı bağımlı kalıyorsunuz.” (K13, 34y).

Bağımlılığın tedavisinde kullanılan ilaçların bazen beklenenin aksine olumsuz bir etki yaratabileceği gerçeği, birçok bireyin yaşadığı zor bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksunluk ilaçlarının, bağımlılığı azaltma amacı taşımalarına rağmen, bazen tam tersi bir etki yaratarak kişiyi daha derin bir bağımlılığa sürükleyebildiği katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. K2, bu yoksunluk sürecindeki ilaç alımının ağır etkisini şöyle aktarmıştır:

“Ben o ilaçları kullanmıyorum artık. Bu ilaçları kullanmaya başladıktan sonra maddeyi içiyordum. Bana dediler ki bu ilaçlar yoksunluk ilacı. Ya ilacı içiyorum böyle bir şey olmaz. Daha çok madde canım istiyordu. Daha kötü oluyordum. Yani krize giriyordum sıkıntı sıkıntı. Dedim ki oğlum dur sakin ol. Anne şu ilaçları bana vermeyin. İçmek istemiyordum dedim.” (K2, 21y).

3.1.3. İlaç İçme ile Madde Kullanmanın Eşdeğer Olduğunu Düşünmek

Son olarak ilaç tedavisinde ilacın potansiyel bağımlılık yapma riski tedavi sürecine farkındalık oluşturduğu için olumlu bir şekilde etki etmektedir. Yani ilaç kullanımının bir süre sonra bağımlılığa neden olduğu fark edilmiş ve kişi bu yöntemin de işe yaramadığını anlamıştır. Bu yüzden genellikle katılımcılar, madde yerine ilaç konularak bağımlılığın yer değiştiğini iddia etmişlerdir. Özellikle opiyat yoksunluğu çeken bağımlı bireylerin maddeyi bırakması için yazılan reçeteli ilaç kullanımı, toplumda sıkça görülen bir durumdur. İlaç yoksunluğunun madde yoksunluğuna benzemesi ilaç tedavisi sürecindeki madde kullanıcıları için bir maddeyi bırakıp öteki maddeye bağımlılık geliştirmek olarak yorumlanmaktadır. K13 tarafından da dikkat çekildiği üzere temin edilen ilaçlar, bireyleri bağımlılığa sürükleyebilir.

“Dediğim gibi daha önce de ufak tefek devlet yazmasa da dışarıdan Lyricadır falan, bunları bırakalım diye biz kullandık, temin ettik. Fakat bu sefer de bunların bağımlısı olduk. Onların bağımlısı olacağına uyuşturucu içerim. Aynı şey yani benim. İkisi de sonuçta kafayı bulandırıyor.” (K13, 25y).

Diğer bir katılımcı ilaca bağımlılığın maddeye bağımlı olmaktan bir farkının olmadığını şu şekilde aktarmıştır.

“Ben ilaca bağımlı olduktan sonra ilaç kullanacağıma, gider uyuşturucu kullanırım. Sonuçta onun da bağımlısı oluyorsunuz.” (K7, 28y).

Bu bağımlılığın derecesi, bazen yasadışı uyuşturucu maddelere benzer bir etki yaratabilmektedir. İlaçların, özellikle de kontrolsüz ve bilinçsiz bir şekilde kullanılmasının, kafanın bulanmasına, odaklanma yeteneğinin kaybedilmesine veya genel yaşam kalitesinin düşmesine yol açabileceği katılımcılar tarafından çoğunlukla dile getirilmiştir. Bu nedenle, ilaçların etkilerini ve risklerini anlamak ve bu konuda bilinçli olmak, bireyin sağlığı ve güvenliği için hayati öneme sahiptir. Bu bakımdan ilaç sektörüne dair olumsuz tutum ilaç kullanma motivasyonunun azalmasında rol oynarken, ilaçların yan etkisi kişinin hayatını olumsuz yönde etkileyerek tedavi sürecindeki kişilerin ilaç kullanmayı reddeden bir tutum sergilemelerine neden olmuştur.

3.2. İlaçsız Tedavi Süreci ve İşlevsellik

Madde bağımlısı bireylerin bir kısmı, çeşitli bağımlılık tedavileri sırasında ilaç kullanımının, bireyin gerçek dünyaya adaptasyonunu engellediğine inanmaktadır. İlaçsız tedavi yöntemleri ise, bireye bağımlılığıyla yüzleşme ve bu sorunla başa çıkma konusunda daha gerçekçi bir perspektif sunabilmektedir. Bu kısımda ilaçlı tedavinin olumsuzlukları sonucunda ilaçsız tedavinin tercih edilme durumları ele alınmıştır. Katılımcılar ilaçsız tedavi süreci bağlamındaki olumlu deneyimleri ışığında ilaç tedavisinin madde kullanım sorununun önüne geçmesinde yetersiz olduğunu vurgulamışlardır. İlaçlı tedavi sürecinde yaşanan zorluklara karşı akılcı tedavi sürecinde içsel ve dışsal motivasyonun hayati devam edilebilir kılması ilaçsız tedavinin tercih edilmesinde önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. İlaçlı Tedavinin Zararlarından İlaçsız Tedavinin Yararlarına

İlaçlı tedavinin kişiyi işlevsiz hale getirmesi katılımcılar tarafından ilaçsız tedavinin tercih edilmesinde büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. K6, ilaçsız tedavinin bireye daha dayanıklı, özgüvenli ve topluma adaptasyon kabiliyetini yükseltme imkânı verdiğini şu şekilde açıklamıştır:

“Ama ilaçlı tedavide uyuşturulurken bunu yaşayamıyorlar. Zaten bizim hayatımızda önemli olan, bize lazım olacak olan şey dışarıda kendimizi dışarıya nasıl adapte edebileceğimiz. Mesela buraya çalışmamış adam sürekli uyuşturucu peşinde koşmuş, sürekli yatmış, kalkmış. Vücut hamlamış. Artık uyku uyuyamaz hale gelmiş. Ama burada mesela bunu aşıyor yani adam. Dışarıda helal parasını kazanabilir mesela. Onu yapıyorum bende mesela. Ama ilaçlı tedavi ben hoş bakmıyorum ilaçlı tedaviye ya. Öyle diyeyim ya. İlaçsız tedaviyi daha çok tavsiye ederim.” (K6, 28y).

Çoğu zaman, bireyler bağımlılık tedavisinde ilaç kullanmanın zorunlu olduğuna inanır; fakat K8’ in de belirttiği gibi, ilaçsız tedavi ile bireyin kendi özüne ve gerçek benliğine geri dönmesi mümkündür.

“Şu an şöyle söyleyeyim hani gerçekten ilaçsız tedavi diye bir şey varmış. Ben bunu yani ben önce diyordum ya ilaçsız tedavi mi olur. Ama gerçekten ilaçsız insan kendine gelebiliyor. Yani kendi özüne dönebiliyor yani. Çünkü ilaç yok, kimyasal bir şey yok. Hani kendinle bir oluyorsun. Ben kendimle bir olmayı öğrendim ya.” (K8, 33y)

K2 için ilaçsız tedavi, sadece bağımlılığı giderme amacı taşımakla kalmamakta, aynı zamanda bireyi toplumsal hayata yeniden kazandırmaktadır.

“İlaçsız tedavi bana çok iyi geldi. Çünkü ilaçsız tedavi yapan bu kurumda topluma kazandırıyorlar, işte yapmadığımız şeyleri yapıyoruz burada, sıkılmıyorsun.” (K2, 21y).

Bağımlılıkla mücadelede, tedavi seçenekleri kadar tedavinin birey üzerindeki psikolojik etkisi de son derece önemlidir. İlaçlı tedavi, bazı bireyler için hızlı bir çözüm yolunu temsil edebilirken, bu yaklaşım herkese uygun olmayabilir. K5, ilaçlı yöntemin tedavi için hızlı bir süreç olarak algılandığını ama bunun yetersiz olduğunu şu şekilde vurgulamıştır:

“Bence ilaçlı tedavi, biz bağımlılar için daha zor bir tedavi olduğuna inanıyorum. Hem moral olarak yani. Çünkü atıyorum ben şimdi hastaneye gittim, orada ilaç tedavi görüp daha çok moralim bozuluyor. Adeta düşürüyor. Ama doğal yönde bazı şeyler bence daha iyi. Hem kendimizi iyi hissediyoruz, hem kendimizi düşünüyoruz ki biz hastaneye düşmedik. Aslında ilaçlı yol kolay bir tedavi gibi ama düşünce olarak öyle. Kolay yoldan ilaçla, hemen beni tedavi etsinler, ben iyi olayım diyor düşünüyor. Ama bu yol bence daha zor bir yol.” (K5, 23y).

Özellikle, bazı insanlar için ilaç kullanımının psikolojik olarak yük oluşturduğu ve tedavi sürecini zorlaştırdığı belirlenmiştir. Katılımcıların, kendilerini hastanede, ilaçlarla tedavi gören hastalar olarak algılamaları motivasyonlarını olumsuz etkilediği ortaya çıkmıştır. İlaçsız tedavi yöntemleri uygulandığında ise, katılımcıların psikolojik dayanıklılığının arttığı ve zihinsel olarak sıkıntılara karşı daha dirençli hale geldikleri gözlemlenmiştir.

3.3. İlaç Tedavisine Dair İnançlar ve Duyumların Bağımlığın Tedavisinde Etkisi

Katılımcıların bir kısmı madde bağımlılığı tedavisini hiç ilaç kullanmadan sürdürmekteyken bir kısmı ise bir süre ilaç kullanıp sonrasında başka alternatif arayışlara girerek ilaçlı tedaviyi reddetmeyi seçmişlerdir. İlaç tedavisine hiç başlamayan katılımcıların, dışarıdan aldıkları duyumlar ve buna bağlı gelişen inançlar doğrultusunda ilaç kullanmayı reddettikleri de gözlemlenmiştir. Bu duyumların büyük çoğunluğunun madde kullanan arkadaş ve sosyal çevresinden geldiği anlaşılmıştır. Bu bağlamda madde kullanıcılarının aldığı duyumlar olumsuz inançları ve önyargıları kırmış, bunun aksine tedavi sürecinde ilaç kullanmama kararına yönlendirmiştir. Katılımcı, ilaçlı tedavinin olumsuz sonuçlarına arkadaşlarının yaşadıklarıyla tanıklık etmiş ve bu, doğal tedavi yöntemlerine yönelmesinde önemli bir faktör olmuştur.

“İlaçlı yöntemde olan arkadaşlarım vardı ve onlar hiçbir faydasını görmemiş. Hatta ilaç dönemi bittikten sonra daha kötü olan arkadaşlar da var yani. O yüzden ben böyle onları da gördükten sonra doğal yöntemi kullandım. Çünkü vücuduma ben tanımadığım bilmediğim maddeleri sokmak istemedim açıkçası ilaçlı yöntemde.” (K5, 23y).

İlaçlı tedavilerin olası yan etkileri konusundaki bu endişe, hem bireysel deneyimlerden hem de sosyal çevresinden aldığı geri dönüşlerle desteklenmiştir. Öte yandan olumsuz duyumlar katılımcıların ilaçlı tedaviye başlamalarına engel olarak akılcı tedavi yöntemini seçmelerine neden olmuştur. Benzer şekilde K10 da bu durumu şöyle vurgulamıştır:

“Ben tedavi alanlara da inanmıyorum. Benim çevremde medikal tedavi alan çok arkadaşım var. Onların fazla etkili olduğunu düşünmüyorum. İnsanı daha çok bağımlı hale getiriyorlar ilaçlarla.” (K10, 34).

Tanıdıklar üzerinden verilen örnekler, bu bağımlılığın nasıl bir rutine dönüşebileceğini açıkça göstermektedir. İlaçları sürekli almak, bireyin yaşamını sadece bu döngü etrafında şekillendirir: İlaç almak, uyumak ve bu döngüyü tekrarlamak.

“Benim kendi tanıdıklarım var. 10-15 kere hep ilaçlara bağımlı oluyorlar. Bir ilacı içiyor, uyuyor mesela. 3-4 gün hep o ilacı içiyor. Her gün her gün uyuyor yani. Başka bir şey yok. Yine içiyorlar.” (K1, 28y).

Birey, medikal tedavilerin, uzun vadede daha fazla zarar verebileceğine inanmaktadır. Bu tür inançlar, bireyin tedavi seçeneklerini değerlendirirken karşısına çıkabilecek engelleri ve kaygıları göstermektedir. Bağımlılık tedavisinin, bazen yeni bir bağımlılığa neden olabileceği, tedavi yöntemlerinin seçiminde büyük bir öneme sahip olan bir konudur. K7'nin aktardığı AMATEM'de tedavi görmüş bir arkadaşın deneyimi, bu durumun canlı bir örneğidir.

“Yani şöyle vardı bir arkadaşımız 7-8 sefer AMATEM'e yatıp çıkmış. Dedi ki ben oraya metamfetamini eroini bırakmaya gittim ama orada bize bir hap veriyorlardı ve o hapla sürekli uyutuyorlardı. Ve şöyle bir şey yapıyormuş. Şimdi normalde orada atıyorum belli bir dozu var işte bir hap iki hap. Artık orada nasıl veriyorlarsa. O kendi haplarını alıyormuş ve diğer arkadaşlarının da haplarını alarak artık onu kesmediğini düşünerek onları da dozunu attırmak için kullanmış. Yani bu beni çok etkilemişti. Yani o bir bağımlı olduğu için sonra ilaca karşı bağımlıydım diyor. Yani hayatım sadece onun üzerinden sabah uyardığımda onu atmazsam o günüm iptaldi diyor, doktorları tehdit ettik diyor. Yani çok aşırı düzeyde.” (K7, 23y).

3.4. İlaça Alternatif Tedavi Yolların Denenmesi ve Etkisi

Katılımcılar ilaçlı tedavinin etkisiz kalması veya kişiyi olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle ilaç tedavisine alternatif olacak farklı yöntemlerin arayışına girmişlerdir. Bu yöntemlerin birçoğunun ilaçlı tedaviden daha etkili olduğu katılımcılar tarafından sıklıkla dillendirilmiştir. Bunlardan bazıları; maneviyata yönelmek, egzersiz, spor ve yürüyüş yapmaktır. Öte yandan bir kısım katılımcı ise; alkol tüketmek, farklı bir şehre taşınmak, sosyal ortamlardan kendini soyutlamak, bio-rezonans tedavisi, sosyal çevreden psikolojik destek almak gibi başa çıkma yöntemlerinin kendilerinde işlevsel olmadığını ifade etmişlerdir.

3.4.1. Olumlu Sonuçlanan Alternatif Yöntemler

Bağımlılık, bireyin hem fiziksel hem de psikolojik yapısını zedelemektedir. Bağımlılıkla mücadele ederken bireylerin farklı yolları ve yöntemleri vardır; ancak bazı yöntemler diğerlerinden daha etkili olabilmektedir. Bazı doğal yöntemlerle vücut kendini toparlama kapasitesine sahip olabilmektedir. Nitekim K1, ilaçsız tedavi için ilk

başta magnezyum ve vitamin desteği aldığını, bir zeytin bahçesinin bakımına katılarak ve doğayla iç içe bu durumun üstesinden gelmeye çalıştığını ifade etmiştir.

“Yani ilk başta vitamin magnezyum falan kullanıyoruz. Onlar benim vücudumu topladı. Bizim zeytin bahçemiz vardı. Ben önceki senelerde hiç gitmezdim toplamaya. Bu sene buraya gelmeden bir ay önce kendim on dönüm tarlayı topladım. Yani biz hastayız zaten. Zaten vücudumuz bitkin. Bir de ilaç veriyorlar ya. Daha çok vücudumuz yıpranıyor yani.” (K1, 28y).

Bazı katılımcılar gezmek, dolaşmak veya kafayı meşgul etmek gibi yöntemlere başvursa da, sıklıkla dile getirilen en etkili tedavi yönteminin maneviyata yönelimin olduğu görülmektedir. Kişinin maddeyi bırakma motivasyonunu Yaratıcı ile bağ kurması güçlendirerek hayatında yer alan olumsuz başa çıkma stratejilerini olumluya çevirme noktasında maneviyatın önemli bir etkisi olduğu gözlemlenmektedir.

“Maneviyat, başka hiçbir şey değil. Maneviyatla açabiliriz işte burda. Yani, namaz da olabilir, Kur'an da olabilir, gezmek de olabilir, sinema da olabilir. Bir şeylerle uğraşmak, bir şeylerle hemdem olmak, o zaman işte kafa, madde içmeyi aramaz.” (K4, 33y).

“Allah dışında hiçbir sosyal destek almadım ya, öyle diyeyim size. Ondan sonra zaten Allah sayesinde zaten bütün arkadaşlarımla, dostlarımla, aileme tekrar aile olabildim, dostlarıma tekrar arkadaş olabildim. Öyle yani. Sadece Allah.” (K6, 28y)

Öte yandan spor, egzersiz yapma, duş alma gibi meşguliyetlerin de fiziksel ve ruhsal olarak bireye enerji verdiği, odaklanma ve dayanıklılık kazandırdığı ve böylelikle stratejilerin madde kullanımına engel olduğu belirtilmektedir.

“Mesela şu an benim canım madde çekti diyelim. O yola gitmeden ben kendimi spor salonuna atıyordum. Spor salonunda iyi bir spor yapıyordum ağır bir şekilde. Ondan sonra duşumu alıp dışarı çıkıyordum. Kendimi bebek gibi hissediyordum. O zaman madde gelmiyor aklıma” (K5).

“Ben her zaman kendimi spora verdim. Ne zaman bırakmayı düşündüğümde kendimi spora verdim. Ve spor beni uzak tuttu uyuşturucudan ve Allah'a inanmak. Bu ikisi sadece benim kanaatim. Benim denediğimle bu ikisi. İki yol sadece uzak tutuyor.” (K5, 23y).

İnanç ve sporun birleşiminin, bireyin hem beden hem de ruhen bağımlılığın etkilerinden uzaklaşmasına yardımcı olduğu görülmektedir. Bu iki faktör, bir bireyin yaşamındaki dönüşümü teşvik ederek ona sağlam bir temel ve rehberlik sunabilmektedir. Ayrıca bağımlılıkla mücadelede etkili bir diğer yöntem, bireyin sosyal ve aktif bir yaşantıya sahip olmasıdır. Aktif ve sosyal bir çevre imkânı sunan bazı sivil toplum kuruluşlarının tedavi merkezleri, bireyin uyuşturucu ya da bağımlılık yapan diğer maddelere yönelimini engelleyebilmesinde etkili olmaktadır.

“Buradaki fark burada sürekli sosyal bir hayatın içerisinde. Etrafındaki insanlar seni anlayabiliyor. Yeri geliyor, atölyeye gidiyorsun. Ne bileyim makinelerle uğraşıyorsun, ağaç kesiyorsun, fidan dikiyorsun. Yeri geliyor mutfakta çorba yapıyorum. Şimdi pilav yapmaya gideceğim. Ağıra gidiyorum, süt sağlıyorum. Sürekli bir aktiflik olduğu için aklıma uyuşturucu gelmiyor.” (K9, 26y).

Özellikle, benzer sorunları yaşamış ya da bu sorunları aşmış kişilerle bir arada olmak, bireyin duygusal yükünü hafifletmiş ve ona destek olmuştur.

3.4.2. Olumsuz Sonuçlanan Alternatif Yöntemler

Birçok katılımcı maddeyi bırakmak amacıyla farklı yollar denemiş ama başarılı olamamıştır. Sekiz defa AMATEM'e yatan ve dört kere çip tedavisine başvuran K4, bu tedavi yöntemlerine olan umudunu ve inancını kaybetmiş gibi görünmektedir.

“Sekiz kere AMATEM'e yattım. Dört kere çip bağlattım. Yani son teknoloji niyeyse hep ona yöneldim. Hep. Önce ilaç dediler yöneldik. Sonra dediler ki çip çıktı. Çip bağlayalım. Tamam dedim çipte bağlayalım. Ama hiçbirinde bir fayda göremedim” (K4, 33y).

Bazı katılımcılar ise alternatif bir yöntem olarak bilinen çip takmanın tedavi için etkili olmadığını belirtmiştir.

“Bizim burada Fatihteki hastanede bir tedavi var. Çip tedavisi. Benim eski eşimin abileri, kardeşleri eroin kullanıyordu. Bunlar ameliyatla mideye çip taktırıyordu. Diyordum ki yok abi buna gerek yok. Sen şimdi yataklara bağlı kalacaksın. Bunu yapma. Bu seni psikolojik olarak da etkiler. Hayır enişte diyordu. Onu mideye yerleştirdince bir daha içme isteği olmuyor diyordu. Keşke öyle bir ilaç olsa da herkesin midesine çip takılsa inşallah buna inanyorsan dedim yap. O arkadaş da biraz ısrarcı oldum. Kabul etmedi. Bir sene sonra hatta hastaneden çıktı. İkinci ya da üçüncü günü tekrar içmiş, tekrar da almış demiş bir bakayım canım çekecek mi acaba içmiş. İçerken falan midesi bulanmamış. İçmeye devam etmiş.”

K5 “Maddeden kaçıp alkole gittim” şeklindeki ifadesiyle tedavi yerine alkol kullanım ile yer değiştirdiğini ifade etmektedir. K1, biorezonans yöntemini denemiş fakat olumlu bir yanıt alamadığını “Onun dışında biorezonans denedik. Yine bir etki almadık” şeklinde ifade etmiştir. Diğer bir katılımcı kendini eve kapatarak, kimseyle görüşmeyerek ilaçsız tedavisini uygulamaya çalışmış fakat istediği sonucu alamamıştır.

“Kendimi eve kapatıyordum. Depresyon halini yaşıyordum. 2-3 ay depresyondan çıkamıyordum. Uyuşturucuyu bırakıyordum ama hayata yine adapte olamıyordum. Tekrardan başlama sebebim de ben uyuşturucuyu bıraktıktan sonra yine hiçbir şey hayatımda değişmiyor. Bir uğraş verecek hiçbir şey bulamıyorum kendimi. Hiçbir şeyden keyif alamıyorum. Yatakta uyuyorum. Telefonda takılıyorum.” (K1, 28y)

Evden çıkmamak kişiyi daha çok depresyona sürükleyerek tedavi sürecini sekteye uğratmıştır. K9 ise, psikolojik tedavinin kendisini iyi hissettirdiğini belirtirken bağımlılık tedavisi bağlamında bir işe yaramadığını tekrar içmeye başladığını ifade ederek psikolojik tedavinin madde bağımlılığı konusunda tek başına işe yaramadığını öne sürmektedir.

“Psikolojik tedaviye de gidiyordum Kayseri’de. Psikolojik tedavi görüyordum. Bir tane bayan vardı. İsmi getiremedim. Bir ablam beni arabayla götürüyordu. Ben onunla sürekli konuşup çıkıyordum. 1 ay 28 gün psikolojik tedavi gördüm. O biraz iyi geldi bana. Ama şimdi şöyle bir durum var. Psikolojik tedavi aldıktan sonra tekrar içmeye başlıyordum. Tamam güzel konuşuyordu sıkıntı yok ama tekrar içmeye başlıyordum.” (K9, 26y)

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Madde bağımlılığı, bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal hayatlarını ciddi bir şekilde etkileyen karmaşık bir durumdur. Madde bağımlılığıyla mücadelede farklı tedavi yaklaşımları bulunmaktadır. Madde bağımlılığı tedavisinde ilaç kullanımı, son yıllarda hem tıbbi topluluk hem de hastalar arasında ciddi bir tartışma konusu olmuştur. Bu tartışmanın temelinde, ilaçlı tedavinin bireylerde yeni bir bağımlılığa yol açıp açmadığı ve ilaçların bireyin günlük yaşantısını etkileyip etkilemediği sorusu yatmaktadır. Literatürde, madde bağımlılığı tedavisinde medikal tedavinin reddi konusunda sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu durum, araştırma alanındaki önemli bir boşluğu vurgulamaktadır. Bu bakımdan bu çalışmada madde bağımlısı bireylerin ilaçlı/medikal tedaviyi reddetmelerini etkileyen faktörler, ilaçsız tedaviye yönelim gerekçeleri ve alternatif tedavi yöntemlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma, madde kullanıcılarının ilaç tedavisini reddetmelerinin arkasındaki nedeni anlayarak madde bağımlılığı tedavisinde kullanılan yöntemlerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi adına önem taşımaktadır.

Görüşmeler sonucunda, katılımcılar arasında medikal tedavinin reddinin çeşitli nedenlere dayandığı görülmüştür. Bu nedenler arasında, genellikle AMATEM gibi yerlerde ilaçlı tedavinin bireyin günlük rutinini ve motivasyonunu olumsuz yönde etkilediği; ilaçların uykusuzluk, yorgunluk ve isteksizlik gibi yan etkilere neden olduğu ve bu yan etkilerin katılımcının işe gitmesini, günlük aktivitelere katılmasını ve sosyal yaşantısını sürdürmesini engellediği görülmüştür. Akbaş ve Mutlu’nun (2016) çalışmasında da AMATEM’lerin madde bağımlılığı tedavisinde kısmen eksik kaldığı, uyku sürecini olumsuz etkilediği ve sosyal bağlamda kişinin bağımlılığı bırakmada motive etmediği vurgulanmıştır. Ayrıca bağımlılık için mevcut tedavilerin genellikle yetersiz olduğu da ileri sürülmektedir (Liu vd., 2021). Öte yandan ilaçlı tedavinin reddi, bireyleri ilaçsız tedavi yöntemlerine yönlendirmektedir. Turan (2020) tarafından yapılan çalışmada, Türkiye’de alkol ve madde kullanım bozukluğu tanı kriterlerini karşılayan 103 bireyden %33’ünün ilaç dışı tedavi arayışında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ilaçsız tedavi için maneviyat, çip, spor ve egzersiz yapma, sosyal ortamlarda bulunma gibi yöntemlerin etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Çalışmanın bulguları ilaca alternatif tedavi yollarının denenmesi ve etkisi, ilaç tedavisine dair inançlar, duygular ve etkisi, ilaç reddini etkileyen faktörler ve ilaçsız tedavi süreci ve işlevsellik olmak üzere 4 boyut üzerinden ele alınmıştır. Elde edilen 4 boyut birbiriyle ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda tüm bulgular medikal tedavinin reddinin farklı boyutlardan ele almamıza olanak sağlamaktadır. Bu bulgular, madde bağımlılığı tedavisinde medikal yaklaşımın potansiyel sınırlamalarını ve hastaların tedaviye olan tutumunu anlamamıza yardımcı olmaktadır.

İlk olarak, ilaç reddini etkileyen faktörlere baktığımızda ilaç sektörüne dair olumsuz tutum, ilacın yan etkileri ve ilacın bağımlılığa neden olması alt başlıklarında konu şekillenmektedir. Yapraklı (2022) çalışmasında doktor, eczacı ve hasta arasında ilaca olan güvenin sorgulandığı sürece odaklanmıştır. İlaça karşı güven eksikliğinin, ilaç üretimi, son kullanım tarihi ve ücret gibi faktörlerden kaynaklandığı belirtilmektedir. Üretici firmaların doktor ve eczacıları etkileme çabaları, tedavide güveni zedelemekte ve bu güven eksikliğinin, tedavi sürecinde önemli bir etkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmaların ilaca karşı duyulan güveni arttırmaya yönelik olması göz önünde bulundurulması gereken konulardandır.

Bunun yanı sıra ilaçların yan etkilerine karşı katılımcıların serzenişleri ilaç reddi nedenleri bağlamında dikkat çekici faktörlerdendir. Literatürde yer alan bilgiler ışığında madde bağımlılığı tedavisinde kullanılan yaygın ilaçlardan Suboxone ve Metadon’un etkili tedavi yöntemlerinden biri olduğu öne sürülmüştür (Çakıcı vd., 2019).

Metadon Türkiye’de satışı yasal olmayan ve madde kullanıcıları tarafından sokaktan, madde satıcıları aracılığıyla erişilen opiyat türevi ilaç türüdür. Ayrıca, Nunes vd. (2020) çalışmasında, bu ilaçların faydaları olduğu kadar risklerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği ve bu ilaçların işe yaramadığına ilişkin tutumlarında belirtildiği görülmektedir. Morin (2007)’de benzer şekilde bu ilaçların, kötüye kullanım potansiyellerinin yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda bu tip ilaçların hastaların sağlık durumu ve ilaca erişim gibi önemli faktörleri gözden geçirildikten sonra bireysel bazda verilmesi tavsiye edilmektedir (Peddicord & Bush, 2015). Katılımcıların sıklıkla dile getirdiği yan etkiler, sadece fiziksel sağlıklarını değil, aynı zamanda ruh sağlıklarını da olumsuz etkilemektedir. En çok ifade edilen problemler arasında iştah kaybı, uykusuzluk ya da aşırı uyuma isteği ve depresif ruh hali bulunmakta; bu faktörler, günlük yaşamı sürdürmekte büyük zorluklar yaratmaktadır. Danışmaz Sevin ve Erbay (2019) tarafından gerçekleştirilen nitel bir çalışmada, ilaç kullanımını madde kullanımına benzer şekilde deneyimleyen katılımcıların karşılaştığı zorluklar, akılcı tedavi yöntemlerine olan ilgiyi artıran önemli faktörler arasında yer alıyor. Bu durum, madde ve ilaç kullanımını arasında benzerliklerin, tedavi yaklaşımlarını etkileyebileceğini göstermektedir.

Önemli faktörlerden bir diğeri kişinin ilaca bağımlılık geliştireceğine dair inançlarının olmasıdır. Benzer şekilde diğer bir çalışmada, kişilerin tedavi sürecinde kullandıkları ikame tedavi ilaçlarının bağımlılık oluşturma potansiyeli sık sık vurgulanmış ve bu ilaçların madde kullanan bireyler arasında büyük öneme sahip olduğu dile getirilmiştir (Danışmaz Sevin & Erbay, 2019). İkame ilaçların bağımlılık yapıyor olması ilaca olan güveni ve inancı zedelemekte ve kişiyi akılcı tedavi yöntemleri arayışına sürüklemektedir. Bununla birlikte, aynı çalışmada AMATEM’in de madde bağımlısı bireylerin hayatlarında bir tür bağımlılık yarattığına dikkat çekilmiştir. Bu çalışmaya göre, AMATEM, tedavi sürecinde bir tür hizmete olan bağımlılığa dönüşmektedir. Bu durumun nedenleri, taburcu olduktan sonra madde kullanımıyla ilgili kendilerine güvenlerinin olmaması ve ailesi ve sosyal çevresi tarafından dışlanan bireylerin AMATEM’i bir sığınak olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Öte yandan, opiyat bağımlısı olan ve ilaca dayalı tedaviye (yani idame tedavisine) dahil olmamaya karar veren birçok kişi de vardır (Cumberbatch vd., 2004). Madde bağımlılığı tedavisinden sonraki süreçte bir başka bağımlılık geliştirme yatınlığı kimyasal ve psikolojik bir yatınlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bağımlılık geliştirilmesine yatın olma faktörü sadece ilaç kullanımında değil ilaç kullanılan tedavi merkezlerine de bağımlılık geliştirilmesi riskini artırmaktadır. Yapılan çalışmalar kişilerin madde bağımlılığında tam anlamıyla kurtulabilmeleri üzerinde durulmasını amaçlayarak tedavi sonrası bir başka bağımlılığın geliştirilmesinin önlenmesi madde bağımlılığı tedavisinde kat edilmesi gereken gelişmelerde öncelikli hedefler arasında yer almaktadır.

Katılımcıların tamamına yakını ilaçsız tedaviyi tercih etmesi ve ilaçsız tedavinin daha etkili olduğunu ifade etmesi görüşmeler bağlamında dikkat çekici noktalardandır. Turan (2020) tarafından yapılan çalışmada bireylerin bağımlılıkla alakalı yardım aldıkları kaynaklar arasında ilk kaynağın AMATEM, ikinci sırada aile akrabalarının ve üçüncü sırada ise tıbbi ilaçların yer aldığı görülmektedir. En az oranda başvurdukları kaynak ise ilaç dışı tedavi yöntemleri olduğu vurgulanmıştır. İlaç dışı tedavi yöntemleri bireyin kendi kendine baş etme stratejisi oluşturmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı zor bir süreç olarak görülse de sosyal destek ağları kişinin tedavisinde önemli bir rolü vardır (Acar vd., 2022).

Görüşmelerde yer alan ilaçlı tedavi sürecinde oldukça zorlanan ve kişiyi işlevsiz bırakan bir duruma soktuğunu belirten katılımcılar ilaçsız tedavinin başta zorlayıcı etkileri olsa da ilerleyen zamanlarda normal hayata adapte olma konusunda yarar sağladığının altını sıklıkla çizmişlerdir. Bir başka araştırma bu temayı destekler niteliktedir. Katılımcılar, araştırmaya göre tedavi sürecinin başlangıcında yoksunluk belirtilerinin neden olduğu zorluklar sebebiyle boş zaman aktivitelerine aktif olarak katılmadıklarını ve özellikle aktif katılım gerektiren etkinlikleri gerçekleştirmekte zorlandıklarını belirtmişlerdir. Yoksunluk belirtilerinin hafiflediği dönemde ise, tedavi merkezinde tatmin edici düzeyde boş zaman etkinliklerinin olmamasından dolayı, katılımcıların aktif boş zaman aktivitelerini pasif etkinliklere tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle, tedavi sürecindeki bireylerin aktif ve pasif boş zaman aktiviteleriyle zamanlarının çoğunu geçirdiği durumda, sürecin daha kolay atlatılabileceği düşünülmektedir (Ertüzün vd., 2016).

İlaç tedavisinin reddinde ilaç hakkında geliştirilen önyargılar, duyular ve inançlar, görüşmeler bağlamında, ilaçlı tedavi reddinde sıklıkla öne çıkan faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların arkadaş çevresinde ilaçlı tedavi sonrası deneyimlenen olumsuz sonuçlar ve bunun kişiden kişiye aktarılması ilaçlı tedaviye olan güveni olumsuz yönde etkilemektedir. Literatürde madde bağımlılığında kullanılan ilaçlara yönelik güvensizlik ve olumsuz inançlarla ilgili çalışmaların sınırlılığı bu konuyu incelememiz konusunda engel teşkil etmektedir. Ancak ilaçlı ve ilaçsız tedavi algısı ile alakalı Cumberbatch vd. (2004) iki farklı grup ile yapılan çalışmada, ilaçsız tedavinin psikososyal sorunlar nedeniyle riskli olduğu algısı özellikle gençlerde yoğun olarak görülmektedir.

İlaçlı tedavinin reddedilmesi bağlamında katılımcılar, maneviyat ve inanç ağırlıklı tedavi yöntemlerine dikkat çekmiş ve akılcı tedavi yöntemlerinin arayışına girmişlerdir. Kendi kendine bağımlılıktan kurtulma da çoğunlukla tinselliğin/manevi eğilimlerin önemli bir baş etme tutumu olduğu farklı çalışmalarda da belirtilmektedir (Arevalo vd., 2008). Birçok çalışmada, genel nüfus arasında madde kullanımının önlenmesi ve bağımlı bireylerde

kullanımın azaltılmasında dini temelli yaklaşımların oldukça etkili olduğu tespit edilmiştir (Grim & Grim, 2019; Van der Meer Sanchez & Nappo, 2008). Gürsu'nun (2017) çalışmasında olduğu gibi, maneviyat eğitiminin ön plana çıkarıldığı sivil toplum kuruluşları tarafından madde bağımlılığı ile mücadele programlarının toplumsal bilinçlenme ve destek sağlanması nedeniyle hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Konu ile alakalı yapılan araştırmalarda Tanrı ile bağlanma figürünün ruhsal açıdan iyi olma ile ilişkili olduğu, kişinin Tanrı tarafından korunduğu düşüncesinin, rahatlatıcı etkisinin bulunabileceği gösterilmiştir (Flannelly, 2008). Bunlardan bazıları bağımlılıktan kurtulma sürecini olumlu etkilerken bazı yöntemler ise süreci olumsuz yönde etkileyerek farklı bağımlılıklar riski oluşturmuştur. Madde bağımlılığı sadece tıbbi yöntemlerle tedavi edilecek bir bozukluk değildir. Kişinin biyopsikososyal faktörlerini göz önünde bulundurarak disiplinler arası bir uygulamanın gerçekleştirilmesi tedavi sürecinin olumlu sonuçlanmasında önemli bir etken olduğu belirtilmektedir (Akıncı, 2017). Bununla birlikte sağlıklı başa çıkma stratejilerinden sayılan egzersiz yapmak Demirdel vd. (2021) tarafından önleyici stratejiler arasında sayılmaktadır. Çalışmada çeşitli egzersizlerin sağlıklı yaşam koşullarını sağlayacağı savunulurken aynı zamanda tedavi bağlamında kolay erişilebilir olması, yan etkilerinin olmaması, düşük maliyetli olmasıyla işlevselliğine dikkat çekilmektedir.

Sonuç olarak, madde kullanımı tedavisinde ilaç tedavisinin reddi bireylerin tedavi süreçleri noktasında önem arz etmektedir. Araştırma madde bağımlılığı tedavisinde ilaç tedavisinin reddedilmesinin nedenlerini derinlemesine inceleyerek madde bağımlılığının daha etkili ve sürdürülebilir ve hastaya uyumunun artırılması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca madde kullanımı tedavisinde ilaç tedavisinin reddi, tedavi sürecinin başarısı için kritik bir faktördür. Bu bağlamda uzmanlar, bireylerin ilaç tedavisine karşı tutumlarını anlamak ve bu tutumları tedavi planlamasına entegre etmek için daha kapsamlı bir yaklaşım benimsemelidir. Ayrıca, hastaların tedaviye uyumunu artırmak ve daha sürdürülebilir sonuçlar elde etmek için, ilaç tedavisine alternatif yöntemler ve kişiye özgü tedavi stratejileri geliştirilmelidir. Aynı zamanda bu çalışmanın literatürdeki boşluğu doldurması ve ileriki çalışmalara temel oluşturması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acar, B., Yaman, Ö., Çakır, G., & Karaköse Ş. (2022). Alkol ve madde bağımlısı bireylerin tedavi süreçlerinde ve motivasyonlarında sosyal destek sistemlerinin etkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(4), 452-463.
- Acar, S., & Şaşman Kaylı, D. (2021). An analysis about studies conducted on addiction field with methods of qualitative and mixed patterns in Turkey. *Cyprus Turkish Journal of Psychiatry & Psychology*, 3(1), 37-47.
- Akbaş, G. E., & Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 27(1), 101-122.
- Akıncı, H. (2017). *Madde bağımlılığı ve manevi destek*. (Yüksek Lisans Tezi) Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova, Türkiye.
- Altuntaş, M., Öztürk, E., & Arıkm, S. (2019). Madde Bağımlılığı tedavisinde manevi desteğin ekip çalışması ile yürütülmesi. *The Journal of Social Science (TJSS)*, 3(3), 195-207.
- Arevalo, S., Prado, G., & Amaro, H. (2008). Spirituality, sense of coherence, and coping responses in women receiving treatment for alcohol and drug addiction. *Eval Program Plann*, 31(1), 113-123.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Beggi, B., & Aşık, Z. (2019). Aile hekimliği polikliniğine başvuran hastaların akılcı ilaç kullanımı yönünden değerlendirilmesi. *Ankara Medical Journal*, 19(2), 251-260. <http://doi.org/10.17098/amj.582021>
- Creswell, J. W. (2021). *Nitel araştırma yöntemleri beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve nitel araştırma deseni* (6.baskı) [3rd ed.], (M.Bütün & S.B.Demir, Çev. Ed.). Siyasal Kitabevi.
- Cumberbath, Z., vd. (2004). Comparative drug use and psychosocial profiles of opioid dependents applying for medication versus medication-free treatment. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 30(2), 237-49. <https://doi.org/10.1081/ADA-120037376>.
- Çakıcı, M., Damla, A., Gökyiğit, A. (2019). Opioid bağımlılığının tedavisinde metadon ve buprenorfin'in etkinliği: Hangisini kullanalım. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(3), 194-199
- Danışmaz Sevin, M., & Erbay, E. (2019). AMATEM'de İkinci kez tedavi gören madde bağımlılarının madde kullanımına ilişkin yaşam deneyimleri. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 6, 689-714. <http://dx.doi.org/10.15805/addicta.2019.6.3.0059>

- Demirdel, E., Aşkın, B. G., Çıtlak, B., & Zorlu, F. Z. (2021). Madde bağımlılığı tedavisinde egzersiz. *Türkiye Sağlık Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 52-62.
- Eddy, N. B., Halbach, H., Isbell, H., & Seevers, M. H. (1965). Drug dependence: Its significance and characteristics. *Bulletin of the World Health Organization*, 32(5), 721-733.
- Erbay, E., Oğuz, N., Yıldırım, B., & Fırat, E. (2016). Alkol ve madde bağımlılığı olan bireylerin başa çıkma tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20(3), 597-609.
- Ercan, F. Z., Afyonoğlu, M. F., Özdemir, H. (2017). *Madde Bağımlılığı Rehabilitasyon Modelleri*. (Editör; Erdağı B), Current Debates in Philosophy & Psychology. IJOPEC Publication.
- Ertüzün, E., Koçak Uyaroğlu, A., Demirel, B., & Koçak, E. (2016). Boş zaman aktivitelerinin madde bağımlılığı sürecindeki rolüne ilişkin nitel bir çalışma. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe Üniversitesi*, 27(2), 49-58. <https://doi.org/10.17644/sbd.255151>.
- Erükçü Akbaş, G., & Mutlu, E. (2016). Madde bağımlılığı tedavisi gören kişilerin bağımlılık ve tedavi deneyimleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 101-122.
- Flannely Kevin, J. et al. (2008). Beliefs about life-after-death, psychiatric symptomatology and cognitive theories of psychopathology. *Journal of Psychology and Theology*, 36, 94-103.
- Gürsü, O. (2017). Madde bağımlılığı ve din: Higeç örneği. *Addicta The Turkish Journal On Addictions*, 5(1), 37-54.
- IHME. (2021). Global burden of disease. <http://www.healthdata.org/gbd/about>
- Krentzman, A. R. (2012). Review of the application of positive psychology to substance use, addiction, and recovery research. *Psychol Addict Behav*, 27(1), 151-165.
- Liu, et al. (2021). Editorial: Neurobiological Biomarkers for developing novel treatments of substance and non-substance addiction. *Psychiatry* 12, 811032. <http://doi.org.10.3389/fpsyt.2021.811032>.
- Marlatt, G. A., Donovan, D. M. (2008). *Relapse prevention maintenance strategies in the treatment of addictive behaviors*. 2. Edition. The Guilford Press
- McLellan, A. T., Luborsky, L., O'Brien, C. P., Woody, G. E., & Druley, K. A. (1982). Is treatment for substance abuse effective? *JAMA*, 247(10), 1423-1428. <http://doi.org/10.1001/jama.1982.03320350027022>.
- Morin, A. K. (2007). Possible intranasal quetiapine misuse. *American Journal of Health-System Pharmacy*, 64(7), 723-725, <https://dx.doi.org/10.2146/ajhp060226>.
- Morrison, J. (2016). *DSM'i kolaylaştıran klinisyenler için tanı rehberi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Ögel, K. (2010). Sigara, alkol ve madde kullanım bozuklukları: Tanı, tedavi ve önleme. Yeniden Yayınları.
- Nunes, E. V., Kunz, K., Galanter, M., O'connor, P. G. (2020). Addiction psychiatry and addiction medicine: The evolution of addiction physician specialists. *Am J Addict*, 29(5), 390-400.
- Olçay, G. U. (2016). *Alkol ve madde bağımlılığı tedavisi gören bireylerde algılanan sosyal destek ve umutsuzluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Haliç Üniversitesi.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, F. C. (2023). Uyuşturucu madde bağımlılığı ve türkiye'de uyuşturucu madde kullanımının incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Dergisi*, 47(3), 1071-1083.
- Peddicord, A. N., & Bush, C. (2015). A comparison of suboxone and methadone in the treatment of opiate addiction. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 6(04).
- Ryan, R. M., Plant, R. W., & O'Malley, S. (1995). Initial motivations for alcohol treatment: relations with patient characteristics. *Treatment Involvement, and Dropout. Addict Behav*, 20(3), 279-297.
- Sandelowski, M. (2004). Using qualitative research. *Qualitative Health Research*, 14(10), 1366-1386.
- Savaşan A. (2010). Bağımlılığı olan hastalarda servis ortamı ve tedavi motivasyonu ilişkisinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 13(3), 119-126.
- Tekin, H. H., & Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *Istanbul University Journal of Sociology*, 3(13), 101-116.

- Tosun, M. (Mart, 2008). *Madde bağımlılığına genel bakış*. Türkiye’de Sık Karşılaşılan Psikiyatrik Hastalıklar, [Sempozyum dizisi], No: 62, ss. 201-220.
- Turan, D. Ç. (2020). *Alkol-Madde kullanım bozukluğu olan bireylerde ilaç dışı tedavi arayışları ve ilişkili etmenler* (Uzmanlık Tezi). Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Türkiye.
- Van der Meer Sanchez, Z., & Nappo, S. A. (2008). Religious treatments for drug addiction: An exploratory study in Brazil. *Soc Sci Med*, 67(4), 638-646. <http://doi.org/10.1016/j.socscimed.2008.04.009>.
- West, W. (2001). Beyond grounded theory: The use of a heuristic approach to qualitative research. *Counselling and Psychotherapy Research*, 1(2), 126-131.
- Whelan, P. J., & Remski, K. (2012). Buprenorphine vs methadone treatment: A review of evidence in both developed and developing worlds. *J Neurosci*, 3(1), 45-50.
- Yapraklı, E. M. (2002). *İlaç pazarlamasında problemler* [Yüksek Lisans Tezi], İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Yılmaz, K., & Şahin, T. (2016). Eğitim fakültelerindeki araştırma görevlilerinin mesleki deneyimlerinin incelenmesi: araştırma görevlisi olmanın anlamına ilişkin fenomenolojik bir çalışma. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 44(44), 143-168.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Araştırmanın etik kurul izni, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu Başkanlığı tarafından 12.09.2023 tarihinde verilen 2023/288 karar numaralı belge ile sağlanmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Bütün yazarların araştırmaya katkı oranı eşit düzeydedir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 19.02.2024
Kabul Tarihi : 14.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1440046>

BİTLİSLİ HALK ŞAİRİ DEMİRCİ NAIM VE ŞİİRLERİ ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Canser KARDAŞ¹

ÖZ

Tarihin farklı dönemlerinde çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapan Bitlis, belli düzeyde yazılı kültürün hâkim olduğu bir mekân olmuştur. Şehir yüzyıllarca önemini koruyarak farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında Bitlis'te çok sayıda şair, tarihçi, devlet adamı ve edebiyatçı yetişmiştir. Şehrin önemli ailelerinden Şerefhanogullarına mensup olan Mahmut Naim Şerefhanoglu 1913 yılında Bitlis'te doğmuştur. Demirci Naim adıyla tanınan halk şairi şehrin 20. yüzyılın önemli şairleri arasında yer almaktadır. 15 Nisan 1971 yılında memleketi Bitlis'te vefat eden şairin şiirlerinin bir kısmını oğlu Servet Şerefhanoglu "Şair Demirci Naim'den Kıvılcımlar" adıyla yayınlamıştır. Çalışmada, şairin hayatı ve edebî kişiliği şiirlerinden örneklerle hem şekil hem de muhteva açısından incelenmiştir. Şair hem aruz hem de hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır. Ancak çalışmamızda sadece hece ölçüsüyle yazdığı şiirler dikkate alınmış ve çeşitli değerlendirilmeler yapılmıştır. Âşıklık gelenekleri açısından Demirci Naim'in sahip olduğu özellikler incelendiğinde onun halk şairi olarak kabul edilmesinin gerektiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şair Demirci Naim, Halk Şairi, Âşık, Bitlis

¹ Doç. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, kardascanser@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-8557-8706>

Article Type : Research Article
Date Received : 19.02.2024
Date Accepted : 14.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1440046>

EVALUATIONS ON THE FOLK POET FROM BITLIS DEMIRCI NAIM AND HIS POEMS

Canser KARDAŞ¹

ABSTRACT

Bitlis, which hosted various civilizations in different periods of history, has been a place where written culture prevailed at a certain level. The city has maintained its importance for centuries and hosted different civilizations. From this perspective, many poets, historians, politician and literary figures were raised in Bitlis. Mahmut Naim Şerefhanoglu, a member of the Şerefhanogulları family, one of the important families of the city, was born in Bitlis in 1913. The folk poet, known under the pseudonym Demirci Naim, is among the city's important poets of the 20th century. Some of the poems of the poet, who died in his hometown Bitlis on April 15, 1971, were published by his son Servet Şerefhanoglu under the title "Sparks from the Poet Demirci Naim". In this study, the poet's life and literary personality are analyzed in terms of both form and content with examples from his poems. The poet wrote poems in both aruz and syllabic meter. However, in our study, only the poems he wrote in syllabic meter were taken into consideration and various evaluations were made. When the characteristics of Demirci Naim were examined in terms of minstrelsy traditions, it was concluded that he should be accepted as a folk poet.

Keywords: Poet Demirci Naim, Folk Poet, Minstrel, Bitlis

¹ Assoc. Prof., Muş Alparslan University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, University, kardascanser@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8557-8706>

1. GİRİŞ

Demirci Naim, tarihî bir kimliğe sahip olan Bitlis şehrinin yetiştirdiği ancak fazla tanınmayan önemli halk şairlerindedir. Bitlis'in en köklü ailelerinden biri olan Şerefhanogullarına mensuptur. 1913 yılında Bitlis'te doğan şair askerlik gibi zorunlu hâller dışında ömrünün tamamını Bitlis'te geçirmiştir. Oğlu Servet Şerefhanoglu'nun¹ belirttiğine göre Bey ailelerine mensup olup ailelerine ait yaklaşık 400 yıl geriye giden bir şecereleri bulunmaktadır. Bitlis merkez Hersan Mahallesi, Kurubulak'ta doğmuş olan şair, tüm yaşamını burada sürdürmüştür. Şair, bir evlilik yapmış ve bu evlilikten yedi çocuğu olmuştur. Küçüklüğünde babasının yanında demircilik mesleğini öğrenmiştir. Ellili yaşlarına kadar devam ettiği bu meslek geçimine yetmediğinden Bitlis'te Tekel tütün fabrikasında çalışmış ve buradan emekli olmuştur.

Emekliliğinden sonra da asıl mesleği olan demirciliğe sağlığı el verdiği ölçüde devam etmiştir. Bu mesleği ölümüne kadar sürdürmüş ancak ailesinden hiç kimse mesleği devam ettirmemiştir. Yaşlandığını ve artık pek çok şeye katlanamadığını ve gençliğin geride kaldığını ömrünün son yıllarında yazdığı şiirlerinde farklı şekillerde dile getirmiştir.

1971 yılında hastalığı sebebiyle Bitlis Devlet Hastanesi'ne yatırılır ve uzun süre komada kalır. Komadayken onun tedavisiyle özel olarak ilgilenen Bitlis Devlet Hastanesi baştabibi Bitlisli Cevdet Geboloğlu'na şükranlarını yine şiir aracılığıyla dile getirir. Hem teşekkürlerini hem de Bitlisli olduğunu ve Bitlis kimliğini bu şiir vesilesiyle dillendirmektedir:

...
*Komada kalmıştım bir nice günler
 Gitti de gelmesin o fena anlar
 Kurtardı verdiğin iğne dermanı
 İmdada yetiştin sen Hızır gibi*

*Bu hasta günlerim, geçirdi acı
 Tedavi eyledin, verdin ilacı
 Topyekün ailem sana duacı
 İmdada yetiştin sen Hızır gibi*

...
*Naim'in hayr dua daima yâri
 Tuttuğun her işte eyle muradı
 Bitlis'in eşrâfi, âsil evladı
 İmdada yetiştin, sen Hızır gibi (Şerefhanoglu, s.251)*

Şair Demirci Naim, 14 Nisan 1971 tarihinde memleketi Bitlis'teki evinde vefat eder. Şehrin günlük gazetesi *Bitlis Birlik*, şairin vefat haberini 15.04.1971 tarihli sayısında “*Uzun Yıllar mahalli gazetelerimize şiir yazan halk şairimiz Naim Şerefhan “DEMİRCİ” muzdarip olduğu hastalıktan kurtulmuş ve dün gece evinde hakkın rahmetine kavuşmuştur. Merhuma tanrıdan affı, mağfiret kederli ailesine başsağlığı dileriz. Şairin son kez gazetemize yazmış olduğu şiirini hatırasına binaen bir kez daha yayınlıyoruz.*” şeklinde duyurmuş ve “*Hakkın Kudreti*” adlı şiirini de yeniden yayımlamıştır.

Üzerinde yazıldığı tarih belirtilmemişse bile rahatsızlandığı dönemde yazdığını düşündüğümüz “*Kara Toprak*” başlıklı şiirinde dünyanın acımasızlığını, vaktini dolduranın gittiğini dile getirir ve toprağın dili olsa da kimlerin gelip gittiğini öğrenmeyi diler:

...
*Dünyaya ün salan şanlı serverler
 N'eyledin, ne oldu kahraman erler
 O nazik, nazenin huri, dilberler
 Var ise lisanın say kara toprak (Şerefhanoglu, 2011, s. 257)*

Âşık edebiyatı mensupları ozan, âşık, badeli âşık, çöğür şairi, saz şairi, kalem şairi, hak şairi, meydan şairi, halk şairi gibi kavramlarla tanımlanmaktadırlar. Tüm bu kavramlar arasında küçük farklılıklar olsa da esas olarak icra bakımından sözlü kültür taşıyıcısı konumundadırlar. Saz çalamayan ancak geleneğin diğer uygulamalarına uyan âşıkları Köprülü ve Sakaoğlu kalem şairi; Oğuz ise halk şairi olarak adlandırmaktadır (Köprülü, 1989; Elçin, 1988; Sakaoğlu, 1985; Boratav, 2013; Oğuz, 1994; Azar, 2007; Alay, 2020). Çalışmada saz çalma dışında âşık

¹ Halk Şairi Naim ile ilgili bilgilerin bir kısmı şairin 80 yaşındaki oğlu Servet Şerefhanoglu ile 28.04.2020 tarihinde yapılan telefon görüşmesi ile elde edilmiştir.

edebiyatının tüm geleneklerini bilen ve uygulayan Şair Demirci Naim'e Halk Şairi Naim demeyi uygun gördük. Çalışmanın adlandırılmasında ve genelinde bu ad kullanılacaktır.

Eğitimiyle ilgili kesin bilgiler olmamakla birlikte oğlundan edindiğimiz bilgilere göre bir süre okula gidip okuma yazmayı öğrendiği biçimindedir. Gençliğinde yeni alfabeyi de kendi imkânlarıyla öğrenmiştir. Eğitimine devam edememesine rağmen şiire merak salmış ve kendi çabasıyla şiirler yazmıştır. Bazı şiirlerinde eğitimini tamamlayamadığını dile getirmiş ve bu duruma hayıflanmıştır:

*Okurum, okurum, aklıma yatmaz
Alfabe dersini bitiremedim
Zihnimde yerleşmiş, bir adım atmaz
Fikrimi maksada yetiremedim (Şerefhanoğlu, 2011, s. 37)*

Çalışmada, Halk Şairi Demirci Naim'in oğlu Servet Şerefhanoğlu'nun Hoşgörü yayınlarından 2011 yılında “Şair Demirci Naim'den Kıvılcımlar” adıyla yayımladığı kitap esas alınmıştır. Şairin hayatı, edebi kişiliği, şiirlerinden örneklerle hem şekil hem de muhteva açısından incelenmeye çalışılmıştır.

Şair, tüm şiirlerinde ismi olan “Naim”i mahlas olarak kullanmıştır. Mahlasını bazı şiirlerinde Naim Şerefhanoğlu, Yaşlı Naim, Ben Naim, Şair Naim, Dertli Naim şekillerinde de kullanmıştır. Ancak yerel gazetelerde yer alan şiirlerin altında şiirlere dâhil edilmeden “Demirci” adına da yer vermiştir.

Âşıklık geleneği arasında önemli bir yere sahip olan bade içme motifi pek çok şiirinde karşımıza çıkmaktadır. Şair bazı şiirlerinde pirin elinden bade içtiğini, bazı şiirlerinde ise dost elinde bade içtiğini bildirmektedir. Ancak her hâlükârda bade içerek aşk ateşine düştüğünü ve görünmeyen gördüğünü belirtmektedir. Bade içtiğini bildirdiği şiirlerin hiçbirinde bade içtikten sonra âşık olduğu kişinin ismi geçmemektedir. Dolayısıyla onun bade içişi bir kişiye âşık olma biçiminde değil görülmeyen ancak onu derbeder eden, şiir yazmaya yönlendiren bir âşkadır:

***Bade içtim, can evine işledi**
Halim gören, parmağın dişledi
O yar bana, aşkı nasıl aş'ladı
Ağız mıdır, dudak mıdır, dil midir? (Şerefhanoğlu, 2011, s. 11)*

***Dost elinden dolu bade içmişim**
Dertsiz iken sineme dert katmışım
Bin bir türlü meşakkatı çekmişim
Hale razı oldum, kendim üzmedim (Şerefhanoğlu, 2011, s. 131)*

*Aşka dalan umman olur
Sözü pek hoş derman olur
Tam yetişmiş lokman olur
Bade içen pir elinden (Şerefhanoğlu, 2011, s. 65)*

*Âşık olan candan baştan geçmezse
Kuru lafla cananına kavuşmaz
Pir elinden dolu **bade içmezse**
Ol hakiki sultanına kavuşmaz (Şerefhanoğlu, 2011, s. 51)*

Âşıklık geleneğinin içinde sazın yeri ve işlevleri dikkate alındığında önemli unsurların başında geldiği anlaşılacaktır. Saz, bir âşığa diğer âşıklar karşısında ayrıcalık kazandırmak dışında düşünme payı, dinleyicinin ilgisini çekme ve şiirin türünü belirleme gibi birçok işlev açısından katkı sunmaktadır. Şair Naim saz çalabilen bir âşık olmadığı hâlde şiirlerinde sazdan çokça söz etmiştir. Bazı şiirlerinde ise iyi şiir yazmayı iyi kaval çalmaya benzetmektedir. Şairin saz, rebap ve kaval gibi enstrümanlara sık sık yer vermesi anlatımı güçlendirme amacı taşımaktadır. Dolayısıyla Demirci Naim'in şiirlerinde saz motifi daha çok bir imge olarak yer almakta ve halk şiiriyle ilgisini korumak üzerinedir. Bir âşığın sazsız olamayacağını farklı şiirlerinde dile getirmektedir. Şiirlerinde saza yer verilmiş şekli dikkate alındığında ilk bakışta onun saz çaldığı fikri oluşur ancak farklı örnekler incelendiğinde halk şiirine ilgisinin koruması ve anlatımı güçlendirme üzerine olduğu anlaşılmaktadır:

*Selamlar eylerim hal ehli, size
Eminim âşiksiz, inleyen saza
Edepten anlamaz zırzop, kepaze
Rezalet yaparlar, diye ad olsun (Şerefhanoğlu, 22)*

*İyilik emreder hakkın kitabı
Aleste bezminde içen şarabı
Bahane eylemiş, çengi, rebabı
Alırım sazından, zevk diye diye (Şerefhanoglu, 48)*

*Vur mızrabı, başla saza
Kalp açacak sazın var mı
Bülbül isen gir avaza
Kıymet değer sözün var mı (Şerefhanoglu, 78)*

*Depret canan aşk sazını
İlham sazın tellerinde
Yükselt yanık avazını
Bülbül gönül dallarında (Şerefhanoglu, 94)*

2. SANATI

Halk Şairi Naim'in defterine aldığı 400 şiirden yaklaşık 250 tanesine "Şair Demirci Naim'den Kıvılcımlar" adlı kitapta yer verilmiştir. Eski ve yeni harflerle yazdığı toplam 400 civarında şiiri bulunmaktadır. Şiirlerinde en çok sevgi, dostluk, merhamet, hasret, yurt sevgisi, yiğitlik ve aşk gibi konuları işlemiştir. Hem aruz hem de hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır. Ancak hece ölçüsüyle yazdığı şiirler daha fazla yer almaktadır. Aruz ölçüsüyle kaside, gazel, müstezat ve kıta; hece ölçüsüyle de koşma, destan ve mani şekillerinde şiirler yazmıştır. Naim, bazı gazellere nazireler de yazmıştır. Ayrıca bir gazelinde ebced hesabıyla tarih de düşmüştür. Beyit düzeninde yazdığı şiirlerinin bir kısmına ayrı başlıklar vermemiş müstezat, mersiye, münacat, na'at gibi başlıklar vermeyi tercih etmiştir.

Demirci Naim, aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerinde ağır bir dil kullanmış ancak hece ölçüsüyle yazdıklarında ise dilin sade ve anlaşılır olmasına dikkat etmiştir. Şiirlerinde yer yer Farsça ve Arapça ifadeler de kullanmıştır. Farsça ve Arapça'yı da belli bir düzeye kadar bildiği şiirlerinden anlaşılmaktadır.

Şiirlerinin adlarını çoğunlukla şiirlerinin ayaklarından seçmiş bir kısmını da konuya göre seçmiştir. Maniler için ek bir başlık vermemiş doğrudan maniler veya ramazan manileri şeklinde vermiştir. Şairin edebiyat dünyasından kopuk olmadığı Ziya Paşa'nın ünlü "Terkib-i Bend"ine yazdığı "Eylar Rivayet" ve "İmkânı Yoktur" adlı iki adet nazireden anlaşılmaktadır:

*Ahlâksız ıslah etmenin imkânı yoktur
Kalbi karanın merhameti, vicdanı yoktur
...
Hatır yıkanlar mesleğinde olsa da üstad
Edeb dersinden mahrum olmuş, irfânı yoktur (Şerefhanoglu, 156)*

58 yıllık ömründe çok sayıda şiir yazmasına rağmen farklı şiirlerinde bazen yazmada zorlandığını, yazmanın kolay olmadığını dile getirir. Özellikle de sevdiğine duygularını dile getirecek kadar yazamadığını bunun sebeplerinden birinin de "üstad"ının bulunmayışına bağlar. Yazamama durumunu dile getirirken bile bunu iyi şiir yazarak ortaya koyduğundan, yazamama konusundaki şikâyetlerini aslında yazamamaya değil tevazuya bağlamak gerekir. Sevdiğinin güzelliğini anlatmaya yetecek kadar kelime bulamadığını ve güzelliğinin etkisiyle yazma yetisinin azaldığını söylemektedir. Yârin güzelliğini hakkıyla anlatabilecek ifadelerin bulunmadığını ve hiçbir şiirini ona layık bulmadığını dillendirmektedir. Şair Demirci Naim'in ifadelerine bakıldığında gelenekte yer alan usta-çırak ilişkisinin önemi de anlaşılmaktadır. Yazamama veya yâre layık ifadeleri bulmada çekilen zorluğu da yine üstadının olmayışına bağlamaktadır:

*Bir methiye, yâre yazmak istedim
Yâre lâyıq, yazamadım yazımı
Bir acemi şahsım, yoktur üstadım
Erkânında, diyemedim sözümü (Şerefhanoglu, 2011, s.33)*

*Sukûta kalp oldu işlemez oldu
Lâl oldu, ötmüyor öten dillerim
Her zaman misali başlamaz oldu
Koşmalar yazamaz, yazan ellerim*

...
*Allah'tan olmaz eğer inayet
İmkânsız kelime, mısra, rivayet
Ey Naim, korkarım bula nihayet
Açamaz oluyor gonca güllerim (Şerefhanoglu, 146)*

“Yazmaz Oldum” başlıklı şiirinde de yine yazamama ve bu durumun verdiği şaşkınlığı dizelerine döker. Şiirinin ilk iki dördlüğüne bakıldığında yazamama konusunu sevgiliye ulaşamamaya bağlar ve içindeki sızı geçmedikçe bu zorluğu yaşayacağını mesajını verir.

*Yazmaz oldu, kalem tutan ellerim
Hayret eder, parmağımı dişlerim
Sarpa uğrar, yâre giden yollarım
Çözülemez, girift olur işlerim*

*Dindiremedim, kalbimdeki sızıyı
Şaşırırım hece vezin dizi'yi
Gâh yazarım, gâh bozarım yazıyı
Beğenmezem, çizer tekrar başlarım (Şerefhanoglu, 181)*

...

3. ŞEKİL BAKIMINDAN ŞİİRLERİ

Demirci Naim'in yetiştiği Bitlis pek çok medeniyete beşiklik etmiş, yüzyıllarca eğitim kurumu olarak kabul edilen çok sayıda medresenin varlığıyla yazılı kültür bakımından hep zengin olmuş bir şehirdir. Şehirde yazılı kültürün zengin olması şairin bilgiye ulaşmada zorluk yaşamadığını göstermektedir. Bu zengin yazılı ortamda şairin aldığı eğitim çok sınırlı olmasına rağmen kendi kendini yetiştirerek iyi bir düzeye gelmiştir. Eğitim seviyesini iyi bir düzeye getirmesi yazdığı şiirlerin de şekil ve anlam açısından başarılı seviyeye ulaşmasını sağlamıştır. Kendini şiirlerdeki dördlük sayısı veya hece ile aruz arasında şartlandırmadığı anlaşılmakta; hangisinde daha iyi yazarım kaygısı/düşüncesi hissedilmemektedir. Bu durum onun dile olan hâkimiyetini de göstermektedir.

Âşık edebiyatı kapsamında yazdığı şiirlerden koşmalar 2 ile 6 dördlük arasında değişmektedir. Biri 9, diğeri 31 dördlükten oluşan iki destan yazmıştır. Bunların dışında 177 tane de mani bulunmaktadır. Heceli şekillerden mani, koşma ve destan ile aruzlu şekillerden, kaside, gazel, kıta ve müstezatlar² yazmıştır. Aruz veya heceyle yazdığı şiirler fark etmeksizin ölçüye, redife ve kafiyeye özen göstermiştir. 7, 8, 11, 14 ve 15'li hece ölçüsüyle şiirler yazmıştır ancak daha çok 11'li hece ölçüsüyle yazmayı tercih etmiştir. Şiirlerinin tamamı ölçü açısından sağlamdır ancak nadir de olsa ölçüyü tutturmak için kelimelerde ses düşürmüştür.

Şekil açısından oldukça sağlam olan şiirlerinde kafiyenin ve redifin her türlüünü kullanmıştır. Ancak âşıkların çoğu gibi yarım kafiyeyi daha yoğunlukta kullanır. Ahenk, bazen sadece kafiyeye, bazen sadece redifle bazen de redif ve kafiyeye beraber sağlanır. Naim, yarım kafiyeleri çoğunlukla redifle kullanmayı tercih eder:

*Doğru olan, bilmez şeytan işini
Baklavaya, vermez arpa aşını
Yalan yanlış, nara sokmaz başını
Merd olanlar, dizgin vurur gem çeker (Şerefhanoglu, 2011, s. 143)*

Halk Şairi Naim'in, yarım kafiyeden sonra en fazla kullandığı kafiye çeşidi tam kafiyedir:
*Sabır eyle, her engeli durma aş
Sen bir işi aksi yapma arkadaş
Naim söyler, sakın yapma dik tıraş
İnat eden, ipek satar çul alır*

Şair, zengin kafiyeye de yer yer başvurmaktadır. Zengin kafiyeyi bazen tunç kafiye biçiminde bazen de normal şekilde kullanmaktadır:

² Makalenin sınırları sadece heceyle yazılan şiirler üzerine çizildiğinden aruz ölçüsüyle yazılan şiirler çalışmanın kapsamına dâhil edilmemiştir.

*Olmaz şeyden elini çek
Gül bağında ol gül çiçek
Bu alemde yalan gerçek
Elindedir, elindedir (Şerefhanoglu, 2011, s. 56)*

Âşık edebiyatının en önemli ayırıcı özelliklerinden olan ayak kullanımında da oldukça başarılıdır. Ayak kullanma konusundaki başarısını görmek için altı dördlükten oluşan “Gül Müdür” adlı şiirine bakmak yeterlidir:

*Nazlı dilber, türlü renge boyanır
Susam mıdır, zambak mıdır, gül müdür?
Pervaz eder, yükseslere dayanır
Volkan mıdır, şimşek midir, yel midir?
...
Bazı verir bin naz ile selamı
Teskin olur dertli gönül alamı
Lezzet veren onun tatlı kelamı
Şeker midir, şerbet midir, bal mıdır? (Şerefhanoglu, 2011, s.11)*

Demirci Naim, “Ramazan Manileri” başlığıyla 128 tane ve “Maniler” başlığıyla da 49 tane mani yazmıştır. Düz mani şeklinde yazdığı bu manilerde “Ramazan Manileri” başlığındakilerden ikisinde; “Maniler” başlığındakilerden ise bir tanesinde mahlas kullanmıştır:

*Bu ay sanki şeker kaymak
Mübarekten olmaz doymak
Ey Naim 'a Ramazanı
Vasfeylemek senden irak (Şerefhanoglu, 2011, s.242)*

Demirci Naim'in güçlü bir sözlü kültüre sahip olduğu şiirlerinde kullandığı atasözü ve deyim gibi kalıp ifadelerin yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Özellikle koşmalarında atasözlerini yoğun kullanmıştır. Bazı koşmaları tamamen atasözlerinden oluşmakta hatta beş tane koşması tamamen atasözlerinin üzerine kurulmuştur. Atasözlerinin kullanımı bunlarla sınırlı değil, nasihat içerikli şiirlerin çoğunda atasözleriyle karşılaşılmaktadır. Atasözlerini kullanmadaki amacı çoğunlukla nasihatlerini daha kolay aktarma isteğidir. “Atalar Sözü” “Demişler”, “Sel Alır”, “Güldürür” ve “Dizer Demişler” başlıklı şiirleri tamamen atasözlerinden oluşturulmuştur. “Demişler” başlıklı şiirin ilk dördlüğüne bakıldığında her dizeye bir atasözü yerleştirildiği görülmektedir:

*Erbabı bul, işi terk et kendine
Yarım doktor canı alır, demişler
Ne yaparsan getir dengi dengine
Tedbirsizler yolda kalır demişler (Şerefhanoglu, 2011, s.50)*

*Çabuk koşan, çok yorulur demişler
Tebdir ile iş görenler yol alır
Her bir şeye kanun, nizam koymuşlar
Çürük çarık, bir temeli sel alır (Şerefhanoglu, 2011, s.60)*

3.1. Şiirlerinde Dil ve Üslup

Halk şairi Naim'in diline ‘okumuş halk dili’ demek yerinde olur. Şiirlerinde Türkçeyi doğru kullanmak için çok çabaladığı, bu vesileyle yerel ifadelerden özellikle kaçtığı anlaşılmakta; kullandığı durumlar ise söyleyiş biçimi değil de bir nesnenin farklı adlandırması şeklindedir. Şairdeki yerel ifade ve söyleyişlerindeki kaçış hassasiyeti Arapça ve Farsça sözcüklerin kullanılmasında görülmemektedir. Bunun iki sebebi olabilir. Ailede var olan yazılı kültür ortamının etkisi veya yarım bıraktığı eğitimini medreselerin programıyla gidermiş olması. Ancak bu ikisini de kesinleştirecek bir bilgi bulunmamaktadır. Yetiştigi ortamın sahip olduğu yazılı kültür özellikleri ve divan edebiyatının etkisiyle Farsça ve Arapça terkipler de kullanmış özellikle aruz ölçüsüyle yazdığı şiirlerde daha fazla göze çarpmaktadır. Bu ölçünün doğası gereği kalıp tutturmak amacıyla Arapça ve Farsça sözcüklere başvurduğu anlaşılmaktadır.

Şair Naim'in şiirlerinde samimi, yapmacıksız ve doğal söyleyiş göze çarpan özelliklerdendir. Memleket özlemi çektiği askerlik ve gurbet yıllarında yazdığı şiirlerinde lirizm ağır basmaktadır. Özellikle aşk konulu şiirlerinde Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı, Ferhat ile Şirin gibi âşıkların isimleri sık sık geçmektedir. Güçlü söyleyişe sahip olan halk şairi, söz sanatlarını ve tasavvuf terimlerini de ustaca kullanmaktadır.

4. İÇERİK BAKIMINDAN ŞİİRLERİ

Halk Şairi Naim, tüm ömrünü Bitlis'te geçirmiştir. Şair kendini toplumdaki soyutlamadan toplumun bir bireyi olarak yaşadıklarını, gördüklerini, ideallerini ve toplumdaki beklentilerini şiirlerine yansıtmıştır. Naim'in şiirlerinde aşk, nasihat, Bitlis sevgisi ve gurbet en fazla işlediği konulardır. Demirci Naim, deyim yerindeyse aşk ve nasihat şairidir. Doğrudan aşk veya nasihat konulu olmayan şiirlerinde bile örtülü olarak aşk bulunmakta ve nasihat vermekten geri durmamaktadır. Ayrıca milli değerler, din, dinin yanlış anlatılması, doğruluk, ölüm, eğitim ve tabiat onun şiirlerinin diğer temalarıdır. Az da olsa sosyal konuların yer aldığı ve olumsuz bazı durumları yansıttığı şiirleri de bulunmaktadır. Şiirlerinin içeriği dikkate alındığında genel olarak toplumsal meselelerden de uzak durmadığı anlaşılmaktadır.

Şairin şiirleri incelendiğinde akla gelebilecek her konuda yazdığı ancak aşk, nasihat, gurbet, din ve tasavvuf, Bitlis sevgisi, tarih, milli konular ve doğaya dair temalara daha fazla yer verdiği görülmektedir. Bu konular arasında ise aşk, nasihat ve Bitlis sevgisi her şeyin üzerinde yer almakta ve bu konuları çok sayıda şiirinde ön plana çıkarmaktadır.

4.1. Aşk

Türk Halk şiirinin en fazla işlenen konuların başında aşk gelmektedir. Halk Şairi Naim de şiirlerinde en fazla işlediği ve farklı açılardan yaklaştığı tema aşktır. Aşk, farklı kültürlerde algısı farklı olsa da temelde bir kişiye, bir şeye duyulan derin sevgi ve bağlılık şeklinde açıklanabilir. Demirci Naim'in şiirlerinin çoğunda aşk ön veya arka planda motif olarak yer almaktadır. Doğrudan ve tamamı aşk konulu 32'nin üzerinde şiiri bulunmaktadır. Çetindağ Süme, aşk ateşiyle yakan, dertlerini söylettiren, mutluluklarını dillendiren yüreğinden geçenleri söze döktüren âşığın bir üstünlüğünün olması gerektiğini belirtmektedir (Çetindağ Süme, 2016, s. 97). Halk Şairi Naim de bunu doğrulayan ifadeleri farklı şiirlerinde kullanmış ve şiir yazmanın da aslında aşkla ilişkili olduğunu âşık olmayan birinin şiir yazamayacağını belirtmiştir:

*Her zaman söylenmez şiir dediğin
Bir satır yazılmaz aşk olmayınca
Yazdığım nazımlar, güzel dediğin
Koşmalar okunmaz şevk olmayınca (Şerefhanoglu, 2011, s.54)*

Âşık ve divan edebiyatında âşık olunan sevgili tasvir edilirken saç, kaş, ben, kirpik, gamze, yanak ve boy gibi fiziksel özellikler üzerinde durulmaktadır (Kardaş, 2019, s. 158). Demirci Naim şiirlerinde aşk için sevgilinin fiziksel özelliklerinden söz etmez daha çok karakter özelliklerinden bahsetmektedir. Buna göre sevgili bazen vefasız, zalim, kıymet bilmez bazen de erişilmez bir noktadır. Sayılan özellikler itibarıyla klasik edebiyatın sevgili motifine de yakındır. Vefasız ve aşkı bilmezlikten gelen sevgiliden aylar, mevsimler geçmesine rağmen aşkına karşılık bulmaz:

*Bahar olur, günler geçer güz gelir
Deli oldun derler, yüze söz gelir
Ben ağlarım, sevdiğime vız gelir
Vefasızsın, benim budur bildiğim (Şerefhanoglu, 2011, s. 171)*

Şair Naim'in aşka bakışı ve yaklaşımı klasik edebiyat şairlerinininkiyle benzerdir. Âşık kimi şiirlerinde aşkı açık açık söylese de kimi şiirinde ise aşkın sadece âşıklar tarafından anlaşılacağını belirtmektedir. Maşuk'un haberi olmamasına rağmen bülbülün gülden vazgeçmediği gibi Âşık da Maşuk'tan vazgeçmez. Demirci Naim'in çektiği aşk acısının sevdiği tarafından anlaşılmasa dâhi aşkın dilinden anlayanlar tarafından anlaşılacağını umut etmektedir:

*Âşık olan, anlar âşık dilinden
Bülbül olan, vazgeçer mi gülünden
Kimse bilmez, ben dertlinin halinden
Her engele göğüs gerdim, bezmedim
...
Sır sakladım, yad kimseye demedim
El uzatıp ham meyveden yemedim
Naim söyler, tatlı cana kıymadım
Sabit oldum, yad elleri gezemedim (Şerefhanoglu, 2011, s.131)*

Tek isteği sevdiğine kavuşmak olan âşığın bir türlü kavuşamaması ve sadece hayaliyle uğraşması kendisini Mecnun gibi hissetmesine yol açmıştır. Aşkı için mücadele eden, sürekli arayış içinde olan ve bu uğurda evini viran etmesine rağmen aşkına erişememektedir:

*Elâ gözlüm, viran ettin evimi
Mecnun oldum, diyar diyar dolaştım
Arzu ettim, çok aradım gülümü
Gece gündüz hayalinle uğraştım (Şerefhanoglu, 2011, s.119)*

Halk Şairi Naim şiirlerinde en çok kullandığı imgelerden biri de artık aşkları evrenselleşmiş olan Leyla ile Mecnun, Kerem ile Aslı ve Ferhat ile Şirin'in aşklarını sürekli dile getirmektedir. Şiirlerinde çoğunlukla aşkını Mecnun ile özdeşleştirmektedir:

*Aşka düşenin yüreği nardır
Sermaye kârı, ah ile zardır
Âşıkta olur sevgi muhakkak
Mecnun olanın, Leyla'sı vardır (Şerefhanoglu, 2011, s.49)*

*Bülbülüm, gül için eylerim feryat
Şirin'in aşkına olmuşum Ferhat
Kendime eş sandım ben onu, heyhat
Sevgisin kalbime iz etti gitti(Şerefhanoglu, 2011, s. 124)*

4. 2. Nasihat

Halk şairleri, yaşadıkları dönemin sorunlarıyla ilgili çeşitli nasihatlerde bulunup aksayan yanları görünür kılarak yol göstermeye çalışırlar. Şair Naim'in şiirlerinde en çok önemseydiği konu nasihat vermedir. Hayata dair bilgi ve tecrübelerinden sürekli örnekler vermeye çalışır. Toplumun tüm bireyelerine dostluk, kardeşlik, yardımlaşma, güzel ahlak sahibi olma ve kötü alışkanlıkların terki, her daim çalışılması gerektiği konularında nasihatlerde bulunur. Tamamen nasihatlerden oluşan ve “Nasihat 1-4” isimli aruz ölçüsüyle yazdığı dört tane şiiri bulunmaktadır.

Naim bir nasihat şairidir demek abartı olmayacaktır. Öyle ki nasihatleri sürekli bir uyarı ve düşündürme amacı güttüğünden hikemi tarzın devamı niteliğindedir. Her şiirinde mutlaka yaşama dair bir nasihatte bulunmaktadır. Şiirlerinde yer yer verdiği öğütlerin dışında doğrudan öğütlerden oluşan çok sayıda şiiri de bulunmaktadır. Bu öğütler, çoğunlukla, toplumda iyi birey olunması, topluma yararlı işlerde çalışılması, ahlaklı duruş, görgü kurallarına uyulması, geçmişe takılıp geleceğe umutsuz bakılmaması gibi konulardan oluşmaktadır. Bazı şiirlerinde de oğlunun şahsında genç nesillere nasihatlerde bulunur. “Adam Ol” adlı şiirinde, oğluna çeşitli uyarılarda bulunduktan sonra nelere yönelmesi gerektiğini de bildirir:

*Bak oğlum, adam ol
Saadeti ara bul
Enginleri vur devir
Vardır sende çelik kol*

*Hürsün oğlum, hür yaşa
Değmesin başın taş
Sakın kendin kaptırma
Softa yobaz kalleşe*

...
*Yapma tilki fendini
Çalış, göster kendini
Kulağına küpe yap
Şair Naim pendini (Şerefhanoglu, 2011, s.35)*

Altı dörtlükten oluşan “Ar Nedir” başlıklı şiirinde de genç nesilleri uyarmakta; genel olarak görgü kurallarını bilmek gerektiğini bunun da yine eğitimle gerçekleştirilebileceğini vurgulamaktadır:

*Oku, belle hüsn-i ahlâk dersini
Âdet nedir, edep nedir, ar nedir
Tutma zinhar doğru yolun aksini
Gelir nedir, gider nedir, kâr nedir*

...
*Cahil olma, gel, ol kâmil, bilgili
Aklın ile def eyle sen müşkülü
Naim söyler, ayır karga, bülbülü*

Çiçek nedir, gonca nedir, hâr nedir (Şerefhanoglu, 2011, s.111)

4. 3. Din ve Tasavvuf

Allah'ın varlığını ve ona olan inancını şiirlerinde yer yer işlemiştir. Dini konuları işlerken dini yanlış anlatanları, dini kullanarak çıkar sağlayınları, haram ve helal konularını işlemektedir. “*Akil Ermez*” adlı şiirini şathiye havasında yazmış ve dünyadaki her şeyin nasıl düzgün işlediğini şükrederek anlatmıştır:

*Sual olmaz ulu tanrı hikmettin
Yaratmışsın, türlü nimet aşın var
Hesapsızdır tükenmeyen servetin
Yakut, zümrüt, inci, elmas taşın var*

*Böcek örer, kozasından şal olur
Arı işler, emeğinden bal olur
Fidan büyür, gövdesinde dal olur
Ya ilahi, gayet güzel işin var (Şerefhanoglu, 2011, s.108)*

Fesatlıkla uğraşandan, saygısızdan, işini iyi yapmayan, haddini bilmeyenden kendisini koruması için Tanrı'ya yalvarmaktadır. “*Minnetine Düşürme*” adlı şiirinde bu dileklerini açıkça dile getirmektedir:

*Ulu Tanrı'm, budur senden dileğim
Doğruluktan beni asla şaşırma
Aciz kulum, çok yufkadır yüreğim
Namertlerin, minnetine düşürme*

*Fitne fesat, çehresinden okunur
Saygı bilmez, hatırlara dokunur
Yarım usta, sahte vakâr takınır
Haddini bil, hududunu aşırma (Şerefhanoglu, 2011, s.118)*

Dini yanlış anlatan veya çıkarı için kullanan softalara da sert eleştirilerde bulunur. Özellikle “*Softa*” isimli şiirinde sadece yanlış bilgi aktarmaları, haram yemeleri, hurafe sözleri ve bilgisizlikleriyle ilgili yergilerde bulunmakla kalmaz ve onlara karşı vatandaşları da uyarır:

*Allah Allah, deyip tespih çekersin
Yaptığın alvere, hile katarsın
Haram lokma, kursağına atarsın
Koymuşsun haramı kafana, softa
...
Bunlara aldanma, vatandaşlarım
Hakiki müminler, din kardeşlerim
Softayı durmadan, daim taşlarım
Adam ol, benze de insana, softa (Şerefhanoglu, 2011, s.20)*

4. 4. Milli Duygular ve Vatan Sevgisi

Demirci Naim, vatan sevgisini pek çok şiirinde dile getirmektedir. Kimi şiirinin tamamında kimi şiirinin bir kısmında Cumhuriyet, vatan, bayrak, şehit, asker, millet gibi kavramları kullanmaktadır. Bu şiirlerde milletini ve bayrağını çok seven biri olarak şehrinin, milletinin tarihinin çok şanlı olduğunu anlatır. Toplumda birlik ve beraberliğin gerçekleşmesi için şiirlerinde sürekli nasihatlerde bulunmaktadır.

Atatürk'e olan sevgisini, saygısını, özlemini ve ona bakış açısını şiirlerine yansıtmıştır. Atatürk'ün ismini kullanmadan ona atfen bazen “*Gazi*” bazen de “*Ata*” sözcüğünü farklı şiirlerinde kullanmıştır. Atatürk'ün yeni ülkeyi kurarken yaşadığı zorlukları, kazandığı zaferlerin tasvirini özellikle “*Ata'dan Kalmış*” adlı şiirinde anlatmıştır:

*Tarihe sığar mı, Türk'ün kudreti
Cihanı titretmiş, müthiş savleti
Atamız kurdurdu, yeni devleti
Yumruğu adunun bağırını delmiş (Şerefhanoglu, 2011, s.3)*

Demirci Naim, pek çok şiirinde bayrağı ulusal bir motif olarak dile getirmektedir. Özellikle “*Bayrak Marşı*” adlı koşmasında bayrağın, bağımsızlığın simgesi olduğunu, uğruna canını hiç düşünmeden feda edeceğini, tarihi zaferlerin simgesi olduğunu ve sonsuza kadar bu semalarda dalgalanacağını belirtir:

*Dalgaları Türk bayrağın dalgası
Dile gelsin nice düşman kal'ası
Yüzlerinde belli arslan sillesi
Naim söyler; kurbandır canım sana (Şerefhanoglu, 2011, s.2)*

Şair, vatan sevgisini ana temaya bakılmaksızın şiirlerin çoğunda işlemiştir. Vatan kolay kazanılmadığı için yeni nesillere vatan sevgisinin sürekli kalplerinde taşınmaları gerektiğini tekrarlar. Vatanın taşının toprağının cennet olduğuna ama bunu korumanın tembellik yapmayıp bilimde, sanatta dünyayla yarışılmasına bağlı olduğuna “*Güzel Vatan Bizimdir*” adlı şiirinde genişçe yer verir:

*Vasfa gelmez Türkiye'nin illeri
Gördüğümüz güzel vatan bizimdir
Elvan elvan açar çiçek gülleri
Miskler saçan gül gülistan bizimdir (Şerefhanoglu, 2011, s. 5)*

4. 5. Bitlis Sevgisi

Pek çok şiirinde Bitlis'e duyduğu sevgiyi farklı imgelerle dile getirmektedir. Bu sevgiyi bazen coğrafyasıyla, bazen tarihiyle bazen de tarihsel kişilikler üzerinden dile getirmektedir. Sevgisini dağlarını, bahçelerini, derelerini, meyvelerini, bülbüllerini hatta kargalarını ve kışlarının sertliğine rağmen her şartta bildirir. Uzaktayken de bunlara karşı hasretliğini dile getirir. Aşağıda “*Ben Meftunum Bitlis Sana*” ayaklı destanında Bitlis'in doğal güzelliklerini 10 dörtlükte farklı açılardan dile getirmiştir:

*Şark ilinin dürdanesi
Ana yurdun bir tanesi
Hesapsızdır pervanesi
Ben meftunum Bitlis sana*

*Âb-ı hayat kaynakları
Tatlı akar ırmakları
Hayran eder âşıkları
Ben meftunum Bitlis sana (Şerefhanoglu, 2011, s. 207).*

4. 6.Tarih

Şair, tüm şiirlerinde Bitlis ve çevresinin tarihiyle ilgili bilgiler verir. Bu bilgiler verilirken de duyulan gurur ve aidiyet duygusu üst düzeyde hissedilmektedir. Özellikle “*Şehr-i Bitlis*” adlı 31 dörtlükten oluşan destanında Bitlis'in kuruluşunun Büyük İskender'in komutanlardan birisine dayandırılan efsane, Bitlis'in yetiştirdiği devlet adamları, şair ve edipleri belli özellikleriyle verir:

*İsmi mümtazı bulan
Eski devirden kalan
Bir şehr-i ma'ruf olan
Diyar-ı şehr-i Bitlis*

...
*Evvel gelmiş Ziyâ'ddin
Sonra veli Şemseddin
Adil Han Şerâfeddin
Serdar-ı şehr-i Bitlis*

...
*Şerephan'ın hocası
İdris'tir fehamesi
Zamanın allâmesi
Şiar-ı şehr-i Bitlis (Şerefhanoglu, 2011, s. 208).*

4. 7. Sosyal Konular ve Güncel Olaylar

Halk Şairi Naim, toplumu ilgilendiren, olumlu veya olumsuz etkileyen olayları da şiirlerine konu edinmiştir. Özellikle kumarın zararlarını, toplumu nasıl yozlaştırdığını ve aileleri dağıttığını bazı şiirlerine konu etmiştir:

*Kumardır bunların daim hecesi
Külhanda ölmüştür piri, hocası
Dizine gözüne, vurur nicesi
Hem oynar kumarı, hem pişman olur*

*Kumarda desteyle paralar döner
Göz yumup açınca ocaklar söner
Tırpanlar atılır, kalplere siner
Varlığı hayatı hep harman olur (Şerefhanoglu, 2011, s.113)*

Âşıkların önemli kısmı kendi dönemlerinde yaşanan aksaklıkları/sorunları farklı şekillerde dile getirirler. Demirci Naim'in yaşadığı dönemde tüm dünyada ses getiren aya çıkma olayına da atıfta bulunarak eğitimle ilgili eleştirilerde bulunur. Bilimde yeterince ilerlemediğimize dair çeşitli eleştirilerde bulunarak bilimin göz ardı edilmesine yol açanları ve bu durumları tenkit eder:

*Medeni milletler aya ulaştı
Milyonlarca fersaha gözler kamaştı
Fenlerin önünde akıllar şaştı
Utansın, sıkılsın atıp tutanlar*

*Naim'a fikrini anlatır bazı
Dinleme softayı, cahil yobazı
Fark etmez, karadan bunlar beyazı
Utansın, safları candan vuranlar (Şerefhanoglu, 2011, s. 58)*

Yine, Demirci Naim'i derinden etkileyen bir hadise olarak, 1959 yılında dönemin başbakanı Menderes'i Türkiye, İngiltere ve Yunanistan arasında yapılacak üçlü protokole imza için taşıyan uçağın Londra yakınlarında düşmesi ve Menderes'in sağ kurtulması üzerine "Mersiye" başlığıyla bir koşma yazmış ve güncel olaylardan kendini soyutlamadığını göstermiştir:

*Bir ani kazaya kurban gittiler
Şehadet şerbeti içti büyükler
Vatan'çün, pervane biryan olanlar
Başından, canından geçti büyükler
...
Ey Adnan Menderes, gözlerin nuru
Başların sertacı, kalbin süruru
Bu millet seninle duyar gururu
Gazilik rütbesi açtı büyükler*

*Ey Naim çınlattın mahzun sedayı
Kıbrıs'ın uğruna gitti fedai
Akibet kazandık haklı davayı
Tarihe şan, şeref saçtı büyükler(Şerefhanoglu, 2011, s. 223)*

4. 8. Şiirlerinin Coğrafyası ve Tabiat Tasvirleri

Demirci Naim, tüm ömrünü Bitlis ve çevresinde geçirmiştir. Dolayısıyla şiirlerinde yer alan coğrafya da Bitlis ile komşuları Muş ve Van şehirleri ile yakınındaki doğal yapılardır. Özellikle Rahva düzlüğü, Süphan ve Nemrut dağları, Van Gölü, Muş Ovası gibi coğrafi şekiller şiirlerinde çokça karşımıza çıkmaktadır. Bitlis coğrafyasının özel durumlarını, doğasını şiirleriyle buluşturmayı bilmiştir:

*Çekmiş her semte kolu
Engininde mahsul dolu
Komşusudur bak Van Gölü
Süphan Dağı, Süphan Dağı (Şerefhanoglu, 2011, s. 219)*

*Mutki dağlarında, bu genç yaşında
Felek, vatanımdan derbeder etti
Fani dehrin, cefası var başımdan
Beni güldürmedi, mükedder etti (Şerefhanoglu, 2011, s. 200)*

*Muş ovası, leyleklerin konağı
Beğenmişler, güzel şirin yaylağı
Kümbetlerde, ağaçlarda çardağı
Bu ovayı, yurt edinen leylekler (Şerefhanoglu, 2011, s. 199)*

Bitlis bulunduğu konum itibariyle kışları sert geçen bir şehirdir. Şiirlerinde kış manzaralarına çok yer verir. Oluşan saçakların ve evlerin kar içinde kaybolma manzaralarını uzun uzun tasvir eder. Kış manzaralarına yer verdiği kadar ilkbahar manzaralarına da yer verir. Doğanın uyanışını bülbüllerin ötüşü ve güllerle buluşması şeklinde tasvir ederken kışı da kargaların sesi ve etraflarında sürekli bulunmalarıyla tasvir eder. Her ne kadar kışın sertliğini dile getirir de umutsuzluğa kapılmaz, mutlaka baharın geleceğini ve ferahlığa kavuşulacağını belirtir:

...
*Tipi boran birbirleriyle boğuşur
Fırtınalar, yarış yapar güreşir
Yolcuların, el ayağı uyuşur
Mevsimlerin zorlu devri bu mevsim*
...
*Yerler donar, sular buzlu göl olur
Dar çığırla, karın üstü yol olur
Rahva düzü, bir acıib hal olur
Mevsimlerin zorlu devri bu mevsim (Şerefhanoglu, s.205)*

4. 9. Kişiler

Âşıklar şiirlerinde tarihsel kişiliklere genişçe yer vererek şahit oldukları veya duydukları olayları bu kişiler aracılığıyla dile getirirler. Aynı zamanda yaşadıkları dönemin de önde gelen kişileri hakkında şiirler yazarlar. Âşık edebiyatının önemli özelliklerinden biri olarak değerlendirilen âşığın çağdaşları özellikle de yöneticileri bazen patronaj mantığıyla bazen de sevgilerini, memnuniyetlerini dile getirmek için yazarlar. Demirci Naim, dönemin başbakanı, Bitlis valisi, hastane baştabibi gibi kişileri şiirlerine konu edinmiştir. Avukat yazar Hulusi Bitlis Aktürk hakkında yazdığı koşmada onu hem kişiliği hem de söz söyleme ustalığı yönünden övmüştür:

*Muhterem Hulusi, Bitlis'in gülü
Doğu'nun edibi, söyleyen dili
Vatanın, milletin öten bülbülü
Ahlakın çok temiz, vicdanın içinde (Şerefhanoglu, 2011, s. 221)*

Halkın yöneticilere yaklaşımı resmi belgeler dışında halk şairlerinin şiirlerinde yöneticilerden söz etme şekillerine bakarak anlamamıza önemli katkılar sunmaktadır. Dönemin (1960) valisi Muhsin Gökkaya'nın şehre yaptığı hizmetlerden hem halkın hem de kendisinin memnuniyetini ifade etmektedir:

*Naim'a mim koydum, ben bu rüyaya
Sabrımız tükendi gün saya saya
Bu ilin başbuğu Muhsin Gökkaya
Azminle düzelir beli Bitlis'in (Şerefhanoglu, 2011, s. 222)*

5. SONUÇ

Çalışmada Halk Şairi Naim'in oğlu tarafından basıma hazırlanan "Şâir Demirci Naim'den Kıvılcımlar" adlı eserden yola çıkılmıştır. Bu eserde yer alan şiirler hem şekil açısından hem de muhteva açılarından incelenip değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Demirci Naim olarak bilinen şair âşıklık geleneklerine uygun şiirler yazmış ancak saz çalmadığından halk şairi olarak kabul edilmesi gerektiği kanaatine varılmıştır.

Halk Şairi Naim, sözlü ve yazılı kültür ortamında yetişmiş ve yine yazılı kültür ortamında âşık edebiyatı tarzında şiirler yazmıştır. Bitlis şehrinde güçlü bir âşıklık geleneği olmadığından ve şiirlerinde kullandığı terkipler dikkate alındığında şehrin sahip olduğu yazılı kültür ortamından daha fazla etkilendiği anlaşılmaktadır.

Halk Şairi Demirci Naim'in şiirlerine bakıldığında genel olarak aşk, nasihat ve Bitlis sevgisini yoğun olarak işlediği görülmektedir. Özellikle yeni neslin eğitime, bilime ve insan ilişkilerine önem vermeleri konusunda hem uyarıda hem de öğütlerde bulunduğu şiirleri çok yer kaplamaktadır. Eğitime ve bilime yeterince önem verilmemesi durumunda ne gibi olumsuz durumlarla karşılaşacağı konusunda çeşitli uyarılarda bulunmaktadır.

Şiirlerinde konu çeşitliliği oldukça fazladır. Şiirlerinde gündelik hayat, nasihat, memleket sevgisi, aşk, tabiat tasvirleri karşımıza çıkmaktadır. Bu konuları ustaca işlemesini bilmiş ve divan şiirinin terkiplerinden de faydalanmasına rağmen bu durum şiirlerinin anlaşılmasında bir engel oluşturmamıştır.

Hem aruz hem de hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerinin neredeyse tamamında çok az kusur olduğu dikkate alındığında çok iyi bir halk şairi olduğu ancak hak ettiği şöhrete ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Onun şiirlerinin bir kısmının sadece Bitlis'in yerel gazetelerinde yer alması ve ulusal düzeyde yayımlanmaması bilinmesinin önüne geçmiştir.

KAYNAKÇA

- Alay, O. (2020). Sözlü Gelenek Öznesi Olarak Saz Şairi / Âşık / Halk Şairi Terimleri ve Karakteristik Özellikleri. *TARR: Turkish Academic Research Review*, 5(1), 91-104.
- Azar, B. (2007). Sözlü Kültür Geleneği Açısından Türk Saz Şiiri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2). 120.
- Boratav, P.N. (2013). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Bilgesu Yayınları.
- Buttanrı, M. (2017). *Eskişehir’de Bir Âşık: Âşık Pervani (İsmail Çelik)*. Özkağıtçılık Matbaacılık.
- Çetindağ Süme, G. (2016). Âşık Davut Sulari. *Feyzi Halıcı ve Yirminci Yüzyıl Âşıkları Üzerine Araştırmalar I*. (Yayına Hazırlayan: Ali Berat Alptekin). Akçağ Yayınları.
- Elçin, Ş. (1988). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. Cilt I. Ankara.
- Kardaş, C. (2019). Âşık Ali İzzet Özkan’ın Şiirlerinde Güzellik ve Güzellik Unsurları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(62). <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3037>
- Köprülü, M.F. (1989). *Edebiyat Araştırmaları-I*. İstanbul.
- Oğuz, M. Ö. (1994). *Yozgat’ta Halk Şairliğinin Dünü ve Bugünü*. Ankara.
- Sakaoğlu, S. (1986). Ozan, Âşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine. *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, I. Cilt, 247-251.
- Şerehanoğlu, M. N. (2011). *Şair Demirci Naim’den Kıvılcımlar*. Hoşgörü Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ETİK KURUL İZİN BİLGİLERİ

Bu çalışma kapsamında 2020 yılında sadece bir kaynak kişiyle görüşülmüş görüşülen tarih itibariyle etik kurul izni gerektirmemekte ve esas olarak metin merkezli bir çalışma olduğundan dolayı etik kurul izni gerektiren çalışmalar arasında yer almamaktadır.

KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 11.05.2023
Kabul Tarihi : 15.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1295567>

BELİREN YETİŞKİMLER İÇİN YALNIZLIK KAYGISI ÖLÇEĞİNİN GELİŞTİRİLMESİ VE ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLERE GÖRE YALNIZLIK KAYGISININ İNCELENMESİ*

Olcan ASLAN¹, Zeynep KARATAŞ²

ÖZ

Bu çalışmanın amacı beliren yetişkinlere yönelik geçerli ve güvenilir bir yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirerek, beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısı düzeylerini bazı değişkenlere göre incelemektir. Araştırmanın katılımcıları 3 farklı çalışma grubundan olmak üzere toplamda 1534 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Araştırmanın 724 kişiden oluşan ilk çalışma grubuyla ölçeğin faktör yapısını belirlemek amacıyla AFA yapılmış ve ölçeğin toplam varyansı %55,6 oranında açıkladığı ve 3 faktörden oluştuğu görülmüştür. Ölçek güvenilirliği için ise iç tutarlılık (Cronbach alpha), yapısal güvenilirlik (McDonald) ve iki yarı güvenilirlik analizleri (Spearman Brown) kullanılmış ve yalnızlık kaygısı ölçeğinin güvenilir bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın 257 kişiden oluşan ikinci çalışma grubuyla ise DFA yapılmış ve ölçek değerlerinin iyi uyum gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırmada 553 kişiden oluşan üçüncü çalışma grubuyla ise yalnızlık kaygısı çeşitli değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, eğitim görülen program, anne-baba yaşam durumu, sosyal medya kullanım sıklığı, arkadaş sayısı, en uzun süre yaşanan yerleşim merkezi, romantik ilişki yaşama durumu, kolay arkadaşlık kurma, psikolojik travma deneyimi, aile birlikteliği, fiziksel travma deneyimi ve psikolojik yardım deneyimi) incelenmiştir. Araştırma sonucunda geliştirilen yalnızlık kaygısı ölçeğinin beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısı düzeylerini belirlemek adına kullanılabilir geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beliren Yetişkinlik, Kaygı, Yalnızlık, Yalnızlık Kaygısı.

* Bu çalışma ikinci yazarın danışmanlığında birinci yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Uzman Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, olcanaslan95@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9987-0425>

² Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, zeynepkaratas@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4532-6827>

Article Type : Research Article
Date Received : 11.05.2023
Date Accepted : 15.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295567>

DEVELOPMENT OF THE LONELINESS ANXIETY SCALE FOR EMERGING ADULTS AND EXAMINATION OF LONELINESS ANXIETY ACCORDING TO VARIOUS VARIABLES

Olcan ASLAN¹, Zeynep KARATAŞ²

ABSTRACT

The aim of this study was to develop a valid and reliable loneliness anxiety scale for emerging adults and to examine the loneliness anxiety levels of emerging adults according to some variables. The participants of the study consisted of a total of 1534 university students from 3 different study groups. EFA was conducted with the first study group consisting of 724 participants to determine the factor structure of the scale and it was found that the scale explained 55.6% of the total variance and consisted of 3 factors. For the reliability of the scale, internal consistency (Cronbach alpha), structural reliability (McDonald) and two-half reliability analyzes (Spearman Brown) were used and it was determined that the loneliness anxiety scale had a reliable structure. CFA was conducted with the second study group consisting of 257 participants and it was determined that the scale values showed a good fit. With the third study group consisting of 553 people, loneliness anxiety was examined according to various variables (gender, age, program of study, parental living situation, frequency of social media use, number of friends, longest residence center, romantic relationship status, easy friendship, psychological trauma experience, family togetherness, physical trauma experience and psychological help experience). As a result of the research, it was concluded that the loneliness anxiety scale developed as a result of the research is a valid and reliable measurement tool that can be used to determine the loneliness anxiety levels of emerging adults.

Keywords: : Emerging Adulthood, Anxiety, Loneliness, Loneliness Anxiety

* This study was produced under the supervision of the second author from the first author's thesis

¹ Expert Psychological Counselor, Ministry of National Education, olcanaslan95@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9987-0425>

² Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, zeynepkaratas@mehmetakif.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-4532-6827>

1. GİRİŞ

İnsanoğlunun varoluşundan bu yana en önemli amaçlarından birisi de yaşamını en iyi şekilde sürdürmektir. Birey, yaşamını sürdürmek ve birçok farklı yaşamsal gereksinimlerini giderebilmek için başkalarına ihtiyaç duyabilmektedir. İnsan, bu yönüyle sosyal bir canlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak birey sosyal yaşam içerisinde farklı problemler ile karşılaşabilmektedir. Bu problemlerden biri de yalnızlıktır. Perlman ve Peplau (1981), yalnızlığı bireyin sahip olduğu kişilerarası ilişkiler ile sahip olmayı arzu ettiği ilişkiler arasındaki fark olarak nitelendirirken, Weiss (1973) bireyin gereksinimlerinden olan sosyal ilişkinin eksikliğine veya sahip olduğu sosyal ilişkilerdeki samimiyet, duygusallık ve yakınlığın olmama durumuna gösterilen tepki olduğunu vurgulamıştır. Bu tanımlara bakıldığında yalnızlığın, istenmeyen aynı zamanda acı veren bir duygu durumu olduğu söylenebilir (Rook, 1984). Nitekim Lou (2009), yalnızlık yaşayanların olumsuz duygular barındırdığını, kendine güvenmediklerini ve bu durumdan dolayı diğer insanlarla iletişim sağlamakta zorlandığını belirtmiştir.

Yalnızlık çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkabilmektedir. Michela vd. (1982), yalnızlığın değişebilen, değişmeyen, içsel ve dışsal nedenler olarak dört farklı kategoride ele alarak yalnızlığın on üç nedeni olduğunu belirtmişlerdir. Yalnızlığın algılanan on üç nedeni Şekil 1' de sunulmuştur.

Şekil 1. Yalnızlığın algılanan on üç nedeni (Michela vd., 1982)

Yalnızlığın algılanan on üç nedeni: *Reddedilme Korkusu*: İlişki kurmak istenilen kişi tarafından reddedileceğine dair korku yaşanması durumudur. *Çekici Olmama*: Bireyin fiziksel açıdan çekici olmadığını düşünmesi. *Bilgisizlik*: Kişinin romantik veya arkadaşlık ilişkisi konusunda bilgi sahibi olmadığını düşünmesi. *Şanssızlık*: Bireyin bir ilişkiye başlayamamasının sebebi olarak kendinin yeterince şanslı olmadığını düşünmesidir. *Çaba Göstermeme*: Bireyin diğer kişilerle ilişkiye başlamak adına yeterli düzeyde çaba göstermemesidir. *Kötümserlik*: Bireyin bir ilişkiye başlamak için şansa gerek duyduğunu düşünmesi ancak bu şansa kendisinin sahip olmadığına inanmasıdır. *Utangaçlık*: Bireyin yeni bir ilişkiye başlama sırasında utanması ve ilişkiye başlayamaması durumudur. *Antipatik Kişilik*: Bireyde diğer kişilerin hoş karşılamadığı tavırların olması. *Diğerlerinin Korkuları*: Diğer bireylerin yalnızlık yaşayanlarla ilişki kurma konusunda korkması. *Diğer Gruplar*: Diğerlerinin farklı grupların mensubu olması ve yalnız olan kişilerle ilişki kurmaktan kaçınması. *Kişisel Olmayan Durumlar*: Bir kişinin diğerleriyle kişisel olmayan bir şekilde ilişki kurmaya çalışması. *Diğerlerinin İsteksizliği*: Diğerlerinin ilişki kurma konusunda herhangi bir çaba göstermemesi. *Fırsat Yoksunluğu*: Bireyin diğerleriyle romantik veya arkadaşlık ilişkisi kurmaya fırsatı olmamasıdır (Michela, vd., 1982).

Jones vd. (1985) ise yalnızlığın en önemli nedeni olarak kişilerin karakter özellikleri olduğunu vurgulamış ve karakter özelliklerini dört farklı şekilde ele almıştır. Bunlar: *Yeterli seviyede olmayan sosyal ilişkiler*: Çekingenlik ve utangaçlık gibi durumların sosyal ilişkilerde arzu edilen seviyeye ulaşılmasını engellemesi. *Duygusal kutuplaşma ve uyarılma*: Depresyon ve anksiyete gibi durumların kişide yarattığı olumsuz etkilerden dolayı istenilen ilişkilerin kurulamaması. *Olumsuz olan tutumlar*: Kişinin sahip olduğu olumsuz tutumlardan kaynaklı olarak (ör: pesimist bakış açısı) sosyal ilişkilerin kurulamaması, kurulan sosyal ilişkilerin bozulması veya ilişkilerin arzu edilen seviyeye ulaşamaması. *Düşük seviyedeki benlik algısı*: Kişinin kendine ilişkin duygularının ve tutumlarının düşük seviyede kalması ve bunun sonucunda ilişki kurmada yetersiz hissetmesidir.

Alan yazın incelendiğinde yalnızlığın birçok farklı boyutu olduğu söylenebilir (Reichman, 1959). Nitekim Weiss (1973) etkileşim kuramında yalnızlığın iki boyutlu olduğunu ve bunların sosyal ile duygusal yalnızlık olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal yalnızlığın yaşamın ilk yıllarında ortaya çıkabileceğini ve hayatın sonraki aşamalarına da

etki edebileceğini belirtir ve bu durumun nedeni olarak çocuğun anne ile kurduğu güvensiz bağlanma olabileceğini vurgular. Ayrıca sosyal yalnızlığın, kişinin arzu ettiği sosyal ilişkileri kapsadığını ve genellikle bireyin yaşadığı toplumu kanıksamaması veya içinde bulunduğu sosyal ortamdan ayrılması sonucunda ortaya çıkabileceğini söyler. Sosyal yalnızlığın sonucunda depresyon, bağımlılık, amaçsızlık ve anlamsızlık ortaya çıkabilir. Duygusal yalnızlık ise dostluk, aile, romantik ilişki gibi ilişkilerin olmaması, bağlanma eksikliği ya da ilişkilerin bitmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Duygusal yalnızlığın ortaya çıkmasında, çocukluk dönemi travmalarının ve korkularının etkisi olabilmekte beraber kişide ilerleyen süreçte kimsesizlik, terk edilmişlik, boşlukta hissetme ve ümitsizlik şeklinde de meydana gelebilir (Weiss, 1973).

Alan yazın incelendiğinde yalnızlığın birçok durumla ilişkili olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları: Şiddete eğilim ile sosyal destek (Avcı & Yıldırım, 2014); psikolojik iyi oluş ve depresyon (Doman & Le Roux, 2012); siber zorbalık (Brewer & Kerslake, 2015); kültürel farklılık (Baretto vd., 2021); akıllı telefon bağımlılığı (Çakır & Oğuz, 2017); utangaçlık, öz saygı ile sosyal kaygı (Erözkan, 2009); psikolojik dayanıklılık (Kılıç, 2014); mutluluk (Demir & Kutlu, 2016); mükemmeliyetçilik (Karababa, 2019); sosyal beceri ve sosyal izolasyon (Lodder vd., 2016); riskli davranışlardır (Segrin vd., 2018).

Yalnızlığı, sosyal bir ortamda somut olarak bir başına kalmaktan ayıran en önemli faktör ise yalnızlığın istenmeyen bir durum olmasıdır (Van Winkel vd., 2017). Bu durum da yalnızlığı, kaygı gibi ruh sağlığı sorunları için önemli bir risk faktörü haline getirmektedir (Lee & Ko, 2018). Nitekim alan yazın incelendiğinde yalnızlık ile kaygının birbirleriyle pozitif yönde ilişkili olduğu görülmektedir (Ebesutani vd., 2015; İsaoglu & Tuzcuoğlu, 2021; Malekisanimaleki & Altay, 2017; Moeller & Seehus, 2019; Özdemir & Tatar, 2019; Sündermann vd., 2013; Van der velden vd., 2021). Kaygı yalnızlıktan önce veya yalnızlık durumunun kronikleşmesi sonucunda hissedilebilir. Bu da yalnızlık kaygısının göstergesi olabilir. Bu durumlardan hareketle yalnızlık kaygısı “Yalnızlık öncesinde veya yalnızlığın kronikleşmesi sonucunda, tedirginlik, huzursuzluk, sıkıntı gibi duyguların normale göre daha şiddetli hissedilmesi” olarak tanımlanabilir. Bununla beraber, Moustakas (1961) yalnızlık kaygısının, bireyin sürekli motive bir şekilde başkalarıyla etkileşim kurma çabasında bulunmasını sağlayan bir savunma mekanizması olduğunu belirtmiştir.

Yalnızlık kaygısı, yalnızlıktan hemen önce oluşabilir (Leon vd., 2020). Bu şekilde kaygının da etkisiyle bireyde uyarıcı bir etki yaratabilir (Catherhall, 2003). Birey bu uyarıyla birlikte yalnız kalmamak adına çeşitli çabalarda bulunabilir; fakat yalnızlıktan kaçmak adına gösterilen bu çabalar gerekli samimiyetten uzak olmasından dolayı işlevsiz olabilir (Reichmann, 1959). Böylelikle yalnızlık kaygısı ortadan kalkmayacağı gibi şiddeti de artabilir. Artan yalnızlık kaygısı ise kişinin ruh sağlığı için önemli bir risk faktörü haline gelebilir. Yalnızlık kaygısı yaşayanlar çoğunlukla çevresindekilerin kendilerini sevmediklerine, diğerlerinin kendileri hakkında olumsuz düşünceler barındırdıklarına ve değersiz olduklarına dair birtakım inançlara sahip olabilirler (Yougov, 2016). Bu durumdan dolayı yalnız kalmaktan çekinen kişiler kendi istedikleri davranışları değil de etrafındaki insanların istedikleri davranışları sergilemeye meyillidirler (Leon vd., 2020). Nitekim bu da yalnızlık kaygısı yaşayan bireylerin benlik saygısı ve öz güvenlerini etkileyebilir (Creemers, 2012). Bununla beraber, yalnızlık insan yaşamının her döneminde karşımıza çıkabilmektedir (Reichmann, 1959). Ancak özellikle ergenliğin son yılları ve yetişkinliğin ilk yıllarındaki en önemli sorunlardan biri yakın ve doyum sağlayıcı ilişkiler kurmamak ve buna bağlı olarak yalnız kalmaktır (Erikson, 1968). Ergenliğin son yılları ve yetişkinliğin ilk yılları ise beliren yetişkinlik dönemi olarak nitelendirilmektedir (Arnett, 2000). Bu durumdan hareketle beliren yetişkinlik döneminde yalnızlığın önemli bir sorun olduğu söylenebilir. Nitekim üniversiteye başlayan beliren yetişkinlik dönemindeki birçok kişi, evlerinden ayrılarak yeni ortamlara adım atmaktadırlar. Bu ortamlara uyum sağlamak oldukça zor bir süreç olabilir (Arnett, 2006). Uyum sorunları ise kişilerin arzuladığı ilişkileri kuramayıp yalnızlık ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet verebilir. Bu durumdan ötürü, beliren yetişkinlik döneminde yer alan bireyler yoğun şekilde yalnızlık kaygısı yaşayabilirler. Alan yazın incelendiğinde ise beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısını ölçecek herhangi bir ölçeğin bulunmaması sebebiyle, bu araştırmada beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygılarını ölçecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmesi hedeflenmiştir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısını ölçecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirmek ve geliştirilen ölçme aracını kullanarak beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısı puanlarını çeşitli değişkenlere göre incelemektir. Bu amaçtan dolayı, bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- 1- Beliren yetişkinlere yönelik geliştirilen yalnızlık kaygısı ölçeği geçerli ve güvenilir midir?
- 2- Beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısı puanları çeşitli değişkenlere göre (cinsiyet, yaş, eğitim görülen program, anne-baba yaşam durumu, sosyal medya kullanım sıklığı, arkadaş sayısı, en uzun süre yaşanan yerleşim merkezi, romantik ilişki yaşama durumu, kolay arkadaşlık kurma, psikolojik travma deneyimi, aile birlikteliği, fiziksel travma deneyimi ve psikolojik yardım deneyimi) anlamlı şekilde farklılık göstermekte midir?

1.2. Araştırmanın Önemi

İlgili alan yazın incelendiğinde yalnızlık ile ilgili birçok ölçek olduğu görülmüştür. Bu ölçekler arasında en sık kullanılanlardan biri Russel vd. (1980) tarafından geliştirilen Demir (1989) tarafından Türkçeye uyarlanan UCLA Yalnızlık Ölçeği'dir. Ölçek 20 madde ve 4'lü likert yapıdan oluşmaktadır. Bir başka yalnızlık ölçeği ise DiTomasso vd. (2004) tarafından geliştirilen Çeçen (2007) tarafından Türkçeye uyarlanan Duygusal Sosyal Yalnızlık Ölçeği'dir. Ölçek 15 madde ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu ölçekler incelendiğinde alt boyutlarında yalnızlık ile ilişkili kaygı maddeleri bulunmaktadır. Ancak bu çalışma kapsamında alan yazın incelendiğinde yalnızlık kaygısı ile ilgili bir ölçeğe rastlanılmamıştır. Bu nedenle beliren yetişkinlere yönelik yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirilip çeşitli değişkenler aracılığıyla incelenerek alan yazındaki boşluğun doldurulması hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada genel tarama modellerinden, betimsel araştırma modeli tercih edilmiştir. Betimsel araştırma modeli, bireylerin inançlarını, farkındalıklarını, tutumlarını ve düşüncelerini saptamak için kullanılan ve bir durumu olduğu şekliyle betimleyen araştırma modelidir (Karasar, 2010)

2.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Bu çalışmada kapsamında Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinden ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinden kolay örnekleme ile seçilen üç farklı çalışma grubundan veriler elde edilmiştir. İlk grubun verileri ölçek geliştirme sürecinde açıklayıcı faktör analizinde kullanılmıştır. Bu grup beliren yetişkinlik döneminde yer alan 724 kişiden oluşmaktadır. İkinci grubun verileri ise ölçek geliştirme sürecinde ölçeğin geçerliliği için yapılan doğrulayıcı faktör analizinde kullanılmıştır. Bu grup beliren yetişkinlik döneminde yer alan 257 kişiden oluşmaktadır. Üçüncü grubun verileri ise yalnızlık kaygısını çeşitli değişkenlere göre incelemek adına yapılan t testi ve anova analizlerinde kullanılmıştır. Bu grup beliren yetişkinlik döneminde yer alan 553 kişiden oluşmaktadır. Toplamda 1534 kişiden oluşan çalışma grubunun demografik özellikleri Tablo 1' de sunulmuştur.

Tablo 1.
Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Özellikler	Gruplar	n	%
Cinsiyet	Erkek	887	57,76
	Kadın	647	42,24
Yaş	18	118	7,75
	19	165	10,78
	20	368	23,93
	21	427	27,80
	22-25	456	29,74
Bölüm	İşletme	187	12,17
	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	165	10,79
	Kamu Yönetimi	135	8,81
	Sosyoloji	103	6,73
	Hemşirelik	70	4,55
	Tarih	126	8,22
	Fen Bilgisi Öğretmenliği	138	9
	Okul Öncesi Öğretmenliği	173	11,18
	Sınıf Öğretmenliği	179	11,68
	İktisat	87	5,66
	Türkçe Öğretmenliği	73	4,77
	Maliye	98	6,44

2.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Araştırmada kişisel bilgi formu ve araştırma kapsamında geliştirilen yalnızlık kaygısı ölçeği kullanılmıştır. Öncelikle, alan yazın taranarak problem tespit edilmiş ve etkileşim kuramını merkeze alan yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde uygulamaların yapılabilmesi için Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinden ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinden gerekli izinler alınmıştır. Geliştirilen yalnızlık kaygısı ölçeği ve kişisel bilgi formu Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinde öğrenim gören öğrencilere uygulanmıştır. Veri toplama süreci boyunca araştırmacılar, üniversitelere bizzat giderek katılımcılara gerekli

açıklamaları yapmış ve katılımın gönüllülük esaslı olduğuna ve paylaşımların kesinlikle gizli kalacağına dair bilgilendirmede bulunmuşlardır. Katılımcıların soruları cevaplamaları ortalama 10 dakika sürmüştür. Doldurulan ölçekler incelenerek, katılımcılar tarafından tam doldurulmayan veya yanlış doldurulan 54 ölçek araştırma kapsamına alınmamıştır.

2.3.1. Taslak Ölçeği Hazırlanması

Öncelikle, alan yazın taranarak problem tespit edilmiş ve etkileşim kuramını merkeze alan yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Alan yazın taraması yapılmış ve madde havuzu oluşturulmaya başlanmıştır. Sonrasında, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış form aracılığıyla beliren yetişkinlik döneminde bulunan 250 öğrenciye şu sorular sorulmuştur: “Sizce yalnızlık nedir?” “Hangi durumlarda yalnız olduğunuzu düşünürsünüz?” “Yalnız olduğunuz zamanlarda neler düşünürsünüz?” “Ailenizle ilgili hangi durumlarda yalnızlık kaygısı yaşarsınız?” “Romantik ilişkinizde hangi durumlarda yalnızlık kaygısı yaşarsınız?” “Sosyal ilişkilerinizde hangi durumlarda yalnızlık kaygısı yaşarsınız?” verilen cevaplar neticesinde madde havuzu genişletilmiştir. Genişletilen madde havuzu için rehberlik ve psikolojik danışmanlık alanında doçent ve profesör unvanına sahip üç uzmandan ve ölçeğin dil yapısı için Türk Dili ve Edebiyatı alanında uzman bir kişiden görüşleri alınmıştır. Geri bildirimler sonucunda toplamda 71 maddelik bir form elde edilmiştir. Bu form "1=Hiç uygun değil, 5=Tamamen uygun" şeklinde beşli Likert tipinde bir ölçme aracı olmuştur.

2.3.2. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu katılımcıların cinsiyet, yaş, bölüm, romantik ilişki yaşayıp yaşamadıkları, sosyal medya kullanım sıklıkları, aile bütünlükleri, yaşamlarının çoğunun geçtiği yerleşim yerleri, annelerinin ve babalarının yaşam durumları, algılanan arkadaş sayıları, kolay arkadaşlık kurma durumları, psikolojik yardım alma, fiziksel travma (fiziksel darbelere bağlı olarak yaralanma vb. durumlar) ve psikolojik travma yaşama durumlarına yönelik sorular barındırmaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 21 ve AMOS paket programları kullanılmıştır. Veri seti üzerinde tek değişkenli ve çok değişkenli normallik analizleri gerçekleştirilmiştir. Z testi aracılığıyla yapılan tek değişkenli normallik analizinde çalışma grubunun 100 kişiden fazla olması sebebiyle Z puanı referans aralığı -4 ve +4 olarak kabul edilmiş ve bu aralığın dışında kalan herhangi bir veri olmadığı görülmüştür (Mertler & Vannatta, 2016). Bununla birlikte veri setinin basıklık-çarpıklık değerleri incelenerek referans değerler olan -1,50 ile +1,50 aralığında (Tabchnick vd., 2007) olduğu görülmüştür. Bu sebeple veri setinin normal dağılıma sahip olduğu söylenebilir. Ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek için açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi, güvenilirliği için ise iç tutarlılık, yapısal güvenilirlik ve test-yarılama teknikleri kullanılmıştır. Ölçek ve alt boyutlarının çeşitli değişkenlerle ilişkisi incelenirken t-testi ile varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. ANOVA testi neticesinde gruplar arası anlamlı farklılıklar meydana geldiğinde farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek adına LSD post-hoc analizi yapılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi ise .05 ($p < .05$) olarak alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Yalnızlık Kaygısı Ölçeğine İlişkin Bulgular

Geliştirilen Yalnızlık Kaygısı Ölçeğinin yapı geçerliği için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları kapsamında ise Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı, McDonald yapısal güvenilirlik ve Spearman Brown iki yarı güvenilirliği hesaplanmıştır.

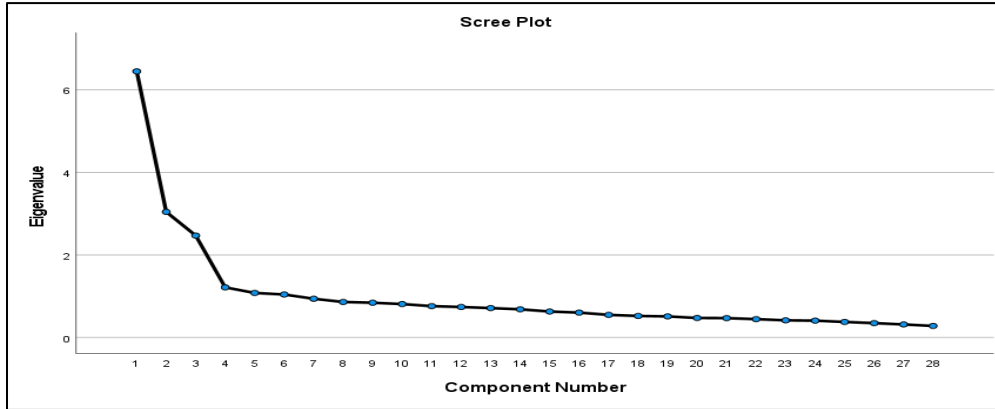
3.1.1. Ölçeğin Geçerliğine İlişkin Bulgular

Yalnızlık Kaygısı Ölçeğinin (YKÖ) faktör yapısını belirlemek için öncelikle AFA yapılmıştır. AFA doğrultusunda Kaiser Meyer Olkin (KMO) katsayısı ile Barlett Küresellik Testi incelenmiştir. KMO katsayısının .60'dan küçük olması AFA yapmak için yeterli olmadığını gösterirken 1.00'e yakın olması ise AFA'ya uygun olduğunun göstergesidir (Büyüköztürk, 2014). Değişkenlerin arasında korelasyon olup olmadığını incelemek için ise Barlett Küresellik Testi yapılmıştır. Barlett Küresellik Testinde ise istenen sonuç, anlamlı çıkmasıdır (Seçer, 2015). Yapılan analizler sonucunda KMO değeri .95 iken Barlett Küresellik Testi .00 olarak anlamlı bulunmuştur. Sonuçlar Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2.
KMO ve Bartlett Testi Sonuçları

KMO Örneklem Yeterliliği		,953
Bartlett's Test Of Sphericity	Ki-kare Değeri	19791,287
	Serbestlik Değeri	780
	Anlamlılık	,000

Yalnızlık Kaygısı Ölçeğinin faktör yapısını belirlemek için yapılan AFA'da madde faktör yük değerleri için azami .40 kabul edilmiştir. Bununla birlikte faktörlerin toplam varyansın en az %5'ini açıklamasına ve birden fazla faktörde yer alan maddelerin faktör yükleri arasında en az .10 olmasına dikkat edilmiştir (Tabachnick & Fidel, 2013). Yalnızlık Kaygısı Ölçeğinde 71 madde ile yapılan ilk analizi sonucunda birden fazla faktör için yakın yük değerler veren (farkın .10 dan az olması), birden fazla faktöre de .32 den yüksek değerler veren (Costello & Osborn, 2005) ve madde faktör yükü .40 tan küçük değerlere sahip olan 14 madde çıkarılmıştır. Kalan 57 madde ise kolay yorumlanabilir olması sebebiyle varimax dik döndürme yöntemi kullanılarak analiz edilmiş (Büyüköztürk, 2014) ve 8 madde daha çalışma dışında bırakılmıştır. Bu işlemler sonucunda ölçeğin 5 faktörlü bir yapıda ve toplam varyansın %58,40 olduğu görülmüştür. Ancak son iki faktörün varyansı açıklama oranının düşük olması sebebiyle ölçeğin üç faktörlü yapıda olması kararlaştırılmıştır. Nitekim analizler öncesinde belirlenen yapı ile ölçeğin üç faktörlü yapısının daha uyumlu olduğu da görülmüştür. Yalnızlık kaygısı ölçeği öz-değer grafiği Şekil 2 de sunulmuştur.

Şekil 2. Öz değer grafiği

AFA sonucunda oluşan öz değer grafiği incelendiğinde kırılmaların yaşandığı 3 faktörün olduğu görülmüştür. Sonraki faktörlerin ise yatay şekilde ilerlediği ve herhangi bir kırılmanın olmadığı görülmektedir. Yapılan analizler sonucunda oluşan üç faktörlü yapının ilki “Sosyal İlişkilerde Yalnızlık Kaygısı (SİYK)” alt ölçeği; ikincisi “Aile İlişkilerinde Yalnızlık Kaygısı” alt ölçeği; üçüncüsü ise “Romantik İlişkide Yalnızlık Kaygısı” alt ölçeği olarak adlandırılmıştır. Nihai faktör dağılımına dair veriler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.*Yalnızlık Kaygısı Ölçeği Madde Analizi, Madde Faktör Yükleri, Açıklanan ve Toplam Varyansı*

1.Faktör (SİYK)			2.Faktör (AIYK)			3.Faktör (RIYK)		
Madde	Toplam Korelasyon	Fakt. Yükü	Madde	Toplam Korelasyon	Fakt. Yükü	Madde	Toplam Korelasyon	Fakt. Yükü
Madde 68	,65	,78	Madde 11	,64	,70	Madde 34	,59	,82
Madde 66	,65	,76	Madde 3	,45	,69	Madde 36	,60	,81
Madde 67	,64	,75	Madde 14	,65	,68	Madde 37	,60	,80
Madde 70	,61	,75	Madde 2	,44	,68	Madde 33	,58	,77
Madde 62	,60	,74	Madde 13	,57	,66	Madde 32	,54	,71

Madde 69	,58	,74	Madde 7	,54	,66	Madde 31	,53	,70
Madde 56	,61	,72	Madde 15	,58	,65	Madde 35	,54	,70
Madde 63	,63	,70	Madde 12	,58	,65	Madde 38	,64	,67
Madde 57	,60	,70	Madde 18	,66	,65	Madde 39	,62	,62
Madde 58	,59	,69	Madde 8	,62	,64			
Madde 64	,62	,69	Madde 17	,62	,63			
Madde 71	,59	,67	Madde 1	,40	,63			
Madde 53	,63	,62	Madde 16	,63	,62			
Madde 61	,60	,62	Madde 4	,35	,53			
Madde 50	,64	,58	Madde 6	,33	,51			
			Madde 5	,56	,50			
Açıklanan Varyans: %37,74			%9,75			%7,66		
Toplam Varyans: %55,16								

Tablo 3 incelendiğinde, yapılan AFA sonucunda ölçeğin üç faktörlü ve 40 maddelik bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Birinci boyutun faktör yük değeri (Sosyal İlişkilerde Yalnızlık Kaygısı) .58-.78 aralığında, ikinci boyutun faktör yük değerleri (Aile İlişkilerinde Yalnızlık Kaygısı) .50 ile .70 arasında, üçüncü boyutun faktör yük (Romantik İlişkide Yalnızlık Kaygısı) değerleri ise .62-.82 arasındadır. Bu sonuçlara göre, ölçeğin faktör yüklerinin yeterli seviyede olduğu söylenebilir (Hair vd., 2006).

Ölçeğin madde toplam korelasyonları ise .40 ile .66 arasındadır. Madde toplam korelasyonları aynı zamanda ölçülen özellik bakımından bireyleri ne derecede ayırt ettiği konusunda da bilgi verir (Karataş & Yavuzer, 2016). Bu sonuçlar ise ölçeğin bireyleri iyi bir şekilde ayırt ettiğinin göstergesidir (Büyüköztürk, 2014). Faktörlerin toplam varyansa yaptıkları katkılar sırasıyla %37,74, %9,75 ve %7,66'dır. Faktörlerin toplam açıkladığı varyans ise %55,16'dır. Ölçeğin toplam açıklanan varyans oranının iyi düzeyde olduğu söylenebilir (Scherer vd., 1988).

Tablo 4' te yalnızlık kaygısının ölçeğinin faktörleri arasındaki ilişkiyi belirlemek için alt boyutların kendi aralarındaki korelasyonları incelenmiştir. Alt boyutlar arasında çoklu bağıntı problemi olmaması için korelasyonların katsayılarının .90 altında olması gerekmektedir (Field, 2009; Pallant, 2005).

Tablo 4.

Yalnızlık Kaygısı Ölçeğinin Alt Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Faktörler	1	2	3
SİYK	-	-	-
AİYK	,52**	-	-
RİYK	,55**	,45**	-
Toplam YKÖ	,85**	,82**	,76**

** $p < .01$

Tablo 4 incelendiğinde, ölçeğin alt boyutlarının kendi aralarında ve ölçeğin bütünüyle anlamlı düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Bununla beraber ölçekte çoklu bağıntı problemi bulunmamaktadır.

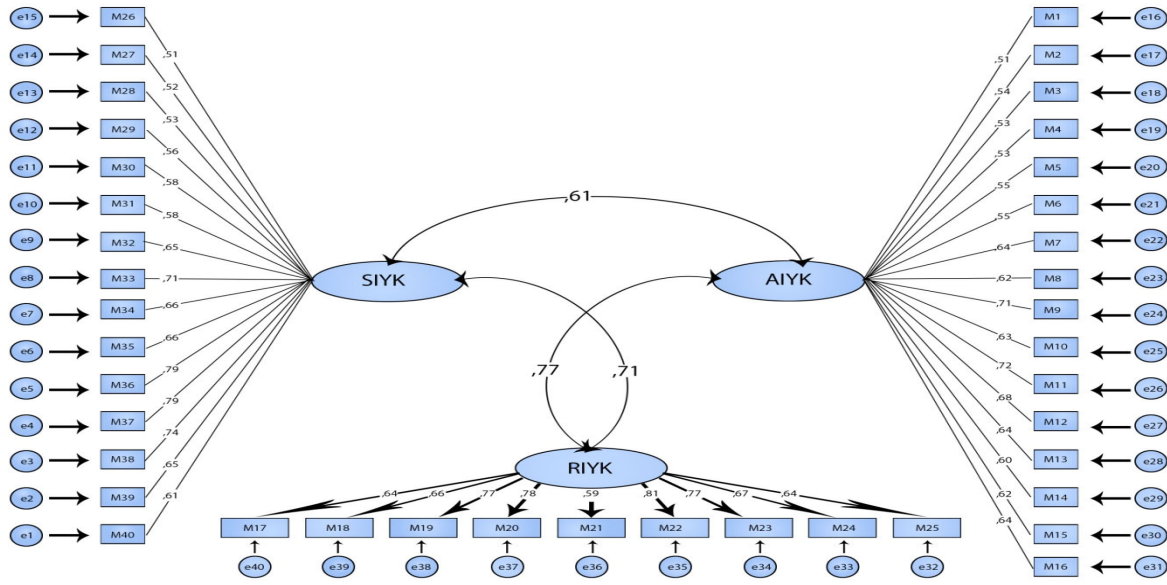
AFA sonucunda ölçme aracına ait üç faktörlü yapının, yapı geçerliliğini incelemek adına üç alt boyutlu model DFA ile incelenmiştir. Bu amaçla AMOS programı kullanılmıştır. DFA' nın amacı, faktörlerin gerçek verilerle ne derecede uyumlu olduğunu belirlemektir. Bu uyum için en temel değer ise X^2 (Ki-Kare). X^2 değerindeki temel ölçütlerden bir diğeri ise serbestlik derecisidir. X^2 /sd sonucu 3 ten küçükse iyi değer 5 ile 3 arasındaysa yeterli değer olarak kabul edilir (Sümer, 2000). YKÖ' de X^2 /sd 3,04 olarak bulunmuştur. Yalnızlık kaygısı ölçeğinin uyum değerleri ve kabul edilebilir değerler Tablo 5' te sunulmuştur.

Tablo 5.
DFA Uyum Değerleri

X ² /df	GFI	CFI	RMSEA
3,04	,88	,92	,072
≤ 3 iyi değer ≤ 5 yeterli değer	≥ ,90 iyi değer ≥ ,95 mükemmel değer	≥ ,90 iyi değer ≥ ,95 mükemmel değer	≤ ,05 mükemmel değer ≤ ,08 iyi değer

(Sümer, 2000)

Tablo 5 incelendiğinde, DFA sonucunda ulaşılan uyum indekslerinin yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Yapılan işlemler sonucunda elde edilen değerlerin yeterli uyum indeksine sahip olmasından ötürü başka bir modifikasyon uygulanmamıştır. Yalnızlık kaygısı ölçeğinin 40 madde ve 3 boyutlu yapısını sınamak için yapılan DFA çıktıları Şekil 3' te sunulmuştur.

Şekil 3. Yalnızlık kaygısı ölçeği DFA sonuçları

Şekil 3 incelendiğinde, sosyal ilişkilerde yalnızlık kaygısı (SİYK) boyutunun standartlaştırılmış faktör yüklerinin .51 ile .79, aile ilişkilerinde yalnızlık kaygısı (AİYK) boyutunun standartlaştırılmış faktör yüklerinin .51 ile .72 ve romantik ilişkide yalnızlık kaygısı (RİYK) boyutunun standartlaştırılmış faktör yüklerinin .59 ile .81 arasında olduğu görülmektedir.

3.1.1. Ölçeğin Güvenirliğine İlişkin Bulgular

Yalnızlık kaygısı ölçeğinin güvenirliliğini saptamak için Cronbach alfa iç tutarlılık, Spearman-Brown iki yarı güvenirlilik ve McDonald yapısal güvenirlilik analizleri uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 6' da sunulmuştur.

Tablo 6.
Yalnızlık Kaygısı Ölçeği Güvenirlilik Analizi

Güvenirlilik Değerleri/ Boyutlar	Cronbach Alpha (İç Tutarlılık)	Spearman-Brown (İki Yarı)	McDonald
YKÖ	,95	,84	,95
SİYK	,94		,94
RİYK	,92		,93
AİYK	,91		,92

Yalnızlık kaygısı ölçeğinin güvenilirlik çalışması için yapılan Cronbach alfa iç tutarlılık, Sperman Brown ve McDonald güvenilirlik analizlerinin değerleri .84 ile .95 arasında değişmektedir. Ölçek geliştirme çalışmalarında .80 ile 1.00 arasındaki değerler yüksek derecede güvenilir kabul edilmektedir (Çokluk vd., 2014). Bu bağlamda Tablo 6 incelendiğinde yalnızlık kaygısı ölçeğinin ve alt boyutlarının yüksek derecede güvenilir olduğu söylenebilir.

3.1. Yalnızlık Kaygısının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirildikten sonra çeşitli değişkenlere göre incelenmiştir. Bu sebeple t-testi ve tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Öncelikle verilerin t testi ve tek yönlü varyans analizi varsayımları incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda puanların normal dağılım gösterdiği, bağımlı değişkene ilişkin varyansların da eşit olduğu görülmüştür (Büyüköztürk, 2014). Bu sebeple verilerin t testi ve tek yönlü varyans analizine uygun olduğu saptanmıştır. Yalnızlık kaygısının cinsiyete göre anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek adına yapılan t-testi analizi sonuçları Tablo 7’ de sunulmuştur.

Tablo 7.
Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Cinsiyete Göre t Testi Sonuçları

Değişken	Cinsiyet	n	\bar{x}	S	sd	t	p
YKÖ	Kadın	294	74,25	23,41	551	-2,700**	,007
	Erkek	259	78,83	15,90			
AİYK	Kadın	294	34,41	11,94	551	,115	,908
	Erkek	259	34,28	10,50			
RİYK	Kadın	294	26,53	10,54	551	-3,107**	,002
	Erkek	259	29,10	8,91			
SİYK	Kadın	294	24,83	10,55	551	-2,466*	,013
	Erkek	259	26,95	9,64			

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 7 incelendiğinde, beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısı puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeye farklılaştığı görülmektedir ($t(551) = -2,700$, $p < .01$). Alt boyutlardan olan RİYK ve SİYK’ nın cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. AİYK alt boyutu dışında, erkeklerin yalnızlık kaygısı puanlarının kızlara göre daha yüksek olduğu söylenebilir. Yalnızlık kaygısı puanlarında yaşa göre anlamlı fark bulunup bulunmadığına dair yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 8’ de sunulmuştur.

Tablo 8.
Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Yaşa Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Yaş	n	\bar{x}	S	F	p	Anlamlı Fark
YKÖ	18 (A)	49	63,93	15,87	6,538**	,000	B-A B-E D-A E-A B-E
	19 (B)	58	76,95	19,92			
	20 (C)	140	75,75	18,96			
	21 (D)	148	76,53	21,43			
	22-25 (E)	158	80,52	20,52			
AİYK	18 (A)	49	28,74	8,81	3,872**	,004	B-A C-A E-A
	19 (B)	58	33,69	9,32			
	20 (C)	140	34,84	11,54			
	21 (D)	148	34,41	12,07			
	22-25 (E)	158	35,82	11,24			
RİYK	18 (A)	49	23,43	9,04	4,605**	,001	E-A
	19 (B)	58	28,04	10,77			
	20 (C)	140	27,36	9,85			

	21 (D)	148	27,07	9,25			
	22-25 (E)	158	29,92	9,95			
	18 (A)	49	21,31	6,71			
	19 (B)	58	27,25	11,89			
SİYK	20 (C)	140	25,37	8,91	3,120*	,016	D-A B-A
	21 (D)	148	26,66	11,02			
	22-25(E)	158	26,34	10,41			

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 8 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının yaşa göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($F_{(4,548)}=6,538$, $p < .01$). Ayrıca SİYK boyutu dışında 22-25 yaş aralığındaki beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısı puanlarının daha yüksek olduğu söylenebilir. Yalnızlık kaygısı puanlarında eğitim görülen bölüme göre anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 9' da sunulmuştur.

Tablo 9.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Eğitim Gördükleri Program Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Program	n	\bar{x}	S	F	p	Anlamlı Fark
YKÖ	İşletme (A)	72	81,44	16,86			
	Hemşirelik (B)	46	71,44	18,87			
	Kamu Yönetimi (C)	56	79,09	19,09			
	PDR (D)	45	79,83	24,98			
	Sosyoloji (E)	48	78,38	20,47	2,509*	,011	A-I
	Okul Öncesi Öğrt.(F)	76	72,15	20,47			
	Tarih (G)	81	78,21	19,17			
	Fen Bilgisi Öğrt. (H)	62	77,05	21,63			
	Sınıf Öğrt. (I)	67	70,43	20,55			
	AİYK	İşletme (A)	72	35,85	9,28		
Hemşirelik (B)		46	30,94	8,34			
Kamu Yönetimi (C)		56	34,97	9,75			
PDR (D)		45	36,12	11,88			
Sosyoloji (E)		48	36,59	13,41	2,470	,112	Yok
Okul Öncesi Öğrt.(F)		76	30,51	8,69			
Tarih (G)		81	34,15	11,28			
Fen Bilgisi Öğrt. (H)		62	36,31	14,21			
Sınıf Öğrt. (I)		67	34,55	12,68			
RİYK		İşletme (A)	72	31,52	10,53		
	Hemşirelik (B)	46	26,83	10,25			
	Kamu Yönetimi (C)	56	29,79	9,45			A-G
	PDR (D)	45	31,94	14,97			A-F
	Sosyoloji (E)	48	27,55	8,62	4,724**	,000	A-I
	Okul Öncesi Öğrt.(F)	76	26,14	9,08			D-G
	Tarih (G)	81	25,93	7,54			D-F
	Fen Bilgisi Öğrt (H)	62	27,75	9,06			D-I
	Sınıf Öğrt (I)	67	23,96	7,64			C-I
	SİYK	İşletme (A)	72	26,64	8,91		
Hemşirelik (B)		46	23,31	9,64	2,417*	,014	D-G
Kamu Yönetimi (C)		56	26,18	10,07			

PDR (D)	45	22.81	7.72
Sosyoloji (E)	48	27.09	8.24
Okul Öncesi Öğrt.(F)	76	26.74	9.98
Tarih (G)	81	28.83	13.68
Fen Bilgisi Öğrt. (H)	62	24.92	9.04
Sınıf Öğrt .(I)	67	23.75	10.14

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 9 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam puanlarının beliren yetişkinlerin eğitim gördükleri programa göre anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir ($F(8,544)=2,509$, $p < .05$). Bununla birlikte, RİYK ve SİYK puanlarında yaşa göre anlamlı bir fark olduğu saptanmıştır. Yalnızlık kaygısı puanları incelendiğinde ise işletme programında eğitim görenlerin diğerlerine göre yalnızlık kaygısı düzeylerinin daha yüksek olduğu söylenebilir. Yalnızlık kaygısı puanlarının sosyal medya kullanım sıklığına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan tek yönlü varyans analizi Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Sosyal Medya Kullanım Sıklığına Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Sosyal Medya Kullanma Derecesi	n	\bar{x}	S	F	p	Anlamlı Fark
YKÖ	Her Zaman(A)	245	75,82	19,37	,327	,722	Yok
	Sık Sık (B)	250	76,55	21,16			
	Ara Sıra (C)	58	78,16	21,12			
AİYK	Her Zaman(A)	245	33,63	10,88	1,246	,288	Yok
	Sık Sık (B)	250	34,69	11,36			
	Ara Sıra (C)	58	36,02	12,58			
RİYK	Her Zaman(A)	245	27,68	9,68	,077	,928	Yok
	Sık Sık (B)	250	27,69	10,09			
	Ara Sıra (C)	58	28,23	9,97			
SİYK	Her Zaman(A)	245	25,74	10,34	,034	,968	Yok
	Sık Sık (B)	250	25,87	10,21			
	Ara Sıra (C)	58	26,11	9,75			

Tablo 10 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının, sosyal medya kullanım sıklığına göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının romantik ilişki yaşama durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 11’ de gösterilmiştir.

Tablo 11.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Romantik İlişki Tecrübesine Göre t Testi Sonuçları

Faktörler	Romantik İlişki Deneyimi	n	\bar{x}	S	sd	t	p
YKÖ	Hayır	160	73,85	20,97	551	1,875	,062
	Evet	393	77,44	20,04			
AİYK	Hayır	160	33,32	12,22	551	1,384	,167
	Evet	393	34,78	10,87			
RİYK	Hayır	160	27,13	10,06	551	,942	,346
	Evet	393	27,98	9,83			
SİYK	Hayır	160	24,57	9,47	551	1,828	,067
	Evet	393	26,32	10,45			

Tablo 11 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının, romantik ilişki yaşama durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının aile birlikteliğine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 12’ de sunulmuştur.

Tablo 12.*Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Aile Birlikteliğine Göre t Testi Sonuçları*

Faktörler	Aile Birlikteliği	n	\bar{x}	S	sd	T	p
YKÖ	Ayrı	47	84,03	21,38	551	-2,698**	,008
	Birlikte	506	75,68	20,14			
AİYK	Ayrı	47	36,18	12,58	551	-1,168	,243
	Birlikte	506	34,19	11,17			
RİYK	Ayrı	47	31,22	11,24	551	-2,541*	,028
	Birlikte	506	27,43	9,71			
SİYK	Ayrı	47	28,33	9,95	551	-1,764	,077
	Birlikte	506	25,61	10,18			

** $p < .01$, * $p < .05$

Tablo 12 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam puanının aile birlikteliğine göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Bununla beraber RİYK alt boyut puanı da aile birlikteliğine göre anlamlı düzeyde farklılaşmaktadır. Yalnızlık kaygısı toplam puanlarına bakıldığında ailesi ayrı olanların daha fazla yalnızlık kaygısı hissettiği söylenebilir. Yalnızlık kaygısı puanlarının annenin yaşama durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 13' te gösterilmiştir.

Tablo 13.*Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Annenin Yaşam Durumuna Göre t Testi Sonuçları*

Faktörler	Annenin Yaşama	n	\bar{x}	S	sd	t	p
YKÖ	Ölü	38	75,04	18,88	551	,422	,674
	Sağ	515	76,51	20,46			
AİYK	Ölü	38	33,03	10,38	551	,751	,453
	Sağ	515	34,44	11,37			
RİYK	Ölü	38	26,02	8,25	551	1,110	,268
	Sağ	515	27,86	9,98			
SİYK	Ölü	38	27,41	10,08	551	-,994	,328
	Sağ	515	25,72	10,21			

Tablo 13 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının annenin yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının babanın yaşam durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 14' te gösterilmiştir.

Tablo 14.*Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Babanın Yaşam Durumuna Göre t Testi Sonuçları*

Faktörler	Babanın Yaşam Durumu	n	x	S	sd	t	p
YKÖ	Ölü	43	75,98	20,59	551	,141	,886
	Sağ	510	76,44	17,63			
AİYK	Ölü	43	32,42	9,73	551	1,171	,244
	Sağ	510	34,52	11,42			
RİYK	Ölü	43	26,87	8,28	551	,593	,553
	Sağ	510	27,82	10,02			
SİYK	Ölü	43	27,76	10,96	551	-1,295	,195
	Sağ	510	25,68	10,13			

Tablo 14 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının babanın yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının en uzun süre yaşanan yerleşim yerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 15' te gösterilmiştir.

Tablo 15.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Yaşanılan Yerleşim Merkezlerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Faktörler	Yerleşim Merkezi	n	\bar{x}	S	F	p	Anlamlı Fark
YKÖ	Büyükşehir (A)	133	77,74	21,24	,272	,844	Yok
	Şehir (B)	184	76,22	20,36			
	İlçe (C)	147	75,87	19,85			
	Köy-Kasaba (D)	89	75,58	19,97			
AİYK	Büyükşehir (A)	133	34,14	11,85	,053	,984	Yok
	Şehir (B)	184	34,25	10,87			
	İlçe (C)	147	34,66	11,81			
	Köy-Kasaba (D)	89	34,34	10,73			
RİYK	Büyükşehir (A)	133	27,97	10,51	,113	,952	Yok
	Şehir (B)	184	27,93	10,32			
	İlçe (C)	147	27,53	9,23			
	Köy-Kasaba (D)	89	27,36	9,12			
SİYK	Büyükşehir (A)	133	26,87	10,47	,652	,582	Yok
	Şehir (B)	184	25,38	10,33			
	İlçe (C)	147	25,51	9,84			
	Köy-Kasaba (D)	89	25,73	10,08			

Tablo 15 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının en uzun süre yaşanılan yerleşim yerine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının kolay arkadaşlık kurma durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 16’ da gösterilmiştir.

Tablo 16.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Kolay Arkadaşlık Kurma Durumlarına Göre t Testi Sonuçları

Faktörler	Kolay Arkadaşlık	n	x	S	sd	t	p
YKÖ	Hayır	75	74,94	20,56	551	,672	,503
	Evet	478	76,64	20,32			
AİYK	Hayır	75	34,12	12,61	551	,182	,856
	Evet	478	34,39	11,08			
RİYK	Hayır	75	27,28	9,63	551	,426	,672
	Evet	478	27,82	9,92			
SİYK	Hayır	75	25,08	8,84	551	,675	,498
	Evet	478	25,95	10,38			

Tablo 16 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının kolay arkadaşlık kurma durumlarına göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının arkadaş sayısına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 17’ de gösterilmiştir.

Tablo 17.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Arkadaş Sayılarına Göre t Testi Sonuçları

Faktörler	Arkadaş Sayıları	n	x	S	sd	t	p
YKÖ	Az	155	74,71	19,56	551	1,224	,222
	Çok	398	77,05	20,65			
AİYK	Az	155	33,43	10,85	551	1,178	,238
	Çok	398	34,71	11,44			

RİYK	Az	155	27,11	9,68	551	,942	,347
	Çok	398	27,98	9,96			
SİYK	Az	155	25,63	9,94	551	,272	,788
	Çok	398	25,91	10,31			

Tablo 17 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının arkadaş sayılarına göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının psikolojik travma yaşama durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 18’ de gösterilmiştir.

Tablo 18.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarına Psikolojik Travma Yaşama Durumuna Göre t Testi Sonuçları

Faktörler	Psikolojik Travma	n	x	S	sd	t	p
YKÖ	Hayır	378	77,15	21,05	551	-1,192	,198
	Evet	175	74,77	18,67			
AİYK	Hayır	378	34,45	11,68	551	-,282	,778
	Evet	175	34,14	10,42			
RİYK	Hayır	378	28,08	10,02	551	-1,224	,222
	Evet	175	26,99	9,61			
SİYK	Hayır	378	26,21	10,61	551	-1,398	,161
	Evet	175	24,93	9,18			

Tablo 18 incelendiğinde yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının psikolojik travma yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının fiziksel travma yaşama durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 19’ da gösterilmiştir.

Tablo 19.

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Fiziksel Travma Yaşama Durumlarına Göre t Testi Sonuçları

Değişken	Fiziksel Travma	n	x	S	sd	t	p
YKÖ	Hayır	375	76,39	20,62	551	,021	,985
	Evet	178	76,41	19,85			
AİYK	Hayır	375	34,18	11,04	551	,542	,587
	Evet	178	34,72	11,83			
RİYK	Hayır	375	27,88	9,91	551	-,513	,608
	Evet	178	27,42	9,86			
SİYK	Hayır	375	25,78	9,77	551	,212	,832
	Evet	178	25,95	11,04			

Tablo 19 incelendiğinde, yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının fiziksel travma yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanlarının psikolojik yardım alma durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan t testi sonuçları Tablo 20’ de gösterilmiştir.

Tablo 20

Yalnızlık Kaygısı Puanlarının Psikolojik Yardım Alma Durumlarına Göre t Testi Sonuçları

Değişken	Psikolojik Yardım Alma	n	x	S	sd	t	p
YKÖ	Hayır	385	76,93	20,82	551	-,916	,362
	Evet	168	75,21	19,27			
AİYK	Hayır	385	34,66	11,58	551	-,944	,347
	Evet	168	33,65	10,59			
RİYK	Hayır	385	27,98	9,82	551	-,907	-,365
	Evet	168	27,15	10,05			

SİYK	Hayır	385	25,99	10,16	551	-,525	-,598
	Evet	168	25,49	10,32			

Tablo 20 incelendiğinde yalnızlık kaygısı toplam ve tüm alt boyut puanlarının psikolojik yardım alma durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada öncelikle beliren yetişkinler için yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirmek amaçlanmış ve geliştirilen bu ölçekle beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygıları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışmada ölçek geliştirme kapsamında, öncelikle ölçeğin faktör yapısını belirlemek adına AFA yapılmıştır. AFA sonucunda ölçeğin üç faktörlü bir yapıda ve 40 maddeden oluştuğu bulunmuştur. Üç alt boyutun açıklanan varyansa yaptığı katkı toplamda %55,6'dır. Ölçeğin yapı geçerliğini doğrulamak için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre maddelerin katsayıları .51 ile .81 aralığında değişmektedir. Ölçeğin uyum değerleri ise CFI .92, GFI .88 ve RMSEA değeri .72'dir. Bu sonuçlar, ölçeğin yeterli bir uyuma sahip olduğunu ve geçerli bir ölçek olduğunu kanıtlar (Sümer, 2000). Ölçeğin güvenilirliğini hesaplamak adına Cronbach alfa, McDonald ve Spearman- Brown katsayısı hesaplanmış ve sırasıyla .95, .95 ve .84 bulunmuştur. Bu sonuçlar güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir (Çokluk vd., 2014). YKÖ' den en fazla 200, en az ise 40 puan alınabilir. Puanın fazla olması yalnızlık kaygısı seviyesinin yüksek olduğunu göstergesidir. YKÖ, Etkileşim Kuramını merkeze almaktadır ve bireylerin yalnızlık kaygılarını aile, romantik ve sosyal ilişkiler boyutlarıyla ölçmektedir. Böylelikle geliştirilen YKÖ' nün bireylerin sosyal ve duygusal yalnızlık kaygılarını ölçtüğü söylenebilir. Bu yönüyle YKÖ, alan yazında ilk olma özelliği taşımaktadır.

Çalışmada yalnızlık kaygısını çeşitli değişkenlere göre inceleme kapsamında, öncelikle YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Beliren yetişkinlerin YKÖ, AİYK ve SİYK puanlarının cinsiyete göre anlamlı düzeyde farklılaştığı saptanmıştır. Bununla beraber kadınlar erkeklere göre daha az yalnızlık kaygısı yaşamaktadır. Kadınların daha az yalnızlık kaygısı yaşamasının nedeni, erkeklere göre kendilerini daha rahat ve daha fazla açabilmesi olabilir (Şahin, 2011). Başka bir nedeni ise toplumsal cinsiyet rollerinin kadınları daha paylaşımcı erkekleri ise duygularını bastırmaya özendirmediği olabilir (Durak, 2008). Alan yazında yalnızlık kaygısı ile ilgili yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmadığı için yalnızlık çalışmaları incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda alan yazında araştırmanın bulgularıyla uyuşan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Boylu vd. (2019) 402 üniversite öğrencisiyle yaptıkları çalışmada kadınların yalnızlık puanlarının erkeklere göre daha düşük olduğunu bulgulamışlardır. Aynı şekilde Yılmaz vd. (2008) 339 üniversite öğrencisiyle yaptıkları çalışmada kadınların erkeklere göre daha az yalnızlık hissettiklerini belirtmişlerdir.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının yaşa göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve farklılaştığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanları en fazla olanlar ise 22-25 yaş aralığında olan beliren yetişkinlerdir. Bunun nedeni, bu yaş grubunda bulunan öğrencilerin çoğunluğunun üniversite yaşamının sonlarında olması olabilir. Üniversite, sadece eğitim ve öğretim yeri değil, aynı zamanda sosyalleşmenin ve çeşitli sosyal aktivitelerin yoğun olarak yapıldığı bir ortamdır. Bu sebeple, üniversite yaşamının sonlarında bulunan beliren yetişkinlerin yalnızlık kaygısını daha fazla yaşamaları oldukça normaldir. Bununla birlikte, alan yazın incelendiğinde Seçim vd. (2014) 384 üniversite öğrencisiyle yaptıkları çalışmada yalnızlığın yaşa göre anlamlı şekilde farklılaştığını bulgulamışlardır.

Çalışmada beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının eğitim görülen bölüme göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve beliren yetişkinlerin YKÖ puanları ile SİYK ve RİYK puanları eğitim görülen bölüme göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Yalnızlık kaygısı puanı en yüksek olan beliren yetişkinler, işletme bölümünde eğitim görmekteyken, yalnızlık kaygısı puanı en düşük olan beliren yetişkinler sınıf öğretmenliği bölümündendir. Bu durumun nedeni, işletme bölümünün diğer bölümlere göre daha sayısal ağırlıklı olmasından kaynaklı olabilir. Bununla birlikte, eğitim fakültesi bölümlerinin insan ilişkilerinde ileri düzeyde eğitim almaları ve bunu kendi hayatlarına yansıtmaları, bu sonuçların ortaya çıkmasına neden olmuş olabilir. Nitekim alan yazın incelendiğinde, Yüksel (2019) yalnızlığın eğitim görülen bölüme göre farklılaştığını belirtmiş ve en düşük yalnızlık puanına sahip olanların eğitim fakültesi öğrencileri olduğunu vurgulamıştır. Alan yazında bu çalışmanın dışında da yalnızlığın eğitim görülen bölüme göre farklılık gösterdiğini bulgulayan farklı çalışmalar mevcuttur (Buluş, 1997; Malekisanimaleki & Altay, 2017).

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının sosyal medya kullanma derecesine göre anlamlı şekilde farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve yalnızlık kaygıları puanlarında sosyal medya kullanma derecesine göre

anlamli bir fark bulunmamıştır. Çağımızın en önemli etkileşim yöntemlerinden biri olan sosyal medyanın eğlenme, rahatlama, bilgi edinme gibi çeşitli işlevleri de mevcuttur. Bu durumdan dolayı örneklem dâhilindeki beliren yetişkinler, sosyal medyayı sadece sosyalleşme amaçlı değil farklı işlevler için de kullanıyor olabilir. Nitekim alan yazın incelendiğinde bu bulgularla uyumlu olan çeşitli çalışmalar vardır (Akyazı & Tutgun Ünal, 2013; Doğan & Karakuş, 2016).

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının romantik ilişki yaşama durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve romantik ilişki yaşama durumlarında beliren yetişkinlerin YKÖ puanlarında anlamlı farklılaşma bulunmamıştır. Bunun sebebi, üniversite hayatı içerisinde romantik ilişki yaşamayan bireylerin bu durumu sosyal ilişkiler ve arkadaşlık ilişkileriyle daha rahat telafi ediyor olmaları ve buna bağlı olarak sevme ve sevilme ihtiyaçlarını bu şekilde karşılamaları olabilir. Nitekim alan yazın incelendiğinde, Demir (1990) yaptığı araştırma sonucunda yalnızlık puanlarının romantik ilişki yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığını belirtmiştir. Bu durum, araştırmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının anne-baba birliktelik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve YKÖ toplam, RİYK alt boyut puanının anne-baba birliktelik durumuna göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmüştür. Aynı zamanda anne-babası ayrı olanların, diğerlerine nazaran daha yüksek seviyede yalnızlık kaygısı yaşadığı tespit edilmiştir. Ebeveyn ayrılığı sonrasında birey, bu durumun nedeninin kendinden kaynaklı olabileceğini düşünebilir ve böylelikle bir takım yanlış inançlara sahip olabilir. Bu durum, romantik ilişkide yalnızlık kaygısını beraberinde getirebilir. Alan yazın incelendiğinde ise Kılıç'ın (2014) 673 üniversite öğrencisiyle yaptığı çalışma araştırmanın sonucunu desteklemektedir.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının anne ve baba yaşam durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bunun nedeni, anne ve baba yaşam durumu ölü olan beliren yetişkinlerin sayısının azlığı olabilir. Bununla birlikte, Seçim vd., (2014) yaptığı araştırma, çalışmanın bu sonucunu desteklemektedir.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının en fazla yaşanan yerleşim merkezine göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu durumun nedeni, günümüzde internet, sosyal medya ve çeşitli iletişim araçlarının oldukça gelişmesi ve böylelikle kişilerin aynı ortamda bulunmadan etkili iletişim kurabilmeleri olabilir (Creemers, 2012). Aynı zamanda küçük yerleşim yerlerinde zaten gelişmiş olan insan ilişkileri ve büyük yerleşim merkezlerinde de var olan sosyal imkânlar, bireylerin yalnızlık kaygısı yaşamamasında etkili olabilir. Nitekim alan yazına bakıldığında, çalışmanın bu bulgularıyla paralel olan araştırmaların mevcut olduğu görülmüştür (Elkin, 2017; Kılıç, 2014).

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının kolay arkadaş edinme durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve kolay arkadaş edinme durumuna göre beliren yetişkinlerin YKÖ puanlarında anlamlı farklılaşma olmadığı görülmüştür. Bunun sebebi, günümüzdeki arkadaşlık ilişkilerinin çoğunlukla sosyal medya üzerinden kurulması ve akranların bu şekilde çok daha rahat iletişim kurmasından kaynaklanıyor olabilir. Alan yazın incelendiğinde ise kolay arkadaş edinme durumunun yalnızlık ya da yalnızlık kaygısı ile incelendiği herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Araştırmacıların bilgisine göre yapılan bu araştırma, söz konusu değişkenleri inceleyen ilk çalışmadır.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının arkadaş sayısına göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve arkadaş sayısına göre beliren yetişkinlerin YKÖ puanlarının anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bunun sebebi, sahip olunan arkadaş sayısından ziyade mevcut arkadaşlığın niteliği olabilir. Alan yazın incelendiğinde ise araştırmanın bu bulgularını destekleyecek bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Fakat bu inceleme sonraki araştırmalar için destekleyici olabilir.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının psikolojik travma yaşama durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve beliren yetişkinlerin YKÖ puanlarının psikolojik travma yaşama durumuna göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Bu durum bireyin yaşadığı psikolojik travmanın etkisini aştığına dair bir gösterge olabilir. Nitekim alan yazın incelendiğinde Türkan ve Odacı'nın (2019) yaptıkları çalışma, araştırmanın bulgularını desteklemektedir.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının fiziksel travma yaşama durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve fiziksel travma yaşama durumuna göre beliren yetişkinlerin YKÖ puanlarının anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Ruh sağlığı alanının sürekli gelişmesi ve psikolojik yardıma erişimin kolay hale gelmesi sayesinde bireyler, yaşadıkları fiziksel travmanın etkilerini daha rahat aşabilmektedir. Bu

durumdan dolayı araştırmada böyle bir sonuç elde edilmiş olabilir. Alan yazın incelendiğinde ise fiziksel travma deneyimi olan kişiler daha yüksek seviyede yalnızlığa sahiptirler (Avcı & Yıldırım, 2014; Güneri & Yöyen, 2016; Soylu, 2019). Bu durum, araştırmanın sonucuyla kısmen uyumaktadır.

Beliren yetişkinlerin YKÖ toplam ve alt boyut puanlarının psikolojik yardım alma durumuna göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş ve beliren yetişkinlerin YKÖ puanlarında psikolojik yardım alma durumuna göre anlamlı farklılık bulunmamıştır. Bunun nedeni, beliren yetişkinlik dönemindeki bireylerin yalnızlık veya yalnızlık kaygısı gibi sorunları kendilerinin çözebileceğine dair olan inançlarıyla ilgili olabilir. Nitekim alan yazın incelendiğinde Yüksel (2019) 437 üniversite öğrencisiyle yaptığı araştırmada bu çalışmanın sonuçlarını destekler nitelikte bulgulara ulaşmıştır.

Alan yazında yalnızlık kaygısı ile ilgili yapılan bu çalışmanın dışında başka bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle yalnızlık kaygısı ile ilgili yapılacak yeni çalışmalar alan yazına katkıda bulunacaktır. Bu araştırmanın katılımcı grubunu yalnızca Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesinde öğrenim gören beliren yetişkinler oluşturmaktadır. Yapılacak sonraki araştırmalarda farklı illerdeki beliren yetişkinlerin katılımı sağlanabilir. Bu çalışma üniversitede öğrenimini sürdüren beliren yetişkinlerle yapılmıştır. Beliren yetişkinlik döneminde olup ancak üniversitede öğrenim görmeyen bireylerin de yalnızlık kaygısı başka değişkenlerle incelenebilir. Bu çalışma kapsamında beliren yetişkinler için yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirilmiştir. Fakat başka gelişim dönemlerindeki kişilere yönelik yalnızlık kaygısı ölçeği geliştirilebilir veya başka gelişim dönemlerindeki bireyler için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması yapılabilir. Bu çalışmada veriler kişisel bilgi formu ve geliştirilen yalnızlık kaygısı ölçeği ile nicel yolla elde edilmiştir. Nitel veya karma yöntemle yapılacak çalışmalar ile daha kapsamlı bilgi edinilebilecek araştırmalar yapılabilir. Yalnızlık kaygısı kişide çeşitli ruh sağlığı sorunlarına yol açabilir bu sebeple beliren yetişkinlerin iyi oluşunu ve psikolojik sağlamlığını arttırmak amacıyla önleyici çalışmalar yapılabilir. Ülkemizdeki üniversitelerin bazılarında psikolojik danışma merkezleri yer almaktadır. Öğrenciler yalnızlık kaygısı ile karşı karşıya kaldıklarında, bu merkezler öğrencilere direkt olarak psikolojik danışmanlık hizmeti verebilir veya hangi kurumlara başvurabileceği konusunda yönlendirme yapabilirler. Üniversite bünyesindeki kariyer merkezleri, mezun olacak öğrenciler için çeşitli staj ve iş olanağı sunarak öğrencinin yeni sosyal ilişki ağları kurmasına olanak sağlayabilir. Öğrencilerin yalnızlık kaygısı yaşamamaları için kampüs ortamı, öğrencilerin rahatça sosyalleşebileceği şekilde tasarlanarak, özellikle üniversiteye yeni adım atanların sosyal imkânlarından yararlanıp başka kişilerle iletişim kurması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akyazı, E., & Ünal, A. T. (2013). İletişim fakültesi öğrencilerinin amaç, benimseme, yalnızlık düzeyi ilişkisi bağlamında sosyal ağları kullanımı. *Global Media Journal*, 3, 1-24.
- Arnett, J. J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 55(5), 469-480. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.5.469>
- Arnett, J. J. (2006). *Emerging adulthood: Understanding the new way of coming of age*. In J. J. Arnett and J. and L. Tanner (Ed.), *Emerging adults in America: Coming of age in the 21st century*. Washington, DC: APA Books. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195309379.001.0001>
- Avcı, Ö., & Yıldırım, İ. (2014). Ergenlerde şiddet eğilimi, yalnızlık ve sosyal destek. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 157-168.
- Barreto, M., Victor, C., Hammond, C., Eccles, A., Richins, M. T., & Qualter, P. (2021). Loneliness around the world: Age, gender, and cultural differences in loneliness. *Personality and Individual Differences*, 169, 110066. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110066>
- Brewer, G., & Kerslake, J. (2015). Cyberbullying, self-esteem, empathy and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 48, 255-260. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.01.073>
- Buluş, M. (1997). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3, 82-90.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı* (19.Basım). Pegem Akademi Yayıncılık.
- Catherall, D. R. (2003). How fear differs from anxiety. *Traumatology*, 9(2), 76-92. <https://doi.org/10.1177/153476560300900202>
- Cecen, A. R. (2007). The Turkish short version of the Social and Emotional Loneliness Scale for Adults (SELSA-S): Initial development and validation. *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 35(6), 717-734. <https://doi.org/10.2224/sbp.2007.35.6.717>

- Costello, A. B., & Osborne, J. (2019). Best practices in exploratory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical Assessment, Research, and Evaluation*, 10(1), 7.
- Creemers, D. H., Scholte, R. H., Engels, R. C., Prinsteijn, M. J., & Wiers, R. W. (2012). Implicit and explicit self-esteem as concurrent predictors of suicidal ideation, depressive symptoms, and loneliness. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 43(1), 638-646. <https://doi.org/10.1016/j.jbtep.2011.09.006>
- Çakır, Ö., & Oğuz, E. (2017). Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri ile akıllı telefon bağımlılığı arasındaki ilişki. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(1), 418-429. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.290711>
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., & Büyüköztürk, Ş. (2014). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Pegem Akademi.
- Demir, A. (1989). UCLA Yalnızlık Ölçeği'nin geçerlik ve güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 14-18.
- Demir, A. (1990). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Demir, Y., & Kutlu, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde sosyal etkileşim kaygısı ile mutluluk arasındaki ilişki: Yalnızlığın aracı rolü. *Gefad / Gujgef*, 36(1), 195-210.
- DiTommaso, E., Brannen, C., & Best, L. A. (2004). Measurement and validity characteristics of the short version of the social and emotional loneliness scale for adults. *Educational and Psychological Measurement*, 64(1), 99-119. <https://doi.org/10.1177/0013164403258450>
- Doğan, U., & Karakuş, Y. (2016). Lise öğrencilerinin sosyal ağ siteleri kullanımının yordayıcısı olarak çok boyutlu yalnızlık. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 57-71. <https://doi.org/10.19126/suje.40198>
- Doman, L. C., & Le Roux, A. (2012). The relationship between loneliness and psychological well-being among third-year students: A cross-cultural investigation. *International Journal of Culture and Mental Health*, 5(3), 153-168. <https://doi.org/10.1080/17542863.2011.579389>
- Ebesutani, C., Fierstein, M., Viana, A. G., Trent, L., Young, J., & Sprung, M. (2015). The role of loneliness in the relationship between anxiety and depression in clinical and school-based youth. *Psychology in the Schools*, 52(3), 223-234. <https://doi.org/10.1002/pits.21818>
- Elkin, N. (2017). Sağlık bilimleri yüksekokulu öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık durumlarının değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 89-96.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. Norton.
- Erözkan, A. (2009). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcıları. *İlköğretim Online*, 8(3), 809-819.
- Güneri Yöyen, E. (2016). Yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve çocukluk çağı travması. *Journal of Current Researches on Social Sciences*, 6(2), 65-78
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis (6th ed.)*. Pearson Prentice Hall.
- İsaoğlu, J., & Tuzcuoğlu, A. (2021). Suriye uyruklu üniversite öğrencilerinde psikolojik dayanıklılık, yalnızlık ile kaygı arasındaki ilişkide bilişsel üçlünün aracı rolü. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 53(53), 399-424. <https://doi.org/10.15285/maruaebd.731606>
- Jones, W. H., Carpenter, B. N., & Quintana, D. (1985). Personality and interpersonal predictors of loneliness in two cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48(6), 1503-1511. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.48.6.1503>
- Karababa, A. (2019). Ortaokul öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak olumlu-olumsuz mükemmelliyeçilik. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(3), 1093-1101. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.2595>
- Karataş, Z., & Yavuzer, Y. (2016). Lise ve üniversite öğrencileri için Kar-Ya saldırganlık ölçeği geliştirilmesi ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(17), 307-321.
- Kılıç, Ş. D. (2014). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık ve psikolojik dayanıklılıklarının incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

- Lee, Y., & Ko, Y. G. (2018). Feeling lonely when not socially isolated: Social isolation moderates the association between loneliness and daily social interaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 35(10), 1340-1355. <https://doi.org/10.1177/0265407517712902>
- León, J., Sánchez-Villena, A. R., Caycho-Rodríguez, T., Barboza-Palomino, M., & Rubio, A. (2020). Fear of loneliness: Development and validation of a brief scale. *Frontiers in psychology*, 2768.
- Lodder, G. M. A., Goossens, L., Scholte, R. H. J., Engels, R. C. M. E., & Verhagen, M. (2016). Adolescent loneliness and social skills: Agreement and discrepancies between self-, meta-, and peer-evaluations. *Journal of youth and adolescence*, 45(12), 2406-2416. <https://doi.org/10.1007/s10964-016-0461-y>
- Lou, L. L. (2009). *Loneliness, friendship, and self-esteem: first-year college students' experience of using facebook* [Unpublished doctoral thesis]. University at Albany, State University of New York.
- Malekisanimaleki, R., & Altay, B. (2017). Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde öğrenim gören yabancı uyruklu öğrencilerin sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri ile kaygı durumlarının belirlenmesi. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 6(1), 71-96. https://doi.org/10.1501/Asbd_0000000063
- Mertler, C. A., Vannatta, R. A., & LaVenía, K. N. (2021). *Advanced and multivariate statistical methods: Practical application and interpretation*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003047223>
- Michela, J. L., Peplau, L. A., & Weeks, D. G. (1982). Perceived dimensions of attributions for loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43(5), 929-936. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.43.5.929>
- Moeller, R. W., & Seehuus, M. (2019). Loneliness as a mediator for college students' social skills and experiences of depression and anxiety. *Journal of Adolescence*, 73, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2019.03.006>
- Moustakas, C. E. (1961). *Loneliness*. Prentice-Hall.
- Özdemir, H., & Tatar, A. (2019). Genç yetişkinlerde yalnızlığın yordayıcıları: Depresyon, kaygı, sosyal destek, duygusal zeka. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 1(2), 93-101. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.19.1.11>
- Perlman, D., & Peplau, L. A. (1981). *Toward a social psychology of loneliness*. R. Gilmour ve S. Duck (Ed.). Personal Relationships in Disorder. London 31-56.
- Reichmann, F. F. (1959). Loneliness. *Psychiatry*, 22(1), 1-15. <https://doi.org/10.1080/00332747.1959.11023153>
- Rogers, C. (1994). *Etkileşim grupları* (H. Erbil, Çev.). Ekin Yayınları.
- Rook, K. S. (1984). Promoting social bonding: Strategies for helping the lonely and socially isolated. *American Psychologist*, 39(12), 1389-1407. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.39.12.1389>
- Russell, D., Peplau, L. A., & Cutrona, C. E. (1980). The revised UCLA Loneliness Scale: concurrent and discriminant validity evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(3), 472. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.39.3.472>
- Scherer, R. F., Wiebe, F. A., Luther, D. C., & Adams, J. S. (1988). *Dimensionality of coping: Factor stability using the ways of coping questionnaire*. *Psychological Reports*, 62(3), 763-770. <https://doi.org/10.2466/pr0.1988.62.3.763>
- Seçer, İ. (2018). *Psikolojik test geliştirme ve uyarlama süreci: SPSS ve LISREL uygulamaları*. Anı yayıncılık.
- Seçim, Y. Ö., Alpar, Ö., & Algür, S. (2014). Üniversite öğrencilerinde yalnızlık: Akdeniz Üniversitesinde yapılan amprik bir araştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(48), 200-215. <https://doi.org/10.17755/esosder.51995>
- Segrin, C., McNelis, M., & Pavlich, C. A. (2018). Indirect effects of loneliness on substance use through stress. *Health Communication*, 33(5), 513-518. <https://doi.org/10.1080/10410236.2016.1278507>
- Soylu, G. (2019). *Üniversite öğrencilerinin şiddet eğilimlerinin yordayıcısı olarak yalnızlık düzeyleri* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Sümer N. (2000). *Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar*. Türk Psikoloji Yazıları.
- Sündermann, O., Onwumere, J., Kane, F., Morgan, C., & Kuipers, E. (2014). Social networks and support in first-episode psychosis: exploring the role of loneliness and anxiety. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 49, 359-366. <https://doi.org/10.1007/s00127-013-0754-3>

- Şahin, G. N. (2011). *Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2013). *Using multivariate statistics: Pearson new international edition*. Pearson Higher Ed.
- Türkkan, T., & Odacı, H. (2019). Lise öğrencilerinin çocukluk çağı örselenme yaşantıları ile bilişsel çarpıtma ve yalnızlık eğilimleri arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri*, 22, 93-103.
- Van der Velden, P. G., Hyland, P., Contino, C., von Gaudecker, H. M., Muffels, R., & Das, M. (2021). Anxiety and depression symptoms, the recovery from symptoms, and loneliness before and after the COVID-19 outbreak among the general population: Findings from a Dutch population-based longitudinal study. *PLoS one*, 16(1), e0245057. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0245057>
- Van Winkel, M., Wichers, M., Collip, D., Jacobs, N., Derom, C., Thiery, E., Myin-Germeys, I., & Peeters, F. (2017). Unraveling the role of loneliness in depression: the relationship between daily life experience and behavior. *Psychiatry*, 80(2), 104-117. <https://doi.org/10.1080/00332747.2016.1256143>
- Weiss, R. S. (1973). *Loneliness: The experience of emotional and social isolation*. MA: MIT Press.
- Yılmaz, E., Yılmaz, E., & Karaca F. (2008). Üniversite öğrencilerinin sosyal destek ve yalnızlık düzeylerinin incelenmesi. *Genel Tıp Dergisi*, 18(2), 71-79.
- Yougov (2016). *YouGov Survey Results*. YouGov.
- Yüksel, B. (2019). *Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve psikolojik sağlamlığın yordayıcısı olarak aleksitimi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Etik değerlendirme kararının tarihi: 09.11.2018

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 79673485-302.08.01-E.56848

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dir.

Yazar 1: Alan yazın taraması, veri toplama araçlarının belirlenmesi, veri toplama, veri analizi ve raporlama şeklindeki görev ve sorumlulukları yerine getirmiştir.

Yazar 2: Araştırmanın bütün süreçlerine danışmanlık ederek görüş bildirmiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 03.07.2023
Kabul Tarihi : 17.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1322286>

İ'TİZÂLÎ DÜŞÜNCENİN ÂYETLERİN DİLSEL YORUMUNA ETKİSİ

Eyüp SEVİNÇ¹

ÖZ

Mu'tezile İslam düşünce tarihinde önemli bir yeri olan aynı zamanda islâm ile ilgili itikadi prensipleri, akli ilkeler çerçevesinde temellendirmeye çalışan kelâmi bir ekoldür. Mu'tezile'nin ortaya çıkmasında fetihlerin akabinde farklı din ve kültürlerle mensup insanlarla karşılaşılması ayrıca söz konusu fetihler neticesinde ilmi ve kültürel gelişmelerin artması önemli bir etken olmuştur. Mu'tezile ekolü, itikadi alanda ortaya çıkmaya başlamasıyla birlikte kendine özgü inanç esasları ile ilgili ilkeleri oluşturmaya başlamıştır. Bu bağlamda usul-i hamse olarak ifade ettikleri “*tevhid, adl, va'd ve va'id, el-menziletu beyne'l-menziletuyen ve emr bi'l-ma'rûf nehyi 'ani'l-münker*” prensiplerini kendilerine ölçü edinmişler. İtikadi alandaki bütün düşünce ve meselelerini bu ilkeler çerçevesinde ifade etmeye çalışmışlardır. Buna ilaveten itikadi konularda Kur'ân'ın naslarına da aykırı bir düşünce ortaya koymamaya gayret etmişlerdir. Ancak bazen kendi ilkeleri ile Kur'ân naslarının çeliştiklerini görmüşlerdir. Dolayısıyla söz konusu nasları kendi itikadi ilkelerine uygun bir şekilde yorumlayabilmek için Arap dilinin imkânlarından yararlanmaya çalışmışlardır. Buna paralel olarak mu'tezilî nahiv âlimleri de i'tizâlî düşüncelerine aykırı gördükleri ayetlerin zahiri anlamlarını dilin imkânlarından yararlanarak kendi itikadi düşüncelerine uygun olarak yorumlamışlardır. Bu çalışmada Arap dilinin tüm dilsel imkânları dâhil olmak üzere mu'tezilî nahiv âlimlerinin Kur'an naslarını kendi itikadi ilkelerine göre yorumlamak için Arap dilinden nasıl istifade ettikleri konusu işlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arap dili, Nahiv, Mu'tezile ekolü, Kur'ân nasları, İtizali düşünce

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilimdalı, esevinc@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7855-567X>

Article Type : Research Article
Date Received : 03.07.2023
Date Accepted : 17.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1322286>

THE EFFECT OF I'TIZALI THOUGHT ON THE LINGUISTIC INTERPRETATION OF THE VERSES OF QUR'AN

Eyüp SEVİNÇ¹

ABSTRACT

Mu'tazila has an important place in the history of Islamic thought. At the same time, it is a theological school that tries to justify the theological principles related to Islam with rational principles. Encountering people from different religions and cultures after the conquests and the increase in scientific and cultural developments due to these conquests were also an important factor in the emergence of the Mu'tazila. With the emergence of the Mu'tazila school in the field of creed, it began to form its own principles of belief. In this context, they adopted the principles of "tawhid, adl, va'd and va'id, al-manzila bayn al-manzilatayn and al-'amr bi al-ma'ruf nahy 'an al-munkar", which they refer to as "al-usul al-khamsa". They tried to express all their thoughts and issues in the field of belief within the framework of these principles. They tried to express all their thoughts and issues in the field of theology within the framework of these principles. In addition, they have made an effort not to put forth an opinion contrary to the texts of the Qur'an on theological issues. However, they saw that they sometimes contradicted their own principles and the verses of the Qur'an. Therefore, they tried to benefit from the possibilities of the Arabic language in order to interpret the aforementioned verses in accordance with their own creed. Parallel to this, mu'tazilite nahw scholars interpreted the apparent meanings of the verses, which they deem contrary to their i'tizali thoughts, in accordance with their own creed by taking advantage of the language's possibilities. In this study, we tried to deal with the issues of how Mutazilite Nahw scholars used the Arabic language to interpret the verses of the Qur'an according to their own creed principles.

Keywords: Arabic language, Nahw, Mu'tazila school, Verses of the Qur'an, I'tizali thought

¹ Assist. Prof., Bingöl University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Translation and Interpreting, esevinc@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7855-567X>

1. GİRİŞ

İslam düşünce tarihinde Mu'tezile, hicri ikinci asrın başlarında Basra şehrinde ortaya çıkan bir kelâmî düşünce ekolüdür. İslam akaidini daha çok akli ilkelerle temellendirme eğiliminde olmuştur. Bu temel niteliklere ek olarak mu'tezile kelimesi köken itibariyle “ayrılmak, uzaklaşma” anlamına gelen عَزَلَ fiilinin iftiâl (افعال) babına dönüştürülmesiyle elde edilen اعْتزال kelimesinden türetilmiş ism-î fâildir. Ayrıca mu'tezile kelimesinin anlam itibariyle nasıl ortaya çıktığı veya bu ismin kimler tarafından verildiği ile ilgili birçok farklı görüş ve rivayetler bulunmaktadır. Farklı olay ve olgular çevresinden hareketle söz konusu ismin kaynağı, âlimler tarafından tespit edilmeye çalışılmıştır. Mu'tezile isminin Hasan-ı Basrî'nin (öl. 110/728) ilim meclisindeki bir itikadi tartışmadan ortaya çıktığı görüşü mezkûr gayretlerden biridir. Buna göre Hasan-ı Basrî'ye büyük günah işleyen kimseye itikadi yönden nasıl bir hüküm verilmesi gerektiği ile ilgili bir soru yöneltilir. Bu soruya cevap vereceği esnada Vâsıl b. Atâ (öl. 131/748) araya girerek “büyük günah işleyen kimsenin ne mümin ne kâfir olduğunu bu ikisinin arasından bir yerde (el-Menziletu beyne'l-menziletayn) olduğu” ifade ederek cevap verir. Bunun üzerine Hasan-ı Basrî de اعْتزال عنا واصل “Vâsıl bizden ayrıldı” cümlesini sarf eder. Bu olaydan sonra da Vâsıl b. Atâ ve onun fikri taraftarları, mu'tezile (معتزل) “ayrılanlar” adıyla zikredilmişlerdir. (Altıntaş, 2015a, s. 63; Bağdâdî, 1988, ss. 107-108; Carullah, 1974, s. 7; Ebû Zehra, 2014, s. 143; İsrerâyînî, 1983, ss. 67-68; Neşşâr, 1995, s. 1/373; Sâbûnî, 2005, 2005, s. 161; Sem'ânî, 1977, s. 12/338-339; Şehristânî, 1414/1993, s. 1/45)

Mu'tezile kelâmî bir ekol olması hasebiyle kendi inanç esaslarını oluştururken içinde buldukları düşünce ve kültür ortamından etkilenmişlerdir. Dolayısıyla kendi kelâmî sistemlerini oluştururken söz konusu ortamı da dikkate almışlardır (Hayyât, 2018, s. 50). Kendi inanç esaslarını “usûl-i hamse” olarak ifade etmişlerdir. Bu bağlamda “Kitâbu'l-intisâr”ın yazarı Ebu'l-Hüseyn el-Hayyât'a göre bu beş ilkeyi kabul etmeyen kimse mu'tezilî olarak kabul edilmez (Hayyât, 2018, s. 20). Bu bağlamda tevhid, Allah'ın kadîm olduğunun ve kıdem'in de onun has sıfatı olduğunu dile getirmektir. Mu'tezile, Allah'ın isim ve sıfatlarının ezeli olduğu fikrini benimsemeyiz (Şehristânî, 2017, s. 59). Çünkü bunların ezeli olduğunu kabul etmek şirke sebep olur bir diğer ifadeyle “taaddud-u kudemâyı” gerektirir. Birden çok ilahın varlığı da İslam'ın tevhid ilkesine aykırılık arz eden bir husustur (Öz, 2012, s. 242). Adl ilkesi, Allah'ın fiilleri ile birlikte onun için caiz olan ve olmayan hususları içerir. Bu bağlamda mezkûr ilke ile Allahu teâlâ, çirkin fiili bilir ve onu yapmaktan müstağni olduğu dile getirilmeye çalışılır (Abdulcebbar, 2013, s. 2/8). Va'd ve va'id ilkesi insan itaatkâr olup, ibadetini yerine getirmiş, yaptığı kusurlardan tevbe etmiş ve mümin bir şekilde bu dünyadan ayrılırsa ahirette yaptıklarına karşılık Allah'ın sevap ve nimetlerine mazhar olmasıdır (Öz, 2012, s. 242). El-menziletu beyne'l-menziletayn ilkesi, büyük günah işleyen kimsenin ne mümin ne de kâfir olduğunu ancak böyle bir kimsenin fâsik olduğunu ifade eder (Mes'ûdî, 2007, s. 3/185). El-Emr bi'l-ma'rûf ve'n-nehî 'ani'l-münker ilkesi ise iyiliği emir ve tavsiye etmek, kötülüğü engellemek ve sakındırmak bir diğer ifadeyle marûfu yerine getirip münkeri de yapmamak anlamını taşımaktadır (Ebû Zehra, 2014, s. 148).

Mu'tezile ekolü, kendi itikadi fikirlerini temellendirirken beş temel ilkeyi esas aldıkları gibi Kur'ân ayetlerinin yorumlanmasında da söz konusu ilkeleri temel almışlardır. Bu minvalde Kur'ân ayetlerini yorumlarken kendi itikadi ilkelerine aykırı gibi görünen ayetlerin zahiri anlamlarını itizâlî düşüncelerine uygun bir şekilde yorumlamaya çalışmışlardır. Bunun için de Arap dilinin imkânlarından bir diğer ifadeyle lügat, nahiv ve belâgat ilimlerinin üslup inceliklerinden istifade etmeye çalışmışlardır. (Muhammed, 1424, s. 66) Dolayısıyla bu makalede de mu'tezilî nahiv âlimlerinin genel anlamda Arap dilinin bütün dil imkânlarından yararlanarak mezhebî anlayışlarına göre yorumladıkları âyet örnekleri verilmeye çalışılacaktır.

2. AHFEŞ EL-EVSAT

Ebu'l-Hasan Saîd b. Mes'ade el-Mucâşi'î el-Belhi el-Ahfeş el-Evsat (öl. 215/830), (Hamevî, 1993, s. 3/1376) hocası Sibeveyhi gibi Fars asıllıdır (Dayf, 1968, s. 94). Belh şehrinde doğmuş, ilim talep etmek için Basra'ya gelmiş ve orada ikâmet etmiştir. Ahfeş lakaplı üç nahiv âliminden biridir. Evsat lakabından da anlaşılacağı üzere sıralama olarak ikinci sırada yer alır. Bununla birlikte Ahfeş lakaplı, üç âlimin en meşhuru olarak kabul edilir (Tantâvî, 1995, s. 104). Ahfeş el-Evsat'ın kaynaklarda zikredilen en önemli ve en meşhur hocası Sibeveyhi'dir (Kıftî, 2004, s. 2/36). Aynı zamanda Sibeveyhi'nin “el-Kitab”ını yine hocası Sibeveyhi'ye okuyan yani onun denetiminde okuyan tek kişidir. Bu özellik kendisine “el-Kitab”ı açıklama ve şerh etme vazifesini yüklemiştir. Onun içindir ki, “el-Kitab”ı okumak isteyen bir kimse ona müracaat etmek zorunda kalmıştır (Lugavî, 2009, s. 80).

Ahfeş el-Evsat, Basra ekolünün önde gelen nahiv âlimlerinden birisidir (Enbârî, 2003, s. 120). Nahiv kimliği ile daha çok tanınmasına paralel olarak bazı kaynaklar kendisini kelim ve cedel ilimlerinde de insanların en bilgini olarak ele almaktadır (Hamevî, 1993, s. 3/1376). Ahfeş el-Evsat'ın kelim ve cedel ilimleri ile ilgilenmesi, kendisine araştırmacı ve sorgulayıcı bir yöntem kazandırdığını söyleyebiliriz. Nitekim nahiv ilminde üstün bir konuma erişince hocası Sibeveyhi'nin yanına gelir. Kendisiyle münâzara yapmak ister ve münâzaranın yegâne

amacının da ondan istifade etmek olduğunu söyler. Sibeveyhi de bundan kuşkusunun olmadığını ifade eder (Sirâfî, 1955, s. 38).

Ahfeş el-Evsat, itikâdî açıdan iki tane ekole intisap ettiği rivâyet edilmektedir. Bunlardan birincisi, Mürcie-i Kaderiyye temsilcilerinden, imanın Allah'ı bilmek, dil ile ikrar etmek ve kalp ile sevmek olduğunu ifade eden Ebû Şemr (Kutlu, 2006, s. 44) taraftarı olduğu aktarılır (Kıfî, 2004, s. 2/39; Suyûtî, 1988/1418, s. 2/347). Buna ilaveten Ahfeş el-Evsat'ın kader konusunda aşırıya kaçmadığı da rivâyet edilmektedir. İkinci ise Ahfeş el-Evsat'ın (Mu'tezile'nin) adalet ilkesini (insanın ihtiyârî fiillerini meydana getirmesi tamamen kendi eylemlerinin bir sonucudur) (Altıntaş, 2015a, s. 66) savduğunu aktaran rivâyettir. Söz konusu rivâyetlerde Ahfeş el-Evsat'ın hem Kaderiyye hem de Mu'tezile ekollerine intisap ettirilmesi belki de Kaderiyye ile Mu'tezile ekollerinin bazen birbirlerinin yerine kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Suyûtî, 1988/1418, s. 2/347). Zira ilk dönem bazı âlimlerin Mu'tezile'nin, Kaderiyye'nin bir devamı olarak gördükleri de bilinmektedir (Altıntaş, 2015a, s. 66).

Ahfeş el-Evsat, nahiv, iştikâk, esvât ve arûz ile ilgili kitaplar kaleme almıştır. Konumuz ile bağlantılı ve en önemli eseri "Me'âni'l-Kur'ân" adlı eseridir (Kıfî, 2004, s. 2/42). Söz konusu eser, onun i'tizâlî düşüncelerini yansıtmaya açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Ahfeş el-Evsat'ın i'tizâlî görüşlerini yansıtan bazı âyet misalleri şunlardır: Enbiyâ sûresinin seksen yedinci âyetinde geçen *فَطَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ* "Bizim kendisini asla sıkıştıramayacağımızı zannetti" (Yûnus 10/87) *نَقْدِرَ* fiilinin *الْقُدْرَةُ* "kudret" anlamında kullanıldığını düşünmektedir. Bu bağlamda *فَطَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ* ifadesinin *فَطَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ الْعُقُوبَةَ* "kendisini cezalandırmaya güç yetiremeyeceğimizi" şeklinde olabileceğini ifade etmektedir. (Evsat, 2011, s. 252) Hâlbuki buradaki *نَقْدِرَ* fiili *الْقُدْرَةُ* anlamında değil *نَضَبِقَ* "sıkıştırmak, daraltmak, kısmak" anlamında kullanılmıştır. Yûnus (a.s.)'in balığın karnında iken Allahu teâlâ tarafından kendisine yaşatılan bir fizikî durumdan bahsedilmektedir. (Ezherî, 2001, s. 9/39) Ahfeş el-Evsat'ın sıkıştırmak anlamı değil de kudret anlamını tercih etmesi i'tizâlî düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Mu'tezile'ye göre Allah zulmetmekten münezzehtir onun için kullarına zulmetmez (Öz, 2012, s. 238). Ahfeş el-Evsat da kendi ekolünün görüşüne aykırı davranmamak için kudret anlamının doğru olacağını düşünmüştür. Ayrıca Ahfeş el-Evsat'ın *نَقْدِرَ* fiilin "sıkıştırmak, daraltmak, kısmak" anlamında değil de "kudret" anlamında ele alması mecâzdır. Dolayısıyla mecâzdan istifade etmek suretiyle âyeti kendi mezhebî anlayışına göre yorumlaya çalışmaktadır (Evsat, 2011, s. 252).

Tehzibu'l-luga'nın müellifi Muhammed b. Ahmed el-Ezherî (öl. 370/980), Ahfeş el-Evsat'ın âyette geçen *نَقْدِرَ* fiilini "kudret" anlamında kullanmasını birkaç açıdan eleştirmiştir. Birincisi *نَقْدِرَ* fiilinin birçok âyeti kerîmede *صَبِقَ* "sıkıştırmak, daraltmak, kısmak" anlamında kullanıldığını onun için böyle bir mananın öteden beri Araplar tarafından bilindiğini ifade etmektedir (Ezherî, 2001, s. 9/39). İkincisi eğer Ahfeş el-Evsat'ın kabul ettiği gibi *نَقْدِرَ* fiili *الْقُدْرَةُ* "kudret" anlamında kullanılsaydı Allah'ın kudreti konusunda bir *ظَنَّ* "zannetmek" zan ortaya çıkardı. Zannetmek de şüphe etmek anlamına gelir. Allah'ın kudreti hakkında şüphe etmek insanı küfre götürür. Hâlbuki âyete konu olan Yûnus (a.s) bir peygamberdir. Peygamberler de bu gibi şeylere düşmekten korunduklarını belirtmektedir (Ezherî, 2001, s. 9/40). Dolayısıyla Ezherî, Ahfeş el-Evsat'ın âyeti bu şekilde te'vil etmesini doğru bulmamıştır. Ayrıca Ahfeş el-Evsat'ı, Arap dilini ve lügatini bilmeyen ama nahiv ilminde kıyas yapabilen bir kimse olarak nitelemiştir (Ezherî, 2001, s. 9/39).

Ahfeş el-Evsat, mezhebî görüşü saikiyle yorumlaya çalıştığı bir diğer misal de *إِلَى رَبِّمَا نَاطِرَةٌ* "Rablerine bakacaklardır (O'nu göreceklerdir)" âyetidir (el-Kiyâme 75/23). Ahfeş el-Evsat, âyetteki *نَاطِرَةٌ* kelimesini "bakmak" anlamında değil, *مُنْتَظِرَةٌ* "ummak, beklemek" anlamında kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca *إِلَى اللَّهِ* cümlesindeki "Allah'a bakmak" ifadesinin, *رِزْقِهِ وَرِزْقِهِمْ مَنْ نَعِمَهُ وَرِزْقِهِ* "onların Allah tarafından kendilerine gelecek olan nimet ve rızka bakmaları (ummaları)" anlamına geldiğini belirtmektedir. Söz konusu yorumunu teyit etme için de şöyle bir kıyasa başvurmuştur. Eğer bir kimse *إِلَى اللَّهِ وَ إِلَيْكَ* "Ancak Allah'a ve sana bakıyorum" şeklinde bir ifade kullansa bu ifadesi: *أَنْتَظِرُ مَا عِنْدَ اللَّهِ وَ عِنْدَكَ* "Allah'ın katında ve senin yanında olan şeyleri umuyorum/bekliyorum" ifadesi ile aynı anlama geldiğini söylemektedir. Dolayısıyla Ahfeş el-Evsat'ın *نَاطِرَةٌ* kelimesini "bakmak" anlamında değil *مُنْتَظِرَةٌ* "ummak, beklemek" anlamında kullanması mecâzdır. Aynı zamanda mecâz vasıtasıyla mezhebî görüşüne muvafık bir yorumda bulunmaya çalışmaktadır (Evsat, 2011, ss. 300-301).

Ahfeş el-Evsat'ın مُنْتَظِرَةٌ kelimesini “bakmak” anlamında değil مُنْتَظِرَةٌ “ummak, beklemek” anlamında kullanılması i'tizâlî düşüncesinin bir tezahürüdür. Mu'tezile'ye göre Allahu teâlâ'yı hem dünyada görmek hem de ahirette görmek mümkün değildir. Allah'ın görülmesi teşbîh ve tescîmi (Râzî, 1981/1401, s. 17/81-82) gerektireceği endişesinden ötürü mu'tezile ru'yetullahı kabul etmemektedir. Yukarıdaki âyette de Ahfeş el-Evsat, bakmak kelimesini, ummak ve beklemek kelimelerine kıyas yaparak Allah'ın görülemeyeceğini düşünmesi, mezhebî taassubunun bir sonucudur. Lakin Ahfeş el-Evsat'ın bakmak kelimesini ummak kelimesine ircâ' etmesi ve kendi açısından akli bir temele oturtması irdelenmesi gereken bir çıkarımdır. Arap kelimelerinde böyle bir kullanımın olup-olmadığı açısından değerlendirilmeye tabi tutulabilir. Ezherî'nin ifadesiyle إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ cümlesindeki taşıdığı anlamı مُنْتَظِرَةٌ kelimesine hamletmek doğru bir kullanım değildir. Çünkü Araplar اِنْتَظَرْتُ إِلَى الشَّيْءِ “bir şeye baktım” ifadesiyle اِنْتَظَرْتُهُ “onu bekledim” anlamını kastetmezler. Eğer اِنْتَظَرْتُ فَلَانًا böyle bir cümle ile kullanırlarsa buradaki ifade اِنْتَظَرْتُهُ “onu bekledim” anlamını ifade eder. Eğer نَظَرْتُ إِلَيْهِ “Ona baktım” cümlesi ile kullanılıyorsa bu şekilde telaffuz edilen bir ifadedeki bakmak eylemi sadece göz ile yapılan bir eylemi ifade eder (Ezherî, 2001, s. 14/266; Beyzâvî, 1998/1418, s. 5/267). Dolayısıyla Ahfeş el-Evsat'ın i'tizâlî düşüncesinden hareketle yaptığı kıyas, Arap dilinin ifade yöntemleri açısından mümkün görünmemektedir (Tayyâr, 2002, s. 47).

3.KUTRUB

Ebû Ali Kutrub Muhammed b. Mustenîr b. Ahmed'in (öl. 210/825) doğum tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Yetiştığı ve hayatını idame ettiği yer Basra'dır (Dayf, 1968, s. 108). Aynı şekilde ilmî tahsil hayatına Basra'da başlamış ve Basra'nın önde gelen âlimlerinden ders almıştır (Kıftî, 2004, s. 3/219). İlmî tahsil hayatında iki önemli hocası bulunmaktadır. Bunlardan biri, Basra nahiv mektebinin önde gelen temsilcisi ve *el-Kitab*'ın müellifi Sibeveyhi, (Enbârî, 2003, s. 85) diğeri de Basra mu'tezilî kelamın önde gelen kelimcilerinden Nazzâm'dır (Hamevî, 1993, s. 6/2646).

Birçok tabakat kitabında Kutrub'un Mu'tezile ekolüne mensup olduğu aktarılmaktadır. Fakat Mu'tezile ekolünü neden benimsediği konusunda herhangi bir malumat bulunmamaktadır. İ'tizâlî düşünceye meylenmiş olması büyük bir ihtimalle hocası Nazzâm'ın tesiriyle olmuştur. Diğer taraftan i'tizâlî düşünceyi benimsemiş olduğunu gösteren ve kendisine nispet edilen iki tane eseri vardır. Bunlardan birincisi, *Kitâbu'r-red 'ale'l-mulhidîn fi muteşâbihi'l-Kur'ân* adlı eseridir (Hamevî, 1993, s. 6/2647). Bu eser aynı zamanda Kutrub'un kelam ilmiyle ilgilendiğini veya kelam ilmiyle olan bağlantısını göstermektedir (Dayf, 1968, s. 109). İkincisi ise tefsir ile ilgili ele aldığı “*Me'âni'l-Kur'ân*” adlı eseridir. Söz konusu eserde itikat açısından i'tizâlî görüşleri destekleyen yorumlar kaleme almıştır. Hatta söz konusu eseri, mescitte halka okumak istemiş fakat halkın kendisine tepki vereceğinden endişelenmiştir. Onun için sultanın yakın çevresinden kendisine böyle bir imkânın sağlanmasını talep etmiştir (Enbârî, 2003, s. 85).

Kutrub, “*Me'âni'l-Kur'ân*” adlı eserinde âyeti kerîmeleri filolojik açıdan ele alırken mensubu olduğu Mu'tezile ekolünün görüşlerinden de etkilenmiştir. Bu çerçevede bazı yorumlarda bulunmuştur. Örneğin فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ “*Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça yaptı*”¹ âyetini mezhebî taassubundan ötürü farklı bir şekilde yorumlamıştır. Ona göre تَجَلَّى رَبُّهُ “*Rabbi o dağa tecelli edince*” ifadesindeki dağa tecelli etme, âyetin açık anlamından anlaşıldığı gibi Allah'ın dağa tecelli etmesi değildir. Yine ona göre tecelli etmenin ifadesi ancak تَجَلَّى رَبُّهُ “*Allah'ın emir ve kudret'inin*” (Kurtubi, 1964, s. 7/278; Mâverdi, t.y., s. 6/258) dağa tecelli etmesidir. Yoksa beden gözü ile görülmesi mümkün olmayan Allah'ın dağa tecelli etmesi değildir. Kutrub söz konusu âyeti, i'tizâlî düşünceye göre yorumlayabilmesi için dilsel araçlara başvurma ihtiyacı hissetmiştir. Mahzuf bir muzaf تَجَلَّى رَبُّهُ takdir etmek suretiyle de âyete mezhebî bir yorum getirmiştir. Aynı zamanda bu yorumu ile tescîm ve teşbîhe düşmekten sakınmıştır (Kurtubi, 1964, s. 7/278).

Kutrub'un i'tizâlî düşünceye göre yorumladığı bir diğer âyet اِنَّ اِبْلِسَ كَانَ مِنَ الْجِنَّ فَفَسَقَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ “...İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı”² ilahi hitaptaki اِنَّ اِبْلِسَ عَنْ اَمْرِ رَبِّهِ ifadesidir. Bu âyet ile ilgili şöyle bir görüş bulunmaktadır. İblis'in Allah'ın emrine itaat etmemesinin sebebi Allah'ın “*Âdem'e secde edin*” hitabındaki emirdir. Allah böyle emirde bulunmasaydı İblis de isyan etmezdi (Kurtubi, 1964, s. 10/420). Yani اِنَّ اِبْلِسَ İblis

¹ el-A'raf, 9/143.

² el-Kehf, 18/50.

hariç *مِنَ الْجِنَّ* İblis cinlerdendi, *فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ* Rabbinin emrinden dışarı çıktı (cinlerden olması sebebiyle). Buradaki “ف” harfi sebebiyet bildirmiş olur. Kutrub’un âyeti kerîme ile ilgili yorumuna gelirsek *فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ* “Rabbinin emrine karşı çıkma sebebiyle (onun emrinden) çıktı” (Nehhâs, 1988/1408, s. 4/255) şeklinde yorumlamıştır. İblis’in Allah’ın emrine itaat etmemesi ancak kendisinin Allah’ın emrine muhalefet etmesi sebebiyle olmuştur. Kutrub’u bu âyeti kerîmeyi böyle yorumlamaya sevk eden neden i’tizâlî düşünceye sahip olmasıdır (Kurtubi, 1964, s. 10/420). Çünkü Mu‘tezile’nin ilahi hikmet prensibi gereği, ilahi fiillerin kulların menfaatlerini gözetmesini ve tümüyle güzel olmasını gerektirir. Aynı zamanda Allah hâkimdir, fiilleri eksiksiz ve sağlam olarak gerçekleştiren, gelişigüzel eylemde bulunmayan bir kimsedir. O halde Allah’ın bir maksada yönelmesi, iyi olanı istemesi ve hayrı dilemesi gerekir (Altıntaş, 2015b, s. 443).

Kutrub’un yukarıdaki âyeti kerîmeyi kendi mezhebî düşüncesine göre yorumlamak için yine dilsel araçlara başvurduğu görülmektedir. Bu bağlamda *فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ* ifadesine (İbnu’l-Cevzî, 1422, s. 3/90) bakıldığı zaman buradaki harfî cer olan “عَنْ” edatının, sebebiyet bildiren “ف” edatının yerine kullanıldığı müşahede edilmektedir (Kurtubi, 1964, s. 10/420).

4.EBÛ ALİ FÂRİSÎ

Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî en-Nahvî (öl. 377/987), (Enbârî, 2003, s. 275) Fars asıllı olup, İran’ın (Kıftî, 2004, s. 1/308) Şirâz şehrine yakın Fesâ kasabasında doğmuştur. Nahiv ilminin önde gelen âlimlerinden biridir. Ebû İshak ez-Zeccâc (öl. 311/923), ve İbnu’s-Serrâc (öl. 316/929) (Enbârî, 2003, s. 274) gibi Bağdat’ın ileri gelen âlimlerinden ders aldı (Kıftî, 2004, s. 1/308). Ayrıca Ebû Ali Fârisî’nin yaptığı yolculuklar, ilmi hayatında önemli bir yer tutar. Bunlardan bir tanesi Bağdat’a yaptığı yolculuktur ki bu yolculuk kendisini önemli bir nahiv âlimi yapmıştır. Diğeri de Büveyhi hükümdarı Adududdevle’nin (öl. 372/938) talebi üzerine Halep’ten Şiraz’a yaptığı yolculuktur. Şiraz’da yirmi yıl kadar kaldı. Bu süre, hayatının en verimli dönemi olmuştur (Özbalıkcı, 1994, s. 10/88). Adududdevle’nin kendisine gösterdiği büyük saygıdan dolayı “*el-İdâh*” gibi önemli eserini ona ithaf etmiştir (Kıftî, 2004, s. 1/309).

Ebû Ali Fârisî, itikâdî olarak Mu‘tezile ekolüne mensup olduğu rivâyet edilmektedir. Mu‘tezile ekolüne intisap etmesinde Şiraz’a yaptığı yolculuğun büyük bir etkisi olduğu söylenebilir. Çünkü Adududvele’nin veziri aynı zamanda şair ve edip olan Sahib b. Abbâd’dır. Sahip b. Abbâd’ın (öl. 385/995) babası, Ebu’l-Hasan Abbâd, Rüküddevle’nin (Adududvele’nin babası) vezir ve kâtipliğini yapmıştır. Mu‘tezile taraftarı olup “*Ahkâmu’l-Kur’ân*” adlı bir eseri bulunmaktadır. Sahip b. Abbâd da babası gibi itikâdî olarak Mu‘tezile ekolüne mensuptur. Ayrıca Sahip b. Abbâd’ın dil ve edebiyat alanında yetişmesine en büyük katkı sağlayan hocası Ebû Ali Fârisî’dir. Sahip b. Abbâd’ın devlet ricalinden olması hasebiyle hocası Ebû Ali Fârisî’nin itikâdî düşünceleri üzerinde etkili olduğu söylenebilir (Çelebi, 2008, s. 35/512-515).

Ebû Ali Fârisî’nin Mu‘tezile ekolüne intisap ettiğine işaret eden diğeri bir husus da mu‘tezile’nin ileri gelenlerinden Ali Cübbâî’nin kelâmı üzerine yazmış olduğu “*Kitâbu’t-Tetabbu*” adlı eserdir (Hamevî, 1993, s. 2/814). Yaklaşık yüz varaklık bir eserdir fakat günümüze kadar ulaşamamıştır (Çelebi, 2008, s. 35/512-515). Buna ilaveten Ebû Ali Fârisî’nin, kelâm ve fıkıh ilimlerinde tebarüz eden Mu‘tezile’nin önde gelen şahsiyetlerinden biri olan aynı zamanda mu‘tezile ile ilgili birçok kitap kaleme alan ve hicrî 367 yılında seksen yaş civarlarında vefat eden el-Ca’l el-Hanefî lakabıyla meşhur Hüseyin b. Ali el-Basrî el-Hanefî’nin cenaze namazını kıldırması onun mu‘tezilî bir akîdeye sahip olduğunun emarelerinden biri olarak kabul edebiliriz (Safedî, 2000, s. 13/12).

Buna ilaveten Ebû Ali Fârisî’nin i’tizâlî bir akîdeye sahip olduğunu ortaya bazı âyetlerle ilgili yorumları da bulunmaktadır. Bu bağlamda Ebû Ali Fârisî, *وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُوْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ* “Allah’ın izni olmadan hiç kimse inanamaz. O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar”³ âyeti i’tizâlî fikirleri çerçevesinde yorumlamaya çalışmıştır. Ancak konuyu daha iyi anlaşılabilmesi söz konusu âyetin kendisinden bir önceki *جَمِيعًا كَلِمَةً* “(Resulüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederdi”⁴ âyet ile birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir. Mezkûr âyet, Ehl-i sünnet âlimleri tarafından kâinattaki her şeyin Allah’ın dilemesi ile meydana geldiğine dair görüşlerinin doğruluğunu ispatlamak için delil olarak getirilmektedir. Çünkü âyette kullanılan *لَوْ* edatı, bir şey bulunmadığı için diğeri bir şeyin de olamayacağını ifade eder. Dolayısıyla bu edatın kullanımı Allah’ın dilemesi, meydana gelmediği için kâinattaki insanların tamamının iman etmedikleri neticesine götürür. Bu da Allah’ın, herkesin iman etmesini irade etmediğine delalet

³ Yûnus 10/100.

⁴ Yûnus 10/99.

etmektedir. Netice itibariyle âyet, imanın Allah tarafından meydana getirildiğine işaret etmektedir (Râzî, 1991, s. 12/477).

Bunun akabinde Ehl-i sünnet âlimleri, küfür ve imanın Allah tarafından meydana getirildiğine dair görüşlerini temellendirmek için de “*O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar*” âyetini delil olarak getirmişlerdir. Âyetteki الرَّجْسَ “*murdarlık*” kelimesi ile bazen kötü amel murad edilir. Bu bağlamda Allahu teâlâ, Ehl-i beyt’e hitaben *إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* “*Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor*”⁵ şeklinde buyurmaktadır. Söz konusu âyetteki الرَّجْسَ “*murdarlık*” kelimesi ile ister küfür isterse de mâsiyet şeklinde olsun “*kötü amel*” kastedilmektedir. Ayrıca *وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا* “*tertemiz yapma*” ifadesi ile kulun küfür ve günahattan, iman ve taât temizliğine geçirilmesi kastedilmektedir. Dolayısıyla Allah teâlâ, bir önceki âyette imanın kendi iradesiyle meydana geldiğini bu âyette de rics’in kendi yaratması ile meydana geldiğini belirtmiştir. İmanın mukabili olarak zikredilen rics de “*küfür*”den başka bir şey değildir. Buna istinaden de Ehl-i sünnet âlimleri “*iman ve küfrün*” Allah tarafından meydana getirildiğini ifade etmişlerdir (Râzî, 1991, s. 12/480).

Ancak Ebû Ali Fârisî, söz konusu âyet bağlamında farklı bir yorumda bulunmuştur. Bu bağlamda da âyeti kerîmedeki الرَّجْسَ kelimesini ele alırken الرَّجْسَ kelimesinin iki açıdan değerlendirilebileceğini ifade eder. Bunlardan birincisi الرَّجْسَ kelimesi ile “*azab*”ın kastedilmiş olabileceğini söyler. Buradaki azap kelimesinin anlamının Fetih sûresi altıncı âyette geçen *وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ* azap⁶ kelimesi ile aynı anlama geldiğini belirtir. Netice olarak mana “*aklını kullanmayanlar azaba uğrayacaktır*” şeklinde olur. İkincisi ise Tevbe sûresinde müşrikler için verilen hüküm *إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ* “*Müşrikler ancak pisliktir*”⁷ gibi Allahu teâlâ, onların necis olduğuna hükmetti. Yani Müslümanlar için sabit olan temizlik onlar için meydana gelmemiştir (Râzî, 1981/1401, s. 17/175).

Bu bağlamda Ebû Ali Fârisî’nin yukarıdaki ifadelerinden anlaşıldığı kadarıyla الرَّجْسَ kelimesine “*murdar (küfür)*” anlamı vermekten kaçınmıştır. Ancak الرَّجْسَ kelimesinin azap ve necis (olma hükmü) anlamlarına hamledilmesinin daha makul olacağını düşünmektedir. Esas itibariyle Ebû Ali Fârisî’nin الرَّجْسَ kelimesine söz konusu anlamları hamletmesi i’tizâlî düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Mu’tezile ekolünün adalet ilkesine göre insan, fiil ve amellerini kendi özgür iradesiyle meydana getirir. İlahi iradenin bu fiillere müdahalesi söz konusu değildir (Abdulcebbar, t.y., s. 3). Ayrıca eğer insanların fiillerinin yaratıcısı Allah olsaydı o zaman insanlar eylemlerini gerçekleştirme konusunda özgür olamazdılar. Allah, onların eylemlerini yarattıklarında onları yapmaları mümkün olurdu ancak Allah, onların eylemlerini yaratmadıklarında ise onları yapmaları mümkün olamazdı (Râzî, 1981/1401, s. 13/128). Bu bağlamda Mu’tezile ekolü tarafından iman ve küfrün yaratıcısının insanın kendisi olduğu kabul edilmektedir (Abdulcebbar, t.y., s. 217). Dolayısıyla Ebû Ali Fârisî de iman ve küfür eylemlerini Allah’a izafe etmemek için الرَّجْسَ kelimesine söz konusu manaları vermiştir (Râzî, 1981/1401, s. 17/175).

Nitekim Fahreddin er-Râzî (öl. 606/210), bu âyet bağlamında Ebû Ali Fârisî’nin yaptığı yorumlara şu şekilde cevap verildiğini aktarmaktadır. Bu meyanda الرَّجْسَ kelimesinin azap kelimesine hamledilmesinin anlamsal açıdan bir geçerliliği yoktur. Ayrıca الرَّجْسَ kelimesi, haddi zatında hoşlanılmayan ve pis sayılan sevimsiz şeylerden ibarettir. Böyle bir anlamı içeren kelimenin hakikat, doğruluk ve yerindelik açısından küfre ve cehalete hamledilmesi, Allah’ın azabına hamledilmesinden daha makul bir tutumdur. Yine الرَّجْسَ kelimesinin, Allah’ın onlar hakkındaki necis hükmüne hamledilmesi, maksadı ifade etmekten uzaktır. Çünkü Allah’ın hükmü demek onun sıfatı demektir. Bundan ötürü Allah’ın sıfatının necis olduğunu söylemek caiz değildir (Râzî, 1981/1401, s. 17/176). Öyleyse âyetin anlamsal açıdan küfre delalet ettiği açık ve nettir.

Netice itibariyle Ebû Ali Fârisî’nin âyetteki الرَّجْسَ “*murdarlık*” kelimesini, الْعَذَابَ “*azap*” veya نَجَسٌ “*necis*” (olma hükmü) anlamlarına hamletmesi mecâzdır. Buradan hareketle de Ebû Ali Fârisî’nin âyeti i’tizâlî fikirlerine muvafık bir şekilde yorumlamak için mecazdan yararlandığı ifade edilebilir (Râzî, 1981/1401, s. 17/175-176).

⁵ el-Ahzâb 33/33.

⁶ “(Bir de bunlar) Allah hakkında kötü zanda bulunan münafık erkekler ve münafık kadınlara, Allah’a ortak koşan erkeklere ve ortak koşan kadınlara azap etmesi içindir.”

⁷ et-Tevbe, 9/28.

5. İBN CİNNÎ

Ebu'l-Feth Osman b. Cinnî el-Mevsilî en-Nahvî (öl. 392/1002) (Enbârî, 2003, s. 228) Musul'da doğdu, orada yetişti ve ilk eğitimi orada aldı. Nahiv ile ilgili ilk derslerini yine Musul'da aldı. Birçok önemli şahıstan farklı alanlarla ilgili dersler aldı. Fakat kendisini yetiştiren, araştırmaya sevk eden, ilmi konularda çok boyutlu düşünmesini sağlayan ve kendisine bir metodoloji kazandıran hocası Ebû Ali Fârisî'dir (Kıftî, 2004, s. 2/335-336). Rivâyetlere göre İbn Cinnî, hocası Ebû Ali Fârisî'den kırk yıl boyunca ayrılmamış hatta hocasının çıktığı seyahatlerde bile ona eşlik etmiştir (Hamevî, 1993, s. 4/1589).

İbn Cinnî, itikâdî olarak Mu'tezile ekolüne mensup olduğunu aktaran birkaç rivâyet olmasına rağmen kendi eserlerinde özellikle "*el-Hasâis*" adlı eserinde kullandığı bazı ifadeler ve terminolojiler kendisinin Mu'tezile ekolüne nispet edilmesine sebep olmuştur (Cinnî, 2010, ss. 28-29). Buna ilaveten hocasının Ebû Ali Fârisî olması, mu'tezilî olduğuna dair ihtimallerin güçlenmesine imkân sağlamıştır. Nitekim Suyûtî, *el-Müzhir* adlı eserinde İbn Cinnî'nin mu'tezilî olduğunu aktarırken "*İbn Cinnî, Şeyhi Ebû Ali gibi mu'tezilî idi*" ifadesini kullanmaktadır (Suyûtî, 1988/1418, s. 1/14).

İbn Cinnî, diller üzerinde etraflıca düşünüldüğü vakit, dillerin büyük ekseriyetinin hakikat değil mecâz (Durmuş, 2003, s. 219) olduğunun anlaşılacağını ifade etmekte ve söz konusu hususun fiillerin çoğunluğu için de geçerli olduğunu dile getirmektedir. Bu anlamda قَامَ زَيْدٌ "Zeyd kalktı" قَعَدَ عَمْرُو "Amr oturdu" örneklerindeki fiiller mana-i cins bir diğer ifadeyle tümel bir anlam ifade eder. Bu bağlamda قَامَ زَيْدٌ ifadesindeki "ayağa kalkma" eylemi bütün tikel anlamları ifade eden tümel bir anlama sahiptir. İbn Cinnî'ye göre tümel anlam, fiilin ifade ettiği eylem açısından onu yapabilecek herkesin eylemini kapsadığı gibi zaman açısından geçmiş, şimdiki ve gelecek zamanda yapılacak eylemin gerçekleştirilme sayısını da kapsamaktadır. Misal olarak قَامَ زَيْدٌ cümlesinde "kalkma eylemi" hem mezkûr eylemi yapabilecek herkesi içerdiği gibi hem de bütün zaman dilimlerinde gerçekleştirilecek söz konusu eylemin adedini barındırmaktadır. Bu açıdan İbn Cinnî'ye göre fiillerin çoğunluğu yukarıda ifade edilen özelliklere sahip olduğu için hakiki bir anlam değil mecâzi bir anlam ifade etmektedir. Dolayısıyla قَامَ زَيْدٌ "Zeyd kalktı" ifadesinin hakikat anlamında değil mecâz anlamında kullanıldığı ifade etmektedir (Cinnî, 2010, ss. 602-603). Bir diğer ifadeyle buradaki قَامَ fiili konulduğu anlam (vaz') itibariyle tümel nispet edildiği fail açısından tikel anlamda kullanıldığı söylenebilir.

İbn Cinnî, fiiller dâhil olmak üzere dillerin çoğunluğunun mecâz olduğunu şu şekilde de ifade etmektedir. Örneğin فَاذَا الْأَسَدُ خَرَجْتَ فَإِذَا الْأَسَدُ "çıkıttım bir de baktım ki aslan (karşımda duruyor)" ifadesi ile قَامَ زَيْدٌ ifadesi bir benzerlik arz etmektedir. Her iki cümledeki "الأسد" ve "قَامَ" kelimeleri tümel bir anlama sahip oldukları için benzer bir yapıda oldukları söylenebilir. Buna ek olarak الْأَسَدُ أَشَدُّ مِنَ الذَّنَبِ "Aslan, kurt'tan daha güçlü (veya vahşidir)" ifadesindeki "الأسد" kelimesi yine tümel bir anlamı içerdiği ifade edilebilir. Dolayısıyla mezkûr kelimeler tek olarak ele alındıklarında tümel bir anlam ifade ettikleri dile getirilebilir. Bununla birlikte فَاذَا الْأَسَدُ خَرَجْتَ ifadesi bir bütün olarak ele alındığında buradaki "الأسد" kelimesi ile tümel bir anlam değil tikel bir anlam kastedildiği söylenebilir. Çünkü böyle ifadeyi kullanan kimsenin amacı tümel bir anlamı değil tikel bir anlamı kastetmektir. Bir diğer ifadeyle bütün aslanları değil de sadece onlardan bir tanesini ifade etmeye çalışmıştır.(Cinnî, 2010, ss. 602-603)

İbn Cinnî'ye göre yukarıdaki ifadenin genel anlamda ise dilin bu şekilde yani mecâz anlamında kullanılmasının üç temel amacı bulunmaktadır. Bunlar اتِّسَاعٌ "anlam genişlemesi" تَأَكِيدٌ "tekit" ve تشبيهٌ "teşbih"tir. Bu bağlamda فَاذَا الْأَسَدُ خَرَجْتَ ifadesindeki "الأسد" kelimesi tek başına tümel bir anlam ifade ederken mezkûr cümlede tikel anlamının kastedilmesi "anlam genişliği"; cümle içerisindeki kullanımı ile tikel bir anlam ifade eden "الأسد" kelimesinin tümel bir anlamı kapsayacak şekilde kullanılması tikelin tümel şeklinde gösterilmesi⁸ anlamına geldiği için "tekit" buna ek olarak tikel bir anlamın tümel bir anlama benzetilmesi de "teşbih"tir (Cinnî, 2010, ss. 602-603).

İbn Cinnî, dilde kullanılan ifadelerin çoğunun mecâz olduğunu delilleriyle birlikte ortaya koyduktan sonra Allahu teâlâ'nın fiilleri "أَفْعَالُ الْقَدِيمِ" için de aynı hususun geçerli olduğunu ifade etmektedir. Örneğin Kur'an-ı Kerim'deki خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ "Yeri ve göğü yarattı" ifadesi ile buna benzer ifadeler ele alındığında Allahu teâlâ'nın bütün her

⁸ وأما التوكيد، فلأنك عظمت قدر ذلك الواحد

şeyin yaratıcısı olduğu anlamı çıktığı gibi insanların fiillerinin de yaratıcısı olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır. Ancak İbn Cinnî ise söz konusu ifade veya ifadelerden insanların fiillerinin Allah tarafından meydana getirildiği anlamının çıkarılmayacağını ifade etmektedir. Çünkü ona göre *خَلَقَ السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ* ifadesi ile anlam açısından buna benzer ifadeler hakiki manaları ile değil mecâzi manaları ile kullanılmıştır. Eğer söz konusu ifadeler mecâzi anlamlarından ziyade hakiki manaları ile kullanılmış olsaydı o zaman böyle manalardan Allahu teâlâ'nın küfrün, düşmanlığın ve bu ikisi dışındaki şeylerin yaratıcısı olduğu anlamı ortaya çıkmış olurdu (Cinnî, 2010, ss. 603-604). Böyle bir manayı kabul etmekte İbn Cinnî'nin benimsemiş olduğu i'tizâlî fikirlerine bir diğer ifadeyle adl ilkesine (Abdulcebbâr, 1996, s. 301) aykırı bir tutum olurdu. Dolayısıyla İbn Cinnî kendi mezhebi fikirlerine aykırı düşmemek için mezkûr ifadelerin tümel anlamıyla kullandıklarını bunların da mecâzi bir anlam ifade ettiklerini söyleyerek Allahu teâlâ'nın insanların fiillerinin yaratıcısı olmadığını ortaya koymakta ve i'tizâlî düşüncesine uygun bir yorum yapmaktadır.

Yukarıdaki yoruma paralel olarak İbn Cinnî, Allahu teâlâ'nın insanların fiilleri ile ilgili bilgisine yine mecâz çerçevesinden bakmaktadır. Örneğin Allah'ın Zeyd'in kalkma eylemi ile ilgili bilgisinin mecâzi olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, Zeyd'in kalkma eyleminin bilinebilmesi için (zaman açısından) bir konunun mevzu bahis olması gerekir. Fakat Zeyd'in eyleminde böyle bir şey söz konusu değildir. Onun için Allah'ın, Zeyd'in kalkma eylemi ile ilgili bilgisi mecâzîdir. İbn Cinnî, söz konusu gerekçesinden yola çıkarak Allahu teâlâ'ya bir ilim sıfatının atfedilmeyeceğini belirtir. Çünkü Allah'ın kendi zâtı ile âlim olduğunu dile getirir (Cinnî, 2010, s. 604). Buradaki ifadelerden görüldüğü gibi İbn Cinnî, Allahu teâlâ'ya bir ilim sıfatı atfetmemek için böyle bir yoruma başvurmuştur. Çünkü mu'tezile'nin tevhid (Şehristânî, 2017, s. 224) ilkesine göre Allah'ın "kudem" sıfatı dışında ona başka kadim sıfatlar atfetmek taadud-u kudemayı yani kadimlerin birden fazla olmasını gerekir ki bu da şirke sebep olur. Dolayısıyla İbn Cinnî de kendi mezhebi görüşüne aykırı bir şey ifade etmemek için Allah'ın insan fiilleri ile ilgili bilgisinin mecâzi olduğunu ifade etmiştir.

6. SONUÇ

Mu'tezile, İslam akaidi alanında ortaya çıkan bir düşünce ekolüdür. Aynı zamanda İslam inanç sistemi ile ilgili kendi ilke ve prensiplerini ortaya koyan bir düşünce yapısıdır. İtikat ile ilgili düşünce, değerlendirme ve saptamalarını usul-i hamse üzerinden yapmışlardır. Bununla birlikte usul-i hamse üzerinden yaptıkları itikadi değerlendirmelerde Kur'an'ın nasları ile çelişmemeye gayret göstermişlerdir. Bir diğer ifadeyle Kur'an ayetlerini yorumlama veya tefsir etme konusunda da temel ölçütleri yine kendi ilkeleri olmuştur. Yorumlama esnasında kendi ilkeleri ile çelişmeyen ayetlerin zahiri anlamlarını olduğu gibi kabul etmişlerdir. Ancak söz konusu itikadi ilkelerine, zahiri anlamları itibarıyla uygun olmayan ayetleri de tevil etme yoluna gitmişlerdir. Tevil konusunda da önemli araçları Arap dilinin imkanları olmuştur. Belagat, nahiv, lügat ve diğer dil ilimlerinden istifade ederek ayetleri kendi ilkelerine uygun bir şekilde yorumlamışlardır. Mu'tezilî nahiv âlimleri de Arap dilinin kendilerine verdiği imkânlardan istifade ederek ayetlerin zahiri anlamlarını i'tizâlî düşüncelerine muvafık bir şekilde yorumlamışlardır. Bu bağlamda bazı ayetlerin zahiri anlamından Allahu teâlâ'nın kimi eylemlerinde (kulların hak etmesi durumunda) onları cezalandırabileceği şeklinde bir mana ortaya çıkmaktadır. Ancak mu'tezilî nahiv âlimleri böyle bir anlamın Allah'ın kullarına zulmettiği manasına geleceği ayrıca adalet ilkesine aykırı olacağı için söz konusu manayı kabul etmemişlerdir. Mecazdan istifade ederek bunu farklı bir anlama tevil etmişlerdir.

Allahu teâlâ'nın görülebileceği manasını taşıyan ayetleri tevhid ilkesine aykırı görmüşlerdir. Böyle bir mananın teşbih ve tescimi gerektireceğini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla mecazdan ve söz konusu kelimenin farklı lügat anlamlarından yararlanarak onu farklı bir şekilde yorumlamışlardır. Ayrıca mahzûf bir muzâf takdir ederek veya bazı harf-i cerleri birbirleri yerine tayin ederek istedikleri anlamları elde etmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte kulların kendi fiillerinin yaratıcıları olduklarını ifade eden ayetlerin zahiri anlamlarını ekseriyetle mecâz ve buna benzer dilin üslup imkânlarını kullanarak kendi i'tizâlî düşüncelerine muvafık bir şekilde tevil etmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Abdulcebbâr, K. (t.y.). *el-Muğni fî ebvâbi't-tevhîd ve'l-adl: El-Mahlûk*. ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme.
- Abdulcebbâr, K. (1996). *Şerhu'l-usûli'l-hamse* (3. bs). Mektebetu Vehbe.
- Abdulcebbâr, K. (2013). *Şerhu'l-usûli'l-hamse* (İ. Çelebi, Çev.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Altıntaş, R. (2015a). Mutezile: Önemli İsimler, Temel İlkeler ve Ana Eserler. İçinde Ş. A. Düzgün (Ed.), *Kelam (el-Kitabı)* (4. bs). Grafiker Yayınları.
- Altıntaş, R. (2015b). Salâh-Aslah Meselesi. İçinde Ş. A. Düzgün (Ed.), *Kelam (El Kitabı)*. Grafiker Yayınları.
- Bağdâdî, A. el-. (1988). *El-Fark beyne'l-fırak*. Mektebetu İbni Sîna.
- Beyzâvî, N. E. S. A. b. Ö. b. M. el-. (1998/1418). *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Dâru İhyâi't-Turasi'l-'Arabî.
- Carullah, Z. (1974). *El-Mu'tezile*. el-Ehliye li'n-Neşr ve't-Tevzî'.
- Cinnî, E.-F. O. b. (2010). *El-Hasâis* (2. bs). 'Âlem el-Kutub.
- Çelebi, İ. (2008). Sâhib b. Abbâd. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 35). TDV Yayınları.
- Dayf, Ş. (1968). *El-Medârisu'n-nahviyye* (7. bs). Dâru'l-Ma'ârif.
- Durmuş, İ. (2003). Mecaz. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 28). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Ebû Zehra, M. (2014). *İslâm'da İtikadî, Siyasî ve Fikhî Mezhepler Tarihi* (S. Kaya, Çev.). Çelik Yayınevi.
- Enbârî, K. el-. (2003). *Nuzhetu'l-elibbâ'*. Mektebetu'l-'Asriyye.
- Evsat, E.-H. S. b. M. el-Mucâşi'î el-Belhî el-. (2011). *Me'âni'l-Kur'ân* (2. bs). Dâru'l-Kutubu'l-'İlmiyye.
- Ezherî, M. b. A. el-. (2001). *Tehzîbu'l-luga*. Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî.
- Hamevî, Y. el-. (1993). *Mu'cemu'l-udebâ'*. Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.
- Hayyât, E.-H. el-. (2018). *Kitâbu'l-intisâr* (M. Yıldız, Çev.). Ankara Okulu Yayınları.
- İbnu'l-Cevzî, E.-F. (1422). *Zadu'l Mesîr fî İlmi't-tefsîr*. Dâru'l-Kutubu'l-'Arabî.
- İsferâyînî, E.-M. el-. (1983). *Et-Tabsîr fid-dîn*. 'Âlemu'l-Kutub.
- Kıftî, C. E.-H. A. b. Y. el-. (2004). *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*. Mektebetu'l-'Asriyye.
- Kurtubi, E. A. M. b. A. b. E. B. b. F. el-. (1964). *El-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân*. Dâru'l-Kutubu'l-Mısriyye.
- Kutlu, S. (2006). Mürcie. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi* (C. 32, ss. 41-45). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Lugavî, E. T. el-. (2009). *Merâtibu'n-nahviyyîn*. Mektebetu'l-'Asriyye.
- Mâverdi, E.-H. A. b. M. b. H. el-Basrî el-. (t.y.). *En-Nuket ve'l-'uyûn*. Dâru'l-Kutubu'l-'İlmiyye.
- Mes'ûdî, A. b. H. el-. (2007). *Murûcu'z-zeheb*. Mektebetu'l-'Asriyye.
- Muhammed, M. Ş. A. (1424). *Menâhîcu'l-lugavvîn fî takrîri'l-'akîde* (2. bs). Mektebetu Dâri'l-Minhâc.
- Nehhâs, E. C. en-. (1988/1408). *Me'âni'l-Kur'ân*. Cami'atu Ummu'l-Kurâ.
- Neşşâr, A. S. (1995). *Neş'etu'l-fikri'l-felsefî fî'l-İslâm* (9. bs). Dâru'l-Maârif.
- Öz, M. (2012). *Anahatlarıyla İslâm Mezhepleri Tarihi*. Ensar Neşriyat.
- Özbalıkcı, M. R. (1994). Ebû Ali Fârîsî. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 10). TDV Yayınları.
- Râzî, F. er-. (1991). *Mefâtihu'l-gayb* (L. Cebeci vd., Çev.). Akçağ Yayınları.
- Râzî, F. er-. (1981/1401). *Mefâtihu'l-gayb*. Dâru'l-Fikr.
- Sâbûnî, N. es-. (2005). *Maturidiye Akaidi* (T. Bekir, Çev.; 8. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Safedî, E.-S. S. H. İ. A. b. A. es-. (2000). *El-Vâfi bi'l-vefeyât*. Dâru İhyâi't-Turâs.
- Sem'ânî, A. b. M. es-. (1977). *El-Ensâb*. Dâiretu'l-Ma'ârifî'l-Osmaniyye.
- Sîrâfî, E. S. es-. (1955). *Ahbâru'n-nahviyyîne'l-Basriyyîn*. Şeriketu Mektebeti ve Matbaati Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Suyûtî, E.-F. C. A. b. E. B. b. M. el-Hudayrî es-. (1988/1418). *El-Müzhir*. Dâru'l-Kutubu'l-'İlmiyye.
- Şehristânî, M. b. A. b. A. (2017). *el-Milel ve'n-nihal: Dinler, Mezhepler ve Felsefî Sistemler Tarihi* (M. Öz & M. Dalkılıç, Çev.; 4. bs). Litera Yayıncılık.
- Şehristânî, M. b. A. b. A. (1414/1993). *El-Milel ve'n-nihal*. Dâru'l-Ma'rife.
- Tantâvî, M. (1995). *Neş'etu'n-nahv ve târihu eşheri'n-nuhât* (8. bs). Dâru'l-Ma'ârif.
- Tayyâr, M. b. S. b. N. et-. (2002). *Et-Tefsîru'l-lugavî li'l Kur'âni'l-Kerîm*. Dâru İbni'l-Cevzî.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.11.2023
Kabul Tarihi : 17.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391909>

TUREYSİSİ'NİN KUR'ÂN TE'VİLİNDEKİ İHTİLAFLAR NEDENLERİNE VE MÜTEŞÂBİHE YAKLAŞIMI

Naim DÖNER¹

ÖZ

Mu'tezilî bir âlim olan Rüknuddin Ebu Tahir et-Tureysisi'ye ilişkin Tabâkât kitaplarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Müellif, günümüze ulaşan *Müteşâbihü'l-Kur'ân* adlı eserinde inanç konularına dair âyetleri konulu bir şekilde kelâmî bir perspektifle değerlendirir. Haşviyye, Rafıza ve Batıniyye mezheplerinin Kur'ân te'viline yaklaşım yöntemlerini tenkit eden Tureysisi, akli ve dilsel tahlil yöntemine dayalı Mu'tezilî yaklaşım yöntemini savunur. Tureysisi'ye göre lafzdaki iştirak, iştikak ve icmal te'vilde ihtilafa neden olur. Bir karine bulunmadıkça lafzın hakikî manası bırakılıp mecazî manaya gidilmez. Hz. Peygamber'in söz ve fiilleri, beyana muhtaç olan namaz ve zekât gibi şer'î mücmellerin izah kaynağıdır. Atıf, mücaveret ve istisna gibi hususlar nazım cihetiyle, ziyadelik, hazif ve ifadenin yerinde kullanılmaması da mecaz açısından ihtilafın ortaya çıkmasına yol açar. Nassların bağlamından koparılması, birbiriyle ilgisi olmayan âyetlerin telif edilmesi ve âyetlerin bütüncül olarak değerlendirilmemesi gibi hususlar da te'vilde ihtilafa sebep olur. Tureysisi'ye göre te'vilde anlamın doğruluğunu sağlayan temel ilkeler akıl, Kur'ân, Sünnet, İcma ve Arap dilidir. Doğru te'vili elde etmek için te'villerin bunlara arz edilmesi gerekir. Tureysisi, Allah Teâlâ'nın müteşâbih âyetlere iman edenleri övmesi ve âyetlerin te'vilinin ardına düşenleri yermesi nedeniyle ilimde derin bilgi sahibi olanların da müteşâbihin anlamını bilmediği kanaatini taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Mu'tezile, et-Tureysisi, Te'vilde ihtilaf nedenleri, müteşâbih.

¹ Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Tefsir Ana Bilim Dalı , naimdoner12@hotmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-9714-4796>

Article Type : Research Article
Date Received : 16.11.2023
Date Accepted : 17.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1391909>

TURAYSISI'S APPROACH TO THE REASONS OF DISAGREEMENT IN THE TA'WIL OF THE QUR'AN AND MUTASHABIH

Naim DÖNER¹

ABSTRACT

There is no information about Rukn al-Dīn Abu Tahir al-Turaysī, a Mutazilite scholar, in the books of tabāqāt. The author evaluates the verses related to the issues of belief from a theological perspective in his work titled *Mutashābih al-Qur'ān*, which has survived to the present day. Criticising the methods of the Hashwiyya, Rafīza and Batiniyya sects in their approach to the ta'wil of the Qur'an, al-Turaysī defends the Mu'tazilite approach based on reason and linguistic analysis. According to al-Turaysī, the association, istikaq (etymology), and ijmal (brief) in the wording cause disagreement in the ta'wil. Unless there is a presumption, the literal meaning of the word is not left, and the metaphoric meaning is not used. The Prophet's words and deeds are the source of explanation for the Shariah concepts, such as prayer and zakat, which need clarification. Issues such as attribution, mujawarah, and exception lead to disputes in terms of verse (poetry), while excess, hazif, and the misuse of the expression in its place lead to the emergence of disputes in terms of metaphor. Issues such as detaching the verses from their contexts, compiling unrelated verses, and not evaluating the verses holistically also cause disagreement in the ta'wil. According to al-Turaysī, the basic principles that ensure the correctness of the meaning in the ta'wil are reason, the Qur'an, the Sunnah, Ijma (consensus), and the Arabic language. In order to obtain the correct ta'wil, the ta'wils must be presented to them. Since Allah praises those who believe in the mutashabih verses and condemns those who pursue the interpretation of the verses, al-Turaysī is of the opinion that even those who have deep knowledge of science do not know the meaning of the mutashabih.

Keywords: Tafsir, Mu'tazila, al-Turaysī, Reasons for Disagreement in the Ta'wil, Mutashābih.

¹ Doç. Dr. Bingöl University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, naimdoner12@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9714-4796>

1. GİRİŞ

Mu'tezilî bir müellif olan Ebû Tâhir Rüknüddin et-Tureysisi'nin kimliği hakkında gerek Mu'tezile gerekse genel tabâkât kitaplarında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Müellifin kimliğine dair malumatlar günümüze ulaşan *Müteşâbiü'l-Kur'an* adlı eserinin farklı nüshalarındaki bilgilerden hareketle tespit edilmiştir. (et-Tureysisi, 2015: 18, 36-60); Ensarî, 1385 hş: 29; Şimşek, 2019: 1124). Tureysis'in Horasan'a bağlı Kûhistan bölgesinde bir yer olduğu, Nisabur'un güneybatısında yer aldığı ifade edilmektedir. Klasik kaynaklarda bu bölgenin adının Farsça "Turşiz" olarak telaffuz edildiği aktarılmaktadır. Ensarî, 1385 hş: 52). Nitekim Yâkût el-Hamevî (ö. 626/1229), Tureysis'in pek çok köyü bulunan Nisabur'a bağlı bir kasaba olduğunu, Horasanlıların bu bölgeyi "Turşîş" diye isimlendirdiklerini ve buranın halen ilim ve fazilet menbaı olduğunu ifade eder (el-Hamevî, 1957: IV/33).

Tureysisi'nin Müteşâbihü'l-Kur'an eserini tahkik eden Abdurrahman es-Sâlimî, eserin Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025)'ın *Müteşâbihü'l-Kur'an*'ı ile Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el-Keşşaf* tefsirlerindeki benzerliklerden hareketle Tureysisi'nin hangi asırda yaşadığı konusunda üç varsayımda bulunmaktadır:

1. Tureysisi, Kâdî'den önce yaşamış olabilir ve bu durumda Kâdî ismini zikretmeksizin ondan ictibasta bulunmuştur. Bu durumda onun hicri IV. asırda yaşadığı sonucuna varılabilir.
2. Tureysisi, Kâdî'den sonra yaşamış fakat Kâdî'den ictibasta bulunduğu halde onun adını zikretmemiştir. Bu durumda onun, VI. asır müellifi olduğu yorumu yapılabilir.
3. Her ikisi ortak bir kaynaktan ictibasta bulunmuş fakat çağdaş olmalarına rağmen birbirlerinden bahsetmemişlerdir. Eserin muhakkiki Abdurrahman es-Sâlimî'ye göre Tureysisi'nin eserinde Ebû'l-Hüzeyl el-Allâf (ö. 235/849-50 [?]), Nazzâm (ö. 231/845), Ebû Ali el-Cübbâî (ö. 303/916), Ebû Hâşim (ö. 321/933), Ebû Muhammed Abdullah er-Râmehürmüzî (ö. 350/942) gibi Mu'tezilî âlimleri zikretmesi ve Ebû Zeyd el-Belhî (ö. 322/934 ve Ebû Hâşim için "şeyhimiz" ifadesini kullanması ya bunların bizâtihi onun hocaları ve muâsırı olmalarından ya da kendisinden daha önceleri yaşamış olmalarından dolayıdır. (es-Sâlimî, 2015: 26).

Özkan Şimşek'e göre araştırmacı Abdullah b. Abdülaziz b. Abdullah el-Ğizzî, es-Sâlimî'nin ulaştığı bu sonuçlara katılmamaktadır. el-Ğizzî'ye göre *Müteşâbihü'l-Kur'an*'da hicri 350 yılından sonra yaşamış hiç kimseye atıfta bulunulmaması Tureysisi'nin Kâdî Abdülcebâr'dan önce yaşamış olduğunu kesin olarak göstermemekle birlikte h. 350 yılından sonra da yaşamış olabileceğine de işaret eder. Fakat Özkan Şimşek, el-Ğizzî'in Tureysisi'nin Kâdî Abdülcebâr'dan sonra yaşadığına dair sunduğu beş karineyi değerlendirerek bunların tutarlı olmadığı değerlendirilmesinde bulunmaktadır. (Şimşek, 2019: 1129-1131).

Müteşâbihü'l-Kur'an'a dair bir değerlendirme yazan Hassan Ensarî, kitabın 827. sayfasında yer alan bir şiirin nispet edildiği şair Ebû Tâhir Muhammed b. Ali b. Hüseyin el-Hârizmî'nin vefat tarihinden hareketle *Müteşâbihü'l-Kur'an*'ın zann-ı gâliple Kâdî Abdülcebâr'dan sonra yazıldığını ve bazı kaynaklardan hareketle bu şairin hicri 400'den sonra yaşadığını dile getirmektedir (Ensarî, 1385 hş: 52). Binaenaleyh muhtemel bütün bu bilgilerden hareketle kesin bir sonuca varmak zor görülmektedir. Ancak eserin, Râmehürmüzî'nin vefat tarihi olan hicri 350 sonrasında ve en eski nüshanın istinsah tarihi olan 675'ten önce yazıldığı rahatlıkla ifade edilebilir. (Şimşek, 2019: 1131-1132).

Bütün ihtimalleri değerlendiren es-Sâlimî, Ebu Tahir'in 4/10. asrın başlarında Tureysis'te doğmuş olabileceğini ve bu nedenle oraya nispet edildiğini, ömrünün ilk yıllarında Ebû Hâşim'e, daha sonra ise Ebû Zeyd'e talebelik yaptığını ve uzun bir ömür yaşamadan 4/10. asrın ortalarında vefat etmiş olabileceğini ifade eder (es-Sâlimî, 2015: 26).

Sâlimî Tureysisi'nin Hz. Ebû Bekir'in en faziletli sahâbi olduğunu kabul etmemesi nedeniyle (et-Tureysisi, 2015: 751) onun Zeydî olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadır (es-Sâlimî, 2015: 26). Ancak onun, Hz. Ali'nin en fazileti olduğu iddiasına dair Kur'an'dan getirilen delillere de karşı çıktığını, âyetlerin Hz. Ali hakkında indiği kabul edilse bile onun en faziletli olduğu anlamına gelmediğini düşündüğünü ifade etmek gerekir. (Tureysisi, 2015: 752-757). Dolayısıyla Hz. Ali'yi diğer sahâbilerden faziletli görmemesi (Tureysisi, 2015: 751) onun Bağdat ekolünden veya Zeydî olmadığını gösterir. Bu noktada onun Kur'an'dan deliller getiren Basra Mu'tezilesinin farklı bir damarını temsil ettiği söylenebilir (Şimşek, 2019: 1133-1134). Ayrıca Sâlimî, eserin onuncu ve son bölümünde fıkıh usulüyle alakalı konulardan, özellikle kıyasa karşı çıkmasından hareketle onun Hanefî fıkından ziyade Şafî fıkına yakın olduğunu ifade etmektedir (es-Sâlimî, 2015: 31).

Müteşâbihü'l-Kur'an, müteşâbih âyetleri işlemesi açısından bir tefsir kitabı olmakla birlikte itikada ilişkin müteşâbih âyetleri konu edinmesi ve kelâmî bir perspektifle meseleleri değerlendirmesi açısından temelde kelâmî bir eserdir (es-Sâlimî, 2015: 28; Şimşek, 2019: 1126). Bu yönüyle eserin Kâdî Abdülcebâr'a nispet edilen *Şerhu Usûl'l-Hamse*'ye benzediği söylenebilir. Eser, bir mukaddime ile on fasıldan ve her fasıl da kendi içerisinde baplardan oluşmaktadır. Müellif, Mu'tezilî bir bakış açısıyla mezheplerin kendi görüşleri için istidalde buldukları müteşâbih âyetleri ele almaktadır (es-Sâlimî, 2015: 28-31; Şimşek, 2019: 1126). Bu makalenin temelini teşkil eden eserin ilk faslında te'vilde ihtilaf nedenleri, yanlış te'viller, doğru te'vili yanlıştan ayrıran

ilkeler, hakikat ve mecaz gibi konular ele alınmaktadır (et-Tureysisî, 2015: 86-171). Eserin 2. faslı tevhidi, 3. faslı cebr ve adaleti, 4. faslı esmâ ve ahkâmı, 5. faslı va'idi ve emr-i bi'l-ma'rûfu, 6. faslı imâmeti, 7. faslı ismeti, 8. faslı Kur'ân'a yönelik eleştirileri ve bunlara verilen cevapları, 9. faslı levh-i mahfûz, nüzûl-i İsâ, tenâsüh, mi'rac, kabir azabı ve mizan gibi konuları, 10. ve son faslı ise fıkıh usulü ve fetva konularını içerir (et-Tureysisî, 2015: 173-1085).

2. TE'VİLDE İHTİLAF NEDENLERİ

Kur'ân'ın anlaşılmasına yönelik gösterilen faaliyetler için tefsir ile birlikte en sık kullanılan kavramlardan birisi de te'vildir. أول kökünden türeyen te'vil kelimesi lügat bakımından geri dönme, rücu etme (İbn Manzûr, ts: I/173; el-Kefevî, 2012: s. 217; el-Fîruzabâdî, 2009: 69) gibi manalara gelir. İstilahta te'vil âyeti, bir delilden dolayı zahirine mutabik olan muhtemel manalardan birine rücu ettirme, (ez-Zehebî, 2005: I/21; ez-Zebîdî, 1993: 28/33); âyeti siyak ve sibakını dikkate alarak muhtemel manalardan birine yorma şeklinde tanımlanabilir (es-Sa'lebî, 2015: II/248). Âyetlere ilk bakışta akla gelmeyen ince bir anlamı vermek, derin bir düşünceyi ve ince eleyip sık dokumayı ve gerektirir (ez-Zebîdî, 1993: 28/32; ez-Zürkânî, 2010: II/382; Abbas, 2010: II/184). Bir bakıma zahir anlam dışında âyete ikincil anlam verme anlamına gelen te'vilin geçerli olabilmesi için verilecek anlamın zahire uygun olması, Kur'ân naslarına aykırı olmaması ve üzerine icma edilmiş şer'î bir kaideye aykırı olmaması gibi birtakım şartlar taşıması gerekir (es-Salimî, 1993: I/135).

Tureysisî, Kur'ân yorumunda görüş ayrılıklarının ortaya çıkmasının temel nedeni olarak lafız ve manada ve onlara yaklaşımda ortaya çıkan görüş ayrılıklarını görür. Buna göre te'vilde ihtilaf, lafız ve mana olmak üzere iki yönden ortaya çıkar.

2.1. Lafız cihetiyle ihtilaf: Lafız cihetiyle ihtilaf *hakikî* ve *mecazî* olmak üzere iki açıdan meydana gelir.

2.1.1 Hakikat yönüyle ihtilaf: Hakikat cihetiyle ortaya çıkan ihtilaf *lafız* ve *nazım* olmak üzere iki türe ayrılır.

2.1.1.1. Lafızdan kaynaklı ihtilaf: Hakiki manada kullanılan lafızdaki *iştirak*, *iştikak* ve *icmal*, ihtilafa sebep olur.

İştirak; lafzın birden çok manada ortak olması ve bu manalardan her birinde kullanılmasının mümkün olması anlamına gelir (et-Tureysisî, 2015: 112). Dolayısıyla *müşterek lafız* pek çok vaz' ile birden çok mana için konulmuş kelime anlamına gelir (el-Cürcanî, 2007: 299; Hallâf, 2003: 205). İki mana arasında müşterek olan lafız iki kısma ayrılır:

Birincisi: İki şeye izafesi mümkün olan lafzın, her ikisine izafe edilmesinden ihtilaf meydana gelir. Tureysisî, buna, Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet arasında âyetlere yaklaşım ve bunun sonucunda ortaya çıkan yorum ve görüş ayrılığına yol açan iki âyeti örnek verir:

1. لا تُدْرِكُهُ الْبَصَارُ “Gözler O'nu göremez.” (el-Enâm 6/103) Bu âyetin te'viline ilişkin ihtilaf ortaya çıkmış, bir grup, *ebsardan* maksadın uyûn/gözler olduğunu, yani gözlerin Allah'ı görmeyeceğini dile getirmiş, başka bir grup ise bundan maksadın ise kalplerin basireti olduğunu, dolayısıyla insan aklının Allah'ı idrak edemeyeceğini ifade etmiştir. Zira ibsâr/görme göze izafe edildiği zaman bundan maksat, görmeyi ihsas etmek; kalbe izafe edildiğinde ise bundan maksat bir şeyi ihata etmektir.

2. إِلَىٰ رَبِّهَا نَاظِرَةٌ “Oysa o gün bir kısım yüzler rablerine bakarlar.” (el-Kıyame, 75/23). Bu âyetin yorumuna ilişkin ihtilaf ortaya çıkmış, bir grup nazardan maksadın gözler olduğunu, yani rüyet nazarıyla Allah'a bakma olduğu görüşüne varmış, başka bir grup ise nazardan maksadın intizar/Allah'ın rahmetini bekleme anlamına gelen kalp nazarı olduğunu dile getirmiştir. Nazar da tıpkı ibsar gibidir. Zira nazar, göze izafe edildiğinde görmek için bakmak, kalbe izafe edildiğinde ise beklemek/intizâr manasına gelir (et-Tureysisî, 2015: 112).

İkincisi: Sözcük, başka bir şey izafe edilmeden kendi başına iki anlama gelmesinden ihtilaf ortaya çıkar. Bu nedenle lafız, farklı yorumlara konu olur. Sözelimi تَلَقَّ قُرُوءَ “Boşanan kadınlar kendi başlarına (evlenmeksizin) üç kur' beklerler.” (el-Bakara, 2/228) âyetinde geçen kur'dan masadın hayız/aybaşı hali olduğunu söyleyenler olduğu gibi, bundan maksadın tuhr/temizlik olduğunu söyleyenler de vardır (el-Kurtubî, 1967: IV/111-112). Ancak Tureysisî, dil bakımından lafız her iki anlama gelse de bu anlamlardan ikisinin değil, birisinin kastedildiğini bilmek gerektiğini ifade eder (et-Tureysisî, 2015: 113).

İştikak; Lafzın, aralarında mâna ilişkisi bulunan iki kelimedenden birinden türetilmesinin mümkün olması anlamına gelir (et-Tureysisî, 2015: 113; el-Cürcanî, 2007: 84). Dolayısıyla iştikaktan söz edilebilmesi için kelimeler arasında lafız ve anlam ilişkisi olması gerekir (Bedeva, 2019: 113). Böylece lafzın geldiği mana konusunda ihtilaf ortaya çıkar. Tureysisî âlimlerin mümin kelimesinin *tasdik etme* veya güven anlamına gelen emn/ kökünden geldiğine dair görüş ayrılıklarını bu tür bir ihtilafa örnek verir (et-Tureysisî, 2015: 113). Nitekim iman; bazen Hz. Peygamber (sav)'in getirdiği şeriatın adı, mümin de Allah'ın şeriatına girip tevhit düşüncesini ikrar eden kimse anlamında kullanılırken, bazen de kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve bedenle amel bir arada gerçekleştiği ve tasdik yoluyla nefsin hakka uyması anlamına gelmektedir (el-İsfâhânî, 2011: 91).

İcmâl; söz ve fiil olarak lafzın manaya delaletinin açık olmaması icmal, mücmil/sözün sahibi tarafından bir açıklama yapılmadıkça zahiriyle neyin kastedildiği anlaşılmayan lafza ise mücmel denir (el-Mahallî, 2012: I/430; Zeydan, 2011: 279; et-Tureysisi, 2015: 113).

Tureysisi, icmalı, iki kısma ayırır. Birincisi; kendi başına müstakil olup zahiriyle neyin kastedildiği açık olan kısım. İkincisi ise bir başına müstakil olmayıp zahiriyle neyin kastedildiği anlaşılmayan ve beyana muhtaç olan kısım. Ona göre mücmel lafzın üç vechi vardır:

1. Lafzın zahiri, mananın murat edilmesini gerektirmekle birlikte murat edilmeyen mananın beyanına ihtiyaç duyulan fakat kendisiyle neyin murat edildiğine dair beyana ihtiyacı olmayan, aksine zahiriyle bilinen icmal vechi. Tureysisi buna: فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ “*Müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün*” (et-Tevbe, 9/5) âyeti ile الرَّانِيَّةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ en-Nur, 24/2) âyetini örnek verir. Bilindiği gibi başında istiğrak ifade eden elif-lam bulunan çoğul ifadelerle müfred/tekil isimler umum ifade eder ve altına giren her ferdi kapar (el-Mahallî, 2012: I/340-341; Zeydan, 2011: 242; Şa'bân, ts.: 328; Hallâf, '2003: 211). Buna göre ilk âyette geçen الْمُشْرِكِينَ kelimesi umum ifade etmekle birlikte kadın, çocuk ve rahip gibi kimseleri kapsamamaktadır. (el-Kurtubî, 1967: VIII/72). Binaenaleyh Tureysisi'ye göre bu âyetlerin te'viline ilişkin ihtilafın ortaya çıkmasının temel nedeni, âlimlerin bu tür naslara farklı yaklaşımlarından kaynaklanır. Zira ona göre bir grup âlim, umum ifade eden bu tür lafızları, hususa hamlelerken, başka bir grup, ise bunların tahsis ya da ta'mim edildiğine delalet eden bir delil ortaya çıkana kadar tevakkuf edilmesi gerektiğini ifade eder. Başka bir grup ise bunların tahsis edildiğine delalet eden bir delil ortaya çıkana kadar bu tür lafızların umuma hamledileceğini düşünür (et-Tureysisi, 2015: 113-114).

2. Kıssalarının ve nüzul ortamlarının bilinmemesi nedeniyle ortaya çıkan icmal vechi: Nüzul sebeplerini, tarihsel olaylar ve olmuş bitmiş vakalar şeklinde değerlendirmek âyet yorumlarında hatalara ve vartalara düşmeye sebep olduğu malumdur (ez-Zerkeşi, 2006: 28). Bu nedenle âyetlerin indirdiği sosyo-kültürel yaşamı bilmek onların doğru anlaşılmasında ciddi rol oynar (ed-Dihlevî, 2009: 54-57; el-Kattân, 1996: 81-82; es-Sabunî, ts.: 27). Bu hususa dikkat çeken Tureysisi وَأَيُّسَ الْبِرِّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا “*Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir.*” (el-Bakara, 2/189) إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ “*Aylara ek yapmak, inkârcılığı artırmaktan başka bir şey değildir.*” (et-Tevbe, 9/37) âyetlerini örnek vererek cahiliye inanç, gelenek ve göreneklerini bilmeyen kimselerin bu tür âyetlerin te'vilinde yanlış düşeceğini, onların kıssalarını ve haberlerini bilmemenin âyet yorumlarında ihtilafa yol açacağını ifade eder (et-Tureysisi, 2015: 114).

3. Şer'î mücmeller: Tureysisi'ye göre bunlar, kendileriyle neyin kast edildiği beyana muhtaç olan nasslardır. Bu mücmellerin bir kısmı, وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ “*Namazı hakkıyla kılın*” (el-Bakara, 2/43, 83) âyetinde olduğu gibi mahiyet, nicelik ve nitelik bakımından izaha muhtaçken حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ “*...kendi elleriyle cizye verinceye kadar savaşın...*” (et-Tevbe, 9/29) âyetinde olduğu gibi kemiyet bakımından beyana muhtaçtır. Yine وَأَتُوا الزَّكَاةَ “*Zekâtı verin*” (el-Bakara, 2/43, 83) وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ “*Hasat günü de hakkını verin.*” (el-En'am, 6/141) âyetlerinde ise nassların kemiyet ve keyfiyeti beyana muhtaçtır. Zira lafız ile mahiyet bilinmekle birlikte kemiyet ve keyfiyet bilinmemektedir. Hz. Peygamber (sav)'in söz ve fiilleri bu tür mücmellerin izah kaynağıdır (et-Tureysisi, 2015: 114-115; eş-Şafiî, 2011: I/29, 40-43; Özdemir, 2016: 34-174).

2.1.1.2. Nazımdan kaynaklı ihtilaf: Nazım cihetiyle kelâmda ihtilaf ise *atıf, mücaveret/bitişiklik ve istisna* olmak üzere üç yönden ortaya çıkar.

1. Atıf: Cümle ve müfred ifadelerin atıf harfiyle birbirine atfedildiği bu tür durumlarda atıf harfinden sonra gelen ifade/ler önceki ifade/lere atfedilme ihtimali olduğu gibi önceki kelâm ile ilişkisi kesilip yeni bir kelâm/cümle-i müste'nife olması da muhtemeldir. Nitekim وَالرَّاسِحُونَ فِي الْعِلْمِ “*Hâlbuki onun te'vilini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek pâyeye erişenler.*” (Al-i İmrân, 3/7) âyetine ilişkin bir grup âlim vav harfini atıf kabul ederek ilimde derin bilgi sahibi olanların da müteşâbihlerin te'vilini bildiklerini, diğer bir grup ise vav harfini istinafiye kabul ederek bunun yeni bir kelâm olduğunu söyleyerek onların müteşâbihlerin te'vilini bilemeyeceğini dile getirmişlerdir (et-Tureysisi, 2015: 115; el-Kurtubî, 1967: IV/12-19; en-Nesefî, 2005: I/237-238; İbn Kesîr, 2010: II/6-12; eş-Şevkânî, 2014: I/528-530).

2. Mücaveret: Yan yana bulunan iki lafzın veya âyetin te'vilinde ihtilafın ortaya çıkması mücavereti ifade eder. Tureysisi böyle bir ihtilafa, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْحُمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ “*Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçının*” (el-Maide 5/90) âyeti ile daha sonra gelen لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَأَمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ “*İman edip dünya ve âhret için yararlı işler yapanlara, günahlardan sakındıkları ve imanlarını koruyup iyi işler yapmayı sürdürdükleri, sakınmaya devam edip imanlarına bağlı kaldıkları, hem günahlardan sakınıp hem en iyiyi yapmaya çalıştıkları takdirde daha önce yiyip içtiklerinden ötürü bir günah yoktur.*” (el-Maide 5/93) âyetini örnek verir. Buna göre bazıları, son âyet,

içkiyi haram kılan Maide 5/90. âyete mücavir olduğu için Allah’a karşı takvalı olduğu sürece kişinin içki içmesinin helal olacağını ve bunun kişinin inancına bir zarar vermeyeceği görüşünü ileri sürmüş, buna karşılık âlimlerin çoğu da âyette geçen zararları sebebiyle içkinin haram olduğunu ifade etmişlerdir (et-Tureysisî, 2015: 215-216). Mücaveret âyetleri bağlamında Tureysisî, âyetin nüzul sebeplerine yer vermese de içkiyi haram kılan Maide 90. âyeti nazil olduğunda bir grup sahabe Allah Resulüne haram kılınmadan önce içki içip vefat eden müminlerin durumunun ne olacağını sorması üzerine Maide 5/93. âyetinin nazil olduğunu ve bunun onların imanlarına bir zarar vermediğini önemle vurgulamak gerekir (et-Taberî, 2013), VII/49-50; ez-Zemahşerî, 2012: 352-352; Kurtubî, 1967: VI, 293; İbn Kesîr, 2010: III/174-175).

3. İstisna: Birbirlerine atfedilen ve her biri, bir hükmü içeren öğeler sonunda gelen istisnanın dilbilgisi bakımından son öğeyle sınırlı kalması caiz olmakla birlikte zikredilen bütün öğelere raci olması da caizdir. Nitekim âlimler *“İffetli kadınlara iftira atan, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen sopa vurun ve artık onların şahitliklerini asla kabul etmeyin. İşte onlar yoldan çıkanların ta kendileridir.”* (en-Nur, 24/4) âyetinden sonra *“Bundan sonra tövbe edip hallerini düzeltenler müstesna.”* (en-Nur, 24/5) şeklinde yapılan istisnanın birbirine atfedilen tüm cümlelere mi yoksa sadece istisna edatına en yakın olana mı döneceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Buna göre istisnanın tüm cümlelere ve *“onların şahitliklerini asla kabul etmeyin”* cümlesine döneceğini söyleyen Malik ve Şafî’ye göre tevbe eden kazifin şahitliği kabul edilirken, istisnanın *“onların şahitliklerini asla kabul etmeyin”* cümlesine raci olduğunu söyleyen Ebu Hanife’ye göre ise tevbe etse de kazifin şahitliği kabul edilmez (et-Tureysisî, 2015: 116; ez-Zemahşerî, 2012: 879; el-Kurtubî, 1967: XII/178).

2.1.2. Mecaz Yönüyle İhtilaf

Hakikat; gerçek anlamında kullanılan lafzı ifade ederken mecaz ise “hakikî mana ile mecazî mana arasındaki alaka ve hakikî manayı murat etmeye mani bir karine nedeniyle lafzın asıl manasından alınıp ilgili bulunduğu başka bir manada kullanılması anlamına gelir (el-Cürçânî, 2007: 283). Tureysisî’ye göre mecaz açısından ihtilafın ortaya çıkması, *ziyadelik*, *hazif* ve *ifadenin yerinde kullanılmamasından* kaynaklanır. Zira bir kısım âlimlerin, bir ifadede ziyadelik, hazif veya zahiren yerinde kullanılmayan bir ifade olduğunu iddia etmesi, başka bir kısmın ise ifadede ziyadelik veya hazif olmadığını iddia etmesi yorumcular arasında ihtilafın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Binaenaleyh kelâmda mecaz yönleri çoğaldıkça her grubun kelâmda ziyade veya hazif olup olmadığı iddiası da artar ve bu durum, bir taraftan onların metni zahirine göre anlamalarına engel olurken, öte yandan nassı kendi mezhebi doğrultusunda anlamalarına yol açar. Böylece kelâmda mecaz açısından ihtilafın ortaya çıkması çoğalmış olur (et-Tureysisî, 2015: 117).

2.1.2.1 Kelâmda Ziyade: Tureysisî buna kelâm ilminde Allah’ın bir benzerinin olmadığına dair delil olarak zikredilen *“O’na benzer hiçbir şey yoktur. O her şeyi işitir, her şeyi görür.”* (eş-Şura, 42/11) âyetini örnek verir. Onun izahına göre âyette geçen *misl* kelimesi, zaittir. Bu da âyetin yorumunda ihtilafa yol açmıştır. Nitekim Batıniyye’den bir grup, Allah Teâlâ’nın bu âyette bir örnek verdiğini ve âyette geçen *misl*’in dışında başka bir *misli* nefyettiğini iddia etmiştir. Hâlbuki bu, açık bir hata olup kelâmda tenakuza yol açar. Çünkü bu yorum kabul edilecek olursa Allah Teâlâ’nın bir benzeri olduğu ve sanki Allah’ın: “onun benzerinin benzeri yoktur.” dediği şeklinde anlaşılır (et-Tureysisî, 2015: 117). Şevkânî’nin (ö. 1250/1834) de dediği gibi, âyette *misl*’in zikredilmesinin maksadı, kinaye yoluyla Allah’ın mislinin olmadığını nefyetme hususunda mübalağada bulunmak içindir. Bu, tıpkı bir kimseye: *“Senin gibisi, cimrilik etmez, senden başkası cömertlikte bulunmaz”* örneklerine benzer (eş-Şevkânî, 2014: IV/691).

2.1.2.2. Kelâmda Hazif: Tureysisî, noksan dediği hazfe örnek olarak *“İstersen orada bulunduğumuz şehre de sor.”* (Yusuf, 12/82) *“Rabbin (emri) gelip de geldiği...”* (el-Fecr, 89/22) âyetlerini zikreder. Nitekim bir grup, bu âyetleri zahirlerine göre anlam vermiş, ilk âyette Allah’ın mucize olması için cansız varlıklarla konuşmayı murat edip emrettiğini, ikinci âyette ise Allah’ın bizzat geldiğini iddia etmişlerdir (et-Tureysisî, 2015: 118). Başka bir gruba göre ise ilk âyette *اهل القرية* şeklinde olan kelâmdan *ehl* kelimesi düşürülmüş, çokça kullanımdan ötürü *karye* kelimesi onun yerine kullanılmıştır. Zira âyette mahalliyet alakasından ötürü, mecaz-ı mürsel olup *karyeden* maksat *karye* halkıdır (ed-Derviş, 2014: IV/26). Nitekim *“Oysa biz, bolluk içinde azmış nice şehir halkını helâk etmişizdir.”* (el-Kasas, 28/58) *“Biz, halkı zulme sapmış nice ülkeyi yerle bir ettik.”* (el-Enbiya, 21/11) âyetlerinde de böyle bir hazif söz konusudur. Dolayısıyla ilk âyette akıl yoluyla *karyeye* sormanın muhal olduğu bilindiğine göre âyette *ehl* kelimesinin hazf edilmesi caiz olur. Aynı şekilde akıl ile Allah’ın mecieti/geliş müstahil olduğu bilindiğine göre Allah’ın emrinin geldiği anlamı kastedildiği anlaşılmış

olur (et-Tureysisi, 2015: 118). Nitekim İbn Abbas'a göre Allah'ın mecietten maksat, Allah'ın emri (et-Tabâtâbâi, 1984: XX/284) ve kazasıdır (en-Neseфі, 2005: III/641).

2.1.2.3. Kelâmın Yerinde Kullanılmaması: Tureysisi, lafzın yerinde ve anlamında kullanılıp kullanılmamasından kaynaklanan ihtilafa *صُمُّ بَكْمٌ عُنِي* “Artık onlar sağırlardır, dilsizlerdir ve körlerdir.” (el-Bakara, 2/18) âyetini örnek verir. Zira ona göre bir kısım âlimler, âyetin gerçek anlamında kullanıldığını düşünürken, diğer bir kısım âlimler ise âyetteki sağırlığın, dilsizliğin ve körlüğün gerçek manada olmadığını, bunun bir temsil ve teşbih olduğunu düşünmektedir (et-Tureysisi, 2015: 118). Nitekim Neseфі (ö. 710/1310) âyette teşbih-i belîğ olduğunu ifade eder (en-Neseфі, 2005: I/156). Öte yandan Allah Teâlâ, inkâr edenleri *فَأَنْتَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى* “Bil ki sen ölülere işittiremezsin.” (er-Rum, 30/52) âyetinde ölü olmakla nitelemiştir (et-Tureysisi, 2015: 118-119). Bu da lafzın âyette gerçek manasında kullanılmadığına delil teşkil eder.

2.1.2.4. Nüzul yönünden ihtilafın ortaya çıkması: Tureysisi, mecazla alakası olmamakla birlikte te'vilde ihtilafa yol açan hususlarda biri olarak nüzul yönünden ihtilafın ortaya çıkmasına yol açan nehs meselesini olduğunu söyler. Ona göre nesh haberi cümlelerde değil, emir ve nehiylerde gerçekleşir. Neshin gerçekleşmesi için zaman açısından nâsihin mensûhtan sonra olması gerekir. Yine ona göre mensûh âyetler sayısı konusunda bir birliğin olmaması, bu hususta çokça ihtilafın meydana gelmesine neden olmuştur. Zira bazı âlimler, Kur'an'da mensûh âyet bulunmadığını iddia ederken, başka âlimler ise te'vile dair anlayışlarının kısır olması nedeniyle (et-Tureysisi, 2015: 119 mensûh olmadığı halde pek çok âyetin mensûh olduğunu iddia etmiştir (et-Tureysisi, 2015: 119; Suyutî, 1996: II/800-818; Dihlevî, 2009: 46-48; Abbâs, 2010: II/18-36; Ensari, 2019: 31-42, 77-82). Nitekim Tureysisi, “bunlar, يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ “Ey iman edenler! Allah'a karşı gereği gibi saygılı olun.” (Al-i İmran, 3/102) âyetinin *فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ* “O halde gücünüz yettiğince Allah'a saygısızlıktan sakının.” (et-Tegabun, 64/16) âyetiyle nesh edildiğini iddia etmişlerdir. Hâlbuki bunlar, *Allah'a karşı gereği gibi saygılı olun* âyetinin akıl açısından istitaaya bağlı olduğunu ve güç getirilmeyecek şeyleri teklif etmenin caiz olmadığını kavrasalardı bu görüşü ileri sürmezlerdi.” değerlendirmesinde bulunmaktadır (et-Tureysisi, 2015: 119). Tureysisi'nin bu değerlendirmesinden Mu'tezilî Kur'an yorum yönteminde âyetleri doğru anlamada aklın son derece önemli ve başat bir rol oynadığı anlaşılmaktadır (Aryan, 2015: 851 vd).

3. ÇİRKİN TE'VİLLER VE NEDENLERİ

Tureysisi'ye göre ziyade, hazif ve lafzın yerinde kullanılmaması gibi mecaz ifadelerin yanı sıra aşağıdaki hususlar da kerih te'villerin ortaya çıkmasına neden olur.

3.1. İştikak Yönünden Kelâmın Farklı Anamlara Nakledilmesi

Tureysisi'ye göre herhangi bir delil olmadan kelâmın farklı anlamlara kaydırılması, kelâma zahiren mümkün olmayan manaların verilmesi hoş olmayan te'vil ve yorumların ortaya çıkmasına neden olur. O, Haşviyye, Râfıza ve Bâtıniyye'nin tür te'villere başvurduğu kanaatindedir. Ona göre Râfiziler ve Bâtıniler *إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ* “Kur'an'ı sana indiren Allah, elbette seni dönülecek yere tekrar gönderecektir.” (el-Kasas, 28/85) âyetinde geçen *مَعَادٍ* /mead ifadesinin aslında dönme manasına gelen *العود* kökünden türediğini, dolayısıyla bunun da ric'ati, dünyaya tekrar dönüşü gerektireceğini iddia etmişlerdir. Nitekim Şîî müfessir Kummî ile Şîî filozof - müfessir Feyz-i Kaşânî (ö. 1090/1679), yukarıdaki âyette *dönülecek yerden* maksadın Hz. Peygamber, Hz. Ali ve İmamların dünyaya ricati olduğunu iddia etmektedir (el-Kummî, 1435: II/769; el-Kâşânî, 1388 hş.: II/310).

3.2. Delil Olmadan Kelâma Zahir Mana Dışında Anlam Verilmesi

Tureysisi'ye göre her hangi bir gerekçe olmadan lafza açık anlamı dışında mana vermenin hatalı ve çirkin te'villerin ortaya çıkmasına neden olur. O, Bâtıniyye'nin *فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ* “Ardından Allah, yeri eşeleyen bir karga gönderdi.” (el-Maide, 5/31) âyetinde geçen *Ġurab*'ın bir şahıs adı olduğunu iddia etmesini böyle bir te'vile örnek verir (et-Tureysisi, 2015: 120). Yine ona göre Rafıza'nın *كَمَثَلِ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلْإِنْسَانِ اكْفُرْ* “Tıpkı şeytanın durumu gibi: Hani o insana “İnkâr et” der...” (el-Haşr, 59/16) âyetinde geçen şeytandan maksadın Ömer, insandan maksadın Ebu Bekir, (el-Kummî, 1435: II/721; el-Kâşânî, 1388 hş.: II/239) *لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ* “Meğer bana uyarıcı mesaj geldikten sonra, o dost bildiğim kişi bu mesajdan beni saptırmış!” (el-Furkan, 25/29) âyetinde geçen *zikirden* maksadın ise Ali'nin imameti olduğunu iddia etmesini çirkin te'vile örnek verir (et-Tureysisi, 2015: 127; el-Kummî, 1435: II/721; el-Kâşânî, 1388 hş.: II/239).

3.3. Bağlamından Koparılan Nassların Çirkin Görüşlere ve Uyduruk Kıssalara Delil Olarak Zikredilmesi:

Tureysisi'ye göre iyice araştırıldığında lafız manaya muvafık olmadığı ve manaya delalet etmediği halde bir âyetin çirkin olan görüşlere ve uyduruk kıssalara delil olarak zikredilmesi de yanlış te'villere sebep olur. Onun değerlendirmesine göre Haşviyye'nin İslam düşünce tarihinde kâlu belâ, bezm-i elest, elestu devri gibi (Yavuz, 1992: VI/106) isimlerle anılan *وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا*

عَنْ هَذَا عَائِلِينَ” Rabbin Âdemoğulları'ndan -onların sırtlarından- zürriyetlerini alıp bunları kendileri hakkındaki şu sözleşmeye şahit tutmuştu: Ben sizin rabbiniz değil miyim? “Elbette öyle! Tanıklık ederiz” dediler. Böyle yaptık ki kıyamet gününde, “Bizim bundan haberimiz yoktu” demeyesiniz.” (el-Araf, 7/172) âyetini “Allah Teâlâ, ruhlar âleminde Âdem'in zürriyetini zerrelere misali onun sülbünden çıkarmış, onlar onun rububiyetini ikrar etmiş, sonra da onları iki sınıfa ayırarak şöyle buyurmuştur: ‘Bunlar, ateştedir, aldırımam, şunlar da cennettedir, aldırımam.’” (et-Taberî, 2013: VI/139) şeklinde ifade ettiği görüşü buna örnek olarak zikreder (et-Tureysisi, 2015: 121) Merhum Elmalılı (ö. 1942) da birçok müfessire atıfla “burada bu ahz-ü işhad ve mukavele, temsili bir manadadır. Allah Teâlâ'nın bütün insanları mebde-i fitratlarında tevhid ve İslama delalet için nasb edilmiş afakî ve enfûsî delaili rububiyet ile istidlal ve İslam'a müsteid olarak halk etmiş olduğunu bir istiare-i temsiliye tarikiyle tasvirir.” (Elmalılı ts.: IV/2324) değerlendirmesinde bulunur. Yine Tureysisi, Hz. Davud'un kıssasına ilişkin Haşviyye'nin *Davalaşanlara dair bilgi sana ulaştı mı? Bu adamlar mâbedin duvarına tırmanıp Dâvûd'un yanına girmişlerdi.*” (Sad, 38/21) âyetiyle istiştatta bulunarak *وَإِلَى نَجْعَةٍ وَاحِدَةٍ* ve *وَإِلَى نَجْعَةٍ وَاحِدَةٍ* “Şu adam benim kardeşim. Onun doksan dokuz koyunu, benim ise bir tek koyunum var.” (Sad, 38/23) âyetinde geçen *na'ce* kelimesini imraa/kadın olarak yorumlayıp Hz. Davud'un Urya'nın eşine âşik oluşunu ifade etmelerini bu tür yanlış te'villere örnek olarak verir (et-Tureysisi, 2015: 121).

Hz. Davud kıssasının hiç de Ehl-i Kitab'ın anlattığı gibi olmadığını zikreden Mevdudî (ö. 1979), Hz. Davud'un Urya'nın karısıyla evlenme isteğinde bulunduğunu, o zaman için toplumda bu tür işlerin normal karşılandığını, ancak sıradan biri olmayıp kral-peygamber olan Hz. Davud'un böyle bir teklifte bulunmasının yanlış olduğunu ifade eder. Halktan iki salih insanın aniden Hz. Davud'un huzuruna girerek güya ondan aralarındaki hadise ile ilgili karar vermesini istemiş olabileceklerini ifade eden Mevdudî, Hz. Davud önce aralarındaki davayı, gerçek bir hadise sandığını ve davacıyı dinledikten sonra hüküm verdiğini ancak bu hükmü verirken “İşte senin Urya'ya yaptığın teklif ile bu güçlü adamın yaptığı teklif arasında bir fark yoktur. Ben, onun bu teklifini zulüm diye niteleyip, karar verdikten sonra, aynı zulmü neredeyse irtikâp edecektim.” şeklinde vicdanında muhasebe yaparak bu gerçeği hemen anladığında secdeye varıp Allah'a tevbe ederek bu teklifinden vazgeçtiğini ifade eder (Mevdudî, 1991: V/66).

3.4. Âyetleri Telif Ederek Bunlardan Geçersiz/Fasit Anlam Çıkarımında Bulunulması: Tureysisi'ye göre birbirinden farklı anlamlar taşımasına rağmen yorumcunun, mezhebi görüşünü teyit etmek amacıyla farklı anlamları görmezden gelerek iki âyete bir anlam vermesi de yanlış yorumun ortaya çıkmasına sebep olur. Nitekim ona göre, Haşviyye *Yeryüzünde yürüten hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlardan ne varsa hepsi sizin gibi topluluklardır.*” (el-En'am, 6/38) *وَأَنَّ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ* “Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun.” (el-Fatır, 35/24) âyetlerini bir arada değerlendirerek ilk âyetten tüm canlı türlerin tıpkı insanlar gibi ümmet olup nebileri ve şeriatları olduğunu, ikinci âyetten ise tıpkı insanlar gibi onlara uyarıcı peygamberler gönderildiğini iddia eder (et-Tureysisi, 2015: 122).

3.5. Âyetlerin Bütünlüklü Olarak Değerlendirilmemesi: Tureysisi'ye göre yorumcunun görüşünü destelemek için kıssa veya âyet/lerin terkiibini ve bütünlüğünü ortadan kaldırması veya kısmen bozması yahut onların sadece bir kısmıyla istiştatta bulunup geriye kalan kısımlarını görmezden gelmesi de yanlış te'villere neden olur. Tureysisi buna iki örnek verir.

1. Abdülmelik b. Mervân (ö. 86/705) Medine'de hutbe okurken: “Siz Allah Teâlâ'nın hakkında *وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ* *Allah şöyle bir şehri örnek veriyor: Bu şehir güvenli ve huzurluydu; her yerden oraya bol rızık geliyordu. Derken ahalisi Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti, Allah da onlara yapıp ettikleri yüzünden genel bir açlık ve korku felâketini tattırdı.*” (en-Nahl, 16/112) buyurduğu karye halksınız.” Dedi. Ayağa kalkan Ebû Muhammed el-Kari': “Ondan sonraki âyeti de oku” dedi. Abdülmelik: *Oysa onlara kendi içlerinden bir peygamber de gelmişti. Ama onu yalancılıkla suçladılar, bu yüzden de haksızlıklarını sürdürürken azap onları yakalayiverdi.*” (en-Nahl, 16/113) âyetini okudu. Bunun üzerine Ebû Muhammed: İşte siz de bu âyetin ehlisiniz.” dedi ve ikinci âyeti önceki âyete ilave edince Abdülmelik'in görüşünün ve istiştadının yanlışlığını beyan etmiş oldu (et-Tureysisi, 2015: 122-123).

2. Tureysisi'ye göre Haşviyye, *وَإِنْ مِنْكُمْ* *İçinizden, oraya varmayacak hiçbir kimse yoktur. Bu, rabbinin kesinleşmiş bir hükmüdür.*” (Meryem, 19/71) âyetini delil getirerek bütün insanların mutlaka ateşe gireceğini iddia etmiştir. Yine ona göre onlar bu âyeti, bağlamından, olay ve kıssa bütünlüğünden kopararak âyetten önce yer alan *وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِثْلُ لَسُوْفٍ أَخْرَجَ حَيًّا* “İnsan, “Ben öldükten bir süre sonra sahiden yeniden hayata döndürülecek miyim?” diyor.” (Meryem, 19/66) *جِيًّا* “Rabbine andolsun ki onları muhakkak şeytanlarla birlikte mahşerde toplayacağız; sonra onları cehennemde çevresinde diz üstü çökmüş vaziyette hazır tutacağız.” (Meryem, 19/68) gibi âyetleri dikkate almamış, bu da onların âyeti yanlış te'vil

etmelerine sebep olmuştur (et-Tureysisi, 2015: 122-123). Nitekim âyette geçen vurûd kelimesinin ce Henneme girme manasına geldiğini söyleyen âlimler, ateşin tıpkı İbrahim (as)'ı yakmadığı gibi ce Hennemden veya ce Hennem üzerine uzatılan sıradan geçen müminleri yakmayacağı kanaatini dile getirmiştir. Buna karşılık vurûd kelimesinin mutlaka ce Henneme girmeyi gerektirmediğini bundan maksadın varma, yakınlaşma olduğunu söyleyenler وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ “Musâ, Medyen suyuna vardığında...” (el-Kasas, 28/23) âyetinde geçen vurûd kelimesi yanına varmak, yakınına varmak anlamında kullanıldığı gibi burada da vurûd kelimesi bu anlamda kullanıldığını ifade etmişlerdir (ez-Zemahşerî, 2012: 782; eş-Şevkânî, 2014: III/474).

4. KELÂMİ DOĞRU ANLAMA KEYFİYETİ

Daha önce de işaret edildiği gibi Tureysisi kelâmın manalarını anlama keyfiyetini, başka bir ifadeyle sözün kullanıldığı doğru anlamın tespit edilmesini lafzın hakikî veya mecazî manada kullanılması üzerine inşa eder. Bu nedenle kelâmî hakikat ve mecaz kısımlarına ayıran Tureysisi, hakikati; *bir delil olmadan lafzı, zahirine göre yorumlama* şeklinde tanımlarken mecazı da; kelâmî; *zahiri manaya göre değil de delilin gerektirdiği manaya göre yorumlama* şeklinde tanımlar (et-Tureysisi, 2015: 142).

Ona göre mecaz ifadenin lafız ile kastedilen murat ve manaya delalet eden delilden yoksun olması caiz değildir. Aksi halde kelâm, lugaz ve anlamsız olur. Bütün sözleri ve fiilleri adalete, ilme ve hilme uygun olan Hakîm Teâlâ bundan yücedir. Yine ona göre delilin zahir olup hafi de olmaması gerekir. Zira kelâmın kapalı bir delaletten dolayı düşürülmesi/hazif, kısaltılması/icâz ve başka bir manaya yorumlanması muhtemel değildir. Çünkü mananın delaleti, akli delillerden uzak olması nedeniyle muhatabın aklına gelmeyecek şekilde kelimenin delaletinden daha gizli olursa muhatabın, kelimenin zikriyle bu manayla yetinmesi doğru değildir. Çünkü bu tür bir hitapta maksat anlaşılacaktır, lugaz ve anlamsız hale gelen bu gibi bir kelâmı konuşmak da güzel olmayacak/hüs ve kelâmın açık, seçik ve anlaşılır olması gerektiğine dair hikmete de aykırı olacaktır (et-Tureysisi, 2015: 142).

Binaenaleyh Tureysisi'ye göre kelâmın hakikatten mecaza nakledildiğine dair bir delalet bulunmadıkça lügatin aslı bakımından kelâmın zahire ve hakikate hamledilmesi gerekir. Şayet nakle dair açık bir delalet varsa kelâm, mecazın gerektirdiği manaya yorumlanır ve delaletin muktezasına göre hüküm verilir. Bu durumda ise hasım, ancak kelâmın zahirine tutunabilir. Hasım zahirden vazgeçtiği ve lafzın hakikatının iddia ettiği manayı gerektirmediği ortaya çıkınca onun zahire tutunup yapışması iddiası da düşer. Durum böyle olunca hasım, ancak lafzın zahirine tutunabilir. Lafzın zahirine tutunmaktan vazgeçip lafzın hakikatının onun iddia ettiği manayı gerektirmediği ortaya çıkarsa hasımın lafzın zahirine tutunma iddiası da düşer. Zira onun buna tutunması, lafzın zahirinin delalet etmediği bir te'vil olur. Bu durumda başkasına, âyeti, hasımın te'vili dışında başka şekilde te'vil etme ve yorumlama hakkı doğar. Ancak hasımın te'vilinin sıhhatine delalet eden kesin bir delalet varsa bu durumda onun bu yeni yoruma tutunması sahih olur (et-Tureysisi, 2015: 142-143).

Tureysisi, doğru te'vili elde etmek ve yanlış te'villerden sakınmak için te'villerin akla, Kur'an'a, sünnete, icmaya ve Arap diline arz edilmesi gerektiği kanaatindedir. Bunlara uygun olanlar kabul edilir, uygun olmayanlar ise reddedilir. (et-Tureysisi, 2015: 150). Bu şekilde düşüncesini temellendirmeye çalışan Tureysisi, te'vilin dile, lügate arz edilmesi gerektiği fikrini Ehl-i Sünnet ile Mu'tezile arasında tartışılan konulardan birisi olan rü'yetullah (el-Beycurî, 1983), 117-118; Nesefî, 2014: 131-134) ilişkin âyetler üzerinde uygulamayı dener:

“Hasım rü'yeti ilişkin رَجِمَا نَاطِرَةً إِلَى رَجِمَا نَاطِرَةً “Oysa o gün bir kısım yüzler rablerine bakarak mutlulukla parıldayacak.” (el-Kıyame, 75/22-23) âyetlerine tutunur. Lafzın zahiri rü'yeti gerektirmediği ve vacip de kılmadığı için hasımın buna tutunması iddiası düşer. Bunun nedeni, lügatin hakikati bakımından nazar/bakma, rüyet/görme olmayıp görmek için bakışları dikmek anlamına gelmesidir. Bazen bakılan şey görülür, bazen de görülmez. Nitekim: نظرت إلى الهلال فلم أراه “Hilale baktım fakat onu görmedim.” dersin. Hak Teâlâ da وَرَبِّهِمْ يَنْتَظِرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ “Sana bakıyorlar zannedersin, oysa onlar görmezler.” (el-A'raf, 7/198) buyurmaktadır. رأيت كذا فلم أراه “Fılan şeyi gördüm fakat görmedim.” demen doğru değildir. Bu düşünce biçimi, doğru olduğuna göre hasımın, rü'yetin ispatı konusundaki âyetlere tutunup delil getirmesi iddiası da düşer.

Başka bir husus da şudur: Hasım, zahire göre hareket etmesi mümkün olmadıkça onun zahire tutunması iddiası da düşer. Nitekim رَجِمَا نَاطِرَةً إِلَى رَجِمَا نَاطِرَةً “Oysa o gün bir kısım yüzler rablerine bakarak mutlulukla parıldayacak.” âyetleri, yüzlerin nazıra/bakar halde olmalarını ve bu nazarın da kıyamet günü olmasını gerektirir. Hâlbuki hasım bu iki görüşte değildir. Çünkü o, rü'yetin kıyamet gününden sonra gerçekleşeceği görüşündedir. O halde onun bu âyetlere tutunup bunları delil olarak dile getirmesi, batıldır. Zira nassın zahiri, onun söylediğinin hilafıdır” (et-Tureysisi, 2015: 143).

Öte yandan Tureysisi'ye göre diğer bir delil de şudur:

“Zahir, bir veya birden çok veche muhtemel olabilir. Şayet zahirin sadece bir veche ihtimali varsa açık bir delalet hariç, hasım için bir vecih dışında herhangi bir tefsir söz konusu olamaz. Şayet lafız birden

çok manaya muhtemel ise mani bir delil dışında, lafza bu manalardan her birini vermek sahih ve caiz olur. Ancak birden çok manaya elverişli olsa bile lafzın bir bütün olarak değil de bedel yoluyla o manaları ifade ettiğini bilmek gerekir. Herhangi bir şairin veya hatibin aynı anda lafzın bütün manalarını kastetmemesi buna delildir. Bu nedenle hiçbir edebiyatçının bir lafzı, birden fazla manayla açıkladığını göremezsiniz. Edebiyatçıların lafızların manaları hakkında şiddetli tartışmalara girdiğini, birinin ötekilerin görüşüne karşı çıktığını görmez misin? Dolayısıyla bir anda bütün manaların kastedilmesi sahih olmuş olsaydı tenazu ve çekişmenin ortaya çıkması gerekmez ve aynı anda bütün manaların murat edilmesi gerekli olurdu. Dolayısıyla birden çok manaya muhtemel olan her lafzın, kendisiyle kastedilen ve edilmeyen manaya delalet eden bir delilin olması ve delilin de lafızdan muradın ne olduğunu bildirmesi gerekir” (et-Tureysisi, 2015: 144-145).

5. MÜTEŞÂBİH ÂYETLERİN TE'VİLİ

Burada önce muhkem ve müteşâbihin tanımı, ardından müteşâbihin bilinip bilinmemesi bağlamında Tureysisi'nin muhkem ve müteşâbihe bakışı üzerinde durulacaktır.

5.1. Muhkem ve Müteşâbihin Tanımı

تشابه /teşâbüh; keyfiyet bakımından benzerlik anlamına gelen الشبه /şibh kökünden türemiştir. Teşâbüh; benzeşme nedeniyle birbirine karışma ve tereddüde yol açma manasına gelir. Kelimenin ism-i faili olan متشابه /müteşâbih ise bu niteliği taşıyan sözcüğe verilen addır (İsfahânî, 2011: 443). Binaenaleyh müteşâbih; manası ancak te'vil ile anlaşılabilir ve birden fazla manaya delalet eden lafızdır (Çiçek, 1999: 46). Buna göre müteşâbih âyetler birçok manaya ihtimali olmaları ve bu anlamlardan birini tercihte zorluk söz konusu olması nedeniyle kalplerinde şüphe hastalığı bulunanları onları arzularına göre te'vil etmeye kalkışır. (Polat, 2020: 246). Müteşâbihin zıddı olan muhkem ise sağlam, kesin ve ihtimal barındırmayan anlamına gelir. (İsfahânî, 2011: 251) Yalan, batıl ve tenakuz gibi hatalardan korunduğu için Kur'ân âyetleri için “âyetleri sağlam kılınmış” (Hûd, 11/1) ifadesi kullanılmıştır (Kefevî, 2012: 317).

Tureysisi, önemli Kur'ân ilimlerini konuları arasında yer alan muhkem ve müteşâbih ile neyin kastedildiğine dair üç görüşü dile getirir:

1. Sadece bir veche ihtimali olan lafız muhkem, birden fazla manaya ihtimali olan lafız ise müteşâbihtir. Ona göre kelâmcıların çoğu ile Haşviye'den bir grup bu görüştedir.

2. Birden fazla manaya ihtimali olsa bile manası bilinen her lafız muhkem, manasını bilmek için delil bulunmayan ve Allah Teâlâ'nın müphem bırakıp kendisiyle neyin kastedildiğini açıklamadığı lafız ise müteşâbihtir. Kıyametin kopma vakti ve وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةً “O gün rabbinin arşını bunların da üstünde olan sekiz yüklenir.” (el-Hakka, 69/17) âyetinde Hak Teâlâ'nın mücmel olarak zikrettiği hususlar buna örnektir. Zira Allah, ثَمَانِيَةً ifadesiyle sekiz mi sekiz bini mi kastettiğini açıkça beyan etmemiştir (et-Tureysisi, 2015: 155-156).

3. Müteşâbihler, özel bir takım âyetlerdir. Bu görüşü ileri sürenler, bu âyetlerin hangileri olduğu hususunda kendi aralarında ihtilafa düşmüşlerdir. Kimleri bunların, huruf-i mukattaa olduğunu, kimileri Allah'ın kebirine gibi cezasını açıkça zikrettiği âyetlerin muhkem, sağair türü cezasını gizlediği âyetlerin ise müteşâbih olduğunu dile getirmiştir. Yine bazıları faraiz, va'd ve va'id gibi âyetlerin muhkem, kasas ve emsale ilişkin âyetlerin ise müteşâbih olduğunu ifade eder. Bazı âlimler nasih olan âyetlerin muhkem, mensuh olanları ise müteşâbih, bir kısmına göre helal ve haramın bertildiği âyetler muhkem, onun dışında kalan âyetlerin ise birbirilerini tasdik edip doğruladıkları için müteşâbih olduğunu, bazıları ise emir ve nehyin geçtiği âyetlerin muhkem, kader gibi konuların anlatıldığı âyetlerin ise müteşâbih olduğunu dile getirmiştir. Nitekim İbn Abbas'tan *De ki: Gelin, rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım:...*” (el-En 'âm, 6/151-152) şeklinde başlayan âyetlerin muhkem olduğu rivayet edilmiştir. (et-Tureysisi, 2015: 156-157; el-Kurtubî, 1967: V/132).

Sebr ve taksim yöntemine başvuran Tureysisi'ye göre müteşâbih için hangi tanım kabul edilirse edilsin müteşâbih ya asla anlamı bilinmeyen veya birden fazla manaya ihtimali olan lafızdır. Bunlar dışında kalanlar delilden yoksun bir zorlama ve iddiadan başka bir şey değildir. Bu iki görüş, muhtemel olup filcümle birbirine muvafık olsa da ayrıntılarda birbirine muhaliftir. Buna göre müteşâbihin asla anlamı bilinmeyen veya birden fazla manaya muhtemel olan lafız olduğuna hükmedildiği takdirde bu görüşü dile getirenlerin, anlamı bilinmeyen veya birden fazla manaya muhtemel olan her lafız için bunu demeleri gerekir. Zira bir delil olmadan sadece bir kısım lafızları bu hükme dâhil edip bir kısmını da bunun dışında tutmak doğru değildir. Müteşâbihin; birden fazla manaya ihtimali olan lafız olduğunu söyleyenlerin görüşü de doğru değildir. Çünkü bu durumda çok az âyet hariç, Kur'ân'ın tümünün müteşâbih olması gerekir. Halbuki Allah Teâlâ Kur'ân âyetlerinin az bir kısmı hariç, diğer âyetlerinin muhkem olduğunu مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخْرُ مُتَشَابِهَاتٌ *Onun (Kur'ân) bir kısım âyetleri muhkemdir ki bunlar kitabın esasıdır, diğerleri ise müteşâbihtir.*” (Al-i İmrân, 3/7) ifade eder. Âyette geçen مُتَشَابِهَاتٌ وَأُخْرُ ifadeleri,

müteşâbih âyetlerin azlığını bildirir. (et-Tureysisi, 2015: 157-158; eş-Şatbî, 2011: III/74). *“Çünkü bu sığır bize ayırt edilemez geldi.”* (el-Bakara, 2/70) âyetinde olduğu gibi *benzerlikten dolayı anlamın tercihinde zorluk* biçiminde lügat bakımından müteşâbihe gelince Tureysisi'ye göre bunun bilinmemesinden maksat onu başkasından ayıran ve ondan maksadın ne olduğunu bildiren herhangi bir delilin olmaması kastedilir. Nitekim *وَأَتُوا* *“ve bu rızık, birbirinin bezer olarak onlara sunulur.”* (el-Bakara, 2/25) âyetinde geçen *müteşâbihen* lafzı ile birbirine benzerlikten ötürü onları birbirinden ayırmama kast edilmiştir. Binaenaleyh ona göre *lafızdan maksadın ne olduğunu açıklayan ve onun manasını benzerlerinden ayıran delilin olduğu hiçbir lafız müteşâbih değildir*. Dolayısıyla ona göre müteşâbih; anlamını bilmek ve maksut olan manayı maksut olmayan manadan ayırmak için herhangi bir yol ve delil bulunmayan lafızdır (et-Tureysisi, 2015: 157-158).

5.2. Müteşâbihin Bilinip Bilinmemesi

Müteşâbih âyetlerin anlamının bilinip bilinmeyeceği meselesine dair âlimler arasındaki ihtilaf, daha çok *وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ* *“Hâlbuki onun te'vilini ancak Allah bilir; bir de ilimde yüksek pâyeye erişenler.”* (Al-i İmran, 3/7) âyetinde geçen lafzullah üzerinde vakıf olup olmadığı üzerinde düğümlenmekte ve tartışmalar bunun üzerinden yürümektedir (ez-Zemahşeri, 2012: 174; es-Suyûfî, ts.: I/13-138; ed-Dervîş, 2014: I/393-394). Meseleyi tartışan Tureysisi, bu konuda iki görüş zikreder.

1. Müteşâbihlerin anlamının bilindiğini iddia edenler. Bunlara göre, Allah Teâlâ'nın bilinmeyen bir hitapla hitap etmesi caiz değildir. Müteşâhibleri, birden fazla veche sahip olduğunu söyleyen kelâmcıların çoğu bu görüştedir (et-Tureysisi, 2015: 159).

2. Müteşâbihlerin manasının bilinmediğini iddia edenler. Her iki grup, iddiasını desteklemek için dilsel ve başka deliller zikretmiştir. Müteşâbihin bilinmeyeceğini iddia edenler, *“ilimde yüksek payeye erişenler”* ifadesi *يَقُولُونَ آمَنَّا* üzerine atfedilirse *يَقُولُونَ آمَنَّا* *“iman ettik, diyorlar.”* ifadesi, öncesiyle bağı kesilmiş ve *يَقُولُونَ آمَنَّا* ifadesi, mezkûr olmayan bir öğeye haber yapıldığı zaman bir başına anlam ifade etmemiş olur. Birinci grup ise bir ifadenin kendinden önce geçen bir ifadeye atfedilmesinin ve akabinde gelen bir haberin mahzûf olan öğeye haber olmasının caiz olduğunu ifade eder. Bunlar *يَقُولُونَ آمَنَّا* ifadesinin Allah lafzına atfının caiz olduğunu ve Kur'an'da bunun örneklerinin bulunduğunu iddia edip şöyle derler: *“Onlardan önce bu yurda yerleşmiş ve gönülden inanmış olanlar, kendilerine göç edip gelenleri severler.”* (el-Haşr, 59/9) âyetinden sonra *يَقُولُونَ آمَنَّا* *“Bunların ardından gelenler de “Ey rabbimiz” derler, “Bizi ve bizden önceki iman etmiş kardeşlerimizi bağışla!”* (el-Haşr, 59/10) buyrulmuş ve *يَقُولُونَ آمَنَّا* ifadesi, bir önceki âyete atfedilmiş ve tıpkı *يَقُولُونَ آمَنَّا* âyetinde olduğu gibi başka bir haber takip etmiştir (et-Tureysisi, 2015: 160).

Tureysisi, her iki grubun te'vilin anlamını es geçip gereği gibi açıklamadıkları için hata ettiklerini, *“şayet onlar, te'vilin anlamını iyice bilip anlamına hâkim olsalardı ihtilaf da ortadan kalkardı.”* değerlendirmesinde bulunur. Zira ona göre ilimde derin bilgi sahibi olanların müteşâbihi bildiklerini söyleyenler, bu görüşlerini, Allah Teâlâ'nın *bilinmeyen bir şeyle hitap etmesinin caiz olmadığı* ilkesi üzerine bina ederler ve bu nedenle onların, müteşâbihin te'vilini bildiklerini dile getirirler. Çünkü bunlara göre müteşâbihin te'vili, onun anlamı demektir (et-Tureysisi, 2015: 160).

İkinci grup ise istisnânın zahirine bakarak Allah Teâlâ'nın müteşâbih âyetlerin manasını kendisine sakladığını, *يَقُولُونَ آمَنَّا* haberi bir başına kalacağı gerekçesiyle *يَقُولُونَ آمَنَّا* ifadesinin Allah lafzına atfedilmesinin caiz olmadığını ifade ederek artık Allah Teâlâ'nın muhatabın anlamayacağı bir şeyle hitap edip etmemesinin caiz olduğuna bakmazlar ve hiç kimsenin müteşâbihin anlamını bilmediğini kesin hükme bağlarlar (et-Tureysisi, 2015: 160). Tureysisi, te'vile verdiği anlam çerçevesinde Allah Teâlâ'nın muhatabın anlamayacağı bir şeyle hitap etmesinin caiz olmadığı yönündeki birinci grubun görüşü ile ilimde yüksek pâyeye erişenlerin müteşâbihin anlamını bilmediklerini dile getiren ikinci grubun görüşünün doğru olduğunu dile getirir. Zira ona göre *“te'vil; işin sonunda kendisine döndüğü şey demektir. Bu da kelâmla kastedilen asıl maksat ve garazdır. Buna göre her mana, te'vil olarak adlandırılmaz, tasrih değil, tazmin olarak adlandırılır, mecaz ve teşbih olarak isimlendirilir.* Nitekim *هَذَا تَأْوِيلُهُ* *“Yûsuf dedi ki: “Babacığım! İşte daha önce gördüğüm rüyanın mânası buymuş.”* (Yusuf, 12/100) âyetinde Yusuf (as)'ın hikâye edilen sözü, te'vile verdiğimiz bu manayı destekler. Çünkü Hak Teâlâ ebeveyninin ve kardeşlerinin secdeye/yere kapanmalarını rüyasının te'vili olarak adlandırmıştır. Zira te'vil ile kastedilen asıl maksat da budur. Bu nedenle rüya tabiri, te'vil olarak adlandırılmıştır (et-Tureysisi, 2015: 161-162) Tureysisi'ye göre, *يَقُولُونَ آمَنَّا* ifadesi istisnaya dâhil değildir. Zira ona göre dilbilgisi bakımından bir cümleyi başka bir cümle takip etse ve aralarında vav harfi girse bile her bir cümle haberiyle müstakildir. Dilbilgisi örnekleri üzerinden konuyu tartışan Tureysisi'ye göre *خَرَجَ زَيْدٌ وَعَمْرٌ* örneğinde Amr'ı, Zeyd'den ayırırsak bir anlam ifade etmez, şayet

2. Şayet müteşâbihlerin manası ilimde derin pâyê sahibi olanlara malum olup onların te'vilini bilmek vacip olsaydı Allah Teâlâ kalplerinde sapma meyli bulunanları, fitne çıkarmak ve onu kişisel arzularına göre te'vil etmek için ondaki müteşâbihlerin peşine düşmelerini yermezdi. Malum olduğu üzere ilimde derinleşenler şayet müteşâbihlerin te'vilini bilselerdi te'vilini bilmek maksadıyla nazar ve derin bir düşünceden sonra öğrenirlerdi. Böyle olsaydı Allah Teâlâ müteşâbih âyetleri te'vili etme arzusunu yermezdi. Dolayısıyla müteşâbih, manası bilinen şeylerden olsaydı onun te'vilini talep etmek de vacip olurdu.

Tureysisi şöyle der:

“Öyleyse Kur'an'da te'vili bilinmeyen müteşâbihlerin olduğunu itiraf ettin ve başkalarına kapadığın kapıdan kendin girdin, bu da bunu iddia edenler için bir yol aralamaktır.” şeklindeki bir itiraza şöyle cevap verir: “Kur'an'ın bütün manaları malumdur, Kur'an'a muhatap olanlar, manalarını öğrenme çabası gösterdikleri zaman manaları onlara gizli kalmaz. Allah Teâlâ müteşâbih âyetlerde bazı şeyleri zikretmiş fakat onlara bulunan bazı garazları müphem bırakmıştır. Kimi şeylerin keyfiyetini veya vaktini bildirmemiş ve onları bilmekle bizi mükellef kılmamıştır. Zikrettiği miktar ve haber verdiği kadar bunlar malumdur. Malum olmayanlar ise hakkında bilgi vermediği ve hakikatini açıklamadığı şeylerdir. İşte Allah Teâlâ'nın yerdiği te'vil de budur. Kıyamet vakti gibi. Allah Teâlâ, kıyametin kopacağını bildirmiş, ona dair uyarıda da bulunmuş, farklı niteliklerle kıyametin kopacağını anlatmış fakat onun ne zaman meydana geleceğini gizlemiştir. Kıyametin kopması ve sıfatları malumdur fakat Allah'ın bildirmedığı kopuş vakti ise gizlidir. İşte gizli olup da Allah'tan başka kimsenin bilmediği te'vil budur. Yine *وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ نَّهَابًا* “O gün rabbinin arşını bunların da üstünde olan sekiz yüklenir.” (el-Hakka, 69/17) âyetindeki lafızların bütün manaları malumdur. Fakat gizli olan ise O'nun zikretmediği ve bundan garazın ne olduğunu belirtmediği şeylerdir (et-Tureysisi, 2015: 166-167).

6. SONUÇ

Tabâkât kitaplarında Mu'tezilî bir âlim olan Tureysisi'ye ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Müellifin kimliğine dair bilgiler günümüze ulaşan *Müteşâbiu'l-Kur'an* adlı eserinin farklı nüshalarındaki kayıtlardan elde edilmiştir. *Müteşâbihü'l-Kur'an* adlı eseri, müteşâbih âyetlerin ele alınması açısından konulu bir tefsir kitabı olup müteşâbih âyetler ışığında itikadî konuların kelâmî bir perspektifle ele alınması açısından ise kelâmî bir eserdir. Bu yönüyle eser, Kâdî Abdulcebbâr'a nispet edilen *Şerhu Usûli'l-Hamse*'ye benzer. Bu makaleye konu olan kitabın ilk faslı te'vil ve te'vilde ihtilaf nedenleri, yanlış te'viller, doğru te'vili yanlış te'vilden ayıran ilkeler, ilahî hitabı doğru anlama ilkeleri, hakikat ve mecaz gibi konuları ele almaktadır.

Basra Mu'tezile ekolünün farklı bir damarından beslendiği anlaşılan Tureysisi, konuları daha çok dilsel ve diyalektik bir metodolojiyle ele alır. Haşviyye, Râfıza ve Bâtıniyye ekollerinin Kur'an te'viline yaklaşım yöntemlerini tenkit eder, akla ve dilsel tahlil yöntemine dayalı Mu'tezilî yaklaşım yöntemini savunur.

Tureysisi adı geçen ekolleri, Kur'an'ı dil ve lügat yoluyla tefsir etmeyi inkâr etmekle, Kur'an'ı anlama ve yorumlamada aklın söz sahibi olmadığını ve Kur'an'ın manalarını bilme konusunda rey ve nazarın bir rolünün bulunmadığını iddia etmekle suçlar. Tureysisi Kur'an te'vil yöntemini ilahî hitabın anlaşılabilirliği ve Kur'an metninin filolojik yollarla bilinebilirliği üzerine inşa eder. Ona göre ilahî hitabı doğru anlamının gerçekleşmesi için hitabın faydalı ve anlamlı olması gerekir. Hitapta mükellefe dönük bir yarar olmadığı zaman böyle bir hitap, abesle işigal olur ki bütün sözleri ve fiilleri adalete, ilme ve hikmete uygun olan Hakîm Teâlâ bundan yücedir.

Tureysisi'ye göre hakikî manada kullanılan lafızdaki iştirak, iştikak ve icmal ihtilafa sebep olur. Lafzın hakikatten mecaza nakledildiğine dair bir delalet ve karine bulunmadıkça kelâmın zahirî ve hakikî manası esas alınır. Lafzın hakikî manası lügavî, şer'î ve örfî olmak üzere üçe ayrılır. Şayet hakikatten mecaza nakle dair açık bir delalet varsa kelâm mecazın gerektirdiği manaya hamledilir ve delaletin muktezasına göre anlam verilir. Fakat lafzın da dil veya şeriat yahut örf açısından manayı taşımaya elverişli olması gerekir.

Beyana muhtaç olan namaz ve zekât gibi şer'î mücmellerin izah kaynağı Hz. Peygamber'in söz ve fiilleridir. Atıf, mücaveret/bitişiklik ve istisna gibi hususlar da nazım cihetiyle kelâmda ihtilafın ortaya çıkmasına yol açar. Mecaz açısından ihtilaf, ziyadelik, hazif ve ifadenin yerinde kullanılmamasından kaynaklanır. Kelâmda mecaz yönlerinin çoğalması, hem metni zahirine göre anlamaya engel olur hem de nassı kendi mezhebi doğrultusunda anlamaya yol açabilir. Nassların bağlamından koparılması, ilgisi olmayan âyetleri telif ederek bunlardan geçersiz anlam çıkarımında bulunulması ve âyetlerin bütüncül olarak değerlendirilmemesi gibi hususlar da te'vilde ihtilafa yol açar. Tureysisi'ye göre te'vilde anlamın doğruluğunu sağlayan temel ilkeler akıl, Kur'an, Sünnet ve İcma'dır. Doğru te'vili elde etmek için te'villerin bunlara arz edilmesi gerekir. Yine ona göre ilimde derin pâyê sahibi olanlar da müteşâbih âyetlerin anlamını bilemeyebilirler. Zira Allah Teâlâ, müteşâbih âyetlere olduğu gibi iman edenleri övmüş, fitne çıkarmak ve kişisel arzularına göre Kur'an'daki müteşâbih âyetlerin te'vilinin peşinden koşanları ise yermiştir.

KAYNAKÇA

- Aryan, H. (2015). Kur'an Tefsirinde Mu'tezile Rasyonalizmi. çev. Naim Döner, *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 13(2), 840-861.
- Beycurî, İbrahim b. Muhammed. (1403/1983). *Şerhu Cevhereti't-tevhid*. Kutubi'l-İlmiyye.
- Cürcanî, Ali b. Muhammed eş-Şerif el-Hüseynî. (1428/2007). *Kitabu't-ta'rifât*. thk. Muhammed Abdurrahman el-Mer'aşlî. Daru'n-nefâis.
- Çiçek, M. H. (1999). *Serâu'l-Ma'nâ fi'l-Kur'âni'l-kerim*. Daru's-Selam.
- Dervîş, M. (1435/2014). *İ'râbu'l-Kur'âni'l-Kerimi ve beyânuh*. Daru'l-yemâme-Daru İbn Kesîr.
- Dihlevî, Ahmed b. Abdurrahim. (1426/2009). *el-Fevzu'l-kebîr*. hzr. Muhammed Enver el-Bedeşânî. Beytu'l-İlm.
- Ensari, A. (2019). *Mensûh Âyetlerin Kritiği –Suyûtî, Zurkânî, ve Zeyd Özelinde-*. Nida Akademi.
- Ensari, H. (1385 hş.). “Tuhfe-yi giran-kadr ez Kaşmir Turşiz (Tefsir-i Mu'tezil-yi mutealliq bı yekî ez mekâtub-i horasân)”. *Kitab-i Mâh-i Dîn*, Hordâd ve Tîr Sayı: 102-103, 49-56.
- Fez el-Kâşânî, M. (1388 hş.). *Tefsiru's-sâfi*. thk. Seyyid Mahmud İmamîyân. Menşûrâtu zevi'l-kurbâ.
- Fîruzabâdî, Mecduddin Muhammed b. Ya'kûb. (1430/2009). *el-Kâmûsu'l-muhît*. Daru'l-ma'rife.
- Hallâf, A. (1423/2003). *İlmu usûli'l-fikh*. Daru'l-hadîs.
- Hamevî, Şihabuddin Ebu Abdillâh Yakut b. Abdillâh. (1957). *Mu'cemü'l-büldân*. Daru sâdır.
- Hatîb, A. S. (1431/2010). *Mefâtihu't-tefsir*. Rıyad: Daru't-tedmuriye.
- Itr, N. (1416/1996). *Ulûmu'l-Kur'âni'l-Kerim*. Matbaaatu's-sahâh.
- İbn Kesîr, İmâduddin Ebu'l-Fidâ İsmail. (1431/2010). *Tefsîru İbn Kesîr*, Daru'r-risâleti'l-alemiyye.
- İbrahim b. Hasan b. Salim. (1413/1993). *Kaziyyetu't-te'vil beyne'l-gulati ve'l-mu'tedilîn*. Daru kuteybe.
- İsfâhânî, R. (1433/2011). *Müfradâtu elfazi'l-kurân*. Daru'l-Kalem.
- Kattân, M. (1417/1996). *Mebâhis fi 'ulûmi'l-kur'ân*. Müessesetu'r-Risâle.
- Kefevî, Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Musa, el-Huseynî. (1433/2012). *el-Külliyât*. thk. Adnan Dervîş- Muhammed el-Masrî, Müessesetu'r-Risâle.
- Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim. (1435). *Tefsîru'l-Kummî*. Müessesetu'l-imam el-mehdî.
- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed. (1387/1967). *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kurân*. Daru İhyai't-turâsi'l-arabî.
- Mahallî, Celaluddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. (1433/2012). *el-Bedru't-tali' fi halli cem'i'l-cevâmi'*. Müessesetu'r-risâle nâşirûn.
- Mevduğî, E. A. (1991). *Tefhimu'l-Kur'an*. trc. Muhammed Han Kayani ve diğerleri, İnsan Yayınları.
- Mısrî, Muzaffer b. Abdullâh. (1435/2014). *Şerhu'l-irşâd fi usûli'l-i'tikâd*, thk. Nezihe Mearic, Merkezû Ebû'l-Hasan el-Eş'arî.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât, Abdullâh b. Ahmed b. Mahmud. (1426/2005). *Medâriku't-tenzil ve hakiku't-te'vil*. thk. Yusuf Ali Bedevî- Muhyiddin Dîb Mısto, Daru İbn Kesîr.
- Nesefî, Ebu'l-Mu'în Meymûn b. Muhammed. (1435/2014). *Bahru'l-Kelâm*. thk. Muhammed es-Seyyid el-Bersicî, Daru'l-feth.
- Özdemir, İ. (2016). *Nebevî Fiil ve Terklerin Şer'i Değeri*. İlahiyât Yayınları.
- Polat, E. (2020). *Kur'ân Lafızlarının Anlam Zenginliği*. İlahiyât Yayınları.
- Sa'lebî, Ebu İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim. (1436/2015). *el-Kesf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kurân*. thk. Halid b. Avn el-Anzî, Daru tefsir.
- Sabunî, M. A. (ts.). *et-Tibyân fi 'ulûmi'l-Kur'an*. Dersaadet.
- Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekr. (ts.). *Mu'teraku'l-akrân fi i 'câzi'l-Kur'ân*. thk. Ali Muhammed el-Bîcavî, Daru'l-fikri'l-arabî.

Suyutî, Celaleddin Abdurrahman. (1416/1996). *el-İtkân fî ulûmi 'l-Kur 'ân*. thk. Mustafa Dîb el-Buğa, Daru İbn Kesîr.

Şa'bân, Z. (ts.). *Usûlu 'l-fikhi 'l-İslamî*. Mektebetu'l-hanifiyye.

Şafîi, Muhammed b. İdris. (1432/2011). *er-Risâle* (el-Umm içinde). Daru'l-vefâ.

Şatîbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa el-Lahmî. (1432/2011). *el-Muvâfakât*. thk. Muhammed Mibrayî, Müessesetu'r-risâle.

Şevkânî, Muhammed b. Ali. (1435/2014). *Fethu 'l-kadîr*. thk. Abdurrahman Umeyra, Daru'l-Vefâ.

Şimşek, Ö. (Aralık 2019). "Nass ile Tayin Fikrine Mu'tezilî Bir Eleştiri: Ebû Tâhir Rüknuddin et-Tureysisî Örneği". *Tasavvur Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/2, 1117-1150.

Taberî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr. (1434/2013). *Cami 'u 'l-beyân 'an tev 'vil âyi 'l-kurân*. Daru ibn hazm.

Tureysisî, Rüknuddin Ebû Tâhir. (1436/2015). *Müteşâbihu 'l-Kur 'ân*. thk. Abdurrahman b. Süleyman es-Sâlimî, Ma'hedu'l-Mahtûtâtî'l-Arabiyye.

Yavuz, Y. Ş. (1992). Bezm-i Elest, *DİA*, 6, 106-108.

Yazır, M. H. (ts.). *Hak Dini Kur'an Dili*. Eser Kitabevi.

Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murtaza el-Hüseynî. (1413/1993). *Tâcu 'l-'arûs*. thk. Mahmud Muhammed et-Tenahî, Vizaretu'l-'Elâm.

Zehebî, M. H. (1426/2005). *et-Tefsir ve 'l-müfessirûn*. Daru'l-hadis.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Mahmud b. Ömer. (1433/2012). *el-Keşşâf 'an hakâki 't-tenzîl ve 'uyûni 'l-ekâvili fî vucûi 'te 'vil*. Daru ibn hazm.

Zerkeşî, Burhaneddin Muhammed b. Abdillâh. (1427/2006). *el-Burhân fî 'ulûmi 'l-Kur 'ân*. Daru'l-hadis.

Zeydan, A. (1432/2011). *el-Vecîz fî usûli 'l-fikh*. Müessesetu'r-Risâle.

Zürkânî, Muhammed b. Abdulazim. (1431/2010). *Menâhilu 'l-irfân fî ulumi 'l-Kur 'ân*. Daru's-selâm.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.11.2023
Kabul Tarihi : 16.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1392072>

İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN MÜKEMMELİYETÇİLİKLERİ ile PROBLEM ÇÖZME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİDE OTORİTER ÇOCUK YETİŞTİRME TUTUMUNUN DÜZENLEYİCİ ETKİSİ

Ayşe ELİÜŞÜK BÜLBÜL¹

ÖZ

Bu çalışmada ilköğretim öğrencilerinin problem çözme becerileri ile mükemmeliyetçilikleri arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ayrıca bu ilişkinin otoriter çocuk yetiştirme tutumuna bağlı olup olmadığını açıklayabilmek için düzenleyici etkisini ele alan bir araştırma modeli kurulmuştur. Bu araştırmanın bağımlı değişkeni yetişkinlerin problem çözme becerileri (Y) düzenleyici değişkeni ana baba tutumları (W) ve bağımsız değişkeni yetişkinlerin mükemmeliyetçiliği (X). Araştırma evreni 2022-2023 eğitim öğretim yılında 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfta öğrenim gören Konya ili Meram ve Selçuklu ilçesinde kaydı bulunan 51 öğrenci ve bu öğrencilerin 102 ebeveynlerinden oluşmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma düzenleyici etkinin anlamlılığını test etmek için bootstrapping yöntemi kullanılmıştır. Katılımcıların problem çözme becerilerini belirlemek amacıyla “İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri” mükemmeliyetçilik düzeylerini belirlemek amacıyla “Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği” ana baba tutumunu belirlemek amacıyla “Ebeveyn Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre otoriter ebeveyn tutumunun düşük olduğu durumlarda, orta derecede olduğu durumlarda ve yüksek olduğu durumlarda mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi artmaktadır. Bu, düzenleyici değişkenin, her bir durumunda (düşük, orta, yüksek) mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerisine olan olumsuz etkisini daha da güçlendirdiğini göstermektedir. Otoriter ebeveyn tutumu arttıkça, bu etkinin daha da güçlenmesi gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Problem Çözme becerisi, Mükemmeliyetçilik, otoriter çocuk yetiştirme tutumu.

¹ Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ayseeliusuk@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-5587-2203>

Article Type : Research Article
Date Received : 16.11.2023
Date Accepted : 16.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1392072>

THE REGULATORY EFFECT OF AUTHORITARIAN PARENTING ATTITUDES ON THE RELATIONSHIP BETWEEN PERFECTIONISM AND PROBLEM-SOLVING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Ayşe ELİÜŞÜK BÜLBÜL¹

ABSTRACT

In this study, the relationship between primary school students' problem-solving skills and perfectionism has been investigated. Additionally, a research model focusing on the moderating effect to explain whether this relationship depends on authoritarian parenting attitudes has been developed. The dependent variable of this research is adults' problem-solving skills (Y), the regulatory variable is parental attitudes (W), and the independent variable is adults' perfectionism (X). The population of the study consists of 51 students and their 102 parents enrolled in grades 4 to 8 in the Meram and Selçuklu districts of Konya during the 2022-2023 academic year. Purposive sampling method was used in the research. The bootstrapping method was employed to test the significance of the regulatory effect. The "Problem Solving Inventory for Children at the Elementary Level" was used to determine participants' problem-solving skills, the "Multidimensional Perfectionism Scale" was used to determine perfectionism levels, and the "Parental Attitude Scale" was used to determine parental attitudes. In cases where the authoritarian parenting attitude is low, moderate, and high, the impact of perfectionism on problem-solving skills increases. This indicates that the regulatory variable further strengthens the negative effect of perfectionism on problem-solving skills in each situation (low, moderate, high). As the authoritarian parenting attitude increases, this effect is observed to strengthen even more.

Keywords: Problem-Solving Skills, Perfectionism, Authoritarian Child Raising Attitude.

¹ Doç. Dr., Selçuk University, Faculty of Education, ayseeliusuk@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-5587-2203>

1. GİRİŞ

Çocukların bilişsel ve duygusal gelişiminde ebeveyn tutumlarının oynadığı kritik rol, psikolojik araştırmaların merkezinde yer alır. Piaget (1952), çocukların problem çözme becerilerinin bilişsel gelişimin doğal bir sonucu olduğunu vurgulayarak, bu yeteneklerin yaşla birlikte nasıl evrildiğini detaylandırmıştır. Bu süreçte ebeveynlerin sağladığı çevre, Piaget'nin teorisine göre, çocuğun bilişsel yeteneklerinin gelişiminde belirleyici bir faktördür. Ayrıca, Erikson (1950), çocukluk döneminde yaşanan psikososyal krizlerin, bireyin kendine olan güvenini ve dünyayı algılayış biçimini etkileyebileceğini ortaya koymuştur. Bu krizlerin üstesinden gelmede ebeveynlerin tutumu, çocuğun kendini ifade etme biçimini ve mükemmeliyetçilik düzeyini şekillendirebilir.

Bu bağlamda, Bandura'nın (1977) sosyal öğrenme teorisi, çocukların davranışlarını büyük ölçüde çevresinden, özellikle de ebeveynlerinden model alarak öğrendiklerini göstermektedir. Bu öğrenme süreci, çocukların problem çözme stratejileri ve mükemmeliyetçilik algıları üzerinde de etkili olabilir. Baumrind (1967) ise ebeveynlik stillerinin çocukların gelişim üzerindeki etkilerini araştırarak, otoritatif, otoriter ve izin verici olmak üzere farklı stillerin çocukların duygusal ve sosyal gelişimleri üzerindeki farklı etkilerini belirlemiştir. Bu çalışmaların ışığında, çocukların problem çözme becerileri ve mükemmeliyetçilik anlayışları üzerinde ebeveynlerin tutumlarının düzenleyici bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Problem çözme becerileri üzerine yapılan araştırmalar ve teoriler, bu becerinin gelişimini ve uygulanmasını çeşitli yönlerden ele almaktadır. Dewey (1910) problem çözmenin bir süreç olduğunu belirterek, problemin tanımlanmasından başlayarak, nedenlerinin incelenmesi, olası çözümlerin üretilmesi, bu çözümlerin değerlendirilmesi ve en uygun olanının uygulanmasına kadar olan adımları sıralamıştır. Polya (1945) ise problem çözme sürecini daha basit bir yaklaşımla dört adımda özetler: problem tanımlama, planlama, uygulama ve değerlendirme.

Sternberg (1985) problem çözme becerilerini bilişsel, işlemsel ve değerlendirme boyutları olarak üç farklı kategoriye ayırırken, Duncker (1945) ve Mayer (1983) bu sürecin zorlayıcı yönlerini ve bilişsel özelliklerini vurgulamışlardır. Klauer ve Phye (2000) ile Mayer ve Wittrock (2002) problem çözme sürecinin farklı boyutlarını ve bu becerilerin nasıl geliştirilebileceğini tartışmışlardır.

Siegler ve Thompson (2007) problem çözme becerilerinin gelişimini etkileyen genetik ve çevresel faktörler ile bireysel deneyimler üzerinde dururken, Fleck ve Schneider (2010) bu becerilerin strateji ve teknik öğretimiyle geliştirilebileceğini öne sürmüşlerdir. Kwon vd. (2023) ise oyunların problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde etkili bir araç olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Gürsoy vd. (2023) de oyunların bu alandaki potansiyelini vurgulamışlardır. Çetin vd. (2022) ise risk alma, yeniliklere açık olma ve esneklik gibi kişilik özelliklerinin problem çözme becerilerinin gelişimine katkıda bulunduğunu göstermiştir.

Son zamanlarda yapılan araştırmalar, mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerileri üzerindeki etkisine dair çeşitli bulgular ortaya koymaktadır. Martens vd. (2007) yaptığı çalışma, mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerilerini olumlu yönde etkileyebileceğini gösterirken, Egan vd. (2010) bu etkinin hem pozitif hem de negatif olabileceğini belirtmektedir. İlginç bir şekilde, Çetin vd. (2022) tarafından yapılan meta-analiz, mükemmeliyetçiliğin genel olarak problem çözme becerilerinin gelişimini desteklediğine işaret etmektedir. Bu bulguların ışığında, mükemmeliyetçiliğin karmaşık doğası daha net bir şekilde ortaya çıkmakta ve bu özellik, bireylerin problem çözme yaklaşımlarını derinden etkileyebilmektedir.

Mükemmeliyetçilik, kişisel beklentiler, kişilik özellikleri ve düşünce tarzlarıyla ilişkili karmaşık bir kavramdır. Martens vd. (2007) göre bu, bireylerin kendilerinden, başkalarından veya durumlardan mükemmellik beklentisi içinde olmalarıdır. Mükemmeliyetçiliğin olumlu yönleri arasında yüksek performans, başarı motivasyonu, öz disiplin, öz kontrol ve yüksek sorumluluk duygusu yer alır. Bu özellikler, bireylerin başarı için sıkı çalışmasını ve hedeflerine ulaşmak için azimli olmalarını sağlar (Hewitt & Flett, 2002; Flett vd., 2014).

Ancak, mükemmeliyetçiliğin olumsuz yönleri de vardır. Bu olumsuz yönler arasında stres ve anksiyete, depresyon, özgüven eksikliği, başarısızlık korkusu ve sosyal izolasyon bulunmaktadır (Hewitt & Flett, 2002). Bu durumlar, başarısız olma korkusundan kaynaklanabilir ve bireyleri ciddi psikolojik zorluklara sürükleyebilir. Mükemmeliyetçiliğin gelişimini etkileyen faktörler arasında genetik faktörler, aile ortamı, eğitim ortamı ve sosyal çevre yer alır (Flett vd., 2014; Hewitt & Flett, 2002). Bu faktörler, çocukların ve gençlerin mükemmeliyetçilik geliştirmesine katkıda bulunabilir.

Curran ve Hill (2022) gibi araştırmacılar, mükemmeliyetçiliğin üniversite öğrencilerinin psikolojik sağlığı üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışmalarda, mükemmeliyetçiliğin stres, anksiyete ve depresyon ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Ayrıca, Petrova ve Goverlova (2021) mükemmeliyetçiliğin iş performansı üzerindeki etkilerini, Aksoy ve Ozdemir (2020) ise sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışmalarda mükemmeliyetçiliğin hem olumlu hem de olumsuz yönleri tespit edilmiştir. Özellikle, iş performansını olumsuz

etkileyebileceği ve sosyal izolasyon ile ilişkili olabileceği bulunmuştur. Sonuç olarak, mükemmeliyetçilik hem bireysel hem de toplumsal yaşam üzerinde önemli etkilere sahip bir kişilik özelliğidir. Bu özelliğin hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin farkında olmak, bireylerin bu özelliği daha sağlıklı bir şekilde yönetmelerine yardımcı olabilir.

Mükemmeliyetçilik, Gresham ve Elliot (2008) tarafından, yüksek standartlar ve sürekli eleştirel bir yaklaşım içeren bir kişilik özelliği olarak tanımlanmıştır. Bu özellik, motivasyon ve öz disiplin gibi olumlu sonuçlarla birlikte, stres ve anksiyete gibi olumsuz sonuçları da beraberinde getirebilir. Çocuk yetiştirme üzerine yapılan çalışmalarda, Flett vd. (2015), mükemmeliyetçi ebeveynlerin çocuklarının da mükemmeliyetçi olma eğiliminde olduğunu göstermiştir. Snell ve Graham (2013) ise, mükemmeliyetçi ebeveynlerin yüksek beklentilerinin çocuklara hem sorumluluk ve disiplin öğretebileceğini hem de özgüven eksikliği ve sosyal izolasyona yol açabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle, mükemmeliyetçi ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumları, çocukların duygusal ve sosyal gelişimleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mükemmeliyetçilik, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarına yansıtıldığında, çocukların gelişimi üzerinde çift yönlü etkiler yaratır. Bu etkileri daha iyi anlamak için çocuk yetiştirme tutumlarını genel olarak ele almak faydalı olacaktır.

Mükemmeliyetçilik, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarına yansıtıldığında, çocukların gelişimi üzerinde önemli etkiler yaratabilir. Gresham ve Elliot (2008) tarafından belirtilen otoriter tutumda, mükemmeliyetçi ebeveynler genellikle sıkı kurallar koyar ve çocuktan tam itaat beklerler. Bu yaklaşım, çocuklarda disiplin ve sorumluluk duygusunu güçlendirirken, özgüven eksikliği ve sosyal becerilerin gelişmemesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilir. Öte yandan, Snell ve Graham (2013)' in işaret ettiği otoriter tutumda, ebeveynler çocuklarına karşı yüksek beklentileri olmasına rağmen, duygusal destek ve anlayış da gösterirler. Bu dengeli yaklaşım, çocukların özgüvenini ve bağımsızlık duygusunu güçlendirirken, sorumluluk ve öz disiplin gibi değerleri de kazandırabilir. Flett vd. (2015) tarafından ele alınan izin verici tutumda ise, ebeveynler daha az kuralcı ve daha hoşgörülüdürler. Bu durum, çocukların öz ifade yeteneklerini geliştirebilir; ancak disiplin ve sınırların eksikliği nedeniyle sorumluluk duygusunun gelişimini engelleyebilir. İhmalci tutumda ise, ebeveynler çocuklarının ihtiyaçlarına karşı ilgisiz veya duysuz kalabilirler, bu da uzun vadede çocukların duygusal ve sosyal gelişimlerini olumsuz etkileyebilir ve psikolojik sorunlara yol açabilir. Bu nedenle, mükemmeliyetçilikle ilişkili otoriter ve otoritatif tutumlar, çocukların akademik ve kişisel başarıları üzerinde olumlu etkilere sahip olabilirken, yüksek stres ve anksiyete düzeyleri gibi olumsuz sonuçlara da neden olabilir. Ebeveynlerin bu etkileri dikkate alarak dengeli bir yaklaşım benimsemeleri, çocukların sağlıklı bir gelişim süreci için kritik öneme sahiptir.

Ebeveynlik stillerinin çocukların ve gençlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri üzerindeki etkilerini incelemektedir. Çeşitli kültürel ve coğrafi kontekstlerde yapılan araştırmalar, otoriter ebeveynlik tutumunun çocuklarda olumsuz mükemmeliyetçilik özelliklerini teşvik ettiğini göstermektedir. Huang ve Zhang (2018), Çin'deki ergenler üzerine yaptıkları çalışmada, otoriter ebeveynlik tutumunun olumsuz mükemmeliyetçilik ile pozitif bir ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir. Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan bir çalışmada Cassidy ve Burns (2014), otoriter ebeveynlik ile olumsuz mükemmeliyetçilik arasında orta düzeyde bir ilişki olduğunu ortaya koymuşlardır. Türkiye'de yapılan çalışmalar da bu bulguları desteklemektedir (Acar & Özkan, 2017; Bilal, 2011; Öztürk, 2013) üniversite öğrencileri üzerindeki çalışması da benzer sonuçları ortaya koymuştur.

Önceki çalışmalar, otoriter ebeveynlik tarzının, çocukların mükemmeliyetçilik düzeylerini yükselttiğini göstermiştir. Bununla birlikte, bu etkinin çocukların problem çözme yetenekleri üzerinde nasıl bir etkisi olabileceği yeterince araştırılmamıştır. Bu çalışmada, otoriter ebeveynlik ve çocukların problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi analiz ederek, mükemmeliyetçilik ve problem çözme stratejileri arasındaki dinamikleri aydınlatmayı hedefliyoruz.

Araştırmamız, ebeveynlik tarzlarının çocukların psikolojik ve bilişsel gelişimleri üzerindeki etkisini daha iyi anlamamıza yardımcı olacak. Ayrıca, ebeveynler ve eğitimciler için, çocukların hem sağlıklı mükemmeliyetçilik geliştirmelerine hem de etkili problem çözme becerileri kazanmalarına nasıl yardımcı olabilecekleri konusunda pratik öneriler sunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, ebeveynlik, eğitim ve çocuk gelişimi alanlarındaki araştırmacılar ve uygulayıcılar için önemli katkılar sağlayacak bir bakış açısı sunmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın hipotezleri şu şekilde formüle edilmiştir.

H0 ilköğretim öğrencilerinin mükemmeliyetçiliğinin problem çözme becerisi üzerindeki etkisinde otoriter anne baba tutumunun düzenleyici etkisi vardır. Şöyle ki: anne babanın otoriter tutumu arttıkça mükemmeliyetçiliğinin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi de artacaktır.

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma yöntemi detaylı olarak ele alınmıştır. Bu amaçla sırasıyla araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama süreci, veri toplama amaçları ve verilerin analizi açıklanmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada mükemmeliyetçilik ve problem çözme beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin ana baba tutumlarının düzenleyici rolünü incelemek amacıyla iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığı ve derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelinde iki değişken arasındaki nedenselliğin derinlemesine incelenmesinde basit ilişki analizleri yetersiz kalmaktadır. İki değişken arasındaki nedensel ilişkinin tam olarak anlaşılabilmesi ilişkinin ne zaman ya da nasıl olduğuna da bağlıdır. Başka bir anlatımla x ve y değişkeni arasındaki ilişkinin hangi durumlarda değiştiği (düzenleyicilik) sosyal gerçekliğin anlaşılması açısından çok önemlidir (Frazier vd., 2004; Hayes, 2018).

2.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışma grubu belirlenirken kolayda örnekleme tercih edilmiştir. Kolayda örnekleme, bir araştırmacının kolaylık ve erişim açısından ulaşabileceği bireyleri seçtiği bir örnekleme yöntemidir. Bu yöntem, araştırmacının belirli bir amacı gerçekleştirmek için örnekleme dikkatlice seçmesine odaklanır (Merriam, 2013). Bu örnekleme yöntemi, genellikle belirli bir konuda daha derinlemesine analiz yapmayı, belirli bir alt grubu incelemeyi veya belirli özellikleri değerlendirmeyi amaçlar. Kolayda örnekleme, araştırmacının kolayca ulaşabildiği bireyleri içerir, bu da araştırmanın maliyetini ve zamanını azaltabilir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Makalede kolayda örnekleme seçilme nedeni, araştırmacının ebeveynlerden ve öğrencilerden veri toplamak üzere geniş bir örnekleme ulaşabilme kolaylığıdır. Bu yöntem, katılımcılara ulaşmanın pratik olduğu durumlarda tercih edilir. Kolayda örnekleme, araştırmacının belirli bir amacı gerçekleştirmek, ilişkili tarafların bakış açılarını anlamak ve çalışmanın geniş bir perspektife sahip olmasını sağlamak için uygun bir seçenek olarak kabul edilir.

Araştırmada 2022-2023 eğitim öğretim yılında 4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıfa devam eden Konya ili Selçuklu ve Meram ilçesinde kaydı bulunan 38 (%74)'i kadın 13 (%26)'ü erkek toplam 51 öğrenci ve bu öğrencilerin 54 (%53) 'ü kadın 48 (%47)'i erkek toplam 102 ebeveynlerinden oluşmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan “Kişisel Bilgi Formu”, Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen “Ebeveyn Tutum Ölçeği”, Hewitt ve Flett tarafından geliştirilen Türkçeye uyarlaması Oral (1999) tarafından yapılan “Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği” ve Ölçek Serin, Serin ve Saygılı (2010) tarafından geliştirilen “İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri” kullanılmıştır.

2.3.1.Ebeveyn Tutum Ölçeği

Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından geliştirilen ölçek, “demokratik”, “otoriter”, “aşırı koruyucu” ve “izin verici” olmak üzere dört boyuttan ve 46 maddeden oluşmuştur. Bu boyuttaki puanlar ayrı ayrı değerlendirilerek, o boyut için hesaplama yapılmaktadır. Ölçek 5’li likert türü bir araçtır. Geçerlik ve güvenilirlik analizleri sonuçları, bu çalışma ile oluşturulan Ebeveyn Tutum Ölçeğinin (ETÖ), yeterli düzeyde psikometrik özelliklere sahip olduğunu göstermiştir. Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik Cronbach Alfa değerlerinin Demokratik boyut için .83, Otoriter boyut için .76, Aşırı Koruyucu boyut için .75 ve izin Verici boyut için ise .74 olarak bulunmuştur. Uyguladığımız ölçeğin bu çalışma için değerleri ise sırasıyla şöyledir. Güvenirlik Cronbach Alfa değerlerinin Demokratik boyut için .92, Otoriter boyut için .82, Aşırı Koruyucu boyut için .79 ve İzin Verici boyut için ise .82 olarak bulunmuştur. Ölçeğin toplam puanının güvenilirlik katsayısı ise .85 olarak hesaplanmıştır.

2.3.2.Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği (ÇBMÖ)

Hewitt ve Flett tarafından geliştirilen ‘Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği’ Türkçeye uyarlaması Oral (1999) tarafından yapılan bu ölçekte üç alt boyut vardır. Bu alt boyutların her biri 15 maddeden oluşup ölçekte toplam 45 madde yer almaktadır. Alt boyutları; Kendine Yönelen Mükemmeliyetçilik, Diğer İnsanlara Yönelen Mükemmeliyetçilik ve Toplum Tarafından Dayatılan/Yönlendirilen Mükemmeliyetçiliktir. Üç alt boyuta ilişkin toplam mükemmeliyetçilik skoru yoktur. Ölçekte 7’li likert türü kullanılmıştır. Oral’ın uyarlama çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .91 olarak bulunmuştur. Alt boyutların Cronbach alfa katsayıları sırasıyla, “kendine yönelik” mükemmeliyetçilik için .91; “başkalarına yönelik” mükemmeliyetçilik için .73 ve “sosyal odaklı” mükemmeliyetçilik için .80 olarak belirlenmiştir. Bu çalışma için değerler ise sırasıyla kendine yönelik” mükemmeliyetçilik için .82; “başkalarına yönelik” mükemmeliyetçilik için .83 ve “sosyal odaklı” mükemmeliyetçilik için .90 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin toplam puanının güvenilirlik katsayısı ise .83 olarak hesaplanmıştır.

2.3.3. İlköğretim Düzeyindeki Çocuklar İçin Problem Çözme Envanteri (ÇPÇE)

Ölçek Serin, Serin ve Saygılı (2010) tarafından geliştirilmiştir. "Problem Çözme Becerisine Güven" (12 madde), "Öz Denetim" (7 madde) ve "Kaçınma" (5 madde) olmak üzere toplam üç faktör ve 24 maddeden oluşmaktadır. Ölçek beşli dereceli likert formatında yanıtlanacak şekilde düzenlenmiştir. Ölçeğin DFA sonucunda $\chi^2=621.05$, $df=249$, $\chi^2/df=2.49$, $RMSEA=.051$, $NNFI=.87$, $CFI=.90$, $GFI=.92$ ve $AGFI=.90$ değerleri elde edilmiştir. Envanterin tamamının cronbach alfa güvenilirlik katsayısının 0,80 olduğu saptanmıştır. Ölçeği oluşturan alt faktörlerden problem çözme becerisine güven de güvenilirlik (0,85), Öz denetim de güvenilir (0,79) ve Kaçınma faktörlerin ise kabul edilebilir güvenilirlik seviyesinin altında (0,66) ancak 0,70'e yakın olduğu görülmektedir. Ölçeğin test-tekrar test güvenilirliği sonuçlarının ise 1. Faktör için 0,84, 2. faktör için 0,79, 3. faktör için 0,70 ve ölçeğin tamamı için 0,85 olduğu görülmektedir. Bu çalışma için ölçeği oluşturan alt faktörlerden problem çözme becerisine güven de güvenilirlik .82, Öz denetim de güvenilir .92 ve Kaçınma faktörü .82 ise kabul edilebilir güvenilirlik seviyesinin .79 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin toplam puanının güvenilirlik katsayısı ise .91 olarak hesaplanmıştır.

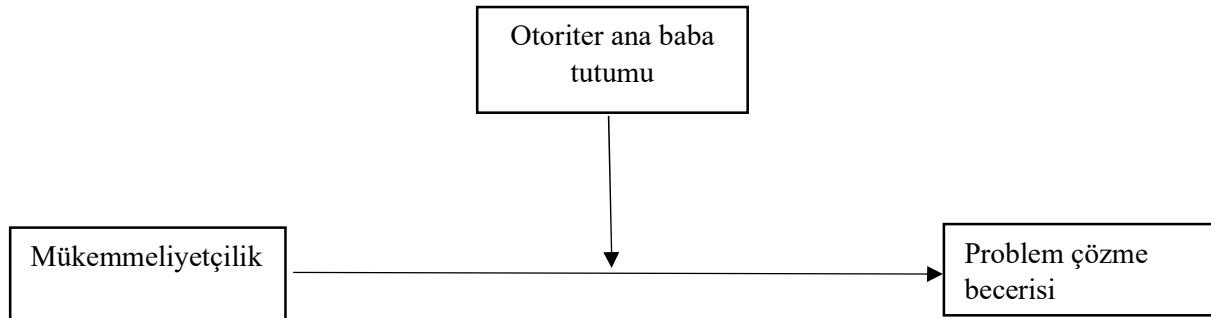
2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerini analiz etmek için SPSS 26 programı kullanılmıştır. Normallik varsayımları için kabul edilen çarpıklık ve basıklık katsayıları -2 ile +2 aralığındadır (Jöreskog & Sorbom, 1996). Araştırma sorularına yanıt bulmak için verilerin normallik varsayımlarını karşılaması göz önüne alınarak mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerisi düzeyleri arasındaki ilişkinin ana baba tutumunun düzenleyici rolünü test etmek amacıyla bootstrap yöntemiyle regresyon analizi yapılmıştır. Analizlerde Hayes (2018) tarafından geliştirilen Process makro kullanılmıştır.

Düzenleyici etki analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin hangi durumlarda değiştiğini anlamak için kullanılır. "Moderatör değişken, yordayıcı değişken ile sonuç değişkeni arasındaki ilişkinin gücünü etkileyen değişkendir." Etkileşim değişkeni olarak da bilinen moderatör değişken farklı değerler aldığından bağımsız ve bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiler de değişmektedir.

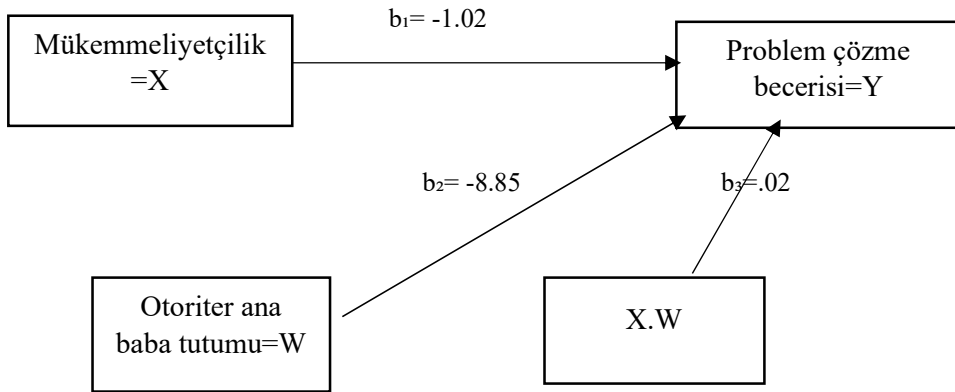
3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amacına uygun olarak, araştırmanın alt problemlerine yönelik analiz sonuçlarına ilişkin bulgulara ve yorumlara sırasıyla yer verilmiştir. İlköğretim düzeyindeki öğrencilerin mükemmeliyetçilik düzeyinin, problem çözme becerileri üzerindeki etkisi ile bu etkinin otoriter anne-baba tutumuyla düzenleyici bir ilişki içerisinde olduğunu ileri sürmektedir. Yani, araştırmacılar bu hipoteze dayanarak, öğrencilerin mükemmeliyetçilik düzeyinin problem çözme becerilerini nasıl etkilediğini değerlendirirken, aynı zamanda anne-baba tutumunun otoriter olup olmamasının bu ilişki üzerinde düzenleyici bir rol oynayıp oynamadığını da incelemek istemektedir. Özellikle hipotezin ifadesinde yer alan "artan otoriter anne-baba tutumuyla birlikte" ifadesi, araştırmacıların otoriter ebeveynlik tutumunun yoğunluğunu değiştirerek, mükemmeliyetçilik düzeyi ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki üzerindeki etkisini nasıl etkilediğini belirtmektedir. Bu hipotezin test edilmesi için Hayes'in Model 1'i kullanılmıştır, çünkü bu model, bu tür düzenleyici etkileşimleri incelemek için özellikle uygun bir regresyon analizi aracı sağlar.

Şekil 1. Mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerisi arasındaki ilişkide Otoriter ana-baba tutumunun düzenleyici etkisi

Şekil 1'deki model, otoriter ebeveyn tutumunun, mükemmeliyetçilik ile problem çözme becerisi arasındaki etkileşimi düzenlediğini göstermektedir. Bu modelde, otoriter ebeveyn tutumunun yoğunluğuna bağlı olarak mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi değişmektedir. Otoriter tutum daha baskın olduğunda, mükemmeliyetçiliğin problem çözme üzerindeki olumsuz etkisi artarken, ebeveyn tutumu daha az otoriter olduğunda bu etki azalmaktadır.

Şekil 2. Mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerisi arasındaki ilişkide Otoriter ana-baba tutumunun düzenleyici etkisinin istatistiki gösterimi

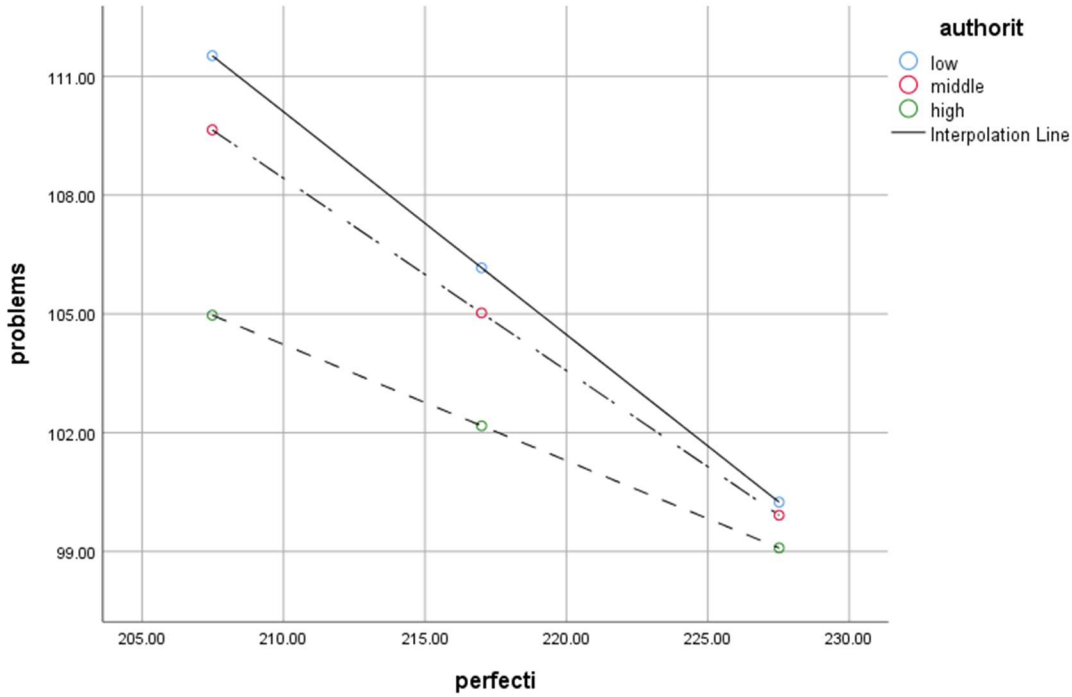
Şekil 2'de, mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerisi arasındaki ilişkide otoriter ebeveyn tutumunun düzenleyici etkisinin istatistiksel gösterimi incelenmiş ve hipotezimizi destekleyen sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 1.

Düzenleyici Etki Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	β	S.H.	t
Model 1			
Mükemmeliyetçilik =X	-1.02*** [-1.10 - .65]	.12	7.30
Otoriter ana baba tutumu =W	-8.85*** [-10.02 -6.10]	1.12	-7.25
X.W	.02*** [.09, .012]	.01	5.77

Regresyon analizi sonuçları Tablo 1 Model 1'de verilmiştir. Yapılan regresyon analizi, dahil edilen tüm tahmin değişkenlerinin problem çözme becerileri üzerindeki değişimi yaklaşık %75 oranında açıkladığını göstermiştir ($R^2=.75$). Problem çözme becerisine mükemmeliyetçiliğin olumsuz yönde etkisi ($\beta=-1.02$; % 95 CI= [-1.10, -.65], $p<.001$), otoriter ebeveyn tutumunun da olumsuz yönde etkisi ($\beta=-8.85$, % 95 CI= [-10.2, -6.10], $p<.001$) ve anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Mükemmeliyetçilik ve otoriter ebeveyn tutumunun problem çözme becerileri üzerindeki düzenleyici etkisinin anlamlılığı saptanmıştır ($\beta=-.02$, %95 CI= [.09, .12], $p<.001$).

Şekil 3. Eğim Analizi Sonuçlarına Göre Düzenleyici Değişkenin Etkileri

Eğim analizi sonuçlarına göre, düzenleyici değişkenin etkileri Şekil 3'te grafiksel olarak sunulmuştur. Düzenleyici etkinin detaylarına bakıldığında, otoriter ebeveyn tutumunun düşük olduğu durumlarda ($\beta=-.50$, $p<.001$), orta derecede olduğu durumlarda ($\beta=-.45$, $p<.001$) ve yüksek olduğu durumlarda ($\beta=-.23$, $p<.001$), mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerisi üzerindeki etkisi artmaktadır. Bu, düzenleyici değişkenin, her bir durumunda (düşük, orta, yüksek) mükemmeliyetçiliğin problem çözme becerisine olan olumsuz etkisini daha da güçlendirdiğini göstermektedir. Otoriter ebeveyn tutumu arttıkça, bu etkinin daha da güçlenmesi gözlemlenmiştir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırmamız, öğrencilerin ebeveyn tutumlarının, mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkiyi düzenleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Özellikle çocukların ailelerinde yapılan incelemeler, otoriter ebeveyn tutumunun mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerileri arasındaki etkileşimi önemli ölçüde değiştirdiğini göstermektedir.

Bu çalışmada, özellikle otoriter bir yaklaşım benimseyen ailelerde, mükemmeliyetçilikten kaynaklanan olumsuz etkilerin çocukların problem çözme yetenekleri üzerinde daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yapılan regresyon analizleri de bu bulguları desteklemektedir. Analiz sonuçları, otoriter ebeveyn tutumunun, mükemmeliyetçilik ile problem çözme becerisi arasındaki olumsuz ilişkiyi yaklaşık %75 oranında etkilediğini ortaya koymuştur. Bu, otoriter ebeveyn tutumunun artmasıyla, mükemmeliyetçilikten kaynaklanan problem çözme zorluklarının da arttığını gösteren önemli bir bulgudur.

Bu bulgular, mevcut literatürde ebeveyn tutumlarının çocukların bilişsel ve psikolojik gelişimleri üzerindeki etkisine dair geniş bir çalışma yelpazesine katkıda bulunmaktadır (Bronfenbrenner, 1979; Baumrind, 1966). Özellikle, otoriter ebeveyn tutumunun, mükemmeliyetçilikten kaynaklanan olumsuz etkileri problem çözme yetenekleri üzerinde artırdığı gözlemlenmiştir. Bu bulgu, Frost vd. (1990) mükemmeliyetçiliğin baskıcı doğasını ve problem çözme becerileri üzerindeki olumsuz etkilerini vurgulayan çalışmalarıyla uyumludur. Ayrıca, Dweck (1986) ve Ryan ve Deci (2000) tarafından yapılan çalışmalar, otoriter ebeveyn tutumlarının çocukların içsel motivasyonlarını ve problem çözme becerilerini olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmiştir. Yapılan regresyon analizleri, otoriter ebeveyn tutumunun, mükemmeliyetçilik ile problem çözme becerisi arasındaki olumsuz ilişkiyi yaklaşık %69 oranında etkilediğini ortaya koymuştur. Bu oran, ebeveyn tutumlarının çocukların psikolojik gelişimleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Baumrind, 1991).

Bu çalışma, ebeveyn tutumlarının ve özellikle otoriter yaklaşımların, çocukların mükemmeliyetçilikten kaynaklanan problem çözme zorlukları üzerinde belirgin bir etkisi olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, ebeveynlik yaklaşımlarının yeniden değerlendirilmesi ve çocukların bilişsel yeteneklerinin desteklenmesi açısından önemli sonuçlar içermektedir.

Bu çalışmaların bulguları, ebeveynlik stillerinin, özellikle de otoriter ebeveynlik tutumunun, çocukların ve gençlerin mükemmeliyetçilik düzeyleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Huang ve Zhang (2018) tarafından Çin'de yapılan çalışma, otoriter ebeveynlik ile olumsuz mükemmeliyetçiliğin pozitif ilişkisini ortaya koyarken, Amerika Birleşik Devletleri'nde Cassidy ve Burns (2014) tarafından yürütülen araştırma bu ilişkiyi orta düzeyde bulmuştur. Türkiye'de yapılan çalışmalar, bu bulguların kültürel çeşitlilik gözetmeksizin tutarlı olduğunu göstermektedir.

Acar ve Özkan (2017) ile Bilal (2011) ve Öztürk (2013) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar, Türkiye'de farklı yaş gruplarındaki öğrenciler üzerinde otoriter ebeveynlik ile olumsuz mükemmeliyetçiliğin pozitif ilişkisini desteklemektedir. Bu bulgular, ebeveynlik stillerinin çocukların psikolojik gelişimi ve mükemmeliyetçilik gibi kişilik özellikleri üzerinde önemli bir etkisi olduğunu vurgulamaktadır.

Bu sonuçlar, ebeveynlik tarzlarının çocukların ve gençlerin psikolojik sağlığı ve kişisel gelişimleri üzerindeki etkilerinin daha derinlemesine incelenmesinin önemini göstermektedir. Otoriter ebeveynlik tarzı, çocuklarda ve gençlerde mükemmeliyetçiliğin olumsuz yönlerini teşvik edebilir ve bu da uzun vadede onların psikolojik refahına zarar verebilir. Bu nedenle, ebeveynlik stillerinin çocukların gelişimine olan etkilerinin daha iyi anlaşılması, ebeveynlere ve eğitimcilere, çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarına daha uygun yaklaşımlar geliştirmede yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, bu çalışmalar, ebeveynlik stillerinin ve özellikle otoriter yaklaşımların, çocukların psikolojik ve duygusal gelişimi üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, eğitim ve psikoloji alanlarında, çocukların ve gençlerin sağlıklı gelişimini desteklemek için ebeveynlik yaklaşımlarının daha etkili şekilde ele alınmasını gerektirmektedir.

Bu araştırmanın derinleştirilmesi için yapılan öneriler arasında, farklı kültürel ve coğrafi bağlamlarda benzer çalışmalar yaparak bulguların genel geçerliliğini ve kültürlerarası etkileşimlerini incelemek yer almaktadır. Uzun vadeli çalışmalar, ebeveyn tutumlarının zaman içindeki etkilerini ortaya koyabilir ve çocukların yaşamının farklı evrelerinde yapılan karşılaştırmalı analizler, yaşa özgü farklılıkların ve ebeveyn yaklaşımlarının etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Ebeveyn ve eğitimcilere yönelik eğitim programları geliştirerek araştırmanızdan elde edilen bulguların pratik uygulamalarını artırmak ve ebeveynlerin eğitim seviyesi, sosyoekonomik durumu gibi faktörlerin çocuk yetiştirme stilleri üzerindeki etkilerini incelemek, çalışmanızın kapsamını genişletebilir. Ayrıca, niteliksel yöntemler kullanarak ebeveyn-çocuk etkileşimlerinin daha detaylı bir resmini çizebilir, bu sayede eğitim ve psikoloji alanlarına önemli katkılarda bulunabilirsiniz.

Bu çalışmanın sınırlılıkları, öncelikle örneklem seçimi ve metodolojiye dayanmaktadır. Araştırma, belirli bir coğrafi konumda ve kültürel çerçevede gerçekleştirildiğinden, bulguların genel geçerliliği ve diğer kültürel bağlamlara uyarlanabilirliği sınırlı olabilir. Ayrıca, çalışmada kullanılan ölçüm araçlarının ve anketlerin subjektif doğası, bazı yanlılık risklerini beraberinde getirebilir. Çalışmanın kesitsel yapısı nedeniyle, ebeveyn tutumları, mükemmeliyetçilik ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkilerde nedensellik yönleri tam olarak belirlenememiş olup, bu etkileşimlerin zaman içinde nasıl değişebileceği konusunda sınırlı bilgi sunmaktadır. Ayrıca, çalışma özellikle otoriter ebeveynlik üzerine odaklanmış olup, diğer ebeveynlik stillerinin ve sosyoekonomik faktörlerin etkilerini kapsamlı bir şekilde incelememiştir. Bu sınırlılıklar, gelecekteki araştırmaların yönünü belirlemede önemli rol oynayabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, A., & Özdemir, İ. (2020). The impact of perfectionism on social relationships. *International Journal of Psychology*, 55(2), 196-203. <https://doi.org/10.1002/ijop.12353>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Prentice-Hall.
- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and action: A social cognitive theory*. Prentice-Hall.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75(1), 43-88.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting style on adolescent competence and substance use. *The Journal of Early Adolescence*, 11(1), 56-95.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Büyüköztürk, Ş., Çokluk, Ö., & Köklü, N. (2011). *Sosyal Bilimler için İstatistik* (7. Baskı). Pegem Akademi.
- Cheung, S.K., Chan, W.W.L., & Fong, R. (2023) Wt. Parents' perfectionistic tendencies and children's early numeracy competence: The mediating roles of children's executive functions and numeracy interest. *European Journal of Psychology of Education* 38, 1185–1200. <https://doi.org/10.1007/s10212-022-00640-x>

- Curran, T., & Hill, A. P. (2022). Young people's perceptions of their parents' expectations and criticism are increasing over time. *Implications for perfectionism. Psychological Bulletin*, 148(1-2), 107-128. <https://doi.org/10.1037/bul0000347>
- Curran, T., Hill, A. P., & Williams, L. J. (2017). The relationships between parental conditional regard and adolescents' self-critical and narcissistic perfectionism. *Personality and Individual Differences*, 109, 17-22. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.12.035>
- Çetin, A., Çelik, S., & Özcan, E. (2022). Problem çözme becerilerinin gelişiminde kişilik özelliklerinin rolü: Bir meta-analiz çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* 11(2), 251-266. <https://doi.org/10.12738/estud.2022.6303>
- Dewey, J. (1910). *How we think*. D.C. Heath
- Duncker, K. (1945). On problem solving. *Psychological Monographs*, 58(5), 1-113.
- Dweck, C. S. (1986). Motivational processes affecting learning. *American Psychologist*, 41(10), 1040-1048. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.41.10.1040>
- Egan, S. J., & Perry, R. P. (2010). Perfectionism and multidimensional problem solving: A preliminary investigation. *Personality and Individual Differences*, 48(7), 833-838. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2009.12.027>
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and Society*. W. W. Norton & Company.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. W. W. Norton & Company.
- Esen, S., & Ayverdi, L. (2020). Anne-babanın mükemmeliyetçilik algısı ile ortaokul öğrencilerinin yaratıcılıkları arasındaki ilişki. *Uluslararası Eğitim Araştırmacıları Dergisi*, 3(2), 253-275.
- Fleck, J., & Schneider, W. (2010). *The development of problem-solving skills in children and adolescents*. In R. J. Sternberg & S. B. Kaufman (Eds.), *The Cambridge handbook of intelligence* (pp. 543-562). Cambridge University Press.
- Flett, G. L., Hewitt, P. L., Blankstein, K. R., & O'Brien, G. T. (2014). *Perfectionism: A multidimensional perspective*. Guilford Press.
- Frost, R. O., Marten, P., Lahart, C., & Rosenblate, R. (1990). The dimensions of perfectionism. *Cognitive Therapy and Research*, 14(5), 449-468. <https://doi.org/10.1007/bf01172967>
- Gürsoy, E., Gürsoy, F., & Özdemir, E. (2023). Problem çözme becerilerinin geliştirilmesinde oyunların etkisi: Bir meta-analiz çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 121-138. <https://doi.org/10.24242/euad.2023.12.1.121>
- Hanimoğlu, E., & İnanç, B. Y. (2011). Seviye belirleme sınavına girecek olan ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sınav kaygısı mükemmeliyetçilik ve anne baba tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1), 351-366. <https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/issue/4386/60268>
- Hewitt, P. L., & Flett, G. L. (2002). *Perfectionism: Theory, research, and treatment*. American Psychological Association.
- Jöreskog, K. G., & Sorbom, D. (1996). *Lisrel 8 reference guide 2*. Scientific Software International.
- Kaya, A., Bozaslan, H., & Gülten, G. E. N. Ç. (2012). Üniversite öğrencilerinin anne-baba tutumlarının problem çözme becerilerine, sosyal kaygı düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (18), 208-225. <https://dergipark.org.tr/en/pub/zgefd/issue/47947/606639>
- Klauer, K. J., & Phye, G. D. (Eds.). (2000). *Cognitive psychology of problem solving*. Mahwah, NJ: Erlbaum
- Kwon, S., Lee, S., Park, B., & Lee, S. (2023). The effects of problem-solving game-based learning on middle school students' problem-solving skills. *Journal of Educational Psychology*, 115(1), 151-165. <https://doi.org/10.1037/edu0000746>
- Lo, B. C. Y., Tang, C. M., Ng, T. K., & Wang, H. (2023). Authoritative parenting style and youth religiosity: The mediating role of problem-solving. In *Asian Spiritualities and Social Transformation* (pp. 145-159). Singapore: Springer Nature Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-99-2641-1_9
- Martens, B. K., Barlow, D. H., & DiBartolo, P. M. (2007). Cognitive-behavioral therapy for perfectionism: A case study. *Cognitive and Behavioral Practice*, 14(2), 220-227. <https://doi.org/10.1016/j.cbpra.2007.01.003>
- Martens, R., Barlow, D. H., & DiBartolo, P. M. (2007). *Perfectionism: A multidimensional construct*. In R. L. Leahy (Ed.), *Cognitive therapy for personality disorders* (pp. 275-300). Guilford Press.
- Mayer, R. E. (1983). *Thinking, problem solving, and cognition*. W. H. Freeman.
- Mayer, R. E., & Wittrock, M. C. (Eds.). (2002). *Problem solving*. Academic Press
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber* (3. Baskıdan Çeviri, Çeviri Editörü: S. Turan). Nobel Yayın Dağıtım.
- Miller, A. L., Lambert, A. D., & Speirs Neumeister, K. L. (2012). Parenting style, perfectionism, and creativity in high-ability and high-achieving young adults. *Journal for the Education of the Gifted*, 35(4), 344-365. <https://doi.org/10.1177/0162353212459257>

- Mitchell, K. (2022). How perfectionism, procrastination and parenting styles impact students mental health and how mindfulness and self-compassion may be the antidote. *Mental Health and Higher Education in Australia*, 191-208. <https://doi.org/10.1007/978-981-16-8040>.
- Petrova, I. R., & Goverlova, E. D. (2021). The relationship between perfectionism and work performance. *Journal of Business and Psychology*, 36(6), 1069-1083. <https://doi.org/10.35365/ctjpp.21.3.18>
- Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press Inc.
- Piaget, J. (1964). *Development and learning*. In R. E. Ripple & V. N. Rockcastle (Eds.), *Piaget rediscovered: A report of the conference on cognitive studies and curriculum development* (pp. 7-20). Cornell University.
- Polya, G. (1945). *How to solve it*. Princeton. Princeton University Press.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066x.55.1.68>
- Siegler, R. S., & Thompson, L. A. (2007). *How children learn: Bridging research and practice*. Psychology Press.
- Sternberg, R. J. (1985). *Beyond IQ: A triarchic theory of human intelligence*. Cambridge University Press.
- Yatgın, S. (2014). *Lise öğrencilerinde akademik ertelemenin algılanan anne baba tutumlarına göre incelenmesi* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8.baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Yurttaş Durak, N. (2022). *Özel öğrenme güçlüğü tanısı almış 4-8. sınıf öğrencilerinde, anne baba tutumları ile problem çözme becerileri, sosyal kaygı düzeyleri ve akademik başarı arasındaki ilişkinin araştırılması: Tekirdağ örnekleme* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Zengin, E. (2019). *Ergenlerde anne baba tutumları ile sınav kaygısı arasındaki ilişkinin incelenmesi: Ortaokul örneği* (Master's thesis, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 20.11.2023
Kabul Tarihi : 14.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393557>

CARL SCHMITT VE ERIC VOEGELİN DÜŞÜNÇESİNDE YENİ İLAHİ DÜZEN: SİYASAL TEOLOJİ

Melike ÇELEBİ ÖZCAN¹

ÖZ

Modern dünyada teoloji anlamını yitirmiş, devlet tanrısal bir niteliğe bürünmüş olabilir mi? Eric Voegelin'e göre "politik teoloji" kavramı, modern dünyada siyasi ve dini fikirler arasındaki ilişki hakkında tartışmalara yol açmıştır. Diğer yandan Carl Schmitt'in çalışmaları ışığında siyaset teorisi tarih boyunca çok yol almıştır. Her iki düşünürün de egemenlik, devlet ve siyasi otoritenin doğası hakkındaki tartışmaları modern dönem anlayışını etkilemiştir. Her iki düşünür de çalışmalarında siyasi düzende kaybolan aşkınlık kavramının yok oluşuyla ortaya çıkan maneviyat kaybını ve varoluş krizini ele almıştır. İnsan varoluşunun manevi boyutunu ihmal eden ya da reddeden ideolojiler politik din olarak görülüp eleştirilmiştir. Bu çalışmada her iki düşünürün bakış açısıyla ele alınan iç içe geçmiş teolojik ve siyasi sapsmalar tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Carl Schmitt, Eric Voegelin, Devlet, Modernite, Teoloji, İnsan, Politik Teoloji

¹ Doktora Öğrencisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, melikecelebi1617@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-4746-1123>

Article Type : Research Article
Date Received : 20.11.2023
Date Accepted : 14.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393557>

THE NEW DIVINE ORDER IN THE THOUGHT OF CARL SCHMITT AND ERIC VOEGELIN: POLITICAL THEOLOGY

Melike ÇELEBİ ÖZCAN¹

ABSTRACT

Could it be that in the modern world theology has lost its meaning and the state has taken on a divine character? According to Eric Voegelin, the concept of "political theology" has led to debates about the relationship between political and religious ideas in the modern world. On the other hand, political theory has come a long way throughout history in the light of Carl Schmitt's work. Both thinkers' discussions on the nature of sovereignty, the state and political authority have influenced the understanding of the modern period. In their works, both thinkers dealt with the loss of spirituality and the existential crisis that emerged with the disappearance of the concept of transcendence lost in the political order. Ideologies that neglect or reject the spiritual dimension of human existence have been criticized as political religions. This study will discuss the intertwined theological and political deviations from the perspective of both thinkers.

Keywords: Carl Schmitt, Eric Voegelin, State, Modernity, Human, Political Theology, Theology

¹ PhD Student, Dokuz Eylül University, Faculty of Theology, melikecelebi1617@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-4746-1123>

1. GİRİŞ

Carl Schmitt (1888-1985) siyaset ve hukuk felsefesine yaptığı katkılarla tanınan Alman siyaset teorisyeni ve hukuk profesörüdür. En önemli eserlerinden biri "Siyasal Teoloji: Egemenlik Kavramı Üzerine Dört Bölüm" ("Politische Theologie: Vier Kapitel zur Lehre von der Souveränität") 1922 yılında yayımlanmıştır. Schmitt bu eserinde başta egemenlik fikri olmak üzere siyasi ve teolojik kavramlar arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Siyasi ve teolojik kavramlar arasındaki paralellikleri vurgulamak için "politik teoloji" fikrini ortaya atar. Modern siyasi kavramların sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar olduğunu ve egemen kararın teolojideki ilahi karara benzediğini savunur.

Eric Voegelin (1901-1985) ise Alman-Amerikan siyaset filozofu ve 20. yüzyılın en etkili siyaset teorisyenlerinden biridir. Voegelin'in çalışmaları siyaset felsefesi, tarih felsefesi ve din felsefesi de dahil olmak üzere geniş bir konu yelpazesini kapsar. "Siyasetin Yeni Bilimi" eserinde politik din, Varlık gnostisizm ve insan kavramları üzerine düşünmüştür. Çalışmalarının ana temasını ideolojiye karşı felsefi mücadele oluşturmaktadır. İnsan ile Varlık zemini arasında kurulan gerilimin hakikatini ele almıştır.

Voegelin de Nazi Almanya'sından Amerika'ya göç ederek totaliter düzenin büyük eleştirmenlerinden olmuş ve Amerika'da siyaset felsefesi alanında önemli düşünürlerden biri haline gelmiştir. Nazi Almanya'sındaki bozuk düzene karşı duran Voegelin, Schmitt'in ciddi entelektüel takipçilerinden biri olup özellikle siyasal teoloji alanında Schmitt'ten etkilenmiştir. Ancak, bazı konularda Schmitt ile oldukça ayrı fikirlerde oldukları da *Siyasal Teoloji ve Politik Dinler* isimli eserlerinde açıkça görülmektedir. Bununla birlikte, her iki yazarın da özellikle Nazi ve Komünist antidemokratik partilerin yükselişi karşısında parlamenter demokrasinin kırılma noktasına yönelik ortak eleştirilerini takdir edebiliriz.

Schmitt ve Voegelin, siyaset ve din arasındaki ilişkiyi inceleyerek politik teoloji alanına kafa yormuşlardır. Her iki düşünür de dini fikir ve sembollerin siyasi düşünce ve davranışları nasıl şekillendirdiğini araştırmıştır. Schmitt, genellikle teolojide Katolikliğe değinir ve Katolikliğin kamusal alanda var olan bir din olduğunu düşünür. Diğer yandan Schmitt, *Siyasal Teoloji* eserinde Roma Kilisesi konusunu hukuki güç açısından incelemiştir. Böylece, öncelikle Kilisenin politik temsil yetisini masaya yatırmaktadır.

Voegelin için insan değişmez bir doğaya sahiptir. Ancak insanın değişmez doğasının tarihsel bir süreci vardır. İnsanın değişmeyen özünün ölçüsü başlangıçtan bu yana aşkınlık tecrübesi yani Mutlak Varlık, Tanrı ile olan tecrübesidir. Ancak Voegelin'e göre değişmeyen doğaya sahip olan insan, Schmitt'e göre deizm fikrini savunan bir canlıdır. Voegelin, *Politik Dinler* eserinde, politik düzen ve insan varoluşu arasındaki ilişkiyi araştırırken aynı zamanda bu ilişkinin metafizik ve dini boyutunu da açığa çıkarmaya çalışmıştır. Voegelin'in modern politik din fikri hakkında dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise sadece devlet ve din arasındaki düşmanlığın ortadan kaldırılması ya da açık düşmanlık olarak kavramsallaştırmadığıdır. Modern politik din kavramı geleneksel dinin yerini alan bir kavram haline gelmiştir. Bu kavram devleti toplumdaki herkesin uyması gereken en yüksek egemen otorite olarak yücelten seküler bir ideoloji olarak Nazizm gibi ideolojilerin doğasını doğru bir şekilde tanımlamakta ve detaylandırmaktadır. Hem Carl Schmitt'in hem de Voegelin'in siyasi din yorumlarında, Nazizm halkın tam itaatini, devletin tamamen yüceltilmesini ve Nasyonal Sosyalist ideolojik gerekçelendirmeye tehdit oluşturan akla gelebilecek her türlü otoritenin ortadan kaldırılmasını talep eder. Bu bilgiler ışığında modern dönemde hâkim olan teoloji Carl Schmitt ve Eric Voegelin'in bakış açısıyla tartışılacaktır.

2. YENİ SİYASET BİLİMİNDE TEOLOJİ VE DEĞİŞEN DÜŞÜNCE

Voegelin Schmitt'in teolojik siyasal anlayışına karşı, Amerikan demokratik modelini benimsemiştir. Teolojik düzeyde de Voegelin, Vatikan 2 tarafından başlatılan ve Schmitt'in kendi adına temelde karşı olduğu entelektüel harekete sempati duymamaktadır. Öncelikle her iki düşünürün de politik teoloji kavramı hakkında fikirlerinin ana çıkış noktası *hukuk normu ve egemenlik* kavramıdır. Carl Schmitt'e göre hukuk normu, siyasal önceliğe ve otonoma dayanan bir ideolojidir. Diğer yandan *Egemenlik* kavramı ise Bodin ile başlamaktadır ve on altıncı yüzyıldan beri bu kavramın mantıksal olarak geliştiği söylenemez. Bodin'in egemenlik kavramının özünü açmak gerekirse, on altıncı yüzyılda Avrupa'nın nihai olarak ulusal devletlere dağılmasından ve mutlak yöneticilerin zümrelerle mücadelesinden türetilmiştir. 18. yüzyılda Vattel'in uluslararası hukuk bağlamında formüle ettiği egemenlik kavramında yeni kurulan devletlerin özbilinci yansımıştır. Bununla birlikte egemenlik, en yüksek, yasal olarak bağımsız, hatta eksik güçtür (Schmitt, 1985: 16-17). Egemenlik kavramının yanı sıra Schmitt düşüncesinde *düzen, sistem ve birlik* gibi sözcükler, aynı ifadelerin sınırlarıdır. (Schmitt, 1985: 20) Bu ifadeler yakın olarak Voegelin'in ilkesi ise "tarihin düzeni düzenin tarihinden doğar"dır (Voegelin, 2011: 19). Voegelin'de ise politika teorisi ikinci olarak tarih teorisine dayanır. Bunu da Voegelin Schmitt'in üzerinde durduğu düzen ile eşdeğer tutmaktadır. Voegelin'in tarih teorisinde insanlığın sahip olduğu aşkın tecrübeyi sembolleştirme biçimleri detaylı şekilde ele alınmaktadır. Voegelin'de Aşkınlığı temel olarak aldığı semboller bu

düşünceyi netleştirmeye aracılık etmektedir. Her iki düşünür için siyasi düzen aşkınlık ve içkinlik kutbu etrafında dönmektedir. Ancak aşkınlık, Schmitt ve Voegelin için aynı anlamı taşımamaktadır. Schmitt için bu kavram yadsınması kabul edilebilir bir politik teori değilken Voegelin'e göre hukuki düzenin, orijinal anlamının bulunacağı daha yüksek bir etik ve metafizik düzene tabi kılınması anlamına gelmektedir. Bu noktada, Schmitt'in de bahsinde bulunduğu düzen, sistem ve birlik kavramları Voegelin'in teorisine çok da uyum içerisinde değildir. Ancak Voegelin modern dönemde devletin ve insanın kutsallaştırılmasından rahatsızdır. Voegelin ilahi olanın radikal ötekilik olarak değil, insan ruhunun doğal olarak açık kaldığı aşkın iyi olarak anlaşıldığı Platonik teolojisine atıfta bulunur: "Gerçek insanlık gerçek teolojiyi gerektirir; yanlış teolojiye sahip insan sahtedir. Gerçek varlık ile ilgili yanlış düşünceler ya da bilgisizlik insanı ele geçirir ve insan ruhunu cehalete sürükler." (Voegelin, 2000: 122).

Schmitt ise insanın yuvası olarak gördüğü "devlet" ile somut olarak, ulusal iradeyi temsi eden ve bir diktatör tarafından yönetilen otoriter bir devleti kastetmektedir. Schmitt'te devlet, yönetimin orijinal gücüdür, ancak düzenin gücü açısından, ulusal yaşamın "biçimi"dir. Aynı zamanda, herhangi bir otorite tarafından uygulanan keyfi bir güç olarak görülemez düşüncesi hakimdir. Bu iktidardan istenen, toplumsal eylemin yetersiz kaldığı durumlarda müdahale etmesidir (Schmitt, 1985: 25). Schmitt düşüncesinde bu düzene tabi olan şey, sosyal ekonomik veya kültürel çıkarlarla birleştirilmemelidir. Bunlar özyönetime bırakılmalıdır (Schmitt, 1985: 26). Voegelin ise insan aklının gerçekliğinin siyasi düzenin gerçekliğinden ve ilahi gerçeklikten ayrılamayacağına ikna olmuştur. İnsani akıl, politika ve Tanrı algılarımız birbirinden ayrılırsa bu kavramların hepsi körelmeye mahkumdur (Katzenstein, 1965: 8-9). Modern devlet kavramları hem sistematik yapıları hem de tarihsel gelişimleri nedeniyle de sekülerleştirilmiş teoloji kavramlarını kapsamaktadır. Fıkıhtaki istisna, teolojideki mucizelere benzediğinden devletin felsefi fikirlerinin son yüzyıllarda nasıl geliştiğini ancak bu analojinin farkında olarak değerlendirebileceğimizi savunur. Bir diğer yandan da Schmitt'in modern anayasal devlet fikrine baktığımızda, mucizeleri rasyonel dünyadan kovmuş bir teoloji ve metafizik olan deizmi yücelttiğini görürüz. Mucize fikrinde olduğu gibi, bu teoloji ve metafizik yalnızca doğrudan müdahalenin getirdiği bir istisna yoluyla doğa yasalarının çiğnenmesini değil, egemenin geçerli bir hukuk düzenine doğrudan müdahalesini de reddettiği düşüncesini ortaya çıkarır (Schmitt, 1985:36).

Rönesans dönemindeki Tanrı anlayışına onun dünya karşısındaki aşkınlığı fikri ön plandadır. Tıpkı o dönemin devlet felsefesine egemenin devlet karşısındaki aşkınlığı kavramının ait olması gibidir. On dokuzuncu yüzyılda artan içkinlik anlayışında insanın durumu nasıldır sorusunu sordüğümüzde kilit nokta insanın yabancılaştığıdır. İnsan yaşamı boyunca en çok neye yabancılaşır? Her ne kadar Schmitt mucizeleri rasyonel dünyadan kovan ve deizmi yücelten bir düşünür olsa da hem Schmitt hem de Voegelin açısından içkin dünyada insanın öncelikle kendisine yabancılaştığı fikri hakimdir. Schmitt tıpkı Voegelin gibi insanın pozitivist bir çağda teolojik ve metafiziksel raydan çıkma eğilimi olduğunu savunur ve bunun kaynağını araştırır. Bu noktada monarşik kamu hukukunun araştırılması gerektiği kanısına vardıklarını görüyoruz. Tanrı'yı kralla özdeşleştiren ya da sistematik gerekliliklerle desteklenip desteklenmediğine bakmanın doğru olacağını düşünebiliriz. Zihinsel olarak çelişkili argümanlar veya itirazlarda ustalaşmadaki yetersizlik nedeniyle, bilhassa bazı hukukçuların bazı metafizikçiler gibi Tanrı'nın adını kötüye kullanmasını zihinsel bir kısa devre olarak tanımlamışlardır. Ancak Schmitt'e göre bu henüz temel sorunu çözmediği gibi durmaktadır. Hukuk ve devlet düzenini bir tutmasının özünde, doğanın hukuka uygunluğunu tanımlayan bir metafizik vardır. Schmitt'e göre bu düşünce tarzı doğa bilimlerinin temel özelliğidir. Bu düşünce, "keyfiliğin" reddedilmesine dayanır ve her istisnayı insan zihninden kovmaya çalışır. İnsan zihni pozitivist bir çağın içinde yalnızca kendisine yabancılaşmakla kalmaz dünyanın kendisinden de uzaklaşır. Voegelin düşüncesinde dünyadan da uzaklaşan insanın siyasi toplumdaki varlığı tarihsel bir varoluştur. Bir siyaset teorisi, eğer ilkelere nüfuz ediyorsa aynı zamanda bir tarih teorisidir. İnsanın politik olan toplumdaki varoluş meselesi tarihseldir (Voegelin, 1952: 1). Tarihte geri gidip Helenistik doğal teolojiye döndüğümüzde, belirgin bir pragmatik eğilim gösterdiğini söyleyebiliriz. Bu da onu imparatorluk teolojisinin iddialarını desteklemek için uygun bir araç haline getirmiştir. Voegelin'in düşüncesine göre, monarşik teizmin bakış açısında dünyanın kendisi raydan çıkmış, fetih ve keşfin mekânsal bir nesnesi haline dönüşmüştür. Bu bağlamda kara parçasının bir dünya olamayacağı açıktır. Hakikatin dogmatikleştirilmesi toprak genişlemesinin ve politik tahakkümün manevi meşruiyet zemini şeklinde işlev görmesiyle yakından ilişkilidir. Aynı zamanda teslis söyleminin gelişmesinin, imparatorun Tanrı olduğu anlayışına dayanan tektanrıci ideoloji Voegelin'i ciddi şekilde rahatsız eder. Diğer yandan, İmparatorluk ortodoksisinin kurulmasından ve aşkınlık sembollerinin her şeye gücü yeten bir Tanrı-krallın rasyonel niteliklerine dönüştürülmesinden yakınmaktadır. İlahi olarak düzenlenmiş bir kozmosun yerini artık içkin bir "dünya" almıştır. Seküler tarihin içsel anlamdan yoksun olduğunu savunan Augustinusçu görüşe karşı, varlığın ilahi temelinden bağımsız bir varoluş iddia edilir. Bu hareket sonunda modern bir sembol haline gelen Tanrı'nın ölümü ifadesi ortaya çıkar. Bu durumun ivme kazanması birkaç yüzyılı alsa da kendi varlığının ve düzenin nihai zemini olarak kendi kendine yeten bir evren, toplum fikrini de üretmektedir. Tanrı'nın ölümüyle ortaya çıkan sonsuz güce sahip devletin ön plana çıkması söz konusudur.

Diğer yandan Schmitt düşüncesinde ise, toplumu oluşturan dini, felsefi, sanatsal ve edebi değişikliklerin siyasi ve sosyal koşullarla yakından bağlantılı olduğunu ve 1820'lerde Batı Avrupa'da çoktan benimsenmiş bir dogma olduğunu belirtir. Bu dogma, maddi süreçlerin spirüalist açıklamasına ışık tutarken, manevi fenomenlerin materyalist sorgusuna da cevaplar arar. Schmitt'in *Political Theology* eserinde belirttiği gibi, "iki küre arasında bir karşıtlık kurarlarken, bu karşıtlığı birleştirerek yokluğa dönüştürürler" (Schmitt, 1985: 43).

Yukarıda da zımnen belirtildiği gibi, dünyanın belirli bir çağının şekillendirdiği metafizik düzen, politik örgütlenme biçimi olarak benzer bir yapıya sahiptir ve On yedinci yüzyılın devlet teorisine döndüğümüzde, hükümdar Tanrı ile bir tutulur. Siyasi açıdan, Tanrı'ya atfedilen anlam Kartezyen sistemde eşdeğerdir (Schmitt, 1985: 46). Voegelin anlayışında da paralellik gösteren durum mevcuttur. Bu bağlamda Voegelin Leviathan'a değinmekten kaçınmaz. Kendi döneminde modern varoluş felsefesi ortaya çıkmıştır. Bu noktada bütün güç ölümlü kral veya devlette olduğu için, insanlar ölümsüz Tanrı inançlarını kaybetmiştir. Sözde refahın korunması için de ölümlü Tanrılarına boyun eğmek, hizmet etmek durumundadırlar (Voegelin, 1987: 153). On sekizinci yüzyılda ise dünya üzerinde Tanrı'nın aşkınlığı fikri hakimdir. O dönemin devlet felsefesinin egemenin devlet karşısındaki aşkınlığı kavramına ait olması buna örnek gösterilebilir. Ancak on dokuzuncu yüzyılın siyasi fikirlerinde ve devlet doktrinlerinde tekrarlanan tüm kimlikler içkinlik kavramlarına dayanır (Schmitt, 1985: 49). Diğer yandan restorasyon düşünürleri bir siyasi teoloji geliştirdikten sonra, mevcut tüm düzene karşı çıkan radikaller, ideolojik çabalarını yüksek bir farkındalıkla, Tanrı inancına karşı topyekûn yöneltmişler ve bu inançla herhangi bir Tanrı inancının en temel ifadesiymiş gibi savaşmışlardır. Schmitt'in ve Voegelin'in düşüncesiyle en büyük sistematik mimarını Hegel'de bulan içkinlik felsefesi, Tanrı kavramını koruduğu ölçüde, Tanrı'yı dünyaya çeker (Schmitt, 1985: 50). Böylece yasanın ve devletin amacın içkinliğinden doğmasına izin verir. Ancak en aşırı radikaller arasında, bunun sonucu olarak bir ateizm hüküm sürmeye başladığı düşünülmektedir. Bu noktada insan ön plana çıkar. Felsefi antropolojideki salt insanın varlığı artık boyut değiştirmiş, onun varlığı yüce görülmeye başlanmıştır. Bu noktada akla Comte'un insanlık dininin kuruluşuyla zirveye ulaşan sezgisi gelir. Altını çizmemiz gerekir ki, Comte'un insanlık dininin ait olduğu siyasi dinsel hareketlerin devamlılığının o zamana kadar toplumsal bilinç düzeyinin altına itilmiştir. Bu pozitif yöntem söz konusu olduğunda atalarını Bacon ve Descartes'tan aldığını ve bu anlayışları devam ettirdiği söylenir (Douglass, 1976: 29). Descartes'ın mükemmel ve Tanrı'nın yarattığı sanat eseri gibi görülen insana yüklenen anlamın abartıldığını söyleyebiliriz. Descartes'ın düşünen ve akla sahip insanın Aşkın Varlığa yani Tanrı'ya yakın, dünyevilikten uzak olması gerekir çünkü Tanrı insana her ne kadar özgür irade bahsetmiş olsa da ona doğruyu ulaşmasını sağlayacak yetileri de bahsetmiştir. Ancak Hristiyan düşüncesinin genel tavrı, Descartes'ın tasvir ettiği insanın sahip olduğu sorgulayan aklı inkâr etmesidir. Bu noktada inananlar insanlıklarını kaybetme pahasına inanmaktadır (Voegelin, 1971: 61). Bu düşünceye paralel olarak Schmitt *Siyasi Dinler* kitabında Engels'in 1842-1844 yıllarında söylediği sözlere yer verir, "Din gibi devletin de özü, insanlığın kendisinden korkmasıdır." (Schmitt, 1985: 51). Bu bakış açısıyla artık devlet kavramının içi boşaltılmış ve tüm tanrı ve aşkın kavramlar da yok olmuştur. Aşkınlığın yokluğuyla beraber yeni bir meşruiyet kavramı ortaya çıkmış ve geleneksel meşruiyet ilkesi yok olmuştur. Restorasyonun ne özel hukuka ve mirasa dayalı versiyonu, ne de duygusal ve hürmetkar bir bağlılık üzerine kurulu versiyonu bu gelişmeye karşı koyamamıştır. 1848'den beri kamu hukuku teorisi "olumlu" hale gelmiştir. Bu imgenin geri planında ikilem saklıdır. Tüm güç artık halkın kurucularındadır. Bu da demokratik meşruiyet kavramının monarşik olanın yerini aldığı anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kararcı düşüncenin önde gelen temsilcilerinden ve Katolik bir devlet filozofu olan Donoso Cortes'in 1848 devrimine atıfta bulunarak vardığı sonuç son derece önemli bir olaydır. Cortes de Krallık çağının sona erdiğini söylemiştir. Kraliyetçilik tamamen yok olmuştur çünkü kralların hükmü sona ermiştir. Bu nedenle Schmitt'e göre meşruiyet artık geleneksel manada mevcut değildir. Dolayısıyla onun için tek çözüm diktatörlüktür. (Schmitt, 1985: 52). Diktatörlükle beraber tüm ahlaki değerlendirmeler, teolojiye ve insan yaşamının doğal ve içsel güzelliğine uzak bir otoriteye götürür. Bu tür bir otoritenin kaynakları, açgözlülük ve iktidar şehvetidir ve bunlar, iktidarı uygulayanların yanı sıra iktidarın uygulandığı kişilerin genel olarak yozlaşmasına neden olur (Schmitt, 1985: 64).

Voegelin her siyasi toplumun insanlar tarafından deneyimlenen gerçeklik düzeninin sembolizasyonuna dayandığını savunmuştur (Jardine, 1995: 2). Ona göre iki temel sembol vardır. Schmitt'in düşüncesinin aksine, Yunan kaynak ve Katolik kaynakları din değil de yalnızca insanlığın yeniden varoluşuna katkısı olan sembollerdir. Batı dünyasının tarihinde bu semboller üç döneme yansır. İlki siyaset biliminin de ortaya çıkmasına sebep olan Helen Krizi, ikincisi Augustinus'un eseri dolayısıyla Hristiyanlığın krizinden çıkartılması ve sonuncuda Batı krizinden doğan Hegel'in tarih ve hukuk felsefesidir (Voegelin, 2022: 16). İnsanlığın yeniden varoluşuna katkısı olan semboller içinde modernitenin Hristiyan sembolleri geç antik dönemde geliştirilen Hristiyan sembolizmlerinin çürümüş veya bozulmuş versiyonlarıdır. Siyasi düzen ile ilgili modern kavramlar, Hristiyan deneyiminin sembolleştirmelerinin bozulmuş halleridir. Bu noktada modern dönemde Hristiyanlığın maruz kaldığı bozuk kültürün İncil sembolizmini de bozduğu fikri vardır (Voegelin, 1971: 34). Bu sebeple hakikatin önermesel bir dogmatik haline geldiğini ve manasını kaybettiğini söyleyebiliriz. Voegelin'in anladığı şekliyle Hristiyan vahyi, eski paganlar ve hatta Yunan filozofları tarafından sadece nispeten farklılaşmamış bir biçimde kavranmış olan temel unsurları yani Dünya-aşkın Tanrı, doğal dünya, insan toplumu

ve bireysel insan, tamamen farklılaştırarak varlık düzeni hakkında azami hakikate ulaşmıştır. Ancak diğer tüm sembolizasyonlar gibi bu unsurların sembolizasyonu sonunda varoluşsal olanaklarını tüketmiştir. Modernitenin sembolik kompleksine dönüşerek bozulmuştur. O halde Hristiyanlıktaki ya da en azından Ortodoks Hristiyan sembollerinin geleneksel yorumundaki büyük kusur ne olabilir, sorusu akla gelmektedir. Hristiyanlığın vahyedilmiş Tanrısı daha önce bilinmeyen Tanrı'nın sembolize ettiği gizem duygusunu ortadan kaldırdığı fikri akla gelebilir. Bir zamanlardaki Dünya-aşkın Tanrı artık yönetici, devletin başı insanla eş görülebilir. Bunu da Hristiyanlığı krize sürükleyen içkin düşünceye sahip bir devletin varlığını aşkın olmayan Tanrı ile birleşmesine sebep görebiliriz.

Yukarıda açıkça bahsettiğimiz içkinleşen Hristiyan inancına paralel olarak Voegelin eserlerinde siyaset biliminin restorasyonundan bahseder. Ancak İdeolojik din olarak gördüğü Platonculuk, Augustinusçuluk ya da Hegelcilik yoluyla siyaset bilimi yeniden kurulamaz. Şüphesiz önceki filozoflardan sorunların kapsamı ve teorik ele alınışları konusunda çok şey öğrenilebilir. Dolayısıyla siyaset bilimi, geçmişin felsefi başarılarının edebi bir rönesansı yoluyla tam anlamıyla teorik bir bilim haysiyetine kavuşturulamaz. İlkeler, çağın somut, tarihsel durumundan yola çıkan ve ampirik bilgimizin tüm genişliğini dikkate alan bir teorileştirme çalışmasıyla yeniden kazanılmalıdır. Voegelin her ne kadar siyaset bilimini ya da siyaset teorisini daha önce ulaşılmış ama artık modernite tarafından kaybedilmiş bir seviyeye geri getirmekten bahsetse de bunun sadece geçmiş öğretileri geri getirerek ya da onları yeniden yorumlayarak yapılamayacağını açıkça belirtir. Her hâlükârda, Voegelin'in moderniteye ilişkin orijinal nitelemesi, onun kadim "gnostisizm" olgusunun bir canlanması olduğudur. Voegelin *gnostisizm* ile insanın sonluluğundan kaçma ve ezretik bilgi ya da gnosis yoluyla mükemmellik alemine ulaşma girişimini kastetmektedir. Antik dünyada söz konusu bilgi doğası gereği mistiktir ancak modern versiyon tarihsel mükemmelliğe doğru ilerleme umutlarını bilimcilik, devrimci Marksizm gibi içkin bilgiye dayandırmaktadır. Voegelin bu sonuca, modern siyasi ideolojilerin altında yatan ve daha önceki çeşitli gnostik sembolizmlerle benzerliklerini gösteren başlıca sembolik komplekslerin analizinden ulaşmıştır. Modernitenin bu analizi, Voegelin'in düşüncesinin muhafazakâr olarak adlandırılabilceği bir anlamını yani ilerleme fikrini reddettiğini ve Hristiyan geleneklerinde bulunduğu şekliyle insanın sonluluğunu onayladığını kesinlikle göstermektedir.

İnsan küçük bir dünyadır. Bilgiyi, aşkın düşünce kavramını barındıran eşsiz bir canlıdır. Bu noktada, Platon'un insan olarak bilinen Polis'i akla gelir. Böylece Platon'daki antropolojik bakış açısı Voegelin'in insan anlayışıyla örtüşmektedir (Voegelin, 2022: 67). Orta Çağ'a döndüğünde ise cemiyetteki insan kilise ve devlet tarafından temsil edilmektedir. Bu bağlamda, Schmitt'in bakış açısını yansıtan bu düşünceyle Voegelin'in karşı durduğu gnostisizm Hristiyanlığın arazi olarak görüldüğü söylenebilir. Voegelin'e göre tarih boyunca Tanrı Devleti'nin yerine ikame eden kilise, sivil toplumun yerine geçtiği anda ruhun düzeni ile cemiyetin düzeni eş değer olacaktır. Yine Platon'a döndüğümüz zaman onun Polis'i, cemiyet ve ruhu aynı düzlemde birleştirme hareketi olarak görülmektedir (Voegelin, 2022: 160). Ancak Voegelin bir noktada Platonik düşüncenin tersine dönebileceği ihtimali üzerinde durur. Bunun nedeni varlığa katılım, Tanrı ile kesin bir ortaklık oluştuğunda yapı değiştirirken, dünyevi olana katılım ikinci sıraya girebilir. Bu dönüşümü de insan eyleminin bir sonucu olarak değil, ilahi varlığın açığa çıkmasına yani Tanrı ile empatik ortaklık seçimine bir yanıt olarak deneyimlenir. Bu noktada topluluk, seçilmiş bir halk, bir Tanrı halkı olacaktır (Voegelin, 2001: 48). Schmitt için ise devlet, siyasi birliğin her şeyi yöneten düzen kavramına karşılık gelir. Devlet Tanrı gibi doğal düzenin içine girebilir. Mucize olarak adlandırılan bu durumda devlet doğal düzeni askıya alabilir. Asıl olan yasadan daha büyük bir şey vardır; Antik teolojide bu Tanrı iken, modern dönemde ise bu devlettir.

Yeni bir düzen kavramı olarak devlet, Voegelin'in düşüncesinde düzeni devlet olarak adlandırır. Orta Çağ'ın feodal ve belli bir zümreye bağlı sentezinden farklılaşarak sınırlı bir birim oluşturur. Bu devlet mekân açısından kapalı, merkezi ve diğer devletlerle sınırları çizilmiş, rasyonelleştirilmiş bir birimi temsil eder. Güvenlik birimlerinin tek elden yürütülmesi ve devlet gücünün bu araçlarca kullanımı yeni devletin başlıca görevi olarak tanımlanmaktadır (Schmitt, 2000: 245-248).

Kısaca devletin gücünü önemseyen Schmitt mekanistik teoloji (mechanistic theology) üzerinden fikirlerini anlatmış bir düşünürdür. Tanrı'nın varlığının reddiyle ilgili fikirleri inceleyen mekanistik teoloji liberalizm gibi mekanistik anayasacılığı da etkilemiştir. Bu mekanistik teoloji kendisini evrensel olarak görür. Liberaller bir parlamento tarafından etkisi yitmiş bir kral istemektedir. Sözde Kral veya yönetici tarafından yönetilen bir hukuk düzeni hiçbir gücü olmayan göstermelik bir anayasa şeklinde varlığını sürdürecektir. Bu içi boşaltılmış anayasal düzen, bunu deizmin olmayan Tanrı istemesiyle eş tutabiliriz, hükümünü yitirmiştir. Bu liberal görüşün egemenlik kavramının da bozulmasına sebep olduğu düşünülebilir.

4. SONUÇ

Schmitt, siyasi ve teolojik kavramlar arasındaki paralellikleri vurgulamak için "siyasi teoloji" kavramını ortaya atmıştır. Modern siyasi kavramların sekülerleştirilmiş teolojik kavramlar olduğu açıklanmıştır. Voegelin ise

siyasi düzen ile insan varoluşuna dair felsefi ve teolojik anlayış arasındaki ilişkiyi araştırdığından; ancak Schmitt gibi siyasi teoloji kavramı geliştirmede bahsedilmiştir. Diğer yandan Voegelin her iki çalışmasında, modernitedeki krizlerin asıl sebebinin modernliğin kendi gnostik köklerinden kaynaklandığı fikrini öne sürmüştür. Bu sebeple modernlikteki politik incelemesine getirdiği çözüm yöntemi, bilmenin kökensel kaynaklarının analiz edildiği fikrine varılmıştır. Voegelin teoloji ve politik alanları birbirinden ayrı tutarken, Schmitt ise politik teolojinin bir aradalığının mümkünlüğünden bahseder. Böylece Voegelin apolitik bir konumdayken, Schmitt'in ise politikliğe önem verdiği kanısına varılmıştır.

Politikliğe önem veren Schmitt'e göre, siyasal kavramında tüm devlet teorileri ve siyasi fikirleri antropolojilerine göre test edebilir. Böylece bunları bilinçli ya da bilinçsiz olarak insanın doğası gereği kötü ya da doğası gereği iyi olduğunu varsayıp ona göre sınıflandırır. Aynı zamanda Schmitt insanı hiçbir şekilde sorunsuz olmayan aynı zamanda tehlikeli ve dinamik bir varlık olarak görmektedir. Bu sebeple Schmitt'in politik antropolojisi insandaki Tanrı arzusunun bastırılan ilk günahın radikal versiyonuna dayandığı fikrine varılmıştır. Voegelin için ise ilk günah dogmasının yadsınması sekülerleşme sürecine özgüdür. Hristiyan antropolojisinde insan günahkâr ve hayatını tövbe ederek geçirmek zorunda olan bir canlıdır. Hatta özünde mükemmel olmayan kusurlu bir varlıktır. Dünyada var olan kötülük, genel olarak insanın ve özel olarak da her bir insanın durumuyla yakından ilişkilidir.

Schmitt'te siyasi olanın ilahi olanla iç içe geçmesi, başka bir deyişle Voegelin'in Varlık'ın içkinleştirilmesi aynı manadadır. Schmitt de aşkınlığı radikalleştirerek mutlak içkinlik konumuna geçer. Dolayısıyla Carl Schmitt ve Eric Voegelin, ebedi krallığın tarihsel ve dünyevi bir cisimleşmesi olarak devlet kavramını terk eden, çağdaş teolojik politik düzendeki iki rakip figürü temsil eden düşünür olarak görülebilir. Tarihsel olanın bu ayrımı hem Schmitt hem de Voegelin'de görülmüştür. Ancak bu durum farklı etik anlayışlara kapı aralayabilir. Schmitt'e göre temel siyasi erdem sabırlı olmaktır. İnsanın erdemi, ilkeye yönelik Mutlak Varlık tarafından yapılandırılmaya devam eder. Bu Varlık'a insanın dünya gözüyle ulaşamayacağı açıktır. Schmitt'in bir bakıma ruhtaki düzeni yok ederek büyük ölçüde insanı barındıran devletin düzenini de yok ettiği tespit edilmiştir.

Özetle hem Carl Schmitt hem de Eric Voegelin, modern liberalizmin belirli yönlerine karşı şüpheci bir yaklaşımı paylaşan siyaset teorisinin önemli isimleridir. Ancak vurguları, anahtar kavramlara yaklaşımları ve fikirlerinin siyasi sonuçları önemli ölçüde farklılık göstermiştir. Schmitt'in çalışmaları daha çok egemenlik ve belirleyici siyasi eylem üzerine odaklanmıştır. Aynı zamanda dost-düşman ayırımına yaptığı vurgu bir bakıma içkin ve aşkınlık kavramının savaşıdır. Aşkınlığa karşı savaş boşunadır ancak yurttaş insan her ne kadar aşkın bir amaç peşinde koşan bir bireyken modern devlet insanlığın ilk varoluşundan beri süregelen temel tecrübelerden olan "aşkın tecrübeyi" reddetmiştir. Tarih boyunca Tanrı tecrübesinin kaybı günbegün artmıştır. Modernite, sekülerleşme hem Voegelin'in hem de Schmitt düşüncesinde gerçekliğin kaybı manasına gelmiştir. Odak noktaları modern devletin yönettiği insana silinmeye yüz tutan aşkın tecrübeyi hatırlatmaktadır. Teistik düşünce ve aşkın kavramların ortadan kaldırılması, ahlakın, siyasi düzenin çöküşüne kapı aralamaktadır. Günümüzde insanı merkeze koyan bu düzende ahlakın, hukukun ve politikanın yeri aşkın tecrübeyi reddeden insanda can bulmaya devam etmektedir. Bu sebeple insanın düzen ve devlet içerisindeki yerinin tekrar gözden geçirilmesi elzemdir.

KAYNAKÇA

- Çelebi, A. (2006). *Siyaset Kaderimizdir: Carl Schmitt ve Siyasal Kavramı*. Metis Yayınları.
- Douglass, B. (1976). *The Gospel and Political Order: Eric Voegelin On The Political Role of Christianity*, Stable. <http://www.jstor.org/stable/2128960>
- Güngörmez, B. (2011). Eric Voegelin: Politik Düzenin Restorasyonu. *Sosyoloji Dergisi*, 23, 155-168.
- Jardine, M. (1995). Eric Voegelin's Interpretation(s) of Modernity: *A Reconsideration of the Spiritual and Political Implications of Voegelin's Therapeutic Analysis*, 2-4.
- Katzenstein, J. C. (2011). Eric Voegelin and Theology. The Case of 'Dogmatization' in Western Intellectual and Political History. *Universität München*, 8-9.
- Schmitt, C. (1985). *Political Theology*. (Çev. G. Schwab, 1. Baskı). The University of Chicago Press.
- Schmitt, C. (1996). *Roman Catholicism and Political Form*, (Çev. G. L. Ulmen). Greenwood Press.
- Schmitt, C. (2000). *Somut ve Çağa Bağlı Bir Kavram Olarak Devlet*, (Ed. Cemal Bali Akal). 240-254.
- Voegelin, E. (1952). *The New Science of Politics: An Introduction*. The University of Chicago Press.
- Voegelin, E. (1971). "The Gospel and Culture," in *Jesus and Man's Hope*, (ed. Donald G. Miller and Dikran Y. Hadidian). Pittsburgh: Pittsburgh Theological Seminary.
- Voegelin, E. (1975). *From Enlightenment to Revolution*, J. H. Hallowell (Ed.). Duke University Press.
- Voegelin, E. (1987). *The New Science of Politics: An Introduction*. The University of Chicago Press.
- Voegelin, E. (2000). *The Collected Works of Eric Voegelin, Order and History, Plato and Aristotle: Volume III*. In G. Dante (Ed.), *eBook: Vol. III*. University of Missouri Press.
- Voegelin, E. (2001). *The Collected Works of Eric Voegelin, Volume 14, Order and History. Volume I, Israel and Revelations* (Hogan Maurice P. Hogan, Ed.; Vol. 1, Issue 3). University of Missouri Press, 48.
- Voegelin, E. (2022). *Siyasetin Yeni Bilimi*, (Çev. Sezai Zeybekoğlu, 1. Baskı). Küre Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 29.11.2023
Kabul Tarihi : 09.01.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1397778>

BİR KAMU HASTANESİNİN TAHAKKUK VE TAHSİLAT ORANLARININ İNCELENMESİ: SAĞLIK TURİZMİ KANITLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ*

Berkan MUMCU¹, Haşim ÇAPAR²

ÖZ

Sağlık kuruluşlarının, sağlık turistine sunduğu hizmet bedelini kısmen veya tamamen tahsil edemediği görülmektedir. Ancak bu durum net olarak ortaya konulmuş değildir. Bu sebeple bu durumun ortaya konularak sebeplerinin araştırılması ve bu sebeplerin çözüm yollarının bulunması amacı ile bu çalışma yürütülmüştür. Bu çalışma, hastane verileri ile yapılmış retrospektif kesitsel ve nitel çalışma deseni ile yapılmış karma bir çalışmadır. Bu çalışma, İstanbul'daki bir kamu hastanesinin Ocak-Aralık 2021 tarihlerindeki sağlık turizminin ikincil verileri ve çalışan 13 katılımcıya ait birincil verileri ile yürütülmüştür. Çalışmada ikincil veriler için frekans, yüzde, ortalama ve tek örneklem t-testi gibi analizler yürütülmüştür. Nitel çalışma için ise içerik analizi yapılmıştır. Sağlık turistlerinin tahakkuk ve tahsilat oranlarına ilişkin bilgilere bakıldığında gerek sağlık turistlerinin gerek ise de turistin sağlığı kapsamında alınan sağlık hizmetlerinin tahakkuk oranlarının tahsilat oranlarından çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Turistin sağlığı ve sağlık turizmi tahsilat oranının Türkiye sağlık turizmi ortalama harcamasının çok altında olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$). Katılımcılar, tahsil edilemeyen ücretlerin nedenlerinin peşin ödeme mekanizmasının olmadığından, ülkede çok sayıda kaçak göçmen olduğundan ve yasal mevzuatın olmaması veya uygulanamamasından kaynaklandığını ifade etmiştir. Bu sebeplerin çözümüne yönelik ise peşin ödeme mekanizmasının kurulması ile kaçışları engelleyecek bazı güvenlik önlemlerinin alınmasını önermişlerdir. Sonuç olarak sağlık turizmi ve turistin sağlığı kapsamında verilen sağlık hizmetleri ücretlerinin kısmen veya tamamen tahsil edilmediği ortaya konulmuştur. Bu tahsilatların neden yapılamadığı veya bu yapılamayan tahsilatların nedenine ilişkin çözüm önerilerinin rapor edildiği bu çalışmanın özellikle de uygulamaya dönük güçlü kanıtlar sunduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık Turizmi, Tahsilat, Sağlık Ekonomisi, Sağlık Yönetimi

* Bu çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Haşim ÇAPAR danışmanlığında Berkan MUMCU tarafından İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sağlık Yönetimi Anabilim Dalında yazılmış ve kabul edilmiş "Sağlık Turizmi Tahsilat Oranlarının İncelenmesi: Bir Kamu Hastanesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Teknik Hizmetler Müdürü, Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi, Teknik Hizmetler Bölümü, mumcub61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7588-3504>

² Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, hasim.capar@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7056-7879>

Article Type : Research Article
Date Received : 29.11.2023
Date Accepted : 09.01.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.xxxxxx>

INVESTIGATION OF ACCURATION AND COLLECTION RATES OF A PUBLIC HOSPITAL: HEALTH TOURISM EVIDENCE AND SOLUTION SUGGESTIONS

Berkan MUMCU¹, Haşim ÇAPAR²

ABSTRACT

It is seen that health institutions cannot partially or completely collect the fee for the services they provide to health tourists. However, this situation is not clearly stated. For this reason, this study was carried out with the aim of revealing this situation, investigating its reasons and finding solutions to these reasons. This study is a mixed study with a retrospective, cross-sectional and qualitative study design using hospital data. This study was conducted with secondary data of health tourism and primary data of 13 participants working in a public hospital in Istanbul between January and December 2021. In the study, analyzes such as frequency, percentage, mean and one-sample t-test were conducted for secondary data. For the qualitative study, content analysis was conducted. When we look at the information regarding the accrual and collection rates of health tourists, it is seen that the accrual rates of health services received within the scope of the health of both health tourists and tourists health are much higher than the collection rates. It was determined that the tourist health and health tourism collection rate was far below the average expenditure of health tourism in Turkey ($p < 0.001$). Participants stated that the reasons for the uncollected fees were that there was no advance payment mechanism, there were many illegal immigrants in the country, and the lack of legal legislation or its inability to implement it. To solve these reasons, they suggested establishing a cash payment mechanism and taking some security measures to prevent escapes. As a result, it has been revealed that the fees for health services provided within the scope of health tourism and tourist health are not collected partially or completely. It is seen that this study, which reports why these collections could not be made or solution suggestions regarding the reasons for these uncollectible collections, provides strong evidence, especially for practice.

Keywords: Health Tourism, Collection, Health Economics, Health Management

¹ Technical Services Manager, Başakşehir Çam and Sakura City Hospital, Technical Services Department, mumcub61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-7588-3504>

² Assist. Prof., Dicle University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, hasim.capar@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7056-7879>

1. GİRİŞ

Persistence Market Research (2023) tarafından 2021 yılı verileri ile yapılan bir çalışmada sağlık turizminin ekonomik boyutunun 2031 yılında 441 milyar doları bulacağı tahmin edilmektedir. Benzer bir başka çalışmanın sonucuna göre yıllık küresel sağlık turizmi ekonomisinin yaklaşık olarak %29'luk bir oran ile artış göstereceği rapor edilmiştir (ReportLinker, 2021).

Sağlık turizminin, ülke ekonomisine katkısı çok yüksek olan bir sektör olması ve sağlık turizmi gelirlerinin artarak devam edeceği beklentisi birçok ülkenin sağlık alanında reformlar yapmasını sağlamıştır. Bu ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Türkiye, büyümeye devam eden sağlık turizmi fırsatlarından yararlanmak ve vatandaşların daha iyi bir sağlık hizmeti alabilmesi için 2003 yılı itibari Sağlıkta Dönüşüm Programı (SDP) ile sağlık sistemini değiştirmiştir. Bu değişim reformları, Türk vatandaşlarının kendi ülkesinde ihtiyaç duyacağı sağlık hizmetlerini daha kaliteli bir şekilde almasını sağlamak ile kalmamış aynı zamanda yabancıların da Türkiye'den sağlık hizmetini almasını teşvik etmiştir. Hem vatandaşların kaliteli sağlık hizmeti alabilmesi hem de yabancıların Türkiye'den sağlık hizmeti alabilmesi için yapılmış olan önemli çalışmalardan birisi de kamu ve özel sektörün iş birliği ile sağlık alanındaki yatırımların hayata geçirilmesidir (Boz, 2013). Bu yatırımlar ile yüksek teknoloji tıbbi cihazlar, fiziksel olarak çok iyi bir şekilde tasarlanmış ve tefriş edilmiş sağlık tesisleri, bunun yanında nitelikli personel ile bakım ve otelcilik hizmetinin kalitesinin artması Türkiye'yi sağlık turizmi alanında gözde bir ülke haline getirmiştir (Alp, 2021).

Kamu ve özel iş birliği ile yapılan sağlık yatırımları sayesinde Türkiye'nin sağlık turizmi açısından avantajlı bir ülke olduğu görülmektedir (Doğan & Aslan, 2019). Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı'nda 6. stratejik amaç altında sağlık turizminde ülkemizin tercih edilmesine yönelik amaçlardan bahsedilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2022). Sağlık Bakanlığı, bu stratejik amacı gerçekleştirmek için iştiraki olan ve 2019 yılında faaliyete başlayan, Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketini (USHAŞ) kurmuştur. Bu kuruluşun amacı, uluslararası alanda Türkiye'nin sağlık sistemini tanıtmak ve faaliyetleri destekleyip organize etmektir (USHAŞ, 2023). Son olarak Türk Devletleri Teşkilatı 8. Türk Tıp Dünyası Kurultayı'nda Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığınca yürütülen bir sağlık markası olan Health Türkiye'nin Türk Sağlık sistemi ve hizmetlerinin dünyaya duyurulması ile Türkiye'nin sağlık turizmi kapsamında faaliyetlerinin artırılması için birçok altyapı ve tanıtım çalışmaları için efor sarf ettiği anlaşılmaktadır (Health Türkiye, 2023). Görüldüğü üzere bu çalışmaların tümü, ülke ekonomisine çok büyük katkıları olan sağlık turizminin geliştirilmesini ve bu gelişimin sürdürülebilir olmasını sağlayan faaliyetlerdir (Pourkhaghan vd., 2013).

Sağlık turistlerinin dikkatini çekmek ve onların seçimini etkilemek için kaliteden pazarlama ve satış sonrası hizmetlere kadar birçok alanda yenilik ve kolaylık sağlayan sağlık kuruluşlarının (Çapar & Aslan, 2020) bu çabalarına rağmen, sağlık turistlerine sunduğu hizmetlerin tahakkuk eden bedelinin tahsil edilemediği ve turistlerin aldığı hizmet ücretini ödemediği veya kaçtığı görülmektedir (Lyons & Stanley, 2023). Bu durum sağlık kuruluşlarının çoğunda görülsede net olarak ortaya konulmuş bir durum değildir. Bu sebeple bu durumun ortaya konularak sebeplerinin araştırılması ve bu sebeplerin çözüm yollarının bulunması, gerek ülke sağlık kuruluşlarının sağlık turizmini sürdürmesi gerekse de ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından son derece önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı, sağlık turizmi ücretlerinin tahakkuk ve tahsilat oranlarını incelemek, tahakkuk eden ücretlerin tahsil edilememesinin sebeplerini ortaya koymak ve bu sebeplere ilişkin çözüm yollarını tespit etmektir.

2. YÖNTEM

2.1. Çalışmanın Tipi ve Modeli

Bu çalışma kesitsel tipte yapılmış bir çalışmadır. Nicel araştırma türünün ilişkisel tarama modeli ve nitel araştırma deseninin yarı yapılandırılmış görüşme ile bir karma model çalışması şeklinde yürütülmüştür.

2.2. Çalışmanın Veri Toplama Araçları ve Süreçleri

Çalışmada iki türlü veri kullanılmıştır. Birincisi, hastanenin veri yönetim sisteminden çekilen hastaların demografik, klinik ve ödeme verilerinden oluşan ikincil verilerdir. Bu veriler, hastanın cinsiyeti, yaşı, geldiği ülke, hangi birimden hizmet aldığı, ameliyat olma durumu ile tahakkuk ve tahsil oranlarını içeren ve 2021 Ocak ile 2021 Aralık tarihleri arasındaki Hastane Bilgi Yönetim Sisteminde (HBYS) yer alan retrospektif verilerdir.

İkinci veri türü ise hastanedeki sağlık turizmi ve turistin sağlığı tahakkuk ve tahsilat oranları ile ilişkili birim yöneticilerden elde edilen nitel verilerdir. Bu veriler, nitel araştırma deseninin yüz yüze görüşme yöntemi ile tahakkuk edilen ücretlerin tahsil edilmeme nedenleri ile bu nedenlerin çözümüne yönelik yönetici görüşlerini içermektedir.

Araştırmada veri toplama süreci şu şekildedir:

1. Öncelikle hastalara ait veriler geri dönük olarak hastanenin bilgi yönetim sisteminden çekilerek sağlık turisti ve turistin sağlığı kapsamındaki tahakkuk ve tahsil oranları belirlendi.
2. İlgili verilerden elde edilen bilgiler ışığında yarı yapılandırılmış soru formu ile hastanedeki tahakkuk ve tahsil ile ilgili yetkili olan birimlerin yöneticileri ile yüz yüze görüşmeler yapıldı. Görüşmelerde hastanenin sağlık turizmi ve turist sağlığı kapsamında verdiği hizmet bedellerinin tahsil edilmeyen kısımlarının neden tahsil edilmediği ve bu tahsilatların yapılabilmesi için gerekli olan çözüm önerilerinin neler olabileceğine dair bilgiler toplandı.

Araştırmadaki Veri Toplama Araçları aşağıdaki gibidir:

3. Demografik Bilgi Formu (Araştırmacılar tarafından derlenmiştir)
4. Yarı Yapılandırılmış Sağlık Turizmi Soru Formu (Araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır)

2.3. Çalışmanın Evren ve Örnekleme

HBYS'den çekilecek olan ikincil veriler için bir evren veya örneklem seçimine gidilmemiştir. 2021 Ocak ile 2021 Aralık ayı arasındaki sağlık turizmi ve turist sağlığı verilerinin tamamı kullanılmıştır. Nitel çalışma için ise evren, tez çalışmasının yapılacağı İstanbul ilinde bulunan A1 kategorisindeki kamu hastanesinin tahsil ve tahakkuk oranları ile ilişkisi ve bilgisi olan birim yöneticileridir. İdari ve Mali İşler Müdürlüğü'nden iki kişi, Muhasebe / Gelir Tahakkuk Birimi'nden iki kişi, Alacak Takip Birimi'nden altı kişi, Vezne Birimi'nden bir kişi, Uluslararası Hasta Birimi'nden bir kişi (Sağlık Turizmi Birimi) ve Başhekimlik'ten de bir kişi olmak üzere 13 kişi ile nitel görüşme yapılmıştır. Gerek maksimum çeşitlilik gerek ise de tahakkuk ve tahsilat ile ilgili bilgi ve ilişkilerinden dolayı birimlerin yönetici ve yardımcılarından çalışmaya katılmayı kabul edenler ile yüzyüze görüşme yapılmıştır.

2.4. Çalışma Verilerinin Analizleri

Çalışmanın analizleri SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 25 Paket Programı ile yürütülmüştür (IBM Corp., 2017). Katılımcıların tanımlayıcı bulguları için frekans ve yüzde değerleri verilmiştir. Tahakkuk ve tahsilat oranları minimum, maksimum, ortalama ve standart sapma değerleri ile rapor edilmiştir. Tahakkuk ve tahsilat oranları tek örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Nitel çalışma için toplanan veriler içerik analizi ile manuel kodlanarak analiz edilmiştir.

2.5. Çalışmanın Etik Durumu ve Gerekli İzinler

Çalışmanın yapıldığı kamu hastanesinden ve bağlı bulunduğu il sağlık müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Çalışmanın yürütülmesi için bir vakıf üniversitesinin Etik Kurulundan 03.05.2023 tarihli ve 2023/04 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

3. BULGULAR

3.1. Sağlık Turistleri ve Turistin Sağlığı Kapsamındaki Hastaların Demografik Bilgileri

Sağlık turistleri ve turist sağlığı kapsamındaki hastaların demografik bilgileri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Sağlık Turistleri ve Turistin Sağlığı Kapsamındaki Hastaların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Değişkenler		n	%
Cinsiyet	Kadın	14297	47.1
	Erkek	16033	52.9
Turist Türü	Sağlık turisti	10129	33.40
	Turistin sağlığı	20201	66.60
Ameliyat Durumu	Evet	27239	89.8
	Hayır	3091	10.2
Değişkenler		Ort.	SS
	Yaş	31.57	21.087

Tablo 1 incelendiğinde erkek hastaların kadın hastalardan daha çok olduğu; araştırmanın yapıldığı A1 kategorisindeki hastaneyi ziyaret eden hastaların çoğunlukla turist sağlığı kapsamında olduğu; sağlık hizmeti alanların neredeyse tamamının bir ameliyat geçirdiği ve gelen hastaların yaş ortalamasının yaklaşık olarak 32 olduğu görülmektedir.

Tablo 2.
Hastaların Geldiği Ülkeler

Gelinen Ülke	n	%
Afganistan	1346	4.4
Almanya	266	0.9
Amerika Birleşik Devletleri	379	1.3
Arnavutluk	112	0.4
Azerbaycan	1266	4.2
Birleşik Krallık	204	0.7
Bulgaristan	157	0.5
Cezayir	321	1.1
Cibuti	1010	3.3
Çin Halk Cumhuriyeti	357	1.2
Etiyopya	103	0.3
Fas	347	1.1
Filistin	1600	5.3
Fransa	102	0.3
Gürcistan	205	0.7
Irak	1801	5.9
İran	1035	3.4
İsveç	144	0.5
Kanada	248	0.8
Kazakistan	348	1.1
Kenya	114	0.4
Kırgızistan	346	1.1
Kuveyt	108	0.4
Libya	865	2.9
Lübnan	410	1.4
Mısır	1725	5.7
Moldova	188	0.6
Nijerya	277	0.9
Özbekistan	1967	6.5
Pakistan	477	1.6
Rusya	983	3.2
Şili	131	0.4
Somali	1568	5.2
Sudan	529	1.7
Suriye	1555	5.1
Suudi Arabistan	102	0.3
Tacikistan	196	0.6
Tunus	132	0.4
Türki Cumhuriyetleri	775	2.6
Türkmenistan	2527	8.3
Ukrayna	214	0.7
Umman	42	0.1
Ürdün	1136	3.7
Yemen	760	2.5
Diğer	1852	6.3
Toplam	30330	100.0

Not: Sadece 100 hasta ve üstü olan ülkeler isim olarak verilmiştir. 100 hasta altı olan ülkeler diğer kısma dahil edilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde sağlık turistlerinin en çok geldiği ülkeler Özbekistan, Filistin, Suriye vb. sosyo-ekonomik durumu düşük ve Türkiye’de daha çok göçmen olarak bulunan ülkelerdir. Sağlık turistlerinin en az gelinen ülkeler ise Umman, Şili ve Fransa gibi sosyoekonomik durumun iyi olduğu ülkelerdir. Her ne kadar ülkeler arasında sayı açısından fark olsa da hemen hemen her ülkeden insanların sağlık turizmi için Türkiye’deki örneklem hastanesini seçtiği görülmektedir.

Tablo 3.*Sağlık Turizmi Kapsamında Hizmet Alınan Branşlar*

Branş	n	%
Acil Tıp	12400	40.9
Aile Hekimliği	256	.8
Anesteziyoloji ve Reanimasyon	513	1.7
Beyin ve Sinir Cerrahisi	420	1.4
Çocuk Acil	3010	9.9
Çocuk Cerrahisi	361	1.2
Çocuk Gastroenteroloji	100	.3
Çocuk Hematolojisi ve Onkolojisi	349	1.2
Çocuk Kardiyolojisi	207	.7
Çocuk Metabolizma Hastalıkları	127	.4
Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları	801	2.6
Deri ve Zührevi Hastalıkları	189	.6
Diğer Branşlar	436	1.4
El Cerrahisi (Ortopedi ve Travmatoloji)	186	.6
Endokrinoloji ve Metabolizma Hastalıkları	110	.4
Enfeksiyon Hastalıkları	591	2.0
Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon	331	1.1
Gastroenteroloji	166	.5
Genel Cerrahi	717	2.4
Girişimsel Radyoloji	128	.4
Göğüs Cerrahisi.	212	.7
Göğüs Hastalıkları	382	1.3
Göz Hastalıkları	772	2.5
Hematoloji	210	.7
İç Hastalıkları	875	2.9
Kadın Hastalıkları ve Doğum	697	2.3
Kalp ve Damar Cerrahisi	281	.9
Kardiyoloji	728	2.4
Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları	380	1.3
Nefroloji	171	.6
Nöroloji	388	1.3
Ortopedi ve Travmatoloji	1053	3.5
Perinatoloji	122	.4
Plastik, Rekonstrüktif ve Estetik Cerrahi	133	.4
Radyasyon Onkolojisi	140	.5
Romatoloji	180	.6
Ruh Sağlığı ve Hastalıkları	179	.6
Tıbbi Onkoloji	553	1.8
Üroloji	370	1.2
Yoğun Bakım	129	.4
Diğer	983	3.2
Toplam	30330	100.0

Not: Sadece 100 hasta ve üstü olanlar verilmiştir. 100 hasta altı sayılar diğer kısmına dahil edilmiştir.

Sağlık turizmi kapsamında hizmet alınan branşlar değerlendirildiğinde, nicel çalışma için verilerin seçildiği aralıkta çok farklı branşlar için hastanenin tercih edildiği görülmektedir. Yetişkin acil, çocuk acil, ortopedi ve travmatoloji birimlerinde yığılımın olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili örneklem hastanesinin sağlık turisti yerine daha çok turist sağlığı kapsamında hizmetler verdiğini göstermektedir. Zira verilere göre turist sağlığı sağlık turistinden çok daha fazla bir talep gördüğü tespit edilmiştir (Tablo 3).

Tablo 4.*Sağlık Turistlerinin Tahakkuk ve Tahsilat Oranlarına İlişkin Bilgiler*

Değişkenler	n	Ort.	SS
Sağlık Turizmi Toplam Hasta	2133	8.58	198.358
Turistin Sağlığı Toplam Hasta	2133	15.81	366.408
Sağlık Turizmi Toplam Ameliyat Sayısı	2133	.26	6.159
Turistin Sağlığı Toplam Ameliyat Sayısı	2133	1.13	26.154

Sağlık Turizmi Tahakkuk Edilen	2132	9446.012	218925.469
Turistin Sağlığı Tahakkuk Edilen	2133	19585.140	92233.721
Sağlık Turizmi Tahsil Edilen	2130	8190.777	189915.992
Turistin Sağlığı Tahsil Edilen	2133	6650.869	92233.721

Sağlık turistlerinin tahakkuk ve tahsilat oranlarına ilişkin bilgilere bakıldığında gerek sağlık turistlerinin gerek ise de turistin sağlığı kapsamında alınan sağlık hizmetlerinin tahakkuk oranlarının tahsilat oranlarından çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki sağlık turizmi kapsamındaki hizmet bedellerinin tahakkuk edilen kısmı sağlık turizmi kapsamındaki hizmet bedelinin tahsil edilen ortalamasından çok daha yüksektir. Aynı şekilde turistin sağlığı kapsamındaki tahakkuk ve tahsilat oranları da birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak turistin sağlığı kapsamındaki tahakkuk ve tahsilat oranları arasındaki fark çok daha fazladır.

Tablo 5.

Sağlık Turizmi Tahakkuk Oranının Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Test edilen Değer = 65021.021							
Değişken	t	sd	Anlamlılık		Ortalama Fark	95% Farkın Güven Aralığı	
			Tek Yönlü	İki Yönlü		En Düşük	En Yüksek
Sağlık Turizmi Tahakkuk Geliri	-11.721	2131	<.001	<.001	-55575.009	-64873.180	-46276.838
Tanımlayıcı Bilgiler	N	Ort.		SS			
Sağlık Turizmi Tahakkuk Geliri	2132	9446.012		218925.469			

A1 kategorisindeki hastanenin sağlık turizmi tahakkuk oranının Türkiye sağlık turizmi ortalama harcaması ile karşılaştırılması için yürütülen tek örneklem t testi sonuçlarına göre bu oranın Türkiye ortalamasının çok altında olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$).

Tablo 6.

Sağlık Turizmi Tahsilat Oranının Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Test edilen Değer = 65021.021							
Değişken	t	sd	Anlamlılık		Ortalama Fark	95% Farkın Güven Aralığı	
			Tek Yönlü	İki Yönlü		En Düşük	En Yüksek
Sağlık Turizmi Tahsilat Geliri	-13.810	2129	<.001	<.001	-56830.24452	-13.810	2129
Tanımlayıcı Bilgiler	N	Ort.		SS			
Sağlık Turizmi Tahsilat Geliri	2130	8190.777		189915.992			

A1 kategorisindeki hastanenin sağlık turizmi tahsilat oranının Türkiye sağlık turizmi ortalama harcaması ile karşılaştırılması için yürütülen tek örneklem t testi sonuçlarına göre çalışmanın yapıldığı A1 kategorisindeki hastanenin ortalamasının Türkiye ortalamasının çok altında olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$).

Tablo 7.

Turistin Sağlığı Tahakkuk Oranının Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Test edilen Değer = 65021.021							
Değişken	t	sd	Anlamlılık		Ortalama Fark	95% Farkın Güven Aralığı	
			Tek Yönlü	İki Yönlü		En Düşük	En Yüksek
Sağlık Turizmi Tahsilat Geliri	-4.624	2132	<.001	<.001	-45435.882	-64704.144	26167.619
Tanımlayıcı Bilgiler	N	Ort.		SS			
Sağlık Turizmi Tahsilat Geliri	2133	19585.140		92233.721			

A1 kategorisindeki hastanenin turistin sağlığı tahakkuk oranının Türkiye sağlık turizmi ortalama harcaması ile karşılaştırılması için yürütülen tek örneklem t testi sonuçlarına göre çalışmanın yapıldığı A1 kategorisindeki hastanenin ortalamasının Türkiye ortalamasının çok altında olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$).

Tablo 8.

Turistin Sağlığı Tahsilat Oranının Türkiye Ortalaması ile Karşılaştırılması

Değişken	t	sd	Anamlılık		Ortalama Fark	95% Farkın Güven Aralığı	
			Tek Yönlü p	İki Yönlü p		En Düşük	En Yüksek
Sağlık Turizmi Tahsilat Geliri	-17.508	2132	<.001	<.001	-58370.152	-64908.1588	-51832.145
Tanımlayıcı Bilgiler	N		Ort.			SS	
Sağlık Turizmi Tahsilat Geliri	2133		6650.869			92233.721	

A1 kategorisindeki hastanenin turistin sağlığı tahsilat oranının Türkiye sağlık turizmi ortalama harcaması ile karşılaştırılması için yürütülen tek örneklem t testi sonuçlarına göre çalışmanın yapıldığı A1 kategorisindeki hastanenin ortalamasının Türkiye ortalamasının çok altında olduğu tespit edilmiştir ($p<0.001$).

3.2. Nitel Çalışmanın Yapıldığı Katılımcılara İlişkin Bulgular

3.2.1. Nitel Çalışmanın Yapıldığı Katılımcılara İlişkin Demografik Bilgiler

Hastanenin ilgili birimlerinde çalışanlar ile yapılan yüz yüze görüşmeye ait demografik bilgiler Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9.

Katılımcıların Demografik Bilgilerine İlişkin Bulgular

Değişkenler	n	%	
Cinsiyet	Kadın	4	30.8
	Erkek	9	69.2
Medeni Durum	Bekar	7	53.8
	Evli	6	46.2
Değişkenler	Ort.	SS	
	Yaş	32,77	9.444

Tablo 9 incelendiğinde erkek katılımcıların kadın katılımcılardan çok olduğu; medeni durum düşünüldüğünde ise katılımcıların bekar evli oranının neredeyse aynı olduğu ve yaş ortalamasının ise yaklaşık olarak 33 olduğu görülmektedir.

Tablo 10.

Katılımcıların Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı ile İlgili Bilgileri

Değişkenler	n	%
Medikal Turizm Deneyimi		
Evet	4	30.8
Hayır	9	69.2
Medikal Turizm Eğitimi		
Hayır	8	61.5
Evet, örgün	2	15.4
Evet, yaygın	3	23.1
Çalışılan Birim		
Alacak Takip Birimi	6	46.2
Başhekimlik	1	7.7
İdari Birimler	2	15.4
Muhasebe / Tahakkuk	2	15.4
Fatura Birimi	1	7.7
Vezne	1	7.7
Eğitim Durumu		
Lise	0	0.0

Ön Lisans	7	53.8
Lisans	3	23.1
Yüksek Lisans	3	23.1
Kamu Medikal Turizm Hizmeti Vermeli Mi?		
Evet	12	92.3
Hayır	1	7.7
Sağlık Turizmi ile Turistin Sağlığı Farkını Bilme		
Evet	13	100.0
Hayır	0	0.0
En çok para kazandıran hizmet		
Sağlık Turizmi	1	7.7
Turistin Sağlığı	12	92.3
Sağlık Turizmi Tahsil Edilemeyen Ücretler		
Evet	1	7.7
Hayır	10	76.9
Bilgim yok	2	15.4
Turistin Sağlığı Kapsamında Tahsil Edilemeyen Ücretler		
Evet	13	100.0
Hayır	0	0.0
Bilgim yok		0.0
Gelinen Ülke Türü		
Gelişmiş Olan	2	16.7
Gelişmekte Olan	10	83.3
Değişkenler	Ort.	SS
Meslek Çalışma Yılı	8.25	10.393
Kurum Çalışma Yılı	2.25	1.104

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların çoğunun bir medikal turizm deneyimi olmadığı ve konu ile ilgili eğitim almadığı; çoğunluğunun alacak takip biriminde çalıştığı; çoğunluğunun eğitim düzeyinin ön lisans olduğu; sağlık turizmi ile turist sağlığı farkını bildikleri ve kamu sağlık kuruluşlarının sağlık turizmi hizmeti vermesi gerektiğini düşündükleri; sağlık turizminde tahsil edilemeyen ücretlerin turist sağlığından daha az olduğunu bildirdikleri ve gelen hastaların çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerden geldiği görülmüştür. Ayrıca meslekte çalışma yıllarının ortalama yaklaşık 8 olup kendi birimlerinde çalışma ortalamalarının ise 2 olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2. Katılımcıların Tahakkuk ve Tahsilat Oranlarına İlişkin Belirttiği Nedenler ve Çözüm Önerileri

Katılımcıların tahakkuk ve tahsilat oranlarına ilişkin belirttiği nedenler ve çözüm önerilerine ilişkin bulgular Tablo 11'de verilmiştir.

Tablo 11.

Sağlık Turizmi Kapsamında Tahakkuk Edip Tahsil Edilemeyen Ücretlerin Nedenleri

Nedenler	n	%
Boş	4	30.8
Çok sayıda göçmen olduğu için	1	7.7
Devlet hastanesi olduğundan, Hastanın imkanının olmaması	1	7.7
Fiziki şartların büyüklüğünden kontrol edilememesi, çok fazla göçmen/mülteci olması	1	7.7
Hastandan peşin ödeme alınmaması	1	7.7
Hizmet öncesi hastanın detaylı bilgilendirilmesi	1	7.7
Önden alındığı için tahsil edilemeyen ücret yok	1	7.7
Peşin ödeme ve nakit avans alınmaması yapılmaması	1	7.7
USHAŞ ile tahsil edilmektedir	1	7.7
Yasal mevzuatın olmaması	1	7.7
Toplam	13	100.0

Sağlık turizmi kapsamında tahakkuk edip tahsil edilemeyen ücretlerin nedenlerine yönelik görüş bildiren katılımcıların çoğunlukla peşin ödeme mekanizmasının olmadığını ve çok sayıda kaçak göçmen olduğunu ifade

etmişlerdir. Öyle ki yasal mevzuatın olmayışı veya eksik olması ile acil hizmetlerde verilen hizmetlerin tahsili için kimsenin peşine düşülememesinin, tahsil oranlarının düşürülmesine sebebiyet verdiği ifade edilmektedir.

Tablo 12.

Sağlık Turizmi Kapsamında Tahakkuk Edip Tahsil Edilemeyen Ücretlerin Nedenlerine İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	n	%
	6	46.2
Ön ödeme alınması	1	7.7
Bilgilendirme, ön ödeme ve ara ödemeler	1	7.7
Bilgilendirme, ön ödeme ve sıkı bir takip gereklidir	1	7.7
Önden ücret alınması ve yasal denetim olması	1	7.7
Peşin para alınması	2	15.4
Profesyonel bir şirket ile yapılması	1	7.7
Toplam	13	100.0

Sağlık turizmi kapsamında tahakkuk edip tahsil edilemeyen ücretlerin nedenlerine yönelik çözüm önerilerine bakıldığında; katılımcıların en çok peşin veya avans yöntemi ile önceden ücretlerin alınıp daha sonra hizmetler sonrası mahsup edilmesinin gerekli olduğunu bildirmişlerdir. Öte yandan profesyonel bir şirket ile işlerin yapılmasının gerekli olduğunu bildirmişlerdir.

Tablo 13.

Turistin Sağlığı Kapsamında Tahakkuk Edip Tahsil Edilemeyen Ücretlerin Nedenleri

Nedenler	n	%
	1	7.7
Acil girişinden hasta alımı ve kimlik tespitinin yapılmaması	1	7.7
Acil hizmet, uzun yatış süresi vb.	1	7.7
Acil sonrası ön görülemeyen hizmetler	1	7.7
Aşırı göçmen olması	1	7.7
Çok sayıda sığınmacı olması ve birçoğunun sosyal güvencesinin olmaması	1	7.7
Çok yabancı olması	1	7.7
Fiziki şartların büyüklüğünden kontrol edilememesi, çok fazla mülteci olması	1	7.7
Hastanın ödeme gücünün olmaması	1	7.7
Kaçak girişinin çok olması	1	7.7
Ölüm, Acil girişli hasta, uzun süreli yatış vb.	1	7.7
Ön bilgilendirme eksikliği	1	7.7
Ülkeye kaçak giriş yapan insan sayısının çok olması	1	7.7
Toplam	13	100.0

Turistin sağlığı kapsamında tahakkuk edip tahsil edilemeyen ücretlerin nedenlerine yönelik görüş bildiren katılımcılar çoğunlukla peşin ödeme mekanizmasının olmadığını ve çok sayıda kaçak göçmen olduğunu ifade etmişlerdir. Öyle ki yasal mevzuatın olmayışı veya eksik olması ile acil hizmetlerde verilen hizmetlerin tahsili için kimsenin peşine düşülememesinin, tahsil oranlarının düşürülmesine sebebiyet verdiği ifade edilmektedir. Bunların dışında bir de hastanenin fiziki şartlarının tahsil edilmeyi güçleştirdiği bildirilmiştir.

Tablo 14.

Turistin Sağlığı Kapsamında Tahakkuk Edip Tahsil Edilemeyen Ücretlerin Nedenlerine İlişkin Çözüm Önerileri

Çözüm Önerileri	n	%
	1	7.7
Acil tedavisi zorunlu olduğundan önlem alınmıyor	1	7.7
Avans alınıp taburculukta mahsuplaşma yapılarak	1	7.7
Bilgilendirme, ön ödeme ve sıkı bir takip gereklidir	1	7.7
Önden avans alımı ile	4	30.8
Özel sağlık sigortası olmayanların hizmet alımının engellenmesi	1	7.7
Pasaport kontrolünün konulması ile	1	7.7
Sağlık turizmi gibi ücretler önden alınmalıdır.	1	7.7
Ücretin önden tahsil edilmesi gereklidir	1	7.7
USHAŞ modeli ile	1	7.7
Toplam	13	100.0

Turistin sağlığı kapsamında tahakkuk edip tahsil edilemeyen ücretlerin nedenlerine ilişkin çözüm önerisi sunan katılımcıların bu çözüm önerilerine bakıldığında; yasal mevzuatın olmayışı veya eksik olması ile acil hizmetlerde verilen hizmetlerin tahsili için kimsenin peşine düşülememesinin tahsil oranlarının düşürülmesine sebebiyet verdiği ifade edilmektedir. Bunların dışında bir de hastanenin fiziki şartlarının tahsil edilmeyi güçleştirdiği bildirilmiştir. Ayrıca yabancı olanlardan özel sağlık sigortası olmayanlara hizmet verilmesinin yanlış olduğu ve bu hizmetlerin verilmemesi gerektiği ifade edilmektedir.

4.TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, sağlık turistlerinin dikkatini çekmek ve onların seçimini etkilemek için kaliteden pazarlama ve satış sonrası hizmetlere kadar birçok alanda yenilik ve kolaylık sağlayan bir ülkedir. Ancak devlet ve sağlık kuruluşları ile diğer sağlık turizmi paydaşlarının bu çabalarına rağmen, sağlık turistine sunulan hizmetlerin tahakkuk eden bedellerinin kısmen veya tamamen tahsil edilemediği ve turistlerin aldığı hizmet ücretini ödemediği ülkeden ayrıldığı veya kaçtığı görülmektedir. Bu durum sağlık kuruluşlarının çoğunda görülse de net olarak ortaya konulmuş bir durum değildir. Bu nedenle bu tarz durumların ortaya konularak olası sebeplerinin araştırılması ve bu sebeplerin çözüm yollarının bulunması, gerek ülke sağlık kuruluşlarının sağlık turizmini sürdürmesi gerekse de ülke ekonomisinin sürdürülebilirliği açısından son derece önem arz etmektedir. Bu öneminden ötürü mevcut çalışma, sağlık turizmi ve turistin sağlığı tahakkuk ve tahsilat oranlarını incelemeyi ve bunun nedenlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın yapıldığı hastanede hem sağlık turizmi hem de turistin sağlığı hizmetlerinin tahakkuk eden bir kısmı veya tamamının tahsil edilememesinin oransal olarak çok olmasının gelen her hastanın ameliyat geçirmesine bağlı olduğu düşünülmektedir. Zira ameliyat ücretlerinin ayaktan sağlık hizmetlerinden ve bazı yatarak tedavilerden daha pahalı olduğu bilinmektedir. Çalışmanın bulguları da bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

Çalışmanın yapıldığı hastaneyi ziyaret edenlerin çoğunlukla Özbekistan, Filistin, Suriye vb. sosyoekonomik durumu düşük olan ülkeler olmasının, hastanede tahakkuk eden ücretlerin tahsil edilememesine yol açtığı ifade edilebilir. Bu durum, her ne kadar sosyoekonomik durumu düşük yabancı insanların Türkiye’den sağlık hizmetini almasını sağlasa da beraberinde büyük bir sorunu da getirebilmektedir. Çünkü sağlık turizmi ve turistin sağlığı kapsamında verilen sağlık hizmetlerinin tahsil edilememesinin Türk vatandaşlarının cebinden çıkan harcamaları arttıracığı ve dolaylı olarak bütçeye zarar verebileceği düşünülmektedir. Öyle ki bu konuda yapılan bir çalışmanın bulguları da bu düşüncüyü destekler niteliktedir (Nola & Radović, 2021). Aynı şekilde Birleşik Krallık’ta yapılan bir sağlık turizmi raporuna göre; dünyanın farklı ülkelerinden İngiltere’ye gelerek sağlık turizmi veya turistin sağlığı kapsamında istediği hizmeti aldıktan sonra kaçıp giden sağlık turistlerinin Birleşik Krallık’a 219 milyon Euro borç bıraktıkları rapor edilmiştir (Lyons & Stanley, 2023).

Sağlık turizmi kapsamında hizmet alınan branşlar değerlendirildiğinde; çok farklı branşlardan örneklem hastanesinin tercih edildiği görülmektedir. Yetişkin acil, çocuk acil ve ortopedi ile travmatoloji birimlerinde hasta ziyaretinin çok olduğu görülmektedir. Bu durum, ilgili hastanesinin sağlık turisti yerine daha çok turistin sağlığı kapsamında hizmetler verdiğini göstermektedir. Turistin sağlığı kapsamında alınan sağlık hizmetlerinin sağlık turizminden çok daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, plansız olarak verilen sağlık hizmetlerinin sonradan tahsilinin zor olduğunu bunun için katılımcıların da belirttiği bazı peşin ödeme mekanizması veya depozito uygulamalarının hayata geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Sağlık turizmi kapsamında tahakkuk edip tahsil edilemeyen ücretlerin nedenlerine yönelik görüş bildiren katılımcılar çoğunlukla peşin ödeme mekanizmasının olmadığını ve çok sayıda kaçak göçmen olduğunu ifade etmişlerdir. Öyle ki yasal mevzuatın olmayışı veya eksik olması ile acil hizmetlerde verilen hizmetlerin tahsili için kimsenin peşine düşülememesinin tahsil oranlarının düşürülmesine sebebiyet verdiği rapor edilmiştir.

Sağlık turistlerinin tahakkuk ve tahsilat oranlarına ilişkin bilgilere bakıldığında gerek sağlık turistlerinin gerek ise de turistin sağlığı kapsamında alınan sağlık hizmetlerinin tahakkuk oranlarının tahsilat oranlarından çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Öyle ki sağlık turizmi kapsamındaki hizmet bedellerinin tahakkuk edilen kısmı sağlık turizmi kapsamındaki hizmet bedelinin tahsil edilen ortalamasından çok daha yüksektir. Aynı şekilde turistin sağlığı kapsamındaki tahakkuk ve tahsilat oranları da birbirinden farklılık göstermektedir. Ancak turistin sağlığı kapsamındaki tahakkuk ve tahsilat oranları arasındaki fark çok daha fazladır. Böyle bir bulgunun ortaya çıkması beklenen bir durumdur, çünkü sağlık turizmi planlı olarak yapılan bir hizmet iken turistin sağlığı kapsamında verilen hizmetler plansız olarak yapılmaktadır. Ancak buna rağmen sağlık turizmi tahakkuklarının da tahsil edilmemiş olması bulgusu burada büyük bir eksiklik veya aksaklığın olduğunu göstermektedir. Bu soruna çözüm olarak katılımcılar, peşin veya avans yöntemi ile önceden ücretlerin alınıp hizmet sonrası mahsuplaşma yapılmasını veya profesyonel bir şirket ile işlerin yürütülmesinin gerekliliğini dile getirmişlerdir. Önerilen bu iki çözüm yolunun da Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik’te yer alması bunun uygulamada çok kullanılmadığını veya konu ile ilgili yeterli düzeyde çalışan eğitiminin olmadığını göstermektedir (Sağlık Bakanlığı, 2017).

Ülkemizde sağlığa yapılan yatırımların karşılığını almak ve sosyoekonomik düzeyi yüksek olan gelişmiş ülkelerden hasta kabul edebilmek için aracı kuruluşların kamu hastanelerine önem vermesi gerektiği düşünülmektedir. Zira çoğu aracı kurum, özel sektöre dönük faaliyet gösterdiğinden sadece Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi (USHAS) gibi kurumlar kamu ile çalışmaktadır. Ancak kamunun sağlık kuruluşları sayısı düşünüldüğünde, USHAS'ın tek başına yetersiz kalabileceği düşünülmektedir.

Sağlık turizminde tahakkuk ve tahsil oranının dengelenmesi için önden avans alınması ve hastaların aracı kurumlar ile başvurması önerilmektedir. Turistin sağlığı kapsamında başvuran hastalardan da avans alınarak hizmet sonrası mahsuplaşma yapılmasının tahsil oranını arttıracakları düşünülmektedir. Nitekim literatür incelendiğinde Serdar (2022) tarafından yapılan bir çalışmada bu duruma işaret edilmiştir. Öyle ki ilgili çalışmada Serdar (2022), "6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanuna Göre Kullanılacak Yetkilere İlişkin Yönetmeliğe" dayanarak sosyal güvenlik prim tahsilatlarında Türkiye'de ikamet etmeyen kişilerin borçlarının tehlikede olduğu durumlarda önden teminat istenebileceği sonucuna varmıştır. Bu bulgu, önden teminat gibi uygulamaların sağlık turizmi ve turistin sağlığı tahsilatlarında da uygulanabileceği gerçeğini göstermektedir.

Sonuç olarak sağlık turizmi ve turistin sağlığı kapsamında verilen sağlık hizmetleri ücretlerinin kısmen veya tamamen tahsil edilmediği ortaya konulmuştur. Bu tahsilatların neden yapılamadığı veya bu yapılamayan tahsilatların nedenine ilişkin çözüm önerilerinin rapor edildiği bu çalışmanın özellikle de uygulamaya dönük güçlü kanıtlar sunduğu görülmektedir. Zira bu tahsilatların neden yapılamadığı ve yapılması için gerekli çözüm önerilerinin neler olduğu ortaya konulmuştur. Çalışma kapsamında elde edilen bulguların karar vericilere, hastane yöneticilerine ve konunun paydaşı olan her kesime kanıt sunacak olması çalışmanın önemini arttırmaktadır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında aşağıdaki öneriler yapılabilir.

Sağlık turizmi konusunda karar verici pozisyonunda olan, hastane yöneticisi ve diğer paydaşların kendi kurum ve kuruluşlarındaki tahakkuk ve tahsilat oranlarını gözden geçirmesi ve varsa bu konuda mevzuatta ve uygulamadaki eksikliklerin gidermesi için inisiyatif olarak çözüm yolu sunması önerilir.

Özellikle de kamu ve özel sağlık kuruluşlarının sağlık turizmi ve turistin sağlığı ile ilgili ödeme yöntemleri ile alt yapılarını kontrol ederek varsa gerekli tedbirleri alması önerilir.

Gelecekte bu konu ile ilgili farklı kamu ve özel hastanelerden verilerin toplanarak uzun dönemli zaman serileri veya panel veri analizlerinin yapılması önerilir.

Bu tür çalışmaların sadece Türkiye için değil, farklı ülke verileri ile karşılaştırma yapılarak daha geniş örneklemelerde konunun çalışılması önerilir.

Gelecekte konu ile ilgili yapılacak olan çalışmalarda özellikle göçmen sağlığı ve ülkeler arasındaki sosyal güvenlik kurumu anlaşmaları gereği gelen hastaların ayrıştırılarak turistin sağlığı kapsamında değerlendirmelerin yapılması ve buna ilişkin bulgular rapor edilmesi önerilir.

KAYNAKÇA

- Alp, G. (2021). Medikal turistler tarafından en çok tercih edilen medikal turizm destinasyonları ve karşılaştırmaları. *Journal of Travel and Tourism Research*, 19(2021), 47-79.
- Boz, S. S. (2013). Kamu özel iş birliği. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(2), 277-332.
- Çapar, H., & Aslan, Ö. (2020). Factors affecting destination choice in medical tourism. *International Journal of Travel Medicine and Global Health*, 8(2), 80-88. <https://doi.org/10.34172/ijtmgh.2020.13>.
- Doğan, B. B., & Aslan, A. (2019). Türkiye'de sağlık turizminin mevcut durumu ve ülke ekonomisine katkıları. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(18), 391-420.
- Health Türkiye (2023). About us. <https://www.healthturkiye.com/>.
- IBM Corp. Released (2017). *IBM SPSS Statistics for Windows, Version 25.0. Armonk*. IBM Corp.
- Lyons, I., & Stanley, I. (2023). Exclusive: Health tourists from 155 countries have run up £219million of unpaid NHS bills as Brits face huge waiting lists and must battle to see their own GP. <https://www.dailymail.co.uk/news/article-11737185/Health-tourists-155-countries-run-219million-unpaid-NHS-bills.html>.
- Nola, I. A., & Radović, Z. (2021). Impacts of medical tourism on healthcare access. In *Healthcare Access*. *IntechOpen*, 271-281.
- Persistence Market Research (2023). *Medical tourism market*. <https://www.persistencemarketresearch.com/market-research/medical-tourism-market.asp>.

- Pourkhaghan, Z., Faez, S., Purkhaghan, S., & Ghahrieh, S. (2013). Interaction of economic indicators and Medical tourism industry. *International Journal of Travel Medicine and Global Health*, 1, 133-139.
- ReportLinker (2021). Medical Tourism Market—Global Outlook & Forecast 2021-2026. <https://www.reportlinker.com/p06150815/Medical-Tou-rism-Market-Global-Outlook-Forecast.html>.
- Sağlık Bakanlığı (2017). Uluslararası Sağlık Turizmi ve Turistin Sağlığı Hakkında Yönetmelik (T.C. Resmî Gazete, 30123,13 Temmuz 2017). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/07/20170713-3.htm>.
- Sağlık Bakanlığı (2022). Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı Güncellenmiş Versiyon. <https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/35748/0/tc-saglik-bakanligi-2019-2023-stratejik-plani-guncellenmis-versiyonupdf.pdf>.
- Serdar, B. (2022). *Sosyal Güvenlik kurumunda prim tahsilat oranının aktüeryal denge üzerine etkileri ve bir uygulama* [Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Uluslararası Sağlık Hizmetleri Anonim Şirketi (USHAŞ) (2023). *Hakkımızda*. <https://www.ushas.com.tr/hakkimizda/>.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada ‘‘Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi’’ kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan ‘‘Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler’’ başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Çalışmanın yapılabilmesi için gerekli kurum izni ve etik kurul onayı alınmıştır.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 03.05.2023

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 2023/4

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %60, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %40'tır.

Yazar 1: Araştırmada gerçekleştirdiği görev ve sorumluluklar. Çalışma konsepti ve tasarımı, Veri toplama, Veri analizi ve yorumlanması, Makaleyi oluşturan.

Yazar 2: Araştırmada gerçekleştirdiği görev ve sorumluluklar. Çalışma konsepti ve tasarımı, Veri analizi ve yorumlanması, makalenin eleştirel revizyonu.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar atıőması bulunmamaktadır.

Article Type : Research Article
Date Received : 15.12.2023
Date Accepted : 13.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1405493>

INDIA FROM THE PERSPECTIVE OF BIRUNI AND V.S. NAIPAUL

Ahmet KAYINTU¹

ABSTRACT

This study is based on a comparison of two works on India, one by Biruni, who lived and wrote about India nearly a thousand years ago, and one by V.S. Naipaul, who lived in the twenty-first century. The first work, *Kitâb'ut-Tahkik ma li'l-Hind*, written by Biruni, was written in Arabic in the first quarter of the eleventh century to help Muslims living among Hindus in different regions such as Sindh, Punjab, Kabul and Ghazni. The work was edited by Edward Sachau in the early 1880s and translated into German (1883-1884) and English (1887-1888) under the title *Al-Beruni's India*; both the Arabic edition and the translations were published in the West in those years. An Arabic edition of the book, based on the copy in the Paris National Library, was published in Hyderabad in 1958 with the help of the Indian Ministry of Education. On September 30, 1932, Kıvameddin Burslan translated the work into Turkish, but due to various reasons, it was published only in 2015. Nobel Prize-winning author V.S. Naipaul, on the other hand, has written three travel books on India and in these works, which are based on his travels to the country in 1964, 1977 and 1990, he refers to India as a dark, wounded and rebellious civilization respectively. With the publication of his books, Naipaul, himself of Hindu descent, was severely criticized for his views on India, Indians and non-Western societies and cultures, which went far beyond criticism, and caused intense debates. The most obvious conclusion that emerges from the comparative analysis of the works of both authors is that Biruni, despite being a Muslim, is extremely tolerant and objective in his approach to India, Hindu culture, traditions, and belief system, while Naipaul's approach, on the contrary, is far from tolerance and extremely biased.

Keywords: Biruni, Naipaul, India, Indians, West

¹ Assoc. Prof. Dr., Bingöl University, Department of English Language and Literature, akayintu@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6539-0028>.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 15.12.2023
Kabul Tarihi : 13.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1405493>

BİRÜNİ VE V.S. NAIPAUL'UN PERSPEKTİFİNDEN HİNDİSTAN

Ahmet KAYINTU¹

ÖZ

Bu çalışma, Hindistan'a dair biri yaklaşık bin yıl önce yaşamış ve eserini yazmış olan Biruni ile yirmi birinci yüzyılda yaşamış olan V.S. Naipaul'un aynı ülkeye dair eserlerinin karşılaştırılmasına dayanır. Bunlardan Biruni tarafından yazılan *Kitâb 'üt-Tahkîk ma li'l-Hind* adlı ilk eser, XI. yüzyılın ilk çeyreğinde, Sind, Pencap, Kabil ve Gazne gibi farklı bölgelerde Hindularla iç içe yaşayan Müslümanlara yardımcı olmak amacıyla Arapça olarak kaleme alınmıştır. Eser Edward Sachau tarafından 1880'li yılların başında tahkik edilerek, *Al-Beruni's India* adıyla Almanca (1883-1884) ve İngilizceye (1887-1888) çevrilmiş; hem Arapça orijinali hem de çevirileri, daha o yıllarda Batı'da yayımlanmıştır. Kitabın Paris Milli Kütüphanesindeki nüshası esas alınarak hazırlanan bir Arapça baskısı ise, 1958 yılında Hindistan Maarif Bakanlığının yardımlarıyla Haydarabad'da yapılmıştır. 30 Eylül 1932 tarihinde Kıvameddin Burslan tarafından Türkçeye tercüme edilen eser, değişik sebeplerden dolayı ancak 2015 yılında yayımlanmıştır. Nobel ödüllü yazar V.S. Naipaul ise Hindistan'a dair üç gezi kitabı kaleme almış ve 1964, 1977 ve 1990 yıllarında söz konusu ülkeye gerçekleştirdiği seyahatlerini konu alan bu eserlerinde, Hindistan'dan sırasıyla karanlık, yaralı ve asi bir medeniyet olarak söz etmiştir. Kendisi de Hindu asıllı olan Naipaul, kitaplarının yayımlanmasıyla birlikte, Hindistan, Hintliler ve Batılı olmayan toplumlar ve kültürler konusundaki eleştirinin çok ötesine geçen görüşlerinden dolayı kıyasıya eleştirilmiş, yoğun tartışmalara neden olmuştur. Her iki yazarın eserlerinin karşılaştırmalı incelemesinden ortaya çıkan en bariz sonuç, Biruni'nin Müslüman olmasına karşın Hindistan'a, Hindu kültürüne, geleneklerine ve inanç sistemine yaklaşımında son derece hoşgörülü ve objektif olması, öte yandan Hint asıllı olan Naipaul'un yaklaşımının ise tam tersine, hoşgörüden uzak ve son derece taraflı olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Biruni, Naipaul, Hindistan, Hintliler, Batı

¹ Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı, akayintu@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6539-0028>.

1. INTRODUCTION

This essay aims to provide a comparative analysis of Biruni's and Naipaul's attitudes towards India, Indian civilization, highlighting the similarities, differences, and the nuanced perspectives the present regarding India and Indian culture and civilization.

1.1. Historical Perspective

Biruni lived during the 11th century and was a scholar, mathematician, and polymath from Central Asia. He traveled to India during the Islamic Golden Age and engaged in extensive studies of Indian culture, religion, and society. An Iranian scholar who lived from 973 to 1048 CE, Biruni visited India during the 11th century and made significant contributions to various fields, including the study of comparative religion and an extensive and profound exploration about India and its culture. His work titled "India" provides valuable insights into various aspects of Indian society, religion, philosophy, and sciences. In his renowned work, "*Kitab fi Tahqiq ma li-l-Hind*" (Book on the Verification of What Pertains to India), Biruni extensively compared Indian religions, particularly Hinduism and Buddhism, with Islam. While his work provides valuable insights into these religious traditions, it is crucial to analyze his writings through a critical lens to discern any potential value judgments that may have influenced his comparative analysis. Biruni also made significant contributions to various fields of knowledge, including mathematics, astronomy, geography, history, and anthropology. His attitude towards India as a country and its cities was largely shaped by his extensive studies and interactions during his time in the Indian subcontinent.

Kitāb al-Taḥqīq ma li'l-Hind consists of eighty chapters, most of which average four to five pages in length in the Arabic original. These chapters contain detailed information on the basic characteristics of Indian culture, the Hindu belief in God, Hindu beliefs in the visible and invisible realms, sacred texts, the source of religious and civil law, the nature of final salvation and the methods of attaining it, the doctrine of avatara, the caste system and the rules specific to different castes, sacred places and the etiquette of visiting them, sacrifices and penance ceremonies, religious festivals and fasting days, marriage and death practices. In addition, it is possible to find detailed information on almost every aspect of the culture in question, such as Indian literature, geography, astronomy, history and astrology. In short, it can be said that all topics except religious beliefs and thoughts are covered in order to facilitate the understanding of Indian religious and philosophical thought, which is quite different in nature from Islamic beliefs and practices, by Muslims. In his preface to the English translation, E. Sachau admired the well-thought-out geometrical plan of the work and said:

There is not a random sentence in the work, nor an unnecessary prolonged expression. The terms are chosen in accordance with the subject and used in their proper place. Considering its layout and clarity from beginning to end, there is no doubt that the work is the work of a mathematician. The author has tried to verify and understand the narratives of past eras from different sources instead of quoting them as they are, and rejected those which he found contrary to the laws of reason and nature (Sachau, 2011, p.xxv).

Biruni's attitude towards India and Indians in his work can be characterized as one of genuine curiosity, respect, and intellectual engagement. His work therefore, stands as a testament to his profound interest in the religious and cultural landscape of India. In his exploration, he exhibits a scholarly attitude that combines curiosity, respect, and a genuine desire to comprehend the complexities of Indian religion and culture. This response delves into Biruni's observations, analyses, and interactions with Indian religious and cultural practices, shedding light on his academic attitude.

1.2. Intellectual Curiosity

Biruni visited India primarily as a scholar and polymath. He was interested in studying various aspects of Indian culture, including its religion, language, science, and philosophy. Biruni approached the study of Indian religion and culture with a genuine thirst for knowledge. His observations were characterized by meticulousness, as he sought to understand the philosophical underpinnings, rituals, and social dynamics of Indian religious systems. This intellectual curiosity led him to engage in extensive discussions with Indian scholars and meticulous examination of Indian texts, enabling him to provide nuanced insights into Indian religious and cultural practices. Biruni's intellectual curiosity is evident in his comprehensive exploration of Indian religion and culture. He approached his study with meticulousness and a genuine desire to comprehend the intricacies of Indian religious practices. Biruni engaged in extensive dialogues with Indian scholars, such as Brahmins and Jains, to gain deeper insights into their religious systems. This curiosity reflects his commitment to scholarship and his dedication to acquiring knowledge about Indian religious and cultural traditions.

Biruni approached his study of India with a deep sense of intellectual curiosity and open-mindedness. He sought to understand and analyze Indian society, its customs, religious beliefs, and scientific achievements, characterized by a spirit of scientific inquiry and a desire to bridge the cultural divide between Persia and India.

Like a modern philologist, he strongly criticized the manuscript and its tradition. Sometimes he assumed that the text was corrupt and sought the cause of the corruption; he discussed and compared various readings and suggested corrections. He criticized differences between texts, different translations, and complained about the carelessness and ignorance of scribes. He was aware that poorly translated and carelessly copied Indian works soon degenerated to such an extent that an Indian writer would not recognize his work if presented in this form. All these complaints are entirely true, especially with regard to proper names (Biruni, 2004).

When assessing Biruni's work in comparison to that of his predecessors, it is apparent that his contributions represent a significant advancement. His description of Hindu philosophy was likely unparalleled, and his comprehensive system of chronology and astronomy surpassed all previous efforts. Additionally, his inclusion of correspondence from the Puranas and important chapters on literature, etiquette, festivals, actual geography, and historical chronology were likely novel to his readers. He cited Eazi and some Sufi philosophers, whose works he knew well, but gained little insight into India from their writings. By contrasting Hindus and Muslims, he arrived at a major observation that there were significant disparities between the two groups in every aspect.

In addition to being religious, he is also enlightened enough to say that people's ideas and beliefs are diverse and the prosperity of the world depends on the diversity and difference of these beliefs. Biruni's research on the humanities was founded on rigorous principles. Those seeking to contribute to this field must purify their hearts of corrupt beliefs, bad habits, and obsessions. Such spiritual afflictions affect the majority of people, assuming a darkening effect on their capability to perceive truth and reality by blinding their hearts and deafening their ears. Unbecoming of a man of knowledge are bad habits such as fanaticism, the belief in one's superiority over others, the pursuit of evil desires, and the whims of the ego, as well as the love of power and authority. For this reason, acquiring knowledge is not a path for everyone to embark upon. While difficult to attain, it is not impossible. In the pursuit of truth and reality, it is essential to rely on the closest, most authentic, and reliable information available. When undertaking research, it is important to consult established authorities within the relevant field or their works. This ensures that the information obtained is based on the expertise and knowledge of reputable scholars. By following this method, the revealed truths can be accurately determined.

He travelled extensively across India, visiting various cities and documenting their characteristics, geography, and customs. Biruni displayed a keen interest in understanding the urban landscape and the social dynamics of Indian cities. He described their layouts, architecture, governance systems, and economic activities through his keen observational skills. He meticulously observed the customs, rituals, languages, and social structures of the people he encountered during his travels in India. His firsthand observations provided him with valuable insights into various aspects of Indian life. His observations were based on careful study and empirical evidence, providing valuable insights into the urban life of medieval India. Biruni's work reflected a scientific mindset. He emphasized the importance of empirical evidence, logical reasoning, and systematic analysis based on mathematical calculations, astronomical observations, and comparative methodologies to study various phenomena, such as the measurement of the Earth and the determination of the latitude and longitude of different locations.

1.3. Respect for Indian Civilization

Biruni held a deep fascination and admiration for India's rich cultural heritage, intellectual traditions, and diverse society. He recognized India as a land of great learning and made extensive efforts to study and document its language, religion, customs, and sciences. Biruni's scholarly work was marked by a genuine curiosity and respect for Indian culture. Throughout his work, Biruni demonstrated a deep respect for Indian civilization. He recognized the richness and complexity of Indian religious traditions, acknowledging their historical significance and influence. Biruni's respectful approach allowed him to present Indian religion and culture objectively, avoiding judgment or ethnocentric biases. This scholarly attitude contributed to a comprehensive understanding of Indian society, highlighting its contributions to human civilization. Biruni displayed a respectful attitude toward Indian religion and culture throughout his work. He recognized the significance and complexity of Indian religious practices, avoiding ethnocentric biases or attempts to impose his own worldview. First of all, Biruni cared very much about the Hindus, and although he was aware of how contrary their beliefs were to his own religion, Islam, he cared about their beliefs as much as he cared about the beliefs of a Muslim. According to Biruni, Hindus were good mathematicians, astronomers, and excellent philosophers. However, he believes that he is superior to them.

Hindus and their world of thought were very interesting for Biruni. Therefore, he endeavored to study everything related to the Hindus with great devotion. He clearly points out the faults of the Hindus, but also gives due credit to their achievements. Speaking of the majestic temples on the banks of sacred rivers, Biruni asserts that if any place is ascribed sacredness, the Hindus have built pools (ponds) there and they enter those pools to bathe. Making

them has become an art for them. If Muslim people saw these ponds, they would be astonished. They would not even be able to describe them, let alone build them.

Biruni acknowledged the historical and philosophical depth of Indian traditions, respecting their unique contributions to human civilization. His respectful engagement fostered a genuine understanding and appreciation of Indian religion and culture. While Biruni acknowledged cultural differences and occasionally offered critical observations, his overall approach was marked by respect for Indian civilization. He recognized the richness and complexity of Indian society, and he sought to comprehend it through meticulous observations, discussions with scholars, and the study of Indian texts. Biruni sought to gain a comprehensive understanding of Indian religions within their cultural and historical contexts. He learned Sanskrit, studied religious texts, and engaged with Indian scholars to gain insights into the religious attitudes and practices of the Indian people. His writings reflect a genuine effort to grasp the nuances of Indian religious traditions. Biruni also showed interest in Indian philosophy. According to him, ancient Greek and Indian philosophers had similar ideas about the nature of reality and their ideas overlapped on many issues. Moreover, the unifying point of all philosophers was pure monotheism, and everyone worshipped the omnipotent God. However, this changed over time, resulting in the emergence of different religions, schools of philosophy and idol worship. According to Biruni, the reason for idol worship was the desire to remember the deceased and console those left behind. Idol worship developed on this basis and settled in societies as a mistake.

He does not hide anything that he thinks is wrong or impractical. However, he duly appreciates their intellectual achievements. Whenever he encounters a different situation, both in his scholarly and practical life, he never hesitates to put it before his readers with warm words of affirmation. Biruni makes comparisons from time to time: He compares the superiority of Islam over Brahmanism, the caste system with the electoral system of representation, the Islamic understanding of marriage and its corrupt form in India, the cleanliness and upbringing of Muslims with the unclean behavior of Hindus. Biruni is independent, clear and decisive in his thoughts on religion and philosophy. He hates half-truths, incomplete facts, veiled words and indecisive actions. He stands out everywhere as a defender of his faith with great courage. He maintains the same attitude in politics as in religion and philosophy.

While Biruni extensively studied Hindu religious beliefs, metaphysical views, cosmological doctrines, literary traditions, mythical heritages, and artistic inheritances, the exact categorization system he used is not mentioned. It is possible that he may have categorized them based on caste divisions, as he mentions the four major castes in Hindu society: brahmana (brahmins), kshatria (warriors and rulers), vaisya (farmers, merchants, artisans), and sudra (laborers). However, without further information from the texts, it is difficult to provide a more specific answer.

In the Middle Ages, when Biruni lived, Islamic civilisation had just completed its 'golden age'. This period was characterised intellectually by the emergence of a rich scientific literature and sociopolitically by frequent contact with other cultures. Depending on their intellectual and sociocultural origins, and perhaps also on the political climate in the regions of their time, Biruni's study of Hindu religious practices differs in some respects from that of his contemporaries and is similar in others due to especially his mastering of several fields of knowledge and intercultural studies. A handful of his academic writings were in Persian, but most were in Arabic. The following example is noteworthy in showing the importance Biruni attached to his own understanding of truth and scientific freedom as a scientist. Although he was part of Mahmud of Ghazni's mission to India, as a scientist he had his own view of Hindustan. For Mahmud, as Sachau (2011) notes: "Hindus were infidels who would be sent to hell as soon as they refused to be plundered", while for Biruni "Hindus were excellent philosophers, good mathematicians, and astronomers" (p. Vol. 1, xvii). It seems that his interest in studying their religious traditions could not be separated from his role as a geographer, astronomer, astrologer and historian who sought to understand the natural/physical geography, cultural and historical dimensions of Hind. Thus, the *Kitab al-Hind* provides a comprehensive description of Indian culture, including its scholars' scientific knowledge of cosmology and astronomy.

Biruni provides a more thorough justification of his methodological approach. In order for observers, and Muslim readers in particular, to comprehend Indian culture and its people's religious life, he offers five essential components: the main Indian language's (Sanskrit) features, the country's most influential religious writings, Indian religious attitudes, customs, religious types, and the attitudes of Hindus toward others. Regarding his intention as a Muslim to study the Hindu belief system, he justly remarks that He had written a book on the doctrines of the Hindus, refraining from making any baseless accusations against them. He also believed it was not contradictory to his Muslim obligations to cite their teachings in full whenever he deemed it helpful in explaining a topic. If the contents of these quotes happen to be pagan, and the followers of the truth, meaning the Muslims, object to them, one can only state that these are the beliefs of the Hindus and that they are best equipped to defend them. (Biruni, 2004, p.4)

Regarding Biruni's comparative method when studying Hind, he will place, before the reader the theories of the Hindus exactly as they are, and where there are similar theories among the Greeks, or in the teaching of the Christian sects, or the Sufis, as for example in the matter of transmigration of souls, or pantheistic doctrines of the unity of God with his creatures, he will accurately report their theories also for comparison. "We Muslims," Biruni (2004) states, "stand entirely on the other side of the question, considering all men as equal, except in piety (taqwa)" (Sachau, tr., 1911, 1:100).

Towards the end of his career, Biruni authored over 180 books covering twenty diverse subject areas, spanning astronomy, mathematics, geography, chronology, mechanics, medicine, mineralogy, history, literature, religion and philosophy. His research on India is widely regarded as one of the most precise and definitive accounts of Hindu culture during that era. Even today, Biruni's writings on India provide significant insight into ancient Hindu culture and the scientific and artistic achievements of the Indus civilization. His works remain a vital resource for scholars studying India's rich cultural history. Biruni spent 13 years touring India during the early 11th century AD, during which he translated 27 Sanskrit classical works into Arabic, having studied Sanskrit himself. Biruni's texts provide valuable information on Indian conditions during the period between Hieun Tsang's visit to India in the 7th century and the writings of Ain-e-Akbari in 1590 AD. He includes an account of Hindu numerals. (Sam & Sharma, 2012).

He tries to understand these differences both through the history of India and the national and individual characteristics of Hindus (Biruni, 2004, i. 17). One of his interesting observations is that everything in India is the opposite of what it is in Islam: "If one of their customs resembles ours, it means the opposite" (Biruni, 2004, i. 179). For many of his readers, India seems to be a land of wonders and oddities. Therefore, in order to show that there are other nations that adopt similar concepts, he compares the Hindu faith with Greek philosophy, especially Plato, and tries to explain Hindu concepts with those of the Greeks in order to bring them closer to his readers' understanding.

Biruni emphasizes at the beginning of his book that the basic principle is to avoid lying and to adopt a motto of truth. There are various reasons and types of lying: Love or hatred for a person or society, ignorance, and nationalistic concerns such as imitation. Biruni states that the truth must be defended at all costs. The starting point is primarily religious sects. It equally includes the teachings of other religions, provided they are in accordance with the provisions of Islam. It recalls a similar commandment of the Bible. Like justice and courage, truthfulness is a virtue that springs from beauty itself, and speaking the truth in defiance of death is the greatest courage.

Biruni methodologically uses written sources instead of relying only on hearsay. This provides both an objective evaluation and a scientific basis for his writings. In the second chapter, where he discusses the belief in God among the Indians, he gives more detailed examples of their belief in God with His names and attributes by explaining their understanding of God in a book called Patanjali, a book based on a question-and-answer dialog between a student and his teacher. In addition, at the beginning of the topic, he identifies the attitude of the intellectual who prefers the research-based method to his own method and the attitude of those who are content with what they only hear and do not want to investigate the details.

1.4. Analytical and Comparative Approach

Biruni was extremely meticulous and successful in his research. He based his reports either on written sources or witnesses. As a historian, Biruni examined historical events objectively and drew attention to causality and similarity. He checked the chronology of events according to chronological principles and determined whether the news could be true or not. His chronological tables and the information he provided are very important.

Biruni adopted an objective and scholarly approach to his study of India. He immersed himself in the local culture, learned Sanskrit, and engaged with Indian scholars to gain a deeper understanding of the country. Biruni adopted a scholarly and scientific approach to his study of India. He conducted meticulous research, learned Sanskrit, and engaged with Indian scholars to gather information about various aspects of Indian civilization, including religion, philosophy, mathematics, and astronomy. Biruni's analysis of Indian religion and culture was characterized by an objective and analytical perspective. He sought to decipher the underlying principles, symbolism, and rituals of Indian religious systems, striving to unveil their philosophical foundations. This approach allowed him to identify similarities and differences between Indian religions and those known in the Islamic world. By providing a comparative analysis, Biruni offered a valuable scholarly perspective on the intricacies of Indian religious practices. Biruni's approach included comparative analysis between Indian religious systems and those known in the Islamic world. He sought to identify similarities and differences, highlighting shared philosophical concepts and religious practices. His comparative methodology aimed to bridge the gap between civilizations and facilitate cross-cultural dialogue. By undertaking such analysis, Biruni contributed to a deeper understanding of Indian religion and its relationship with other religious traditions.

1.5. Objectivity/Subjectivity

Biruni aimed to be an objective scholar, striving to present an accurate and comprehensive account of India. Biruni employed an ethnographic approach in his studies of India. He sought to understand the beliefs, practices, and customs of the people he encountered, taking care to avoid imposing his own cultural biases. This approach allowed him to present a nuanced and objective account of Indian society. His work demonstrated a genuine interest in comprehending the complexities of Indian religions.

Tahkik is not a polemical book. Therefore, the teachings and practices of the Hindus, which are considered to be false, are not deliberately opposed, and no counter-arguments are put forward. The book is nothing more than a plain historical record of events. It presents the beliefs of the Hindus as they are and, where necessary, points out the similarities between them and Islamic and Greek thought. It is a work written ten centuries ago, but still in many respects exemplary for today's researchers of culture and religion.

The first chapter deals with Indian culture in general and points out that there are certain criteria for understanding between people and societies. These are close contact, communication and interaction. In the absence or interruption of this communication and interaction, it is inevitable that individuals and societies will become alienated from each other. Stating that there is no close relationship between our culture and Indian culture, Biruni lists the reasons for this and underlines the specific difficulty and foreignness of the Indian language / Sanskrit. Differences in vocabulary and sentences, oral and written expression, pronunciation, and the differences between the language spoken among the people and high Sanskrit are among the reasons for this difficulty.

The second reason for the difference is religious differences and beliefs, and the fact that Indians consider people other than themselves to be *mlechchha*, that is, filth and excrement, and do not find it appropriate to sit with them or marry them. In short, they do not accept other people.

The third reason for the difference is that their customs and traditions are different from ours. They attribute our clothes to the devil. Biruni states that there are such prejudices in every nation, but he argues that Indians are ahead of other nations in this regard.

According to Biruni, who drew attention to Shamanism (Buddhism) as another difference, the conquest of India by the Turks led to hatred, hatred and enmity against Muslims. In addition to this, there are other differences. Indians think that there is no science and science, no homeland in other places other than themselves. They envy knowledge from others. They can overcome this prejudice only if they go to other countries. As far as we read in the book, Biruni, with his knowledge, effort and behavior, makes himself accepted and respected by them in a short time.

Biruni, who also includes the problems he encountered while continuing his research in India, records the following:

Despite his love and zeal, he encountered great difficulties in doing his research. Although he is willing to go through all kinds of trouble to collect Sanskrit sources in the remotest places, to copy what I have not been able to obtain, to read and learn from those who know them, he often finds no one. How many researchers have the opportunities I have had to study this subject? He admits that only by the grace of Allah has this been granted to very few. But he himself was not fortunate enough in this regard and did not have the freedom of action in what he did. He also did not have the opportunity to work as much as he would have liked. Nevertheless, he thanks Allah for giving me the strength to achieve the goal. According to Sachau, whatever the Muslim interest in Indian literature and India, such literature never took deep root; after Biruni's death in 1048, there was no more original work in this field and even Al Bruni was left quite alone. He lists the difficulties that hindered his work on India, saying: "Although I love the subject, I find it rather lonely in my own time" (Schau, 2011, I. 24). And we certainly do not know any Hindologists like him before or after him. His works, on the other hand, were not attempted even after a thousand years. Instead of blindly accepting the traditions of ancient times, he tries to understand and criticize them; he rejects everything that is contrary to the laws of nature and reason (Biruni, 2004, i. 400).

Biruni often compares the Indians with the Greeks. These two peoples, who are not very different from each other in their false ideas, are similar in this respect in the matter of truth: Although both have people who search for the truth, Greek philosophers are more advanced in this regard. Again, while the Greeks record knowledge in writing, the Indians rely on oral traditions. In addition, the Greeks had philosophers who did not believe in superstition and made scientific discoveries. One of them, Socrates, was executed by the decision of eleven out of twelve judges because he did not accept the stars as God.

In India, among the ignorant people, all these ideas are mixed with prejudices, traditions and superstitions, and their religion is closed to all kinds of objections. Moreover, imitation is rampant among them. They are yet incapable of using scientific methods. Biruni, as he regards himself a mere transmitter, he would not criticize them

unless he had to. As can be seen, the author's first and foremost aim is to reveal the truth, and for this purpose, to act objectively towards India in all its aspects.

Sachau (2011) praised Biruni's honesty, his striving for truth, and his determination to continue his research despite his advanced age:

He is a stern judge both of himself and of others. He is completely sincere himself, and sincerity is what he demands from others. When he cannot fully penetrate a subject, he either asks the reader's forgiveness for his ignorance or promises the reader that he will continue his work, even though he is a man of fifty-eight, and he considers it a moral responsibility to announce the result of his research to the public, and in a timely manner. He always draws the boundaries of his knowledge sharply and, guided by the principle that 'the best should not be the enemy of the better', he passes on what little he knows, even if it is only a spark of the Hindu system of measurement. He feared not to live long enough to finish the work in question (pp. 6-9)

The author hates the way Indians use long sentences, unnecessarily prolonging a topic instead of explaining it in a few words, which he thinks condemns those who want to learn the Indian language to failure and disappointment.

It does not contain a sense of fanaticism typical of missionaries seeking to convert Hindus. He only tries to define Hinduism without identifying himself with it. He takes care to inform the reader that the Hindus are responsible for the sordid details, not him.

For those who live in a peaceful relationship with them and want to get an idea of their ways and world of thought, this book provides a suitable introduction to Hindus. His aim, as the author reiterates at the end of the book, is to provide the necessary information and education to those who wish to learn about the religion, science, literature and civilization of the Hindus (Biruni, 2004, ii. 246).

1.6. Contributions to Knowledge

Biruni's academic engagement with Indian religion and culture resulted in significant contributions to the broader scholarly discourse. His study of Indian mathematics, astronomy, medicine, and linguistics helped bridge the gap between Persia and India, facilitating the exchange of knowledge between the two civilizations. By introducing concepts such as the decimal system and zero to the Islamic world, Biruni enriched the academic landscape and facilitated cross-cultural dialogue. Biruni's scholarly contributions regarding Indian religion and culture were significant. His work on Indian mathematics, astronomy, medicine, and linguistics expanded the intellectual horizons of the Islamic world. For example, his study of Indian mathematics introduced the decimal system and zero, revolutionizing mathematical thinking in the Islamic civilization. These contributions demonstrate Biruni's dedication to fostering knowledge exchange between Persia and India, thereby enriching the academic landscape. Biruni admired the intellectual and scientific achievements of India. He made significant contributions to the fields of mathematics, astronomy, and astrology. He studied Indian mathematics, particularly the decimal system and the concept of zero, which he introduced to the Islamic world. Biruni's admiration for Indian knowledge systems is evident in his work, where he discusses various Indian sciences, such as astronomy, mathematics, medicine, and linguistics, with great interest.

Biruni's works, including his notable book "Kitab al-Hind" (The Book of India), made significant contributions to the understanding of Indian culture and civilization. His writings continue to be studied and referenced by scholars today. Biruni's appreciation for India's cultural richness, and a commitment to understanding and documenting its diverse aspects is of great significance. His works continue to be valuable sources for studying the history and culture of medieval India as well.

2. NAIPAUL AND INDIA

In the 1880s, Naipaul's Brahmin grandparents migrated from the impoverished Ganges plain to Trinidad as indentured laborers in the sugar plantations. Naipaul was born on the island in 1932 and was the son of a journalist who freed himself from dependence on agriculture and land, rising to the lower middle class and later becoming an inspiration for the hero of *A House for Mr. Biswas* (1961). Raised in a biracial and culturally diverse background, at 18 years old, Naipaul was awarded a government scholarship that enabled him to study at Oxford University College. While there, he assimilated into English culture, although not entirely. He pursued a career in writing and travel, authoring eleven novels and various other works, including travel writings and critiques, from 1957 to his passing in 2018.

In his first two books on India, Naipaul, like most writers, set out to describe, observe, and interpret India from his personal life. In *India: A Million Rebels* and *A Turn in the South* (1989), after his intensely subjective books, he gave more space to interviews with people he had met and presented them in their own language.

Growing up in Trinidad, Naipaul gained insight into his ancestral homeland through his extended family and physical mementos. However, he considered India to be an "area of darkness." In a letter addressed to his sister Kamla, who was studying at university in India, Naipaul hinted at the criticism he would later level at India: "I intend to write a book about those dreadful people [Indians] and their miserable country, exposing their abhorrent characteristics." (Ronojoy, 2018, p. 2).

Naipaul's disdain and apprehension towards India's tangible environment, which he perceives as the "real country" as opposed to an illusory "area of imagination," is a recurring motif in *An Area of Darkness*. In this sense, he isn't unlike other Western observers of India, aside from his superior literary elegance. His pursuit to re-establish a connection with his Indian heritage proved a complete failure. As stated by the speaker, they found nothing in the vivid imagery of India that connected to their personal experience of living in a small town in Trinidad. (Ronojoy, 2018, p. 4). As Menezes puts it, after requesting confirmation on his impressions of India being a struggling nation, filled with mediocre grandiosity and no prospects for the future, he stated, "Presently, Asia is only displaying a basic representation of an extinct culture; Europe is forced into a primitive state due to material conditions; America is a failure. Observing Indian music, it is being amusingly affected by Western music. Indian painting and sculpture are no longer present." That is the image I want you to consider – a country in decline, yet still moving forward on the momentum of its former glory... That is the image I want you to consider – a country in decline, yet still moving forward on the momentum of its former glory... I am intending to write a book about this nation and its people, highlighting their negative attributes. I will thoroughly explore every aspect. That is the image I want you to consider – a country in decline, yet still moving forward on the momentum of its former glory... (2018, para. 4)

In response, during his acceptance speech in Stockholm, Naipaul also rooted his world view firmly in his background, saying "in Trinidad, bright boy though I was, I was surrounded by areas of darkness. School elucidated nothing for me. We looked inwards; we lived out our days; the world outside existed in a kind of darkness; we inquired about nothing". [...] (Naipaul, 2001, para. 29, 30). When he began his career as an author, the topics that had once been shrouded in darkness during his childhood became his focus. These topics included the land, aborigines, the New World, the colony, history, India, the Muslim world, to which he also felt a connection, Africa, and ultimately England, where he pursued his writing. This was what he meant when he asserted that his books were interconnected and that he was the aggregate of his literary works. That is what he intended to convey when he mentioned that his upbringing, the origin and impetus behind his work, was both incredibly straightforward and incredibly intricate.

Zoom into the details of the writer's relationship with India, and a more apt word would be "conflicted" (Menezes, 2018, para. 12) Naipaul held a critical view of his own society, India, which he conveyed through a method of composing short essays in portrait form. His essays aimed to analyze what he observed and illustrate his personal reaction. Naipaul traced his ancestral roots at the age of thirty, and in 1962, he spent a year attempting to establish a concrete sense of identity and dispel the obscurity that obstructed his ancestral past. This endeavour, expertly documented in *An Area of Darkness* (1964), was unsuccessful and left the author in a state of panic, shame, and disgust. Although he faced his emotions, organised his recollections, and established his storytelling style, India prevented him from fully experiencing his reality, with him constantly fretting about being caught and lost among the Indian populace. In 1975, he revisited India and published *India: A Wounded Civilization*, which provoked outcry from the Indian media.

A prominent Trinidadian-born British writer the Trinidadian-British author and Nobel laureate, Naipaul is known for his extensive exploration of the complexities of global societies. Throughout his literary career, Naipaul has examined and critiqued both European civilization and the Third World, offering thought-provoking insights into their respective strengths, flaws, and interactions. V.S. Naipaul, wrote several books that explored India and its people. His attitude towards India and Indians in his works is often considered complex and multifaceted. Naipaul's works often depicted a critical portrayal of postcolonial India. He examined the challenges faced by the country in the aftermath of colonial rule, including issues of corruption, religious tensions, and political instability. His writings sometimes highlighted the disillusionment and cultural disorientation experienced by the Indian society during this period. Naipaul's works often delved into the social realities of India, shedding light on various aspects of Indian life. He explored themes such as poverty, social hierarchies, caste divisions, and the struggles faced by marginalized communities. His writings often presented a stark and sometimes bleak portrayal of these realities. Naipaul's works have been commended for their exploration of power dynamics and the impact of colonialism on individual and collective identity. Supporters argue that his writings shed light on the complexities of postcolonial societies and offer critical perspectives on the legacy of colonial rule (Gupta, 1995).

Naipaul goes further in *Reading and Writing* to categorise the travel books that he knew at that early period of self-struggle as being written by 'metropolitan people' unlike himself, such as 'Huxley, Lawrence, Waugh':

Leavis states the differences between them as, they wrote during the time of empire; regardless of their character at home, they inevitably became semi-imperial during their travels, using chance encounters to shape their metropolitan personalities against a foreign backdrop. His travels, however, were different. As a colonial travelling through New World plantation colonies resembling the one in which he grew up, he did not adopt this semi-imperial attitude. Visiting other semiderelict communities in despoiled land within the romantic setting of the New World allows one to see, from a distance, what one's own community may have resembled. This experience provides a new perspective on one's personal circumstances and a glimpse into the sequence of historical events that have led to them. It is an opportunity to step outside oneself and gain a fresh vision of one's origins, akin to the material of fiction (2002, p.139).

According to Leavis, *A Way in the World* (1994) focuses on an "objective" analysis of displaced individuals, just as V.S. Naipaul's five-book series *In a Free State* (1971) dealt with the same topic. As a travel-observer writer who has turned to fiction, Naipaul's field of expertise lies in objectively examining uprooted people. "A Way in the World" effectively encapsulates Naipaul's writing career thus far since humour has been eschewed. "It could be argued that this work represents the pinnacle of Naipaul's lifelong efforts, as it blends various genres and interests. Through it, Naipaul's personal experiences are fictionalised, including his travels, interactions with others, curiosity about the experiences of particular individuals, perspectives on oppressor and oppressed dynamics, and historical research (Leavis, 2002, p. 142).

"Naipaul's view has been fixed on the horizon, and that he is suffocated by place. His reality is that of an immensely knowledgeable man's who is passing through and looking back in the history of colonial change. While he has been searching for the gulf behind societies, he has been fascinated – obsessed even! – by people congenial to his considerable if sometimes rather supercilious gifts" (Leavis, 2002, p. 148).

V S. Naipaul first visited India, a country he had never seen before but had in mind since childhood in 1962, at the age of twenty-nine. His work gained acclaim in England, but he was far from being a writer of literary reputation yet. On his return after a year in India, he wrote *An Area of Darkness* (1964). The book was a major success. He returned to India in 1975 during the State of Emergency declared by the authoritarian government of Prime Minister Indira Gandhi. He traveled extensively after which he published the book, *India: A Wounded Civilization* (1977), his second book on India. Fifteen years later, he set off again with a specific strategy that he felt needed to spend more time with individuals and to know their stories in depth to better understand India. His book, *India: A Million Mutinies Now* (1990), which he penned after this trip, gave a more assertive performance than his first two books, both in terms of the complexity of its themes and the way it deals with them, through portraiture and an extensive series of encounters and lengthy interviews. It would be better if they were defined as queries. Three books written in thirty years, a thousand pages of text, a work that can be described as *India: A Chronicle*. He traveled several times to India after that, always inquisitive, often writing, sometimes speaking, now more of an honored and wreathed guest than an anonymous traveler. His last visit in January 2015 was to Rajasthan to speak at the Jaipur Literary Festival. He was eighty-two years old at the time, in a wheelchair due to health problems.

Early on in the book, the writer restates the two childhood emotions that initially caused him to be drawn towards India, an idea rather than a place. This idea offers both refuge and imprisonment, like a neurosis typical of the colonial mindset. The writer revisits these emotions repeatedly, likening his process to a spider spinning itself into a web: Naipaul was brought up with two ideas of India. The first concept, which he did not want to explore in depth, was related to the country his forefathers came from. They became ambitious due to their migration to the New World, which shattered their long-standing acceptance of the peasant India ways. However, due to the Depression and colonial and agricultural practices in Trinidad, there were limited opportunities for them to progress. Surrounded by poverty and perceiving the world as a type of confinement... India became a place of great fear in his imagination. This fear was like a mental illness, caused by anxiety about their origins. However, a second India existed, balancing the first. This second India was connected to the independence movement, the great names, the civilization, and classical past of India. It was a source of support for them during difficult circumstances. It had become evident that our developed community identity had shifted to a more racial identity within multi-racial Trinidad (Naipaul, 1990, pp.7-8).

During Naipaul's first lengthy trip, he seemed to only encounter unsanitary conditions and stagnation, with the presence of Western ideas echoing hollowly amongst corruption and social hierarchy. Despite the squalor and decay, many Indians possessed elegance and charm, characterized by their elaborate manners. While India may have been producing too many people, it also allowed for unique human growth for many individuals. However, there were also instances where he saw a different side to India. Getting to know Indians afforded a delightful appreciation of people for who they are, with every interaction being an exciting experience (Naipaul, 1990, p.243). The final book is sustained by encounters and adventures. It represents a considerable effort to enable the people of India to speak for themselves - a complete reversal of what he did at the beginning. Initially, he found an echo of his own views everywhere he went, but now he strives to attentively listen to what others say.

If so, it is noteworthy that the author eventually castigated, and so severely, the "wounded old civilization that has at last become aware of its inadequacies (that is some improvement, we note) and is without the intellectual means to move ahead" six years later, despite their earlier commendable stance (Naipaul, 1990, p.18). Due to its immovable religious beliefs and partial assimilation of Western ideologies, India lacks a solid guiding principle, a failure attributed to both Gandhi and India. The populace also lacks an understanding of the state and its underlying principles, including a historical perspective and a shared identity beyond that of the fragile ecumenicism of Hinduism. Despite the injustices committed by British colonialism, there is no trace of a nascent racial consciousness (Naipaul, 1990, pp.168-9). "For Naipaul, the sense of a threatened identity which can only recover itself through a proper relationship with the past implies a larger truth for all former colonials" (Walder, 1992, p.99). Walder also emphasized that feeling more secure in their identity as a postcolonial subject, they aim to alleviate their ongoing neurosis by discovering the restorative forces in their other home. Despite the stresses and strains, these forces have always been present but not always equally visible. His three books set in India depict distinct but interrelated phases of his lifelong struggle with his identity. It is important to acknowledge that this struggle cannot be viewed in isolation, as he also produced numerous fictional and non-fictional memory narratives (Walder, 1992, p.99).

Phillip Langran suggests that Naipaul's early career saw him mainly distancing himself from and energetically satirising the Hindu culture of Trinidad. Later on, he formed a worldview in which the contradictions and inconsistencies of his own displaced community were viewed as indications of a more widespread disorder. The origins of this ailment are multifaceted, arising predominantly from the profound repercussions of colonialism and the resulting clash between an essentially Christian European tradition and numerous non-Christian cultures. However, Naipaul delves into the intricate web of racial, cultural and political ties that constitute the worldwide inheritance of colonialism, thus underscoring the imperative nature of individual accountability and intellectual pursuit (1990, p.132). Naipaul experiences a persistent anxiety about feeling empty. He fears losing his valued individuality by returning to his ancestral land, a central theme in *An Area of Darkness*, and the fear of becoming nothing (Langran, 1990, p.133). Naipaul is unhappy with being labelled a regional writer and further delves into the fear that residing in London and writing about Trinidad for an English audience will result in creative sterility. Naipaul concludes that he needs to travel to escape the limitations of his current profession – "to refresh himself," as he phrases it (Langran, 1990, pp. 133).

Naipaul's dispassionate attitude and his refusal to use his Hindu heritage as a primary resource are evident in his Trinidadian history, *The Loss of El Dorado* (1969). He concentrates on the era preceding the arrival of Indian indentured workers on the island, arguing that Trinidadian culture was largely established in this early era when the Spanish, then British imperial forces, colonized the island. Except for brief mentions in the prologue and epilogue regarding his personal affiliation with Trinidad, Naipaul focuses on arranging historical material into a narrative where his colonial experience is subdued. This contrasts significantly with the strong and personal tone of his previous non-fiction works. Krishan argues that according to Naipaul, individuals in peripheral regions are influenced by intricate histories which they struggle to understand. Due to historical factors, peripheral societies lack the necessary institutions and social practices to fully comprehend the significant upheavals brought about by modernity. The globalizing forms of colonialism and capitalism have diverted the social paths of the precapitalist world's peasant formations. Such groups found themselves enslaved, displaced, indentured, or colonized – in short, violently inducted into modern institutions of production and exchange. These peoples adapted to their new historical circumstances – some even thrived, materially speaking – but they could not reclaim or assert control over their disrupted social trajectories. The institutions and norms of their societies were deranged by modernity (2012, p. 434).

Unlike Biruni who sympathises with Indians and had a profound respect for their culture, religion and traditions, as mentioned above, Naipaul, on the other hand, lacks empathy for the people he writes about, both his own people and his "material." With the acuity and brazenness of an unregenerate double-agent, he mocks, derides, and draws them from within in a brutal, honest manner, yet he does not comprehend them. He lacks the imagination to become them because he lacks an understanding of the racism that governs their civilizations and the racial past that gave rise to it. But if not for his imagination, what is a writer? And what exactly is this imagination that does not transform itself into the opposite? (Sivanandan, 1990). He loses some of his manhood by refusing to accept the historical experience of racism. He is lessened as a man and lessened as a maker. In the end, all that is left is his craft, and it is this craft that unites man and writer. Technically speaking, the synthesis between man and writer is achieved through the writer's craft rather than through the man's inventiveness. The writer is absorbed by the man. Thus, the writing gets better and more truth-like while the thought gets shallower and less honest, potentially leading to a synthesis between writer and subject but not a symbiosis. Man quarrels with the world to become more human, just as the writer quarrels with the man to become a greater writer (Sivanandan, 1990).

In *The Enigma of the Arrival*, Naipaul recounts his attempts to establish his own identity while coping with cultural and geographical dislocation, highlighting the historical paradoxes that accompany this endeavour (Radovic, 2015,

116). Having migrated from India to Trinidad under the British regime, English had become my primary language and I gained a specific type of education. This had to some extent sparked my ambition to write in a particular style and dedicated me to the literary profession I had pursued in England for two decades (Naipaul, 1987, p. 53).

In a 1971 interview Naipaul said: “In writing my first four or five books (including books which perhaps people think of as my big books) I was simply recording my reactions to the world; I hadn't come to any conclusions about it [...] But since then, through my writing, through the effort honestly to respond, I have begun to have ideas about the world. I have begun to analyse” (Naipaul, 1971, pp.56-7). He travelled to India with hopes of finding a culture where he could feel a sense of belonging, having never felt at home in Trinidad or England. However, upon his return, he expressed regret, stating that the journey had shattered his life in two (Radovic, 2015, p.116). His experiences in India are recorded in *An Area of Darkness* (1964), but an article reprinted in *The Overcrowded Barracoon* provides the most succinct account of his reactions as a returned colonial:

A colonial in the double sense of one who had grown up in a Crown colony and one who had been cut off from the metropolis, be it either England or India, I came to India expecting to find metropolitan attitudes. I had imagined that in some ways the largeness of the land would be reflected in the attitudes of the people. I have found [...] the psychology of the cell and the hive (Naipaul, 1972, p. 44).

An Area of Darkness is primarily a personal account of trauma rather than a comprehensive analysis of the social issues that Naipaul observes in India. Nevertheless, the book contains critiques of various aspects of Indian society. Naipaul satirizes the caste system's hierarchical division of labour, the Indian people's lack of a sense of history, and the conflicts between Hindu teachings on cleanliness and the prevalent presence of excrement. Although it may seem that Naipaul is attacking various issues, in reality, almost all of the Hindu shortcomings that he records in *An Area of Darkness* can be attributed to the effects of karma. This doctrine claims that one's destiny in life is determined by their conduct in previous lives. Naipaul perceives it as a crippling and demoralising philosophy that fosters a passive attitude, hindering Western-style self-actualisation and advancement. V.S. Naipaul's travels to India, along with other countries in the Third World, influenced his perspectives on postcolonial societies. He examined the social, cultural, and political complexities of these nations, often offering critical observations. For instance his views on the cleanliness and hygiene in India and his observations about the perceived 'dirtiness' of Indians have been a subject of debate and controversy. It is important to approach this topic with an understanding that Naipaul's views are subjective and represent his own personal observations. Naipaul's works often delved into the social realities of India, shedding light on various aspects of Indian life. He explored themes such as poverty, social hierarchies, caste divisions, and the struggles faced by marginalized communities. His writings often presented a stark and sometimes bleak portrayal of these realities. While Naipaul's works contained critical observations, he also highlighted individual stories and personal journeys within the broader context of India. His characters often grappled with their own aspirations, relationships, and search for meaning amidst the complexities of Indian society. On the other hand, whether Naipaul's frequent use of the term 'barbarian' in relation to Third World countries and peoples, which supposedly summarizes his hatred and contempt for them.

It is one of the expressions that most enrages its critics. Barbarian or barbarism, besides being opposed to 'civilized' or 'civilization', also implies a lack of culture. Another derogatory term Naipaul uses to characterize non-European geographies and societies is 'primitive'. Slightly different from barbarism, primitivism involves having a culture but quarantining this culture as if it were fixed, unchanging. In addition to them, London and other cities would alter. They would stop being primarily national cities and start to resemble modern-day Romas – world cities in the eyes of islanders like me and those who are even further distant from language and culture. All the barbarian peoples of the world would travel to these cities for education, refined goods, manners, and freedom, including the people of the jungle and the desert, the Arabs, the Africans, and the Malay. Besides these pejorative expressions, other expressions he often used included 'irrationality', implying rationality, and 'unreality', opposing a kind of 'reality'. As an example of the use of this expression, in his book *A Turn in the South*, which deals specifically with African-Americans and Caribbean people in South America, he makes the following remarks about Africans. According to Naipaul, although African Americans had more opportunities, there was no easy forward mobility for the mass; they had been through too much; the irrationality of slavery and the years after slavery had made many irrationalities self-destructive and self-destructive. Every day in the news: drugs, crime, street life, 'negative peer pressure' at school [...] drugs, crime, street life, 'negative peer pressure' at school (Naipaul, 1989, p.119).

The aspect of Naipaul's disillusioned travels that causes this feeling is the barbarism and primitiveness, as well as the mimicry and the crisis of existence that he encounters. Although Indians want to be real individuals, communities and build a real world, all their efforts cannot overcome the artificial limits of mimicry. The metaphors of stage, film, puppetry and mimesis recur throughout Naipaul's work because they best express his sense of desolation that he has inherited nothing that he can directly call his own. The colonial mentality ensured that the various manifestations of Britain were echoed around the world and eagerly adopted by many societies.

This policy created a new reality, a derivative and fake culture in which everything was imitation. A way of life already in decline in England was recreated abroad with nothing to nourish it through language and culture.

It was Western colonialism that gave him his first experiences of humiliation and exploitation and sowed in him a sense of upset and anger that continues to hurt. But he also believes in the injustices perpetrated by the forces allied against the West in today's world, and that the West is in fact the part of the world where man is best protected, where humankind is best protected. The talents that are most consistently rewarded, the human life that is most sincerely valued, and the human abilities that are most fully realized are complimented in the West. For women, too, it is in the West that they are most likely to truly enjoy life and the ability to write what they want. Consequently, for Naipaul, Western civilization is what underlies his disdain for the peoples of the Third World, whom he characterizes as “half-societies”, giving him the courage and the means to make this description. These qualities he attributes to Western civilization are, for him, the qualities that make it universal.

The quest of happiness is a fundamental component of the attractiveness of many cultures, whether they exist outside or nearby. He thinks it wonderful to consider how far the concept has progressed two centuries later and after the awful events of the first few decades of this century. It is an adaptable concept that works for all males. It suggests a specific form of society and an especially enlightened spirit. I doesn't believe your forefathers could have comprehended as much of what it contains, including the concepts of the person, accountability, free will, intellectual life, vocation, greatness, and achievement. This is an amazing human concept. It can't be reduced to a set number.

Naipaul prioritises language accuracy, both in writing and pronunciation. His advice for future India is to abandon English due to the inevitable loss of nuance in a sensitive society where much official business is conducted in a foreign language. Naipaul acknowledges that English is one of the few imported languages in India – he notes that everyone who conquered India left India a language, English remains a foreign language” (Naipaul, 1964, p.230). While Naipaul's views suggest that India should be an independent, self-sufficient country with its own culture and language, given Britain's belief in the superiority of Western civilization, it is felt that his main concern is the preservation of the English language. Many Indian critics agree that Naipaul constantly focuses on problems and problematic areas and hence closes his eyes to the good, the beautiful and the smooth. In the same way, he closes his ears to people who speak English correctly and beautifully, and listens to those who fail to speak English. Part of the problem is that the India Naipaul sees in the pre-colonial period is just a vast historical darkness. According to Naipaul, it is only in Britain that one can find traces of earlier colonies, which have almost all been eradicated. Chaudri asserts that, with regard to British colonialism in India, it is possible to see, neither in London nor in the country, by looking at the faces, shapes and dress of the people, that there is no trace of British occupation and that there is no foreign rule for its inhabitants. rule spells. In the case of India, even in Delhi, it is easy to see this in any street (1959, p.77).

The exchange of words implies a world of national difference in which both sides respect themselves. Naipaul wishes that he had well-formed ideas of what he would find and that his prejudices would be confirmed. Naipaul is focused on negativity, at the end of *An Area of Darkness* he describes how “this has become the basis of so much thought and feeling” (Naipaul, 1964, p. 288). Naipaul set out to get to know them better and discover what they could do about their imperial legacy and was moved. He thinks that climate change has shaped the personality, creating two different types of people in England and India, and that there is a constant alienation between east and west.

In his views and observations, Naipaul shows that he has a racist approach when categorizing people. Naipaul's visit to India also sheds light on a lesser known side of him. He admits that he is not an ethnically conspicuous person and is completely averse to being an anonymous face in the crowd. He laments that in India he lost his unity of body and soul. He is ostracized by almost everyone he meets in India, and in the same way he is often ostracized by Indians. A mood of fear and anxiety accompanies him everywhere. Naipaul's prejudice and even hatred of religion, which he often encountered, prevented him from becoming knowledgeable about it, and he could only observe the enthusiasm of others without penetrating deeply into it. In this situation, he approaches his ancestral village, convinced that the visit is pointless: “I had learned my separation from India and was content to be a colony without a past, without ancestors” (Naipaul, 1964, p. 273). He discovers an India that is not as vivid as India, an India that consists of the calendar pictures he remembers from his childhood in Trinidad.

The reader begins to read Naipaul's books with the assurance that Naipaul knows a great deal about India, but although Naipaul refers to some books by name, he does not provide a satisfyingly intimate understanding of the country's literature, art or philosophy. He admits this when discussing the Hindu ceremonies he witnessed as a child in Trinidad. “I was not interested in the images, I never tried to learn their meaning” (Naipaul, 1964, p. 35). Such boredom is not in Naipaul's religion, which he implicitly despises, but certainly in his lack of respect and interest in his subject. Naipaul notes that the Indians have stated that the world is an illusion (Naipaul, 1964, p. 287). Naipaul claims that India is “still looking at its ruins through the eyes of Europe” (Naipaul, 1964, p. 222).

Naipaul's desire to use language in an absolutely rigorous way shows that he is as obsessed with definition as those he condemns, but he does not recognize this paradox. "To define is to begin to distinguish oneself" (Naipaul, 1964, p.51). So every Indian sets out to prove his status morally and socially, with an almost Calvinist eagerness to demonstrate his role, by shaving his beard to indicate the type of caste mark, by specifying the style of his clothes. Appearance has not only become more important than inner reality, it has encompassed it. Naipaul notes that Indians believed that a nation could only develop by being concerned with the form of things and objects.

These forms had not evolved over centuries. They had been completely and suddenly imposed by a foreign conqueror, replacing another set of forms that were once undoubtedly considered equally unalterable and of which no trace remains. Naipaul's approach to India can be summarized as follows: He is particularly devoid of a sense of citizenship and belonging and makes it a matter of conscious choice. His own country is a dark, terrible prison. He often uses the term darkness in the sense of ignorance. He identifies himself with classical India, the scene of the freedom movement.

The Indians, he points out and challenges Gandhi's definition of poverty as a poetic concept, a place that leads to piety and melancholy, a place that has no place for material possessions and a distinctive quality for the uniqueness of India. He describes an Indian, who, according to the caste system, represents the lowest section of society in all respects, with a mood of bewilderment and pity mixed with expressions of how satisfied he is with his life. Yet this was one of those people who were denied the means and opportunity to have all they could live on or more. But these same people are famous for their resourcefulness as businessmen.

India is a place full of paradoxes. For example, the Jains, one of the groups with the strictest principles of life, do not consume meat or eggs, do not wear sewn clothes; they shower every morning and go barefoot to their places of worship. Vegetarianism, as seen in the case of the Jains, is a way of avoiding extremes, even for one's own benefit, a way of staying out of the fray (Naipaul, 1990). The author, who is a guest in the house of a man named Enver, talks to Enver's father and states that he is older than he looks. The host's father confirms this view and affirms that Europeans, unlike themselves, are younger and stronger than they appear. The author argues that Enver and his father are compassionate, but that these qualities do not come from them or their religion, Islam, but are the result of their circumstances. When the author asks Enver's father whether there are robberies in their neighborhood, the answer is that such incidents have become an everyday occurrence (Naipaul, 1990). Apart from these, the general characteristics attributed to Muslims in this conversation are weakness, backwardness, blood feud, gambling and violence (Naipaul, 1990). In Bombay, Enver's co-religionists, the Muslims, recite the Qur'an and pray every day, but there is no shortage of fighting and murder in their community. Enver, who has witnessed 10-12 murders since his childhood, mentions that eighty percent of the people living here carry guns. He says that his co-religionists pray five times a day, but he prays only once a day. Nevertheless, he says that he will never give up Islam and that the most beautiful feature of Islam is brotherhood. He says that helping old people trying to cross the street for free is an example of brotherhood in Islam. When we evaluate Enver's words as a whole, we can understand his adherence to Islam, even though he does not fully fulfill his religious obligations, as an admirable situation on the one hand and an expression of contradiction on the other. The fact that the brotherhood of Islam is not sufficiently reflected in society, and that the use of weapons and the high rate of murder and violence should be both a cause and a consequence of Islamic brotherhood and an atmosphere of trust, is a deficiency and a contradiction in terms of what Anwar says. Therefore, the fact that the author has not used another witness whose actions and statements do not contradict each other strengthens the impression that he has found and made people talk in line with his own fiction and purpose. It does not matter whether the scene is semi-developed or "imitation". Whether it is the societies of the Caribbean, the vast material misery of India, or the countries or societies in Africa where revolutions are taking place, Naipaul always meets them with a cold stare and a condescending attitude (Nixon, 1991, p. 33).

V. S. Naipaul's India essays are significant in the context of cultural and emotional history because they reveal the author's complex relationship with his Indian heritage and the impact of colonialism on Indian culture. Naipaul's essays explore themes related to globalization, marginalization, migration, repatriation, forced displacement, digestion, multiculturalism, and hybridity, which are all relevant to understanding the cultural and emotional past of India. Goel argues that Naipaul's essays reflect a motiveless malignity towards India, which is rooted in his personal experiences and cultural identity.

Naipaul's harsh and pessimistic attitude towards India can be attributed to his personal experiences and cultural identity. Naipaul was born in Trinidad to Indian parents and grew up in a post-colonial society, which shaped his views on identity, culture, and history. Naipaul's essays on India reflect his complex relationship with his Indian heritage and his experiences of displacement and marginalization. He was critical of India's social, political, and cultural systems, and saw the country as a place of darkness and chaos. However, Goel argues that Naipaul's criticism of India is not entirely objective, and reflects a motiveless malignity towards the country. Naipaul's essays reveal his biases and prejudices, and his inability to appreciate the richness and diversity of Indian culture.

It is important to approach Naipaul's views on Indian history with critical engagement and consider them as one perspective among many. Scholars and readers have offered a range of interpretations and critiques of Naipaul's perspectives, emphasizing the need for a multiplicity of voices and narratives in the understanding of India's history. Naipaul offers a critical perspective on Indian nationalism and its impact on society. He questions the ways in which nationalism can be exclusionary, fostering divisions and inhibiting a nuanced understanding of history. Naipaul highlights the dangers of narrow nationalist narratives that simplify complex historical processes.

V.S. Naipaul's views on the history of India can be gleaned from his various works, interviews, and essays. However, it is important to note that Naipaul's perspectives are subjective and have been subject to diverse interpretations. Naipaul discusses the challenges faced by postcolonial societies in reconstructing their identities. He examines how India, as a nation, grapples with the tensions between its historical heritage and the demands of modernity. Naipaul often emphasizes the sense of dislocation, cultural confusion, and the struggle to find a cohesive national identity.

He questions the narratives and myths surrounding Indian history, arguing that they often serve as distortions or simplifications. He calls for a critical examination of historical narratives, challenging popular perceptions and exploring the complexities and contradictions within India's past. Naipaul acknowledges the richness and complexity of Indian civilization, encompassing diverse religions, languages, and cultural traditions. He explores the intricate tapestry of Indian society and the layers of history that shape its present realities. Naipaul's writings often reflect his fascination with the depth and diversity of India's cultural and historical heritage. Yet, he has made critical observations about the sanitation conditions in certain parts of India. He has commented on the lack of proper waste management, open defecation, and the presence of garbage in public spaces. Naipaul's writings highlight the challenges faced by Indian cities and communities in addressing these issues.

Naipaul notes how numerous local peculiarities in India, frozen by foreign rule, poverty, lack of opportunity, or destitution, have started resurfacing. (Naipaul, 1990, p.6). In a characteristic series, these peculiarities remain distinct. The money is converted into the unsightly skyscrapers of Bombay. The unnamed but powerful event beyond human control contributes to the emergence of once-hidden details, such as regional, caste and clan affiliations, diverting attention from the bigger picture of the Indian nation. Naipaul's use of history is ideological as he views the present as a reflection of the past. He attempts to demonstrate that the struggle for freedom in the present is not dissimilar to that of the past, and to substantiate his argument, he presents both social class and religious differences. Similarly to Nixon's opinion of Naipaul's work, he highlights the insincere nature of India's emulation of the West. Nandy cannot condemn Naipaul if, as he bluntly puts it, "All interpretations of India are ultimately autobiographical" (Jabbar, 2006, 107).

When Naipaul's negative views on India are analyzed from a historical perspective, it is seen that the Mongol Emperor Babur, who ruled India for a short time, also shared it. In the Baburname, he denounces the Indians as "lacking of genius, understanding and kindness". Authenticity qualifies as extremely weak in favor of mechanical invention, with no skills or knowledge in design or architecture. However, there is still plenty of gold and money in India. And it states that 680 stonemasons work every day (Bose & Jalal, 1998, pp.36-7). For Naipaul, the first wound of a wounded civilization ought to be attributed to Islam. In Naipaul's belief, Islam violates an already struggling culture.

Naipaul's observations on the cleanliness of India and Indians can be seen as a reflection of the social and infrastructural challenges prevalent in the country. Pollution appears in several forms. Air pollution, environmental pollution, pollution of buildings and dwellings, noise pollution, wind and windstorms, and the piles of garbage that are formed from the garbage that the storm sometimes carries, are among the types of pollution that threaten both health and aesthetic appearance and are among the types of pollution that first catch the eye. As all this implies, and perhaps most importantly, it is necessary to know that not only pollution that "catches the eye" of the writer, but also the eyes and heart of a writer who is conditioned to seek and find pollution are infected with pollution. According to the author, pollution is something that is taken for granted in India, something that is not seen as a threat or even a problem, but only comes to mind when it comes to food and drink.

In Calcutta during the monsoon, when it rains for seventy-two hours almost continuously, animal carcasses are washed away in the floods, causing the danger of epidemics. Worse still, he tells of brides burned by their families for bringing inadequate dowry. The only thing decent in Kashmir are the trees.

When he returns to India, he gives the impression of being open to new experiences because of his young age, but it is also true that his mind is very confused. As a master of a language bestowed by the empire, Naipaul, though English and European in mentality, is racially and culturally Indian and Third World, and he is always trying to draw attention to his efforts to get rid of this characteristic. He is obsessed with the reality of empire and his observational work makes him unique among contemporary Indian travel and essay writers. Naipaul's departure from Trinidad and his consequent inability to find a spiritual home elsewhere is reflected in almost all his writing, making him skeptical of any commitment to motives that might be misleading. For the author, his travels abroad

were exercises in self-discovery. He wanted to test the realities he encountered against the long-held ideas of the societies he visited. Above all, he complained about the disorder and crowding in India, which he was not much aware of. Disorder is more clearly noticeable in crowds on roads and pedestrian crossings. Crowds can appear anywhere at any time. It is almost impossible to protect oneself from these crowds. Another problem is that these crowds seem to be aimless, almost like a blur. Another problem accompanying the crowds is that Naipaul states that India's situation today is worse than in the past, that it has lost the values and beauty of the past, and that money alone is seen as the most valuable commodity. Far from remembering the bitter experiences of India's past as a British colony, Naipaul characterizes it as a period of freedom. Now corruption, criminalization of politics, is the basis of instability.

His intent may have been to shed light on the disparities, inefficiencies, and socio-economic factors that contribute to poor sanitation conditions, rather than making sweeping generalizations about all Indians. Naipaul's comments about the "dirtiness" of India and Indians have been met with criticism from various quarters. Some argue that his observations were biased and reinforced stereotypes about developing countries. Others contend that his intention was to provoke thought and bring attention to pressing societal issues that need to be addressed. In engaging with Naipaul's views on the cleanliness of India and Indians, it is important to critically examine the context, nuances, and potential biases that may have influenced his observations. It is also essential to consider broader discussions on public health, urban planning, and socio-economic factors that contribute to sanitation challenges in any society.

It is important to consider the context in which Naipaul made his observations. His visits to India were spread over several decades, and his observations may reflect specific moments in time and particular locations. He seems to oversimplify or generalize his views to the entire country or its population.

One of Naipaul's major tendencies was to frequently compare Indian culture and civilization with Western civilization and to demean Indian civilization in the face of European superiority. Naipaul's portrayal of European civilization is multifaceted, reflecting both admiration and criticism. On one hand, he acknowledges the advancements in science, technology, and governance that Europe has achieved. He appreciates the intellectual and cultural achievements of European history, recognizing its contributions to the world. However, Naipaul also delves into the dark underbelly of European civilization, critiquing its colonial legacy, exploitative practices, and the erosion of traditional values. He exposes the hypocrisy and arrogance that he perceives within European societies, challenging the notion of European superiority. Along with tendency Naipaul illustrates the tension between the influence of European civilization and the desire to preserve indigenous traditions in the Third World. He analyzes the impact of colonialism on cultural identities and the subsequent challenges faced by societies striving for modernity while grappling with the complexities of their past.

Naipaul's exploration of the Third World is marked by a blend of empathy and scrutiny. He offers a critical lens through which he examines the challenges faced by postcolonial societies. Naipaul explores the lingering impacts of colonialism, the struggles of identity formation, and the complex dynamics of power and corruption. He highlights the social, political, and economic issues plaguing these societies, shedding light on their limitations and internal contradictions. Naipaul's observations, while often scathing, are not devoid of empathy, as he exposes the complexities and internal struggles within the Third World. One of Naipaul's recurring themes is the clash between European and Third World cultures. He explores the ways in which these cultures interact, sometimes resulting in a clash of values and identities. Despite his critical stance, Naipaul presents nuanced perspectives on both European civilization and the Third World. He acknowledges the strengths and achievements of European civilization while dissecting its shortcomings. Similarly, he recognizes the resilience, creativity, and cultural richness of the Third World even as he dissects its weaknesses. Naipaul's approach transcends simplistic binaries and invites readers to engage with the complexities of both worlds.

V. S. Naipaul's attitude towards European civilization and the Third World is a product of his keen observations, personal experiences, and deep engagement with the complexities of global societies. His exploration of these two spheres is marked by a combination of admiration, critique, empathy, and nuance. Naipaul challenges conventional narratives, exposing the flaws and contradictions within European civilization while acknowledging its contributions. Simultaneously, he delves into the struggles and complexities of the Third World, shedding light on its challenges and cultural resilience. Ultimately, Naipaul's works offer a thought-provoking analysis of these spheres, inviting readers to critically examine the strengths and weaknesses of both European civilization and the Third World.

V. S. Naipaul's views on British colonialism in India are complex and multifaceted. While he has acknowledged certain positive aspects of British rule, particularly in terms of infrastructure development, introduction of modern education, and the spread of certain ideas of governance, it would be inaccurate to say that he outrightly supports British colonialism in India. It is important to note that Naipaul's perspectives have evolved over time, and his writings reflect a nuanced examination of the impacts of colonialism. He recognizes that colonial rule brought about certain advancements and changes in Indian society. He has also highlighted the negative consequences of

British colonialism, particularly in relation to the erosion of traditional Indian culture and values. He examines how the encounter with European civilization disrupted and displaced indigenous traditions, resulting in a loss of cultural confidence and a sense of dislocation.

Exploring the power dynamics inherent in colonialism, he shed light on the exploitation, inequalities, and subjugation faced by the Indian population under British rule. His works delve into the social, economic, and political consequences of colonialism, challenging romanticized notions of empire. Naipaul's writings on British colonialism in India aim to provide a complex historical analysis, going beyond simplistic judgments. He explores the complexities of the colonial encounter, acknowledging the nuances and contradictions within the dynamics of power and resistance. It is crucial to approach Naipaul's views on British colonialism in India with a critical lens, recognizing that his perspectives are subject to interpretation and debate.

India: A Million Mutinies Now is loosely structured, fragmented and rather random, consisting of transitions between short, often harrowing life stories. There are, however, brief anecdotes of Naipaul's Hindu childhood in Trinidad: Memories from long ago, almost from another life; old languages, cultures, ways of thinking and feeling; references to the lack or loss of faith, and later to the fear and uncertainty he felt when leaving the peaceful and sheltered life of the university.

Naipaul's approach was primarily that of a writer and observer. He engaged with people and places during his visits to India, conducting interviews and documenting his impressions and reflections through his literary works. Naipaul's approach to India was marked by a mix of admiration, disillusionment, and critique. While he appreciated certain aspects of Indian civilization, he also criticized its social hierarchies, religious practices, and post-colonial challenges. His writings reflected a complex and nuanced view of the country. Biruni's focus was on the intellectual and cultural aspects of India. He explored various subjects such as religion, philosophy, literature, and science, aiming to understand and appreciate the richness and diversity of Indian civilization. It is important to note that Biruni's work was not entirely devoid of critical observations. He offered comparisons between Indian and Islamic societies, highlighting differences in customs, religious practices, and social structures. However, these observations were made within the broader context of his scholarly exploration and were not indicative of a negative or dismissive attitude towards India or its people.

Biruni's comparative approach involved meticulous observation, empirical data collection, and engagement with diverse sources, including texts, scholars, and practitioners. His methodology displayed a commendable level of objectivity, emphasizing the importance of firsthand investigation and direct interaction with adherents of different faiths. However, despite his attempts at objectivity, Biruni's background as a Muslim scholar and his devotion to Islam likely introduced implicit biases and value judgments into his analysis. Biruni's emphasis on the monotheistic nature of Islam led him to perceive polytheistic aspects within Indian religions as primitive or flawed. While his objective was to describe and understand different beliefs, his implicit preference for monotheism often overshadowed a more nuanced understanding of the polytheistic traditions of India. Biruni occasionally viewed certain rituals of Indian religions as superstitious or irrational due to his Islamic worldview. His understanding of Islamic rituals as rational and grounded in divine guidance might have influenced his perception of Hindu and Buddhist rituals as less rational or inferior. Biruni's work displays a tendency to evaluate the ethical systems of Indian religions based on his Islamic framework, leading to judgments about their relative superiority or inferiority. This perspective may have limited his ability to appreciate the moral teachings and ethical principles of these religions on their own terms. Biruni was committed to cross-referencing information from multiple sources to verify its accuracy. He critically examined different texts, compared accounts, and sought corroboration from knowledgeable individuals. This method ensured that he presented a well-rounded and balanced view of the subjects he studied.

3. COMPARISON OF BIRUNI AND NAIPAUL

It is important to note that while Biruni focused on scholarly exploration and documenting his observations, Naipaul's works were shaped by his experiences as a writer and his personal perspectives. Both figures brought different methodologies and intentions to their engagement with India, reflecting the intellectual and historical contexts in which they lived. Naipaul's works often delved into the social realities of India, shedding light on various aspects of Indian life. He explored themes such as poverty, social hierarchies, caste divisions, and the struggles faced by marginalized communities. His writings often presented a stark and sometimes bleak portrayal of these realities. Naipaul explores the lasting effects of British colonialism on Indian society and culture. He delves into the complex legacy of colonial rule, highlighting the erosion of traditional structures, the disruption of social hierarchies, and the loss of cultural confidence. Naipaul suggests that India's history was deeply influenced by the colonial encounter and its aftermath. Biruni and V.S. Naipaul had different purposes and approaches during their visits to India. Biruni, as a scholar, sought to study and document various aspects of Indian culture objectively. On the other hand, Naipaul, as a writer, aimed to explore his ancestral roots and depict the complexities of Indian society through a critical lens. Both individuals made significant contributions to the understanding of India, albeit

in different ways and during different time periods. Naipaul's views on Indian religions are subjective and can be perceived as biased by some. Critics argue that he sometimes generalizes or critiques certain religious beliefs or practices, which they consider as an imposition of his own biases. However, supporters argue that Naipaul's perspectives are a reflection of his personal observations and experiences rather than a deliberate attempt to be impartial. Naipaul's writings often focus on his own people, his "material" and his own people, but he does not understand them. He cannot understand the racism that structures their societies or the racial history that made them, and therefore, he cannot find the imagination to become them. This lack of understanding diminishes Naipaul as a man and as a creator. Ultimately, Naipaul's craft bridges the gap between man and writer, achieving a synthesis between man and writer rather than a symbiosis.

Naipaul's use of the concepts 'India' and 'Islam' appears to be vaguely ambiguous, as though they were fully understandable procedures. This confusion stems from his use of dialectical reasoning, which is fundamental for comprehensibility. Nonetheless, Naipaul's individuality lies in his capacity to create 'India' as a relevant generality, and this ability comes under critical examination. Naipaul is deeply influenced by the material aspects of different civilizations, which shapes his diasporic perspective. However, he faces certain limitations resulting from his liminal position. He not only has to present his own experiences to a wider audience, but also ensure that he avoids presenting them as universally applicable to native intellectuals. Ashis Nandy articulates this obligation concisely by stating that the Chaudhris and Naipauls are not just critics of an unavoidable form of self-protection, but also contributors to it. They offer "secondary elaborations" of a culture constructed to impede and deter change.

Consequently, Naipaul's writings are characterized by his self-conscious literary mode of expression, which often involves mocking and deriding his own people. His unique ability to fabricate 'India' as a timely generality and his insistence on convincing his admirers that India resists change is a testament to his ability to create a unique and complex worldview.

In terms of impartiality, Biruni's approach to studying Indian religions is often considered more objective and unbiased. His emphasis on scholarly research, engagement with local scholars, and his intention to provide an accurate account of Indian religions contribute to his perception as a relatively impartial scholar. Naipaul's views, on the other hand, are more subjective and can be influenced by his personal interpretations and reflections, which may be perceived as biased by some readers. It is important to note that Naipaul's portrayal of India and Indians in his books has been a subject of debate and critique. Some have accused him of presenting a one-sided and overly negative view of the country and its people. Others appreciate his ability to capture the complexities and contradictions of Indian society. V.S. Naipaul's writings on India and Indians have sparked diverse interpretations and elicited both praise and criticism. Naipaul's exploration of India has been seen by some as a penetrating examination of the country's social, cultural, and psychological complexities. Supporters argue that his works provide valuable insights into the challenges faced by postcolonial societies and the clash between tradition and modernity (Chaudhuri, 2007). Critics argue that Naipaul's portrayal of postcolonial India is overly negative and lacks a nuanced understanding of the country's achievements and aspirations. They suggest that his works focus on societal problems while overlooking positive aspects of Indian culture, resilience, and progress (Suleri, 1992). Some scholars have accused Naipaul of perpetuating a form of Orientalism, arguing that his writings reinforce Western stereotypes and reinforce a sense of cultural superiority. They contend that his depictions of India and Indians often align with Western preconceptions and reinforce a binary divide between the "civilized" West and the "backward" East (Achebe, 1992). Naipaul's characterizations of Indian individuals and communities have been both praised and criticized. While some applaud his nuanced and multi-dimensional portrayals, others argue that his characters often conform to stereotypical images and lack depth, leading to an incomplete and reductive representation of Indian society (Bakker, 1993).

A Wounded Civilization is V. S. Naipaul's second nonfiction book about India, following *An Area of Darkness: An Experience of India*. There is a thirteen-year gap between the two of them. Both have meaningful and provocative subtitles. While both books are travelogues, the first has more fictional possibilities, while the second has more reporting, sociological, and political content.

"India is for me a difficult country. It isn't my home and cannot be my home; and yet I cannot reject it or be indifferent to it; I cannot travel only for the sights. I am at once too close and too far" (Naipaul, 1977, p. ix).

"In India I know I am a stranger; but in creasingly I understand that my Indian memories, the memories of that India which lived on into my childhood in Trinidad, are like trapdoors into a bot tomless past" (Naipaul, 1977, p.xi).

V.S. Naipaul's views on the religions of India can be gleaned from his writings and interviews. However, it's important to note that Naipaul's perspectives are complex and have evolved over time. Here are some key aspects of Naipaul's views on the religions of India. He critically examines the religions of India, including Hinduism and Islam. He delves into the historical, social, and cultural dimensions of these religions, questioning certain beliefs, practices, and societal implications. Naipaul's approach involves probing the complexities and contradictions

within religious traditions. He explores the influence of British colonialism on the religions of India. He examines the ways in which colonial rule and Christian missionary activities shaped the religious landscape and the responses of Indian communities to these external forces. Naipaul often highlights the transformations and conflicts that arose due to these interactions. He portrays the tensions and conflicts between different religious communities in India. He delves into the historical and contemporary instances of religious animosity and violence, particularly between Hindus and Muslims. Naipaul's writings highlight the complexities and challenges of interreligious relations in the Indian context and questions certain aspects of religious belief systems in India. He probes the role of mythology, the relationship between rituals and spirituality, and the influence of superstition. Naipaul's exploration often seeks to go beyond surface-level representations and investigate the deeper underpinnings of religious practices.

Naipaul explores the individual's search for spirituality and meaning within the religious landscape of India. He delves into the personal journeys of characters who grapple with their faith, cultural heritage, and the complexities of religious identity. Naipaul portrays the individual's struggle to reconcile tradition with modernity and the tensions that arise from this quest. It's important to note that Naipaul's views on religion are diverse and have been subject to interpretation and critique. Scholars and readers have engaged with his works to analyze the nuances and complexities of his portrayal of religious beliefs and practices in India.

Naipaul's writings on the Third World depict a nuanced exploration of the challenges faced by postcolonial societies. He delved into themes such as cultural dislocation, the clash between tradition and modernity, and the impact of colonialism on individual and collective identity. His works often highlighted social hierarchies, economic disparities, and the struggles faced by marginalized communities. However, it is important to note that Naipaul's views have been a subject of critique. Some scholars have accused him of perpetuating stereotypes and reinforcing Western biases in his portrayal of the Third World. Others argue that his works provide valuable insights into the complexities and contradictions of postcolonial societies. His views on Indian religions often carried a subjective perspective, influenced by his personal experiences and observations. His works reflect his own encounters and interactions with religious individuals and communities in India. Naipaul's portrayals of religious attitudes may be colored by his individual interpretations and biases.

Naipaul's writings often highlight the tensions, conflicts, and contradictions within Indian religious attitudes. He explores the clash between religious communities and delves into the social and political complexities associated with religious beliefs. His works may present a critical perspective on religious attitudes, emphasizing the challenges and flaws within religious systems. In terms of bias and impartiality, Biruni's approach is generally considered more objective and impartial. He approached his study of Indian religions with a scholarly mindset, aiming to understand and document the religious beliefs and practices without imposing his own judgments or biases. While his writings may contain interpretations influenced by the cultural context of his time, he strived for objectivity in his observations.

On the other hand, V.S. Naipaul's writings on Indian religions carry a more subjective and personal perspective. His portrayals of religious attitudes often reflect his own experiences, opinions, and interpretations. This subjectivity may introduce biases and limitations in his depiction of religious beliefs and practices. Naipaul's works have been both praised for their insights and criticized for potential biases and generalizations. It is important to approach both Biruni's and V.S. Naipaul's views on Indian religions critically, considering their different historical contexts, methodologies, and personal perspectives. Engaging with diverse sources and interpretations can provide a more comprehensive understanding of the religious attitudes of Indian people.

4. CONCLUSION

Biruni's attitude toward Indian religion and culture, as evident in his work "India," exemplifies the characteristics of a dedicated scholar. His intellectual curiosity, respect for Indian civilization, analytical approach, and scholarly contributions highlight the depth and breadth of his engagement. Biruni's work continues to serve as a valuable resource for understanding Indian religion and culture, offering insights that contribute to the broader academic understanding of human history and cross-cultural interactions. Biruni's attitude towards Indian religion and culture, as depicted in his work "India," reflects his intellectual curiosity, respectful engagement, and contributions to knowledge. His meticulous study, respectful approach, and comparative analysis paved the way for a deeper understanding of Indian religious and cultural practices. By acknowledging the significance of Indian traditions and facilitating cross-cultural dialogue, Biruni's work continues to be a valuable resource for scholars exploring the diversity of human civilization. Biruni's comparative analysis of Indian religions and Islam is a valuable contribution to the study of religious traditions. However, it is important to recognize the potential impact of implicit biases and value judgments on his assessments. By acknowledging these influences, scholars can engage in a more nuanced evaluation of his work, fostering a deeper understanding of the complexities of religious comparison. In summary, Biruni and V.S. Naipaul had different purposes and approaches during their visits to India. Biruni, as a scholar, sought to study and document various aspects of Indian culture objectively.

V. S. Naipaul's views, on the other hand, have vexed people for a variety of reasons. Here are a few key factors that contribute to the controversy and debate surrounding his perspectives: Naipaul's writings often included critical portrayals of postcolonial societies, including the Third World. He explored the social, political, and cultural challenges faced by these societies, often highlighting corruption, poverty, religious tensions, and other societal problems. Such critical depictions can be unsettling for those who feel they present an unbalanced or negative view.

Some critics argue that Naipaul's works perpetuate stereotypes about the people and cultures he writes about. They contend that his portrayals may reinforce Western preconceptions and create a distorted image of the societies he examines. This can be particularly vexing for those who value a more nuanced and diverse representation of cultures and identities. Naipaul was known for expressing controversial and provocative opinions in interviews and public appearances. He made statements that were perceived as insensitive or dismissive of certain cultures, religions, or regions. These remarks generated significant backlash and added to the vexation surrounding his views.

Naipaul's works emerged during a period of heightened discourse around postcolonialism, cultural identity, and power dynamics. His perspectives intersected with larger debates and ideologies, leading to intense reactions and debates among scholars, critics, and the general public. Naipaul's own background as a Trinidadian of Indian descent and his experiences of displacement and cultural hybridity influenced his views and writing style. Some argue that his personal background informed his perspectives on postcolonial societies and contributed to both the richness and complexity of his works. However, this personal connection can also lead to heightened expectations and scrutiny.

It is important to note that reactions to Naipaul's views vary greatly, and while some find his perspectives vexing, others appreciate his willingness to critically examine postcolonial societies and highlight their challenges. The controversy surrounding Naipaul's views reflects the complexity of representing diverse cultures and the ongoing dialogue about the responsibilities of writers and the impact of their work.

REFERENCES

- Achebe, C. (1992). *Home and Exile*. Oxford University Press.
- Bakker, P. (1993). "Knowing Me and Knowing You": V.S. Naipaul and India'. *Wasafiri*, 18(31), 41-44.
- Biruni. (2004). *Alberuni's India: An Account of the Religion, Philosophy, Literature, Geography, Chronology, Astronomy, Customs, Laws and Astrology of India about A.D. 1030*. Elibron Classics.
- Bose, S., & Jalal, A. (1998). *Modern South Asia – History, Culture, Political Economy*. Routledge.
- Chaudhuri, A. (2007). Freedom from Liberation: The Literary Influence of V.S. Naipaul. *World Literature Today*, 81(1), 29-33.
- Chaudhuri, N. C. (1960). *A Passage to England*. Macmillan.
- Gupta, S. (1995). Discontents of Empire: V. S. Naipaul's Concept of India. *Journal of Commonwealth Literature*, 30(1), 71-83.
- Jabbar, N. (2006). Naipaul's 'India': History and the myth of antiquity. *Textual Practice*, 20(1) 99-120.
- Krishnan, S. (2012). VS Naipaul and historical derangement. *Modern Language Quarterly*, 73(3), 433-451.
- Langran, P. (1990). VS Naipaul: A Question of Detachment. *The Journal of Commonwealth Literature*, 25(1), 132-141.
- Leavis, L. R. (2002). Travelling Through Colonialism and Postcolonialism: VS Naipaul's A Way In The World. *English Studies*, 83(2), 136-148.
- Menezes, V. (2018). V.S. Naipaul, and his conflicted relationship with India <https://www.livemint.com/Leisure/8kQpatxp2CADNvZIyaMMIP/VS-Naipaul-and-his-conflicted-relationship-with-India.html>
- Naipaul, V. S. (1990). *India: A Million Mutinies Now*. Heinemann.
- Naipaul, V. S. (1987). *The Enigma of Arrival*. Vintage Books.
- Naipaul, V. S. (2011). The Nobel Prize in Literature Lecture. <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2001/naipaul/lecture/>
- Naipaul, V. S. (1964). *An Area of Darkness*. Vintage Books.
- Naipaul, V. S. (1989). *A Turn in the South*. Knopf.
- Naipaul, V. S. (1977). *India: A Wounded Civilization*. Knopf.
- Naipaul, V.S (1972). *The Overcrowded Barracoon and Other Articles*. Penguin Books.
- Nasr, S. H. (2002). *An Introduction to Islamic Cosmological Doctrines: Conceptions of Nature and Methods Used for Its Study by the Ikhwan Al-Safa, Biruni, and Ibn Sina*. State University of New York Press.
- Nixon, R. (1991). VS Naipaul, Postcolonial Mandarin. *Transition*, 52. pp. 100-113
- Radovic S. (2015). Savors of place: V.S. Naipaul's enigma of departure. *Journal of Postcolonial Writing*, 51(1), 108-120.

- Ronojoy, S. (2018). Identity Complex: Naipaul's India <https://www.the-american-interest.com/2018/08/24/naipauls-india/>
- Sachau, E. C. (2011). *Alberuni's India*. Routledge.
- Sam, P., & Sharma, R. (2012). Knowledge Exchanges in the Global Organization–Learning from the Genius of Biruni. *SSRN Electronic Journal*. DOI:10.2139/ssrn.2124851
- Sivanandan, A. (1990). The enigma of the colonised: reflections on Naipaul's arrival. *Race & Class*, 32(1), 33-43.
- Suleri, S. (1992). The Rhetoric of English India. *Cultural Critique*, 21, 5-42.
- Rowe-Ewans, A. (1971). 'The Writer as Colonial', V S Naipaul interviewed *Transition* (40), 56-7.
- Walder, D. (1992). VS Naipaul's India. *Indian Literature*, 35(3), 83-100.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1. yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

Yazar araştırmanın tamamından sorumludur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Article Type : Research Article
Date Received : 19.02.2024
Date Accepted : 24.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1440058>

AN ANALYSIS OF GRAND NARRATIVES IN JEANETTE WINTERSON'S ORANGES ARE NOT THE ONLY FRUIT

Erol GÜLÜŞTÜR¹

ABSTRACT

Jeanette Winterson, one of the most significant writers of the 21st century, touches on various topics in her *Oranges Are Not the Only Fruit*. One of the subject matters that stands out is the novel's criticism of grand narratives through its main heroine, Jeanette. The question of grand narratives, touched upon and re-evaluated by postmodernism, has a substantial place in the narration of the novel. The ideologies, determined and limited by society as grand narratives, reject pluralism and differences. They defend a single ideology and undermine differences. The grand narratives examined under the subject of religion in this article determine social norms and lead them. Winterson's Jeanette is a character who tries to assume a different identity in a society where grand narratives are unshakably implemented and close the door to different ideologies. This article examines Jeanette's experiences and rebellion in a society surrounded by grand narratives. The study aims to show how the church and church society adhere to grand narratives and how the main character overturns established ideologies.

Keywords: Jeanette Winterson, Oranges Aren't the Only Fruit, Grand narratives, Church.

¹ Assist. Prof. Bingöl University, Faculty of Science and Letters, Department of Translation and Interpreting, egulustur@bingol.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8100-7965>

Makale Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 19.02.2024
Kabul Tarihi : 24.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1440058>

JEANETTE WINTERSON'IN *TEK MEYVE PORTAKAL DEĞİLDİR* ESERİNDE BÜYÜK ANLATILARIN ANALİZİ

Erol GÜLÜŞTÜR¹

ÖZ

21.yy'ın en önemli yazarlarından biri olan Jeanette Winterson, *Tek Meyve Portakal Değildir* eserinde çeşitli konulara değinir. Ön plana çıkan konulardan biri, romanın ana kahramanı olan Jeanette yoluyla büyük anlatılara yapılan eleştiridir. Postmodernizmin değindiği ve yeniden ele aldığı büyük anlatılar, romanda önemli bir yer tutar. Toplumun belirlediği ve sınırlarını çizdiği ideolojiler, büyük anlatılar olarak çoğulculuk ve farklılıkları reddeder. Büyük anlatılar, tek bir ideolojiyi savunup farklılıkları gözardı eder. Bu makalede din konusu altında incelenen büyük anlatılar, toplumsal normları belirler ve onları yönlendirir. Winterson'un Jeanette karakteri, büyük anlatıların sarsılmaz bir şekilde uygulandığı ve farklı ideolojilere kapıyı kapatan bir toplumda, farklı bir kimliğe bürünmeye çalışan bir karakterdir. Makale, Jeanette'in büyük anlatılarla çevrili bir toplumda yaşadıklarını ve başkaldırışını inceler. Çalışma, kilisenin ve kilise toplumunun büyük anlatılara nasıl bağlı olduklarını, ana karakterin yerleşmiş ideolojileri ters yüz ettiğini göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Jeanette Winterson, *Tek Meyve Portakal Değildir*, Büyük anlatılar, Kilise.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, egulustur@bingol.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-8100-7965>

1. Introduction

Postmodernism is a concept that emerged after modernism and criticized the previous intellectual systems. Although modernism tried to shape a new world system when it first made its name, it could not fully respond to the developing new paradigms and issues. Accordingly, certain parameters distinguished modernism from other movements. The unquestionable features of the Enlightenment, such as freedom, science, rationalism, etc, were the layers constituting modernism. The Second World War severely shook modernism, which tried to see and expound the world via certain motives. Being inadequate against the changing and transforming new dynamics, modernism relied on grand narratives, yet these grand narratives raised some questions. It was realized that they could not find solutions to challenging world hangups and began to lose their unshakable characteristics. Fundamentally, the idea of questioning and reconsidering everything caused the events to depend on the social, economic, and philosophical conditions emerging after modernism. Therefore, disbelief in the grand narratives, as Lyotard called them, led to a skeptical approach to the outcomes of the old conditions. The disbelief also required adapting to new circumstances. To illustrate, while the concepts of the Enlightenment or science were accepted as undoubted and definitive facts in modernism and regarded as unchangeable as well as definitive facts in clarifying events, they began to be doubted, decentered, or rejected by postmodernism.

In postmodernism, grand narratives can be criticized, questioned, and re-evaluated because postmodernism sees grand narratives as parochial and limiting. Since grand narratives reject multiple perspectives, entities are accepted as they are, people are asked to bow down, and no flaws are welcomed. This is the point that Lyotard and other postmodern theorists emphasize: the point is to question the rooted and unshakable truths and express distrust towards them. It can be suggested that great narratives can no longer be evaluated according to the old teachings of modernism, and the facts that determined and guided the basic intellectual principles for years are no longer the only criteria for shaping and directing the intellectual basis. Essentially, grand narratives have been used to understand history. It can be underscored that there are historical facts explaining historical events. Paramount events taking place in a certain century provide data to describe that period. Thus, we attempt to understand and interpret that period by means of the indicative events or phenomena. The dynamics within the period create grand narratives, and the period is identified with these narratives. As “a metanarrative is a general intellectual framework through which we view history” (Birx, 2009, p. 1030), freedom, religion, gender roles, social norms, science, etc. covered by the era are all considered grand narratives and are tackled within the intellectual system of that period. The established rules and norms are decentered, shaken, or eliminated on the assumption that no fixed entities are omnipresent. To this point, Linda Hutchinson asserts that “postmodernism ultimately manages to... undermine and subvert the conventions and presuppositions it appears to challenge” (2002, pp.1-2). To continue with Hutchinson's quote, it is argued that postmodernism re-evaluates previously accepted and unquestioned things and consequently puts them in a different dimension on account of the evaluation of multiple and various perspectives. Because postmodernism “challenges the ideological systems on which Western society is constructed” (Sturgeon, 1993, p.13) ideologies, fixed norms, and rules are ignored; thus, it turns to rescue the postmodern people from sticking in restricted zones. It suggests that societies are not subjected to only one predestined ideology or belief, but that other different, various, and abounding worldviews in society reveal the claim for postmodernism’s multiplicity.

One of the focal points of postmodernism is that it not only claims that the teachings we apply, adopt, and accept are imposed on us by society but also suggests that society forces us to see them as indispensable elements of our lives as cultural norms. Once again, it implies that these teachings delimit postmodern people. At that point, Hutchinson signifies that “entities that we unthinkingly experience as ‘natural’ (they might even include capitalism, patriarchy, liberal humanism) are ... made by us, not given to us” (2002, p. 2). She questions and stresses the entities, and ideologies as impositions on us. In this regard, postmodernism reacts to their restrictive processes and regards them as things to be defamiliarized with. “Its very significance is to... disseminate, and decenter” (Silverman, 2018, p. 1) the entities that are built on a barrier by established norms. To be the center of entities is denied by postmodernism because it leads to the birth of grand narratives, meaning that some norms are unquestionable and preemptory. Being “as discontinuous and fragmented” (Eriksen & Nielsen, 2013, p. 172), it overlooks certain ideologies and facts; it does not prioritize a single truth, instead, it aims to fragment a substantial phenomenon and makes meanings of that phenomenon. This representation shows that grand narratives are no longer accepted in postmodern thought. “A world of local, individual voices, rather than of hegemonic schools and ideologies” (Eriksen & Nielsen, 2013, p. 172) is underlined because hegemonic ideologies are limited and turn individuals into monotype beings. The individual becomes dependent on the

grand narratives created by hegemonic ideologies and sees these dominant ideologies (grand narratives) as the only truth. Postmodern thought breaks away from these dominant hegemonic thoughts and opens the door to individualism, that is, all kinds of different world views, and advocates them loudly. It suggests “splitting the truth, the standards and the ideal” (Birx, 2009, p. 1132) to make way for the multifarious meanings and interpretations.

As postmodernism turns to the rejection of single truths, ideologies, and standards, no substitution are welcomed, which may generate new grand narratives. It strictly refuses “new doctrine, theory or revelation to take the place of the discarded rules of the past” (Birx, 2009, p. 1132). Because it has nothing left to hold out the postmodern world, the grand narrative “has lost its credibility, regardless of what mode of unification it uses, regardless of whether it is a speculative narrative or a narrative of emancipation” (p. 37,1984) as Lyotard argues. Grand narratives, which are reflections of old-world paradigms, are no longer powerful. People no longer trust them; they are ineffective (Groves, 2012, p. 41). Normed truths and doctrines are split into pieces; for example, the concept of freedom does not have a single equivalent; it is bound to be divided into dozens of meanings and interpretations. While Lyotard calls postmodernism “incredulity toward meta-narratives” (1984, p. xxiv), he emphasizes that the great doctrines have lost their function and become outdated. Accordingly, history or our experiences cannot be explained and clarified through a single fact; when we attempt to explain things by means of a definitive fact, we tend to create our own grand narratives, which the postmodern outlook excludes. Focusing on the “death of the grand narrative” (Eriksen & Nielsen, 2013, p. 170), postmodernism addresses deconstruction because it takes over the opportunity of precisely questioning and criticizing through it. Thus, in addressing deconstruction, the aim is to disassemble and shake the message or ideology that the great narratives try to impose, stated as postmodernism “deconstructed the great synthetic projects, leaving the fragments spread out on the ground” (Eriksen & Nielsen, 2013, p. 170).

2. Repercussions of Grand Narratives on Jeanette's Existence

Postmodern authors do not create their works in light of certain teachings. As Lyotard emphasizes, they are not dependent on predetermined rules, and the work cannot be evaluated based on these rules (1984, p.81). The authors pen the work on the lines they determine without sticking to any sense of limitation. The author is exempt from the rules (Lyotard, 1984, p. 82). The postmodern writer deconstructs what is present, reshapes the text, and reconsiders historical events with original literary techniques. Jeanette Winterson, one of the most prominent postmodern writers, uses these original techniques masterfully. She turns grand narratives upside down, managing to bring the subject matters she deals with through normative ideologies and conceptual structures; she “explores territories of controversy and the unknown, she crosses boundaries and transgresses the sacred” (Wronka, 2017, p. 197).

Essentially, studying Winterson's writings, we get to observe that she decentralizes the concept of singularity and the established social and cultural teachings, thus turning them into more vulnerable entities. It is indeed likely to figure out the narrative and conceptual framework hallmarks expected from a postmodern writer in her works. Winterson, enriching her narrative by using “postmodern techniques, metafiction, and magical realism” (Rinawmi, 2010, p. 8), shakes the dominant ideologies (grand narratives) in society. Moreover, she ruins strong structures (Rinawmi, 2010, p. 8). As stated above, Winterson takes a stance against singularity. This stance stems from both her own sexual preference and her literary perspective. She fights heterosexual ideologies and a male-dominated perspective (Erkan, 2010, p. 114). In his postmodern condition argument, Lyotard states that totality must be resisted; it is a fact that differences exist and they must be used (1984, p. 37). Primarily, Winterson applies Lyotard's remark in a sense. That's why we see a critical approach and content in her writing. She overthrows stereotypes and takes a stance against clichés (Cokal, 2004, p. 18).

The concept of religion is a grand narrative on which Winterson dwells a lot. As grown in a religious entourage, she has deeply experienced and witnessed the impacts of religion on individuals and society. Religion, one of the dominant ideologies, is an important power structure used to shape and lead societies. As a great grand narrative, it is questioned and shaken by postmodernism. Because postmodernism rejects limitation and singularity, it criticises religions oppressing people or ruling religions' being at the center stage. If a single religion or doctrine is dominant, it prevents others from being visible on the periphery. It is regarded as suppressing postmodern people and confining them to certain forms of identity. As the individual adopts a single identity, different preferences and goals are diminished. Since postmodernism opposes universal truths, it adopts a local and libertarian attitude towards religion. So, religion, previously considered an unwavering truth and irreversible as scientific facts, is treated as a grand narrative in postmodernism. Winterson also treats religion and religious teachings as a grand narrative in her work and reveals its effects through her character, Jeanette.

Jeanette is a girl living with the harsh and challenging religious education of an ardent Christian mother. She

recounts her life story beginning at the age of seven, when she is obligated by the church and her mother to follow the oppressive rules imposed on her. Jeanette's life is dominated by her Christian fundamentalist mother, Louie, who dominates Jeanette's life as well as the life of the absent father. Jeanette's mother had educated her at home until the age of seven, mostly through reading the Bible and following its guidelines (Soumia, 2017, p. 527).

She is exposed to a dominant ideology and has to continue her life by means of a dominant religious teaching. Her family, the society in which she lives, and the religion she believes have strict expectations, and if she achieves them, then she “will become a productive member of her fundamentalist religious community” (Reisman, 2011, p. 14). Religion and religious ideology, considered substantial grand narratives, mark deep traces in almost all phases of her life, through whom Winterson refers to the “constructed and questionable nature of meta narratives and totalizing discourses” (Yağcı, 2022, pp. 86-87). She is so immersed in totalizing discourses that the Bible, her religious mom, and church are the single three components shaping and leading her life. Talking about her mother at the very beginning of the book, she implies that her mother has her own grand narratives and states that she adheres to them tightly. To her mother, “God” is the first to be seen as a friend, while “Devil” is the one she takes as an enemy (Winterson, 2014, p. 5). We observe that her mother constantly listens to and analyzes religious programs on the radio in order to raise her as a missionary (Winterson, 2014, pp. 6-7). Jeanette's life is made up of religious conversations and practices. Due to the mother's strict religious beliefs, the family keeps away from TV on Sundays and covers it up (Winterson, 2014, p.14). Reading the Bible and acting accordingly is a part of their lives.

Religion, as a grand narrative, is highly immense in Jeanette's life. She figures that having high buildings and more rain depends on the piety of the city (Winterson, 2014, p. 21). Here, Winterson poignantly reveals the power of religion through buildings and rain in an overwhelming manner. Moreover, Jeanette's mother does not send her to school to prevent her from moving away from religion. School is used as a metaphor, which may destroy a stereotyped, unquestionable ideology. However, it is perceived in a negative light by her mother. The mother does not want her daughter to cross the boundaries of the church, warning that “they will lead you astray” (Winterson, 2014, p. 22) if she moves away from church. Another obvious example of religion as a grand narrative is the issue of Jeanette's brief deafness. Her mother and church members, who attribute an ordinary health problem to a religious justification, strictly adhere to the religious grand narrative. Religious people praise her, saying “how full of spirit” she is (Winterson, 2014, p. 33). They remark that the reason she is in such a situation is to be close to God, implying that she is one of the lucky servants. But when the problem grows and Miss Jewsbury realizes the actual reason, it becomes clear that Jeanette “is not full of the Spirit” (Winterson, 2014, p. 35). Jeanette is immediately taken to the hospital and treated to have temporary deafness. “The conventional religious community full of contradictions” (Shara, 2015, p. 239) is so immersed in the religious grand narrative that they cannot move out of its boundaries. Following the case, a transformation begins in Jeanette, and she begins to question the church, thinking that everything the church says, believes, or imposes may not be true; “the church was sometimes confused” (Winterson, 2014, p. 36). The fact that her deafness is misinterpreted and put on a different level of comment “destabilize[s] Jeanette's worldview and the worldview of the people around her” (Reisman, 2011, p. 16), which brings a turning point in her life. The questioning and doubt highlight the fact that she “gradually moves away from the Grand Narrative of the Church” (Yağcı, 2022, p. 79).

One of the turning points in Jeanette's life is when her mother decides to send her to school because she is afraid of being legally punished. Yet, at school, Jeanette reflects her religious personality so considerably that her teacher questions and expresses her discomfort regarding her situation. Jeanette uses religious elements in almost all her actions. For example, while other children give ordinary answers like “fishing, swimming, picnics” (Winterson, 2014, p. 49) to the question for the essay “What I did in my Summer Holidays” (Winterson, 2014, p. 49), Jeanette reveals what she lived at Colwyn Bay during their church camp (Winterson, 2014, p. 50), which surprises the teacher and the class. The teacher thinks she is “rather preoccupied with God” (Winterson, 2014, p. 54). The teacher is disturbed by Jeanette's religious immersion in the school and says that she terrorizes the children (Winterson, 2014, p. 55). She “became an outcast to both students and teachers. The teachers and parents complained that her thoughts and ideas were giving the students nightmares” (Jennings, 2011, p. 33) and later we witness the children run away from her (Winterson, 2014, p. 56). We can argue that all these experiences at school, to some extent, may have an impact on her subsequent change and transformation as well. After revealing Jeanette's experiences and the grand narrative of religion, Winterson includes Melani in the plotline, who leads Jeanette to question religion and church more and more. By involving Melanie in the plotline, the author overtly defies “traditional Western religious discourses and their accompanying rules”

(Erasmus, 2017, p. 7). We see the two girls being in a relationship, which will bring out Jeanette's "resolutions of divergent pulls of church" (Hints, 2005, p. 30). While manifesting Jeanette's love for Melani, Winterson focuses on history and refers to grand narratives. Being attracted to Melani, Jeanette essentially ignores history, historical ideologies, and grand narratives. She is conspicuously "rattling and even undermining the architecture of" (Hill, 2017, p. 36) the dominant power. She dismantles the "Christian status quo" (Erasmus, 2017, p. 18). Jeanette asserts that everyone writes their own history (Winterson, 2014, p. 120); in some way, she turns away from totalizing powers, welcomes individuality, and subverts grand narratives. Because history "involves several layers of truth and various possible interpretations" (Allan, 2014, p. 25) it cannot be restricted to only established rules or norms, but there are at the same time differences and various thought structures that prevent the generation of grand narratives. As a counter effect of totality, she "triggers the discussion about tolerance and freedom of choice, which so often appears to be repressed by the prejudiced voice of society" (Wronka, 2017, p. 197). As argued, "the singularity of the truth" (Yakut, 2011, p. 78) is impossible. Winterson underlines that if history is free of boundaries, then a barrier needs to be set to restrictions hindering individuals, as every individual writes their own truth or history. Winterson argues "by implication, how any religious claims based on that history can hold authority" (Hill, 2017, p. 41); that's why, going against the dominant ideology of the church and church society, Jeanette destroys the religious grand narrative. What she was undergoing showed that "the church's perfect theological views, which were perceived to lead its Christian followers to a "perfect" life, contained many flaws" (Jennings, 2022, p. 36). The relationship between her and Melanie puts her as a target, as "all of the community's resources are mobilized to exorcise these deviant impulses. She is threatened with permanent exclusion from the community of the saved" (Paliath, 2017, p. 360). She "poses a threat to the church" (Sturgeon, 1993, p. 17). To the church community, Jeanette and Melani "have fallen under Satan's spell" (Winterson, 2014, p. 134). The church regards Jeanette as "Satan" (Winterson, 2014, p. 134); she is suppressed, and Pastor tells her mother, "Don't let her out of this room and don't feed her" (Winterson, 2014, p. 137). Janet "is locked in" (Winterson, 2014, p. 137). As a result of her transgression and "objections to grand narratives" (Yakut, 2011, p.75), she is ostracized and punished by her mother and the religious community. Winterson makes social criticism through Jeanette's mother and church. The community, thinking the walls it has built will never collapse, takes these walls under protection by means of strict ideologies. Used as a metaphor, the walls can be considered grand narratives. Just as it is tough to topple strong and hard walls, the same is true for grand narratives. The walls that the church and church community build do not allow different life and thought structures. Getting out of the lines of the grand narratives means being exorcised. Jeanette's community, by using grand narrative of religion, announces her as a scapegoat because she has transgressed the established ideology-the grand narrative of religion. "Oranges are the only fruit", a phrase repeatedly appearing throughout the novel, reveals getting stuck in grand narratives. However, Winterson points to the differences that prevent a dominant ideology from being thrust to the forefront. The dominant ideology, imposing grand narratives, maintains its existence by eliminating differences. Through the novel, Winterson indicates that Jeanette's life has been shaped by a strict ideology, but over time, she questions, doubts, and reaches a different level of thought. The author points out that imposed ideologies enforce grand narratives, which cause the generation of power and hegemonic structures. The fact that the religious community turned their backs tremendously transformed Jeanette's world, her identity, and her belonging. Jeanette "provides a counterpoint to deconstruct traditional religion" (Shara, 2015, p. 239) and for her, going beyond the boundaries set by religious grand narrative was an immense challenge, even though she seemingly regretted it and was subjected to exorcism.

3. Conclusion

The statement "incredulity towards metanarratives" (grand narratives) by Francis Lyotard in Postmodern Condition is one of the cornerstones of postmodernism. Grand narratives have played an important role in shaping history since ancient times. The unwavering belief in grand narratives has caused them to gain great importance and become unquestionable. Through grand narratives, a single ideology is accepted and adopted as the absolute truth, and other ideologies are overlooked or suppressed. This narrow-mindedness, which is contrary to postmodern thought, is a limiting barrier in postmodernism, so established convictions, norms, and totality are discarded by postmodern thought structure. Individuality and tolerance of differences limit grand narratives because they prevent individuals from committing to a single established ideology; instead, different thoughts and belief systems are adopted. Postmodern thinkers such as Lyotard and Hutchinson argue that the importance of grand narratives has decreased in postmodern thought because they put forward the idea that postmodernism subverts power structures. One of the writers who turns these power structures upside down is Jeanette Winterson. In *Oranges Are not the Only Fruit*, one of the most stunning postmodern works, we witness the main character's fight against the structures of power in society. She ignores the grand narratives of the church and its society, subverts them, and strives to create her own identity. In the novel, we get to conclude that individuals do not have to comply with the established or single ideology that creates grand narratives, and Winterson, through the heroine, highlights individual liberality and fights for totalizing powers. As the name of the novel

hints, she asserts that grand narratives restrict and create barriers for postmodern individuals. The characters in the novel are observed to cling to grand narratives sharply, except Jeanette, who ends up with exorcism by the church society. Even though the heroine is punished and marginalized, she stands as the only character to have a say against the strict and rooted ideology of her society. Rebelling against the grand narratives, Jeanette demolishes totalizing powers and makes way for the differences that subvert hegemony. Hegemonic powers take advantage of grand narratives, suppress differences, and generate their own dominance. Winterson reveals the hegemonic power of the church and church society by stressing the grand narrative of religion being imposed on Jeanette, who breaks and liberates herself from the rooted ideology.

REFERENCES

- Allan, K. (2004). *Not the whole story: A geopolitical reading of history in Jeanette Winterson's Oranges Are not the Only Fruit, The Passion, Sexing the Cherry, and The Powerbook*. [M.A. Thesis, McMaster University].
- Birx, H. J. (2009). *The encyclopedia of time: Science, philosophy, theology and culture*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Cokal, S. (2004). Expression in a diffuse landscape: Contexts for Jeanette Winterson's lyricism. *Style*, 38(1) 16-36.
- Erasmus, S. (2017). *Challenging biblical boundaries: Jeanette Winterson's postmodern feminist subversion of biblical discourse in Oranges are not the Only Fruit (1985) and Boating for Beginners (1985)* [M.A. Thesis, Rhodes University].
- Eriksen, T. H., & Nielsen, F. S. (2013). History of anthropology. The end of modernism? Pluto Press. pp. 166-191.
- Erkan, M. (2010). Jeanette Winterson: Vişnenin Cinsiyeti "Bir postmodern gerçeklik yitimi anlatısı". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 113-122.
- Groves, J. R. (2012). Canon and grand narrative in the philosophy of history. *Journal of East-West Thought*, 1(2), 39-52.
- Hints, H. (2005). *Immortal, invisible: Lesbians and the moving Image*, edt by Tamsin Wilton, Taylor&Francis.
- Hutchinson, L. (2002). *The Politics of Postmodernism*. Routledge.
- Jennings, K. (2022). *Obstructing authenticity: The church and sexuality In Randall Kenan's A Visitation of Spirits And Jeanette Winterson's Oranges Are Not the Only Fruit*. [M.A. Thesis, North Carolina Agricultural and Technical State University].
- Liotard, J. F. (1984). *The Postmodern Condition*. Manchester University Press.
- Paliath, A. (2017). Unsexing and suspending gender in Jeanette Winterson's Oranges Are Not the Only Fruit. *Research Journal of English Language and Literature*, 5(4), 2321-3108.
- Reisman, M. (2011). Integrating fantasy and reality in Jeanette Winterson's "Oranges Are Not the Only Fruit". *Rocky Mountain Review*, 65(1), pp. 11-35.
- Rinawni, V. L. (2010). *Situating the self: A study of select novels of Jeanette Winterson*. [Doctoral Dissertation, Mizoram University].
- Shara, Z. (2015). Deconstructing religion in Jeanette Winterson's Oranges Are not the Only Fruit: A metacritical study. *Advances in Language and Literary Studies*, 6(1) 238-244.
- Silverman, H. J. (2018). *Postmodernism*. Routledge.
- Soumia, G. (2022). Femininity representation in Jeanette Winterson's postmodern novels: Oranges Are Not the Only Fruit (1985) and the Passion (1987). *International Journal of Social Communication*, 9(3), 522-532.
- Sturgeon, R. L. (1993). *Jeanette Winterson's postmodernist spirituality*. [M.A. Thesis, the University of Louisville].
- Winterson, J. (2014). *Oranges Are not the Only Fruit*. Vintage.
- Wronka, M. (2017). The problems of identity in Jeanette Winterson's Why Be Happy When You Could Be Normal? Oranges Are Not the Only Fruit and the Passion. *The Grove*. 195-206. DOI: 10.17561/grove.v24.a10

Yağcı, D. (2022). Crossing the borders of genre and gender: Jeanette Winterson's redefinition of the bildungsroman in Oranges are Not the Only Fruit". *Fe Journal*, 14(2), 78-89.

Yakut, Ö. (2011). *Sexuality and Gender in Jeanette Winterson's Two Novels: Oranges Are not the Only Fruit and Written on the Body*. [M.A. Thesis, Metu].

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 16.11.2023
Kabul Tarihi : 18.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391790>

BORSA ENDEKS YÖNÜNÜN AĞAÇ TABANLI TOPLULUK MAKİNE ÖĞRENMESİ YÖNTEMLERİ İLE TAHMİNİ: BİST-100 ÖRNEĞİ

Yasin BÜYÜKKÖR¹, Seyyide DOĞAN²

ÖZ

Borsa endeks yönünün tahmininde finansal verilerin karmaşık ve durağan olmayan yapısı nedeniyle etkin bir tahmin modelinin kurulması oldukça zordur. Bazı dışsal faktörlerin ve şokların etkilerinin daha derin gözlemlendiği gelişmekte olan ülke borsalarında, borsa endeksinin aşağı veya yukarı yönlü hareketini tahmin etmek gerek yatırımcılar, hükümetler, finansal kurumlar ve kreditorler gibi paydaşlar gerekse de araştırmacılar için önemli bir konudur. Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul 100 (BİST-100) endeksinin borsa endeksinin yönünü ağaç tabanlı topluluk Makine Öğrenmesi (ML) yöntemleriyle tahmin etmektir. Üç yılın günlük Açılış, Kapanış, En Yüksek, En Düşük ve Hacim verilerine Üstel Düzgünleştirme uygulandıktan sonra hesaplanan Teknik Göstergeler modelin girdi değişkenleri olarak ele alınmıştır. Ayrıca Teknik Göstergelerin pencere uzunlukları artırılarak girdi değişkeni uzayı genişletilmiştir. Çalışmada Karar Ağaçlarına dayanan topluluk makine öğrenmesi yöntemlerinden Random Forest, XGBoost ve CatBoost kullanılmıştır. Modelin parametreleri Bayesyan Arama (Bayesian Search) yöntemi ile optimize edilmiştir. Çalışmanın bulgularına göre, tercih edilen bütün yöntemler %89,7 ile %90,4 aralığında doğruluk oranına sahipken ve diğer performans değerlendirme kriterleri de dikkate alındığında en iyi performansa sahip yöntemin XGBoost olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Topluluk Makine Öğrenmesi, Teknik Göstergeler, Borsa Yönü Tahmini, Rassel Orman, XGBoost, CatBoost

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yasinbuyukkor@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1006-0539>

² Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, dogans@kmu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-7835-7905>

Article Type : Research Article
Date Received : 16.11.2023
Date Accepted : 18.03.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391790>

PREDICTION OF STOCK MARKET INDEX DIRECTION WITH TREE-BASED ENSEMBLE MACHINE LEARNING METHODS: THE CASE OF BIST-100

Yasin BÜYÜKKÖR¹, Seyyide DOĞAN²

ABSTRACT

The establishment of an effective prediction model for the direction of stock market indices is quite challenging due to the complex and non-stationary nature of financial data. Predicting the upward or downward movements of the stock market index, especially in emerging market exchanges where the impacts of external factors and shocks are observed more deeply, is of significant importance to stakeholders such as investors, governments, financial institutions, and creditors, as well as researchers. The aim of this study is to predict the direction of the stock market index with tree-based ensemble Machine Learning (ML) methods. Technical Indicators calculated after applying Exponential Smoothing to daily Opening, Closing, Highest, Lowest and Volume data of three years were considered as input variables of the model. In addition, the input variable space was expanded by increasing the window lengths of the Technical Indicators. In the study, Random Forest, XGBoost and CatBoost methods, which based on Decision Trees, are used as ensemble ML methods. Bayesian Search was employed to determine the optimal parameters. According to the findings of the study, all selected methods demonstrated accuracy rates ranging from 89.7% to 90.4%, and considering other performance evaluation criterias, XGBoost was identified as the best prediction method.

Keywords: Ensemble Machine Learning, Tecnical Indicators, Stock Market Way Prediction, Random Forest, XGBoost, CatBoost

¹ Asst. Prof., Karamanoglu Mehmetbey University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, yasinbuyukkor@kmu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-1006-0539>

² Asst. Prof., Karamanoglu Mehmetbey University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, dogans@kmu.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-7835-7905>

1. GİRİŞ

Finansal veriler ekonomik, politik, sosyal, doğal afetler ve ikame finansal ürünlerin fiyatlarındaki gelişmeler gibi pek çok dışsal faktörden etkilenebilmektedir. Finansal zaman serileri doğası gereği gürültü (modelde yer alamayan bilgi) içerir, durağan (dağılımın zaman içinde değişkenliği) değildir ve deterministik olarak kaotiktir (kısa vadeli rassal; uzun vadeli öngörülemeyen deterministik davranış) (Kumar & Thenmozhi, 2006; Yu vd., 2009; Nava vd., 2016; Cao vd., 2019). Bu sebeple finansal zaman serisi kullanarak gerek gelecek eğilimi gerekse de fiyat tahmininde bulunmak çok karmaşık ve zorlu bir iştir. Hem araştırmacılar hem de uygulayıcılar açısından güçlü bir tahmin modeli geliştirebilmek piyasa dinamiklerini doğru analiz edebilmek için değerlidir (Leung vd., 2000).

Son yıllarda, finansal piyasalardaki hareketlerin yönüne veya eğilimine olan ilgi artmaktadır; ancak böylesi önemli bir alan için az sayıda çalışma bulunmaktadır (Jiao ve Jakubowicz, 2017). Rassal Orman (RF), AdaBoost ve Extrem Gradyan Artırma (eXtreme Gradient Boosting- XGBoost) gibi topluluk (ensemble) öğrenme yöntemleri ile hisse senedinin gelecek eğilime odaklanmış finansal zaman serisi tahmin çalışmalarının önemli uygulamaları Kumar ve Thenmozhi (2006), Ballings vd. (2015) ve Patel vd. (2015) gibi araştırmacılar tarafından gösterilmiştir.

Literatürde gelişmekte olan piyasalarda borsa endeks hareketinin yönünü tahmin etmeye yönelik çok az sayıda araştırma bulunması sebebiyle bu çalışmada BİST-100 endeksi tercih edilmiştir. Bununla birlikte, Covid 19 küresel pandemisi, Şubat ayı içerisinde gerçekleşen deprem, hükümet seçimleri, dövizdeki hızlı ve önlenemez yükseliş gibi borsa üzerinde önemli etkilere sahip bazı dışsal faktörlerin ve şokların etkilerini gözlediğimiz bu endeks ile çalışmak, ilgili literatür açısından önemli olacaktır. BİST-100 endeksinin son zamanlardaki kırılmalı ve makroekonomik göstergelerin endeks üzerindeki etkileri bazı ekonometrik çalışmalarla da desteklenmiştir (Ünlü, 2023).

Bu çalışmada, RF, XGBoost ve gradyan artırma algoritmalarının son versiyonu olan CatBoost olmak üzere ağaç tabanlı topluluk makine öğrenmesi (ML) yöntemlerini kullanarak BİST-100 Endeksinin yönü tahmin edilmekte ve tercih edilen ML yöntemlerinin performansı karşılaştırılmaktadır. BİST-100 endeksindeki değişimlerinin büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, günlük fiyat hareketlerinin yönünün iyi bir tahmini akademik çevre için son derece önemli olmasının yanı sıra uygulamacılar açısından risk yönetimi için de önemlidir. Literatürde izini sürdüğümüz çalışmaların sonuçlarından hareketle, tahmin performansında güçlü bir iyileşmenin gözlemlendiği tüm güncel yaklaşımlar bu çalışmada uygulanmış ve BİST 100 endeksinin yön tahmininin bir uygulaması gösterilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın finansal zaman serisi tahmin çalışmalarına katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada, makalenin geri kalan kısmı şöyle düzenlenmiştir: Takip eden bölümde, finansal zaman serileri kullanarak yapılan hisse senedi yön tahmini ile ilgili çeşitli ML yöntemlerinin literatür taraması verilmektedir. Tercih edilen ML yöntemlerinin teorik alt yapısı 3. bölümde tanıtılmaktadır. Deney tasarımı ve BİST-100 endeksinin açılış, kapanış, hacim vb. gibi özelliklerini ele aldığımız veri setinden edilen ampirik sonuçlar 4. bölümde rapor edilmektedir. Son olarak, 5. bölümde sonuçlar ve tartışma yer almaktadır.

2. Literatür Taraması

Hisse senedi fiyat ve trend tahmini, risk ve getiri analizleri ve portföy yönetimi borsa yatırımcılarının karşılaştığı önemli problemlerdendir. Hisse senedi piyasasında yatırımın getirilerinden faydalanma potansiyeli, piyasanın doğrusal olmayan kaotik yapısı nedeniyle zorluklar içermekte ve bu durum piyasanın değerlendirilmesine olan talebi artırmaktadır (Thakkar & Chaudhari, 2021).

Hisse senedi trend tahminlerinde, piyasa bilgisine dayanarak ve baskın faktörler incelenerek temel analiz; açılış fiyatı, kapanış fiyatı ve işlem hacmi olmak üzere farklı zaman serilerinden elde edilen bilgiler ise teknik analiz için kullanılabilir (Yu vd., 2009; Kumar vd., 2016; Yang vd., 2016) veya geleneksel olmayan uzmanlar olarak görülen Google, Twitter vs. gibi sosyal medya platformlarına ait verilerinin de dahil edildiği farklı stratejiler geliştirilebilir (Cavalcante vd., 2016; Chen vd., 2016; Hu vd., 2018).

Hisse senedinin gelecekteki fiyatı ve/veya eğilimi tahmin eden çalışmalar görece son yıllarda hız kazanmıştır. Hisse senedi getirilerini tahmin etmede açıklayıcı değişken olarak teknik göstergelerin kullanımı gibi hesaplamalı yaklaşımlar makine öğrenimi içerisinde son yıllarda önemli bir yer edinmiştir ve ekonomistlerin kullandıkları geleneksel yöntemlere göre daha iyi bir tahmin performansına sahip oldukları ileri sürülmüştür (Hsu vd., 2016). Bu yöntemler içerisinde ilk uygulamalardan bu yana oldukça sık tercih edilmiş bir yöntem Yapay Sinir Ağları (YSA)'dır (Tsaih, 1998; Dixit vd., 2013; Jhaveri, 2016; Weng, 2017). Çok sayıda başarılı uygulamasına karşılık, YSA'nın tutarsız sonuçlar sergilediği ve bazı kısıtlamalara sahip olduğu yönünde eleştirilerde bulunan yazarlar da bulunmaktadır (Hann vd., 1996). Bu noktada ana yönelim sıklıkla

performansının kıyaslandığı ve başarılı sonuçların elde edildiği Destek Vektör Makine (SVM)'ne olmuştur (Tay & Cao, 2001; Huang vd., 2005; Yu vd. 2005; Kara vd., 2011; Dai & Zhang, 2013; Pabuçcu, 2019).

Belirli sayıda karar ağacının eğitilmesinin esas alındığı topluluk ML yöntemlerinden RF'nin tek bir model ile tahmin yapan SVM'den daha iyi sonuçlar verdiği Patel vd. (2015) tarafından gösterilmiştir. Bu öncü çalışmanın ardından topluluk ML yöntemlerinin tekli ML yöntemleri ile kıyaslandığı ve daha iyi performans gösterdiği sonucu Ballings vd. (2015) ve Mehta vd. (2019) tarafından desteklenmiştir.

Jiao ve Jakubowicz (2017), topluluk ML yöntemlerinden RF, gradyan destekli ağaçlar ve tekli ML yöntemlerinden YSA ve Lojistik Regresyon Analizi (LRA)'nin S&P 500 endeksinin trend tahmin performansını karşılaştırmalı olarak araştırmışlardır. Bu çalışmanın sonuçları yukarıda bahsi geçen çalışmaların bulguları ile ters yöndedir. L2 düzleştirme ile LRA diğer yöntemlerden az bir farkla da olsa daha iyi tahminde bulunmuştur. Bununla birlikte çalışmanın ilgi çekici bir diğer sonucu, doğrulama setinin sıralı olarak yapıldığında çapraz doğrulama ve tekli doğrulamaya göre daha iyi tahmin sonucu elde edilmiş olmasıdır.

Hisse senedi fiyat tahmin literatüründe XGBoost algoritmasının tercih edildiği eser sayıda çalışma bulunmaktadır. Dey vd. (2016)'nin doğrusal olmadığını gösterdikleri APPL hisse senedi üzerinde 60 günlük ve 90 günlük tahminlerinde doğruluk oranı sırasıyla %87,79 ve %89,70 olarak elde etmişlerdir. Bu çalışmada uzun vadeli tahminlerde üstel düzleştirme ve doğrusal olmayan verilerde karar ağaçları tabanlı metrik olmayan yöntemlerin tercih edilmesinin önemi vurgulanmıştır. Ancak bu iddia, diğer yöntemler ile kıyaslamalı olarak desteklenmemiştir.

En güncel ve en kapsamlı olarak, ağaç tabanlı topluluk ML yöntemlerinin başarılı bir uygulaması Başak vd. (2019) tarafından gösterilmiştir. Bu çalışmada, yazılım (FB, TWTR), elektronik (AMS) ve otomobil (TATA) şirketlerine ait hisse sentlerinin eğilimlerini tahmin etmek için XGBoost ve RF algoritması tercih edilmiştir. Çalışmanın ilgi çekici tarafı kazançları ve kayıpları gösteren hisse senedinin n gün önceki fiyatına göre yukarı ve aşağı yönlü hareketinin bir regresyon modeli sonucu elde edilen eşik değeri ile belirlenmesidir. Geçmiş çalışmalar ile kıyaslandığında bu alan için iyi performanslardan birinin elde edildiği bu çalışmada doğruluk oranı %78 olarak elde edilmiş ve bu iyileşmenin önemli bir nedenin topluluk ML yöntemlerin tercih edilmiş olmasına bağlanmıştır.

Topluluk ML yöntemlerini en kapsamlı olarak araştıran çalışma Prasad ve Bakhshi (2022) tarafından yürütülmüştür. Bu çalışmada Hindistan VIX 'nin günlük hareketlerinin tahmini LRA ile beraber 11 ML yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tahminler %63,33 ile %67,67 arasında değişen doğruluk oranları ile elde edilirken, CatBoost, Light Gradient Boosted Machine (LightGBM), XGBoost, oylama, istifleme (Stacking), torbalama (Bagging) ve RF sınıflandırıcıları, istatistiksel olarak benzer performanslara sahip en iyi yöntemler olduğu sonucuna varılmıştır.

3. YÖNTEM

Karar ağaçlarına dayanan ML yöntemleri yüksek doğruluk oranlarına sahip, kolay uygulanabilir ve modellerin nispeten yorumlanabilir olması nedeniyle sınıflama problemlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. ID3 (Quinlan, 1986), C4.5 (Quinlan, 1993) ve CART (Breiman vd., 1984) farklı amaçlar için geliştirilmiş olan karar ağacı yöntemleridir. Bu başlık altında karar ağaçlarına dayanan ML yöntemlerinden RF, XGBoost ve CatBoost yöntemlerinden bahsedilecektir.

3.1. Rassal Orman (Random Forest - RF)

RF (Breiman, 2001), karar ağaçlarını temel alan bir topluluk (ensemble) ML yöntemidir. Hem sınıflama (classification) hem de regresyon problemlerinde uygulama kolaylığı sağlaması ve yüksek performans göstermesi nedeniyle araştırmacı ve uygulamacılar arasında popüler bir yöntemdir. Karar ağaçlarının temel eğitim prensibi, öznitelik uzayının bir ağaç yapısı kullanarak sürekli olarak bölünmesidir. Bu yaklaşımda, her bir alt (child) düğüm saf (pure) düğümlere kadar bölünür ve böylece tek bir sınıfın örneklerini içeren düğümlere ulaşılan kadar bölünme devam ettirilir. Bu bölünme alt düğümlerin saflığını, ana (parent) düğümlerine göre maksimize etmeye çalışan bir kriter aracılığıyla yapılır. Alt düğümlerde maksimum saflık sağlandıktan sonra saf düğümlere ulaşılır. Elde edilen saf düğümler daha fazla bölünemez ve yaprak düğümlerini (leaf nodes) oluşturur. Sınıflama problemlerinde karar ağaçları kullanıldığında, ağacın yapısı yaprak düğümlerine kadar takip edilir ve yaprak düğümlerinin saf oldukları karar verilirse, test veri setinin sınıf etiketleri, eğitim örneklerinin yaprak düğümüne ait sınıf etiketleri baz alınarak atanır. Bu yöntemde bir test örneğini sınıflandırmak için büyük miktarda birbirleriyle korelasyonsuz karar ağacı bootstrap (yeniden örnekleme) yöntemi kullanarak büyütülür. Böylece test örneğinin hangi sınıfa ait olduğu özellik uzayının titizlikle incelenmesiyle karar verilir. Random Forest yöntemi aşırı uyumun (over-fitting) etkilerini azaltmak amacıyla birden fazla sayıda (ensemble) karar

ağacı kullanır ve çoğunluk oylamasına (majority voting) dayanarak nihai tahmin sonucunu elde eder (Basak vd., 2019).

Her düğümdeki bölünme performansını (saflığı) ölçmek amacıyla genellikle Gini Katsayısı kullanılır. N düğümündeki Gini Katsayısı Eşitlik 1’de gösterildiği gibi hesaplanır.

$$G(N) = 1 - (P_1)^2 - (P_{-1})^2 \quad (1)$$

Eşitlik 1’de P_i , i sınıf etiketine sahip popülasyon oranıdır. Bir düğümdeki en iyi bölünme kararı en düşük Gini Katsayısına sahip olan bölünme olarak seçilir. Başka bir ifadeyle, en iyi bölünme en yüksek bilgi kazancına (information gain) sahip olan bölünmedir (Basak vd., 2019)

RF, parametrik olmayan bir ML yöntemidir. Bu yöntemde öğrenme parametresi ve önsel (prior) dağılım varsayımı yoktur (Quinlan vd., 1986). Bu nedenle RF birçok araştırmacı için popüler bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

3.2. Ekstrem Gradyan Artırma (eXtreme Gradient Boosting- XGBoost)

Chen ve Guestrin (2016) tarafından geliştirilen XGBoost bir topluluk ML yöntemidir. XGBoost’un en önemli özelliği daha az hafıza (memory) gerekliliği ve daha fazla hesaplama kapasitesine sahip olmasıdır. XGBoost algoritmasına ait kayıp fonksiyonu;

$$L(\phi) = \sum_i \ell(y_i, \hat{y}_i) + \sum_k \Omega(f_k) \quad (2)$$

ile gösterilir. Eşitlik 2’de birinci terim türevlenebilir ve konveks kayıp fonksiyonu iken ikinci terim düzeltme terimi olarak bilinir ve Eşitlik 3’te olduğu gibi gösterilir.

$$\Omega(f) = \gamma T + \frac{1}{2} \lambda \|w\|^2 \quad (3)$$

Eşitlik 3’te karar ağacı içerisindeki yaprak sayısı T ile gösterilir. Ayrıca γ karmaşıklık parametresidir ve yaprak düğümlerinin sayısını gösterir. Buna ek olarak Eşitlik 3’ün ikinci teriminde w , yaprak düğümlerinin ağırlıklarını belirlerken λ aşırı öğrenmeyi önlemek için kullanılan parametredir. Buradan anlaşılacağı gibi XGBoost aşırı öğrenmeyi engellemek amacıyla bir düzenleme (regularization) terimine sahiptir.

XGBoost, veri setinde eksik veya hatalı gözlem olduğunda bu gözlemleri interpolasyon yöntemiyle hesaplayıp veri setine atar (sparsity-aware) ve veri setini tam ve eksiksiz olarak kullanılabilmesine olanak sağlar. Sınıflama problemlerinde ML yöntemlerinin büyük bir bölümü eşit ağırlıklı verilerde daha iyi çalışırken XGBoost dengesiz (unbalanced) veri setleri için de uygun bir ML yöntemidir.

3.3. Categorical Boosting (CatBoost)

CatBoost algoritması birden fazla sayıda karar ağaçlarını birleştiren topluluk (ensemble) öğrenme algoritmalarına gradyan artırma (boosting) uygulayan yeni bir ML algoritmadır. Dorogush vd. (2018) ve Prokhorenkova vd. (2018) tarafından önerilen bu algoritma, XGBoost (Chen vd., 2016) ve LigthGBM (Ke vd., 2017) gibi diğer gradyan artırma algoritmalarından farklı olarak kategorik özelliklerin daha iyi işlenmesini sağlayan sıralı güçlendirme algoritması kullanmakta ve aşırı uyumu önlemek için simetrik karar ağaçları oluşturmaktadır.

Modelin potansiyel doğruluğunu artırabilmek amacıyla gradyan artırmanın uygulanmasında karşılaşılan istatistiksel sorun “tahmin kayması”dır. Tahmin kayması, tüm eğitim örnekleri kullanıldığında (tüm eğitim etiketlerini öğrenmiş olduğundan), artırma adımları sırasında sapmalı model oluşmasına yol açar. Bu sapma tahmin modeliyle test örneklerinin dağılımında farklılık oluşmasına neden olur.

CatBoost algoritması bu sorunla başa çıkmak için sıralı artırmayı uygular. Kategorik özellikleri minimum bilgi kaybı ile işlemek için hedef istatistiği (Target Statistics-TS) değerine göre gruplama yapar. Kategorik özellikler için sıralı artırma işlemi veri kümesinde rastgele bir permütasyon gerçekleştirilmesi ve aynı kategori değerine sahip örnekler için ortalama bir etiket değerinin hesaplanması adımlarını takip eder (Prokhorenkova vd., 2018).

CatBoost algoritmasının kullandığı karar ağacı fonksiyonu ise Dorogush vd. (2018) aktardığı şekliyle;

$$H(x_i) = \sum_{j=1}^J c_j 1_{\{x \in R_j\}} \quad (4)$$

Eşitlik 4'te $H(x_i)$ açıklayıcı değişken x_i 'nin karar fonksiyonu ve R_j ağaç yapraklarına karşılık gelen ayrık bölgeyi tanımlamaktadır.

4. UYGULAMA

4.1. Veri ve Veri Ön Süreçler

Çalışmada kullanılan yöntemlerin performansını değerlendirmek amacıyla Borsa İstanbul 100 Endeksine (BİST-100) ait veriler günlük zaman serisi olarak kullanılmış ve veriler Yahoo Finance web sitesinden derlenmiştir. Veri setinin tamamı 27.07.2020'den 04.07.2023'e kadar günlük Açılış, Kapanış, En Yüksek, En Düşük, Düzeltilmiş Kapanış ve Hacim verilerini kapsamaktadır. Belirlenen tarihler arasında toplam 731 gözlem bulunmaktadır. Bu gözlemler kullanılarak hesaplanan teknik göstergelerden sonra kalan 680 gözlemden 544 gözlem (%80) eğitim ve 136 gözlem (%20) test veri seti olarak iki gruba ayrılmıştır. Veri setine ait özet değerler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Veri Seti Artış ve Azalış Gün Sayıları

Veri Seti	Artış	Azalış	Artış/Azalış	Toplam
Eğitim	376	168	2,23	544
Test	94	42	2,23	136
Toplam	470	210	2,23	680

Tablo 1 incelendiğinde veri seti içerisinde artış ve azalışların oranlarının birbirlerinden önemli derecede farklı oldukları (unbalanced) görülmektedir. Bu farklılık ML öğrenmesi yöntemlerinin sayısı daha fazla olan sınıf lehine etkileyeceğinden (Aras, 2020) analizler aşamasında eğitim ve test veri setleri ayrılırken orijinal veri setindeki oranlar Tabakalı Grup Karışımı (Stratified Group Shuffle) kullanılarak korunmaya çalışılmıştır. Böylece Eğitim veri seti için 376 artış yönü ve 168 azalış yönü elde edilirken Test veri seti için 94 artış yönü ve 42 azalış yönü elde edilmiştir.

Çalışmada analizler Phyton 3.9 programı ile yapılmış ve RF yöntemi için *scikit-learn* paketi, XGBoost yöntemi için *xgboost* paketi ve CatBoost yöntemi için *catboost* paketi kullanılmıştır.

4.2. Üstel Düzgünleştirme (Exponential Smoothing)

Bir zaman serisi analizinde Üstel Düzgünleştirme, son gözlemlere daha büyük ve geçmiş gözlemlere daha küçük ağırlıklar vererek zaman serisini rassal değişkenlikten veya geçmiş verilerde var olan gürültüden arındırmaya yarayan bir istatistiksel yöntemdir (Basak vd., 2019; Khaidem vd., 2016). Üstel Düzgünleştirme yöntemi kullanılarak kurulacak modelin borsa endeks davranışındaki uzun dönemli değer eğilimi kolayca belirlenebilir. Bir Y zaman serisinin Üstel Düzgünleştirilmiş istatistiği ardışık olarak Eşitlik 5'teki gibi hesaplanır.

$$S_0 = Y_0$$

$$t > 0 \text{ için } S_t = \alpha Y_t + (1 - \alpha)S_{t-1} \quad (5)$$

Eşitlik 5'te α , düzgünleştirme faktörüdür ve 0 ile 1 arasında değer alır ($0 < \alpha < 1$). Eğer α değeri büyük ise düzgünleştirme düzeyi azalır ve $\alpha = 1$ olduğunda düzgünleştirilmiş istatistik gerçek gözleme eşit olur. Düzgünleştirilmiş istatistik S_t ancak ardışık gözlemler var olduğunda hesaplanabilir.

4.3. Özellik Çıkarma

4.3.1. Teknik Göstergeler

Endeks yönü tahminiyle ilgili geçmiş çalışmalar dikkate alındığında, gelecek dönem için yapılacak tahminlerde teknik göstergelerin kullanılmasının daha iyi tahmin sonuçları verdikleri görülmüştür (Saad vd., 1998). Finansal sektörde çalışan birçok yönetici ve yatırımcı teknik göstergelerin etkin birer araç olduklarını ve geleceği tahmin etmek için bir sinyal olarak kullanılabilecekleri konusunda hemfikirdirler. Bu çalışmada girdi değişkenleri olarak Tablo 2'de verilen teknik göstergeler kullanılmıştır (Kara vd., 2011; Patel vd., 2015).

Tablo 2.

Teknik Göstergeler ve Formülleri

İndikatör Adı	Formülü
Hareketli Ortalama (SMA)	$\frac{C_t + C_{t-1} + \dots + C_{t-n}}{n}$
Ağırlıklı Hareketli Ortalama (WMA)	$\frac{nC_t + (n-1)C_{t-1} + \dots + C_{t-n}}{n + (n-1) + \dots + 1}$

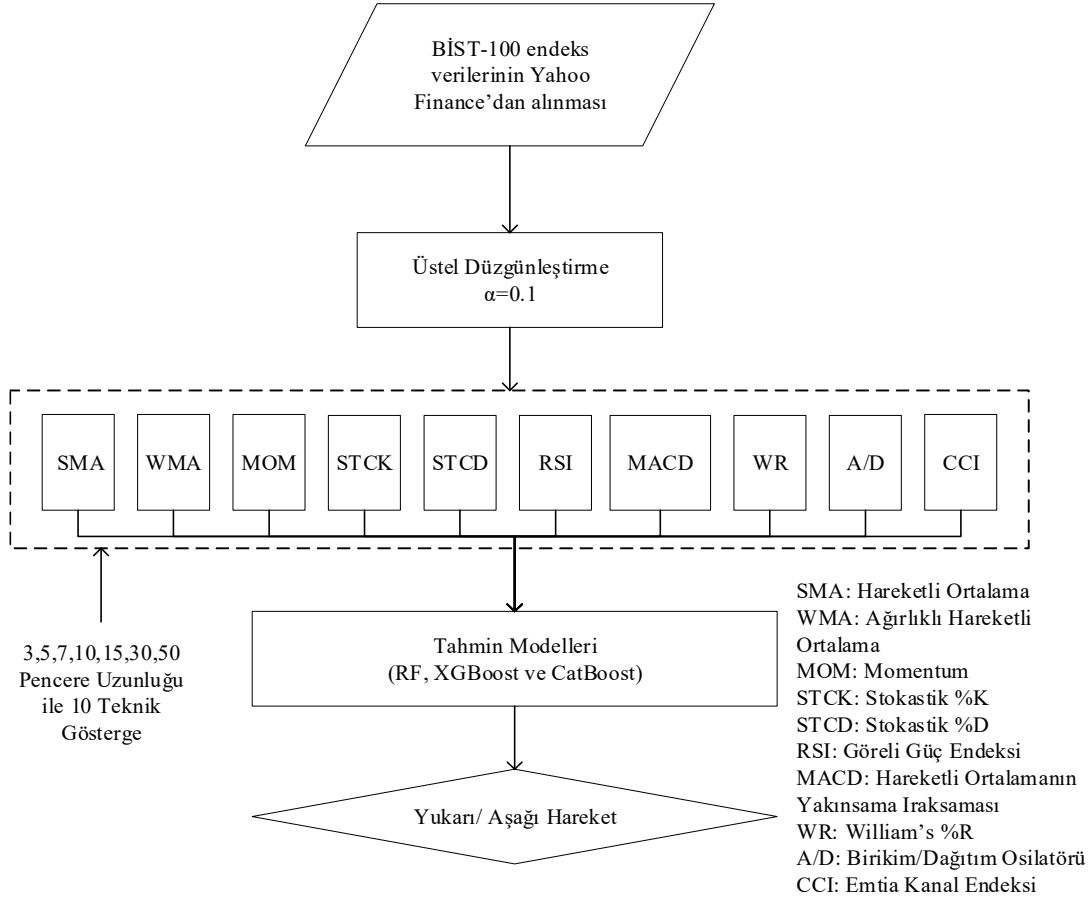
Momentum (M)	$C_t - C_{t-n}$
Stokastik %K	$\frac{C_t - LL_{t-n}}{HH_{t-n} - LL_{t-n}} \times 100$
Stokastik %D	$\frac{\sum_{i=0}^{n-1} \%K_{t-i}}{n}$
Görelü Güç Endeksi (RSI)	$100 - \frac{100}{1 + (\sum_{i=0}^{n-1} Up_{t-i}/n) / (\sum_{i=0}^{n-1} Dw_{t-i}/n)}$
Hareketli Ortalamanın Yakınsama İraksaması (MACD)	$MACD(n)_{t-1} + 2/(n+1)(DIFF_t - MACD(n)_{t-1})$
Williams's %R	$\frac{H_n - C_t}{H_t - L_t} \times 100$
Birikim/Dağıtım Osilatörü (A/D)	$\frac{H_t - C_{t-1}}{H_t - L_t} \times 100$
Emtia Kanal Endeksi (CCI)	$\frac{M_t - SM_t}{0.015D_t} \times 100$

C_t : Kapanış Fiyatı, L_t : t zamanındaki En Düşük Fiyat, H_t : t zamanındaki En Yüksek Fiyat, $DIFF = EMA(12)_t - EMA(26)_t$ ve EMA Üstel Hareketli Ortalama, $EMA(k)_t = EMA(k)_{t-1} + \alpha(C_t - EMA(k)_{t-1})$ ve α düzleştirme sabiti ve $2/(k+1)$, k zaman periyodu için hesaplanan EMA , LL_t ve HH_t sırasıyla geçmiş t günde en küçüklerin en küçüğü ve en büyüklerin en büyüğü, $M_t = (H_t + L_t + C_t)/n$, $SM_t = (\sum_{i=1}^n M_{t-i+1})/n$, $D_t = (\sum_{i=1}^n |M_{t-i+1} - SM_t|)/n$, Up_t , t zamanındaki yukarı yönlü fiyat değişikliği ve Dw_t , t zamanındaki aşağı yönlü fiyat değişikliğini göstermektedir.

Teknik Göstergeler hesaplanırken pencere uzunlukları (window length) 3,5,7,10,15,30 ve 50 olarak alınmıştır. Böylece toplam girdi değişkeni sayısı 58 olarak belirlenmiştir. Pencere uzunluklarının belirlenmesinde hem önceki çalışmalar (Basak vd., 2019; Shynkevich vd., 2017) hem de analiz sonuçlarında doğruluk oranını artıran uzunluklar tercih edilmiştir. Bu çalışmada, daha sonra özellik matrisi olarak kullanılacak olan teknik göstergeler, veri seti düzleştirildikten sonra hesaplanmıştır. Ayrıca çalışmanın ana amacı olan borsanın yön tahmininde kullanılan hedef değer (target) Eşitlik 2'deki verildiği şekilde hesaplanmıştır.

$$hedef_i = \text{sign}((\text{Borsa Kapanış Endeksi})_{i+d} - (\text{Borsa Kapanış Endeksi})_i) \quad (6)$$

Eşitlik 6'da i , tahmin edilecek hedef değer gününü ve d değeri tahminin yapılacağı gün sayısını göstermektedir. Hedef değişkenin +1 değerini alması d gün sonra endekste yukarı bir hareket olduğu anlamına gelirken; -1 değerini alması d gün sonra endekste aşağı bir hareket olduğu anlamına gelir. Böylece hedef değişken, i . günde endeksin hangi yönde hareket ettiği hakkında bilgi verir (Basak vd., 2019). Şekil 1'de uygulamaya ait akış şeması verilmiştir.

Şekil 1. Uygulama akış şeması

4.3.2. Parametre Optimizasyonu

ML yöntemlerinde en uygun (optimal) parametrelerin belirlenmesi (hyper—parameter tuning) elde edilecek sonuçların güvenilirliğini ve performansını artıracığından önemli bir süreçtir. Bu çalışmada en uygun parametre setleri belirlenirken önceki çalışmalar ve verilere uygun olabilecek parametre setleri kullanılmıştır. Tablo 3'te kullanılan ML yöntemlerinin parametre setlerine ait aralıklar ve optimal parametreler verilmiştir. Optimal parametreler belirlenirken Bayesyan Arama (Bayesian Search) yöntemi kullanılmıştır (Xia vd., 2017).

Tablo 3.
Hyper-Parametre Aralıkları ve Optimal Parametreler

Yöntem	Parametreler	Parametre Aralığı	Optimal Parametre
XGBoost	Learning Rate	0.0001, 0.001, 0.01, 0.1, 0.2, 0.3	0.01
	Max Depth	3,5,6,10,50,100,1000	10
	Min Child Weight	1,2,5,15,50,100	2
	N Estimator	5,10,50,100,500,1000	1000
	Subsample	0.1,0.3,0.5,0.7,0.9	0.3
RF	N Estimator	200,300,..., 2000	500
	Max Features	Auto, Sqrt	Sqrt
	Max Depth	10,20,...,110	90
	Min Sample Split	2,5,10	5
	Min Samples Leaf	1,2,4,5,10	1
	Bootstrap	True, False	True
CatBoost	Depth	5,6,7,8,9,10	7
	Learning Rate	0.01,0.1,0.5,1	0.01
	L2 Leaf Reg	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,20,30,50,100,200	20

Optimal parametreler belirlendikten sonra aynı veri seti üzerinde her üç ML yöntemi ile analizler yapılmış ve yöntemlerin performansları karşılaştırılmıştır.

4.3.3. Performans Metrikleri

Sınıflama problemlerinde ML yöntemlerinin performanslarını değerlendirmek amacıyla en sık kullanılan ölçüm aracı karmaşıklık matrisidir (confusion matrix). Bu matris, gerçek değerler ile tahminlenmiş değerlerin yer aldığı bir tablodur. Tablo 4'te karmaşıklık matrisi verilmiştir.

Tablo 4.
Karmaşıklık Matrisi

		Gerçek	
		(+)	(-)
Tahmin	(+)	Doğru Pozitif (TP)	Yanlış Pozitif (FP)
	(-)	Yanlış Negatif (FN)	Doğru Negatif (TN)

Tablo 4 ele alınırsa Doğruluk oranı (Accuracy), Hassasiyet (Sensitivity-Recall), Specificity (Özgünlük), Kesinlik (Precision), Matthews Correlation Coefficient (MCC) ve F₁- Scoru Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5.
Performans Metrikleri

Doğruluk Oranı (Accuracy)	$\frac{TP + TN}{TP + FP + FN + TN}$
Hassasiyet (Sensitivity- Recall)	$\frac{TP}{TP + FN}$
Özgünlük (Specificity- Selectivity)	$\frac{TN}{TN + FP}$
Kesinlik (Precision)	$\frac{TP}{TP + FP}$
Matthews Correlation Coefficient (MCC)	$\frac{TP + FP}{(TP * FN) - (FP * FN)}$
F1- Score	$\frac{\sqrt{(TP + FP) * (TP + FN) * (TN + FP) * (TN + FN)}}{2TP}$
	$\frac{2TP}{2TP + FP + FN}$

4. UYGULAMA SONUÇLARI

Bu çalışmada borsa endeksi yön tahmini ikili (binary) sınıflama problemi olarak ele alınmıştır. BİST-100 endeksi için yapılan yön tahmini için tercih edilen ağaç tabanlı topluluk ML yöntemlerinden RF, XGBoost ve nispeten yeni tanıtilen CatBoost'un tahmin sonuçları Tablo 6'da yer almaktadır.

Genel olarak tercih edilen tüm ML sınıflandırıcılar doğruluk oranları dikkate alındığında oldukça iyi sonuçlar vermişlerdir. Buna ilave olarak recall, specificity, precision, MCC ve F1-Score gibi diğer değerlendirme kriterlerinde de dengesiz bir veri seti ile çalışılmasına rağmen iyi sonuçlar elde edilmesi yöntemlerin sağlamlığı (robust) hakkında önemli kanıtlar sunmaktadır. Uygulanan ML yöntemlerinden en yüksek doğruluk oranına sahip yöntemin %90,4 ile XGBoost olduğu görülmektedir. Her üç yöntemin doğruluk oranları incelenirse her ne kadar XGBoost yönteminin doğruluk oranı yüksek olsa bile RF (%89,7) ve CatBoost (%89,7) yöntemlerinin doğruluk oranları birbirleri aynı ve XGBoost yöntemine oldukça yakındır.

Tablo 6.
Analiz Sonuçları

Yöntem	Accuracy	Recall	Specificity	Precision	MCC	F1- Score
RF	0,897	0,926	0,833	0,926	0,759	0,926
XGBoost	0,904	0,926	0,857	0,935	0,778	0,930
CatBoost	0,897	0,915	0,857	0,935	0,762	0,925

Bu yöntemlerin zorlu bir problem olan hisse yön tahmininin doğrusal olmayan, karmaşık ve kaotik yapısını yakalama konusundaki becerileri dikkate değerdir. SVM, ANN ve Karar Ağacı (DT) gibi tekli ML yöntemleri ile kıyaslandığında topluluk öğrenme yöntemlerinin bu alana önemli bir katkısı olduğu görülmektedir. Öncü çalışmalardan biri olan Kara vd. (2011), BİST veri seti üzerinde verilerin daha dengeli bir dağılımı elde etmek için verileri yeniden örnekleme ile ANN doğruluk oranını %65 ve SVM doğruluk oranını %84 olarak elde etmiştir. Patel vd. (2015), bir önceki çalışmada geçen sürekli verilerden oluşan teknik göstergelerin trendlerini de modele ekleyerek sonuçları daha iyileştirilmiştir. Söz konusunu bu çalışmanın tahmin doğruluk oranları: %86,69 ile ANN, %89,33 ile SVM, %89,98 ile RF ve %90,19 Naive Bayes (NB)'dir.

Mevcut literatür incelendiğinde iyi olarak kabul edilebilecek %90 ve üzeri doğruluk oranlarının elde edilmesi pek mümkün olmamıştır. Literatürde tahmin doğruluğunu arttırmak için önemli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan bazılarını:

- i) Farklı ML ve derin öğrenme yöntemlerinin denenmesi,
- ii) Sosyal medya trendleri ya da makro ekonomik göstergelerin modele dahil edilmesi,
- iii) Örneklemeye döneminin çeşitlendirilmesi,
- iv) Teknik göstergelerin pencere uzunlularının artırılması örnek olarak verilebilir.

En kapsamlı topluluk ML yöntemlerinin tercih edildiği yakın tarihli Prasad ve Bakhshi (2022)'nin çalışmasında yöntemlerin doğruluk oranı %63,33 ile %67,37 aralığında kalmıştır. Google Trend verilerinin de dahil edildiği bir çalışmada Hu vd. (2018), BPNN ile en fazla %88,98'lik doğruluk oranını elde etmiştir. Shynkevich vd. (2017) teknik göstergelerinin tüm pencere boyutlarını modele dahil ederek en fazla %74,44 doğruluk oranına ulaşabilmiştir. Basak vd. (2019) tarafından önerilen yaklaşım ile RF doğruluk oranı %94,76 ve XGBoost doğruluk oranı %94,44 ulaşmıştır. Bu çalışmada elde edilen sonuçlara iki önemli veri işleme aşaması büyük katkı sağlamıştır. Bu aşamalardan birincisi, pencere boyutunun 90'güne kadar uzatılması ve ikincisi, rassal varyansı ortadan kaldırmak için ham verilere üstel düzgünleştirmenin uygulanmasıdır.

Hisse senedi yön tahmininde topluluk öğrenmesi yöntemlerinin tercih edildiği bu çalışmada, mevcut çalışmaların önemli iyileştirmeleri dikkate alınmıştır. Bu iyileştirmeler, pencere boyutunun çeşitlendirilmesi ile girdi verilerinin sayısının artırılması ve ML literatüründe henüz veri ön işleme adımı olarak ele alınmayan üstel düzgünleştirmenin çalışmaya adapte edilmesi olarak özetlenebilir.

5. SONUÇ

Bu çalışmada üstün tahmin yeteneğini göz önünde bulundurarak Karar Ağaçlarına dayanan topluluk ML yöntemlerinden RF, XGBoost ve CatBoost yöntemleri BİST-100 endeksinin yönünü tahmin etmek amacıyla kullanılmıştır. Çalışmada, bağımlı değişken -1 (azalış) ve +1 (artış) değerlerini alırken, özellik uzayında farklı pencere uzunluklarına sahip 10 teknik gösterge ele alınmıştır. Önceki çalışmalar ışığında, özellikle borsa endeks yönü ve hisse senedi fiyat tahminlerinde, teknik göstergeler veri setinin kendisine ait değerleri kullanılarak hesaplandığından oldukça kullanışlı ve veri setinin doğasını iyi bir şekilde yansıtmaktadırlar.

Çalışma sonuçları dikkate alındığında her üç ML yönteminin performanslarının birbirlerine çok yakın oldukları görülmüştür. Ancak XGBoost yöntemi dengesiz veri setlerinde de üstün performansı ile öne çıkmaktadır. RF ve CatBoost yöntemleri XGBoost yöntemine çok yakın sonuçlar vermekle birlikte birbirlerine doğruluk oranı açısından üstünlük sağlayamamışlardır. Buna ilave olarak, modelimizin sağlamlığı, kesinlik, özgüllük, Matthews korelasyon katsayısı ve F-skoru gibi çeşitli parametreler hesaplanarak değerlendirilmiştir. Çalışmada artış (376 artış yönlü hareket) ve azalışları (168 azalış yönlü hareket) temsil eden sınıfların gözlem sayıları dengesiz (unbalance) dağılmıştır. Bu gibi durumlarda yanlış pozitiflerin oranını (precision) ve yanlış negatiflerin oranını (recall) ortaya koyan iki ölçüm arasındaki dengeyi sağlayan F-1 score ve karmaşıklık matrisinin tüm elemanlarını dikkate alan Matthew korelasyon katsayısı model performansını değerlendirmek için daha değerli bir ölçümdür.

Bu çalışmada önerilen süreç karşılaştırmalı olarak incelendiğinde, literatürde yer alan tek modele dayalı ML yöntemlerinden daha iyi sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bir dizi karar ağacı modelinin kurulması esasına dayanan topluluk ML yöntemleri finansal verilerin doğasında yer alan doğrusal olmayan karmaşık yapıyı kavramak açısından avantaj sağlamıştır. Bu çalışmada kullanılan topluluk ML yöntemleri, SVM, ANN, DT gibi yöntemler ile kıyaslandığında uygulama ve hesaplama açısından kolaylıkları sebebiyle teorisyenler ve uygulayıcılar için yararlı bir araç olmaktadır. Bununla beraber %90 ve üzeri doğruluk oranı ile tahmin yapabilen bu modeller, piyasa uygulayıcılarına ve borsa yatırımcılarına mevcut piyasa risklerinin azaltılması bakımından yeni bir alternatif olarak sunulabilirler.

KAYNAKÇA

- Aras, S. (2020). *Using technical indicators to predict stock price index movements by machine learning techniques*, E. Sarikaya (Ed.), In Theory and Research in Social, Human and Administrative Sciences II, (1. Baskı, s. 249-274). Gece Publishing.
- Ballings, M., Van den Poel, D., Hespeels, N., & Gryp, R. (2015). Evaluating multiple classifiers for stock price direction prediction. *Expert systems with Applications*, 42(20), 7046-7056.
- Basak, S., Kar, S., Saha, S., Khaidem, L., & Dey, S. R. (2019). Predicting the direction of stock market prices using tree-based classifiers. *The North American Journal of Economics and Finance*, 47, 552-567.
- Breiman, L., Friedman, J.H., Olshen, R., & Stone, A.C.G. (1984). *Classification and Regression Trees*, (1). Wadsworth International Group, Belmont, California, USA.
- Breiman, L. (2001). Random forests. *Machine Learning*, 45, 5-32.

- Chen, H. Y., Lee, C. F., & Shih, W. K. (2016). Technical, fundamental, and combined information for separating winners from losers. *Pacific-Basin Finance Journal*, 39, 224-242. <https://doi.org/10.1016/j.pacfin.2016.06.008>
- Tay, F. E., & Cao, L. (2001). Application of support vector machines in financial time series forecasting. *Omega*, 29(4), 309-317. [http://doi.org/10.1016/S0305-0483\(01\)00026-3](http://doi.org/10.1016/S0305-0483(01)00026-3)
- Cao, J., Li, Z., & Li, J. (2019). Financial time series forecasting model based on CEEMDAN and LSTM. *Physica A: Statistical Mechanics and its Applications*, 519, 127-139. <https://doi.org/10.1016/j.physa.2018.11.061>
- Cavalcante, R. C., Brasileiro, R. C., Souza, V. L., Nobrega, J. P., & Oliveira, A. L. (2016). Computational intelligence and financial markets: A survey and future directions. *Expert Systems with Applications*, 55, 194-211. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2016.02.006>
- Chen, T., & Guestrin, C. (2016, August, 13-17). Xgboost: A scalable tree boosting system. In *Proceedings of the 22nd acm sigkdd international conference on knowledge discovery and data mining* [Oral presentation]. San Francisco, California, USA
- Chen, T., He, T., Benesty, M., Khotilovich, V., Tang, Y., Cho, H., ... & Li, Y. (2019). Xgboost: Extreme gradient boosting. R package version 0.90.0.2. *R Package Version 0.90.0.2*.
- Dai, Y., & Zhang, Y. (2013). Machine learning in stock price trend forecasting. *Stanford University*, <http://cs229.stanford.edu/proj2013/DaiZhang-MachineLearningInStockPriceTrendForecasting.pdf>.
- Dey, S., Kumar, Y., Saha, S., & Basak, S. (2016). Forecasting to classification: Predicting the direction of stock market price using Xtreme Gradient Boosting. PESIT South Campus, 1-10. [10.13140/RG.2.2.15294.48968](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.15294.48968)
- Dixit, G., Roy, D., & Uppal, N. (2013). Predicting India volatility index: An application of artificial neural network. *International Journal of Computer Applications*, 70(4). Doi: [10.5120/11950-7768](https://doi.org/10.5120/11950-7768)
- Dorogush, A. V., Ershov, V., & Gulin, A. (2018). CatBoost: Gradient boosting with categorical features support. *arXiv preprint arXiv:1810.11363*.
- Hann, T. H., & Steurer, E. (1996). Much ado about nothing? Exchange rate forecasting: Neural networks vs. Linear models using monthly and weekly data. *Neurocomputing*, 10(4), 323-339. [https://doi.org/10.1016/0925-2312\(95\)00137-9](https://doi.org/10.1016/0925-2312(95)00137-9)
- Huang, W., Nakamori, Y., & Wang, S. Y. (2005). Forecasting stock market movement direction with support vector machine. *Computers & Operations Research*, 32(10), 2513-2522.
- Hu, H., Tang, L., Zhang, S., & Wang, H. (2018). Predicting the direction of stock markets using optimized neural networks with Google Trends. *Neurocomputing*, 285, 188-195.
- Hsu, M. W., Lessmann, S., Sung, M. C., Ma, T., & Johnson, J. E. (2016). Bridging the divide In financial market forecasting: Machine learners & financial economists. *Expert Systems With Applications*, 61, 215-234.
- Jhaveri, K., Shah, D., Bhanushali, S., & Johri, E. (2016, April). Financial market prediction using hybridized neural approach. In 2016 International Conference on Computation of Power, Energy Information and Commuincation (ICCPEIC) (pp. 009-014). IEEE.
- Jiao, Y., & Jakubowicz, J. (2017, December). Predicting stock movement direction with machine learning: An extensive study on S&P 500 stocks. In *2017 IEEE International Conference on Big Data* (pp. 4705-4713). IEEE.
- Kara, Y., Boyacioglu, M. A., & Baykan, Ö. K. (2011). Predicting direction of stock price index movement using artificial neural networks and support vector machines: The sample of the Istanbul Stock Exchange. *Expert systems with Applications*, 38(5), 5311-5319.
- Ke, G., Meng, Q., Finley, T., Wang, T., Chen, W., Ma, W., ... & Liu, T. Y. (2017, December). Lightgbm: A highly efficient gradient boosting decision tree. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 30, LongBeach, CA, USA.
- Khaidem, L., Saha, S., & Dey, S. R. (2016). Predicting the direction of stock market prices using random forest. *arXiv preprint arXiv:1605.00003*.
- Kumar, D., Meghwani, S. S., & Thakur, M. (2016). Proximal support vector machine based hybrid prediction models for trend forecasting in financial markets. *Journal of Computational Science*, 17, 1-13.
- Kumar, M., & Thenmozhi, M. (2006, January). Forecasting stock index movement: A comparison of support vector machines and random forest. In *Indian institute of capital markets 9th capital markets conference paper*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.876544>
- Leung, M. T., Daouk, H., & Chen, A. S. (2000). Forecasting stock indices: a comparison of classification and level estimation models. *International Journal of forecasting*, 16(2), 173-190.
- Mehta, S., Rana, P., Singh, S., Sharma, A., & Agarwal, P. (2019, August). Ensemble learning approach for enhanced stock prediction. In 2019 Twelfth International Conference on Contemporary Computing (IC3) (pp. 1-5). IEEE.
- Nava, N., Di Matteo, T., & Aste, T. (2016). Time-dependent scaling patterns in high frequency financial data. *The European Physical Journal Special Topics*, 225, 1997-2016.

- Ünlü, M. (2023). Borsa endeksi ve makroekonomik değişkenler arasındaki zamanla değişen nedensellik ilişkisi: Bist 100 endeksi üzerinden ampirik kanıtlar. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (60), 243-256.
- Pabuçcu, H. (2019). Borsa endeksi hareketlerinin tahmini: trend belirleyici veri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 246-256.
- Patel, J., Shah, S., Thakkar, P., & Kotecha, K. (2015). Predicting stock and stock price index movement using trend deterministic data preparation and machine learning techniques. *Expert Systems With Applications*, 42(1), 259-268.
- Prasad, A., & Bakhshi, P. (2022). Forecasting the direction of daily changes in the India VIX index using machine learning. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(12), 552.
- Prokhorenkova, L., Gusev, G., Vorobev, A., Dorogush, A. V., & Gulin, A. (2018, December 3-8). CatBoost: Unbiased boosting with categorical features. *Advances in Neural Information Processing Systems*, 31, Montréal, Canada.
- Quinlan, J. R. (1986). Induction of decision trees. *Machine learning*, 1, 81-106.
- Quinlan, J. R. (1993). C4. 5: Programs for machine learning (Vol. 1). Morgan kaufmann.
- Saad, E. W., Prokhorov, D. V., & Wunsch, D. C. (1998). Comparative study of stock trend prediction using time delay, recurrent and probabilistic neural networks. *IEEE Transactions on Neural Networks*, 9(6), 1456-1470.
- Shynkevich, Y., McGinnity, T. M., Coleman, S. A., Belatreche, A., & Li, Y. (2017). Forecasting price movements using technical indicators: Investigating the impact of varying input window length. *Neurocomputing*, 264, 71-88.
- Thakkar, A., & Chaudhari, K. (2021). Fusion in stock market prediction: A decade survey on the necessity, recent developments, and potential future directions. *Information Fusion*, 65, 95-107.
- Tsaih, R., Hsu, Y., & Lai, C. C. (1998). Forecasting S&P 500 stock index futures with a hybrid AI system. *Decision support systems*, 23(2), 161-174.
- Weng, B., Ahmed, M. A., & Megahed, F. M. (2017). Stock market one-day ahead movement prediction using disparate data sources. *Expert Systems with Applications*, 79, 153-163.
- Xia, Y., Liu, C., Li, Y., & Liu, N. (2017). A boosted decision tree approach using Bayesian hyper-parameter optimization for credit scoring. *Expert systems with applications*, 78, 225-241.
- Yang, J., Rao, R., Hong, P., & Ding, P. (2016, December,16-19). Ensemble model for stock price movement trend prediction on different investing periods. 12th International Conference on Computational Intelligence and Security (CIS), Wuxi, China
- Yu, L., Chen, H., Wang, S., & Lai, K. K. (2009, February,19). Evolving least squares support vector machines for stock market trend mining. *IEEE transactions on Evolutionary Computation*, 13(1), 87-102.
- Yu, L., Wang, S., & Lai, K. K. (2005, December). Mining stock market tendency using GA-based support vector machines. *International workshop on Internet and network economics*. Springer Berlin Heidelberg.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dir.

Yazar 1: Araştırmada Özet, Yöntemler, Uygulama, Kaynak Araştırılması ve Sonuç bölümlerine katkıda bulunmuştur.

Yazar 2: Araştırmada Özet, Giriş, Literatür Taraması, Yöntemler, Uygulama ve Sonuç bölümlerine katkıda bulunmuştur.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 15.11.2023
Kabul Tarihi : 31.01.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1391546>

PARTİ İÇİ DEMOKRATİK SEÇİM DEĞERLENDİRMESİ; CUMHURİYET HALK PARTİSİ MUŞ İL İDARE KURULU 1949 YILI KONGRESİ *

Mustafa ŞEHİTOĞLU¹

ÖZ

Türkiye’de CHP’nin iktidarda olduğu yıllar parti merkez kurulunun, hem toplumu hem de taşra teşkilatlarını raporlar ile Ankara’dan sıkı takip ettiği bir dönemdir. Bu dönemde yapılan il kongreleri, il ve ilçe temsilcilerinin seçilmesi CHP Genel Merkezinin raporlarında, üzerinde önemle durduğu bir konu olarak görülmüştür. Yaklaşan 1950 genel seçimleri nedeniyle CHP parti içi seçimlere önem vermiş ve bu durum 1949 yılı il kongrelerine de yansımıştır. Ülke genelinde CHP, parti kongrelerini tüm illerde tüzük esasına uygun olarak yapmayı vurgulamıştır. Muş İl İdare Kurulu toplantıları, parti içi seçimlerin tüzük esasına uygun olarak yapılmasını amaçlayan kongre toplantıları olmuştur. Bu çalışmada CHP Muş Bölgesi Müfettişi olarak görev yapan Cemal Karamuğla tarafından hazırlanan 1949 yılı raporu ışığında Muş il kongresine dair bilgiler sunulmaktadır. Müfettişlerin 1949 yılı Muş İl İdare Kurulu seçimlerine yönelik tutum ve raporları, halkın seçimlere serbest katılımı ile buna müdahalenin çatışması şeklinde sonuçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmada amaçlanan, 22 Kasım 1949 tarihinde yapılan, CHP Muş İl İdare Kurulu toplantı tutanakları ile Varto İlçe İdare Kurulu toplantı tutanaklarına geçmiş bulunan tüzük kuralları çerçevesinde halkın serbest seçimleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: CHP, CHP Muş Bölge Müfettişi, CHP İl İdare Kurulları

* Bu çalışma 22-23 Ekim 2020 II. Uluslararası Muş Sempozyumunda yazar tarafından sunulan, bildirinin genişletilmiş ve revize edilmiş halidir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, m.sehitoglu@alparslan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1943-7953>

Article Type : Research Article
Date Received : 15.11.2023
Date Accepted : 31.01.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1391546>

ASSESSMENT OF INTRA-PARTY DEMOCRATIC ELECTIONS; THE 1949 CONGRESS OF THE REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY MUŞ PROVİNCİAL ADMINISTRATIVE BOARD*

Mustafa ŞEHİTOĞLU¹

ABSTRACT

The years when the CHP was in power in Turkey were a period when the party's central board closely monitored both society and local organizations through reports from Ankara. The provincial congresses held during this period, as well as the selection of provincial and district representatives, were reflected in the reports to which the CHP Headquarters attached great importance. Due to the upcoming 1950 general elections, the CHP placed emphasis on internal party elections, and this was reflected in the 1949 provincial congresses. Throughout the country, the CHP emphasized conducting party congresses in all provinces in accordance with the regulations. The meetings of the Muş Provincial Administrative Board became congresses where internal party elections conflicted with the decisions of the regional inspectors, according to the regulations. This paper presents information about the Muş provincial congress based on the 1949 report prepared by Cemal Karamuğla, who serves as the Inspector of the CHP Muş Region. The attitudes and reports of the inspectors regarding the 1949 Muş Provincial Administrative Board elections resulted in a conflict between the free participation of the people in the elections and the intervention in them. In this context, the aim of the study is to examine the free elections of the people within the framework of the statute rules recorded in the CHP Muş Provincial Administrative Board meeting minutes and Varto District Administrative Board meeting minutes held on 22 November 1949.

Keywords: CHP, CHP Mus Regional Inspector, CHP Provincial Administrative Boards

* This study will be held on 22-23 October 2020 II. It is an expanded and revised version of the paper presented by the author at the International Muş Symposium.

¹ Assist. Prof. Dr, Muş Alparslan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, m.sehitoglu@alparslan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1943-7953>

1. GİRİŞ

CHP 1950 yılında genel seçimlere hazırlanırken il teşkilatlarını da parti içi serbest seçimlere hazırlamak istemiştir. Halk, yaklaşan seçimlerde serbest oy kullanacağından bu duruma parti içinde de uyulması ve böylece bu yolun öncüsü olmak amaçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra yeni rejimin temsili demokrasiyi sağlamak adına partilere de ihtiyaç duyacağı bilindiği için milli mücadelenin ve yeni devletin lider kadrosu, Halk Fırkası (CHP) ile toplumsal örgütlenmeye de liderlik ettiler. Osmanlı parlamento geleneğini gören halk, yeni rejim ve Cumhuriyet'in getirdikleri ile kendini parlamentoda temsil edilir bulacaktı. Bu yüzden CHP'ye üye olma tüm yurttan benimsenmiş ve tek parti anlayışının giderek oturması ile partiye kayıtsız kalmak, insanlar için siyasal ve örgütsel güçten uzaklaşma olarak görülmüştür. Cumhuriyetin kurucu kadrosunu bünyesinde bulunduran CHP, aynı zamanda örgütlü toplum olma bilincini de taşıyan yapı ve tek parti olarak, halkın temsil kapısı olma özelliği ile il ve ilçelerde örgütlerini arttırmıştır. CHP'nin yaptığı il teşkilatlanmaları ve il kongreleri ile tüm yurttan örgütlü bir toplum olma anlayışı, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar tek parti düzeni ile yürütülmüş ve bu yüzden de toplumun seçkinlerinin, ileri gelen olma yarışına zemin hazırlanan odak olduğu görülmüştür. Bu şekilde CHP içinde boy gösterme yarışı, il ve ilçelere yayılmıştır.

CHP'nin 1927 Tarihli Nizamname'sinde il örgütleri ile ilgili bir takım değişiklikler yapılmış ve "bölge müfettişinin takdirine göre 5 ya da 7 kişiden oluşan il yönetim kurulunu seçer", ilkesi getirilmiştir. İl yönetim kurulları, bölge müfettişliği ile her tür muhaberatı yapar, ilçe yönetim kuruluna müfettişlikten aldığı "fikri istikameti" verir. Üç ayda bir parti hayatına ve çalışmalarına ilişkin müfettişliğe rapor sunar. CHP'nin 1931 Tarihli Nizamname'sinde yapılan değişiklikte ise, il yönetimlerinin görece bağımsız hareket edebilme imkânları büyük oranda ortadan kaldırılmıştır. Ancak taşra örgütlerinin kendi içindeki mücadeleleri varlığını devam ettirmiştir (Uyar, 2012, s. 247-248). Bundan sonra 1936 yılında CHP'nin devletle bütünleşme süreci kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda CHP, devletin toplumu yönetmede kullandığı bir örgüt haline gelmiş ve bu dönüşümle devlet bürokrasisi partinin içinde görevler olarak etkinliğini arttırmıştır. İllerde valilerin parti başkanlıklarına getirilmeleriyle, parti devlet bütünleşmesi görüntüsü verilmiştir (Koçak, 2016, s. 135). Özellikle CHP'nin altı temel ilke ile şekillenen siyasal bakışı 1937'den sonra anayasaya da girerek bir devlet programı olarak benimsenmiştir. Bundan sonra partinin görev tanımı gereğince devlet bürokrasisinin talimatları sorgulanmadan uygulanmıştır. Dolayısıyla CHP, devleti denetleyen bir teşkilattan ziyade, devletin toplumun tamamına nüfuz edebilmesi için yararlandığı örgütlü bir yapı olmuştur (Börklüoğlu, 2017, s.111).

1946 seçimleri öncesinde CHP Genel merkezi ve yöneticileri, halkta genel bir hoşnutsuzluk olduğunu bilmekteydiler. İlk olarak Mayıs 1946'da olağanüstü kongre yapıldı. Bu kongrede bazı liberalleşme önlemleri alındı ve doğrudan seçimler kabul edildi (Zürcher, 2019, s. 247). CHP'nin 1947 yılında, parti program ve tüzüğüne yazdırdığı seçimlerin serbestlik içinde olmasını vurgulayan ibare ile de milli egemenlik ve serbestliğe verdiği önem ifade ediliyordu (C.H.P. Program ve Tüzüğü, 1947, s. 5-6). Bu tüzük yapılan kurultaydan sonra oluşturuldu.

Kurultayın yapıldığı gün haber basında "C. H. P. Kurultayı bu sabah onda açılıyor İnönü Türkiye'nin demokrasi alanındaki inkişafını izah edecek" manşeti ile duyuruyordu (Cumhuriyet, 17 Kasım 1947, s. 1). 17 Kasım 1947 CHP kurultayını Cumhuriyet gazetesindeki köşesinden anlatan Yunus Nadi ise şöyle bir değerlendirme yapıyordu: "Çeyrek asırlık hayat içinde bu parti, ilk defa olarak demokratik bir nizamın metotları ile çalışarak, ona göre iş çıkarmak mevkiindedir. Yukarıdan gelen direktiflere kayıtsız şartsız uymak prensibi, arkada bırakılmıştır. İyi veya kötü nasıl bir neticeye varılırsa, bu sadece Cumhuriyet Halk Partisinin eseri sayılacak. Millet, hükmünü öyle düşünerek verecektir" (Cumhuriyet, 18 Kasım 1947, s. 1).

CHP'nin Muş'ta teşkilatlanarak ilk il kongresini yaptığı 1945 yılı ve bu kongre çerçevesinde yapılan il idare kurulu seçimleri, CHP parti müfettişlerinin raporlarına yansımıştır. Bu raporlarda il ve ilçelerde kimlerin partiye teveccüh ettiğinden, kimlerin partiden uzaklaştırılması gerektiğine kadar tafsilatlı bilgiler sunulmuştur. Bu çalışmada 1949 yılı Muş İl İdare Kurulu Seçimleri üzerine yapılan bazı tespitler anlatılmaya çalışılacak ama öncesinde 1945 yılı çalışmalarına da değinilecektir. 20 Eylül 1945 Tarihinde CHP Genel Sekreterliğinden illere gönderilen ek genelge ile bazı talimatlar bildirilmiştir. Müfettişliğe gönderilen genelgede; Muş'ta Parti teşkilatının bu yıl içinde kurulduğu hatırlatılarak, il ve ilçelerde parti teşkilatlarının tamamlanmasından sonra il ve ilçe kongrelerinin yapılması istenmektedir. Bu sebeple Muş'ta parti teşkilatının henüz yeni kurulmuş olmasından dolayı kongre yapılmaması istenmiştir (BCA, 490.01./179.713.2-59). Buna karşılık CHP Muş Bölgesi Müfettişi imzası ile 14 Ekim 1945 tarihinde CHP Genel Sekreterliğine gönderilen telgrafta, 20 Eylül 1945 80857 sayılı Genel Sekreterlik emrine göre Muş ilinde parti teşkilatının yeni kurulduğundan bahisle, kongre yapılmaması istenmektedir, denilmiş ve buna itiraz edilmiştir (BCA, 490./179.713.2-57). Çünkü Muş ilinde parti teşkilatı, genel merkeze yazılan bu telgrafta da belirtildiği üzere kongre yapılması istenen Van ve Bitlis'ten önce oluşturulmuştur. Bu yüzden, 15 Ekim 1944 günü açıldığı belirtilen Muş teşkilatına kongre izni istenmiştir. Feyzi Kalfagil'in CHP Muş Bölgesi Müfettişi sıfatıyla yazdığı bu telgraftan sonra Muş kongresinin yapıldığı görülmektedir (BCA; 490-01-179-713-2-58). Bundan sonra İl İdare Kurulu Başkanı Bari Dedeoğlu imzası ile CHP Genel Sekreterliğine gönderilen yazıda, Muş Kongresinin bölge müfettişinin onayı da alınarak 15 Ekim 1945 Pazartesi günü, Muş Halkevi salonunda yapılacağı bildirilmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-56).

Son tahlilde, Türkiye’de tek parti yıllarının CHP Genel Sekreterliğinin ve parti merkez kurulunun, hem toplumu hem de taşra teşkilatlarını raporlar ile Ankara’dan sıkı takip ettiği yıllar olduğu söylenebilir. Tek parti döneminde farklı gerekçe ve amaçlarla CHP tarafından çok sayıda rapor hazırlanmıştır¹. Aynı şekilde, tek parti iktidarında yapılan il kongreleri, il ve ilçe temsilcilerinin seçilmesi gibi hususlar da dönemin raporlarına yansımıştır. Yaklaşan 1950 genel seçimleri nedeniyle CHP parti içi seçimlere önem vermiş ve bu durum 1949 yılı il kongrelerine de yansımıştır. CHP, parti kongrelerini tüm illerde tüzük esasına uygun olarak yapmayı sıklıkla vurgulamıştır. 1950 genel seçimleri öncesinde yapılan parti kongrelerinden biri de Muş il kongresidir. Muş İl İdare Kurulu toplantıları, aynı zamanda, parti içi seçimler ile bölge müfettişi kararlarının çatıştığı kongreler olmuştur. Bu çalışmada, CHP Muş Bölgesi Müfettişi olarak görev yapan Cemal Karamuğla tarafından hazırlanan 1949 yılı raporu ışığında Muş il kongresine dair bilgiler paylaşılacak ve dönemin bir fotoğrafı çekilmeye çalışılacaktır. Rapor, halkın seçimlere serbest katılımı ile seçimlere müdahale edilmesi ikileminin bir fotoğrafını sunmaktadır. Sonuç olarak çalışmada, 22 Kasım 1949 tarihinde gerçekleştirilen CHP Muş İl İdare Kurulu toplantısı ile Varto İlçe İdare Kurulu toplantısındaki tartışmalardan hareketle CHP’nin serbest seçimlere dair tutum ve yaklaşımı irdelenecektir.

2. 1945 YILI CHP MUŞ İL İDARE KURULU KONGRESİ

CHP Erzincan milletvekili Feyzi Kalfagil, Muş Bölge Müfettişi olarak CHP Genel Sekreterliği’ne gönderdiği 15.10.1945 tarih ve 37 sayılı raporu ile 1945 yılı Muş ilinin yıllık kongresi hakkında tafsilatlı bilgiler vermektedir.

Kongre 15 Ekim 1945 günü, Halkevi salonunda Muş Valisi Hamit Onat’ın katılımıyla açılmıştır. Bari Dedeoğlu’nun CHP Muş İl İdare Kurulu Başkanı olarak yaptığı yoklama ile sabah saat 10.00’da mürettep 175 üyeden 96’sının mevcudiyeti tespit edilerek mutlak çoğunluk ile açılmıştır. Sonra bir önergeye uyularak üyelerin üçte iki çoğunluğunun muvafakati ile açık oy neticesinde Kongre Başkan Vekili olarak Zeki Dede ve kâtip üyeliklere de partililerden Tayyip Arslan ve Vahap Dede seçilmişlerdir. Zeki Dede aynı zamanda Belediye Başkanı görevini de yürütmekteydi. Daha sonra Feyzi Kalfagil’in başkanlığı altında İdare Kurulu’nun bir yıllık çalışma raporu okutularak oy birliği ile kabul edilmiş ve verilen bir önerge üzerine evvela üçte iki çoğunluğun oyu alındıktan sonra açık oyla ve sırası ile hesap yapma, bütçe tetkik etme, dilek ve layiha komisyonlarına beşer üye seçilmiş ve başta CHP değişmez genel başkanı İnönü olmak üzere büyüklere tazim tellerinin çekilmesi teklifi de karşılanarak kabul edilmiştir. Sonrasında da komisyonların çalışıp raporlarını hazırlamalarına imkân vermek için oturum aynı gün saat 15.30’da sonlandırılmıştır (BCA; 490-01-179-713-2-61).

Dilek ve Layiha komisyonlarının raporları bütün üyelerin onayını almıştır. Beş maddelik dileklerden biri de üyelerden Ali İnci’nin bir ticaret odası açılması hususundaki dileği olmuş ve kabul görmüştür. Zira Ticaret Odası olmadığı için bu vazife belediye tarafından görülmekteydi. Feyzi Kalfagil bu 6 maddeyi de yerinde bulduğunu söyler ve genel sekreterliğin dikkate almasını ister. Komisyon raporlarının okunup uygun görülmesinden sonra yeni idare kurulu ve büyük kurultay delegeleri seçimleri yapılmış ve üyelerden dokuzunun verdiği bir önerge gereğince üçte iki çoğunluğun muvafakati alınarak yapılan açık oy sonunda parti idare kurulu asil üyeleri olarak Bari Dedeoğlu, Hamdi Dayı, Mustafa Dizdaroğlu, Celal Güngör, Ali İnci, Abdullah Karasu ve Musa Çağlayan yeni üyeler olarak seçilmişlerdir. Yedek üyeliklere de Zeki Dede, Salih Çubukçuoğlu, Zeynettin Toplu, Emin Ağaoğlu, Ahmet Gültekin, Hakim Şavli ve Hadi Subaşı seçilmiştir. Ayrıca 8 üyenin imzaladığı bir diğer önerge mucibince yine üçte iki çoğunluğun muvafakati alınarak yapılan açık oy neticesinde kurultay asil delegeleri olarak; Zeki Dede ve Celal Güngör, yedek olarak da, Salih Çubukçuoğlu ile Emin Ağaoğlu seçilmiş ve ikinci oturum tutanak özeti okunup üyelerce kabul edildikten sonra kongreye saat 17.00 da son verilmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-62).

Seçilen üyelerden bazıları yeni üyeleridir ve Feyzi Kalfagil bu üyeler hakkında edindiği bilgi ve izlenimlerini şöyle anlatmıştır:

Celal Güngör (Katip üye): “*Sufle mahallesinden kendisine halkevi köycülük Şube Başkanı olarak köylülerin yazı ve sair işleri ile bir müddet meşgul olduğu için (köylü Celal) de derler. (50-55 yaşlarında). Jandarma kâtipliğinden emekli, halen Hava Kurumu başkanıdır. Hızanlı Şeyh Selahattin’in kayın babasıdır ve Şeyh Selahattin’in kız kardeşi de bunun Bursa’da bulunan oğlu Mithat ile evlidir. Bilgili ve Muşluların en müktediri ise de birçok kişiye göre de güvenilmez, karıştırmacı ve menfaatperest olarak tanınmıştır.*” Sözlerine devam eden Feyzi Kalfagil; “*bana bu hisleri telkin eden bu şahsın kuruldaki diğer altı arkadaşın ahenkli çalışmaları halinde zararsız olacağını ümit etmekteyim*”, demiştir.

Musa Kazım Çağlayan (asil üyelerden yedinci): “*Dere mahallesinden, 1297 doğumlu, rüştiye mezunu, Muş ili maliye veznedarlığından 37,5 sene hizmeti sevk ederek emekli, 600 TL sermaye verip Davut ve Bahri isimli iki kasapla ortak olduğu gibi 400 dönümlük arazisini de ortaklıkla işletiyor. Temiz, namuslu, bir cihetten kendisine güvenilir bir şahıs...*”olarak tanıtır.

¹ Ayrıntılar için bkz. (Çağlayan, 2019).

Zeki Dede: “*Kale mahallesinden, 1316 doğumlu, askeri rüştiye mezunu ve Belediye Başkanı bulunmaktadır. Oldukça anlayışlı, işgüzar ve tüccar kafalı olup menfaatini her şeyde aramak niyetindedir*”, diye tanıtır.

Ahmet Gültekin (yedeklerden beşinci): “*Süfla mahallesinden, Hacı Mustafa'nın oğlu diye anılır, 1305 doğumlu, rüştiye mezunu, tahsildarlıktan emekli, şimdi Manifaturacıdır. Verilecek bir işi başarmak ehliyetinde ise de menfaatini fazlaca kollar, çok güvenilmez diye tanınmaktadır*” tanımlamasını yapar.

Hadi Subaşı (yedeklerden sonuncu): “*kale mahallesinden, ilkokul mezunu, 36 yaşında, Tuhaftıyecidir. Oldukça sevilir, kendi halinde, temiz, zararsız bir şahıstır..*” diye belirtir.

Kongrenin bitmesine müteakip toplanan idare kurulu, başkanlıklarına eski başkan Bari Dedeoğlu'nu, münasip üyeliğe eski münasip üye Mustafa Dizdaroğlu'nu ve kâtipliğe de yeni idare kurulu üyelerinden Celal Güngör'ü seçmişler ve Halkevi Başkanlığına (eski başkanı Abdullah Karasu'nun yerine) de Cumhuriyet Okulu Baş Öğretmeni İlhami İzgiy'i getirmeyi daha uygun bulmuşlardır. Müfettiş Kalfagil, yeni seçilen Halkevi Başkanını şöyle tanıtmıştır: “*Erzurumlu ve tahminen 35 yaşlarında. 12 seneden beri Muş merkezinde çalışarak iyi vasıfları ile herkesin sevgi ve saygısını kazanmıştır. Kendi okulu ve diğer ilkokullarla ortaokul öğretmenlerinden ve öğrencilerinden ve Milli Eğitim Müdüründen de fazlaca yardım göreceğini ümit ettiğim İlhami İzgiy'in, kültür ve bazı huyları bakımından düşük olan eski başkan Abdullah Karasu'dan daha fazla muvaffak olacağını tahmin etmekteyim.*” Fevzi Kalfagil'e göre Muş Kongresi parti tüzüğü gereğince yapılmıştır. Devamında Kalfagil, “*Bu itibarla seçilen bütün arkadaşların görevlerinin onanmasını rica eder, üstün saygılarımı sunarım*” diye bitirdiği raporundan anlaşılan müfettiş olarak ne kadar etkili olduğudur (BCA; 490-01-179-713-2.62.63.64.65).

3. 1949 YILI CHP MUŞ İL İDARE KURULU KONGRESİ

CHP adına Muş Bölgesi Müfettişi olarak görev yapan Cemal Karamuğla tarafından hazırlanan ve 22. 11.1949 tarihinde 112 sayılı evrak ile CHP genel sekreterlik yüksek makamına sunulan rapor; 1949 yılı Muş ili CHP kongresi hakkında bilgiler sunmaktadır. Bu yıla ait Muş il kongresi Eylül başında toplanmış ve Kasım ayı ortalarında tamamlanmıştır (BCA; 490-01-179-713-2-1-2). Bölgede kış mevsiminin erken bastırması göz önüne alınarak düşünülen takvim bu çerçevede işletilmiştir.

Müfettiş olarak atandıktan sonra bir önceki yıl ve 1949 yılı Muş teşkilatı hakkında bilgiler veren Cemal Karamuğla'ya göre; Muş; bir İl İdare Kurulu, merkez ilçe de dâhil, üç ilçe, üç bucak ve on dört köy olmak üzere Ocak Kurulu olarak yapılmış durumdadır. Karamuğla'nın verdiği bilgiye göre 1948'den 1949 yılına gelinen bir yıl zarfında Muş ilinde, CHP teşkilatının bulunmadığı ilçelerde ve muhtarlık esasına göre bütün köylerde teşkilatlanma tamamlanmış ve ayrıca 30 bin yeni üye kaydı yapılmıştır. Bu yıl ilk defa olmak üzere kongrenin tüzük esaslarına uygun olarak başladığı kaydedilmiştir. Esasen bu yıla ait kongreye damgasını da bu özelliği vurmuştur. Tüzük tartışmaları özellikle Varto ilçesinde gündemi işgal ederek, konunun CHP Genel Merkezine taşınmasına neden olacaktır.

İkinci Dünya Savaşından sonra özellikle Sovyet tehdidinin başlaması ve Türkiye'den toprak talebinde bulunan söylemlerin artması nedeniyle hükümet, müttefik arayışına girmişti. Batılı müttefikleri demokratik ülkeler olunca Türkiye, Birleşmiş Milletlerin kuruluş kararının verildiği San Francisco Konferansına gönderdiği temsilcisi aracılığıyla sistemi çok partili olarak geliştirme kararında olduğunu bildirmişti (Yalçın & Akbıyık & Özkaya, 2011, s. 533). Dünyada esen demokrasi rüzgârları nedeniyle Türkiye'de de çok partili hayat başlamış ve demokratik usullere verilen önem artmıştı (Çeçen, 2018, s. 213-215). Bu çerçevede 1949 yılı gelecek yıl yapılacak olan genel seçimler öncesinde CHP'nin hazırlıklarını arttırdığı bir yıl oldu. CHP Genel Sekreterliği 1950 seçimlerini kazanabilme adına alınacak tedbirleri il teşkilatlarına bildirmişti. Bu tedbirlerden biri de parti hükümet işbirliğini güçlendirmektir (Çağlayan, 2014, s. 56). Doğuya dair CHP'ye sunulan bazı raporlarda genel olarak doğu illerinde ve Muş ilinde de, “*CHP teşkilatı, memleketlerinde geniş itibar ve sevgisi bulunmayan veya itibar ve saygıyı hak etmeyen insanların elinde*” olduğu bilgisi verilmiştir. Parti sempatisini arttırmak için “*teşkilata yeni bir ruh vermek gerektiği vurgulanarak, doğu illerinde “şahsiyet sahibi” parti müfettişleri bulundurmamak icap eder*”, diye CHP Genel Sekreterliğine bilgiler sunulmuştur (Akekmekçi & Pervan, 2011, s. 182-183).

Bu dönemde CHP'liler, partilerine yeni bir popülerlik kazandırma çalışması olarak partilerini ve toplumu liberalleştirme çalışması yürüttüler (Ahmad, 2019, s. 107). Halkı partiye ısındırma çalışmaları çerçevesinde 1949 yılı İl İdare Kurulu Kongreleri tüzük kurallarına uygun bir şekilde yapılacak böylece yerelde sevilen ve CHP tarafından faydalı olduğuna kanaat getirilen şahıslar seçilecekti.

Muş il kongresinin faydalı ve alakalı bir topluluk tarafından gerçekleştirildiği, müfettiş tarafından belirtilen 1949 yılı Karamuğla raporunda; konuşma ve tartışma serbestliğine önem verildiği vurgulanarak, yapılan seçimlerin gizli oy usulü ile icra edildiği belirtilmiştir. Rapora göre, İl İdare Kurulu başkan ve üyeliklerine seçilen kişiler öteden beri CHP işlerinde çalışan, tecrübeli ve iyi insanlar olarak tarif edilmişlerdir. Bu açıdan göreve atanmalarına mani bir husus olmadığı söylenmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-2). Göreve atanacak kişilerde bazı özellikler arayan

CHP Müfettişleri, özellikle toplum içindeki durumlarına bakarak bu kişiler hakkında kanaatler bildirip rapor etmişlerdir.

CHP'nin doğu örgütlenmesinde dayandığı temel toplumsal tabaka olan seçkinlerin önemi, müfettişlerin raporlarında da sık sık dile getirilmiştir. Bu durum 1949'daki CHP'nin doğu raporlarında da görülmektedir (Turan, 2011, s. 211). 1949 yılı CHP İl İdare Kurulu seçimleri raporuna göre, Muş'ta İl İdare Kurulu Başkanlığı'na, en uygun aday olduğu belirtilen Zeki Dede seçilmiştir. Zeki dede, bir önceki başkan Hamdi Dayı'ya yakın ve İl İdare Kurulu'nda üye olarak görev yapmıştır. Zeki Dede bu raporda son milletvekili seçimlerinde kendinden beklenen çalışmayı yapmış yararlı bir CHP'li olarak tanıtılmaktadır. Bu yüzden Belediye ve İl İdare Kurulu Zeki Dede ismi üzerinde ittifak etmişlerdir. Müfettiş ve rapor yazarı Cemal Karamuğla, CHP Genel Merkezi arzu ederse Belediye ve İl İdare Kurulu başkanlıklarının ayrılabilceğini belirtmiştir. Ancak bu husustaki kanaatini, 1950 seçimleri sonuna kadar iki başkanlığın da Zeki Dede üzerinde kalmasının çok yararlı olacağı yönünde belirtmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-3-4). Rapora göre, Varto ilçesinin başkan adı genel merkeze bildirilmemiştir. Bunun sebebi şöyle açıklanmıştır: “*Varto ilçesinde İdare Kurulu Başkan seçimi salt çoğunluk temin edilmeden yapıldığından seçimin yenilenecek tüzük hükümlerine uygun olarak düzeltilmesine lüzum görülmüştür.*” Varto'ya giden Cemal Karamuğla buradaki incelemeleri sonucunda şunu not eder: “*Bu işin Varto ilçe kurulunun toplanmasına müteakip İlçe İdare Kurulu tarafından 10 gün içinde yapılabileceği ve bundan sonra İl İdare Kurulu listelerinin tam halinin genel merkeze sunulması mümkün olacaktır*” (BCA; 490-01-179-713-2-4).

Diğer taraftan CHP Muş Müfettişinin belirttiği bir diğer husus parti rozetlerine olan ilgiyi göstermektedir. Raporda, Muş teşkilatında bilhassa bucak ve ocaklarında parti bayrağı ve parti rozeti üzerinde ısrarla durulmaktadır ve bunların yeter miktarda ve bir an evvel gönderilmesi rica edilmektedir. “*Rozet, zaman zaman gelmekte ve bunu haber alan partililer kapışırçasına alıp göğüslerine takmaktadırlar,*” denir. “*Parti bayrağının da Bir an evvel temin ve gönderilmesi bilhassa doğu illeri için çok yerinde bir çalışma olacaktır,*” denilmektedir (BCA; 490-01-179-713-2-4-5). 1949 Yılı Eylül başında başlayan Kasım ayında tamamlanan Muş İl İdare Kurulu seçimleri tamamlandığında aşağıdaki tablo oluşturularak CHP Genel Sekreterliğine gönderilmiştir.

Tablo 1.

Muş İl İdare Kurulu (BCA, 490.01.0.0.179.713.2-7)

Muş İl İdare Kurulu Üyeleri	
Asiller	Yedekler
Başkan : Zeki Dede	Başkan : Emin Ağaoğlu
Üye : Mustafa Dizdaroğlu	Üye : Mustafa Kara
Üye : Ahmet Gültekin	Üye : Abdullah Karasu
Üye : Bayram Coşkun	Üye : Zeynettin Toplu
Üye : Abdurrahman Köse	Üye : Bahattin Dizdaroğlu
Üye : Fethullah Akaydın	Üye : Mehmet Mutlu
Üye : Selim Sayan	Üye : Latif Özdemir
Üye : Medeni Sayılğan	Üye : Bayram Akaydın
Üye : Şemsettin Yılmaz	Üye : Veli Dedeoğlu
Üye : Salih Çubukçuoğlu	Üye : Resul Güngör
Üye : Lebib Bingöl	Üye : Mehmet Emin Sezgin
İlçe Başkanları	
Mekez İlçesi Başkanı : Şemsi Ağaoğlu	
Bulanık İlçesi Başkanı : Yaşar Muhtaroğlu	
Malazgirt İlçesi Başkanı: Kuddusi Aytaç	
Kurultay Delegeleri	
Asiller	Yedekler
Cemal Karamuğla	Mehmet Mutlu
Mustafa Kara	Ahmet Gültekin
Şemsi Ağaoğlu	Fehmi Armağan
Yaşar Muhtaroğlu	Musa Koca
Kuddusi Aytaç	Mehmet Sever
Zeki Aktaş	Abdullah Balkaya

Tabloda Varto ilçesi başkan ve üyelerinin bulunmayışı evvelce açıklandığı üzere tüzük hükümlerine uygun seçimin tamamlanmamış olmasından ileri gelmektedir. Oysa 19.10.1949 günü yapılan Varto seçimleri Ali Haydar Dikmen'in yapılan seçim sonucuna göre İlçe İdare Kurulu Başkanı seçildiğini duyurmuştu. Bu seçimden hemen sonra Ali Haydar Dikmen, CHP Genel Merkezine bağlılığını bildirmek isteyen bir telgraf gönderir. CHP Genel Sekreteri Tevfik Fikret Sılay'ın dikkatine gönderilen telgrafta Ali Haydar Dikmen şöyle der: “*Yüzlerce delegenin ve binlerce partilinin candan gelen samimi bağlılıklar ve iştirak ettikleri ilçe kongremiz esasını bitirirken çözülmez bağlılıklarımızın genel merkeze bildirilmesi ödevini [bana] vermişlerdir. Tek muhalifi bulunmayan Varto halkının*

ve kurul arkadaşlarımızın bu ödevine ek olarak sarsılmaz bağlılıklarımızı arz etmekten [arz ederken] sevinçler içindeyiz. CHP İlçe Başkanı Ali Haydar Dikmen.”

22 Ekim 1949 tarihinde CHP Genel Sekreteri T. Fikret Sılay tarafından, CHP Varto İlçe Başkanı Ali Haydar Dikmen'e cevaben bir yazı gönderilmiştir. Bu yazıya göre, Genel Sekreter T. Fikret Sılay imzası ile Ali Haydar Dikmen'e hitaben; “*güzel duygularınıza teşekkür eder, arkadaşlarıma selam ve sevgi sunarım*”, denilmekteydi (BCA; 490-01-179-713-2-17-18-19). Seçimlerin ıslahını ve yeniden yapılmasını rapor eden Cemal Karamuğla'nın CHP Genel Merkezini bilgilendirmesine karşılık, Muş Varto CHP İlçe Başkanı Ali Haydar Dikmen imzası ile CHP Genel Merkezine bir telgraf çekilerek seçimlerin Varto ilçesinde tamamlandığı ve tescil edilmesi gerektiği istenmiştir. Durum karşısında bilgilendirilen ve Ali Haydar Dikmen'in telgrafını inceleyen Muş Bölgesi Müfettişi Cemal Karamuğla da CHP genel merkezine bir yazı yazarak Varto seçimlerinin görünüşte usule uygun gerçekleştirildiğini ancak Ali Haydar Dikmen'in diğer üyelere sirayet ettiğini ve anlaşmazlık çıkardığını rapor etmiştir. Böylece oyların dördünü Ali Haydar Dikmen için Şemsettin Özmen, birini Mahmut Sever, birini de Zeki Aktaş almıştır. Bu seçimde tüzük hükümlerine göre salt çoğunluğun temin edilemediğini vurgulayan Karamuğla durumu şöyle anlatmıştır; “*seçimin tekrar edilmesi gerekirken, Ali Haydar Dikmen en fazla oyu kendisinin aldığı beyan ederek, arandığı çoğunluğun elde edildiğini ileri sürmüş, böylece kendisini başkan tanıtmak istemiştir.*” Durumu İl İdare Kurulu'ndan öğrenen Karamuğla, Ali Haydar Dikmen'in başkanlığının geçersiz olduğunu ifade ile eski kurulun görev başında kalmasını teklif etmiştir. Başkan seçiminin mutlak bir çoğunluk ile olacağını belirten Karamuğla, Ali Haydar Dikmen'in başkanlığının hükümsüz olduğunu belirterek seçimlerin yenilenmesine kadar eski idare kurulunun göreve devam etmesini talep etmiştir. Karamuğla, bu durum karşısında Ali Haydar Dikmen'in usul ve adabı dışına çıkarak bağlı bulunduğu İl İdare Kurulunu hiçe sayıp, CHP genel merkezine müracaatta bulunmasını ihtirasının açık bir delili olarak yorumlamıştır. Bu sebeple Müfettiş Karamuğla CHP Genel Merkezine ilettiği yeni notunda, Muş İl İdare Kurulunun bu zatın müracaatına cevap verilmemesi gerektiği yönündeki fikrini, benimsemiştir (BCA; 490-01-179-713-2-9).

Çalışmalarına devam etmekte olan müfettiş Cemal Karamuğla, Varto İlçesi adına başkan sıfatıyla Ali Haydar Dikmen imzalı CHP Genel Sekreterliği'ne yazılan telgrafın, bir sorumsuzluk örneği olarak görülmesi gerektiğini söylerken, CHP Genel Sekreterliği ise Ali Haydar Dikmen'in müracaatına cevap vermiştir. CHP Genel Sekreterliği Cemal Dursunoğlu imzası ile Muş bölgesi müfettişi Cemal Karamuğla'ya Muş'un Varto ilçesinde yapılan kongreyle ilgili bir yazı gönderdi. Bu yazıda, Varto İlçe Başkanlığına seçildiği bildirilen “*Ali Haydar Dikmen'den alınan telin bir örneğini ilişik olarak gönderiyoruz*” denilerek, bu konu ile yakından ilgilenilmesi istenmiş ve sonucundan bilgi verilmesi rica edilmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-10).

CHP Genel Sekreterliğinden Muş bölge müfettişi Cemal Karamuğla'ya gönderilen Ali Haydar Dikmen imzalı dilekçe örneği, Ali Haydar Dikmen'in olaya bakışını göstermektedir. Buna göre Ali Haydar Dikmen, CHP Genel Sekreterliğine çektiği 27.10.1949 tarihli telgrafta olayı şöyle anlatmaktadır: “*Kongremizin seçtiği dokuz kişiden oluşan bir yönetim kurulu meydana geldi. Bu üyelere bir arkadaşımız oy çoğunluğu ile seçilerek göreve başlamıştır. Ancak Muş İl İdare Kurulu tarafından başkanlık açıklamasıyla yapılan değerlendirmeye göre seçimin çoğunluğa bağlı olmadığı belirtilerek, eski idare kurumumuzun görevde kalması gerektiği, gönderilen bir telle bildirilmiştir.*” Dikmen'e göre, “*..İnceleme için müfettişin beklenmesi istenmektedir. Oysaki tüzük gereği çoğunlukla seçildikten sonra göreve başlayan idare kurulunun anlaşılmayan bir nedenle görevden el çektilmesi ve görev süresi tamamlanmış olan geçici idare kurulunun tekrar göreve devamlarının istenmesinin, kendileri tarafından anlaşılmadığı.*” vurgulanmıştır. Devamında ise “*bundan sonra bir müfettiş bulunması lazımsa bir an evvel gönderilmesini.*” isteyen Ali Haydar Dikmen, “*..işlerin aksamaması için göreve devam edebilmelerinin teminini arz ..*” etmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-11-12-13-14).

Ali Haydar Dikmenin haklılığını anlatmak isteyen Vartolu bir vatandaşın dava vekili sıfatı ile CHP genel sekreterliğine çektiği telgraf olay hakkında ilginç bir yorum sunmaktadır. 25.10.1949 tarihinde CHP Genel sekreterliğine Varto ilçesinden, Dava vekili İbrahim Kocadağ imzası ile bir telgraf gönderildi. Bu telgraf Varto'da yapılan seçimler hakkında görüş beyan etmekte ve Ali Haydar dikmene destek mahiyetinde açıklamalarda bulunmaktaydı. Telgrafın içeriğine göre, ayın 19'unda toplanan ilçe kongresi “*..tüzük hükmüne tevfikân bütün işlerini ikmal etmiş kongrenin seçtiği yönetim kurulu üyeleri de tüzüğe göre seçimlerini bitirmişlerdir. Tüzük hükümlerini şahsi arzu ve emellerine uygun görmeyen miralay Cibranlı Halit'in oğulları kendilerine bağlı birkaç muhtarın esasız teller [telgraflar] çekirmek suretiyle vaziyeti karıştırmak istedikleri.*” anlatılmıştır. Telgrafa devam edilerek, “*Mazileri malum olan bu şahısların arzu ve emellerinin servis edilmesi gizli bir fıkra hizmet olacağı, önleyici tedbirin alınmasının her cihetten faydalı olacağına bir partili vatandaş sıfatı ile arz eylerim*”, denildikten sonra Dava Vekili İbrahim Kocadağ, imzası ile bitirilmiştir (BCA; 490-01-179-713-2-15-16).

Öte yandan 22.11.1949 tarihinde Halk Partisi adına Muş Bölgesi için gönderilen Müfettiş Karamuğla tarafından Parti Genel Sekreterliğine gönderilen raporda Ali Haydar Dikmen hakkında şikâyetle bulunulduğunu ve şikâyet edenlerin İbrahim Sever ve Süleyman Fırat adındaki şahıslar olduğu bildirilmiştir. Şikâyet konusunda; Ali Haydar Dikmen'in eski mahkûmiyetinden bahsedilerek parti ile ilgisinin kesilmesi üzerinde durulmaktadır. Karamuğla'nın bildirdiğine göre; Varto'da bu yıl yapılan tetkikler sırasında parti teşkilatı kurmak adına yapılan

işler sırasında, Ali Haydar Dikmen sorun çıkarmıştır. CHP Müfettişi Cemal Karamuğla, Vartoda ilçe teşkilatını güçlü kılmak için ileri gelen iki aşiret; Cibran'lılardan Mahmut severi ve Hormek'lilerden Ali Haydar Dikmen'i geçici idare kuruluna aldığını bildirir. Karamuğla, öteden beri ihtilaf halinde olan bu iki kabilenin ihtilafsız çalışacaklarına dair, bu şahıslardan söz aldığını bildirir. Karamuğla'nın ifadesine göre, Parti ve memleket sevdası için söz vermelerine rağmen, Ali Haydar Dikmen, arkadaşlarını gafil avlayarak başa geçmek teşebbüsünde bulunmuş ancak başarılı olamamıştır. Üye olarak kalacaklarına söz vermelerine rağmen, Cibranlı Mahmut Sever, tavsiyeye sadık kalırken, Ali Haydar Dikmen, sözünü tutmamış ve başa geçmek istemiştir. Müşteki, Ali Haydar'ın bu teşebbüsünü bir emrivaki saymış ve şikâyetinde bulunmuşlardır (BCA; 490-1-179-713-3-9-12).

Bir başka şikâyet ise bir kaç ay sonra 22.3.1950 tarihli CHP Genel Sekreterliğinden Muş Bölgesi Müfettişliğine gönderilen yazıda, yine aynı şahısları hedef göstermektedir. Ancak Ali Haydar Dikmen'in Kâtip olarak belirtildiği bu yazıda, Mahmut Seven ismi İlçe İdare Kurulu Başkanı olarak zikredilmektedir. Yani Eylül 1949 da başlayan Muş İl İdare Kurulu seçimleri sonucunda Müfettiş raporları etkili olmuş ve Ali Haydar Dikmen Varto İlçe Başkanı resmî sıfatını alamamıştı. Müfettiş raporlarında övülen, Mahmut Seven CHP Varto İlçe İdare Kurulu Başkanı yapılmıştır (BCA; 490-1-179-713-3-9-6-7).

4. SONUÇ

Türkiye'de batılılaşma ve CHP'nin yeni bir toplum oluşturma çabaları sonucunda tüm ülkede olduğu gibi Muş'ta da siyasi tablo içinde yer bulmak isteyen insanlar bir yarış içine girmişlerdir. Halkçılık politikaları çerçevesinde serbest seçimlere geçişte CHP'nin öncülüğü ve uygulamadaki çelişkilerle birlikte, az sayıda da olsa Muş halkı içinde serbest seçim kültürüne direnç ya da uyumsuzluk gösteren kişilerin bulunması, durumun başlangıç seviyesi içinde olduğunu rapor ettirmiştir.

1945 yılında kurulan CHP Muş teşkilatının ilk il idare kurulunu seçmesi, Muş'ta bir heyecan ve arzu ile başlamış parti ve halk bütünleşmesinin bir örneği olarak rapor edilmiştir. 1949 yılında CHP Muş Bölgesi Müfettişi Cemal Karamuğla'nın raporlarına bakılarak alınan notlarda, seçime verilen önem ve tek parti ya da devlet partisi diye görülen CHP içinde önemli görevler alabilmek için yapılan seçimlere dair halk eğilimleri ilginç tutumlara neden olmuştur. Muş ilinde CHP rozeti takmanın önemini, gösterilen teveccühlerle rapor eden CHP Muş Bölgesi Müfettişi, CHP örgütünde yer alabilmek için önde gelen kişilerin yarıştığını da söylemektedir. Bu nedenle 1949 yılı Muş İl İdare Kurulu seçimleri, demokrasi kültürü ile yapılan seçim olacaktır. Ancak genç demokrasi kültürünün parti müfettişi onayından geçtiğini söylemek de yerinde olacaktır.

Bir genelge ile duyurulan CHP Genel Sekreterliği'nin tüzük kurallarına riayet edilmesi ve parti içi demokrasi denemesi olarak görülen 1949 yılı il idare kurulu seçimleri, Muş'ta da aynı disiplin ve anlayış içinde başlamıştır. 1950 seçimleri öncesinde CHP bu il kongrelerini halkı demokrasi çitasının yükseltildiği bir yeni zemine taşıyarak, tüzük ve seçim kanununa sadık kalma ile etkilemek istemektedir. Ancak genelde demokrasi kültürü ve özelde doğu illerinin aşiret yapısı düşünüldüğünde güç ve bilek yarışı olarak görülen tek parti/CHP ya da 1946'dan sonra hükümet partisi içinde önemli görev alma tutkusunu ile tüzük kurallarının işletilmesinin karşı karşıya geldiği ilginç bir kongre olmuştur. Tüzüğe yaslanarak yapılan seçimler; CHP Muş Bölge Müfettişinin seçimlere dahil ve etkisi ile bu tüzükten yola çıkarak seçimlerde müfettişin tarafsızlığını kendi aşiret gücü ile oylara yansıtmak isteyen partili adayların ilginç çekişmelerine sahne olmuştur. Ancak devletin kurucusu ve rejimin bekçisi olan CHP, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde de demokrasinin temsilcisi olarak görülmek istemiş olacak ki, halkı demokrasiye dair etkileme işini parti içinden başlatmıştır. Fakat CHP'nin kolay bir şekilde demokratik teamüllere geçtiğini 1949 yılı Muş İl İdare Kurulu seçimlerinden yola çıkarak söyleyemeyiz. Çünkü seçimlere direkt müdahale ve seçim sonuçlarını değiştirme taleplerinin rapor edildiği özellikle Varto seçimleri, 1949 yılında CHP'nin bu olay özelinde kendi içinde bu duruma hazır olmadığını göstermiştir. CHP 1946 seçimlerini almıştı ve 1950 seçimlerine hazırlanıyordu bunun için de halkı yeniden partiye ısındırma ve tüzük esaslarına bağlılığı vurgulayarak, demokrasinin kendi partileri aracılığı ile geleceğini gösterme çabasındaydı. Bu çerçevede halk tarafından sevilen sayılan kişilerin öne çıkarılmasını istemiş ve 1949 yılı İl İdare Kurulu seçimlerini Genel Sekreterlik olarak yakından takip etmiştir. Buna rağmen, CHP Genel Merkezi, Varto'daki seçimleri kendi müdahalesi ile sonuçlandırmıştır.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet Arşivi

- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.1.2.3.4.5.
- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.7.8.9.10.11.
- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.13.14.15.16.17.18.19.
- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.25.
- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.26.
- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.39.
- BCA; 490-01-0-0-179-713-2.56.

BCA; 490-01-0-0-179-713-2.57.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.58.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.59.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.61.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.62.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.63.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.64.
BCA; 490-01-0-0-179-713-2.65.
BCA; 490-1-0-0-179-713-3-9.6.
BCA; 490-1-0-0-179-713-3-9.7.
BCA; 490-1-0-0-179-713-3-9.12.

Telif Eserler ve Gazeteler

Ahmad F. (2019). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akekmekçi T., & Pervan M. (2011). *Doğu Anadolu ve Cumhuriyet Bürokrasisi (1939-1951)*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Börklüoğlu L. (2017). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Türkiye'de Siyaset: Değişim Dinamikleri, Aktörler ve Gelişmeler. M. Zincirkıran (Ed.), *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı* içinde (ss. 101-160). Dora Yayınları.

C.H.P. Program ve Tüzüğü, 1947.

Cumhuriyet, 17 Kasım 1947.

Cumhuriyet, 18 Kanunuevvel 1931.

Cumhuriyet, 18 Kasım 1947.

Çağlayan E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950)*. İletişim Yayınları.

Çağlayan E. (2019). *Cumhuriyet'in Doğu'su: Devlet, Parti, Toplum*. Pınar Yayınları.

Çeçen A. (2018). *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*. Tarihçi Kitabevi Yayınları.

Koçak C. (2016). *Tek Parti Cumhuriyet ve Şefler*. Timaş Yayınları.

Turan M.(2011). *CHP'nin Doğuda Teşkilatlanması (1923-1950)*. Libra Yayınları.

Uyar H. (2012). *Tek parti dönemi ve cumhuriyet halk partisi*. Boyut Yayınları.

Yalçın D., Akbıyık Y., Özkaya Y. (2011). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Zürcher E. J. (2019). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İletişim Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 20.02.2024
Kabul Tarihi : 24.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1440066>

ASUR SEFER GÜZERGÂHI ÜZERİNDE BULUNAN DICLE TÜNELİ-BIRKLEYN MAĞARALARININ DİNİ AÇIDAN ÖNEMİ

Abdulsabur ŞİĞVA¹

ÖZ

Asur Krallığı; Orta ve Yeni Asur dönemlerinde, Ön Asya'da farklı güzergâhlar kullanarak uzak bölgelere yönelik iktisadi/ekonomi amaçlı askeri seferler düzenlemiştir. Bu askeri seferler, Asur Devleti'nin askeri ve siyasi gücünün pekişmesine ve daha sonra yapılacak seferler için de yeni olanakların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Asur askeri sefer güzergâhlarının seçiminde belirleyici olan faktörler çeşitlilik göstermekle birlikte; krallığı tehdit eden unsurların bulunduğu güçlerin egemenlik alanları, coğrafi koşulların uygun olduğu geçitler, ordunun barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayacak uygun ortamların varlığı gibi unsurlar rotaların belirlenmesinde etkili olmuştur. Asur Krallığı'nı Doğu Anadolu'ya Toros Dağları üzerinden ulaştıran en önemli geçitlerden biri Dicle Tüneli-Bırkleyn Mağaraları'nın bulunduğu bölgeden geçmektedir. Bu çalışma, günümüz Bingöl/Genç-Diyarbakır kara yolu üzerinde bulunan Dicle Tüneli-Bırkleyn Mağaraları'nın Asur inanç sistemi açısından incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, Asur kronikleri temel referans kabul edilerek Dicle Nehri'nin kaynaklarından biri olan Dibni Çayı/Bırkleyn Mağarası çevresindeki taş duvarlara işlenen kabartma ve metinlerin inançsal temelleri araştırılmıştır. Aynı zamanda kabartma ve yazıtlar incelenerek Asur krallarının suyun kutsallığına yönelik inanç yapısı irdelenmiştir. Saha araştırması ve metin analizlerinden anlaşıldığı kadarıyla Asur krallarının kendileri için hayati bir öneme sahip olan Dicle Nehri kaynağını ziyaret etmeyi dini bir ritüel olarak gördükleri anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eski Çağ Tarihi, Asur, Yol Güzergahları, Kabartma ve Yazıtlar, Bırkleyn Mağaraları, Dini Ritüel

¹ Dr., asabursigva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1272-3973>.

Article Type : Research Article
Date Received : 20.02.2024
Date Accepted : 24.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1440066>

THE RELIGIOUS VALUE OF THE DICLE TUNNEL-BIRKLEYN CAVES ON THE ROUTE OF THE ASSYRIAN EXPEDITION

Abdulsabur ŞİĞVA¹

ABSTRACT

During the Middle and Neo-Assyrian periods; the Assyrian Kingdom organised military expeditions for commercial/economic purposes to distant regions by using different routes in Asia Minor. These military expeditions contributed to the consolidation of the military and political power of the Assyrian State and created new opportunities for future expeditions. Although the factors determining the selection of Assyrian military expedition routes varied, factors such as the sovereignty areas of the powers that threatened the kingdom, the passes with favourable geographical conditions, and the presence of suitable environments to meet the shelter and nutrition needs of the army were influential in determining the routes. One of the most important passes that brought the Assyrian Kingdom to Eastern Anatolia through the Taurus Mountains passes through the region where the Tigris Tunnel-Birkleyn Caves are located. This study aims to examine the Tigris Tunnel-Birkleyn Caves, located on the present-day Bingöl/Genç-Diyarbakır highway, in terms of the Assyrian belief system. Taking the Assyrian chronicles as the main reference, this study investigates the religious foundations of the reliefs and inscriptions carved on the stone walls around the Dibni Stream/Birkleyn Cave which is one of the sources of the Tigris River. Additionally, by analysing the reliefs and inscriptions, the belief system of the Assyrian kings regarding the sanctity of water was examined. It is concluded from the field research and textual analyses that the Assyrian kings considered visiting the source of the Tigris River, which had a vital importance for them, as a religious ritual.

Keywords: Ancient History, Assyria, Road Routes, Reliefs and Inscriptions, Birkleyn Caves, Religious Ritual

¹ Dr., asabursigva@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1272-3973>.

1. GİRİŞ

Asur Krallığı; özellikle Orta ve Yeni Asur dönemlerinde, Ön Asya'da farklı güzergâhlar kullanarak uzak bölgelere yönelik iktisadi/ekonomi amaçlı askeri seferler düzenlemiştir. Bu askeri seferler, Asur Devleti'nin askeri ve siyasi gücünün pekişmesine ve daha sonra yapılacak seferler için de yeni olanakların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Tanrı Asur adına yapıldığı söylenen seferlerin birçok amacı olmakla birlikte, krallığın ihtiyaç duyduğu haraç ve ganimetler Asur için önemli bir motivasyon kaynağıdır (Yıldırım, 2023). Bu seferlerin bir kısmı, Anadolu'nun güneydoğusu ile Doğu Anadolu'nun dağlık kesiminde yaşayan ve daha sonra Urartu Devleti'ne dönüşecek olan Uruatri/Nairi Konfederasyonlarına karşı yapılmıştır. Bölgenin dağlık bir topoğrafyaya sahip olması seferlerin belli geçitler kullanılarak yapılmasına neden olmuştur. Doğu Anadolu ve Kuzey Mezopotamya arasında Toros Dağları üzerinde geçit sağlayan en kolay yollardan biri Dicle'nin doğu kolu olarak bilinen Dibni Çayı'ndan geçmektedir. Nehir, yolla keşiştiği yerin yakınlarında doğal bir tünelden geçtikten sonra yeniden açık alanda akmaya devam etmektedir. Bulunduğu yol güzergahından dolayı önemli bir konuma sahip olan bu bölge, Asur Ticaret Kolonileri Çağı'ndan beri bilinmektedir. Asur askeri sefer güzergâhı için oldukça önemli bir konumda olan Birkleyn Mağaraları-Dicle Tüneli'nde, I. Tiglat-pileser ile III. Salmanassar'a ait çok sayıda yazıt ve kabartma yer almaktadır. Asur'un dağlık Doğu Anadolu üzerine yaptığı askeri seferlerde, bu geçidi yoğun bir şekilde kullandığı Birkleyn Mağarası'nda bulunan kalıntılardan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Dicle Tüneli-Birkleyn Mağarası'nda bulunan yazıtlar; Asur Krallığı'nın Yukarı Dicle Vadisi ile dağlık Doğu Anadolu'da yürüttüğü askeri faaliyetler, Asur'un düşmanları ve onları nasıl yenilgiye uğrattığı, krallığın evrendeki yegâne güç olduğu olgusu ve Asur'a ittiat etmeyen toplulukların başına nelerin geldiği hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

2. ASUR SEFER GÜZERGÂHI ÜZERİNDE BULUNAN DİCLE TÜNELİ-BIRKLEYN MAĞARALARININ DİNİ AÇIDAN ÖNEMİ

Mezopotamya'nın en büyük siyasi oluşumlarından biri olan Asur Krallığı, yaklaşık olarak 14 asır boyunca kesintisiz bir şekilde varlığını sürdürmüştür. Ana yurdu bugünkü Kuzey Irak toprakları olan Asur Krallığı, güneyde modern Tikrit kentinin kuzeyinde yer alan Kalat-Şerkat kalıntılarının olduğu Asur kenti, kuzeyde modern Musul kentinin yer aldığı Ninive ve doğuda modern Erbil kentinin altında kalan Arbail'den oluşmaktadır (Radner, 2018). Oldukça uzun bir süreci kapsayan Asur siyasi tarihi 3 evrede ele alınıp incelenmiştir. Bu evreler; genel hatlarıyla Eski Asur Dönemi (MÖ 2000-1400), Orta Asur Dönemi (MÖ 1400-1000) ve Yeni Asur Dönemi (1000-700) olarak belirtilmiştir (Radner, 2018).

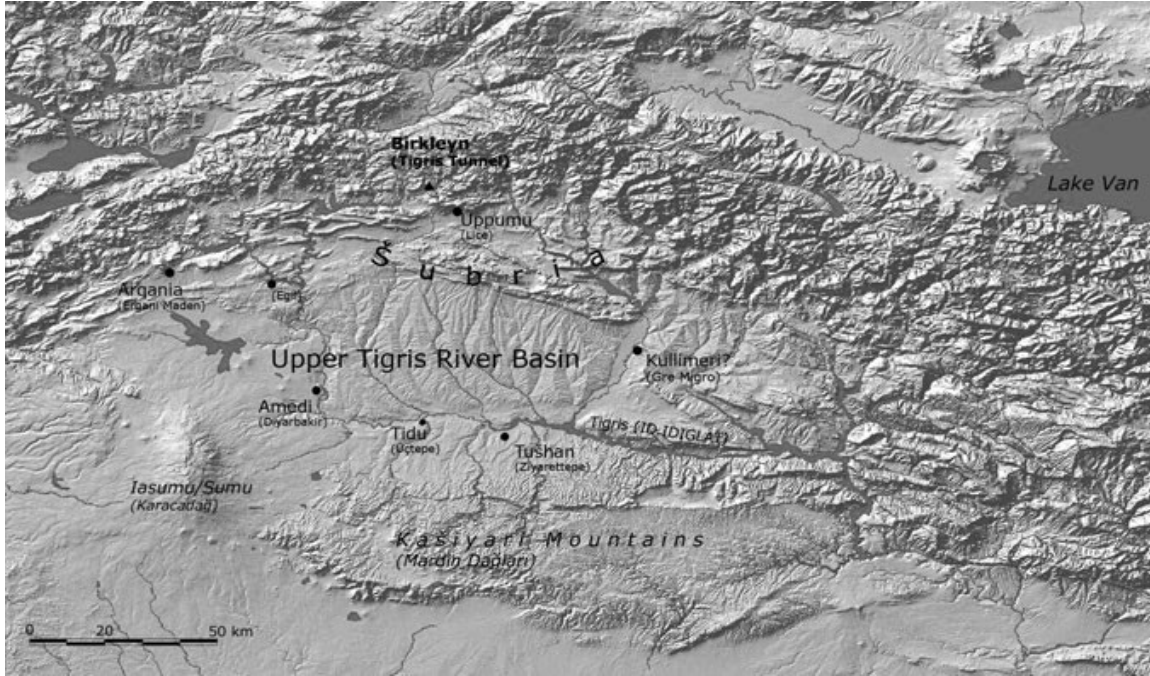
Orta Asur Dönemi'nden itibaren imparatorluğun Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik yaptığı askeri seferlerin anısına kralların taş duvara kabartma ve yazıt işledikleri Dicle Tüneli-Birkleyn mağaralarının konumu dini açıdan değerlendirilecektir. Bu değerlendirmenin ana referansları Asurluların Dicle Tüneli-Birkleyn Mağara duvarlarına işledikleri yazıt ve kabartmalardır. Tabiat temelli bir inanç sistemine sahip olan Asurlular, diğer birçok toplumda görüldüğü gibi suyun kutsal olduğuna inanmışlardır. Asurlular, Dicle Nehri'ni *Idiglat* olarak adlandırmış ve nehir kaynağı olarak kabul ettikleri Dicle Tüneli-Birkleyn Mağarası'nı da kutsal/mitik bir yer olarak görmüşlerdir.

Asur Krallığı'nın Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yönelik seferlerindeki temel motivasyonunun bölgenin sahip olduğu zengin kaynaklar olduğu bilinmektedir. Krallığın bölgedeki faaliyetleri Orta Asur Dönemi'nde başlatılan yıllık yazma geleneği ile kayıt altına alınmıştır (Kuhrt, 2007). Yıllıklar vasıtasıyla; Asur krallarının düzenledikleri seferlerde izledikleri yollar/güzergahlar, konakladıkları yerler, yağmaladıkları/talan ettikleri coğrafyalar, seferlerde elde ettikleri ganimetler, tasarladıkları büyük inşaa ve peyzaj projelerinin kronolojik bir şekilde günümüze aktarılması sağlanmıştır (Köroğlu, 2016).

MÖ II. binyılda Ön Asya'nın siyasi tarihi önemli çalkantıların/gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde çeşitli nedenlerden dolayı yerlerinden/yaşadıkları coğrafyalardan göç etmek zorunda kalan insan kitleleri mevcut siyasi yapıların/statükonun zayıflamasına ve yeni oluşumların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Asur Krallığı da Ön Asya'da yaşanan bu çalkantılı süreçten etkilenmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan siyasi oluşumlar, Asur'un emperyal faaliyetlerini bir nebze de olsa zayıflatmıştır/geriletmiştir (Drews, 2014). Ancak I. Salmanassar ve I. Tiglat-pileser gibi güçlü krallar, Asur Krallığı'nın emperyal faaliyetlerinin yeniden canlanmasını sağlamışlardır (Salvini, 2015). Yeni Asur Dönemi'nde ise krallık; siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan en parlak dönemini yaşamıştır. Yeni Asur Dönemi'nde, Yukarı Dicle Vadisi hakimiyetini büyük ölçüde elinde bulunduran Asurlular; dağlık Doğu Anadolu üzerinde hakimiyet kurmak ve kendi egemenlik alanlarına yönelik tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak için birçok önleyici askeri sefer düzenlemiştir. Bu askeri seferler sonucunda Asur, Yukarı Dicle Vadisi'nde kalıcı egemenlik kurmuş ve dağlık Doğu Anadolu'daki sosyopolitik yapılara karşı bir tehdit unsuru olmuştur. Asurlular askeri sefer sonucunda yenilgiye uğrattıkları topluluklardan büyük miktarlarda vergi ve haraç almıştır. Vergi ve haracını vermeyen/vermek istemeyen sosyopolitik yapılar üzerine yeniden seferler düzenlenmiş ve bu unsurlar acımasızca cezalandırılmıştır (Yıldırım, 2017).

Asur Krallığı'nın Dağlık Doğu Anadolu'daki askeri seferlerinin nedeni iktisadi/sosyo-ekonomik tutkunun yanı sıra bölgenin jeopolitik açıdan da oldukça önemli bir konumda olmasıdır. Tur Abidin Dağları'nın kuzeyinde kalan bölgeler, Fırat ve Dicle arasındaki topraklar, krallığın güvenliği için önem arz etmektedir. Bundan dolayı da Orta ve Yeni Asur dönemlerinde bölgenin, krallığın topraklarına katılması/fethedilmesi bu çabaların bir gereği olarak görülmektedir (Schachner, 2018). Asur, bu dönemde kuzey kanadını güvenli hale getirmek için Toros Dağ silsilesi üzerinde yer alan önemli geçitleri kullanarak kuzey bölgeleri üzerine askeri seferler düzenlemiştir. Bu seferlerin birçok amacı olmakla birlikte krallık; düşmanları ile kendisi arasında tampon bölgeler oluşturmak, aynı zamanda Tur Abidin veya Karacadağ üzerinden gelebilecek saldırılara karşı savunmasız kalabilecek uzun kuzey koridorunun güvenliğinin sağlama çabası içerisinde olmuştur (Schachner, 2018).

Orta Asur Dönemi yıllıkları, krallığın dağlık Doğu Anadolu üzerindeki askeri seferlerinin uzunca bir süre yayıldığını göstermektedir. Erken Demir Çağ'da dağlık Doğu Anadolu'daki sosyo-politik yapılar, aşiret/beylik ve yerel krallık şeklinde bir örgütlenmeye sahiptirler. I. Salmanassar Torosların kuzeyinde karşılaştığı toplulukları Uruatri olarak adlandırmıştır (Salvini, 2015: 29; Köroğlu, 2019: 6). Dağlık Doğu Anadolu'nun sosyo-politik açıdan dağınık bir yapıya sahip olduğunu belirten yıllıklar, sonraki süreçte de bölge üzerine askeri seferlerin yapıldığını belirtmiştir. I. Tukulti-Ninurta dönemi yıllıklarında yer alan "aşılmaz kayalık dağlar, Nairi ülkesinin 40 kralı" ifadeleri bölgenin topografik yapısı hakkında önemli bilgi vermektedir (Salvini 2015, 31; Smith, 2003: 148). Asur yıllıkları, Van Gölü çevresinde yaşayan toplulukları anlatırken "Nairi'nin Yukarı Denizi" ifadesini kullanmıştır (Salvini, 2015).

Resim 1. Yukarı Dicle Nehri Havzası ve Dicle Tüneli Alanı Haritası (Harmanşah, 2015: 128)

I. Tiglat-pileser dönemi yıllıkları, krallığın Dağlık Doğu Anadolu ve çevresindeki coğrafyalarda yürüttüğü askeri faaliyetleri uzun bir şekilde anlatmıştır. I. Tiglat-pileser yazıtında; uzunca bir süreden beridir Asur Krallığı'nı tehdit eden Muşki topluluklarını, Kaşiyari (Tur Abidin) dağlarını aşip Kadmuhi'da yenilgiye uğrattığını ifade etmiştir (Grayson II, 2002; ARAB, I, 1926; Sevin, 2005) I. Tiglat-pileser yıllıklarında "Tumme'den Daiaeni/Diauehi ve Yukarı Deniz"e kadar olan Uruatri/Nairi topraklarını nasıl fethettiğini anlatmıştır. Sefer yıllığında; bölgenin topoğrafik açıdan engebeli olduğu, Fırat Nehri'nin aşıldığı, Uruatri/Nairi kralları ve onlara yardım edenlerin yenilgiye uğratılıp Yukarı Deniz'e kadar sürüldüğü söylenmiştir (Çilingiroğlu, 1997; Pınarcık, 2012: 63; Grayson, 2002; ARAB, I, 1926).

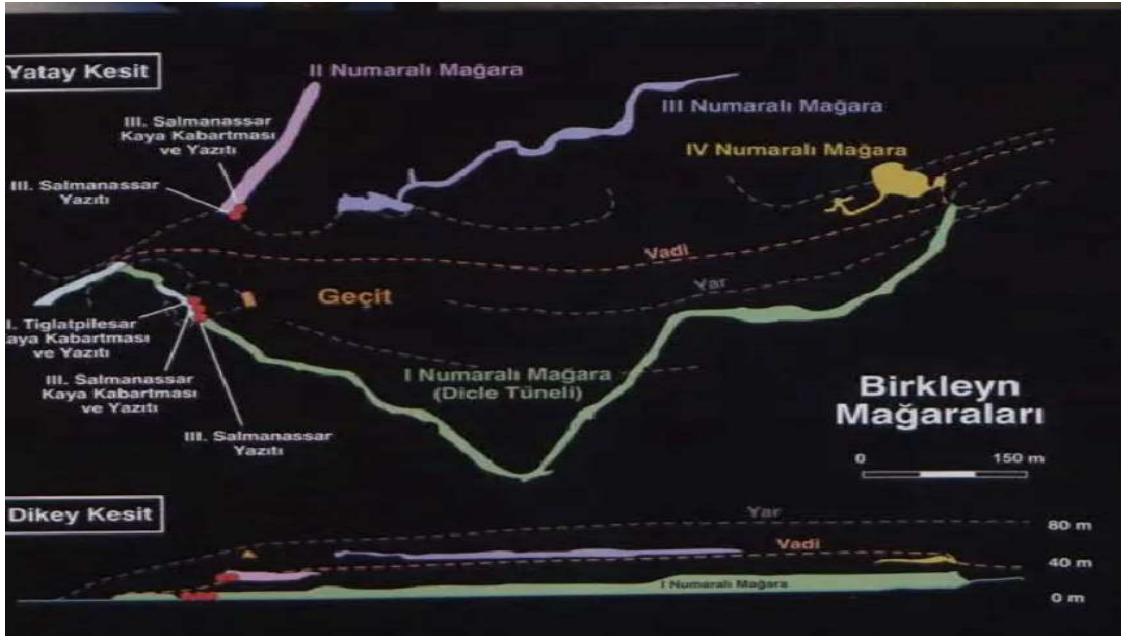
I. Tiglat-pileser ile birlikte, yıllıklarda Dağlık Doğu Anadolu'daki Asur askeri hareketliliği belirginlik kazanmıştır. Muş-Yoncalı'daki zafer siteline "güçlü kral, evrenin kralı, Asur'un kralı ve Tumme'den Diauehi'ye Nairi topraklarının fatihi" gibi ifadeler bu askeri hareketliliği kanıtlar niteliktedir (Grayson, II, 2002: 62; ARAB, I, 1926; Çilingiroğlu, 1997). Yıllıklarda, krallığın Doğu Anadolu'daki sosyo-politik yapılar üzerine düzenlediği askeri seferlerde farklı güzergâhlar kullandığı görülmektedir. Bu güzergâhlardan biri, Toros Dağları üzerindeki en kolay yollardan biri olan ve Dicle Nehri'nin kaynağı olarak da kabul edilen Dibni Çayı'nın olduğu yerden geçit sağlayan güzergâhtır. Antik çağlardan beri oldukça önemli bir konuma sahip olan bu coğrafi yer, günümüzde Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Abalı köyü sınırları içerisinde yer alan Birkleyn Mağarası-Dicle Tüneli ismi ile anılmaktadır (Schachner, 2005). Orta Asur Dönemi yazılı kaynakların yeterli olmayışı, krallığın dağlık bölgeler

üzerindeki emperyal faaliyetlerinin bütüncül bir şekilde ortaya konulmasının önündeki önemli engellerden biri olarak kabul edilir (Schachner, 2018). Bunun aksine Yeni Asur Dönemi'ndeki yazıtların yeterli derecede olması, krallığın bölgedeki varlığının bütüncül bir şekilde ele alınıp değerlendirilmesini sağlamaktadır.

3. BIRKLEYN ÇAYI (DİCLE'NİN KAYNAĞI) KAYA KABARTMA VE YAZITLARI

Kabartma ve yazıtlar, Toros Dağları'nın yaklaşık olarak 1000 m yüksekliğindeki bölgede, Dicle Nehri kaynağı olarak kabul edilen Bırkleyn Çayı'nın olduğu yerde, iki mağara içerisinde yer almaktadır. Burada, mağara girişlerindeki kaya zemin yüzeyine I. Tıglat-pilesar, bir yazıt, bir kabartma; III. Salmanassar ise iki kabartma, dört yazıt yaptırmıştır. Kabartma ve yazıtların bulunduğu lokasyon, Yukarı Dicle Bölgesi'ni Doğu Anadolu'ya bağlayan yollardan Lice-Genç geçidinin 450 m doğusunda yer almaktadır. Kabartma ve yazıtlar modern Bingöl-Diyarbakır karayolunun hemen yakınında yer almasına rağmen ulaşılması güç ve oldukça sarp olan kuytu noktalara yaptırılmıştır (Köroğlu, 2018).

Dicle Tüneli-Bırkleyn, Toros Dağları'nın en güneyindeki zincirin jeomorfolojik açıdan oldukça karmaşık bir bölümünde yer almaktadır. Deprem fay hattı üzerinde yer alan Bırkleyn, jeomorfolojik açıdan da farklı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Güneyde Korha, kuzeyde ise Kevrebaz Dağları olmak üzere iki sıradağ, Pleistosen'de levha çarpışmalarıyla yükselen Dibni Çayı'nın paleo vadisini çevrelemektedir. Daha sonra nehir daha derine inerek doğudan batıya doğru yeni bir yol bulur. Böylece Korha Dağı boyunca uzanan 1080 m uzunluğundaki tünel oluşmuştur. Oldukça özel bir yapıya sahip olan bu mekân, uzunca bir süre bilim insanlarının ilgisini çekmiş ve buraya batılı bilim insanları tarafından Dicle Tüneli ismi verilmiştir (Schachner, 2022).

Resim 2. Bırkleyn Mağaraları Haritası, Yazıt ve Kabartmalar (Schachner, 2005)

Bırkleyn ve çevresinde yapılan bilimsel araştırmalar sonucunda, bölgenin karstik yapısının mağara oluşumu için oldukça uygun olduğu belirtilmiştir. Bırkleyn'deki araştırmalarda şimdiye kadar farklı büyüklükte toplam beş mağara tespit edilmiştir. Bu mağaralardan en büyük olanı I nolu mağara olup toplam 870 m uzunluğunda ve 20-25 m yüksekliğindedir. Bu mağarada, I. Tıglat-Pilesar'e ait 1 yazıt (Dicle) ve 1 kabartma yer almaktadır. Aynı zamanda I nolu mağarada, III. Salmanassar'ın 2 yazıtı (Dicle 2 ve Dicle 3) ve 1 kabartması bulunmaktadır. II nolu mağara ise 450-500 m uzunluğunda olup 20 m yükseklikindedir. Burada III. Salmanassar'ın 2 yazıtı ve (Dicle 4 ve Dicle 5) 1 kabartması yer almaktadır. Diğer mağaralarda ise şimdiye kadar herhangi bir yazıt ya da kabartma tespit edilmemiştir (Schachner, 2006).

Antik dünyada krallar/siyasi elitler, egemenlik kurdukları coğrafyalarda ya da kültürel açıdan önemli gördükleri yerlerde kabartma, yazıt ve çeşitli sembollerle görünürlüklerini sergilemişlerdir. Pier Nora'nın ifade ettiği gibi krallar/siyasi elitler "hafıza mekânları" oluşturma eğiliminde olmuşlardır (Nora, 2006). Kralların canlı betimlemelerle oluşturmaya çalıştıkları performans örnekleri, önemli peyzajların simgesi haline gelmiştir. Dicle Tüneli-Bırkleyn Mağarası'nda bulunan yazıt ve kabartmalar da bu yerin mitleştirilmesini, marjinalleştirilmesini sağlamıştır. Bir tür hafıza mekânı haline gelen/getirilen Dicle Tüneli, Asur'un tabiat temelli inanç yapısına

uygun bir şekilde nehrin kutsallığına bir işaret ve bu mekânı da bir arınma yeri haline getirme çabası olarak düşünülebilir (Harmanşah, 2007). Aynı zamanda kralların egemenlik kurduğu coğrafyalarda yeni peyzaj alanlarını oluşturma çabası, Tanrı Asur'un bir buyruğu gibi kabul edilmiştir. Dini bir görev olarak görülen kutsal alan ve semboller oluşturma eğilimi, kralların kendi toplumları üzerindeki otoritelerini pekiştirme çabası olarak düşünülebilir.

Antik dönem toplulukları, sembolik ve ritüel değeri olan peyzajları/toprakları alarak bu yerlerde anma törenleri, yazıt dikme, kabartma yapma ve inşa faaliyetleri gibi çeşitli performatif etkinlikler yapmışlardır (Harmanşah, 2007). Dicle Tüneli-Bırkleyn Mağarası'nda bulunan kabartma ve yazıtlar, bu yerin dinsel bir mekân olarak algılandığını göstermektedir. Asur Krallığı, Yukarı Dicle Vadisi ve dağlık Doğu Anadolu'nun birçok yerindeki kaya yüzeyine performatik öge ve yazıt işlemiştir. Bırkleyn'deki yazıt ve kabartmalar nehrin kaynağı olduğu düşünülen yerdeki kaya yüzeyine işlenmiş ve burası bir tür "hafıza mekânı" haline getirilmeye çalışılmıştır (Bahrani, 2022).

Dicle Tüneli-Bırkleyn mağaralarındaki yazıt ve kaya kabartmaların Asur Krallığı için sadece sınır bölgesini belirleyen bir işaret olmadığı düşünülmektedir. I. Tiglat-Pileser'e ait kabartma canlı bir performans izlemine edindirmektedir. Tiglat-pileser profilden görüntülenmekte ve yaklaşmakta olan ziyaretçiye doğru sola bakmaktadır. Asur krallarının tipik ayin hareketi olan *ubana tarasu* (parmağını uzatmak) betimlemesi ile kral, sağ elini kaldırmış ve kutsal ortamlarda giydiği özel tören elbisesi içinde gösterilmektedir (Schachner, 2018). Tüneldeki performans ve yazıt örnekleri sadece I. Tiglat-pileser ile sınırlı olmayıp daha sonraki dönemlerde mağara ziyaret edilmiş ve krallar, mağara duvarlarına yazıt ve kabartma işlemişlerdir. I. Tiglat-pileser ile III. Salmanassar yazıt ve kabartmaları birlikte ele alındığında, Dicle Tüneli-Bırkleyn Mağarası'nın bir sınır işareti veya sınır anıtından ziyade bir kült yeri/merkezi olduğu izlenimini edindirmektedir. Açık hava kutsal alanı, ritüel yeri olduğu düşünülen mağara ve çevresindeki veriler bu iddiaları desteklemektedir (Schachner, 2018).

Asur Krallığı'nın Yukarı Dicle Vadisi ile dağlık Doğu Anadolu'daki yazıt ve kabartmaları, krallığın merkezinde de işlenmiştir. III. Salmanassar döneminde, Asurluların başkenti Kalhu/Nimrud Kalesi'nde açık bir ortamda dikilen "Black Obelisk/Kara Dikilitaş olarak bilinen anıtta aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

"Saltanatımın yedinci yılında, suyun çıktığı yer olan Dicle'nin kaynağına kadar gittim. Asur'un silahını orada yıkadım, tanrılarımı kurbanlar sundum (ve) bir kutlama ziyafeti düzenledim. Kendime muhteşem bir kraliyet heykeli yaptım, üzerine efendim Asur'un övgüsünü (ve) bu topraklarda başardığım tüm kahramanca işleri yazdım (ve onu) oraya yerleştirdim" (Grayson, 2002).

Asur Kralları, Dicle Nehri (Dicle Tüneli-Bırkleyn) kaynağına yaptıkları ziyaretlerde tanrıları için kurban ritüellerini gerçekleştirmeyi ihmal etmemişlerdir. Burada görkemli ziyafetler düzenleyip ana kayaya yazıt ve kabartma yaptırmışlardır. Bu anma ve ritüel etkinliklerinin ayrıntıları, III. Salmanassar tarafından yaptırılan Balawat Kapısı bronz süslemelerinde de betimlenmiştir. (Harmanşah, 2015). Asur'un siyasi propagandası için oldukça önemli olan yazıt ve kabartmalar, aynı zamanda kralların dini ve politik açıdan kendilerini meşrulaştırmaya dönük bir çabaları olarak görülmektedir (Holoway, 2002).

Dicle Tüneli-Bırkleyn Mağaraları'nda bulunan yazıt ve kabartmalar, III. Salmanassar'ın Imgul-Enlil'de (Tell Balawat) bulunan bronz bant ve yıllık metinlerinde ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir (Çiğdem & Kılıç, 2003). Bırkleyn'deki bu kraliyet imgeleri/yazıtlarının Asur şehirlerinde gösterilmiş olması bu mekânın önemine vurgu yapılmak istenmiş olduğu izlenimini edindirmektedir. Bırkleyn'deki kabartma, yazıt, ziyafet ve kurban sahnelerinin Balawat bronz kabarmalarında yer alması dikkate değer bir durumdur (Harmanşah, 2007). Salmanassar'ın çeşitli coğrafyalara yaptığı seferlerin öyküsünü görselleştiren bu kalıntılar, kronolojik bir düzenden ziyade kralın seferlerini coğrafik olarak ele almıştır. III. Salmanassar'ın yedinci yıl seferini anlatan bronz kabartma, kralın Dicle'nin kaynağına yaptığı ziyareti ele almıştır. Buradaki görseller; yerel kralların itaatlerinin kabul edilmesi, tanrılara adakların sunulması, ziyafet sahnesi, kaya yüzeylerine kabartma ve yazıtların oyulma sahneleridir. Kült ve tören sahnelerinin ayrıntılı bir şekilde betimlendiği bronzlarda; Dicle suyunun içinden çıktığı kaya yüzeyi, nehir ve mağaralar belirgin bir şekilde tasvir edilmiştir. Balawat görsellerinin günümüz Bırkleyn topoğrafyası ile oldukça uyumlu olduğu görülmektedir. Dicle kaynağındaki anma törenlerinin Asur şehirlerinde sergilenmiş olması, dinin peyzajı şekillendirme olgusu üzerinden bir toplumsal hafıza oluşturma çabası olarak yorumlanabilir. Kralın sembolik bedeninin imparatorluğun periferisindeki topraklarda sergilenmesi ve bu durumun devletin merkezinde yeniden halka gösterilmesi, bu hafızanın canlı tutulması yönelik olduğu izlenimini edindirmektedir (Harmanşah, 2007).

Resim 3. III. Salmanassar'ın Balawat Kapılarında Sol Kapı Kanadındaki Bronz Bant, Dicle'nin Kaynağına Yapılan Seferin Kabartmalı Sahnesi. (https://www.britishmuseum.org/collection/object/W_Rm-1036, 14/02/2024 tarihli erişim).

Dicle Tüneli/Birkleyn Çayı kabartma ve yazıtları, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yabancı bilim insanlarının dikkatini çekmiştir. İlk kez 1862 yılında İngiliz Baş Konsolosu Taylor tarafından ziyaret edilmiştir. 1899 yılında ise C. F. Lehmann Haupt ve W. Belck Dicle Tüneli-Birkleyn Mağarası'nı ziyaret etmişler ve burada bir dizi çalışmada bulunmuşlardır (Genç, 2019). Lehmann-Haupt, buradaki yazıt ve kabartmaların ayrıntılı tanımlamalarını yapmıştır. 1984 yılında Russell ve son olarak Schachner 2004 yılında Birkleyn mağarası ve çevresinde detaylı bir yüzey araştırması yapmıştır (Schachner, 2022).

19 yüzyılın ikinci yarısında Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde uzunca bir seyahatte bulunan J. G. Taylor, bölgede bulunan arkeolojik kalıntıları gezmiş ve gezdiği bu yerleri yazılı ve görsel olarak kayıt altına almıştır (Taylor, 1865). Bölgenin antik dönemine ışık tutan bu çalışma, konuyla ilgili bilim insanların ilgisini bu bölgeye çekmiştir. Taylor, seyahati esnasında Dicle Tüneli-Birkleyn mağaralarında da bir dizi çalışma yaparak burasının sonraki süreçlerde görünür olmasını sağlamıştır. Taylor, Birkleyn'i kuzeydoğu-güneybatı yönünde uzanan 24-25 m yüksekliğinde ve iki mil uzunluğundaki bir mağara olarak tarif etmiştir. Taylor, çalışmasında mağaranın hemen dışında, sağ kıyıda ve kayanın yaklaşık altı metre yukarısında mükemmel bir şekilde korunmuş on satırlık çivi yazılı bir yazıt ile Asur krallına ait kabartma olduğunu açıklamıştır. Aynı zamanda; mağaranın daha içlerinde, kayanın engebeli ve şekilsiz kısmında başka bir kabartma ve yazıt olduğunu ancak yüzeydeki düzensizliklerden dolayı bu yazıtların okunmayacak bir durumda olduğunu belirtmiştir (Taylor, 1865). Taylor, makalesinde sadece bu ünik yer hakkında bilgi vermemiştir aynı zamanda bu yerin çevresinde yaşayan insanların sosyo-kültürel yapısı hakkında da önemli bilgiler vermiştir (Taylor, 1865).

19. yüzyılın sonlarına doğru özellikle Van Gölü havzası olmak üzere Urartu Krallığı'nın yayıldığı coğrafyalarda C. F. Lehmann-Haupt ve W. Belck bir dizi araştırma yapmıştır. Bu ikili aynı zamanda Asur Krallığı'nın başkenti ve yayılım gösterdiği alanlardaki arkeolojik yerlerde de incelemelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda Lehmann-Haupt, Asur için sosyopolitik ve inanç açısından önemli bir yer olduğu düşünülen Dicle Tüneli-Birkleyn mağaralarında da arkeolojik çalışma yapmıştır. Bu çalışma 1910 yılında "Armenien Einst und Jetzt" adlı eserde geniş bir bölüm olarak yayınlanmıştır.

Lehmann-Haupt; Dicle Tüneli-Birkleyn Mağarası'ndaki araştırmalarında Asur Krallığı'nın Dağlık Doğu Anadolu'daki sosyopolitik yapıya yönelik askeri hareketliliğini, bölgenin sahip olduğu jeopolitik konumu, Dicle Nehri kaynağının kutsallığını, burada bulunan materyal kültür kalıntıları ile bölgede yaşayan yerel toplumun buraya biçtikleri anlam üzerinden değerlendirmiştir.

Resim 4. Bırkleyn Mağarasının Kuzey Cephesi (Abdulsabur ŞİĞVA Şahsi Arşivi)

Lehmann-Haupt, Dicle kaynağındaki olağanüstü durum karşısında hayretini/duygularını açık bir şekilde belirtmiştir. Asur Krallığı'nın başkentindeki sarayın duvarlarını yıkayan suların kaynak noktasına bırakılan yazıt ve kabartmalar, yazarın burayı kutsal bir alan olarak algılanmasına neden olmuştur (Lehmann-Haupt, 1910). Aynı zamanda kendisinden önce de bilim insanlarının burayı ziyaret ettiklerini fakat yazıtları yerinde okuyan tek kişinin kendisi olduğunu belirtmiştir. Bu durumu canlı betimlemelerle ifade ederek önceki araştırmacılardan daha fazla bilgi edinmeyi umabileceğini ifade etmiştir. Lehmann-Haupt, Asur'un Urartu/Nairi ve çevresindeki/periferisindeki topluluklara yönelik askeri hareketliliğinden uzunca bir şekilde bahsetmiştir. Aynı zamanda bölgenin peyzaj yapısından da bahseden yazar, bu bölgenin farklı zamanlarda kesintisiz bir şekilde askeri seferlerde ve bölgede yaşayan insanlar tarafından kullanıldığını belirtmiştir. Kalenin işlevinden bahseden yazar, yola (Bingöl-Diyarbakır) bakan teraslarda yerleşimin bulunduğunu ve bu yerin sur ile çevrilmiş bir yerleşim olduğunu yazmıştır (Lehmann-Haupt, 1910).

Dicle Tüneli/Bırkleyn mağaraları, Orta Çağ İslam coğrafyacısı ve tarihçilerinin de ilgisini çekmiştir. Bölgenin topoğrafik yapısı, Dicle Nehri'nin kaynağı ve mağaraların yapısı hakkında önemli bilgiler kaydedilmiştir. Erken dönem İslam fetihlerini konu edinen Fütuhu's-Şâm isimli eseriyle tanınan IX. yüzyıl tarihçisi Vâkidî, bu yerin adını Hısnu Zülkarneyn olarak kaydetmiştir (Baluken, 2007). X. yüzyılda yaşamış coğrafyacısı el-Makdisî ise bu mağarayı "Kefhü'z-zulumât" yani "karanlıklar mağarası" olarak isimlendirmiştir. Anlatıya göre, İskender Zülkarneyn bu mağaraya girmişti. Emeviler döneminde, Mesleme bin Abdülmelik mağaranın sonunu görmek için mağaraya girmeye çalışmış. Bu amaçla meşale ve mumlar hazırlatmış. Ancak belli bir mesafeden sonra meşaleler sönmeye başlayınca geri dönmek zorunda kalmıştı (el-Makdisî, 1906).

Makdisî ile çağdaş olan Mesudî ise Dicle Nehri'nin çıkış yerini Hısnu Zülkarneyn (Zülkarneyn Kalesi) denilen yer olarak kaydetmiştir (el-Mesudî, 1894). Bu kale ve mağaranın Zülkarneyn'e nispet edilmesi Makdisî'nin kaydettiği anlatıyla ilişkili olabilir.

XII. yüzyıl Artuklu dönemi tarihçisi İbnü'l-Ezrak el-Fârikî ise Tarihu Meyyâfârikîn ve Amid adlı eserinde bu yerleşim yerinin adını Bılkarneyn olarak kaydeder (Carole Hillenbrand, 1990).

XIII. yüzyıl coğrafyacısı Yâkût el-Hamevî; Dicle Nehri'nden ayrıntılı olarak bahsetmiştir. El-Hamevî, Dicle Nehri kaynağının Amid şehrine 25 günlük mesafedeki "Helûres" denen bir yerde olduğunu kaydeder. Nehir suyunun "karanlık bir mağaradan" çıktığını söyler. Kendi döneminde edindiği bilgilerden hareketle Dicle Nehri'nin Diyarbakır yakınlarındaki Zülkarneyn Kalesi yakınındaki bir dağın altından çıktığını kaydetmiştir.

(Yâkût el-Hamevî, 1867). Uzun bir süre Zülkarneyn/Bilkarneyn şeklinde kullanılan bu adın, form değiştirerek zamanla halk arasında **Birkleyn** olarak telaffuz edildiği anlaşılmaktadır.

Resim 5. III. Salmanassar Kaya Kabartması ve Yazıtı (Abdulsabur ŐIĖVA, Şahsi Arşivi)

4. SONUÇ

Dicle Tüneli-Birkleyn Mağaraları, Doğu Anadolu ile Kuzey Mezopotamya arasında Toros Dağları üzerinden geçit sağlayan en kolay/uygun yollardan biridir. Bu sebepten dolayı Asur, kuzey toplulukları üzerine gerçekteşirdiği askeri seferlerde bu güzergahı etkin bir şekilde kullanmıştır. Asurlular, bu güzergahı kullanarak kolay bir şekilde kuzeydeki topluluklar üzerine askeri seferlerde bulunmuşlardır. Birkleyn'i önemli kılan etkenlerden biri de bu mağaranın askeri seferler esnasında ordunun barınma ihtiyacını karşılamasıdır.

Asur'un egemenlik kurduğu Yukarı Dicle Vadisi ve art alanındaki topraklar, Uruatri/Nairi ve Muşki gibi farklı sosyopolitik yapıların etkin oldukları bölgelerdir. Bu yapılar, krallığı uzunca bir süre tehdit etmiş ve uğraştırmıştır. Bundan dolayı da Asur Krallığı, Yukarı Dicle Vadisi ve periferisinde oluşturduğu güvenli alanlara yönelik tehdit unsuru olabilecek sosyopolitik yapılara karşı önleyici seferler düzenlemiştir. Birkleyn'deki yazıt ve kabartmalar, dini sunu/ritüelin yanında Asur'un Yukarı Dicle Vadisi'ndeki topraklar ile kuzeydeki sosyopolitik yapılar arasındaki mücadelede odaklanmaktadır.

Orta ve Yeni Asur Dönemi'nde iktisadi/ekonomi amaçlı askeri seferler, krallığın geniş bir coğrafyada egemenlik kurmasını sağlamıştır. Hakimiyet kurulan coğrafyalarda krallar, taş duvarlara yazıt ve kabartma işlemişlerdir. Yeni peyzaj alanlarını oluşturan Asur, fethettiği coğrafyalarda hafıza mekânları oluşturmaya çalışmıştır. Bu bağlamda düşünöldüğünde kaya kabartma ve yazıtları Asur Krallığı'nın hakimiyetini sembolize eden ideolojik aygıtlar olarak görölebilir. Dicle Tüneli-Birkleyn Mağaraları'ndaki yazıt ve kabartmalar krallığın anma etkinliklerinde sergilenmiştir. Balawat kapı süslemelerinde canlı betimlemelerle sunulan görseller, Asur'un ortak bir hafıza oluşturma çabası olduğu sonucuna varılmıştır.

Tabiat temelli dini bir yapıya sahip olan Asurluların tanrılarının rızasını kazanmak ve ona şükranlarını sunmak için duvarlara kabartma/yazıt işledikleri düşünölmektedir. Asur kralları, kendilerinden önceki krallardan daha uzak bölgelere ulaşmayı bir övünç vesilesi haline getirdikleri için yaptırdukları kabartma ve yazıtlarla insanlara

başarılarını ilan etmişlerdir. Asur Krallığının kuzeydeki Uruatri/Nairi toplulukları ile çeperindeki topluluklar üzerine gerçekleştirdiği seferlerde buradaki mağaraları kullandığına dair önemli veriler elde edilmiştir. Mağaralarda bulunan 5 yazıt ile 3 kabartma Asur'un bölgeye olan ilgisini göstermektedir. Asur'un buraya olan ilgisinin bir başka nedeni de burasının Dicle Nehri'nin kaynak yeri olarak kabul edilmesidir. Kralların kutsal olarak kabul ettikleri bu mekânda, tanrılara kurbanlar adayıp çeşitli ritüeller gerçekleştirdikleri görülmektedir.

I. Tiglat Pileser'e ait kabartmada, kralın "ubana tarasu" (parmak uzatma) hareketi yaparken tasvir edilmiş olmasının Asur inanç sistemi açısından sembolik bir anlama sahip olduğuna inanılmaktadır. Bu hareket, sadece Birkleyn kabartması ile sınırlı olmayıp kralın hakimiyetini gösteren çeşitli nesnelere üzerine de işlenmiştir. Ubana tarasu hareketi, kralın bedeninin tanrılarla doğrudan bir iletişim içerisinde olduğu ve dolayısıyla ilahlarla pozitif bir iletişimin varlığına işaret ettiğine inanılmaktadır. Aynı zamanda burada tanrılara kurbanların da sunulmuş olması bu mekânı bir kült yeri olarak algılanmasına katkıda bulunmuştur.

I. Tiglat-pileser ile III. Salmanassar'ın Dicle'nin kaynağındaki kaya yüzeylerine işledikleri kabartma ve yazıtlar, güçlü sembolik öğeler içermektedir. Bu sembolik öğeler, Asur'un Birkleyn'de bir "hafıza mekânı" oluşturma çabası içerisinde olduğunu göstermektedir. Hafıza mekânı olarak Dicle Nehri kaynağının seçilmesinin nedeni bu yerin kutsallığına olan inançtır. Yazıt ve kabartmalar vasıtasıyla Birkleyn, Asur kültürel imgeleminde kalıcı hale getirilmek istenmiştir. Bu durumun önemli kanıtlarından biri, Birkleyn'in Balawat bronz işlemelerinde ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiş olmasıdır. Asur'a hayat veren ve kutsal olarak kabul edilen Dicle Nehri kaynağı, sahip olduğu verilerle insan pratikleri, hayalleri ve kendine ait kültürel biyografisi ile eşsiz bir yer olmuştur.

Dicle Tüneli-Birkleyn Mağaraları, Antik Çağ'dan itibaren farklı işlev ve isimlerle ifade edilmiştir. İlk İslam coğrafyacı ve tarihçilerin de eserlerine konu olan Dicle Tüneli-Birkleyn mağaraları, surla çevrili bir yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra buradaki arkeolojik bulgular/veriler kayıt altına alınmış ve yazıtlar çözümlenmiştir. Günümüzde çokça tahrip edilmiş olmasına rağmen Asur kalıntıları bütün heybetiyle buradaki varlığını devam ettirmektedir.

Sonuç olarak Dicle Tüneli-Birkleyn Mağaraları Asur kültür tarihinde önemli bir destinasyon olmuş, strateji ve sosyopolitik konumunun yanı sıra dini açıdan da kralların uğrak yerlerinden biri olmuştur.

KAYNAKÇA

- Bahrani, Z. (2022). *Mesopotamia, Ancient Art and Architecture*. Thomas-Hudson.
- Baluken, Y. (2006, 10-11 Haziran). *Artuklular Devrinde Bingöl*, I. Bingöl Sempozyumu, Bingöl.
- Bottero, J., & Kramer, S. N. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi* (Çev. Tümertekin, A. 1. baskı). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1989 yılında yayımlandı)
- Carole H. (1990). *A Muslim Principality in Crusades Times the Early Artuqid State*.
- Çiğdem, S., & Kılıç, M. (2003). Eski Mezopotamya'nın Kültür Tarihi. L. G. Gökçek & E. Yıldırım & O. Pekşen (Ed.), *Resim Sanatı* içinde (ss. 411-445). Değişim Yayınları.
- Çilingiroğlu, A. (1997). *Urartu Krallığı Tarihi ve Sanatı*. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı.
- Drews, R. (2014). *Tunç Çağı'nın Sonu* (Çev. T. Ersoy & G. Ergin, 1. baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1993 yılında yayımlandı.)
- el-Makdisi (1906). *Ahsenu't-tekâsîm fî ma'rifeti'l-ekâlim*. yay. M. J. De Goeje, Brill-Leiden.
- el-Mesûdî (1894). *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*. yay. M. J. De Goeje, Leiden, c. I.
- Genç, B. (2019). Waldemar Belck ve Carl Frederick Lehmann'ın Araştırmaları. *Colloquim Anatolicum*, (18), 35-54.
- Gökçek, L. (2015). *Gürkan, Asurlular* (1. baskı). Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Grayson, A. K. (2002). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC I (1114-859 BC)*. University of Toronto Press.
- Grayson, A. K. (2002). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC)*. University of Toronto Press.
- Grayson, A. K. (2002). *Assyrian Rulers of the Third and Second Millennia BC (TO 1115 BC)*. University of Toronto Press.
- Harmanşah, Ö. (2015). *Place, Memory, And Healing: an Archaeology of Anatolian Rock Monuments*, Routledge.

- Holloway, S.W. (2002). *Assur is King!, Religion in the Exercise of Power in the Neo-Assyrian Empire*. Brill Leiden.
- Kemalettin, K. (2018). Assurlular, Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur Krallığı. K. Köroğlu & S. F. Adalı (Ed.), *Anadolu'daki Yeni Assur Dönemi Stelleri ve Kaya Kabartmaları* içinde (ss. 162-207). Yapı Kredi Yayınları.
- Köroğlu, K. (1996). *Urartu Krallığı Döneminde Elâziğ (Alzi) ve Çevresi*. (1. baskı). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Köroğlu, K. (2016). *Eski Mezopotamya Tarihi, Başlangıcından Perslere Kadar*. (10. baskı). Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kuhrt, A. (2007). *Eski Çağ'da Yakınoğu*. Cilt II. (Çev. Şendil, D.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (Orijinal çalışma 1995 yılında yayımlandı)
- Lehmann-Haupt, C. I. (1910). *Armenien Einst und Jetzt: Raisen und Forschungen I-II*, B. Behr.
- Luckenbill, D. D. (1927). *Ancient Records of Assyria and Babylonia. Volume II*. Chicago University Press.
- Pekşen, O. (2018). Eski Yakınoğu'da Ulaşım Üzerine Yazılar. B. Gökce & P. Pınarcık (Ed.), *Asur Kral Yıllıklarına Göre Asur Krallarının Anadolu'ya Düzenledikleri Askeri Seferler, Sefer Güzergahları ve Kentler* içinde (ss. 333-355). Akademisyen Kitabevi.
- Pınarcık, P. (2012). Urartu ve Asur Yazılı Kaynaklarına Göre Urartu Krallığı'nın Tarihi Coğrafyası (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Radner, K. (2018). Assurlular, Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur Krallığı. K. Köroğlu & S. F. Adalı (Ed.), *Assur Kenti ve Assur Krallığı Tarihine Genel Bakış* içinde (ss. 2-23). Yapı Kredi Yayınları.
- Salvini, M. (2015). *Urartu Tarihi ve Kültürü*, (Çev. B. Aksoy 1. baskı). Arkeoloji ve Sanat Yayınları. (Orijinal çalışma 1995 yılında yayımlandı.)
- Schachner, A. (2006). *Birkleyn Mağaraları (Dicle Tüneli) Yüzey Araştırması 2004, Araştırma Sonuçları Toplantısı*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Schachner, A. (2018). Assurlular, Dicle'den Toroslar'a Tanrı Assur Krallığı. K. Köroğlu & S. F. Adalı (Ed.), *Orta Assur Krallarının Anadolu'daki Çıkarları* içinde (ss. 108-125). Yapı Kredi Yayınları.
- Schachner, A. (2022). The Tigris Tunnel (Birkleyn) (2004-2005). An Archaeological and Epigraphical Survey at one Source of the Tigris; in: A. Otto / K. Kaniuth (Hrsg.) unter Mitarbeit von Femke Grops: 50 Jahre Vorderasiatische Archäologie in München. Münchener Abhandlungen zum Alten Orient — Band 7, (ss. 274-281) Gladbeck, PeWe Verlag.
- Sevin, V. (2005). Urartu Devleti. *Arkeo Atlas*, (4), 62-123.
- Taylor, J. G. (1865). Travels in Kurdistan, with Notices of the Sources of the Eastern and Western Tigris, and Ancient Ruins in Their Neighbourhood. *The Journal of the Royal Geographical Society of London*, 35, 21-58.
- Yâkût el-Hamevî (1867). *Mu'cemü'l-Buldan*. yay. Ferdinand Wüstenfeld, Leibzig. c. II.
- Yıldırım, E. (2017). *Eskiçağ Mezopotamya'sında Liderler, Krallar, Kahramanlar*. (1. baskı) Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yıldırım, E. (2023). Mezopotamya'nın Eskiçağlarında İktisadi ve Zirai Hayat, L. G. Gökçek & E. Yıldırım & O. Pekşen (Ed.). *Mezopotamya'da Bir Vergilendirme Türü: Haraç* içinde (ss. 219-335). Değişim Yayınları.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 21.11.2023
Kabul Tarihi : 22.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1393920>

TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMI ÇALIŞMALARI VE GELİR DAĞILIMINDA SOSYAL TRANSFERLERİN ETKİSİNİN TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ KARŞILAŞTIRMASI

Dilek ÖZSOY¹

ÖZ

Sosyal politikaların amacı ekonomik, siyasal ve sosyal eşitsizlikleri ortadan kaldırmak ve bölüşümde adaleti sağlamaktır. Sosyal adaletin bozulmasının önemli nedenlerinden biri adaletsiz gelir dağılımıdır. Bu anlamda gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamalar sosyal adaletin sağlanmasında önem kazanmaktadır. Gelir eşitsizliği ve yoksulluk tüm dünyada ve Türkiye’de çözüm bekleyen en önemli ekonomik ve toplumsal sorunlardan biridir. Gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde uygulanan politika araçlarından en önemlisi sosyal transferlerdir. Piyasa koşullarına göre oluşan birincil gelir dağılımı sosyal politikalar kapsamında sunulan sosyal yardımlar sonrasında ikincil gelir dağılımını oluşturmaktadır. Sosyal yardımlarla gelir dağılımındaki adaletsizliğin önlenmesi ve yoksulluğun azaltılması hedeflemektedir. Gelir dağılımını düzeltmeye ve yoksullukla mücadeleye yönelik sosyal yardım uygulamaları ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeylerine ve sosyal politikalara ayırdıkları paylara göre değişim göstermektedir. Bu çalışmada AB ülkeleri ve Türkiye’nin sosyal transferler öncesi ve sonrası gelir dağılımındaki değişimin boyutu Gini Katsayısı üzerinden irdelenerek elde edilen karşılaştırma sonuçlarına göre değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmada betimsel analiz yöntemi esas alınarak, Avrupa Birliği İstatistik Ofisi verileri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Türkiye’deki sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini Katsayısı değişiminin AB ülkeleri ile kıyaslandığında düşük olduğu görülmüştür. Sosyal transferler öncesinde Gini Katsayısı Türkiye’den yüksek olan pek çok ülkede sosyal transferlerin gelir dağılımını düzeltici etki oluşturduğu görülmektedir. Adil gelir dağılımının sağlanması ve yoksulluğun giderilmesine yönelik politikalar açısından, Türkiye’nin AB ülkeleri ile karşılaştırmasında Türkiye’nin sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini katsayısı değişiminin en alt sırada olmasının altında yatan nedenlerin çok boyutlu irdelenmesi önem kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal transferler, gelir eşitsizliği, sosyal politika, gelir dağılımı, Gini katsayısı

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Nişantaşı Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, dilek.ozsoy@nisantasi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7527-2196>

Article Type : Research Article
Date Received : 21.11.2023
Date Accepted : 22.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1393920>

COMPARING THE IMPACT OF SOCIAL TRANSFERS ON INCOME INEQUALITY IN TÜRKİYE AND THE EU

Dilek ÖZSOY¹

ABSTRACT

The aim of social policies is to eliminate economic, political and social inequalities and to ensure justice in distribution. One of the important reasons for the deterioration of social justice is unjust income distribution. In this sense, practices aimed at eliminating income inequality gain importance in ensuring social justice. Income inequality and poverty are among the most important economic and social problems that need to be solved in the world and in Türkiye. Social transfers are the most important policy instruments to eliminate income inequalities. The primary income distribution, which is formed according to market conditions, forms the secondary income distribution after the social assistance provided within the scope of social policies. Social assistance aims to prevent injustice in income distribution and reduce poverty. Social assistance practices aimed at correcting income distribution and combating poverty vary according to the economic development levels of countries and the shares they allocate to social policies. In this study, the extent of the change in income distribution of EU countries and Türkiye before and after social transfers is analysed through Gini Coefficient and evaluations are made according to the comparison results obtained. Based on the descriptive analysis method, the data of the Statistical Office of the European Union were used in the study. As a result of the study, it has been observed that the change in the Gini Coefficient before and after social transfers in Türkiye is low compared to EU countries. In many countries with a higher Gini Coefficient than Türkiye before social transfers, social transfers seem to have a corrective effect on income distribution. In terms of policies aimed at ensuring fair income distribution and eliminating poverty, it is important to examine the reasons underlying Türkiye's lowest Gini coefficient change before and after social transfers in comparison with EU countries.

Keywords: Social transfers, income inequality, social policy, income distribution, Gini coefficient

¹ Assist. Prof. Dr. İstanbul Nişantaşı University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Social Services, dilek.ozsoy@nisantasi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7527-2196>

1. GİRİŞ

Dünyada ve Türkiye’de gerek gelir eşitsizliği gerekse yoksulluk sorunu özellikle küreselleşen dünya düzeni ile birlikte çözümlenmesi gereken en önemli ekonomik ve sosyal nitelikli sorunlar olarak yerini korumaktadır. Özellikle 1980 sonrası küreselleşme ile ülkelerin birbirine entegre olması dünya refah artışını beraberinde getirmiş; fakat gelirin adaletsiz dağılımı yoksulluk sorununun sadece gelişmekte olan ülkelerde yaşanan bir sorun olmaktan çıkarmış, gelişmiş toplumlara da yayılmasına sebep olmuştur.

Gelir dağılımı araştırmaları yaşadığımız toplumun ve sosyal sistemlerin anlaşılmasına dair bilgi sağlamaktadır. Gelir dağılımı yaşanan toplumdaki gelir bölüşümünün yanı sıra sosyal ilişkileri ve bölüşüm ilişkilerini de yansıtmaktadır. Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalar konunun çok boyutluluğu nedeniyle sadece sosyal hizmet alanında değil disiplinler arası düzeyde yürütülmektedir. Gelir dağılımı, yoksulluk ve ekonomik büyüme ilişkisi ekonomik politikaların, sosyal politikaların, işgücü piyasasına yönelik politikaların ve vergi politikalarının kapsamında yer almaktadır.

Gelir dağılımı ve yoksulluğun birbiri ile doğrudan ilişkisinin yanı sıra uygulanan ekonomik ve sosyal politikalarla kuvvetli bağlantısı vardır. Ekonomik politikaların öncelikli hedeflerinden birisi ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Bu hedefi takiben gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması ekonomik büyüme ile bağlantılı hedeflerdir. Sosyal politikalar açısından gelir dağılımının sağlanması ve yoksulluğun giderilmesinde ekonomik büyümenin dışında yoksullukla mücadelede doğrudan müdahale yaklaşımı kapsamında sosyal yardım uygulamaları karşımıza çıkmaktadır. Yoksullukla mücadelede yoksul birey ve hanelere sunulan sosyal destekler ile iyileşme sağlanmaya çalışılmaktadır.

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesinde ülkelerin uyguladıkları ekonomik ve sosyal politikaların bir sonucu olarak piyasa koşullarında ortaya çıkan birincil gelir dağılımının daha adil hale getirilmesine yönelik müdahaleler sonrasında ikincil gelir dağılımı oluşmaktadır. Ülkeden ülkeye farklılık göstermesine karşın daha adil bir gelir dağılımını sağlamak için sosyal yardımlar bu alanda kullanılmakta olan en etkin sosyal politika araçlarından birisidir (Eroğlu vd., 2017). Türkiye’de de benzer şekilde sosyal transfer politikalarında gerçekleştirilen yeni düzenlemeler ile gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik önemli bir politika alanı oluşturulmuştur (SBB, 2019).

Bu çalışmada sosyal transferler öncesi ve sonrası olmak üzere Türkiye ve Avrupa Birliği’nin gelir dağılımındaki değişimi, Avrupa Birliği İstatistik Ofisinin verileri kullanılarak, Gini Katsayısı üzerinden ele alınmıştır. Gelir dağılımının adil hale getirilmesine yönelik uygulamaların sosyal politika ve sosyal hizmet ile ilişkisi değerlendirilerek, sonuçlar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

1.1. Literatür İncelemesi

Yoksulluk ile ilgili çalışmalarda yoksulluğun kaynağının genellikle gelir dağılımı ile ilişkilendirilmesi nedeniyle yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliği kimi zaman aynı anlamda kullanılabilir (Aydın, 2021). Yoksulluk oranı ve gelir dağılımına ilişkin göstergeler refah seviyesi ile ilişkili önemli ölçütlerdir (Dal & Temiz, 2023). Bu ilişki doğrultusunda literatür incelemesinde gelir dağılımının yanında yoksullukla mücadele kapsamında yer alan bazı çalışmalara da yer verilmiştir.

Karabulut (2007) çalışmasında Türkiye’de gelir dağılımı adaletsizliğinin boyutlarını ve gelir dağılımına neden olan faktörleri esas alarak uygulanması gereken politikaları ele almıştır. Konunun sadece ekonomik değil aynı zamanda politik ve sosyokültürel sorunlara neden olması nedeniyle çok boyutlu yaklaşımın gerekliliğinin altını çizmiştir.

Çalışkan (2010) “Türkiye’de Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk” isimli çalışmasında gelir dağılımı ve yoksulluk verilerine göre Türkiye’deki gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğunun durum analizini yaparak, Türkiye’nin OECD ülkeleri içerisindeki konumunu değerlendirmiştir. Çalışma sonucunda 1960’lı yıllardan itibaren hesaplanmaya başlayan gelir dağılımı verilerinde anlamlı bir iyileşme olmaması, Türkiye’deki siyasi iktidarların gelir dağılımı adaletini sağlamaya ve yoksulluğu önlemeye yönelik sosyal politikaları yeterince ağırlık vermemelerine bağlanmıştır.

Kabaş (2010), çalışmasında Türkiye’nin en yoksul %20’nin yoksulluk profilini, gelir dağılımı ve tüketim harcamalarını değerlendirmiştir. Bu çalışmada büyüme hedeflerinin yanında en yoksul %20’nin gelirinin artırılmasına yönelik hedeflerin bir arada olması gerekliliğine ve tamamlayıcılığına vurgu yapılmıştır. Gelir dağılımının daha adil olması için yoksul yanlısı büyümenin ve iyi düzenlenmiş sosyal yardım sisteminin gerekliliğine işaret edilmiştir. Çalışmada belirtilen önemli bir konu ise gelir dağılımındaki adaletsizliklerin giderilmesinin insani gelişimi olumlu etkilemesidir. Ampirik çalışmalara göre gelir dağılımının düzeldiği yıllarda okula kaydolan çocukların sayısının artması bu alandaki sorunların ve çözümlerin çok boyutluluğunu göstermektedir.

Acar (2015) çalışmasında gelir dağılımı eşitsizliklerin nedenlerini irdeledikten sonra Türkiye’deki gelir dağılımının yapısını 2007-2013 dönemi için analiz etmiştir. Çalışma sonucunda Türkiye’deki gelir dağılımı sorununun giderilmesi için çeşitli öneriler sunmuştur. Buna göre sosyal yardım faaliyetlerinin bütünlük içinde yürütülmesi ve sosyal yardım alanlara yönelik veri ağının oluşturulması gerekliliği önerilmiştir.

Gelir eşitsizliğinin azaltılmasında gelir hareketliliğinin etkisinin irdelendiği “Gelir hareketliliği gelir eşitsizliğini azaltabilir mi? Türkiye örneği” isimli çalışmada yüksek gelir eşitsizliğine sahip olan Türkiye’nin 2005-2010 döneminde gelir eşitsizliği ve gelir hareketliliği ölçütleri hesaplanmıştır. Çalışmada, Türkiye’de artan gelir hareketliliğinin gelir eşitsizliğini azaltmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde gelir eşitsizliğinin azaltılmasına yönelik önlemler kapsamında gelirin yeniden dağılımına ağırlık verilmesi, yoksul kesimlere yönelik transferlere etkinlik kazandırılması, işgücü piyasasında sendikal hak ve işsizlik korumalarının artırılması ve asgari ücretin dar gelirli lehine yapılandırılması gerekliliğine işaret edilmiştir (Güve vd., 2016).

Eroğlu vd. (2017) “OECD Ülkelerinde Sosyal Yardım Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Panel Veri Analizi” isimli çalışmada sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini OECD ülkeleri için 2004-2011 verileri ile incelemiştir. Çalışma sonucunda sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımı üzerinde olumlu etki yarattığı bulgusuna ulaşmıştır.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının (SYDV) gelir dağılımının düzeltilmesi ve yoksullukla mücadele kapsamında etkinliğinin ortaya konulmasına yönelik Daşlı’nın (2018) çalışmasında gelir dağılımındaki adaletsizliği, ülkelerin ekonomik, siyasi ve sosyal istikrarını bozan önemli unsurlardan biri olarak değerlendirmiştir. Buna göre yoksullukla mücadele aynı zamanda gelir dağılımının düzeltilmesi için de gereklidir. Daşlı çalışmasında yoksulluğun ve gelir dağılımındaki eşitsizliklere yönelik politikaların başarısının yoksulluk açığını kapatacak geçici sosyal yardımların ötesinde kapsamlı politikalarla birlikte yürütülmesi ve dışlanan kesimlerin ekonomik ve sosyal yaşama katılımlarının sağlanması gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda SYDV’lerin 1986 yılından günümüze önemli bir boşluğu doldurmakla beraber yoksullukla mücadelede etkin olmadığını sadece pansuman işlevi gördüğünü belirtmiştir.

Altındağ (2019) adaletsiz gelir dağılımının beraberinde yoksulluğu doğurduğu ve yoksulluğun ortaya çıkış nedenlerinden en önemlisinin gelir dağılımındaki bozukluklar olduğunu belirtmiştir. Sosyal refah devletinin eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi temel refah hizmetlerinin yanı sıra gelir dağılımında adaletin sağlanmasının da günümüz toplumlarında devletin temel görevlerinden birisi olduğuna işaret edilmiştir. Çalışmasında tarihsel perspektiften yoksulluk sorununu Türkiye açısından irdeleyerek sosyal hizmet açısından sorunun giderilmesine yönelik mikro ve makro anlayışın birlikte yürütülmesi gerekliliğinin önemini vurgulamıştır.

Yaşar ve Taşar (2019) gelir dağılımındaki eşitsizliğin yoksulluğu etkileyen önemli faktörlerden biri olarak değerlendirdikleri “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri” isimli çalışmada Türkiye’deki gelir dağılımı ve yoksullukla ilgili tarihsel sürecin değerlendirilmesi sonrasında her bölgenin özelliklerine uygun esnek politikaların gerekliliğine işaret edilmiştir. Gelir dağılımını iyileştiren ve istihdamı artıran yapısal reformlar kapsamında eğitim, sağlık ve altyapı hizmetlerine ilişkin yatırımların önemi belirtilerek, kamu hizmetleri olarak sağlanan çabalarda kaynak dağılımının etkinliğinin sağlanmasında merkezi yönetim ve yerel idarelerin koordinasyonunun önemine dikkat çekilmiştir.

1.2. Araştırma Modeli

Bu çalışmada 2006-2021 dönemine ilişkin sosyal transferler öncesi ve sosyal transferler sonrasında gelir dağılımındaki eşitsizliklerin azaltılma düzeylerinin Türkiye ve AB karşılaştırması yapılmıştır. Sosyal transferlerin gelir dağılımına etkisi sosyal transferler öncesi ve sonrası veriler ile değerlendirilmiştir. Sosyal transferlerin gelir dağılımı eşitsizliği üzerindeki etkisi Gini Katsayısı ile ele alınarak, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile karşılaştırması yapılmıştır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi (EUROSTAT) EU-SILC Çalışma Grubunun geliştirdiği proje sonrasında AB ülkelerinin 2006 yılı sonrasına ilişkin yıllık bazda gelir eşitsizliklerinin çok boyutlu ele alındığı uluslararası karşılaştırmalara uygun veriler elde edilmiştir. Bu bağlamda karşılaştırılabilir veri kullanımının sağlanabilmesi amacıyla EUROSTAT’ın 2006-2021 dönemine ilişkin AB ülkeleri ve Türkiye’nin gelir dağılımına dair sosyal transferler öncesi ve sonrasına ilişkin istatistiksel verileri kullanılmıştır. AB ve Türkiye’nin sosyal transferler öncesi ve sonrasına yönelik Gini Katsayıları EUROSTAT tarafından yayınlanan idari kayıtlardan alınmıştır.

Çalışmada Türkiye ve AB’nin Gini Katsayıları sosyal transferlerin etkinliği kapsamında karşılaştırılmıştır. Türkiye ve AB ülkeleri için gerçekleştirilen 15 yıllık sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini Katsayıları karşılaştırmalı olarak tablolar ve grafiklerle sunulmuştur. 2021 yılı için Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin ülke bazlı karşılaştırması yapılarak, sosyal transferler öncesi ve sonrasına ilişkin gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında başarı sağlayan ülke sıralaması ortaya konmuştur.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde gelir dağılımının sosyal politikadaki yeri ele alınmıştır. İkinci bölümde gelir dağılımı ve gelir eşitsizliği ölçütleri açıklanmıştır. Bu bölümde Türkiye’de gerçekleştirilen gelir dağılımı çalışmaları tarihsel süreç içerisinde özetlenmiştir. Türkiye’de gelir dağılımına yönelik araştırmaların ve çalışmaların sonuçları 1963-2006 dönemi ve 2006 yılı sonrası olmak üzere iki alt başlık altında verilmiştir. Bu çalışma sonuçlarına göre Türkiye’de gelir dağılımındaki eşitsizlikler Gini Katsayısı ve P80/20 katsayısı sunulmuştur. Üçüncü bölümde sosyal transferlerin gelir dağılımına etkisi Türkiye ve AB açısından karşılaştırmalı olarak EUROSTAT’ın idari verileri ikincil veri kapsamında kullanılarak değerlendirilmiştir. Bu bölümde sosyal transfer öncesi ve sonrasına ilişkin iki farklı göstere ele alınarak karşılaştırma yapılmıştır. Sosyal transfer öncesi Gini Katsayısı ile sosyal transferlerin varsayımsal olarak var olmadığı durum incelenirken, transfer öncesi ve sonrası Gini Katsayısı arasındaki fark, sosyal transferlerin gelir eşitsizliğinin azaltmasındaki etkinliğinin bir göstergesi olarak ele alınmıştır. Gelir dağılımı eşitsizliği Gini Katsayısı boyutuyla irdelenerek 2006-2021 dönemine ilişkin durum ortaya konulmuştur.

2. SOSYAL POLİTİKA VE GELİR DAĞILIMI

Sosyal politika sosyal refahın sağlanmasına yönelik kararları ve düzenlemeleri içermektedir. Genel anlamıyla toplumsal bütünleşmeyi ifade eden sosyal dengenin sağlanması sosyal politikanın hedefleri arasında yer almaktadır. Marshall sosyal politikayı vatandaşlara gelir ve hizmet sağlayan hükümet politikaları, Titmussise refahın sağlanmasına yönelik bir metot olarak zenginden yoksula gelir transferinin sağlanması şeklinde tanımlamaktadır (Ersöz, 2020).

Sosyal politikanın genel hedefleri arasında yer alan sosyal adalet, sosyal denge ve sosyal demokrasinin sağlanabilmesi hedefi doğrudan adil bir gelir dağılımı ile ilişkilendirilmektedir. Sosyal adalet toplumda adil bir gelir dağılımını gerekli kılarken, sosyal denge toplumdaki tüm nüfus gruplarına toplumsal hizmetlerin tamamında adaletli dağılımı, sosyal ve bölgesel farklılıkların giderilmesini hedeflemektedir. Siyasal hak ve özgürlükler ile ekonomik ve sosyal hak ve özgürlüklerin sentezi olarak sosyal demokrasi yoksullukla mücadelede adil bir gelir dağılımının sağlanmasını esas almaktadır (Arıcı & Artan, 2021). Bu yönüyle adil gelir dağılımının sağlanması sosyal politika uygulamaları kapsamında sosyal hizmet disiplini ile doğrudan ilişkilidir. Sosyal Hizmet Eğitim Konseyinin sosyal hizmetin ana amaçlarından biri “risk altındaki grupları güçlendirici sosyal ve ekonomik adaleti sağlayabilmek için örgütsel ve yönetsel sorumluluk ile sosyal ve politik faaliyet sürecinde politika hizmet kaynak ve programların takip edilmesidir”. Bu bağlamda Türkiye’de sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamaları kapsamında yer alan sosyal transferlerin adil gelir dağılımı sağlanması yönündeki sonuçları ekonomik ve sosyal boyutlarıyla önem taşımaktadır.

Keynes’in düşüncelerini esas alan sosyal devletin fonksiyonlarında “gelir dağılımında adaletin sağlanması, adaletli bir vergi sisteminin tesisi, sosyal sigortanın bütün vatandaşları kapsar hale getirilmesi” gelir eşitsizliğinin giderilmesine yönelik uygulamaların önemine ortaya koymaktadır (Gül, 2006).

Yoksulluğun giderilmesine yönelik bireylere ve ailelere doğrudan sağlanan yardımların yanı sıra geniş çaplı sosyal değişimin yaratılması da gereklidir. Sosyal hizmet boyutu dikkate alındığında birey ve ailelere sağlanacak desteklerle koruyucu ve geliştirici hizmet planlamaları gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda yoksul bireylerin sorunlarının giderilmesinde sosyal hizmet kurum ve kuruluşları önem kazanmaktadır. Sosyal hizmet yoksulluk nedeniyle ortaya çıkan sorunların giderilmesine yönelik mikro, mezzo ve makro boyutta çalışmaları gerçekleştirmektedir. Mikro boyut kapsamında birey ve ailelere doğrudan yardımlar sağlanmaktadır. Mezzo boyutta benzer özelliklere sahip yoksul birey ve aileler için grup çalışmalarının yanı sıra bu bireylere yönelik çeşitli yardım çalışmaları yapılabilmektedir. Makro boyut ise sosyal hizmet yoksulluğun azaltılması ve önlenmesi için gerçekleştirilecek yasal düzenlemelerde ve programlarda etkin bir biçimde yer almalıdır (Altındağ, 2019). Sosyal hizmet ve sosyal politikalar kapsamında uygulanan sosyal transferlerin gelir dağılımının daha adil hale gelmesinde ve yoksullukla mücadelede ne düzeyde etkinlik sağladığı kaynakların etkinliği ve sorunun çözümünde harcanan çaba açısından önemlidir.

Türkiye’de 1986 yılında kurulmuş olan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (SYDTF) aracılığıyla sunulan sosyal yardımlar, 2011 yılında kurulan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) bünyesindeki Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü aracılığıyla verilmeye başlamıştır. 2012 yılı ASHB’nin faaliyet raporunda gelir dağılımındaki bozukluk bir tehdit olarak belirtilirken, 2012 yılı programında sosyal transferlerin etkinliğinin artırılması, gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması için önlem olarak benimsenmiştir. Türkiye’de 2013 yılı itibarıyla sosyal yardımlar GSYH içerisinde %1,35 iken 2021 yılında %28,9’luk bir artışla %1,74’e yükselmiştir. Türkiye’de sosyal yardımların GSYH içindeki payının yıllar itibarıyla artan eğilimi dikkate alındığında, sosyal yardım harcamalarındaki artışın gelir dağılımı üzerinde oluşturması beklenen olumlu etki sosyal refah devleti olma yolunda önemli sonuçlar yaratacaktır. Bu bağlamda gelir dağılımı sonuçlarının sosyal transferler öncesi ve sonrası değerlendirilmesi sadece bu alanda değil sosyal adaletin sağlanması, yoksullukla mücadele politikaları, sosyal yardım ve hizmet uygulamalarının etkinliği gibi sosyal devlet ile ilgili pek çok alanla bağlantılı sonuçlar sunacaktır.

3. GELİR DAĞILIMI VE GELİR DAĞILIMI EŞİTSİZLİK ÖLÇÜTLERİ

3.1. Gelir Dağılımı

Gelir dağılımı “bir ülkede belirli bir süre içinde ulusal hasıla veya gelirin bireyler, gruplar veya üretim öğeleri arasında dağılımı olarak” tanımlanmaktadır (Aktan & Vural, 2002).

Gelir dağılımı fonksiyonel gelir dağılımı, kişisel gelir dağılımı, sektörlere göre gelir dağılımı ve bölgeler arası gelir dağılımı olarak dört alt başlıkta tanımlanmaktadır.

3.1.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımını ifade etmektedir. Üretimde yer alan faktörlerin üretimden aldıkları pay ücret, faiz, kâr ve rant olmak üzere dağılmaktadır. Toplumun büyük bir kesimini oluşturan bağımlı çalışanlar olarak emek sahipleri ile diğer üretim faktörlerinin dağılımının analizinde kullanılan gelir dağılımıdır (Çalışkan, 2010). Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin farklı sosyal sınıfları arasındaki dağılımını inceleyen en uygun gelir dağılımıdır (Boratav, 1966). Milli gelirin üretim faktörlerine göre dağılımı sıklıkla ekonomik analizlerde yer bulmaktadır.

3.1.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Ulusal gelirin kişi ve aileler arasındaki dağılımını göstermektedir. Nüfus gruplarına göre en yüksek ve en düşük gelir gruplarının aralarındaki eşitsizlikleri ortaya çıkarmaktadır (Aktan & Vural, 2002). Kişisel gelir dağılımıyla birlikte ortaya konulan en önemli konu gelir eşitsizlikleridir (Kurt, 2001). Nüfus grupları %20’lik, %10’luk ve %5’lik gruplar halinde gelirden en yüksek ve en düşük pay alanlar olmak üzere sıralanarak ülkedeki gelir eşitsizliğinin boyutunu belirlenmektedir.

Kişisel gelir dağılımı, hanelerin sosyal ve sınıfsal durumunu saptaması nedeniyle gelirin çeşitli sosyoekonomik gruplara, sektörlere, mesleklere, eğitim durumuna ve bölgelere göre gruplandırılabilen ve sınıfsal gelir eşitsizliğine dair sonuçları ortaya koyabilmektedir (Çelik, 2004).

3.1.3. Sektörlere Göre Gelir Dağılımı

Sektörel gelir dağılımı üretim sektörlerinin ulusal gelirden aldığı pay olarak tanımlanmaktadır. Buna göre ulusal gelirin tarım, sanayi ve hizmet sektörleri arasındaki dağılım ve üretim araçlarının mülkiyet yapısına göre kamu ve özel sektör arasındaki dağılım olacak şekilde iki farklı açıdan sektörel gelir dağılımı söz konusudur (Şenkal, 1995).

3.1.4. Bölgeler Arası Gelir Dağılımı

Bölgeler arası gelir dağılımı, bölgeler arasındaki sosyoekonomik dengesizlikleri ortaya çıkaran, ülkedeki farklı bölgelerde yaşayanların milli gelirden aldıkları payı ifade etmektedir (DPT, 2001).

3.2. Gelir Dağılımı Eşitsizlik Ölçütleri

Alan yazında birçok gelir dağılımı eşitsizliği ölçütleri bulunmaktadır. Bu çalışmada literatürde en fazla kullanılan ve yapılacak olan karşılaştırmalardaki veriler nedeniyle Yüzde Paylar Analizi ve Gini Katsayısı incelenecektir.

3.2.1. Yüzde Paylar Analizi

Gelir eşitsizliğinin zaman içerisinde değişiminin takibi ve ülkelerarası karşılaştırmalarda yaygın bir şekilde kullanılan bu gösterge bireysel gelir dağılımındaki eşitsizlikleri yansıtan iyi bir ölçüt olarak tanımlanmaktadır. Yüzde paylar analizinde ulusal gelirden pay alan kişi ve hanehalkları %20,%10 ya da %5’lik eşit yüzdelere bölünerek en düşük ve en yüksek yüzdelik dilime doğru sıralanmakta ve yüzdelikler arasında gelir eşitsizliği irdelenmektedir (Ensari, 1997). Yüzde paylar analizinde nüfus grupları küçüldükçe gelir eşitsizliğine ilişkin daha bozuk ve çarpıcı sonuçlara ulaşılmaktadır (Çelik, 2004).

Gelir eşitsizliği aynı zamanda gelirin beşte birlik dilimindeki pay oranı (P80/P20) ile de ölçülebilir. Nüfusun en yüksek gelire sahip %20’sinin yani en yüksek üst beşte birlik dilimin elde ettiği gelirin, en düşük gelire sahip %20’lik kesimin yani nüfusun en alt beşte birlik diliminin elde ettiği gelire karşılaştırılır. Bu oranın yüksekliği alt ve üst gelir grupları arasındaki gelir dağılımında önemli farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır (Eurostat, 2023).

3.2.2. Gini Katsayısı

Gini Katsayısı Lorenz Eğrisi ölçütü olarak gelir dağılımındaki eşitsizliğin irdelenmesinde en fazla kullanılan ölçüttür (Aktan & Vural, 2002). Yatay ekseninde nüfus yüzdesinin dikey ekseninde kişisel gelir yüzdesinin gösterildiği diyagram üzerindeki Lorenz eğrisi gelir dağılımını ortaya koymaktadır (Acar, 2015). Gini Katsayısı 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Gini Katsayısının 1'e yakınlaşması gelir eşitsizliğinin arttığını, 0'a yaklaşması ise gelir eşitsizliğinin azaldığını ifade etmektedir (Çalışkan, 2010). Gini Katsayısı aynı ülkede farklı zamanlara ilişkin gelir dağılımının seyri veya farklı ülkelerin gelir dağılımı eşitsizliklerinin karşılaştırılmasında kullanılmaktadır (Aktan & Vural, 2002).

3.3. Türkiye'de Gelir Dağılımı Çalışmaları

3.3.1. 1963-2006 Dönemi Gelir Dağılımı Çalışmaları

Türkiye'de gelir dağılımı ile ilgili 1960'lara doğru Prof. Enos ile öğrencisi Eva Hirsh'in Türkiye'de nüfusun altı gelir grubuna bölerek yapmış olduğu araştırma sonucuna göre düşük gelire sahip tarım üreticilerinin ortalama geliri 1040 TL iken tüccar ve sanayicileri içeren müteşebbislerin ortalama geliri 94.600 TL'dir. Bu sonuca göre ilk grupta yer alan en düşük gelir ile en üst grupta yer alanların oranı %1,09 bir başka ifade ile en yüksek grubunun ortalama geliri en düşük gelir grubunun yaklaşık 91 katıdır (İ.T.İ.A., 1971).

1959 yılında Nejat Bengül'ün yapmış olduğu "Gelir Dağılımı Araştırması İçin Öneriler" isimli çalışma ile gelir dağılımı konusunun önemine ilişkin ilgi artmaya başlamış, 1960 yılı sonrasında kapsamı ve yöntemi açısından daha gelişmiş çalışmalar hızlanmıştır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı kapsamında 1950-1960 dönemine ilişkin yapılan çalışmayı, 1955-1966 döneminde sigortalı işçi ücretleri ile ilgili Alparslan Işıklı'nın çalışması, 1950-1962 döneminde milli gelirin maaş, ücret, tarım geliri ve kar ayırımına yönelik Tuncer Bulutay'ın çalışması ve 1960-1965 döneminde gelir dağılımı ile ilgili Uğur Korum'un çalışması izlemiştir (Karaman, 1987). Bu çalışmalar Türkiye genelinde gelir dağılımına ilişkin eşitsizlikleri yansıtmamakla beraber konu ile ilgili ilk analiz girişimleri olmaları açısından önem taşımaktadır.

1963 yılında Devlet Planlama Teşkilatının gerçekleştirdiği "Gelir Dağılımı Araştırması" gelir dağılımına ilişkin ilk kapsamlı çalışma olmuştur. Bu çalışma ile Türkiye'de gelir dağılımına yönelik veri boşluğunun doldurulması hedeflenmiştir (Şenkal, 1995). Çalışmada beyanname veren mükelleflerin gelir vergisi beyanları temel alınmakla beraber gelirler arası eşitsizliklere ilişkin çok çeşitli kaynaklardan derlenen veriler kullanılmıştır (Çavuşoğlu & Hamurdan, 1966). Yusuf Hamurdan ve Tolgay Çavuşoğlu'nun yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre en alt %20'lik grup %4,5 gelire sahip olurken en üstteki %20'lik grup %57'sine sahip olmaktadır (Acun, 2018). Bu sonuçlara göre en zengin grup en fakir gruba göre 12,7 kat gelirden pay alarak, 1968 yılı için Gini Katsayısı 0,55 hesaplanmıştır (Kurt, 2001).

1966 yılında yayınlanan Korkut Boratav'ın (1966) gelir dağılımına dair idari kaynak verileri kullanarak yaptığı çalışma sonucuna göre en alttaki %20'lik kesim gelirin %4,2 sini alırken en üstteki %20'lik kesim %61'ine sahip olmaktadır (Acun, 2018).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından 1968 yılında örnekleme anket çalışması ile Türkiye'nin geneli için ve bölgesel, kırsal-kentsel ve meslek gruplarına göre gelir dağılımı araştırılmıştır (Öksüz, 1998). 1968 yılı verileri kullanılarak Tuncer Bulutay, Serim Timur ve Hasan Ersel tarafından yapılan çalışma (1971) küme örnekleme tekniğine göre seçilmiş hanhalklarına uygulanan anketlere dayanmaktadır. Çalışma sonucuna göre en alt %20'lik grubun gelirden aldığı pay %3 iken en üst %20'lik grubun aldığı pay % 60 olup, Gini Katsayısı 0,56 olarak hesaplanmıştır (Kurt, 2001). Bu araştırmanın özelliği o tarihe kadar gerçekleştirilmiş en detaylı gelir dağılımı araştırması olmasıdır.

Gelir dağılımına yönelik 1973 yılında DPT'nin girişimi ile HÜNEE ile birlikte "Türkiye'nin Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları" isimli hanhalkı gelirlerinin sorulduğu Türkiye geneline yönelik örneklem çalışmasıdır (Işığışık, 1989). Çalışma sonucuna göre en alttaki %20'lik kesim toplam gelirin %3,5'ine sahipken en üst %20'lik kesim %56,5'ine sahip olup, Gini 0,51 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlara göre en yüksek grubun payı en düşük grubun payının 16,1 katıdır (Sarç, 1984). 1973 araştırması 1968 araştırmasıyla karşılaştırıldığında gelir dağılımının Gini Katsayısının 0,56'dan 0,51'e düşmesi ile biraz düzelmiş olduğu görülmektedir. Araştırma sonuçlarında %5'lik gruplara göre hesaplamalarda en düşük gelire sahip %5'in vergi sonrası toplam gelirin %0,35'ini alırken, en yüksek gelire sahip %5'in %29'unu alıyor olması gelir dağılımındaki eşitsizliğin çok ciddi boyutta olduğuna işaret etmektedir (Kurt, 2001). 1973 yılında DPT çalışmasının sonuçlarına dayanarak 1950-1973 dönemini kapsayan gelir dağılımı araştırması Kemal Derviş ve Sherman Robinson (1980) tarafından gerçekleştirilen ekonometrik çalışmadır (Işığışık, 1989).

D.İ.E. tarafından 1973-1974 yılında Milli Eğitim Bakanlığı’nın ve DPT’nin işbirliği ile sadece kırsal kesimi kapsayan “Kırsal Yerler Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi” yapılmıştır. 1978-1979 yıllarında ise kentsel yerleri içeren “Kentsel Yerler Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi” düzenlenmiştir (Öksüz, 1998).

1986 yılında TÜSİAD (1986) Türkiye’de gelir dağılımına yönelik veriler ortaya koyan bir araştırma gerçekleştirmiştir. Esmer, Fişek ve Kalaycıoğlu tarafından gerçekleştirildiği araştırma (1986) ile “Türkiye’de Sosyoekonomik Öncelikler”in belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın ana amacı gelir dağılımının hesaplanması olmayıp hanehalklarının sosyal ve ekonomik değerlendirilmesinin yapılmasıdır (Kurt, 2001). 4 cilt olan araştırma sonuçlarının “Hanehalkı Harcamaları ve Hayat Standardı” bölümü çalışmanın gelir dağılımını ortaya çıkarmaya yönelik örnek sayısının yeterli düzeyde olmamasına karşın sonuçları itibariyle gelir dağılımına ilişkin bilgileri içermektedir (Öksüz, 1998). Araştırmanın gelir dağılımı ile ilgili bulgularına bakıldığında en düşük gelire sahip %20’lik grup gelirin %3,9’unu aldığı, en yüksek gelire sahip %20’lik grup da gelirin %55,9’unu aldığı görülmektedir. En yüksek pay, en düşük payın 14,3 katıdır. Bu sonuçlar 1973 DPT Gelir Dağılımı Araştırması sonuçlarıyla büyük benzerlik göstermektedir, %5’lik gruplara bakıldığında benzerliğin daha da arttığı görülmektedir. Gelir dağılımı için Gini Katsayısı 0,50 olarak hesaplanmıştır (Kurt, 2001).

1986 yılında Merih Celasun’un gerçekleştirdiği gelir dağılımı sonuçlarına göre P80/P20 oranı 1973 yılında, 19,5 1978 yılında 19,5 ve 1983 yılında 20,9 olarak hesaplanmıştır (Özmucur, 1987).

1988 yılında “Türkiye’de Gelir Dağılımı Araştırması” isimli araştırma Emre Kongar tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre en düşük %20’lik kesim gelirin %3,1’ini, en yüksek %20’lik kesim % 59,1’ini alarak, en üst gelir grubunun en alt gelir grubuna oranı 19,5 olarak hesaplanmıştır (Toplum & Hekim, 1996).

1960’lı yıllardan sonra gelir dağılımı konusunda kurumların ve kişilerin çalışmalarında verilerin kapsam farklılığı, kullanılan yöntemlerin çeşitliliği elde edilen sonuçlarda tutarsızlığa neden olmakla birlikte karşılaştırma yapılmasını güçleştirmektedir (Çalışkan, 2010). Çalışmaların birbiriyle karşılaştırılması araştırmalarda kullanılan kaynak ve hesaplama yöntemleri açısından birbirinden farklı olması nedeniyle sakıncalı olmasına karşın tüm çalışmalarda Türkiye’deki gelirin çok dengesiz ve adaletsiz dağıldığı görülmektedir. 1963-1988 dönemine ilişkin gelir dağılımına dair gerçekleştirilen araştırma sonuçları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1.

1963-1988 Yılları Gelir Dağılımı Araştırma Sonuçları, Gini Katsayısı, P80/P20

	En düşük gelire sahip %20’lik grup	İkinci %20’lik grup	Üçüncü %20’lik grup	Dördüncü %20’lik grup	En yüksek gelire sahip %20’lik grup	Gini Katsayısı	P80/P20
1963 DPT ⁽¹⁾	4,5	8,5	11,5	18,5	57,0	0,55	12,7
1968 DPT ⁽²⁾	3,0	7,0	10,0	20,0	60,0	0,56	20,0
1973 DPT ⁽³⁾	3,5	8,0	12,5	19,5	56,5	0,51	16,1
1973-1974 DİE ⁽⁴⁾	5,0	9,2	14,2	22,5	49,1	-	9,8
1978-1979 DİE ⁽⁵⁾	6,4	10,4	15,0	21,6	46,6	-	7,3
1973 Celasun ⁽⁶⁾	2,82	7,22	12,86	22,02	55,08	-	19,5
1978 Celasun ⁽⁷⁾	2,87	7,35	13,00	22,11	54,67	-	19,0
1983 Celasun ⁽⁸⁾	2,67	7,000	12,63	21,91	55,79	-	20,9
1986 TÜSİAD ⁽⁹⁾	3,9	8,4	12,6	19,2	55,9	0,46	14,3
1988 Kongar ⁽¹⁰⁾	3,1	9,0	12,2	16,6	59,1	-	19,1

1. Tolgay Çavuşoğlu, Yusuf Hamurdan, Gelir Dağılımı Araştırması, 1963, DPT, Ankara: 1966.

2. Tuncer Bulutay, Serim Timur, Hasan Ersel, Türkiye’de Gelir Dağılımı 1968, SBF, Ankara: 1971.

3. DPT, Gelir Dağılımı 1973, Ankara: 1976.

4. DİE, Kırsal Yerler Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi

5. DİE, Kentsel Yerler Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi

6.7.8. Metin Celasun, Income Distribution and Domestic Term of Trade in Turkey 1978-1983, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 13, 1986.

9. Yılmaz Esmer, Hamit Fişek ve Ersin Kalaycıoğlu, "Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Öncelikler. Hane Gelirleri, Harcama ve Sosyo-Ekonomik İhtiyaçlar" Üzerine Araştırma Dizisi, TÜSİAD, İstanbul: 1986.

10. Emre Kongar, Kamuoyu Araştırmalarına Göre Gelir Dağılımı, İstanbul: Temmuz 1989.

Türkiye’de gelir dağılımına ilişkin ilk kapsamlı çalışma 1987 yılında DİE tarafından yapılmıştır. Bu çalışma "1987 Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi"nin sonuçları ve "Gelir Dağılımı ve Tüketim Harcamaları" olarak veriler iki ayrı yayın şeklinde hazırlanmıştır. Bu çalışmada hanehalkı ve kişisel gelirin kır ve kent, bölge ve sektör dağılımı ortaya konulmuştur (D.İ.E., 1990).

1987 yılı Gelir Dağılımı çalışmasının sonuçları bu tarihe kadar gerçekleştirilen önceki çalışmalara göre gelir dağılımındaki iyileşmeyi göstermektedir. Araştırma sonuçlarına göre en düşük %20'lik grup gelirin %5,2'sini, en yüksek %20'lik grup % 49,9'unu almıştır. Bu sonuçlara göre en üst gelir grubunun en alt gelir grubuna oranı 9,5 ile önceki çalışmalar içerisinde hesaplanan en iyimser sonucu oluşturmuştur (Kurt, 2001). DİE tarafından Türkiye geneli için kapsamlı ilk anket olarak düzenlenmiş olan 1987 yılı çalışması sonuçlarına göre Gini Katsayısı da daha önceki çalışmalara göre hesaplanmış olan en adil gelir dağılımını ifade edecek şekilde 0,43 olarak hesaplanmıştır.

1987 yılında gelir dağılımına dair Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi ile istatistik üretmeye başlayan DİE, 1994 yılında "1994 Hanehalkı Gelir Dağılımı Anketi" ile bağımsız bir gelir dağılımı araştırması yapmıştır. Türkiye geneli sonuçların yanı sıra kent ve kırsal ayrımında verilerin içerildiği sonuçlara göre en düşük %20'lik kesim gelirin %4,9'unu, en yüksek %20'lik kesim % 54,9'unu almakta olup, en üst gelir grubunun en alt gelir grubuna oranı 11,2'ye yükselerek 1987'de 0,43 olarak hesaplanan Gini Katsayısı 1994 yılında 0,49'a yükselmiştir.

2002–2005 döneminde gelir dağılımına ilişkin veriler “Hanehalkı Bütçe Araştırması” anket sonuçlarından hesaplanmıştır. 2002 yılında en düşük gelire sahip %20 gelirin %5,3'ünü alırken en yüksek %20 gelirin %50,1'ini alarak Gini Katsayısı 0,44 hesaplanmıştır. 2003 yılında en alttaki %20'nin gelirden aldığı pay %6,0, en üstteki %20'nin gelirden aldığı pay %48,3 olup 2003 yılı Gini Katsayısı 0,42 olmuştur. 2004 yılında en düşük gelire sahip olan %20'nin gelirden aldığı pay %6,0, en yüksek %20'nin aldığı pay %46,2 olup 2004 yılı Gini Katsayısı 0,40; 2005 yılında ise en düşük %20'lik kesimin aldığı pay %6,1, en yüksek %20'lik kesimin aldığı pay %44,1, Gini Katsayısı ise 0,38 olmuştur.

TÜİK tarafından 2006 yılı itibariyle gelir dağılımı ile birlikte yaşam koşullarının, gelire dayalı göreceli yoksulluğun ve sosyal dışlanmanın yer aldığı “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” (GYKA) başlamıştır (TÜİK, 2020). GYKA sonuçları ile gelirin hanehalkı ve bireyler arasında dağılımı, yaşam koşulları, sosyal dışlanma ve yoksulluk gelir boyutuyla ölçülerek yoksulluğun profili ortaya çıkarılmıştır. Panel anket tekniği kullanılan bu araştırmalarla Avrupa Birliği ülkeleriyle karşılaştırılabilir gelir dağılımı, gelire dayalı göreceli yoksulluk, yaşam koşulları ve sosyal dışlanmaya ilişkin verilerin üretilmesi sağlanmıştır (TÜİK, 2021).

3.3.2. Gelir ve Yaşam Koşulları Çalışması

Gelir ve Yaşam Koşullarına ilişkin AB istatistiklerinin referans kaynağı EU-SILC olarak kısaltılmış olan (EU Statistics on Income and Living Conditions) istatistiklerle Avrupa Birliğindeki ülkeler ve toplulaştırılmış olarak AB'nin gelir dağılımı ve sosyal içermeye ilişkin verileri derlenmektedir. Derlenen bu istatistikler Lizbon Stratejisinin bir aracı olarak Açık Koordinasyon Yöntemi kapsamında politika izleme aracı olarak kullanılmaktadır (Eurostat, 2023a). Açık Koordinasyon Yöntemi kapsamına giren alanlar sosyal koruma, sosyal içermeye, eğitim, gençlik ve öğretim olmak üzere üye ülkelerin yetki alanları ile bağlantılıdır (Eurostat, 2023b).

2000 yılında Lizbon Zirvesindeki 2010 yılına kadar AB ve üye ülkelerin yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik hedefleri doğrultusunda sürdürülebilir ekonomik büyüme, istihdam ve sosyal uyum konuları belirleyici olmuştur. 2001 yılında Leaken'de Avrupa Konseyi tarafından resmi olarak kabul edilen ilk sonuç göstergeleri, ülkelerin bu alandaki performanslarının izlenmesi ve sosyal uyumun sağlanmasında merkezi bir rol üstlenmiştir. Üye ülkelerin sosyal koruma ve sosyal içermeye alanındaki politika uygulamalarının ortaya konulmasında ve sosyal politika alanında AB işbirliğinin geliştirilmesinde ileriye doğru atılmış önemli bir adım olduğu belirtilmiştir (Eurostat, 2007).

Gelir ve Yaşam Koşulları (EU-SILC) 2003 yılında Avusturya, Belçika, Danimarka, Yunanistan, İrlanda, Lüksemburg olmak üzere altı üye ülke ve Norveç'in görüşmeleri sonrasında oluşturulmuştur. 2004 yılında 15 üye ülke, 2005 yılında 25 üye ülke ile birlikte Norveç ve İzlanda'yı kapsayacak şekilde çalışmalar başlamıştır. Bulgaristan 2006 yılında, Romanya, İsviçre ve Türkiye 2007 yılında anketi uygulamaya başlamıştır. Uygulanmaya başlayan bu anket esas olarak gelire odaklanan çok amaçlı bir araç olarak ülkelerin gelir, yoksulluk, sosyal dışlanma ve diğer yaşam koşullarına ilişkin değişkenleri içeren kesit verileri ve dört yıllık periyotta gözlemlenen değişimlere ilişkin bilgi sağlamaktadır (Eurostat, 2023a).

TÜİK'in 2006 yılı itibariyle başladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Anketi ile sosyal adalet eşitlik ölçütlerine ilişkin ekonomik açıdan olduğu kadar sosyal açıdan da gelir dağılımını ortaya koyan göstergelere dair gereksinim karşılanmış olmaktadır. Bu bağlamda anket kapsamında birey ve hanelerden elde edilen gelirlerin yanı sıra sosyal transfer bilgileri de derlenmektedir. Sosyal yardımlar kapsamında aile yardımları, çocuk yardımları, kira ya da konut yardımları, hanelere sağlanan doğrudan yardımların yanında karşılıksız burslar, yaşlılık, emeklilik, işsizlik, gazi, malul ve engelli aylığı olarak düzenli nakdi destekler yer almaktadır (TÜİK, 2021).

4. GELİR EŞİTSİZLİĞİNDE AB-TÜRKİYE KARŞILAŞTIRMASI

Uluslararası karşılaştırmalarda ülkeler arası hane büyüklüklerinin ve hanehalkı birleşimlerinin farklılığı eşdeğerlik ölçeğine göre hesaplanan Gini Katsayısı ya da Yüzdeler Paylar Analizi gelir eşitsizliği karşılaştırmalarını daha güvenilir kılmaktadır.

Ülkeler arası gelir eşitsizliği karşılaştırmalarında bireysel gelir farklılıkları temel alınmaktadır. Hane düzeyindeki toplam gelirin bireysel gelire dönüşümünde hanedeki fert sayına bölümü hane yapısındaki farklılıklar nedeniyle karşılaştırılabilir veri sağlamayacaktır. Bu nedenle hanedeki yetişkin ve çocuk bileşiminin dikkate alınacağı uyarlamaya gereksinim duyulmaktadır. Bu uyarlama “eşdeğerlik ölçeği” olarak adlandırılan katsayılar ile yapılmaktadır. Eşdeğer hanehalkı büyüklüklerine ulaşmak üzere gerçekleştirilen bu uyarlamada hanehalkındaki kişilerin kaç yetişkine denk düştüğü hesaplanmaktadır. TÜİK bu hesaplamada uluslararası ölçek olan OECD ölçeğini kullanmaktadır. Bu ölçekte hanehalkı referans kişisi 1, 14 yaş ve üzeri kişiler 0,5 ve 14 yaşın altındaki her çocuğa 0,3 ağırlık ile hane eşdeğer hane büyüklüğüne getirilmektedir. Eşdeğerlik ölçeği ile farklı büyüklüklere sahip hanelerin karşılaştırılması mümkün olmaktadır (TÜİK, 2021). Eşdeğerlik ölçeğinin kullanımını sonrası elde edilen eşdeğer gelir hanehalkının büyüklüğü ve bileşimindeki farklılıkları dikkate alan ve dolayısıyla tüm hane büyüklükleri ve bileşimleri için eşitlenen veya eşdeğer hale getirilen hanehalkı gelir ölçüsü olarak yoksulluk ve sosyal dışlanma göstergelerinin hesaplanmasında kullanılmaktadır (Eurostat, 2023a). Eşdeğerlik ölçekleri gelir dağılımının ve yoksulluğun ölçümünde, kamu refahına ilişkin ödemelerin düzenlenmesi sürecinde önem taşımaktadır (Öztornacı & Demirdöğen, 2015).

4.1. Gini Katsayısı Karşılaştırması

Gini katsayısı ülke içindeki gelir dağılımının tam eşit dağılımdan ne ölçüde saptığını göstermekte olup, bu bölümde Gini değeri 100 olarak irdelenmiştir. Gini katsayısının 100’e yaklaşması gelir dağılımındaki eşitsizliği gösterirken 0’a yaklaşması gelirin dağılımının daha eşit olduğunu göstermektedir. Refah sistemlerinde doğrudan destek kapsamında yer alan emekli maaşlarının ve diğer sosyal transferlerin gelir eşitsizliğini gidermedeki etkisi, gelirin yeniden dağıtım etkilerinin niceliksel bir değerlendirmesini sağlamak amacıyla sosyal transferlerden önceki ve sonraki Gini katsayılarının karşılaştırılması yıllar itibariyle uygulanan politika sonuçlarının değerlendirilmesinde önemli bir araçtır.

AB ve Türkiye’nin EU-SILC koşullarına göre elde edilen sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini Katsayılarını gösteren veriler 2006-2021 yıllarını içerecek şekilde Tablo 2 ve 3’te verilmiştir.

Tablo 2.

Avrupa Birliği Gini Katsayıları, 2006-2021

Yıl	Sosyal Transferler Öncesi Gini Katsayısı	Sosyal Transferler Sonrası Gini Katsayısı
2006	50,2	30,3
2007	49,6	30,6
2008	49,6	31,0
2009	49,6	30,6
2010	50,1	30,5
2011	50,8	30,8
2012	50,9	30,5
2013	51,5	30,5
2014	52,0	31,0
2015	51,8	31,0
2016	51,6	30,8
2017	51,1	30,6
2018	51,1	30,8
2019	50,7	30,6
2020	50,5	30,0
2021	51,9	30,2

Kaynak: EUROSTAT EU-SILC verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 3.*Türkiye Gini Katsayıları, 2006-2021*

Yıl	Sosyal Transferler Öncesi Gini Katsayısı	Sosyal Transferler Sonrası Gini Katsayısı
2006	50,8	44,9
2007	49,0	43,2
2008	49,2	43,0
2009	50,8	44,2
2010	51,0	43,5
2011	50,3	43,3
2012	49,9	42,8
2013	49,5	42,1
2014	49,1	41,2
2015	50,2	41,9
2016	51,2	42,6
2017	51,5	43,0
2018	51,7	43,0
2019	50,7	41,7
2020	51,4	43,4
2021	53,2	42,6

Kaynak: EUROSTAT EU-SILC verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablodan görüldüğü üzere Avrupa Birliğinde sosyal transferle sonrasında gelir dağılımındaki eşitliğin artmasına yönelik sosyal politikalar kapsamında sağlanan transferlerin etkisi yıllar itibariyle çok yüksektir. Buna göre sosyal transferlerin AB ülkelerinde gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Emekli aylıklarının dahil olduğu sosyal transferler öncesi Gini katsayısı 2021 yılında 51,9 iken transferler sonrasında Gini Katsayısı 30,2'e gerileyerek gelir dağılımındaki eşitsizlik önemli ölçüde giderilmiştir. Türkiye'de yıllar itibariyle sosyal transferlerin gelir eşitsizliğini azaltmaya yönelik etkisinin AB ile kıyaslandığında çok geride kaldığı görülmektedir. 2021 yılında transferler öncesi Gini Katsayısı 53,2 iken sosyal transferler sonrasında 42,6'ya düşmüştür. Bu verilere göre Türkiye AB ülkeleri içerisinde gelir dağılımında en yüksek eşitsizliğe sahip ülke konumundadır.

Türkiye'de 2002 yılında sosyal harcamalara aktarılan kaynak GSYİH'nın %0,05'i iken 2021 yılında bu oran %1,74 düzeyine yükselmiştir (Dal & Temiz, 2023). Türkiye'deki sosyal transferlere ayrılan payın 2000'li yıllardan itibaren önemli düzeyde artmış olmasına karşın bu olumlu değişimin Gini Katsayısı üzerinde aynı düzeyde etki sağlamadığı görülmektedir.

Ülkeler düzeyinde sosyal transferler öncesi ve sonrasına yönelik 2021 yılı verileri aşağıdaki tabloda verilmiştir. Gini Katsayısı değeri üzerinden sosyal transferler sonrasında gelir eşitsizliğinin olumlu yönde en yüksek düzeyde değişen ülke İsveç'tir. İsveç'te, sosyal transferler öncesinde 56,9 olan Gini Katsayısı sosyal transferler sonrasında 26,8 düzeyine gerileyerek gelir eşitsizliğinin azalması açısından AB ülkeleri içerisinde birinci sırada yer almaktadır. İsveç'i Fransa, Almanya, İsviçre ve Finlandiya takip etmektedir. AB ülkeleri arasında sosyal transferlerin gelir eşitsizliği üzerindeki en düşük etki Letonya'dadır. Sosyal transferler öncesi ve sonrasındaki değişimin en az olduğu ülke sosyal transferler öncesi 53,2 ve sosyal transferler sonrası 42,6 Gini Katsayısı ile Türkiye olmuştur.

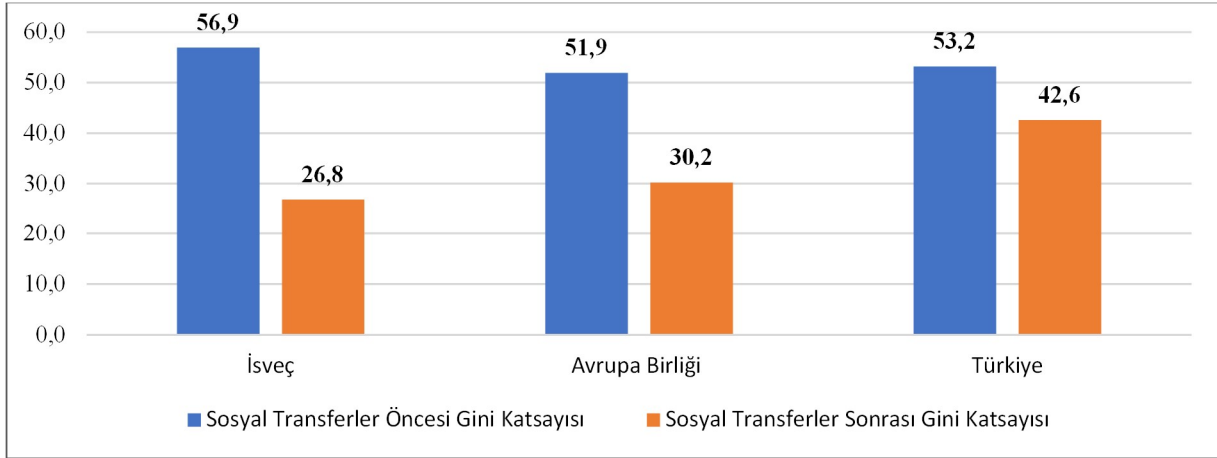
Tablo 4.*Avrupa Birliği Ülkeleri Gini Katsayıları, 2021*

Ülkeler	2021 Yılı		Gini Katsayısı Farkı (Değer)
	Sosyal Transferler Öncesi Gini Katsayısı	Sosyal Transferler Sonrası Gini Katsayısı	
İsveç	56,9	26,8	30,1
Fransa	58,8	29,3	29,5
Almanya	56,4	31,2	25,2
İsviçre	55,8	31,4	24,4
Finlandiya	49,4	25,7	23,7
Belçika	47,4	24,1	23,3
Portekiz	55,9	33,0	22,9
Lüksemburg	52,2	29,6	22,6
Danimarka	49,2	27,0	22,2
Yunanistan	54,1	32,4	21,7

Avrupa Birliği	51,9	30,2	21,7
İrlanda	47,9	26,9	21,0
Avusturya	47,5	26,7	20,8
Hollanda	47,0	26,4	20,6
Macaristan	47,4	27,6	19,8
Slovenya	42,8	23,0	19,8
Çekya	44,1	24,8	19,3
Hırvatistan	48,5	29,2	19,3
Romanya	52,3	34,3	18,0
Polonya	44,7	26,8	17,9
Slovakya	39,7	21,8	17,9
İspanya	50,1	33,0	17,1
İtalya	49,8	32,9	16,9
Kıbrıs	46,0	29,4	16,6
Litvanya	51,2	35,4	15,8
Estonya	45,5	30,6	14,9
Bulgaristan	54,0	39,7	14,3
Malta	45,0	31,2	13,8
Letonya	48,2	35,7	12,5
Türkiye	53,2	42,6	10,6

Kaynak: EUROSTAT EU-SILC verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

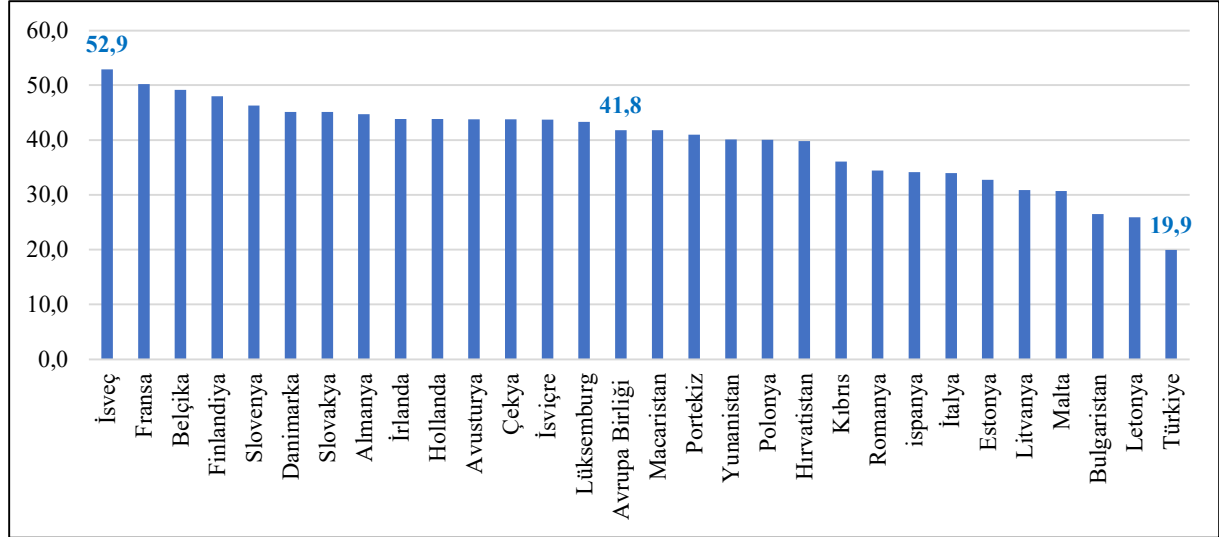
2021 yılında sosyal transferler öncesi ve sonrasına ilişkin en önemli başarıyı sağlayan ülke olarak İsveç, AB ve Türkiye’nin Gini katsayıları aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 1. Sosyal Transferler Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı, İsveç, AB, Türkiye, 2021

Kaynak: EUROSTAT EU-SILC verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Ülkeler düzeyinde sosyal transferlerin Gini Katsayısı üzerinde yarattığı ve gelir eşitsizliğinin düzeltildiği politikaların etkinliğinin değerlendirilmesinde önemli olan nicel göstergelerden birisi de Gini Katsayısı farklılaşmasının yüzdelik ifadesidir. 2021 yılı itibarıyla AB ülkeleri ve Türkiye’nin sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini Katsayısının değişim düzeyleri aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 2. Avrupa Birliği Ülkeleri Sosyal Transferler Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı Değişimi (%), 2021
Kaynak: EUROSTAT EU-SILC verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekilde sosyal transferlerin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisinin yüksekliğine göre ülkelerin sıralaması ve AB ortalaması yer almaktadır. Buna göre 2021 yılında sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini Katsayısındaki en yüksek değişim %52,9 ile İsveç'te, %50,2 ile Fransa'da, %49,2 ile Belçika'da olmuştur. AB ülkelerinin tamamında %41,8 oranında Gini Katsayısındaki azalma Türkiye için %19,9'da kalarak AB ülkelerinde son sırada yer almaktadır.

Sosyal transferler öncesi ve sonrası Gini Katsayısı karşılaştırmalarında ülkelerin sosyal harcamalarının büyüklüğü de etkindir. 2020 yılında Avrupa Birliğinin sosyal harcamalarının GSYİH'ye oranı % 30,4 iken bu oran Türkiye için %12,8'dir (Eurostat, 2023). Bu bağlamda Türkiye'de sosyal harcamalara ayrılan kaynağın artırılmasının gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesinde önemli rol oynayacağı açıktır. Buna karşın AB ülkeleri içerisinde GSYİH içerisinde %15,1 ile sosyal harcama oranı en düşük olan İrlanda'da sosyal transferler öncesinde %47,9 olan Gini Katsayısının sosyal transferler sonrasında %26,9 oranına düşürülmesi göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin sosyal transferler öncesi %53,2, sosyal transferler sonrası %42,6 olan Gini Katsayısı değişiminin düşük olmasının altında yatan nedenler çok boyutlu irdelenmelidir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelir dağılımı ekonomik büyüme, kalkınma, nüfus, işgücü piyasası, kayıt dışı ekonomi, eğitim ve servet dağılımı gibi pek çok yapısal faktörden etkilenmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlikler, vergi politikaları, eğitim politikaları, ekonomik politikalar, sosyal yardım ve sosyal güvenlik politikaları ile giderilmeye çalışılarak yoksul kesime insan onuruna yakışan yaşam koşulları sağlanmaya çalışılmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte sermaye karşısında da daha güçsüzleşen emek sahiplerinin kazanımlarının hızla gerilemesi gelir eşitsizliğinin ana nedenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Bu süreç içinde sendikalaşma oranlarının azalması, reel asgari ücretlerdeki gerilemeler, işsizlik ile ilgili koruma araçlarının zayıflatılması, esnek ve güvencesiz istihdamın yaygınlaşması gelir eşitsizliklerini dünyada kalıcı hale getirmeye başlamıştır. Avrupa'da dolaylı vergi oranlarının düşürülmesi, transferlerin artırılması, artan oranlı vergi sisteminin uygulanması gibi çeşitli politika araçları ile gelir eşitsizliklerinin daha fazla artmasının önüne geçilmeye çalışılmıştır (Güven vd., 2016).

Avrupa Birliğinde gelir dağılımını düzenlemeye yönelik sosyal transfer miktarlarının ve çeşitlerinin ülkeler arasında farklılık göstermesine karşın gelir dağılımında elde edilen olumlu değişimin sosyal transfer politikalarının niteliklerini ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda sosyal transferler sonrası yoksulluk oran ile sosyal harcamalar arasındaki anlamlı ve ters yönlü ilişkiye karşın daha fazla sosyal koruma harcaması yapan bazı ülkelerin yoksulluk oranlarının daha az harcama yapan bazı ülkelere göre daha yüksek olması sosyal transfer politikalarının etkinliğinin yanı sıra, sosyal transfer sağlanan hedef kitlenin farklı politikalarla desteklenmesini gerekli kılmaktadır (Şeker, 2008). Türkiye'de gelir dağılımı eşitsizliğinin azaltılmasında sosyal transferler uygulamaları ile beraber eşitsizliklerin nedenlerini oluşturan etkenlere yönelik ekonomik ve sosyal politikalara gereksinim duyulmaktadır. Vergi sisteminde dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki oranlarının azaltılması, servet dağılımındaki yapıya ilişkin vergi düzenlemeleri, istihdam yapısındaki kayıt dışılığın önlenmesi, emeğin GSYH içerisindeki

payının artırılması gibi gelir dağılımı eşitsizliklerini oluşturan yapısal etmenlerle ilgili politika önlemleri adil gelir dağılımının sağlanmasında önem kazanmaktadır.

Gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesinde pek çok ülkenin kullanmakta olduğu sosyal transferlerin kısıtlı kaynak yapısı dikkate alındığında bu desteklerin içeriği, yapısı ve ne şekilde dağıtıldığı önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoksullukla mücadele kapsamında hanehalklarına yönelik sosyal transferlerin gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesinde Gini Katsayısındaki değişikliklerin AB ve Türkiye açısından karşılaştırmasının yapıldığı bu çalışmada özellikle ülkemizde politika yapıcılarının sosyal transferlerin gelir dağılımı ve yoksulluk üzerindeki etkinliğini değerlendirerek sosyal transferlerinin gelir dağılımındaki eşitsizliği azaltıcı uygulamalara ağırlık verilmesinin önemi açıkça görülmektedir.

Ülkelerin kalkınma çabalarında önemli yere sahip olan sosyal yardım uygulamalarına ayrılan kaynak kadar bu kaynakların amacına ulaşip ulaşmadığının denetimi de önem taşımaktadır (Eroğlu vd., 2017). Bu bağlamda sosyal transferlerinin gelir dağılımı eşitsizliğini giderecek şekilde düzenlenmesi için etkinlik analizlerinin gerçekleştirilmesi ve bu etkinlik analizleri doğrultusunda belirlenecek olan hedef kitlelere yönelik transferlerin sağlanması hedeflenmelidir. Türkiye’de yıllar itibarıyla sosyal transferlerin artmasına karşın gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada AB’de görülen iyileştirici etkiye ulaşılmanın altında yatan etmenlerin çok boyutlu değerlendirilmesi önem kazanmaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliği Türkiye’de görece yoksulluk oranlarını yüksek ve sürekli bir yapıya sokmaktadır. Ekonomik gelişmenin ve büyümenin sağlanmasının yanında istihdam ve işgücü politikaları, vergi yapısına ilişkin düzenlemeler gelir eşitsizliğinin giderilmesinde ve yoksullukla mücadelede doğrudan politika yaklaşımları kapsamında yer alırken, kısa dönemli, rahatlatıcı çözümler yerine, uzun dönemli ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin yapısal nedenleriyle mücadele edilen bir yaklaşımın benimsenmesi mücadelede etkinliği artıracaktır. Yoksulluğun kaldırılması yerine yoksulluk kültürünü ortaya çıkaran ya da yoksulluğun sürdürülebilirliğine neden olabilecek politikaların analizlerinde adil olmayan gelir dağılımının etken olduğu dikkate alınmalıdır. Gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında “koruyucu” nitelikte gereksinim temelli sosyal transfer ve sosyal hizmet uygulamalarının uzun dönemli, hak temelli, koruyucu ve önleyici niteliğe dönüşümü bu alanda etkinliği sağlayacaktır.

Türkiye ve AB’nin sosyal transferler öncesi ve sonrasında gelir eşitsizliğinin Gini Katsayısına yansımalarının irdelendiği bu çalışmada AB ülkelerinde sosyal transferlerin gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermedeki olumlu etkisinin önemli olduğu görülmektedir. 2021 yılında AB’de tüm sosyal transferler öncesi ortalama eşdeğer harcanabilir gelirin Gini katsayısı 51,9 iken, sosyal transferler sonrasında bu oran 30,2’ye düşmüştür. Türkiye için bu oranlar sırasıyla 53,2 ve 42,6 olarak gerçekleşmiştir. 2006-2021 dönemi için bu yapı geçerliliğini korumuş olup AB ülkelerinde sosyal transferler gelir eşitsizliğinin düzeltici yönde yüksek etki yaratırken Türkiye için aynı oranda etki yaratamamıştır. 2021 yılında AB ülkeleri için Gini Katsayısında %41,8’lik değişim söz konusu iken Türkiye için bu değişim %19,9 ile sınırlı düzeyde olmuştur. Bu veriler doğrultusunda 2006-2021 döneminde AB ülkelerinde sosyal transferlerin gelir eşitsizliğini azaltmadaki etkisi Türkiye ile karşılaştırıldığında yüksek düzeyde bir etkiye sahiptir. Türkiye’de gelir dağılımı eşitsizliğinin giderilmesine yönelik 2006-2021 döneminde sosyal transferlerin GSYH içerisindeki payının artmasına karşın AB’deki gelir eşitsizliği giderilmesine yönelik benzer sonuçların alınmamasının altında yatan nedenlerin çok boyutlu değerlendirilmesine ağırlık verilmelidir. Bu bağlamda, AB ülkeleri ile Türkiye arasında sosyal transferlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin farklılaşması, diğer bir deyişle gelir adaletinin sağlanmasında AB ülkeleri için olumlu sonuçlar sağlayan sosyal transferlerin Türkiye’deki etkisinin düşük olmasının nedenlerinin ortaya çıkarılması yoksullukla mücadele politikaları açısından önemli olup, ileriye dönük araştırma konusu niteliğindedir.

11. Kalkınma Planı’nda vurgulanan sosyal yardım programlarının etkinliğinin artırılması hedefi ve etkin olmayan sosyal yardım uygulamalarının gözden geçirilerek, bu kapsamda yapısal düzenlemeler planlanmış olması sosyal yardımların gelir eşitsizliğini azaltması açısından önemli bir planlama hedefidir. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sosyal yardımlardaki mükerrerliklerin önlenmesi ve kamu kaynaklarının etkinliğinin sağlanması için tüm sosyal yardım verilerinin Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemine entegre ederek sosyal yardımlarda bütüncül bir yapının oluşturulması gelir eşitsizliklerinin giderilmesinde etkin olacaktır (ASHB, 2022). Sosyal yardım programlarında bütüncül yapı oluşturulurken yerel idarelerin ve sivil toplum kuruluşlarının verilerinin birlikte değerlendirilebileceği daha kapsamlı bir sistemin oluşturulması hem gelir dağılımı eşitsizliğinde etkinliğin sağlanması hem de kamu kaynaklarının etkin kullanımında önemlidir. Sosyal transfer büyüklüğü AB ülkeleri ile kıyaslandığında ülkemizdeki düşük düzeydeki sosyal harcama büyüklüğü bu alanda etkinliğe daha fazla önem verilmesini zorunlu hale getirmektedir. Bu bağlamda ASHB, belediyeler ve sivil toplum kuruluşlarının birlikte hareket etmesini sağlayacak etkinlik analizleri sorunun giderilmesine yönelik politikalarda başarı sağlamanın temel koşuludur. Gelir dağılımını daha adil hale getirmeyi amaçlayan politikalarda idari kayıtların kullanımı ile etkinliğin ölçümüne yönelik geniş kapsamlı çalışmalar ileriye dönük araştırma konuları olarak önem kazanmaktadır.

KAYNAKÇA

- İ.T.İ.A. (1971). *Konferanslar 2, Gelir Dağılımı ve Vergi Politikası*. Maliye ve Hukuk Enstitüsü Yayınları.
- Acar, İ. (2015). Türkiye'de Gelir Dağılımı. *Emek ve Toplum Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 42-59.
- Acun, S. (2018). *Gelir ve Servet Dağılımının Belirleyenleri, Sonuçları: Türkiye Örneği, Doktora Tezi*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı.
- Akbulut, E. (2020). Sağlık Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 137-145.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği Terminoloji, Temel Kavram ve Ölçüm Yöntemleri. Hak İş Yayınları.
- Alpdoğan, H. (2023). Türkiye'de ekonomik büyüme, gelir dağılımı ve yoksulluk ilişkisi. *Sayıştay Dergisi*, 259-290.
- Altındağ, Ö. (2019). Yoksulluk üzerine bir değerlendirme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi Engelliler Konfederasyonu Yayını*, 81-114.
- Arıcı, A., & Artan, T. (2021). Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet. *Sosyal Hizmet Meslek ve Disiplininin Diğer Meslek ve Disiplinler İle İlişkisi, Editörler; Zafer Danış, Beyza Erkoç* (s. 119-142). Nobel.
- ASHB. (2022). *2022 Yılı Faaliyet Raporu*. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Aydın, A. (2021). Türkiye'de bölgelere göre yoksulluk oranlarının sorgulayıcı veri çözümlemesi teknikleri ile analizi. *Econharran*, 184-220.
- Aykın, F., & İpek, E. (2021). Eşdeğerlik ölçęi seçimine göre yoksulluk göstergelerinin analizi: Türkiye uygulaması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 279-296.
- Boratav, K. (1966). Türkiye'de kişisel gelir dağılımı ve devlet planlama teşkilatı araştırması. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 45-102.
- Bulutay, T., Timur, S., & Ersel, H. (1971). *Türkiye'de Gelir Dağılımı, 1968*. Sevinç Matbaası.
- Çalışkan, Ş. (2010). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 89-132.
- Çavuşoğlu, T., & Hamurdan, Y. (1966). *Gelir Dağılımı Araştırması, 1963*. DPT Yayınları.
- Çelik, A. (2004). AB ülkeleri ve Türkiye'de gelir eşitsizliği: Piyasa dağılımı–yeniden dağılım. *Çalışma ve Toplum*, 53–91.
- D.İ.E. (1990). *Gelir Dağılımı 1987*. T.C. Başbakanlık DİE Yayınlan No: 1441.
- Dal, R., & Temiz, N. (2023). Türkiye'de yoksullukla mücadelede sosyal yardım kurumlarının etkinliği. *Çalışma ve Toplum*, 1287-1322.
- Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 525-542.
- Derviş, K., & Robinson, S. (1980). *The Structure of Income Inequality in Turkey (1950-1973)*. New York.
- DPT. (2001). *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. DPT.
- Ensari, S. (1997). Son 20 yılda gelir dağılımı: 1973, 1987, 1994 araştırmaları ve sonuçları, ekonomik forum. (s. 16-22).
- Eroğlu, N., Altaş, D., Ün, T., & Ulu, M. İ. (2017). OECD ülkelerinde sosyal yardım harcamalarının gelir dağılımına etkisi: Panel veri analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 335-354.
- Ersöz, H. Y. (2020). *Sosyal Politika*. AUZEF Yayınları.
- Esmer, Y., Fişek, H., & Kalaycıoğlu, E. (1986). *Türkiye'de sosyo-ekonomik öncelikler, hane gelirleri, harcamaları ve sosyo ekonomik ihtiyaçlar üzerine araştırma dizisi*. TÜSIAD.

- Eurostat. (2007). Comparative EU statistics on Income and Living Conditions: Issues and Challenges Proceedings of the EU-SILC conference Helsinki, 6-8 November 2006. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostat. (2023, 10 04). *Living conditions in Europe - income distribution and income inequality*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Living_conditions_in_Europe_-_income_distribution_and_income_inequality#Key_findings adresinden alındı
- Eurostat. (2023). *Social protection statistics - social benefits*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Social_protection_statistics_-_social_benefits adresinden alındı
- Eurostat. (2023a). *Glossary:EU statistics on income and living conditions (EU-SILC)*. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:EU_statistics_on_income_and_living_conditions_\(EU-SILC\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:EU_statistics_on_income_and_living_conditions_(EU-SILC)) adresinden alındı
- Eurostat. (2023b). *Glossary:Open method of coordination (OMC)*. [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Open_method_of_coordination_\(OMC\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Open_method_of_coordination_(OMC)) adresinden alındı
- Gül, S. S. (2006). *Sosyal Devlet Bitti, Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kıskaçında Refah Devleti*. Ebabel Yayınları.
- Güven, A., Dalgıç, B., & Tansel, A. (2016). Gelir hareketliliği gelir eşitsizliğini azaltabilir mi? Türkiye örneği. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 549-571.
- Işığışok, E. (1989). *Gelir eşitsizlik ölçüleri ve Türkiye’de gelir dağılımı*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kabaş, T. (2010). Türkiye’de en yoksul % 20’nin yoksulluk profili, gelir dağılımı ve tüketim harcaması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 192 - 218 .
- Karabulut, T. (2007). Türkiye’de kişisel gelir dağılımı araştırmalarının analizi. *Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Dergisi*, 21-36.
- Karaman, İ. (1987). *Gelir dağılımı ve Türkiye’de yapılan gelir dağılımı çalışmaları, 1959-1986*. D.P.T. Yayınları.
- Kongar, E. (1988). *Kamuoyu Araştırmalarına Göre: Türkiye Gelir Dağılımı*. 1-4: TUSES Yayınları.
- Kurt, H. T. (2001). *Gelir dağılımı ve gelir eşitsizlik ölçüleri (Türkiye Örneği)*. Devlet İstatistik Enstitüsü Uzmanlık Tezi.
- Öksüz, A. K. (1998). *1987 H.H.G.T.H. Anketinin sonuçlarını kullanarak Türkiye’deki bölgesel gelir dağılımı analizi*. Devlet İstatistik Enstitüsü Uzmanlık Tezi.
- Özaydın, M. M., & Yeşilkaya, F. (2020). Sosyal yardım istihdam ilişkisinin belirlenmesi: Refah rejimleri için bir panel veri analizi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 161-196.
- Özmucur, S. (1987). *Milli gelirin üç aylık dönemler itibariyle tahmini, dolarla ifadesi ve gelir yoluyla hesaplaması*. İTO Yayınları, Yayın No:1987-1.
- Öztornacı, B., & Demirdöğen, A. (2015). Farklı eşdeğerlik ölçeklerine göre temel yoksulluk göstergelerinin değişimi: Türkiye örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 7-15.
- Polat, M. A. (2020). Sosyal amaçlı transfer harcamalarının gelir dağılımına etkisi: OECD ülkelerine yönelik panel veri analizi. *Business & Management Studies: An International Journal*, 764-796.
- Sarç, Ö. C. (1984). *Hanehalkı Gelir ve Tüketim Harcamaları Anketi*.
- SBB. (2019). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*. Strateji Bütçe Başkanlığı.
- Şeker, S. D. (2008). *Türkiye’de sosyal transferlerin yoksulluk üzerindeki etkileri*. DPT, Uzmanlık Tezi.
- Şenkal, A. (1995). *Türkiye’de gelir dağılımının sosyal yapı üzerindeki etkileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Siyaset Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi .
- Toplum ve Hekim. (1996). Sayıların dili. s. 78-79.
- TÜİK. (2020). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Veri Seti (Kesit) 2020*. Türkiye İstatistik Kurumu.

- TÜİK. (2021). *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması*. Gelir ve yaşam koşulları araştırması metodolojisi hakkında genel açıklama. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>
- TÜSİAD. (1986). *Türkiye'de sosyo-ekonomik öncelikler hane gelirleri, harcamaları ve sosyo ekonomik ihtiyaçlar üzerine araştırma dizisi*. TÜSİAD Yayın No:TÜSİAD-T/86.92.
- Yaşar, S., & Taşar, M. O. (2019). Kavramsal olarak yoksulluk ve Türkiye’de yoksullukla mücadele politikalarının etkileri. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, s. 118-143.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 03.03.2024
Kabul Tarihi : 27.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1446659>

KARS MÜZESİ ENVANTERİNE KAYITLI BAZI HALI ÖRNEKLERİ

Hatice ELVER¹

ÖZ

Halı sanatı milattan önceki yüzyıllara kadar uzanan Geleneksel Türk Sanatlarından birisidir. Halı dokumacılığının ne zaman başladığı kesin olarak bilinmemektedir. Pazırık halısı, günümüze kadar ulaşmış en eski düğümlü dokuma örneğidir. Muhteşem motif ve renkleriyle dikkat çeken bu halı dışında yine Türkiye'nin birçok bölgesinde ulaşılan örnekler halı sanatının ne kadar köklü bir geçmişe dayandığını göstermektedir. Kars ve çevresinde de yıllar boyu halı, kilim gibi çeşitli kirkitli dokumalar yapılmıştır. Fakat bugün yöreye has özellikleriyle dikkat çeken bu halılar evlerde yok denecek kadar az sayıdadır. Birbirinden değerli halıları ancak müzelerde görmek mümkündür. Kültürel mirası korumak, unutulmaya yüz tutan sanat eserlerini hatırlatmak, gelecek kuşaklara aktarmak amacıyla kurulan müzeler, ülkemizde çok sayıda değerli eseri barındırmaktadır. Kars Müzesi de bu eserlerin sergilendiği müzeler arasındadır. Bu araştırma Sanatta Yeterlik tez çalışması için Kars Müzesi'nden alınan izin ile bizzat yapılmıştır. Müzenin etnografik eserler bölümünde birbirinden değerli el dokuması halılar arasından rastgele seçilen ve tez kapsamına dahil edilmeyen 8 adet halı araştırma konusunu oluşturmaktadır. Müze yetkilileri tarafından oluşturulan envanter bilgilerine ek olarak 8 adet halının motif, desen, renk, teknik ve kompozisyon özellikleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu araştırma, kültürel mirasımız olan el dokuma halılarının önemini belirlemek ve bu değerli mirası koruma bilincini artırmak açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halı, Kars, Müze

¹ Arş. Gör., Kafkas Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, hatice.elver@hbv.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-5232-5788>

Article Type : Research Article
Date Received : 03.03.2024
Date Accepted : 27.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1446659>

SOME CARPET SAMPLES REGISTERED IN THE INVENTORY OF THE KARS MUSEUM

Hatice ELVER¹

ABSTRACT

Carpet art is one of the Traditional Turkish Arts dating back to centuries before Christ. It is not known exactly when carpet weaving began. Pazyryk carpet is the oldest example of knotted weaving that has survived to the present day. Apart from this carpet, which attracts attention with its magnificent motifs and colors, examples found in many regions of Turkey show how deep-rooted the art of carpets is. Various kirkit weavings such as carpets and rugs have been made in Kars and its surroundings for years. However, today these carpets, which attract attention with their unique features, are almost absent in homes. It is possible to see valuable carpets only in museums. Museums, which were established to protect cultural heritage, to remind us of works of art that are about to be forgotten, and to pass them on to future generations, contain many valuable works in our country. Kars Museum is among the museums where these works are exhibited. This research was conducted personally with the permission received from the Kars Museum for the thesis study of Proficiency in Art. The subject of the research is 8 carpets, randomly selected from among the valuable hand-woven carpets in the ethnographic works section of the museum and not included in the scope of the thesis. In addition to the inventory information created by the museum officials, the motifs, patterns, colors, technical and composition features of the 8 carpets are explained in detail. This research is important in determining the importance of hand-woven carpets, which are our cultural heritage, and increasing awareness of protecting this valuable heritage.

Keywords: Carpet, Kars, Museum

¹ Research Assistant, Kafkas University, Faculty of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts, hatice.elver@hbv.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0001-5232-5788>

1. GİRİŞ

Kafkaslardan Anadolu'ya girişte ilk yerleşim merkezi olma özelliğini taşıyan Kars Şehri birçok uygarlığın geçişine tanıklık etmesi sebebi ile binlerce yıldan bu yana antik bir yerleşim merkezi özelliğine sahiptir. Tarihi konumu itibarıyla da farklı kültürlerin bir arada bulunmasına olanak sağlamıştır. İpek yolu üzerinde yer alan antik Ani Ören yerinin ve bölgedeki yoğun Arkeolojik yerleşimin oluşturduğu taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının korunması ihtiyacını karşılamak üzere ilk olarak 1959 yılında Vilayet konağında Müze Memurluğu kurulmuştur. Daha sonra bölgeden toplanan eserlerin çoğalmasından dolayı 1964 yılından 1978 yılına kadar Kümbet Camii olarak da bilinen "Havariler Kilisesi" Müzeye dönüştürülerek sergileme yapılmıştır. 1978 yılında İstasyon mahallesinde yeni yapılan modern Müze binası 1981 yılında hizmete açılmıştır. Kars Müzesi günümüzde Arkeolojik, Etnografik ve Taş eserlerin sergilendiği önemli Müzelerimiz arasında yer almaktadır (Fotoğraf 1) (URL 1). Oldukça zengin bir koleksiyona sahip olan Müzenin birinci katında, etnografik eserler bölümünde yöresel yün dokumalardan halı-kilimler sergilenmektedir (Fotoğraf 2).

Fotoğraf 1. Kars Müzesi (Elver, 2018)

Fotoğraf 2. Yöresel yün dokumalar bölümü (Elver, 2018)

Anadolu'nun her bölgesinde birbirinden farklı renk ve desenleriyle geleneksel el dokuma halıları görmek mümkündür. Doğu Anadolu bölgesinde bulunan Kars ili de yöreye has özellikleri ile çok eski tarihlerden beri adını duyurmuştur. Kars tarihi konumu itibarıyla farklı kültürlerin bir arada bulunmasına olanak sağlayan bir şehirdir. Hayvancılıkla uğraşan Türk boylarının bu bölgeye gelmesi ile hammaddeye ulaşım kolaylaşmış ve köklü dokuma kültürü oluşmuştur (Hamidova, 2020: 94). Kars halılarının en dikkat çekici örneklerinden birisi "Ejderha deseni" halıdır. Orijinal desenleri ile tanınan bu halılar Anadolu'da XVII. yy.'da ortaya çıkmıştır. Halıcılar arasında Geometrik Desenli Anadolu Halıları veya Çengelli Anadolu Halıları diye bilinen halıların zemini, çoğunlukla eşkenar dörtgenlere veya küçük sekizgenlere bölünmektedir. Bazı örneklerde ise zeminde geometrik şemaların hakimiyeti görülmektedir. Bu geometrik desenlerin çevresi çengel şekilleri ile süslüdür. Bu desenlerden dolayı çengelli veya kuyrumlu halılar olarak bilinmektedir (Deniz, 2010: 26)

Başka bir Kars halısı ise, yıllardır köy ve kasabalarda dokunan ve Kilise olarak bilinen bir halı grubudur. Kars ve çevresinde dokunan bu halı türü yabancı literatürde de çoğunlukla Kilise veya Sevan halısı olarak geçmektedir. Ayrıca "Sevan Kazak medallion", "Sewan Kazak", "Kalkan Kazak" (Stone, 1997: 203) ve "post motifi" (Hamidova, 2020: 96) olarak adlandırılmaktadır. Bu halı grubu bir ihracat firmasının etkisiyle Kilise halı olarak kabul ettirilmiş ve adı değiştirilmiştir. Milli kültürü unutturmak amacıyla verilen bu isim, halı dokuyanlarca da benimsenmiştir (Görgünay Kırzioğlu, 1999: 274).

Kars bölgesinde sık rastlanan halı gruplarından birisi de Çelebi halıdır. Kars ve çevresinde çoğunlukla "Adiler" veya "Adler" olarak bilinmektedir.

Kars'ta tipik Kars Halıları olarak bilinen örneklerin yanı sıra, Selçuklu motiflerini hatırlatan örnekler ve Göktürk harfleri benzeri, geometrik desenli çeşitli halılar dokunmuştur (Görgünay Kırzioğlu, 1999: 274).

Geçmişte neredeyse her evde dokunan ve kullanılan Kars halılarında iplik eğirmeden dokumaya kadar her aşamada köylü kadınların el emeği, göz nuru vardı. Fakat günümüzde bu halılar yok denecek kadar az sayıdadır. Bulunan

örnekler de malesef farklı isimlerle adlandırılmaktadır. Kaybolmaya yüz tutan nadide halı örneklerine ancak müzelerde rastlanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada; Kars Müzesi'nde bulunan el dokuma halılar incelenmiştir. Sanatta Yeterlik tez çalışması amacıyla verilen araştırma izni, Kars Müzesi müdürü Necmettin Alp'in onayı doğrultusunda 2018 yılında gerçekleştirilmiştir. Müzenin etnografik eserler bölümünde korunan el dokuma halılar arasından rastgele seçilen ve tez kapsamına dahil edilmeyen 8 adet halı, Kars motiflerini tanıtmaya bakımından araştırmaya uygun görülmüştür. Sonuç olarak araştırmaya bu 8 Kars halısı ile sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamına alınan halılar müzeye Kars ilçe ve köylerinden hibe veya satın alma yoluyla kabul edilmiştir. Halıların envanter numarası, müzeye geliş tarihi ve kabul şekli bilgileri envanter defterlerinden alınmıştır. Müze yetkilileri tarafından oluşturulan envanter bilgilerine ek olarak 8 adet dokumanın türü, durumu, boyutları, hav yüksekliği, dokuma sıklığı, hammaddeler, motifler, renkler ve kompozisyon özelliklerine ait bilgiler yerinde inceleme sonucu ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Halıların en ve boy ölçümleri dokumanın kilimlik bölümü dahil edilmeden, sadece havlı kısım baz alınarak yapılmıştır. Hav yükseklikleri TSE'nin hazırladığı "Halılar- El Dokuması-Halısirtı Üzerindeki İlmek Uçlarının Etkin Hav Boyunun Tayini" (TS 2893) (Anonim, 1991) standardına göre belirlenmiştir (Fotoğraf 3). Halıların dokuma sıklığı; düz bir zemin üzerine serilen halıların sırtından, bir cetvel yardımıyla 10 cm eninde 10 cm boydaki düğümler sayılarak tespit edilmiştir (Fotoğraf 4). Halılarda kullanılan motif isimleri yörede yapılan alan araştırması sonucu belirlenmiştir. Ayrıca "Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri" isimli kaynaktan yararlanılmıştır (Erbek, 2002).

Araştırmada, Kars Müzesi'nde bulunan halıları tanıtmak amaçlanmıştır. Ayrıca bu çalışmanın, Kars halıcılığı hakkında yeni bir kaynak oluşturmak ve yapılacak çalışmalara ışık tutması açısından önem taşıyacağı düşünülmektedir. Bu alanda çeşitli kaynaklar taranarak araştırmayı destekleyici bilgiler toplanmıştır.

Fotoğraf 3. Havlı yüzeyin yakın görünümü (Elver, 2018)

Fotoğraf 4. Dokumanın tersinden görünümü (Elver, 2018)

2. ARAŞTIRMA BULGULARI

Her biri ayrı olarak incelenen halıların envanter bilgilerine ek olarak; halıların durumu, en-boy-saçak-hav ölçümleri, düğüm türü, dokuma sıklığı, atkı sayısı, kullanılan hammaddeler-motifler-renkler ve kompozisyon özellikleri açıklanarak anlatılmıştır.

Örnek: 1

Envanter numarası: 1.5.2010

Müzeye geliş tarihi: 04.03.2009

Müzeye kabul şekli: Kars İl Müftülüğü tarafından hibe

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Seccade

Durumu: Saçak kısımlarında kopma, parça kaybı

Dokumanın boyutları

Enxboy: 81 cm x 194 cm

Saçak uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav yüksekliği: 0,7 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 26 x 37 düğüm/ dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (kahverengi)

Çözü: Yün (kahverengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan motifler: Elibelinde, kurtağzı, göz, sekizgen

Kullanılan renkler: Kırmızı, mavi, kahverengi, siyah, lacivert, krem rengi, sarı

Kompozisyon: ¼ raport düzenine sahip dokumanın bordüründe, kümeler halinde dörtlü elibelinde motifleri görülmektedir. Halının orta zemininde üç adet sekizgen göl yer almaktadır. Sekizgenlerin içi göz ve farklı geometrik motiflerle süslenmiştir. Zemin boşluklarında düz sıra halinde altı adet kurtağzı motifli bulunmaktadır.

Örnek: 2

Envanter numarası: 3.9.2011

Müzeye geliş tarihi: 29.07.2011

Müzeye kabul şekli: Selim müftülüğünden hibe

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Yolluk

Durumu: Saçak kısımlarında kopma

Dokumanın boyutları

Enxboy: 103 cm x 266 cm

Saçak Uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav Yüksekliği: 0,5 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma Sıklığı: 27 x 37 düğüm/dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (kahverengi)

Çözü: Yün (kahverengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan Motifler: Suyolu, koçboynuzu, sandık, göz, çengel, akrep, pıtrak, muska, canavar ayağı

Kullanılan Renkler: Kırmızı, siyah, sarı, krem rengi, kahverengi, pembe, gri, yeşil, mavi, gülkurusu

Kompozisyon: Yarım raport düzenine sahip dokuma, iki su yolu bir ana bordürden oluşmaktadır. Su yolu süslemesinde çarpı ve baklava motifleri görülmektedir. Ana bordür koçboynuzu, sandık, göz ve çengel motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır. Halının orta zemininde sandık, akrep, pıtrak, göz, çengel, muska, canavar ayağı ve koçboynuzu gibi dolgu motifleri yer almaktadır.

Örnek: 3

Envanter numarası: 6.9.2011

Müzeye geliş tarihi: 29.07.2011

Müzeye kabul şekli: Selim müftülüğünden hibe

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Yolluk

Durumu: Saçak kısımlarında kopma

Dokumanın boyutları

Enxboy: 124 cm x 430 cm

Saçak uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav yüksekliği: 0,7 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 22 x 22 düğüm/ dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (kahverengi)

Çözü: Yün (kahverengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan motifler: Suyolu, yıldız, sekizgen, göz, kare, akrep, muska, elibelinde, koçboynuzu, çengel

Kullanılan renkler: Kırmızı, beyaz, mavi, sarı, siyah, turuncu, gri, mor, pembe, yeşil, kahverengi

Kompozisyon: Yarım raport düzenine sahip dokuma, iki su yolu bir ana bordürden oluşmaktadır. Su yolu süslemesinde zikzak motifler görülmektedir. Ana bordür yıldız, sekizgen ve göz motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır. Halının orta zemininde sekiz adet sekizgen göl yer almaktadır. Sekizgenlerin içi yıldız, kare, akrep, muska ve göz motifleri ile süslenmiştir. Zemin boşluklarında yıldız, akrep, elibelinde, koçboynuzu, muska, göz ve çengel gibi dolgu motifleri bulunmaktadır.

Örnek: 4

Envanter numarası: 1.3.2011

Müzeye geliş tarihi: 03.01.2011

Müzeye kabul şekli: Digor Müftülüğü

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Yolluk

Durumu: Bazı bölümlerinde yırtılma, saçak kısımlarında kopma, parça kaybı

Dokumanın boyutları

Enxboy: 129 cm x 413 cm

Saçak uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav yüksekliği: 0,5 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 23 x 29 düğüm/dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (kahverengi)

Çözü: Yün (kahverengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan motifler: Suyolu, kare, çiçek, dal, pıtrak, muska, çarpı, koçboynuzu, çengel, yıldız, akrep, elibelinde, göz

Kullanılan renkler: Pembe, beyaz, yeşil, sarı, turuncu, siyah, gri, kahverengi

Kompozisyon: Yarım raport düzenine sahip dokumada, üç dar bir ana bordür bulunmaktadır. İç bordür kare, muska, çarpı ve koçboynuzu motifleri ile bezenmiştir. Su yolu süslemesinde dal bağlantılı stilize çiçek motifleri görülmektedir. Ana bordür pıtrak motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır. Halının orta zemininde on bir adet çengelli göl yer almaktadır. Göllerin ortası koçboynuzu motifleri ile süslenmiştir. Zemin boşluklarında yıldız, akrep, elibelinde, koçboynuzu, muska, göz ve çengel gibi dolgu motifleri bulunmaktadır.

Örnek: 5

Envanter numarası: 2.7.72

Müzeye geliş tarihi: 14.08.1972

Müzeye kabul şekli: Enver Karadağ'dan satın alma

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Duvar halısı

Durumu: Bazı bölümlerinde yırtılma, parça kaybı

Dokumanın boyutları

Enxboy: 120 cm x 180 cm

Saçak Uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav Yüksekliği: 0,5 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 30 x 33 düğüm/dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (krem rengi)

Çözü: Yün (krem rengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan motifler: Yıldız, kare, sümbül, çam, menekşe, yonca, kuş, deve, aslan, ağaç, saksı

Kullanılan renkler: Bordo, kırmızı, yeşil, krem rengi, mavi, sarı, pembe, yavruağzı

Kompozisyon: Yarım raport düzenine sahip dokuma, iki su yolu bir ana bordürden oluşmaktadır. Su yolu süslemesinde küçük yıldız motifleri görülmektedir. Ana bordür sümbül, yonca, çam ağacı ve küçük menekşelerin bir arada bulunduğu bitkilerden oluşmaktadır. Halının orta zemininde yirmi bir bölmeye ayrılan kareler yer almaktadır. Karelerin içi kuş, deve, aslan, ağaç ve saksıda çiçek motifleriyle süslenmiştir.

Örnek: 6

Envanter numarası: 1.13.72

Müze geliş tarihi: 27.10.1972

Müze kabul şekli: Esat Baykoca'dan satın alma

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Taban halısı

Durumu: Bazı bölümlerinde yırtılma, saçak kısımlarında kopma, parça kaybı

Dokumanın boyutları

Enxboy: 135 cm x 277 cm

Saçak Uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav yüksekliği: 0,5 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 24 x 34 düğüm/dm²

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (kahverengi)

Çözü: Yün (kahverengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan motifler: Dikdörtgen, yıldız, bereket, ok, göz, koçboynuzu, çengel, hayat ağacı, aşk ve birleşim

Kullanılan renkler: Pembe, sarı, krem rengi, siyah, yeşil, kahverengi

Kompozisyon: Yarım raport düzenine sahip dokuma, iki su yolu bir ana bordürden oluşmaktadır. Su yolu süslemesinde Abbasi lalesi olarak adlandırılan motif görülmektedir. Ana bordür geometrik motiflerin sıralanmasından oluşmaktadır. Halının orta zemininde üç adet dikdörtgen yer almaktadır. Dikdörtgenlerin içleri yıldız, bereket, ok, göz ve koçboynuzu motifleri ile süslenmiştir. Zemin boşluklarında yıldız, çengel, göz, hayat ağacı, aşk ve birleşim gibi dolgu motifleri bulunmaktadır.

Örnek: 7

Envanter numarası: 2.11.73

Müze geliş tarihi: 10.10.1973

Müze kabul şekli: Dürdağı Uygur'dan satın alma

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Yolluk

Durumu: Bazı bölümlerinde yırtılma, saçak kısımlarında kopma, parça kaybı

Dokumanın boyutları

Enxboy: 90 cm x 554 cm

Saçak uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav yüksekliği: 1 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 35 x 30 düğüm/dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (krem rengi)

Çözü: Yün (krem rengi)

Düğüm ipliği: Yün

Kullanılan motifler: Karanfil, stilize çiçek, dal ve yaprak, verev, bereket, ok, yıldız

Kullanılan renkler: Kırmızı, mavi, beyaz, siyah, lacivert, turuncu, yeşil, sarı, pembe, krem rengi

Kompozisyon: ¼ raport düzenine sahip dokumada, üç dar bir ana bordür bulunmaktadır. İç bordür verev motifler ile bezenmiştir. Su yolu süslemesinde dal bağlantılı karanfil motifleri görülmektedir. Ana bordür stilize çiçek ve yaprak motiflerinin sıralanmasından oluşmaktadır. Halının orta zemininde sekiz adet basamaklı göl yer almaktadır. Göllerin ortası bereket motifleri ile süslenmiştir. Göller birbirine sütunlarla bağlı ve iki ucu ok başı bezemelidir. Zemin boşluklarında yıldız motifleri görülmektedir.

Örnek: 8

Envanter numarası: 1.3.2014

Müzeye geliş tarihi: 01.04.2014

Müzeye kabul şekli: Sevim Kahveci'den satın alma

Dokumanın yöresi: Kars

Dokumanın türü: Taban halısı

Durumu: Saçak kısımlarında kopma

Dokumanın boyutları

Enxboy: 172 cm x 300 cm

Saçak uzunluğu: Dokumanın her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir

Hav Yüksekliği: 1 cm

Düğüm türü: Türk düğümü

Dokuma sıklığı: 23 x 29 düğüm/dm²

Atkı sayısı: Basma atkı: 1 Süzme atkı: 1

Kullanılan hammaddeler

Atkı: Yün (kahverengi)

Çözü: Yün (kahverengi)

Düğüm İpliği: Yün

Kullanılan Motifler: Gül, karanfil, göz, yaprak, "ALİM" yazısı

Kullanılan Renkler: Kahverengi, kırmızı, pembe, mavi, turuncu, gri

Kompozisyon: : ¼ raport düzenine sahip dokumanın bordüründe, stilize gül ve karanfil motifleri görülmektedir. Bordürün sağ üst köşesinde "ALİM" yazısı yazmaktadır. Halının orta zemini diyagonal olarak sıralanan pembe renkli göz motifleri ile doldurulmuştur. Zemin köşeleri gül ve yapraklardan oluşan bitkisel motiflerle süslenmiştir.

3. TARTIŞMA VE SONUÇ

Kars Müzesi'nde yapılan araştırma sonucunda; halıların müzeye geliş tarihlerinin 1972 ve 2014 yılları arasında olduğu belirlenmiştir. Bu halıların müzeye kabul şekli; satın alma ve çeşitli kurum ve kuruluşların hibe yoluyla gerçekleşmiştir. Çoğunluğu yolluk halıların oluşturduğu örnekler arasında taban halısı, seccade ve duvar halıları da görülmektedir. Halıların eni; 81 cm ile 172 cm, boyu; 180 cm ile 554 cm ölçüleri arasındadır. Halıların her iki başında da kayıplar olduğundan saçak uzunluğu tespit edilememiştir. Hav yüksekliği 0,5 cm ile 1 cm arasında değişen halılarda Türk düğüm tekniği uygulanmıştır. Dokuma sıklığı (düğüm/dm²) her halıda farklıdır. Halılarda basma ve süzme olmak üzere iki atkı türü görülmektedir. Hammadde olarak atkı, çöğü ve düğüm ipliğinde yün kullanılmıştır. İncelenen halıların tamamı yıpranmış durumdadır.

Araştırma kapsamında incelenen halıların genel durum dağılımı çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Araştırma Kapsamında İncelenen Halıların Genel Durumu

Halıların Genel Durumu	N	%
Saçak kısımlarında kopma	7	43,75
Parça kaybı	5	31,25
Bazı bölümlerinde yırtılma	4	25,00
Toplam	16	100

N:11 Açıklama: Halıların genel durumunda birden fazla yıpranma şekli olduğundan toplam alınmamış yüzdeler N üzerinden hesaplanmıştır.

Çizelge 1'e göre; araştırma kapsamında incelenen halıların genel durumuna değerlendirildiğinde; % 43,75 saçak kısımlarında kopma, % 31,25 parça kaybı, % 25,00 bazı bölümlerinde yırtılma olduğu belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen halılarda kullanılan renk dağılımı çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Araştırma Kapsamında İncelenen Halıların Halıların Renk Dağılımı

Atkı ve Çözümlü İplikleri	Kullanılan Renkler	N	%
		Kahverengi	6
	Krem rengi	2	25
Toplam		8	100
İlme İpliği	Pembe	7	11,29
	Sarı	7	11,29
	Yeşil	6	9,67
	Mavi	6	9,67
	Kırmızı	6	9,67
	Siyah	6	9,67
	Krem rengi	4	6,45
	Turuncu	4	6,45
	Gri	4	6,45
	Kahverengi	3	4,83
	Beyaz	3	4,83
	Lacivert	2	3,22
	Gül kurusu	1	1,61
	Mor	1	1,61
	Bordo	1	1,61
	Yavru ağzı	1	1,61
Toplam		62	100

N:11 Açıklama: Dokuma ipliklerinde birden fazla renk kullanıldığından toplam alınmamış yüzdeler N üzerinden hesaplanmıştır.

Çizelge 2'ye göre; araştırma kapsamında incelenen halıların kullanım sıklığı değerlendirildiğinde; atkı ve çözümlü ipliklerinde % 75 kahverengi % 25 krem rengi kullanıldığı belirlenmiştir. İlme ipliklerinde ise; % 11,29 pembe ve sarı, % 9,67 yeşil, mavi, kırmızı ve siyah, % 6,45 krem rengi, turuncu ve gri, % 4,83 kahverengi ve beyaz, % 3,22 lacivert, % 1,61 oranında ise gül kurusu, mor, bordo ve yavru ağzı renklerinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen halıların motif dağılımı Çizelge 3'de verilmiştir.

Çizelge 3. Araştırma Kapsamında İncelenen Halıların Motiflere Göre Dağılımı

	Kullanılan Motifler	N	%
Geometrik Bezeme	Yıldız	5	38,46
	Kare	3	23,07
	Sekizgen	2	15,38
	Dikdörtgen	1	7,69
	Verev	1	7,69
	Çarpı	1	7,69
	Toplam		13
Bitkisel Bezeme	Pıtrak	2	13,33
	Karanfil	2	13,33
	Ağaç	2	13,33
	Yaprak	2	13,33
	Bereket	2	13,33
	Yonca	1	6,66
	Sümbül	1	6,66
	Gül	1	6,66
	Çam	1	6,66
	Menekşe	1	6,66
Toplam		15	100
Hayvansal Bezeme	Kuş	1	33,33
	Deve	1	33,33
	Aslan	1	33,33
Toplam		3	100
Figürlü Bezeme	Göz	6	33,33
	Koç Boynuzu	4	22,22
	Akrep	3	16,66
	Elibelinde	2	11,11
	Aşk ve Birleşim	1	5,55
	Kurtağzı	1	5,55
	Canavar ayağı	1	5,55
Toplam		18	100
Nesneli Bezeme	Çengel	4	44,44
	Ok	2	22,22
	Saksı	1	11,11
	Sandık	1	11,11
	Muska	1	11,11
Toplam		9	100
Yazılı Bezeme	“ALİM” yazısı	1	100
Toplam		1	100

N:11 Açıklama: Halı bezemelerinde birden fazla motif kullanıldığından toplam alınmamış yüzdeler N üzerinden hesaplanmıştır.

Çizelge 1’e göre; 8 adet halının desen özellikleri bakımından farklılık gösterdiği görülmektedir. Halılarda; geometrik, bitkisel, hayvansal, figürlü, nesneli ve yazılı olmak üzere altı farklı bezeme türü bulunmaktadır. Geometrik bezeme olarak; % 38,46 yıldız, % 23,07 kare, % 15,38 sekizgen, % 7,69 dikdörtgen, verev ve çarpı motifleri kullanılmıştır. Bitkisel bezeme olarak; % 13,33 pıtrak, karanfil, ağaç, yaprak ve bereket, % 6,66 yonca, sümbül, gül, çam ve menekşe motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Hayvansal bezeme olarak % 33,33 kuş, deve ve aslan motifleri kullanılmıştır. Figürlü bezeme olarak; % 33,33 göz, % 22,22 koçboynuzu, % 16,66 akrep, % 11,11 elibelinde, % 5,55 aşk ve birleşim, kurtağzı ve canavar ayağı motifleri kullanılmıştır. Nesneli bezeme olarak; % 44,44 çengel, % 22,22 ok, % 11,11 saksı, sandık ve muska motifleri kullanılmıştır. Yazılı bezeme olarak ise; % 100 oranında “ALİM” yazısı bulunduğu belirlenmiştir.

Kars Müzesi’nde bulunan halıların tamamı depolarda muhafaza edilmektedir. Sıcaklık, nem, ışık gibi çevresel faktörler ve taşıma, depolama, onarım gibi insan ilişkili unsurların yetersizliğinden dolayı halıların zarar göreceği düşünülmektedir. Kültür varlıklarımızın korunması için gerekli olan düzenlemeler sağlanmalı ve daha gelişmiş yöntemlerle koruma şekli geliştirilmelidir. Eserlerin düzenlenip denetlenmesi sağlıklı ve güvenli bir biçimde korunmasında oldukça etkilidir. Kaybolmaya yüz tutan değerli eserlerimizin doğru korunması halinde gelecek nesilleri aydınlatmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

Anonim (1991). *Halılar – El Dokuması – Halı Sırtı Üzerindeki İlmek Uçlarının Etkin Hav Boyunun Tayini*. TSE Yayını No: 2893. Ankara.

Deniz, B. (2010). Azerbaycan ve Anadolu-Türk Halılarının Benzer Özellikleri. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 18, 17-61.

Erbek, M. (2002). *Çatalhöyük'ten Günümüze Anadolu Motifleri*. T.C. Kültür Bakanlığı.

Görgünay-Kırzioğlu, N. (1999). *Cumhuriyetimizin 75. Yılında Kars*. Kars Valiliği.

Hamidova, Ü. (2020). Kars ve Azerbaycan'ın Gence-Kazah Grubu İçinde Yer Alan Karapapak Halıları. *Arış Dergisi*, (16) , 90-111.

URL 1: [Kars Arkeoloji ve Etnografya Müzesi \(ktb.gov.tr\)](http://ktb.gov.tr).

Stone, P. F. (1997). *The Oriental Rug Lexicon*. Hong Kong: Thames and Hudson.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmanın tamamı tek yazar tarafından yürütülmüştür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Article Type : Research Article
Date Received : 19.02.2024
Date Accepted : 18.04.2024

<https://doi.org/10.29029/busbed.1440048>

A STRUCTURAL EQUATION MODELING WITH WELFARE INDICATORS: EXAMINING THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIOECONOMIC STATUS, ACCESS TO SERVICES AND MATERIAL DEPRIVATION

Cansu BAHÇECİ¹, Oznur OZDAMAR², Şenay ÜÇDOĞRUK BİRECİKLİ³, Eleftherios GIOVANIS⁴

ABSTRACT

This study aims at presenting comprehensive model using welfare indicators such as socioeconomic status, access to services and material deprivation, and examining the relationships between these variables. In the analysis, we use the pooled cross-sectional data set of the Household Budget Survey of the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) covering the period 2015-2019. Since the simultaneous relationship between welfare indicators such as socioeconomic status, material deprivation and access to services is examined using latent variables, Structural Equation Modeling is preferred. The study finds that socioeconomic status, composed of education and income, increases households' access to services and decreases their material deprivation. In addition, as households' access to services increases, their material deprivation decreases. Our study also finds that women's socioeconomic status is lower than men's in Türkiye during the period analysed. Moreover men in households have more limited access to services and face more material deprivation than women. The increase in household size makes access to services more difficult, worsens the socioeconomic situation and increases deprivation. Considering the health status variable, it is concluded that healthy individuals have higher socioeconomic status and suffer from less deprivation.

Keywords: Socioeconomic Status, Access to Services, Material Deprivation, Structural Equation Modeling.

¹ Research Assistant, Aydın Adnan Menderes University, Faculty of Political Sciences, cdaglioglu@adu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0966-6875>

² Associate Professor, Izmir Bakırçay University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, <https://orcid.org/0000-0002-2188-3733>

³ Prof. Dr., Dokuz Eylül University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, s.ucdogruk@deu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5842-4012>

⁴ Associate Professor, Izmir Bakırçay University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, eleftherios.giovanis@bakircay.edu.tr, <https://orcid.org/0000/0002-7492-7461>

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 19.02.2024
Kabul Tarihi : 18.04.2024

 <https://doi.org/10.29029/busbed.1440048>

REFAH GÖSTERGELERİ İLE BİR YAPISAL EŞİTLİK MODELLEMESİ: SOSYOEKONOMİK DURUM, HİZMETLERE ERİŞİM VE MADDİ YOKSUNLUK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Cansu BAHÇECİ¹, Oznur OZDAMAR², Şenay ÜÇDOĞRUK BİRECİKLİ³, Eleftherios GIOVANIS⁴

ÖZ

Bu çalışmada sosyoekonomik durum, hizmetlere erişim ve maddi yoksunluk gibi her biri farklı bir refah göstergesi olan değişkenleri kullanarak kapsamlı bir model oluşturmak ve bu değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek amaçlanmıştır. Analizde, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı Bütçe Anketi'nin 2015-2019 dönemini kapsayan havuzlanmış yatay kesit veri seti kullanılmıştır. Sosyoekonomik durum, maddi yoksunluk ve hizmetlere erişim gibi refah göstergelerinin birbirleri ile olan eş zamanlı ilişkisi gizli değişkenler kullanılarak incelendiğinden Yapısal Eşitlik Modellemesi tercih edilmiştir. Bireyin sosyoekonomik durumunun eğitim ve gelir değişkenlerinin kompozisyonu olduğu çalışmada sosyoekonomik durumun hanelerin hizmetlere erişimini kolaylaştırdığı ve maddi yoksunluğunu azalttığı bulunmuştur. Ayrıca, hanelerin hizmetlere erişimi kolaylaştıkça maddi yoksunlukları azalmaktadır. Çalışmanın diğer önemli bulguları arasında, Türkiye'de incelenen dönemde kadınların sosyoekonomik durumunun erkeklerinkinden daha düşük olduğu yer almaktadır. Hanedeki erkeklerin kadınlara kıyasla hizmetlere erişimde daha sınırlı oldukları ve daha fazla maddi yoksunlukla karşılaştıkları da bulgular arasındadır. Hanehalkı büyüklüğündeki artış ise hizmetlere erişimi zorlaştırmakta, sosyoekonomik durumu kötüleştirmekte ve yoksunluğu artırmaktadır. Sağlık durumu değişkeni incelendiğinde, sağlıklı bireylerin sosyoekonomik statüsünün yüksek olduğu ve daha az yoksunluk çektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoekonomik Durum, Hizmetlere Erişim, Maddi Yoksunluk, Yapısal Eşitlik Modeli.

1 Arş. Gör., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, cdaglioglu@adu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-0966-6875>

2 Doç.Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, oznur.ozdamar@bakircay.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-2188-3733>

3 Prof. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, s.ucdogruk@deu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5842-4012>

4 Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, eleftherios.giovanis@bakircay.edu.tr, <https://orcid.org/0000/0002-7492-7461>

1. INTRODUCTION

In the contemporary period, the welfare of individuals and societies has been a prominent paradigm within general dynamics of daily life, social sciences and policy-making. What does welfare of an individual or society refer to? Which description would be the best-fitting to define welfare? It is rather difficult to answer these questions because the concept of welfare could be defined differently from the individual or social perspectives. Conventionally, economists concentrate on the Gross Domestic Product (GDP), the Gross National Product (GNP), and the financial indicators concerning consumption levels and economic value-adding capacities of resources in order to measure and assess the welfare. Nevertheless, a number of individuals could exhibit discontent with their lives even though they enjoy with high-income levels. The concept of welfare is a phenomenon beyond the value obtained from material resources. For a society to be considered to have the "basic" level of welfare, members of society must have access to several critical elements such as compulsory education, health care, transportation services etc. in order to sustain and improve their lives. It is also important for individuals to be able to be employed and live under equal conditions, and to be able to exist effectively in a social environment. Hence, welfare is a phenomenon with multi-layers and many political, social and economic variables together represent the general welfare.

Comprehending the concept of welfare is the initial step in acquiring the ability to measure the welfare of a person, a household, or a society. This process allows for designing sustainable and comprehensive support mechanisms such as policies, government practices, social aid programs, and health services to accommodate needs and social demands of individuals.

The main objective of our study is to construct three different variables –socioeconomic status, access to services and material deprivation - and examine how each interacts to each other as welfare indicators. More specifically, we investigate the potential effects of these three variables on each other and how control variables such as gender, age, age squared, marital status, health status, household size and working hours determine those welfare indicators. Accordingly, our study examines the link between these variables within a simultaneous equation system using structural equation modeling. It is a strong analytical tool that explains the complex correlations among these variables.

By simultaneously investigating the relationships among these welfare indicators, the study seeks to evaluate various determinants of welfare from a broader perspective. This distinguishes our study from the previous research in the literature.

The paper is structured as follows. Section 2 presents literature review on welfare, whereas the third section exhibits the descriptive statistics, method and the estimation results of the model and method. The final section includes the discussion and the concluding remarks.

2. LITERATURE REVIEW

In economics, rational individuals aim to live a good life and enjoy the high welfare status. Some indicators of welfare and high living standards can be represented by some factors such as satisfaction, living in a fair and safe environment, happiness, freedom, high purchasing power and allocating time to leisure and recreational activities. It is possible that each factor represents the welfare concept individually or any combination of them can be a welfare indicator. The existing studies have examined welfare from different aspects. This study aims to contribute previous literature assessing welfare for Türkiye in terms of economic, social and environmental factors.

Considering the existing literature, concepts such as poverty, material deprivation and the quality of life are among the important indicators that determine the welfare of society. These concepts depend not only on monetary variables but also on non-monetary ones. Studies that take such an approach include Townsend (1979), Ravallion (1996), Sen (2004), Boarini and Mira d'Ercole (2006), Pradhan (2008), Stiglitz et al. (2009) and Guio (2009).

Regarding the studies on material deprivation in Türkiye, Karıcı and Arlı (2018) have examined the effects of variables affecting material deprivation in Türkiye. Using the 2016 TURKSTAT Income and Living Conditions Survey (ILCS) dataset, logistic regression analysis is applied. The results show that individuals with good health, higher education level and better job status are less material deprived. As the age of the individual increases, material deprivation decreases. Ünver and Alkan (2020) have analyzed the factors influencing the material deprivation status of individuals in Türkiye using a multivariate probit regression model. They utilize the microdata set from the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) Income and Living Conditions Survey (ILCS) for the years 2017 and 2018. Their findings show that an increase in income and the education levels correlates with a decrease in all material deprivation indicators. In addition, they find that individuals with poor health, the married, and the unemployed experience more material deprivation. Uğur (2023) has investigated the determinants of income poverty and material deprivation among individuals in Türkiye employing a multinomial probit model and using the microdata set of 2018 Turkish Statistical Institute Income and Living Conditions Survey (ILCS). Their results

indicate that both income poverty and material deprivation decrease as education level and age increase. Individuals who are widowed, divorced, or separated, as well as those who are married, have a higher likelihood of experiencing both income poverty and material deprivation compared to singles. Moreover, individuals with poor health have a higher probability of facing income poverty and material deprivation. Regarding other country case studies on material deprivation, Boarini and Mira d'Ercole (2006) investigate material deprivation from both objective and subjective perspectives. Their findings report that income, age, household structure, education, labor market status, health, ethnicity, geographical location, assets, and debt are effective factors in changing material deprivation. De Graaf-Zijl and Nolan (2011) analyse the impact of unemployment on income poverty and material deprivation among households living in the European Union. A multinomial logit model is used in the analyses. The results show that age, education and household type are effective on income poverty and material deprivation. Fusco et al. (2011) analyses the relationship between income poverty and material deprivation in 25 European countries. The results show that income poverty and material deprivation are related. In addition, Nelson (2012), Whelan and Maitre (2012), Soltes ve Ulman (2015), Bruder and Unal (2017), and Dudek and Russek (2023) also examine the effects of socio-economic factors on material deprivation.

Considering the studies on poverty and well-being, Fourage and Layte (2003) have found that education level, household size, marital status, health, and employment have an impact on poverty in the EU countries. Their findings show that single individuals, especially single parents, and the number of additional children in the household increase the probability of being poor and that higher education has a significant effect on poverty. Kahneman and Deaton (2010) examine two aspects of individual well-being: emotional well-being and life evaluation. They find that income and the education are closely related to life evaluation. Cuesta-Nepo and Pizzolito (2011) show that age, gender and education have an impact on poverty in Latin American countries. Wang and VanderWeele (2011) examine the factors affecting well-being of the urban population in China and find that being female, being married, being a party member and belonging to a higher income group are associated with higher levels of well-being. In addition, students, the employed and the retired people have higher well-being levels compared to the unemployed. In addition, a U-shaped relationship is observed between age and well-being. Shafiei et al. (2020) present a model of wealth and welfare components and their interrelationships in Iranian households. Their analysis for rural and urban areas is based on Structural Equation Modeling. The findings show that wealth such as education, employment and income increase the level of welfare in urban areas. In Turkiye, Kızılgöl and Demir (2010)'s study show that the age and the education level of the household head and household size have a poverty-reducing effect and that households living in rural areas are poorer. Çağlayan et al. (2012) also find that age, education, gender, marital status, working sector, living in urban or rural areas are effective on poverty. Among the results of the study, male head of household, people living in rural areas, the married, the employed in agriculture and trade sectors and of the less educated suffer from the increased poverty.

Following the review of the relevant literature, our study investigates the relationship between different welfare indicators in Turkiye that are material deprivation, socioeconomic status and access to services. Regarding the previous studies, no paper has analysed the access to services as the welfare indicator and examine its relationship with socioeconomic status and material deprivation. Our study fill this gap in the related literature.

3. DATA AND METHODOLOGY

3.1. Structural Equation Modeling (SEM)

Structural Equation Modeling (SEM) is a statistical method to analyze and model the relationships among latent variables in multi-variable data sets. SEM includes two fundamental constituents: the measurement and the structural model (Bollen, 1989; Schumacker & Lomax, 2004). The measurement model aims to estimate the latent variables through observed variables and ensure accurate measurement and description of the latent variables. At this point, the measurement model derives latent variables based on the dataset employed in our analysis. For instance, core welfare indicators in our study (material deprivation, socioeconomic status and access to services) are latent variables and they are estimated using some measurement models.

The measurement models of our structural equation modelling are shown with of Equations (1), (2) and (3) as following. In these equations, Confirmatory Factor Analysis (CFA) is conducted. CFA is utilized to determine socioeconomic status, material deprivation and access to services indices through their factor weights.

$$md_{it} = \Lambda_{md}MD_{it} + \varepsilon_{it}^{md} \quad Eq. (1)$$

$$ses_{it} = \Lambda_{ses}SES_{it} + \varepsilon_{it}^{ses} \quad Eq. (2)$$

$$a_{it} = \Lambda_a A_{it} + \varepsilon_{it}^a \quad Eq. (3)$$

Equation (1) is the measurement model for the latent variable of material deprivation. The observed variables are utilized to create material deprivation index denoted by md_{it} for the individual i at time t , whereas MD_{it} denotes the latent factors. Λ_{md} is the coefficients vector indicating the direct effect of observed variables of the material deprivation index. ε_{it}^{md} denotes the error term. The latent variable of material deprivation is created by using a dummy variable obtained from 20 survey questions. The latent variable of material deprivation focuses on the questions concerning the basic needs of individuals. The questions on material deprivation in the questionnaire include whether the household consumes meat and meat products, fruit, milk and dairy products, frequency of going out for entertainment such as movie theatre, theatre, sports events, etc., as well as participating in professional sport, entertainment, cultural activities, owning bathroom, toilet, piped water, hot water, house, car, natural gas, phone, internet, TV, fridge, dishwasher, washing machine along with summerhouse and land. The answers to these questions are divided into two categories: "Yes" and "No". The respondent's answer "Yes" to these questions receives a value of 1, and answer "No" receives a value of 0. Material deprivation index is obtained using 20 observable variables. Positive and high scores represent the status of not being deprived.

Equation (2) is the measurement model for socioeconomic status. The observed variables are used to create the socioeconomic status index denoted by ses_{it} for the individual i at time t , whereas SES_{it} denotes the latent factors. Λ_{ses} is the coefficients vector indicating the direct effect of observed variables of the socioeconomic index. ε_{it}^{ses} denotes the error term. The latent variable of socioeconomic status is created using the education and income level of individuals. Each variable are composed of five categories. Positive and high scores represent the possession of higher levels of socioeconomic status.

Equation (3) is the measurement model for the latent variable; access to services. The observed variables are utilized to create the access to services index denoted by a_{it} for the individual i at time t , whereas A_{it} denotes the latent factors. Λ_a is the coefficient vector indicating the direct effect of latent dimensions on the access to services index. ε_{it}^a denotes the error term. The latent variable of access to services is created by the variables obtained from the six different survey questions. These questions include convenient access to "daily shopping" services, "banking" services, "post" services "public transportation" services, "health center" services, and "primary, secondary and high school" services. Responses to these questions can be "Easy" or "Difficult". The response "Easy" takes a value of 1 while "Difficult" gets 0. Thus, the latent variable of access to services is obtained using six observable variables. Positive and high values represent the situation with easy access to services.

Following the measurement model, structural equations are estimated simultaneously by employing the maximum probability method. Equations of the structural model are given below:

$$SES_{it} = \alpha'X_{it} + v_{it} \quad Eq. (4)$$

$$A_{it} = b_1SES_{it} + b'X_{it} + u_{it} \quad Eq. (5)$$

$$MD_{it} = \beta_1SES_{it} + \beta_2A_{it} + \beta'Z_{it} + e_{it} \quad Eq. (6)$$

Equation (4) is the model used to analyse the determinants of the socioeconomic status. The vector- X in the model represents some control variables such as age, age squared, gender, marital status, health status and household size.

Equation (5) is the model investigating the effect of the socioeconomic status index on the access to services. In this equation, vector- X represents the control variables such as age, age squared, gender, marital status, health status and household size.

Equation (6) investigates the determinants of material deprivation, including socioeconomic status, access to services and the control variables in vector- Z (age, age squared, gender, marital status, working hours, health status and household size).

In the last stage, various fit indices are used to evaluate the performance of the structural equation model. These indices include measures such as RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation), SRMR (Standardized Root Mean Square Residual), CFI (Comparative Fit Index) and TLI (Tucker-Lewis Index). RMSEA value of less than 0.05 indicates a good fit, while values between 0.05-0.08 indicate an acceptable fit. If the value of the standardized root mean residual (SRMR) is in the interval of 0 and 0.05, this suggests a good fit. CFI and TLI range between 0 and 1. As CFI and TLI values approach 1, these values indicate a good fit (Hu & Bentler, 1999; Schermelleh-Engel et al., 2003).

3.2. Data and Descriptive Statistics

This study utilizes the micro data sets of the Household Budget Survey (HBS) published by the Turkish Statistical Institute in the period of 2015-2019. A pooled cross-sectional data set is prepared merging the annual cross-sectional data of each respective year. HBS consists of three surveys which include individual, household and consumption information. Table 1 exhibits descriptive statistics of continuous and categorical variables. As

mentioned in the methodology section, SEM consists of three separate latent variables. Panel A of Table 1 presents the observed variables used to create latent variables of material deprivation, socioeconomic status and access to services. Panel A in Table 1 shows that approximately 93% of respondents do not have any social activity habits. Considering the material deprivation, the majority of respondents own the items mentioned in Panel A, except summerhouses (2.30%), land (4.74%) and cars (45.23%). Regarding variables of access to services, 73.04% of respondents stated that they have convenient access to shopping centers, 63.69% of them have access to banks, 66.40% of respondents have access to post offices, and the percentages of people who have access to transportation, health centers, and educational institutions are 71.66%, 70.47%, and 75.82% respectively.

Education and income are the two variables compose the socioeconomic status index. Regarding the education variable, which is classified under five groups, 22.12% of the respondents do not have any diploma graduating from any institution. 33.24% of the people graduated from the primary school. The percentage of respondents graduated from secondary school, high school, and university or over is 18.86%, 14.33%, and 11.45% respectively. The income variable represents the monthly incomes of individuals who are 15 years old and older. It is adjusted for inflation and converted into real values using the CPI (Consumer Price Index) taking into account 2003 as the base year. The income variable is divided and categorized into five quantiles of 20% each.

Panel 1 in Table 1 represents the descriptive statistics of the continuous control variables. The average age of the individuals in the sample is approximately 34 years. In order to investigate whether there is a non-linear relationship between age and material deprivation, socioeconomic status and the access to services, the quadratic form of age is also included in the model. Household size shows the number of individuals residing in a household. The average household size is approximately 4 in the data set. The health variable is an index consisting of questions “Whether the individual has been limited in activities usually do because of a health or mental problem” and “Whether the individual has been limited in activities related to work because of a health or mental problem”. Positive and high values indicate poor health. The variable of working hours indicates the weekly total number of working hours of a person. The average working hours of the respondents is 47 hours per week.

Concerning the categorical control variables, 49.40 % of the sample consists of men and 50.60 % of the sample consists of women. In terms of marital status, 24.84 % of the individuals in the sample are never married, 66.31% are married, 2.68 % are divorced, and 6.18 % are widowed.

Regarding the number of observations in Table 1, different observation numbers are due to the missing observations of some variables (working hours, income, education, etc.).

Table 1.*Descriptive Statistics**Panel A. Indicators used constructing latent variables of material deprivation, socioeconomic status and access to services*

Indicators	Percentage (%)		Percentage (%)		
Material Deprivation					
Hot water (Yes)	89.61	Piped water (Yes)	99.53		
Natural Gas (Yes)	40.80	Toilet (Yes)	90.46		
Bathroom (Yes)	97.34	House (Yes)	63.33		
Fridge (Yes)	99.24	Washing machine (Yes)	97.74		
Dishwasher (Yes)	64.64	Mobile phone (Yes)	98.70		
Car (Yes)	45.23	Panel-TV (Yes)	71.89		
Internet(Yes)	55.73	Land (Yes)	4.75		
Summerhouse (Yes)	2.30	Meat and Meat Products (Yes)	88.70		
Fruits (Yes)	97.66	Milk and Dairy Products (Yes)	88.83		
Whether any household member engages in activities like cinema, theater, soccer,games, etc., or not (Yes)	7.03	Whether any household member engages in paid recreational activities such as sports, entertainment, and culture or not (Yes)	6.54		
Access to Services					
Accessing to the services related to “daily shopping” considering the location of dwelling (Easy)	73.04	Accessing to the services related to “banking” considering the location of dwelling (Easy)	63.69		
Accessing to the services related to “primary education” considering the location of dwelling (Easy)	75.82	Accessing to the services related to “public transportation” considering the location of dwelling (Easy)	71.65		
Accessing to the services related to “health center” considering the location of dwelling (Easy)	70.47	Accessing to the services related to “post” considering the location of dwelling (Easy)	66.40		
Socioeconomic Status					
Education Level	Percentage (%)	Income	Frequency		
Literate but not a graduate	22.12	Poorest 20%	15.322		
Primary School	33.24	Second 20%	15.316		
Secondary school	18.86	Third 20%	15.326		
High school	14.33	Fourth 20%	15.321		
University and post graduate studies	11.45	Richest 20%	15.322		
Panel B. Control Variables					
<i>Continuous variables</i>					
Variables	n	Mean	Standart Deviation	Minimum	Maximum
Age (year)	152.750	34.095	21.780	0	107
Age_squared	152.750	1636.878	1711.749	0	11449
Household size	152.750	4.403	2.262	1	30
Health (index)	152.750	-4.81e-10	0.8710	-4.1804	0.20717
Working hours	53.910	47.2781	15.8158	0	99
<i>Categorical variables</i>					
Gender	n	Percentage	Marital status	n	Percentage
Male	75.455	49.40	Never Married	28.891	24.84
Female	77.295	50.60	Married	77.125	66.31
			Divorced	3.113	2.68
			Widowed	7.183	6.18

4. EMPIRICAL RESULTS

Table 2 presents the Structural Equation Model estimation results for the pooled cross-sectional data covering the years 2015-2019.

Table 2.
Estimation Results of the Structural Equation Model

Variables	Dependent Variable: Socioeconomic Status	Dependent Variable: Access to Services	Dependent Variable: Material Deprivation
Socioeconomic Status		0.4347*** (0.0072)	0.5194*** (0.0054)
Access to Services			0.2960*** (0.0033)
Age	0.0392*** (0.0012)	0.0265*** (0.0019)	0.0138*** (0.0014)
Age-squared	-0.0005*** (0.00001)	-0.0004*** (0.00002)	-0.0002*** (0.00001)
Gender (Reference Category: Male)			
Female	-0.2198*** (0.0057)	0.1505*** (0.0092)	0.2014*** (0.0069)
Marital status (Reference Category: Never married)			
Married	-0.0067 (0.0083)	-0.0792*** (0.0133)	0.0651*** (0.0097)
Divorced	-0.0633*** (0.0155)	0.0284 (0.0249)	-0.0902*** (0.0182)
Widowed	-0.1922*** (0.0216)	-0.1859*** (0.0346)	-0.0965*** (0.0253)
Health	7.33e-08*** (5.53e-09)	7.63e-09 (8.86e-09)	3.35e-08*** (6.48e-09)
Household size	-0.0922*** (0.0013)	-0.0643*** (0.0022)	-0.0206*** (0.0016)
Working hours			-0.0001 (0.0001)
Constant	0.0091 (0.0240)	-0.0615 (0.0385)	-0.1731*** (0.0295)
No. Observations		48.805	
χ^2		69.292	
RMSEA		0.026	
SRMR		0.004	
CFI		0.998	
TLI		0.975	

Note: Standard Errors within brackets, ***, ** and * indicate significance in 1%, 5% and 10% level

Table 2 shows that as the socioeconomic status of individuals' increases, households' access to services becomes easier and the material deprivation decreases. In addition, as households' access to services becomes easier, their deprivation level decreases. Similar to our study, Shafiei et al. (2020) show that wealth such as education, job and income increase the level of welfare.

Estimations of the model where socioeconomic status is the dependent variable show that coefficient of the age-squared variable is negative, indicating that socioeconomic status starts to decrease after a certain age. This can be explained due to the retirement period when the income resources of individuals decrease.

Regarding gender, we find that the socioeconomic status of women is lower than the socioeconomic status of men. This situation may indicate the existence of gender-based inequalities within society. It is often due to lower levels of education among women, lower levels of female labor force participation, or the limitations against females in the career opportunities and progression. Women still account for almost two-thirds of illiterate adults (UNESCO, 2023). Regarding the relevant literature, Chisamya et al. (2012), Özaydınlık (2014), Rao and Sweetm (2014), Unterhalter et al. (2014), Bal (2014) and Kılıç and Öztürk (2014) emphasize the disadvantaged status of women in terms of education and the labor force participation. Parlaktuna (2010) highlights the issue of inadequate education of women in the Turkish labor market and identifies the specific challenges and gender-based discrimination. Gustafsson and Jacobsson (1985) argue that there is a partial reduction in the gender pay gap with increased education. According to Shimada and Higuchi (1985), the education of women is associated with an increase in employment. Similarly, Contreras and Plaza (2010) conclude that an increase in women's educational attainment also increases the labor force participation. Overall, our findings, supported by many studies in the literature, strengthen the argument that women's low levels of socioeconomic status (education, income, etc.) are

the indicator of gender-based inequalities. This highlights the need for more comprehensive policies and programs to reduce the gender inequality in Turkish labor market.

Regarding marital status, the widowed and the divorced respondents report lower socioeconomic status than never-married respondents. On the other hand, the variable of being married is not statistically significant. Considering the relevant literature, findings support our study that divorce does not have positive effects on the socioeconomic status of individuals. Similarly, Kılıç and Öztürk (2014) find that those divorced and the separated women are less likely to participate in the labor market compared to the single women. Elmas and Adak (2023) also find that the divorced women experience disproportionate financial difficulties compared to the divorced men and explained this situation with the income differences and the cost of raising children.

Concerning the household size, our estimates show that the socioeconomic status of individuals decreases as the household size increases. Increasing household size could result in increasing economic needs of a household and household income needs to be shared by a greater number of household members. Finally, considering health status as a determinant, we find that an increase in health results an increase in the socioeconomic status as well. Case et al. (2005) also show that children with poor health have lower educational attainment and lower social status in adulthood.

Concerning the effects of the factors on the access to services, estimates show that an increase in the socioeconomic status increases the household access to the services. Regarding the coefficient estimates of control variables, the access to the services follows a decreasing path after a certain age while an obvious increase is experienced until the threshold age. In respect of gender, it is found that women have the greater access to the services compared to men. Traditional gender roles are established on a framework where males typically assume that the responsibility of working outside and primarily engaging in income-generating activities are theirs. On the other hand, women do tasks that include indoor services, such as household chores and childcare. Women's advantage in accessing services such as banks, public transit, compulsory schooling, and hospitals stems are due to their available time during the day at home. The married and the widowed people have more difficulties accessing services than those who are never married. The coefficient of the health status variable is not statistically significant. Considering the household size, it is observed that access to services becomes more difficult as household size increases.

Regarding the various factors investigated in material deprivation equation, our analysis shows that increasing socioeconomic status and access to services resulted in decreases in material deprivation. Ünver and Alkan (2020) have found that material deprivation decreases with increasing income and educational attainment. These findings support our results showing the effect of socioeconomic status on material deprivation.

According to the coefficient estimates of control variables that the material deprivation of households decreases until a certain age, but it increases after this age level, which is shown with the negative coefficient of the age squared. Focusing on gender, the results show that women in the household have less material deprivation compared to men. In support of our findings, Uğur (2023) has found that men are more likely to be both income poor and material deprived compared to the women. The fact that women have lower levels of deprivation despite the lower socioeconomic status may be because the deprivation variable is analyzed at the household level and the effects of other family members matter in this concept. This suggests that deprivation dynamics are complexly related to household size and the influence of other family members.

In terms of marital status, married people have lower deprivation than never-married people. Our findings show that the living standards of married individuals are higher as stated by Kızılgöl and Üçdoğruk (2011). On the other hand, the widowed and the divorced individuals have higher deprivation than never-married individuals. Our results are consistent with the findings of Hyder ve Sadiq (2010) and Uğur (2023).

In the consideration of household size, our findings suggest that material deprivation is increasing with the household size level. Hyder and Sadiq (2010) find that an increase in the number of children in a household increases the poverty level, while Makame and Mzee (2014) also find that an increase in the household size leads to the same result. These findings are consistent with the results of our study. Regarding the health-related findings, the deprivation decreases as the individuals' health improves. Similar to our study Uğur (2023), Fusco et al. (2011), Karcı and Arlı (2018) find an inverse relationship between health status and the material deprivation.

Finally, in Table 2, we represent the values of model fit indices that are CFI, TLI, RMSEA and SRMR. The model is approved since the values are within the acceptable limits.

5. DISCUSSION AND CONCLUSION

This study explores the link among different indicators of welfare, which has a significant impact on individuals in increasing their living standards and the quality of life. In addition, our paper also checks how some other variables such as gender, age, marital status, household size, health status, and the working hours have a link with

those welfare indicators. For the empirical analysis, we used the pooled cross-sectional dataset of the TURKSTAT Household Budget Survey for the period of 2015-2019. In our study, three latent variables, socio-economic status, material deprivation, and the access to services, are included as welfare indicators. Regarding the findings related to the relationship of these variables, we find that both access to services and the material deprivation depend on the socioeconomic status and the access to services also influences material deprivation. These relationships are examined using Structural Equation Modeling (SEM) method since we measure latent variables in the system of equations.

The findings suggest that the socioeconomic status is a critical factor in determining both access to services and the material deprivation of households. Moreover, the access to services is a crucial factor in determining the material deprivation. It is not surprising that the socioeconomic status and the access to services significantly affect material deprivation. Other critical findings of the study show that women have lower socioeconomic status compared to men. Educational inequalities can limit female labor force participation and career opportunities, leading to economic disempowerment and lower socioeconomic status. On the other hand, women have higher access to services and less deprived than men. As household size increases, the access to services deteriorates and the deprivation increases. An increase in the household size may lead to a more extensive distribution of the same resources among more individuals. In this case, the per capita share of individual welfare may decrease. As health status improves, the individuals' socioeconomic status increases and the material deprivation of households decreases. Health status generally increases the educational attainment, labor force participation, the productivity, and therefore the individual's income.

The findings offer a clear plan for essential interventions that can enhance the well-being of individuals. Nevertheless, it is crucial to highlight that in order to foster the progress of a nation, prioritizing educational interventions is imperative. Education is a highly impactful investment in increasing the human capital in Türkiye, and it plays a crucial role in the development, growth, and the success of the country. Education not only improves access to well-paying work opportunities through the acquisition of information and skills, but also plays a vital role in generating income. Nevertheless, the idea of equality must not be disregarded. Promoting equality in living standards is necessary for achieving equitable and sustainable development. This necessitates the efficient execution of policies that seek to empower individuals, households, and communities in economic, educational, and social aspects.

References

- Bal, M. D. (2014). General overview of gender inequalities. *Journal of Women's Health Nursing*, 1(1), 15-28.
- Boarini, R., & d'Ercole, M. M. (2006). *Measures of material deprivation in OECD countries* (Working Paper No. 37). [OECD Social Employment and Migration Working Papers](https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/866767270205.pdf?expires=1707417896&id=id&accname=guest&checksum=D7CE8E2766896553C4C05994E059A8A2). <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/866767270205.pdf?expires=1707417896&id=id&accname=guest&checksum=D7CE8E2766896553C4C05994E059A8A2>. <https://doi.org/10.1787/1815199X>
- Bollen, K. A. (1989). *Structural equations with latent variables* (Vol. 210). John Wiley & Sons.
- Bruder, E., & Unal, H. (2017). Causes of deprivation in regions with different urbanisation level. *Journal of Management* (16487974), 31(2), 31-36.
- Caglayan E., Kosan N. I., & Astar M. (2012). An empirical analysis of the determinants of household poverty in Turkey. *Asian Economic and Financial Review*, 2(1), 181-191.
- Case, A., Fertig, A., & Paxson, C. (2005). The lasting impact of childhood health and circumstance. *Journal of Health Economics*, 24(2), 365-389. <https://doi.org/10.1016/j.jhealeco.2004.09.008>
- Chisamya, G., DeJaeghere, J., Kendall, N., & Khan, M. A. (2012). Gender and education for all: Progress and problems in achieving gender equity. *International Journal of Educational Development*, 32(6), 743-755. <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2011.10.004>
- Contreras, D., & Plaza, G. (2010). Cultural factors in women's labor force participation in Chile. *Feminist Economics*, 16(2), 27-46. <https://doi.org/10.1080/13545701003731815>
- Cuesta J., Nopo H., & Pizzolitto G. (2011). Using pseudo panels to measure income mobility in Latin America. *Review of Income and Wealth*, 57(2), 224-246.
- De Graaf-zijl, M., & Nolan, B. (2011). Household joblessness and its impact on poverty and deprivation in Europe. *Journal of European Social Policy*, 21(5), 413-431. <https://doi.org/10.1177/0958928711418854>
- Dudek, H., & Landmesser-Rusek, J. (2023). What explains the differences in material deprivation between rural and urban areas in Poland before and during the COVID-19 pandemic?. *Statistics in Transition New Series*, 24(4), 37-52. <https://doi.org/10.59170/stattrans-2023-050>
- Elmas, Ç., & Adak N. (2023). Post-divorce experiences in Türkiye and the social structures behind the reasons for divorce. *Istanbul University Journal of Sociology*, 43(1), 84-97. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0030B>
- Fouarge, D., & Layte, R. (2003). *Duration of poverty spells in Europe*. Colchester: University of Essex.

- Fusco, A., Guio, A. C., & Marlier, E. (2011). *Income poverty and material deprivation in European countries*. CEPS Working Paper No 2011-04. Luxembourg: CEPS/INSTEAD.
- Guio, A. C. (2009). *What can be learned from deprivation indicators in Europe? Eurostat*. Methodologies and Working Papers, presented at the Indicator Subgroup of the Social Protection Committee. https://www.poverty.ac.uk/sites/default/files/attachments/Deprivation-indicators-in-Europe_Eurostat-working-paper_2009.pdf.
- Gustafsson, S., & Jacobsson, R. (1985). Trends in female labor force participation in Sweden. *Journal of Labor Economics*, 3(1, Part 2), 256-274.
- Hyder, A., & Sadiq, M. (2010). Determinants of poverty in Pakistan. *Hamburg Review of Social Sciences*, 4(3), 193-213.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(38), 16489-16493. <https://doi.org/10.1073/pnas.1011492107>
- Karcı, Z., & Arlı, N. (2018). Determination of variables affecting material deprivation by using logistic regression analysis. *Suleyman Demirel University The Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 23(3), 1039-1048
- Kılıç, D., & Öztürk, S. (2014). The barriers to the labor force participation of women in Turkey and solution suggestions: An empirical application. *Amme İdaresi Dergisi*, 47(1), 107-130.
- Kızılgöl, Ö. A., & Demir, Ç. (2010). Econometric analyses of poverty dimension in Turkey. *Business and Economics Research Journal*, 1(1), 21-32.
- Kızılgöl, Ö. A., & Üçdoğruk, Ş. (2011). 2002-2006 yılları arasında Türkiye’de yaşam standartları ve yoksulluğa ilişkin mikro ekonometrik analizler. *Atatürk University Journal of Economics and Administrative Sciences*, 25(Özel), 373-391.
- Makame, I. H., & Mzee, S. S. (2014). Determinants of poverty on household characteristics in Zanzibar: A logistic regression mode. *Developing Country Studies*, 4(20), 188-195.
- Nelson, K. (2012). Counteracting material deprivation: The role of social assistance in Europe. *Journal of European Social Policy*, 22(2), 148-163. <https://doi.org/10.1177/0958928711433658>
- Özaydınlık, K. (2014). Women in Turkey on the basis of gender and education. *Journal of Social Policy Studies*, 33, 93-112. <https://doi.org/10.21560/spcd.03093>
- Parlaktuna, İ. (2010). Analysis of gender-based occupational discrimination in Turkey. *Ege Academic Review*, 4(10), 1217-1230.
- Pradhan, R. P. (2008). Quality of life in North-Eastern India: The totally fuzzy analysis. *Social Change*, 38(2), 163-183. <https://doi.org/10.1177/004908570803800201>
- Rao, N., & Sweetman, C. (2014). Introduction to gender and education. *Gender & Development*, 22(1), 1-12. <https://doi.org/10.1080/13552074.2014.902230>
- Ravallion, M. (1996). Issues in measuring and modelling poverty. *The Economic Journal*, 106(438), 1328-1343. <https://doi.org/10.2307/2235525>
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74.
- Schumacker, R. E., & Lomax, R. G. (2004). *A beginner's guide to structural equation modeling*. Psychology Press.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle kalkınma [Development with freedom]*. Ayrıntı Publications.
- Shafiei, S., Shakerian, S., Yazdani, S., Jadidfard, M. P., & Zafarmand, A. H. (2020). A structural equation modeling of the wealth and welfare components in Iranian households: Rural and urban dichotomies. *Research Square*, 1-14. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-89817/v1>
- Shimada, H., & Higuchi, Y. (1985). An analysis of trends in female labor force participation in Japan. *Journal of Labor Economics*, 3(1, Part 2), 355-S374.
- Šoltés, E., & Ulman, P. (2016). Material deprivation in Poland and Slovakia - a comparative analysis. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie/Cracow Review of Economics and Management*, 11 (947), 19-36. <https://doi.org/10.15678/ZNUEK.2015.0947.1102>
- Stiglitz, J. E., Sen, A., & Fitoussi, J. P. (2009). *Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress*. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/8131721/8131772/Stiglitz-Sen-Fitoussi-Commission-report.pdf>.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*. Allen Lane and Penguin Books.
- UNESCO (2023). Gender-equality and education. <https://www.unesco.org/en/gender-equality/>.
- Uğur, M. S. (2023). The determinants of income poverty and material deprivation for Turkey: A multinomial probit model. *Academic Review of Economics and Administrative Sciences*, 16(1), 224-240.

<https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1177542>

- Unterhalter, E., Arnot, M., Lloyd, C., Moletsane, L., Murphy-Graham, E., North, A., & Saito, M. (2014). *Interventions to enhance girls' education and gender equality: Education rigorous literature review*. Department for International Development.
- Ünver, Ş., & Alkan, Ö. (2020). Modelling of the factors affecting the material deprivation status of individuals in Turkey. *Business & Management Studies: An International Journal*, 8(2), 1334-1370.
- Wang, P., & VanderWeele, T. J. (2011). Empirical research on factors related to the subjective well-being of Chinese urban residents. *Social Indicators Research*, 101, 447-459. <https://doi.org/10.1007/s11205-010-9663-y>
- Whelan, C. T., & Maître, B. (2012). Understanding material deprivation: A comparative European analysis. *Research in Social Stratification and Mobility*, 30(4), 489-503. <https://doi.org/10.1016/j.rssm.2012.05.001>

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1.yazarın araştırmaya katkı oranı %40, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %20'dir. 3. yazarın araştırmaya katkı oranı %20'dir. 4. yazarın araştırmaya katkı oranı %20'dir

Yazar 1: Araştırmada literatür araştırması, veri seti, analiz kısmında katkısı bulunmaktadır.

Yazar 2: Araştırmada metodoloji ve analiz kısmına katkı sağlamıştır.

Yazar 3: Araştırmada metodoloji ve analiz kısmına katkı sağlamıştır

Yazar 4: Araştırmada metodoloji ve analiz kısmına katkı sağlamıştır

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.